KOSSUTH LAJOS ORSZÁGGYŰLÉSI TUDÓSÍTÁSOK

IV.

AKADÉMIAI KIADÓ
BUDAPEST

KOSSUTH LAJOS
ORSZÁGGYŰLÉSI TUDÓSÍTÁSOK

FONTES HISTORIAE HUNGARICAE AEVI RECENTIORIS

KOSSUTH LAJOS ÖSSZES MUNKÁI

IV.

MAGYAR TÖRTÉNELMI TÁRSULAT

MAGYARORSZÁG ÚJABBKORI TÖRTÉNETÉNEK FORRÁSAI

KOSSUTH LAJOS ORSZÁGGYŰLÉSI TUDÓSÍTÁSOK

SAJTÓ ALÁ RENDEZTE

BARTA ISTVÁN

IV. KÖTET

1834. december 1—1835. augusztus 26

AKADÉMIAI KIADÓ BUDAPEST

1959

Lektor
EMBER GYŐZŐ

© *Akadémiai Kiadó, Budapest, 1959*

A kiadásért felelős az Akadémiai Kiadó igazgatója
A szerkesztésért felelős: Szigeti Mihály Műszaki felelős: Fülöp Antal
A kézirat beérkezett: 1958. IX. 8. Ívterjedelem: 60·2 (A/5) ív
46887/59 — Akadémiai Nyomda, Budapest. — Felelős vezető: Bernát György

ORSZÁGGYŰLÉSI TUDÓSÍTÁSOK

1834. DECEMBER 1 — 1835. AUGUSZTUS 26

ÁLLANDÓ RÖVIDÍTÉSEK

K és R, KK és RR	= Karok és Rendek
Rk	= Rendek
SS	= Statusok
SS et OO	= Status et Ordines
főRR, főRk	= Főrendek
xr	= krajcár
7-ber, 8-ber, 9-ber, 10-ber	= szeptember, október, november, december
7 vir, 7 virátus	= septemvir, septemvirátus

201.

1834. december 1—3.

Kerületi ülések.[1]

Tárgy: Folytatják és befejezik a főrendek urbéri válaszizenetének vitáját: a rendek az örökváltság, urbéri per, urbéri kihágások, a jobbágy személyes biztonsága kérdésében előbbi véleményük mellett maradnak.

Pozsony, December 3-án, 1834.

A KK és RR, a mult hét utolsó napján, Bőthy, s Bezerédy elnökségök alatt, az urbéri VII-ik t. cz. 3-ik §-usáig haladtak, e héten pedig Zmeskáll és Várady elnökségük alatt folytatván munkálodásukat, ma már az urbér tárgyában költt kir. válasz felett kerületileg másod izben vitt tanácskozásaikat egészen bérekesztették.[2] Előbbi levelemben a IV-ik t. cz. végeig terjedvén részletesb tudósításaim: ami az urbéri kötésekről szólló V-ik t. czikkelyt illeti, ennek 1-ő §-ára nézve a főRR elfogadták volt a Kir. válasznak azon javallatát, hogy a bizonyos feltételekhez szabott eddigi kötések, csak azon feltételeknek elmultával ugyan, de nem (mint a KK és RR javallották) *törvény utján*, hanem *urbéri uton* legyenek felbonthatók.[3] A KK és RR azonban 35

[1] Az *Országgyűlési Tudósítások* jelen IV. kötete csak jelentős — közel 10 évi — szünet után követi az előző kötetet. A késés oka az, hogy a Magyar Történelmi Társulat vezetősége 1949-ben módosította a *Kossuth Lajos Összes Munkái* sorozat kiadásának még 1947-ben kidolgozott tervét és történettudományunk szükségleteihez alkalmazkodva elsőbbséget biztosított az 1848/49-es forradalom és szabadságharc iratanyagának. A *Kossuth Lajos 1848/49-ben* rész-sorozat 5 kötetének megjelenésével az így kitűzött feladat teljesült s vissza lehetett térni az eredetileg kitűzött munkatervhez. A jelen IV. kötetet rövidesen követni fogja az *Országgyűlési Tudósítások* V. zárókötete, amelyhez a sorozat használatának megkönnyítésére részletes, mind az öt kötetet felölelő *név- és tárgymutató* csatlakozik majd. A kiadás irányelveire az I. és a XII. kötet előszavában nyer tájékozódást az olvasó.

[2] Az 1833. nov 19-én felterjesztett úrbéri törvényjavaslatra 1834. aug. 28-án kelt királyi választ szept. 2-tól kerületi, okt. 16-tól országos ülésben vitatta meg az alsó tábla; a főrendek az alsó tábla országos üléseivel párhuzamosan tárgyalták meg a kir. válaszra tett rendi észrevételeket. A főrendek állásfoglalását tartalmazó válaszizenet megvitatása kerületi ülésben nov. 19-én kezdődött meg. (Az országgyűlés 1833. nov. 19-én felterjesztett törvényjavaslatát l. *Felséges I. Ferenc ausztriai császár, Magyar- és Csehország koronás királyától Posony sz. kir. városában 1832-ik esztendőben, Karácson havának 16-ik napjára rendeltetett Magyarország gyülésének irásai* — a továbbiakban az előző kötetekhez hasonlóan *Iratok* — I. köt. Pozsony 1833. 479. kk.; a reá adott kir. válasz: Uo. III. köt. 29. kk.; a kerületi tanácskozások során kialakult válaszizenetet és a módosított törvényjavaslatot l.: Uo. 116. kk.; a főrendek nov. 14-i keletű észrevételeit: Uo. 262. kk. — A törvényjavaslat országgyűlési tárgyalásainak részletes ismertetését l. *Országgyűlési Tudósítások* előző három kötetének megfelelő helyein.)

[3] Vö.: *Iratok*. III. köt. 43, 175 és 269.

szóval 11 ellen előbbi végzésök mellett maradtak. Ugy hasonlóképen (amint már előbb is megirtam) 23 megye s a Hajdu terület voxával 19 megye, az Egyházi Rend és Turopolya ellen, az *örökös kiváltási* javallat mellett most még szintén megmaradtak, bár tagadnom nem lehet, hogy a 10-ik 9-beri ülésben olly roppant erővel vitatott ezen fontos ügyet veszély fenyegeti, miután Baranya, Csongrád és Heves már a mostani kerületi végzés előtt, Krassó pedig néhány nappal később a kir. resolutio elfogadására küldött utasitást követeinek,[4] s mind a mellett hogy (a most jelen nem vólt) Nagy Pál olly roppant erővel jelentette volt ki magát november 10-kén az örökös kiváltás védelmére,[5] most követ társa (Niczky) azt nem pártolá, ámbár ellene sem szavazott, hanem voxát országos ülésre tartotta fel. A jelen kerületi végzésnek elnöki kijelentése után Bóthy a fő RR okainak czáfolása tekintetében némellyeket megemlitvén, különösen, azon ellenvetésre, hogy ha tovább is az urbéri viszonyok közt kivánnák a KK és RR ezen tárgyat elintézni, nem lehet egyebet várni, mint azt: hogy ez által a többi fontos tárgyak hátráltatván, ezen országgyülésének legszebb feladása már első lépcsőjében felakadjon, válasz gyanánt azon meggyőződését nyilvánositá, hogy a fő RR jósolásával homlok egyenest ellenkezőleg, ép ezen törvényen épülhet az, hogy az Ország Rendei további fontos munkálódásukban állandóan biztos lábbal haladhassanak és ezen törvény félrevetéséből támadhat egy olly gordiusi csomó, mellynek megoldása talán nem fog hatalmukban állani.

A 6-ik §-us részletesen kiszabja, minő móddal kell az esztendőnkénti tartozásokat (de nem a felsőbb béavatkozást, vagy combinatiót épen nem szenvedhető szabados kiváltságot) tárgyazta urbéri szerződéseknek köttetniök. Erre nézve a fő RR két észrevételt tettenek: 1-ő volt hogy a Királyi válasz értelme szerint a tiszti ügyész jelenléte szükségeskép megkivántassék.[6] Eme javallat el, vagy el nem fogadása iránt szavazván a RR, a voxok tökéletes egyenlőségben állottak, mire az eredhető kedvetlenség eltávoztatása tekintetéből Tarnóczy által ment azokhoz, kik a főrendek javallata mellett szavaztak, az tehát egy vox többséggel lőn elfogadva. — 2-ik különbség volt, hogy a Statusok táblájának javallata szerint, minden ilyes urbéri szerződés a törvényszék megvisgálása után foganatba tétetnék, a fő RR pedig Ő Felsége válaszával egybehangzólag azt kivánják, hogy a 12 esztendőn túl terjedő szerződések foganatba vétel előtt a Helytartótanácsnak elébe terjesztessenek. — A KK és RR azonban az urbéri kötések szabadságát ezen ujabb korlátozás

[4] Az úrbéri törvényjavaslat korábbi tárgyalásai során a különböző szakaszokban az örökváltság mellett általában a fentinél jóval nagyobb többség foglalt állást. A kir. választ követő kerületi tárgyalás során, szept. 27-én pl. 33 megye pártolta 13 megye, Horvátország, az egyházi rend és a Jászkun kerület elutasító szavazatával szemben. Vö.: *Országgyűlési Tudósítások.* III. köt. 559. — A nov. 10-i országos ülésen a szavazatok megoszlása sem Kossuth tudósításából *(Országgyűlési Tudósítások.* III. köt. 650.), sem az ülés jegyzőkönyvéből *(Felséges I. Ferenc ausztriai császár, Magyar- és Csehország koronás királyától Posony sz. kir. várossába . . . rendeltetett Magyarország gyülésének jegyzőkönyve* — a továbbiakban az előző kötetekhez hasonlóan *Jegyzőkönyv.* IX. köt. Pozsony 1835, 174. kk.) nem derül ki, a többség azonban a fentinél akkor is jelentősebb volt. A kormánynak az utasítások megváltoztatására irányuló aknamunkájára l. Horváth M., *Huszonöt év Magyarország történelméből 1823-tól 1848-ig.* Genf 1864, I. köt. 382. kk. és S. Sándor Pál, *A jobbágykérdés az 1832/36-os országgyűlésen.* Bp. 1948, 87. kk.

[5] Nagy Pál beszédét l.: *Országgyűlési Tudósítások.* III. köt. 693. kk. *Jegyzőkönyv.* IX. köt. 199. kk.

[6] Vö.: *Iratok.* III. köt. 269.

által nehezíteni nem akarván, 25 voxal 19 ellen előbbi végzésök mellett maradtak.

A községeknek belső igazgatásáról szólló VI-ik t. cz. iránt a két tábla egymás között megegyezett, kivévén hogy a királyi válasz, a község birájának választására nézve, az eddig divatozott szokást továbbra is megtartatni kivánta; a Statusok táblája ezt el nem fogadta, s ragaszkodott előbbi szerkeztetéséhez, melly szerint a helység biráinak választására minden jóbbágynak, s házas, és házatlan zsellérnek vox adatik. A fő RR ellenben a Királyi választ pártolák, s a KK és RR javallatát más későbre halasztott intézeteket idő előtt érdeklőnek, s a választásoknál megkivántatott csendességért, és jó rendért teljességgel nem kezeskedhetőnek álliták.[7] A KK és RR azonban előbbeni végzésök mellett most is szembetünő szótöbbséggel megmaradtanak.

A földes uri törvényhatóságról, s az urbéri perről alkotott VII-ik t. czikkelynek mindjárt bévezetése iránt azon nevezetes, és a törvény czikely egész tartalmára nézve elhatározó súlyal biró különbség forog fenn a két tábla között, hogy a KK és RR csak azon perekre nézve hagyták meg birónak az uriszéket, mellyek egyik jobbágy által a másik ellen, vagy idegenek által a jobbágyok ellen indittatnak; a fő RR ellenben az uriszéket egész hatóságában, s igy a földesúr s jobbágy közti kapcsolatból származó perekben is (a kir. válasszal egyetértőleg) fenntartani kivánják, állitván: hogy ha némi hibák becsúsztak volna is az uriszék intézetébe, azok illető helyütt orvosolhatók.[8] — A sokszor vitatott kérdés a kerületi ülésben minden vitatás nélkül szavazatra tüzetett, e közben Szabó megjegyzé: hogy olly itélő szék, melly az igazság és erkölcs elvével merőben ellenkezik, nem képes orvoslást elfogadni, s a mi orvosolhatatlanúl rossz, azt gyökerestől ki kell pusztitani. Többen megemlitik szavazat közben, hogy kezdettől ellene valának az uriszéknek; azt tehát most sem pártolhatják; mire sor kerültével Gr. La Motte megjegyzé: hogy ő viszont kezdettől mellette volt, s igy azoknak ellenére, akik nem dicsérik az uriszéket, neki dicsérnie kellene, de nem akarja a RR figyelmét fárasztani, azoknak ismétlésével, mellyeket már sokszor hallottak. — Palóczy nyomba azt felelé, hogy a dicséret ismétlésének gyalázás ismétlése lenne következése. — Azonban az uriszék mellett 22 megye s az Egyházi Rend, ellene 23 megye s a Hajdú kerület állott, és igy ez úttal már csak egyetlen egy szó többséggel maradt meg a KK és RR előbbeni végzése.

Az uriszék iránti észrevételt a fő RR a következő 2-ik pontnál szintén ismételték, egyszersmind szükségesnek vélték, hogy a panaszkodó jobbágy minden esetre ügyészi pártfogás mellett követelje panaszait. — Ezt a KK és RR el most sem fogadták, maradván előbbi szerkezetjüknek azon rendeleténél, hogy csak azon esetre rendeltessék ügyészi pártfogás a jobbágynak, ha azzal élni akar, különben szabadon választhasson ügyvédet magának, s az ügyészi pártfogás beneficium képében álljon fel, nem pedig gát gyanánt a bizodalom választotta védelem ösvényén. Melly értelemnek támogatására K. Horváth azt mondá hogy a legnagyob betegségben sinlődő embert sem lehet kénszeriteni egy bizonyos orvos iránti bizodalomra, bár ha azt egész Europa közvéleménye a leghiresebbnek kiáltsa is.

A 3-ik §. szabadságot ád a földesúrnak, hogy a currens praestatiókat maga hatalmával béhajthassa, ellenben azt is rendeli, hogy ha a földes úr

[7] Vö.: *Iratok*. III. köt. 44, 183, 270.
[8] Vö.: *Iratok*. III. köt. 46. kk., 185.

via facti kivetné jobbágyát békeségesen használt valamelly urbéri haszon vételből; a szolgabiró rövid uton helyheztesse vissza a jobbágyot előbbi használatába. — Eddig mind a két tábla, mind Ő felsége is megegyeznek; de továbbmenve az Ország Rendei előbbi felirásukban azt kivánták hogy a szolgabiró végrehajtás előtt adja bé végzését megvizsgálás végett a törvényszéknek; fennmaradván a meg nem nyugvó félnek az urbéri út. — A királyi válasz ezt aként módositotta, hogy a sz[olga]biró reponálván a jobbágyot, csupán a Gyülésnek tegyen jelentést, s a meg nem elégedő félnek fennmaradjon vagy a *recursus* utja, vagy az urbéri út. — Midőn ezen tárgy előbbi alkalommal országos ülésben vitattatnék, sokan pártolák a királyi választ, okúl adván, hogy a szolgabirónak politicus eljárása nem helyesen kerül a törvényszék elébe. A másik fél ezt elösmeré, de úgy tartotta, hogy sokkal veszedelmesb lesz azon recursusokra utat nyitni, mellyek a politica repositiokban már is olly igazságos rögtönös itéletet gátlóknak tapasztaltattak. Erre azt felelték volt, hogy a *recursus* szabadságának betételét nem sürgetik, csak fogadtassék el, az hogy a sz[olga]biró a gyülésnek, s nem a törvényszéknek tegyen jelentést, mert hiszen a meg nem elégedő félnek elegendő biztositást nyujt az urbarialis ut fentartása. Ennek következésében tehát reá állott volt a Statusok táblája, hogy a *recursus* szónak kihagyásával a kir. válasz e pontra elfogadtassék; a fő RR azonban a *recursus* szónak betételét sürgetik, minthogy ő felségének legfőbb felvigyázási hatalmát, s mindenkinek a folyamodásra nézve természeti jusát kétség kivülinek tartják.[9] Nehogy azonban ezen szónak béigtatása alkalmat szolgáltasson arra, hogy a kormány a birói itéletet önkényesen semmivé tegye, a kerületi RR 25 megye voxával 18 ellen a fő RR javallatát el nem fogadták. Azonban más részről azt tapasztalván, hogy a sz[olga]birónak itélete csak mintegy tudomásképp fog a megye gyülésének bémutattatni, némellyek attól tartottak, hogy a sz[olga]biró valóságos basa lesz, szükségesnek itélvén tehát, hogy itélete valamelly felsőbb hatóság által megvisgáltassék, TARNÓCZY inditványba tette, hogy élvén a fő RR el nem fogadása által nyujtott alkalommal, lépjenek a RR visza előbeni végzésökre, s tegyék a törvényszéket feljebbvisgáló bíróságnak. — Azonban ezen inditványnak ellene állott a fő RR által is elfogadott előbbi országos végzés szentsége, mellynek historiáját DEÁK úgy, amint fentebb leiratott, előterjesztvén, még azt tette hozzá: hogy nem is egészen szűkölködik e dolog a sz[olga]birónak önkényét távoztatható biztositás nélkül, minthogy a meg nem elégedő fél számára a rendes urbéri út fenntartatott, s ezen biztositás némi viszonosságot is foglal magában, mert a folyó jobbágyi tartozásokat ön hatalmával bészedő földesúr tette sem megy végrehajtás előtt felsőbb visgálat alá, s ez ellen is csak az urbarialis útnak fennhagyásával van a jobbágy biztositva. Ezek szerint tehát valamint az előbbi országos végzés, mellyben a törvényszék helyébe a gyülés tétetett, nem a szónok akaratjával történt, úgy most, miután csak ugyan megtörtént, a visszalépésnek helyét nem látja. A mint hogy a KK és RR ezen végzés mellett csakugyan meg is maradtak.

A fő RRnek a 4-ik §. iránt tett észrevételök összeköttetésben lévén azzal, amit az uriszék iránt mondottak; a KK és RR e részbeni állapodásuk következésében a követeltséggel a fő Rendek javallatát szintén el nem fogadhaták.

[9] *Iratok*. III. köt. 47, 271. Az országos ülés említett vitáira l.: *Országgyűlési Tudósítások*. III. köt. 706. és *Jegyzőkönyv*, IX. köt. 282. kk.

Következett az 5-ik §-us, mellyet a KK és RR a kir. válasz felszólítása következésében a jobbágyi kapcsolatból eredő urbéri rendetlenkedések és kihágások megfenyitése eránt javallatba tettenek.[10]

Ennek bévezető pontjára nézve nem találták a fő RR szükségesnek, hogy a fentebbi törvényczikkelyben már elhatározott esetek elszámlálása ismételtessék; — melly észrevételt a kerületi RR többsége elfogadta.

Az 1-ő pontban azt javallották volt a RR, hogy az uri munkát resten, vagy épen a földes úr kárával tevő jobbágy helytelen munkájának bé nem tudásán felül, ha nemtelen, egy nap árestommal, ha pedig nemes, dupla munkával fenyittessék, a földesúr hatalmával. — Erre nézve azt mondják a fő RR, hogy ezen urbariom a jobbágyi jusoknak és kötelességeknek lévén jegyzéke, a nemes, és nem nemes közti különbséget a bánásmódra s büntetésre nézve mentől ritkábban kelletik kitüntetni; ha tehát csakugyan czélirányosnak találtatnának a nemes jobbágyokra nézve különböző rendeletek, azok eránt utóbb egy új szakasz alkottassék, a jelen pontot pedig ami illeti, úgy vélekednek, hogy e részben nemes és nem nemes jobbágy sorsa hasonló lévén egymáshoz, a nemesre kétszerezett munkát róvni talán aránytalan lenne.

Somsics nem vélte czélirányosnak hogy a nemes jobbágyok iránt egy különös §. alkottassék, mivel különbözők lévén az urbéri kihágások esetei, sokkal czélirányosabb felőlök nyomban mindenütt említést tenni, mint a már egyszer elszámlált eseteket ujra hoszasan ismételni. Ezen értelemben a RR közakarattal megnyugodtak; ami pedig magát a büntetés aránytalanságát illeti, Borcsiczky úgy látja, hogy a nemes jobbágyot is szeretnék a fő RR testi büntetésre ítélni, de nem merik világosan kimondani, csak úgy járnak körülte, s azt akarnák, hogy a RR tegyék azt javallatba. Ezt Siskovics nem gondolta a fő RR izenetében feltalálhatónak, azonban Fekete és Török a Trencsényi követ véleményében osztoztanak. Török különösen azt tapasztalja, hogy a fő RR nem hogy szeretnék az urbéri telkekre szorult szegény nemességet, sőt azt mindenkép elnyomni, s magok alá vetni törekszenek. Igy ők hozták javallatba, hogy ezen szegény nemesség adó alá vettessék;[11] igy akarják az V-ik t. czikkelyben elnyomni, hogy magokat meg ne válthassák.[12] Mindenben csak a magok hasznát legyezik a fő RR. De a szónok úgy vélekedik

[10] Az országgyűlés törvényjavaslatában a VII. tc. 5. §-a az úrbéri vétségek során e személyes sértések megbüntetését a büntetőtörvénykönyvre utasította, azokban az úrbéri vétségekben pedig, amelyekről a többi úrbéri tc. nem rendelkezik, a jobbágyot az okozott kár kétszeres értékének megfizetésében marasztalta el. A királyi válasz ezt nem fogadta el, hanem arra utasította a rendeket, „ut negotio hoc in ulteriorem deliberationem sumpto, excessus urbariales et urbarialium praescriptorum transgressionis casus specifice denotent, eisdemque commensaturas poenalitates proponant, ad id simul reflexuri, ut mulctae pecuniariae, velut cum enervatione contribuentium conjunctae, quantum fieri potest evitentur, et ubi vitari nequeunt, debito cum moderamine defigantur". *Iratok.* III. köt. 47. — Az okt. 1-i kerületi ülés elfogadta a javaslatot és bizottságot küldtek ki a § fenti értelmű kidolgozására. Az elkészült javaslat pontjait okt. 8-ától négy napon át vitatta a kerületi ülés; velük egészült ki és vált rendkívül terjedelmessé a VII. tc. eredetileg rövid 5. §-a. A vitákat l.: *Országgyűlési Tudósítások.* III. köt. 569. kk., 583. kk., az új pontokat: *Iratok.* III. köt. 245. kk.

[11] Az I. tc. 6. §-át kívánták a főrendek azzal kiegészíteni, hogy aki az úrbéri telek haszonélvezetét megveszi, minden azzal egybekötött úri és *közterheket* viselni tartozik. Vö.: *Iratok.* I. köt. 324. A javaslatot követő vitákat l.: *Országgyűlési Tudósítások.* II. köt. 215. kk., 277. kk., a § új szövegét: *Iratok.* I. köt. 584.

[12] Azáltal ti., hogy az V. tc. 2. § ellenzésével a jobbágytelket művelő nemes számára is lehetetlenné kívánják tenni telke örökös megváltását.

hogy az aránytalanság argumentumát meg kell fordítaniok a kerületi Rendeknek, s voxok által eldönteniök, valjon nem akarnák e a nemtelenek büntetését is arányosság tekintetéből inkább a nemesekéhez alkalmaztatni. — DEÁK rövid velős rajzolatát adja ezen törvény szakasz eredetének ; — mint sürgette a szónok, s kik vele egy értelemben valának, hogy ne maga a földes úr, hanem törvényes biró itéljen az urbéri kihágások eseteiben, ezt azonban el nem érhetvén, mint sürgeték, hogy legalább ne legyen kegyetlenségre, vagy sanyargatásra vezethető büntetésre hatalma, hanem itélje dupla munkára. — Azonban ennek is ellene vettetett, hogy ezen büntetés az úrnak hasznával van öszeköttetve, s a viszaélésnek ingerét önmagában hordozza ; s igy született meg a nemes és nem nemes jobbágy között különbséget tevő törvényszakasz.[13] Ha tehát egy részről úgy vélekednek a RR, hogy az aránytalanság s szükség feletti különböztetés nem jó, más részről pedig úgy hiszik, hogy a nemes jobbágynak földesuri hatalommal egy koránt sem criminalis természetű rest robot miatti arestomozását a nemesi privilegiumok nem engedik : a szónok nem a privilegiumra épiti véleményét, hanem arra, hogy az arestomozást e részben rossz büntetésnek tartja s annakokáért javallatba teszi, hogy a nemtelen jobbágy se büntettessék arestommal, hanem úgy a nemtelen, mint a nemes egyiránt dupla munka büntetésével lakoljon. Ezen inditványt már a 4-ik t. cz-ben történt állapodás következésében[14] úgy értették a RR, hogy csak az egyik nap számittatik büntetésnek, a másik pedig uri munka fejébe bészámittatik, — és miután SISKOVICS véleményének ellenére abban állapodtak meg a RR, hogy a tanácskozás jelen stadiumában helye van a módositásnak, DEÁK inditványa csakugyan voxolásra tétetett, s győzvén azoknak véleménye, kik nem vélték tanácsosnak a földesurnak hatalmat adni olly büntetésre, mellyet reexequálni nem lehet, a többség által csakugyan elfogadtatott, s a szerkeztetés ahhoz módosittatni határoztatott.

PFANSMID voxolás közben úgy nyilatkozott, hogy amint kivánatosnak vélné, hogy a biró büntetésre fakadni soha kéntelen ne legyen ; úgy miután csakugyan kéntelen : nem tartja tanácsosnak az emberiség, vagy inkább asszonyiság érzelmeinek szerfelett hódolva, a büntetés czélját szem elől el veszitení ; és mivel a büntetésnek mindég a miveltség fokához kellene alkalmaztatva lenni, a testi büntetést kivánná Szepes rendei nevében feltartatni. — Ezen vélemény viszatetszéssel hangzott el, — de SZOMBATHELYInek véleménye sem lőn elfogadva, aki csak úgy tekinté a jobbágy robotját, mint egy bérbe fogadott napszámos munkáját, kit csak bérének elvesztésével a jobbágyét pedig azon napnak bénemszámitásával lehet büntetni.

A 2-ik pontban azt javallották a RR, hogy az urbéri rendeletet általhágó jobbágy, jelesen pedig aki magát földesura parancsolatjának vakmerően ellene szegezi, a szolgabiró által 1—3 napi árestommal büntettethetik, ha pedig méltatlansággal, vagy személyes sértéssel illeti a földesurat, törvényszéki megbirálás alá tartozand. A nemes jobbágy ellen ezen esetben csak a törvény utjának lehetvén helye. — Alább a kártételekről szólló 3-ik pont d) szakaszában az mondatván, hogy ha a földesúr teszen kárt jobbágyának, a sz[olga]-

[13] A szóban forgó viták ismertetését l.: *Országgyűlési Tudósítások*. III. köt. 583. kk.

[14] A IV. tc. 5. §-a megengedte a földesúrnak, hogy a jobbágy „nyakasságából vagy restségéből" származó robothátrálékot a „jobbágy költségére kettőztetve tétethesse meg". (*Iratok*. I. köt. 526.) Ezt a végzést a királyi válasz megtárgyalása során az 1834. szept. 26-i kerületi ülés újból megerősitette. Vö.: *Országgyűlési Tudósítások*. III. köt. 552.

biró sommás uton fog a jobbágynak kárpótolást eszközölni, még pedig ha tetemes hiba vagy ravaszság jött közbe, kétszeres kárpótolással, 60 ftig csak birtokon kivül lévén helye a törvényszékre való feljebbvitelnek.

Ezen két pontot együvé foglalván a M[éltósá]gos fő RR azt mondják válaszizenetökben : hogy valóban *elrémültek!* a polgári sorsnak ekép javalt változtatásán, és teljességgel nem láthatják által azon okot, melly reá birhatná a törvényhozást, hogy midőn a személyes bántások miatt hosszas törvény utjára kéntelen a földesúr fakadni, ő viszont jobbágyának kisebb panaszára is a szolgabiró rögtönös itéletének legyen alája vetve! Egyébiránt szükségesnek tartják hogy az ezen pontban foglalt méltatlanságok nyomban megbüntetessenek, e végett a földesuri hatóság jobban kiterjesztessék s a jobbágy körülmény szerintén azonnal őrizet alá is tétethessék. Mi pedig a nemes jobbágyokat illeti, minthogy itt csak az urbéri viszonyból eredett kihágások érintetnek, azokra nézve szintén ezen határozást vélnék megállhatónak.[15]

Deák figyelmeztetésül előre bocsájtván hogy a d) pontban kártételről, a jelen 2-ik pontban pedig személyes bántásokrul van szó, és így a két pont együvé nem hasonlittathatik, csudálkozik rajta, hogy a fő RR elrémültenek. Nem hiszi azonban, hogy ama különbség elkerülte volna figyelmöket s igy kétségen kivül más oka van ama mondásuknak. Mert ha csakugyan egyenvonatot húzunk azon bántások között, mellyeket a jobbágy ura ellen, ez viszont jobbágya ellen elkövet, meglehet ugyan, hogy nincs a kettő közt reciprocitás, de bizonnyal a jobbágy kárára nincs. Ugyanis a realis sérelmekre, vagyis kártételekre nézve a földesúr rögtönös elégtételt szolgáltat magának, még pedig maga hatalmával, a jobbágy ellenben szolgabiróhoz kéntelen folyamodni. A személyes sértésekben pedig a földes úr ugyan már nem maga hatalmával, hanem magistratualis hatósággal kap elégtételt, de rögtön, sommás uton, a jobbágy ellenben hoszas perrel kéntelen földesura ellen a törvény rendes utjára fakadni. — Ezeknél fogva tehát a fő RR szörnyű elrémülésének épen nincs oka, s a szerkeztetés helyesen megállhat.

Pfansmidt ellenben úgy hiszi, ezen javallatnak homlokára van ütve az engedetlenség bélyege, mert szolgabiró minden faluban nem lehet. Ő tehát egy különös szerkeztetést javal, melly azonban el nem fogadtatott.

Bezerédy úgy vélekedett, hogy meg kell a szerkeztetést tartani, ha csak ki nem akarjuk mondani, hogy az urbariomban két mértéke van az igazságnak ; egyik, mellyel az úrnak, másik mellyel a jobbágynak méretik. Valóban oda megy a fő RR tendentiája, hogy a jobbágy erőszakoskodásai, illetlenségei, bántásai ellen a földesúr ten hatalmával képes legyen magát megóvni, a jobbágy ellenben hosszas perre utasittassék, mintha bizony a földesúr lenne jobbágyának ellenében szenvedő állapotban, mintha ama temérdek urbarialis excessusok a jobbágynak ura elleni erőszakoskodásaiból, s nem ennek hatalmas nyomásából erednének!! Miben áll tehát a polgári sorsnak ama változása, mellytől a fő RR elrémültetnek? Abban, hogy az önkény, a társaságos életnek eme halálos ellensége, némileg megszüntetnék! És ez az, mitől a fő RR el rémültenek!

Török hasonló értelemben lévén úgy látja, hogy a fő RR itt ismét magok magokkal ellenkezésben vannak. Azt mondják, hogy itt csak az urbéri viszonyok körébe tartozó dolgokrul lehet szó, s mégis a közbátorság fenntartását emlegetik, mintha ez az úrbéri viszonyok körébe tartoznék. De

[15] L.: *Iratok*, III. köt. 272.

e pontban már igen világosan kitünik, hogy mit akarnak, azt akarják t. i. hogy a nemes jobbágyokat is ten hatalmukkal arestomra vethessék, még pedig a méltatlanság széles értelmű szavának ürügye alatt, mellyet némellyek tán még a kalap levételére is szeretnének kiterjeszteni.

CLAUZÁL: Igen sajnálja, hogy a fő RR oly törvényjavaslat felett rémültek el, melly az igazsággal olly igen megegyezik. És mit akarnak ezen elrémülésökkel? Azt akarják é, hogy a RRket depopularizálják? s az urbarialis excessusokra nézve nézeteiknek kedvező utasitásokat eszközöljenek? (Péchy feliratja magát.) Mert egyes emberekből állanak a corporatiók, egyes emberek között gyengék is akadhatnak; a gyenge emberek előtt pedig nagy motivum lehet, hogy egy ily méltóságos test, egy egész tábla elrémült! kivált ha nem combinálták, hogy mi felett rémült el, s igy könnyen utasitást adhatnak, hogy ne határozzanak olyat a KK és RR, a mitől a Méltóságos fő RR elrémülnek. Meg kell tehát az izenetben mondani, hogy ezen tábla soha sem tesz olyast, amitől okuk lenne elrémülniök.

SZLUCHA: Ugy hiszi, hogy a jurisdictiókat nem a fő RR elrémülése, hanem meggyőződésük fogja az utasitások adásában vezérleni. Egyéb iránt kivánja, hogy a szóban forgó urbéri excessusok büntetésére nézve a földesuri hatóság (bár bizonyos korlátok között) helyreállitassék, mert személyes meggyalázatásom a jobbágynak évekre való bezáratásával sem lesz annyira megboszúlva, mintha megmutathatom, hogy nekem hatalmam van őt nyomban bézáratni.

PÉCHY megengedi ugyan, hogy lehet egyes ember oly gyenge, hogy nem fontolja meg valamelly dolognak okait, de egész törvényhatóságról ilyesmit fel nem tesz, fel nem tehet, s azt sem teheti fel, hogy lehetne törvényhatóság, mellyre olly influxust gyakorolnának a fő RR, hogy nem okokbul, hanem ily influxusbol meritenék utasitásaikat. Egyéb iránt a szóban forgó kérdést attól látja függőnek, hogy mi történik az uriszékkel?[16] Ő reménli, hogy ezen kérdés máskép fog eldőlni, addig tehát mindegy, akármi van a szerkeztetésben, kár felette időt veszteni.

SISKOVICS hasonlóan oda nyilatkozik, hogy moralis corporatiokrul, mellyek szabadságunknak őrjei, olyasmit feltenni nem lehet.

DEÁK: Ugy hiszi, Csongrád követe nem a jurisdictiókat vádolta, hanem szóllott egyes emberekről, kikre bizonyal hatással lehet, hogy egy ily diszes testület, mint a fő RR táblája rémülést kiált. Midőn egy nagy tekintetű ember elkiáltja magát: itt a kisértet, nem egy de száz gyáva akad, aki utána kiált: kisértet! kisértet! s ha kérdeztetik, mutatná meg hol van? azt feleli: én ugyan nem látom, de ott kell neki lenni, mert ő mondja! No már a fő RR elkiáltották: hogy itt a kisértet, annál fogva habár nem az izenetben is, mert ott az okokbul ki fog tetszeni, hogy nincs, de bizonnyal itt nyilvánosan kimondani szükség, hogy kár volt elrémülniök. Egyéb iránt Fejér követét emlékezteti, hogy a földesurat más ember is megsértheti, nemcsak jobbágya, de azért maga sem akarja, hogy azt is nyomba bezárathassa tennen hatalmával,

[16] Vö. előbb, az úriszékről szóló VII. tc. bevezetésének vitáival. (9. old.) Figyelemre méltó, hogy a törvényszékek rendezéséről szóló II. tc. vitái során is úgy döntöttek a rendek, hogy az úriszéket csak a jobbágyok egymás közötti és idegenek ellen indított pereiben hagyják meg elsőfokú bíróságnak. A vitákra l.: *Országgyűlési Tudósítások*. II. köt. 419. kk., III. köt. 42. kk., a főrendekhez átküldött törvényjavaslat szövegét l.: *Iratok*. II. köt. 324. kk.

kívánja tehát azt a jobbágy ellen is, mert az indulat nem kevésbé megvesztegetett biró, mint a haszonkeresés.

CLAUZÁL : Ismételem, ugymond, hogy egyesekről szóllottam, de kik bár egyes emberek, az utasitások adásába befolyással vannak. Távol legyen tőlem, hogy én egész törvényhatóságokat vádolnék, mellyek egyikének magam is képét viselem ; ily értelmet szavamnak csak oly ember tulajdonithat, ki a legártatlanabb dolgot is rosszra szokta magyarázni. (Péchy és Siskovics felállanak.) Van e a fő RRnek influxusok az utasitások készitésébe ? erre nem feleltek, fájdalom elég szomorú feleletet ád e kérdésre a tapasztalás.[17] Egyébiránt másnak, kivált midőn személyesen senki meg nem támadtatik, fogadatlan procátora lenni soha sem szoktam, és bizonyossá teszek mindenkit, hogy bár szavaim nem képesek is értelmemet voltakép kifejezni, sérteni soha sem szándékom, sem akaratom.

PÉCHY : Én jól figyelmeztem Követ Úrnak mind előbbeni, mind mostani szavaira. Egyébiránt Magyarország repraesentativ systemájánál fogva azt tartom, hogy itt senki sem lép fel mint ember, hanem mint követ, — kövesse meg tehát magát Csongrád v[árme]gye követe, s engem úgy emlitsen mindég, mint követet. Én senkinek procátora gyanánt nem léptem fel, hanem hogy volt előadásában valami, ami sérelmesen magyaráztathatott vólna a törvény hatóságokra, magának Zala követének előadásából is kitetszett, ki valamint mindég, ugy most is a legjobb oldalról igyekezett a dolgot felvenni. Egyéb iránt is ismételé Csongrád követe, hogy a fő RR béfolyással vannak az utasitásokba. — Ezen állitást ujra és ujra el nem fogadom.

CLAUZÁL ismétli hogy egyes tagokbul állnak a corporatiók, s hogy ezekre hatással lehet, midőn egy egész főtábla kisértetet kiált. Ami a fő RR influxusát illeti : erre elég adat, hogy ily izenetet irnak, hogy a tanácskozásokba (amint igen rendiben van) részt vesznek s a t. Én más adatokat is tudnék mondani, de abban velem Pest követe soha egyet nem akarna érteni, mert ha meg lenne is győződve, meg nem vallaná. Egyéb iránt leginkább rossz néven vette (s fel is szóllitott, követném meg) hogy *embernek* neveztem, ha ezt sértésnek veszi, nyilván kijelentem, hogy őt soha soha többé e nevezettel illetni nem fogom s mindég csak követnek tekintem.

SOMSICS : Én in essentia osztom Csongrád követének nézeteit. Egyéb iránt a szóllásnak, irásnak, véleménynek szabadságát annyira tisztelem, hogy miattam rémülhetnek a fő RR, s irhatnak akármit, csak azt praetendálom, nekünk is hasonló szabadságot engedjenek, s ezen szabadságnál fogva kinyilatkoztatom, hogy én valóban elrémültem azon széles terjedelem felett, mellyet a fő RR a földesúri hatalomnak adni szándékoznak. Hogy az úriszék némi hatalmat gyakoroljon, ez nem új dolog, ámbár vitatni nem akarom ez uttal, valjon törvényben van e, s mégis szükségesnek mondják a fő RR ennek hatóságát korlátolni, s visszaéléseit meggátolni ; ők azonban nem az úriszéknek, hanem magának a vélt, vagy valódi sértés felett felindult földesúrnak akarnak hatalmat engedni, hogy hazánkfiait börtönre vethesse! — s ez már új dolog, és annál újabb, minthogy ezt ama korlátokkal sem lehetne körülvenni, mellyet még az úriszékre is szükségesnek itéltenek a fő RR.

SISKOVICS : Előadásomnak legfőbb védelme, mit a somogyi követ mondott, hogy kinek kinek teljes szabadságának kell lenni véleménye kijelentésére, hogy ezen szabadságból örlődjék ki a nemzet töbségének akaratja. Igy állhatott

[17] Vö. előbb, a 8. old. 4. jegyzetével.

Csongrád előadása is, de ő más alakot adott neki, s hogy rosszra magyarázgatni nem szokásom, mégis ki kell jelentenem, hogy előadásában más czélzatot látok most is, mint a megyék tanácskozásaiban való részvétellel gyakorlott influxust. Egyébiránt megjegyzem azt is, hogy aki itt egy törvényhatóságnak képét viseli, annak (hogy kötelességének voltakép megfeleljen) nem csak embernek, hanem többnek kell lenni, mint embernek.

Egyéb iránt a tárgy érdemére nézve voxolásra tétetvén, ha valjon megáll e a *redactio* vagy *módosittatik?* a határozatlan módositás elfogadásától mind a két fél tartott, s igy (ámbár némi czélirányos módositások valának javallatban) a szerkeztetés jóvá hagyatott.

Ezen §. többi pontjaira nézve leginkább oda ment ki a fő RR javallata, hogy az úriszéknek helyreállitása szükséges, amit a RR előbbi végzésüknél fogva el nem fogadtak. — A szolgák által tétetni szokott határbeli károk iránt pedig azt mondották a fő RR, hogy ez nem az úrbérbe való. — Azonban Somsics, s Bezerédy feleletül adák, hogy azon viszony, mellyben a szolga a maga gazdájához áll, igen is nem ide való, de midőn a jobbágy szolgája az urnak, vagy az úr cselédje a jobbágynak kárt teszen, ezt Szabó előadása szerint, különösen a marhák általi károk tekintetében ide tartozónak annál kevésbé tagadhatni, mint hogy kiki tartozik marháját őriztetni, s ha rosszúl őrizteti, az okozott kárért (salvo ad servum regressu) felelni. — Ezen pontra nézve tehát szintén megmaradt a szerkeztetés.

Végre a VIII. t. cz. 21 voxal 19 ellen szintén megállott[18] s eként befejeztetvén az urbáriom, — *december 3-án* felvétetett a Duna szabályozást tárgyazta főrendi válasz.[19] A RR egyszerű szavazat utján igen nagy többséggel előbbi felirásuk mellett e tárgyban is megmaradtanak.

202.

a)

1834. december 5.

Országos ülés.

Tárgy: Az urbéri második izenet kerületi szövegének megvitatása; a bőséges legelő kérdése.

[18] A nagyfontosságú VIII. tc.-kel kapcsolatos szavazatarány változása már mutatja a kormány reformellenes aknamunkájának sikerességét: a tc. első kerületi tárgyalása során 1833. jún. 17-én, majd a szept. 21-i országos ülésben egyformán 28 megye, a szabad kerületek és a városok szavazatát nyerte el, 1834. okt. 3-án pedig 31 megye, valamint a kerületek és a városok szavaztak mellette. Vö.: *Országgyűlési Tudósítások.* I. köt. 465., II. köt. 206., III. köt. 571. — A reformellenes szavazatok száma viszont nem emelkedett: a követek egyrésze hazament megyéjébe utasításokért, másrészük az utasítás beérkeztéig tartózkodott a szavazástól.

[19] Borsod megye követe, Palóczy László indítványozta az 1834. okt. 3-i kerületi ülésben, hogy az országgyűlés vegye gondjaiba a Duna szabályozásának ügyét és a munkálatok állásáról kérjen tájékoztatást a kormánytól. A rendek javaslatát a főrendi tábla nov. 19-én vitatta meg. A vitákra l.: *Országgyűlési Tudósítások.* III. köt. 580. kk., 729. kk.; a rendek javaslatát és a főrendek elutasító válaszát l.: *Iratok.* III. köt. 275. kk.

b)

1834. december 6.

Országos ülés.

Tárgy: A második izenet további vitája; a jobbágy fahasználati joga.

a)

Pozsony, December 6-án, 1834.

A KK és RR miután a kerületileg ismét befejezett urbéri tárgyban a fő RRhez küldendő másod izenet szerkeztetésének végső pontjait *December 4-én* megrostálták, *December 5-én* már országos ülésre vitték eme munkálatjokat.

Az 1-ő t. cz. iránti javallat (lásd 199-ik számú levelemet)[1] úgy a mint kerületileg szerkeztetve vala, minden szó nélkül elfogadtatott. — A 2-ik t. czikelyben Sclavonia nevezetnek Posega, Verőcze, Szerém megyék egyes megnevezésével javallott felcserélése iránt az előlülő KIR. SZEMÉLYNÖK újitá meg a tárgy ide nem tartozásán sarkalló észrevételeit, s BUSÁN és JOSIPOVICS meg nem egyezésöket nyilatkoztaták, azonban FRIM Egri kanonoknak azon észrevételére, hogy ezen s a bánáti megyék közt csak ugyan tagadhatlan a különbség, mert hová tartozzanak a kérdéses 3 megyék, Magyar- vagy Tótországhoz e? sub judice lis est, némi viszatetszés nyilatkozása közt megujult a már előbb is hangosan hallott maradjon! s a kerületi szerkeztetés itt is helybehagyatott.[2]

A 3-ik t.sz. 1-ő §-ánál a kerületileg is elfogadott ama főrendi javallatra nézve, hogy a jövendőben földesuri engedelem nélkül netalán teendő irtásokat, minden egyes esetben csak 3 esztendők alatt legyen szabad mintegy tettleg rövid uton viszavenni, azon túl pedig csak urbéri uton:[3] PÉCHY ellenkező értelmét nyilatkoztatá,[4] DÓKUS még testi büntetéssel is kivánta volna az uri engedelem nélkül irtókat büntetni, Patay, Zmeskáll, Bencsik, Plathy, Justh, Prónay, Siskovics, és mások (összesen 23 megye) szintén a kerületi javallat el nem fogadására nyilatkoztanak; okúl adván hogy a viszavételnek sommás utja azon egyetlen egy sanctio, mellyel a földesúrnak allodialis birtoka a lopás természetű tilos irtás ellen biztosítva lesz, s különben is ami nem része a jobbágytelki állománynak, az majorsági föld, ez pedig urbarialis utra nem tartozhatik. — Ellenben NAGY PÁL, DEÁK, SZABÓ, PALÓCZY a kerületi szerkeztetést pártolák, — azzal támogatván értelmöket, hogy ezen javallat el nem veszi, s nem is sérti a földes úr tulajdonát, hanem csak azon utat szabja ki, mellyen azt viszaszerezheti; úrbéri uton is igazságot fognak szolgáltatni, s hogy ha társaságos életben a via factival élésnek minden dologban határ-

[1] L.: *Országgyűlési Tudósítások*. III. köt. 731. kk.

[2] A kérdés korábbi vitáit l.: Uo. 505, 624, 732. kk. Előkerült a kérdés a jogügyi munkálatok vitáinak során is: Uo. II. köt. 582.

[3] Az előzményekre l. szeptember 10-i és a november 19-i kerületi ülések tárgyalásait: *Országgyűlési Tudósítások*. III. köt. 508. kk., 732.

[4] Azt kívánta, hogy „az engedelem nélkül tett irtásokat a földesur akármikor visszavehesse, annyival inkább, mivel az illyes irtások leginkább ott tétetnek, ahol a földesúr nem lakik, és így megtörténhet, hogy azoknak tétele csak huzamosabb idő után esik tudtára a földesurnak". L.: *Jegyzőkönyv*. IX. köt. 338.

időt szabni szükséges, annál szükségesebb az irtványok tárgyában, minthogy a mult időbeli irtványokra felállitott *originarie* és *unice* szavak[5] nem olly világos ösmértető jelek, hogy általuk e jelen törvény kihirdetésével nyomban tökéletes demarcationalis vonalt remélhetnénk; s így könnyen megtörténhetik, hogy a régi irtások az ujabbiakkal összezavarodnak, pedig az ellenkező értelemben levőknek sem szándékjok, hogy a régi irtásokat is via facti viszafoglalni szabad legyen. — RUDICS most hallá először életében: hogy földet is lehet lopni. Nincs országunkban *terra deserta*, minden földnek van, úgy mond, birtokosa; vigyázzon kiki birtokára, s ha 3 év lefolyta alatt nem tudott felvigyázni reá, nem érdemli hogy birtoka legyen. — Ezek szerint a fent érintett 23 megye szavazatjára a többiek *maradjon*nal feleltek, mire a PERSONALIS végzésnek akará a kerületi szerkeztetést kijelenteni, de ZMESKÁLL a szóllóknak többségére hivatkozott, a PERSONALIS tehát felszóllitást tőn, ha kiván e még valaki a szerkeztetés ellen szóllani; mire csak BÁRCZAY szóllott, a többiek pedig a maradjonhoz ragaszkodtanak és igy bár csekély, de mégis valóságos többséggel megmaradt a kerületi szerkeztetés.

A 3-ik t.cz. 2-ik §-ánál kerületileg el lévén a resolutio ellenére azon főrendi javallat fogadva, hogy Posega, Verőcze és Szerém megyékben is, nem a divatba (e részben) soha sem jött régi urbariomot, hanem a szokást és ujabb kir. resolutiokat vévén tekintetbe, a jobbágyok szintén csak annyi idő alatt gyakorolhassák az urbarialis bormérést, mint a Magyarországiak:[6] ebben SOMSICS nem akart megegyezni, mert a provisorius törvény ellenére becsuszott szokást, és kiadott kir. resolutiókat visza élésnek tartja, és nagyon veszedelmesnek amaz elvet, hogy a provisorius törvényt egy oldalú kormányrendeletek megváltoztathatják. — A PERSONALIS ezt egészen máskép tekintette. Mert, úgymond, a Theresianum urbariom a szőllőheggyel nem biró kis helységeknek is 6 hónapi bormérést engedvén, ellenkezésbe jött a törvénnyel, s ezen tekintetben repraesentáltak ellene ama vármegyék, minek következésében Ő felsége későbbi resolutiója által helyreállitotta a megsértett törvény erejét. — Erre NAGY PÁL azt felelé, hogy ő Felségének mostani resolutiója merőben ellenkezik azzal, mellyre a fő RR s a Personalis hivatkoznak, vagy ez törvénytelen tehát, vagy amaz, méltóztassék, ugymond, Nagyságod választani. — De a PERSONALIS mind a kettőt törvényesnek állitá. Amazt mert a végrehajtó hatalom tiszte szerint helyreállitotta s fentartotta egy még el nem törlött törvény tekintetét; emezt mert törvényhozás útján új törvényt javallani Ő Felségének mint a törvényhozó hatalom egyik részesének, szabad. — SOMSICS azonban azt mutogatá, miképen teljeséggel nem lehet állitani, hogy a régi urbariom csak annyiban állhatott, mennyiben a régibb törvényekkel nem ellenkezett. Sok adózásaik voltak a jobbágyoknak, mellyek az urbariom által eltörültettek, p.o. a kövér lúd, sertés s a t. De azért 1791-ben ezen urbariom egész kiterjedésében provisorius törvény erejére emeltetett, s így a bormérésre nézve sem volt a kormánynak jusa a törvénnyé vált urbariomot megváltoztatni. De viszont SZALOPEK ismételve állitotta, hogy a kormány nem változ-

[5] A rendek törvényjavaslata a földesúr által vissza nem vehetőnek nyilvánította a telki állománnyá változott, vagy „*eredetileg és egyedül* a jobbágy élelmére szánt *(originarie uniceque* pro subsistentia subditorum destinatos)" irásokat. A törvényjavaslat vitái során az említett kifejezés körül sok vita zajlott le. Vö.: *Országgyűlési Tudósítások*. I. köt. 217. kk., 618. kk., III. köt. 9. kk.

[6] A kérdés előzményeire l.: *Országgyűlési Tudósítások*. III. köt. 733.

tatta meg azon urbariomot, hanem csak megmagyarázta a 6-ik §-usnak határozatlan értelmét, és pedig magyarázta az 1550-ki 36-ik élő törvény[7] értelmében. Szóllottak még Sz[ent]Pály, Borsiczky, Bőthy a resolutio értelmében s a kerületileg elfogadott főrendi javallat ellen ; de mindössze e véleményben csak 15 megyék valának, a kerül[eti] szerkeztetés tehát jóváhagyatott, de mivel a fő RR azt adák okúl, hogy ő felsége nyilván fentartott hatalmánál fogva a régi úrbariom rendeletét e részben megváltoztatá, erre pedig a kerületi izenetben az vala megjegyezve, hogy a fő Rendek észrevételeinek következésében fogadtatik el a javalt módositás ; nehogy elösmerni látszassanak a KK és RR azt hogy a király feltarthatott volna magának törvényváltoztatási hatalmat, Palóczynak inditványára az izenetből ezen motivatio kitörültetett.

A következett 3-ik §-ban a terjedtebb legelővel biró helységek iránt tett javallat[8] ellen a Personalisnak nem volt semmi észrevétele, minthogy abban a fő RR szándékához helyes közelitést tapasztalt. — Azonban Deák nem volt vele megelégedve. Sokszor előterjesztette már, ugymond, hogy a legelő tárgyában készült országos javallat sok gyakorlati nehézségeknek lesz alája vettetve ; többször ismételte, hogy legfőbb gondoskodást kivánnának azon helységek, mellyeknek legelője az elegendőség osztályába nem esik ; de ha mind ezeket úgy tekintse is, mint országos végzést, bizonyára a mostani javallatban sem talál olyasmire, ami intézetinket javitva, a homály eloszlatására szolgálna. A fő RR arra szóllitották fel ezen táblát, hogy ahol olly bőséges a legelő, hogy a határnak harmadrészét is felől haladja, nemkülönben hol a lakosok főképen a marhatenyésztésből élnek, vagy épen a gazdálkodás ezen ágával a köz kereskedést is előmozditják, a legelői illetőségnek némi felemelése módjáról gondoskodjanak. Erre a kerületi RR azt végezték : hogy ahol ob *nimiam* pascui amplitudinem ejus superabundantia adest, et res pecuaria praecipuum subsistentiae colonorum fundamentum constituit, ott egy egész telek után 22 hold legelő adassék. — A fő RR javallatában némi logica van az eddigi végzéshez képest, midőn azt veszik feleslegesen bő legelőnek, amelly a határnak egyharmad részét felülhaladja ; ez természetesen következik azon előbbi országos végzésből, hogy a határnak 1/3-át tevő legelő nem csak elégséges,

[7] Az idézett tc. egyebek mellett előírta, hogy a földesúr csak a közforgalmi áron tarthat igényt jobbágya eladni szándékolt borára, a jobbágy bormérését a Szent Mihály napjától Szent György napjáig terjedő időre korlátozta és megtiltotta, hogy a földesúr ráerőltesse borát a jobbágyra.

[8] Az országgyűlés eredeti javaslata az egyes jobbágytelkek után kimérendő legelőmennyiség maximumát 16 holdban állapitotta meg ; kivételt képezett Csanád, Csongrád és Békés megye, ahol a telkenkénti legelő a 22 holdat is elérhette. L.: *Iratok*. I. köt. 513. — A kir. válasz kételkedett abban, hogy ezt a vidékek szerint annyira különböző kérdést általános törvénnyel el lehetne intézni és azt javasolta, hogy a földesurak és jobbágyok a megyei bizottság előtt szabad megegyezéssel állapodjanak meg a legelő nagyságára nézve, ha pedig ez nem sikerülne, rendes úrbéri útra terelődjék az ügy. L.: *Iratok*. III. köt. 35. kk. — A rendek azonban megmaradtak eredeti álláspontjuk mellett s indokaikat részletesen kifejtették a főrendekhez intézett okt. 16-i izenetükben. Uo. 224. kk. — A főrendek nem szálltak vitába a rendek véleményével, csupán azt javasolták, hogy a 22 holdas maximum a megnevezett megyéken kívül terjesztessék ki más olyan helyekre is, „hol annyi bőséggel létez legelő, hogy a határnak harmadrészét is felülhaladja, valamint azon esetekben is, midőn az illető lakosok főképpen, vagy talán egyedül a marhatenyésztésből élnek, vagy épen a gazdálkodás ezen ágával a köz kereskedést és hasznot előmozdítják". Uo. 265. — Lényegében ilyen értelemben — a továbbiakban említendő változtatással — módosította az eredeti javaslatot a nov. 26-i kerületi ülés. L.: *Országgyűlési Tudósítások*. III. köt. 734. kk.

hanem bőséges is. — A kerületi RR azonban a felesleges bőség amaz ösmértető jelét el nem fogadták, hanem helyébe tették a *nimia amplitudo* és *superabundantia* végtelenül határozatlan kifejezéseket, mellyek szerint aligha fog gyakorlatban olly helység akadni, hogy reá a törvény alkalmazhatónak találtassék. Azon kifejezésekhez ragaszkodni tehát annyit teszen, mint a fő RR felszóllitását el nem fogadni, annyival inkább, mert a fő RR által disjunctive emlitett két esetet is a kerületi Rendek copulative ösze kapcsolták; miből olly homályos törvényjavallat eredett, hogy a szónok jelen volt ugyan azon törvénynek alkotásán, azt mindazáltal már most sem érti. Kéri tehát a RRket, hogy a szűk legelőjű helységeket ne hagyják a mostani káros gyakorlatban, hanem azoknak sorsukrul is gondoskodjanak, továbbá ha megtartanák is a már gyakran, de hasztalan ostromlott clavist, legalább határozzák meg, mi a superabundans legelő? a fő RR által emlitett két esetet pedig *et* helyébe *aut* ragasztékot tévén, disjunctive igtassák törvénybe.

Nagy Pál: Alig hiszi, hogy lenne valaki a RR között, ki a legelő tárgyábani országos határozás czéliránytalan volta felől meggyőződve ne lenne. Csak hogy meguntak már eme bajos állapottal vesződni. De hiszem amit most ujólag javallanak a kerületi Rendek, az is csak merő önkény és zavar, s igy igen öszeillik a többi zavarral. A szónok minden előkészület nélkül kész nyomban 100 esetet dictálni, mellyekből mathematice, oly bizonyosan mint hogy $2 \times 2 = 4$, kijön az országos végzésnek ki nem vihetősége. — Vegyük csak fontolóra legelőbb azon helységeket, mellyekben szűk a legelő, még pedig (mint Sopronnak legnagyobb részében) azért szűk, mert a földesúr birkái szerfelett megszaporodtanak. Ezekre azt mondják a RR, maradjon meg az eddigi használat! — szépen köszönöm a jobbágyok nevében! — vagy egyezzék úr és jobbágyság.[9] És mi azt gondoljuk, hogy minden bokorban akadunk majd egy földesúrra, aki azt fogja mondani: az usus nekem kedvező, de én attól elállok, s örömest elfogadok oly conventiót, melly az én kedvező állapotomat megszoritja! Ejh! bizon ritka madár lesz ám az ilyen földesúr. Ez után jön az a gyönyörűséges maximum-minimum, melly ellen 1000 feloldozhatlan mathematicai problémát tudnék dictálni. Végre jön a *nimia amplitudo*, a *superabundantia*, ez Sopron vármegyében nincs, de úgy hiszem az egész országban sem lesz, azzal tehát méltóztassanak csinálni amit tetszik. — Sokat lehetne e dologrul, ugy mond, szóllanom, de inkább hallgatok, mivel látom, hogy legjobb e dologban hallgatni, mert amit mondunk, az nem tetszik, s én nem tudom hogy miért?

Voltak kik a clavisnak semminemű felemelését sem akarták elfogadni, s a régi országos javallathoz ragaszkodtanak, voltak ellenben különböző más javallatok is. — Tarnóczy a felesleges bőségű legelővel biró helyekre felemelt 22 hold illetőséget az első osztályozatú jó legelőre[10] értvén, a rosszabb osztályok clavisát is aránylag felemeltetni kivánta, különben az következend, hogy a melly jobbágy a régi clavis szerint 8 holdat kapott volna, mert legelője jó, most 14 holddal kap többet, akinek pedig 16 hold volt eddigi illetősége, mert

[9] A törvényjavaslat 3. §-ának 9. pontja mondta ki, hogy „ahol pedig nincs, vagy igen csekély a legelő, vagy hol az úrbéri legelő elkülönözése a fentebb jegyzettek szerént meg nem történhet, ottan vagy az előbbi szokás fog megtartatni, vagy az uraság és jobbágyok közt szabad egyezésnek leend helye". L.: *Iratok*. I. köt. 513.

[10] A szóban forgó 3. § 4. pontja a legelők minőségére hat fokozatot állapított meg, az 5. és 6. pont pedig ehhez mérten állapította meg a telekhez kimérendő legelő mennyiségét 4—16 holdban. L.: *Iratok*. I. köt. 511. kk.

legelője rossz, az csak 6 hold pótolékot kap. — Madocsányi azon mértéket kívánta volna kiszabatni, hogy a földesúrnak annyi legelő hagyassék, amennyi a jobbágyoknak összesen jutott a clavis szerint, s csak az tekintessék felesleges bőségnek, ami ezen felül marad. — Szombathelyi pedig, aki ha jól érti a *superabundans* és *nimia* szavak értelmét, megvallani kéntelen, hogy ily legelő magában Békés vármegyében sem existál, határozottság tekintetéből azt javallá, hogy ahol annyi a legelő, mennyit teszen a jobbágyságnak egész constitutivuma, ott maradjon a régi kolcs 8-tól 16-ig, ahol pedig kétszer annyi, ott legyen helye a 22 holdnak. — Azonban mind ezen javallatok félrevettetvén, a kerületi szerkeztetés teljes kiterjedésében jóvá hagyatott.[11]

b)

December 6-án ismét országos ülés tartatván, ezen egész napot a tüzi s épületi faizás tárgya húzta ki. — Amarra nézve Patay úgy vélekedvén, hogy míg valamelly tárgy iránt nincs a két tábla közt tökéletes egyezés, mindég helye van a viszalépésnek, kívánta : hogy a makk és gyümölcstermő fák nyilvánságosan kivétessenek. Ennek következésében számos követek ismételték utasitásaiknak kijelentéseit, részint az urbarialis tüzi faizást megszorítani, részint kitágitani, vagy legalább jobban biztositani törekedő iránynyal ; de ezeknek ellene állván a két tábla megegyezésével országos végzés erejére emelt határozás, leginkább a körül pontosúltak össze a vitatások, ha tanácsos e a főrendeknek kerületileg már elfogadott ama javallatát jóváhagyni, hogy a faizás iránti egyeség eszközlésére kiküldendő deputatio munkálódásának csak akkor legyen helye, ha az eddigi divat ellen egy vagy más részről panasz támadna.[12] Ami némi vitatás után csakugyan jóváhagyatott, ámbár azok, kik a faizás dolgát nyomban e jelen urbarium kihirdetésével állandóan elhatároztatni nemcsak a jobbágy biztositása, de a földesúrnak saját java, s a nemzeti gazdálkodás erdőszségi ágazatjának a használat közösségéből eredő akadálya elháritása tekintetéből is szükségesnek tartották, a küldöttségnek közbenjáró munkálódását panasz közbe jötte nélkül is kívánatosnak itélték.

Az épületi faizás ellenben hosszabb, s komolyabb ellenzésű vitatásokra nyujtott alkalmat. Még azok közt is, kik az épületi faizást eddigi használat szerint a jobbágyoknak ingyen megadatni kívánták vala, találkoztak némellyek: kik épen nem látták okát, mi oknál fogva kellessék (a fő RRnek kerületileg elfogadott javallatá szerint) ezen beneficiumot az adás vevés szabadságával nem élő jobbágyoknak megadni ? hogyha azoktól, kik hasonló teherrel járó telkeiket drága pénzen vették, megtagadtatik. Annál inkább számosan valának tehát azok, kik a szabad adás vevés engedélyének közbenjötte miatt, az épületi faizás ingyen jó voltát általában megtagadtatni kívánták ; sőtt akadtak olyanok is, kik ezen ingyen jótékonyságot magára a jobbágyra nézve is károsnak lenni mutogatták ; azonban nagy nehezen, s igen csekély szó többséggel csak ugyan győzött a kerületi szerkeztetés javallata, s e szerint az épületi

[11] A dec. 5-én tartott 265. országos ülés részletes naplóját l.: *Jegyzőkönyv*. IX. köt. 336. kk.

[12] A főrendi módosító javaslatokat l.: *Iratok*. III. köt. 266., a kerületi vitát : *Országgyűlési Tudósítások*. III. köt. 736.

faizás jótékonyságának használatában lévő jobbágyok abban továbbá is meghagyattak, de csak addig mig a telek haszonvételének eladása közbe nem jő.[13]

December 7-én, 8-án ünnepi szünetek.

203.

a)

Kossuth megjegyzései az örökváltság elbukásához.

b)

1834. december 10.

Országos ülés.

Tárgy: Az urbéri törvényjavaslatnak az örökváltságról szóló pontja elbukik

a)

Pozsonyban, December 10-én, 1834.

Sic est: acerba fata Romanos agunt — ut secundum vota
Parthorum — sua Urbs haec periret dextera![1]

Megtörtént, amitől régen rettegénk! Édes reményinket, mellyeket Hazánk jövendője felől két évek óta hő kebellel ápolánk, egy kérlelhetlen napnak aczél keze gyökerestől zúzta szélt! — Ma, December 10-én az urbéri V-ik t.czikkelynek az örökös kiváltsági kötéseket tárgyazta része elesett! s a magyar földmüvesnek ingatlan sajátot birni még 1834-ben sem engedtetik! Vannak óhajtások, mellyek olly mélyen vertek szivünk mélyében gyökeret, hogy kiszaggattatniok másképp, mint a szivvel együtt nem lehet. Ezen kinos szaggatás fájdalma dúlja keblemet, s gyermeki panaszokra fakadnék, ha nem lennék érezni kéntelen, hogy a roppant gondok némák, s csak a csekély fájdalom cseveg. Én a győztes félnek tiszta szándéka felől nem kételkedem, de a szűk ajándéki jelennek szigorú kinálkozásai között ezen törvényczikkelyt tartottam én a legjelesbiknek. Ha hibáztam, értelmemnek hibája, nem szivemnek. És aki legszebb reményitől búcsúzik, attól az utolsó ártatlan búcsúnak fájdalmasan néma felsóhajtását csak kegyetlenség tagadhatná meg, s én nem kérek más vigasztalást mint azt: hogy felsóhajtanom szabad legyen. — Ez mentségemül ezen pár sorokért! — Adja Isten, hogy eme törvénynek meg nem alkotása képes legyen kedves hazánkra olly jó következéseket árasztani, mint a minőket alkotásától reménltem. Adja Isten, nevelni legyen képes a bizodalmat kormány és nemzet, úr és jobbágy között, — a bizodalmat, mellynek hijányát sem hatalom gerjesztette, s erőszak táplálta félelem, sem ember ész találta bármilly surrogatum ki nem pótolhatja. De a férfiút férfias el nem

[13] A dec. 6-i 266. országos ülés részletes naplóját l.: *Jegyzőkönyv.* IX. köt. 368. kk.
[1] Horatius: *Epod. 8.*

csüggedés, a jó polgárt a többség akaratának tisztelete illetik. Csak azt mondom tehát :

Multis ille bonis flebilis occidit
Nulli flebilior quam mihi . . .
Durum! sed levius fit patientia
Quidquid corrigere nefas.[2]

b)

Miután *December 9-én* a KK és RR 267-ik országos ülésében az urbéri III-ik törvényczikkely hátra volt része, s nevezetesen a boltnyitás jusa,[3] nem különben az egész IV-ik t.cz. mindenekben a kerületi szerkeztetés jóváhagyásával bérekesztetett,[4] s DEÁKnak a hegyvám elintézése, s a szőllők kibecsültetésének tárgyában tett inditványa,[5] azon közértelmű nyilatkozás mellett, hogy a szőllők tárgya nem az urbéri törvények körébe, s igy nem is politicus, nem ubarialis utra, és nem a Helytartó Tanácsnak felsőbb biróskodása alá tartozik, elmellőztetett : *December 10-én* napirenden következett az urbéri 5-ik t.cz., mellynek első §-ában a *via juris* egy két ellennyilatkozás után felkiáltással megmaradt,[6] 2-ik §-ában pedig *az örökös kiváltsági kötések* tárgya reggeli 10 órától esteli 4½ óráig tartó vitatásokra nyujtott alkalmat. — Az ülés szint olly tömött, szint olly érdekes, s közel olly hosszú volt, mint az, melly e tárgyban épen egy hólnap előtt (November 10-én) tartatott,[7] de kimenetele különböző, mert e mái nap azzal végződött, hogy az örökös kötések említése, a Kir. Resolutio javaslata szerint ezen urbéri törvényből kitörültetik! Mindazáltal felirásba megyen, hogy a KK és RR a Törvényi Munkálatban fognak eránta rendelkezni.

A vitatások sommája imigy következik :

A PERSONALIS csupán a fenálló törvények s földesuri jusok körére szorítván észrevételeit, megemliti, hogy a IV-ik t.cz. bévezetésében a jobbágytelek földesuri tulajdonnak praesalváltatott,[8] a szóban forgó törvényszakasz

[2] Horatius : *Carminum lib. I. 24.*

[3] A kérdés körüli megelőző vitákat l.: *Országgyűlési Tudósítások.* III. köt. 541. kk. 658. kk., 739. A dec. 9-i országos ülésben különösen a városi követek támadták azt az elvet, hogy a boltnyitás joga a földesúri regálék közé tartozik. Vö.: *Jegyzőkönyv,* IX. köt. 395. kk.

[4] A IV. tc. kerületi vitáinak ismertetését l.: *Országgyűlési Tudósítások.* III. köt. 739. kk.

[5] Deák utasítása értelmében azt kérte, hogy a törvényhozás az úrbéri munkálat keretében alkosson világos törvényt a „szőlőbeli adózásokról" is. Javaslatának támogatására számos példával ismertette az érvényben levő homályos és zavaros gyakorlatot, amely a birtokosoknak sok esetben lehetővé tette, hogy kibecsültetés útján bármikor megfosszák a parasztot verejtékes munkával létesített szőlőjéről. L.: *Jegyzőkönyv.* IX. köt. 408. kk.

[6] A rendek törvényjavaslata a régi úrbéri kötéseknek a feltételek elmúltával történhető felbontását „törvény útján (via iuris)" kívánta megengedni, a királyi válasz viszont „urbéri uton (via urbariali)". Vö. a szept. 27-i kerületi ülés vitáival : *Országgyűlési Tudósítások.* III. köt. 577. kk.

[7] Részletes ismeretését l. Kossuth tudósításainak 195—198. számaiban : *Országgyűlési Tudósítások.* III. köt. 673. kk.

[8] A IV. tc. sokat vitatott bevezető mondata azzal indokolja a jobbágyi szolgáltatások követelésének jogosságát, hogy „a föld tulajdona az uraságot illeti s minden föld, mellyet a jobbágy mível, földesuri engedményből származik". L.: *Iratok.* I. köt. 518.

tehát a földesuri jusokkal össze nem egyeztethető. Minden törvényhozásnál fő tekintetnek véli azon gondoskodást: hogy egymással összeütköző törvények ne alkottassanak. Már pedig ezen szakaszt ősiségi törvényeinkkel homlokegyenest ellenkezőnek, a Korona örökösödését kijátszónak, a collateralis successio épsége mellett fel nem állhatónak, s így mind azon törvényekkel, mellyek ezen ősiséget s örökösödést tárgyazzák, s mellyeknek további divatoztatását magok a RR is kijelentették,[9] megütközőnek ítéli; és meg van győződve, hogy az országban minden nemesi birtokot bizontalanságnak s nyughatatlanságnak tenne ki, minthogy hazánkban a birtoknak legnagyobb része olly tractatusokon s osztályokon épül, mellyeknek az ősiség elvében fekszik valóságos alapjok. Ellenveti azt is, hogy ezen törvényjavallat capacitással ruházná fel a nemteleneket, a nemeseket pedig azon keresettől, mellyet eddig ex incapacitate folytathattak, megfosztaná.[10] Végre pedig figyelmezteti a RRket, miképen egyik alap igazság a törvénytudományban, hogy egy harmadiknak jusát semmiféle szerződések által elölni nem lehet, s hogy ezen törvény elv széles e világon, mindenüt eként divatozik. Már pedig a kérdéses §. hatalmat ád a földes úrnak, hogy örökösen állandoúl adja el azon jobbágytelkeket, mellyeknek gyökeres jussa tán nem is őtet illeti, s eladja úgy, hogy a valóságos tulajdonosnak még invalidatoria keresete sem marad. Mind ezeknél fogva felszóllitja a RRket hogy a szóban forgó törvény szakasznak ezen részétől a kir. resolutio értelmében álljanak el.

Bene (kinek követtársa *Klauzál* 9-ber 10-én a KK és RR végzése mellett szavazott) kijelenti, hogy küldőitül legközelébb nyert világositó utasitása következésében a kerületi szerkeztetés ellen szavaz, az urbéri kötések alól kivett Curiale és regale jusok mellé, még az *allodiálékat* is hozzá tétetni kivánván, a kir. resolutiot elfogadja, s az örökös kiváltsági kötéseknek a szerkeztetésből kihagyását akarja. És minthogy ama véleményi és szavazati különbözésnek, melly megyéje részéről e tárgyra nézve itten kimondatott, szükségeskép fel kell a RR figyelmét gerjeszteni, kötelességének ösmeri eredeti utasitását felolvasni, hogy lássák a RR, változott e e tárgyban küldőinek véleménye, s hogy ebből, mint eredeti kútfőből merithessék Csongrád vármegye követei különböző szavazatinak okát. (Ámbár hangosan hallatszott, hogy ezen dolog, melly egyedül a két követ magános viszonait tárgyazza, nem ide való, a. szólló mindazáltal felolvassa előbbi utasitását, mellynek betü szerinti értelméből már akkoron azt hitte, hogy küldői a K[irályi] Resolutiót fogadták el, követ társa azonban utasitása pontjainak egybe vetéséből ellenkezőn vélekedett s megyéje voxát a szerint is jelentette ki.[11] — Ez ellen, úgymond, ő semmit sem szóllott, azonban küldői November 19-én tartott gyülésökből követ társának még October hónapban tett jelentésére olly felvilágositó utasitást adtak, melly egyenesen a Kir. Resolutiót fogadja el, azt tehát szintén felolvassa, s eként akarja bébizonyitani hogy Klauzál már előbbi

[9] Mindezek a problémák felmerültek már a polgári törvénykönyv tervezetének kerületi tárgyalásai során is. Vö.: *Országgyűlési Tudósítások*. III. köt. 177. kk., 364. kk.

[10] A polgári törvénykönyv kerületi tárgyalása során jún. 4-én Szentiványi Anzelm nógrádi követ javasolta, hogy a nemteleneknek is adják meg a birtokbírhatási jogot. A javaslat a haladó követek lelkes támogatása ellenére is elbukott, mert a követi utasítások nagyrésze már eleve ellene foglalt állást. A vitákat l.: *Országgyűlési Tudósítások*. III. köt. 209. kk.

[11] Mindez még a szept. 27-i kerületi ülésben történt. Vö.: *Országgyűlési Tudósítások*. III. köt. 558. kk.

alkalommal is megyéje véleményével ellenkezően szavazott. — Mire Klauzál szintén felállott, szóllandó, ha sor kerül reá.)

FRIM kanonok mind azért, mivel már Verbőczy rendeli, hogy az apa a fiának s ez viszont amannak szerez[12] és ezen ősiségi rendeletet kijátszani nem akarja, mind azért, mivel a RR magok elösmerik, hogy a jobbágytelek tulajdonának a földesúrnál kell maradnia,[13] mind pedig azért is, mivel a RR szintén magok háladatosságukat jelentették ki őfelségének azon atyai szándéka iránt, hogy csak *salva avitae constitutionis compage* történjenek minden intézetek : [14] a királyi resolutiót belső meggyőződése szerint is annyival inkább pártolja, mivel a kerületi szerkeztetés szerint csupán az uriszék tartásának terhe, a jobbágy árvákra való gondviselés, s más hasonló terhek maradnának meg a földesúr számára olly jobbágyok iránt, kik nekie semmit sem szolgálnának.

RÉPÁS küldőinek ujabbi utasitása következésében szintén a kir. resolutio elfogadására s a kérdéses szakasz kihagyására szavaz.

PRÓNAY (ki kevés napok előtt érkezett meg több héti távolléte után hazulról) : Az előlülő Personalis ellenvetéseit már más izben ékesen s nyomósan megczáfolva tudván, s a kir. resolutio, s a fő RR amaz ellenvetésére : hogy e tárgy nem ide való, az izenet javallata szintén meg felelvén, ezeknek ismétlésébe nem ereszkedik, de minthogy a fő RR azon aggodalmukat nyilatkoztatják, hogy ha ezen törvényjavallathoz ragaszkodunk, e miatt az országgyülésének legszebb feladása már első lépcsőjében felakad, kötelességének ösméri némely észrevételeket tenni. — Magyarország jelen állásában nem lehet szebb, nem lehet szentebb feladás annál, hogy a magyar paraszt állapotja biztosittassék. Mi is lehetne szebb feladás, mint azon legszámosabb s leghasznosabb néposztály sorsán segiteni, mellyet törvényeink folyton folyvást *misera contribuens plebs* nevezettel neveznek, s bár annak nevezik, mégis nyomorúságuk enyhitésével egy pár század óta alig fogalatoskodott a törvényhozás ; elannyira, hogy a Kormány végtére tulajdont s törvényt sértő egyoldalú önkényes rendelettel volt kéntelen segítségről gondoskodni.[15] A KK és RRnek jutott ama becses szerencse, hogy e szép, e szent feladást teljesíthetik, de csak félszegen felelnének meg hivatatásuknak, ha csupán materialis engedélyek által akarnának a szükségen segiteni. Érzékenyen sértik ezek a földesuri tulajdont, a nélkül hogy a népre maradandó boldogságot árasztanának. Polgári társaságban mindenki vagyonának szentnek és sérthetetlennek kell lenni ; s azt bár nemesé, bár nemtelené legyen, oltalmazni a statusnak egyiránt kötelességében áll ; ellenben a tulajdont sérteni hatalma lehet ugyan a Statusnak, de jusát (úgymond a szónok) tagadom. És azért ezen materialis engedélyeknek buzgó pártolója soha sem voltam, de annál forróbban pártolom azt ; nyissunk utat nemtelen polgártársainknak, hogy magoknak fekvő tulajdont szerezhessenek, s hogy ennek ugy az ő magános boldogságukra s megelégedésökre, mint a nemzeti iparnak, nemzeti polgári köz erőnek kifejlődésére legnagyobb hatása lesz, senki sem fogja tagadni, ki az

[12] „Quoniam pater filio, et e contra filius patri, quidquid rerum et bonorum poteri acquirere, jure naturali tenetur." *Hármaskönyv.* I. 53. § 10.

[13] Vö. a IV. tc. előbb, a 8. jegyzetben idézett bevezetésével.

[14] A király az országgyűlés munkálkodási körét kitűző 1832. dec. 20-i propozíciókban hangoztatta ezt. L.: *Iratok.* I. köt. 4., a rendek 1833. márc. 31-i feliratukban mondtak érte köszönetet. L.: Uo. 122.

[15] A célzás az 1767-i Mária Terézia-féle úrbéri rendeletre vonatkozik.

emberi sziv legbelsőbb ösztönivel ösméretes. De vannak sokan, kik azt mondják hogy ezen engedély káros alkotványunknak, és pedig káros azért, mert benne democratiai elvek rejteznek. Én ellenben azt tartom, hogy magának az Aristocratiának érdekében ennél conservativabb törvényt alkotni alig lehet. Aki csak magát erőnek erejével mystificálni nem akarja, el kell ösmérnie, hogy az Aristocratia egész Europában, magát Russiát sem véve ki, culminativus pontján túl van már, ne tegyünk tehát magunknak illusiókat, s ne higyjük, hogy az aristocratia ten hatalmát szélesiteni, vagy azt, mellyel a régi századokban birt vala, viszaszerezni képes legyen. Csak ennek tettleges elösmérése mentheti meg végenyészetétől az aristocratiát, csak ezen elösmerés képes engesztelőn lecsillapitni ama boszús nyugtalanság magvait, melly a népek keblében nevekedve tenyész, s mellynek elnyomására physicai erő nem csak haszontalan, sőt minthogy annak állandó fenntartása ujjabb s megujabb adót kiván, ez pedig financziai zavarokat, s ez ismét új nyomást okoz: a segéd mód maga, mellyel ama nyugtalanság érzetét elnyomhatni gondolják, annak még inkább nevekedését eszközli. Csak moralis hatással lehet tehát annak ellenére sikeresen munkálódni, olly moralis hatással, melly a nép külön osztályainak érdekeit egymásba foglalva összekapcsolja; csak ez tarthatja fenn az Aristocratiát, melly régi büszke hatalmának polczára emelkedhetésével magát hasztalan kecsegteti, sőt midőn az érdekek öszekapcsolásának ellene szegül, csak enyészetét sietteti. Adjuk meg tehát az embertől természet törvénye szerint meg sem tagadható ama moralis engedélyt, mellyet törvényeink úgy sem tiltanak, melly a népnek érdekét a miénkkel egybe kapcsolandja, és eszközlendi, hogy tisztelje törvényeinket. Másutt külső hatalom, vagy belső erőszak vivta ki a népnek moralis jusait. A magyar nemesség sorsa sokkal kedvezőbb, ne vessük meg a még szelid alakban mutatkozó alkalom kedvezését, nehogy magunk, nehogy maradékink az elmullasztást keservesen megbánják. Hatalmunkban áll most (talán nem mindég fog abban állani) megadni a népnek azon igazságos, azon jótékony just, hogy magának ingatlan tulajdont szerezhessen, s emez engedélyben sok különböző érdek egyesül, a népet boldogithatjuk, magunkat biztosithatjuk, s a nemzeti erőt nevelhetjük a nélkül, hogy a monarchiának ártanánk; mert nem lehet az ártalmas a monarchiára, a mi felséges urunknak többi birodalmaiban teljes mértékben divatoz[16] és ép ezért nem is kételkedem, hogy ha egyesült akaratot tapasztaland eránta, azt hű magyar jobbágyitol sem fogja megtagadni. Egyesüljünk tehát, és szóllitsuk fel a fő RR-ket, hogy javallatunkat, mellyet én állandóan pártolok, hozzájárulásokkal előmozditani ne vonakodjanak.

MARCZIBÁNYI: Előre bocsájtom, miképen részemről teljességgel nem ide valónak tartom azt, hogy akármelly követ a maga tettének okai felől előttünk számoljon. És igy Csongrád követének előterjesztését is egyátaljában ide nem tartozónak itélem, számadással ő csak küldőinek köteles, és ha úgy hiszi, hogy arról, amit tett és nem tett, küldőinek meg fog felelhetni, viszont én is meg vagyok győződve, hogy követtársa szintén mindenkoron képes lesz a maga tetteiről számot adni azoknak, kiknek számadással egyedül tartozik. — Egyébiránt a mi a tárgyat illeti (helybehagyás), a mi már magát

[16] A birtokszerzés és eladás jogát a parasztok részére II. József rendeletei vezették be a Habsburg-tartományokban. 1781 november elsején Csehország, Morvaország és Szilézia, 1782. júl. 12-én pedig az osztrák örökös tartományok parasztjai kapták meg ezt a jogot, egyidejűleg a szabad költözés bevezetésével.

a tárgyat illeti: már magában a kerületileg ujólag jóváhagyott országos szerkeztetésben is két elv foglaltatik, melly az 1-ő rész 9-ik czimje által biztositott egyik cardinalis nemesi jussal, a tulajdonnali szabad élhetéssel merőben ellenkezik. Ezen két elv: hogy a curialis regalis jusok, az urbéri örökös kötések tárgyai nem lehetnek s hogy a földesúri törvényhatóságnak nolle velle fel kell maradni. Mit mond e részben a törvényerejű százados szokás? hol vették magokat a kir. városok, szabados községek, s egyes szabad polgárok? nemde mindezek még a földesúri törvényhatóságtól is megváltották magokat? s mi, kik azért jöttünk össze, hogy az idő kivánatihoz alkalmazzuk a polgárok jusait, törvényt akarunk alkotni, melly azt mondja: Te úr! akarod vagy nem akarod, örökre úrnak kell maradnod! Te jobbágy, örökös jobbágyságra kárhoztattatol! De im a kormány, cardinalis jusaink emez új megszoritásával sem elégszik meg, a kormány tovább megy, s még a jobbágyi adózások iránt örökös kötéseket is meg akarja tiltani. És miért akarja megtiltani? vagy azért mert fél, hogy a megszaporodandó szabad községeket képviseleti jusokkal kelletik felruházni, vagy azért, mivel attól tart, hogy a nemesi birtok nagyobb része nemtelenek kezére kerül. — De valjon oka van e most attól félni a Thronusnak, a mi 8 századok leforgása alatt reá nézve károsnak nem mutatkozott? Mi kára lett a királyi városok miatt? nemzeti szorgalmunk kifejlődésére hasznosan hatottak ezek, s még azzal is, hogy repraesentativus jusokkal ruháztattak fel, kivált ha önállásuk jobban biztosittatik, s követválasztási rendszerök jól elrendeltetik, a Király és Haza egyaránt nem veszíteni, hanem nyerni fog. De hiszem! itt olly néposztály létesitése, melly repraesentativus jusokra számot tarthatna, szóban sem forog. A földesúri törvényhatóság nyilván fenntartatik, s ennek fenntartása mellett a szegény földmivelő, bár ha robotba szántani nem hajtatik is, még szabad, és pedig képviseleti jusokra számot tartható szabad emberré nem válik. Vagy talán attól tart tehát, hogy a nemesi birtok nagy része nemtelen kezekre kerül? Ettől, ha úgy lenne is, a kormánynak legkevésbé van oka tartani, de különben is a capacitás itt szóban sem forog, sőtt még az urbarialitással mintegy ösze olvadott csekély Curiale Regale jussok is nyilván kivétetnek. És egyébiránt csak magánál az urbéri legelő tárgyánál is annyi nemesi birtokot kivánt a kormány jobbágykézre juttatni, hogy annyit ezen V-ik t.czikkellyel egy századig sem lenne képes szerezni.[17] Vagy talán attól tart a kormány, hogy nemtelen polgártársaink vagyonosokká lehetnek? Szörnyű tévedés, ha ettől tart. Csak a vagyonos polgár, kinek érdekében fekszik a Thronus és fenálló polgári szerkezet fenntartása, csak a vagyonos polgár, kinek boldogságot nyujt az alkotmány, képes a hazát szives erővel védeni, ellenben ki csak üldözést, csak megvetést tapasztal az alkotmánytól, az nem igen kész érette vérét ontani. Ugy de azt mondja az előlülő Personalis: ellentáll javallatunknak az ősiség? Én nem gondolnám. Világosan benn foglaltatik a szerkeztetésben, hogy a kötés szabadsága csak azokra terjed, a kik kötés hatalmával polgári tekintetben is fel vannak ruházva. De ha is, valjon e nyomorúlt aviticitásnak fogjuk e minduntalan s mind azon jótékony törvényeket feláldozni, mellyekkel hazánkat boldogithatnánk? Ugy vége nemzetünk felemelkedésének, vége nemzeti hitelünknek, ugy sajnálkoznunk kellene boldogtalan nemzetünk felett, mert megérdemlené, hogy a szabad nemzetek sorából (ha még valósággal oda számitható) kitörültessék. Én ugyan megvallom, hogy a javallott törvényt

[17] Vö. előbb, a 19. old. 8. jegyzetével.

azon szűk korlátok között, mellyek közzé szoritatott, gyakran kivihetőnek is alig tartom, kivihetőnek t.i. ama korlátokat. Mert szeretném tudni, hogy ha én curialis regalis jussaimat jobbágyaimnak oda akarom adni, s ha földesúri törvényhatóságomat egyátaljában gyakorolni nem kivánom, ki fog engem mindezekre erő hatalommal kénszeriteni, ki fog lánczon hurczolva bár oda vinni, hogy használjam azt, amit használni nem akarok, hogy itéljek, midőn biró lenni nem szándékozom. Azonban két rossz közül mégis a kisebbet választom, s ha többet el nem érhetek, a szerkeztetés mellett legalább álhatatosan megmaradok.

Marics, Széll, Péchy utasításaikra, s a már sokszor kimerített vitatásokra hivatkozva, a kir. resolutiora szavaznak, s a kérdéses szakaszt a szerkeztetésből kihagyatni kívánják.

Bőthy: Azon hosszú idő lefolyta alatt, mióta ezen közérdekű törvényjavallat tanácskozás alá került, melly által a Te[kinte]tes RR ingatlan tulajdon szerezhetési just kivántak eszközölni az adozó nép hasznos, és különös figyelmet érdemlő osztályának, annak alkotásában cselekvő részt venni szerencsés nem leheték, mert utasításom ellenkező vala, s ennek ellenében lelkem sugallását nem követhetém. Most azonban ujabb utasitásom által arányusulyba jövén az ellenkezés, örömmel teljesítem azt, örömmel szóllok azon sokaság mellett, mellyen alapúl hazánk jóléte, boldogsága, s úgy a nemzet, mint a fejedelem bátorsága, s nyugalma. Örömmel szóllok azon nép mellett, melly a sarlót, és ekét, az emberi elme legszebb két találmányait használja békes határain, s pusztitó fegyverrel csak belső csendesség fenntartására s külső ellenség visszaverésére kénszerítve váltja fel. Örömmel szóllok azon nép mellett, melly az első apánkra mondott amaz átok alatt *véres verejtékkel keressed a te mindennapi kenyeredet*, hazánkban mai napiglan is azon hozzáadással nyögi *de azt sem saját földeden.*

Én úgy tartom, minden uj törvény alkotásában a törvényhozónak, mielőtt annak létesítését életbe hozná, szoros kötelessége eleve gondosan megfontolni: ha hasznos, ha káros e? Hogy a jelen törvény a milliók tiszteletreméltó osztályának nem káros, sokkal szembeötlőbb, sokkal inkább meg van már több ízben mutatva, semmint hogy erről többet kellene szóllanom. Lássuk tehát, ha káros e ama nép osztálynak, mellyet egyedül ösmérnek törvényeink, t. i. az aristocratiának. Kiki köteles azon szempontból indulni, melly küldőit leginkább meggyőzte volt. Nem voxommal ugyan, de mégis csakugyan meghozták a T[ekintetes] RR ama törvényt, melly jobbágytelket vásárlandó szegény nemes társainkat adó alá veti. Itt az idő, itt a hely, s alkalom rajtok segiteni. Ha meg nem menthetjük is őket a közadónak súlyos terheitől, mentsük meg leg aláb az uradalmi hajdu durva kormányától, és ama vajmi sokszor alacsony nemü szennyes uri munkáktól, mellyeknek kelletlen teljesítésére ösztönöztetik. Sőtt ugy hiszem, a földesurak naponként szaporodó szegényebb részét is ép ezen törvény által óvhatjuk meg, hogy nyomorúságba süllyedő helyzetében jobbággyá válni ne kénszerítessék. Mert ha csekély számú jobbágyait felszabadíthatja, azon summával, mellyet ez eladásból nyer, javitani lesz képes megmentett majorsági birtokát, mellytől különben szintén megválni kéntelenitetnék, mert a nemes, ki eddigelé birtokának egyedüli vevője lehet, egyiket a másik nélkül meg nem veszi.

Ezen statuson kívül mást hazánk alkotmánya nem ösmér. De van még egy, melly idegen növény gyanánt magasra keletkezett az aristocratia közepén. Van igen is egy, *az olygarchia*. Ennek ártalmas lehet talán, mit a T[ekintetes]

RR e törvényczikkelyben javallanak, de valjon a forgószelet, melly tisztitva, s termékenyitve futja Európát keresztül, perbe kell e idéznünk azért: hogy nehány megtágult zsendelyt a háztetőrül leszórt, s néhány érett almát fájáról levert vala? hiszen maga a Nap, melly mérséklett éghajlatunk alatt éltet és táplál, az Aequator alatt öldökölve perzsel!

De azt szokták mondani: e törvényben democratiai tendentia rejtezik! Minden jól elrendelt statusban fő alapelv a birhatási jus, s ha minden statusban az: kétségkívül a democratiában is az. De hogy e csekélységben öszepontosúl a különben vajmi széltágazó kormányrendszerek eránya, a szóban forgó javallat minden democratiai tendentiától még nagyon is messze van. Talán biró előtti egyenlőséget, hivatalviselési jogot, választási, s választhatási just, s más hasonló érdekű társasági elveket, mint a democraticus kormányrendszer meg meg annyi lényeges részeit vitatjuk e? Korán sem! hagyjuk ezeket amaz új, s boldog világrésznek, mellynek dicső emlékezetű alkotói siri nyugalmokban is felháborodnának, ha hallanák, hogy még a birtok birhatás is democratiának kereszteltetik, kik bizonnyal készebbek lettek volna talán alkotó kezeik szép munkájáról lemondani, mintsem azt csak ily elvekre alapitani, mellyeket mi democraticus tendentiával vádolunk![18] — De lássuk, valjon olly időket élünk e, hogy ami e törvényben foglaltatik, azt a kormány józanon megtagadhatná? Tekintsünk vissza T[ekintetes] RR ama zivatarokra, mellyek a nemrég múlt időkben egész Európát megrázkódtaták;[19] és látni fogjuk mennyit áldozott hazánkban ama tiszteletre méltó néposztály, melly ingatlan tulajdont nem birhat, mennyit áldozott azért, hogy mások minden tulajdon birtokával kényelmesen élhessenek. És tekintsünk vissza jelen századunknak fergeteges elsőbb éveire, mellyben Európa koronás fői, a Nyugotnak hatalmas despotája ellen (mint mondák, a nemzetek szabadsága védelmére) összeesküdtenek. Láttam én T[ekintetes] RR! láttam azon ingatlan sajátot nem birható nép tömegéből kiállott ezereket Culm téreitől a Seina partjáig küzdeni! Láttam amaz elhatározó komoly perczenetben, midőn az ezernyi csőbül halált szóró ellenség sűrű csapatait merészen megtámadták! Láttam mint állottak a rettenetes vészek s ezer halálok közepén, azon egy jelszótul lelkesítve: *Házáért! s Királyért!* Vajmi könnyű volt fényüzés közepette, kényelmes pamlagokra terülten, az ujságlevelek hideg betűiből képzelni aznak hősi tetteit, kiknek köszönheték, hogy kényelmöket bátorságban üzheték! Én Te[kintetes] RR láttam, én magam láttam azokat! S végtére midőn a vérrel ázott mezőkön haladó tömeg diadalmas lobogóját Páris kőfalára tüzte fel, mit gondolnak a Te[kinte]tes RR, minő jutalmat vett tetteiért? Egy kis ércz kereszt, lett minden jutalom, egy kis ércz kereszt, ama sok álgyúkból öntve, mellyet vérével nyert vala s mellyre talán gúny gyanánt iraték: *Grati princeps et patria.*[20] — Ime 20 esztendők leforgása után, a nemzet talán érezve tartozása súlyát, egy törvényjavallatot terjeszt a kormány elébe, ingatlan tulajdon szerezhetés jusával vágyván a hon közjava tekintetéből is felruházni azokat, kik oly dicső elszántsággal védették az ő tulajdonát, s a kormány most, midőn szép s könnyű alkalom nyilik előtte adott szavát beváltani, a háladatosság igéretét teljesiteni, miként teljesité azt? javallatunkat a nem ide

[18] A célzás az Amerikai Egyesült Államokra vonatkozik.
[19] A napóleoni háborúk időszakára utal a szónok.
[20] A Napóleon fölött aratott győzelem emlékére kiadott emlékkereszt felirata volt ez.

tartozás ürügye alatt ridegen félre veté, s bennünket még csak arra sem méltatott, hogy félre vetését okokkal támogatná! — T[ekintetes] RR, minden időnek van a maga illetősége, minden kornak tennen feladása, s én állítom, hogy ezen törvényczikkely alkotása nem is a jelen századnak, hanem e jelen tizednek feladásai közé tartozik. Sajnálom hogy a kormány olly kevéssé igyekezett kapni a szép alkalmon, melly önként ajánlkozott, hogy elfogadja, s itt fogadja el ezen törvényt, melly hazánk minden lakosit annyira, s olly egyaránt boldogítaná. Sajnálom, s megfogni nem tudom, érzéktelenség, vagy politicai tudatlanság okozta-e, hogy el nem fogadá, min annyival inkább álmélkodnom kelletik, mivel azon engedély, mellyet reá igen is érdemes népünknek adni szándékozánk, minden örökös tartományaiban különbség nélkül már régen divatoz.[21] Valjon nem elég e, hogy nemzetünk eránt minden más alkalommal mostohasággal viseltetik; mostohaságát, csak hogy követeltségben maradjon, még itt is gyakorolnia kelletett? Valóban sajnálni kéntelen a néptömeg, hogy olly hazában kell élnie, hol a nemesség alkotmánnyal bir, ha ezen nemesség balúl értett érdeke vettetik boldogságának győzhetlen akadályaúl! De vannak T[ekintetes] RR a gyakorlati életben olly esetek, midőn nem a törvényhozó hozza a törvényeket, s azokat csak a törvénykönyv néma betüi közé igtatja, mert rég, mi előtt meghozatnék, a nép, s az érett értelemnek közvéleménye reá ütötte hatalmas sanctióját, mellynél hatalmasbat ez életben nem ösmerek! Ilyen volt a vallásbeli szabadság, ilyen a tortura megszüntetése, ilyen Angliában a rabszolgaság eltörlése,[22] s a Catholica emancipatio,[23] mellyeket, még mielőtt törvénykönyvbe igtattatnának, a nép már sanctionált. Ilyenek tartom én a jelen törvényczikkelyt is, és meglehet hogy én azokkal együtt, kik alkotásában cselekvő részt vettenek, most kisebb számban maradok: de bármi csekély számra olvadjunk is, tudom, 9 millió ember kérlelhetlen itélete áll hátunk mögett, 9 millió ember itélete, kiknek örömkönnyei, vagy fájdalmas sóhajtásai fogják tettünket követni. — Én a szerkeztetésre szavazok.[24]

Utánna Justh, Brezovay, Szilassy, Ocskay, Fribeisz, Zmeskáll, Várady a resolutiora, Jeszenszky a szerkeztetésre szavaztak. (A vitatások folytatása, s különösen Nagy Pálnak az oligarchákra menyköveket szóró villám beszédje következni fog.)

[21] Vö. az előbbi, 16. sz. jegyzettel.
[22] Vö. a II. kötet 125. old. 3. jegyzetével.
[23] Vö. az I. kötet 403. old. 2. jegyzetével.
[24] A dec 9-i és 10-i 267 és 268. országos ülés vitáit l.: *Jegyzőkönyv.* IX. köt. 395. kk. — Beőthy itt közölt beszéde szószerint megegyezik a Jegyzőkönyvben közölt szöveggel. Kossuth szerkesztői módszere egyre fejlődött s a nevesebb szónokoktól — amennyiben beszédüket előre megfogalmazták — igyekezett felszólalásuk szövegét írásban megszerezni.

204.

a)

Csepcsányi, Klauzál, Palóczy, Nagy Pál beszédei a december 10-i országos ülésben az örökváltság mellett.

b)

1834. december 11.

Országos ülés

Tárgy : Elbukik a VII. és VIII. tc. is ; az úriszék kérdése újra kerületi ülésbe kerül.

a)

Pozsony, December 13-án, 1834.

(Folytatása a 10-ik Decemberi országos ülésnek.)

CSEPCSÁNYI beszédének kezdetén némelly czáfoló megjegyzéseket tőn az ősiség elvesztése és pazarlás miatti félelemre, mellyel harczolnak ezen V-ik t. cz. ellen a fő RR. Nem képes kitalálni a kormány ellenzése okát, s midőn azt látja, hogy minden materialis concessiokat, mint az adónak meg meg annyi tárgyait örömmel fogadta,[1] hibásnak véli politicáját, hogy azon törvényt ellenzi, melly által a legnépesebb községek lennének az adónak nagy és állandó tárgyaivá. Úgy hiszi továbbá, hogy ezen t. cz. elesése már az eddig végzettekkel is ellenkeznék, különösen az usufructuationak szabad adás vevésével, és azon végzéssel, melly minden földet a földesúr tulajdonának nevez.[2] Felveszi végre az előlülő Personalis ellenvetéseit, s hangos tetszés között kijelenti, hogy Békésnek lelkes Rendeit sem a fiscus örökösödése, sem az incapacitás, sem a szabados községektől meg nem tagadhatónak vallott repraesentatiotúli félelem nem tartóztatja,[3] mert ők a fiscalisi örökösödést és incapacitást örökre eltörülni s hazánk nemtelen lakosait repraesentativus jusokkal is felruházni kivánják. — Ezek után pedig igy szóllott : Sokat hallottam én e napokban azon befolyásról, mellyet a fő RR utasításink készítésébe gyakorolnak,[4] s én ezen befolyást itt az ország szine előtt bátran ki merem mondani. Igen is befolynak a fő RR gyüléseinkben utasitásaink készitésébe mint birtokosok, magok személyökben, s fiscalisaik által, befolynak mint főispányok, s befolynak mint dicasterialisták. De ez másképen nem is lehet, csak azt óhajtanám, hogy ezen

[1] A *Jegyzőkönyv* világosabb : „... mint meg meg annyi tárgyait a *jövendőbeli* adónak ..." (IX. köt. 434).

[2] „Hogyha ezen 5-ik törvényczikkely elesik, az eddig végzettek is ellenkezésbe jönnek ; a 4-ik törvényczikkelynél elhatároztatott, hogy minden föld tulajdona a földesuré, ha már a földet jobbágyának el nem adhatja, micsoda tulajdonosa, micsoda ura lesz ő földjének? Az usufructuatio megengedi, hogy a jobbágy földjét egymásnak eladhatja, micsoda ellentmondás lesz az, hogy azon földet eladhassa, mellyet urától néki megvenni nem lészen szabad?" L.: *Jegyzőkönyv*. IX. köt. 434.

[3] Az elnöklő személynök érvelését l. előbb' 23. kk.

[4] Vö. különösen Klauzál felszólalásaival, 14, 15. old.

befolyás soha se szülhetne rossz, de mindég jó következéseket. Sokkal veszedelmesebb ennél a kormány befolyása. Ez az, ami constitutionalis szabad nemzetünket független állásából kiemeli. A törvényhozó hatalom egyenlően van felosztva közöttünk, és a kormány között. Mi nem folyhatunk bé a kir. resolutiók kiadásába, a kormánynak sem kellene tehát befolyni utasitásaink készítésébe. Én ugyan olly boldog megyének vagyok képviselője, mellyre az eféle béfolyás mind eddig sikertelen vala, nem is érdeklek én egy megyét is, s nem a követeket, kik utasításaikat hiven előadni kötelesek. Egyedül aggodalmamat s fájdalmamat vagyok kéntelen kijelenteni, midőn látom : hogy némelly megyéknek lelkes követjei feketének kéntelenek azt nevezni, amit majd két esztendeig álhatatosan fehérnek védelmeztenek. És ez az utasitásinkra gyakorlott kormányi béfolyásnak legveszedelmesb gyümölcse.[5] Azt tartom én T[ekintetes] RR s legbelsőbb meggyőződésembül állitom, hogy jobb s tanácsosb lenne e jelen országgyülésének most végkép eloszlani, mintsem illy állásban, a kormánynak illy befolyása mellett olly törvényeket alkotni, minőket a kormány ezen az úton előnkbe szab. — Én az V-ik t. czikkelyt, egész foglalatjában pártolom.

Az utasítások készítéseibe gyakoroltatni mondott eme béfolyásnak (melly felől egy idő óta mindenféle hirek szárnyallanak) megemlitése egy részről hangos tetszéssel fogadtatott, más részről bokros kikelésekre, s viszont felelgetésekre szolgáltatott alkalmat. — Maga a PERSONALIS kinyilatkoztatá: hogy az ország törvényhatóságait teljes függetlenségűeknek ösmeri, mellyek teljes szabadsággal adják utasitásaikat, a főispányi törvényes jusokat pedig itt kérdésbe sem vehetőnek mondja s ennek következésében Békés követének előadását olyasnak tartja, melly alkotmányunkkal ellenkezik.

PLATHY a kir. resolutiora szavazván, nem tudja, honnan vette ezen vádat Békés követe, de megyéje részéről azt el nem fogadja, s némelly megyék utasításai megváltozását egyedül annak tulajdonítja, hogy a vitatásokból keletkező újitási vágynak következésitől elrettentenek.

S most a szóllás rendje KLAUZÁLra következett.[6] Sajnálom, ugymond, hogy követtársam a T[ekintetes] RR elébe hozni jónak látta azt, ami közöttünk történt, s ami ennél fogva ide távolrul sem tartozott,[7] de miután személyem érdekelve van, engedjék meg magam törvényesitése végett azon okokat kimondanom, mellyeknek következésében a szóban forgó V-ik t. czikkely mellett 12 izben szavaztam! — felolvassa tehát eredeti anyautasitását, mellyben igen világos szavakkal foglaltatik, hogy Csongrád vármegye Rendei az országos küldöttség javallatát[8] nem elégelték, hanem a jobbágyoknak egyenesen proprietást adatni kivántak. Szerencsésnek tartá magát ezen utasitással birhatni, sirban nyugodó követtársával (Horváthtal) együtt, kinek emlékezetének ezennel áldozik. Miként teljesité azon édes kötelességet, melly reá ezen utasitásból háramlott ? erre nézve a KK és RR tudomására nyugodt kebellel hivatkozhatik. Elbeszélli ezután, miként küldötte meg (követtársa távol

[5] A megyei utasítások megváltoztatása érdekében kifejtett kormánytevékenységre l. a 8. old. 4. jegyzetét.

[6] Figyelmet érdemel, hogy a felszólalások Kossuth által közölt sorrendje általában nem egyezik meg a Jegyzőkönyvben szereplő felszólalások egymásutánjával.

[7] Vö. Bene korábbi felszólalásával, 24. kk.

[8] Ti. a Rendszeres Munkálatok átdolgozására az 1825/27-i országgyűlés által kiküldött úrbéri bizottság munkálatát, amely 1831 elején nyomtatásban is megjelent és a megyékben alapos megvitatásra került.

lévén) küldőinek a kir. resolutiót, s az erre érkezett utasításnak több pontjait szintén felolvassa, mellyeknek egybevetéséből világosan kisült, hogy előbbi alkalommal lehetetlen volt az V-ik t. cz. mellett nem szavaznia, amitől ugymond, követ társának, semmi némü levelezései, semmi felszóllitásai, el nem mozdithaták. Most küldői ujólag felszóllitatva, a resolutio következésében adott utasitásokat más értelemben magyarázák, de nyilván elösmerik egyszersmind, hogy a szólló követnek oka volt ugy cselekedni, a mint cselekedett s ő küldőinek ezen nyilatkozását tartozó tisztelettel, s hálás érzéssel is veszi. Mi birhatta reá, ugymond, követ társamat arra, hogy engemet ez állásba tegyen ? nem vitatom, feleljen meg ez eránt tennen magának, én tudom, miképen engem semmi sem fog soha reá birhatni, hogy követtársamat compromittálni akarjam, s azon érzésben találom megnyugtatásomat, hogy a T[ekintetes] KK és RR meg lesznek győződve, miképen tüskés pályámon soha mellékes, soha privát tekintet, mondom semminemü mellékes tekintet, hanem egyedül édes Hazám java vezérlett, s ünnepélyesen kinyilatkoztatom, hogy mindég és minden esetben, csak az, s egyedül csak az fog vezérleni. (Érzékeny előadását hangos tetszés fogadá.)

Palóczy így szóllott : Mennél édesebb örömet okozott a szólló hazafi szivének, hogy a 10-ik 9-beri országos ülés történetiről tudósitván, Borsod vármegye Rendeit, azon ujabb parancsolatot vette, hogy az V-ik t. czikkelyt, s ennek méltó testvérét a VIII-ikat minden kitelhető erővel pártolja, annál szivesebb kézséggel fogja lelkes küldőinek dicső parancsát teljesiteni. — Azzal menti magát a kir. resolutio, és akik azt pártolják, hogy a dolog érdemét nem tagadja, s csak az illető rendszeres munkára kivánja halasztani.[9] Ennél azonban gyengébb erősség, s töredékenyebb nádszálon lengő logica aligha találtathatik. Azt tanítja az emberi lélek ösméretéről szólló tudomány, s azt tanítja aestheticájában a bár gyilkos kezektől megöletett, de örökre halhatatlan Winkelmann,[10] hogy ,,Opposita vim sensus augent". Már tehát valamit jónak hasznosnak, igazságosnak, még a fejedelmi gondoskodással, s emberiség jussaival is megegyezőnek nem tagadni,[11] annak megadását mégis bizontalan időkig, s tán egy kis örökkévalóságig elhalasztani, olyan valami : minél a balsorsán felsóhajtó emberi szivnek keservesebben semmi sem fájhat. Nézzük csak, mi lesz abból, hogyha az illy elhalasztási logica systematisálva megállapitatik ? Nemcsak a nemzetek vannak mindég in petitorio, jutnak kérelmi állapotra gyakran a fejedelmek is. Hol van tehát az a büszkén kérkedő halandó, ki előtt tárvák az isteni örök végzések jegyzőkönyvei ? aki előre tudná :

[9] A királyi válasz csak a jobbágy személyes és vagyoni bátorságáról szóló VIII. tc elutasítását indokolta meg ezzel ; az V. tc. 2. §-ával kapcsolatban mindössze arra utalt, hogy az ,,Ad sphaeram legis urbarialis, jam ex indole sua, et quidem tanto minus pertinere, quod illud, proprietate terrae juxta praecedentis articuli IV. praeambulum, Dominis terrestribus realiter et diserte in futurum etiam praesalvata, multiplices juris quaestiones, quae hoc loco pertractari nequeunt, involvat". L.: *Iratok*. III. köt. 43, 49.

[10] Winckelmann, Johann Joachim (1717—1786) német régész, az ókori művészettörténet tudományos megalapozója, a barokk művészettel szemben a klasszicizmus úttörője. Főműve : *Gesichte der Kunst des Altertums*, (Dresden 1767) Goethe-re rendkívül nagy hatást gyakorolt.

[11] A királyi válasz a VIII. tc.-kel kapcsolatban hangsúlyozta, hogy a királynak legfőbb gondja volt és marad is, ,,ut quisque subditorum suorum, atque ideo numerosa etiam rusticorum classis in concreto, sicut et singillative, non solum erga Dominos terrestres correlatione, sed quavis alia quoque ex parte, contra omne arbitrium tuta, in rebus et in persona debita perfruantur securitate". L.: *Iratok*. III. köt. 49.

hogy sohasem fognak többé előkerülni olly veszélyekkel teljes idők mint 1741-ben s az utóbbi franczia háborúk alatt a fejedelmekre nézve előfordultanak ? Ha majd pénzt kérnek és katonát, eleséget és insurrectiót a nemzettől, s a nemzet azt feleli, hogy a dolog érdemét meg nem tagadja, de mindezek systhematica pertractatiót kívánnak, s majd az adó-biztosi, köz-polgári, Insurrectionalis, Banderialis munkálatokban fog erántok tanácskozni s végezni, hogy fogna ezen felelet a systematica pertractatio szerencsétlen logicája szerencsétlen barátinak tetszeni ? Talán akkor egész enthusiasmussal harczolnának ellene! S hát az igazságban nincs viszonosság ? s a nemzetekre nézve soha sincs peremptorius szükség ? Vigyázzanak, kik e szűk lelkü politicát tanitják, magokra vigyázzanak! mert azt mutogatják a fejedelmek s nemzetek történetinek évkönyvei : hogy a szempillantás mulékony hasznaihoz ragaszkodó politikát századokra ható keserves megbánás szokta követni. Az a referendarius, vagy akárki volt, ki a kir. választ stylusba foglalta, elmés tollal birt, s a meg nem adást jól értette igérés palástjába burkolva megédesiteni, de mai világban a csecsemő korbul jóval kinevelkedett nép értelme szép szavakkal s fényes igéretekkel többé ki nem elégithető, s csak a tettleg közlött jótéteményekben gyönyörködőnek égő szomját egy két szép szó, vagy pompás igéret le nem csendesitheti. És ki merné kárhoztatni a jelenkort, hogy maga is vágy élni ama boldogsággal, melly a jövendő kornak adatni igértetik, s ennek is *csak igértetik* ? Az emberi értelem kifejlődését meggátolni nem lehet. Készitsenek béklyókat, s bár milly planumokat, de a lelket s gondolkozás módját a XI-ik s XII-ik századokra, ezekre az úgynevezett arany időkre vissza nem viszik. A fejedelmi nagyságról is egészen mások már a képzeletek, s Titus, aki leszállott lováról, hogy a sárban elakadt nyomorult jobbágyát kisegitse,[12] a félvilágot vas kezekkel rázó Attiláknál feljebb magasztaltatik! Magokon a fejedelmeken áll, hogy népeiket hűségesekké s háladatosokká tegyék. Az okosság mindenekre, még a nemzetek megfogására is tud hálót készitени. Csak használni kell azt. Fösvényt a kincsek, ifiút a gyönyörüségek, a tudóst bölcsessége megkoszorúzása, a föld nagyjait hizelkedés, a kegyes papot a szentség, katonát a becsület hálójában szokták megfogni. De legszebbek azon hálók, melyekkel a népeket lehet megfogni, s mellyek a fejedelmek birtokában vannak. Ezen hálók : az idő lelkének s kivánatinak okos felfogása, idejekoráni teljesitése, s annak megadása, mit nem a könyörületesség javal, hanem a szoros igazság parancsol. De az egyszer elhalasztott szép alkalom vissza ritkán kerül, s az igazság hijányát kegyelem soha ki nem pótolja! Sokszor hallotta a szólló, hogy a szóban forgó engedélynek, törvény, tulajdon, s constitutio szentsége ellentáll! Valóban sajnálkozni kelletik, hogy a magyarok felséges Istenének legbecsesb ajándéka, a magyar constitutio, némellyek által arra kárhoztatik, hogy minden jónak, s boldogságnak ellentáll! s hasonlóvá tetetik azon áldozatra szentelt állathoz, mellyet hajdan az Israeliták, minden büneiket előbb reá rakván, esztendőnként a pusztára kergettek. Borsod vármegyének sok ezer nemessei, s a szólló is mint az ő legcsekélyebb szolgájok, minden földi boldogságukat a magyar constitutióban helyheztetik, s készebbek életöktül, mint alkotványoktul megválni. Azt hiszik azonban, hogy a magyar constitutio hasonlit egy arany rámába foglalt venetiai tükörhöz, melly azért, hogy a 8 századok alatt reá ragadt portul s pókhálóktul, mint nem essentialis részektől megtisztittatik, s a pókok rólla lekergettetnek, nem hogy eltörne, hanem jobban s többek szá-

[12] Titus Flavius Vespasianus, római császár (i. sz. 79—81.).

mára tündökölvén, többen találják fel benne a megtestesült boldogságnak képét. De az már igaz, hogy ezen megtisztított tükör sokaknak, kik a haza s alkotmány szinlett szeretetével piperéskedő orczával tekintenek belé, az egoismusnak rút carricatura képét mutatja. Azért is Borsod vármegye boldognak tartván magát, hogy őseiről reá szállott alkotmánya védpaizsának alatta élhet s nyughatik, de nem uralkodván benne azon indulat, hogy másokat a boldogságra vezető útról félre taszitson, s haladásukban gátoljon, hanem inkább arra törekedvén, hogy a boldogsághoz mentől többek számára nyisson utakat és kapukat, a szólló Borsod vármegye nevében a kerületi szerkeztetés megtartására szavaz. Egyéb iránt ennek kimondásával megállana,ha azt nem hallotta volna, hogy az egyházi Rend ezen 2-ik §. jótékony engedményének meg nem adására voxol. A szólló tiszteletben tartván a szólás és szavazás teljes szabadságát, senkinek, a kinek ezen szent teremben a Constitutio széket, s s voxot adott, voxát nem feszegeti, s mélyen tiszteli azon Egyházi Rendet, mellyet az ország legdiszesb Rendének a törvény maga tett. El nem halgathatja mindazon által, hogy az Egyházi Rendnek említett voxa a szolló hazafi szivének igen fájdalmas, s az egész hazában igen fájdalmasan fog vissza hangzani, annyival inkább, mivel az egyházi Rend méltóságának s praerogativájának az lévén egyik legfényesebb oldala, hogy büntető biró soha sem lehet, s még a bünösre való büntetés szabásban sem szokott soha részt venni, most mégis is 9 millió emberre a legnagyobb büntetést, úgymint törvényes szabadságuknak örökös fogságban való tartását mondotta ki, s így (polgári értelemben véve) egészen megforditván az Evangeliumnak egyik szép s felséges mondását, e földön megkötötte s fel nem oldozta azokat, kik az emberiség jusainak még a teremtéskori megadásával az egekben feloldoztattak.

NAGY PÁL:[a] Feltett szándékom vala az V-ik art[icu]lus 2-ik §-a foglalatának támogatására többé nem szóllani, s egyedül önvédelmünkre, s azok ellen, kik minket democratiai igyekezetről vádolnak, intézni beszédemet. De látván a sokszor hallott argumentumokat a M[éltósá]gos Előlülő által ujra felhozatni[13], azokat felelet nélkül nem hagyhatom, mert reám nézve legalább az előlülő Personalis okai valóban borzasztók. — Azt mondá ugyanis, hogy a kérdésben forgó szakasz következésében a jobbágy ennekutánna magának a nemesi tulajdonhoz tökéletesen hasonló birtokot fog képes lenni szerezni. De ugyan hogy lehet a nemesi birtokot, mellynek jövedelmeit kiki maga tetszése szerint ön szükségeire vagy gyönyörüségére használhatja, összehasonlítani egy olly nyomorult jobbágytelek birtokával, mellyen nem csak Bihar v[árme]gye lelkes követének állitása szerint[14] első apánknak azon átka fekszik, hogy tulajdonosa véres verejtékében kéntelenitetik birtokát mivelni, hanem azon színte még súlyosabb teher is, hogy véres verejtékű fáradságának gyümölcsét nem ön hasznára, hanem nagyobb részben adózásainak leróvására kéntelenittetik fordítani. Továbbá azt állitotta az Előlülő, hogy mivel különféle contractusok, osztályok s egyéb tractatusok a jobbágytelek befoglalásával és számításával készültek, ezen jobbágyi telkeknek örökös elidegenitéséből az érdeklett szerződésekre nézve utóbb nagy zavarok támadhatnának. Hát valjon nem sokkal nagyobb számú pengő pénzbeli contractusok, kereskedés-

[a] Nagy Pál beszéde Kossuth s. k. fogalmazványába idegen kézírással, külön van beiktatva. Szövege csaknem szószerint azonos a *Jegyzőkönyv* szövegével.

[13] A személynök beszédét és érveit l. előbb, 23. kk.

[14] Vö. Beőthy beszédének idevonatkozó részével, 28. old.

beli, s egyéb tárgyú tractatusok, de leginkább osztályok készültek ? mellyekben az osztály részek pengő pénzben számíttattak, és a kiegyengetés szintén pengő pénzben adott kötelező levelek által történt? Ha a kormány azon szempontból indul ki, mellyet a Personalis emlitett, nagyon kivánnám, hogy figyelemmel lett volna a százados tractatusokon alapuló pénzbeli vagyon szentségére akkor, midőn a privát correlatiokban történt határozás által, a királyi kincstár ürügye alatt, boldogtalan nemzetünk pénzbeli értékének nagyobb részét, néhány adós oligarhca nemzetségek kedvéért feláldozni nem iszonyodott.[15] S ha ezt tenni nem is irtódzott, most irtódzék e, vagy most furdaljon egyszerre bennünket annyira a lélekösméret, hogy egy két régi osztályból netalán eredhető képzelt zavarok tekintetének millió adófizetők boldogságát, és legfőbb érdekét feláldozzuk ?

Végre még azt is mondá a Personalis, hogy ellentáll a fiscus successiója, mert a királyi adományok jobbágytelkekkel adattak, s azokkal együtt kelletik magszakadás esetére a fiscusra visszaszállniok. Én valóban nem gondolnám, hogy a kormány illy nyomorult argumentummal élni kivánna, — vagy azt hiszi e a M[éltósá]gos Personalis úr, hogy legkegyelmesebb fejedelmünk atyai szivét illy nyomorult nyerekedés vezérlené ott, ahol az isteni gondviselés által reá bizott milliónyi alattvalóinak boldogítása forog kérdésben ? azt hiszi e hogy egy pár jobbágytelek successiójából eredhető csekély cameralis haszonnak kivánhatná az egész adózó nép jobblétét subordinálni ? Én ezt egyáltaljában nem tartom, s felséges Urunknak atyai szivéről ilyest fel nem tehetek, fel sem is teszek. Ami végre az Elölülőnek azon észrevételét illeti, hogy a főispányoknak országgyülés folyamatja alatt a pótló utasításokra gyakorlott befolyását kérdésbe venni itt senkinek jusa nincs : arra azt [bátorkodom][a] felelni hogy Ő cs. kir. herczegsége az ország Nádora, mult országgyülések alkalmával, többizben elegyes ülésekben nagyon fontos és bölcs észrevételekkel méltoztatott a pótló utasitásokkal való visszaélés, és azon alattomos mesterkedések ellen kikelni, mellyekkel a követek othoni jóbarátiknak befolyásával tetszések szerinti pótló utasitásokat készittetnek. Miért ne volna tehát nekünk is jusunk a főispányoknak azon nyilvános befolyásuk és alattomos mesterkedésük ellen kikelni, mellyet most köz tudományúl gyakorolnak ? Ami csak visszaélés, az mind ide, elönkbe tartozik, s ha ezen kártékony befolyás annak rendi szerint feladatik, bizonyosan gondoskodni fogunkl orvoslásáról, s a mennyiben törvénytelennek tapasztaltatnék, büntetéséről is.

Már most átmenvén a kérdésbe forgó tárgyra : Ha egy idegen, és nem Americából, hanem akármellyik Európai monarchiából való, itten megjelenne s hallaná, hogy miről foly az országos tanácskozás, t. i. valjon egy olly polgár, ki a társaságnak minden terheit viseli, sőt kirekesztőleg egyedül viseli, de kedvezésében nem részesül, szerezhet e magának ugyanazon társaság körében vagyont ? — továbbá, ha ön ügyében valaki biráskodhatik e ? — s végre valjon birói itélet nélkül lehet e valakit személyében s vagyonában sérteni ?

[a] A kéziratból hiányzik, a *Jegyzőkönyv* szövege alapján pótolva.

[15] A kétszeres devalváció által az adósok és hitelezők közötti megzavart viszonyok (correlationes privatorum) tisztázását a kormány már az 1825-ös országgyűlés propozícióiban megígérte, a kérdés azonban többszöri iratváltás után sem oldódott meg, mert az udvar a rendek által törvénytelennek tartott korábbi rendelkezésekre akarta alapozni az új intézkedéseket. Vö. az 1825/27-i országgyűlés *Irásai*val, 900, 1136, 1421. kk. — Az ügy az 1830-i országgyűlésen újból előkerült, eredményt azonban a rendek ekkor sem értek el. Vö. az 1830-i országgyűlés *Irásai*, 518. kk.

— Valóban méltán csudálkoznék a tanácskozásnak illy furcsa tárgyain, s kalendariomot vévén kezébe azt nézné, ha valjon 1834-ben, vagy talán csak 834-ben élünk-e ? De még inkább bámulna a majd talán történhető elhatározásokon! Minden jól elrendelt országban a nemzet minden osztályának létéről, s élelme keresése lehetőségéről gondoskodni elkerülhetetlenül szükséges. Ezen kormányelvnél fogva, minthogy a magyar nemzet nemesi osztályának a nemesi jószágok, a polgárinak a városi fundusok, a jobbágynak pedig a jobbágytelkek vagynak existentiájára és subsistentiájára kijelelve, én minden alkalommal azon valék, hogy ezen háromféle külön birtokok minél élesebb demarcationalis linea által választassanak el egymástól. Ugyanazért az 1807. országgyülésben sokáig vívtam a mellett, hogy nemes ember jobbágyi telket, melly parasztfamiliának élelmére van kijelelve, ne is birhasson ; ettől pedig elüttetvén, minden módon azon voltam, hogy a jobbágyoskodó nemes ember az azon telken fekvő adót fizesse, és a paraszt osztályra ne rovja ; midőn ezen országgyülésen a capacitás kérdése fordula elő, annak mindenkor ellenére szóllottam mert valamint a paraszti rendnek részére kijeleltt jobbágyi telkeket, úgy a nemesi rendnek subsistentiájára kijelelt nemesi birtokot maga épségében meg akartam tartani ; valahányszor a városokban lakó nemes embereknek a nemesi szabadság ürügye alatt való különös kivételeiről volt szó mindenkor a k[irályi] városokat pártoltam, mert ez a kör a polgári rend számára vagyon kijelelve, és aki abban akar élni, annak polgári törvények alatt kell létezni.[16]

Hogy ezen a nép külön osztályai közt vonandó éles demarcationalis linea principiumából democratia nem származhatik, azt kiki átlátja, kinek a democratiáról csak legkisebb képzelete is van : ugyanazért annak, ki engem ezeknek ismételt kijelentései után democratiával vádol, nagyon ajánlom, hogy jó korán orvosról gondoskodjék.

De hogy szinte ugy, mint én, senki azok közül, kik az V., VII. és VIII. art[icu]lust pártolák, democratiáról vagy respublicárol nem is álmodtak, azt magok az oligarchák, kik ezt hirlelik és a legtisztább igyekezetet a kormánynak fekete rémképben mutogatják, igen jól tudják. Mert habár azt gondolja is az olygarchia, hogy nálok van a bölcsesség özöne de csakugyan nekünk is van eszünk, annyit mi is átlátunk, hogy a világnak minden tartományai közt Magyarország legkevésbé légyen qualificálva respublicának, mivel külömbféle rangú és nyelvű lakosainak osztályi bizonyosan egymást a respublicának első esztendeiben megemésztenék.

Az egész magyar nemzet imádva szereti és tiszteli szeretett királyát, és egy hangon azt kiáltja! serus in coelum redeas, diuve letus intersis populo Quirini.

Az egész haza szorosan ragaszkodik uralkodóházához, és ha ma szabad választási jusával birna is, csak ezen, Európának minden dynastiái közt legszelídebb és legpopularisab házat választaná.

[16] Az 1807-i országgyűlés volt az első, amelyen Nagy Pál Sopron megye követeként részt vett. Fiatal kora ellenére csakhamar a nemzeti szellemű ellenzék egyik vezére és legnépszerűbb szónoka lett. Elsőként követelte a jobbágyság helyzetének javítását, a nemzeti nyelv érdekében elmondott beszédei hatalmas lendületet adtak a nyelvmozgalomnak, a nemzeti követelések érdekébeni harcot pedig olyan erővel folytatta, hogy több megvesztegetési kísérlet kudarca után csak a király személyes dorgálása tudta hallgatásra kényszeríteni. A következő évtizedekben ő volt az ellenzék elismert vezére s csak az 1832/36-os országgyűlésen kezdett népszerűsége csökkenni, amikor a reformmozgalom már jelentősen túlhaladt az ő lényegében csak mérsékelten haladó álláspontján.

A nemesi rend szereti constitutioját, és nemesi szabadságát ; de mellette ennek józanon gondolkodó része szereti a földmivelő népet is, mint embert és felebarátját, mert azt tanítják a jó tisztelendő urak : Szeressed felebarátodat, mint önnön magadat ; szereti mint táplálóját és védelmezőjét, s mint az országos közterhek viselőjét.

Egy szóval, az egész nemzet forrón szereti régi királyát, régi uralkodóházát, régi szabadságát, régi népét, és csak azon oligarchiát — egyes nagyérdemű hazafiaknak dicső kivételével — nem igen kedveli, melly aristocratica constitutionknak letapodásával, a nemességet és a népet egyaránt büszkén megvetve, felfuvalkodva akar az egész nemzetből kiemelkedni.

Az oligarchiát, melly, bár neki a népnek nagyobb része szolgál, azt soha nem pártolja, és az 1825-iki diaetán magát az imputatiónak és restantiák elengedésének mindenkor ellene szegezte.[17]

Azon oligarchiát, melly szinte azon diaetán a törvény javallatból ezen szavakat : „ut cassarum publicarum attractatores et contribuentis plebis opressores sine characteris aut dignitatis discrimine severe puniantur" kihagyatta.[18]

Azon oligarchiát, melly a contributiónak sommáját az ajánlás alkalmával mindenkor feljebb vinni igyekszik.

Azon oligarchiát, melly a maga fastusának és luxusának fentartására polgártársai vagyonának nagy részét a két scalaris devalvatio által már elnyelte, és még a hátralévőt is elnyelni igyekszik.[19]

Azon oligarchiát, melly a nemesi rendnek szinte nem barátja, és fő czélja csak az arondirozás,[20] avagy deákul jurisatio, magyarul pedig : a nemességnek körül belől való kiirtása, mellyet oly nagy iparral és előmenetellel folytat, hogy csak a szomszéd Mosony v[árme]gyében, ahol a mult századnak elején még több háromszáz nemesi familiánál létezett, már most három is alig találtatik.

Ezen oligarchia meg lévén győződve arról, hogy a haza boldogsága csak az ő jólétében áll, még képzelni sem képes magának oly boldog hazát, mellyben milliom familiák a rendes szabadságnak jóltevő oltalma alatt magok sorsához képest szerencsésen élnek, és polgári jólétöknek örvendnek, ők csak abban, helyheztetik a haza boldogságát, hogy midőn egy dús gazdag kitekint várának ablakából, az V. articulus kiküszöbölésével minden, ami látókörébe esik, kirekesztőleg ön tulajdona légyen, a VII.-nek kiküszöbölésével minden birói

[17] Az 1825-i országgyűlésen a rendek az adó ügyében arra a helyes álláspontra helyezkedtek, hogy az országgyűlést megelőző években a kormány törvénytelen módon szedett több adót az 1812-ben megszavazottnál. Ezt az alkotmánysértést úgy kívánták helyrehozni, hogy azt követelték a kormánytól, hogy az így beszedett adótöbbletet — közel 2,5 millió ezüstforintot — számítsa be a következő évek adójába. Ezt a követelést a rendek nagy nehezen keresztülerőszakolták a főrendi táblán is, a kormány azonban elutasította a követelést. A rendek végül megelégedtek azzal, hogy a beszámítás jogosságának elvét megmentsék és a törvénytelen adóemelésből származó hátrálékokat eltöröljék. Ennek a harcnak az eredményeként jött létre az 1825 : 6. tc.

[18] Az előleges sérelmek és kívánatok tárgyábani izenetváltások során, amikor a rendek el akarták érni az alkotmányellenes időszak törvénytelenségeinek megtorlását.

[19] A két devalváció (1811, 1816) az eladósodott arisztokráciának kedvezett, ugyanúgy az adósságok átszámításánál alkalmazott ún. bécsi skála is, amely 1799-ig visszamenően hónapról hónapra feltüntette a hol emelkedő, hol süllyedő bankjegykurzust s ahhoz mérten szabta meg, hogy mekkora összeget tartozik az adós hitelezőjének visszafizetni.

[20] Ebben az esetben a főúri birtokok közé ékelt kisebb nemesi birtokok megszerzése.

bölcseségétől függjön, a VIII. kiküszöbölésével pedig minden pálczája alatt remegjen, minden kezét nyalja — és midőn 30 angol lóval, és 300 kopóval a szegény földmivelőnek a rókavadászatban termesztményeit tipratja, sehol se találkozzék egy földmivelő tulajdonos, ki kantárszárnál ragadván az úrfi lovát, *Bürger* után úgy szóllitsa : *Du wärest Obrigkeit von Gott ? Die Gottheit spendet Segen, nein, nicht von Gott bist du Tyrann ! !*[21] Ezen oligarchiának nem fér fejébe az V-ik art[icu]lus, ez költi minden felől dühös democraticus nevét ami valójában csak szánakodást érdemel, mert :

Ámbár ezen art[icu]lusnak rendelése a külömbféle uralkodás formával (regiminis forma) legkisebb kapcsolatban sincs, hanem egyedül egy olyan igazságon épül, melly minden nemű uralkodás alatt a polgári társaságnak első feltétele ; de ha mégis tendentiáját kifejező epithetumra volna szükség, bizonyosan nem democraticus, hanem tiszta monarchicusnak kellene nevezni.

Mert az örökös szerződések, mellyek gyakran az V. art[icu]lusnak engedelmén túl még a regale beneficiumokra is kiterjednek, az urbérnek nagyon is monarchice lett behozatala alkalmával fölötte pártoltattak.

Mert ezek azóta is a kormány és a Helytartótanács által több esetekben szinte önkéjesen és erőszakosan fenntartattak.

Mert ezen art[iculus] a szomszéd, tisztán monarchice kormányzott Austriában minden democratica következések nélkül, szinte az 1772 esztendőtől fogva divatozik. Hauer Ferdinánd által Bécsben 1817-ben *Unterthans Gesetze* név alatt kiadott könyv első részében a 104. lapon következendőt lehet olvasni : „Der Zwölfte §. des Robot Patents vom Jahre 1772. sagt am Ende : Übrigens steht einem allodial oder freyen und uneingeschränkten Grund-Herrn sowohl für sich, als seine Nachfolger frey, seine Unterthanen in Zukunft gegen Reichung einer vergleichenden Summe Geldes der Robot pflicht auf ewig zu entlassen."[22]

Sőt még olyas parasztközségek is találkoznak a monarchice kormányozott Austriában, mint p. o. nevezetesen *Himberg*, mellyek nemcsak az uradalmi tartozásaikat örökre megváltották, hanem felől reá földes uroktól minden allodiumait, regale beneficiumait, és egyéb birtokát megvásárlották, ugy hogy már most az egész paraszti község in concreto maga magának földesura. Megvallom, hogy a kormánynak az V. art[icu]lus elfogadásában való vonakodása megfoghatatlan, és ugyan azért tökéletesen meg vagyok győződve arról, hogy elszalasztván a kedvező alkalmat, e tettét utóbb nagyon is meg fogja bánni, mert valjon mi lehet oly országban, mellyben a birtoknak legnagyobb részétől adó nem fizettetik, a kormány részére kedvezőbb és czélirányosabb mint hogy legalább azon birtok, melly az adót rendszerént viseli, kirekesztőleg kezeskedjék az adónak megfizetéséről. Mert most a kormány a contributionalis fundusban a földesurral osztozik, ki ön tartozásait előre behajtván, a jobbágyot a királyi adónak megfizetésére gyakran tehetetlenné teszi ; ha pedig az V. art[icu]lus szerint a jobbágyi birtok a földesuri adózásoktól mentessé tétetik, a jobbágyság a közterheknek viselésére alkalmatosabb is volna és annak megiz etésére kirekesztőleg könnyebben is szoríttathatnék. Azonban előre látom,

[21] „Ha! du wärst Obrigheit von Gott?
Gott spendet Segen aus, du raubst!
Du nicht von Gott, Tyrann!"
(Bürger, Gottfried August *Der Bauer* c. versének sorai.)

[22] Vö.: előbb, a 26. old. 16. jegyzetével.

hogy mind ezek nem fognak győzni, a kormányt körülálló olligarchák rémitő sugallásaik és a v[árme]gyékben való munkálkodásaik ellen.

Győzni fog tehát ujonnan, ugy mint a privat correlatiok dolgában[23], az oligarchia a nemzetnek massája ellen, mellynek interesséjét, mindenkor azért kivánja magának feláldoztatni, mert állítása szerént ő a thronusnak valódi támasza, melly állitást szükséges egyszer már valamennyire jobban felvilágositani.

Ha a thronus és a monarchia valaha veszedelemben forgott, bizonyára soha nagyobban nem, mint ezen utolsó véres franczia hadban, mellynek elején a jacobinismusnak minden dühe, utóbb pedig Napoleon despotismusának egész sulya által veszedelmeztetett, — lássuk tehát, mi hasznát vette az ezen időszakaszban ingadozó kormány azon erős támaszainak ?

A háború *aere, milite,* et *consilio* viseltetik.

Lássuk mit cselekedtek *aere* ?

Azon királyi patensek, mellyek a 12 száz millomra szaporodott bankó czeduláknak egy ötöd részre való leszállításáról szólnak[24], azt a principiumot állitják fel : hogy mivel a kormány ily hosszas és költséges háborut a monarchiának, és minden egyes polgárnak vagyonának védelmére folytatni köteles volt, jusa is lett volna az arra szükséges költségeket a kormánya alatt lévő nemzetektől időről időre megkivánni, de mivel őket azzal meg akarta kimélni, kéntelen volt papiros pénzt kibocsájtani, melly ily formán, csak mintegy anticipatiója és substitutuma annak, amit a nemzetek a védelmökre folytatott háborura adni kötelesek lettek volna.

Amit ezen principium ellen a magyar constitutio értelméből mondani lehetne, az más lapra való, de annyi csakugyan bizonyos, hogy minden alkotványban utolsó szükségben minden polgár a thronus és a haza védelmére vagyonát és életét feláldozni köteles ; de az a kérdés, ha ő felsége nem bocsájtott volna ki papiros pénzt, hanem a háborura szükséges költségeket a magyar országi gyüléstől időről időre kivánta, és a nemzet megajánlotta volna, miképen osztattak volna fel a szükséges költségek ? Ha a contributio felemeltetett volna, az a szokott módon osztatott volna fel az adózó nép közt, ha subsidiumok ajánltattak volna, azok a birtok minémüségéhez képest vettettek volna ki a nemesi rendre, és igy mindenki vagyonához képest áldozott volna a közjóra, azonban a papiros pénznek két izbeli scalaris leszállitása által épen az ellenkező történt, mert minthogy ez által egyedül az adósok nyertek, Magyarországban pedig, a hol kereskedés nincsen, mint csupa agricolaris országban, minden capitalisok a bátorság okáért a nagyobb birtokosoknál elocáltatnak, azért az oligarchák, kiknek birtoka teszi a védelmezett hazának legnagyobb részét, kik rendesen mint legnagyobb birtokosok, legtöbbel adósak is, nemcsak hogy a háboru folytatásából következett nagy drágaság által jövedelmeik felette szaporodtak, hanem még ezen felől a scalaris két devalvatio által, legalább annyi milliomokat nyertek polgártársaikon, amennyit nekik vagyonokhoz képpest a háboru folytatására kelletett volna áldozni ; következendőleg ezen veszedelmes epochában *aere* nemcsak hogy a kormányt legkevésbé sem segétették, sőt inkább a háboruból, melly egyedül a csekélyeb sorsú polgárok vagyona inproportionált megsemmisitésével viseltetett, még felessen is nyerekedtenek.

[23] L.: előbb, a 36. old. 15. jegyzetét.
[24] Vö.: előbb, a 38. old. 19. jegyzetével.

Lássuk, mennyiben járultak a haszonhoz *milite* ?

A nemesi felkelések alkalmával ezen oligarchiák egyszerre felette lereszkedők és popularisok szoktak lenni ; magam gyakran jelen voltam olyas v[árme]gye gyülésein, mellyekben a legnagyobb birtokosok mindjárt előre felkelvén nagy alázatossággal azt nyilatkoztatták ki, hogy ámbár ők a legutosló nemes embernél semmivel sem tartják magokat fellebvalóknak, s ámbár a törvény szerént csak személyesen, vagy maguk helyett egy katona állításával tartoznának, mégis különös hazafiúi buzgóságból egynéhánnyal többet ajánlanak ; melly buzgó ajánlásnak hálaadó elfogadása után némely szegény nemes községekre, mellynek egész birtoka század részét sem tette egy illy ajánló oligarcha birtokának, tiz annyi felkelő rovattatott, mint amennyit az oligarcha különös hazafiui buzgoságból ajánlott, és igy a nemesi felkeléseknek sulyát is nem ők, hanem leginkább a szegényebb nemesség viselte.[25]

Mennyiben használtak légyen a kormánynak *consilio* ? Azt legjobban valósítja az, hogy a háboru mindaddig, míg egy oligarchiai ministerium és haditanács javallatja szerint folytattatott, többnyire szerencsétlen következéseket szült, mig felséges urunk félretévén mindeneket, feláldozván szentséges személyét, hadi népe elébe nem lépett, és egy táborozás által azt szerencsésen végre nem hajtotta, amit oligarchái soha végben nem vittek volna[26]

„Cum rusticorum mascula militum probe infecit Rhenum sanguine gallico, magnumque cecidit Napoleonem".

Akkoron, midőn t. i. ő felsége ezen veszedelmek és egy téli táborozásnak minden viszontagságai után végre fővárosába a népnek örömkiáltásai közt visszatért — hallgassa bámulva a jelenkor és a jövendő századok — egynehány magyar oligarcha czifra lovakon és köntösökben, vele a Charintiai kaputól a Burgig lovagolt.

Hogy ily támaszoknak kedvéért a nemzet nagy massájának legfőbb érdeke feláldoztassék, azt a kormányról feltenni sem lehet ; ugyanazért bizton reméllem, hogy midőn utmutatása szerint ezen tárgy a törvénykezési munkában ujra fog előfordulni, felséges urunk hiv népét ezen legszebb reményétől meg nem fogja fosztani. Azonban most az art[icu]lus 2-ik §-usa fenntartására voxolok.

(A vitatások bérekesztése következni fog.)

b)

Mihelyt az V-ik t. cz. 2-ik §. elesett, előre csaknem bizonyosan lehetett reá számolni, hogy a VII. és VIII. t. czikkelyek is vele éltek, vele halnak meg. És csakugyan nyomban a 11-ik decemberi szintén érdekes és hosszas ülésben az *uriszéknek hatósága* 25 megyei voxal 23 ellen az urbarialis perekre nézve is

[25] A napóleoni háborúk folyamán összesen négy ízben került sor a nemesi felkelés fegyverbe szólítására : 1797-ben, 1800-ban, 1805-ben és 1809-ben. Tényleges alkalmazásra azonban csak az utolsó esetben, a győri ütközetben került sor.

[26] I. Ferenc személyes szerepe Napóleon hatalmának megtörésében távolról sem volt ilyen jelentős. Annyi tény mindössze, hogy a császár attól kezdve, hogy Ausztria felmondta az 1812-ben kötött szövetségét és hadat izent az Oroszországban megtépázott Napóleonnak, a hadsereg közelében tartózkodott s jelen volt Párizsban is az első párizsi béke 1814. ápr. 12-i aláírásakor. A hadjárat diplomáciai előkészítését egyébként osztrák részről Metternich végezte, az osztrák seregnek pedig Schwarzenberg volt a fővezére.

visszaállitatott,[27] mindazáltal a csata vesztett minoritás arra nézve csakhamar majoritásá változott, hogy mivel az uriszékek tartásába bécsuszott hibák orvoslását maga a királyi resolutio is a jelen diaeta tennivalói közé számítja,[28] a RR szükségesnek tartják kerületileg tanácskozni mind arról, mit tegyenek a felirásba, mind arról, mit tartanak a megváltozott principium következésében szükségesnek tenni ? És miután a Personalisnak egy (mint később magyarázá, nem a RR jussai sérelmére intézett) kifejezése következésében BALOGH felszóllamlására közértelemmel kifejeztetett, hogy a kerületi tanácskozásoknak tartását megengedni, vagy nem engedni sem a Praesesnek, sem akárkinek hatalmában nincs, s abban magoknak derogáltatni nem is engednek a RR, mert reservált jusoknak számítják, — sőt NAGY PÁL a készitendő repraesentatio foglalatjára nézve még azt is hozzátette, hogy ebben nem egy Personalistol, de a törvényhozó hatalom másik félrészétől is leczkét el nem fogad, s ilyes kitüzésekre nézve a Personalisnak hatalmát kereken tagadja,[29] a tárgy csakugyan kerületi tanácskozásra vitetett, — s itt *December 12 és 13-án* Clauzál és Szucsics elnökségök alatt a RR elhatározák : 1. hogy az urbarialis perekben itélő uriszék nyomban itt coordináltassék, 2. hogy alakjára nézve az uriszéknek különbözni kell, midőn úr s jobbágy közötti perekben itél, attól, midőn csak a jobbágyok privát ügyeiben biráskodik.[30]

December 14. vasárnapi szünet.

205.

a)

Beszédek az örökváltság mellett és ellen a december 10-i országos ülésben.

b)

Az úriszék ügyében december 12—17 között tartott kerületi ülések előzetes ismertetése.

a)

Pozsony, December, 17. 1834.

(Bérekesztése a *10-ik decemberi országos ülés* vitatásainak *az örökös kiváltsági kötések tárgyában.)*

Nagy Pálnak előbbi levelemben közlött beszédjére az előlülő Kir. Személynök némelly észrevételeket tett vala, mellyeknek veleje főkép abban állott, hogy alkotmányunk sem gazdag és szegény nemes között különbséget, sem

[27] Az előzményekre l.: a 11. old. 10. jegyzetét.

[28] Az úriszékről szóló VII. tc. bevezető szavaihoz fűzött megjegyzésben ismeri el a királyi válasz, hogy „emendatio et sublatio naevorum, si qui circa sedes dominales irrepserunt, caeteroquin partem agendorum praesentis diaetae constituat". L.: *Iratok.* III köt. 46.

[29] A dec 11-i 269. országos ülés részletes vitáit l.: *Jegyzőkönyv.* X. köt. 1. kk.

[30] A kérdés részletes kerületi vitáját l. a 206. számú tudósításban, 53. kk., a módosított izenetet és a VII. tc. ennek megfelelő, új formáját : *Iratok.* III. köt. 293. kk.

oligarchiát nem ösmér, s hogy azon veszélyteljes időkben, mellyeket Sopron követe emlékezetbe hozott, a gazdagok értéki arány szerint honunk védelmére szintén áldoztak.[1]

Ezután Pázmándy, Dókus, Jármy, Pfansmidt, Vásárhelyi, Desőffy Hertelendy (Zala) Piller a kerületi szerkeztetésre szavazva szóllottak, hasonlóul szavazott SÁRKÖZY is, ki a kérdésben forgó tárgyat elannyira idetartozónak itélte, hogy akárminő törvények sorában foglaltatnék is, az ily örökös szerződést minden esetre urbéri kötésnek tartaná, minthogy a jobbágyi állapot viszonyai változtatásának egyik módját foglalja magában ; következésképen mindazok után, amik e tárgyban már történtek, innen elhalasztani annyit tenne, mint a kész jót egy haszontalan systemának feláldozni.

FEKETE hasonlókép a kerületi szerkeztetésre szavazván egyébiránt nyilván kijelenti, hogy miután a kormány és a főrendek is a nemzeti képviselők akaratja ellen már itt a törvényhozásban vétót gyakorolnak, még pedig kivált a fő RR olyat, amilyet gyakorolniok nem kellene, s nem lehetne ; egyenesen helytelennek s törvénytelennek tartja, hogy itteni törvényhozási részvételökön felül, még az utasitások kidolgozásába is befolyással vannak, s oly befolyással, mellynek következésében fájdalmasan kell tapasztalnunk, miképen a nemzet képviselői által két esztendőkig hű állhatatossággal ápolt ügy magán a Statusok tábláján elesni kéntelen. — Továbbá Sopron követének elveit mindenekben tennen értelmével megegyezőknek nyilatkoztatván, még azt teszi hozzájok, hogy a nemesek s hatalmas oligarchiák közötti törvényes egyenlőség, mellyre ezen oligarchák annyira szeretnek veszedelem napjaiban hivatkozni, tettleges életben már valósággal megszünt ; s ezen állitásnak bizonyitványaúl néhány eleven vonással rajzolja azon különböző sorsot, melly a szerencsétlenség miatt bár, s ön vétke nélkül eladósult nemesre, s melly viszont a mindenét elpazarlott, de mégis sok jólelkű hitelezők végromlásával oltalom alá vett oligarchára várakozik.[2] Végre a democratiai arányzattól meritett ellenvetésre felelgetve, többi közt azt mondja, hogy a mult század tapasztalása bizonyítja, miképen nyolcz százados alkotmányunk nem vala képes önkéjes kormány ellen megóvni nemzetünket, s azt tartotta, és fogja is mindég tartani : hogy új gyökerekkel szükség a nyolcz százados tölgynek életét erősiteni, különben kidől, s oly növény fog helyébe keletkezni, melly a nemzetek szabadságának épen nem kedvező.

[1] Jellegzetesen rendi szellemben válaszolt a személynök Nagy Pálnak az osztrák tartományokban megengedett örökváltsággal kapcsolatos érvelésére is. „Azon argumentuma Sopron vármegye követének — mondotta — hogy minekutánna boldog emlékezetü Maria Theresia és Jósef császár az örökös megváltást a német tartományaiban béhozta, nincs ok, miért ugyanazt a Felség itt meg nem engedi, nem állhat : mert ott az a mások tulajdonosi jusaik sérelme nélkül történt, ott nem álltak ellent fentálló ellenkező törvények s a törvénykezési rendszer felzavarása nélkül megtörténhetett, itt pedig annak kivitele mind addig, mig az aviticitásról szóló törvények mint a tulajdonosi jusnak alapjai fentállanak, nem is gondolható." L.: *Jegyzőkönyv.* IX. köt. 450.

[2] „Szólló a mostani systhema szerént a nemesi kiváltságnak egyenlőségét nem találja : mert a közép értékü nemes ha adósságot tészen, végrehajtás utján azonnal birtokától megfosztatik — ellenben a nagy úr sequestrumot kap, s amint a példa mutatja, bátor az érték az adósságot kétszer is feléri, a concursuális per eltart 20 esztendeig, addig a hitelezők interest nem kapnak, és ha pénzökhöz jutni akarnak, nagy részét követelésöknek elengedni kötelesek, és ami több, még a sequestrum alatt az arondirozás principiumát követve acquirálnak, és igy birtokuk akkor is gyarapodik, midőn másé a törvényes foglalás utján elvétetik ; igy csakugyan nem lehet állitani, hogy a kisebb és a nagy birtokos közt egyenlő volna a szabadság." L.: *Jegyzőkönyv.* IX. köt. 458.

ANDRÁSSY ellenben a kir. resolutiót pártolva, az ellenvélemények gyámokainak czáfolgatásával foglalatoskodott, s legelőbb is azt igyekezett megmutatni, hogy a kerületileg javallott engedély magára a jobbágyra nézve sem hasznos, minthogy szabad alkura van a megváltásként fizetendő summának meghatározása hagyva, következőleg a földesúrnak tetszésétől függ nemcsak szerződést kötni, vagy nem kötni, hanem ha köt is, egy minden közadók súlyával terhelt, s ennél fogva Sopron követének előterjesztése szerint is nyomorúlt jobbágyi birtoknak árát kéje szerint magasra csigázni. — Azonban ezeknek előre bocsájtásával kevés idő mulva azon ellenvetést akarván czáfolni, hogy a jobbágytelek örökös megváltása még távol van a birtokbirhatási jogtul és az ekép szerzett jobbágyi birtok még távol a nemesi birtoktul, azt mondá : hogy nincs igaza Sopron követének, midőn a jobbágyi birtokot nyomorúltnak nevezé, mert Zala minap gyámok gyanánt említé ama körülményt hogy a Muraköz megváltott helységeiben 2—300 pengő fton véttetik egy hold föld, midőn szomszéd helyek nemesi földének holdja 40—50 pengő ftnál feljebb alig megyen.[3] — Felszóllamlik ezen túl a jelenkor gondolkozásának eránya, felszóllamlik a közvéleményre hivatkozás ellen : bizonyossá tesz mindenkit arról, hogy a későbbi kor megbirálásától ő sem tart, mellynek különben minémüségét elannyira bizontalannak véli, hogy egy embert sem hiszen, aki biztosan jósolhatná, valjon amelly vélemény most tetszést nyer, csak egy negyed század mulva is tetszést nyerend ? Őseink tisztelete szóll, ugymond, belőle, midőn azt állitja, hogy a KK és RR minden bölcsességök mellett sem lesznek képesek oly új alkotmányt épiteni, melly 800 éveken keresztül megmérkődzhessék az idők viszontagságival. És midőn ezen állítást hangosan nyilatkozó nemtetszés követné : resensussal fogadják, ugymond, a KK és RR állitásomat, pedig ha ezt képesek tenni, akkor minden Európai nemzeteknél bölcsebbek, szerencsésebbek. Továbbá hevesen folytatván czáfolgatásait, különösen azon észrevételekre, mellyeket Nagy Pál a kir. fiscus örökösödése iránt megjegyzett volt, feleletül adja : hogy ennek valódi becse s érdeme nem azon egypár százezernyi értékben helyeztetik, mellyet évenként a kincstárnak béhoz, hanem azon kapcsolatban, mellyel a monarchiának s magyar aristocratiának érdekeit egymáshoz köti. Általmegy végre Békés követének azon mondására, hogy idegen befolyás vezérli a megyék utasitásait. Ennél, úgymond, inconstitutionalisabb állitást e teremben még soha sem hallottunk. Borsod követének kedvelt mondása, hogy az országnak 52 megyéi ugyanannyi testvérek. Ezen testvéri érzést nem képes kebelinkből semmi kiirtani, ha csak a hatalmas korszellem ezt is meg nem változtatja ; de mégis mivé lesz a kölcsönös becsülésen alapított rokon szeretet, ha törvényhozásunknak szent helyén olly gyávának nyilatkoztatjuk a megyéket, hogy azok egész moralis önállásukat egy főispány befolyásának alája vetni képesek ? És ki fog tisztelettel viseltetni azon törvény iránt, mellyről előre kimondjuk, hogy illy befolyás következésében alkottatott ?

SISKOVICS : Követtársának a kir. resolutio elfogadására adott szavazatjához[4] ragaszkodva, a most érintett főrendi befolyás iránti szemrehányást felelet nélkül szintén nem hagyhatá. A befolyás, ugymond, törvényes is lehet. Törvényesnek állitja pedig azt : melly a vélemények szabados kifejtésében áll. Ez a nemzetnek valóságos kincse, s ennek következésében valamint minden

[3] Vö. Deák nov. 10-i felszólalásával : *Országgyűlési Tudósítások*. III. köt. 685.
[4] Répás Lipót baranyai második követ rövid felszólalását l.: előbb, 25. old.

egyes követnek szabadságában áll magát küldőivel értesitésbe tenni, s őket az előforduló dolgoknak minden tekinteteiről felvilágositani, ugy ezen szabadságot megtagadni mástól sem lehet, legkevésbé pedig a főispányoktul, kiknek, ha már tisztik szerint megyéikben mindég jelen nem lehetnek is, kötelességökben áll, legalább a gyülésekben elnökséget vinni. És ha a vélemények szabad kifejtése itt ott egyesek meggyőződésében, ez által pedig az utasitásokban változtatást okoz : azt törvénytelen befolyásnak nevezni nem lehet, különben ugyanazon váddal kellene illetni ama megyéket is, mellyek a vélemények szabados kifejlése következésében eredeti utasitásuk ellenére ujabban a szóbanforgó V-ik t. czikkelyt pártolják.[5]

Borcsiczky ellenben igy nyilatkozott : A főispány csak olly magistratualis, mint én vagyok. Mit mondanának nekem, ha én követi székemet ide hagyva, hazamennék a gyülésekre elnökséget viselni ? Már pedig a főispányoknak tulajdon azon törvényes büntetés terhe alatt kötelességökben áll itt ülni s törvényt hozni, mint nekem, követnek. Teljesitsék tehát kötelességöket, s midőn magok a törvényhozásban résztvesznek, a megyék utasitásinak kidolgozásához semmi közök, illy dolgokban Jánusnak kettős arczát viselni nem szabad. Egyébiránt magához a tárgyhoz nem kiván szóllani, mert megyéje szavazatját követtársa már előterjeszté,[6] s olly lelkesen terjeszté elő, hogy neki e részben köszönetet mondani szives kötelességének ösmeri, mindazáltal felelni kiván az esztergomi követ[7] némelly ellenvetésire, különösen arra, hogy azon engedélyt a jobbágyra nézve beneficiumnak sem tartja, minthogy a földesúrnak szabadságában áll olly alku sommát kivánni, amillyet tetszik. Kérdi tehát, mellyiket állithatjuk nagyobb beneficiumnak, ezt e ? vagy pedig azt, hogy bármiként alkudna is meg jobbágy és földesúr egymással, az mind semmit sem ér, mert a törvény magát az alkut is tilalmazza ? És ha illy káros ezen engedmény a jobbágyra nézve, minőnek azt Esztergom követe állitá : menjen Nyiregyházára,[8] menjen Muraközre, és próbálja meg, ha képes e minden szónoki tehetségével reá birni ezen szabad és szabadságban boldog embereket, hogy mondjanak le szabadságokrul, s legyenek ismét robotos jobbágyokká ? És probálja meg capacitálni Gr. Festeticset, hogy ne perlekedjék a Muraköziek örökös kötésének felbontására.[9] Akármit mondjunk is, az csakugyan igaz, hogy ha ezen törvény meg nem alkottatik, ollyasmi vétetik el az adózó néptől, ami maiglan divatozott. A Szónok élte fogytáig királyának, s hazájának hiv szolgája kiván maradni, s ezért kötelességének tartja mindent elkövetni, hogy a királyi szék és honi alkotmány ingadozásba ne jöjjön. Pedig a tapasztalás bizonyitja, hogy végső következéseiben minden elnyomás magának az elnyomónak válik legnagyobb kárára. Emlékezteti a RRket, miként tette semmivé ama hatalmas 2-ik Fülöpnek minden törekvéseit néhány szabad halásznak elszántsága.[10] Mint vivták ki Helvetia szabad-

[5] Ilyen volt pl. Bihar megye. (Vö. Beőthy Ödön korábbi felszólalásával, 28.)

[6] Vö. Marczibányi Antal trencséni második követ felszólalásával, 26. kk.

[7] L. előbb Andrássy József felszólalását, 44.

[8] Nyíregyháza 1824-ben másfélmillió forint lefizetésének elvállalásával megváltotta magát a Károlyi-családtól ; a megváltás kezdeményezői a városban lakó kisnemesek voltak, akik nehezen bírták elviselni a földesúri joghatóságot.

[9] A Festetichek muraközi örökváltságos falvaira többször is történt már utalás az örökváltság vitái során. Vö. Bezerédy 1833. okt. 1-i és Deák 1834. nov. 10-i felszólalásával : *Országgyűlési Tudósítások*. II. köt. 258, III. köt. 687.

[10] Az utalás Németalföldnek a spanyol elnyomók ellen 1572-ben kezdődött szabadságharcára vonatkozik.

ságát a különben békés pásztorok.[11] Mint kellett Vilmosnak a Belga thronusról leszállani,[12] s X-ik Károlynak Francziaország királyi székéről Csehországba, ministereinek pedig a börtönbe költözni ?[13] S kérdi, mit használt Metternich azáltal, hogy a maga derék tanitványát, Miguelt Bécsből Portugáliába küldötte s az absolutismus elveinek tulajdon uralkodója unokáját feláldozni nem átallotta ?[14] Mit használtak az abszolutistáknak a szabadság elnyomására intézett mindezen törekvéseik ? nem egyebet, mint azt : hogy az elnyomással fenyegetett szabadság kettőzetett erővel lépett fel, s az elnyomók megbuktatásával győzedelmeskedett! Igy van a követ tökéletesen meggyőződve arról is, hogy essék bár el mindenféle influxusok következésében most az V-ik art[icu]lus, az mindazonáltal meg nem halt, sőt az absolutismusnak és oligarchiának legnagyobb bosszúságára sokkal nagyobb erővel s diadalmas dicsőséggel fog az felébredni.

Deák : Minden rosszat reá fogtak már ezen kérdés alatti törvényjavallatra, minden névvel illették már azt az ellenvélemény pártolói. Sokan democratiai czélzatúnak, s az aristokratia jusait és tulajdonát eltapodónak állitották, némellyek azt országháboritónak is nevezték, s még ez sem volt elég, mert ime Esztergom követe[15] még azt is kétségbe hozza, hogy ezen javallat magára a népre nézve is hasznos volna. Meglepett engem követ urnak ezen váratlan állitása, és méginkább meglepett azon ok, mellyel állitását támogatá : hogy t. i. ez olly engedmény, melly szerint a földesúr önkényesen felcsigázott áron adja el jobbágyának az urbéri tartozásokat, s igy a jobbágy ezen megvehetés jussával semmit sem nyer. Készültem már ezen ellenvetésre megemliteni : hogy az eladás és megvásárlás nem egyoldalú önkényes felcsigázástól, hanem kölcsönös alkutól fog függni ; elő akartam hozni, hogy a tulajdonnak és szabadságnak varázserejű hatása van az iparkodásra, el akartam számlálni mindazon hasznos következéseket, mellyek az örökmegváltások által felszabadúlt községekre a tulajdonnak és szabadságnak boldogitó forrásából áradtak. De mindezektől Esztergom követének folytatott előadása engem felmentett, mert ön ellenvetését helyettem önmaga megczáfolta. Ugyanis felfogta Sopron követének azon szavait, hogy az egész birtok, mellyet mi a jobbágyoknak ezen törvényczikkely által készülünk adni, nem valóságos tiszta tulajdon, hanem csak nyomorult birtok, mellyen a közterhek kirekesztőleg feküsznek. S ezen állítást czáfolgatva azt is elő hozta, hogy mivel az én

[11] A svájci szabadparasztok a XIV. század folyamán sorozatos győzelmekkel verték vissza a Habsburgok hűbéri igényeit ; e harcok során alakult ki a svájci kantonok szövetsége, az önálló Svájc.

[12] A bécsi kongresszus által Belgium és Hollandia egyesítése útján létrehozott Németalföld uralkodója 1815-ben Vilmos Frigyes oraniai-nassaui herceg lett ; az 1830. aug. 25-én kitört forradalom azonban kivívta Belgium függetlenségét és Vilmos kénytelen volt lemondani a trónról.

[13] X. Károly (1824—1830) gyűlölt reakciós uralmát az 1830. júliusi párizsi forradalom döntötte meg.

[14] Portugáliában az 1820. évi forradalom liberális szellemű alkotmányt eredményezett, a franciák elől Brazíliába menekült VI. János király hazatért s 1826-ban bekövetkezett haláláig uralkodott. Idősebb fia, Don Pedro Brazília császára lett, ennek hétéves leánya, Mária lett 1826-ban a királynő. János ifjabbik fia Don Miguel, Metternich pártfogoltja, azonban a reakció segítségével elűzte a gyermek királynőt és véres terrort fejtett ki a liberálisok ellen. Erre Pedro lemondott Brazília trónjáról, hazatért és a nagyhatalmak segítségével lemondásra kényszerítette öccsét. Mária valóban unokája volt I. Ferencnek : anyja, Leopoldina, Ferenc második házasságából származó gyermeke volt.

[15] Andrássy előbb, a 44. oldalon közölt felszólalásával vitázik Deák.

multkori előadásom szerint Muraköznek némelly eképen megváltott helységeiben egy hold szántó földet két- sőt háromszáz pengő fton is megvesznek, holott a szomszéd vidéken még a nemesi birtok ára sem nagyobb 40—50 pengőftoknál, a sopronyi állitás a tapasztalással ellenkezik, s azt vitatá, hogy ezen gyakorlati példa az ilyen birtokot nyomorult birtoknak épen nem mutatja. Ezen saját megczáfolása s a gyakorlat, mellyen az alapúlt, szolgáljon tehát részemről is Esztergom követének válaszúl; mert aki elösmérte, hogy az igy megváltott birtok épen nem nyomorult birtok, nem fogja helyesen vitathatni, hogy annak megszerezhetésére a népnek just adni magának a népnek is kárára volna.

Nehezen tűrte azt Esztergom követe, hogy sokan a közvéleményre, sokan a jövendő korra hivatkoztanak. Én pedig azt hiszem, hogy ezen hivatkozás épen nem helytelen, mert erősen hiszem, hogy a törvények alkotásánál mind a józan közvéleményre, mind a jövendő korra figyelmezni kell. A köztársaságnak fő czélja a közboldogság, a törvényhozásnak tehát fő kötelessége olyan törvényeket alkotni, mellyek minden polgárt boldogitsanak. És habár az emberi véges erő nem képes is a tökéletesség culminatióját elérni, minthogy minden, ami haladóknak mive, magán hordja már a tökéletlenség bélyegét, annyi csakugyan igaz, hogy azon törvényhozás felel meg leginkább kötelességének, melly a fő czélhoz leginkább közelit, s azon törvények legjobbak, mellyek anélkül, hogy valakinek sérthetlen természeti jusait feldúlnák, legtöbb polgárt boldogitanak. Pedig csak a tiszta és józan közvélemény mutatja meg, hol hijános, hol igazságtalan a törvény, s hol kell a pótolás, javitás, és változtatás. Azt kell tehát megkérdenünk, mert nem lehet a boldogságot száraz okoskodásokkal senkire reá beszélni, és nevezze bár akárki miveletlennek a nép tömeget, tudja és érzi ezen nép is, mi az, ami őt nyomja, tudja és érzi a fájdalmat, mellyet enyhiteni kellene, és bármelly javallat, ha az a legfényesebb theoriai okoskodások után egyébként jónak látszik is, csak akkor fogja kielégiteni a nemzetet, ha annak szükségeivel, és kivánataival megegyez. Ilyen hatalma van a közvéleménynek mindenhol, mennyivel nagyobb tehát annak fontossága e jelen javallatra nézve, melly legtisztább igazságon alapúl, s a nép közóhajtásinak is megfelelve, senkit nem sértve annyi polgárt boldogitana. Még azon fejedelmek is, kiknek uralkodói hatalmát semmi törvény, semmi kötések nem korlátolták, ha népeik eránt jótévő gondos atyák kivántak lenni, megkérdezték elébb a köz véleményt, megtudták mi az, amit orvosolni kellene? Kilesték népeiknek kivánatit s oly törvények által, mellyek legtöbb polgárt valának boldogitandók, az egyébkint sulyos hatalmat áldás, és közboldogság forrásává változtatták. Ők magok tüzték ki magoknak korlátul a józan közvéleményt; mennyivel inkább kell tehát arra egy szabad nemzet szabad törvényhozásának figyelmezni! De nem is első a magyar törvényhozásnál ezen hivatkozás, mert több izenetekben, sőtt úgy hiszem felirásokban is szóllottunk már a közvéleménynek itéletéről. Ami a jövendő kort illeti, nehéz igen is ennek itélete előtt mindenben megállani, és sokat kárhoztatni fog az előre haladott jövendőség, ami most jónak látszik. De ha őseink a jövendő korra nem is figyelmezve, mindég csak egyedül önmagokrul gondoskodtak volna, nyomorúltabb volna most nemzetünk, s atyáink bölcsességét, mellyet követ úr is dicsérve emlitett, nehezen áldanánk. Hiszen a jövendőre is épit a törvényhozás, mert a nemzeti mivelődésnek s a haza boldogságának most elszórt magvai jövendőben fognak gyümölcsözni. Mik csekély életünknek kurta napjai, hogy egyedül azokra kivánjuk szoritani gondosságunkat? Hiszen a hon nagyságá-

nak s a nép szorgalmának kifejtése legszebb kötelességünk, ez pedig jövendőben virágozhat csak ; minden alkalom, mellyet erre használni elmulasztunk, minden pillanat, mellyben ezt eszközölni késünk, visszahozhatatlanúl elmerül az örökkévalóság tengerébe, s minden helytelen halasztgatás valóságos tolvajság, mellyel a haza szent ügyét meglopjuk. Én előttem legalább a tiszta és józan közvélemény s a jövendő kornak igazságos itélete minden hozandó törvényre nézve szent tekintetek maradnak.

Sok kárhoztató és védő szót hallottam e tanácskozások folytában arról is, hogy a főispányok és más hatalmasok a megyék utasitásaira és a közgyülések tanácskozásaira különféle befolyást gyakorolnak, de véleményem e részben a mondottaktól valamennyire különbözik. Minő volt ezen befolyás ? azt én nem tudom, mert nyilvános adatim nincsenek, de ha törvényes és hellyes volt, akkor nincs mit szóllanom ; ha pedig törvénytelen, alacsony, és alattomos utakon gyakoroltatott, akkor ez is, mint minden alacsonyság önmagában rejti már büntetését. El lehet ugyan gonoszság és alacsony eszközök által az igaz ügyet is nyomni egy időre, de végre csakugyan hatalmas erővel feltámad az igazság mindenkor, és elnyomóit rettentőn bünteti. Ha tehát találkoznék is olly alávaló, ki hivatalának fényét, hatalmát, és tekintetét, vagy a közbizodalmat alacsony eszközül használni képes volna, és ezek által egy megyének rendeit elcsábitva, hazánk köz javának ellene dolgozni merészlene, bizonyosan eljönne még az idő, mellyben az elcsábitott többségnek ön kárán meg nyilnának szemei, s a nyomorúlt csábitónak minden bizodalom elvesztése, sőtt közmegvettetés lenne méltó büntetése. Nekem ugyan nincs okom megyémet mentegetni, mert küldőim e tárgyra nézve is hivek maradának meggyőződésükhöz, de szentül hiszem azt, hogy nálok legalább ez lenne minden alacsony csábitgatónak jutalma. — Végre ami a Praesidialisokat illeti, lehet még ez országgyülésen olly idő s alkalom, mellyben azokrul bővebbet fogunk szóllani. Már egy megye (Ungh) úgy is panaszolva lépett fel egykoron e tárgyban,[16] és ha netalán még ezután valamelly alapos panaszok hozatnának fel, ha netalán előnkbe adatnék egy olly praesidialis, melly az 1790 : 10-ik czikkellyel[17] ellenkezve a törvényhatóságok függetlenségét feldúlni, a megyék törvényes hatalmát francia prefecturák módjára megrontani készül, s ezáltal polgári szerkeztetésünk alaptörvényeit sérti, akkor hallgatni bizonyosan nem fogunk ; fel fognak szóllani akkoron a Te[kinte]tes RR is, mert felszóllani kötelességök leend, és az ellen, ki hatalmát, vagy tekintetét törvényeinknek, a haza jussainak és nemzeti szabadságunk szentségének sértésére merte használni, a megsértett polgári szabadság nevében, a hazaárulásnak súlyos büntetését fogják sürgetni.[18]

A Personalis ismételvén az utasitások készitése iránti törvényhatósági függetlenség tárgyazta észrevételeit :

Török részint erre, részint pedig a jobbágyok örökös megváltásának Ő felsége örökös tartományaiban rég divatozott gyakorlata ellenébe vetett

[16] A szept. 9-i kerületi ülésben terjesztette elő Bernáth Zsigmond Ung megye panaszát amiatt, hogy alispánja, Horváth Simon, törvénytelen kancelláriai elnöki rendeletek alapján hajszát indított a megye területén tartózkodó lengyel menekültek ellen. Az ügy vitáját l.: *Országgyűlési Tudósítások*. III. köt. 492. kk.

[17] A sokat emlegetett sarkalatos törvénycikkely értelmében Magyarországot csak saját törvényei és szokásai alapján, nem pedig más tartományok módjára kell kormányozni.

[18] Deák felszólalása szószerint megegyezik a *Jegyzőkönyv* szövegével. L.: IX. köt. 470. kk.

azon mondásra : hogy ott nem állott ellent egy aristocraticus alapokra épitett polgári alkotmány, következőleg a példának hasonlatossága reánk nem alkalmazható ;[19] ezeket felelé : Minden ellenvetések ellenére is csakugyan áll az : hogy az örökös megválthatást más tartományokban a kormány rendelés által[20] hozta bé ; itt a nemzet maga kivánja törvénybe hozni, s a kormány ellenzi. Ezen ellenmondás okát a jó fejedelemben keresni nem lehet, hanem az őtet környező olygarchákban, kik a főrendi táblánál szavazatukat a kérdéses törvény ellen adni, azután pedig a vármegyékben praesidialis leveleik által, sőt előlülésök alatt is ellenkező utasitást adatni nem átallanak, s igy a törvényhozásban két alakot viselnek. Nemes Békés vármegye követe tehát helyeset mondott,[21] ő factumot adott elő s ezt tagadni nem lehet, hiszen a valóságban látjuk, hogy most a voxok az előbbeniektől tetemesen különböznek, lehet e ezt mentségképen másnak inkább tulajdonitani, mint annak, hogy a megyék a főrendek közbejöttével a kormány kivánságára hajlottak ? Mert azt csak nem lehet mondanunk, hogy előbbi utasitásaikat meg nem fontolva adták. — A szólló követ azonban továbbá is az örökös megválthatást pártolja, egyébiránt mi történik a követek között otthon, azt nem idevalónak hiszi, de ha egyszer Csongrád megyének 2-ik követe (Bene) itt előhozni szükségesnek tartotta,[22] mindenki hozzászólhat, kinek itt szava van. Maga részéről meggyőződését abban nyilatkoztatja : hogy ha követtársától az utasitás magyarázatában különbözne, igyekeznék őtet a maga magyarázatára, vagy ha ez nem lehetne, arra birni, hogy mindketten hallgassanak, s ha ezt el nem érhetné, mintsem megyéjének szavazatja ellenkezőleg adassék azon értelemmel, mellyet ő küldői utasitásában feltalálni gondol, azt inkább neutralisálni szent kötelességének tartaná.[23] (Ezt Bene 10-ik novemberben nem cselekedte.) Ezt tette volna Csongrád 2-ik követének helyzetében is, és meg van győződve, hogy követi tisztének voltaképen csak igy felelt volna meg.

A kerületi szerkeztetés mind ezen pártolásainak ellenére mindinkább szaporodott azoknak száma, kik magokat utasitásaik következésében a kir. resolutio elfogadására nyilatkoztatták. Ezeknek sorában állott PATAY is, nyilvános vallást tevén, hogy mélyebb illetődéssel s elszomorodottabb szivvel még soha sem szóllott, kötelességének tartá ki mondani, hogy Abauj vármegye a kir. resolutiót e részben elfogadja.

BALOGH pedig igy szóllott : Hogyha száz főm lenne s mindenikben Socratesi ész léteznék, ha ezer nyelvem lenne s mindenik Demosthenesi ügyességgel szólhatna, hogyha a cselszövényeknek (mellyeket az ujabb politica diplomatiai fogásoknak keresztelt) kigondolásában és helyes használásában Talleyrand[24] jártasságával birnék, hogy ha La Fayettenak[25] népszerűségével

[19] Vö. a személynök előbbi felszólalásával, 42. kk.
[20] Vö. a 26. old. 16. jegyzetével.
[21] Az utalás Csepcsányi korábbi felszólalására vonatkozik. (L.: 31. kk.)
[22] Bene felszólalását l. előbb, 24. kk.
[23] Ti. azzal, hogy ő maga ellenkezőleg szavaz és ezáltal megsemmisíti követtársa szavazatát. Ezt a szokást — amelynek esetében a szóban forgó megye szavazatát egyik oldalra sem számították be — a rendi országgyűlés gyakorlatában elidálásnak (elisio) nevezték.
[24] Talleyrand-Périgord, Charles Maurice gróf, Benevent hercege (1754—1838), francia államférfi, Napóleon külügyminisztere, majd a bécsi kongresszuson Franciaország képviselője.
[25] Lafayette, Maria Joseph Paul, marquis de (1757—1834) az amerikai függetlenségi háború hőse, 1789-ben a párizsi nemzetőrség főparancsnoka ; a restauráció alatt

dicsekedhetnék, mindezeket arra forditanám, hogy hazánkban az embereket; elkezdve ő Felségétől, s a törvényhozó testen keresztül menve egész a leggyengébb committensig, arra birjam ; hogy az V-ik urbéri t. czikkelyt, valamint az anya sok szenvedései után édes szülöttjét, kebleikhez szoritják, ringassák, neveljék és ápolgassák, hogy általa emelkedjék fel valahára hazánk azon nagyságra, mellyre más nemzetek csak a legrettentőbb módok által, ezer és ezer küzdések és viszontagságok között juthattak. De igy, mint Bars v[ármegye] követje csak egyetlen egy voxal birván, mint ember pedig sem Socratesi, sem Demosthenesi sem Talleyrandi sem La Fayetti tehetségekkel nem dicsekedhetvén, egyebet nem tehetek, mint azt : hogy szavazatommal azoknak sorába álljak, akik ha mindjárt (mitől Isten óvjon) az V-ik t. cz. elesnék is, szomorú, de büszke érzéssel azt mondhatják : *mindent elvesztettünk, csak becsületünket nem.* — Annyi lelkes beszédek után, nem akarom a RRket hosszas előadással untatni, annyit mégis kötelességemnek tartok megemliteni, hogy hazánkban ezen V-ik t. cz. barátjai annak megtartásában nem vivtak olly lelkesedéssel, aminővel annak ellenségei mindent, ami szabad és nem szabad, eldöntésére elkövettenek. Viszaemlékeztetem a Rket arra, hogy a kerületi ülésekben 33 megye állott tisztán az V-ik art[icu]lus mellett, s ime fájdalom, a 10-ik novemberi országos ülésben számuk már 25-re olvadott![26] s milly elszivárgó csatornyák által olvadott ennyire ? azt emlitenem szükségtelen, mert azt nem csak közülünk kiki, hanem hazánknak minden serdülő fia, minden gyermeke tudja. Ha tehát a kormány és a főrendek mindent elkövettek az V-ik t. cz. mellett álló voxok leolvasztására, miért nem követtek el mindent velünk rokon érzelmü hazánkfiai azon t. czikkelynek egész fényében s tisztaságában megtartására ? Oh! bár soha sem lettem volna kéntelen hazámfiait e helyen illy szemrehányással illetni! Én részemről itten az egész ország szine előtt nyilt szivvel vallom : hogyha engemet lelkes küldőimnek kegyessége követi polczra nem emelt volna fel, én otthon mint hazafi, mint emberbarát mindent elkövettem volna ezen t. cz. kivivására, és látván a kormánynak és a fő RRnek ellenszegülését, látván azon cselszövényeket, mellyek a megyékben ezen t. cz. eldöntésére használtatnak, vármegyéről vármegyére, faluról falura jártam volna és minden lázitás, avagy tüzelgetés nélkül felszóllitottam volna az adózó népet, hogy az 5-ik t. cz. szent ügye mellett ezer meg ezer aláirásokkal ellátott petitiokat küldjenek az országgyülésére. T[ekintetes] RR! Midőn szivem milliók boldogságáért lángol, akkor ön személyem legutolsó tekintet, úgy hiszem azonban hogy az illy petitiók kieszközlésével ön személyemet sem veszedelmeztetném, mert a petitio nem más, mint kérelemlevél, kérni pedig mindenkinek, s igy a jobbágynak is szabad, sőtt azt tartom, hogy a petitiók joga a nemzetek elidegenithetlen jussai közé tartozik. Gondolom hogy a kormány, hogy a Méltoságos FőRR, ha ezer meg ezer adózóknak kérelemlevelét és szemeikből legörgő könnyekkel áztatott aláirásait olvasnák, meglágyulnának sziveik, s talán inkább hajolnának annak elfogadására, amit most annyira gyülölnek. Továbbá hogyha e jelen törvényhozó testnek tagjává nem lettem volna, ahány vármegyének táblabirósságával dicsekedhetem, mindeniknek közgyülésére eljártam volna és szóval és kéréssel, s hatalmamban álló minden eszközökkel igyekeztem volna az V-ik t. czikkelyt életre hozni. Nagy

---

ellenzékben van, az 1830-i júliusi forradalom után ismét a nemzetőrség parancsnoka, Lajos Fülöp alatt a republikánus ellenzékhez csatlakozott.

[26] Vö.: *Országgyűlési Tudósítások.* III. köt. 559, 725.

erő, s tán hazánknak minden ereje fekszik a megyék hatóságában, s hogyha a megyebeli Karok és RR törvényes erejöket használni tudják s akarják, nincs olly kormányi befolyás, nincs olly kormányzói cselszövény, melly őket elszédithetné vagy megtántorithatná. Midőn tehát az V-ik t. cz. mellett szavazok, egyszersmind bátor vagyok hazánknak minden rendű fiait az egész ország szine előtt felszóllitani: hogy ezen törvényczikkelyt, mellytől nem csak több milliókbul álló adózó népünknek, de magának a nemességnek is boldogsága, s jövendő virágzása függ, soha el ne hagyják, és az ellene felsőbb helyekről jött befolyást ön moralis erejök használlásával semmivé tegyék. Végtére térden állva s felemelkedett kezekkel kérem a menynek s földnek urát, ne éreztesse méltó haragját és átkát azokkal, akik nem irtództak több milliók boldogságát hidegvérrel ösze tiporni, hanem inkább világosságot öntvén lelkeikbe, irtsa ki kebleikből azon setétséget, melly ő általok Európának nagy itélő széke előtt az egész magyar nemzetet homályba boritja.[27]

Bezerédy: Midőn elfogódva látja közeliteni a pontot, melly el fogja határozni, valjon a jelen törvényczikkely czéljai közt emberi s polgári jusait s érdekeit áldva szemlélje e a 8 milliom adózó, vagy itt is a *sine nobis, de nobis* keserű sóhajtást sajtoljon e majd ki — felhagyván már jelenleg a tárgy fejtegetésének folytatásával, melly bárminő formában, s bárminő ellenszegülés ellen végtére mégis diadalmaskodni fog, az előlülőhöz csak azon kéréssel járul, hogy miután a kormány ezen intézetet ellenzi, magyarázza meg a királyi propositiók azon szavait, mellyek szerint ő felségének fő czélja: ut mutuae inter diversas regnicolarum classes necessitudinis vincula arctius adstringantur.[28] — Mi mód reménli a kormány ezt elérni, eszközölni, ha már itt, hol földtulajdon szerzésről, a polgári szövetség legalaposb, legnagyobb hatású állapotjárul van a kérdés, nem akarja megengedni hogy a hazafiak lelkei engesztelődjenek s egymáshoz közelitve egyesüljenek? Olly principium, melly az e hazának fiait elválasztó nyilást még tágasabra fogná szakasztani, s melly azok között, kiknek tulajdonok van, s azok között, kiknek nincs, s nem is lehet, a hartzot örökitené, ama czélra legalább bizonyára nem fogna szolgálni! Mind ez által valóban kénszeritve látja magát a követ, hogy ama kérdést tegye, s arra meg nyugtató felvilágositást várjon.

Azonban minden okokra, minden kérdésekre elég volt felelni, hogy amit az utasitások többsége akar, az végzéssé lesz, — s ezeknek következésében az V-iki t. cz., mint már 203-ik levelemben megirtam,[29] elesett. — Azonban némi harcz után csakugyan kivivták a RR azt, hogy maga a principium el nem

[27] Balogh itt közölt felszólalása csaknem szószerint egyezik a *Jegyzőkönyv* szövegével (IX. köt. 474. kk.) — Kossuth nem említi az elnöklő személynöknek Balogh beszédéhez fűzött megjegyzéseit, aki szerint „a főispányoknak az utasitások kieszközlésébe való befolyása" azok „legtörvényesebb jusa", Balogh vármegyéről vármegyére való járását „maga rendében lenni nem tartaná"; „ami a szólott követ által megemlitett petitiókat illeti, azokra nézve csak azon megjegyzést teszi, hogy hazánkban a törvényhatóságok képviselőinek van jusok inditványokat, sérelmeket és postulatumokat az országgyülésen előterjeszteni s igy a haza javára szükséges kivánatokat a törvényhozás utján eszközleni; más bármelly rendü befolyások, petitiók nem léteznek és nem is létezhetnek." L.: Uo. 746.

[28] A királyi előadások szavai szerint a királynak az a szándéka az országgyűléssel kapcsolatban, hogy mindazt, „quae ad firmandam internae percari regni sui Hungariae, partiumque adnexarum felicitatis basim, vinculaque mutuae inter diversas regnicolarum classes necessitudinis arctius adstringenda plurimum momenti, efficaciaeque habent, praecipua sua paterna ac regia prosequi sollicitudine". L.: *Iratok*. I. köt. 4.

[29] L. előbb, 22. kk.

vettetett, sőt annak a Juridicumban leendő pertractatiója a felirásban nyilván kitétetett.[30] — A voxok egyébiránt igy állottak: *Az örökös kiváltás mellett:* Nógrád, Trencsin, Bihar, Tolna, Somogy, Békés, Zala, Sáros, Borsod, Sopron, Komárom, Zemplén, Szabolcs, Szepes, Arad, Csanád, Temes, Posony, Zólyom, Szatmár, Ugocsa és Bars, összesen 22 megye s a kir. városok közül: Galle (Szeben), Kricske (Lőcse), Haske (Kassa), Vághy (Sopron), Szumrák (Besztercze), Bujanovics (Eperjes), Markovics (Bártfa), Sáy (Székesfejérvár), Hódy (Szeged) és Palkovics (Korpona) városok. — *Az örökös kiváltás ellen:* Csongrád, Baranya, Fejér, Vas, Thúrócz, Heves, Gömör, Nyitra, Esztergom, Árva, Marmaros, Pest, Liptó, Veszprém, Krassó, Horvátország, Szerém, Posega, Mosony, Győr, Verőcze, Torontál, Abauj, Ungh (!) (Petrovay) és Torna, összesen 26 megye.[31] — Az Egyházi Rend, Turopolya és Szabadka, Ujvidék, Zágráb, Károlyvár, Pesth és Buda kir. városok, Bács és Honth megyék halgattak.[32]

b)

A kerületi ülésekben folyvást az uriszékek coordináltatnak, — nem épen sebesen, — mert mind a két felekezet erősen vitatja a maga elveit, s csaknem minden kérdést voxolással kell eldönteni. — Az úr s jobbágy közötti viszonyokat tárgyazta perekben a földesúr sem tisztje praeses nem lehet, de nevezhet maga helyet disinteressatus táblabirót, nem magistratualist. Uradalmi vagy magistratualis tiszt convocatus sem lehet, ki egyébiránt (csak juris peritus legyen) a földes úr meghivásától függ. De a voxal birandó articulare testimoniumot, s a magistratualis fiscust (ha segedelmével akarnak élni a jobbágyok) a vármegye nevezi. — A földesúr fiscalissa, vagy tisztje actuarius nem lehet.[33]

206.

a)

1834. december 12, 13.

Kerületi ülések.

Tárgy: Az úrbéri perek kérdésének a megváltozott végzéshez való alkalmazása: különbözzék-e az úr és a jobbágy között ítélő úriszék összetétele attól, amely jobbágyok egymás közötti pereiben ítél?

[30] Nagy Pál, Deák, Palóczy és Beőthy harcoltak különösen a személynökkel és a konzervatívokkal szemben az örökváltság elvének megmentéséért. Vö.: *Jegyzőkönyv.* IX. köt. 480. — Az V. tc. megváltoztatott 2. §-ának szövegéből a határozatnak megfelellően kimaradt az örökváltságról szóló rész, a rendek azonban válaszfeliratukban kikötötték: „Ezen §-nak ama részét, melly az úri minden tartozásoktól, szolgálatoktól és adózásoktól való tellyes s örökké tartandó felváltási szerződésekről szól, a törvénykezési munkálatban felveendjük." L.: *Iratok.* III. köt. 436.

[31] A felsorolás csak 25 szavazatot tartalmaz; bizonyára csak tollhibából maradt ki Bereg megye, amelynek követe, Komlóssy Károly utasítására hivatkozva az örökváltság ellen szavazott. L.: *Jegyzőkönyv.* IX. köt. 478.

[32] A dec. 10-i országos ülés vitáinak részletes ismertetését l.: *Jegyzőkönyv.* IX. köt. 419. kk.

[33] A kérdés részletes vitáját l. a következő szám alatti tudósításban.

b)

1834. december 15, 16.

Kerületi ülések.

Tárgy: Az úr és jobbágy között ítélő úriszék elnöke.

a)

Pozsonyban, December 20-án, 1834.

Tudósitásom sorára következik némileg részletes előadása azon kerületi üléseknek, mellyek az úriszék birói hatóságának úr s jobbágy közt, minden viszonyokra nézve is a 11-ik decemberi országos ülésben lett megállapitása következésében[1] netalántán szükségeseknek itélendő változtatások iránti tanácskozások végett december 12-ik napjától a mái napig, legelőbb Szucsics és Klauzál, utóbb Szombathelyi és Justh, végre pedig amannak hazautazása, ennek pedig megbetegedése miatt követtársaik, u. m. Csepcsányi és Ruttkay elnökségök alatt tartattak.

Az elnökség a kerületi RR jóváhagyásával legelőbb is azon kérdést tüzi tanácskozásra, valjon a legközelébi országos végzés következésében itt fog e nyomban az úr s jobbágy közti viszonyokban biráskodandó uriszék coordináltatni, vagy pedig ennek coordinatiója is a Juridicum Operatumra halasztatni ?[2]

E kérdés iránt némellyek ugy vélekedtenek, hogy az uriszék egészen más alakot öltt magára, mint úr s jobbágy közti viszonyokat itélő bíróság, és másat mint két jobbágy közötti biró. Ennek coordinatiója kétség kivül a juridicumra tartozik, s ott a többi itélő székek sorában már felvétetett s a két tábla között tractatusban is helyheztetik; s erre nézve a földesúrnak mind a két tábla megegyezésével azon jussa, sőt kötelessége fennhagyatott, hogy az elnökséget maga személyében viselhesse. Ellenben az urbarialis perekben itélendő uriszéknek coordinatiója szorosan az urbéri munka körébe tartozik, annyival inkább, hogy ámbár a kir. resolutio értelmében erre nézve is meg lőn annak további fennmaradása állapitva, azon elv mindazonáltal csak nem vált végzéssé, hogy az úr ön maga ügyében biráskodjék, s nem is válhatnék a nélkül, hogy nemzetünket az egész mivelt világ előtt compromittáljuk, sőt épen ez a legnagyobbika azon hibáknak és hijányoknak, mellyek az uriszék intézetébe idő jártával becsúsztak s mellyekről maga az elfogadott kir. resolutio is azt mondja, hogy megigazitásuk a jelen országgyülés tennivalóinak egy részét teszi, anélkül, hogy ezen tennivalónak munkába vételét egyenesen a Juridicum Operatumra szoritaná.[3] És valóban legirtóztatóbb anomalia lenne az, hogy a magyar törvényhozás egy olly itélőszéket, mellyet hibákkal telvének nyilván elösmér, birónak tesz a nélkül, hogy ezen hibákat kijavitaná. Egyébiránt is, midőn a Juridicum Operatum ágazatjainak soro-

[1] Az erre vonatkozó dec. 11-i határozatot l. előbb, 41. kk.

[2] A törvényszékek rendezése során a rendek az úriszékről szóló törvényjavaslatot annak a feltételezésével vették tárgyalás alá, hogy érvényben marad az úrbéri törvényjavaslatban kifejezésre juttatott döntés az úriszék hatásköréről. Annak megdőltével az úriszék összetételéről és munkájának rendjéről szóló határozatokat is természetesen revízió alá kellett venni. Vö. a 14. old. 16. jegyzetével.

[3] Vö. előbb, a 42. old. 28. jegyzetével.

zatjáról vala szó, a RR azon elvnél fogva tették az itélőszékek coordinatióját elsőnek, hogy előbb szükségesnek itélték a biróságot elrendelni, mi előtt reábiznának valamit.[4] Ezen elv következésében ha itt nem coordinálnák, hanem a többi itélőszékek sorára hagynák az urbarialis uriszéket, az urbéri pert egész minőségében a polgári törvények sorára[5] kellene szintén halasztani, amit tenni csakugyan nem lehet. Különben is a felség legjobb akaratja mellett sem kezeskedhetik e dietának tartásáról. Tudjuk minő csendességben munkálódott az 1830-ki diaeta, s egy nap olly zavarba hozta Európát, hogy azt gondoltuk ismét felfordúl a világ.[6] Ugy kell tehát intézni dolgainkat, hogy illy váratlan, de mégis lehető zavarodás esetére, legalább egy munkálat (az urbér) legyen egészen tisztában, s legalább erre nézve megnyugtatva hazánk. A civilisatiónak aerája a kereszténységtől számittatik, de a 11-ik decemberi végzés visszalökött bennünket az ó testamentomi patriarchalis világba. (Kocsi Horváth mondása) Ha már meghagytuk birónak az urat, nyugtassuk meg legalább a szegény jobbágyot, hogy a visszaélések ellen (amennyire essentialiter hibás intézetnél lehet) biztositottuk. Viszünk e haza más munkálatot? azt nem tudjuk, de hogy az urbariumot hazavisszük, azt kiki szentül hiszi, és sokan rettegnének is nélküle hazamenni. Végezzünk el tehát itt mindent, a mi az urbérhez tartozik.

Ily értelemben szóllottak: Szabó, Nagy, K. Horváth, Madocsányi, Pázmándy, Somcsics, Palóczy, Bőthy, és Deák.

Ellenben mások azt mondták: hogy excerptim dolgozni nem akarnak, nem lehet azért ellenvetni, hogy az uriszékbe bécsuszott hibákat orvosolatlan hagyni kivánnák, mert ezt senki sem akarja, elöttünk van az itélőszékek coordinatiója, melly iránt már izenet is váltatott a két tábla közt,[7] s melly néhány nap alatt okvetetlen ismét kerületi tanácskozásra kerül, biztositották a RR magokat, hogy csak junctim kivánják az operatumokat sanctionáltatni,[8] mindegy tehát, itt vagy a Juridicumban vétetik e fel, mindegy az időre s következésre, de nem mindegy a rendszerre nézve, mellyet excerptak által sérteni annál veszélyesebb, hogy e példával a kormány könnyen visszaélhetne.

[4] Vö. az 1833. nov. 21-i kerületi ülés döntésével; *Országgyűlési Tudósítások*. II. köt. 411.

[5] A polgári törvénykönyv tervezetének *(Emendatio legum civilium)* vitáit a rendek a törvényszékekről szóló viták befejezése után 1834. máj. 24-én kezdték el és aug. 29-éig a kerületi viták során a XXV. cikkelyig jutottak el; ekkor a tárgyalásokat megszakították az úrbéri törvényjavaslatra adott kir. válasz megérkezte miatt.

[6] Az utalás csak az 1830 júliusi párizsi forradalomra vonatkozhat, viszont az országgyűlés csak szept. 8-án ült össze s így a fenti megállapítás érthetetlen.

[7] A kerületi és országos ülésekben elfogadott 25 cikkely szövegét az alsó tábla 1834. máj. 23-án küldte át a főrendi táblának, amely azonnal megkezdte a javasolt szövegek megvitatását; a választ az egyes cikkelyekre vonatkozó megjegyzésekkel szept. 12-én küldték meg az alsó táblának. (Az alsó tábla törvényjavaslatait l.: *Iratok*. II. köt. 313. kk. A főrendek válaszát: Uo. III. köt. 50. kk.)

[8] Sok vita után a kir. propositiókra adott 1833. máj. 20-i válaszukban foglaltak határozottan állást a rendek amellett, hogy az „egymással olly sokféle öszveköttetésben álló rendszeres munkákat" csak valamennyinek a letárgyalása után, egyszerre —junctim — terjesztik fel szentesítésre. Okul azt hozták fel, hogy az egyes tárgyak közötti sokféle összefüggés miatt gyakran szükség lehet a már meghozott döntések utólagos megváltoztatására. (Regressus.) E valóban helytálló érv mellett azonban szerepet játszott állásfoglalásukban egy másik szempont is: nem akarták, hogy az udvar a neki kedvesebb operatumok befejezése után eloszlassa az országgyűlést, még mielőtt az ország szempontjából fontos többi operatum is megtárgyalásra került volna. A máj. 20-i feliratot l.: *Iratok*. I. köt. 226. kk.

Illy nézetek vezérelték előbb is a RRket : a törvényszéket tették urbéri bírónak, s a Helytartótanácsot feljebbvizsgálónak, de azért sem ennek, sem amannak coordinatiójába itt nem ereszkedtek.[9] Kimondák, hogy a proportionalis per elválaszthatatlan kapcsolatban van az urbéri rendbeszedéssel, de azért azt a maga helyére halasztották.[10] Ha hogy valamelly különös körülmény a dieta tartását megszakitaná, segit e hijányon a jövő törvényhozás. A mi 3—400 évig fennálhatott, álljon bár még 2—3 évig, nem vész el a világ. Egyébiránt ha épen az aggódtatja a RRket, hogy a Juridicumnak törvénybe menetele bizontalan, a jobbágytelket vásárlandó nemesek adóztatásának hasonlatára bé lehet tenni a szóban forgó VII-ik t.czikkelybe *Sedis D[omi]nalis Art[iculo] T. coordinatae activitas etc.*[11] A mi pedig az urbéri, és nem urbéri perekben itélendő uriszéknek egymástóli megkülönböztetését illeti, erről szó nem lehet, mert ez kijátszaná azon országos végzést, melly az uriszéket előbbi teljes hatóságában a kir. resolutio szerint fenntartani rendeli. — Igy vélekedtenek Péchy, Gr. Lamotte, Szlucha, Ocskay, Aczél, Pfansmid, Prónay, Hertelendy (Torontál), Andrássy és Justh.

Ezeknek, s különösen a végzés kijátszásának ellenére többek között NAGY PÁL azt mondá : hogy ha játékról van szó, azok akarnak itt játszani a resolutióval, kik itt már sokat kiforgattak, s kik most azon értelmet akarnák a resolutióból kicsavarni, hogy az uriszék azon alakban maradjon, mellyben eddig volt, s az úr maga legyen magának birája. Azt mondja a resolutio : *Naevi corrigantur*, azt mondja : *Nomine et sumpitbus Domini administretur justitia.*[12] — Ez a *nomine Domini* mit tesz deákul vagy az Istennek akár melly nyelvén ? Azt teszi e, hogy maga itéljen a földesúr ? ha igy magyaráznák, kétség kivül ő felsége is ellentmondana a magyarázatnak. — DEÁK az urbéri uriszéknek itteni coordinatióját nem csak excerptának nem tartja, sőt azt tartaná excerptának, hogy ha innen, ahová tartozik, kivétetnék s máshová tétetnék. — BŐTHY nem gondolja, hogy az *Art[icu]lo T. determinata* kifejezés minden tárgynál oly biztosságot nyujtana, mint az adó tárgyában, ahol érdeke forog fenn a kormánynak.[13] — PALÓCZY az uriszék keserű rhabarbaráját csak úgy képes elnyelni, ha tüsténti coordinatióval megcukroztatik. — MAJTHÉNYI szeretné azon czukrozást reménlni, hogy a pótló utasitások jóra fordúlnak e tárgyban. De látván, miként készülnek azok, mint olvassák kevesen a követi jelentéseket, a hozzá zárt irományokat pedig senki, mint készíti egy ember a kandalló mellett slafrokban az utasitást, s minő influxus alatt készíti, mennyire számkivettetett a dicsért moralis erő mindenhonnan, a követek miként már informatióra sem méltattatnak, hanem a küldőkre való hatásba helyheztetik az influxust gyakorlók minden bizodalmukat, megvallja, hogy jót semmiben nem reménl.

[9] Az eredeti szövegű VII. tc. 2., ill. 4. §-ában. L.: *Iratok*. I. köt. 538. kk.

[10] A 6. § d) pontjában. L.: Uo. 541.

[11] Az úgynevezett T. törvénycikkre való utalást akkor használták a rendi országgyűlések gyakorlatában, ha a szóban forgó kérdés bővebb, pontosabb meghatározását egy később elkészítendő törvénycikk volt hivatva megadni. A felhozott példára — az úrbéri I. tc. 6. §-ával kapcsolatban — l. az 1833. szept. 24-i kerületi és az okt. 7-i országos ülés vitáit, valamint a cikkely elfogadott szövegét : *Iratok*. I. köt. 484.

[12] Vö.: *Iratok*. III. köt. 46.

[13] Ti. biztosra lehet venni azt, hogy az adó ügyének elintézése nélkül a kormány nem oszlatja el az országgyűlést, más kérdésekkel kapcsolatban azonban ugyanezt nem ehet biztosra venni.

Ezen előterjesztések után csakugyan voxolásra tétetett, *ha valjon az úr s jobbágy közti perekben biráskodandó uriszék itt fog e coordinálta tni?* melly alapos kérdésre: Ungh, Szatmár, Szabolcs, Borsod, Torna, Ugocsa, Bihar, Csongrád, Békés, Csanád, Temes, Posony, Sopron, Vas, Zala, Komárom, Liptó, Somogy, Bars, Győr, Honth, Veszprém, Zolyom, Tolna, Bács, Verőcze, összesen 26 megyék s a kerületek voxával tüsténti coordinatio határoztatott.

Következett most már azon kérdésnek vitatása, valjon az urbéri perekben itélendő uriszéket meg kell e valamiben különböztetni a jobbágyok között itélendőtül? — Ezen különbözésnek ellene vettetett, hogy az a RR többsége által elfogadtatott kir. resolutiot, melly az uriszéket, s igy ugyanazon egy uriszéket minden eddig elébe tartozott tárgyakban birónak meghagyja, tőbül kiforgatná, s egy uriszék helyett két uriszéket alkotna; amire némellyes (mint SISKOVICS) elannyira vonakodtak reá állani, hogy bármi alakot kivánna is a többség adni ezen uriszéknek, azt minden esetre a jobbágyok közötti biróskodás eseteiben is megtartani kivánja, — némellyek pedig azon lehető különböztetések taglalgatásába előre béereszkedvén, s PÁZMÁNDYnak beszédje közbeni azon véleményét, hogy az urbéri perekre nézve a vármegye által kellene minden uriszéki tagnak neveztetni, felfogván, panaszkép emlitették, hogy azon minoritás, melly az uriszéknek megbuktatását ki nem vihette, most ezen az uton akarná a vesztett ütközetet kipótolni, s a dolgot oda vinni, hogy a földesúrnak más egyéb jussa ne legyen, mint az: hogy a diurnumokat fizesse.

Ezeknek ellenében emlitetett, hogy midőn a RR itenni coordinatióját határozták az úr s jobbágy közti viszonyokban biráskodandó uriszéknek, már elhatározták azt is: hogy ennek más alakkal kell felruházva lenni, mint mellyet az itélő székek sorában már coordináltak.[14] De azért nem lesz két uriszék, hanem csak azon egy uriszéknek formalitása különbözend. Igy az impensionalis perekben[15] a földesúr eddig sem viselhetett elnökséget, igy a rationarius perekben[16] a törvényes bizonyság is voxal birt, igy az urbéri perekre nézve sok megyék gyakorlata szerint legalább a tiszti ügyésznek, és sok helyütt magának az elnöknek is kiküldetéséért a vármegyéhez kellett folyamodni, s az uriszék formája a perek különböző voltához képest eddig is változott anélkül, hogy kétféle uriszék létezni mondathatott volna. Mennyivel inkább szükség tehát most is különböztetést tenni, miután azon elv: hogy senki ön ügyében biró nem lehet, diplomatice el van ösmérve! és azon, minden itélő székeknél tetleg is divatozó törvény elvet szintén senki sem fogná tagadhatni, hogy amelly biró interessatus, az az itéletben részt nem vehet. Ez volt eredetileg az uriszékeknek is szelleme, melly bizonnyal csak azon kötelességet foglalta magában, hogy az úr tartozik jobbágyainak a most említett, világszerte minden bíróságnál tiszteletben tartott elvnek épsége mellett igazságot szolgáltatni.

A kérdés sok vitatás, s élénk ellenkezés után csakugyan eként lőn feltéve: Ugyanazon egy uriszék, midőn az úr s jobbágy közti perekben itél, más alakban jelenjen e meg, mint egyebekben? — Mindazonáltal voxolás alatt

[14] Amelyről ti. azt gondolták, hogy — az eredeti úrbéri VII. tc.-nek megfelelően — csak a jobbágyok egymás közötti, valamint idegenek elleni pereiben lesz illetékes. Elfogadott szövegét l.: *Iratok*. II. köt. 324. kk.

[15] A jobbággyal szemben elkövetett hatalmaskodás ügyében.

[16] Számadásbeli perek a jobbágyi tartozásokkal kapcsolatban.

Ocskay, Szlucha, Péchy és mások a kérdést más értelemre igyekeztek vonni, s ekép feleltek: Nem kell két uriszék. — Ezeknek következésében Dókus igy voxolt: azon különböztetéssel, hogy urbarialis perekben a földesúr maga elnökséget ne viselhessen, egy úriszék. — Ezen voxnak hová számithatása felől némi vitatások eredtek, de Dókus az elnökségnek ismételt felszóllitása után sem akarta magát máskép kijelenteni, s végre azt mondá: hogy inkább nem voxol. — Igy Arad s Torontál sem voxoltak, azonban 27 megye s a kerületek voxával 19 megye ellen csakugyan különböztetés határoztatott. — Voxolás közben Nagy Pál ezeket mondá: Mi igy szóllottunk a felséghez: Az uriszék egész intézete hibás (és bizon fő hiba az úr jelenléte) s mi nem akarjuk azt megtartani. Ő felsége azt feleli, ha hibás, a hibákat ki kell igazítani. Mi reánk pedig az ellenvéleményüek azon értelmet akarják tolni, hogy a kir. resolutio a főhibát, a földes úr jelenlétét orvosolatlan hagyatni kivánja. Én ezt nyakamra tolatni nem engedem, és kereken tagadom, hogy akár a Personalis, akárki más a világ teremtésén a kormány szándékának oly plenipotentiarius magyarázója legyen, hogy nekem a resolutio grammaticalis értelmével merőben ellenkező értelmet tolhasson nyakamra. Mert azt ugyan senki reám nem disputálja, hogy midőn mi, s általunk az egész nemzet azt mondjuk felirásunkban a kormánynak, mi rossz, mi igaztalan birák vagyunk, nem akarunk ön ügyünkben biráskodni: lehessen olly kormány a világon, melly azt felelhesse: vagytok nem vagytok, nekem ez mindegy, birák maradtok ! ! De némellyek azt mondják, hogy majd nem marad egyéb jusa a földesúrnak, mint az: hogy a diurnumokat fizesse. — Ugy de Istenért azt akarják-e, hogy mivel az úr diurnumot fizet, törvény s igazság ellen maga magának hozhasson itéletet? Erre Majthényi (ki egyébiránt Nagy Pállal egyetértőleg különböztetéssel szavazott) szokott elmességgel azt jegyzé meg: hogy hiában panaszkodunk ez vagy amaz értelemnek nyakunkra tolása felett. Láttuk már, s nevezetes példákban láttuk, hogy az okoskodások s argumentatiók nem sokat használnak; a többségnek most olly varázsereje van, hogy ha Sopron vármegye követjét betegnek mondja a többség, ezt el is kell hinnünk. — Egyébiránt mivel Ocskay azt mondá: hogy azért mivel a Sedriának elnöke ha valamelly perben interessáltatik, kimegy; nem lehet a törvényszék alakját megváltozottnak mondani, — Majthényi még azt is megjegyzé: hogy ha az urbarialis per felvételekor kimegy a földesúr, az az maga nem biráskodik, a dolog nagyon is megváltozik, még pedig ezen változást a földesúr fogja legjobban érezni. — Tarnóczy a dolgot nagyon egyszerűnek látja: vagy akarnak a földes urak igazságot szolgáltatni, vagy nem. Ha igen, nem fognak nehezteltni, hogy disinteressatus birókat rendelünk, kik az ő nevökben itéljenek, ha pedig nem, akkor nem érdemlik pártolásinkat. — Deák végre ezeket jegyzé meg: A birói hatalom, jus is, kötelesség is a statusban; s midőn ezen kötelesség a földesúrnak oly sok költségébe kerül, akaratlanúl is gyanú kerekedik keblünkben, hogy miért ragaszkodik olly annyira ezen költséges kötelességhez? Nehogy tehát azt legyünk kéntelenek felelni: azért, mert haszna van a bíróskodásból, a birónak pedig haszna csak úgy lehet, ha igazságtalanúl itél, szükség úgy coordinálnunk az úriszéket, hogy a Magyarországi földesurakra ezen nemtelen gyanú vádja ne háramolhassék. — Kövér pedig igy nyilatkozott: Az úriszék nem igen nagy bizodalmat volt képes kivívni magának. Nekem tehát egy uriszék sem kell, annál kevésbé kettő. De ha már lételét meg nem akadályozhatom, legalább coordináltassék úgy, hogy itélete legyen örök igazság, nem pedig mint eddig többnyire volt: török igazság.

Azon biró, kit a törvény interessatusnak mond, mégis csak lehet biró, de hogy a peres felek egyike legyen biró, az már épen képtelenség. Kivánom tehát az urbéri viszonyokrul itélendő uriszéket megkülönböztetve coordinálni. — És (mint már feljebb érintém) csakugyan ez lett a többség végzése.

b)

Ezek *december 12-én s 13-án történtek. 14-én* vasárnapi szünet jövén közbe, *15-én* Szombathelyi s Justh elnökségök alatt a napirenden lévő tárgy feletti tanácskozás folytattaték. — A tegnapi napon kisebb számban maradott felekezet ma öszepontositott erővel oda igyekezett a dolgot vinni, hogy nem csak az urbéri viszonyokban, hanem a jobbágyok közti magános perekben itélendő uriszék is itt coordináltassék, s amint coordinálva lesz, minden nemű perekben ugyan azon egy formában itéljen. Ezen igyekezetből nyilván kitetszett, de többek által nem homályosan ki is mondatott azon czélzat, hogy ha a jobbágyok közötti magános perekben itélendő uriszék is kivétetnék a Fororum coordinatio munkálatjából[17] s ide által tétetnék, annál könnyebb lenne országos ülésben ezen munkát excerptával vádolni, s egész kiterjedésében eldönteni. De azon fél, melly tegnap majoritásban volt, ezen igyekezetben résztvenni teljességgel nem akart, maga Széll is csudálkozását jelenté, hogy akik előbb az úriszéket teljességgel nem akarták itt coordinálni, most még a már coordinált, s ide épen nem tartozó részét is minden szükségen és renden kivül itt ujólag felvétetni sürgetik. — Fekete pedig kinyilatkoztatja, miképen az egészből csak az jön ki, hogy akik tegnapelőtt minoritásban maradtak, ma erőnek erejével bele akarják a többséget az excerptába violentálni. Erre viszont a másik fél lépett fel vádolgatva, hogy a 11-ik decemberi országos végzésnél[18] kisebb számban maradott rész violentálja a többséget, s fel akarja az országos végzést forgatni. Mire azonban Prónay (ki ellene volt az itteni coordinatiónak, de ez elhatároztatván viszont mindég azokkal szavazott, kik az uriszék intézetébe bécsúszott hibáknak orvoslásán iparkodtanak) azt felelé: hogy ha igazán azt hiszik az ellenvéleményűek, hogy a minoritás ki akarja az országos végzést a többség ellen forgatni, kár panaszkodniok, hiszen magokban találják fel az evictiót, — tegyenek többséget s győzzenek. (Mindezekből nyilván kitetszett, mi nehéz előre haladni ott, hol principiumok harczolnak egymással.)

Ezen vitatások megszüntével Torkos javallata szerint Justh az itélőszékek coordinatiójából az uriszéket tárgyazta czikkelyt akarta pontonként felolvastatni, s aszerint tanácskozásba vétetni, hogy mi az, amire nézve különböző rendelés kivántatik. De a többség egészen függetlenül akarta az urbarialis úriszéket coordinálni, s midőn a felteendő kérdés iránt vitatások folyának, Deák s Nagy Pál ismételve kijelentik, miképen magokat oda nem vitetik, hogy a civilis úriszék coordinatiója ide csavartassék, ebben kértek megnyugtatást s azután nem bánják, akármelly kérdésen kezdődik a coordinatio. De a kért megnyugtatás nem következvén, végre csakugyan többség akaratja szerint igy tette fel a kérdést Szombathelyi: *Midőn az uriszék úr s jobbágy*

[17] A bíróságok elrendezéséről szóló munkálat II. törvénycikke volt a többször említett és már letárgyalt cikkely. L.: *Iratok*. II. köt. 324. kk.

[18] Vö. előbb, 41. kk.

közti viszonyokban biráskodik, lehet e a földesúr maga személyében előlülő vagy nem?

Ezen kérdésnél csakugyan akadt 14 megye, melly oda szavazott, hogy a földesúr tulajdon ügyében biráskodhassék, s uriszékén elnök lehessen. Nevezet szerint: Abauj, Szepes, Gömör, Beregh, Torna, Marmaros, Nyitra, Trencsin, Árva, Fejér, Esztergom, Thúrócz, Szerém, és Horvátország, összesen 14. — Ungh, Honth és Bács jelen nem voltak, Heves pedig s Torontál, Baranya és Pesth nem szavaztak. — Verőcze részéről SZALOPEK arra szavazott, hogy lehet elnök a földesúr, HEGEDÜS hogy nem lehet. Nem értvén a messze ülő Elnökség a feleletet, Hegedüs kijelentett voxát ismételé, Szalopek pedig nem contradicált. A többi 28 megye arra szavazott hogy *nem lehet* és igy nagy többséggel végzéssé lőn, hogy a földesúr a kérdésben forgó úriszéken praeses nem lehet. ZMESKÁLL voxolás közben állitá, hogy Magyarországon azon elv: *nemo in causa propria judicem agere potest* nem alkalmazható, mert az országgyülésen is csak a nemesség maga van jelen, s maga ügyében önmaga hoz törvényt (nevetés) — ami ellen, úgy mond, épen nem lehet ellenvetni, hogy a kir. városok is jelen vannak, mert ők is csak ugy vesznek részt, mint moralis nemesek, s különben is collective csak egy voxal birnak. Ennek VÁGHY, KRICSKE, BUJANOVICS élénken ellentmondottak, s ellenmondásukat a többi kir. városi követek is magokévá tették.[19]

December 16-án következett azon kérdésnek eldöntése: hogy *a földesúr maga praeses nem lehetvén, ő maga nevezzen e előlülőt, vagy pedig a vármegye?* — TORKOS azt felelé, hogy a kir. resolutio el van fogadva, — ez azt mondja: *nomine Domini* szolgáltasson igazságot az uriszék, ha pedig a vármegye nevezné az előlülőt, az többé nem a földesúrnak, hanem a vármegyének nevében itélne. — Ennek ellenére PRÓNAY és NAGY úgy nyilatkoztak, hogy ha maga fogja nevezni úriszékének elnökjét a földesúr, mind egyre megy, akár maga praesidiálna, mert olly közönségesen gyülölt embert képzelni sem lehet, aki egy jóbarátra ne akadjon az egész megyében, ki ügyét szint olly jól védelmezze, mint maga, sőt jobban, mert a földesúr, ha in propria persona hoz igazságtalan itéletet, legalább néha elpirúl, de akit maga helyébe tesz oda, az szemtelenebbül fogja őt védeni, s még csak el sem pirúl. — Azonban mindez hiában emlittetett, hiában lőn azon elv is kifejtve: mennyire ellenkezzék az igazságszolgáltatás elveivel, hogy egyik fél önkény szerint nevezze a bíróság tagjait, 6 megye jelen nem lévén 23 megye, s a Jászkún, Hajdu kerületek ellen csakugyan az végeztetett, hogy a földesúr maga nevezhesse az előlülőt.

Ezután szóba jött: *minő tulajdonságokkal kell az úr által nevezendő elnöknek felruházva lenni?* táblabiró legyen e szükségképpen vagy nem? Criteriuma e a táblabiróság a birói tudománynak, vagy mennyiben az? Nevezheti e a földesúr előlülőnek tulajdon tisztjét, lekötelezettjét vagy atyafiát, s a t. — Ezen kérdésekre nézve voxolás nélkül az határoztatott: Hogy senkit nem nevezhet elnökké a földesúr, aki törvényes tekintetben interessatusnak tekinthetik, és igy tulajdon tisztjét sem. Továbbá hogy csak táblabiró viselhet elnökséget. (Azon kérdéstől, valjon a táblabirói minémüség mellett megemlittessék e még az is: hogy *jurisperitus* legyen? praescindáltak

[19] A városi követek minden alkalommal tiltakoztak, valahányszor elvként került szóba az a törvényen nem alapuló országgyülési gyakorlat, hogy az összes királyi városok szavazatát egyetlen megye szavazatával vették egyenlő értékünek. L. pl.: az 1833. dec. 10-i kerületi ülés vitáit: *Országgyülési Tudósítások*. II. köt. 471. kk.

a RR, mert nehéz azon mértéket kijelenteni, melly szerint elitéltethetnék, mellyik táblabiró okos, mellyik bolond, vagy mellyik tudatlan.) — Továbbá azon kérdésre: *Magistratualis tiszt, meghivathatik e uriszéki elnöknek?* 28 voxal 18 ellen az határoztatott, hogy meg nem hivattathatik, mert a magistratualisoknak kötelességökben áll a törvényszéken itélni, s el kell minden alkalmat kerülni, melly őket a földesurak lekötelezettjévé teheti.

(Az uriszékek coordinatiója — s a VII-ik cz[ikkely] 5-ik §-ának a megváltozott országos végzéshez alkalmaztatása bérekesztetett — a Karácson előtti két nap nehezen fog a közlésre elég tárgyat nyujtani — a folytatást tehát jövő levelemre halasztom.)

207.

a)

1834. december 17.

Kerületi ülés.

Tárgy: Kik lehetnek az ur és jobbágy között itélő uriszék meghivott tagjai?

b)

1834. december 18.

Kerületi ülés.

Tárgy: [I.] *Vita az uriszék tárgyalásainak nyilvánosságáról.* [II.] *Az uriszékről szóló további pontok összhangba hozása a fenti végzésekkel.*

a)

Pozsony, December 24. 1834.

A KK és RR *december 20-án* berekesztvén az úriszék iránti végzésnek megváltozása következésében tartott kerületi tanácskozásaikat, *december 22-ik s 23-ik napjain* (21-én vasárnapi szünet volt) az ezen végzésekhez alkalmaztatott izenetnek, s a törvényczikkely illető pontjai szerkezetének rostálgatásával foglalatoskodtanak, s tegnap már ez is béfejeztetvén, ma a nyomban következő karácsonyi ünnepek tekintetéből ülés nem tartatott.

Az ur s jobbágy közti viszonyokban biráskodandó úriszék elrendezésének hátralévő részei imígy következnek: Miután az úriszék elnökének minősége felől az előbbi levelemben foglaltak elhatározva valának, következett azon kérdés, valjon *az úriszék közbiráit, — kik convocatusoknak szoktak neveztetni, továbbá is a földesúr hivassa e meg, vagy pedig a megye közönsége nevezze?* — Prónay szükségesnek vélte volna, hogy ha már az elnök kinevezése földesúri tetszésre bizatott, legalább a convocatusok legyenek a megye által kinevezve, különben bár ha a sz[olga]biró s esküdt kijelelése a megyére bizatnék is, ez semmi biztosítást sem nyujtana, hogy az igazság részrehajlás nélkül fog szolgáltatni, mert a földesúr által ön érdekében nevezett tagoknál lesz a voxoknak többsége. Mások azonban ugy vélekedtek, hogy ha már az elnökség kineve-

zése sem vonatott el a földesúri kinevezéstől, annál kevésbbé lehet a convocatusok kijelelését elvonni, és csakugyan 25 megye, az Egyházi Rend, és Jászkun kerület voxával, 21 megye s a Hajdu kerület ellen az lőn határozva, hogy a convocatusokat továbbá is maga a földesúr hivhassa meg. Abban továbbá Bőthy javaslatára közértelemmel megegyeztek a KK és RR, hogy uradalmi tiszt convocatus sem lehet az illy úriszéken, s hogy ezen meghivottaknak is, valamint az elnöknek, minden törvényes kifogáson kivülieknek lenniök kelletik. — De már arra nézve, ha valjon ezeknek is szükségeskép táblabiróknak kelletik e lenni ? némi vitatások támadván, azon kérdés tétetett voxolásra : *minő tulajdonság kivántatik, hogy valaki az urbarialis úriszékeken közbiró lehessen ? táblabiróság e vagy pedig csak törvénytudomány* (juris peritia), Palóczy az utolsóra szavazott, mert abban több biztositást vélt, mint az elsőben, minhogy maga is volt olly gyülésen jelen, ahol egy gyalog regementnek olasz obestere táblabirónak neveztetett, aki úriszéki bíróságra szükséges tulajdonokkal felruházottnak csak nem mondathatik. Igy szavazott Kövér is, mert ösmér, ugymond, táblabirót, ki sem irni, sem olvasni, de még csak imádkozni sem tud. Azonban Deák mosolyogni vala kénytelen, hogy a KK és RR a táblabiróságot a juris peritiával antithesisbe teszik. Ő kivánta volna, hogy az úriszéki közbiró törvénytudó táblabiró legyen, és mivel a tudománynak nincs olly mérője, mint a bor vagy pálinka erejének, mégis csak jobbnak látja a földesúr szabad választását mentől kissebb körre szorítani, s igy arra voxol, hogy az uriszéki convocatus táblabiró legyen. De a többség mást határozott, azt t. i. hogy csak törvénytudónak kelletik lennie, s birói hitet (ha még le nem tette volna) az úriszék előtt letennie. Végre abban, hogy megyei tisztviselők közbiróságot sem viselhetnek az illy úriszéken, a KK és RR voxolás nélkül megegyeztek ; valamint abban is, hogy az Articulare testimonium gyanánt jelen leendő szolgabiró s esküdt szintén birói voxal birjanak, de már az, ha valjon ezeknek kijelelése a megyétől fog e függni, vagy pedig szintén földesúri kinevezésre bizatik ? voxolás által lőn eldöntve. A voxok három felé oszlottak : 10 megye földesúri kinevezésre szavazott, 8 megye, hogy rendszerint a járásbeli szolgabiró s esküdt legyen jelen, s csak ezeknek akadályoztatása esetében nevezzen a vármegye, ellenben 29 megye s a Kerületek azon tekintettől vezéreltetvén, hogy a törvényes biztonság tisztei közzé tartozik minden visszaélések eltávoztatására ügyelni, az igazságszolgáltatás részrehajlatlanságát biztositani, s az adó fundusának sértetlenségét is védelmezni, s hogy csak az gerjeszthet a jobbágyokban az úriszéknek eljárása iránt bizodalmat, tisztán és feltétel nélkül a vármegyei kijelelésre szavaztak ; ami eszerint a más két elágazás együvé számlálása ellen is absoluta többséggel, s igy az emlitett középvéleménynek is világos elvetésével határozásba ment.

Továbbá szótöbbséggel abban is megegyeztek a KK és RR, hogy a tiszti ügyész hasonlóképen minden esetben a vármegye által fog kineveztetni, még pedig a közadó alapjára leendő felügyelés végett[1] még akkor is, midőn a jobbágyok (amit tenni szabadságuk lészen) valamely más, magok által választott ügyvéd segedelmével élnek. A tiszti ügyésznek azonban voxa nem leend. Végre pedig abban állapodtak meg a RR, hogy az úriszéki jegyző tisztét a földes urnak embere teljességgel nem viselheti, hanem maga az úriszék fog szótöbbséggel saját biró tagjai közzül e végre valakit kinevezni.

[1] Arra köteles tehát felügyelni, nehogy az úrbéri perben a hadiadó alapjául szolgáló úrbéri telkek száma csökkenést szenvedjen.

Most FEKETE azon inditványt tevé: hogy midőn az urától természeti függésben lévő jobbágy ura ellen tanúságot tesz, minden félelem, s tartózkodás eltávoztatása, s az igazságnak annál bizonyosabb kitudása tekintetéből authenticatio alkalmával a földesúr, vagy ennek fiscálissa vagy tisztje jelen ne lehessen, s viszonosság tekintetéből a jobbágyok ügyvédje sem. — SOMSICS, DEÁK, BEZERÉDY, PÁZMÁNDY s mások azon igyekeztenek, hogy ezen inditványnak belső érdeme jelenleg tanácskozásba ne vétessék, s eldöntésre ne kerüljön, mert attól tartottak hogy ha itt, az úriszéknél, mellynek minden esetre leginkább van biztositó ellenőrségekre szüksége, a feleknek kitiltása kimondatik s zárt ajtóknak titokteljes rendszere megerősittetik, az itélőszékeknél való publicitás valahai létesítésének útja előre bevágatik. Kivánták tehát, hogy ezen kérdés itt elmellőztessék, s a publicitás kérdésével szoros kapcsolatban lévén, oda halasztassék, a hová tartozik, s már az itélőszékek elrendezése alkalmával voxok többségével utasittatott.[2] — Azonban NAGY PÁL, PRÓNAY s mások Posony követének inditványát pártolák, kinyilatkoztatván, hogy e kérdést a bíróságok nyilvánosságával összeköttetésben lenni nem vélik. PRÓNAY különösen érdemileg szóllva sem a per instructiója, hanem itélethozás alkalmára vélné szükségesnek a nyilvánosságot, mellyet sokan nem is az érdeklett felek, hanem a nem érdeklett közönség jelenlétének szabadságában kerestek. Ezen vélemény támogattatott mindazok által kik a nyilvánosságot behozatva látni nem szeretnék, s igy miután hosszúra huzódván az ülés, némellyek szavazatkor jelen nem voltak, csekély szótöbbséggel csakugyan oda ütött ki a dolog, hogy a posonyi inditvány iránt elhatározott végzés tétessék.

b)

[I.] Másnap *(December 18-án)* látván FEKETE az ő inditványa ellen a liberalis oldalról is emelkedett aggodalmakat, ünnepélyesen kijelenté, hogy távolrul sem volt szándékában a bíróságoknáli nyilvánosság behozatalának ártani, mert ezt behozva látni szivéből óhajtja s utasitása is van reá, — de megkülönbözteti a függetlenül álló tanúkat azoktul, kik egyik vagy másik résztől természetes függésben állnak, mint a minőben áll minden jobbágy tulajdon földesura eránt, s csak ezeknek vallomását kivánja inditványa által a földesúr vagy tisztje jelenlétének befolyása ellen biztositani s függetleniteni.

DEÁK: Ha valahol, bizonnyal a per instructiójánál, a tanuk vallomásának kivételénél van a nyilvánosságnak ellenőrségére szükség. Mert az itélet ha bár titokban hozatnék is, felsőbb vizsgálat alá kerül, s ebben találjuk az alsóbb biró hibája vagy részrehajlása elleni biztositásunkat; de azon hibák s egyoldaluságok, mellyek a per instructiójába bécsúsznak, soha többé nem orvosolhatók, pedig ettől füg a pernek kimenetele, ennek ellenőrzésére szükség tehát kiváltkép a nyilvánosságnak hatalmas garantiája, különben élvén a tollrafogásnak ezer módot nyujtó alkalmával, az interessált biró olly tanuságot adhat a tanu szájába, amitől ez nagyon távol volt, s e hijányt többé sem az

[2] Az 1833. nov. 23-i ülésben tette Hertelendy Miksa torontáli követ egyebek mellett azt az indítványt is, hogy „a perek nyitott ajtóknál, tökélletes nyilvánosságnál itéltessenek el". A javaslat sorsára nem történik utalás, nov. 23-án azonban Siskovics baranyai követ újból említi, de „ezen inditvány most is azon oknál fogva mellőztetett, mivel már . . . a maga helyére utasittatott". L.: *Országgyűlési Tudósítások.* II. köt. 414, 420.

authenticatiónak közretétele, sem más akármelly mód ki nem pótolhatja. De attól tartanak, hogy az úriszék különös typusu itélő bíróság lévén, földesura jelenlétében nem fog a tanu igazat vallani ; azonban méltán kérdezhetjük psychologiai szempontokbul is, valjon azon tanu felől, ki a felek jelenléttében nem mer igazat mondani, lehet e biztosan épitve hinnünk, hogy hát mögett igazat fog vallani ? kivált miután azt igen jól tudja, hogy bár zárt ajtók megett tegye is vallomását, az nyomban papirosra tétetik, s ez az ellenféllel is közöltetik, annál fogva, habár más utakat nem emlitünk is, vallomása olly bizonyosan eljut földesurának tudomására, mintha személyesen halgatta volna azt. — Mondják továbbá : az úriszék nem független bíróság, reá tehát a más itélő székek intézetei sem alkalmazhatók ; de ebből ép ellenkező következik, mert mentől inkább nem független, mentől inkább hibás intézetű az uriszék, annál inkább szüksége van a nyilvánosságnak semmi más által ki nem pótolható ellenőrségére. Mondhatnák ugyan, hogy a nyilvánosság jó vagy rossz volta iránt még a felvilágosodottabb nemzetek sincsenek egyenlő véleményben. Vehetnének példát az austriai, vagy porosz Codexből, mellyek a nyilvánosságot kitiltották. De mondhatunk ellenkező példákat is, elmellőzvén a régi Rómát, nem említvén a H[essen—] darmstadti s más több törvénykezési rendszert, csak azon egyre jó lesz emlékeznünk, hogy Francziaországban a revolutio előtt a feleknek nem volt szabad a tanúk kihallgatásánál jelen lenni. A revolutio alatt megengedtetett, s teljes nyilvánosság lőn behozva. És azt gondoljuk e hogy Napoleon, aki (mint minden despota) nem volt barátja a publicitásnak, s azt a senatusbol, s magából a törvényhozásból is számkivetette, az itélőszékeknéli nyilvánosságot eltöröltette talán ? korántsem, sőt világosan meghagyta, és mai napig is megmaradt. — A szónoknak véleménye in genere az : hogy a tanuk authenticatiojának hallásától a feleket az úriszéknél eltiltani annyit tesz, mint a publicitásnak behozatalát a felek kinevezésétől nem függő, s igy ellenőrségekre kevésbé szorult más itélőszékekre nézve is már előre félrevetni. Ő tehát a publicitásnak sokoldalú vitatásokat kivánó tárgyat igy melleslegesen elütni nem akarván, az inditványt el nem fogadja.

Nagy Pál mind ezeket igen fontosaknak vallja, de emlékezteti az előtte szóllót, miképen maga is megvallotta, hogy a nyilvánosság eránt még más felvilágosodott nemzeteknél sem egyenlők a vélemények, és kéri, fontolja meg, hogy illy correlatio, minő nálunk úr és jobbágy közt fennáll, Európában már sehol sem divatozik. A kérdés csak oda megy, mi történik gyakrabban, az e, hogy a biró másképen irja fel a vallomást, mint ahogy tétetett ? vagy pedig hogy a jobbágy tanú nem mer földesura jelenléttében szabadon vallani ? Mind a kettő rossz, s hogy az első meg szokott történni, azt a szónok maga is tapasztalta, ugy véli mindazonáltal, hogy az utolsó eset gyakrabban előfordul. A két rossz közül tehát a kisebbet választva Posony inditványát annál inkább pártolja, mert nem gondolja, hogy a nyilvánosságnak kérdése bévágatnék általa. — Pfansmid hasonlóan vélekedik, s bármit hidjünk is a nyilvánosság felől, annyit minden esetre tagadhatatlannak állít, hogy a földesúrnak egy bizonyos suprematiája van a jobbágy felett, melly ennek moralis szabadságát függetlenségben nem hagyja, s ez az, amit ő Posony követe inditványának elfogadásával minden függéstől mentté tenni kivánna.

Somcsics : A nyilvánosság kérdését oly fontosnak tartja, hogy habár Licurgusi bölcsességgel lesznek is a KK és RR fejenként megáldva, s ugy fogják alkotni törvényeiket, mégsem fogják azok a honpolgárok személyét s vagyonát birói önkény ellen elegendőleg biztositathatni, hogyha itélőszékeink-

ből a nyilvánosság továbbá is kitiltatik. Igaz ugyan, amit Sopron követe mondott, hogy t. i. a polgári intézkedésekben előhaladt nemzeteknél sincs még e kérdés egészen tisztában; de jól meg kell jegyeznünk, hogy csak azon nemzetekről igaz ez, mellyeknek nincs a végrehajtó hatalom korlátozásába befolyásuk, és mellyeknél a kormány nevezvén ki minden birákat, azokat ön czéljaiknak eszközei gyanánt tekinti, s a maga nevezettjeit nem örömest akarná ama megkérlelhetetlen birónak, a közönség közvéleményének ellenőrsége alá bocsájtani. A szónok irtódznék nemzetünket is ezeknek sorába taszítani, s azért a posonyi inditványt, mint a nyilvánosság béhozatalával merőben ellenkezőt, soha nem pártolja.

Bezerédy: Szükségesnek véli, hogy a törvényhozó minden lépéseiben az emberi lélek ösméretére (psichologiára) gondosan ügyeljen; mert a jó törvényeknek egyik legszebb feladása az erkölcsiség érzelmét terjeszteni a statusban. Már pedig psychologiai igazság, hogy valakit rossznak supponálni első lépés arra, hogy őt valósággal rosszá tegyük. Ugyan czélirányos tehát törvény által a magyarországi egész jobbágyságról feltenni: hogy ura jelenléttében nem mondhat igazat? De hiszen amint jelenleg állunk, addig mig javítva haladnánk, a zárt ajtók systemánkban vannak. Már tehát miután az úr s tisztjei az úriszéken nem biráskodhatnak, a posonyi inditvány nélkül is természetes következés, hogy addig, mig az itélőszékek nyilvánosságát törvény által fel nem állitjuk, az ur s tisztjei az úriszéken jelen nem lehetnek. Mit tesz tehát e helyzetben a posonyi javallat? Nem mást, mint azt, hogy a földesurat még erre nézve is olly különös privilegiált teremtésnek tartjuk, hogy neki rendszerünk ellenére, és csak egyedül neki szabad az itélőszéknél jelen lenni. Amit a szónok egyátaljában el nem ösmér. Mind azért tehát, hogy a posonyi inditvány szükségtelen, mert de facto fenn kell állania, mind azért, mivel 8 millió polgártársainkról nem akarja törvény által kimondani, hogy részrehajlás nélküli tanuknak qualificálva nincsenek, mind azért, mivel a függés nem elegendő ok, mivel ez, s a bosszútól való félelem az életnek más viszonyaiban is fennállhat, a posonyi inditványt elmellőztetni kéri. — Aminthogy 26 megye s a kerületek voxával 20 megye s az Egyházi rend ellen csakugyan el sem fogadtatott.

Voxolás közben Török csudálkozását jelenté, hogy ép azok, kik 3 nap előtt élénken sürgették: hogy a földesúr birókép lehessen jelen az úriszéken,[3] most viszont azt akarják, hogy még csak hallgatóképen se lehessen jelen. Mire viszont Péchy s mások a csudálkozáson csudálkoztanak. Honnan ismét csudálkozások és visszacsudálkozások következtenek.

[II] Ezután azon kérdés került voxolásra, hány tagból szükség az úriszéknek állani? mire voxok többségével 5 tag határoztatott (elnök, két meghivott, s a sz[olga]biró és esküdt) olly világos meghatározással, hogy ezen öt itélőknek jelenlétte mindenkor okvetetlen szükséges, s a kijelelt számot bármi tekintetből is szaporítani vagy kevesiteni soha sem szabad.

Ezekben foglaltatván az urbarialis viszonyokban itélendő úriszéknek coordinatiója, szükségesnek látták a KK és RR az úrbéri VII-ik t[örvény] czikkelynek (mellynek ezen coordinatio bévezető pontját fogja tenni) többi pontjait is rendről rendre felvenni,[4] s az úriszék iránti változott végzéshez

[3] L. előbb, 58. kk.

[4] Az egész VII. tc.-nek azt a szövegét, amely az októberi kerületi vitákban alakult ki, l.: *Iratok*. III. köt. 246. kk.

alkalmaztatni, melly részben kevés érdekest nyujthatván a vitatások rendje, csupán az állapodásokat kivánom érthetőleg közleni.

Az 1-ő §., melly az urbéri panasznak mindenek előtt megpróbálandó barátságos elintézése felől rendelkezik, változás nélkül megmaradott.

A 2-ik §. olly értelemben módositatott, hogy nem sikerülvén a sz[olga]-biró közbenjárásával próbált egyeztetés, a megye záros határnapot fog a földesúrnak úriszék tartására rendelni, s ott (ha a jobbágyok azzal élni akarnak) ügyészi pártfogás mellett, a fennforgó egyenetlenség minden halasztást okozó kifogások elzárásával el fog itéltetni, s minden esetre birtokon belől a megye törvényszékén megvizsgáltatni. Ha pedig a földesúr ezen határnapon úriszéket nem tartana, annak költségére urbarialis szék fog nyomban a megye által rendeltetni, s ennek tagjai is kineveztetni. A szegényebb földesurakra nézve pedig, kik az úriszék-tartás költségeit nem viselhetik, a megye elitélésére bizatik meghatározni, ha van e helye a kivánt felmentésnek, vagy nem ? s ha igen, olly tagok fognak a megye közgyüléséből neveztetni, kik úriszék gyanánt, minden napidij s költség nélkül az első folyamodási biráskodásban haladék nélkül eljárjanak.[5]

A 3-ik §., melly a folyó jobbágyi tartozások béhajtásáról, s az urbéri tartozmányaiból kiütött jobbágy visszahelyeztetéséről szól, mindenekben az előbbi szerkeztetés szerint jóváhagyatott.

A 4-ik §-ban csupán annyi változás történt : hogy a kiváltságtól vagy az urbértől különböző jus cziméből eredő, vagy pedig az urbéri kötések megerőtlenitése végett inditandó perek továbbá is a törvény rendes utjára tartozandóknak határoztatván, azon perekre nézve, mellyeknek tárgyául urbérből származó kérdések, vagy ezek következésében kötött szerződések szolgálnak, első folyamodású itélőszékül már nem a megye törvényszéke, hanem az úriszék rendeltetett.

Az urbéri kihágások és rendetlenségek megfenyitéséről szólló 5-ik §-ban[6] (lásd 201-ik levelemet) e következendő változtatások történtek :

Az 1-ő pont megmaradt amint volt, t. i. hogy a földesúri munkát restül vagy károsan teljesitő jobbágy — nemes ugy mint nem nemes — a földesúr által kettőztetett munka tételére szorittathatik.

A 2-ik pontban a sz[olga]biró volt azon hatalommal felruházva, hogy az úri parancsolatnak vakmerőn ellenszegülő, vagy bármelly urbéri rendeletet áthágó jobbágyot egy naptól 3 napig terjedhető árestommal büntethesse ; ezen büntető hatalom most az úriszékre lőn általruházva, de a méltatlanság vagy személlyes megbántás vétségének büntetése továbbá is törvényszéki megbirálásra hagyatott, mert az úriszéknek 3 napi arestomot haladva büntető hatalmat adni a KK és RR nem szándékoznak.

A kártételekről szólló 3-ik pont *a)* fejezete, melly a jobbágyok által tetemes ravaszság, és hiba nélkül tett határbeli károknak részrehajlás nélkül való helységi előljárók felbecslése után 30 ft-ig birtokon kívül, azon felül pedig birtokon belől megengedett feljebvitel mellett földesúri hatalommal

[5] Az alapvető különbség az idézett korábbi szöveghez képest az, hogy a rendek korábbi javaslata a békéltetés kudarca esetére a jobbágy úrbéri panaszának elitélését a megyei törvényszékre bízta.

[6] Ez volt az a hosszú §, amelyet a királyi resolutio kívánságára utólag külön bizottság adolgozott ki és iktatott be a VII. tc.-be. Okt. 1-i és 8—11-i vitáit l.: *Országgyűlési Tudósítások*. III. köt. 569. kk., 583. kk.

(de a helybeli előljárók jelenlétében) eszközlendő megtérítése felől rendelkezik, változtatás nélkül megmaradt.

A *b)* pontban ellenben a tetemes hibából vagy ravaszságból tett, nemkülönben a kilenczed eltitkolásából, vagy bármelly urbéri rendelet álthágásából eredő kár megvétele, melly előbb szolgabiró hatóságára vala bizva, most a földesúrra biztatott az *a)* pontban foglalt mód szerint, még pedig 60 ft-ig csak a törvényszékre birtokon kivül, azon felül pedig szintén csak a törvényszékre, de birtokon belől engedett feljebbvitel mellett. De már a ravaszságnak, vagy tetemesb hibának egytől három napiglani arestommal büntetésére magának a földesúrnak nem lészen hatalma ; hanem ez az úriszék hatóságára tartozand.

A *c)* pontban, melly a makkoltatás vagy gubacsszedés általi kártételekről rendelkezik, egyéb változás nem történt annál, hogy a biráskodó hatóság, a sz[olga]biró helyett szintén az úriszékre bizatott.

A *d)* pontban azon károkra nézve, mellyeket a földesúr tesz maga jobbágyainak, a voxok három felé oszlottak, — némellyek az úriszéket (melly azonban ilyes, nem urbéri viszonyból eredő kártételekre nézve a földesúrnak birája eddig sem vala), mások a törvényszéket akarták volna birónak rendelni, mások ellenben a szolgabirót (ugy a mint az eddigi szerkeztetésben határozva volt) meghagyni kivánták, — s ezekkel egyesülvén a törvényszékre voxolók, mint akik legkisebb számot tettenek, csakugyan a szolgabiró lőn meghagyva.

A §-nak következett *e)*, *f)*, *g)*, nem különben 4-ik s 5-ik pontjaiban semmi változtatás nem történt.[7]

A regulationalis per rendjéről szólló 7-ik §. szintén azon elvhez mérve módosíttatott, hogy első folyamodási birájának az úriszék (nem pedig mint elébb volt, a megye törvényszéke) van kirendelve.[8]

*

E szerint minden eddigi történteket közölvén, a karácsonyi két-három napi szünet miatt a jövő postával nincs mit közlenem.

*

[7] Az *e)* pont a nemesi kiváltsággal bíró úrbéres által akár a földesúrnak, akár jobbágynak okozott kár esetében a sommás úton való bebörtönzést mellőzte s az elintézést a szolgabíróra bízta ; az *f)* pont a földesurak cselédjei által okozott károk elbírálásáról szólt, a *g)* pont pedig a kártérítést nem teljesítő vádlottat — nemest és jobbágyot egyaránt — a megyei törvényszék ítélete alá vetette. A 4. pont a „megátalkodott makacskodással vagy rosszasággal összekötött kihágások, rendetlenkedések és kártételek" ismétlődő előfordulása esetében a földesúr számára lehetővé tette a jobbágynak a telkéről való elmozdítását, hasonló természetű földesúri kihágások, vagy a büntető hatalmával visszaélő földesúr esetében pedig 50—200 forint büntetés kiszabását írta elő, amelynek fele a károsultat, fele a megyei házipénztárt illette. Az 5. pont arról szólt, hogy a felsorolt esetekről az ítéletlevelet a bíró a felek kívánságára ingyen tartozik kiadni. L.: *Iratok*. III. köt. 253. kk.

[8] Az így módosított VII. tc. teljes szövege az: *Iratok* III. köt. 293. kk. olvasható a főrendekhez intézett izenettel együtt.

Igazitás:

188-ik számu levelemben a 8-ik lapon, *Honth* vármegye megújitván a *Beregh* vármegye anticonstitutionalis felirása elleni panaszt, — némelly példányokban az iró hibája miatt *Beregh* helyett *Borsod* tétetett, amit kiigazitatni kérek.[9]

208.

a)

1834. december 29.

Főrendi ülés.

Tárgy: Az urbéri I.—VI. tc.-kek másodszor a főrendek előtt.

b)

1834. december 29.

Országos ülés.

Tárgy: Az uriszéket illető kerületi változtatások jóváhagyása.

c)

1834. december 30.

Főrendi ülés.

Tárgy: Az uriszékről szóló VII. tc. uj szövegének vitája.

d)

1834. december 30.

Országos ülés.

Tárgy: A jobbágy személyes biztonságáról szóló VIII. tc. is elbukik.

a)

Pozsony, Januar 1. 1835.

A karácsonyi[a] szünnapok múltával 1834-iki *december 29-én* mind a két Táblánál országos ülések tartattak, KK és RRnél az úriszéket tárgyazta legközelébbi kerületi tanácskozások felvétele, a főrendeknél pedig az úrbéri 6 t. czikkelyek feletti tanácskozás végett. — Ezen t. czikkek a mai végzéssel küldettek által a főrendekhez.

[a] Az egész 208. szám idegen kéz irása; szemmel láthatólag tisztázat, valószinűleg a Kossuth által összeállított eredeti fogalmazványról.

[9] Az idézett helyet l.: *Országgyűlési Tudósitások.* III. köt. 612., az ott Kossuth s. k. fogalmazványa alapján közölt szövegben az említett hiba természetesen nem fordul elő

Kik ugyanaz nap az 5 első t. czikkekkel egészen elkészültenek. Fenntartván némely pontokra nézve bővebb tudósitásimat, most csak azt jegyzem meg, hogy ezen 5 t. czikkelyek foglalatjában 3. pontot kivéve, a fő RR egészen megegyeztenek. Ezen egyesülést nem nyert 3 pontok e következendők : 1-ör a II-ik t.cz. nézve, meg nem egyeztek abban, hogy alsó Tótország nevezete Posega, Szerém és Verőcze megyék egyes megnevezésével felcseréltessék,[1] hanem egyeztetés tekintetéből azt javallják, hogy a kétféle nevezet egyesitessék ily formán : Comitatus inferioris Slavoniae Posega, Verőcze et Syrmianus. 2-or : A legelő s urbarialis faizás tárgya iránt semmi további ellenvetést sem tesznek a főrendek ; ellenben abban, hogy a boltnyitás taxája itt az országgyűlésen elhatároztassék s annak lefizetésével kinek kinek boltot nyitni szabad legyen, egyáltalában meg nem egyeznek, s továbbá is ahhoz ragaszkodnak, hogy ezen földesúri jus, melyet a fő RR urbéri intézkedés körébe tartozandónak sem itélnek, úr s jobbágy közötti szabad alkura bizassék azon hozzá tétellel, hogy amennyiben a jobbágyok önnön termesztvényeik s kézműveik szabados eladásában már eddigelé is törvényes biztositás alatt állottak, s ezen eladás a boltnyitáshoz nem is tartozik ; ha valamely visszaélés, uzsoráskodás, bosszantás, vagy helytelen zsarolás jönne közbe, az a törvény hatóságok, s felsőbb kormányszékek felügyelése által el fog háritthatni.[2] 3-or az V-ik t.cz. 3-ik §-a iránt a királyi válasszal megegyezőleg elébb azt kivánták volt a fő Rk, hogy valamint a jobbágyi adózások átváltoztatása iránt kötendő örökös úrbéri szerződések, ugy a 12 esztendőnél hosszabb időre terjedő ideiglenesek is foganatba vétel előtt megvisgálás végett a H[elytar]tó Tanácsnak felküldettessenek. A KK és RR ezen kivánságra éppen nem hajolván, most az ideiglenes szerződések iránt elállottak a fő RR kivánságoktól, de az örökösökre nézve véleményökhöz továbbá is ragaszkodtanak.[3]

b)

A KK és RR pedig országos tanácskozás alá vették az úri törvényhatóságról és úrbéri perről rendelkező VII-ik t.cz.-nek azon módositásait, mellyek az úriszék iránti végzés megváltozásának következésében kerületileg megállapittattak. — Erre nézve előbb 17 megye szegezte magát ellene az úrbéri viszonyokat tárgyazta kérdéseket itélendő úriszék itteni coordinatiojának, utóbb 16 megye kivánta, hogy a földesúr tulajdon perében is úriszéki elnökséget viselve biráskodhassék, — végre 13 megye a törvényes bizonyság kinevezését feltételetlenül a megyére bízni nem akarta, hanem azt kivánta, hogy a járásbeli szolgabiró s esküdt legyen jelen. De a többség mindezeknek ellenére a kerületi szerkeztetés mellett átalában megmaradott s az egész VII-ik t.cz. mint kerületileg meg volt állapitva,[4] a fő RRhez elküldetett.[5]

[1] A sokat vitatott kérdés utolsó előfordulását l. a dec. 5-i országos ülés vitáinak ismertetésénél, 17.

[2] Vö. előbb, a 23. old. 3. jegyzetével.

[3] Az előzményekre l. a dec. 1-i kerületi ülés vitáit, 7. kk. — A főrendek módosító javaslatait tartalmazó újabb izenetet l.: *Iratok*. III. köt. 315. kk.

[4] Vö. előbb, a 66. old. 8. jegyzetével.

[5] A dec. 29-i 270. országos ülés tárgyalásainak részletes ismertetését l.: *Jegyzőkönyv*. X. köt. 22. kk.

c)

December 30-kán ismét mind a két teremben országos ülések tartattak. A fő RR ezen VII-ik t.czikket felolvastaták s köz leiratra bocsáttaták, a VI-ik t.cz. iránt pedig most sem járultak megegyezésökkel a KK és RR azon javallatához, hogy a községi előljárók választásában a jobbágyok, ugy mint a házas és házatlan zsellérek, egy eránt voxal birjanak, hanem a választásbani eddigi szokást fenntartani továbbá is sürgetik.[6]

d)

A KK és RR tanácskozásának pedig tárgya volt (utólszor) *a jobbágyok személy és vagyonbeli bátorságáról szólló VIII-ik t. cz.*[7] Utólszor ! mert ez is azon örvénybe merült, melly már előbb az V-ik s VII-ik t.czikket elnyelé. Együtt éltek, együtt haltak meg, s két évi állhatatosság, s annyi lélek s annyi lelkesedés ellenében ama kis három szavak : *nem ide való !* győztenek. Systemába sodrottuk magunkat, s ha elveszünk is, legalább systematice veszünk el. 24 megyei voxal 21-ellen bukott meg ezen t.cz.[8] de a RR ismét kerületileg fognak tanácskozni, mit küldjenek iránta a felirásba ? annyival is inkább, mert a tárgy érdemét maga a k[irályi] válasz sem tagadja, sőtt Ő Felsége nyilván mondja, miképpen uralkodói fő gondjai közé számitja azt, hogy alattvalói minden önkéj ellen biztosságba helyheztessenek,[9] s ezen királyi kinyilatkoztatást, ha bár elesett is a VIII-ik t.cz., nem akarnák a RR használattalanul elszalasztani. — S most a sikert nem szültt vitatások közlésének szomoru kötelességét sietek teljesiteni :

A PERSONALIS felszólitja a Rket, fogadják el a királyi resolutiot. Miután az úrbéri viszonyok az első 7 t.cz. által egészen elintéztettek, ezen VIII-ik t.cz. nem ide tartozását maga annak bevezetése is bizonyitja, midőn azt mondja, hogy a jobbágyok sorsának egyébb polgári viszonyaikra nézve is, biztositása végett[10] alkottatik. Kitűzött czélja ugyan e jelen Dietának a közigazgatás minden ágait visgálat alá venni s czélirányosan javítani, de mindennek sora rendje van s különböző helyüvé tartozó tárgyakat egymásra zavarni nem lehet. Egyébbiránt tagadni azt sem lehet, hogy civilisált statusban a politialis rendtartás, s közcsendnek s bizalomnak megőrzése néha néha rögtönös büntetést, másszor a vétkes személynek előleges letartóztatását megkivánják. Ezen állitásnak valóságát magok a RR is elösmerni látszatnak, midőn némelly kivett eseteket tesznek fel,[11] azon eseteknek azonban szabályosabb meghatározásába nem ereszkednek, amint hogy itt nem is ereszkedhetnek ; pedig e jelen törvénynek gyakorlati sikert szerezni ama kivett esetek

[6] A főrendi válaszizenet e pontját l.: *Iratok*. III. köt. 316.

[7] A nagymúltú kérdés utolsó előfordulását — a dec. 3-i kerületi ülésben — l. 16. old.

[8] A korábbi szavazások alakulására l. a 16. old. 18. jegyzetét.

[9] L. erre a 33. old. 11. jegyzetét.

[10] „A jobbágyoknak úrbéri állapotja a feljebbiek által teljesen el lévén határozva, hogy azoknak sorsa egyéb polgári viszonyaikra nézve is biztosítva legyen..." L.: *Iratok*. III. köt. 259.

[11] A VIII. tc. 1. §-a szerint a jobbágyot „a törvény által meghatározott eseteken kivül" nem lehet kihallgatás és elítélés nélkül elfogatni, vagy testi büntetéssel illetni. L.: Uo. 260.

meghatározása nélkül lehetetlen, s csak olly gerjedelmet támaszthatnának tettleges siker helyett nélkülök a népben, mellyek teljesülésére nem találhatnának. Annak okáért amint maga részéről is osztozik azon elvnek igazságában, hogy kihallgatás és megitélés nélkül senki vagyonában avagy személyében ne háborgattassék, ugy kéri Rket, halasszák ezen elvnek kimondását akkorra, a mikoron annak rendszeres pertractatio szerint az ország lakosinak minden osztályára gyakorlati lételt adhatnak.

Somsics: Vannak a polgári társaság eredeti szerkezetében olly világos alapok, mellyeknek igazságos voltát mutogatni csak annyit tenne, mint fényes délben a Nap világának bebizonyitásán törődni. Különben is az ily igazságok bizonyitása végett széles theoriai mezőkön való elmefuttatás inkább káros homályt szokott maga után húzni, mert más elvekkel összekevertetvén, többféle vitatásokra szolgáltathatik alkalom; legbiztosabb tehát előadni azon alapelvnek eredetét, melly kit kit elegendőleg meggyőzhet, aki értelmét elfogultság hálójába burkolni nem akarja.

Midőn egy polgári társaság eredetikép összeáll, első feltétele, hogy az illető résztvevők némelly természetes szabadságaikról lemondván, ezek iránt cselekvő tehetségöket a kötős törvénynek rendszabásai alá eresszék, melly lemondásért viszont a társaságtól azon pótlást nyerik, hogy a társaság törvényeinek szentségével az önkény ellen biztosságban tartassanak. Ez azon elv, mellyen minden társaságnak alapulni kell, különben fő czélját, a személy s vagyon bátorságát soha sem lesz képes elérni.[12] És imé ez, és nem több foglaltatik eme VIII-ik t.cz.-ben, mellyhez a szólló még bátran azt teszi, hogy amely polgári társaságban ezen alapelv nem divatoz, az nem czélirányos polgári társaság, hanem egy olly néptömeg, melly önkény vas pálczája alatt szenvedvén, nem illő polgári szabadsággal való életet, hanem vonagláshoz hasonló nyomorult pihegést folytat. Ezen állitás valóságát mutatják a csinosodásban előhaladt polgári társaságok mivoltai, a világnak mind az 5 részeiben. Nézzünk bár szét Albion szigetétől a Kárpát bérczéig, a közép tengertől az éjszaki jéghegyek ormáig, Hudson öblétől Magellan szorossáig, vagy nézzük Kelet-Indiát, Uj-Hollandiát, s magának Africának serdülő társaságait, minden polgári alkotvány ama kérdést nem szenvedő igazságos elvre fundáltaték, s csak igy fejlődhetett s fejlődik ki a szorgalom, ipar, honszeretet, s mindazon polgári erények, mellyek olly nagy erőt és tekintetet adnak a csinosodásban előhaladott nemzeteknek ama csordanépek ellenében, mellyek nyögnek az önkény durva kormányának alatta, s a legszebb éghajlat, s legtermékenyebb föld mellett is inség, nyomoruság és butaság között, távol a honszeretet hatalmas ingerétől, a csinosodásnak legalsó fokán, mint egy bilincsbe füzve hevernek. Közöttök befészkelvén magokat a restség, álnokság, lopás és gyilkolás szennyes vétkei, ezeknek káros következéseivel bünteti reszvevőit a társaság; töltik a tömlöczöket s nem a kölcsönös jólét tekintetéből, vagy a bűnnek tulajdon ocsmánysága miatt kerültetik a bűn, hanem csupán az önkény szabta büntetés félelmének miatta, mellyet azonban hasonlóan erkölcstelen urok eránti hizelkedésekkel gyakran elháritani képesek. Ezen szomorú esetek elháritására

[12] Somssich okoskodása érdekes példa arra, hogy a reformnemesség liberalizmusa már túlhaladt az 1790-es évek rendi gondolkozásán a Rousseau-féle társadalmi szerződés alapgondolatának alkalmazásában is: míg korábban a társadalomba tömörülő s egyéni jogainak egyrészéről lemondó nép alatt csak a kiváltságos osztályokat értették, Somssich ezt a fogalmat az egész népre próbálja értelmezni.

s a társaság boldog kifejlésére tehát az emlitett alapelvnek felállitása elkerülhetetlenül szükséges, meg voltak erről a KK és RR győződve, midőn ezen VIII-ik t.cz.-t Ő Felségének felterjesztették, s mi választ nyertek reá ? azt mondja a k[irályi] válasz : *Suam Ma[iesta]tem curas eo direxisse, et directuram esse, ut rusticorum classis contra omne arbitrium tuta perfruatur securitate.*[13] Szép szavak ! de csak szavak, mert hogy lehet ezen szent s atyáskodó szándéknak a VIII.-ik t.cz. elvetésével életet s valóságot adni ? A szólló meg nem foghatja. De azt mondják : most csak az úrbérről rendelkezzünk, — igen is csak az úrbéri rendelkezés alatt lévő pólgártársainkról rendelkezzünk, ki kell tehát reájok nézve az általános elvet mondanunk, s ehhez majd a többi rendszeres munkákban határozásainkat alkalmaztatnunk. Ezt kivánja a czélirányos rend, ezt a fontos előrelátás is, mert senki sem állhat jót, hogy a hátralévő rendszeres munkák avagy csak nagyobb részben is el fognak végeztetni, s éppen ezen oknál fogva a KK és RR már más izben is tettek illynemű határozást. Igy p. o. azt, hogy a H[elytar]to Tanács a maga itéleteit törvényeken tartozik épiteni, a VII-ik cz.-ben kimondották a nélkül, hogy várakoznának mig in publico politicis, a H[elytar]to Tanács elrendezése napi rendre kerülne. És ugyan kivánhatjuk e, hogy minden Operátumok fel nem vétethetvén, az adó biztosi tárgyakban tovább is önkényök szerént büntethessék biztosok és tisztviselők a szegény adózót ; in Eclesiasticis a botránkoztathatás vétke miatt továbbá is önkényes büntetések szabassanak, in criminalibus az első tisztviselőtől az utolsó pandurig s hajdúig kiki tetszése szerént befogathassa s letartóztathassa az ügyefogyott jobbágyot, s tovább is szabad legyen (amit fájdalommal kelletik a szóllónak tapasztalásból megemliteni), hogy míg végitéletet nyer a leáristált nemtelen, már számtalan pálczaütések kinjait szenvedni kéntelen vala. Akarjuk e végre, hogy a köz kormány igazgatásának tágas mezején szintén továbbra is az önkényes büntetések uralkodjanak ? Ne felejtkezzünk el, minő visszaélések divatoztak mindezekben, s milly hathatósan akarta maga a kormány is azokat meggátolni, midőn megtiltotta, hogy a magistratusnak maga hatalma szerént senkire 12 pálczánál többet veretni szabad ne legyen. De kérdi a szónok, hol van azon szerencsés törvényhatóság, mellyben ezen határozás megtartatik ? Igy állván a dolgok, valóban nagyon könnyü ezen VIII-ik t. cz. elhalasztásának belátni következéseit. És ha már az úrnak önkénye ezen úrbéri munkálatban némileg meggátoltatott, miért nem akarjuk a jobbágyokat egyéb viszonyaikra nézve is legalább in principio biztositani ? Holott az káros következéseket nem csak nem huzhat maga után, sőt kezességül szolgálhat, hogy mindazon tárgyak, mellyek ezen elvhez szükségkép kapcsolva látszanak, illő határozást nyerjenek.[14] Lám Verbőczy, midőn Tripartitumát irta, melly nem egyéb mint Codex Legum Civilium, az 1-ő R.9.cz.-ben minden késedelem nélkül kimondotta a személyt és vagyont biztositó elveket,[15] és ugyan mellyik néposztály az hazánkban,

[13] Az 1834. aug. 28-i kir. resolutio némileg összevont szavai a VIII. tc. javaslatával kapcsolatban. L.: *Iratok*. III. köt. 49.

[14] Az elv ilyen előzetes kimondása arra szolgálna tehát biztosítékul, hogy a vele kapcsolatban levő munkálatok letárgyalása nélkül az udvar nem oszlatná fel az országgyűlést.

[15] A *Tripartitum* I. rész 9. címe kimondja, hogy a nemesek ,,nisi primum citati vel vocati ordineque iudiciario condemnati fuerint in personis . . . nusquam et per neminem detineri possint" (1. §), és a nemesek közül a fejedelem senkit ,,praeter viam iuris . . . in persona vel in rebus suis ordinaria authoritate impedire potest". (4. §.)

mellyet ezen igazságos elvekkel felruházni némellyek vonakodnak ? Nem azon polgártársaink e, kik a haza ellenségeinek a nemességgel ellenszegezik bátor mellyeiket, kik véröket ontják s magokat koldussá lövetik, hogy az ellenség sarczolásai ellen biztosságba tegyék ezen hazát, melly reájok nézve olly igen mostoha volt mind ekkorig, s mostoha is kiván maradni. Nem azok e, kik béke idején a belső bátorságnak s tulajdon kényelmünknek közvetlen eszközei ? Kik a házi pénztárt fizetik, kereskedési utainkat csinálják, s közhaszonra szánt épületeinket alkotják ; im ezek azon tiszteletre méltók, kiket a társaságos élet áldásaiban részesiteni némellyek vagy nem akarnak, vagy legalább késedelmeskednek ! Ez valóban nem csak az igazsággal össze nem fér, de tulajdonkép a nemesség valódi hasznával is ellenkezik, s annal kevésbé fér meg azon kötelességgel, melly szerint hazánknak eme hasznos lakosiról itt a törvényhozásban gondoskodni tartozunk, mert nem kell elfelejtkeznünk, hogy ezen milliókból álló néposztály közvetlenül a törvényhozásba bé nem foly, illő tehát, hogy mi gondoskodjunk róllok, mi, kiket a Gondviselés a végett ide helyezett.

Nincs itt Te[kinte]tes RR még csak egy árnyék ok is, melly ezen gondoskodást akadályozhatná ; nincs itt hála Istennek ! szó a sokak által kedvelt aviticitásról, nincs a constitucionk Achillesének vélt incapacitásról,[16] csak olly törvény rendeletről van itt szó, melly minden polgári társaságnak alapos principiuma. A Te[kinte]tes RR e jelen úrbéri tárgyban az adózók jobb sorsát előmozditni többrendbeli határozatikkal iparkodtanak, de mindazok magokban nem fognak hazánkra valóságos hasznot árasztani, mert csak a zavarhatlan személyes és vagyonbeli bátorság kezeskedhetik azért, hogy valaki olly szorgalom ágára forditsa a moralis és physicai tehetségeit, mellyből magának élelmet, hasznot és kényelmet, közös hazánknak pedig állandó virágzást, mint a szorgalom gyümölcsét szerezhessen. És végtére nem is uj már ezen igazságos kivánat hazánkban. Már az Aranybullának 2-ik czimében is ugyanezen elv foglaltatik, és habár ennek szabállyát a mostani aristocraticus lélek egyedül a kiváltságolt classisra kivánja is ruházni, de a Verbőczy idejét megelőző törvények azt máskép értették.[17] Igy az 1405 : 7 t.cz. *Cuiuscumque status ac conditionis regnicolas* emlitvén,[18] amaz elvből senkit ki nem rekeszt. És hogyan vesztette erejét ezen törvényes rendelés ? az mindenki előtt sokkal inkább tudva van, mintsem hogy a szónok kéntelenittetnék azon szomorú eseteknek még szomorúbb históriáját előterjeszteni, csak azon egyet emliti, hogy akkor történt emez örök igazság megfojtása, midőn a rosszul értett s balul magyarázott aristocratia s az ennél is rosszabb mindent letiporni szokott olygarchia kárhoztatásra méltó hatalmát a törvények szentséges erején felül emelte ; de csakhamar elvette bűne büntetését, mert ez vala legnyil-

[16] Célzás arra, hogy az örökváltság ellenzői elsősorban az ősiséggel és a jobbágy birtokképességének tagadásával érveltek, amikor ellenezték, hogy a jobbágy örökre megváltsa telkét a földesúri szolgáltatások alól.

[17] Az idézett cikkely szerint „nec nos, nec posteri nostri aliquo tempore servientes capiant vel destruant favore alicuius potentis, nisi primo citati fuerint et ordine iudiciario convicti".

[18] „... nullus ex praelatis, baronibus, proceribus, nobilibus ... occasione debiti, delicti, culpae, aut maleficii unius personae seu hominis, cuiuscunque status et conditionis existat : audeat vel praesumat civitatem, oppidum, vel villam, ubi talis debitor, deliquens aut maleficus residere consuevit, seu cives, oppidanos vel villanos arrestare, detinere, vel modo aliquo impedire ; sed siquis contra talem quicquam actionis habet vel habuerit, id in praesentia iudicis sui ordinarii exequatur ..."

vánosabb oka a másfél századot haladó török igának, mellyben hazánk olly keservesen szenvedett, ez az oka, hogy maiglan sem lépett még azon polczára a csínosodásnak, mellyet helyheztetése olly igazsággal megérdemlene, ez az oka, hogy boldogtalan hazánk az ipar, szorgalom, kézmivek és kereskedés tárgyaiban olly káros hátramaradással büntettetik, s bátran meri a szónok állitani, hogy mig a polgári társaságnak ama fő elve törvényeink homlokán sérthetlenül nem fog állani, mindaddig kevés reménység lehet, hogy hazánk Europa többi statusai között illő helyét elfoglalhassa, mert csak az igazság lévén minden józan s csinosodottabb polgári társaságok boldogító kutfeje, szükséges hogy hazánk minden lakosa iránt igazsággal viseltessünk. Igenis igazságosoknak kell lennünk, ha szabadok lenni akarunk. Ez a szólónak hazája eránt legforróbb ohajtása, azért is a kérdésben lévő VIII-ik t.cz. örökös megtartására voxol.[19]

Ellenben RÉPÁSS és ACZÉL, hazánk nemtelen lakosinak polgári viszonyait az úrbéri rendelkezési törvénybe tartozónak nem itélvén, a k[irályi] resolutió megtartására szavaznak. — Igy

SZÉLL is, ki egyszersmind az ellenvélemény czáfolásába is beereszkedik. — Ha, ugymond, valamely idegen Somogy követének előadását hallotta volna, azt gondolná, hogy olly boldogtalan országban lakunk, hol a népességnek legnagyobb része önkénynek kitéve s minden törvény s oltalom nélkül szükölködik. A szónok azonban visszaemlékezvén Verbőczy 3. R. 31. czimére, s az 1548 : 40 és 1791 : 35 t.cz.-re s nevezetesen arra is, miként köteles minden földesúr inpensio utján[b] személyes bátorsága nem csak elegendőleg, sőtt a jelen theoreticus elvünk s gyakorlati hasznot éppen nem nyujtó törvénynél sokkal jobban biztositva van.[20] Tudjuk azt is, hogy a köztisztviselők visszaélései ellen az adózó népet védeni s oltalmazni a törvényhatóságoknak legszentebb kötelességei közé tartozik, minél fogva e részben sem lehet a jobbágyi karzatnak törvényrendszerünk ellen semminemű panasza. A szónok tehát valóban csudálkozik, hogy egyes visszaélések, mellyek emberek között emberi gyarlóság miatt ki nem kerülhetők, törvényeink rovására iratnak, holott azok inkább csak egyes megyék gondatlanságainak tulajdoníthatók. Nincs tehát a jobbágyok személye törvényes bátorságositás nélkül, de e jelen VIII-ik t.cz., melly különben sem ide való, épen nem is ollyan, hogy a jobbágyok mostani állapotja ez által javitást remélhetne. Benne foglaltatik

[b] Itt a szövegből kimaradt valami s emiatt az egész mondat értelme homályos.

[19] Somssich itt közölt beszéde csaknem szószerint megegyezik a *Jegyzőkönyv* szövegével. (X. köt. 46. kk.)

[20] A *Jegyzőkönyv* szövege részletesebb és világosabb: „... a Hármas Törvénykönyv 3-ik részének 31-ik cimje azt rendeli, hogy a jobbágynak akárki által való sérelmét a földesur bosszulja meg, és a megsértőt a maga törvényhatósága megsértéséért 100, a jobbágy megbántásáért pedig 40 forintban marasztaltassa el, és igy a jobbágy személyes bátorságát minden magánosok ellen az eddigi törvények által is elegendőképpen, sőt minekutána a földesur az ő jobbágya megbosszulására sokkal tehetősebb, mint maga a jobbágy, akire a mostani javallat szerént a megbosszulás magára hagyatik, igenis sokkal jobban biztosittatni látná a szólló, mint a mostani javallattal, — továbbá hogy az 1548 : 41-ik törv. cz. a jobbágynak nyilvános vétek és álthágás nélkül való bécsukatásától a földesurat világosan tilalmazná, hogy a Theresianum Urbarium is meghatározott egyes eseten kívül a jobbágynak uriszék nélkül való megbüntetését meg nem engedné, és hogy az 1791 : 55. törv. cz. a jobbágyoknak ügyét mindenkor rendesen az uriszéken parancsolná elintéztetni, s igy azt találná a szólló, hogy eddigi törvényeink a jobbágynak személye biztositásáról a földesura eránt való állása tekintetében is el nem felejtkeztek." L.: *Jegyzőkönyv*. X. köt. 50. kk.

minden szabályossabb meghatározás nélkül amaz általános záradék : *exceptis casibus lege definitis.*[21] Ezen széles magyarázatú záradék valóban nem nagy biztositás reménységével kecsegtethetné a jobbágyokat, ellenben a t.cz-ben kimondott általános elvnek bal értelme, a közcsendesség veszélyeztetéseivel könnyen zabolátlanságra vezetne. A szónok tehát a k[irályi] resolutiót elfogadja.

Zmeskáll : Élte vezér elvének tartván mindég ama esmeretes aphorismát : *quod tibi vis alteri feceris*, a szóban forgó t.cz.-nek belső érdeme ellen távollról sem szóll, hanem külső formája tekintetéből a k[irályi] resolutióra szavaz. Egyszersmind, minthogy a jobbágyság ezen országyülésétől várja sorsának a század szelid lelkéhez alkalmazott javitását, nehogy reményei a hosszas várakozás miatt semmivé legyenek, mind az úrbéri törvények mihamarébbi foglalatja, mind pedig az igazságszolgáltatásnak hosszas megakadása tekintetéből kivánja, hogy az úrbéri VII cz[ikkelyek] mentül hamarébb sanctionáltassanak, s e végett a kapcsolatban lévő proportionalis és commassationalis törvények[22] is kivonatként tanácskozás alá vétessenek, ezeknek berekesztésével pedig az ország gyülésének eloszlatása szorgalmaztassék. — Kivánja hogy Árva rendeinek ezen kivánsága az egész ország kivánságává váljék, s nyomban felirásban menjen, mellyben egyszersmind megérintessék, hogy a többi rendszeres munkák elintézése végett legfeljebb 2 esztendők alatt a nemesség költségére országgyülés tartatni rendeltessék.

G. La Motte, hasonlóképp a K[irályi] resolutióra szavazván, azon állitásnak, hogy ezen t.cz. elve minden civilisált Statusban rég divatozik, megczáfolása végett azt válaszolá, hogy a külföld példája hazánkra minden tekintetben nem alkalmazható, s amaz elvnek divatoztatásához külföldön is szigorú büntető törvények, a közhatóságnak erős hatalma s a törvényeknek különös tiszteletben állása kapcsolvák, ugy hogy midőn Angliában a constabler fejér pálczájával valakit megillet, vagy Franczіaországban a Gens d'armes valakit megszólít, az ország első Pairje ennek nem meri megtagadni az engedelmességet. — Melly elő adások következésében imigy szóllott

Bezerédy : Árva s Gömör követei a VIII-ik t.cz. elmellőzésére szólván, magok olly okokat hozának fell, mellyek ama törvénynek alkotását épen leghatalmasbban sürgetik. Az árvai követ azt kivánja, hogy az úrbérrel fejeztessen bé ezen Diéta, a többi munkálatok pedig, s velök eggyütt a VIII-ik t.cz. is halasztassék egy másik, előre határozandó idejü országgyülésére. Már azok után, mellyeket a követ az V-ik, VII-ik és VIII-ik t.cz.-re nézve a kormánytól és ezen teremben *september, october* óta minden igazoló történetek nélkül olly csudálatossan megfordultt majoritástól tapasztalt, többé semmit lehetetlennek nem tart. Ha ez mind kivihető vólt, a követ nem tudja többé, mi az, ami ki nem vihető ? s ki áll jót, valjon az árvai kivánság nem beteljesedő jóslat e ? De ha ez lehet, és ha az országgyülésére előlegesen rendelt időhatárok iránt is egy igen közel példára emlékezünk, melly szerint az árvai két esztendőnek sokszorozása sem lehetetlen,[23] kérdi, ki akarja lelkére venni mind azt, mit a 8 millió (nem szóllván már egyebekről) csak ezen VIII-ik t.cz.

[21] Vö. előbb, a 69. old. 11. jegyzetével.

[22] Az említett tárgyakról az alsó tábla a polgári törvénykönyv XXII. törvénycikkének 1834. aug. 8-án kezdődött vitái során hozott végzéseket. Vö.: *Országgyűlési Tudósítások*. III. köt. 409. kk., 424. kk.

[23] A szónok az 1811—1825 közötti esztendőkre céloz, amikor az udvar a törvény előírása ellenére sem hívott össze országgyűlést.

hijával is szenvedni fog. És ki akar felelni mind azon jónak elmaradásáról, mind azon rossznak létesüléséről, melly a most szóban forgó törvény alkotásából vagy elmellőzéséből, a közre s egyesekre egy uj időszak alatt következend ? Az árvai követ levonta a leplet s nyilván kimondá, amit nekünk ezen s az V-ik t.cz. iránti történetekből csak gyanitani lehetett, kimondá, mi fekszik a nép boldogitására czélzó intézetek állitólag rendszer miatti elhalasztásának leple alatt ; olly czélzatot érintett, olly jövendőt fedezett fel ő, mellynek alapját a szóló követ arra nézve, aki hazáját szereti, a VIII-ik t.cz. minél sietőbb alkotására minden fejtegeténél győzőbb argumentumnak ösmer. — A gömöri követ pedig olly nemzetnek példáját szegezé a mi VIII-ik articulusunk ellene, hol a törvénynek majdnem szellemi ereje a fejér pálczának gyenge illetésével a legdurvább erőt és kicsapongást legyőz és korlátolja ; szent ez és dicső, és kivánatos hazánkban is, de a czél elérésre eszköz s alkalmatos mód is kell. Ha a törvény erejét s hatalmát kivánjuk, állitsuk fel annak, de csak annak uralkodását, mert mig önkényt és erőszakot hagyunk létezni, a törvény szentségéhez szükségünkben hijában fogunk felkiáltani. Egyrészről mind a másikról vagy törvény, vagy önkény és erőszak, választanunk kell Isten vagy ördög szolgálatja között, egy kicsit ennek, egy kicsit amannak szolgálnunk nem lehet. Merjük kimondani, hogy csak a törvény s ennek hatalma alatt áll a nép, és tisztelni fogja az a törvényt, mert édes anyát fogna benne imádni, kinek bármilly gyengéd szavára hallgatni és hajolni édes és ellentállhatlan ! de ha eme két féle religiót egyeztetni akarnánk, ha a törvény az önkénynek s másféle erőhatalomnak alatta is hagyja az embert, mostoha anya alakjában hijába tart a törvény hódolásra számot ; és azon ember nem fogja magát önkénytől, durva erőszaktól tartóztatni, ki ezektől mások ellenében magát biztositva nem látja, és nem fog önkényt engedelmeskedni a törvénynek, melly őtet erőszak ellen nem védelmezi. Valóban jó mondá ama bölcs ; hogy a szabad embertől félni nem kell, de a rabszolga elszakasztja lánczait ez veszedelmes. (Vor dem Sclaven wenn er die Kette bricht, — Vor dem freyen Menschen erzittert nicht ! Schiller.[24]) — És valójában csak a VIII-ik art. ezt tárgyazó intézete által érhetjük el ama czélt, mellyet a gömöri követ, bár ellenvetésül, kijelelt.

A többi ellenvetésekre nézve úgyis többször meg lévén felelve, már csak arra kéri a követ az azokkal folyvást élőket, tegyék magokat azoknak helyébe, akikről itt szó van. Talán átalában nem ártott volna, ha azok, kik az úrbéri törvényeket alkotják, egy ideig mint úrbéri jobbágyok éltek volna, hogy úgy mint Nagy Péter a katonai lépcsőkön keresztül, magokon tették volna a próbát, mi jó és mi kiván orvoslást ; hihető, hogy ha mindazt, amit a VIII-ik t.cz. által orvosolni kivánunk, közelebbről és magokon tapasztalták volna, máskép szólnának most a dologhoz. De ha ez nem történt is, legalább képzeljék magokat jobbágyoknak, midőn a VIII-ik articulust ellenzik, vagy képzeljék, hogy a nemességet illeti ezen t.cz. Valjon ha ugyanazon okokból, mellyek ennek ellenébe felhozatnak, bár Ő Felségének a személyes és vagyonbeli bátorság fenntartására czélzó üdvességes szándékainak még bővebb nyilatkoztatása mellett is az kivántatnék tőllünk, hogy az 1-ő Rész 9-ik czimét[25] töröljük el, majd illő helyütt systematice fognak helyébe törvények alkottatni, vagy ha mi alkotnánk az Aranybullát s némely czikkelyeire ezen ellenvetés

[24] Schiller : *Die Worte des Glaubens* c. költeményének sorai.
[25] Vö. előbb, a 71. old. 15. jegyzetével.

tétetnék, valjon mit mondanánk ? Mondjuk tehát ugyanazt, mit a mi ügyünkben, azon 8 millió ügyében is, mellyet annál szentebb s annál gyengédebb kötelesség kött lelkünkre, mivel ők nem lehetnek itt, hogy azt magok védenék, s kik a törvény pártfogására s biztositására annál méltóbban számot tarhatnak, minél gyengébbek s kevésbé képesek magokon segíteni. De még azt sem hidjük, hogy ezen dilatorium argumentumok, mellyeknek most az Urbarialéban olly könnyen helyt adunk, magunk nemesek ellen is ne forduljanak. Majd más Operatumokban is talán hasonlókkal él a kormány olly tárgyak iránt, mellyeket mennél elébb kivánnánk elintéztetni. Mit felelünk akkor, ha most önmagunkat illy eljárásnak tesszük részesévé ? Valjon az, hogy amilly mértékkel mérünk, ollyal mérnek nékünk is vissza, nem fog e beteljesedni rajtunk, mint már sokszor beteljesedett ? Meg van mutatva theoretice, hogy olly intézet nélkül, millyenre a VIII-ik t.cz. vezet, a polgári társaság józanul el sem lehet. Meg van mutatva, hogy a VIII-ik t.cz. a systemát nem zavarja, sőt annak alapúl szolgál, és mint principium és kútforrás azt szükségkép következteti. A szomorú tapasztalás továbbá bizonyitja, hogy Ő Felségének a K[irályi] resolu[ti]óba kifejezett minden szándékai mellett is[26] a jobbágyoknak személyes vagyonbeli bátorságokra nézve in praxi valamely kis öregbedés és biztositás bizony nem felesleges, és nem is könnyen halasztható, és e végre nyilván kifejezett tiltó törvény, melly tudja Isten minő régi szin ürügy alatt támadó visszaéléseknek forrását elmetzhesse, valóban szükséges, mit ha valaki tagadna, próbákban és példákban fájdalom nem szükölködnénk. — Ezekbe tehát bővebben nem ereszkedvén, csupán ismételve intézi az előlülőhoz ama kérdést, mellyet már a minap teve,[27] t.i. hogyan fogja a kormány teljesiteni Ő Felségének a királyi poropositiókban olly ünnepélyessen nyilatkoztatott szándékát, *ut mutuae inter diversas regnicolarum classes necessitudinis vincula arctius adstringantur.* — Imé az V-ik t.cz.-ben, hol némi földszerezhetés forog fenn, melly azon czélra szolgálhatott volna, az alkalom nem csak elmulasztva, de erőltetéssel elmellőzve van. És az V-ik art. a monopolista és a kizárt szolga között valóban szép necessitudót fog szülni. — A VII-ik t.cz.-nél, hol azon elvben, hogy senki magának birája nem lehet, és a hazafiak egymás iránti ügyeikben csak a közhatalmat ismérik el, ismét volt egyesitésre alkalom, ez a kormánynak hasonló cselekvései után ismét elmulasztatott, mert a között, ki szinte a maga ügyében is bírói hatalmat arrogál magának, s a között, ki magát annak alávetni kéntelen, necessitudorúl ugy látszik szó sem lehet. — Most a VIII-ik art[iculusban,] hol a személyes és vagyonbeli bátorság egyforma törvényes biztositásban lehetne, sőt kellene a hazafiaknak egyesittetniök, az alkalom ismét elmulasztassék ? Sőt a hazafiaknak egy része a 1-ae 9-us privilegiumát az éhes nép elől mindég mint egy titkos étket elvonja e ? melly minhogy nem materialis eledel,mindnyájának boldogitására lenne elégséges. Valjon ez engesztelésre szolgál e vagy irigységet, elégedetlenséget s ezeknek minden ellenséges indulatit ingerlendi majd fel, s örökitendi a hazában, mellyek a mutua necessitudo vinculumjainak valóban igen jó elementumai lesznek ! Hol várja tehát a kormány az alkalmat, ha mindent, ami ezt tettlegesen nyújtja, igy elmellőz ? Valjon az úrbéri materialis érdekekben s ezeknek ezerféle ütközéseiben e, mellyeket

[26] A resolutiónak a 33. old. 11. jegyzetében ismertetett mondatára utal a szerző.
[27] Az örökváltság ügyében tartott dec. 10-i beszédében. (L.: 51. old.)

engesztelni sem igyekszik az emlitett módokkal ? és átalában a nemzeti nyelv ügyében tett első felirásunktól kezdve[28] ezen országyülésen fenforgott minden tárgyakban mit tett a kormány ama dicső szándékának teljesitésére ? Vagy azt hiszi talán a kormány, hogy ő és mi urai vagyunk az időnek, és mint Josua meg ragadjuk a napot s meg tudjuk azt állitani, hogy mozdulatlan álljon, mig operatumról operatumra halasztva tudja Isten mikor eleget tegyünk a nép olly sürgető, olly pillantatnyi, olly eleven szükségeinek, jusainak, mellyek ezen lélekben járó kérdésektül függnek ? Valjon az elmulasztott 40 esztendő nem elég nehéz felelet terhet vet e reánk, s új 40 esztendők kétes jövendőjével meri e, akarhatja e a kormány s az ellenfél azt sulyositani ? És meg fogja e vetni a törvényhozásban ama leczkét mellyet az iskolában tanultunk, t.i. hogy nem kell holnapra halasztani azon jót, mellyet ma tehetünk ; és nem látja e, hogy a már megalapitott tárgyaknak ujfelvételre halasztása minő, vesztesége a mindennél drágább pótolhatlan időnek ? De tudja a követ, hogy igen könnyü felelet nélkül hagyni mind ezen kérdéseket ; tudja, hogy lehet, nem törödvén az illyesekkel, elnyomni, elmellőzni a dolgot, ha egy móddal nem, a másikkal, de a királyok birája szigorún fog itélni mind ezek felett, számon fog kérni minden lépést és számon minden rosszat, mellyet meg nem gátolánk, minden jót, mellyet tenni elmulasztottunk. Van egy hatalom mindenek felett, melly előtt a feleletet elmellőzni senkinek nem lehet ; ezen hatalom a keresztény morált és evangeliumot amint a népeknek, úgy a királyoknak, kormányoknak és törvényhozóknak is kihirdette, és számot fog egykor kérni, hogy lehetett azon morál, azon evangelium ellenére (hogy egyebekről ne szóljunk) a VIII-ik t.cz. életbe hozását ellenzeni ![29]

A PERSONALIS feleletül adá, hogy a jobbágynak a földesúri önkéj elleni biztositása nincsen elhalasztva,[30] többi viszonyaira nézve pedig ezen t.cz. ugy a mint áll, biztosságot ugy sem nyujtana, ellenben kiki megnyugtatást találhat Ő Felségének azon folyvásti akaratjában, hogy a rendszeres munkálatok rendről rendre fölvétessenek. Egyébb iránt akárkinek minő legyen meggyőződése, ő ama biróságnak itéletétől szintén nem fél, s nyugott kebellel mondja, hogy a nép javának bátorságositására őszinte szándékkal törekedett.

G. LA MOTTE szintén kötelesnek érzi magát azt válaszolni, hogy e jelen törvénynek puszta betűi ellenkezésben lennének a tettleges élettel, mert a kivett esetek szabályosabban nem lévén meghatározva, a tisztviselők önkényétől függene, s szolgabiró ezen törvény mellett is ugy pálczáztatná az adófizetőt, mint eddig pálczáztatta, ki is olvasván eme törvénynek holt betűit, s összevetvén vele a tettleges gyakorlatot, nem fog e benne a törvény iránti tisztelet helyett inkább azon gerjedelem támadni, hogy a törvény neki biztositást nem nyujt, annak tehát ő nem köteles engedelmeskedni ? pedig nincs nagyobb szerencsétlenség, mint az, hogyha maga a törvényhozás szórja el a nép között a nyugtalanság magvait.

ZMESKÁLL pedig azt válaszolá, hogy Tolna követének csak akkor lehetett volna vádját a szóló követhez méltán intéznie, ha hogy ő ezen törvény alkotását s a többi rendszeres munkák elintézése végett tartandó országgyülést

[28] A feliratot l.: *Iratok*. I. köt. 149. kk.

[29] Bezerédy felszólalása csaknem szószerint egyezik a *Jegyzőkönyv* szövegével. (X. köt. 57. kk.)

[30] „. . . ezek orvosolva vannak az V. és VII. törvényczikkelyek által . . .". L. *Jegyzőkönyv*. X. köt. 60.

bizonytalan időre kivánta volna elhalasztani, a mi azonban szándékában nem vala, sőtt egyenesen ellenkezőleg nyilatkozott, már pedig ha 8 századokig el lehetett a törvény nélkül a nép, bizonnyal el lehet még nélküle egy két évekig. (Nevetés.)

NOSZLOPY jelenti, miképen küldői teljes megelégedéssel értették, hogy KK és RR mind azokról, mellyek a jobbágyok urbarialis viszonyaikban azoknak személyes és vagyonbeli bátorságositására szolgálnak, a VII-ik t.cz. által gondoskodtanak, s most már ezen (elébb pártolt) VIII-ik t.cz. itteni megalkotását feleslegesnek vélik ; ellenben hogy annak polgári viszony tekintetekbeni jótékonysága minden néposztályokra kiterjesztessék, kivánják az első §-ust (a kivett esetek világos meghatározásával) a büntető törvénykönyvbe, a 2-at pedig a polgári törvényczikkek sorába iktattatni, s hogy ezeknek hosszabb időre elmaradásából a polgárok legszámosb osztályára káros következések ne háramoljanak, Veszprém rendei a rendszeres munkák szakadatlan felvételéhez s a junctimhoz szorossan ragaszkodnak.[31]

SZLUHA azon meggyőződésben van, hogy jobbágyaink sem gazdasági eszközök, sem mancipiumok gyanánt eddig is nem tekintetődhettek, s hogy álapotjok más országbeliek álapotjával összehasonlittatván, a magyarországi jobbágynak jobb sorsa van másoknál (?). Azon panaszokat tehát, mellyek az állitólag mind ekkorig divatozott önkény ellen intéztetnek, gúnynak tekinti, melly bölcs és atyáskodó gondoskodású őseinkre hárittatik, kik eránt a szónok tisztelettel viseltetik. De ha mégis törvényeink e részben valamely javitást kivánnának, ezen hijány kipótolásáról, s a jobbágyok személyes biztositásáról illető helyütt szintén gondoskodni kiván, de itt, s illy kiterjedésben, a VIII-ik t.cz.-t nem pártolja, mert attól tart, hogy az által a szabadság érzelmére hevülhető bal értelem a közcsendességet veszélyeztetné.[32]

PLÁTHY szintén el nem esmeri, hogy a jobbágyok állapotja, bár polgári állapotban is olly nagy önkénynek lenne kitéve, mint ahogy állittatik, s az 1-ő §-t szintén a maga helyére halasztatni kivánja, a 2-nak pedig surrogatumát találja a VII-ik t.cz. azon rendeletében, melly szerint a jobbágyoknak tetszésök szerint ügyvédet választani megengedtetik.[33]

PRÓNAY ellenben nem állitja ugyan, hogy őseink épen nem gondoskodtak volna a jobbágyi néposztálynak személyes bátorságáról, de azt is tagadhatlannak véli, hogy a fennálló biztositások csakugyan nem elegendők. Érzette ezen hijányt Ő Felsége is s azért szóllitá fel pótló gondoskodásra s törvény javitásra az Ország rendeit. A dolog érdemét illetőleg örvend a szónok, hogy belső mivoltának hasznát s jótékonyságát maga a K.[irályi] resolutio is nem csak nem tagadja, hanem nyilván elösmeri, azt tehát további mutogatásokkal támogatni feleslegesnek itéli, s csupán hova tartozását látván kérdésben forogni, ugy vélekedik, hogy ezen t.czikkelyt itt kell megalkotni, mert midőn az úrbéri törvényekben kijelentetik a földesúri hatósság meddig terjedése, igen természetes azzal rekeszteni be az intézkedést, hogy ezen eseteken

[31] Vö. a 54. old. 8. jegyzetével.

[32] „... a helyett, hogy a 8 millió lakosokra a legkisebb jótékonyságot árasztana, a szabadság ingerétől felgyulasztott nép osztálya által ezen átaljános törvények bal magyarázása a közbátorságot és a jó rendet nem kevésbé veszedelmeztetné és előre látható kihágásokra, rendetlenségekre nyujtana alkalmat, sőt a tisztviselőket, birákat, előljárókat a megkivántató rend fenntartásában hátráltatná, egyszóval a statusra nézve igen szomoru következéseket szülne". L.: *Jegyzőkönyv.* X. köt. 53.

[33] A tc. bevezetésében van erről szó. L.: *Iratok.* III. köt. 528.

kivül a jobbágyokat személyökben s vagyonukban háborgatni nem szabad. Igaz ugyan, hogy a közbátorság a kivételeknek meghatározását kívánja, de hiszen ezen meghatározás kizárva nincs. A jobbágytelken lakó nemesek adóztatásának elvét is kimondták a Rendek az adó biztosi tárgy felvételének biztos reményében;[34] ugy kimondhatják itt is a személyes bátorság elvét. Ha felvétetik a törvénykezési tárgy,[35] ott el fognak a kivételek határoztatni, s együtt e törvények sanctio alá bocsátatni, ha pedig valamely váratlan eset miatt fel nem vétetnék, akkor valamint hasonló esetben a jobbágytelekkel járó adók, úgy ezen kivételek is kivonatkép lesznek elhatározandók.[36] A szerkeztetésre szavaz.

(A folytatás következik.)

December 31-kén a két Táblánál, s a két Tábla között új esztendei szokott tisztelkedések, vegyes köszöntő küldöttség a Nádorhoz. — A fő RR az uriszék elrendezését a Forumok coordinatiójára halasztatni határozák.[37]

209.

További beszédek a december 30-i országos ülésből a jobbágy személyes biztonságáról szóló VIII. tc. mellett és ellen.

Pozsony, Januar 4-én, 1835.

Folytatása a KK és RR 30-ik decemberi országos ülésének, a VIII-ik t. cz. tárgyában.

Palóczy igy szóllott: Ezen organicának nevezett diaeta alatt az urbéri törvények alkotása közben kiváltképen három tárgyak valának, mellyeket ezen tábla különösen szivhez szoritva tartani látszatott, úgy mint az V-ik és VIII-ik t. cz. alkotása, s a hajdankor ama rozsdás, penészes hagyományának, az úriszéknek biróskodása devalvatiója. Ugy látszott, hogy a népnek nemcsak materialis, hanem moralis jólétéről is gondoskodni látszató organica dieta ama három tárgyakból három olly diaetai clenodiumokat fog készitени, melylyekhez képest Benvenuto Cellini[1] mesteri kezei közül kikerült minden remek darabok csak kontár miveknek tekintődhetnek, s úgy látszott hogy olly elszántsággal s álhatatos tüzzel vannak az emlitett három tárgyak a küzdők karjai köze kólcsolva, hogy ezeknek is az a jelszavok, mit

[34] A Rendszeres Munkálatok 1833 májusában megállapított tárgyalási rendjében az adó-biztosi munkálat (Contributionale-Commissariaticum Operatum) a harmadik helyre került.

[35] A törvénykezési munkálat a második volt a munkálatok tárgyalási rendjében. Első része a törvényszékek elrendezése *(Coordinatio fororum)* már keresztülment a kerületi és országos ülések tárgyalásain, a harmadik rész, a polgári törvények kijavítása *(Emendatio legum civilium)* kerületi tárgyalásait aug. végén megszakította az úrbéri törvények újból való felvétele.

[36] Azaz excerpta-ként, kiemelve és előrehozva az egészében később sorrakerülő törvénykezési munkálatból.

[37] A főrendek ilyen tartalmú izenetét l.: *Iratok*. III. köt. 319.

[1] Cellini, Benvenuto (1500—1571) olasz ötvös és szobrász, kalandos önéletrajza Goethe fordítása (1803) révén vált világszerte ismertté.

az angyallal tusakodott egykori halandórul irva hagytak szent könyveink: *El nem bocsájtalak tégedet, mig meg nem áldasz engemet.*[2] Azonban az V-ik art[icu]lusnál s az úriszéknél már az eltünt angyal kért áldása helyett csak a zsibbadó remény vékony fátyolának elszakadt darabját hajitotta hátra! Itt van még ugyan a VIII-ik art[icu]lus, de vajha ezen Antheus is, nem elég erős karjaink közül kicsuszamló tündér leányá ne változzék! Mi lesz a mai nap sorsa? én nem tudom. Azt mondják: hadverés, házasság, voxolás Isten dolga! Én mint borsodi követ ma is azon ösvényen járandok, mellynek darabos és szúrós kavicsait az a lélek egyengette ki: hogy a polgári lételt és törvényes szabadságot olly sok millió embertársainktól megtagadni igazságtalanság, meg nem tagadni pedig, hanem kétes remény nyujtással távolrúl csak igérgetni, az egy olly valami, mint a Lybia homokjain égő szomjúságot még égetőbbé tevő sirocco!!

Azt hallottam mindég, és ma is Fejér követétől,[3] hogy ha ezen 8-ik czikkely törvénybe menne, a jó rend, s közbátorság fenekestől felforgattatnék, s hazánk boldogsága, az anarchia irtózatjainak martalékjává lenne. — Azt tanúlván Horatiusból: *Nil admirari prope res est una*,[4] hamar ugyan semmin sem szoktam csudálkozni, de csakugyan csudálkoznom kell, hogy az említett ellenvetést a magyarországi nemesi rend némelly követjei teszik, azon nemesi rend követjei, melly mindazt, s épen azt mi a VIII-ik czikkelyben foglaltatik, sok századokkal ezelőtt polgári létele s törvényes szabadsága talpkövévé tevén, s házi Istene gyanánt imádván, minden bizonnyal nem fogja soha is elösmerni azt, hogy a 1 : 9 czimben körülirt személyes szabadságai[5] az anarchia zürzavarjainak gyújtó üvegei, vagy a meleg atmosphaerától magokban is könnyen gyúlladó congreve raquétái volnának. Ezen megjegyzésre felelni talán nehéz és bajos, s a lehető felelet csak abból állhat, hogy a 9 : 1-ae, valamint maga is a magyar Constitutio, egyedül és kizárólag csak a nemesi rendnek magános tulajdona lévén, jóltévő szárnyainak oltalma alá más nem férhet! Mennyire imádják a dicső magyar Constitutiót Borsod vármegyének sok ezer nemesei, s minő elszántsággal készek azt utolsó lehelletig oltalmazni, nem régiben is megmondottam nevökben,[6] s most az említett ellenvetésre szabad legyen azzal felelnem: hogy egy ó Testamentomi nemzet is a nagy mindenségnek Istenét csak saját Istenének hidte s imádta mind addig, mig eljött az egeknek ama követje, ki arra tanitott bennünket, hogy midőn az emberiség közös Istenéhez fohászkodunk, azt különbség nélkül igy szóllitsuk meg: Mi atyánk!! És valjon a parancsoló szükség vagy a Status politicája hozza e magával, hogy a VIII-ik art[icu]lusi személyes szabadságot polgártársainknak már akár egyenesen, akár az elhalasztás csinos szine alatt meg ne adjuk? Szabad legyen kételkednem. Csak a törvény tisztelete az, melly lelket és virtust önt a népekbe s törhetetlen zabolán tartja a féketlen indulatokat. Ezt, ezt, és épen ezt kell a kormánynak és törvényhozásnak a népsokaság szivébe csepegtetni. Kinzó szerszámok, tömlöcz, pallos, fojtó sineg nagyon tompa fegyverei s foganatlan istápjai a jó rend s erkölcsiség terjesztésének s ha nincs a törvények önkénti tisztelete velök párosulva, rettegtetésökkel

[2] *Mózes* I. 32, 26.
[3] Szluha beszédére utal a szónok. L.: előbb, 78. old.
[4] Horatius: *Epist. I. 6.*
[5] Vö. a 71. old. 15. jegyzetével.
[6] Dec. 10-i beszédében. L. előbb, 33. old.

lezárva tarthatják ugyan egy darabig a legvakabb dühű merészkedést is, de ha lánczait a körülmények s egy véletlen történet ottan ottan megtágitni találják, már akkor kirohanásának isszonyatosságihoz azok a föld alatti menykövek, mellyek Port Royalt, Lisabont, Quitót, Caraccázt omladékká zúzták, Callaót pedig a tenger méllyébe süllyesztették,[7] a Geognosiának még csak apróságok gyanánt tekinthető tüneményei.

Szent a törvény! szent az igazság, szent mind a kettőnek tisztelete, s annak is kell lenni a napok végéig, mig a polgári társaságok fennállanak. De mi szüli ezen tiszteletet ? Valóban nem a féketlen, hanem a törvényel engedett s törvénnyel mérséklett szabadság, s ez szüli még ama csudákat teremtő tündér lényt, a hazaszeretetét is. Rajtunk áll, itt az alkalom, de int az idő is, hogy a VIII-ik art[icu]lusnak törvényink tábláiba igtatásával hasitsuk ketté ama kárpitot, melly a polgári törvényes szabadságot, ezt a Szentek Szentjét, olly sokaknak szemei elől elzárja. Hadd mondják el hazatérésünkkel jó fejedelmünket s az ország Rendeit áldva sok millió polgártársaink : hogy az eloszlott diaeta őket is a közös haza polgáraivá tevé. Nem vágyunk hallani ezen áldásokat ? s nem kivánjuk hogy ezeknek hangjai zengjenek egykoron sirjaink hantjain is ? Nem egy Rubicon van előttünk, mellyen Caesar által hajitsa dárdáját ; csak a Léthe kis pataka foly, mellynek tulsó partjain minden földi bajait el felejtendi az a nép, mellyről igazán el mondhatjuk Virgiliussal, hogy századok óta

„Stabant orantes, primi transmittere cursum
Tendebantque manus ripae ulterioris amore."[8]

S mi Cháronok lenni akarunk, kik meg nem szánjuk az igazságért esdeklőket ? Ám hiszen a révbér gyanánt helyettök fizetendő nehány obolus gazdag kamatot hajtand az emberiségnek s boldogokká teszi maradékinkat. Vigyázzunk, hogy a jelen és jövendő kor megkérlelhetlen itélőszéke elébe ne húzza részvétlenségünket! Nekem legalább e soha nem felejtendő pillanatban mennyei öröm árja boritja szivemet, hogy Borsod vármegyének utasitását kimondható országgyülési követ vagyok, s a VIII-ik art[icu]lus meghagyatására szavazok.[9]

Deák : Midőn ezen urbéri 8-ik t. czikkelyt elsőben olvastam, nem véltem volna, hogy annak tiszta s egyszerű igazsága mellett védelemre kelnünk valaha szükséges lehessen. Hiszen az első szakasz csak azt rendeli : hogy senkit törvényes kihallgatás és birói megmarasztás nélkül személyében, vagy értékében háborgatni nem szabad, s ez olly világos alapigazság, melly a polgári társaság helyes idaeájától elválaszthatlan, mert nélküle a társaság köz czélját elérni nem lehet. A második szakasz pedig hatalmat ád a sértett félnek, hogy sérelmének orvoslását a rendes bíróság előtt törvényes uton követelhesse, s ez az előbbinek olly egyenes és természetes következése, hogy nélküle a törvények oltalma csak puszta és sikeretlen képzelet. Valóban, ha számos esetek el nem szoktattak volna az eféléken bámulástól, azon bámulnék

[7] Port Royal, város Jamaica déli partján, a földrengés többször is elpusztította. — Lissabont, Portugália fővárosát 1755. nov. 1-én pusztította el a földrengés. — Quito, Ecquador fővárosa 1797-ben vált a földrengés áldozatává. — A Caracast, Venezuela fővárosát elpusztító nagy földrengés 1812-ben volt. — Callao-t, Peru fő kikötővárosát 1746-ban a tenger hullámai pusztították el.

[8] Vergilius : *Aeneis VI. ének, 313. sor.*

[9] Palóczy, itt közölt felszólalása csaknem szószerint egyezik a *Jegyzőkönyv* szövegével. (X. köt. 53. kk.)

leginkább, hogy valaha szükségessé válhatott törvény által kimondani ezen alapigazságokat, mellyeknek törvény nélkül is minden ember kebelében létezni kellene. Azonban nállunk még igen sok lehető, és igen sok szükséges!

A M[éltósá]gos Personalis, és némelly követek azt hozták fel ezen t. cz. első szakasza ellen : hogy az már magában hijányos, elégtelen, és könnyen zavart okozható, mert tétetik ugyan említés arról is, hogy a törvény által megszabott esetekben birói megmarasztás előtt is szabad a letartóztatás, de mivel ezen meghatározott esetek kifejtve és elszámlálva nincsenek, könnyen balmagyarázat s félreértés következhetik, s mind addig, mig ezen esetek az illető rendszeres munkákban egyenként tanácskozás és határozás alá nem kerülnek, a 8-ik t. czikkelynek rendelkezése nem csak sikertelen, hanem káros is. Ha mi csak most állanánk öszve legelőször polgári társaságba, ha csak most alkotnánk legelső törvényeinket, mellyek belső elrendelkezésünket és a közbátorságot tárgyazzák, akkor igen is fontos lehetne ezen ellenvetés, akkor magam is azt kivánnám : hogy ahol a polgárok biztosítása kimondatik, ott tüstént elszámláltassanak mindazon esetek, mellyekben a köztársaság, épen a közbátorság fentartása miatt, rendkivüli eszközökhez nyúlhat, és nyulni kéntelen. De mi már századok óta polgári társaságban állunk, vannak belső elrendelkezési törvényeink, mellyek a közbátorságot biztositják, de csak reánk nemesekre nézve biztositják, mert mi a társaság közkincsét, a személy- és vagyonbeli bátorságot is privilegium mellett kizárólag csak magunk bírjuk. — Az áldott 1-ő 9-us[10] gondoskodott arról, hogy nemes ember önkény és erőszak ellen bátorságban legyen, és küldőink nem igen vennék kedvesen, ha ezt a 1-ő 9-ust eltörülnénk. A magyar törvényhozás időnként elhatározta mindazon eseteket, mellyekben a nemes embernek rögtöni letartózattása szükséges vala,[11] s igy hazánk lakosinak egy osztálya már bir azon jussal, mellyet a 8-ik czikkelyben szegény adózóinknak is óhajtanánk megadni. Ezt kell tehát minden kivételeivel és megszoritásaival a nemzet egyéb osztályaira is kiterjeszteni, s a közbátorság szenvedni nem fog, sőt inkább minden polgárra nézve biztositva lesz. Mert hahogy ezen szabadság a Status czéljával megegyez, ha elegendők a nemesekre nézve azon kivételek, melyeket törvényeink a részben tettenek, elegendők lesznek azok a jobbágyokra nézve is ; ha pedig ott sem elegendők, akkor ott is változtatás és megszoritás szükséges. Ha azonban engem arról számos példák és köz tapasztalás ellenére is meggyőzhet valaki, hogy a privilegium több miveltséget, és erkölcsösséget ád minden nemesnek és maradékinak, mint amivel nem nemes polgártársaink birnak és birhatnak, ha meg lesz mutatva, hogy a privilegium biztositja közbátorságunkat, akkor fejet hajtva kész leszek elismerni, hogy az illyen privilegiált, jó erkölcsű mivelt osztály különös kedvezésre méltó, s a közbátorsági törvények oltalmát is mások felett csak ő érdemli meg.

Gömörnek érdemes követe[12] példaúl Franczia, és Angolország törvényeit hozta fel, s állitá : hogy ott is, a kit a constabler fejér pálczájával megillet, vagy a rendőr letartóztat, ellenállani nem mer, habár első pair legyen is. — De

[10] Vö. a 71. old. 15. jegyzetével.

[11] *A Hármaskönyv.* I. rész 9. címje értelmében előzetes idézés nélkül a tett színhelyén, akár paraszti kézzel is le szabad tartóztatni a nemest szándékos gyilkosság, gyújtogatás, tolvajság, rablás, erőszakos paráznaság, esetében. Ezt a rendelkezést ismétli, vagy bővíti ki a Hármaskönyv II. rész 68. címje, és az 1599 : 36., 1655 : 38., 1687 : 14., 1723 : 10. stb. tc.-kek.

[12] Vö. Gr. De Lamotte felszólalásával, 74. old.

épen ezen előadásban felelt meg önmagának érdemes követ úr, mert ott a törvények szentsége olly tiszteletben áll, hogy a leghatalmasabb pair szintúgy mint a legszegényebb polgár enged, és kéntelen engedni az őtet letartóztató constablernek. Nállunk azonban a törvény súlya csak a szegény adózót nyomja. Állapitsuk meg azt, hogy a közbátorságot biztositó törvények oltalma nállunk is minden polgárra egyformán terjedjen, s akkor a törvény nevében eljáró constabler nállunk is ollyan tekintettel fog birni, amilyennel most különösen a magyarországi pairekre nézve nem bir. — Vas vármegyének érdemes követe[13] azt állitá: hogy a jobbágy nálunk is minden sértés ellen biztositva van, mert a földesúr violentialis,[14] vagy impensionalis per[15] utján megbosszúlja jobbágya sérelmét. Nem ereszkedem abba: hogy természet elleni dolog, midőn polgári társaságban a sértett fél önmaga elégtételt nem is kereshet, hanem a törvények oltalmának felhivását is urának kegyelmétől kell várnia; csak azt jegyzem meg gyakorlati tekintetből, hogy az eféle violentialis és impensionalis pörök az öszeveszett szomszédok vagy közbirtokosok között gyakran voltak ugyan bosszúnak eszközei, de csak ugyan kevés példa van arra, hogy jó barátságban élő földesurak egymást a jobbágy sérelméért pörbe idéztették volna. Illy esetekben közönségesen pipa s kártya közben végzik el a földesurak az egész dolgot, gyakran a jobbágynak rovására, s a panaszolkodónak földesura nem egyszer mondotta már azt: én egy hitvány parasztért szomszédommal, komámmal vagy atyámfiával összeveszni, s perlekedni nem fogok. Ez azon dicsért földesúri pártfogás! — Azt is emliték némellyek, hogy ezen VIII-ik cz[ikkely] már csak azért is hijános, mert nem az egész 8 milliót, hanem annak csak egy részét, a jobbágyokat foglalja magában. Különös valóban, ezen ellenvetést ép azoktul hallanom, kik azon esetben, ha e törvény az ország minden lakosiról szóllana, elsők keltek volna ki ellene és bizonyosan azt mondották volna, hogy e törvény már csak azért sem az urbérbe tartozik, mert nem egyedül a jobbágyokról, hanem az országnak minden lakosiról szóll. Én e törvény jótéteményét minden polgárra kivánom kiterjeszteni, de minthogy az urbérben csak a jobbágyokrul rendelkezünk, mindenek előtt azokat kell e törvény védelme alá állitanunk. — Árvának érdemes követe[16] azt mondá, hogy ha 8 századig ellehettek adózóink e törvény nélkül, ellehetnek még egy pár évekig. De ez valóban különös egy okoskodás, mellyből furcsa következéseket vonhatnánk. Hiszen évezeredekig ellehetett a világ a keresztény vallás nélkül, tehát ellehetett volna tovább is. Őseink századokig nem valának keresztények, még sem kárhoztatjuk őket, hogy azokká lettek. 8 századokig ellehettek a jobbágyok urbariom nélkül, mégis igen hasznos volt azt a mult század második felében hazánkba is béhozni. Az usufructuationak szabad eladása századokig nem vala megengedve, s azt mégis megállapitá e jelen törvényhozás. Én ismételve mondom, hogy ha jó a törvényjavallat, haladék nélkül el kell azt fogadni, mert minden ilyes halogatás a nemzeti közboldogságnak valóságos meglopása. — Nem oszthatom Somogy vármegye követének véleményét[17] azon egy pontban hogy e tárggyal sem a capacitás, sem az aviticitás öszeköttetésbe nem hozat-

[13] Széll József felszólalását l. előbb, 73. old.
[14] Erőszakoskodási, hatalmaskodási per.
[15] Vö. a 56. old. 15. jegyzetével.
[16] Zmeskál felszólalását l. 77. kk.
[17] Somssich felszólalását l. előbb, 70. kk.

hathatik. Mert ime a T[ekintetes] RR nem valának hajlandók a jobbágyoknak megadni a birtokbeli capacitást,[18] de meg kívánják nállok hagyni a botbeli capacitást. Az aviticitás minden nemzeti szorgalmat és kifejlődést elfojtva sulyosan nyom bennünket, de még sem akarják azt — ugy látszik — eltörülni a T[ekintetes] RR! Sőt még a jobbágyoknál is meghagyják a 8 százados botbéli aviticitást, hogy t. i. prout a majoribus suis acceperant, ezután is ugy birják — mert igen szép, igen jóltevő és hasznos elv a régit fenntartani csak azért, mert régi. — Tolna v[árme]gyének érdemes követe[19] kérdést tőn a királyi meghivó levélben előfordúló *arcta necessitudo* teljesedése eránt. Én megvallom, hajlandó vagyok e szót nyomtatásbeli hibának tartani, mert figyelembe véve az egész urbér folyamatát, azt látom : hogy a jobbágyot földesurához épen nem bizodalom, hanem szükség köti, mint hogy egyébként el nem élhet, mert hiszen az ország földének örökéből örökre kitagadtatott, és szabad ugyan elköltöznie, de nincs hová költözzék, mert mást, mint jobbágyi birtokot alig szerezhet, a *necessitudo* helyett tehát talán inkább *necessitás*nak kellene állani. Azt azonban felette csodálom, hogy érdemes követ úr kérdést tehetett az eránt is : hogy a földesúr és jobbágy közötti kapcsolat mi által füzetett szorosabbá ? mert hiszen az V-ik czikkelyben ezen kapcsolatot olly szorosra füztük, hogy azt a földesúr és jobbágy egyesült akaratja sem képes feloldani, mert az urbéri adózásokat kölcsönös egyeség utján sem szabad örökre megváltani. Adja Isten, hogy ezen szorosra fojtott kapcsolat a nemzeti boldogságot meg ne fojtsa, adja Isten hogy az általam említett aviticitás és capacitás mostani állása fejünkre áldás helyett átkot ne hozzon. Én a 8-ik cz[ikkely] mellett szavazok.[20]

Andrássy : Nincs könnyebb dolog mint rossz szinben adni elő valamelly dolgot, ha olyanoknak ellenzésére alapítjuk azt, amit soha senki nem tagadott. Senki sem tagadta közöttünk, hogy minden egyes ember személyének s vagyonának a törvény oltalma alatt biztonságban kell állani. Csak az a kérdés : valjon itt, vagy a maga rendes helyén — ahol t. i. egész terjedelmében kimondathatik, — kell e ezen örök igazságú elvet kifejezni. Én elébb küldőim véleménye szerint azon meggyőződésben valék, hogy itt szükség kimondani,[21] de miután a kir. resolutió következésében az urbéri kihágások kiemeltettek, s a jobbágyoknak urbéri viszonyaira nézve minden biztositás megadatott, valamint meggyőződésemnek, ugy utasitásomnak is meg kellett változni, s ezen t. czikkelynek a maga rendszeres helyére halasztására szavazok. — Én a gömöri követ által felhozott hasonlitást egészen más értelemben veszem, mint Tolna követe, olly értelemben t. i. hogy nemcsak arról kell gondoskodni a törvényhozásnak, hogy a polgárok személye minden önkény ellen biztosítva legyen, hanem arról is egyszersmind, hogy a közbátorság minden kicsapongástól bátorságban helyheztessék, s a bünös nyomban büntetésre találjon. Ezen gondoskodáson alapul az angol constablerek, a franczia rendőrök hatalma, s csak illy gondoskodásbul kívánjuk mi is a VIII-ik art[icu]

[18] Vö. a 24. old. 10. jegyzetével.

[19] Bezerédy felszólalását l. előbb, 74. kk.

[20] Deák felszólalása csaknem szószerint megegyezik a *Jegyzőkönyv* szövegével. (X. köt. 61. kk.)

[21] Valóban, Andrássy a tc. 1833. okt. 15-i tárgyalásán országos ülésben lelkes beszédet mondott a javaslat mellett s reá is adta szavazatát ; viszont az 1834. okt. 3. ülés ismertetésénél Kossuth Esztergom megye szavazatát már a VIII. tc.-ket ellenző megyék között sorolja fel. Vö.: *Országgyűlési Tudósítások*. II. köt. 305. kk. III. köt. 571.

lust elhalasztani, távol lévén tőlünk ama dicséretesen magasztalt örök igazságot tagadni akarni. Ezen meggyőződésben lévén, én ép oly kevéssé rettegek amaz örök biró előtt megjelenve tetteimről számolni, mint Tolnának érdemes követe. Hogy mélyebb bélátással birhat nállamnál, megengedem, de hogy tisztább akarat, tisztább honszeretet melegitse keblét, azt el nem ösmerem, s valóban jure connato bonae existimationis megkívánhatnánk azoktul, kik az emberi jussok tiszteletét annyira szeretik emlegetni, hogy ne hidjék egyedül magokat a tiszta jó szándék depositáriusainak lenni. Megujitom tehát, hogy a jobbágyok személyének biztositását a kicsapongások és féketlenség zabolázásával öszeköttetni szükségesnek itélem ; igazolja ezen itéletemet a tapasztalás, mert ámbár fenállott az 1-ő rész 9-ik czimje, mégsem volt az képes bennünket minden viszaélés ellen védeni, kétségen kivül azért, mert a törvényes szabadság és féketlenség közötti vonalok eléggé szabályosan kihúzva nem valának ; ezt ragasszák a RR annak helyén, s idején a 8-ik czikkelyhez, s akkor fognak idvességes törvényt alkotni, de nélkülök s itt ezen törvény czikkelyt nem pártolom.

MAJTHÉNYI : Épen nem kétellkedik hogy Esztergom követe Isten előtt számolhatni fog tetteiről, mert hiszen mi követek, ugymond, olylyanok vagyunk, mint azok, kik hatalmokkal viszaélve tutela alá vettettek. Instructió nélkül nem csak szóllanunk, de ma holnap gondolkoznunk sem lesz szabad, s ennek következésében Esztergom követe is nyugodtan megjelenhet amaz örök biró előtt, mert tettei védelmeül küldőinek utasitását bémutathatja. Egyébiránt Tolna követének többnyire minden okoskodásaiban osztozik, ámbár meg van győződve, hogy nem épen szükséges magunkat megbotoztatnunk a végett, hogy a botozás fájdalmairól megfogásunk legyen ; azt mindazáltal nem állíthatja, hogy a Péter czártól vett hasonlatosság[22] helyesen lenne választva, mert ezen fejedelem maga végigment ugyan a katonaságnak minden lépcsőin, mind azáltal a botozásnak fájdalmas voltáról elannyira meg nem győződött, hogy a tiszteket is fel az ezredes kapitányokig bot alá vetette, s maga tulajdon kezeivel gyakran meg is korbácsolta. — Egyébiránt a VIII-ik t. cz. mellett szavaz, s ámbár a diaetának mihamarébi elosztását hazánkra nézve nagy szerencsétlenségnek koránt sem tartaná, mind az által serio felteszi a kormányról, hogy ha ezen t. czikkelyt itt elfogadja, a Juridicumot fel fogja vétettetni, s ott a törvény által kiveendő esetek szükségeskép meg fognak szabályosan határoztatni.[23]

CLAUZÁL : Igazat ád Gömör követének, hogy nincs nagyobb szerencsétlenség, mint a nép között nyugtalanság magvait elszórni, de teljes lélekkel meg van győződve, hogy ezen t. czikkelynek meghozása ilyes magvakat nem csak el nem szórna, sőt meg nem hozása fogja azokat elszórni, és növésre gerjeszteni azokat, mellyek az isteni s emberi igazság szerint meg nem tagadható jussok hoszas megtagadásával már elszórattak. Mindenekben, még a személyes bátorság társaságos jó voltában is privilegialis vonalok választják el magyartól a magyart, ezek szülik a béketlenséget, ezek okozzák, hogy az erőteljes magyar hon folyvásti colonialis állapotban sorvad, s nem is fog

[22] Vö. Bezerédy mondásával, 75. old.

[23] Majthényi itt szorosabban a büntető törvénykönyv javaslatának felvételére gondol ; a törvénykezési munkálat első részét, a törvényszékek elrendezését ugyanis már teljes egészében megtárgyalta az országgyűlés, a harmadik részt, a polgári törvények kijavítását is jórészt megvitatták már kerületi ülésben.

egyhamar azon polczra felemelkedni, mellyet constitutionalis nemzet léttére megérdemlene. Fájdalom azonban vannak, és igen is számosan vannak, kik minden hasznos intézetnek azt vetik ellene, hogy népünk még nem ért meg reá ; adja Isten hogy a kormány illy értelmü tanácsosinak javallatit soha meg ne keserűlje. A szónok azonban eme balvélemény megczáfolására elegendőnek látja hivatkozni a jamaikai rabszolgáknak adott azon szabadságra, hogy csak törvényes birótul függjenek,[24] s azon jussokra, mellyekkel a muszka czár 1833-ban a bessarabiai jobbágyokat felruházta volt.[25] Egyen vonatot húz ezek s hazánk népének állapotja között, olly egyenvonatot, mely a magyar népnek állapotját borzasztó alakba tünteti elő, — s a VIII-ik t. cz. mellett szavaz.

Szalopek nem csak hogy idevalónak itéli ezen törvényczikkelyt, sőt azt kivánná, hogy minden alkotandó bármi nemü törvénynek elébe tétessék. Tökéletesen hiszi ugyan, hogy Ő Felségének tiszta szándékában van (amint mondja) alattvalóit minden önkény ellen biztoságba helyheztetni, és nem is kételkedik, hogy ezen szép szándékot siker koronázná, ha Ő Felsége minden egyes sérelemnek, minden büntetésnek személyes tanúja lehetne, de mivel maga mindenütt személyesen jelen nem lehet, alkossunk törvényt, mely mindenütt jelen lészen, ezzel egyesitse Ő Felsége azon hatalmat, mellyel a törvények végrehajtására alkotványunk által felruháztatott, s így, csak így fogja alatvalóit minden önkény ellen biztositani.

Nagy Pál : Hallottam, hogy némellyek azon ok miatt akadnak fel a személyes biztonságnak ezen 8-ik art[icu]lusban kimondott elvében, mivel abban némi mocskot vélnek feltünni s olyas valami vádat, mintha nálunk ekkorig a jobbágyok személye törvény által biztositva épen nem lett volna. Én megvallom hogy vannak nekünk ilyes törvényeink, de ezek hasonlitanak azon törvényekhez, mellyekről igy szóll Horatius : *Malis vetita legibus alea.* Törvény által van a koczka tiltva, s uton útfélen koczkáznak, törvények tilalmazzák a békés polgárok személyét sértő kicsapongásokat, de ellehet róllok mondani : *Malis vetita legibus in omnes grassandi licentia.* Mit csinálnak sokhelyütt a földesurak s goromba tisztjeik a jobbágyokkal ? szükségtelen emlitenem, — tudjuk azt is hogy a szolgabiró, esküdt, comissarius sokszor bizon csak úgy ex abrupto jól megvágatja a szegény embert, és fájdalom gyakran büntetlenül, a katonatisztek lefelé a káplárig, — ezek, kiknek Austriában cassatio büntetése alatt tilalmas a paraszthoz csak egy ujjal is hozzányulni — nállunk ha bálba mennek s a forspont nem jő, hirtelen jó sort vernek a becsületes falusi bíróra. Látjuk tehát, minő bátorságban van a jobbágy személye eddigi törvényeink mellett. Száz meg száz borzasztó eseteket említhetnénk ennek bizonságaul, tudjuk a legközelébi időkben is mint kinoztattak halálig ártatlan leányzók, sőt tudjuk azt is, hogy magában Posonyban a pol-

[24] Az angol kormány 1830-ban a korona tulajdonában levő rabszolgákat szabaditotta fel, 1833. aug. 29-én pedig rendeleti úton szabad bérmunkássá deklarálta a gyarmatok 800 000 rabszolgáját és az ültetvényeseket 20 millió fonttal kártalanította.

[25] Az 1834. jan. 29-én megjelent rendelet szabályozta a besszarábiai parasztok és földesuraik viszonyát : elrendelte, hogy a személyükben szabad parasztok és a földesurak kössenek a korábbi szóbeli megállapodások helyett irásos szerződéseket a földesúri föld használatáról, s abban az esetben is kötelezte a földesurat a föld átengedésére, ha a felek nem tudtak megegyezni. Az ilyen esetben a rendelet által előírt szolgáltatásokat teljesítette a paraszt ; ezek a szolgáltatások lényegesen enyhébbek voltak a Magyarországon szokásosaknál, méginkább az oroszországiaknál s a tartomány különleges történeti fejlődésén alapultak.

góroknak nemcsak szükségök van biztositatni, hogy a féktelen olygarchák által meg ne verettessenek, de az ellen is szükségök lenne biztosittatni, hogy agyon ne verettessenek. Mindezen tapasztalások arra mutatnak, hogy ezen viszaéléseket, ezen égbekiáltó licentiát meg kell valahára zaboláznunk, nem is hiszem én, hogy ezt ő felsége ellenzené, hiszen Austriában, hol önkényes hatalommal ugyan, de atyai szive szerint hoz törvényt, még csak azt sem engedi meg, hogy valaki tulajdon inasát, kocsisát büntetlenül egy ujával megérinthesse, ámbár általában véve a bécsi cselédeknél erkölcstelenebb embereket képzelni sem lehet ; hogy hihessem tehát azt atyai szive felől, hogy minálunk egy millió familiát, földesúr, tisztviselő, katona s tudj' Isten minő mindenféle emberek önkényének alája vetni kivánna ; holott e jelen resolutiójában is nyilván kimondja, miképen minden rendü alattvalóit az önkény ellen biztositani akarja.[26] De megvallom hogy amint ezt magáról ő felségéről tökéletesen hiszem, úgy a kormánynak hasonló jó szándékáról egyátaljában meggyőződve nem vagyok. Hogyha itt e teremben Ő felségének ministerei jelen lennének, amint constitutionalis országban jelen lenniök kellene, megkérdezném őket, mondják meg az urak, nem lappang e az elhalasztás alatt elvetés, s fogják e az urak ezen t. czikkelyt in Juridico pártolni ? S ha azt mondanák, hogy igen is pártolni fogják, az elhalasztás miatt szerfelett nem aggódnék. De ezen kérdést nem tehetvén, kéntelen vagyok a kormány szándékának kitudása végett némelly combinativus jövendölésekhez nyúlni, s itt legelőbb eszembe jut az, hogy a Personalis úr eleintén ezen VIII-ik t. czikkelyt nem csak a systema formalitása tekintetéből ellenzette, hanem belső mivoltára nézve is veszedelmesnek állitotta,[27] s igy azt kell hinnem, hogy a kormánytól utasitása van ezen törvényczikkelyt majd a Juridicumban is ex merito ostromolni : mert ami itt veszedelmes, (pedig annak állitotta azt sokszor a M[éltósá]gos Personalis úr) az a Juridicumban is veszedelmes marad. Továbbá azon conjunctura is eszembe ötlik, hogy ha valóban csak más helyre halasztani, s nem elvetni kivánta volna a kormány ezen art[icu]lust, nem mozditott volna meg minden követ ellene, nem küldözte volna szélt a főispányokat, s nem forditott volna megbuktatására annyi erőt, mint amennyit forditott. Azt kell tehát hinnem, hogy a kormány ezen t. czikkelyt nem csak itt nem akarja, hanem egyátaljában és sehol nem akarja. Már pedig nem akarni valamit annyi, mint ellenkezőt akarni, vagyis el nem fogadni ezen t. czikkelyt annyit tesz, mint azt akarni, hogy azzal, ami ezen javallatban foglaltatik, ellenkező történjék.

Forditsuk meg tehát ezen t. czikkelyt, s látni fogjuk, mi a kormány szándéka, s látni fogjuk, mit engedünk meg, midőn ezen törvény tilalmát kimondani elmúlasztjuk. — A szóban forgó VIII-ik art[icu]lus megforditva igy állana : *Subditi non tantum per constitutum legalem judicem, sed etiam per alium quemcunque, et non tantum debite auditi ac juxta exigentiam legum*

[26] Vö. a 33. old. 11. jegyzetével.

[27] Az 1833. okt. 15-i országos ülésben a személynök nemcsak azzal érvelt, hogy a javaslat nem tartozik az urbariumba, hanem azt is hangoztatta, hogy „a kitüzött cél ugymint a jobbágy személyének s vagyonának biztossága el nem éretik, mert a szolgabirónak önkényes hatalma ezen törvénycikkely mellett is fennmarad", s ha a kivételeket, is nyomban ki nem jelölik, „többet ád, mint adni akarunk, többet ád, mint a 1-ae 9-us s miután az urbarium lesz azon törvény, mellyet a jobbágyok különösen szem előtt fognak tartani, a más helyütt szabandó kivételek nem fogják a törvény céljának helyes értelmét, sem a köznyugalmat eszközölni". L.: *Országgyűlési Tudósítások*. II. köt. 304.

judicati, sed etiam non auditi, et non judicati in rebus personisque suis turbari, quin imo etiam capi et poenae corporis afflictivae subjici possunt.[28] Már pedig illy törvényt alkotni, melly mindezeket megengedi, (mert nem tilalmazni annyi, mint megengedni) még akkor is rettentő igazságtalanság lenne, ha Abyssiniában volnánk, vagy egy deportált rablókbul alkotott coloniának hoznánk törvényeket, mert még ezek is megkivánhatnák, hogy törvényes birójok legyen, s törvény szerint itéltessenek. Aki azt hiszi, hogy minálunk még bot nélkül rendet tartani nem lehet, nagyon csalatkozik s nem ösmeri az emberi természetet. — A szelidség mindég jobban, mindég biztosabban vezet az erőszaknál, s az erőszak közönségesen mindég azt mozditja elő, amit gátolni akar. Ezer meg ezer példákat nyujt erre a historia : a keresztény vallás, később pedig a reformatio soha sem terjedett volna el ennyire, ha olly durva erőszakkal nem igyekeztek volna terjedelmét gátolni ; a balgatagok nem tudták, hogy nem tehettek volna nagyobb szolgálatot azon ügynek, mellyet elnyomni akartak, mint épen az által tettek, hogy erőszakkal elnyomni akarták. És hogy különösen azon körbül hozzak fel példát állításomnak bizonyitására, melly kör minnyájunk szeme előtt fekszik, csak azt említem, hogy gyermekkoromban, megjelenvén a katonák exercirozásánál bámulni, láttam, miként állott minden recrutának háta megett két káplár pálcza is, s hallottam kiabáltatni, hogy e nélkül a durva bárdolatlan néppel semmire sem lehetne menni ; im most amint hallom, cassatio büntetése alatt tiltva van az exercirozás közötti brutalis botozás, s valjon nem exerciroznak úgy katonáink, mint előbb ? Még most is azt állitják hogy armádánknál a botot eltörülni nem lehet, mert népünk nem érett a szelid bánásra. Nem tudom, a horvátok érettebbek e, mint országunknak többi lakosai, de azt tudom, hogy midőn Napoleon a szávai részeknek ura volt,[29] az öreg horvát katonák szint olly vitézül viselték magokat bot nélkül Napoleon alatt, mint bot mellett az Austriai Ház alatt. Tudjuk azt is, miket nem jövendöltek 1830-ban a katonaállítás felől, minő aggodalmokkal töltötték el az országot, hogy a baromi fogdosás helyébe sorsvonást határozánk ; s im tudjuk, az illető követeknek jelentésiből tudjuk, hogy még a marmarosi oláhok között is legszebb renddel ment véghez a sorozás, és Sopronban a gyülöletes dolog nemzeti ünneppé változott.[30] Illy hatása van emberre a szelid bánásnak, s mi mégis most, midőn Angliában már törvény hozatott, hogy büntetlen a barmot sem szabad kinozni,[31] mi nem akarjuk Magyarországon azon elvet kimondani : hogy egy tiszteletre méltó paterfamiliást csak úgy ex abrupto megbotozni nem lehet! — Én tehát amint mondám, azt, hogy ha másuvá halaszttatik ezen t. cz., ott elfogadtatik e ?

[28] A *Jegyzőkönyv* szövege szerint : „Subditi non tantum per substitutum legalem judicem debite auditi, et iuxta exigentiam legum judicati, sed et aliter in rebus personisque suis turbari, quin imo etiam in casibus lege non definitis capi et poenae corporis afflictivae subjici valeant." (X. köt. 69).

[29] Horvátország Száván túli része a magyar tengerparttal, Fiuméval, Triesztte, Isztriával Görz-cel, Krajnával, a villachi kerülettel és Dalmáciával együtt az 1809-i schönbrunni békétől Napóleon bukásáig volt francia uralom alatt Illyria néven.

[30] 1830. okt. 18-án kerületi ülésben Nagy Pál indítványozta, hogy fogdosás helyett sorshuzással történjék az ujoncok kiállitása. A rendi törvényjavaslat ilyen értelemben is készült el, a javaslat nov. 8-i, országos ülésbeni vitája során azonban eléggé éles vita alakult ki a kérdés körül. A sorshúzás elve végül is diadalmaskodott. Vö.: Bertha Sándor, *Országgyűlési Tárca 1830-ról.* Pest 1843, 104. kk. 158 kk.

[31] Angliában 1824-ben alakult meg az első Állatvédő Társaság ; az egyre szélesedő társadalmi mozgalmat a törvényhozás később törvényesítette.

még markomban nem tarthatván, hazám népét pedig nemzetünk gyalázatára tovább is bot önkénye alatt hagyni nem akarván, a VIII-ik art[icu]lus mellett szavazok.

BŐTHY: Tökéletesen egyetértek azzal, hogy a polgári alkotványnyal biró nemzetek boldogsága nem annyira a törvényeken, mint azoknak szent, és lélekismeretes megtartásán alapúl. A törvény csak üres, holt betű, mellynek egyedül a teljesités ad életet, s ha hogy a gyakorlat nincs összehangzásban a törvénynek néma betüivel, a csalódás annál érezhetőbb, s áldás helyett átkot terjesztett a törvényhozás. S azért ama hires franczia utazónak, midőn idegen népekhez ért, nem az volt első szava, minők a törvények? hanem az, hogy miként tartatnak meg? De azért, mivel a gyarló ember alkotta törvényben minden bűnre büntetés szabatik, s mégis nincs törvény, melly meg ne sértetnék, koránt sem az következik, hogy mezőt tárjunk a féketlenségnek, s a ki nem kerülhető viszaélés miatt törvényeket ne hozzunk, hanem inkább hogy minél szorosb sanctióval irjuk azt körül, s minél szorosban ügyeltessünk fel, hogy a bűn büntetlen ne maradjon, s törvényeink szigorú végrehajtással tiszteletben tartassanak. — Ami már a királyi resolutiót illeti, meg kell vallanom, hogy én hazánknak panaszteljes tapasztalása szerint, a kormányt resolutióinak kiadására nézve bőkezűséggel mindeddig nem vádolhattam; ezen hiedelmemben azonban a jelen kir. válasz által meg vagyok czáfolva, midőn tapasztalom, hogy amelly törvénynek elfogadására három szó elég vala, s e három szóval nyolcz millió áldását olly könnyű volt megérdemleni, annak félrevetésére egész lapot veszteget a nélkül, hogy ellenkezésének a nem ide valóságnál egyéb okát adná.[32] Ha már rövid földi pályánkon egyes emberek életében is hibás szokás a mai nap munkáját holnapra, s holnapról holnaputánra halasztani, s ha ezen halogatás káros következéseit minden ilyes ember, s mindazok kikkel összeköttetésben él, mulhatatlan meg érzik: mennyivel inkább hiba, s menthetetlen hiba ezen halogatás a törvényhozásban, hol milliók boldogsága vagy boldogtalansága követ minden lépést, hol a viszaidézhetlenül elszalasztott napnak veszteségét millióknak könnyei kisérik! Jól tudom én azt, hogy minden törvény a status boldogitását czélozza, azt kellene legalább czéloznia, de tudom azt is, hogy vannak olly törvények, mellyek szélesen áradó hatásuknál fogva a többiek sorában különösen ragyognak. Ilyen volt az V-ik, ilyen a VII-ik t. cz., hasztalan küzdöttünk érettök, sirba kellett őket szállitanunk bizontalan időre, mert ki képes előre megmondani, mikor harsogand a feltámasztó kürt szava? Itt van még előttünk a VIII-ik t. cz., két évi munkálódásunk disze, naponként kevesedett reményink végső maradványa, ez azon czikkely, melly boldogságát biztositaná adózó népünknek, azon népnek, mellynek sorsát gyermeki koromtul olly melegen hordoztam keblemben, és meg kell vallanom, hogy mindazok után, amellyeket immár tapasztalék, nem remegő örömmel, hanem reszkető félelemmel tekintek e mai nap kimenetelének elébe; ha még reményimnek ezen egy végső támasza is eldől, úgy fognak nélküle a többi törvények állani, mint az ősz fagyával levelét vesztett száraz galy, szomorú jele annak, mi mulandó minden ez életben! Hetven éveknek kinos várakozása után előttünk állott a régen várt, a sokszor hiában remélt alkalom; meleg örömre hevültem én, (soha nagyobbra nem egész életemben), hogy küldőimnek becses bizodalmánál fogva részt vehetek a nagy munkában, hogy karjaim is segithetik

[32] Vö.: *Iratok*. III. köt. 49.

nemzetem boldogságának épületjét megépíteni. És ennyi remény, ennyi várakozás után semmi sem történt egyéb, mint annak törvényesitése, mit a kormány már ez előtt 70 évekkel önkényt megadott! És valjon midőn minden halad, egyedül csak nemzetünk legyen örök veszteglésre kárhoztatva ? Egyedül nemzetünk ne legyen fogékony ezen VIII. cz[ikkely] józan szabadságának elfogadására ? Én ezt sem mint ember, sem mint hazafi el nem ösmerem. Valjon midőn Éjszak Americában a boldogitó szabadság fáklyáját kitüzték,[33] minden ember a miveltség magas fokán állott e már ? S mivel nem állott, veszedelmet hozott e a szabadság s törvényelőtti egyenlőség ? Vagy midőn a franczia törvényhozó gyülekezet törvényeit alkotá s kimondá, hogy minden ember a törvények egyenlő oltalmára számolhat,[34] nem élt annak jó voltával egyiránt a vogezi szénégető s a parisi elegant ? Törvény, T[ekintetes] RR, csak törvény teszi, csak törvény teheti a nemzeteket szabadságra éretté, s csak a szabadság, a józan szabadság boldoggá, ez füszerezi meg a földmivelő kenyerét, ez ad vigasztalást, az élet viszontagságaiban, de nállunk, midőn csekély kunyhójában halállal küzd a földmivelő, orvosi segedelem után nem kivánkozik. Miért is szeresse az életet, a nem szabad életet, melly gyönyörüséget nem nyujt az önkény alatt szenvedőnek! Miért féljen a haláltól, melly őtet csak kinoktul menti meg! — Én a szerkeztetésre szavazok.[35]

Balogh : Elveszett immár az általunk javalt 5-ik urbéri t. cz. 2-ik §-usa, amelly ha megállott volna, hazánk felett egy új dicső időszak fénylene, elvesztével pedig örökös szolga most már a magyar jobbágy, s a 19-ik században is csak ott áll, hová őt eldődeink buzogányai tasziták. Elveszett a VII-ik cz[ikkely] is, s annak elvesztével hazánkban a legszámosabb felekezetnek birósága a részrehajló igazságnak képrajza marad. El fog veszni nemsokára (amint látni lehet) a VIII-ik t. cz. is, melly a jobbágynak személyét biztositaná, s elvesztével a kegyetlen földesúr kinzó pálczái gúnyolva nevetik az őket szélttörni akarókat. Illy nagy, illy rémitő veszteség után, miután szivemnek három kedveltje keblemből irgalom nélkül kiragadtatott, engedjék a T[ekintetes] RR! hogy az egész urbér felett elmondjam hattyú énekemet.

Midőn e jelen országgyülés kezdetén a tanácskozás tárgyainak soráról szó vala, a többséggel én is arra voxoltam, hogy az urbéri munkálaté legyen az elsőség,[36] mert látván hazánkban több millió polgártársaimnak sajnálatra méltó sanyarú állapotját, hallván a jelen országgyülést nem sokkal megelőzött öldöklő nyavalya alatt az adózó népnek némelly megyékben elkeseredését, tartván az ezekből származható kétségbeesés borzasztó következésitől, a milliók jövendő boldogságának alapját mentől előbb megvetni, s igy a földesúr s jobbágy között ekkorig ugyan csak rejtett, de talán nemsokára kitörhető

[33] Az Angliától való elszakadást deklaráló és az emberi jogokat kimondó 1776. júl. 4-i függetlenségi nyilatkozattal.

[34] A francia nemzetgyűlés 1789. aug. 4-én tett ünnepélyes nyilatkozatot az emberi jogokról. (Déclaration des droits de l'homme et du citoyen.)

[35] Beöthy beszédének csak néhány soros kivonata olvasható : *Jegyzőkönyv.* X. köt. 71.

[36] Balogh már a kérdés első tárgyalása alkalmával, az 1832. dec. 27-i kerületi ülésben az úrbéri tárgy elsőségére szavazott. L.: *Országgyűlési Tudósitások.* I. köt. 38. — Ilyen értelemben szólalt fel a jan. 7-i kerületi ülésben is. L.: Uo. 78. — Az úrbéri tárgy elsősége ekkor még a kereskedelmi munkálattal szemben kisebbségben maradt, a jan. 12-i országos ülésben azonban már többséget nyert a Balogh által is támogatott sorrend. L.: Uo. 96.

ellenségeskedésnek okait gyökerestől kiirtani kivántam. Aminek valósultát annyival inkább remélheténk, mert hiszen a kormány maga is (mellynek a nemzet erőtlenségén s apathiáján mindent kivivni tudó hatalmát 10-ik decemberben[37] leginkáb bámultam) a királyi előadásokban sok szép szavakba burkolt igéretek kecsegtetésével ugyanezt látszatott kivánni. A nemzettől pedig annál többet várhatánk, mert miután jóval e jelen országgyülés előtt hazánknak egy jeles fia, lángésszel s hazafi lelkesedéssel teljes irásaival[38] a felvilágositás fáklyáját meggyujtá (sokszorozott hangos éljen kiáltás az ülésben jelen volt lelkes *Szécsényinek*[39]) minden gondokozó embernek, minden társaságnak kedvencz tárgya a jobbágyoknak adandó engedélyek valának, sőt úgy látszott, hogy megyék és megyebeliek egymást a liberalitásban és nagylelküségben nem csak elérni, hanem elhagyni is törekedtek volna, magam pedig lelkes küldőim által a legszebb utasításokkal felruházva jövék e jelen országgyülésére. Meg is feleltek a T[ekintetes] RR! nemzetünk várakozásinak, mert habár sokat kellett is a főrendekkel küzdenünk, végre csakugyan az ő megegyezésök hozzájárultával is olly urbéri czikkelyek küldettek fel ő Felsége jóváhagyásának alája, mellyek a jelen század szelid lelkének, a magyar nemzet nagylelkűségének s a törvényhozó test érett megfontolásának szülemények valának, s miután ez megtörtént, ekkor már a nemzet boldogsága egyedül a királyi válasz kegyességétől függött, melly kegyességre a T[ekintetes] RR elegendő anyagot nyujtottak. — Nagy volt a remény, feszült a várakozás! és ime mi történik! e folyó esztendei augusztus 28-án[40] minden hazafi dobogó szivvel sietett az ország házába, hol a királyi válasz rettentő villám- s menykőszórások közt felolvastatott, — mintha foglalatján magok az egek is boszonkodnának! És oh fájdalom, a nemzet, s főkép az adózó nép legszebb reményinek egyszerre vége lőn, s a kikelő szép új világ derültét sötét felhők boriták, mert miután a kir. válasz a három legérdekesb törvényekre nézve tagadó vala, habár a királyi válaszok kötelező erővel nem birnak is, tudták azt mégis igen jól hazánknak nálamnál tapasztaltabb férfiai, hogy a kir. válasz a nemzet legerősbnek látszó intézetit gyökerestől felforgatni képes ; tudták, hogy a kir. válasz olly varázserővel bir, melly a legelszántabb hazafit is sokszor meg szokta széditeni, tudták, hogy a kir. válasz sokakra nézve olly vezércsillag, mellynek útmutatásához szokták szabni minden lépésöket. Igazolva is lett méltó félelmök, mert a kir. válasz következésében kiterittettek itt és az egész hazában minden hálók az 5., 7. és 8. t. czikkelyek elfogására, — dolgoztak mindenfelé a kormány emissáriusai, lótottak futottak alá fel a főispányok, csevegtek mindenfelé ezeknek creaturái a jelen országgyülésnek veszedelmes tendentiájáról, minket, az emberiség barátit, demagógoknak, ultráknak, jacobinusoknak és tudja Isten minek neveztek, szóval midőn az egyik rész a kormány kivánsága tellyesitéséért mindent el-

[37] Ti. az örökváltság ügyének bukásakor.

[38] Az utalás Széchenyi *Hitel* és *Világ* c. munkáira vonatkozik : az előbbi 1830-ban, az utóbbi 1831-ben jelent meg.

[39] Széchenyi az ülést megelőzően hosszú ideig távol volt Pozsonytól ; 1834. aug. 30-án indult el az Aldunára, hogy a folyamszabályozást előkészítő tárgyalásokat lefolytassa Ghika Sándor havasalföldi, Milos szerb fejedelemmel és a török porta képviselőjével. Dec. 25-én érkezett vissza Pozsonyba és azonnal megkezdte agitációját a követek között a híd érdekében.

[40] Az időpontra rosszul emlékszik Balogh János : a kir. resolutiónak a kelete ugyan aug. 28. volt, de az aug. 30-i elegyes ülésben hirdették ki. Vö.: *Országgyűlési Tudósítások*. III. köt. 471. — A kihirdetés időpontjában Pozsony fölött rendkívül erős zivatar tombolt.

követett, a másik rész nem sejditvén a jövendő veszteséget, csupán és egyedül ügyének szentségére támaszkodott, és ime előttünk állanak most olly urbéri törvények, mellyekről bátran azt mondhatom, hogy azokat nem annyira az országgyülése, mint a bécsi Cabinet, és annak hazánkbani befolyása alkotta. Igy vész el hazánkban minden nemzeti ügy, igy is fog elveszni mindaddig, mig az országgyülése úgy lészen alkotva, ahogy most áll, mig t. i. a kormánynak és a M[éltósá]gos főrendeknek korlátlan vétója lesz, mig a vármegyék önállásúabbak, a kir. városok függetlenebbek nem lesznek, mig az egyházi Rend a világi törvények hozásában részt veszen, mig minden hivataloknak kiosztása a kormány kezében marad s ezek által a nemzetnek még csak serdülni kezdő ereje lehető nagyságáig ki nem fog fejlődni. Mindezeknek pedig életre hozását olly hazában, ahol két esztendeig tartott tanácskozásink után a jobbágyok örökös szolgaságát, személyöknek bizontalanságát, s a földesúr önbiróságát kiküszöbölni nem lehetett, — mindezeknek, mondom, elérését mikorra lehet reménleni ? Örüljenek az önként mutatkozó feleletnek azok, kik minden nemzeti előmenetelt veszedelmesnek tartván, az egyhelyen veszteglésnek hiv barátjai, örüljenek azok, kiknek az ön haszonlesés lévén bálványuk, ennek a nemzet legszentebb jussait feláldozni készek, s kik a milliomok milliárd könycseppeit csak közönséges vizeknek tekintik. — T[ekintetes] RR! hazánkban, valamint egész Európában most a principiumok egymással harczba szálottak. Kivánom szivemből, hogy se bajonetekre, se baricádokra ne appelláljanak, azonban jól megfontolják a politikai antiquitások szeretői, hogy a többség minden nemzetnél ellenök van, azon többség, mellynek hoszas béketűrésével viszaélni messzebb vezet, mint hová a jelen század szelid intéseinek engedelmeskedő reformerek a nemzeteket juttatni akarják, s igy talán tanácsosabb volna reájok nézve a maga idejében egy okos capitulatiórul gondoskodni, mint a sokáig ki nem állható ostrom ellen való szegüléssel mindent koczkáztatni. Hallám több izben e jelen országgyülés alatt emlittetni, hogy ha általunk a democraticum principium olly világosan ki nem fejlődött volna, a kormány, a főrendek s az egyházi Rend inkább hajlottak volna az általunk javalt moralis engedélyek elfogadására ; de igy, miután a democratia elvét igen nyilvánosan kimondottuk, a nyolcz százados alkotvány megrezzenése nélkül moralis engedményeinket el nem fogadhaták. Ugy de hát olly gyenge lábakon áll már a magyar aristocratia, hogy azt három urbéri t. czikkely is képes megrázni s megrenditeni ? Vagy talán a jobbágyok örökös szolgasága, a földesúr birósága és a pálcza önkénye azon talpkövek, mellyeken a magyar constitutio nyugoszik ? Ha ez igy volna, akkor a magyar alkotványt nem aristocratiának, hanem aristocraticus despotismusnak, oligarchicus tyrannismusnak, vagy egy olly szörnyetegnek[a] kellene tartani, a melynek kifejezésére az alkotványok szótárában alkalmatos szó sem találtatik. Ürügy ez tsak T[ekintetes] KK és RR! és egy oly ritka szövésü lepleg, amellyen keresztülnézni nem nagy mesterség, — nem is lehet többé a nemzetek és a nagyközönségnek szemeit kék gőzzel kápráztatni. Valódi oka annak, mért idegenkednek annyira a kormány, a M[éltósá]gos főrendek és az egyházi Rend a moralis engedményeket elfogadni az : hogy a kormány a nemzeti erőnek nevekedésébül ön tágas hatalmának következő megszoritását félti, a főrendek az általok imádott aristocratiai elemnek a mostani század elveivel való összevegyülését magokra nézve veszedelmesnek, és igy az oligarchia

[a] Innen a szöveg a bekezdés végéig idegen kéz írása.

gőgjét és dölyfét megczáfolónak lenni tartják ; az egyházi Rend pedig azon sziklának, melyre Péter az egyházi hatalmat épitette, szétpattanásától irtódzik ; és igy e hármas szövetségnek kicsinyben czélja az, ami nagyban a Nagy Európai Szövetségnek.[41] — Nekem pedig, ugy mint az oppositio, melynek koporsóm zártáig tartó hivséget igérek, egyik tagjának czélom az, hogy e jelen veszteség által el nem rettentetvén, a szenvedő emberiségért addig fáradozzak, mig az általam emlitett principiumok harczában legalább reménlhető lészen az, hogy valaha a mi táborunkban is lobogjanak a győzedelem zászlói, melyleknek látásán a most szenvedő milliomoknak szemei a reájok nézve régtül fogva száraz magyar földet örömkönnyekkel fogják áztatni.[42]

*

Mindezen fényes előadások ellenére azonban voxok többségével a kir. resolutió fogadtatván el, a VIII-ik art[icu]lus is elesett. — De már az előbbi levelemben közlött végzés szerint kerületi tanácskozásra menvén vissza, a RR *január 2-án* 25 voxal 22 ellen elhatározák, hogy a kir. resolutiónak azon szavai, mellyekben Ő felsége alattvalóinak minden önkény elleni biztositását tennen szándékai közzé is számitja, a VII. t. cz. 5-ik §-ának bévezetésébe igtattassanak, — a felirásba egyszersmind az tétetvén, hogy a RR ezen általános elvnek a polgári viszonyokra nézve való specificus alkalmaztatásáról még e jelen országgyülésen fognak rendelkezni. — (Bővebben jövő levelemben.) *Január 3-án* a KK és RR azon pontokra nézve, mellyekben a 6-ik art[icu]lus végéig még nincs egyeség a két tábla között, előbbi véleményök mellett maradtak. — A fő RR pedig a 7-ik t. cz. 5.— §-a felett tanácskoztanak.

210.

a)

1835. január 2.

Kerületi ülés.

Tárgy : Deák inditványozza, hogy a jobbágy személyes biztonságának elvét a kir. resolutiora támaszkodva iktassák utólag a VII. tc. 5. §-ába.

b)

1835. január 3, 5.

Főrendi ülések.

Tárgy : Az urbéri VII. tc.-nek az urbéri kicsapongásokról szóló 5. §-a.

[41] A Szentszövetség I. Sándor orosz cár, I. Ferenc osztrák császár és III. Frigyes Vilmos porosz király között jött létre Napóleon legyőzése után, 1815. szept. 25-én. Az alakuláskor hangoztatott ideális célkitűzésekkel ellentétben valódi rendeltetése a haladó mozgalmak elleni küzdelem összehangolása és egységes irányítása volt. Ezt a rendeltetését a 48-as forradalmakig Metternich irányítása alatt híven be is töltötte.

[42] A dec. 30-i 271. országos ülés részletes naplóját — benne Balogh beszédének a fentivel csaknem szószerint azonos szövegét — l.: *Jegyzőkönyv.* X. köt. 45. kk.

a)

Pozsony, Januar 7-én, 1835.

Lapjaim szokott körét haladólag is bő tudósitást tevén a 30-ik decemberi országos ülésről, mellyben az urbéri VIII-ik t. cz. elesett, meg kell még jegyeznem, hogy miután a resolutiónak elfogadása többség szerént végzésnek kijelentetett, DEÁK felállott, s a dolog felől kerületi tanácskozást kivánt, mert a resclutiónak tartalma sokkal fontosabb, mint sem hogy a VIII-ik art[icu]lusnak elvetése csak igy pusztán és szárazon kimondathatnék ; s az is fontos dolog, hogy mi fog a felirásba tétetni ? s mit fognak talán különben is a RR szükségesnek itélni. — Ezen kivánságnak JUSTH ellene szegült, de az erősen hangzó *Circulus* felkiáltás által legyőzetvén, a kerületi tanácskozás csakugyan elhatároztatott, miután a PERSONALIS ismételve országos végzésnek jelenti, hogy ezen VIII-ik t. cz. eránt a resolutió el van fogadva.

December 31-én tehát a szokott újesztendei tisztelkedések jövén közbe, — a KK és RR egyszersmind Duna szabályozás iránti második izenetjöket (országos ülésökben szórul szóra jóváhagyva) a Fő RRhez általküldvén,[1] — az Újesztendő napi szünet multával, *január 2-án* 1835 *Hegedüs* és *Aczél* elnökségök alatt kerületi ülés tartott, mellyben e következő inditvánnyal lépett föl.

DEÁK : Az ország Rendei azt terjesztették fel az urbért tárgyazta repraesentatiójokban, hogy a jobbágyok személyének s vagyonának mindennemü önkény elleni biztositása végett alkotják a VIII-ik t. czikkelyt,[2] erre épült a kir. válasz is, melly az önkény elleni biztositásra nézve felirásunk érdemével megegyez, midőn ezeket mondja : Suam Majestatem cupere : ut quisque subditorum suorum, atque ideo numerosa etiam rusticorum classis in concreto, sicut et singillative non solum in sua erga Dominos terrestres correlatione, sed quavis alia quoque ex parte contra omne arbitrium tuta, in rebus et persona debita perfruatur securitate.[3] — Ennyiben tehát az ország Rendeinek felirása és a királyi válasz egymással megegyeznek ; tudjuk pedig, hogy amiben ezek megegyeznek, abbol kell a törvénynek készülni.[4] — Ezen kir. válasz felszóllitására kihagyták ugyan a RR a VIII-ik t. czikkelyt, de szintén annak felszóllitására szükségesnek látták az urbéri viszonyokat tárgyazta kicsapongások megzabolázására külön specialis provisiót tenni, s e végett alkották a VII-ik t. czikkely 5-ik §-át.[5] Már tagadni nem lehet, hogy ha akkoron, midőn ezen 5-ik §. alkottaték, a VIII-ik t. cz. már nem létezett volna, a KK és RR kétségen kivül ezen 5-ik §-ba igtatták volna a kir. resolutiónak tennen felirásukkal megegyező emlitett principiumát, s ezt csak azért nem tették

[1] A kérdés előzményeire l. *Országgyűlési Tudósitások*, III. köt. 729. kk., a rendek második izenetét a, szóban forgó tárgyban l.: *Iratok*. III. köt. 292. kk.

[2] „A jobbágyoknak urbéri állapotja a feljebbiek által teljesen el lévén határozva, hogy azoknak sorsa egyéb polgári viszonyaikra nézve is biztositva legyen"... (A VIII. tc bevezető szavai : *Iratok*. I. köt. 545. kk.)

[3] Vö.: *Iratok*. III. köt. 49.

[4] A rendi országgyűlés gyakorlata szerint korábban a törvények végleges szövegét az országgyűlés végén a kancellária országgyűlési bizottsága és az országgyűlés küldött sége közös vitaülésben — az ún. concertatio-ban — állapitotta meg azokból az elemekből, amelyekben a feliratok és válaszok során az országgyűlés és a király között megegyezés jött létre.

[5] Vö. a dec 12—20-a közötti kerületi ülések és a dec. 29-i országos ülés vitáival és a viták eredményeként kialakult új szöveggel ; *Iratok*. III. köt. 293. kk.

mert a VIII-ik art[icu]lusban volt az kimondva, ott volt törvénybe igtatva; ez azonban most elesett, azt pedig, amiben az országos felirás és kir. válasz egymással megegyeznek, hallgatással elmellőzni nem lehet, mert ez a törvénynek anyaga; annyival inkább szükség tehát a kir. válasznak ama principiumát elfogadni s az 5-ik §-ban kitenni, mivel már a stylaris concertatio is megszünt, s Ő felsége az ország Rendeinek kivánsága szerint, a törvény szavaira nézve is kiereszkedik kir. válaszában.[6]

A magyar törvényekben szebb, dicsőségesebb elv még kifejezve nincs, mint mellyet ezen kir. válaszban olvasunk; ne mulasszuk el azt a 7-ik cz[ikkely] 5-ik §-ába bétenni; amit el sem mulaszthatunk, mert miben a törvényhozó hatalom két része megegyez, az az ország tulajdonává vált, mellytől hazánkat megfosztani nem lehet. A 7-ik t. cz. 5-ik §-ának bevezetését tehát e következő szavakra kivánom által változtatni: „Ut subditi in concreto sicut et singillative quavis ex parte, adeoque in sua quoque erga Dominos terrestres correlatione, contra omne arbitrium tuti, in rebus personisque debita perfruantur securitate, statutum est: 1-o — s a t., a felirásba pedig kifejeztetni javallom, hogy valamint ezen általános elvnek specificus alkalmaztatását az urbéri viszonyokra nézve itt megtettük, úgy a jobbágyok egyéb polgári viszonyaira illető helyütt szintén megtesszük.

Ezen inditvány háromféle tekintetből elleneztetett. Hertelendy Miksa nem látná épen feleslegesnek ezen javallatot, hahogy a VII-ik t. cz. 5-ik §-sa már országos tanácskozáson is által nem ment s a fő RRhez is meg nem küldetett volna, — de miután ez igy van, csak azon esetben lehetne ismét azon 5-ik §-hoz szóllaniok a RRnek, hahogy az a főRR által el nem fogadtatván ide visszakerülne. Egyébiránt a 8-ik art[icu]lus kimaradása országos végzéssé vált, szükség tehát ennek nyomán maradni; s igy a jelen kerületi tanácskozásnak más köre nem is lehet, mint az, hogy mi tétessék a felirásba? — mellyre nézve a szónok épen nem ellenkezik, tegyék a RR bátorságba magokat az iránt, hogy a jobbágyoknak egyéb polgári viszonyaikra nézve is minden önkény elleni biztositásokrul még e jelen országgyülésen rendelkezni fognak; de hogy a 7-ik t. cz. most, midőn már a fő RRhez által küldetett, itt megváltoztattassék, ebben meg nem egyezik.

E volt az első ellenvetés, mellynek czáfolására Deák megjegyzi, hogy az csak akkor állhatna, hahogy a dolog fekvése időközben egészen meg nem változott volna. De a VII-ik t. cz. azon suppositumban küldetett által a főRRhez, hogy a VIII-ik t. cz. megáll, mellyben az országos felirásnak Ő felsége által is elfogadott elve kifejeztetik, s igy annak a 7-ik cz[ikkely] 5-ik §-ban kifejezésére szükség nem vala, de miután a VIII-ik t. cz. elesett, a dolog fekvése egészen megváltozott, s visza kell menni az 5-ik §-ra, hogy a kir. válaszban elfogadott elv, melly már az ország kincsévé vált, el ne szalajtassék. — Borcsiczky szintén tagadá Torontál követe ellenvetéssének helyes voltát; különben, hahogy az állana, a szónok örökké ellenzené, hogy egy operatumnak teljes bérekesztése előtt, egyes törvényczikkelyek a főRRhez által küldessenek, amint jelenleg időnyerés tekintetéből által szoktak küldetni.

[6] Az 1834. aug. 28-i királyi válasznak arra a gyakorlatára céloz Deák, hogy a korábbi országgyűlési szokással szemben (l. előbb a 4. jegyzetet) a rendi törvényjavaslatok szövegében pontosan megjelöli a kihagyandó szavakat, vagy mondatokat és véglegesnek szánt szövegezésben megadja a beiktatandó új részeket is.

A második ellenvetést ACZÉL tevé elnökileg, állitván hogy a Personalis ismételve azt jelenté ki végzésnek, hogy a resolutió el van fogadva, s a VIII-ik art[icu]lusban foglalt elv pertractatiója a maga hellyére halasztva. A zalai inditványban pedig ezen elhalasztott pertractatiót gondolá észrevenni s azért tagadta, hogy az országos végzés ellenére a felett csak tanácskozni is lehetne. — Erre némelly felkiáltások hallatszottak oly értelemben, hogy a Personális nem azon kifejezéssel élt a végzés kijelentésében, mellyet a kerületi elnök emlitett. — DEÁK pedig ezeket felelé: minő szavakkal élt a Personalis, minőkkel nem élt, azzal én nem törődöm, mert minket a Personalis szavai oly kevéssé köteleznek, mint akár melly egyes követ kijelentése. Itt csak a többség végez, csak a többség kötelez, a többség pedig azt végezte, hogy a kir. resolutio el van fogadva; inditványom tehát nemcsak nem ellenkezik a végzéssel, sőt el nem fogadása ellenkeznék, miután egyebet nem kivánok, mint azt, hogy ami a kir. resolutióban tennen értelmünkkel megegyzőleg benfoglaltatik, épen azért igtattassék törvénybe, mivel a többség által a kir. válasz elfogadtatott. — ANDRÁSSY különbséget tesz a Personalis kijelentéseinek kötelező erejére nézve, amint azok vitatás közben ön vélemény gyanánt, vagy vitatás után a többség akaratjának kijelentése gyanánt tétetnek; amazokat maga is olly kevéssé ösmeri el kötelezőknek, mint akármellyik egyes követ kijelentését, de emezeket a többség akaratjánál fogva kötelezőknek vallja, nem akarván ezen nyilatkozásával a RR ellenőrzési hatalmát tagadni.— BALOGH azonban kötelességének tartá ezen elveknek ellenmondani, 1-ör azért, mert a Personalisnak sem vitatás közben, sem vitatás után nincs a követek szavával hasonlatosságba jöhető szava, minthogy a követ szava voks, a Personalisé pedig soha sem az, 2-or mert a többség akaratját kijelenteni a Personalisnak nem jusa, hanem kötelessége, mellyet lélekösméretesen kéntelen teljesiteni, mert a RR ellenőrségének alája van vetve, s azért már azt is hibának tartja, hogy a Personalisok a magok véleményét előre ki szokták jelenteni, mert ez nem egyéb mint informatio, a Personalisnak hallgatnia kellene, a kérdéseket egyszerűzni s a követek voxait öszeszámitani.

Egyébiránt ezen második ellenvetéshez ragaszkodva PÉCHY, ANDRÁSSY, JUSTH és SZLUCHA hasonlókép úgy nyilatkoztanak, hogy az inditvány ellenkezik az országos végzéssel, mert nem egyebet céloz annál, hogy a többség által elvetett 8-ik t. cz. a 7-ik t. czikkelybe bé csúsztassék. Magát azon elvet, hogy a jobbágyok minden önkény ellen biztositva legyenek, a szóló követek is szentnek tartják, szükségesnek vélik azonban, hogy annak kimondása a közbátorságot biztositó intézetekkel összeköttessék, mert enélkül veszedelmes balmagyarázatokra vezethet. Ha tehát ezen tekintetnél fogva magát a 8-ik czikkelyt is ellenzették, még kevésbé fogadhatják el Zala inditványát, mert az magánál a 8-ik czikkelynél is veszedelmesebb, minthogy még csak a jövendő kivételeket biztositó *exceptis casibus lege definitis* záradék által sem enyhittetik.[7] — PFANSCHMID pedig úgy vélekedett, hogy a javallott bévezető sorok nem igen illenek össze magával az 5-ik §. tartalmával, mert ha elfogadtatnék, igy állana a szerkeztetés: hogy a jobbágyok minden önkény ellen biztositva legyenek, a földesúr tennen hatalmával dupla munkára, az uri szék által pedig 3 napi arestomra itéltethetnek,[8] ami magában nem igen nagy személyes

[7] Mint ahogy az a rendi törvényjavaslat VIII. tc.-ének 1. §-ában történt.

[8] A szóban forgó 5. § korábban elfogadott bevezető szövegét l.: *Iratok*. III. köt. 304., a Deák által javasolt kiegészítés utáni formáját: Uo. 531. kk.

biztositás. De magára a jobbágyokra nézve is károsnak tartaná ezen javallatot, mert attól lehet félni, hogy ha majd illető helyütt a lakosok minden osztályának önkény elleni biztositásáról akarnak a RR gondoskodni, az fog a jobbágyokra nézve ellenvettetni, hogy ezen 5-ik §-ban már minden aggodalom el van oszlatva ; jobbnak tartaná tehát az 1-ő t. cz. 6-ik §-nak hasonlatára[9] a tárgynak minden esetre még ez országgyülésén felvételét biztositani.

Ezen 2-ik ellenvetés megczáfolására a fentebb mondottakon kivül még BEZERÉDY, SOMSICH, DEÁK és PÁZMÁNDY feleletül adák, hogy a zalai inditvány nemcsak nem ellenkezik a kir. resolutióval, sőt abból egyenesen következik. Nem is illenék a RRhez, hogy midőn 2 évekig küzdöttek a VIII-ik art[icu]lus létrehozásáért, most már azt sem akarják kimondani, mit önként nyújt a moralis engedélyekben épen nem bőkezű resolutió, meg sem is foghatnák, minő lélekkel lehetne ezen csekély maradvány kimondásától vonakodni. Kérik a RRket, ne súlyositsák azon terhet, melly a VIII-ik art[icu]lus elestével már elég súlyosan fekszik vállaikon. Korántsem lehet azt állitani, hogy a Zalai inditvány annyi lenne, mint a 8-ik art[icu]lus, a kettőnek egybevetése ezen hasonlitást nagyon is megczáfolja, s elég e részben emliteni, hogy amott az általános elvnek minden viszonyokra nézve specificus alkalmaztatása volt létrehozva, itt pedig ezen alkalmaztatás csak az urbéri viszonyokra szoritttatik, s egyéb kiterjedésére nézve Isten tudja mikorra halasztatik. Azonban magát a resolutió által is elfogadott principiumot két kézzel nem ragadni a legnagyobb hiba lenne, s ellenkeznék is törvényhozási rendszerünknek minden eddigi gyakorlatával, mert arra ugyan példát senki sem fog mutathatni, hogy ha az országos felirás valamelly kedvező principiumát a kir. válasz elfogadta, az elhallgattatott, s törvénybe ne igtattatott volna. De hiszen oda jutottunk már, hogy legyenek bármi jók, bármi üdvösségessek javallatink, mindennek a systemát vetik ellene, adja Isten, hogy e jóslatot a tapasztalás megczáfolja, de ha így mennek a dolgok, egy örökkévalóság sem lesz elegendő reá, hogy az operatumok elvégeztessenek. Azonban e jelen esetben még a systema sem áll ellent, sőtt ez maga is a zalai javallat elfogadását támogatja, mert ha egyszer itt a principium törvénybe lesz igtatva, sokkal kevesebb időveszttéssel fog minden előforduló alkalommal a részletes alkalmaztatás megtörténhetni, mintha két esztendei küzdés után még a Felség által elfogadott általános elv is elhalgattatnék s más alkalommal ismét magáért az elvért is küzdeni kellene. De hiszen az egész pertractatióbul világos, hogy kik az elhalasztást sürgetik, azok kétség kivül nem elhalasztást, de elvetést kivánnak, mert különben lehetetlen megfogni, hogy mi okra nézve ellenezhetnék ezen józan elv kimondását, melly nélkül polgári társaság nem is létezhet, s melly minden törvényhozásnak egyik legfőbb alapja.

Megjegyzésre méltó még PATAYnak azon nyilatkozása, hogy ő a zalai inditványt a resolutióval egészen megegyezőnek találja ugyan, s úgy hiszi, hogy akik a resolutiót, t. i. csak az elhalasztást pártolák, ezen inditványt bizton elfogadhatják. Ő azonban fájdalommal kéntelen ellene szavazni, mert Abauj rendei Thurócz vármegye felszóllitása következésében magát a principiumot is tagadják, s annak ellenzését kötelességevé tették. (Nevetés.)

Végre a 3-ik ellenvetést SZÉLL tette oly értelemben, hogy mivel itt csak az urbéri viszonyokról van szó, a zalai inditványt is csak arra kell szorítani,

[9] Amelyben ti. a rendek a jobbágytelek közterheinek részletes meghatározását egy később hozandó törvénycikkben kívánják elvégezni. (Vö. előbb, az 55. old. 11. jegyzetével.)

s ezen szavakat: *quavis in parte*, a javalt szerkeztetésből kihagyni.[10] — Ennek azonban cáfolására az mondatott, hogy Vas v[árme]gye követje a legjobb, legnevezetesb részt akarná kihagyni, módositása tehát el nem fogadható, mert kevesebbet nyújt, mint mennyi a kir. resolutióban foglaltatik.

Végre voxolásra tüzetvén Deák inditványa, 25 voxal 22 ellen elfogadtatott. 2 megye jelen nem volt, Arad követei egymást elidálták, Aczél ellene, Török mellette szavazván.

Egyszersmind a felirásba tétetni határozák a kerületi RR, hogy ezen most elfogadott általános elvet a törvényhozó hatalom egyesült megállapodásának tekintik, attól tehát el sem is állhatnak; specificus alkalmaztatásáról valamint itt az urbéri viszonyokra nézve gondoskodtak, úgy egyéb tekintetekben illető helyütt szintén gondoskodni fognak.

Január 3-án ezen végzés szerkeztetése megrostáltatott, s *Januar 5-én* országos ülésben 21 megye ellenszegülése mellett jóváhagyatva a Fő RRhez által küldetett.[11] — *Januar 4-én* vasárnapi, 6-án pedig vizkereszti szünet lévén.

b)

A fő RR pedig január 3-án az urbéri kicsapongásokrul szólló 5-ik §-át a 7-ik t. czikkelynek vették tanácskozás alá, s a földesuri személyes hatóság elveire épített módositásaikkal *január 5-én* a Rendekhez általküldötték.[12] — Kik azonban mind azokra nézve, mellyeket a fő RR ezen urbariom tárgyában még most is ellenzenek, előbbi véleményök mellett — különösen az urbéri viszonyokban itélendő uri szék itteni coordinatiója eránt nevekedő többséggel, — de egyebekben is mindenekben álhatatosan megmaradtak.

Ad finem.

Január 7. örömmel jelenthetem hogy a fő RR azon javallatot, mellyet a KK és RR a 8-ik t. cz. elestével e jelen levelemben kifejtett módon tettenek; ellen okaik előszámlálása mellett cum solita cautela — siettetés tekintetéből felirásba tétetni nem ellenzik. (Bővebben jövő levelemben.)

211.

a)

1835. január 7.

Főrendi ülés.

Tárgy: A rendek által javasolt kiegészités a VII. tc. 5. §-ához a jobbágy személyes biztonságáról.

[10] Vö. előbb, a Deák által javasolt módosított szöveggel, 95. old.

[11] Az elfogadott javaslat értelmében a főrendekhez intézett izenetet és a királyhoz intézendő felirat szövegének megváltoztatását tartalmazó javaslatot l.: *Iratok*. III. köt. 323. kk.

[12] A főrendeknek a rendek egész második izenetére — benne a VII. tc. 5. §-ára — adott válaszát l.: *Iratok*. III. köt. 315. kk.

b)

1835. január 8.

Országos ülés.

Tárgy: Az urbéri törvénycikkek vitás pontjairól szóló harmadik izenet szövege.

c)

Összefoglaló jelentés a január 9-i és 10-i napok tárgyalásairól.

a)

Pozsony, Januar 10-én, 1834.

Azon javallat, mellyet az urbéri VIII-ik t. cz. elestével a KK és RR Deák inditványára elfogadtanak s melly által a jobbágyok személye s vagyona minden önkénytőli biztositásának a kir. válasz által is elismért elvét a 7-ik t. cz. 5-ik §-ának bévezetésében kifejeztetni kivánták,[1] a főrendekhez által küldetvén, itt *január 7-én* vétetett tanácskozás alá. — Első szóllott az Országbirája: Ha, úgymond, a k[egyelmes] királyi válasznak a 8-ik törvényczikkelyt tárgyazta tartalmát együvé foglalva visgáljuk, abban Ő felségének legfelsőbb szándékát igen nyilvánosan kifejeztetve találjuk, melly abban áll: hogy itt a törvény tárgyát csupán az urbéri vétségek és kihágások esetei teszik; ami tehát a 8-ik articulusban ezen körön túl javaltatik, az ide nem tartozik; az úrbéri kihágások felöli intézkedésnek pedig aként kell elrendeztetni, amint ez Ő Felsége által a 7:ik t. cz. 5-ik §-sára nézve előterjesztetett. Ezek igy lévén, egyátaljában nem kétséges előttem, hogy az önkénytőli mentségnek általános elve, melly a VIII-ik t. czikkelyre kiadott kir. válasz elején a textusnak világositása végett emlittetik, korántsem azért emlittetett, hogy törvénybe igtattassék; mert különben épen azon elvek mennének, s itt mennének törvénybe, mellyek annak megmutatásaul hozattak fel Ő Felsége által, hogy e tárgyról itt törvényt alkotni nem lehet. De különben is a RR által most kifejeztetni kivánt általános elv, melly magában kétséget nem szenvedőn igazságos, nemcsak az urbéri kicsapongásokra, a kérdéses 5-ik §. tárgyára, hanem az egész urbariomra tartoznék, most épen a végett tétetnek jelenleg ezen urbéri intézkedések, hogy a jobbágyi viszonyokból minden önkény számkivettessék; sőt a kérdéses elv általánosan minden lehető törvénynek tulajdona, mert azért hozatnak polgári társaságban a törvények, hogy ezek, nem pedig emberi önkény uralkodjék a polgárok felett. Azt tehát, ami minden törvénynél átaljában, különösen pedig az urbéri intézkedésnél magában értetik, épen csak ezen egy §-ra szoritani felesleges is, és hasznos sem lehet, széles kiterjedése miatt pedig csupán az urbéri viszonyokra szoritott kir. válasz erányzatával egybe nem hangzik. Hogyha mindazáltal ezen igen is világos okok nem lennének képesek a RRket arra birni, hogy a magában értett közönséges elvnek e helyütt hijános alkalmaztatású kimondásától elálljanak: a felirás siettetése tekintetéből akaratjokat továb ellenzeni nem kivánom.

Gr. Keglevics barsi főispán a szóban forgó elv igazsága ellen semmit sem szóll, ez volt mindég a magyar törvényhozásnak vezércsillaga, ez minden társaságnak alapja, mert önkény elleni biztositás végett állottak az emberek

[1] Vö. az előző számú tudósításban közölt vitákkal.

társaságba ; mind azáltal több tekintetek vannak, mellyek javalják, hogy a a kir. válaszból kiszemelt szavak az 5-ik §. elébe ne tétessenek. Nevezetesen : 1. Nem lehet épen csak azt törvény anyaga gyanánt kiszemelni, ami avégett mondatik, hogy törvény e részben ne alkottassék. 2. A RR által javallott szavak tökéletesen egyértelmüek a már elvetett 8-ik art[icu]lussal, melly ekép incognito kivántatik az 5-ik §-ba bécsusztatni, sőt 3. ha már magát a 8-ik t. czikkelyt is veszedelmesnek itéltük, még veszedelmesbnek kell ezt itélnünk, mert még csak a törvényes kivételek záradéka sem nyujt benne viszaélések elleni garantiát. 4. Általánosságában túl is vág az urbéri munkálat körén s nem is egyezik azon 5-ik §. további tartalmával, mert azt mondja *ut subditi quavis in parte contra omne arbitrium tuti praestentur*[2] s az alkalmaztatás mégis csak az urbéri viszonyokra szorittatik. Minthogy azonban a jelen urbéri munkálat már két esztendő óta van tanácskozás alatt, s hamarébbi bérekesztése valóban kivánatos ; hahogy mind ezen okok (mellyeket az izenetbe foglaltatni kiván) a RRket elállásra nem birhatnák, a felirást nem akarja gátolni, különben is attól függvén a végső elhatározás, hogy minő választ adand a Nagyméltóságu udv. Cancellaria. (Nevetés.)

NÁDOR : Úgy vélem, hogy Exellentiád Ő Felségét akarta mondani, midőn a Cancellariát emlité. (Gr. Keglevics igenli.)

GR. PÁLFY tárnokmester az előtte szóllókkal hasonló értelemben nyilatkozott. Szintén előre bocsájtván azt, hogy az önkény elleni biztositás elvét senki nem tagadja, s hogy ez már mind a két tábla, sőt Ő Felsége által is elösmértetett, *quid juris?* tekintetben eránta kérdést sem lát, de azon kérdésre, *quid consilii?* tanácsosbnak tartaná, azt itt s ily módon ki nem fejezni ; mert úgy vélekedik, hogy amelly elv minden törvénynek alkotásában benne fekszik, azt kifejezni felesleges. 800 évek óta hoznak őseink törvényeket, s remélt utóink még hosszabb időkig hozandnak anélkül, hogy ezen általános és magában értett elv minden törvénynél kimondatnék. 2-or igaz ugyan, hogy a KK és RR magának a kir. válasznak szavaival élnek, s az is igaz, hogy a resolutiók szavai törvény anyagot képeznek ; de valóban szokatlan pertractatio bélyegét viseli, azt venni fel kedvező törvény anyagának, amit Ő Felsége törvény megtagadás végett hozott fel. 3-or az is igaz, hogy az urbéri viszonyok teljes elrendezése végett hivattak össze jelenleg az Ország Rendei, de azért senki sem állíthatná hogy a jobbágyok ekkorig is önkény alatt éltek, pedig a RR javallata ilyenforma s valóban érdemetlen szemrehányást látszanék magában rejteni. Azonban a szólló tárnokmester is azon véleményben volt, hogy ha ezen előterjesztendő fontos okok a RR-ket elállásra nem birhatnák, minthogy az elv érdemére nézve nincs a két tábla között véleményi különbség, siettetés tekintetéből, más hasonló esetek példájára[3] a repraesentatio felküldésében megegyezhetnek a fő RR.

[2] A szónok nem idézi pontosan a rendek által javasolt szöveget, helyesen l.: *Iratok*. III. köt. 324.

[3] Az úrbéri törvénycikkek első, 1833 novemberi felterjesztése előtt a főrendek negyedik, utolsó válaszizenetükben „az időnek kéméllése végett" beleegyeztek számos olyan rendi javaslat felterjesztésébe is, amelyekben nem értettek egyet a rendekkel. Ilyen volt az I. 6. §-a, az úrbéri telek haszonvételének adásvételéről, a III. tc. néhány részletkérdése — szeszes italok készítése, erdei gyümölcsszedés — az V. tc.-ből különösen az örökváltságról szóló 2. §, az úriszékről szóló VII. tc. leglényegesebb pontjai és a jobbágy személyes és vagyoni biztonságát kimondó VIII. tc. (A főrendek nov. 11-i vitáit l.: *Országgyűlési Tudósítások*. II. köt. 381. kk., az úrbéri tárgyban kelt utolsó izenetüket : *Iratok*. I. köt. 466. kk.)

Igy vélekedett LÁNCZY főispán is, annyival inkább, mivel itt leginkább csak a királyi válasz szavainak értelme foroghat kérdésben, mellyeket Ő Felsége maga legjobban fog megmagyarázhatni. Egyébiránt szintén erős gyámokokat látott amellett harczolni, hogy a RR javallata elmellőztessék. Ide számitja 1-ör ő is azt, hogy a javalt elv kifejezése oda magyaráztathatik, mintha akkorig törvény oltalmán kivül éltek volna jobbágyaink. Melly magyarázat azonban ellenkezik a tettleges gyakorlattal, kissebségére szolgál törvényeink gondosságának, s kétségkivül a RR értelmétől is távol van. 2-or ezen elv, amint kifejeztetik, olly széles terjedelmű, hogy nemcsak az urbéri viszonyokról szólló §. előtt nem jól áll, de még az egész urbér elébe sem egészen illenék, mert túl az urbéri viszonyok körén minden lehetőkre kiterjeszkedik. 3-or midőn a resolutio szavai törvény anyagul használtatnak, ennek őszintén egyenes, nem pedig félrevont értelemben kell történni. Ő Felségének azon kijelentése hogy minden alattvalót az önkény súlyától megóvni kivánja, kétségkivül örök hálát érdemel, mert a legfőbb királyi kötelesség hitvallomását foglalja magában ; s ha hogy az egész resolutio törvénybe igtattathatnék, semmi aggodalmat nem érezne, de az igy kiszemelt szavak lényeges különbséget okoznák az értelemben, mellyet Ő Felsége egyébiránt is alatvalóinak minden osztályaira kivánt kiterjeszteni, s nem egyedül az urbéri jobbágyokra szorítani.

Hasonlólag nyilatkoztak B. ÖTVÖS főpohárnok és BÁRÓ BEDEKOVICS főispán, ki a mondottakhoz még azt adá, hogy a kérdéses elvnek valódi czélzatát nem általános kifejezés, hanem részletes alkalmaztatás utján lehet csak elérni ; melly amennyiben túl hág az urbéri munkálat körén, nem ide való, amennyiben pedig az urbéri viszonyokat illeti, teljesitve van.

BÁRÓ VAY MIKLÓS azonban a RR javallatában megnyugvását olly feltételekhez, mint az előtte szóllók, t. i. még egyszeri capacitatio próba tételéhez nem köté. Nyilván kijelentvén, hogy a kérdéses javallat czélzatát tekintve, s a 8-ik t. cz. körül pertractáltakra visszaemlékezve, a RR részéről igen természetesnek látja, hogy a kir. válasz kedvező szavait törvénybe igtatják, a fő RR részéről pedig nem lát elegendő okot arra, hogy ezt gátolják. A KK és RR elhatározván az urbéri viszonyokat, egy különös czikkelyben akartak még minden önkényt megszüntetni ; Ő Felsége azt válaszolá, hogy ezen gondoskodást maga is mindenkoron uralkodói gondjai közé számitja, de a javallott czikelyt nem e helyre valónak itéli. Midőn tehát a KK és RR az elhalasztásban megnyugosznak, igen természetes azon óhajtás, hogy legalább keblök megnyugtatására ki akarják azon elvet mondani, melly magában olly szép, olly dicsőséges, s mellyet Ő Felsége is elfogadott. S valjon miért ellenzhetnék ezt a fő RR ? Talán azért, mivel ezen elv szentségének minden törvényhozó kebelében uralkodni kellene ? Ez igaz, de épen azért, mivel igaz, logicai követeltséggel ki lehet azt mondani, sőt ki kell mondani, mert kimondása egyes emberek viszaéléseinek meggátlását eszközölheti, pedig ha mindenütt és mindég fájdalmasak a viszaélések, leginkább fájdalmasak ott, hol büntetések forognak kérdésben, s valóban itt azoknak megszüntetésére mindent elkövetni, és semmi czélirányos eszközt használatlan nem hagyni, szintén a legszentebb törvényhozói kötelességek közé tartozik.

Az ORSZÁGBIRÁJA újolag kijelenti, hogy nem ellenkezik, de megvallja, hogy inconsenquentiát csakugyan lát a dologban, — mire a F[ő] H[erceg] NÁDOR közértelemből végzésnek jelenté : hogy az előterjesztett fontos okok izenetbe foglaltassanak, s a RR elállásra felszóllítassanak, de egyszersmind

kijelentessék, hogy mivel a kir. válasz szavait fogadták el a KK és RR, *hahogy azokkal élni tovább is akarnának*, a M[éltósá]gos fő RR szándékjokat késleltetni nem kívánják.

Ezen végzésnek szerkeztetése *január 8-án* megrostáltatott s a KK és RRhez által küldetett,[4] — kik is *9-ik januáriusi* kerületi ülésökben a fő RR megegyezését egyértelmüleg örömmel fogadták! — Dús reményink hajótörésiből tehát legalább ama szent és dicső principium, hogy a jobbágyok felett is mindenekben törvény, s nem önkény uralkodjék, a törvényhozó hatalom minden részeinek megegyezésével biztos révpartot ért; legalább ezért nem fog kelleni újra küzdeni, s letétetett az erős alap, mellyre sokat és nagyot lehet építeni!! — — — per obstantes catervas explicuit sua victor arma.

b)

Egyébiránt az urbéri resolutiót tárgyazta két tábla közötti alkudozások jelenleg e következendő fokon állanak:

Már megirtam volt, hogy a KK és RRnek e tárgyban 2-ik izenete *1834 december 29-én* vétetett a fő RR által tanácskozás alá, s *január 7-éig* folytattaték; a KK és RR pedig *január 3-án* már ismét (harmadizben) kerületileg tanácskoztak az első 6. t. czikkelyt tárgyazta főrendi második izenet[5] felett. *Január 7-én* folytaták tanácskozásukat a VII-ik t. cz. érdemében; mindazon pontokra nézve, mellyek a főrendek egyezését ekkorig meg nem nyerheték, továbbá is állhatatosan előbbi véleményök mellett maradván. — Ez iránt kerületileg szerkeztetett 3-ik izenetjöket pedig (az első 6. t. czikkelyre nézve) *Január 8-án* tartott országos ülésökben ujólag felvették, melly ülés, bár a sokszori közlés által érdeke vesztett tárgyban tartatott légyen is, még sem volt érdektelen. — Foglalatja ime következik:

A legelső pont, mellyre nézve maiglan sincs egyeség a két tábla között, Sclavonia nevezetének az illető 3 megyék egyes megnevezésével felcserélését[6] illeti, mellyre nézve a fő RR azt javallották, hogy a két nevezet egybefoglalva használtassék; ezt azonban a RR kerületileg el nem fogadták, mert olly kérdés érdemébe bocsájtkozik, amellynek fejtegetése e helyre nem tartozik. — Ezen kerületi végzés ellen most is csak a Personalis, Dusán, Markovics (Posega), Poszavecz, és Frim szóllottak, a RR pedig felkiáltással kerületi végzések[7] mellett maradtak.

2-ik kérdés: a RR által mindenkinek megengedtetni kivánt boltnyitástól fizetendő földesúri taxák itteni meghatározása. Ezen kérdés érdekes vitatásokra szolgáltatott alkalmat. A fő RR ezen általános engedelmet sem a kereskedés virágzására nem vezetőnek, sem a földmivelő nép rendes foglalatosságinak sikerével, s a gazdálkodási szorgalom kifejlésével ösze nem egyezhetőnek itélvén, de leginkább azért, mivel a bolt just szintolly földesúri regale-jusnak tekintik, mint a bormérést vagy mészárszéket, egyátaljában nem akarják megengedni, hogy olly taxák állapitassanak meg törvény által, mellyeknek lefizetésével a boltnyitás minden további engedelem szüksége nélkül, akármelly jobbágynak vagy zsellérnek szabad legyen, hanem ezen egész tárgyat

[4] A főrendek válaszát l.: *Iratok*. III. köt. 322.
[5] L.: *Iratok*. III. köt. 315. kk.
[6] A kérdés előzményeire l. a 17. old. 2. jegyzetét.
[7] A II. tc. 1. §-ával kapcsolatos korábbi végzést l.: *Iratok*. III. köt. 279.

úr s jobbágy közötti szabad alkura bizatni sürgetik. — A KK és RR ellenben megmaradtanak a kir. resolutio felszóllítása következésében megállapitott taxák mellett, mert a nemzeti szorgalomra és kereskedésre mélyen ható boltbéli jus a többi törvények sorában semmi törvény által sem volt ekkorig kijelelve, annálfogva más úri haszonvételek jusaihoz nem hasonlitható.[8]

A PERSONALIS most is, mint ekkorig mindég, a kerületi végzés ellen s a fő RR véleményének pártolására nyilatkozott. Két szempontból véli e tárgyat tekinthetőnek: 1. Mint földesúri regale just, s ezen tekintetben sokhelyütt legnagyobb részit teszi a földesurak jövedelmének, mellytől őket megfosztani, s azt csekély taxa fizetés mellett a jobbágyoknak általengedni annál kevésbé lehet, mivel az urbéri 5-ik t. cz. 2-ik §-a szerint a Curialis regalis jussokat a jobbágyok örökös czimmel nem is birhatják, s ezek az urbéri örökös kötések tárgyai sem lehetnek. 2. Nemzeti szorgalom s kereskedés tekintetéből is úgy vélekedik, hogy ha minden ember boltot fog nyitni, ez a kereskedés virágzását egyátaljában elő nem fogja mozditani. Azért ismételve felszóllitja a RR-ket, hogy a fő RR véleményét fogadják el. — SZLUCHA hasonló értelemben nyilatkozván, felhozott okai közt némileg új volt azon állítás, hogy a földesúri monopolium megszüntetése végett ragaszkodnek a RR ezen taxához, s a monopoliumot mégis azon egy-két jobbágynak akarják által adni, a kiknek házaik alkalmas helyütt feküsznek. — Ezen előadásra

BORCSICZKY igy szóllott: Valóban csudálkoznom kelletik, hogy a M[éltósá]gos Personalis úr nem a kir. resolutiót, hanem a fő RRnek ezzel merőben ellenkező véleményét pártolja. (Hangos felkiáltások: igazság! igazság!) Ő Felsége felszóllitott bennünket, gondoskodnánk e részben is az adózó nép felsegéllésérőI, s ne hagynánk a nemzeti kereskedést egészen a földesúr önkénye alatt;[9] mi nem teszünk ezúttal mást mint azt, hogy Ő Felségének ezen atyáskodó gondoskodásában résztvenni s azt teljesiteni törekszünk; s midőn ezt tesszük, valóban soha sem vártam volna, hogy Felséges urunk atyáskodó gondoskodásának a királyi személynök fogja magát ellenszegezni. (Ismételt igazló nyilatkozások.) Csudálkozom továbbá azon is, hogy a fő RR táblájánál épen azon urat hallottam legelől magát ezen kir. resolutiónak ellene szegezni, aki 1823-ban, midőn a kormány nem illy szelid, nem illy atyáskodó, nem illy törvényes resolutiót, hanem törvénytelen parancsokat bocsájtott ki, azokat Sopron vármegyében katonai erőszak segedelmével is sietett teljes készséggel végrehajtani.[10] Midőn tehát azt látom, hogy a törvénytelen kormányparancsoknak teljes készséggel hódolnak, ellenben a jóknak, törvényeseknek magokat ellene szegezik a fő RR, azt kell hinnem, hogy csak a zavarban s törvénytelenségben keresik és lelik tulajdon hasznukat. — Ami már azon ellenvetést illeti: hogy a bolt just magok a RR is földesúri jusnak elösmerik, azt tehát nem korlátozhatják, azt felelem, hogy a boltnyitást eddigi törvényeink földesúri jusnak el nem ösmerék, s hahogy néhol ilyes gyanánt gyakoroltatott is, ezen gyakorlat nem volt közönséges, mert p. o. Trencsinben bizonnyal nem divatozott, s igy a szokás ahol meg

[8] A kérdés korábbi vitáira l.: *Országgyűlési Tudósítások*. III. köt. 541. kk., 658. kk., 738. kk. és e kötet 23, 68., az állásfoglalásra: *Iratok*. III. köt. 283.

[9] Vö. az aug. 28-i kir. resolutiónak a III. tc. 6. §-ához fűzött, fenti értelmű szavaival: *Iratok*. III. köt. 37.

[10] A célzás Cziráky Antal grófra, a mostani országbíróra vonatkozik, aki az 1823-i nemzeti ellenállás idején Sopron és Vas megyék királyi biztosaként buzgólkodott az önkényuralom szolgálatában.

volt is, inkább visszaélésnek neveztethetnék. Csupán most ezen országgyülésen emeltetett a boltnyitás földesúri jus polczára, azon országos Rendek tehát, akik ezen just teremtik s ajándékul adják, az ajándéknak feltételeit is megszabhatják. — Végre ami Fejér vármegye követének a monopoliumoktól vett ellenvetését[11] illeti, erre felelni szükségesnek nem tartom, mert ha csak azt nem képes bébizonyitani, hogy a szabad concurrentia monopoliumot szüll, ellenvetését senki, aki csak távolról is közelitett a kereskedésnek és statusgazdaságnak tudományához, elhinni nem fogja.

A PERSONALIS magára nézve semmit sem felelt. A fő RR-nek tett szemrehányásra pedig azt felelé, hogy nem tudja, hol vette Trencsin követe azt, mit a fő RR tanácskozásiról mondott ; de azt tudja, hogy a törvényhozó tanácskozások első alapfeltétele a szóllás és vélemény szabadsága s aki ezzel illy mértékben él, mint Trencsin érdemes követe, az ezen szabadságot bizonynyal másoktól sem fogja megtagadhatni.

Öszeköttetés okáért ide teszem BALOGHnak valamivel később történt eme mondását : Én Trencsin követével egyetértőleg magam is azt hittem mind ekkorig, hogy a statusok táblájának elnöke a kormány szándékának s akaratjának magyarázója ; most azonban, látván hogy a fő RR a kormányal ellenkeznek, s a Personalis őket, és nem a kormányt pártolja, már ezen directoriumunk is elveszett, s már valóban nem tudjuk, a fő RRnek van e, vagy pedig a kormánynak ezen országgyülésére nagyobb befolyása. Ami pedig a boltjust illeti ; minthogy látom, hogy a M[éltósá]gos fő RR a boltnyitás hasznához s jövedelméhez milly erősen ragaszkodnak, s e miatt magokat a kormánynak is ellene szegezik, valóban félek, hogy azon gúnyoló verset, mellyet Palingenius[12] a venerabilis egyházi Rendről mondani merészlett, valamelly más gúnyoló poeta a Méltóságos fő Rendekre alkalmaztatni nem fogja átallani. — Ezen vers pedig latin nyelven igy hangzik : *Deme autem lucrum, superos et sacra negabunt.*

SÁY (Fejérvár városa) : Midőn a jus fornicis nevezet először fordult elő a kerületi tanácskozásokban, könyörögtem volt, hogy ezen hazánkban eddig ösméretlen jus ne egy két szóval szöktessék törvénybe, de legyen nyoma magyarázatának s azon okoknak is, mellyek annak megállapitását javasolták, azonban könyörgésem elvettetett,[13] s a jus fornicis szócskák minden további észrevétel nélkül terjesztettek Ő Felsége elébe. Most a kir. válasz következésében ismét tanácskozás alá kerülvén, legelsőben azon kérdés fordul elő, hogy mi a *jus fornicis?* Ennek értelmét a kir. válasz, és a RR intézkedésének egybehasonlitása után eként magyarázom : *Jus fornicis est jus Dominii terrestralis a mercatoribus pro concesso iisdem respectivarum occupationum suarum in gremio possessionis, aut Oppidi D[omi]nalis exercitii indultu, certam legetenus definitam taxam desumendi, jure quaestus aut opificii, colonis aeque ac aliis Regnicolis salvo permanente.*[14] Ékép magyarázva az urbéri tartozásokon felül

[11] Vö. Szluha előző felszólalásával.

[12] Palingenius Marcellus, valódi nevén P. A. Manzolli, II. Hercules ferrarai herceg háziorvosa a XVI. században ; *Zodiacus vitae* c. klérusellenes verses műve (1531) évszázadokon át számos kiadást ért meg és több nyelvre lefordították. Magyarra is lefordította Nagy István, a cenzúra azonban 1836-ban megakadályozta megjelenését. *(OL Helytartótanács, Dep. Rev. Libr. 1836. Fons 10, pos. 42.)*

[13] Az 1833. ápr. 12-i kerületi ülésben mondott, s az ellenzék részéről rendkívül nagy tetszéssel fogadott beszédére céloz a szónok. L.: *Országgyülési Tudósítások*. I. köt. 306. kk.

[14] Értelmileg azonos, de stilárisan némileg eltérő fogalmazásban szerepel a meghatározás a *Jegyzőkönyvben*, X. köt. 94.

új terhet fog ez a falura költözködő polgár gyermekekre háritani, de minthogy a taxát nem önkény, hanem törvény határozta el : arra fogom inteni polgártársaimat hogy viseljük ezt is szokott türelemmel. — De a fő RR egészen más értelmet adnak a bolt jusnak, mellyet szerintök igy kellene magyarázni : *Est jus exclusivum regale Domini terrestris quaestum et opificia intra terminos bonorum suorum exercendi, aut Jus idem plus offerentibus in arendam locandi.*

T[ekintetes] RR! Borzadva tekintek én azon rettenetes következésekre, mellyeket az illy magyarázatú jus hazám polgáraira árasztana. Mert szerintem ahelyett, hogy a polgári gyermek több esztendőkig tartott sanyaru inaskodása s vándorlása után tanult mesterségét vagy kereskedését telepedése helyén holta napjáig békességben gyakorolhatná, ideig óráig tartó existentiáját drága pénzen kéntelenittetnék megvásárlani, s nem magának és házanépének táplálására, hanem egyedül az uradalmi pénztár számára dolgoznék, sőtt az időszakonként kötendő szerződéseknél az örökös többet igérést nem birván, kinos exequálás után földönfutóvá lenne, hová őt inségtől sápadt felesége, gyermekei, s a kétségbeesés kisérnék. Azt állitják ugyan a fő RR, hogy a magyarországi földesurak ezen jusnak századévi gyakorlatában voltak, de minden tisztelet, s azon épült convenientia mellett is, mellyel hazám főrendei eránt viseltetem, állitásokat el nem fogadhatom ; s mivel ennek támogatására a RRnek s királyi válasznak is elösmérésére hivatkoznak, szabad legyen kérdenem : mi szükség volt ezen elismérésre, ha hogy a boltbeli jusnak századévi törvényes gyakorlatában voltak a földesurak ? Im az educillum, macellum s más egyéb, úgy törvényekben, mint adománylevelekben foglalt világos uri jussok iránt ilyes elösmérés nem kivántatott![15] De hogy a jus fornicis főkép azon értelemben, mellyben a fő RR által vétetik, hazánkban soha sem divatozott, s a mesterségek és kereskedés egyedül czéhbeli polgári jussok voltak, mutatják az 1659 : 71, 1723 : 74, és 117. t. czikkelyek[16] s a mezővárosokban s a mezővárosokban emelkedett csinos házak és boltok, mellyeket az ott lakó mesteremberek és kereskedők épitettek magoknak, eléggé bizonyitják, hogy azon földesurak jure fornicis nem éltek, s nem is élhettek, mert 30—40 évek előtt a céhbeli jus az illető személyek közt szabadon adatott s vétetett, s igy uradalmi regale soha nem is lehetett. Új tehát ezen jus, és hazánkban eddig ösméretlen, mellyet fennálló törvényes alkotmányunkból következtetni bármi erőlködés mellett sem lehet ; hanem új okokkal szükség támogatni, mellyeknek azonban feltalálását azokra bizom, kik annak megállapitását kivánják. Én eme gyászos jusnak természeti, s hivatalos kötelességemnél fogva ellensége lévén, annak csak kártékony oldalát bátorkodom fejtegetni. Ugyanis nem tudom én ezen just megegyeztetni a természeti igazsággal ; mert miután a földesúr a mesterembernek és kereskedőnek sem inaskodására, sem vándorlására, sem műhelye vagy kereskedése felállitására segedelemmel járulni nem tartoznék, s nem is járul, valjon mi jussal, sőt (bocsánat a szóért) minő lélekösmérettel kivánhatja, hogy ezen emberek annyi fáradsággal,

[15] A korcsmáltatás és bormérés tárgyában a III. tc. 2. §-a intézkedett, a húsmérés tilalmát az 5. §, a vadászat, halászat, madarászat tilalmát a 6. § tartalmazta.

[16] Az 1659 : 71. tc. a megyékre bízta a mesteremberek, kézművesek és mészárosok árucikkeinek árszabályozását és az áthágók megbüntetését ; az 1723 : 74. tc. a kézművesek testületeinek kihágásai felől intézkedett és a király tetszésére bízta a céhek kiváltságainak esetleges korlátozását vagy eltörlését ; az 1723 : 117. tc. a külföldi kézművesek kedvezményeiről szólt s a velük kapcsolatos intézkedéseket (kereskedelmi szabályzat kidolgozását stb.) a Helytartótanács hatáskörébe utalta.

szenvedéssel, s koplalással szerzett csekély jövedelmöket véle megosszák? Nem tudom továbbá megegyeztetni a magyar nemzeti character diszével, mert miután az 1723 : 117. által a mesteremberek 15 évi közadó-beli mentség kedvezésével édesgettettek az országba, hogy felelhet meg a magyar nemzeti character a moralis világnak, ha most, midőn ezen emberek megjöttek, gyermekeik magyarokká lettek, s annyira szaporodtak, hogy a városokban immár fel nem találván élelmöket, hasznos munkásságokkal falukra s mezővárosokra terjednek, minden vétkök nélkül illy új és szokatlan zsaroltatásra s rabszolgaságra kárhoztattatnának? Nem tudom végre megegyeztetni az országnak azon szünetnélküli panaszával, hogy a kormány ezen szép országot colonia gyanánt használja, mert ha igaz az, hogy a colonia nem egyéb, mint azon tartomány, mellynek civilis industriája nincs, tagadhatatlanul igaz lesz az is, hogy ha kormányunknak valóban az lenne szándéka, hogy Magyarországot colonia gyanánt használja, erre foganatosb s hathatósb módot nem nyujthatunk, mint ha a jus fornicist a fő RR értelmében törvénynyé tevén az industriát rabságra kárhoztatjuk. A világ történetinek évrajzai egyeránt bizonyitják, hogy a mesterségek, s azokon épült kereskedés mindenkor és mindenhol a szabadság, és békesség gyermekei valának, és most is azok, s ahol egyiket vagy a másikat elvesztik, ott elfonnyadnak, és szélnek ereszkednek, mint fák levelei az őszi faggyal. Én ugyan teljes meggyőződésemből erősen hiszem, hogy mindaddig, mig a nemzeti szorgalomnak nemzeti iskolái nem lesznek, mig a mesterembernek és kereskedőnek jöttmentt hitvány ember lesz a neve, s a haza hasznával, sőtt néha diszével is fáradt munkáskezekre szégyen, gúny és utállat bélyege nyomatik, mindaddig, mig a magyar törvény a magyar industriát törvényre érdemesnek nem tartja, mindaddig végtére, mig az illy értelmü jus fornicis, s hozzá hasonlók törvénnyé lehetnek : nemzeti iparunk s nemzeti kereskedésünk nem lehet, sőtt teljes meggyőződésem tartja, hogy bár ma lemondana is a kormány coloniale systemájáról, s hazánk határait végképen felszabaditaná, de az iménti akadályok el nem háritttatnának, távol legyen hogy nemzeti kereskedésünk lenne, sőtt inkább colonia maradna hazánk akkor is csak azzal a káros különbséggel, hogy elvesztvén a mostani anyaországnak kedvező kölcsönös ápolgatásait, vagy egy idegen nemzetnek lennénk coloniájává, mint eddig a portugallusok az angoloké, vagy épen az egész világé, mint déli szomszédunk.[17] De különben is minden törvényjavallatnak el, vagy nem fogadását azon haszonnak, vagy kárnak kellene elhatározni, melly abból az ország lakosira háramolhat. Mit remélhetnek a polgárok gyermekei a kérdésben levő törvényjavaslatból, immár alázatosan előterjesztettem, engedjék a T[ekintetes] RR, hogy annak következéseit az ország többi lakosira nézve is előadhassam. És pedig először is a parasztokra nézve.

(E jeles beszédet hosszusága miatt ezúttal egész terjedelmében nem adhatván, folytatása jövő levelemre marad.)

*

Ezen előterjesztés Prónay, Gr. La Motte és Pfansmidt részéről a kir. városokra némi szemrehányásokat húzott maga után. Mert ezen követek azt

[17] A török birodalom területén az angol és francia kereskedők a portára rákényszerített szerződések alapján különleges előjogokat és védelmet élveztek. Hasonlóan kedvező helyzetben voltak az osztrák kereskedők is a monarchiával szomszédos balkáni területeken, sőt 1839-ben Bécs az egész birodalom területére kierőszakolta a maga kereskedői számára a franciákéhoz és angolokéhoz hasonló előjogokat.

állitották, hogy mindenek között a királyi városok vádolhatják káros monopoliumok üzése miatt a földesurakat legkevésbé, mert ha vannak ilyes monopoliumok hazánkban, azok nemzeti szorgalmunk kárára leginkább és legnagyobb mértékben a királyi városokban divatoznak. Melly vádra a királyi városok részéről is válaszok adattak, miglen BALOGH a kedvetlen vitatásnak ekép vetett véget: Épen nem olly időket élünk, hogy egymásnak szemrehányásokat téve, különben is csekély erőnket, mellyet nemzetünk javára egyesítenünk kellene, még inkább szétdaraboljuk. Senki sem állitotta a nemes városok közül, hogy a monopoliumokhoz jövendőre is ragaszkodni kiván; sőt oly értelemben nyilatkoztak, hogy minden czélirányos javitásokra segédkezeket készek nyujtani. Ami elmúlt, elmúlt erre nézve kölcsönösen tehetnénk egymásnak szemrehányásokat, mellyek azonban jóra nem vezérelhetnek; hagyjuk tehát azokat, s egyesitett erővel iparkodjunk hazánk boldogságát előmozditani.

Egyébiránt csak 11 megye nyilatkozván a fő RR véleményének elfogadására, a RR igen nagy többséggel előbbi végzésök mellett maradtak.

Következett az V-ik t. cz. 6-ik §-a, mellyre nézve azt kivánták a fő RR, hogy a rendes urbéri szolgálatok eránt kötendő örökös kötések foganatba vétel előtt a Helytartótanács jóváhagyása alá terjesztessenek.[18] Ezen értelmet 18 megye, s ezek között Nagy Pál is pártolá, azonban a többség előbbi értelméhez ragaszkodva tovább is amellett maradott, hogy az ilyes kötések a törvényszéknek lett bémutatás után nyomban foganatba vétethessenek.

Végre a VI-ik t. cz. 1-ő §-ra nézve a KK és RR hasonlóképen megmaradtak azon elhatározásuk mellett, hogy a községi előljárók választásában minden lakos, legyen az jobbágy, avagy házas vagy házatlan zsellér, egyenlő szavazattal birjon.[19] Az eddigi gyakorlathoz ragaszkodó fő RR véleményét csak 4 megye pártolá.[20]

c)

Ezen végzések nyomban általküldettek a fő RRhez, kik is azt *január 9-én* harmadizben tanácskozás alá vévén, *Sclavonia* nevezetének megtartása iránt köz értelemmel, a *bolt jusra* nézve pedig véleményöknek sokfelé ágazása után csekély többséggel előbbi határozatjuk mellett megmaradtak. — *Január 10-én* pedig az V-ik cz[ikkely] 6-ik §-a és a VI-ik cz[ikkely] 1-ő §-a iránt is előbbi véleményökhöz még most is ragaszkodtanak. — Ez nap felvették a fő RR a Statusoknak azon 2-ik izenetét is, mellyet a Duna szabályozás tárgyában több napok előtt általküldöttenek, s a felirásban némi csekély javitó módositásokkal megegyeztek a fő RR. Jelen volt Gr. Széchényi István is, és szólott is e tárgyban. (Jövő levelemben teszek ez ülésről jelentést.[21]) A tisztelt hazafinak magas érdemeit mind az Országbirája, mind maga a Fő[herceg] s hangos éljenekkel fogadott nyilvános elösmeréssel tisztelék.

A KK és RR pedig *január 9-én* tartott kerületi ülésökben előbb a VII. t. czikkelyt tárgyazta 3-ik izenetjöket megrostálták, utóbb pedig *a Buda*

[18] A kérdés előzményeire l. a 68. old. 3. jegyzetét.

[19] A kérdés előző vitáját l. 9. old.

[20] A jan. 8-i 277. országos ülés vitáinak részletes ismertetését l.: *Jegyzőkönyv.* X. köt. 90. kk.

[21] Az izenetet l.: *Iratok.* III. köt. 292. kk. — Kossuth csak a 213. sz. levelében változtatta be ígéretét. (L. később 118. kk.)

Pest közötti álló hid tárgyát vevén tanácskozás alá, 38 voxal 8 ellen elhatározák, hogy nyomban most fognak e tárgyról intézkedni.[22] Borsod és Torna vármegyék követei egyenes utasitásoknál fogva, nem különben Frim kanonok is az egyházi Rend nevében Gr. Széchényi Istvánnak az ország szine előtt köszönetet mondottanak.[23]

Januar 10-én országos ülésre kerülvén a VII t. cz., az önkény ellen biztositás általános elve szomoru alkalmaztást nyere, s örömünk vajmi kurta volt. — Az V-ik § 2-ik pontjánál NAGY PÁL inditványára 20 megyei vox ellen az határoztatott: hogy személyes bántásokért a földes úr maga rögtön 1 napi arestommal, a szolgabiró közben jöttével 3 napival, ezen felül pedig az úri szék büntethet 8 napig. — A módositás circulusra vitetett.[24]

212.

a)

Say fehérvári követ január 8-án a ius fornicis ellen tartott beszédének folytatása.

b)

1835. január 10.

Országos ülés.

Tárgy: Az urbéri kicsapongásokról szóló VII. tc. 5. §. módositása.

c)

1835. január 12.

Kerületi ülés.

Tárgy: A VII. tc. 5. §. 1. és 2. pontjainak módositása.

d)

1835. január 13.

Kerületi ülés.

Tárgy: [I.] *A főrendek harmadik válasza az úrbér vitás pontjainak tárgyában.*
[II.[*Megkezdődik a Lánchíd-bizottság jelentésének vitája.*

[22] A „Pest Budai álló híd tárgyában kirendelt Országos Bizottság" az 1834. máj. 20-i elegyes ülésben tette meg jelentését, amelynek alapján az országgyűlés tárgyalásai megindultak. (Az ülés ismertetését l.: *Országgyűlési Tudósítások.* III. köt. 146. kk., a jelentést: *Iratok.* II. köt. 400. kk.)

[23] A jan. 5-i kerületi ülés vitáit l. később, a 213. sz. levélben.

[24] Az ülés részletes ismertetését l. a következő számban.

a)

Pozsony, Január 14. 1835.

SAY imigy folytatá utóbbi levelemben félbeszakitott beszédjét: Ha törvénnyé lesz a jus fornicis; hahogy a mesterség és kereskedési just a földesúr regale gyanánt arendába adhatja, az illető mesterember és kereskedő arendás teljes jussal megkivánhatja, hogy valamint eddig idegen téglát, követ, sört a faluba behozni szabad nem volt, úgy ezentul idegen posztó, idegen gyertya, idegen bőr, s a t. se hordattassék bé, mert ezek is regálékba emeltetvén, azok árultatása jusától ő nagy arendát fizet; de habár a törvényhatóságok a törvénynek ezen következtetését néhol gátolnák is, idő kiméllése s gyakran tehetelensége miatt is, a helybeli jobbágy lakosok távolabb fekvő városokba nem mehetvén, kénytelennek lesznek a drága arendástól vásárolni; a netalán fennmaradott keresztény arendások pedig az arendát nem fizethetvén, ez uj regálék mind zsidó kézre szállnak, mert csak a zsidó, ki keresztény szomszédját vallásánál fogva felebarátjának nem tartja (?!!) s a Schacher és uzsoráskodás mesterségében nevelkedik, képes a szemesen adott hitel által úgy intézni dolgait, hogy a magáé mindég meglegyen, s a szegénynek semmije sem maradjon, csak a zsidó képes a tudatlan emberek kiváncsiságait kikémlelvén, a szegénynek utolsó fillérjét lapos erszénye legrejtettebb ránczaiból kivájni, s nagy arendájának fizetése által osztozni az úrral, aki szenvedőleg munkás jobbágyai attyának szokta magát nevezni, s ama patriarchalis nexusnál fogva, melly ezen országgyülésén olly sokszor emlittettett, csakugyan annak is kellene lennie, és igy a szegény magyar nép, midőn ezen diéta urbéri V-ik czikelyének 2-ik §-ában az 1514-ben reá mondott átok öldöklő sulyától végső menekedése lehetőségét remélte, a jus fornicis által már most minden vétke nélkül a zsidók zsákjába kárhoztatnék. — Hogy jövendőléseim nem a beteg képzelő erő fekete tüneményei, hanem az életből meritvék, szomorú, de igen eleven bizonságot tészen a boldogtalan szomszéd Lengyelország, mellyet meggyőződésem szerint korántsem az úgynevezett éjszakai Colossus, hanem egyedül és tisztán a perpetua rusticitas és jus fornicis vezettek szánakozásra méltó állapotjába; az első birtok-sajátsági jussától, a második pedig pénzétől fosztván meg a zsidók kezeibe adott lengyel népet, mellynek nagy tekintetű sokasága, a nemzeti jussokból kizáratott; már pedig akárhogy gondolkozzanak is mások, én azon meggyőződésben vagyok, hogy hol a sokaság a nemzeti jussokból ki van zárva, ott nemzetiség nem lehet, s amelly politicus test a nélkül szűkölködik, az széltomlásának elvét önkeblében viseli, s felette igazságtalan, ha az eránt másokat vádol.[1]

De tekintsük ezen, a M[éltóságos] Főrendek által olly igen óhajtott just a nemességre nézve: Hogy ennek megállapitása némelly alkalmatos helységekben az úr jövedelmeit talán két-háromszorosan is emelheti, azt kétségbe nem veszem; de még ezen kevesekre sem lesz az olly felette jótékony, mint első tekintettel látszik; mert ezen új jövedelem csak eleintén lesz nagy, öt hat esztendők mulva már a parasztok erszényét annyira megüríti, hogy az arendát le kell szállitani, mit a misera plebs nevezet is bizonyit; azonban nem minden úr lesz képes a nagy új jövedelemhez szabott új luxusról lemondani, az

[1] Kossuth közölte ugyan Say felszólalását, a zsidókkal kapcsolatos állásfoglalásával azonban nem értett egyet; eltérő álláspontját külön levélben fejtette ki Saynak. (A levelet l.: *OL Kossuth-Archiv 509. fasc. 432.*)

arendát tehát anticipálgatni kell, s így lassanként ő is a zsidók zsákjába esik, *nam omne peccatum poena pede sequitur claudo.*[2] Ami pedig a szegény nemeseket s azon földesurakat illeti, kiknek kevés népességű faluik s pusztáik ezen jus gyakorlatára alkalmatlanok, ezekre nézve ismét el nem kell felejteni, hogy a jus fornicis, amint azt a fő RR akarják, azon monopolium, melly szerint az e végre alkalmas birtokú földesurak a mesterség és kereskedési just magokévá tévén, azt arendába adják. Az arendás azonban a haszonbért maga erszényéből nem fizeti, mert ha ezt teszi, megbukik, hanem fizeti a jövedelemből, azaz: annyival drágábban árulja portékáját, minél nagyobb az arenda; mellyet e szerint tulajdonkép a vevők, a fogyasztók (consumensek) fizetnek, fizetik tehát a szomszéd földesurak, kiknek birtokai ezen jus gyakorlatára alkalmatlanok, fizetik a szegény nemesek, polgárok, parasztok, kik az illy arendástól kénytelenek vásárolni. Tudok én a Duna mentében egy helységet, honnan három megye legnagyobb része szokta vásárolni a szükséges épületi fákat, ott még ezelőtt négy öt évekkel s nem századokkal, három keresztény család üzte ezen kereskedést, most pedig kizárólag csak egy zsidó, aki monopoliumáért az uradalomnak esztendőként 4000 v[áltó]forintot fizet. Hogy ezen 4 ezer ftot nem a zsidó, hanem a három megye minden rendű lakosa fizeti, nagyon világos; s azon igen természetes ellenvetés, hogy akinek ott nem tetszik, másutt vásároljon, példában meg nem állhat, mert a legközeléb máshol 4 mértfölddel távolabb van és ki azon mezei gazda, aki nyári sürgős munka idején ne fizetne örömest 5—6 ftal többet, hogysem négyökrös szekerével három napot mulaszszon? Igy tekintvén a jus fornicist, az nem egyéb, mint az indirecta contributionak azon neme, mellyet némelly földesurak vetnek az ország többi lakosira; és minden határ és korlát nélkül vetnek, egyedül azon mértékben, mekkora a kénytelenség, melly a vidéki közönséget azon uraságok arendásaihoz szorítja.

T[ekintetes] RR! A Status által több országokban használt monopoliumokról sokat irtak s okoskodtak a tudósok; s ámbár feltévén azoknak kártékonyságát, annyi minden esetre bizonyos, hogy azon haszon, melly azokból várandó, a Status pénztárába foly s a Status szükségeinek fedezésére fordittatik. De minő politicus számolás szerint lehetne ezen mindenre kiterjedő, s halálos lehelettel mindent megemésztő monopoliumot egy nehány privát ember kezébe a Status hasznával általaladni? én által nem láthatom, valamint képes nem vagyok mindazon károkat tökéletesen felszámolni, mellyek ezen monopoliumból áradnának a haza minden lakosira. Röviden tehát csak azt mondom: hogy ilyes monopoliumok által fosztották meg hajdan a római proconsulok a provinciákat minden pénzbeli tehetőségektül, s ejtették és tartották rabszolgaságban; ezen monopoliumok a depauperationis systemának ama rettenetes eszközei, melly által a nép végső szegénységben sinlődvén, minden nemesebb hazafiúi érzésre s lelkesedésre örökre alkalmatlanná tétetik. Ugyanazért a T[ekintetes] RRket buzgó esedezéssel ismételve kérem, hogy ezen koporsóba döntő kinos bilincseket, mellyeket a Fő RRnek úgy hiszem csak csekély többsége kiván néhány embereknek ideig óráig tartó, s így még azokra nézve is csak képzelt meggazdagodása tekintetéből a nemzetre vasalni, nemeslelkű ellentállásokkal megtörni, s ekép hazánkat a végső elszegényedéstől, inségtől s romlástól menten tartani méltóztassanak![3]

[2] Helyesen: „Raro antecedentem scelestum deseruit pede poena claudo." Horatius: *Carminum lib. III. 3.*

[3] Say itt közölt beszéde csaknem szószerint megegyezik a *Jegyzőkönyv* szövegével. L.: X. köt. 94. kk.

b)

A KK és RR (mint már előbbi levelemben érintettem) úgy ezen bolt jusra, mint a VI-ik t. cz. végéig még egyesülést nem nyert egyéb pontokra is előbbi véleményök mellett most is (harmadizben *január 8-án*) megmaradván ; ezen VI t. czikkelyek iránti izenet a fő RRhez általküldetett.[4] A KK és RR pedig e következő renddel folytatták az urbér feletti tanácskozásokat : *Január 9-én* a VII-ik t. czikkelyt tárgyazta izenetjök szerkeztetését megrostálták ; *Január 10-én* tartott országos ülésökben ujólag felvevén, ami az urbéri viszonyokban itélendő úriszék itteni coordinatióját illeti, erre nézve ugyan előbbi vélemények mellett most is megmaradtak,[5] de az urbéri kicsapongásokrul szólló 5-ik §. 2-ik pontja nevezetes változtatást szenvedett. Szóban forog itt az urbéri rendeleteknek általhágása, különösen pedig az, midőn a jobbágy földesura parancsának magát vakmerően ellenszegezi. Ennek büntetéseül a RR előbb az úriszék által itélendő 1—3 napi arestomot rendeltek,[6] a fő RR pedig azt javallották, hogy a földesúr maga személyében, s egyedül és rögtön szabhasson a jobbágynak büntetést, de rendes büntetési jegyzőkönyvet vinni köteles legyen.[7] A fő RR-nek ezen véleményét 24 megye pártolá. — NAGY PÁL azon javallatot tette, hogy tartassék ugyan fenn a földesúri személyes hatóság, de 1 napi arestomon túl a jobbágyot ne büntethesse ; ezen egy napi arestomnak azonban a földesúri munkát resten vagy károsan teljesitő jobbágy ellen is helye legyen, nem pedig dupla munkának, melly utóbbi alkalommal az 5-ik §. 1-ő pontjában az arestomnak helyébe tétetett. Továbbá hahogy a jobbágynak vakmerő ellenszegülése 1 napi arestomnál nagyobb büntetést érdemelne, a földesúr 3 napra is büntethesse, de már nem egyedül maga személyében, hanem a szolgabiró s esküdt béfolyásával. Ezen felül 8 napig az úriszék birjon büntetési hatalommal, a súlyosabb fenyitéket érdemlő méltatlanságok, vagy személyes sértések büntetését törvényszéki megbirálásnál hagyatni kivánván. — VAY ellenben a földesúr személyes hatóságának fenntartására nyilatkozott ugyan, de csak úgy, hogy ez minden esetben csak a szolgabiró s esküdt közbenjöttével gyakoroltathassék. — Ezen véleményt SZUTSICS pártolá, 20 megye pedig tisztán a kerületi szerkeztetésre szavazott. — Nem akarván többen szóllani, a PERSONALIS úgy nyilatkozott, hogy a többség fel akarja ugyan a földesúri személyes hatóságokat tartani, de az alkalmaztatásra nézve három felé oszlik, úgymint a fő RR izenetének elfogadására, és Sopron és Szabolcs követei inditványaira : egyesülésre szóllitá tehát fel a RRket. — Ekkor Nagy Pál, Vay és Szucsics a kerületi szerkeztetésre mentek által, melly általmenetelek a főrendi véleményt pártoló követeket (ámbár 24-én lévén, még mindég többséget tettek volt) a győzedelem felől aggodalomba ejtsék s legelőbb Péchy és Aczél, utóbb Marczibányi és a földes úri hatóság

[4] A rendek harmadik izenetének szövegét l.: *Iratok*. III. köt. 327.

[5] Az elnöklő személynök próbálta meg újból befolyásolni a rendeket azáltal, hogy „az urbéri uriszékek elrendezését a már többször előterjesztett okoknál fogva továbbá is a törvényes munkálathoz tartozandónak vélte, látván azonban a Karok és Rendek általános kivánságát, a felolvasott izenet megállapitását nem ellenzette". L.: *Jegyzőkönyv*. X. köt. 117.

[6] L.: *Iratok*. III. köt. 305.

[7] Uo. 320.

mellett erősen küzdő Prónai, s végre mind a huszonnégyen Nagy Pál véleményére mentek által, ámbár PFANSMIDT ezen általmenetelt korainak itélte, s azért a praesidilalis enunciatiót, mint a szóllott követek többségével ellenkezőt némi róvás alá is vette, MAJTHÉNYI azonban a voxok helyes számítására nézve a Personalis személyességében magát biztositva találta, de BALOGH ellenőrségi jogát gyakorolni kivánván, minthogy a különféle által menetelek a voxokat némi zavarba hozák, egyenkénti felszámitást sürgetett ; de a Personalis s a többség az eddigi divathoz ragaszkodtanak ; s miután a sopronyi javallatra 24 megye általment, s azt még az Egyházi Rend s a Jászkún kerület is pártolá, a kerületi szerkezet mellett pedig csak 22 megye maradott, s Ocskaynak is némileg különböző voxa szintén inkább a sopronyi javallathoz volt számitható, ez csakugyan végzésnek jelentetett s a szerkeztetésnek eként szükségessé lett változtatása Circulusra vitetett.[8]

c)

Január 11-én vasárnapi szünet jövén közbe,

január 12-én Németh és Hertelendy elnökségük alatt kerületi ülés tartatott, s a legközelébbi országos ülés végzése következésében a VII. t. cz. 5-ik §-a 1-ső és 2-ik pontjainak változtatására nézve e következők határoztattak :

1-ör : A jobbágyok személyei minden önkénytőli mentségének a fő RR által is elfogadott általános elve a kérdéses 5-ik §. bévezető soraiba igtattatván, az első pont aként szerkeztettessék, amint a resolutio következésében a KK és RR által eredetileg meg volt állapitva ; nevezetesen hogy a földesuri munkát resten vagy károsan teljesítő nemtelen jobbágy a földesúr által egy napi arestommal büntettethessék ; megtartatván az eredeti szerkeztetésnek ama biztositó végzése is, hogy az arestom semminemű más pótlékkal ne sanyarittassék ; egyszersmind az is megkivántatván, hogy a munkán vagy különben jelenlévők bizonyságtételéből kisüljön, miképen a büntetés alá eső jobbágy azon nap ismételve megintettett, de tette mellett makacsul megmaradott. A nemesi kiváltsággal biró jobbágy ezen vétség esetében, olyatén helytelen munkájának bé nem tudásán felül még egy napi munkával lévén büntetendő.

2-or : Az urbéri rendeleteket áthágó, nevezetesen pedig ura parancsának magát vakmerőn ellenszegező jobbágynak egy napi arestommal leendő büntetésére nézve, a legközelébi országos végzés szerint a földesúri személyes hatóságnak meg kelletvén maradni, ennek mértékletéül, nemcsak megtartattak az előbbi szerkeztetésnek azon szavai : hogy a dolog tartozólag nyomozás alá vétessék, s a vétség valósága megtudassék — de még az első pont hasonlatára az is hozzá tétetett, hogy csak akkor legyen a büntetésnek helye, midőn a vétség a jelenlevők bizonságtételéből kisült. — Ezt BORCSICZKY hozta javallatba, de LA MOTTE és PRONAY még ezt is ellenzék, mert lehetnek esetek, midőn a földesúr megsértésénél senki sem lesz jelen, s így a bünös büntetlen maradna. — Azonban PÁZMÁNDY szörnyű dolognak tartaná törvényhozólag azon elvet kijelenteni, hogy Magyarországon kihallgatás és a vétek bébizonyitása nélkül is lehet valakit tömlöczöztetni. Ezt despotismusra vezetőnek s olly szörnyűségnek véli, hogy élni sem kivánna olly társaságban, mellyben ez megengedtetnék. — BEZERÉDY is szomorodott érzéssel jelenti, miképen soha sem gon-

[8] A jan. 10-i 279. országos ülés vitáinak részletes ismertetését l.: *Jegyzőkönyv.* X. köt. 117. kk.

dolta volna, hogy még a Borsiczky javallatának védelmeztetni kellessék, kérdé a RRket, valjon a westpháliai titkos bíróságot akarják e béhozni s azt akarják e, hogy a földesúr tennen személyében vádoló, tanú, investigans, biró, végrehajtó, és még tömlöcztartó is legyen. — KOCSI HORVÁTH inkáb 50 bünöst büntetlen hagyatni, mint egy ártatlant büntetve látni kivánván, hasonló kép borzadva hallá azon elvet védelmeztetni, hogy a földesúr csak úgy sic volo sic jubeo, minden bizonyitás, minden investigatio nélkül tömlöczre vethesse jobbágyait. — Ezen előterjesztések következésében a jelenlévők bizonságtételének szüksége voxolás nélkül elfogadtatott. — Továbbá PALÓCZYnak azon inditványa, hogy mind az úr, mind a jobbágy biztositása tekintetéből a helybeli előljárók közül kettő szükségeskép jelen legyen akkor, midőn a földesúr ellenszegülő jobbágyát egy napi arestomra itéli, voxok többségével a rögtönös büntetéssel ellenkező némi practicus nehézségek miatt el nem fogadtatott, de PÁZMÁNDYnak azon módositásában, hogy két személy (habár nem előljáró is) minden esetre jelen legyen, a RR voxolás nélkül megnyugodtak, úgy abban is, hogy ezen esetben sem lehet az arestrom büntetését akármiképen sanyaritatani ; BALOGHnak nagyobb részletességre terjedett inditványa következésében általánosan még az is hozzá tétetvén, hogy az arestomozásnál a jobbágy egészsége, vagy élete ne veszélyeztessék s hogy a szegényebbeket a f[öldes]úr illendő eledellel is ellátni köteles legyen.

3-or : Egy napi arestomnál többet a f[öldes]úr maga nem itélhet, hanem 3 napig csak a szolgabirónak s esküdtnek, mint itélőbiró társaknak birói részvételökkel. Ezen felül 8 napig az úriszék itélhet, de 8 napon felül, valamint a nemes jobbágyok ilyes vétségeinek esetében is, az előbbi szerkeztetés szerint csak a törvényszék.

d)

[I.] *Január 13-án* kerületi ülés. — Elnökség Hertelendy (Torontál) és Németh. Mindenek előtt az urbéri VII-ik t. cz. 5-ik §.-sa első s második pontjainak megváltoztatása következésében történt tegnapi határozások szerkeztetése felolvastatott, s köz leiratra bocsájtatott ; utóbb pedig az Urbért tárgyazta kir. resolutio dolgában költt főrendi 3-ik válaszizenet[9] a 2-ik és 3-ik czikkelyek iránt tanácskozásba vétetvén, az e részben megvitatás alatt lévő mindkét pont igen nagy szótöbbséggel az előbbi végzések szerint megállott. Nevezetesen *Posega*, *Verőcze* és *Szerém* megyéknek egyes megnevezését a főRR értelmében most is csak 15 megyei vox ellenzé, a *bolt taxák* pedig a KK és RR előbbi állapodása szerint 31 voxal 13 ellen immár negyedizben szintén megállottak.

[II.] Ezeknek bérekesztésével a 9-ik *januariusi* határozat következésében a *Buda-Pesti álló hid* tárgya vétetett tanácskozás alá ;[10] mellyet is

HERTELENDY mint elnök ekép nyitott meg : Mentől nagyobb részvéttel fogadták e tárgyat úgy az ország, mint a KK és RR, annál nagyobb figyelmet érdemel az. A javallatban lévő hid épitésnek egész hazánkra hasznos és diszes voltát mutogatni felesleges lenne, miután az országos küldöttségnek immár minden törvényhatóságokkal közlött véleménye annak egész mivoltát kellő világosságba helyhezteti ; de ki kell jelentenem, miképen teljes lélekkel örven-

[9] A főrendek harmadik válaszizenetét l.: *Iratok*. III. köt. 315. kk.
[10] Vö. előbb, a 108. old. 22. jegyzetével.

dek, hogy az olly kedvező időpontban kerülhet országos tanácskozás alá, midőn ama nagyérdemű hazafi, ki ezen nemzeti ügynek mindeddig legfőbb előmozditója volt, s kinek lelkes, munkás fáradozásai bizonyos sikert reménltetnek, személyesen jelen lehet.[11] (Hangos éljen! Széchényi főhajtással köszön.) — El lévén már a tárgynak tüsténti felvétele határozva, mindenek előtt azon főkérdés fordul elő : elfogadják e a RR az országos küldöttség véleményének[12] 2-ik pontjában foglalt azon elvet : *hogy ezen hidon kivétel nélkül tartozzék mindenki hidvámot fizetni, következőleg törvény által jelenttessék ki, hogy a fennálló kiváltságok sikere ezen hidra nézve az illető szerződés ideje alatt fel legyen függesztve.*

Szlucha ezen elvre nézve küldőinek megegyezését jelenti, de azon feltétel alatt : hogy törvény által jelentessék ki, hány esztendőre terjend a vámfizetés kötelessége ? különben attól tart, hogy valamint a Sárréti szabályozásnál történt,[13] örökös teher háromolhatnék a nemességre. — Dubraviczky válaszul adja, miképen abban, hogy a fizetés elvállalása csak bizonyos esztendőkre történjék, maga is egyetért, de hiszen ez az országos küldöttség véleményében is bennfoglaltatik ; [14] azonban az esztendők számának is azonnali meghatározását még most teljesen lehetetlennek tartja, mert ez a vállalkozókkal kötendő, s országos helybehagyás alá terjesztendő alkukötéstől fog függeni.

Prónay mielőtt a tárgy érdeméhez szóllana, a küldöttség tagjaitól[15] némi felvilágositást kér. Nem kételkedik, hogy ama lelkes hazafiak, kik e tárgyat meginditották, bizonyos adatokat terjesztettek az országos választottság elébe, mellyekre az a maga véleményét alapitotta. Olly vállalatról kell itt szónak lenni, melly nem csak biztos közösülést nyujtván, a kitűzött czélnak állandóul megfelelhessen, hanem a nemzet diszére is szolgáljon. Ezt magános részvényesek által véli a küldöttség eszközölhetni, melly azonban csak úgy fog létesülhetni, hahogy a vállalatból, tekintvén egyszersmind befektetendő tőkéjének veszélyeztetését is, a közönséges kamatokat meghaladó biztos hasznot remélhet. Kivánja tehát magát e következőkre nézve felvilágositatni :

[11] A híd épitését kezdeményező Budapesti Hídegyesület 1832. február 28-án alakult meg, igazgatója Széchenyi lett. Pest megye utasításba adta követeinek, hogy a hídépités ügyének támogatását hozzák indítványba az országgyűlésen. Ez az 1833. jún. 26-i ülésben meg is történt s az alsó tábla a főrendekkel egyetértésben bizottságot küldött ki a kérdés előkészítésére. A kérdés múltjáról l.: *Országgyűlési Tudósitások*. I. köt. 458. kk., 538., a főrendekhez intézett izenetet : *Iratok*. I. köt. 255. kk.

[12] A szóban forgó jelentést l.: *Iratok*. II. köt. 400. kk.

[13] A Sárvíz által Fejér, Tolna és Veszprém megyék területén létrehozott mocsarak és áradásos területek lecsapolása már az 1772-ben kiküldött királyi bizottság kezdeményezésére megkezdődött. Új lendületet adott a munkának az 1807 : 17. tc., amely az egész országra kiterjedően előírta a magánosok költségén történő vízszabályozások alapelveit. A munkálatok a 20-as évek elejére befejeződtek : 92 000 ölnyi csatorna, 22 000 ölnyi gát készült el és 70 000 holdnyi korábban hasznavehetetlen terület vált művelhetővé. A csatorna fenntartásáról ,védelméről, az okozott károk megtérítéséről s az ármentesítő hálózat továbbfejlesztéséről az 1827 : 33. tc. intézkedett részletesen. (L. még a rendek e tárgybani 1827. ápr. 18-i feliratát és az arra jún. 30-án nyert királyi választ az országgyűlés *Irásai*ban, 1133. és 1526.)

[14] A küldöttség szerint ,,itt nem egy állandó, közönséges és átaljában kötelező szabás, melly az alkotmányos törvényeket érdeklené, hanem egy ideigleni, részenkénti s csak illetőleg szoritó szerződés forog fenn, mellyet leghelyesebben azon ideig tartó szolgálatok vagy haszonbérek felvállalásával lehet öszvehasonlitani, mellyek naponként a törvényes szabadság megsértése nélkül előfordulnak". L.: *Iratok*. II. köt. 404.

[15] A bizottság elnöke Keglevich Gábor gróf koronaőr volt ; tagjai sorában a megyei követek közül Aczél Antal, Beőthy Ödön, Borcsiczky István, Csapó Dániel, Czindery László, Dubraviczky Simon, Hertelendy Miksa és Nagy Pál foglaltak helyet. Az üléseken résztvevők névsorát l.: *Iratok*. II. köt. 401.

1-ör : Lehet e a hidvámnak olly szerfeletti felemelése nélkül, hogy az a kereskedésre káros hatást gyakoroljon, illy vállalkozó részvényes társaság létesülését reménleni ? 2-or : Lehet e azt is reménleni, hogy ezen társaságnak aktiái eredeti becsöket idővel is állandóan megtartsák ? minthogy más országokban, különösen Angliában a hidépitő részvényesek, minden vállalatok közt legsilányabban állanak. 3-or : Szintén szükségesnek tartaná a vámfizetéstöli kiváltság felfüggesztésének idejét megtudni.

HERTELENDY (az elnök) : Eme practicus kérdésekre, mellyek szükségeskép sok előzményekkel vannak összeköttetve, megfelelni igen nehéznek véli mindaddig, mig a vállalatra társaság nem akad, s azzal értekezés nem történik, a tarifa iránt azonban megnyugtatására szolgálhat Nógrád követének, hogy minden esetre az ország Rendeinek elhatározásától fog függeni, miután jelentését béadandja azon választottság, melly a vállalkozandó társasággali értekezés végett szükségeskép ki fog küldetni.

DUBRAVICZKY azonban a nógrádi követ kérdéseire felelni késznek nyilatkozik. Ami 1-ő kérdését, a tarifát illeti, ez nagyon kora kivánság. Legelső kérdés : elfogadtatik e azon elv, hogy a hidvámtól senki ment ne legyen, ha ez elfogadtatik, ki fog egy bizottság neveztetni, melly Buda-Pest városaival értekezve szorgos egybevetés után a vámtarifát kidolgozza. Ez az ország Rendeinek elébe terjesztetvén, itt megvizsgáltatik, s állandóan elhatároztatik. E szerint majdan kiszámittathatván a remélhető évenkénti jövedelem, csak akkor akadhat a hidépitésre vállalkozó részvényes társaság, melly a reménlhető haszont, befektetendő tőkéjének kamatjait, magának a tőkének időszakonkénti leróvását, s tennen érdekének minden körülményeit tetszése szerint felszámolván, csak akkor mondhatja meg, hány évi hasznot kiván a hid felépitése fejébe magának biztositani ? a mi aztán a kiküldendő országos választottság alkudozásának fog elébe terjeszteni. — Ami pedig a részvények eredeti becsének meg vagy nem tartását illeti, ez szorosan csak a magános vállalkozók dolga. Végre a harmadik kérdésre már előbb Fejér követének előterjesztése következésében meg van felelve.

BŐTHY ezen feleletekhez maga részéről is némi felvilágositásokat ragaszt. Ugyanis elösmeri ő, hogy a szerfelett magas tarifa sibbasztólag hathatna kereskedésünkre, úgy kell tehát azt megállapitani, hogy ezen káros következés elmellőztessék, de egyszersmind a társaság is biztosan számolhasson pénzének illő nyereségére s a hidnak felszabaditása is lehetőleg rövid idő alatt eszközöltethessék. Úgy hiszi azonban, hogy mindezen céloknak elérését s vállalkozó társaság találkozását is, a tarifának rendkivüli felemelése nélkül lehet reménlenünk. Mert ha p. o. (s ezt nem úgy mondja, mintha ezen adatok a küldöttség elébe lettek volna terjesztve, mert az ezekkel nem foglalatoskodhatott) ha p. o. a posonyi hajóhid[16] tarifája álapittatnék meg, ki van számitva, hogy a felállitani czélzott budapesti hid évenként mint egy 300 000 pengő ftot hozhat be ; ez tehát olly jószág gyanánt tekinthető, melly évenként ugyanannyi jövedelmet ád, ehhez mérve fog az engedendő esztendők száma meghatároztatni, miután az épitésbe fektetendő tőke mennyisége annak a szokottnál némileg magasb kamatja s némi premiumok is (mert ezek nélkül bajosan létesülhetnek ilyes vállalatok) illő tekintetbe vétettek. Hogy ezek szerint az emlitett jövedelmes jószágnak vevője akad, kételkedni épen nem lehet, és nem is bizonyitnak

[16] A pozsonyi hajóhíd részletes, 1812-ben megállapított tarifáját l. az alább, a 154. old. 26. jegyzetében ismertetett iratcsomóban.

ez ellen semmit némelly angliai s americai hidépitő társaságoknak talán nem épen a legfényesb nyereséggel koszorúzott példái; mert soha sem kell megfelejtkeznünk, hogy ott a közösülésnek számos pontjai, módjai, eszközei létesültek, s egyetlen egy vállalathoz nincs az egész közönség szüksége csatolva, nállunk azonban ez lesz az egyetlen egy állandó biztos pont, melly hazánk két részét összekötendi, ennek tehát haszna felől még a legnehézkesebb előszámolás sem kételkedhetik.

PRÓNAY fent emlitett kérdéseit idő előttieknek nem hiszi, sőtt az elsőt, t. i. a tarifa kérdését legvitálisabbnak tartja, megvallja azonban hogy a bihari követ által előterjesztett adatok által meg van nyugtatva, s ha bizonyos, hogy a posonyi tarifa szerint 300 ezer ftnyi jövedelem, s ily jövedelemre részvényes társaság vállalkozása remélhető: aggodalma e részben megszünik. A társaság részvényei becsének állandóságát azonban szintén nem tekénti egészen magános érdekű dolognak. Mert Angliának lelkes és gazdag nemzeténél a nagyszerű vállalatokra, mint p. o. a Tunnel épitésére[17] kevesb haszonnal, 1—2 p[ro]cento kamattal is akadnak vállalkozók, a haszon csekély voltát patrioticus lelkesedés pótolván.

NAGY PÁL Nógrád követének észrevételeit leginkább azon alapultaknak látja, mintha már, mihelyt a fizetés elvét elfogadjuk, a tarifához szavunk nem lenne; de ez nem úgy van, majd előterjesztetik az, s akkoron hozzászólhat, ha károsan magosnak fogja látni, észrevételeit előadhatja. Úgy vélekedik egyébiránt, hogy az elnökség által felterjesztett alapelvet voxolásra kellenék kitüzni illy formán: *Felfüggesztessék e a nemeseknek hidvám nem fizetési kiváltsága a pestbudai álló hidra nézve, az országgyülése által meghatározandó tarifa szerint bizonyos esztendőkre?*

Mások a kérdést csak egyszerűn kivánják. — Azonban MARCZIBÁNYI a fizetés elhatározásának szintén elébe bocsájtatni óhajtja a következendőket: 1. Hogy ez csak bizonyos esztendőkre értetik, 2. hogy a tarifa csak országos határozástól fog függni, 3. hogy a hid csak az ország rendelkezésének lesz alája vetve, 4. hogy kitelvén az engedett esztendők, szintén az ország Rendei határozásától függend: egészen megszüntessék e a vámfizetés, vagy pedig bizonyos mértékben más nemzeti vállalatok eszközlésére fenntartassék.

Végre még BORCSICZKY igy javallá a kérdést feltétetni: *Fizessen e mindenki hidvámot, az országos küldöttség véleményében kitett feltételek alatt?* — A RR voxoltak. — A voxok igy állottak: Jelen nem voltak: Ungh, Honth, Árva. — Szavazatjokat felfüggesztették Szabolcs, Sopron, Horvátország. A fizetés ellen szavaztak 1. Abaúj, 2. Sáros, 3. Gömör, 4. Bereg, 5. Posony, 6. Nyitra (subsidiumot ajánlott), 7. Nógrád, 8. Mosony, 9. Esztergom (szintén subsidiummal akart szabad hidat épiteni) 10. Thúrócz. — Ellenben a Deputatio véleménye szerint fizetésre szavaztak: 1. Zemplén, 2. Szathmár, 3. Szepes, 4. Borsod, 5. Heves, 6. Torna, 7. Ugocsa, 8. Bihar (A király vagy királyi vérből származott herczegek kivételével), 9. Mármaros, 10. Csongrád, 11. Békés, 12. Csanád, 13. Arad, 14. Temes, 15. Torontál, 16. Krassó, 17. Trencsin, 18. Vas, 19. Zala, 20. Komárom, 21. Liptó, 22. Somogy, 23. Bars, 24. Győr, 25. Baranya, — Veszprém, Fejér, Zólyom, Tolna, 30. Pesth, Bács, Posega, Verőcze, 34. Szerém vármegyék, az egyházi rend és a Hajdú kerület. A Jászkún kerület pedig nem szavazott.

[17] 1826—30 között épült Angliában Stephenson R. irányításával az első vasúti alagút a manchester—liverpooli vonalon.

HERTELENDY az elnök valódi örömmel kijelenti, mikép a többség elfogadta azon elvet, hogy a felállitandó Buda-Pesti álló hidra nézve a nemfizetési kiváltság felfüggeszttetvén, kivétel nélkül mindenki vámot fog fizetni a Diaeta által megállapitandó tarifa szerint, és feltételek mellett, bizonyos esztendőkig.

A voxolás közben történt nyilatkozások következni fognak ; most még tudomás végett röviden megjegyzem, hogy azon országos Küldötségnek véleménye, melly ezen tárgy tanácskozásában alapúl vétetett, e következő négy pontokban sarkall :

1-ör : Ha Buda s Pest közt egy állandó hid felépittetnék, ez nem csak az ország diszére, de a jelen és utókor bizonyos hasznára is szolgálna.

2-or : Ez magános részvényesek vállalkozása által legbiztosabban lehetne eszközölhető ; s igy a kivánt summának megszerezhetése, s a hidra forditandó tőkepénz biztositása tekintetéből szükséges, hogy az illető szerződés ideje alatt azon hidon kivétel nélkül mindenki tartozzék hidvámot fizetni.

Az első ponttal közértelemmel egyetértettek a KK és RR, a 2-ikat 34 voxal 10 ellen elfogadták.

3-or : A minden esetre csak országos határozástól függendő állandó vámadónak (tarifának) kidolgozására országos választottság neveztessék.

4-er : melly egyszersmind Buda s Pest városaival a fenálló hid jövedelme, s netalán megkivánandó kárpótlás felől értekezvén,[18] az illető egyezés javallatát annak idején mutassa bé.[19]

Január 14-én ezen 3-ik s 4-ik pontok elvei is elfogadtattak, úgy az is, hogy ezen hid mindenesetre csak az ország Rendeinek dispositiójától fog függni és semmi dicasterialis béavatkozásnak ki nem tétetik. Ezek izenetbe foglaltatni, s nyomban a fő RRkel közöltetni határoztattak ; ezeknek megegyezése után fognak a szükséges lépések megtétetni. HERTELENDY s PRÓNAY előbb a kiküldendő választottság számára utasitást véltek kidolgoztatni, ami azonban idő előttinek, s a dolog kezdetét akadályozónak tekintetvén, el nem fogadtatott.[20]

*

Értesités :

Kazinczy Ferencz sirját még csak egy nyomorult darab kő sem fedi. Egy szerény emlék felállitásra itt úgy a főrendeknél, mint a KK és Rendeknél aláirás nyittatott. — Én pedig megbizattam, szólitanám fel tisztelt levelezőimet személyes részvételre, és körükben mások részvételének eszközlésére. Minden bármi csekély summa köszönettel fogadtatik, s annak vagy Bőthy Ödön, vagy

[18] A bizottság nov. 22-i ülésén merült fel az a kérdés, hogy az új híd építésével a meglevő ideiglenes híd feleslegessé válik s emiatt Pest és Buda jelentős hídvámjövedelmektől esik el. A két város követei, akik tagjai voltak a bizottságnak, bejelentették kártérítési igényüket nemcsak ezért, hanem azokért a károkért is, amelyeket az új híd által előidézhető jégtorlatok és áradások okozhatnak. A bizottság a kármentesítési igényeket igazságosaknak ismerte el, utalt azonban arra, hogy a kikötendő határidő elmúltával a híd a város tulajdonába megy át s akkor „ezen ideigleni áldozat mint a hazának közönségesen, de leginkább magoknak a testvérvárosoknak jövendőre feles kamatokat hozand". L.: *Iratok*. II. köt. 403.

[19] Az országos bizottság véleményének a fenti négy pontban történő összegezését l.: Uo. 404.

[20] A jan. 14-i viták részletes ismertetését l. a következő számban.

Kölcsey Ferencz követ urakhoz, vagy hozzám adandó alkalommal béküldése kéretetik.[21] — Tiszteljük nagy férfiaink emlékezetét!! Mutassunk hálás részvétet hamvaik eránt legalább!!!

213.

a)

A Lánchíddal kapcsolatos január 13-i kerületi viták folytatólagos ismertetése.

b)

Utólagos részletek a január 9-i kerületi ülésből : a Lánchíd kérdésének napirendre tűzése.

c)

1835. január 14.

Kerületi ülés.

Tárgy : A Lánchíd-javaslat vitájának befejezése.

d)

1835. január 15.

Országos ülés.

Tárgy : Az úrbéri VII.tc. módosított 5. §-ának vitája.

e)

Utólagos részletek a január 10-i főrendi ülésből : a Dunaszabályozás tárgyában kelt rendi izenet.

a)

Pozsony, Januar 17-én, 1835.

A budapesti álló híd január 13-án kerületileg tanácskozás alá vett tárgyában, szavatolás közben tett egyes kijelentések imígy következnek :

KÖLCSEY : Ha privilegiumainkkal s kiváltságolt gondolkozási módunkkal ösméretlen idegen jönne országunkba, valóban csodálkoznia kellene, midőn tapasztalná, hogy ily tartományban, mellynek jövedelme többnyire nyers

[21] Kazinczy Ferenc a kolera áldozataként halt meg 1831. aug. 23-án. Otthonában, Széphalmon (Zemplén m.) temették el, az Akadémián Kölcsey tartott fölötte emlékbeszédet ; ő kezdeményezte a gyűjtést is. 1850-ben, születésének 100. évfordulóján — országos gyűjtés eredményeként — az Akadémia mauzoleumot emelt hamvai fölé.

termesztményekből áll, s mellyet egy nagy folyó derékon hasit kétféle, és így amazoknak szállithatása végett jó utakra, emezen pedig a közösülés fenntartása tekintetéből hidakra múlhatatlan szüksége van : oly lakosa is találkozzék az országnak, ki vagy azt hiszi, hogy mindezekre szükség nincs, vagy pedig azt kívánja, hogy a szükséges utakat, hidakat, milliókra telő költséggel más épitse, ő pedig ingyen járja azokat csak azért, mivel egy régi törvény azt mondja, hogy ő vámot fizetni nem tartozik. Ezen gondolkozás fonáksága előttem, bár magyarországi ember vagyok is, gyermeki korom óta olly tisztán áll, hogy azt bármelly tekervényes okoskodással is védelmezhetőnek nem hihetem. Nem akarom én ez alkalommal vitatni, minő okok s körülmények teremték századok előtt amaz emlitett törvényt, azt mindazáltal tagadhatatlannak hiszem, hogy bármi körülmények teremtették légyen is, azok s a társaságos viszonyok szövetkezései azóta tetemesen megváltoztanak ; s azért úgy hiszem, hogy valamint nem derogál a nemesnek azon meszely borért fizetni, mellyet a korcsmából hozat, úgy az sem derogálhat, hogy ha a Duna partján megállapodván, annak, ki neki módot szolgáltat, hogy a másik partra áltmehesen, szintén fizet ; s én tisztán arra szavazok, hogy ha tetszik a más költségén épült hidon áltmenni, tessék fizetni.

Pfansmidt hasonlón szavaz. Szepes vármegye Rendei nem abba helyheztetik a nemesi alkotmányos szabadságot, hogy semmit ne fizessenek, hanem abba, hogy sem a kormány, sem más akárki is a nemességre terhet ne vethessen, egyedül csak azon terhet viselje, mellyet szabadon választott képviselői által önnön maga szabad akaratból vállalt fel, s egyedül csak maga is határozott el.

Gr. Lamotte küldöit az alkotmányos nemesi szabadság felől ellenkező véleményben lenni jelenti s úgy hiszi, hogy a vámfizetéstőli kiváltság felfüggesztésének ellentáll az 1741 : 8-ik t. cz.[1] melly szerint a nemeseknek bár mi czim alatti adóztatása még csak országos tanácskozás tárgya sem lehet.

Palóczy azonban a vám mentség privilégiumának fenntartása tekintetéből is fizetésre szavaz, mert *exceptio firmat regulam*, egyébiránt újólag ismétli amit már sok izben mondott,[2] miképen t. i. Borsod nemessége annyira szereti a magyar constitutiót, hogy érette életét is feláldozni kész, de megszünnék azt szeretni, hahogy kezeit annyira megköttetve érezné általa, hogy e miatt hazánk boldogságát elő nem mozdithatná.

Almásy előterjeszti : miképen a nemesi kiváltságok, p. o. a legfőbbeknek azon egyike, hogy idézetlen s kihallgatatlan senki meg nem itéltethetik[3] időszerintén különféle kivételeket szenvedtek ; azonban a vámfizetéstőli mentség mind ezen phasisok között is sértetlen maradott és hogyha jelenleg ennek eltörléséről lenne szó, Hevesnek Rendei Szathmárral egyetértőleg nem szavaznának ; mivel azonban itt csupán ideiglenes felfüggesztésről van szó, az országos küldöttség véleményének elfogadására szavaz.

[1] A sokat idézett sarkalatos tc.-ben a király kijelentette, hogy a nemesi kiváltságokat, s különösen az adómentességet biztosító törvények még csak magyarázat alá sem vonhatók.

[2] Utoljára dec. 30-án, az úrbéri VIII. tc. körüli vitában, azt megelőzően dec. 10-én, az örökváltsággal kapcsolatban. (Vö. e kötet 34. és 80.) old.

[3] A *Hármaskönyv* 9. címe a négy legfontosabb nemesi jog között elsőnek sorolja fel, „quod ipsi, nisi primum citati vel vocati, ordineque judiciario condemnati fuerint, in eorum personis, ad quorumvis instantiam vel clamores aut preces, nusquam et per neminem detineri possint".

VÁRADY jelenti, miképen Marmaros Rendei azon küldöttség véleménye szerint szintén reá állanak a fizetésre, de csak azon feltétel alatt, hogy a fizetés csupán akkor kezdődjék, midőn azon álló híd oly tökéletes állapotba tétetik, hogy ..... (tartós kaczaj szakitja félbe nyilatkozását) ha méltóztatnak is nevetni, de méltoztassanak megemlékezni, hogy jelenleg is van Buda s Pest közt hid,[4] s küldőim a részben kivánják magokat biztosittatni, hogy a vámfizetésnek elvállalása semmi szin alatt a mostani hidra ne érttessék.

TÖRÖK úgy hiszi, hogy miután világosan egy álló hid épitésére ajánltatik a fizetés, Mármaros Rendeinek aggodalma megszünhet. Egyébiránt jelenti, hogy Arad vármegye Rendei is elvállalták a vámfizetést bizonyos feltételek alatt, mellyek legnagyobb részben a küldöttség véleményében foglaltatnak, meghagyván követeiknek, hogy mielőtt Buda s Pest városai kárpótlásának kérdésébe elhatározottan béereszkednének, küldőiket eleve mindenekről értesitsék. Egyébiránt nem gondolja, hogy a vám fizetésének ideiglenes elhatározása a nemesi kiváltságokat sértené, mert senki sem kényszerittetik a vámos hidra menni; akinek nem tetszik, kompon vitetheti által magát a Dunán, vagy a bécsi nagy hidnak kerülhet.[5]

NAGY PÁL: Szathmár érdemes követének kivánsága általánosan még nem egy hamar fog teljesedni, mert fájdalom még igen sok ember van országunkban, aki azt hiszi: hogy a magyar constitutio a nem fizetésben áll, pedig ez csak praerogativa, nem constitutio, mert a constitutio abban s egyedül abban áll, hogy a nemzet csupán önmaga által (fejedelme béfolyásával) hozott törvényeknek köteles engedelmeskedni. De úgy hiszem én, hogy ha részvényes társaság eszközlésével ezen hid létrejöhet, hasonló módon majd az uti vám fizetést is lehet a praerogativa sérelme nélkül is eszközleni. P. o. ha Győrtül Pestig a mostani constitutionalis rossz út mentében, s ennek épségben hagyásával valamelly részvényes társaság egy jó utat talál épiteni, imhol jön egy Te[kinte]tes úr, a ki midőn Győrbül kilép, ő Te[kinte]tes uraságának hintaja előtt a vámos leereszti a sorompót, mondván: ez nem ingyen út, méltóztassék a Te[kinte]tes ur, a constitutionalis ingyen útnak (vagy Pesttől Szegedig szólván a constitutionalis sárnak) tartani, — akkor a Te[kinte]tes úr megkérdi, mennyire megy Pestig a vám; s megértvén hogy p. o. két forintra megy, ha esze van számba veszi, hogy a constitutionalis úton kocsijában s önnön úri testében pedig 10 ft. kárt is szenvedhet, s bizonyára szivesen megfizeti a 2 ftot. — Egyébiránt arról, hogy Sopron megye az országos küldöttség javallatához teljes kézséggel hozzá járuland, a szónok annál kevésbé kételkedhetik, minthogy azon lelkes hazafit, ki egy tárgyat megindità, keble szülöttjének nevezheti,[6] de utasitása lévén, hogy küldői erszényéről tudtok, hirök nélkül ne disponálgasson, minthogy e tárgyban még utasitást nem vett, szavazatját pro hic et nunc felfüggeszti.

ZARKA: Miután a KK és RR azon alapelvet, hogy Buda s Pest közt egy állandó hidnak felépitése nemcsak az ország diszére, de a jelen s utókor bizonyos hasznára is szolgálna, egyértelmüleg elfogadták: annak, mit hazánkra nézve hasznosnak itéltek, létesitéséről szükségkép gondoskodniok kelletik,

[4] Vö. a 117. old. 18. jegyzetével.

[5] Bécsben ekkor az 1815-ben épült Ferdinánd-híd volt a legnevezetesebb híd.

[6] Széchenyi István gróf Bécsben született ugyan (1791), birtokainak zöme azonban Sopron megyében volt s élete jelentős részét élte le birtokainak központjában, Nagycenken.

s miután a mostani hajóhíd jövedelméből azt eszközölni nem lehet, a subsidium pedig igazságtalan is lenne, mert a használat arányához mért igazsággal ki nem vethető, de czélirányatlan is, mert a szerint maga az ország vállalná magára az épitést, pedig a tapasztalás bizonyitja, hogy ilyes tárgyaknál sokkal inkább czélra vezetők a privát vállalatok, nincs egyéb, s nincs is könnyebb mód, mint a vámfizetés elvállalása ; mellyhez tehát megyéje nevében annyival inkább hozzááll, mivel a fizetés csak akkor sértené a nemesi kiváltságokat, s csak akkor ütközhetnék az 1741 : 8-ik czikkelybe,[7] hahogy törvény nélkül történnék; de midőn törvény által, s önkéntes elvállalásból történik, olly kevéssé sérelmes, mint mindazon rendkivüli adózások, mellyek subsidium név alatt a kormánynak elég gyakran, s elég bőven is fizettettek, ámbár minden adótuli mentség szintén a nemesi kiváltságok közé tartozik. Nem is fél attól a szónok, hogy a kormány ezen példát a nemességnek adó alá keritésére fogja használni, mert egy az, hogy ez megegyezésünk nélkül nem történhetnék, mi pedig sokkal hajlandóbbak vagyunk mást fizettetni, mint magunk fizetni, más az, hogy ha lett volna is valaha a kormánynak ilyen gondolatja, most látván a constitutionalis statusok tendentiáját, bizonnyal soha sem fog többé azon kapni, hogy az fizesse az adót, kitől annak elhatározása függ.[8]

Szalopek hasonlóan úgy vélekedik, hogy a kor javának s diszének előmozditásával a nemesi kiváltságok semmit sem veszitenek belső érdemükbül, sőt sokkal nagyobb azon szabadság, hahogy a magyar nemes nemzet képes a Duna árjainak parancsolni, mint az, mellyhez ragaszkodva tűrni kéntelen hogy a Duna parancsol neki.

Ezek valának a nevezetesebb nyilatkozások, mellyeket azon oknál fogva közlöttem bővebben, mivel a tárgy először van tanácskozás alatt, s igy egészen új. — A végzést már előbbi levelemben megirtam.[9]

b)

Ez alkalommal még pótlólag megjegyzem, hogy midőn *január 9-én* arról vala szó, ha valjon nyomban fel kell e e tárgyat venni most, midőn az úrbéri tárgy vége felé közelgetvén, annak hátráltatása nélkül felvétethetik,[10] ezt Prónay a tárgy belső érdeméből meritett ellenvetéseknél fogva hevesen ellenzé ; mert a budapesti álló hidat olly igen szükségesnek nem tartá, hogy azt, s épen csak azt, az egész kereskedési munkálatból kiszemelve, rögtön s nyakra főre felvenni kellene, s ő maga részéről az alföldi utak tárgyát előttvalóknak nyilatkoztatá ; mondá azt is, hogy a törvényhozónak ösmerni kell nemzetének physicus és moralis erejét s ő meg van győződve, hogy egész Európa kinevetne bennünket, ha egy *Tunnel*[11] *vagy Waterloo Bridge*[12] épitéséhez fognánk. De végtére a nemeseknek vám, adótóli mentségét is olly szövevényes tárgynak tartá, hogy azt illy melleslegesen eldönteni nem lehet és ha

[7] L. előbb, a 119. old. 1. jegyzetét.

[8] Azaz : a rendek sokkal könnyebben hozzájárulnak az adó emeléséhez, ha azt nem ők maguk, hanem jobbágyaik fizetik.

[9] L. előbb, 117. old.

[10] A vitát l. előbb, 107. kk.

[11] L. előbb a 116. old. 17. jegyzetét.

[12] A *Waterloo Bridge*, London híres kilencívű kőhídja ; épitése Sir John Rennie tervei alapján 1817-ben fejeződött be.

csakugyan ott állunk már, hogy ezen elvnek törni kelletik (aminek ő egyébiránt igazságát nem tagadja,) úgy valóban azon szegény adózó nép, melly ekkorig egyedül viselé az út, hidépités terheit,[13] sokkal méltóbban megkívánhatná, hogy az általa épitett hidakon, utakon is fizessen vámot a nemes ember. — Ezen ellenvetésekre BORCSICZKY, NAGY PÁL, DUBRAVICZKY, SOMSICS, BEZERÉDY, BÖTHY, K. HORVÁTH s mások megfeleltenek. Megemliték, miképen a dolognak szerfeletti siettetésével éppen nem vádoltathatunk, mert már 1833-ban volt az országos küldöttség kirendelve,[14] s 1835-ben még a tárgy felvétele is elleneztetik. Kifejték, minő káros hatással volt minden tennivalókra nézve a halogatás s azon ellenszegülés szelleme, melly midőn hosszas készületek után valami kezdő félben vala, erönk felett már kezdet előtt kétségbe esett, s más tárgyat mindég szükségesebbnek tartott annál, ami megkezdendő vala. De azért azon más tárgyakhoz is soha hozzáfogni nem engedett, s ha valaki ezt hozta volna inditványba, ismét hasonló ellenvetéssel kész vala gátolni, s igy okozá, hogy ideje soha semminek nem vala ; most is hidat épiteni nem enged, mert az utat előbbvalónak mondja, s ha útcsináláshoz akarnánk kezdeni, ismét azt mondaná, minek az út, míg a Dunán állandó közösülés nincs ? S igy hidat az utakra, utat a hidakra relegálgatván, semmit sem téve századokig veszteglésre kénszeritene. Szükségesnek vélték tehát a javallathoz szives akarattal már valahára egyenesen hozzászóllani, s mentől nehezebbnek látszik valami, annál hamarébb hozzáfogni, nehogy időnket s erőnket semmit nem tevéssel pazarolva még nehezebbé váljék ; még pedig most vélték a dolgot elkezdendőnek (amint HERTELENDY KÁROLY mondá) azért is, mivel nem mindég lesz olly kedvező alkalom, hogy hazánk hasonló lelkes férfiakkal dicsekedhetnék, mint most, kik annyi erővel, annyi áldozatokkal készek magokat az ügy vezérletének szentelni. Most már csak ez is jó sikerrel biztathat, s ennek jó sikere más nagyszerű nemzeti lépéseknek lehet dúzs gyümölcsű csirája, ellenben a tunya halogatás nemzetünk moralis existimatióját veszélyezteti.

Prónaynak fennemlitett ellenvetésein kivül (mint gondolni lehet) az sem maradott némellyek által emlitetlen, hogy e tárgy a kereskedési rendszeres munka körébe tartozik,[15] hogy excerptim dolgozni nem lehet, s hogy a systematica pertractatiót káros hátráltatni. — Mire igy szóllott

SZALOPEK : Valóban sajnálatra méltón szomorú lenne nemzetünk állapotja, ha hazánk javának előmozditására irányzott minden inditvány, mellynek az operatumokkal csak legtávolabbról is összeköttetése van, örökkön és örökkön ezen feneketlen örvénybe merittethetnék, igy letarolva fognak heverni legszebb reményeink, s nemcsak egyesek java, hanem hazánknak közboldogsága is. Korántsem ez volt elődeink czélzata, midőn az 1791 : 67-ik czikkelyt, hazánk jövendő sorsa feletti bölcs gondoskodással alkoták, hanem az, hogy mindég, és úntalan előre haladva javitsunk, mindég megtegyük azt, mit idő s körülmény honunk boldogságára megkivánnak, s ami részletes javitásain-

[13] A megyei út- és hídépítés költségei a megyei házipénztárt (cassa domestica) terhelték, ennek a jövedelmei pedig elsősorban a jobbágy adójából származtak.

[14] Dubraviczky pesti követ indítványára az 1833. jún. 26-i ülésben vették rendek országgyűlési pártfogás alá a pestbudai állandó híd ügyét s ekkor kezdeményezték az országos bizottság kiküldetését. Vö.: *Országgyűlési Tudósítások*. I. köt. 498. A főrendek júl. 8-án járultak hozzá a kezdeményezéshez. L.: Uo. 538.

[15] A kereskedelmi munkálat a negyedik volt a megvitatandó Rendszeres Munkálatok sorában az úrbéri, törvénykezési és adó-biztosi munkálat után. Vö. az 1833. máj. 11-i országos ülésben elfogadott válaszfelirattal : *Iratok*. I. köt. 206. kk.

kon felül marad, az rendszeres pertractatióval elintéztessék.[16] Ami pedig a tárgyat illeti, a szónok Buda s Pest közt egy állandó hídnak felépitését nem csak kereskedési, hanem országvédelmi tekintetben is szükségesnek tartja, mert jöhetnek idők, hogy egy állandó pont, mellyen hadi seregeink a Dunán által kelhetnek, megfizethetlen érdemű lehet.

VAY: Szent szavak ezek, mellyeket Verőcze követe mondott, mert bésodorván 1825-ben a nihil per excerptának szerencsétlen systemájába benünket,[17] s annak értelmét azok, kik örökös veszteglésben szeretnének maradni, irtóztató szélességre terjesztvén, oda vitték a dolgot, hogy ezen Diaeta nem az ország javára szabadon munkálható törvényhozó test, hanem egy keserves kerékvágásba szoritott Diaetalis Commissio legyen, mintha nekünk nem volna jussunk, sőt kötelességünk mindent tenni, mit a haza boldogsága megkiván. Ezen ellenszegülések valósággal anticonstitutionalisok, és sokkal inkább azok, mint akármelly democraticum principium; mert ezen ellenszegülések akarják nemzetünk életét első kelésében elölni. A szónok ezen anticonstitutionalis ellenszegülésben soha részt venni nem fog, s mindég szivesen hozzájárul akármelly lépéshez, melly hazánk javát elő viheti, mert nem akarja hogy *post multum: cras, cras, dilabatur aetas.*[18]

Ily vitatások után lett 38 voxal 8 ellen a tárgynak tüsténti felvétele határozva, mellyre aztán a fentebb közlött[19] *13-ik januariusi* kerületi ülés következett.

c)

Január 14-én kerület. — Elnökség: Németh és Hertelendy Miksa.

Először az úrbéri VII t. cz. 5-ik §-sa első s 2-ik pontjának a 12-ik januári állapodás következésében[20] tett szerkeztetése megrostáltatott, utóbb pedig a 2-ik és 3-ik t. czikkelyek (Alsó Tót ország nevezete s a bolt taxák) tárgyában a tegnapi végzéshez képest feltett 4-ik izenet javallata felolvastatott, s közleiratra bocsájtatott.[21] Ez után pedig ismét a budapesti hid dolga folytattaték. Ezen napnak tanácskozásiról kevés érdekest irhatok. — HERTELENDY mint elnök azt javallá, hogy mielőtt az országos küldöttség véleményének 3-ik és 4-ik pontjai érdemében országos választottság neveztetnék, titkos szavazattal egy kerületi küldöttségnek kellene rendeltetni, melly azon választottság számára utasitást készitsen. NÉMETH és K. HORVÁTH ezen előterjesztéssel egyetértének, hasonlóképen PRÓNAY is, ki mindég csak practicus adatokat sürgetett, s ezeknek előterjesztése és megvisgálása előtt minden további lépést idő előttinek nyilatkoztatott, s addig a tárgyat országos ülésre vitetni sem kivánta. — Azonban SZENTPÁLY, DUBRAVICZKY, PÉCHY, PFANSMID, BALOGH, BEZERÉDY, BŐTHY, DÓKUS és mások a kerületi választottságot szükségtelen-

[16] A törvény valóban azokat a tárgyakat utalta a kiküldött bizottságok hatáskörébe, „melyek rendszeres és csak hosszabb idő alatt elvégezhető kidolgozást igényelnek" és „amelyek az országgyűlésen nem voltak teljesen elvégezhetők".

[17] Az 1825/27-i országgyűlésen alakult ki a rendek között az a nézet, hogy mivel a Rendszeres Munkálatok megvitatása küszöbön áll, ne tűzzenek a tárgyalások napirendjére kiszakítva — per excerpta — olyan tárgyakat, amelyek a kilenc reformmunkálat valamelyikében szerves összefüggésükben előfordulnak.

[18] Latin közmondás.

[19] Ismeretetését l. az előző számban.

[20] Az előzményeket l. előbb, 112. kk.

[21] Az izenet szövegét l.: *Iratok.* III. köt. 343. kk.

nek tarták, mert a részletes utasitás kidolgozása az adatok tudomása előtt lehetetlen, ezeknek megtudása pedig a tarifa kidolgozása, a Pest Buda városai netalán fenforogható kárpótlása körülményeinek felvilágositása végett kirendelendő országos választmány munkálatától függ s igy mindenek előtt meg kell a már kerületileg állapodásba ment elvek iránt a főRRkel egyezni, hogy azon választottság kineveztethessék. Ennek munkálódási köre ki van a deputationalis vélemény 2-ik s 3-ik pontjaiban fejezve,[22] s más utasitást a már állapodásba ment elveken kivül jelenleg késziteni sem szükséges, sem lehet; azonban jól meg kell jegyezni, hogy ezen választmány munkálódása elhatározó erővel nem birand, hanem úgy a vámtarifa, mint a kárpótlás kérdése s a vállalkozandó, s azon választmánnyal értekezendő társaságnak hasznára kiszabandó esztendők száma is országos határozásról fognak függeni, s csak mindezeknek megállapitása után lesz majd szükség utasitást dolgozni azon másik országos választottság számára, mellyet a dolog technikai részére való ügyelés végett kiküldeni szükséges leend. — Azonban PRÓNAY és JUSTH mindezeknek ellenére is folytaták ellenszegülésöket, mire BALOGH megjegyzé, miképen igen természetesnek látja, hogy azok, kik nem akarják, hogy a hid felépüljön, elesvén a főkérdésnél, indirectus hátráltatásokkal akarják a tárgyat akadályozni. De igen természetes az is, hogy a győztes többség ezen hátráltatásban meg nem nyugszik. — A hátráltatás vádját PRÓNAY s JUSTH magokrul elháritták. — SOMSICS a deputationalis javallat 3-ik és 4-ik pontjait részletes pertractatióba vétetni javallván, a 4-ik pontra nézve[23] kijelenti, hogy küldői a vámot különös haszonforrásnak számtalan törvényeink értelmében is nem tekintik, hanem csak oly jövedelemnek, melly a publicumnak tett áldozattal, t. i. a hid, út, vagy gát épitéssel és fentartással járó költségeket illő arányban fedezze; innen van, hogy a vámbirtokosok a közönséget tetszésök szerint nem taxálhatják; Pest Buda városainak indemnisatiójához tehát csak annyiban kivánnak járulni, amennyiben a most fenálló hajóhidba fektetett tőkéjök kárpótlása még hátra lehetne. De hogy a jövendőbeni vámszedhetés is úgy tekintessék, mint azon városoknak különös haszna, s ezért valami kárpótlás adassék, egyátaljában meg nem egyeznek. — Azonban a KK és RR ezt is a kiküldendő választottság jelentése utáni részletes pertractatióra valónak itélték s a 3-ik és 4-ik pont elveit általánosan elfogadván, s még PÁZMÁNDY inditványára azt is, hogy ezen hid dicasterialis béavatkozástól ment lészen, s egyedül csak az ország Rendeitől függend, elhatározván, az állapodásokat minden hallogatás mellőzésével izenetbe foglaltatni s országos ülésre vitetni rendelék.

d)

Január 15. előbb *kerületi ülés* tartatott, s ott az úrbéri 2-ik és 3-ik t. czikkelyeket tárgyazta 4-ik izenet szerkeztetése megrostáltatott, utóbb pedig a KK és RRnek *országos ülésök* lévén, a VII-ik t. cz. 5-ik §-sa harmadizben tanácskozás alá vétetett. — Ennek bévezetésére, úgy amint az a 8-ik t. cz. elestével Deáknak (ki most nehány hetekre hazament) inditványára[24] ide

[22] Az *Iratok*, I. köt. 400. kk. közölt vélemény szóban forgó pontjainak ismertetését l. előbb, 117.

[23] Ez a pont szólt a Pest-Buda városoknak a meglevő hajóhíd jövedelmének elvesztéséért esetleg fizetendő kárpótlásról. (Vö. előbb, a 117. old., 18. jegyzetével.)

[24] Deák jan. 2-i javaslatát l. 94. kk.

általtett elvnek közbevetésével szerkeztetve vala, (meglévén már ez iránt mind a két tábla közt az egyesség[25]) semmi észrevétel sem fordult elő, s erre nézve a tanácskozások bérekesztetteknek tekintettek ; Az 1-ő és 2-ik pontok hasonlókép úgy, amint legközelébb kerületileg változtatva valának, helybehagyattak ; de a jobbágyok által földesuraiknak, vagy ezek részéről a jobbágyoknak vagy végre a jobbágyok között egymásnak tett határbeli károk megtérítésének módjairól szólló 3-ik pont ismét e következőleg módosíttatott :[26] „A jobbágyok által a földesúrnak, vagy más jobbágytársoknak tett határbeli károkat, hahogy ravaszságon és tetemes hibán kivül történtek, a földesúr részre nem hajló előljárók által megbecsültetvén, hahogy a kár 60 ftot felül nem halad, tulajdon úri hatalmával megvétetheti, a feljebbvitelnek csak birtokon kivül lévén helye. A 60 ftot haladó károkat szintén felbecsültetheti a földesúr, de a megtérités csak úriszék által fog elitéltethetni s exequáltathatni. Ha pedig ravaszság, vagy tetemes hiba jött közbe, a kár megtéritése a fentebbi ellátás szerint marad, de a véteknek egytől három napiglani arestommal megbüntetése szintén úriszék által itéltethetik." Ellenben viszonosság tekintetéből azon esetre nézve is, midőn a földesúr tesz kárt jobbágyainak, ezen kárnak rögtönös megtérittetésére a szolgabirónak hatósága, birtokon kivüli feljebvitel mellett a földesúr ellen szintén csak 60 ftkra terjesztetett, ha t. i. sem ravaszság, sem tetemes hiba közbe nem jött ; mert ezen esetben már a földesúr személyes becsülete forogván kérdésben, magának a kárnak rögtönös megvétele ugyan a szolgabiró hatóságánál meghagyatott, de a ravaszság vagy hiba büntetéseül kiszabott poena dupli NOSZLOPYnak inditványára, valamint a 60 ftot haladó kárnak megitélése is törvényszéki biráskodásra utasitatott. — Mivel azonban az ezen rendelkezésben látszó viszonosság azon ellenvetést szenvedheti, hogy a földesúr, ha jobbágyát 60 ftot haladó kár megtéritésére, vagy a ravaszság büntetésének kiállására szoritani akarja, e végett akár mikor tarthat úriszéket, s ez a kérdést egy pár nap alatt megitéli, az igazság szolgáltatása tehát ezen esetben is rögtönös lesz ; ellenben a hasonló esetben földesura ellen panaszkodó jobbágy törvényszékre lévén utasitva, annak itéletére a perlekedés szokott módja szerint hosszas időkig várakozni kéntelenittetnék, némileg a valódi viszonossághoz közelités tekintetéből SOMSICS indítványára heves ellenzés mellett ugyan, de igen nagy szótöbbséggel elhatároztatott : hogy a megyei törvényszék mind azon esetben, mikor a földesúr ellen 60 ftot haladó simpla kár megtéritése, mind akkor is, midőn ravaszság vagy tetemes hiba közben jötte miatt dupla fizetésbeli büntetése tekintetében biráskodik, *praeferenter et summarie* tartozzék az itélet tételben eljárni.[27]

e)

A fő RR ez nap megrostálták az V-ik és VI-ik t. czikelyek, u. m. az örökös urbéri kötéseknek a Helytartótanácshoz végrehajtás előtt kivánt felterjesztése, s a helység előljáróinak eddigi szokás szerinti választása tárgyában, előbbi értelmök mellett ujólag megmaradólag készitett 3-ik válasz izenetöket ; s azt

[25] A főrendek jan. 7-i ülésükben járultak hozzá. (L. 102. old.)
[26] A módosítás előzményeire l. a jan. 10-i országos ülés vitáit, 111. kk.
[27] A jan. 15-i 280. országos ülés részletes ismertetését l.: *Jegyzőkönyv*. X. köt. 148. kk.

a KK és RRhez általküldötték,[28] hol az felolvastatván, szokottan közleiratra bocsájtatott.

Január 16-án országos ülés mind a két táblánál. — A KK és RR felvették a 2-ik s 3-ik urbéri czikkelyekben előforduló Alsó-tótországi nevezet s bolttaxák iránti 4-ik izenetjöket, s azt mindenekben jóváhagyván a fő RR-hez általküldötték,[29] kik azt a VII-ik t. czikkelyt tárgyazta 3-ik izenettel egyetemben[30] felolvastaták, s köz leiratra bocsájtaták. — Egyébiránt a *Duna szabályozás* tárgyában Borsod vármegye által initiált s már mind a két táblán országos végzéssé vált felirás[31] mind két helyütt felolvastatott és jóváhagyatott. — Ez alkalommal igéretem szerint közlök némelyeket a fő RRdek e tárgyban *január 10-én* tartott ülésökbül. — Felolvastatván a KK és RR (2-ik) izenete, első szóllott

Az Országbirája: A szabad hajózás eszközlésére irányzott Dunai szabályozás nagy munkája minden bizonnyal olly fontos, s meglehet mi magunknak is, de minden esetre maradékinknak olly hasznos lehet, hogy kötelességemnek tartom annak, aki lelkesedésének, s fáradhatatlan ügyes munkálatának e tárgyat legnagyobb részben köszönhetjük, Gr. Széchényi Istvánnak ezennel nyilvános köszönetet mondani. (Hangos éljen!!) Soha sem is volt szándékomban, hogy ezen tárgyat gátoljam, hanem előbbi alkalommal is csak oda mentek a főRR bölcs itélete alá terjesztett észrevételeim, hogy épen a bizonyos siker eszközlése tekintetéből talán tanácsosabb lenne a diplomaticus alkukötések bérekesztésére várakozni,[32] mintsem a dolognak idő előtti nyilvánitásával ártani inkább, mint használni. Hogyha mindazáltal a KK és RR jelen felirásuknak ily erőt tulajdonitanak, azt hátráltatni teljességgel nem akarom.

Gr. Széchenyi István: Hálás szivvel fogadom ő Exellentiájának az Országbirájának dicséretét, mellyre érdemem felett méltatott. De őszinte kötelességemnek tartom kijelenteni, hogy én e nagy tárgy körül csak exequens kéz voltam és vagyok, s hogyha némi sikernek örvenhetünk, azt egyedül és egyenesen csak Ő Cs. Kir Fő Herczegségének az ország Nádorának köszönhetjük, aki bölcs belátásának tanácsával vezetett, elannyira hogy ha érdem, ha köszönetre méltó van a dologban, az egyedül Ő Herczegségét illeti.[33] — Ami magát a tárgyat illeti, ez már ekkorig is, igen is nagy publicitásra jött, mert nehány száz meg száz emberekkel hetekig, hónapokig dolgoztatni és sok mázsányi puskaporral temérdek sziklákat kihánytorgatni csak úgy incognito, és titokban nem igen lehet.[34] Azt is tudja egész Európa az ujság levelekből, hogy a török udvar részéről is egy commissarius érkezett oda, kivel én 10 napokig együtt is voltam ;[35] ezek tehát mind egész Európa előtt tudva lévén,

[28] A főrendi válaszizenet említett két pontját l.: *Iratok*. III. köt. 335. kk.

[29] L.: *Iratok*. III. köt. 343. kk.

[30] L.: Uo. 340. kk.

[31] Az előzményekre l. a 107. old. 21. jegyzetét, a rendek izenetét l.: *Iratok*. III. köt. 292. kk., a feliratterveztet 275. kk.

[32] Az 1834. nov. 19-i főrendi ülésben tette az országbíró ezeket az észrevételeket. Vö.: *Országgyűlési Tudósítások*. III. köt. 729. kk.

[33] A nádornak az Alduna-szabályozás megindítása körüli — Széchenyi által szerénységből eltúlzott — szerepére l.: *Országgyűlési Tudósítások*. III. köt. 729., 2. jegyzet.

[34] Az Aldunánál már 1833 nyarán megkezdődött a sziklák robbantása és a parti út építése, azonban az ofsovai pasa, kormányának utasitására hivatkozva, akadályokat gördített a munkálatok elé.

[35] Széchenyi 1833 nyarán és őszén, majd 1834. jún. 10-től júl. 12-ig és aug. 30-tól dec. 25-ig volt jelen a munkálatok színhelyén, ahol a munkálatok irányítása mellett tár-

nem gondolnám hogy ezen felirás a külső hatalmasságokat valami különös nagy figyelemre gerjesztené, sőtt épen azért, mivel a dolognak eddigi menetele már külföldön, nevezetesen Németországban nagy figyelmet gerjesztett, igen is illő, hogy a nemzetnek egyesült képviselői szintén tegyenek iránta valamit. — Ezek szerint tehát a szónok Gróf a felirás elfogadását maga részéről is ajánlá, de a stylusban azon módositást javallá, hogy ne csak az Orsován alól, hanem átaljában az Orsova táján lévő akadályok emlitessenek,[36] különben úgy tetszenék, hogy a dolognak csak diplomaticai részére forditjuk figyelmünket s azon részét, melly az ország határain belöl helyeztetik, elmellőzzük.

A felirásnak Ő felsége elébe terjesztése, Gr. Széchényinek ezen módositása, nem különben PALUGYAY püspöknek is azon javallata, hogy nem egyedül a Duna medrében lévő szirtekről, hanem a szabad hajózásnak egyéb természeti akadályairól is (millyenek a part utak—semitae attractoriae et viae recursuales) emlités tétessék, közértelemmel elfogadtatott[37] s ezeknek végzés gyanánti kijelentésével, a NÁDOR így rekeszté be a tárgyat : Minthogy Ő méltósága Gróf Széchényi az igenis megérdemlett dicséretet szokott szerénységgel magától elháritani kivánja, kötelesnek érzem magamat nyilván kijelenteni, hogy a dolognak ellenszegülő roppant akadályok között alig, vagy épen nem történhettek volna ily szerencsés előlépések, ha csak az ő ügyessége s honunk javának előmozditására szentelt életének fáradhatlan szorgalma minden akadályokat férfiasan le nem győzött volna. Ezt kötelesnek érzem magamat érdeme nyilvános elösmerésével kijelenteni. (Ismételt taps.) — A repraesentatio latin stylusa felett némi kaczagásokat lehete hallani, mert épen nem mondhatjuk, hogy különös arany latinitással lenne irva, azonban módositásába nem ereszkedtek a főRR, mert Szepesy püspöknek, midőn e végett fel akarna kelni, azt sugá hallhatólag az ORSZÁGBIRÁJA : Hagyjuk el, az egész igen tökéletesen illik együvé.

214.

a)

1835. január 17.

Főrendi ülés.

Tárgy : Az úriszékről szóló VII. tc. el nem döntött pontjainak harmadszori megvitatása.

---

gyalásokat folytatott a porta által kiküldött török kormánybiztossal, valamint Ghica Alexandru havasalföldi román, és Milos szerb fejedelemmel.

[36] A rendek a felirás tervezetében többek között arra való hivatkozással kértek tájékoztatást a királytól a munkálatokra vonatkozólag, hogy országszerte köztudomású már, hogy „azon bokros veszélyekkel fenyegetődző örvényes szirteknek széllyelhányatása, mellyek eddig Orsován alól többnyire visszarettentvén a hajósokat, az alábbi lehatást majdnem egészen elzárva tartják, munkába vétettek," a törvényhozás tagjai tehát „azon olly sok és gazdag reményekkel teljes intézetnek csak hallói nem lehetnek, hanem az iránt is kívánják gyakorolni azon befolyásukat, mellyet az ország alkotmánya, rendszere tulajdonít részükre". L. *Iratok*. III. köt. 276. kk.

[37] A felirat ilyen értelemben módosított végleges szövegét l.: *Iratok*. III. köt. 375. kk.

b)

Összefoglaló jelentés a rendek és főrendek január 17—20-a közötti üléseiről: Lánchíd, úriszék, boltnyitás joga.

c)

1835. január 21.

Kerületi ülés.

Tárgy: Nagy Pál beszéde a főrendek ellen az úriszékkel kapcsolatban.

a)

Pozsony, Január 21-én, 1834.

Utolsó levelem tudósitásai *január 17-éig* terjedtek, ezen napon a fő RRnek ülésök vala, az úrbéri VII-ik t. cz. tárgyában harmadizben. — Itt legelső kérdés gyanánt az fordult elő, valjon megegyeznek e a fő RR a KK és RRnek ujabban is sürgetett azon véleményökben: hogy az úr s jobbágy közti viszonyokban immár csakugyan a Statusok által is első folyamodási birónak rendelt úriszék nyomban itt coordináltassék? A KK és RR ezen értelmök támogatásaul a főrendi táblánál jelenleg tanácskozás alá került 3-ik izenetjökben[1] e következő okokkal éltenek: Az uriszéknek urbariális perekbeni birószkodását a királyi válasznak azon világos értelmében fogadták el a KK és RR, hogy nem a földesúr személyesen biráskodjék, hanem az ő nevében és költségén szolgáltassék ki az igazság; ha tehát (szorosan csak az urbéri pereket értve) az úriszéknek elrendeléséről itt nyomban intézeteket nem tennének, a K[irályi] válasznak elfogadott javallata nagy részben teljesitetlen maradna. A dolog belső érdemét külsőalakjának tehát feláldozni annyival kevésbé lehet, mivel ugyancsak ezen VII. t. cz. 5-ik §-ban szintén a kir. válasz felszólitására s a fő RR megegyezésével is oly tárgyakról tétettek már intézetek, mellyek külső alak tekintetében szintén más helyre tartozhattak; az ország Rendei azonban itt rendelkeztek felőlük, mert meg voltak győződve, hogy az urbéri viszonyokból eredő kérdések elhatározásának az úrbéri törvényekben van helye. Továbbá azt sem lehet tagadni, hogy tetemes, különbség van a jobbágyok magános pereiben itélendő úriszék, s a földesúr és jobbágy között biráskodandó úrbéri szék között. Végre nem is állhat ellent a fő RR-nek azon hasonlitásuk, hogy előbb, midőn még a megyei törvényszéket kivánták a RR ezen perekben első birónak, annak coordinatiójába magok sem ereszkedtek. Mivel azon egyátaljában meg nem szenvedhető gyökeres hiba, hogy ha coordinálatlan hagyatnék az úriszék, igy amint van a földesúr maga tulajdon ügyében biráskodnék, a vármegyei törvényszékre nézve fenn nem forgott s igy annak coordinatiója mulhatatlan szükségű nem vala. A KK és RR ezen okainak ellenére, igen hosszú beszédben imigy szóllott:

Pécsi püspök b. SZEPESSY: Ezen első rendszeres munkának hamarébbi bérekesztését nálamnál senki jobban nem kivánhatja, de miután a Te[kinte]-

[1] A rendek harmadik izenetének megfelelő pontjait l.: *Iratok*. III. köt. 329. kk.

tes RR azon szokást vették fel, hogy az egyhelyütt elvesztett dolognak elveit másutt s más formában ismét bécsusztatják, s eként a már eligazitott viszálkodásokat újra felélesztik, magoknak tulajdonitsák a kedvetlen hátráltatást. Igy mielőtt az úrbéri felirás megkészült volna, nem akarván az úriszéknek urbarialis kérdésekbeni biráskodását megállapitani, minduntalan azzal harczoltak, hogy a földesurat tulajdon ügyében birónak megszenvedni teljességgel nem lehet, s hogy ez oly gyökeres hiba, mellyet tűrhetővé semmi mellesleges orvoslás sem tehet. Most már Istennek hála az úriszéket elfogadták, emlitett elvöktül tehát elállani látszattak ; azonban más alakban ujólag vitatják, s az úriszéket úgy szeretnék coordinálni, hogy az megszünnék lenni úriszék s egy egészen új eddig ösméretlen birósága változnék. — Ezen főtábla a Fororum Coordinatio tárgyában, az úriszékekre nézve kimondotta maga véleményét s különösen azt is, hogy az ott elszámlált perekhez az urbarialisokat is hozzá csatoltatni kivánják, ezen izenet a RR kezében van ;[2] vegyék fel ezt s feleljenek reá, mert mielőtt felelnének, a Fő RR véleményöket, salvo pertractationis ordine meg nem változtathatják. — Ezeknek előre bocsájtása után most kijelentett véleményét hosszas okoskodásokkal támogatja, nevezetesen : 1. A KK és RR magok is forumnak nevezik az úriszéket, a forumoknak coordinatiója pedig az urbariomba nem tartozik, amit magok is elösmértek a RR, midőn az első birónak hagyatni vélt törvényszéknek[3] coordinatiojába nem ereszkedtek. — 2. Az úriszék coordinatiója eddig sem találtatott az urbariomban, ezentul sem fogják azt a jobbágyok ott keresni. 3. A perlekedési formalitások, sőt több rendbéli criminalitások pertractatiója is összefüggésben van a jobbágyi viszonyokkal, ezért ezeket magok a RR sem kivánják itt elintéztetni, hagyjanak tehát békét a coordinátiónak is. 4. *Nihil per excerpta!* ez olly szent elv,[4] mellyet a systematicus munkálódásokban legszigorubb vallásossággal szükség követni, aminek magok a RR is fényes példáját adták a jobbágytelkek haszonvételével járt adózásoknak,[5] s az urbéri VIII. t. czikkelynek kérdésénél. 5. A RR most is leginkább csak azzal harczolnak, hogy senki ön ügyében biró nem lehet, de ha ezen elvet a jelen tárgyra alkalmaztatólag oly alakban adnák elő, amint valódilag létez, állitásukkal kaczajt kellene gerjeszteniök. A dolog igy áll : A földesúr biró ugyan ön ügyében, de olly móddal, hogy a törvényes bizonság s megye fiscusa mindég jelen van, s a több tagokbul álló bíróság itélete felsőbb itélőszékek helybehagyása nélkül végre soha nem hajtható. Már igy adván elő a dolgot, ugyan nem méltó e nevetésre azt állitani, hogy az itélethozásnak ezen neme sem az igazság kiszolgáltatás képzetével, sem az emberiség tekinteteivel ösze nem egyeztethető ? — Aztán ha csakugyan oly rettenetes dolognak tartják a RR a földesúrnak ön ügyébeni biráskodását, miért engedték meg, hogy a folyó praestatiókat önhatalmával béhajthassa ?, miért adtak neki hatalmat a rosszul dolgozó, vagy kicsapongó jobbágy megbüntetésére ? a határbeli károk megvételére ? az úriszék tárgyainak kinevezésére ?[6] sőt a Fororum Coordinatioban miért javasolták önmagok, hogy a rationarius perekben a

[2] A főrendi tábla ezzel kapcsolatos 1834. máj. 27-i ülésének ismertetését l.: *Országgyűlési Tudósitások*. III. köt. 181. kk., a főrendek észrevételeit a törvényszékek elrendezését tartalmazó törvényjavaslatokra l.: *Iratok*. III. köt. 50. kk.

[3] Ti. a megyei törvényszéknek, amelyet a rendek eredetileg a földesúr és jobbágya közötti ügyekre első fokú bíróságnak akartak rendelni.

[4] Vö. a 123. old. 17. jegyzetét.

[5] L. előbb a 55. old. 11. jegyzetét.

[6] Mindezeket a VII. tc. 5. §-ának utólag készült pontjai tartalmazzák.

földesúr maga biráskodhassék ?[7] vagy talán ekkor nem maga ügyében biráskodik ? és miért adtanak engedelmet, hogy a jobbágyok magános pereinek elitélésében mint elnök részt vehessen ?[8] hiszen ezekben is haszna, kára, kedvezése, részrehajlása foroghat fenn a földes úrnak 6. A kir. válasz nem támogatja a RR értelmét, mert csak azt mondja : „naevorum si qui irrepsissent (jól meg kell jegyeznünk : *si irrepsissent*!!) emendatio partem agendorum praesentis diaetae constituit." *Praesentis diaetae*, és nem *operis urbarialis*!! Különben is hibákat javitani, s az egész institutionak alapjait kiforgatni, egymástól igen különböző dolog. A kir. Resolutio azt mondja : Activitas sedis dominalis conservetur, ez más szóval annyit tesz : Activitas Domini conservetur, mert ekkorig mindég itélhetett az úriszékeken. Ott van ugyan a kir. válaszban : „nomine et sumptibus domini" szolgáltassék az igazság, de ezt a RR oda szeretnék csavarni, ut sumptibus, sed non nomine domini, szolgáltassék[9]. — 7. Azon válasz, mellyet a fő RR a Forumok coordinatiójában a RRhez küldöttenek, úgy van alkalmazva, hogy az úrbéri perekben itélendő úriszékre is egészen megállhat, s nem kell benne egyéb változás, mint az : hogy az ott elszámlált perekhez, még az urbarialisok is hozzáadassanak.[10] Ellenben a RR magok magokkal ellenkezésbe jönnek. Ott azt mondják, lehet a magistratualis elnök is convocatus is az úriszéken,[11] itt azt mondják nem lehet, mert, úgymond, derogál a köztisztviselőség characterének egy magános földesúr képét viselni.[12] Hát valjon midőn a jobbágyok magános pereiben itél, akkor nem földesúri képviselő ? De innen látszik, minő összeütközésekbe jövünk, hahogy Systematicum Operatumokban a dolgot sarkából kimozditjuk. 8. A tüsténti coordinatiónak sem szüksége, sem haszna. Hál' Istennek kiszolgáltatik nálunk az igazság, s többnyire a RR által vitatott elvek szerint, mert ritka földesúr visel maga úriszéki elnökséget, bár szabadságában állana. És bizony ha valahol a világon, szelid fejedelmünk atyai kormánya alatt van a jobbágynak gyámsága, oltalma. — A szónok tehát marad a fő RR előbbi véleményénél. (Tudomásul meg kell jegyeznem : hogy a pécsi püspök most is, mint mindég deákul szóllott, nem csak, de az izenetek felolvasásán, s válaszizenetek javallatinak rostállásán kivül (a lelkes Gróf Széchényinek minap a Duna szabályozás tárgyábani jelenlétét[13] kivéve) magyar szót is alig hallani a fő RR tábláján, még B. Prényi ugocsai Főispán is többnyire deákul beszél. Csak maga B. Vay Miklós szokott rendesen magyarul szóllani., de most ő is hazament. A regalistáknak[14] a vallás tárgyában lett széltoszlásától eloszlott a nemzeti nyelvünknek diéta elején a fő RR teremébe is bélövellett fénysugára is.)

[7] A törvényszékek elrendezéséről szóló munkálat II. tc.-ének 2. §-ában. L.: *Iratok*. II. köt. 324.

[8] Uo. a 4. §-ban.

[9] Mindezekre l. az 1834. aug. 28-i leirat sokat vitatott szövegét : *Iratok*. III. köt. 46. kk.

[10] Ti. a rendek id. törvényjavaslatának 1. §-ához. L.: *Iratok*. II. köt. 324.

[11] „A megyék tisztviselői is, ha egyszersmind táblabirák, előlülőknek, közbíráknak pedig anélkül is meghivattatván." L.: Uo. 325.

[12] „A megye tisztviselőit itt átaljánosan előlülőknek, valamint meghivattattaknak is alkalmaztatni nem lehetvén." L.: *Iratok*. III. köt. 302.

[13] Az ülés ismertetését l. az előző számban.

[14] Regalistáknak a főrendi táblának azokat a tagjait nevezték, akik nem hivataluknál fogva jelentek meg az országgyűlésen, mint a püspökök, országos főméltóságok és főispánok, hanem mint főrangú birtokosok királyi meghivólevéllel (litterae regales) hivattak meg. Számuk több százra rugott, valójában azonban rendszerint csak kis töredékük tartózkodott az országgyűlés színhelyén.

B. Bedekovics: Miután a KK és RR azon suppositumban coordinálták a törvénykezési munkálat körében az uriszéket, hogy az urbéri perek nem oda fognak tartozni, most azonban ezen pereknek is az úriszék elébe tartozásában megegyeztenek, nemcsak nem csodálkozom, hogy ezen megegyezés általános kimondása mellett meg nem állottak, sőt bizonyos gyanánt hittem és vártam, miképen megváltozván intézkedésöknek supposituma, a coordinatio újabbi felvételére hatóságukat nyilván fenntartani, s magokat az 1-ő t. cz. 6-ik §-sa példája szerint[15] biztositani fogják, hogy az úriszéknek újólag tanácskozásba veendő coordinatiója egy nap lépjen törvényes erőre az urbáriommal. Ezt azonban nem tették, hanem egyenesen a coordinatióba ereszkedtenek. Sajnállom, hogy igy történt, mert akadályát látom a kivánatos egyesülésnek, de egészen mégsem rettenek el, hogy a tüsténti coordinationak részünkről is felvételére nyilatkozzam. Legfőbb tekintetű azon ellenvetés: *nihil per excerpta*, úgy vélem mindazáltal, hogy egy kissé engedékenyebbek lehetünk egy olly tárgyra nézve, mellynek a tanácskozás alattival szoros összefüggését tagadni csakugyan nem lehet. Az ilyest nem annyira excerptának, mint általtételnek lehet nevezni, s ha valahol, bizonnyal az urbariomban el lehet némileg azon szabálynak szigoruságától távozni. Igy eltávoztunk a VII. t. cz. 5-ik §-sánál, eltávoztunk a jobbágy árvák felőli rendelkezésnél, mellyek rendszeresen tán szintén más hová tartoznának,[16] — és ha csakugyan félnünk kelletik a *nihil per excerpta* szabálynak némi sérelméből eredhető következményektől, nehogy e példa másszor is ellenünk fordittathassék, magunkkat legrosszabb esetre is egy óvással biztosithatjuk. Az sem mozdít engem, hogy e tárggyal a Forumok coordinatiója egészen összefüggésben van, mert mégsem oly lényeges ezen összefüggés, hogy miatta a Juridicumban előhaladni nem lehetne; s az sem áll akadályul, hogy a fő RR már a Forumok coordinatiójában kimondották az úriszék iránt véleményöket, mert ha specificumba ereszkedünk, a fő RRnek hatalmokban fog állani, ott kijelentett elveikhez vagy ragaszkodni, vagy ha csakugyan meggyőződnének, hogy az urbéri perek tekintete némi változást kiván, azoktól elállani; s igy a kettős úriszékből meritett aggodalom is elenyészhet, mert miután itt meglesz az egyesülés, mondhatjuk, hogy állapodásunk az úriszéknek más perekbeni biráskodására is érttessék. Mindezekért tehát, de azért is, mivel az úrbéri viszonyok elrendelését itt czélirányosan lehetségesnek hiszem, mind végre azért is, mivel tartok tőle, hogy az itt vagy nem itt felvételnek kérdésében több időt veszitünk, mint mennyi magára a tárgy érdemére megkivántatnék, oda szavazok, hogy a javallott coordinatioba bémenjünk.

B. Prényi (Ugocsa): Nem lehet állitani, hogy a RR azon elvtől *nemo in propria causa judicem agere potest*, valaha eltávoztak volna. Mert ámbár reá állottak arra, hogy az úriszék az urbéri perekben is biráskodhassék, de megegyezésökhöz kezdet óta azon feltételt csatolták, hogy sem az úr maga, sem tisztje, vagy lekötelezettje az úriszéknek tagja ne legyen. S különben is általában olly szent azon elv, hogy akárhol s akár miként jelenttessék is ki, az keblemben legalább mindég helybehagyó viszhangra találand. De törvényeinkben sem idegen azon elv, mert általános rendeletink vannak, mellyek magokat az ország rendes biráit is kitiltják az itélőszékekből, nem csak ön pereiknek, de sőt azok

[15] Vö. a 55. old. 11. jegyzetével.

[16] Az előbbi a büntetőtörvénykönyvbe, az utóbbi — amelyről a rendek az úrbéri VI. tc. 6. §-ában intézkedtek — nyilván a polgári törvénykönyvbe is tartozhatott volna.

nak is itélésekor, mellyekben interessatusoknak tekintődhetnek.[17] Az sem áll ellent a RR követeltségének, hogy a convocatusoknak kinevezését a földesúrnál meghagyták. Lám Ő Felsége maga szokta főtörvényszékink tagjait nevezni, kik a Kir. Fiscus pereiben is itélnek, de azért nem lehet mondani, hogy ön ügyében biráskodnék Ő Felsége. Így nem áll a folyó jobbágyi tartozások megvehetésétől s a rationarius perektől kölcsönzött hasonlatosság is, nem az első, mert az a jobbágyi viszonyoknak kikerülhetlen következése, és szorosan véve nem is biráskodás, és mindég felmarad az urbéri útra folyamodás ellene, — nem a második, mert az uradalmi tiszteket soha sem méltatták törvényeink oly gyámságra s pártfogásra, minővel a jobbágyok eránt viseltetnek.[18] — Ami az én véleményemet illeti : Én jó helyét láttam volna ezen tárgynak a Forumok coordinatiojában is, de annak sem látom okát, hogy itt is miért nem lehetne felvétetnie ? s kinyilatkoztatom azt is, miképen a főrendeknek az úriszékre nézve a Coordinátioban adott véleményét[19] itt megállhatónak nem itélem, mert sohasem fogok meggyőződhetni arról, hogy a földesúr tulajdon ügyének és jobbágyai magános pereinek elitélése között igen nagy külömbség ne lenne ; van igen is és nagy különbség van a kettő között. Meglehet ugyan, hogy a jobbágyok privát perei szintén érdekelhetik a földesurat, de csak még sem forog ezeknél olly egyenes, olly közvetlen érdeke kérdésben, mint az urbéri perekben, mellyekben, mivel emberek vagyunk, el nem fogultságot általában minden földes urakról törvénnyel feltenni nem lehet. A tárgy érdeméhez tehát annak idejében fogok szóllani, most magára a coordinationak itteni felvételére nézve úgy vélem : engedjünk a RR kivánságának.

A Tárnok nem találván a fő RR okait megczáfoltaknak, elösmeri, hogy követeltséggel az előbbi véleménynél kellene maradniok, mert nem barátságos szolgálatukrul, hanem a közjórul van szó, s itt a meggyőződést feláldozni nem lehet. Úgy hiszi azonban, hogy a fő RR előtt nyitva van egy középút, mellyen a közelités szándékának s tulajdon meggyőződésök követeltségének is megfelelhetnek. Tudniillik szóllítassanak fel a KK és RR, hogy ha a kérdéses coordinatiót a maga helyére halasztani egyátaljában nem akarnák, a tárgyat egész kiterjedésében rendszeresen pertractálják, s felvévén a fő RRnek azon válaszizenetét, mellyet a Forumok coordinatioja körében az úriszékek iránt kézhez vettenek, véleményöket nemcsak az úrbéri perekre szoritva, hanem az úriszékről in complexu adják elő, mivel a fő RR két külön úriszéknek alkotására soha nem állanak. Igy a *nihil per excerpta* szabály sértetlen marad, mert ha egy tárgy egész terjedelmében systematice felvétetik, azt excerptának nevezni nem lehet. Ebben a szónok is megnyugszik, ellenben külön részletes coordinatiora a siettetés tekintete sem indíthatja. Eleget engedtek már a fő RR időnyerés miatt, s a dolog vége Istennek hála (?!) csak az lett, hogy a főrendeknek eredeti véleménye, az ország többsége véleményének lenni bebizonyosodott.

Az ekép előterjesztett 3 inditványok közt oszlottak el a főRR szavazatjai. Ürményi tengerparti kormányzó, Palugyay püspök és Gr. Batthyányi Imre, b. Bedekovics és b. Prényi főispánokkal tüstént Coordinatiora szavaztak.

[17] Az 1500 : 8. tc.-ben jelenik meg először, hogy az ország rendes bírái, itélőmesterei, a törvényszékek ülnökei kötelesek helyetteseikkel és familiárisaikkal együtt kimenni a törvényszékből, ha az ő ügyüket tárgyalják. Hasonló rendelkezéseket tartalmaz a *Hármaskönyv* II. 22. is.

[18] Vö. előbb Szepessy püspök érvelésével.

[19] Ti. a törvényszékek rendelkezéséről szóló törvényjavaslatra adott válaszukban. L.: *Iratok*. III. köt. 55. kk.

PALUGYAY püspök azon gyámokkal élvén: hogy az úrbéri viszonyokban itélendő úriszék némileges megkülönböztetésének szükségét a Forumok coordinatiójának 4-ik pontjában valamennyire magok a főRR is elösmerték, s el is kellett ösmérniök, mert az ezen perekbeni biráskodás a földesúrnak politicai, a jobbágyok magános ügyeinek elitélése pedig törvényes hatósághoz tartozik.

B. Ötvös Fő Pohárnok, Vurum, Belánszky, és Jordánszky püspökök, nem különben Gr. Keglevics János és Almássy főispányok, Szepesy püspökkel egyértelmüleg a Juridicumra halasztásra szavaztak, de némileg még is a Tárnok véleményéhez közelitőleg. ALMÁSSY különösen félt a *nihil per excerpta* szabályt megsérteni, nehogy az mondathassék felőle, mit Verbőczy a fassiokrul mond, hogy t. i. aliquando valent és aliquando non valent.[20]

Végre Gr. Zichy Károly, Gr. Majláth Zemplényi főispán, s maga az országbirája is a Tárnok véleményére nyilatkozott. — A NÁDOR tehát ez utolsót jelenté ki többség szerénti végzésnek, t. i. hogy ha csakugyan ragaszkodnának a RR az itteni coordinatiohoz, vegyék fel a Forumok elrendezése körében az úriszékre nézve adott főrendi válasz izenetet, s az egészre együtt nyilatkoztassák ki véleményöket.

A 2-ik §. a szegényebb nemeseknek az úriszék tartásától feloldozása módját foglalván magában, a coordinatiorul szólló 1-ő §-sal egy tekintet alá jövőnek itéltetett.

Következett az úrbéri kihágásokrul s kicsapongásokrul szólló 5-ik §., mellynek a KK és RR által miként lett megváltoztatása felől előbbi levelemben tettem tudósitásomat.[21] — Ennek 1-ő pontjára nézve azt határozták a fő RR, hogy a restül vagy hiába tett robotozásnak kétszerezett munkávali büntetése már mind a két tábla megegyezésével országos végzéssé vált, attól tehát többé elállani nem lehet, mert a regressus csupán a végzések egymással összeütközésének, kikerülhetlen szükségű eseteire van fenntartva. A 2-ik pontot illetőleg oda nyilatkoznak a fő RR, hogy az úri törvényhatóság kétféleképen gyakoroltathatik, vagy a földesúr önnön személye, vagy úriszék által, ennek közbevetett lépcsője nincs, s azon hatóságnak alapos sérelme nélkül nem is lehet. Arra tehát, hogy a földesúr maga csak egy napi arestomra itélhessen, 2—3 napra pedig már a Sz[olga]biró befolyása kivántassék, annyival inkább reá nem állanak, mert közbiztonság s politialis rendtartás tekintetében is veszedelmesnek itélik a földesúri hatóságot ily szűk, s magistratualis hatalom alá vetett és a vétkes jobbágyra nézve is káros idővesztés súlyával összekötött határok közé szorítani. Kivánják tehát hogy a földesúr maga egyedül 3 napi arestomig, azon felül pedig az úriszék nyolcz napokig itélhessen, értvén az úrbéri s politialis természetü kihágásokat, mert az úriszék fenyitő s büntető hatalmának meghatározását s mennyire terjedhetését e helyre valónak nem itélik, s a criminalis vétség büntetésének módját illető helyre halaszttatni kivánják.

[20] Utalás arra, hogy az örökvallás (fassio perennalis) három fajtája — a szükséges (necessaria), okszerű (rationabilis) és egyszerű (simplex) — közül az első mindenkor érvényes, a második néha érvényes, néha nem (aliquando valet et aliquando retractatur), a harmadik pedig semmit sem ér (*Hármaskönyv*. I. 59).

[21] Az erről szóló rendi izenetet l.: *Iratok*. III. köt. 340. kk.

b)

Ugyancsak *január 17-én* a KK és RR kerületi ülést tartottak, mellyben közleiratra bocsájtás végett a Buda-pesti álló hidat tárgyazta izenet felolvastatott.[22] — Utóbb felvétetett a fő RR 3-ik izenete az úrbéri 5-ik és 6-ik t. czikkelyek tárgyában.[23] Ez utolsóra, t. i. a helységi előljárók választására nézve, 30 voxal 14 ellen előbbi véleményöknél maradtak a KK és RR. Az elsőbbre, t. i. a jobbágyi szolgálatok megváltását tárgyazta örökös kötéseknek végrehajtás előtt a Helytartótanács elébe kivánt felterjesztésére nézve szintén maradtak ugyan előbbi véleményök mellett, de 7 megye távollétében csak 23 megyei szavazattal 20 ellen, miért is az elnökség úgy mondá ki a végzést, hogy mivel a többség úgy áll, hogy annak országos ülésben megmaradását várni alig lehet ; nem szükség az izenetben támogató okoknak felhozásába bocsájtkozni.

Január 18-án vasárnapi szünet.

Január 19-én Ocskay s Petrovics elnökségök alatt tartatott kerületi ülésben a Buda-pesti álló hidat tárgyazta izenet szerkeztetése meghiteltetett.

Január 20-án előbb az úrbéri 5-ik s 6-ik t. czikkelyeket tárgyazta 4-ik izenet kerületileg megrostáltatott, s utóbb e tárgyban *Országos ülés* tartatott. — Az elnökségnek két nap előtti jövendölése csakugyan bételjesedett, mert azon 23 megye közül, mellyek kerületileg az V-ik t. cz. 6-ik §-ának előbbi végzés szerinti megtartására szavaztak, Aczél, Markovics (Posega) és Szalopek a főRR véleményéhez által menvén, a jelen nem voltak közül pedig Pest, Esztergom és Horvátország szintén ezen értelemben voxolván, miután még az egyházi Rend is oda nyilatkozott, a főRRnek véleménye szótöbbséggel elfogadtatott, s igy a szóban forgó örökös kötések, mielőtt foganatba vétetnének, a Helytartótanács megvisgálása alá terjesztetni határoztattak. — A PERSONALIS ugyan a kir. resolutio elfogadására nyilatkoztatta ki a többséget, melly a 12 éveknél hoszab időkre kötött ideiglenes szerződéseket is hasonló tekintetbe helyezteti, de BÖTHY s mások által emlékeztetvén, hogy a magokat kijelentető követek többnyire a főRR véleményére nyilatkoztanak, a főRR pedig abban, hogy az ideiglenes szerződéseknek foganatba vétel előtt felsőbb megvisgálás alá terjesztetniök nem szükség, már előbbi izenetökben megegyeztenek : a végzés némi heves, de hasztalan ellenszegülés után csakugyan egyedül az örökös kötésekre szorítva maradt.

Ezután a helység előljáróinak választását tárgyazta pont minden ellenmondás nélkül felkiáltással helybehagyatott.

Felvétetett végre a *Buda-pesti álló hidat* tárgyazta izenet.[24] Mind ösze csak 9 megye szóllott ellene, leghevesebben PRÓNAY, s POGÁNY, ki a hídnak ily módon épitését, hogy a nemzet idegen részvények segedelmére szorul s kedvökért cardinalis szabadságainak egyikéről is lemond, nemcsak hogy nemzetünk dicsőségére nem szolgálónak, sőt gyalázatára valónak nyilatkoztatá. — Az izenet mellett csak BORCSICZKY szóllott, többre szükség nem vala, mert hangos *maradjon*nal lőn helybehagyva s a főrendekhez nyomban által is küldetett.[25]

[22] Az izenet szövegét l.: *Iratok*. III. köt. 348. kk.
[23] Vö.: *Iratok*. III. köt. 335. kk.
[24] A kérdés kerületi vitáit l. előbb 113. kk.
[25] Az izenet szövegét : l. *Iratok*. III. köt. 348. kk. — A jan. 20-i 284. országos ülés részletes ismertetését l.: *Jegyzőkönyv*. X. köt. 163. kk.

A fő RR pedig *január 19-én* mindenek előtt a 17-ik januári végzések szerkeztetését megrostálták, s itt a RRre alkalmaztatólag ezen szó „gátolván" fordulván elő, az Ország bírája lágyabb kifejezéssel kívánt élni, mert, úgy, mond, *siquidem cum passione agatur* nagy vigyázattal kell lennünk kifejezéseinkben. (És midőn szavait feljegyeztetni észre venné, ez ellen nem épen nyilvános alakban ugyan, de mégis eléggé hangosan némi helybe nem hagyásra mutató megjegyzést tőn. Ilyes már többször is fordult elő, s úgy látszik még ezen szorosan magános levelezés természetű foglalatosság sem maradhat érdekeletlenül.)[26]

Ezután a VII. t. cz. 5-ik §-ának hátralévő része kerülvén tanácskozás alá, a határbeli károk megvételéről szólló 3-ik pontnak, a), c), d) osztályai s különösen az is, hogy a kárt tevő földesúr ellen *prefenter* és *summarie* biráskodjék a törvényszék, némi ellenzés után elfogadtattak; de a b) fejezetet illetőleg továbbá is azon véleménynél maradtak a főRR, hogy a kártételnél fennforogható *dolus* és *gravis culpa* közfenyiték alá tartozó vétek természetével is bírhatván, itt a törvénynek intézkedése csupán a kártéritésre terjedjen, a büntetés pedig a fenyitő törvények sorára s útjára halasztassék.

Végre felvétetett ugyancsak az úrbéri 2-ik törvényczikkelyt tárgyazta 4-ik izenet,[27] melly *Alsó Tótország* nevezetét tárgyazza. A KK és RR országunk territoriális integritásának minden lehető sérelem elleni megóvása tekintetéből a kérdéses 3 megyék egyes megnevezéséhez erősen ragaszkodnak. A fő RR ellenben magokat ennek valamint ez előtt, úgy most is egyértelműleg ellene szegezik. (A vitatások részletei következni fognak.)

Január 20-án a fő RR a bolt jusról tanácskoztak negyedizben. Fenntartván a vitatások közlését, a végzések e következőkben állapodtak meg: — Hoszas vitatások folytak afelett, a Commercialis munka körére kell e tárgyat utasitani, vagy pedig pertractatiójába ereszkedni? A többség ez utolsóra hajolván, a tárgy szakaszonkénti visgálat alá vétetett. Abban, hogy a jobbágyok termesztményeinek s kézimiveiknek eladására teljes szabadsággal birnak, ellenben hogy a boltnyitástól bizonyos bérszedés jussával bír a földesúr, közönséges volt az értelem. Azonban kereskedés üzésére (csak a kereskedési munka körében határozható) bizonyos tulajdonságokat és feltételeket tartván szükségeseknek, sem abban, hogy akárkinek, sem abban, hogy földesúri engedelem nélkül szabad legyen boltot nyitni, sem abban hogy azt subarendálni lehessen, meg nem egyeztek, továbbá az ország különböző helyheztetését, minthogy minden osztályozat önkényen épülne, akár hány osztályra sem vonhatónak s a földesúri jusba való törvényhozási, vagy közhatósági béavatkozást csupán és egyedül a közönségre károsan hatható visszaélések meggátolására, nem pedig az úri tulajdon erőszakos csonkitására terjedhetőnek itélvén, a taxáknak különben is a limitatiókkal szorosan összekötött kérdését egészen elmellőztetni, s a bolt censust, fennmaradván visszaélések gátlására a törvényhatósági felügyelés, továbbá is szabad egyezésre bizatni kivánták.[28]

[26] A főrendek harmadik izenetének szövegéből — *Iratok*. III. köt. 337. kk. — nem állapitható meg, hogy hol volt szükséges az országbíró által javasolt és nyilván végre is hajtott kiigazítás. — A szövegből egyébként arra lehet következtetni, hogy az országbíró megjegyzése az ülésen feljegyzéseket készítő Kossuth ellen irányult.

[27] A rendek negyedik izenetének szövegét l.: *Iratok*. III. köt. 343. kk.

[28] Mindezek részletes kifejtését l. a főrendek negyedik válaszizenetében: *Iratok* III. köt. 352. kk.

c)

Ma, *január 21-én* a fő RRnél ülés nem vala, a KK és RR pedig Ocskay és Petrovics elnökségök alatt kerületi ülést tartottak. — Napirenden volt az úrbéri VII-ik t. czikkelyt tárgyazta főrendi 3-ik válaszizenet, nevezetesen az úrbéri szék Coordinatiójának, levelem kezdetén közlött tárgya. Miután Somsics, Bőthy, Borsiczky, Fekete, Dubraviczky a fő RR javallata ellen, Slucha és Hertelendy Miksa (de ez utolsó csak javaslólag) mellette szóllottak, ily értelemben nyilatkozott :

Nagy Pál : Sok országgyülésen voltam jelen, de ily pertractatióját a dolgoknak lehetőnek sem álmodtam. Egy-két hét alatt annyit teszünk, amennyit egy nap alatt kellene tennünk, unalom nélkül ezt látni, s hallgatni alig lehet. S ezen szomorú helyzetnek egyedüli oka a fő RR táblája. Mit czifrázzák a dolgot a fő RR, miért nem mondják ki egyenesen, amit izenetjökbül különben is kézzel foghatni, hogy az úriszéket, s ott a földesúr despoticus hatalmát mindenekre nézve a régi lábon kivánják fenntartani ? S még a kir. resolutióra mernek hivatkozni!! Pedig ha ez lett volna Őfelségének akaratja, azon referendarius kenyeret nem érdemelne, aki ezen akaratot igy fejezte volna ki : *naevi corrigantur* és *nomine et sumptibus Domini administretur justitia.* — Ez méltatlan, ez hallatlan bánásmód, mellyet a főRR követnek ; arra akarják a nemzetet kénszeriteni, hogy ezen sikerre miattok nem mehető diaetának eloszlatásaért minden megye repraesentáljon, hogy munkálodásinkat király és nemzet egyiránt megúnja ? Azt akarják e, hogy mindenben a nékik kedvező régi zavar fennmaradjon, s hogy még csak az igazságszolgáltatás hibáit se orvosolhassuk a diaetán ? Én ezt valóban elhiszem. Jól esik nekik a lassú perlekedés, mert birtokában vannak az elszegényedett nemesség jussainak. Ami rossz van institutiónkban, bírói igazgatási rendszerünkben, mindenből hasznot vonnak, s azért minden javitásnak ellene szegezik magokat. Ha materiális engedélyt akarunk a szegény népnek adni, a földesúri tulajdon sérthetetlenségét emlegetik, s még abból is regálét akarnak csinálni, ami soha sem volt az, ha moralis concessiókat javallunk, felkiáltanak, hogy ez revolutióra vezet, s a dolog vége csak az, maradjon a régi rossz. Ő Felsége segitni akar a nép bajain, megmondotta ezt propositióiban, megmondotta személyesen a diaeta elején vele szóllott követeknek. Mi segiteni, mi javitni akarunk ; s mindez hasztalan szándék, hasztalan igyekezet. És hol találjuk ezeknek okát ? a fő RR hibás szerkezetében. Mióta két táblára szakadtak az ország Rendei, mindég ott voltak a fő RR táblájánál a püspökök s dignitariusok, a kormány nevezettjei, de ott volt ellenökben a nemzeti akaratot biztositó ellensúly gyanánt a regalistáknak független osztálya[29] is. Most hogy áll a fő tábla? Ott van egy két zászlós úr, öt hat püspök, 10—12 főispány, s ezzel punctum. De az ellensúlyt képezhető regalistákbul alig láthatunk eggyet is. Bécsben a Burg Theátromnak majd minden logejából kikandikál egy-kettő, vagy otthon a jószágain panaszkodik ellenünk, de itt egy is alig van. Miért nem jönnek védeni jussaikat ? S ha nem jönnek, mire törvény szerint kötelesek lennének, miért nem büntettetnek ? Valjon ha minálunk a kir. városok, vagy a káptalanok jelen nem lennének, nem mondhatnák e nekünk a fő RR : „Nem vagytok törvényes consistentiában, nem tanácskozunk, nem tractálunk veletek, mielőtt magatokat törvényesen constituálnátok." No már! ő nállok egy egész classis,

[29] Vö. a 130. old. 14. jegyzetével.

a regalisták classisa nincs jelen, a főispányoknak $^1/_6$-od része alig van jelen, azért én is megvallom, hogy őket törvényes constistentiában lenni el nem ösmerem, s azt hiszem, hogy majd már kérdést is kell tennünk iránta, mert igy amint állnak, velök semmire sem mehetünk!! Beszédjének (mellynek bérekesztő vonásai még következni fognak) ezen részét BÖTHY inditvány gyanánt felfogta, ebből érdekes vitatások következnek, s végre, miután előbb 28 megye voxával 7 megyének távolléte, hétnek pedig a coordinatiónak elhalasztására tett voxolása mellett 8 megye ellen a tárgy érdemére nézve előbbi véleményöknél megmaradtak a RR, 21 voxal 19 ellen (3 nem voxolt, 7 jelen nem volt) azt is elhatározák, hogy kerülvén minden juris publici kérdéseket, s egyedül a jelenlétet parancsoló törvények bétöltéséhez ragaszkodván, a válaszizenetben arra is fel fognak a fő RR szollittani, hogy magokat törvényes consistentiába helyheztessék. — Mikép ? a holnapi nap fogja eldönteni. (A vitatásokat jövő levelemben.)

215.

a)

1835. január 21, 22.

Kerületi ülések.

Tárgy : Nagy Pál beszéde nyomán izenet készül a távollevő főrendek ügyében.

b)

1835. január 22.

Főrendi ülés.

Tárgy : Az úrbéri vitás pontok negyedszer ; a nádor az üléseken való részvétel kötelezettségéről.

c)

1835. január 22, 23.

Kerületi ülések.

Tárgy : Az úrbéri kihágások, a szlavóniai megyék elnevezése.

a)

Pozsony, Januar 24-én, 1835.

Folytatása a *21-ik januári kerületi ülésnek :*

NAGY PÁL utóbbi levelemben közlött beszédjében még ezeket is mondá : Miután augustus végével a kir. resolutio beérkezett, a legkisebb hitű ember is azt hitte közöttünk, hogy legfeljebb november végével felküldhetjük representatiónkat, s ím január vége felé közelgünk, és mégsem küldöttük fel, s meglehet még martius végéig sem küldjük fel. És miért ? Mivel a fő RR táblájánál

egészen hibázik a nemzeti ellensúly, s emiatt velök semmire sem mehetünk. Azért én valójában már majd jónak látnám Nádorispán Ő cs. kir. Főherczegségét felszóllítani, hogy mindazokat, kik jelen lenni s a tanácskozásokban résztvenni törvény szerint kötelesek lennének, a megjelenésre törvényes büntetés terhe alatt kötelezze. Ami pedig a még egyesülést nem nyertt tárgyakat illeti, én valóban nem látom okát, miért bocsájtkozzunk felettök újabb meg újabb vitatgatásokba, mintha bizon már nem lett volna időnk s alkalmunk mindent jól megfontolni. Egyetlen egy pont van, t. i. a sclavoniai nevezet, mellyel én sokat nem gondolok, s nem is fogom miatta mellemet nagyon rontani, (felkiáltások: maradunk! el nem állunk! Ország integritása forog kérdésben!!) tessék a T[ekintetes] RRnek tenni, amit tetszik, de a többi pontokra nézve, mellyek iránt különben is a királyi resolutióra építénk véleményinket, minden további okok előhordása nélkül cathegorice declarálom, hogy én semmitől többé el nem állok, hasonlót kivánnék a KK és RR nevében a másik táblának kurtán és decisive tudtul adatni.

Amit Nagy Pál a fő RR táblájának egésztelen voltáról mondott volt, az nem mindjárt vált vitatás tárgyává, s előbb a tanácskozások csupán az úriszék coordinatiója körül forogtak, e részben már voxolás előtt is kitetszett a RR többségének azon elhatározott akaratja, hogy olly törvényes tárgyba, melly az urbáriomhoz nem tartozik, s csak ennek bérekesztését akadályozná, magát bévitetni nem engedi. (Többen kimondották azon meggyőződésüket, miképen a fő RRnek ezen újabb javallata,[1] melly az úriszéknek még a jobbágyok magános pereit tárgyazta részben is coordinatióját illeti, csupán oda czéloz, hogy látván a RR-nek elhatározott szándékát, melly szerint a földesurat ön ügyében bírónak meghagyni nem akarják, amaz új munka közbevetésével a RR szándékának akadályt vessenek s bevivén a RRket egy olly kérdésbe, mellyre nézve annyira nagy hézag van a két tábla véleménye között, hogy annak bétöltése alig remélhető, a coordinatióbul semmi se legyen és a földesúr továbbá is nemcsak jobbágyainak, hanem ön ügyének is birája, sőt még vérbiró s fő politialis director is maradjon. Maga Aczél is kijelenté, miképen most az egyszer csudálkozik a fő RR bölcseségének logicáján, mert az úrbéri szék tüsténti coordinatiojában az excerptának miatta nem akarnak megegyezni, s még is egy sokkal nagyobb excerptába szándékoznak a RRket béerőltetni. Ha azt hiszik, úgymond, hogy az úriszék magános perekbeni biráskodásának újabbi felvételével valami kedvezőbb resultátumnak fognak örvendhetni, akkor nem ösmérik ők e jelen országgyülése szellemét, különben tudhatnák, hogy az újabb munkával még kevésb okuk lenne megelégedni.

Ezen előterjesztések után kérdésbe tétetvén, valjon elfogadtatik e a fő RR javallata? annak elfogadására még Baranya, Sáros, Szepes, Gömör, Arad megyék sem szavaztak, hanem voxaikat egészen isolálták, úgy nyilatkozván, hogy nemcsak az egész úriszéki coordinatiót a Juridicumbul kivétetni nem akarják, hanem még az úrbéri pereket tárgyazta részét is oda halasztatni kivánják. A KK és RR előbbi véleményéhez ragaszkodók közül pedig sokan keserűn emliték azon való fájdalmukat, hogy a fő RR a két évekig állhatatosan tartogatott, de különbféle influxusok következésében végre csak-

[1] Az ti., hogy itt vegyék elő és tárgyalják meg a rendek a főrendeknek azt a válaszizenetét is, amelyet a törvényszékek elrendezéséről szóló törvényjavaslatok sorában az úriszékről szóló rendi javaslatra adtak. (Vö. előbb, 133. old.)

ugyan elesett fő tárgyaknak eldöntésével sem elégesznek meg, hanem még olly kérdésben is ellenkeznek, s izenetet izenetre halmoznak, melly egyenesen a kir. resolutio elfogadásán alapul s csak a legmenthetetlenebb orvoslására irányoztatik. Igy TARNÓCZY kijelenté, hogy látván, miképen nehány ember a fő RRnél az egész nemességnek s a képviselő táblának (melly az ő képöket is viseli) törvényt akar szabni, küldői ellen árulóvá, maga ellen pedig hitetlenné válnék, hahogy a RR végzésétől csak egy hajszálnyira is elállana. — A fő RR véleménye tehát csak 8 megye által pártoltatván, igen nagy többséggel félrevettetett.

Szó lévén ezután a válaszizenet szerkeztetése módjáról, BÖTHY Sopron követének javallata[2] szerint elhatározottan kijelentetni kivánta, hogy a RR véleményöktül semmi esetben el nem állanak, s amellett (VAY kimondása szerint) minden mentális reservata nélkül örökkön örökre megmaradnak. Láttuk, úgymond, minő ostromot kellett azon többségnek kiállani, melly az úriszéket mint ön ügyében igaztalan bírót eltörlé, tudjuk minő eszközök által faragták a többséget kisebbségé, s most még ezzel sem elégsznek meg, s erővel fel akarják azon despoticus hatalmat tartani, hogy élet halál felől önkéjök szerint pálczát törhessenek.

A RR azonban viszaemlékezvén, mint olvadott le gyakran, az utasitások változékonysága miatt, még a leghatározottabb többség is, nem tarták tanácsosnak, olyasmit mondani, aminek talán később meg nem felelhetnének, s azért csak annak kijelentése mellett maradtak, hogy a tanácskozás alatt levő munka körébe csupán az úrbéri tárgyak feletti biráskodás elrendelése tartozhatik, attól tehát sem el nem állanak, sem azon túlterjeszkedni nem akarnak, s a földesurat ön ügyében bírónak teljességgel meg nem hagyják.

Voxolás közben PFANSMID oly értelemben szóllott, miképen ő is sajnálja ugyan Sopron vármegye követjével, hogy a fő RR ily kevés számmal vannak jelen, mindazáltal úgy hiszi, hogy nem ez a sokszorozott izenet váltogatásnak, s ebből eredő lassú haladásnak egyedüli oka, hanem az, hogy a RR táblájánál sincs a többségnek consistentiája, a fő RR már sok izben, s legközelébb még tegnap is, (az V-ik art[icu]lus 6-ik §-ára nézve) tapasztalták, hogy ha ők folyton folyvást nem engednek, ellenszegülésök sikeretlen nem marad, s a RR táblájánál a többség végre csakugyan kisebb számra olvad le.[3] Ha ily tapasztalások nem adnának ösztönt a főRRnek, bizonnyal nem váltogatnának egy tárgyban annyi izeneteket.

BŐTHY ennek okát sem a KK és RR-ben találja, hanem viszatorlasztja azt a főRRre, ők tudják, de az egész ország is tudja, miként szoktak ők kicsinből sokat, sokbul keveset teremteni. Egyébiránt kijelenti, hogy Sopron követének a fő RR táblája törvényes consistentiájának hijánya iránt tett inditványa Bihar Rendeinek utasitásával megegyez, kikben nevökben, anélkül hogy a diéta coordinatiójának törvényes kérdésébe ereszkednék, már 1833-ban kijelenté küldőinek a fő RR csekély száma feletti csudálkozását s fájdalmát, és azt is, miképen lépést óhajtottak tétetni az eránt, hogy a regalisták, kiket a kormány nevezettjei ellen eránysúlynak tekintenek, a törvényhozásban részt vegyenek s a dignitariusoknak és beneficiatusoknak befolyása ekép

[2] Vö. Nagy Pál előbb ismertetett nyilatkozatával.

[3] Az örökös úrbéri szerződéseknek a Helytartótanács fölülvizsgálata alá történő bocsátása tárgyában. (L. előbb 134. old.)

contrabalancierozva legyen.[4] Sopron követének inditványát tehát pártolja s izenetbe foglalni kivánja.

DUBRAVICZKY emlékeztetvén a Rendeket, hogy küldői parancsából már ez előtt esztendővel hasonló inditványt tett vala,[5] nem különben Jeszenszky, Kövér, mind a két Hertelendy (a zalai mindazáltal az úrbértől elválasztott külön izenetet kivánva), Szucsics és Vay nyomban pártolák.

PRÓNAY osztozik Sopron követének véleményében, szereti, hogy kimondotta, s úgy hiszi, beszédje haszon nélkül nem is marad. Szivesen megegyezik tehát abban, hogy a RR elégületlenségöket élénken és minden tartózkodás nélküli beszédekben kifejezzék, mert ok és szükség is van reá, de hogy ez iránt izenetet irjanak, s a szövevényes kérdésekbe bocsájtkozással az úrbér béfejezésének ismét ujabb akadályt tegyenek, ebben egyátaljában meg nem egyezik, s az itteni nyilvános kijelentésekkel megelégszik.

BŐTHY: Hogy a puszta nyilatkozás nem szül következést, példánk van reá, mert Dubraviczkynek egy év előtt tett hasonló inditványa s minden reá következett nyilatkozásink nem csak foganat nélkül maradtak, de sőt a fő RR száma azóta is naponként kevesedett. Ha tehát nem csak puszta szót, hanem hatást is akarunk, ki kell az izenetben tenni, hogy a fő RR táblája nincsen törvényes consistentiában. Nem avatkozunk ez által semmi juris kérdésekbe, nem menünk a szavazatok fontolgatásába, nem visgálgatjuk a két táblának egymás eránti viszonyait, csupán azon törvénynek sürgetjük teljesitését, melly jelenlétet parancsol azoknak, kik a kormány nevezettjei ellen erány súlyt képezhetnek. Nem is vetheti senki ellenünk, hogy a diétának jelenleges coordinálatlan állapotjában a regalisták jelenléte haszontalan. A vallás tárgyában ellenkezőt tapasztalánk. A püspökök és dignitariusok még csak pertractatioba sem akarták venni a RR izenetét. A vallás Isten dolga, úgy mond, mi nem avatkozunk belé, nyögjenek a protestánsok, amint eddig nyögtenek. De bejöttek a regalisták s kivitték, hogy izenetünk pontonként felvétetett.[6] Törvényhozásunk typusa a világnak akármely más törvényhozásához sem hasonlit. 25 hónapok óta küzdünk 8. t. cz. felett! s ha meggondolom, minő régi már törvényhozó hatalmunknak képviseleti rendszere, s összehasonlitom azt más nemzetekével, mellyek a repraesentativ institutiónak még csak úgyszólván gyermekkorát élik, nem bámulnom, s a hasonlitás resultátumán mélyen nem sajnálkoznom nem lehet. De más constitutionalis országban a törvényhozó gyülésben jelen vannak a ministerek s felelnek a követek kérdéseire; minálunk mik a M[éltósá]gos fő RR? Ők nem a kormány képviselői, hanem önhasznaiknak kovácsai. Mig önhasznok ütközésbe nem jő, gazdagon osztogatják a kegyelmeket, de mihelyt erről (zsebjére mutat) van kérdés, előáll a zsebeháziság, s minden nagylelkűségnek vége van.

KÖLCSEY: Esztendeje múlt, hogy Szathmár minden megyéket felszóllitott volt,[7] szoritanák kebelökbeni regalistáikat az országgyülésen jelen

[4] A távollevő főrendek ügyét és a főrendi tábla reformját az 1833. okt. 17-i kerületi ülésben vitatták meg, Beőthy felszólalása azonban nem szerepel a tudósításban. L.: *Országgyűlési Tudósítások*. II. köt. 308. kk.

[5] Az 1833. okt. 17-i kerületi ülésben tett Dubraviczky javaslatot az ok nélkül távollevő főrendek megbüntetésére és az országgyűlés szerkezete kérdésének napirendre tűzésére. Vö.: *Országgyűlési Tudósítások*. II. köt. 308.

[6] Többrendbeli vita és izenetváltás után az 1833. márc. 18-i ülésen járultak hozzá a főrendek a vallási sérelmeket tartalmazó rendi izenet pontonkénti megvitatásához. Az ülés vitáinak részletes ismertetését l.: *Országgyűlési Tudósítások*. I. köt. 238. kk.

[7] A megyék egymás között szokásos levelezése útján.

lenni. Ezzel egyértelmű Sopron követének javallata, azt tehát pártolván csak küldőim akaratjának teljesedését pártolom. Nem is mozdít engem azon ellenvetés, hogy ez inditvány az úrbér béfejezését hátráltathatná. Olly állásban vagyunk mi T[ekinte]tes RR! hogy semmit sem tehetünk, ami hátráltathatna, mert mi nem haladunk, nem haladhatunk, hátrálva vagyunk mi az által, amint dolgaink állanak, s bajainknak pohara csordultig tele van. Hosszasan és állhatatosan küzdöttünk mi a magyar nép sorsán javitandók, és kivel kellett küzdenünk ? a főrendekkel. Im megérkezett a resolutio! s miben javallatunknál többet adott királyunk válasza a nép javára, készséggel elfogadtuk azt és miben kevesebbet adott, a magunkénál állhatatosan megmaradánk. Illy lelkesedés vezérelvén munkálatunk tüskés pályáján, nem állíthatánk e tiszta lélekkel, hogy Isten és ember előtt igazolva légyünk. De mit csináltak a fő RR ? Minden lépésük azt mutatá, miképen meg nem nyugosznak, mig mindazt, mit népünknek a kormány, és mind azt, amit mi adni akaránk, semmivé nem teszik. És kitalálták az utat, kitalálták a kolcsot, miként kell a képviselő táblának állhatatos jó szándékát minden sikertől megfosztani, ők, igen is ők tették, hogy a nemzetnek képviselőit a nemzet elhagyá, a törvényhatóságok elhagyák, tőlünk, kik két évekig küzdöttünk, hogy megfeleljünk a bizodalomnak, mellyet bennünk helyheztettenek, a bizodalom, midőn reá leginkább támaszkodánk, elvonatott! s igy állunk elhagyatva nemzetünktől, mint a vitorlátlan hajó, habnak és örvénynek kitéve.[8] (Hangos éljen). És megállottak itt a fő RR ? Elnyomták, eltemették nemzetünk jövendő boldogságának reményteljes eszközeit, csak nyomorult nevek maradtak hátra még, és még itt is azt akarják, hogy amit csak az ellenszegülés lelkében megálmodtak, mindenre reá álljunk ; míg csak álmaik is teljesedve nem lesznek, mindaddig nem engednek, és mindég készek küzdeni. Illy helyhezetben kérdem én : előmozdithatjuk mi a tárgy haladását ? Igen is elő, de csak úgy, ha mindenekből, miket boldogtalan hazánk javára alkotánk, szolgailag lemondunk. De én! én itt az ország szine előtt férfiasan elhatározott kebellel esküszöm, hogy amint már egyszer készebb valék követi pályámról lemondani, mint a hon javára, keblemben táplált principiumot megtagadni,[9] úgy készebb leszek ismét, és ismét és örökre leszállani, mint attól, mit a hon java, mit az igazság, mit önbecsületünk kíván, gyáván elállani.

(A classicus lelkű szónoknak erőteljes szavait gyakori éljen! szakitá közbe, és elevenen állott mindnyájunk előtt ama nemzeti veszteség, melly az ő s követtársa lemondásával fenyeget. Ő neki a 10-ik 9berre következett szathmári történetek után méltó jusa van panaszkodni, hogy megyéjétől elhagyattatott! De midőn remény s aggodalom között nézünk a 26-ik januárra

[8] Arra a szerepre utal Kölcsey, amelyet a főrendi tábla főispán-tagjai játszottak a megyékben a haladó úrbéri javaslatokat pártoló követutasítások megváltoztatásában. (Az ezzel kapcsolatos korábbi vitákat l. 8, 15. old.)

[9] Szatmár megye is azok közé a megyék közé tartozott, amelyek a kormány intrikái következtében megváltoztatták utasításaikat és a haladó úrbéri pontok elleni állásfoglalásra kötelezték követeiket. Szatmár megye közgyűlése a nov. 10-i nagyfontosságú országgyűlési határozat után hozta meg ilyen tartalmú döntését ; Kölcsey azonnal hazasietett és a dec 9-i közgyűlésen Wesselényivel együtt kemény, de eredménytelen harcot vívott a szégyenletes utasítás megváltoztatásáért, majd követtársával, Eötvös Mihállyal együtt lemondott és csak utódjának megválasztásáig tért vissza Pozsonyba ; a haladó közvélemény mindazáltal reménykedett, hogy Szatmár megye jan. 26-ára kitűzött követválasztó közgyűlése meg fogja változtatni a korábbi határozatot és Kölcsey megmarad követi székében. Vö. Kölcsey febr. 9-i búcsúbeszédével, 185. kk.

határozott szathmári uj választásnak elébe, most még nincs idő e tárgyról tudósitólag szóllanom.)

Beszédjét folytatván a szónok, általmegy annak mutogatására, miképen magok a fő RR elösmerék, hogy Magyarországon nincs is két tábla, és mégis ezen tábla, a nemzet képviselőinek táblája! semmi jó törvényt nem hozhat, mert egy más corporatio, mellynek praelatusokból, országzászlósaiból és mágnásokbul (kik Verbőczy magyarázata szerint „Nobiles"[10]) kellene állani, minden lépésinknek ellene szegül. Kérdi, valjon ki az, aki állitani merné, hogy ezen osztályok közül akármellyik is jelen lenne ? Pedig mindeniknek jelen kellene lennie ! Miután tehát mi a dolgokat máskép nem siettethetjük, mint úgy, ha magunkat ezen törvényes consistentia hijával levő corporatiónak életre halálra megadjuk, jussunk van megkivánni, hogy legalább törvény szerint constituálva legyen s azért, miután még némelly követek közbe vetett ellenvetéseit megczáfolá, s az oligarchiának közöttünk nem csak létezését hanem mindenkori öregbedését is megmutatá, Sopron követének inditványát pártolja.

Balogh csak két utat ösmér, mellyen a fő RR ellenszegülését megtörni lehetne. Egyik, ha letennénk az urbariumot, ez tán váratlan viszonhatást okozván, a fő RR bátorságát egy kissé megpróbálná; másik, ha azonméltósággal, melly a nemzet egyesült képviselőit megilleti, fellépvén, s fellépésünknél állhatatosan megmaradnánk, nekiek valahára megmutatnánk, hogy bennünk is van erő. A fő RR a magyar aristocratiából előbb olygarchiát képeztek, s most arra törekszenek, hogy ebből ismét egy superoligarchiát extraháljanak. Néhány tagra kevesedve, (kik az olygarchismus fogát mindenekben igen is világosan kimutatták), nemcsak hasonlítanak az angol Torykhoz hanem azoktól is sokkal alább állanak, mert Peel ministeriuma, bár nyakas Torykból legyen is öszeszerkeztetve, a reform szükségét mégis elösmerte,[11] de a mi főrendeink semmi javitásban, semmi igazitásban meg nem egyeznek, sőt előre haladás helyett ha lehetne, hátra lépni szeretnének, illő tehát és szükséges, hogy azokat, kiktől független állásuknál fogva némi ellensulyt várhatunk, törvényes kötelességök szerinti jelenlétre szoritsuk, s igy az inditványt pártolja.

Hertelendy Miksa szintén pártolja, hanem azon észrevétellel, hogy ne csak amugy közbevetőleg, s nem csak magának a Fő H[erceg] Nádornak, hanem a fő RR táblájának adassék törvényes kivánság gyanánt tudtára, hogy mi törvényszerinti consistentiájokat megkivánjuk, mert fájdalmasan kell tapasztalnunk, hogy a nemzet képviselőinek kivánsága olly corporátiónak van alávettetve, mellyben rendszerint egy független férfiú sincs. Egyébiránt az urbariomnak Bars v[ármegye] követje által emlitett depositióját ami illeti, azt czélra vezetőnek nem itéli, mert alighanem kapnának a régi önkénynek meghagyásán a fő RR. — Dubraviczky hasonlókép kinyilatkoztatja, hogy utolsó lenne, aki a depositióra reá állana ; ő urbariommal akar hazamenni. Sárközy közbe szólva : akár mi rosszal ? Dubraviczky : Legjobbal, mellyet csinálhatunk.

[10] Az *una eademque nobilitas* elve alapján, amelyet Werbőczy *Hármaskönyvének* előbeszédében fejtett ki.

[11] Peel, Robert, Sir (1788—1850) angol államférfi, húszéves konzervatív múlt után mint belügyminiszter 1828-ban javasolja a katolikusok emancipációját, ami 1829-ben törvénnyé is válik. 1834 dec.—1835 ápr. mint a kincstár első lordja a kormány élén áll.

A sopronyi inditvány ellen egyébiránt, az úrbariomnak némi juris publici kérdésekbe való bocsájtkozás általi hátráltatásán kívül, még e következő ellenvetések tétettek: PFANSMID kérdé, valjon mit mondanánk a fő RRnek, ha azt találnák válaszolni, hogy a törvény engedelmet ad nekiek magok helyett absentium követeket küldeni, ezek jelen is vannak a RR között, adjanak tehát voxot nekiek. — SZLUCHA elhiszi ugyan, hogy lassu haladásunk felett nemcsak ez ország, hanem egész Európa is csudálkozik, de ennek okát a rendszeres munkák feletti tanácskozást zavaró sok közbevetett inditványokban találja, és tegyük szivünkre kezünket, valjon mit felelnénk a fő RRnek, ha majd azt mondják: Ti hibákat kerestek minálunk, pedig magatok is temérdek hibákban szenvedtek. Ott vannak a királyi városok, ott vannak a káptalanok köztetek, miért nem adjátok meg voxaiknak azon nyomosságot; mellyel törvény szerint birniok kellene?[12]

PRÓNAY Kölcseynek felelve megjegyzi, hogy ami keblének meggyőződését illeti, ha úgy felelhetne mint Prónay János, ő is elmondhatná, hogy meggyőződését sem az itt, sem a fő RR táblájánál mutatkozó közvéleménynek, sem a kormánynak, sem bármelly más emberi tekintetnek fel nem áldozza. De csak mint követ felelhet, kinek kezei kötve vannak, s ha meggyőződésével ellenkező utasitást adnának küldői, talán Szathmár lelkes követének példáját követve ő is letenné credentionalisát a zöld asztalra, de mi lenne a nyereség belőle? Valjon nem akadna e nyomban más valaki az ő helyébe, aki azon utasitást kimondaná? Egyébiránt kéri a RRket, vegyék figyelembe azon irritabilitást, mellyben a két tábla egymás iránt helyheztetik; mint a polusok, örökké divergens iránnyal munkálkodunk. Ez szerencsétlensége hazánknak; ő ezen irritabilitást nevelni nem akarja és Sopron követének inditványát izenetbe foglaltatni anál kevésbé kivánja, mivel Fejér vármegyének a kir. városokra nézve tett észrevételét helyesnek találja. — Tovább BENCSIK némi ellenkezésbe igyekezett hozni Nagy Pált azon emlékeztetéssel hogy ő volt az, aki Dubraviczkynek hasonló értelmű inditványakor azt mondotta, hogy semmi hasznát sem vennénk azok jelenlétének, kik nem tudnak egyebet, mint sincoránokkal rókákat vadászni s angol lovakon szaladozni.[13] Egyébiránt attól tart, hogy ha most a regalistáknak jelenlétte sürgetnék, némelly követek ellenkezésbe jöhetnének küldőinek azon utasitásával, hogy coordinatio alkalmakor a regalistáknak voxok ne adassanak.[14] — Végre GR. LA MOTTE megjegyzé, hogy ő M[agyar]országon olygarchiát nem ösmer. Oligarchiának nevezzük azt, midőn minden hatalmat néhány kevés emberek és nemzetségek magokhoz ragadnak. (Felkiáltások: úgy van! úgy van! ez az, mire a fő RR törekszenek!) GR. LA MOTTE: Nem úgy van! Ez törvényeink előtt idegen dolog. Továbbá hazánkban sem Whigek, sem Toryk nincsenek. Isten őrizzen is, hogy legyenek. A Tory párt servilismussal, a Whig democratismussal van összeköttetve, ő ezeknek örökké ellene lesz, s mindég azért fog harczolni hogy constitutionalis aristocratiában maradjunk.

[12] A városok országgyűlési helyzetére l. a 59. old. 19. jegyzetét. A káptalanok helyzete hasonló volt a városokéhoz, szavazatuk együttvéve ért fel egy megye szavazatával.

[13] Dubraviczky fentebb, az 5. jegyzetben ismertetett javaslatával kapcsolatban Kossuth nem ismerteti részletesen és személy szerint az állásfoglalásokat.

[14] Ti. akkor, amikor a Publico-Politicum Operatum tárgyalásakor az országgyűlés szerkezetének kérdése napirendre kerül.

BALOGH válaszol : én is jól tudom, hogy Gömörnek követe Whig lenni nem akar, de az emlitett pártokon kivül vannak még radicalisok is, s engem bizvást odaszámlálhat, ahová tetszik. Hogy oligarchiának törvény szerint hazánkban lenni nem kellene, az nagyon igaz, de annyival inkább fáj, hogy azon törvénytelen oligarchiát hatalommal de facto létezni szemléljük, miről ha egyébkint már igen sokszor meg nem lett volna is mutatva, Gömör követe sem kételkednék, ha megemlékeznék, hogy van a fő RR táblájánál egy hatalmas dignitarius, aki azt merészlette magáról s társairól mondani : *Nos sumus essentia nationis.* Egyébiránt Sopron követe complimentet mondott a fő RRnek, midőn a távollévő többségtől több jót vár, mint azoktul, kik itt vannak, s kikről küldöim nevében kijelentem, hogy munkálódásukkal megelégedve nincsenek. Csudálkozom egyébiránt hogy a kir. városok voxa miatt ép Fejér és Nógrád megyék panaszkodnak, akik soha sem akartak a városoknak voxot engedni.[15] Végre azon kérdésbe nem akarok bémenni, valjon kellene e az absentium ablegatusoknak voxot adni, vagy nem ? azt mindazáltal kinyilatkoztatom, hogy ösmerek absentium ablegatusokat, kiknek inkább szeretnék voxot adni, mint akár melly főispánnak.[16]

GR. LA MOTTE felel, hogy aki magát a nemzet essentiájának mondotta, ő biz azt essentiának épen nem tartja. — Végre még NAGY PÁL, BORSICZKY és DESŐFFY megmutogatják, mellyek légyenek azon esetek, mellyekben a fő RR tagjai a személyes jelenléttől dispensáltathatnak,[17] s a fenn forgó kérdést eredeti tisztaságára viszavivén bebizonyitják, hogy itt sem az urbariom hátráltatásáról, sem a voxok fontolgatásáról, sem juris publici kérdésekről nincs szó, hanem csak arról, hogy a még valósággal fennálló törvény teljesittessék, s erre a fő RR felszóllitassanak. Voxoláskor Abauj, Békés, Liptó, Győr, Honth, Zolyom, Árva és a Kerületek jelen nem voltak, Mármaros, Csongrád, Arad voxaikat felfüggesztették, Ungh, Szathmár, Szabolcs ,Borsod, Bereg, Torna, Ugocsa, Bihar, Csanád, Temes, Torontál, Posony, Sopron, Trencsin, Zala, Komárom, Somogy, Bars, Tolna, Pest, Bács, összesen 21 megye az inditvány elfogadására, a többi 19 pedig ellene szavazott. — A többség tehát elfogadá.

Januar 22-én pedig 30 voxal 14 ellen ezen végzés az urbariomtól elválasztott külön izenetbe foglaltatni határoztatott.[18]

b)

Különösen meglepő volt ezen kerületi ülések után a Főherczeg Nádornak nyomban *január 22-én* tett nyilatkozása. Ez a nap ugyanis ülés lévén a fő RRnél rendelve, azon várakozásban, hogy a *Buda-Pesti álló hid* tárgya kerül tanácskozás alá, szokottnál számosabban gyültek össze a hallgatók, mert azon hirt hallottuk szárnyallani, hogy a KK és RR javallata e tárgyban

[15] A városi bíróság hatáskörével kapcsolatos viták során, 1834. ápr. 12-én vetette fel Kassa város követe, hogy az 1608 : 1. tc. alapján a városokat egyenkénti szavazati jog illeti meg az országgyűlésen. A *Jegyzőkönyv* alapján (VI. köt. 430. kk.) nem állapítható meg a két említett megye állásfoglalása.

[16] Az utalás alighanem magára Kossuthra vonatkozik.

[17] Az országgyűlésről való jogos elmaradás eseteit az 1498 : 1. tc. sorolta fel először. (Végvidéki várak őrzői, követségben járók, betegek, vakok, sánták, szegények stb.) A későbbi intézkedések (1518 : 28., 1662 : 53. stb. tc.) jobbára erre a tc.-re hivatkoznak.

[18] Az izenet szövegét l.: *Iratok.* III. köt. 366.

sem nyer többséget a főrendeknél. És az ülés előtt tartott conferentiában (mint mondják) az Országbirája, a Tárnok, a Főpohárnok, a Főlovászmester, a pécsi püspök a vámfizetés ellen erősen kikeltek, az ORSZÁGBIRÁJA nevezetesen azon aggodalmát nyilatkoztatá, hogy a mai napon temettetik el a magyar constitutio. — Azonban a FŐHERCZEG NÁDOR (ki a RR véleményét mondatik pártolni) a híd tárgyát országos ülésben fel nem véteté. Felötlő volt azonban szemlélhetnünk, hogy nem csak az auditorium, de a fő RR száma is megszaporodott. Jelen voltak ugyanis Gr. Károlyi István és Lajos, Gr. Andrássy Károly, mind a két b. Jeszenák, B Szina s még némelly más mágnások, kik Posonyban laknak ugyan, de az üléseket járni nem szokták.

Napirenden volt a bolt juss tárgyazta 20-ik januáriusi végzés szerkeztetésének rostállása, ez után pedig az V-ik art[icu]lus 6-ik §-ának s VI-ik articulus 1-ő §-ának negyed izben felvétele. És minthogy az örökös szerződéseknek végrehajtás előtt a Helytartótanács elébe terjesztését a RR elfogadták volt, a FŐHERCZEG NÁDOR viszonozás tekintetéből javallá, hogy viszont a VI-ik czikkelynek még fenforgó kérdését (a helység előljáróinak választását) felirásba tetetni a fő RR szünjenek meg ellenzeni, ami köz akarattal el is fogadtatott, s így az 1-ő, 4-ik, 5-ik és 6-ik t. czikkelyek iránt már egészen megvan az egyeség.[19] — S most ő cs. Kir. Főherczegsége

az ORSZÁG NÁDORA igy szóllott: Mentől kedvesebb volt előttem, mióta elnökséget viselek minden alkalom, mellyel a M[éltóságos] fő Rket tanácskozásinkban minél nagyobb számmal résztvenni szemlélhetém, annál inkább örvendek most is, hogy nagyobb számban láthatom összegyülekezve, mint rég idő óta láthatám. S meg lévén győződve, hogy ezen öszegyülekezés egyedül hazánk közjava előmozditására törekvő munkás lelkesedésnek tulajdonitható, egyátaljában fel nem teszem, hogy egy különös tárgy eránti élénkebb részvét gyüjtötte volna számosabban ösze a M[éltósá]gos Főrendeket, hanem teljesen hiszem, hogy tanácskozásinkbani folyvásti részvét szándékától ösztönöztettek. Mert valóban nyilván ki kell jelentenem, miképen szerfelett sajnállanám, hogy ha ezen Főtábla gyülése a törvényhatóságoknak legujabb időkbeni példája szerint, eredeti typusától eltávozna. Őseinkről reánk maradott institutióink szellemében hajdan mindazok, kiknek vagy birtokos voltuknál fogva, vagy egyébként is a köztanácskozásokon jelen lenni, s azokban résztvenni hatalmukban vala, ezen just örömest gyakorlották, és örvendettek azzal cselekvőleg élhetni. Igy lőn, hogy a törvényhatóságok gyüléseinek tanácskozásait és végzéseit érett bölcseség, törvényszerüség, s csillapult tapasztalás vezérlé. Sajnálkozva kell azonban megvallanom, hogy ezen eredeti typustól a legujabb idők eltávoztanak, s a törvényhatóságokban gyakran most már nem fontolgató bölcseség, nem érett tapasztalás, hanem pártok, és pártos szakadások vezérlik a közdolgokat. S ilyesmit a M[éltósá]gos Főrendektől fel nem tehetek, s azért teljes hiedelemmel reméllem, hogy kiket ma szokottnál nagyobb számmal összegyülekezve szemlélhetek, tanácskozásainkban folyvást részt fognak venni. Ezt hiszem, óhajtom, kivánom, s azért elnöki törvényes hatóságomnál fogva nyilván ki is jelentem, hogy kivévén a legsúlyosabb okokat, eltávozásra engedelmet senkinek nem adok. A törvényhozásbani személyes részvét jusának természetes következése az, hogy eme magas hatóság irigységet is gerjeszthet, illő tehát, hogy azok, kik jussainknak

[19] A közölt végzéseket tartalmazó negyedik főrendi válaszizenetet l.: *Iratok*. III. köt. 351. kk.

osztályosai, foglalatosságinkban is részt vegyenek, s a reánk háramló dicséretben és pirongásban is osztozzanak (laudis et vituperii partem capiant.) Ezeket szükségesnek tartám avégre kijelenteni, hogy ha netalán némellyeknek eltávozni akaró szándékjok lenne, tudják meg előre, hogy engedelmet csupán a legfontosabb oknál fogva, ezenkivül pedig épen nem fognak kaphatni. És most az ülés feloszlatik. (Mire az hangos éljenek közt oszlott el.)

c)

Egyébiránt a KK és RR folytatván az úrbér feletti tanácskozást, *január 22-én* a VII-ik t. cz. tárgyában az 5 ik §-ust illetőleg azt végezték, hogy mivel az 1-ő pontra nézve a fő RR az országos conclusumhoz ragaszkodnak, magok részökrül is örömest megegyeznek abban, hogy a rest vagy rossz robotozás miatt a jobbágy nem arestommal, hanem dupla munkával büntettessék. A többiekre nézve előbbi véleményöknél maradtak. — *Január 23-án* a sclavoniai nevezet ötödször került tanácskozás alá. Ezen kérdés naponként fontosabb alakot ölt magára. Kérdésben forog itt az ország integritása, annyival inkább, mert még egy törvény sincs, melly világosan mondaná, hogy Alsó Tótország nevezet alatt Posega, Verőcze és Szerém megyék értetnek. A KK és RR tehát országunk integritásának csorbitására az első lépést megtenni annyival inkább nem akarják, mert FRIM kanonoknak bizonyos szavai által BŐTHY és BALOGH azt vélték észrevenni, hogy ezen ellenszegülésnek is a vallás az oka, mellynek szabadsága Sclavoniára kiterjesztve nem lévén, az intolerantismus ezen nevezet alatt Posega, Verőcze és Szerém megyékre czéloztatik kiterjesztetni. A RR tehát SOMSICS és DESSŐFFY diplomaticus előterjesztéseit igazolva, 30 voxal 13 ellen a megyék egyes elnevezésénél most is megmaradtak. — *Január 24-én* pedig három napi végzéseik szerkeztetését rostálták meg.[20]

A fő RR *január 23-án* conferentiát, *24-én* pedig országos ülést tartottak a pesti álló hid dolgában. S azon elvet, hogy a felépitendő hídon bizonyos esztendőkig minden ember vámot tartozzék fizetni, szótöbbséggel elfogadták. 20-an szóllottak mellette, 13-an ellene.[21]

216.

a)

1835. január 24, 26.

Főrendi ülések.

Tárgy: A Lánchíd létesítése tárgyában kelt rendi izenet vitája.

[20] A végzések benne vannak a rendek ötödik izenetében: *Iratok*. III. köt. 358. kk.
[21] A viták ismertetését l. a következő számban.

b)

1835. január 26.

Országos ülés.

Tárgy: A rendek elállnak a távollevő főrendek ügyében kerületileg elfogadott izenettől.

c)

1835. január 27.

Főrendi ülés.

Tárgy: Az úrbéri perekben ítélő úriszék szervezete.

d)

1835. január 27.

Kerületi ülés.

Tárgy: Nagy Pál indítványa a törvénykezési munkálatra adott főrendi válasz felvételéről.

a)

Pozsony, Januar 28. 1835.

Januar 24-én ülés a fő RRnél. Napi rend: a Pest-budai álló hid kérdése. A Főh[erceg] Nádor röviden előterjeszté a dolog eddigi folyamatát, t. i. hogy e tárgyban mind a két tábla megegyezésével országos választottság volt véleményadás és előmunkálat végett kiküldetve, ez jelentését béadta,[1] s abban minden lehető módok között legczélirányosbnak véli azt, hogyha ezen vállalat részvényesek társaságára bizatnék, mellynek azonban létesitésére múlhatatlanul szükségesnek itéli, hogy a vámfizetéstőli kiváltság egy bizonyos időre felfüggesztessék, s azon hídon az ország gyülése által megállapitandó tarifa szerint, s meghatározandó esztendők lefolytáig mindenki vámot tartozzék fizetni. Ezen véleményt a KK és RR elfogadták, azt tehát mint alapelvet tűzi ki első kérdés gyanánt a fő RR tanácskozásának tárgyául.[2]

Az Országbirája a KK és RR javallatát több rendbeli nézetek alá jöhetőnek itéli. Legelső tekintet gyanánt ötlik, valjon a RR által felvetett kérdéseknek valóban itt és most kelletik e érdemökre nézve eldöntetniök, vagy talán a kereskedési tárgyakkal függésben lételök miatt inkáb a commercialis munkálatra halasztatniok? Annyival inkább, mivel annak körébe tartozik elitélni, minő segéd kutfőket lehet ilyes vállalatokra rendelni, minő renddel s móddal kelletik azokat megalapitani, begyüjteni, s gyarapitani és

[1] A jelentést l.: *Iratok*. II. köt. 400. kk.
[2] A rendek e tárgyban kelt izenetét l.: *Iratok*. III. köt. 348. kk.

minő tekintet alá kell e részben a nemesi kiváltságoknak kerülni ?[3] Nem tagadhatja ugyan, hogy e tárgy mind a két tábla egyeztével különös országos küldöttségre bizatott, de mivel a pestbudai álló hid iránti javallat a kereskedési tárgyakban rendszerezve munkálódott deputátio előtt még tudva nem volt, ott tehát fel sem vétethetett,[4] ama különös választottság megbizása által nem véli a fő RR kezeit annyira megköttetve lenni, hogy miatta az egész tárgyat illető helyre ne utasithatnák.

Ezek előrebocsájtásával más nézetek ötlenek szemébe a közönséges szükség, országos haszon és sarkalatos törvényeink, ősi alkotványunk szempontjaiból. És ami a közszükséget illeti : ez csak a publica salus körében fordulhat elő, megvallja pedig, hogy a publica salussal semmi összefüggését sem látja azon kérdésnek, legyen e Buda s Pest közt álló hid vagy nem ? Azt tehát közönséges szükségnek el sem ösmerheti ; mert ámbár 8 századok óta nem volt ilyes híd az országban, e miatt azonban sem a közbátorság, sem a közigazgatás nem szenvedett. Általmegy tehát az országos haszon tekintetére, s e részben kérdi : a kérdéses tárgy e az, mellyet minden mások előtt munkába venni sietnünk kelletik ? S midőn évenkint 9—10 hónapig most is van a Dunán híd,[5] midőn utaink a fő vonalakban is úgysem igen jók, nincs e más tárgy, melly országos gondoskodásunkat sürgetőbben s előlegesebben kivánja ? Sok akadályoknak el kell még hárittatni, mielőtt nemzeti kereskedésünk bő gyümölcsezésére számolhatunk, úgy hogy valóban kétséges kérdésnek itéli, valjon mielőtt az akadályok elhárittatnának és a szükséges segédkútfők megszereztetnének, a vámtarifának felemelésével sem veszit e inkább, mintsem nyerne a közkereskedés ? E mindkét részre védelmezhető kérdésben azonban biró lenni nem akar s csak annyit mond, hogy a haszon minden esetre még bizontalan, és a javallatban minden más egyéb is bizontalan, a feltételek, a vállalkozó társaság, a vámtarifa, az évszám mind egyaránt bizontalanok, és egyedül csak a nemesi jusoknak, a 1-ae 9-us sarkalatos czimnek sérelme bizonyos. A RR javallatában egy bizontalan kényelem vagy haszon tekintetéből a sarkalatos nemesi kiváltság felfüggesztetik és kimondatik azon elv, hogy azon jussokkal, mellyek az 1-ő R 9-ik czimjében foglaltatnak, az 1741 : 8-ik cz[ikkely] ellenére[6] még akkor is lehet dispensálni, midőn azt semmi parancsoló szükség s a publica salusnak semmi tekintete nem kivánja. Nem állitja ugyan a szónok, hogy a köztársaság fennmaradásának s biztositásának kénszeritő eseteiben a nemesi kiváltságok módositást nem szenvedhetnének, mert szenvedhetnek igen is, mint azt bölcs őseink fontos példákkal bizonyitották. Megemliti e végett, mint mondott le nemzetünk 1-ő Lajos alatt a végrendelkezési szabadságról,[7] mint mondott le a királyválasztás jusáról az országló Austriai ház számára,[8] ékesen rajzolá mindazon veszélyeket,

[3] A Commerciale Operatum 5. részében összesen 10 törvény javaslata szerepelt a közlekedés fejlesztésére, mocsarak kiszárítására, vizek szabályozására, „de utilibus operibus per societates vel privatos suscipiendis" stb.

[4] Az 1791 : 67. tc. által kiküldött kereskedelmi bizottság elnöke Forgách Miklós gróf, tagjai pedig Skerlecz Miklós, Almássy Pál, Szapáry János gróf, Podmaniczky József báró, Reviczky József, Somssich Lázár, Domokos Lőrinc, Mokossinyi Antal és Demelli Mátyás voltak.

[5] Vö. előbb, a 117. old. 18. jegyzetével.

[6] L. a 119. old. 1. jegyzetét.

[7] Az ősiséget bevezető 1351-i törvényben.

[8] Az 1687 : 2. és 3. tc. által, amellyel a rendek elismerték Habsburg-ház fiágának örökösödési jogát Magyarországon.

mellyek hazánkra következtettek volna, hahogy ezen lépést idején korán nem teszi, s magának az Austriai ház hatalmas pártfogását meg nem szerzi, s ez alkalommal országló házunk érdemeinek magasztalására kiereszkedik; megemliti továbbá, miként mondott le nemzetünk a resistendi facultas jogáról,[9] ámbár nyilván tagadja hogy ez alatt csak egy igaz szivű magyar is valaha a valóságos tettleges ellentállást érthette volna, és egyebet érthetett volna, mint az oppositio s repraesentatio hatalmát; lemondott még is, mert azon garantiának álnok kebeltől eredhetett bal magyarázata hazánkat veszélyel fenyegetheté; megemliti végre az állandó adónak létesitését is,[10] de utánna teszi, hogy mindezek csak a polgári társaság közjavának magas tekinteténél fogva történtek, s csak e miatt is szabad történniök; és hogyha e jelen vállalatból is a közre háramlandó nagy és bizonyos hasznok bébizonyosulnak, majd meglátja, mit kell a közhaszonnak, mit a maradéknak részünkről áldozni, de így a mint a dolog áll, alkotványunk sérelmére kezet nem fog nyujtani; mert vannak a legmíveltebb nemzeteknél is olly menedékhelyei az alkotványnak, mellyeknek szentséges rejtekébe csak a kénszeritő szükség vas kezének engedve szabad belépni; azért is a RRnek feleletül adatni kivánja, hogy bizontalan nyereség tekintetéből alkotványunk alapos elvein és sarkalatos nemesi kiváltságinkon sebet, csak ideiglenest is verni nem lehet, hanem az egész dolgot előbb bizonyosságra s határozott fénybe helyheztetni, úgy aztán fenekestől felvenni kelletik.

B. Szepessy pécsi püspök szokottan hosszas beszédének igen hosszas kezdetét annak szórul szóra lett elrecitálásával tölti bé, hogy mit irtak e táblának a KK és RR, midőn e tárgyban küldöttséget javaltak rendeltetni,[11] mit feleltek a fő RR[12] és mit jelentett a küldöttség. Mellyeknek elrecitálásából azt vonja ki, hogy azon küldöttség nem felelt meg voltakép kiküldése czéljának, mert mindazon specialis adatokat, mellyek a dolog lehetőségét, hihetőségét, technicai kivitelét s annak módját és eszközeit illetik, elő nem terjesztette, hanem csak általános elveknél maradott. A tárgyról tehát most tanácskozni és rendelkezni nem lehet, annyival inkább, mert 1-ör, Ő Felsége is megegyezett, hogy a Kereskedési munka negyedik helyen fog felvétetni (kaczaj), 2-or mert ha hasznosnak elösmerné is ezen hidat, de absolute szükségesnek, s azért nyakra főre felveendőnek el nem ösmerné, hanem csak oly szükségnek tartja, mint sok más egyebeket, mellyek nélkül még sok ideig el lenni kéntelenittetünk. És ha elkerülhetetlenül szükséges lenne is, a végzés mégis sikerre nem vezethetne, mert ez csak úgy gerjeszthetne bizodalmat a vállalkozókban, ha törvénybe menne; erre pedig sanctio kivántatik, sanctio viszont csak diaeta végével lehet. Enélkül a végzés még nagyon ingadoznék, mind a RR részéről, mert a regressus feltartatott,[13] s ha még két évig tart a diaeta, a követi háznak fele új tagokbul fog állani, kik új

[9] Az 1687 : 4. tc. által, amelyben a rendek lemondtak az Aranybulla 31. pontjában biztosított ellentmondás és ellenállás jogáról.

[10] Az 1715 : 8. tc.-ben vállalták el a rendek az állandó hadsereg fenntartására szükséges adót.

[11] Az 1833. jún. 26-án elhatározott és júl. 8-án elküldött izenetet l.: *Iratok*. I. köt. 255.

[12] A főrendek felelete nem szerepel az *Iratok* közt; Kossuth szerint — *Országgyűlési Tudósítások*. I. köt. 538. — a főrendek 1833. júl. 8-án szóbeli izenetben értesitették a rendeket, hogy javaslatukat elfogadják.

[13] Vö. a 54. old. 8. jegyzetével.

elveket s új utasitásokat hozhatnak magokkal; de ingadozik Ő Felsége részéről is, mert ha felveszük a katonai szállításokat és szekerezéseket, az egész vámtehernek közel egyharmad része magára Ő Felségére háramlanék. Már pedig a RR megvallják, hogy az országnak önkéntes ajánlásaiból ezen egy hidnak felépitése sem remélhető, hogy hihetik tehát hogy Ő Felsége maga ily szörnyű áldozatot hozand s abban, hogy a katonaság, még pedig (mert a példa nagyon vonsz) talán majd minden hidon vámot fizessen, megegyezend ? 3. Ex asse ad Commerciale tartozik, melly állitásának bizonyitványaul elszámlálja az itt olvasható t. czikkek javallatinak számját, rubrumát, foglalatját,[14] s különösebben megállapodik a hidaknál, gátoknál, vámnál, fundus publicusnál,[15] és az országos rendszeres küldöttség bölcseségének dicsőitésével elbeszélli, miként fejéritett azon küldöttség egy meszeléssel két falat, midőn olly intézeteket hozott javallatba, hogy sensim sine sensu országos fundus is alkottassék s a kereskedést gátló vámok is megszünjenek.[16] 4. Ismét felveszi azon gyámokot, hogy a szükséges előkészületek adatai kidolgozva nincsenek. Mindenek előtt tudnunk kell, lemondanak e vámjusukról a mostani tulajdonosok, és ált akarják e azt másnak adni ? Ki az a más, mit akar az a más ? és hogy akarja azt amit akar ? tervét bé kellene mutatni, azt az aedilis directio által[17] megvizsgáltatni (nevetés) a mostani jövedelmet a költséggel öszevetni, s at., mert ő úgy hallotta, hogy ezer pengő fton kőhidat lehet épiteni, (ismét nevetés,) s hogy ezen híd hasznot hozzon, nem szükség a tarifát felemelni, a nemesi kiváltságról lemondani. 5. Ellenveti szintúgy a sarkalatos nemesi praerogativa sérelmét. Állitja, hogy a vámtóli mentség az 1741 : 8. által biztositatott és így országgyülési tanácskozás tárgya sem lehet. Azonban minthogy a nemesi jusok, kiváltságok és nemesi tulajdon gyakori megilletése törvényeinkben minden ember tudtára igen sokszor előfordul, maga tesz magának ellenvetéseket, de csak olyakat, mellyekre nyomban meg is felel; keresztülfut az urbariomon, a só dolgán, a honorariumon,[18] a test őrző sereg fenntartására tett ajánláson[19] s a subsidiumokon, és azt mutogatja, hogy mindezek a 1-ae 9-ust nem sértették, de a vámtóli mentség felfüggesztése sértené. Attól fél, hogy ha a Dunán 5—6 hétig tartó nehezebb áltjárás miatt a nemesi kiváltságokat meg lehet csonkitani, ilyes okokra majd százanként találunk, s úgy hiszi, szelídebb móddal is meg lehet a nemességet fizettetni a nélkül, hogy a constitutiót sértenénk, t. i. rendeltessék törvény által, hogy kiki törvényhatósági bizonyitvánnyal tartozzék nemességét bébizonyitani a pesti hídnál; ő meg van győződve hogy sok ember inkább fizetni fog, mintsem ezzel vesződnék. Hosszas beszédjét azzal végzi, hogy az egész tárgy még egyszer részletesebb kidolgozás végett küldöttséghez utasitassék.

[14] Vö. a 148. old. 3. jegyzetével.

[15] A fundus publicus gondolatának keletkezésére és múltjára l.: *Országgyűlési Tudósítások*. II. köt. 89. old. 2. jegyzet.

[16] Az országos pénztár (fundus publicus) létesitéséről a 4. rész „De fundo regni publico" c. törvénycikkében, egyes belső vámok megszüntetéséről az 5. rész „De teloniis" c. törvénycikkében beszél a javaslat.

[17] Vö.: *Országgyűlési Tudósítások*. III. köt. 582. old. 16. jegyzet.

[18] A koronázások alkalmával a királynak, ill. a királynénak felajánlott tiszteletdíj. Utoljára V. Ferdinánd 1830-i koronázásakor ajánlották meg. Vö. az 1830 : 3. és 4. tc.-kel.

[19] A magyar nemes testőrsereg ellátását szabályozó 1827 : 36. tc. 4. §-ában ajánlottak meg a rendek egyszeri felajánlásként minden a királyné honoráriumába fizetendő arany után két pengő forintot.

Gr. Széchényi röviden igy szóllott (elég hoszasan kelletvén két napig a conferentiákban küzdenie.[20]): Személyes belátásom s lelkiösméretem szerint, mellyet (ha őszinte) mindenkiben becsülni tudok, azt tartom: hogy a KK és RRnek velünk közlött elvei sarkalatos törvényeinket nem sértik; másrészről meg vagyok győződve, hogy Pest Buda közt álló híd csak igy, és máskép nem lehet, és azt is hiszem, hogy a bel közösülésnek jó eszközei akárhonnan, akárminél kezdessenek, a legsürgetőbb közszükségek közé tartoznak; ezeknél fogva a T[ekintetes] RRkel ezen elvekre nézve kezet fogok. (Általánosan megjegyzem, hogy minden beszédet, melly a Statusok izenetét pártolá, sőt a legszárazb puszta voxolást is, hangos éljenek kisérék, szakiták közbe s követék, — minden ellenkező beszédre pedig zúgás, nevetés, vagy mély hallgatás következett.)

Pyrker érsek a czélba vett munkának technikai részét, s arra tartozó minden kérdéseket a mechanicusok körébe valóknak, s a törvényhozó tanácskozás mezején kivül fekvőknek itéli, azonban Trajan császár hídjának maradványait annyi századok viszontagságival daczolni szemlélvén,[21] a munka kivitelének lehetsége felől kételkednie nem lehet. És nem csak hasznosnak, de szükségesnek is tartja ő a javallott álló hidat, mert valóban ideje már, hogy hazánk ketté vágott részei egy biztos pont által összeköttessenek, és lehetnek idők, (adj Isten távol legyenek) midőn a közösülés nehézségéből eredhető egy órányi késedelem hazánkat elvesztheti. A modalitást ami illeti: az 1-ő rész 9-ik czimjével jobban összeillőnek vélné ugyan a subsidiumot, annak kivetését azonban igaztalannak tartja, s a természeti méltányossággal egyezőbbnek itéli azt, hogy ki minő arányban a haszonban részesül, a teherben is részt vegyen; azaz hogy bizonyos idő alatt mindenki, s igy a privilégiált osztályok is vámot fizetni subsidium-kép kötelesek legyenek. A RR javallatát tehát ezen világositással elfogadja.

A Tárnok: Általában véve igazságos óhajtásnak s hasznosnak is tekinti ugyan a javalt híd felépítését, de kételkedik, valjon olly tekintetet érdemeljen e, hogy ámbár nemzeti segéd kútforrásink szűkek, közszükségeink pedig számtalanok, annak minden mások előtt elsőséget adjunk? És ha megfontolja, mennyi temérdek közhasznú intézetek nélkül szüköldödik nemzetünk, örvendett volna, hahogy a KK és RR a hasznosnak a szükségest elébe teszik. Áltfutja elméjében a rabok állapotját, fenyitő s dolgozó intézeteknek, szülő- s árvaházaknak hijányát, az utak rosszaságát és más sok hijányokat, és kéntelen megvallani, hogy ösmér szükségesebb munkákat, mellyeknek létesítésére örömestebb nyujtotta volna kezeit. De miután a RR magokat erre jelentették, ámbár nem tagadhatja, hogy azon hídnak állandósága felől is kételkedik, igyekszik mindazáltal minden gyanút magáról elháritani s igéri, hogy soha sem fog a közhasznú intézeteknél bármelly áldozatoktul is menekedni. A javalt módot azonban, tekintvén alkotványunk rendszerére, alá nem irhatja. — Minden vállalatnál ollymód szükség gondolkozni, melly legkevésbé sért, és leginkáb bizonyos. Hogy a RR által javallott mód sérti a sarkalatos nemesi kiváltságokat, magok a RR elösmerik, mert a következtetés elleni óvások mellett függesztik fel azokat. Továbbá arról is meg van győződve, hogy e tárgynak czélja nem annyira bizonyos nemzeti hiú dicsőség-

[20] Kossuth az előző levél befejezésében csak a jan. 23-i konferenciáról tesz említést.

[21] A Traianus által i. sz. 104-ben építtetett hídra l.: *Országgyűlési Tudósítások.* III. köt. 580. old. 10. jegyzet.

ben, mint inkább kereskedési előmenetelben áll. Már pedig annyi panaszokat halmozunk ennek gátjai miatt Ő Felsége elébe, hogy azokat követeltséggel inkább enyésztetni, mint nevelni kellene, pedig hogy a vámtarifának előre látható felemelése ujjabb gát gyanánt tekinthető, azt tagadhatatlannak véli. Hallotta ugyan mondatni, hogy a javalt mód azért jó, mivel a haszonvételhez mérve arányosan háramlik a teher mindenkire, és igy igazságos, ő azonban úgy tartja, hogy az oeconomisták tanácsai szerint sem igazságos a tehernek oly felosztása, melly gazdagot és szegényt egyenlőn sulyt. A társasági oltalom jóvoltával minden polgár egyenlőn él, s ki mondhatná azért igazságosnak, ha gazdag és szegény egyformán tartoznék a közterheket viselni ? A nemesek különböztetés nélkül egyenlő jusokkal bírnak, egyenlőn repraesentáltatnak követjeik által, s igazságos lenne e, ha egyenlőn fizetnék a diaetalis költségeket ?[22] Különös tekintetre méltónak nyilatkoztatja ő ezúttal az elszegényedett nemességet, melynek vérrel szerzett szabadságiból alig maradt a vám s adótuli kiváltság dicsőségénél egyebe. Sokat beszéllünk, ugymond, a közhitelről, a nemzeti szónak szentsége felől ; de nagyon kételkedik, erősitve lesz e nemzeti hitelünk, ha annyira ingékonyoknak mutatkozunk, hogy századokon keresztül féltékenyen őrzött jussainkat egy ideának feláldozni készek vagyunk ? És valjon nincs e más mód, melly czélra is vezet, de törvényes is ? Ő úgy hiszi hogy van, s az önkéntes ajánlat módja az. Csudálkozással hallotta ő ellenvettetni, hogy e módnak nem lesz sikere. Istenért! hiszen hazánk legsúlyosabb veszélyeinek napjaiban is csak ezen mód által fedeztettek a hon védelmének szükségei! S ami élet-halál kérdésben elegendőnek és sikeresnek tapasztaltatott, az ily csekélyebb tárgyban sem elegendő, sem sikeres nem lenne ? S nincs e hatalmában a törvényhozásnak, hogy sikerére módokat nyujtson, eszközöket rendeljen ? Ami pedig a czélirányosságot illeti : vegyük fel, hogy az egész költség 3 millióra telnék, valjon nem lenne e a kereskedés előmenetelére hasznosabb, ha ennek felét ajánlások által fedezné a nemesség, s a nemtelenek által fizetendő vámnak tarifáját csupán a költség feléhez kellene alkalmaztatni ? Ezen nézeteknél fogva a RRnek feleletül adatni kivánja, hogy az önkéntes ajánlás constitutionalis módjához nyúljanak, előlegesen kijelentvén, hogy bármelly summát hoznának is a RR javallatba, a fő RR készek ahhoz megegyezésökkel hozzá járulni.

B. Eötvös főpohárnok a kereskedési munkálatra szerette volna e tárgyat utasitatni. De mentegeti magát, nehogy gyanúba jöjjön, mintha azt akadályozni vagy hátrálni törekednék s kijelenti, hogy az ajánlatban erejéhez képest örömest részt veszen. Ő kivánja, hogy a híd felépittessék, de törvényes modalitással. Mindenek előtt szükségesnek tartja, hogy az ország Rendei a mostani tulajdonosoknak (kik nélkül úgy véli biztosan alkudozni sem lehet) szándékáról, az épitendő híd helyéről, minőségéről, költségeiről, feltételeitől voltakép felvilágositassanak, s ezeknek körülményes egybevetése és megfontolása végett küldöttséget neveztetni, s a tárgyat pertractatióba, csak kimerítő jelentés után vétetni kivánja.

B. Prényi (ugocsai főispán) szintén három elő nézeteket állit fel. 1. Ha oly szoros összefüggésben van e e tárgy a kereskedésivel, hogy nélküle helyesen

[22] Ezen az országgyűlésen történt először, hogy a rendek a követi napidíjakat — amellyeket eddig a megyei házipénztárból húztak — szabad felajánlásképpen a nemességre hárították. A teher kivetése a birtokok arányában történt. A kérdés 1833. ápr. 23—24-i vitáit l.: *Országgyűlési Tudósítások*. I. köt. 326. kk., az elfogadott törvényszöveget : *Iratok*. I. köt. 214. kk.

el nem intéztethetik, 2. ha oly érdekes e, hogy tüsténti felvételt érdemel ? és 3. ily módon kell e azt eszközleni, mint ahogy javaltatik. — Ami az elsőt illeti, azon általános elvet : hogy a hazánkat kétfelé hasitó nagy folyón állandó közösülés végett egy álló híd szükséges, ki lehet mondani anélkül, hogy a kereskedési tárgyakba részletesen béereszkednénk ; úgy annak kimutatására sem szükséges igen sok búvárkodás, hogy a kereskedés előmozditására annál jobb, mentől kisebb a vám, mentől alacsonyabb a tarifa, ez viszont annál kisebb lehet, mentől több ember fizeti. Már pedig csak ezen két kérdést lehetvén itt kereskedési tekintetben szóba hozni, (mert a nemeseknek fizettetése politicai, s nem commercialis tekintet,) ezeket eldönthetőnek hiszi anélkül, hogy a kereskedési munka részletes vitatgatásába bocsájtkozni kéntelenittetnénk. — A 2-ik kérdésre, t. i. oly igen érdekes e a javallott tárgy ? igennel felel. Nem is tartóztatja vissza azon körülmény, hogy lehetnek szükségesebb tárgyak is. Ha hasonlitgatásokba bocsájtkozunk, olly tenger lesz belőle, mellyből kivergődnünk bajos leszen. Sok, igen sok az, amit tennünk kellene, kezdeni csak kell valahol, a körülmények kedvezők, ne vessük el. — Ami a 3-ik kérdést illeti, t. i. a javalt módon kell e ezen hid létesitését eszközölni ? erre is igennel felel, s azt minden javalt módok között legbiztosabbnak, legczélirányosabbnak találja. Mi az, ami nemes társainkban intézkedéseink eránt bizodalmat szülhet ? Az igazság. Pedig azon rendelet, hogy aki miként veszi hasznát azon hídnak, terhét is akként viselje, nemcsak igazságos, hanem sokkal is igazságosabb, mint a felosztás vagy szabad ajánlás, mert az utóbbi bizontalan s igy czélra nem vezet, az első gazdagot és szegényt a tehernek viselésére kénszeritené, bár a haszonban soha sem részesülne is. Különben is hogy a kormány vállalatoknak ilyes tárgyak körül nem szokott lenni sikere, azt a világnak közönséges tapasztalása bizonyitja, s igy míg jobb módot nem hall javaltatni, a RRkét fogadja el ; a kereskedési munkálatra halasztást pedig jobb módnak nem tarhatja. De nemesi jusainkra nézve sem véli sértőnek a RR javallatát. Hivatkozik viselt követi pályájára, hivatkozik a köztudomásra, hogy azon jusokat minden alkalommal híven őrzötte, s 1825-ben is egész erejével küzdött volt a mellett, hogy jobbágy telken lakó nemes társaink adó alá ne vettessenek ;[23] de soha sem tartotta az ország Rendeinek kezeit annyira megköttetve lenni, hogy országosan öszegyülekezvén, a közjónak előmozditásához szabad akaratbul ne járulhassanak, és valóban siralmasan szomorúnak kellene hazánk állapotját neveznünk, ha alkotványunk által arra lenne kárhoztatva, hogy nemzetünk materiális és moralis kifejlésére vezérlő közhasznú intézetekre önként áldoznia szabad nem lenne. Sem idő, sem alkalom nem engedik, hogy a vám s adótuli mentséget biztositó sarkalatos törvények feszegetésébe terjedelmesen béereszkedjék, annyit mindazáltal publicisticai tekintetben kéntelen megemliteni, miképen teljesen meg van győződve, hogy a nemesi kiváltságok örökös erejéről szólló törvényeink nem magának a nemességnek kezeit kötik meg, hanem kormány és nemzet között tüzik ki az elválasztó vonalt, s a végrehajtó hatalom sarczolásai ellen biztositanak ; de hogy azon törvényeknek lelke azt foglalná magában, hogy a nemzeti jólét parancsolta köz intézetekre, miután a tapasztalás bizonysága szerint

[23] A jobbágytelkeken lakó nemesek megadóztatásának a kérdését az 1825/27-i országgyűlés 1826. június 16-tól tárgyalta. Vö. az országgyűlés *Jegyzőkönyve*, II. köt. 627. kk. — Az adókötelezettség heves viták után végzéssé vált azzal a záradékkal, hogy az adófizetést csak az országos összeírás feldolgozása után kezdik meg.

ilyesek a kormány által sikerrel nem mennek elő, országosan öszegyülekezve, szabad akaratból áldozatot ne tehessünk, egyátaljában s annyival inkább el nem ösmeri, mert sarkalatos jussaink sérelmére vonható minden következések ellen az óvakodás szokott záradékával biztosittatunk.[24] De van még egy fő tekintete, mellyet csak gyengédeden kiván megérinteni: a jobbágytelken lakó nemesek adózásának elhatározásával[25] közöttünk s a szegény nemesség között különböztetés tétetett, ez bizodalmatlanságot is okozhat; ezen helyzetben csak az igazság az, ami közöttünk a bizodalmat helyre állíthatja; RR javallata igazságos, a szónok tehát annak elfogadására szavaz.

(A vitatások hátralévő része következni fog.)

Január 25-én vasárnapi szünet.

Január 26-án ülés a fő RRnél. — El lévén már a Pest Buda közti álló hídra nézve azon alapelv határozva, hogy a vámot mindenki fizetendi bizonyos esztendők lefolyta alatt, e mai napon a RR izenetének egyéb részletei vétettek tanácskozás alá, melyek is többnyire elfogadtattak (most még csak röviden közlött) következő változtatásokkal: a fő RR úgy vélekednek, hogy sem a tarifát, sem az esztendők számát nem lehet biztosan megállapitani, mielőtt a hídépités költségei, s a vállalkozó társaság feltételei tudva lennének; mert különben nem lévén semmi biztos nézőpont, mellyhez a tarifa méretnék, vagy magasabbra határozódhatna, mint a hídépités költségei fedezésének tekintete kivánja, s ekkor a közösülés élénkségét akadályozná, vagy alacsonyabbra mint szükséges s ekkor viszont a vállalatot nehezitené. A fő RR tehát úgy vélekednek: hogy mivel a mostani tarifa[26] csakugyan valami positivus adat, a kirendelendő küldöttség ezt vegye fel munkálódásában alapúl, és számba vévén azokat is, kik eddigelé vámot fizetni nem tartoztak, számítsa fel a reménylhető jövedelmet. Ekkor, ha társaság akad a vállalatra, s az ezen tarifát kelletinél alacsonyabbnak nyilatkoztatná, felmarad tractatus útján az alkuközbeni felemelés, s ekkor fog egyedül a változás alá többé nem eshető vámjegyzék határozottan megállapitathatni. Az esztendők számát pedig jelenleg szintén az elhatározás körén kívül fekvőnek s vállalkozókkal kötendő alkutól függőnek itélik s most csak annyit tartanak kijelentetni szükségesnek; hogy a vállalkozó társaságnak bizonyos időre fog haszonszedésre privilegium adatni, s az esztendők száma alku sorában megállapittatni. — Arra nézve pedig, hogy a KK és RR ezen tárgyat mindenkor és minden tekintetben egyedül országgyülési rendeletektől függőnek nyilatkoztatják, a fő RR szükségesnek látják megjegyezni, miképen nem hihetik, hogy a KK és RR a kormánynak törvény értelmében gyakorlandó felügyelését kizárni kivánnák,

[24] A szabad megajánlások megtételénél a rendek sohasem mulasztották el hangsúlyozni, hogy a megajánlást csak a szóban forgó egyetlen esetre tették, az a jövőre semmiféle precedensül nem szolgálhat és nem érintheti a nemesek adómentességi jogát. Utoljára az országgyűlési költségek vállalását — l. előbb, a 152. old. 22. jegyzetét — kimondó törvénycikkben, hangsúlyozták, hogy a megajánlás „csupán ezen esetre és minden innen származtatandó következések nélkül" történik.

[25] L. előbb, a 153. old. 23. jegyzetét.

[26] A pest-budai hajóhídon a megye 1820. jan. 18-i közgyűlése által megállapított tarifa volt érvényben, amely a mentességet élvezők különböző kategóriáinak felsorolása mellett 33 pontban állapította meg az átkelésnél fizetendő díjakat. A tarifa rendkívül változatos volt, a gyalogos által fizetett 1 krajcártól kezdve magába foglalta az állatok, járművek és szállított áruk minden akkor használt fajtájának tarifáját. (A tarifát a korábbi tarifarendezésekkel és az országgyűlés hídügyi bizottságának egész iratanyagával együtt l.: *OL Arch. Regn. Nádori Lt. Diaet. Extraser. 1835. XXIV. sz.)*

hanem csak oly értelemben veszik a RR nyilatkozását, hogy a diaetalis tractatust akarják e tárgyra nézve feltartani; ebben a fő RR nem ellenkeznek, hanem az illető törvénynek szerkeztetése alkalmával Ő Felsége superinspectiójának körét világosan kiszabatni kivánják. — Az izenet többi részeire nézve nem volt a fő RRnek egyéb észrevételök annál, hogy ahol az mondatik, hogy a kötendő esztendők lefolytával mi történjék a híddal? az ország Rendei fogják elhatározni, inkább *Országgyülése* kifejezés használtassék, nehogy Ő Felsége mint a törvényhozó hatalom másik része a befolyásból kizáratni látszatjék.

b)

Ugyancsak *január 26-án* a KK és RR is *országos ülést* tartottak, s az úrbéri VII-ik t. cz. tárgyában 4-ik izben, a Sclavoniai nevezet iránt pedig 5-ik ízben kerületileg megállapitott izenetöket[27] mindenekben megerősitve a fő RRhez által küldötték. — Fel vették egyszersmind azon izenetet, melyet NAGY PÁL inditványára, a fő RR táblájának kiegészitése iránt kerületileg megállapitottak.[28] Ezen izenettől a többség elállott. A kerületi ülésben 21 megye által pártoltatva lőn megállapitva. Most azok közül, kik a kerületi ülésben jelen nem lehettek, Csepcsányi mellette szavazott, ellenben azon 21 megyék közül csak 17 szóllott mellette. Beregh, Torontál, Posony és Komárom már ki nem jelentették pártolásukat. Az izenet tehát elesett; PRÓNAYnak e következő nyilatkozása sokakat megnyugtatni látszatván: Minden izenetben kell, úgy mond, valamely czélnak lenni, itt a fő RR számosb jelenléte a czél. Aminő adaton épült annak tudomása, hogy kevés számmal vannak jelen a fő RR, olyan tudomásnál fogva tudva van mindnyájunk előtt az is, hogy a Főherczeg Nádor azon móddal, melly törvényes hatalmában van, az izenetnek czélját már megelőzőleg teljesitette.[29] A RR tehát czéljokat érvén, nincs ok, mellyért az izenethez ragaszkodjanak.[30]

c)

Január 27-én a fő RR végre csakugyan bémentek az úrbéri perekben itélendő úriszéknek coordinatiójába. — Azon fő kérdésben, hogy sem a földesúr, sem tisztje ezen úriszéken elnök, vagy közbiró ne lehessen, megegyeztenek. De a magistratualis tisztviselő kizárásának okát és szükségét nem látják, hanem inkább azt kivánják törvénybe tétetni, hogy amelly magistratualis biró volt az úriszéknél, ugyanazon perben a törvényszéknél ne biráskodhassék. A szolgabiró s esküdt iránt késedelmet okozónak véli, ha mindég közgyülésből kellene kiküldetniök, jobbnak látják törvénybe igtattatni, hogy a járásbeli sz[olga]birót tartozzék a földesúr meghivni. De a tiszti ügyész kiküldésének szükségében megegyeznek, de nem azon kifejezéssel hogy *e generali congregatione*, hanem *e publico erit exmittendus*. Ellenben nyilván fel akarják a földes-

[27] A kerületi megállapodásokra l. a jan. 22-i és 23-i kerületi ülés ismertetését 146., az izenet szövegét: *Iratok*. III. köt. 347. kk., 358. kk.

[28] Az izenetet l.: *Iratok*. III. köt. 366.

[29] József nádor szóban forgó nyilatkozatát l. előbb, 145. kk.

[30] A jan. 26-i 287. országos ülés vitáinak részletes ismertetését l.: *Jegyzőkönyv*. X. köt. 187. kk.

úrnak azon hatóságot tartani, hogy tollvivőt tetszése szerint, bár tulajdon tisztjeiből is nevezhessen. — A kérdéses VII. t. cz. többi részére, nevezetesen az úrbéri kihágásokról szólló 5-ik §-ra is, úgy amint a RR által folyvást javaltaték, reá állottak. Ellenben *január 28-án* a Sclavoniai nevezet mellett ötödizben is (ámbár már nem közértelemmel) megmaradtak.[31]

d)

A KK és RR *január 27-én* a bolt taxák mellett 32 voxal 9 ellen ötöd izben is megmaradtak. — Ez után NAGY PÁL indítványba hozá, vegyék fel a RR haladék nélkül a Fororum coordinatio tárgyában költ főrendi izenetet,[32] mert ő azt látja, hogy fő RRnek hasznok lévén a hoszú perlekedésnek zavart rendszeréből, az úrbérben tapasztalt ellenkezésökkel csak azt akarják meggátolni, hogy a Juridicumban javitások ne történjenek. Ha tehát az úrbérben még tovább is ellenkeznének, csak egy puszta *maradjon*nal kell nekik felelni, s a Juridicumban folyvást dolgozni. — Ezen inditvány elfogadtatott, — VAS vármegyének az adó tárgyának felvétele iránt tett inditványa, más egyéb aprólékosokkal pedig félrevettetett. — És *január 28-án* csak ugyan fel is vétetett másod ízben a Fororum coordinatio kérdése, de szerencsétlen sikerrel, mert a békéltetők intézete 22 vox ellen 26-al elesett, vagy is inkább ad ordinem processualem[33] halasztatott.

217.

a)

A Lánchiddal kapcsolatos január 24-i és 26-i főrendi viták további, részletesebb ismertetése.

b)

1835. január 29, 30, 31.

Kerületi ülések.

Tárgy: Az úrbéri törvénycikkek még el nem döntött pontjaival kapcsolatos viták.

[31] Az említett tárgyakról szóló főrendi izenetet l.: *Iratok*. III. köt. 336. kk., 367. kk.
[32] L.: *Iratok*. III. köt. 50. kk.
[33] A Juridicum Operatumon belül eredetileg a második rész volt a *Proiectum ordinis processualis*. A rendek azonban 1834. május 23-i kerületi ülésükben úgy döntöttek, hogy megváltoztatják a tárgyalások sorrendjét, mert az ordo processualisban sok minden függ egyrészt attól, hogy a törvényszékek elrendezéséről szóló törvénycikkelyeken milyen változtatásokat fognak eszközölni a főrendekkel folytatandó viták során, másrészt attól, hogy a polgári törvénykönyvben a birtokjogi kérdéseket hogyan döntik el. Ezért vették elő a törvényszékek elrendezésének befejezte után a polgári törvénykönyvet. A vitákat és a határozatot l.: *Országgyűlési Tudósítások*. III. köt. 157. kk.

a)

Pozsony, Januar 31. 1835.

(Folytatása a fő RR *24-ik januári* ülésének a Buda-pesti álló híd tárgyában.)

B. Bedekovics (Körösi főispán.) : Ilyes nemű practicus következésű tárgyaknál a sikert annál biztosabbnak, a czélérést annál bizonyosbnak tartja, mennél kevésbé halogattatik a vállalat. Ennélfogva tehát a kérdés alatt lévő hídnak nem csak hasznos, de szükséges volta felől is meggyőződve lévén, a tárgynak halogatás nélküli felvételében örömmel megegyezik, s miután a némellyek által eszközül javalt subsidium és önkénytes ajánlások czélerántalansága felől az előtte szóllott ugocsai főispánnyal[1] egy értelemben nyilatkozott, a RR véleményét elfogadván annak, hogy ez a nemességnek sarkalatos kiváltságaiba nem ütközik, megmutatásába bővebben béereszkedik. Törvényeink bizonságára támaszkodva erősiti, miképen a nemességnek más praerogativái alól is, mellyek a vámfizetéstőli kiváltságnál nem kevésbé sarkalatosak, voltak mindenkoron kivételi törvények, részint ideiglenesek s részint örökösek is anélkül, hogy az alkotványban gyökerezett jussok sérelmet szenvedtek volna miattok. Igy az 1723-ik regeneratoria országgyülésén a nemesi privilegiumok megerősitettek, s mégis nyomban utánna tétetett, hogy az armalisták taxáltassanak.[2] A szónok általában nem abba helyhezteti a nemességnek legfőbb praerogativáját, hogy a nemes semminemű terhet ne viseljen, hanem inkább hogy csak azon terhet viselje, mellyet országosan öszegyűlvén önként elvállal. Igaz ugyan, hogy a vámfizetéstőli mentséget tekintve a maga nemében első eset ez, mellyet a KK és RR javallanak, de azon kivül, hogy az ország rendei önként vállalják el a fizetést, azon kivül, hogy minden következtetések ellen a szokott ovakodó záradékkal[3] biztosítva lehetünk, aggodalmunkat különösen az is megnyugtathatja, hogy sokkal particularisabb a kivánt kivétel, mintsem hogy általa csak a vámtóli kiváltság jussa is nem mondja elenyésztetnék, hanem csak fel is függeszttetnék ; mert egyetlen egy hídra szorittatik a fizetés, a többieknél kiváltságunk megmarad, és nem is minden nemesre terjeszttetik, hanem csak azokra, kik azon hídon önként áltmenni kivánnak. Midőn tehát a dolog velejére nézve a KK és RRkel megegyezik, egyszersmind kijelenti, miképen ő is egyetért azokkal, kik a nemesi kiváltságokat csupán nevezetes közhaszon tekintetéből vélik módosithatónak vagy felfüggeszthetőnek, de még azt is kinyilatkoztatja, hogy ha elfogadtatik is a RR által javaslott alapelv, a végzést absolute kötelezőnek nem fogja tekinteni, hanem azon feltételhez kötöttnek, hogy a kirendelendő küldöttség a szükséges költségeket, a két város körülményeit s minden előfordulható nézetet szorosan számba vegye, s a tarifa mind ezeknek fedezése mellett se legyen olly magas, hogy a kereskedés élénk forgásának akadályt vethetne ; mert ha ez történnék, (amit ugyan hihetőnek sem gondolhat), úgy a most hozandó végzést absolute kötelezőnek el nem ösmerné, s az egész vállalat elmellőzését az ország Rendei szabadságában fennmaradni hinné.

[1] Vö. Perényi beszédével, 152. kk.

[2] Az 1723 : 6. tc. első három §-a továbbra is biztosítja a nemesek adómentességét, a 4. § azonban kimondja, hogy „armalistae nihilominus, etiam in liberis regiis, montanisque civitatibus, confiniis, oppidis privilegiatis et non privilegiatis, et alibi in regno commorantes . . . pro domesticis comitatuum necessitatibus taxabuntur".

[3] Vö. előbb, a 154. old. 24. jegyzetével.

ÜRMÉNYI (tengerparti kormányzó) úgy vélekedik, hogy miután a fő RR a véleményadás végetti küldöttség kirendelésébe minden óvás nélkül megegyeztek, a tárgynak érdemileg való felvételét többé elhalasztaniok nem lehet. Ami pedig a vállalatnak hasznos, vagy szükséges voltát illeti, ő nyilván megvallja, hogy a társaságos közjólét tekintetéből mindazt, a mi hazánk lakosinak hasznosb és kényelmesb lételére eszközül szolgálhat, nem csak hasznosnak, hanem általában szükségesnek is itéli s a kérdéses tárgyat is ezen eszközök közé számitja, s hogy ez nem új, nem is magános vélemény, ennek bizonyitványául hivatkozik az ország Rendeinek szorgos gondoskodására, mellyel a kereskedést, és élénken szabad közösülést több mint, 100 évek óta (fájdalom kevés sikerrel) ápolgatni törekedtenek.[4] Igaz ugyan hogy soknak hijával vagyunk még, mit az emberiség tekintete mihamarébb létesittetni parancsol, s ezekre nézve minden áldozatra ő is késznek nyilatkozik, mindazonáltal hogy a financzialis hasznot hajtó vállalatokat is szabad ajánlásokkal vigyük, ezt a kivánt siker tekintetéből jónak nem tartaná, annyival inkább, mivel ilyesekre nézve a társaságos szövetkezéseket leginkább czélravezetőknek a világ köztapasztalása régen elösmeré. Különben is ami a szabad ajánlásokat illeti, bátran meri kérdeni: hányadik akar annyit tenni, a mennyit tehetne? s viszont hányadik tehet annyit, a mennyit akarna? A subsidium pedig hogy igazságtalan mód lenne, senki sem tagadhatja, minthogy azokat is terhelné, kik az egész vállalatnak hasznát nem veszik. A RR javallata tehát minden kigondolhatók között a legigazságosabb, de nem is sérti alkotványunkat, mert a szónak teljes meggyőződéssel abban helyhezteti sarkalátos szabadságunkat, *ut nihil sine nobis, de nobis*: mi akarjuk, hogy fizessünk, a fizetés tehát nem árt szabadságunknak. És igy a RR javallatának elfogadására szavaz.

GR. KÁROLYI LAJOS meg van győződve, hogy azon cathegoriáju intézetektől, mellyek pénzbeli kamatozással öszekötve nincsenek, s inkább csak a nemzetiség, moralis kifejlés, tudomány, és emberiség magas tekinteteinél fogva kivánatosak, valahányszor honunk java kivánta, a felséges haza soha sem tagadta meg bőkezű adakozását,[5] s ily intézeteket jövendőben is csak nagylelkü ajánlások által lehet létesiteni. De egészen más tekintet alá jön egy országos materialis szükséggé vált hídnak felépitése, ennél haszon reményében áll a részvétel ösztöne, s ez bizonnyal fog vállalkozásokat teremteni úgy, mint a gőzhajóknál teremtett, mellyek önkénytes ajánlásokbul soha sem fogták volna Dunánk habjait hasitani.[6] Azokat tehát, mellyek a vámtarifát, s a dolognak technicai részét illetik, a KK és RR értelmével egyezőleg, a már kinevezett, vagy (ha jónak látszanék) még bővitendő küldöttségre[7] bizandók-

[4] A vámkérdés rendezése, a kereskedelem akadályainak elhárítása, a gyarmati béklyók lazítása valóban szinte minden országgyűlésen megújuló törekvés volt, különös erővel jelentkezett azonban az 1791-i kereskedelmi országos bizottság tevékenysége óta. Külön említést érdemelnek az 1802 és 1807. országgyűlés erőfeszítései e téren, de 1796 óta valamennyi országgyűlés iratai közt megtalálhatók a kereskedelem és vámügy területén kezdeményezett lépések dokumentumai.

[5] A számos ilyen jellegű önkéntes megajánlás közül a század eleje óta a Ludovika Akadémiával ;(1808 : 7., 1812 : 2., 1827 : 18. tc.), a Nemzeti Múzeummal (1808 : 8., 1827 : 35. tc.), a Tudományos Akadémiával (1827 : 11., 12. tc.) és a nemesi testőrséggel (1827 : 36. tc.) kapcsolatos emlékedik ki.

[6] A dunai hajózás magyarországi kezdeteire l.: *Országgyűlési Tudósítások*. III. köt. 580. old. 11. jegyzet.

[7] A küldöttség összetételére l. a 114. old. 15. jegyzetét.

nak itélvén, minthogy jelenleg csak magáról az alapelvről van szó, erre nézve a KK és RRkel egyetért.

Gróf Zichy Károly (Vas v[ármegyei] helytartó) ellenben esküjének eleven emlékezetétől ösztönöztetve meg nem egyezhetik, hogy 800 ezer nemes társainknak szabadsága bizontalan hasznok miatt feláldoztassék. Különben is úgy vélekedik, hogy ezen sarkalatos szabadságok eltörlése az országgyülésének hatóságát haladja. Ellenvettetik ugyan, hogy a szabad akaratból elvállalt fizetés nem sérelmes, de ezen szabad akaratnak bizonyos jeléül a törvényhatóságok utasitásait nem veheti. Igaz ugyan hogy Széchenyi és Andrássy grófoknak e tárgybani értekezésök jóval ez előtt kinyomtattatott,[8] de mind e mellett is állitani meri, hogy a nemességnek nagy tömege a tárgyról voltakép értesitve nincs, s ha valaha, bizonnyal ezen tárgyban tartotta volna szükségesnek a marcalis gyüléseket[9] s a nemesség voxainak fejénkenti összeszedését. — Ámbár azonban a RR javallatát elhatározottan félreveti, úgy hiszi mindazáltal, hogy a Buda-pesti híd felépitése hasznos, és más móddal lehetséges is ; van alkotványos életünkben egy törött út, azon út, mellyen a tudománytársaság alig gondolva már létre kapott,[10] s ez az út a szabad ajánlások útja, ő erre szavaz, s nehogy puszta szónál maradni látszassák, oly hídnak épitésére, mellyet nemes és nemtelen minden vám nélkül használhasson, ezennel tizezer ftkat ajánl. (Az érdemes gróf több millióknak ura.[11])

Szegedy (verőczei főispán) az előtte szólló által emlitett marcalis székekre hazánk alkotványos rendszeréből feleletül adja, hogy a megyék nemességének összessége követjei által repraesentáltatik, s a nemzet képviselőinek akaratját a nemzet akaratjától elválasztani nem lehet. De különben is meg van győződve, hogy fejenként szólittatnának bár fel az ország nemesei, csak úgy adassék a kérdés elejökbe, amint van, nem pedig egy korántsem létesülhető veszedelemnek nagyitott rém alakjában, alig lesz tiz között egy, aki meg nem egyezne s igazságosnak ne ösmerné, hogy a magános nagy költséggel épitendő hídnak aki hasznát veszi, fizessen. Ellenben alig kételkedik, hogy a nemességnek nagy többsége a haszonban résztvevőket vagy nem vevőket egyaránt terhelő subsidiumban meg nem egyezne, mi egyébiránt sokszor volt már felajánlva hazánkban anélkül, hogy marcalis székeknek tartása, s a voxoknak fejenkénti kiszedése szükségesnek találtatott volna. Ami pedig magát a tárgyat illeti, hasonlitásba hozza itt, a hydraulicus munkákról szólló 1807 : 17-ik czikkelyt[12] melly azt rendeli, hogy ha valaki a vállalat-

[8] *Gróf Andrássy György és gróf Széchenyi Istvánnak a Budapesti Híd Egyesülethez irányzott jelentése, midőn külföldről visszatérének.* Pozsony 1833. A jelentést Széchenyi Cenken irta 1832. dec. 29-től 1833. jan. 1-ig. Németül is megjelent Paziaczi Mihály fordításában.

[9] Marcalis gyüléseknek nevezték azokat a megyegyüléseket, amelyeken minden a megyében lakó vagy ott birtokos nemes egy márka büntetés terhe mellett köteles volt megjelenni.

[10] A Széchenyi kezdeményezésére megalapított Magyar Tudományos Akadémia javára történt felajánlások összege az 1825/27-es országgyülés végén 250 000 forint volt (vö. 1827 : 11. tc.), ez az alap azonban tovább gyarapodott. Maga az Akadémia az előkészítő szervezési munkálatok elvégzése után 1830. nov. 17-én alakult meg.

[11] A szónoknak többek között Pozsony és Nógrád megyében voltak tekintélyes birtokai. (Nem azonos Zichy Károly gróf kamarai elnökkel, az néhány héttel korábban halt meg ; özvegyét, Seilern Crescencia grófnőt Széchenyi István vette feleségül.)

[12] A tc. kimondta, hogy árvízvédelmi munkálatok esetében a közös vállalkozásban részt venni nem akaró birtokosokat kényszeriteni nem lehet ugyan a részvételre, de az

ból háramlandó haszonban részesül, s a költségekben részt venni nem akar, rátájának jövedelme zárlat alá vettessék mind addig, mig illetősége le nem róvatik. És ezen kényszeritő törvényt még senkinek sem jutott eszébe nemesi jussainkra sérelmesnek mondani. Annál kevésbé lesz tehát sérelmes a vámtóli mentségnek bizonyos esztendőkre szabad akaratból történt felfüggesztése, és igy a KK és RR javallatára szavaz.

LÁNCZY (békési főispán): Soha sem számitotta e tárgyat annyira az első szükségek közé, hogy annak ily előlegesen kellene tanácskozásba vétetni, miután azonban a fő RR előmunkálat végett küldöttséget neveztetni minden észrevétel nélkül megegyeztenek, merő tiszteletből önnön értelmét fogságra veti, s már hinni kezdi, hogy ez a híd mindennél szükségesebb. És azért nem is szavazhat arra, hogy a kereskedési munkálatra utasittassék, mert ha megfontolja, mennyi időt foglalt el az urbariom, s hogy a kereskedési munkálat a sorban negyedik helyen áll, azt, amit a fő RR oly igen szükségesnek tartottak, ily messze időkre halasztani annyival kevésbé szeretné, mert megvallja, alig kiván önmagának valamit forróban, mint azt, hogy ezen híd még az ő éltében elkészüljön, s azon legalább egyszer fizethessen vámot, legalább egyszer legeltethesse rajta szemeit. Tudja azt is, hogy ilyes vállalatok közköltséggel nem igen szoktak létre kapni. Igen jól tudja végre azt is, miképen szokták mindazok, kik institutióink lelkébe figyelemmel nem tekintettek, alkotványunknak ellene vetni, hogy az minden jó intézetnek ellentáll, s hogy mihelyst fizetésről van szó, mindjárt a nemesi praerogativáknak sértethetetlenségét emlegetjük. Ezeknek azonban felelnünk lehetne, hogy az 1-ő rész 9-ik czimje a nemeseknek javaival szabadon élni megengedvén, ezen sarkalatos szabadsággal ellenkeznék állitani, hogy a magyar nemes mindenre költheti értékét, csak a közjó előmozditásával öszekötött vámfizetésre nem. De a KK és RR javallata azt tartja, hogy fizessünk ugyan vámot, hanem csak bizonyos évekig. A szónok ezt nem látja méltányosnak, s nem azért, mivel sok, hanem mivel kevés. Tegyük, hogy ez a bizonyos idő 25 esztendő lenne. Már ugyan mi jussal kivánhatja az, aki 25 év mulván a hídra lép, hogy azon mint szabad tulajdonán megálljon, mellynek teremtésére semmivel nem adózott? Ellenben 25 esztendők leforgásáig minden ember, még a házról házra kenyérért könyörgő koldus is csak úgy, mint a leggazdagabb mágnás vámot fizetvén, nem csak az épitésnek, hanem a kárpótlásnak is egész terhét viselje? A szónok azonban beszédje folytában kiereszkedik a technicai nézetekre, a munkának mechanicai részeire, ezek iránt minden terveket minden adatokat látni, visgálni kiván, s beszédjét azzal végzi: hogy 1. Buda s Pest közt álló híd épitessék, 2. minden e czélra szolgáló adatok bémutattassanak s ezután a tárgy nyomban elhatározólag tanácskozásba vétessék, alapelvül pedig elhatároztassék, hogy az építési tőke lefizetését egyedül a nemesi rend viselje, s mig ez lefizettetnék, addig szedjen a társaság vámot, de csak az adózóktul.

ALMÁSSY (gömöri főispán): Azt tartja, hogy ámbár a törvénykező hatalomnak jusa van törvényt hozni s eltörleni, de törvény és törvény között igen nagy a különbség, és vannak olyanok, mellyeknek könnyedén való megváltoztatása alkotványunk romlására vezethet. Ilyennek tartja ő a nemesi kiváltságokat biztositó 1741 : 8. czikkelyt, mellyről egyátaljában nem hiszi, hogy csak a kormány elleni biztositás végett lett légyen alkotva, sőt teljesen

---

illetőknek a munkálatok folytán keletkezett hasznait a többiek zár alá vehetik mindaddig, mig az illetőre eső költségek meg nem térültek.

meg van győződve, miképen ha valaha, leginkább most szükség ezen törvényt teljes kitelhető erővel feltartani, midőn korántsem a kormány, hanem a népek között uralkodni kezdő elvek fenyegetik alkotványunkat veszedelemmel. Ő tehát elhatározottan kinyilatkoztatja, hogy a KK és RR véleményében teljességgel meg nem egyezik.

Hasonlót nyilatkoztat JORDÁNSZKY czimzetes püspök is, aki attól tart, *quod per pontem Pesthiensem pons erit structus ad subvertendas alias etiam nobilitares praerogativas.* A többnyire papiroson maradni szokott óvakodó záradékokban nem nagy erőt helyheztet, s beszédje folytában sok más egyebek között azon különös elvet is felállítja, hogy e tárgyról gondolkozni sem lehet, mielőtt Pest és Buda városokkal egyesség nem köttetik, ezen városok pedig alkuba sem ereszkedhetnek ő felségének világos engedelme nélkül, mert a királyi városok Ő Felsége saját tulajdona.

A Főlovászmester GR. ZICHY FERENCZ pedig hasznát sem látja a javallott hídnak mindaddig, mig utaink nincsenek s csak nemzeti monumentumnak tekinti. Ő azonban minden áldozatra kész, de csak sarkalatos törvényeink sérelme nélkül. Nem is hiszi ő, hogy csak a RR által javallott mód lenne egyedül czélirányos, sőt épen azt nem tartja czélirányosnak. Most a Buda-pesti hajóhid nem hoz bé többet 57 ezer váltó forintnál,[13] következőleg a szabad kereskedés kárával írtóztatón magasra kellenék a tarifát emelni, hogy az építésre szükséges roppant summák kamatja, a két város kárpótlása, s még magának a tőkének is bizonyos esztendők alatt lefizetése magából a jövedelemből eszközölhető legyen. Ellenben ha Tolna, Veszprém, Fejér vármegyék 1½ millióba került vizszáritást voltak képesek véghezvinni,[14] nem kételkedik, hogy találkozni fognak nagylelkű hazafiak, kik bő adakozással ezen hídnak épitését is végbeviszik. Ő maga részéről is, nem akarja ugyan a summát előre kimondani, de erején felül is áldozni késznek nyilatkozik. Egyébiránt csekély tudománya szerint, mellyet magának a vizek regulátiójában szerzett, még azt is kétségesnek tartja, valjon lehetséges e azon hidat állandóságra számolva felépiteni ? Mire nézve ő mindenekelőtt az épités tervét szeretné látni s megvisgálni.

Végre GR. BATTYÁNYI IMRE (zalai admin[istrator]) a nemesi praerogativák sérelmének tekintetétől vezéreltetve BELÁNSZKY püspökkel egyetemben subsidiumra szavaz, — GR. ESZTERHÁZY IMRE pedig az országbirájának véleményére nyilatkozik. — Ellenben

GR. CSÁKY KÁROLY (szepesi főispán) a magyar nemzetnek legfőbb alkotványos szabadságát egyedül abban helyhezteti, hogy jusa van országosan öszegyülekezni s fejedelmének hozájárultával hasznos törvényeket alkotni. A törvényhozásnak mint nemzeti jusnak eme hatóságában gyökeredzik az, hogy felőlünk nélkülünk rendelkezni semmit sem lehet és ez az, amit sarkalatos szabadságnak tekint, nem pedig a közjó előmozditása végett szükséges terheknek viselésétőli mentséget ; sőtt úgy tartja, hogy midőn az ország Rendei szabad akaratból valamelly fizetést elvállalnak, nemhogy ártanának alkotványunknak, sőt constitutionalis hatóságukat épen akkor gyakorolják. A szólló főispán tehát a KK és RR izenetét egészen elfogadja azon egy megjegyzéssel hogy a kiküldendő választottság minden körülményekről részletes jelentést tegyen, mert azoknak fontolgatásába most még bocsájtkozni nem lehet.

[13] Vö. a 117. old. 18. jegyzetével.
[14] Vö. a 114. old. 13. jegyzetével.

(Egyik minapi értesitésem pótléka gyanánt meg kell jegyeznem, hogy a szepesi főispán is azon kevesek közé tartozik, kik nemzeti nyelven szoktak a fő-Rendek gyülésében szóllani.[15])

KOPÁCSY (veszprémi püspök) a sarkalatos törvényből szintén nem véli következtethetőnek azt, hogy a nemesek, kiknek jövedelmöket tetszésök szerint használniok szabad, azt vámfizetésre ne fordíthassák, s hogy nemfizetési kiváltságuktól képviselőik által el ne állhassanak, mert különben a nemfizetés szabadsága magával a szabadsággal leginkább ellenkeznék. Azon törvények, mellyek a nemességet minden vámoktul felmentik, privilegialis facultativa rendeletek, nem pedig kénszeritők, hogy t. i. miattok a vám fizetés terhét szabad akaratból sem lehetne elvállalnia. Igy vállalta fel a nemesség 1625 táján a posonyi országházának költségeit,[16] igy 1613 után a koronaőrök fizetésének fedezését[17] anélkül, hogy emiatt alapos törvényeink sérelmet szenvedtek volna. A szólló püspök tehát a KK és Rendekkel egy értelemben szavaz.

VURUM (nyitrai püspök) a RR által javallott módot hasonló kép legjobbnak s legigazságosbnak vallja, mivel azonban az 1741 : 8-ik t. czikkelyt törvénykönyvünk pecsétjének tekinti, nehogy ez valamikép sérelmet szenvedjen, középútról gondoskodván úgy javallja a vámfizetésről hozandó törvényt alkottatni, hogy ezen terhet a nemesség önkénytes ajánlás képen válallta légyen el.

HERCZEG ODESCALCHI nyilatkozása azon értelmet foglalta magában: hogy szükségtelennek tartja mindazon hasznokat előszámlálni, mellyek az ország kétfelé választott részeinek szorosb összekapcsolásából eredhetnek, annyit mindazáltal megjegyez, hogy ha elfogadtatik a KK és RR javallata, mellyet ő teljes lélekkel pártol, ennek legszembetünőbb nyeresége abban fog állani, hogy megczáfoltatik azon balvélemény, mintha constitutiónk sarkalapja a nemesi Rendnek minden közintézetű terhektőli mentségében állana.

A RR és KK által javallatba hozott alapelvnek elfogadására nyilatkoztak még Gróf Zichy Ferraris győri és B. Vécsey Miklós szathmári főispányok, Gr. Nádasdy kir. tábla bárója, Károlyi István, Keglevics Károly és Viczay Károly grófok, öregebb s ifiabb báró Jeszenák és báró Szina. — Mire a NÁDOR többség szerint végzésnek jelenté, hogy a KK és RR véleménye elfogadtatik.

Januar 25-én vasárnapi szünet lévén, — *január 26-án* ugyanezen dolgot tárgyazta izenet többi részei felett folytaták a fő RR tanácskozásikat. — A végzéseket már előbbi levelemben megirtam,[18] most még a vitatásokból a következőket jegyzem meg: — Az *a)* pontban az lévén kifejezve, hogy a kérdéses hídon egy bizonyos ideig *mindenki* tartozand vámot fizetni, — a *mindenki* szó iránt különböző észrevételek tétettek. B. VÉCSEY emlékezteté a fő RRket, hogy ezen híd helyheztetve lesz két testvérváros között, mellyekben egyesülnek

[15] Vö. előbb, 130. old.

[16] Az említett célra először az 1613 : 9. tc. útján vállalt egyszeri adót a nemesség; 1618-ban (40. tc.) újabb kétszer 60 dénárt szavaztak meg s részben erre a célra fordították az 1630 : 6. tc. által megajánlott portánkénti egyforintos hozzájárulást is.

[17] Az 1613 : 9. tc.-ben ajánlottak meg a rendek először portánként egy forintot erre a czélra. Megismételték ezt az 1618 : 39. tc.-kel, majd az 1622 : 34. tc.-kel vetettek ki egyszeri megajánlásként a koronaőrök fizetésére portánként másfél forintot „ex propria dominorum terrestrium bursa"; az armalisták, menekült nemesek, kunok, jászok, a mezővárosok lakói stb. kevesebbet fizettek. Az 1625 : 28. és 1630 : 6. tc. újabb portánkénti egy forint adót vetett ki.

[18] L. előbb, 154. kk.

a közigazgatás különféle ágai, s oly folyón, melly egy vármegyét hasit két felé. — JORDÁNSZKY lehetetlennek vélte hogy kivételek ne történjenek, igy p. o. néplázadás, vagy tüzveszély alkalmával a katonaság, vagy tüzoltók csak nem fizethetnek vámot. GR. KEGLEVICS (Bars) Austria példájára hivatkozva a külföldi hatalmasságokat, s azoknak követjeit emlegeté. B. PONGRÁCZ attól tart, hogy ha Ő Felsége kincstára is köteles lészen az ország belsejébe vitetett sóért vámot fizetni, a sónak ára szegény népünk kárával nevekedni fog. Azonban ÜRMÉNYI s B. PRÉNYI az ostrom alá vett *mindenki* szóban csupán azon általános elvet szemlélvén, hogy a kérdéses hídvámra nézve minden privilegialis tekintetek, s a kiváltságolt osztályoknak praerogativai felfüggesztetnek, annak kihagyásában épen azért, mivel az alkotandó törvénynek alapját foglalja magában, annál kevésbé egyezhettek meg, mivel a tárgynak részletei különben is küldöttségre fognak utasittatni s annak jelentése az országos Rendeknek határozásáról fog függeni. — Maga a NÁDOR is ily véleményben lévén, a támadott aggodalmakat megszünhetőknek nyilatkoztatá, mire általmentek a főRR a következő pontokra, mellyekben egy állandó tarifának kidolgozása emlittetik, melly a meghatározandó esztendők alatt változtatás alá nem fog jöhetni. Erre nézve a különbözőleg nyilatkozott aggodalmaknak eloszlatása végett B. PRÉNYI kijelenté, miképen most nem lehet a tarifára nézve egyebet határozni mint azt, hogy a kirendelendő küldöttség munkálódásának alapjául a mostani tarifát vegye fel, mert csakugyan elkerülhetetlen szükség, hogy valami basison építse intézkedéseit. Az esztendők számát pedig ami illeti, ezt a válalkozó társasággal való alkudozástól függőnek véli, iránta tehát minden határozást idő előttinek hiszen.

A NÁDOR igy nyilatkozott: Minthogy oda kelletik törekednünk, hogy az országgyülési előintézvények oly erősséggel birjanak, hogy biztosan lehessen a további munkálódást reájok épiteni, szükségesnek tartom némellyeket megjegyezni. — A KK és RR azt mondják, hogy 1. a tarifát országgyülésileg szükség kidolgozni, 2. az esztendők számát szintén itt kell meghatározni, 3. hogy a kiszabandó idő alatt a vámtarifa változás alá nem jöhet, s ezen elvekhez akarják a kirendelendő küldöttséget kötni. Én pedig úgy vélem, hogy a dolog még ezekkel kimeritve nincs. Három tekintet forog itt kérdésben, úgymint a tarifa, az esztendők száma, és a szükséges költségek mennyisége. A KK és RR ezen harmadik tekintetet egészen elmellőzik. Pedig hogyha mi a megkivántatott költségekhez való alkalmaztatás nélkül álapitjuk meg a tarifát, még pedig változhatatlanul, meglehet hogy magasbra tesszük, mint a vállalat költségei kivánják, s ekkor a kereskedésnek árthatunk; meg lehet ellenben, hogy lejjebb szállítjuk, mint amennyihez képest vállalkozó társaság találkozhatnék. Annyi minden esetre bizonyos, hogy a vállalkozókkal való alku számára egy ignota quantitásnak fel kell maradni. Egy egészen új tarifának kidolgozását tehát nehéznek, de károsnak is itélném, mielőtt a költségekről voltakép értesitve lennénk. Annyival inkább, mivel a két testvérvárosnak körülményei sokakban nagyon különösek, sokakban inkább egy, mint két városnak lehet tekintetniök, úgy kell tehát a vám meghatározását intézni, hogy az a szabad forgás, azon élénk járás-kelés, mellynek egy város belsejében nehézség nélkül meg kell lenni, a vámnak szerfelettisége által gátolva ne legyen, másrészről pedig az is igaz, hogy ha mindenek előtt a tarifát állapitanánk meg, ez a vállalatot nehezithetné, mert azt senki sem fogja állítani, hogy az épités költségeinek kell a tarifához alkalmaztatni, hanem inkább kiki meg lesz győződve, hogy a tarifát szükség a költségekhez illeszteni.

Ily helyzetben tehát az a változás alá nem jöhető tarifa most még oly ignota quantitas, mellyre a választottság munkálódását nem épitheti, pedig valami bizonyosnak csak kell lenni, ami basisul szolgáljon. Ily basis lehetne a híd jövedelme. Alaposnak látom tehát az ugocsai főispánnak azon véleményét,[19] hogy a kirendelendő küldöttség a mostani tarifát mint bizonyos adatot vegye fel munkájában alapúl, számitsa ki szerintén a hídnak reménlhető jövedelmét, úgy hogy azokat is, kik eddigelé vámot nem fizettek, számvetésébe foglalja; ezt látván a vállalkozó társaság, meg fogja mondani, megállhat e mellette, vagy pedig a szükséges költségek kimutatásával nagyobb tarifát fog kivánni, ami aztán egyezés útján alku közben fel is emeltethetik, s csak az alku megkötésekor fog változhatlanul eldöntethetni. Ilyen tekintetbe jő az esztendők száma is, mire nézve szintén alapos Ugocsa főispányának véleménye, t. i. hogy ahhoz szóllanunk nem lehet mind addig, mig a válalkozók kivánságaikat ki nem nyilatkoztatják, s az alkudozásra nem kerül. Csak annyit lehet tehát most e részben kijelentenünk, hogy a vállalkozóknak bizonyos időre fog haszonszedés végett privilegium adatni, s az esztendők száma alku sorában fog megállapitatni.

A Főh[erceg] Nádornak ezen előterjesztése köz értelmüleg elfogadtatott.

A következett pontban azt fejezvén ki a RR, hogy ezen híd dolga minden kormányszéki befolyástól ment lészen, s egyedül országgyülési intézkedéstől fog függeni, sokan jobbágyi kötelességöknek s a nemzeti jusokkal egyiránt constitutionalis királyi jusok szentségének emlegetésével a legfelsőbb felügyelést világos törvény által fenntartatni sürgeték. Különösen JORDÁNSZKY még azt is emliti, hogy a cameralis befolyást nem is lehet kikerülni, mert jöhetnek idegen rossz emberek tilos portékákkal, csak kell a hidnál valami cameralis tisztviselőnek felügyelés végett jelen lenni, mire a NÁDOR megjegyzé, hogy a püspök úr huzamos ideig lakott Pesten,[20] annál fogva tudhatná, hogy most sem szokott a hidnál semmi nemü cameralis tisztviselő jelen lenni.

GR. CSÁKY a RRnek ezen javallatát oly óvásnak tekinti, melly által a nemesség magát biztositani akarja, hogy midőn fizetést vállalt el, a tárgy az ő tudomásától és folyvásti szem előtt tartásától el ne vonassék. Mert valamint azon superinspectiót, úgymond, mellyet a kormány a nemzet és fejedelem közös értelmével hozandó rendszabások szerint gyakorland, kizárni nem akarjuk, úgy azt is megkivánhatjuk, hogy az ország Rendei időrül időre értesitessenek és rendeléseket tehessenek.

B. PRÉNYI és ÜRMÉNYI a RR értelmét szintén elfogadták, csak a kifejezést kivánják némileg módositani, mert miután az országgyűlése idején kivül is akadhatnak eldöntendő körülmények, nem gondolják, hogy a dolog technicai részére nézve is országgyűlési manipulátiót akartak volna a KK és RR megállapitani, vagy a legfelsőbb felügyelést kizárni. A technicai manipulatiónak Ürményi véleménye szerint, vagy a közigazgatás felvigyázása alá adatni, vagy pedig országgyűlési különös comissiónak rendeltetni kelletvén.

A többség végzése szerint a kormánynak felügyelési jussa a törvényben kifejeztetni kivántatik. Ezek szerint elkészittetvén a válaszizenet, az *január 29-én* a RRhez által küldetett.[21] Ez napon egyszersmind elegyes ülés is tartat-

[19] Vö. Perényi beszédével, 152. kk.

[20] Jordánszky Elek (1765—1840) ekkor a nagyszombati kerület érseki helynöke és címzetes tinnini püspök volt.

[21] A főrendi válaszizenetet l.: *Iratok*. III. köt. 371. kk.

ván, ott a *Duna szabályozást* tárgyazta felirás[22] megpecséltetett, s ő Felségének felküldetetett.

b)

Egyébiránt az Úrbért tárgyazólag e következőleg állanak a két tábla közötti tractatusok : — A KK és RR *január 29-én* tartott ülésökben a *bolt taxák* pontját ötödizben felkiáltással helybehagyván a fő RRhez megküldötték.[23] Ezektől pedig kezökhöz vették a VII. t. czikkelyt tárgyazta 4-ik s a sclavoniai nevezetet illető 5-ik válaszizenetet, s azt *január 30-án* és *31-én* kerületileg (Niczky s az abauji Péchy elnökségök alatt) tanácskozásba is vették. — Az úriszéknek coordinatiójába béereszkedtek volt ugyan a fő RR, de oly móddal, hogy ezen tárgyat a Juridicumból szórúl szóra ide kivánják igtatni, s az úrbéri perek iránti külön rendeléseket csak kivételkép közbevetve megérinteni. Ezt a KK és RR el nem fogadták, hanem maradtak amellett, hogy itt egyedül csak az úrbéri tárgyak körére szorittassék minden intézkedés. Egyébiránt arra nézve, hogy úrbéri dolgokban sem földesúr, sem tisztje elnökséget avagy közbiróságot az úriszéken ne viselhessen, már meg lévén az egyeség, viszont abban, hogy a megyebéli tisztviselők, kivévén az alispányokat, szolgabirákat, esküdteket, salarisatus assessorokat (a törvényszékek rendes biráit) notariusokat és tiszti ügyészeket, úriszéken birák lehessenek, továbbá abban, hogy a voxal birandó sz[olga]biró és esküdt csak azon esetben küldessék ki a megye közönsége által, midőn a járásbeli törvényesen akadályoztatik : úgy abban is, hogy a tiszti ügyész nem szükségeskép e generali congregatione, hanem e publico legyen kiküldendő, a KK és RR megegyeztek ; arra mindazáltal, hogy a tollvivőt maga a földesúr nevezhesse, egyátaljában reá nem állottak, 30 megye s a kerületek voxával 15 megye ellen előbbi végzésök mellett maradván.

A VII-ik t. cz. 5-ik §-ára nézve egyebekben megvan az egyeség, csupán miután a rest, vagy káros robotmunka büntetése arestomról ismét dupla munkára lőn általváltoztatva, szükségesnek látták a RR megjegyezni, hogy az első pontban foglalt ezen vétség a 2-ik pontban makacs ellenszegülés miatt szabott arestomozásra nem vonattathatik, továbbá hogy a 2-ik pontban rendelt arestom semminemű toldalékkal nem sanyarittathatik. A fő RR ezeket szükségtelennek vélték, de a KK és RR előbbi véleményöknél igen nagy szótöbbséggel, *Posega Verőcze, és Szerém* megyék egyes megnevezésénél pedig hatodizben is felkiáltással megmaradtak.[24]

[22] A felirat véglegesen elfogadott szövegét l.: *Iratok*. III. köt. 375. kk.
[23] Az elegyes ülés ismertetését l.: *Jegyzőkönyv*. X. köt. 202.
[24] Vö. az ötödik rendi izenet végével és a hatodik elejével : *Iratok*. III. köt. 361. kk., 379. kk.

218.

a)

1835. január 28.

Kerületi ülés.

Tárgy: A törvényszékek reformjával kapcsolatos főrendi válasz vitájának kezdete: a békéltetőkről szóló I. tc. elesik.

b)

1835. február 3.

Kerületi ülés.

Tárgy: [I.] *A főrendek válasza a Lánchid tárgyában.* [II.] *A még el nem döntött urbéri kérdések: az alsószlavóniai megyék ügye hatodszor.*

a)

Pozsony, Februar 3-án, 1835.

Hátra van még tudósitásaim sorában a KK és Rendeknek *január 28-án* Niczky s az abauji Péchy elnökségök alatt tartott kerületi ülésök, melyben *az itélő székek elrendezésében* költt főrendi válaszizenet,[1] nevezetesen a *békéltetőkrül szólló 1-ő t. cz.*[2] vétetett tanácskozás alá.

A fő RR elösmerik ugyan, hogy a perek kevesitésére vagy röviditésére legsikeresebb eszköz az egyeség próbálása, de mind törvényeink hoszas sorára, mind a törvénykezés módjára, mind pedig a divatozó szokásra tekintve állitják, hogy e részben nállunk a törvényhozás mindenkor gondoskodott. A fő RR pedig azon meggyőződésben vannak, hogy amiben már törvényeink rendelkeztek, s a mindennapi gyakorlat hasznos következéseit kifejté, abban új intézetek felállítása nem tanácsos, e jelen országyülésének körét is az 1791 : 67. és 1830-ki 6-ik cz[ikkelyek] értelmében[3] oly móddal hiszik kiszabottnak lenni, hogy az ősi alkotvány szellemében tétessenek czélirányos intézetek. Ezek szerint tehát a KK és RR által javasolt egészen új, az eddigi rendszertől eltávozó, s véleményök szerint sem a perek megelőzését vagy siettetését, sem a felek biztositását, sem a költség kimélést nem eszközlendő

[1] L.: *Iratok.* III. köt. 50. kk.

[2] A törvénykezési munkálat I. részét tevő *Proiectum articulorum de coordinatione fororum* tervezett törvénycikkei között ez a tc. eredetileg nem szerepelt, csak a munkálat kerületi vitáinak megkezdésekor, 1833. nov. 22-én hozta javaslatba Csapó tolnai követ. Ekkor bizottságot küldtek ki a törvényjavaslat kidolgozására; a bizottság márc. 5-én terjesztette be javaslatát, amelyet több napon át vitattak s a viták eredményeként létrejött tc.-ket elsőnek iktatták a törvényszékek elrendezéséről szóló tc.-kek élére. Csapó javaslatát, a kérdés kerületi, országos és főrendi vitáit l.: *Országgyűlési Tudósítások.* II. köt. 412. kk., 700. kk., 713. kk., III. köt. 8. kk., 173. kk., a rendek izenetét: *Iratok.* II. köt. 313. kk.

[3] Az 1791 : 67. tc.-re l. a 123. old. 16. jegyzetét; az 1830 : 6. tc.-ben foglalták be a rendek a királynak azt az előterjesztését, hogy a következő országgyűlés tárgyalja meg a Rendszeres Munkálatokat s ezzel kapcsolatban módositották az országgyűlés alatti törvénykezési szünetre vonatkozó korábbi szokásokat.

békéltetői tisztség felállításában meg nem egyeznek, hanem a perek kevesitését s részint siettetését az országos törvényeknek és gyakorlatnak, úgy az 1791 : 67. czikkelynek ösvényén óhajtván eszközölni, arra szóllitják fel a KK és Rendeket, hogy a bírák által nemes hivatalból gyakorlott békéltetői foglalatosság azoknál hagyassék meg, amennyiben pedig szükséges volna azon időszakok elhatározása, és azon per nemeinek kijelelése, mellyekben az eljáró bírák kötelesek lennének a békéltetést eszközölni, ezek iránt a törvénykezésről (de ordine processuali) szólló rendszeres munkálatban[4] tétessenek czélirányos rendeletek, azoknak ottani pártfogására készségöket a fő RR előre is igérvén. (Lásd 147. és 148. számu leveleimet.[5])

A KK és RR a nélkül, hogy az első alkalommal bőven kimeritett tárgynak ujabb vitatásába ereszkednének, a kérdést szavazatra bocsájtották, valjon *kivánnak e a KK és RR előbbi végzésöknél megmaradni, vagy pedig elfogadják a fő RR véleményét?*

Voxolás közben Bezerédy figyelmezteté a Rket, hogy a fő RR nyilván kimondják, miképen ők semmi új intézetet nem akarnak létesiteni, hanem mindent a régi lábon hagyni kivánnak. Minő kilátásuk lehet igy a polgári törvények javitására, ha ezen elv elfogadtatnék? kiki előre láthatja. Egyébiránt nem akar ugyan a szóban forgó tárgynak mutogatásába ujólag béereszkedni, mindazáltal emlékeztetni kivánván a RRket arra, minő sikere szokott a békéltetésnek lenni, hahogy az nem per kezdete előtt, hanem miután hosszas perlekedés által a felek erszénye kiürült, s unalom és boszuság lepte el sziveiket, és ekkor is a perbeli bírák közbejárásával eszközöltetik: eleven szinekkel lerajzolja azon ösméretes 3 képnek alakját, mellynek elsőjén két ember egy tehén felett viszálkodásba keveredik, mindakét embernek vagyonosságot árul el öltözete, s mind kettőnek óraláncz függ zsebjéből, a másikon már a perlekedés folyamatja adatik elő, a két félnek csökkenő jólét látszik külsején, a bíró és ügyvéd pedig a tehenet fejik, a harmadik végre a békéltetést ábrázolja, itt időközben a peres tehén is egészen összefonnyadt, a felek félmeztelenül rongyosak, ellenben a bíró és ügyvéd meghiztak, s amelly óraláncz az első képen a felek birtokában volt, most ezeknek zsebjéből függve szemlélhető. — Ezen allegoricus képzetre Szlucha azt jegyzé meg, hogy a RR által javallatba hozott békéltető intézet csak annyiban változtatná eme képek alakját, hogy a tehenet fejő bíró s ügyvéd sorába még a békéltetőt is oda kellene festeni.

Egyébiránt a voxok igy állottak: Posony, Sopron, Trencsin, Zala, Bars, Somogy, Pesth, Tolna, Zemplin, Ungh, Szatmár, Szabolcs, Szepes, Torna, Ugocsa, Csongrád, Békés, Csanád, Arad, Temes, Torontál, Krassó, összesen 22 megyék a RR előbbi végzését pártolák, Liptó és Honth jelen nem voltak, — és igy a többi 26 megye, az egyházi Rend, s Jászkun, és Hajdu kerületek voxával a fő RR izenete lőn elfogadva.

Fekete azonban úgy vélekedett, hogy ezen szavazat által még a dolog végképpen eldöntve nincs. Mert habár elfogadtatnék is azon elv, hogy a perbeli bírák próbálják meg az egyeztetést, de mivel a pedaneus bíróságok eltörültettek,[6] az pedig, hogy az egész törvényszék in corpore a békéltetéssel fogla-

[4] Vö. a 156. old. 33. jegyzetével.

[5] *Országgyűlési Tudósítások.* III. köt. 173. kk.

[6] A pedaneus bíróság a megye alsófokú bírósága volt, az 1729 : 35. c. alapján létesült; lényege az volt, hogy kisebb ügyekben az alispán vagy szolgabíró ítélkezett helyhez és időhöz nem kötve. Ítélete ellen a megyei törvényszékhez lehetett fellebbezni.

latoskodjék, képzelni sem lehetne, szükségesnek tartaná elhatározni : 1.) Hogy az itéletet megelőzőleg próbáltassék barátságos egyeség, 2.) hogyha ez nem sikerülne, azon tagok, kik e végett a törvényszék által kiküldve valának, az itéletben részt ne vegyenek, mert azt csakugyan nem lehet szabad egyezésnek nevezni, midőn az itélő bíró kést teszen a felek torkára s úgy egyeztet.

PFANSMIDT ennek ellenére azon megjegyzést teszi, hogy a fő RR izenete elfogadtatott, abban pedig mind azon perek kijelelése, mind azon időszakok elhatározása, mellyekben a békéltetést a perbeli bírák megpróbálni kötelesek lesznek, a törvénykezési munka körére van elhalasztva,[7] e tárgyról tehát itt többé szóllani sem lehet. — Igy SZÉLL is, a fő különbség, ugymond, abban állott, hogy a KK és RR külön békéltetői hivatalt akartak állitani, a fő RR pedig a perbeli biráknál akarják ezen eljárást hagyatni. Ez most szótöbbséggel elfogadtatott, a többi ad ordinem processualem tartozik.

De BORCSICZKY úgy vélekedett, hogy azon elvet szó nélkül hagyni csakugyan lehetetlen, melly szerint a fő RR azt állitják, hogy a mi felől régi törvényünk van, már arról semmi új intézkedést nem tehetünk. Hasonlókép kivánná : ki jelenleg azon elv, hogy minden perben szükségeskép próbáltassék meg a barátságos egyeség, különben a törvénykezési munkálatban majd azt mondják a fő RR, hogy a juris perekben[8] nem szükséges a békéltetés, mert ők bitorolják az elszegényedett nemesség ősi jusait, s a juris perek hosszas, tekervényes menetelének nagy hasznát veszik.

PRÓNAY a trencsényi követ által emlitett elvre szintén szükségesnek tartja a feleletet, nehogy a régiség kötelező erejének veszedelmes argumentumát mintegy elfogadott principium gyanánt vethessék a fő RR előnkbe. Úgy azt is tagadhatlannak vélvén, hogy a békéltetésnek most, kivált pedig a legfelsőbb itélőszék által gyakorlott módja szörnyű visszaélésekre nyujt bizonyságot s nem egyéb, mint a legigazságtalanabb despoticus kénszerités : a fő RRnek adandó választ akép kivánja szerkeztetni, hogy az e tárgytóli intézkedés szabadsága mindenkép felmaradjon.

NAGY PÁL ezen rendelkezési szabadságot szintén tisztán fenntartani, egyszersmind azt is kijelentetni kivánja, hogy a fő RRnek szörnyű elveiben a KK és RR épen nem osztoznak. Az aviticitásnak systemája úgy, amint most áll, egyedül az oligarcháknak kedvez, vagy rossz tehát az aviticitas s ekkor gyökerestől ki kell irtani, vagy jó, s ekkor módot kell mindenkinek nyújtani, hogy a maga ősiségéhez mentől hamarébb s minél kevesb bajjal hozzájuthasson ; de ezt a fő RR nem szeretnék, maga is hallotta már ő a másik táblánál azon szörnyű elvet védelmeztetni, hogy a tabularis perek[9] hosszú folyamatának sértetlen meg kell maradni, mert ezt hozza magával a birtok biztosságának tekintete. (Kaczaj.) Ilyes elvek ellenére tehát mindennemű intézkedési szabadságunkat fel kell tartani.

Az alsó tábla a megyei törvényszékről rendelkező 3. (később 4.) tc. vitái során 1833. dec. 20-án eltörölte. L.: *Országgyűlési Tudósitások*. II. köt. 496.

[7] „... amennyiben pedig szükséges volna azon idő szakaszoknak elhatározása, és azon per nemeinek kijelentése, mellyekben az eljáró bírák kötelesek lennének a békéltetést eszközleni, ezek eránt a törvénykezésről szólló Rendszeres Munkálatban, ugymint legalkalmatosabb helyen tétetődjenek a megkivántatott céleránvos rendelések." L.: *Iratok*. III. köt. 55.

[8] Birtokjogi kérdést tárgyazó perek.

[9] Táblai, a kerületi táblánál kezdődő perek.

HERTELENDY MIKSA azonban már ezen elveket is a törvénykezési munkálat körébe tartozóknak itéli, s itt csak annyit kiván kijelentetni, hogy a KK és RR engedvén a fő RR felszóllitásának, itt az egész kérdésbe nem ereszkednek, hanem a törvénykezési munkálat körére tartják fel intézkedésöket s további véleményök előadását.

DUBRAVICZKY : Ha csak ennyit jelentenek ki a RR, s a kérdést egész terjedelmében ad ordinem processualem feltartják, úgy megnyugszik ; mert különben ha csak egy szóval is továbbmennek a RR, már a fő RR principiumait felelet nélkül hagyni nem lehet, mert az úgynevezett organica Diaetának ama satyráját csak el nem fogadhatják, hogy az 1791 : 67-ik s 1825 : 8-ik t. czikelyek minden új intézetnek ellene állanak.

De SZÉLL, SZLUCHA és OCSKAY ujabban is kifejeztetni sürgetik az izenetben, miképen a többség elfogadta légyen azon elvet, hogy a perbeli bíró legyen a békéltető, s csak azt halasztotta a törvénykezési munkálatra, ha valjon kötelességül tétessék e a békéltetés megpróbálása a bíráknak, vagy pedig csak javasoltassék ? és minden perben e, vagy pedig csak némellyekben ?

SOMSICS abban véli a fő RR ellenszegülésének valódi erányzatát feltalálni, hogy mivel a bírák választásába a kormány részint egyenes kinevezés által, (mint a Curiánál,) részint indirectus hatással, (mint a megyei tisztválasztásoknál,) befolyást gyakorol, ezen kormányi befolyásnak akarják a fő RR minden léptünket, minden vagyonunkat alája vetni. Itt a kormány befolyásától ment intézetet akartunk alkotni, s azért kivánják ennek hatóságát is a birák kezeire bizni, ez a buraucratia s absolutismus legnagyobb kifejlésére kétségkívül a legczélirányosb mód. Erről azonban a voxolás resultatuma után nem akar többet szóllani, hanem az izenet tartalmára nézve Pest v[ármegye] követével egyetért, s Vas v[ármegye] követének[10] akaratjában teljességgel meg nem egyezik, aki az egész főrendi izenetből csupán az egy legkedvetlenebb elvet akarja kiszemelni, s azt duplán is nyakunkba rónni.

BEZERÉDY némi taglalgatás alá vévén a fő RR izenetét, azt mutogatja, hogy midőn ők törvényeinkre s az ezeknek nyomán gyakorlott szokásra hivatkozva sürgetik, hogy a békéltetés a perbeli birákra bizassék, tulajdon azon példák, mellyeket gyámokul használnak, épen ellenkezőt bizonyítanak. Hivatkoznak ugyan is az urbéri pereknek s a divortiálisoknak,[11] és a törvényhatóságok által egyeztetés végett folyvást kiküldeni szokott küldöttségek példáira. De ezen esetek közül egyikben sem a perbeli birák egyeztettek, hanem az első esetben a sz[olga]biró, ki voxal az úriszéken nem bírt, másikban a lelkipásztorok, s harmadikban gyülésből rendeltetni szokott politicai küldöttségek — és így a fő RR ön vallomása szerint sem áll az, hogy az itélő bíráknak kell egyeztetni a feleket. Igy a concursualis perekben[12] is minnyájan tapasztalánk, hogy ama rettentőn igazságtalan moratorium parancsolatok által a hitelezők mintegy kénszeritettek egyezni, és ki előtt egyeztek ? a sequestri curator[13] előtt, a ki ismét nem perbeli biró. Azt tehát egyátaljában el nem

[10] Széll felszólalására céloz a szónok.
[11] Válóperek.
[12] Csődperek.
[13] Az eladósodott tulajdonos ősi vagyonát az 1723 : 48. tc. alapján zár alá vették és zárgondnok (sequestri curator) kezelésére bízták ; a birtok jövedelméből a tulajdonos megkapta a szükségleteinek fedezésére megállapított összeget, a többit az adósságok kifizetésére fordították.

ösmeri, hogy a mai szavatozás által már annyira meg lennének a RR szorítva, hogy a törvénykezési munkálatban, ha jónak látnák, egy vagy más nemű perekre nézve az egyeztetést bíróságon kivüli személyre ne bizhassák, és már az kötelezés legyen minnyájunkra, a mit Vas, Fejér és Nitra követei mondanak, t. i. hogy ezen nagy moralis hatásra számitott boldogitó intézet örökké csak a birák *nobile officiumának* lágy meleg személyességében találja lételét. A szónok tisztán fel akarja a kérdést tartani, nem tolja nyakába Nyitra követének[14] a maga akaratját, de kéri, ő se kivánja, hogy a szónok kötelezőnek tekintse, a mit ő akar.

NAGY PÁL a vitatásoknak végét szakitani kivánván, a főrendeknek adandó válaszul olly javallatot tesz: „A KK és RR a M[éltósá]gos fő RR felszóllitására egy különös békéltető intézetnek felállitásától elállanak ugyan, mindazáltal hogy *a rendes bíróságok tagjai által* hogyan és mikoron gyakoroltassék a békéltetés? mind ezekről a KK és RR, anélkül hogy a fő RR izenetében foglalt elvek taglalásába ezúttal béereszkednének, majd a törvénykezési munkálatban fognak rendelkezni."

Azonban ezen javallatnak aláhúzott szavai ellen nagy ellenzés mutatkozván NAGY PÁL nyomban igazitást tőn a javallaton, s ezen szavak helyébe: *a rendes bíróságok tagjai által* ezeket igtatta *ki által*? — s minthogy némellyek az első javallathoz ragaszkodtanak, voxolásra tüzetett, valjon Sopron vármegye követjének első, vagy második javallatát fogadják e el a KK és RR? s akkor 28 megye s a kerületek voxával 19 megye s egyházi Rend ellen a 2-ik javallat lőn elfogadva s a kérdés eszerint minden megszoritás nélkül más helyre tisztán feltartatott.

b)

Egyébiránt *január 31-éig* a történteket megírván,[15] *Februar 1-ő* napján *vasárnap*, *2-án* pedig ünnepi szünet jött közbe, s *február 3-án* kerületi ülés tartatott Borcsiczky és Szirmay elnökségök alatt.

Napirenden volt a fő RR izenete a *Pest Buda közti álló híd* tárgyában.[16] Azon alapelvre nézve hogy törvényben kijelelendő bizonyos óvások mellett az emlitett hídon mindenki tartozzék vámot fizetni, már egyeség lévén a két tábla között, a KK és RR izenetében[17] négy pontokban foglalt feltételek iránt e következőleg fejezték ki a főRR észrevételeiket:

Az *a)* pontban foglaltatott, hogy a fentebb emlitett vámfizetésnek kötelessége az illető szerződés idejére érttetik. — Erre azt jegyzették meg a fő RR, hogy miután e tárgyban egyébiránt is egy országos küldöttség kinevezése javaltatik, leginkább czélirányos lesz a már megállapitott elvnek alkalmaztatását s a törvény javallatban miképen leendő kifejezését a körülmények további kifejlődéséig függőben tartani. — A KK és RR magok sem akartak volt a törvényczikkely szerkeztetésébe még most béereszkedni, erre nézve tehát nem volt észrevételök.

A *b)* pontban ezek foglaltattak: A hídvámot kiki egy állandó, s az országgyülésén meghatározott bizonyos számu esztendőkig, s ugyanott meg-

[14] Ocskay előbbi véleményével vitázik a szónok.
[15] Vö. az előző levél *b* pontja alatt elmondottakkal, 165. kk.
[16] L.: *Iratok*. III. köt. 371. kk.
[17] Uo. 348. kk.

állapitott feltételek alatt tartozván fizetni, mindezekhez soha és semmi szín alatt legkisebb változtatás sem járulhat. — Erre igy felelnek a fő RR : Miután még ekkorig semmi bizonyos társaság magát nem jelentette, úgy a hid minemüsége s ahhoz megkivántatott költségek mennyisége sem tudatik, s ennél fogva sem az esztendők száma, sem alkalmatos tarifa még meg nem álapittathatik, a kirendelendő országos küldöttségnek előlegesen meghagyatni vélik a fő RR, hogy az minden körülményeket bővebben megfontolván, s egyszersmind az eddig gyakorlatban volt vámtarifát, úgy az eddigi hídjövedelmet, mint bizonyos adatokat felvévén, a mostani meghatározás következésében jövendőre remélhető hídjövedelmet közelitőleg felszámitsa, hogy ezek annak idejében a kötendő egyeség sinormértékeül szolgálhassanak.

A KK és RR egyértelmüleg ebben is megegyeztenek.

A *c)* pontban azt mondta volt a Statusok táblája, hogy a Pest s Buda közt épitendő hídnak egész dolga és minden állapotja, első kezdetétől fogva mind végéig egyedül és kirekesztőleg országgyülési felügyeléstől és rendeletektől függvén, azt kormányszéki vagy közigazgatási intézkedések alá szinte soha és semmi szin alatt vonni ne lehessen. — A fő RR azonban maga rendjében látják ugyan, hogy országgyülésén a törvényhozó test egyebek között a kérdéses híd tárgyát is törvény által elrendelje, teljes reménységgel viseltetvén azonban, hogy valamint ők, úgy a KK és RR is azt országgyülésén kívül minden felvigyázás nélkül hagyni nem akarják, ez alkalommal a felsőbb kormányszéki és közigazgatási felügyelést inkább fenntartani, mint kirekeszteni óhajtják.

Marczibányi és La Motte ezt veszedelmesnek itélik, s amint egyrészről attól tartanak, hogy ha legkisebb befolyás adatik a kormánynak, az egészt magához fogja ragadni, s még a tarifába s más egyebekbe is beelegyedik, úgy másrészről az 1741 : 8-ik t. cz. épségét csak az által vélik elérhetőnek, hahogy a kormánynak minden befolyása kirekeszttetik.[18]

Szucsics azonban különbséget teszen a kormányszéki s közigazgatási befolyás, és az úgynevezett policzia felügyelése között, ezen utóbbit nem ellenzi, de hogy az elsőnek örve alatt a kormány magáról a dolog érdeméről intézkedéseket tegyen, vagy a tarifának állapotjába beereszkedjék, ebben egyátaljában meg nem egyezik. A fő RRket tehát felszóllitatni kivánja, magyarázzák ki magokat, mit értenek a közigazgatási felügyelés alatt ?

Borcsiczky mint elnök azon meggyőződését nyilatkoztatja, hogy a fő RR, ha törvényszeresen akarnak szóllani, mást nem érthetnek annál : hogy az ország Rendei által hozandó törvénynek teljesedésbe hozására a kormánynak, mint végrehajtó hatalomnak hatósága legyen, ami egyenesen szoros kötelességében is áll.

Nagy Pál szintén úgy vélekedik, hogy a végrehajtó és felügyelő hatalomnak vannak olly ágai, mellyeket nem csak a kormánytól, de magától Pest vármegyének, és Pest Buda városainak hatóságától is elvenni nem lehet. Ide tartozik azon felügyelés, hogy a híd tulajdonosai az országgyülés által megállapítandó vámnál nagyobbat ne szedjenek, vagy ha elementaris viszontagságok következésében a járás-kelés veszedelmessé lehetne, s a társaság

[18] Nyilván attól tartanak a szónokok, hogy ha a hídvámmal kapcsolatos intézkedések az országgyűlés felügyelete alól kikerülve a kormány kezébe mennek át, ez egyrészt a hídvámnak a szükségesnél további fenntartását vonhatja maga után, másrészt precedensül szolgálhat a nemesség adómentességének más hasonló téren való megnyírbálásához is.

a szükséges reparatiókat megtenni elmulasztaná, kötelességének teljesitésére a közhatóságnak hatalommal kell bírni; de hogy a hídnak tulajdonába s a tarifába a közigazgatásnak semmi befolyása sem lehet, az igen természetes.

FEKETE mindezen kérdéseket, t.i. szükség e hogy a kormányszékek s közigazgatás akár végrehajtó, akár felügyelő hatalom képen e tárgyban valami hatósággal bírjanak? s ha igen, miben? és mennyiben? mindaddig függőbe hagyandóknak itéli, mig a tárgy részletekre vitetvén, az országos küldöttség jelentése bé nem adatik, s el nem határoztatik. Akkor fognak egyúttal arról is rendelkezni az ország Rendei, minő hatóságot kivánnak e tárgyra nézve egyik országgyüléstől a másikig megállapitani.

MARCZIBÁNYI s LA MOTTE folytatják minden névvel nevezett kormányi béavatkozás kirekesztésére intézett ellenzésöket. — SZIRMAY hozájok csatlakozik. — CLAUZÁL eleven rajzolatot ád afelől, mi következend belőle, ha hogy a kormányszékeknek valamelly befolyás engedtetik. Attól tart t. i., hogy az ország óhajtásának indirectus utakon való megsemmitésére fog ezen befolyás használtatni. Egy p. o. midőn a vállalkozó társaság a hídépités tervét bényujtaná, bár azt a világnak közvéleménye általában jónak s czélirányosnak ösmerné is, mindazáltal a mellékes czéloktól vezérlett kormány vizsgálat végett ki fogná azt adni annak a szerencsés aedilis directiónak,[19] ez a boldog aedilis directió pedig 15 esztendeig törné visgálatban a fejét, s végre béadván véleményjeit a Helytartótanácsnak, ez 30 év mulva tenne jelentést a Cancelláriának, mig végre 40 év mulva megtudnánk, hogy a terv legfelsőbb itélet szerint semmit sem ér. Ekkor ismét más tervet kellene béadni, s az tulajdon azon cycluson mehetne keresztül, s hídunk egy század mulva sem lenne. Arra nézve tehát, hogy országgyülésétől országgyüléseig alkotványos uton felügyelvén a kormány hozandó törvényünk végrehajtására, kétségkivül nincs semmi észrevétele, de semminemű intézkedési befolyásában meg nem egyezik.

BEZERÉDY pedig azon véleményben van, hogy miután alapelvül elfogadtatott, hogy a törvényben kijelelendő óvások mellett mindenki vámot fog fizetni, azon második alapelvtől, hogy a tárgyról az országgyülésén kivül más senki nem rendelkezhetik, a fő RR egyetértésöket meg sem tagadhatják, mert országgyülésen kivül törvényt hozni nem lehet. Úgy tartja tehát, hogy ezen általános elv mellett maradván, annak újolagi kijelentésével meg kell a fő RRnek mondani, hogy a felügyelés részletei, mellyeket a fő RR már most kivánnak kifejeztetni, a kirendelendő országos küldöttség jelentésének béadásától fügnek.

FEKETE hasonlókép emlékezteti a RRket, hogy első izenetjökben is nem annyira a felügyelésről, mint az intézkedésről szóllottak, ehhez kétségkivül most is ragaszkodnak; a felügyelésről pedig majd az országos választottság munkálódásának felvétele alkalmaival fognak rendelkezni s erre nézve akkor fogják a fő RRkel tudatni észrevételeiket.

Ezt a KK és RR felkiáltással elfogadván, a praesidium azt állapodásnak nyilatkoztattatá.

A *d)* pontban azon óvást tették volt a KK és RR, hogy eltelvén a szerződési feltételek, és a törvénnyel meghatározott hídvám fizetési bizonyos esztendők, azt, hogy azontúl mi történjék? egyedül az ország Rendei fogják elhatározni. — Ezt csak annyiban kivánják a fő RR változtatni, hogy valamint e mostani alkalommal nem egyedül az ország Rendei, hanem a törvény-

[19] Vö. a 150. old. 17. jegyzetével.

hozó test egész kiterjedésében rendelkezik a felállitandó híd tárgyában, úgy eltelvén a vámfizetési bizonyos számu esztendők, a további határozás is egyenesen az egész törvényhozó testnek (mellyhez Ő Felsége is tartozik) tarttassék fen.

Minthogy a jelen pontban kifejezett határozás törvény által történend, törvény alkotásához pedig a Királyi Felségnek hozzájárulása is megkivántatik, a fő RR kivánsága ellen nem volt a KK és RRnek észrevételök; megegyezésöknek kinyilatkoztatása mellett azonban felszóllitatni határozák a fő RRket, hogy az óhajtott czélnak sikeresitése végett az országos küldöttségnek mi hamarébbi kinevezéséhez hozzájáruljanak.[20]

[II.] Ugyanez nap megrostáltatott egyszersmind az úrbéri VII. t. czikkelyt tárgyazta 5-ik és *Posega, Verőcze és Szerém* megyéknek Alsó Tótország nevezetjével össze nem zavarását illető 6-ik izenet szerkeztetése. Ezen utóbbiban a fő RR idézgetései, tagadásai és ellenszegülései következésében kénteleneknek érezték magokat a KK és RR némileg annak bizonyitgatásába is ereszkedni, hogy törvényeink nem csak soha világosan nem nevezték in specie ezen 3 megyét Alsó Sclavonia nevezetével, sőt rólok Sclavoniától egészen külön választva is tétetik törvényeinkben említés. Ennek bizonyitásául Somsicsnak és Dessewfynek az izenet tartalmául elfogadott előterjesztései szerint hivatkoztak a RR többek között az 1490-ki diploma 12-ik §-ára s ennek következésében alkotott 1429-ki: 8-ik t. czikkelyre, mellyekben külön történik Sclavonia bányáról, és ismét külön a szerémi (syrmiumi) bánról említés.[21] S most az izenet rostálásának alkalmával imígy szóllott

Somsics: Hivatkoztam volt én előterjesztésemben az ország megyéinek azon lajstromára, melly Verbőczyre való provocatio előrebocsájtásával a Corpus Jurisban szemlélhető, s mellyben *Posega, Verőcze és Szerém* megyéka többi magyarországi megyék sorában, s ott is nem egymást követve említtetnek. Én hivatkozásomat tettem a Corpus Jurisnak azon kiadása szerint, melly birtokomban van, s ez 1779-ki budai kiadás. Azonban kerületi jegyző (Dessewffy) úr által figyelmeztetődvén, csudálkozással látom, hogy a Corpus Jurisnak új kiadásában benn találtatik ugyan amaz emlitett régi lajstrom, de mellette egy új lajstrom is bé van csúsztatva, s ott az emlitett 3 megyék a magyar országi megyék sorából kihagyattak, még pedig oly eddig hallatlan móddal, hogy Verőcze v[árme]gye magához Horvátországhoz csatoltatik. — Továbbá ugyanazon kiadás szerint hivatkoztam én az 1490-ki diploma 12-ik §-ára s az 1492-ki 8-ik czikkelyre, mellyekben a *syrmiumi* bánságról, Sclavoniától elválasztva külön emlités tétetik, és ismét hallom hogy az új editioban ezen törvények is (a régi kiadás szerint szólva) meghamisittattak,[22] mert *Sirmium* helyébe *Szörény* (Zewerin) tétetett, mi nagy legyen e két név közötti különbség? nem szükség emlitenem.[23] Minden esetre szükségesnek látom azonban a fő RRkel tudatni, hogy hivatkozásunk a régi törvénykönyv szerint történt, nem vitatván, hogy ezen hamisitás véletlen hibából, vagy más egyéb

[20] Az ismertetett határozatok értelmében készült második rendi izenetet l.: *Iratok*. III. köt. 384.

[21] A hatodik rendi izenet szóban forgó részeit l.: *Iratok*. III. köt. 379. kk.

[22] A *Corpus Iuris Hungarici*nek az országgyűlés idején az 1822. évi volt a legfrissebb kiadása.

[23] Mária Terézia 1776. okt. 2-i rendeletével létesitette Szörény megyét s főispánjává Majláth József fiumei kormányzót nevezte ki. A horvát-szlavón-dalmát rendek gyűlése 1777. okt. 27-én feliratban tiltakozott az uralkodónál a megye létesítése ellen.

okból történt e, méltóztassanak a RR bölcsességök szerint elitélni, valjon eme tapasztalás után nem lesz e szükség törvénykönyvünk hitelessége iránt némely biztosító lépéseket tenni.

A (majdan közlendő) vitatásoknak többség szerinti resultatuma oda ütött ki, hogy a törvénykönyvnek hiteles revisióját szükségesnek itélik ugyan a RR, de minthogy épen a törvények javitása is napirenden forog, nem kivánnak most azonnal egy revidens commissiót rendelni, hanem azt későbbre halasztják.

Februar 4-én Ő Felségöknek közelgő születése napjára már elébb kerületileg idvezlő felirás lévén szerkeztetve, az mind a két táblán elfogadtatott.[24] — A RR egyébiránt a VII. urbéri czikkely iránti 5-ik és Sclavonia iránti 6-ik izenetjöket mindenekben jóváhagyva a fő RRhez által küldötték.[25] — A fő RR végre a bolt jus felett tanácskoztak 5-öd izben. A RR javallatát még most sem fogadták el, hanem felszóllitatni határozták, hogy ha önkény távoztatás végett a fő RR által javalt módot (a törvényhatóságok felügyelését) elegendőnek nem vélik, egy harmadik alkalmatosb módot javaljanak.[26]

219.

a)

További részletek a február 3-i kerületi ülésnek az alsószlavóniai megyéket illető vitáiról.

b)

1835. február 4.

Országos ülés.

Tárgy: Lamotte indítványa a soronkívüli tárgyak felvételéről és az egymást közömbösítő követi szavazatok értékéről.

c)

1835. február 4, 5.

Főrendi ülések.

Tárgy: [I.] *A boltnyitás joga ötödször,* [II.] *az úriszék szervezete ötödször,* [III.] *az alsószlavóniai megyék kérdése hatodszor.*

a)

Pozsony, Februar 8-án, 1835.

A *3-ik februari* kerületi ülésben megtévén Somsics a törvénykönyv külön kiadásaiban találtató súlyos különbözések iránti felfedezését,[1] Herte-

[24] Az üdvözlő felirat szövegét l.: *Iratok.* III. köt. 378.
[25] A febr. 4-i 291. országos ülés ismertetését l.: *Jegyzőkönyv.* X. köt. 203. kk.
[26] Vö.: *Iratok.* III. köt. 369.
[1] Az előzményeket l. 173. kk.

LENDY MIKSA nyomban inditványt tőn, hogy egy választottság rendeltessék, melly a Corpus Jurist megvisgálja, s a külön kiadásokat egybehasonlítva szükséges hitelességre emelje. — PRÓNAY nem akarja ugyan a felfedezett különbséget nyomtatási hibánál egyébnek tartani, azon tapasztalást mindazáltal, hogy törvénykönyvünk hibás, s igy reája teljes biztossággal hivatkozni nem lehet, nagyon fontos tekintetűnek ösmeri, a torontáli inditványt tehát annyival inkább alaposnak találja, mivel a törvénykönyv hitelesitését egyenesen az ország Rendei hatóságának körébe tartozónak vallja. — K. HORVÁTH kimeritő visgálat előtt nem akarja ugyan itéletét előre kimondani, valjon a somogyi követ által felfedezett különbséget csupán nyomtatási hibának, vigyázatlanságnak, vagy szántszándékos hamisításnak kell e tartanunk, s ha az utolsó sülne ki, bizonnyal büntetést is fogna sürgetni; mindazáltal kötelesnek érzi magát megyéjének azon utasitását kijelenteni, hogy egy országos commissio rendeltessék, melly a törvénykönyvet megvisgálja, annak a későbbi törvények által elenyésztetett s egyéb haszontalan részeit kiszórja, s ekép az egész roppant tömeget világosabbá tévén, s meg is hitelesítvén, használhatóbb állapotba helyheztesse.

DUBRAVICZKY pedig nyilván kijelenti, hogy habár csak a megyéknek azon lajstromára tekint is, melly az újabb kiadásba csúsztatott s ami nyomtatási hibának bizonnyal nem tulajdonittathatik, a felfedezett különbséget puszta vigyázatlanságnak már most sem mondhatja, a visgáló választottságnak kirendelését tehát nem is ellenzi, úgy mindazonáltal, hogy ez a kérdés alatt lévő úrbéri tárgytól egészen különválasztassék, s a napirend folyamatját nem hátráltató külön izenetbe foglaltassék.

NAGY PÁL és SZÉLL azonban a javallott választottság kinevezését országgyülése végére kivánják halaszttatni, mivel ha e jelen törvényhozásnak vége lesz, különben is múlhatatlan szükséggé válik a törvénykönyvnek revisiója, s törvényeinknek (minden szükségteleneknek kiküszöbölésével) rendszeres codex alakba általöntésök. — HERTELENDY KÁROLY pedig figyelmezteti a RRket, hogy a törvénykönyv hitelesitése sok előkészületeket s temérdek hiteles adatok egybegyüjtését kivánó bokros munkálat, s a különféle kiadásoknak összehasonlitása czélra teljességgel nem vezet, mert mindenik kiadás egyedül magános compilatio lévén,[2] authentia nélkül egyiránt szűkölködik. — BALOGH végre megjegyzi, hogy ő a régiség törvényeit kiküszöbölni, s a század lelkéhez s nemzeti boldogságunk kivánataihoz alkalmazott ujakat hozatni kiván, e helyzetben tehát az öreg Corpus Jurist nem igen nagy kedve van authenticáltatni, de ha ugy tetszik a RRnek, ám legyen, ő szivesen megegyezik. — A többség azonban (mint már megirám) nem kivánt a javalt commissio kinevezése végett most nyomban izenetet küldeni a fő RRhez.

Magára azon 1492 : 8-ik t. czikkelyre nézve, mellynek a külön kiadások szerint különböző szerkeztetése ezen vitatásokra alkalmat szolgáltatott, GYERTYÁNFFY az egész hivatkozást elmellőzhetőnek itélve, részint mivel nélküle is elegendő gyámokkal birnak a KK és RR annak bebizonyitására, hogy törvényeink Sclavonia nevezettel in specie *Posega, Verőcze és Szerém* megyéket soha világosan nem nevezték, de különösen azért is, mert ő sirmiumi bánságra

[2] A Corpus Iuris első kiadásának számító *Decreta, constitutiones et articuli Regum inclyti Regni Hungariae* ... c. gyűjtemény először 1584-ben jelent meg Nagyszombatban, Mossóczy Zakariás és Telegdy Miklós munkájának eredményeként.

nemzeti historiánkból nem emlékezik, emlékezik ellenben szörényi (Zeweréni) bánságra[3] és igy kétséges dolog, valjon nem inkább az első kiadás lesz e hibás, mint a második? s nem fog e ezen hivatkozás a kérdéses dologra épen nem alkalmazhatónak találtatni. DESSEWFY azonban és SOMSICS feleletül adák, hogy *Sirmiumnak* törvénykönyvünkben kerület nevezetteli gyakori megjelenését Torontál követje sem fogja tagadni, valamint azt sem, hogy régi törvényeink *kerület* és *bánság* nevezettel igen promiscue éltenek; az idézett törvényre hivatkozás tehát annál inkább megmaradhat, mivel itt nem arról van szó, ha valjon volt e sirmiumi bánság vagy nem? hanem csak arról, hogy törvényeink Sirmiumot Sclavoniától egészen elválasztva szokták emliteni; erre nézve pedig több más törvényekkel egyetemben csakugyan bizonságot nyujt az idézett törvény is. — Ezeknek következésében tehát az 1492 : 8-ik t.cz. megemlitése az izenetben csakugyan meghagyatott.

A fő RRnek alább következendő vitatásaik szükségessé teszik, hogy a KK és RR jelen 6-ik izeneténck tartalmát velős kivonatban előadjam. — Azt mondják t.i. a KK és RR, hogy a főrendek izeneteiben[4] világos adatok sehol sem mutatkoznak arra, hogy alsó tótországi nevezet alatt jelesül Posega, Verőcze és Szerém megyék értetődnek. És kivánták volna ugyan a kérdés diplomatiai oldalát ezúttal is kikerülni, de a fő RR olyas állitásokat tévén, mellyek az országnak számos törvényekben gyökerezett igazaival megütköznek, köteleseknek érzik magokat a kérdés érdemére némi felvilágositásokat adni. — Állitják a fő RR, hogy az 1715 : 92. s 1751 : 23. törvények[5] előtt és után számos törvényekben előfordul az alsó tótországi nevezet, s hogy ha csak Alsó Tótország egész léte nem tagadtatik, e név alatt a szó alatti 3 megyéket kelletik értenünk. — A KK és RR soha sem tagadták, hogy az 1715 : 92. utáni törvényekben több helyütt előfordul az alsó tótországi nevezet, de újólag is állitják, hogy honi törvényeink hosszú sorában egy czikkely sem találkozik, melly a kérdéses 3 megyét azon nevezet alatt kijelelné, sőt az idézett törvényeket megelőző időre nézve is bizonyságot tesznek nemcsak a magyar vármegyéket Verbőczy szerint elszámláló s a törvénykönyv sarkán foglalt lajstrom, de egyebek közt az 1478 : 7., 1498 : 16., 1525 : 30 t. czikkelyek[6] is, hogy ugyanezen 3 v[ár]megyék nem Sclavoniához, hanem mindenkor közvetetlenül az alsó magyarországi v[árme]gyék közé számittattak. Nem akarnak továbbá a KK és RR a M[éltósá]gos főRR által felhivott azon főbb rendeletek s országos iratok bővebb taglalatjába ezúttal bocsájtkozni, mellyek ezen 3 megye viszakapcsolása idejében jöttek közbe, legkétségtelenebb adat e részben maga az 1751 : 23. törvény, melly a tanácskozások kimenetelét úgy adja elő, hogy Alsó Tótországot egyátaljában nem emliti, s a kérdéses 3 megyéket hajdani igazzal a magyar vármegyék sorához csatolja. Az 1830-ki országos

[3] Vö. a 173. old. 23. jegyzetével.

[4] A főrendek utolsó izenetének erre a kérdésre vonatkozó részét l.: *Iratok*. III. köt. 367. kk.

[5] Az 1715 : 92. tc. a török alól felszabadult megyék — köztük Pozsega, Verőce, Szerém, Valkó és Szörény — visszacsatolásáról intézkedett; az 1751 : 23. tc. elrendelte Szerém, Verőcze és Pozsega megyéknek a magyar országgyűlésre való meghivását.

[6] Az 1478 : 7. tc. azt rendelte, hogy a következő öt évben nem kell a megyékben köztörvényszékeket tartani, kivéve Pozsega, Valkó, Szerém és még további öt megyét; az 1498 : 16. tc. a bizonyos portaszám után kiállítandó lovas katonákkal kapcsolatban sorolja fel ismét más megyékkel együtt az említett három megyét is; az 1525 : 30. tc. az alsó részek nemeseinek kiváltságait biztosítja s ezzel kapcsolatban utal az említett megyékre is.

iratokban előforduló 3 rendbeli elosztások bizonyitják, hogy Posega, Verőcze és Szerém megyék a tartományi kerületekként előszámlált magyar vármegyék közt, szerémi kerület nevezete alatt, még pedig Temes, Torontál és Krassó v[árme]gyék előtt külön tétetnek ki, s hogy a szerémi kerület ugyanott a többi magyar tartományi kerületek közé számittatott.[7] Azt pedig soha sem fogják megösmerni a KK és RR, hogy a szerémi nevezet az alsó tótországival akár az 1741 : 18., akár valamelly más t.cz. által egybekapcsoltatott légyen. A felhivott cz[ikkely] épen ellenkezőre mutat, mert abban a temesi, szerémi, és alsó tótországi kerületek különként, s nem egy nevezetben foglalva számláltatnak fel, sőt az 1490. királyi levél 12. §. és 1492 : 8. cz[ikkely] kétségtelen adatul szolgál, hogy Temes, Szerém, Nándorfejérvár külön, és Horvát-, Tót- és Dalmátországok is külön neveztetnek.[8] Miután tehát világos törvény által mindeddig nem volt kijelelve, hogy Posega, Verőcze és Szerém v[ár]megyék alsó Tótországhoz tartoznak, azt most annál kevésbé jelenthetik ki, mentől inkább szivükön fekszik az előleges sérelmek közt felterjesztett, s küldőik által különösen kikötött országépségének tekintete, s miután a kérdésbe hozott alsó Tótország nevezet szintúgy, mint a temesi kerületé, az urbéri törvénykönyvben különben is felesleges, azon kijelentés mellett, hogy az érdeklett 3 megyéknek több más törvények között különösen a reincorporationalis törvény[9] példája szerénti egyes megnevezése senkinek ártalmas nem lehet, az alsó Tótország nevezet pedig országunk jusait veszélyeztethetné, előbbi javallatukhoz állhatatosan ragaszkodnak, arra kérvén a fő RRket, hogy mind a két rész igazainak egészben tartását igazságos tekintetbe vegyék, s végére sietvén már az urbéri törvények feletti értekezések, a KK és RR kivánságában valahára megnyugodjanak.

b)

Ezen izenet *február 4-én* tartatott országos ülésben BUSÁN ismételve kijelentett ellenkezésének minden felelet nélkül lett félrevetése mellett szórul szóra helybe hagyatván a fő RRhez által küldetett,[10] kik azt köziratra bocsájtották. — Ezen országos ülésből általküldetett egyszersmind a fő RRhez az Ő Felsége közelgő születése napjaira szavazott örvendő felirás,[11] kik azt csekély szóbeli módositással helybe hagyták. — Egyébiránt a KK és Rendeknél GR. LA MOTTE küldőinek utasitásából a mult napi kerületi ülésben már siker nélkül elhangzott következő inditványokat[12] tőn: 1.) Hogy a rendszeres munkák visgálatának ideje alatt semminemű új inditvány pertractatióba ne vétessék. (Abaújnak minden megyékhez szerte bocsájtott körlevele következésében.) 2.) Hogy új inditványt világos utasitás nélkül egy követ se tehessen. (Heves v[ármegye] hasonló felszóllitására.) 3.) Hogy midőn egy megyének követjei egymással ellenkezőleg nyilatkoznak, a megyének voxa elenyészett-

[7] A porták kiigazitását tartalmazó táblázatban, a koronázási tiszteletdíj megyénkénti elosztásáról, valamint az újoncok kivetéséről szóló kimutatásban. L. az 1830. évi országgyűlés *Irásai* között, 468. kk., 502. kk., 504. kk.

[8] Vö. a 173. old. 21. jegyzetével.

[9] A török alól felszabadult területek visszakebelezésére vonatkozó törvénycikkek között az 1715 : 92. tc. sorolja fel név szerint a szóban forgó megyéket az összes visszacsatolandó megyék sorában.

[10] L.: *Iratok*. III. köt. 379. kk.

[11] L.: *Iratok*. III. köt. 378. kk.

[12] A febr. 3-i kerületi ülés ismertetésénél (l. 170. kk.) Kossuth nem említi az itt megismételt indítványokat.

nek ne tekintessék,[13] hanem azon követnek szavazatját vegye számba az elnök Kir. Személynök, aki utasításával egybehangzólag szavaz.[14] Erre nézve Temes megyének felszóllitására hivatkozott az inditványt tevő követ úr.

BREZOVAY okát adá, hogy küldői véleményének szellemét követve, a napirenden lévő tanácskozások közbezavarásával miért nem inditotta légyen meg azt? amit Gömör v[ármegye] követe Heves megyének felszóllitására hivatkozva előhozott.[15] — BŐTHY el nem mellőzheté figyelmeztetni a RRket, miképen Gömör v[árme]gye maga magával ellenkezik, midőn egyrészről azt terjeszti elő, hogy a rendszeres munkák visgálata alatt új inditvány tanácskozásba ne vétessék, s nyomban mégis a követeknek indítványtevési hatóságukról, s a voxok számitása felől olly inditványokat terjesztett elő, mellyek az országgyülése coordinatiojának körébe[16] tartoznak.

DESSEWFFY azt vévén észre Gömör követének előadásában, hogy harmadik inditványa iránt, Temes Rendeinek Thurócz vármegye felszóllitása következésében határozott körlevelére hivatkozott, szükségesnek tartja megjegyezni: miképen Temes várm[egye] Rendei Thúrócznak azon felszóllitását, melly szerint a Statusok táblája elnökének a törvényhatóságok követei felett bíráló hatalmat kiván tulajdonitani,[17] nemcsak helybe nem hagyták, sőt azt alkotványunkkal merőben ellenkezőnek és szerkezetünkkel összeütközőnek találták, s annak ellenkezésére minden megyéket testvérileg felszóllitottak. A követek enunciátióira nézve pedig abban vélték a legjobb biztositást feltalálni, hogyha követeiknek egyike utasitásával ellenkezőleg nyilatkoznék, a másik követnek kötelességében álljon nyomban ellentmondani. És Temes v[ármegye] követei küldőiknek ezen parancsolatát szentűl is fogják teljesiteni, de más követeknek küldőik iránti viszonyaikba avatkozni nem kivánnak, s Temes v[ármegye] Rendeinek sem az volt véleményök, hogy ez iránt mostanában országyülésileg inditvány tétessék.*

* A mai ülés jegyző könyvét Császár Sándor előbb Temesi követ, most kir. tábla közbirája szerkeztté.[18]

[13] Vö. a 49. old. 23. jegyzetével.

[14] „... ha azonban a vitatás alatt lévő tárgyra nézve világos utasítása a követnek nem lenne, az illy esetben ha a környülmények megengedik, küldőitől utasitást kérjen, nem lévén azonban erre idő, akkor a követnek a rendszeres munkában kijelentett elvekhez, mellyek ugyis ha ezekre ellenkező észrevételek nem tétetnek, utasitásul szolgálnak, kötelesek légyenek magokat alkalmaztatni". L.: *Jegyzőkönyv.* X. köt. 205.

[15] Brezovay volt Heves megye első követe. Elmondta felszólalásában, hogy megyéje Nyitra, majd Turóc megyétől kapott körlevelet a fenti tárgyban s küldői egyetértettek az abban foglaltakkal, de szept. 29-i utasításukban „... világosan megmondták, hogy általok sem a nyitrai, annál kevésbé a turóci javaslat el nem fogadtatik, és azon bizodalom, mellyel a törvényhatóságok képviselőik eránt azoknak választtatásokkor viseltettek, elfogadását meg sem engedheti, elegendőnek tartják ők, ha a követek küldőik által oda fognak utasittatni, hogy világos meghagyásokon kivül semmi inditványt az országgyülésen ne tegyenek". Ha minden követ ehhez tartja magát, akkor Brezovay szerint, akkor nincs szükség különleges rendszabályokra, ezért „Gömör vármegyének harmadik inditványát éppen nem, az elsőt pedig csak a mondott értelemben pártolja". L.: *Jegyzőkönyv.* X. köt. 205. kk.

[16] Az országgyűlés szerkezeti reformja a Publico-Politicum Operatum keretébe tartozott.

[17] Turóc ugyanis azt javasolta, hogy „a vármegyék követei tartozzanak utasításaikat az országgyűlés elnökjének bemutatni, annak pedig jusa legyen olly követet, ki utasitását vagy nem teljesiti, vagy annak értelme ellen nyilatkozik, kötelességének hiven leendő teljesitésére felszólitani". L.: *Jegyzőkönyv.* X. köt. 206.

[18] Kossuth megjegyzése az országos ülés nyomtatásban megjelent jegyzőkönyvére vonatkozik. — Császár visszahívására l.: *Országgyűlési Tudósítások.* III. köt. 154.

MARCZIBÁNYI némelly példáknak elszámlálásával megmutogatja, menynyire káros és veszedelmes lenne általánosan elfogadni Gömör v[árme]gyének azon inditványát, hogy a rendszeres munkák lefolytáig semmi más tárgy fel ne vétethessék. A KK és RR bölcsesége mindenkoron méltánylani fogja tudni az előterjesztések érdemét, s bizonnyal csak azok felett fognak tanácskozásba ereszkedni, mellyeknek felvételét fontos tekintetek javaslandják. Végre még röviden kijelenti, miképen egyátaljában meg nem egyezik semminémű olyas lépésekbe, mellyek a követek enunciatióinak megbirálására a praesidiumot felhatalmazni, s őket ekép egy ekkorig ösméretlen, és szerkezetünkkel össze sem egyezhető függésbe helyheztetni szándékoznának.

PRÓNAY hasonló értelemben nyilatkozik. Én azt vallom, úgymond, hogy széles e világon egyedül küldőinknek áll hatalmában követi kötelességünk teljesitését számon kérni, s afelett birálatot mondani, nekiek jussok van azon követet, aki erántok tartozó hűségét megszegné, nemcsak visszahivni, hanem bizodalmuknak megtagadásán felül még más érzékeny büntetéssel is megfenyegetni. De hogy akár e tábla, akár a kormány, akár a praesidium, s akár más e világon hasonló birálgatási hatalommal birna, azt soha el nem ösmerem, küldőimnek emlitett jusát minden kitelhető erővel sértetlen feltartani fogom, s azért Gömör vármegye ezen kivánsága iránt ellenkezésemet nyilván és ünnepélyesen kinyilatkoztatom.

Erre hangosan hallatván a *minnyájan! minnyájan* felkiáltás, az előlülő PERSONALIS felszóllitá a RRket, álljanak el a tárgynak további vitatásától, minthogy Gömör követének inditványai pártfogásra különben is egyátaljában nem találnak. — Melynek következésében LA MOTTE még némi igazolási észrevételeket tévén, ÖTVÖS TAMÁS és PETROVICS pedig semmi új inditvány fel nem vétele iránt legitimatiójok végett utasitásaikat kijelentvén, a vitatásoknak vége szakadt.[19]

c)

[I.] A fő RR tábláján pedig ez nap (február 4-én) a bolt jus került ötöd izben tanácskozás alá.[20] Ezúttal a vélemények három felé oszlottak. SZEPESSY PÜSPÖK a RR javallatának támogatására felhozott okoknak velős czáfolatát azon kijelentéssel kivánta izenetbe foglaltatni, hogy ha ez sem birhatná engedésre a Statusokat, ezen főtábla bizván Ő felségének igazságszeretetébe, nem akarja a felirást tovább hátráltatni. — PALUGYAY kassai püspök középút gyanánt javallá, határoztatnék itt el a boltnyitástól járó taxák maximuma és minimuma, ezeknek körülmény szerénti alkalmaztatása pedig a törvényhatóságokra bizassék. — A TÁRNOK végre azon véleményben volt, hogy a RR a javallatának el nem fogadhatását újólag is ki kell jelenteni, egyszersmind pedig a RRket felszóllítani, hogy ha részükről a fő RR javallatához nem járulnának, egy harmadik elfogadható módot javaljanak. — A fő RR többsége a Tárnoknak ezen véleményét fogadta el.

[19] A febr. 4-i 291. országos ülés részletes naplóját l.: *Jegyzőkönyv.* X. köt. 203. kk.

[20] A rendek e kérdésbeni utolsó állásfoglalására l. ötödik izenetüket: *Iratok.* III. köt. 360. kk.

[II.] *Februar 5-én* a KK és RR a Pest-budai álló hid tárgyában készitett 2-ik izenetet előbb kerületi ülésben megrostálva, utóbb pedig országos ülésben szórul szóra helybe hagyva a fő RRhez által küldötték.[21]

A fő RR pedig legelőbb is az úrbéri VII-ik t. cz. felett tanácskoztak ötöd izben.[22]

A TÁRNOK most sem nyugodhatik meg abban, hogy ha itt az úriszéknek csakugyan coordináltatni kell, egyedül az úrbéri viszonyokat illetőleg különválasztva coordináltassék. Mert e szerint, ámbár szóval ismételve kijelentik a RR, hogy kettős úriszéket alkotni nem akarnak, tettel mégis csakugyan kettőt alkotnak s mostani munkálódásukban azzal, amit in Coordinatione Fororum magok javallottak, ellenkezésbe is jöttek. Ugyanis az volt a fő RR értelme, hogy a földesúr és tisztje ne lehessenek jelen az úriszéken, de csak az úrbéri perekben ; a KK és RR ellenben mind a mellett, hogy jelenleg csupán az úrbéri viszonyokról rendelkezni akaró szándékjokat ismételve kijelentették, mégis a f[öldes]úr s tisztje biráskodásának kizárását úr és jobbágy között fennforogható mindennemű kérdésekre kiterjeszteni szándékoznak, pedig ilyes kérdések a jobbágyok magános pereiben is előfordulhatnak, s ezekre nézve magok javallották a KK és RR a törvényszékek coordinatiója alkalmakor, hogy a f[öldes] úr elnökséget viselhessen.[23] — A földesúrnak kirekesztését tehát egyedül az úrbéri perekre szoritani kivánván, egyszersmind mivel azon kivételt általános szabályok előbocsájtása nélkül tenni lehetetlen, a RR-ket felszóllitatni véli, hogy ha csakugyan nem akarnak az úriszékről e helyen általában szóllani, egyezzenek meg abban, hogy az 1-ő t. cz. 6-ik §.ának példájára[24] mondassék ki a már állapodást nyert elv, melly szerint a f[öldes] úr és tisztje úrbéri (de csak úrbéri) perekben nem biráskodhatik ; az úriszéknek minden esetre véghez viendő coordinatiója pedig annak idejére halasztassék.

AZ UGOCSAI FŐISPÁN mint egyéb alkalommal e tárgyban, úgy most is a RR munkálódásának formalitásában megnyugodott, a többség azonban a Tárnok véleményét fogadta el, annak elfogadására nyilatkozván röviden az ORSZÁGBIRÁJA is, aki egyébiránt azon idő óta, hogy a Budapesti álló hid tárgyában vámfizetéstőli mentségünk felfüggesztése elhatároztatott, maiglan a köztanácskozásban egy szót sem szóllott volt.

Ez után általmentek a fő RR magának az úrbéri szék elrendezésének egyes részleteire, s itt az elnök, közbirák, törvényes bizonyság, és tiszti ügyész iránti szabályokra nézve nem lévén immár semmi észrevételök, abban mindazáltal, hogy a tollvivőt nem az úriszék tennen tagjaiból, hanem a földesúr tetszése szerint bár tulajdon tisztjei közül nevezhesse, a TÁRNOK és JORDÁNSZKY továbbá is megmaradni kivántak, BÁRÓ PONGRÁCZ pedig hasonló értelmű véleményének azon okát adá hogy ezen országgyülésének nem lehet más rendeltetése, mint *principium conservativum cum progressiva emendatione* és igy semmiben sem lehet megegyezni, ami az aristocratia tekintélyét gyengíthetné. Azonban Szepessy, Szegedy, Gr. Battyányi Imre és Gr. Zichy Ferraris a RR véleményének elfogadására hivatkozván, s az ORSZÁGBIRÁJA, bár most is meg volt a főrendek véleményének helyes voltáról győződve, a további ellenzéstől elállani késznek nyilatkozván, a Fő H[ERCEG NÁDOR úgy jelenté

[21] Az izenetet l.: *Iratok*. III. köt. 384.
[22] A rendek utolsó állásfoglalását l. előbb, 173. és : *Iratok*. 361. kk.
[23] Az úriszékről szóló II. tc. 4. §-ában. L.: *Iratok*. II. köt. 325.
[24] Vö. a 55. old. 11. jegyzetével.

ki a többség akaratját, hogy a fő RR előbbi értelmének okai elő fognak ugyan az izenetben ujólag is számláltatni, mindazáltal ki fog jelentetni, hogy ha ezek sem lennének képesek a KK és Rket engedésre birni, a fő RR készebbek tovább észrevételeiktől e részben elállani, mintsem a felirást tovább hátráltatni.

E szerint tehát az úriszék coordinatiójának érdemére nézve mindenekben megegyeztek a fő RR, de a formalitás ellen mégis folytatják ellenzésöket. — Által mentek ez után az 5-ik §-usra, mellyre nézve már csupán a büntetésekbeli visszaélés akadályozása végett javallott két toldalékos óvás forgott kérdés alatt; s a fő RR Ő Herczegségének a Nádornak javallatára e részben is felhagyván észrevételeikkel, az egyeség ezen §. iránt már egészen megkészült.[25]

[III.] Következett most alsó Tótország nevezetének kérdése hatodizben. — Első szóllott

a pécsi püspök B. SZEPESSY: Utódjaink előtt, úgymond, ha jelen országgyülésünk irományait olvasandják, paradoxumnak fog látszani, hogy az úrbér iránti tanácskozás sorában a társországok határa feletti viszálkodás jelenik meg, még pedig a dolog belső érdeméből vitatva. Mondják ugyan a KK és RR, hogy a fő RR által kénszeritettek a kérdés érdemére bocsájtkozni, de miután Posega, Verőcze és Szerém vármegyéket tulajdon magok temérdekszer nevezték e jelen országok gyülésén alsó Tótországnak, miután Ő felsége is kegyelmes leirásában kétszer ismétli azon kifejezést s a RR még is később azt nemcsak kitörülték, hanem mindinkább kifejtették azt is, miképen ezen lépésre országunk integritásának tekintete által ösztönöztettek, valjon nem ők kénszeritették e a fő RRket, hogy távolrul a dolog érdemét is megillessék? Most kapni látszanak a KK és RR ezen alkalmon s magok mélyen béereszkednek. Előterjesztésöket felelet nélkül hagyni nem lehet, ez azonban hoszas vizsgálatokat kiván; előre igérem tehát a fő RRnek, hogy ha még ezúttal sem hagynának fel a KK és RR helytelen kivánságukkal, jövendőben puszta szavazatomnak kijelentésén kivül a tárgyhoz szóllani nem fogok, csak most az egyszer ne tagadják meg hoszasabb előadásomtul kegyes figyelmöket. (És szóllott is másfél egész órákig, az inductiva logicának okoskodásival, első királyaink idejétől kezdve a jelen korig, honi történetinknek minden időszakán, törvénykönyvünknek vastag tömegén, a diplomaticának ködlepte homályain, s az országgyülése irományok tengerén évről évre, lapról lapra, pontról pontra keresztül búvárkodva.) Beszédjének (mennyire a temérdek számok és nevek idézése között felfogni lehetett) némi kivonatját jövő levelemben közölni fogom, most lapjaim szűk köre hasonlót tenni nem enged.

Utána szóllott a TÁRNOK. Tanácskozásunk jelen fokára tartozik, úgymond, megfontolni, elegendők e a KK és RR által felhozott gyámokok arra, hogy alsó Tótországnak nemcsak országos végzéssé vált, de Ő Felsége által is megerősitett nevezetjétől elálljunk? Én tagadom, s tagadásomnak azon okát adom, hogy a RR által javallott változtatásnak se szüksége, se haszna, ellenben egy harmadiknak sérelmet okoz, s az országgyülési pertractatio rendjével merőben ellenkezik.

Mondják ugyan a KK és RR, hogy a bánáti nevezetnek maga Ő Felsége által javallott felcserélése példájára alsó Tótország nevezetjét is meg kell

[25] A végzésekre l. a főrendek ötödik válaszizenetét: *Iratok*. III. köt. 366. kk.

változtatniok, de a hasonlatosság egyátaljában nem áll. A bánáti megyék egészitő részét tévén Magyarországnak, reájok nézve sem igazgatási, sem közpolgári, sem vallásos tekintetben municipalis, vagy más különböztetésnek állapotja nem létez, és igy a bánsági név mai időben már tárgy nélküli puszta képzeletnél nem egyéb, s úgyszólván semmi ; s hogy nem az, senki sem fog kételkedhetni, aki az 1791 : 26-ik t. czikkellyel ösméretes lévén megemlékezik, hogy az evangelicusok vallásszabadsága Sclavoniára nincs kiterjesztve,[26] — vagy talán ezen törvényt kivánják megtörni (infringere) ? És senki sem fog kételkedni, aki tudja, hogy alsó Tótország nevezete mind közigazgatási, mind igazságszolgáltatási tekintetben lényeges különböztetésekkel van összekötve. Azt is mondják ugyan a KK és RR, hogy ezen 3 megyék Sclavonia nevezetével törvényeinkben különösen sehol sem neveztetnek. Ezen ellenvetést ugyan a pécsi püspök mély tudománnyal, és bámulatos emlékező tehetséggel egészen széltoszlatta, de menjünk hát a RR állitásának következményire. Hogy Sclavonia országa létez, s hogy a RR magok sem tagadják, sőt nagyon is állitják, azon 3 megyét azonban, mellyek maiglan Sclavoniát tették, attól elveszik, s Magyarországhoz vonják, — kérdem én tehát a RRket, mondják meg nekem, hol kell keresnünk, hol kell feltalálnunk azon Sclavoniát, amelly tulajdon vallomásuk szerint is létez, s mégsem létez ? Mi az, ami Sclavonia név alatt a Magyar Koronához visszacsatoltatott,[27] ha csaknem a Holdnak valamelly országa ? De légyen bár a dolog kétséges, légyen bár úgy, mint a RR állítják ; a diplomaticai discussiók jelenleg napirendre csakugyan nem tartozhatnak, csak úgy lehet tehát legalkalmasabban mind a két résznek lehető sérelmét kikerülni, hahogy a Status quis teljes épségében fenntartatik. — Ha Sclavonia nevezete a kérdésben forgó 3 megyéktől elválaszttatik, a Status quis sérelmét s a társországok jussainak tetleges csorbulatát tagadni senki sem merészelheti, ellenben ha úgy nevezzük, amint mindenkoron neveztük, Magyarországnak semmi sérelme sem történik, mert minden a régi lábon marad, minden úgy marad, amint magok a RR ezelőtt esztendővel akarták, javallották, felirásba tették.[28] Vagy ha csakugyan Magyar- és nem Tótországhoz tartoznak eme három megyék, a KK és RR ezt tavaly nem tudták? vagy ha tudták, országunk integritását könyelmüleg megsérteni semminek sem tartották ? Én a tudatlanságnak, én a könnyelműségnek szennyét magamra, ezen méltóságos táblára, az egész törvényhozó testre el nem vállalhatom, s elvállalnom jobágyi hódoló tisztem is tilalmaz ; mert maga Ő Felsége is kegyelmes leirásában megerősitette alsó Tótországnak ezen 3

[26] Az 1791 : 26. tc. 14. §-a mondta ki, hogy Horvátországban és Szlavóniában a helyhatósági törvények továbbra is érvényben maradnak s ezeknek megfelelően a két országban a protestánsok sem jószágot nem bírhatnak, sem hivatalt nem viselhetnek.

[27] A Magyarországhoz tartozó megyék, kerületek és vidékek visszacsatolása tárgyában kiadott 1741 : 18. tc.-ben van szó a megyék megnevezése helyett alsó Szlavóniáról, Tótországról, szerémi és alsó-szlavóniai kerületekről. Alsó-Szlavónia visszacsatolásáról intézkedik — a terület pontosabb meghatározása nélkül — az 1715 : 108. és az 1741 : 50. tc. is.

[28] A királyhoz felterjesztett törvényjavaslatban valóban Alsó-Tótország (Inferior Sclavonia) gyűjtőnév alatt szerepel még a három vitatott megye. *Iratok*. I. köt. 491, 501. — A szöveg megváltoztatását az 1834. szept. 9-i kerületi ülésben Hertelendy Miksa torontáli követ javasolta azzal kapcsolatban, hogy a rendek a kir. resolutio kívánságára a telekállomány nagyságát megyénként feltüntető lajstromban a „Bánáti kerületek (Districtus Banatici)" elnevezés helyébe Temes, Torontál és Krassó megyéket iktatták. *Országgyűlési Tudósítások*. III. köt. 505. — Azóta a vita minden izenetváltás alkalmával kiújult.

megyére alkalmazott nevezetjét,[29] már pedig országunk integritása iránti gondatlansággal vagy könyelműséggel Felséges Fejedelmünket vétek nélkül nem vádolhatnánk. Midőn tehát a társországoknak valóságos sérelmét látom felforogni, én a pert foglalással kezdeni, s azon többséggel, mellyet országgyülésünkön a magyarok képeznek, ellenök visszaélni nem akarok, s azért a felirásba ment, s Ő Felsége által is jóváhagyott országos végzéshez tántoríthatlan állhatatossággal ragaszkodva, a Karokat és Rendeket felszóllittatni javallom, hogy ezen viszálkodással semel pro semper felhagyjanak.

Szóllottak még B. BEDEKOVICS, és a pécsi püspök tudományossága iránti nagy dicsérettel KUKULYEVICS, Horvátország követe. — Közértelem szerint tehát végzésnek jelentetett, hogy a RR véleményét a fő RR egyátaljában el nem fogadják; a FŐHERCZEG NÁDOR mindazáltal kijelenté, hogy amiket mai nap e tárgyban szép bölcseséggel előadatni hallott, véleménye szerint azoknak nem kell ez izenetbe igtattatniok. — Ez iránt KUKULYEVICS azon megjegyzést tette, hogy az utókor itéletében ártalmára szolgálhat a társországoknak, hahogy a RR által érdemet illetőleg tett észrevételek czáfolatlan hagyatnak. Az ORSZÁGBIRÁJA mindazáltal helyesnek vélte a diplomaticai vitalkodásokat kikerülni, s a társországok jusainak óvására is elegendőnek itélte, ha csak általában fog megemlittetni, miképen hazánk históriájának czáfolhatatlanul bizonyos adatjai kétségen kivül helyheztetik, hogy alsó Tótország nevezetje alatt ezen 3 megyék értetnek. — És igy csakugyan végzésé lőn, hogy a pécsi püspöknek diplomaticus visgálódásai a válaszizenet anyagául fel nem vétetnek.[30]

Február 6-án a KK és RR Borcsiczky és Szirmay elnökségük alatt kerületi ülést tarottak, mellyben a *bolt jus* felett tanácskoztak hatodizben, — majdan közlendő érdekes vitatások után, 30 megye voxával 17 ellen előbbeni szerkeztetésök mellett maradván.

Később mind a két táblánál országos ülés tartatott. — A fő RR megrostálván Sclavonia iránt határozott tegnapi végzésök szerkeztetését, azt a KK és RRhez által küldötték. Egyszersmind felvették a Buda-pesti álló híd tárgyában költ 2-ik izenetet, s nem lévén ez ellen semmi észrevételök, megegyezésökrül s a küldöttség tüsténti kinevezésére is hajlandóságukról a RRket szóval értesitették. Mire aztán a RRnél ugyan azon küldöttséget javallotta az előlülő kir. személynök kirendeltetni, melly e tárgyban már előbbi alkalommal megbizva volt,[31] s megértvén a RR jóváhagyását, annak reménységében Czindery, Csapó, Majthényi László és Gr. Andrássy György kilépett követek helyébe egészen más megyék követeit, u. m. Palóczyit, Majthényi Antalt, Szalopeket és Szluhát nevezte ki, melly kinevezés felől a Főherceg Nádor értesittetvén, a fő RR részéről szintén az előbbi küldöttséget nevezte ki, hozzáadván Báró Perényi ugocsai főispányt, Gr. Károlyi Istvánt, és Gr. Andrássy Györgyöt. — Ezután elegyesülés tartatván az őfelségök közelgő születése napjára szavazott örvendő felirás, szokottan aláiratott, s megpecséltetett.[32]

[29] Azzal ti., hogy az elnevezést megemlítette és nem kívánta megváltoztatását: „. . . post verba *salvo quoad comitatus Sclavoniae inferioris* addatur: *Comitatus item Temes, Torontal et Krasso*". L.: *Iratok*. III. köt. 32.

[30] A hatodik főrendi válaszizenet idevonatkozó részét l.: *Iratok*. III. köt. 303. kk.

[31] Névsorát l. a bizottmány üléseinek jegyzőkönyvében: *Iratok*. I. köt. 400. kk.

[32] Az országos és elegyes ülés naplóját l.: *Jegyzőkönyv*. X. köt. 219. kk., a hódoló felirást: *Iratok*. III. köt. 397. kk.

Február 7-én a KK és RR ismét kerületi ülést tartottak, mellyben először a *bolt jus* tárgyábani hatodik izenet szerkezete, köziratra bocsájtás végett felolvastatott. — Utóbb felvétetett az úrbéri úriszék coordinatiojának tárgya hatodszor. Azon elvben, hogy az úrnak s tisztjének biráskodása, úr s jobbágy közt mindennemű kérdésekben, s nemcsak az úrbéri perekben eltörültessék, voxolás nélkül, csaknem köz értelemmel megmaradtak. A KK és RR azonban, a fő RRnek azon kijelentésök, hogy észrevételeiktől elállanak, ámbár fentebbi előadásom szerint csak az úriszéki tollvivőre értetett, az izenetben némileg homályosan látszatván kifejezve lenni, a KK és RR többsége olly értelemben vette a fő RR izenetét, hogy ezen kérdésben már minden ellenkezésről lemondottak, — ami azonban nem volt a fő RR értelme. — Végre Sclavonia iránt élénk nyilatkozások után 32 voxal 10 ellen szintén előbbi véleményöknél maradtak. (Bővebben jövő levelemben.)

220.

a)

1835. február 9.

Kerületi ülés.

Tárgy: A végleg hazatérő Kölcsey és Eötvös Mihály búcsúja a rendektől.

b)

1835. február 10.

Főrendi ülés.

Tárgy: A főrendek óvás mellett elfogadják a rendek véleményét a boltnyitás, az úriszék és a szlavóniai megyék kérdésében.

c)

Szepessy pécsi püspök febr. 5-i beszédének utólagos ismertetése.

a)

Pozsony, Februar 11-én, 1835.

— *Usque tu postera*
Cresces laude recens. — — — — —
— — — — — — — — *Sume superbiam*
Quesitam meritis.[1]

Lapjaimnak gyász szinű szegzete nem mindennapi veszteség jele ! Hű védjeid sorában csorbát szenvedel oh hazám ! csorbát, és tetemest, mert *Kölcseyt* s *Eötvös Mihályt* képviselőid között többé nem szemlélheted ! Időszakunkban, melly honunk jövendő sorsának rejtelmes csiráit méhében hordozza, mellyhez annyi remény s annyi várakozás mellé nem kevés csalódás is

[1] Horatius: *Ódák I. könyve, Ad Maecenatem.*

köttetett, mellyben olly számos küzdésre, de olly kevés tiszta önáldozatra találunk, a magyar becsületnek vigasztalására szolgál, hogy választott fiai sorában számosan vannak, kik méltók reá, hogy a kezeikre bizott nemzeti jussok kincsével sáfárkodjanak. S e számosak között nincs szebb, nincs tisztább, nincs minden haszonleséstől távolabb szemlélet, mint annak szemlélete, miként állottak rokonérzésökben karöltve a nemzeti képviselet tüskés pályáján Ötvös és Kölcsey két évekig, s miként szállottak le karöltve, midőn anélkül, hogy keblöknek nemzet s emberiség javára hiven ápolt érzelmeit megtagadnák, többé nem állhattak. Érzették ők, igen is mélyen érzették, hogy a hazát hiven s csüggedhetlen állhatatossággal szolgálni ha mindég és mindenütt kötelesség, kétszeres kötelesség az ama dicső pályán, mellyet nemzeti bizodalom (eme legfőbb ajándék ez életben) tüzött ki kevés választottaknak, s e kötelesség érzetében tartozni vélték magokat számadással a hazának, melly leszállásukat igazolhassa. — *Február 9-én* Széll és Roskoványi elnökségök alatt tartatott kerületi ülésben kellett fájdalmasan a fájdalmas igazolást hallanunk; midőn a napirenden volt némi szerkeztetési rostállások bérekesztése után követtársának nevében is, imigy mondá el követi pályája hattyúénekét, a tölgy- s borostyánkoszorús tiszteletre méltó

KÖLCSEY: Szathmár megyének két követi, kik honunkból együtt jövénk az ország törvényhozásában részt venni, most utólszor állunk itt a Tek[intetes] KK és RR szép koszorújában egymás mellett. Elérkezett a búcsú pillanata, s e pillantatban kötelességünknek hittük a tek[intetes] KK és RR előtt még egyszer megszóllamlani s elmondani fájdalmunkat, hogy a haza választott fiainak köréből távoznunk kell, elmondani az okot, melly e távozást szükségessé tette. Mert olly helyről lépünk le, hol lehetségig megállani küzdés és szenvedés közt is kötelesség, oly karokbul szakadunk ki, mellyek a fáradságos pályán baráti részvéttel valának felénk kinyujtva, s ezeket tekintve sem olly nemes barátság iránt hálátlanoknak, sem olly nagy kötelesség iránt hivteleneknek látszani nem akarunk. Ide jöttünkkor, Tek[intetes] RR, többek között két erős kivánat uralkodott lelkeinkben: emelkedést adni az adózó népnek, s a földbirtokot állandóbb és biztosb alapra helyhezni. Azt hivők, hogy e kettőt megtenni itt az utolsó idő, itt a legszebb alkalom, midőn törvényhozás útján a fejedelem és nemzet közti békés tanácskozásban eszközölni lehet azt, amiért máshol vérpatakok folytak, s inség boritott el egész országokat. E hit által vezéreltetve indultunk meg országgyülési pályánkon, s részint utasításunk eredeti és pótló pontjaira, részint küldőink irásban kijelentett megelégedésökre támaszkodván, boldogságot leltünk abban, hogy saját meggyőződésünket küldőink óhajtásaikkal párosithattuk. — Eljött az idő, s a k[irályi] válasz az urbérben megérkezett. Megyénk jónak látta az V-ik és VIII-ik czikkelyekre nézve a válasz mellé állani, s ezt olly egyetemi kitétellel adá tudtunkra, melly által a tőlünk két évekig követett elv egyszerre eltöröltetik, s mellynél fogva a szathmári követeknek ezentúl az előbbitől egészen különböző, az előbbivel egészen ellenkező utat kell kezdeni. Mit valának teendők? Engedni? az szivünk meggyőződésével meg nem fért. Nem engedni? azt követi kötelességünk nem hagyta. Tehát folyamodánk küldőinkhez, szabaditanák el régi elveinket, szabaditanák fel megkezdett pályánkat, mellyen mi a haza szerencséjének eszközeit feltalálhatni reménltük. Nem tevék, s szabadságukban volt nem tenni.[2] Mi eddigi pályánkon elhagyatva láttuk

[2] Vö. Kölcsey jan. 21-i beszédével és a hozzá tartozó jegyzetekkel, 140. kk.

magunkat, mi nem ismertük ama másikat, melly most előnkbe szabadott, s inkább leszállottunk helyünkről, mintsem botlás és tévedés veszélyének tegyük ki magunkat előttünk ismeretlen uton, s olly tudomány mellé álljunk, minek következésében az ország sebeit csak sokasodni hittük. Szivünk mondja: nem tettük rosszúl. Szivünk mondja: e tett által megóván elveinket, küldőink ellen sem vétettünk. Most ők másokat választottak helyünkre,[3] mi pedig megnyertük személyes szabadságunkat. Mi most otthon, vagy ahová sorsunk vezérlend, ismét vivhatunk elveinkért, törekedhetünk azoknak törvény s társasági rend, és önérzés által nem tilalmazott utakon győzelmet szerezni, igyekezhetünk azokat rokonérzelmű keblekbe általplántálni. Mert ha jók azok s a haza virágzására megkivántatók, bizony rokon keblek nélkül szűkölködni nem fognak. Távol vagyunk a büszkeségtől, magunkat csalhatatlanoknak gondolni. A velünk ellenkező véleményűektől soha sem kivántuk, hogy elveinknek hódoljanak, tőlök azt kérjük: bennünk csak a meggyőződés tisztaságát tekintsék, s ha sziv és ajak egybehangzik, egyenességünket bűnnek ne tartsák s engedjék nekünk a vigasztalást: lelkünk üdvösségét saját hitünk szerint kereshetni. Jelszavaink valának: *haza és haladás*. Azok, kik a haladás helyett maradást akarnak, gondolják meg, miképen a *maradás* szónak több jelentése van. Kor szerénti haladás épen maradást hoz magával, *veszteg maradás* következése pedig *senyvedés*. Isten őrizze meg e nemzetet minden gonosztól! Isten virassza fel a nemzetre a teljes felvirágzat szép napját! — oly kivánság, mellyet a Tek[intetes] RR mindegyike együtt érez velünk. — Elválunk Tek[intetes] RR! — de vétségeinkért bocsánatot nem kérünk. Mint ember, nem bántottunk senkit, mint követ, elveink mellett harczoltunk, s a harcz a haza szine előtt folytatva czéljaiban szentebb vala, mint vétséggé válhasson. De köszönetet mondunk részint türelemért, részint forró hiv barátságért. Ennek emlékezete fogja éltünk legvégső napjait is felderiteni. Utolsó kérelmünk ez: tartsanak fel a Tek[intetes] RR számukra egy kis helyet sziveikben, de csak addig, mig a hazának, a nemzetnek, s az emberiségnek hivei lenni meg nem szününk.

A köztisztelet, mellyet Kölcseynek tiszta keblétől, s charactere Geniejétől még az irigység sem lenne képes megtagadni, éljen kiáltással adott kifakadást érzelmeinek, melly alig hangzott el, midőn BALOGH imigy szóllamla fel: Szathmárnak volt nagyérdemű követe, társának nevében is búcsút vevén, e búcsúvétel hallatára olly fájdalom foglalta el keblemet, mellynek következésében őszinte vallást teszek, miképen magamat e jelen pillanatban komoly tárgyakbani tanácskozásra alkalmatlannak érezem. Hiszem én, hogy a Tek[intetes] RR osztoznak velem e fájdalom érzelmeiben, s azért bátor vagyok javallani: halasszuk holnapra tanácskozásainkat s e mai napot bánatunk enyhitésének, s bucsúzó barátinknak szenteljük. (Helyes! helyes!, oszoljunk!) — Egyedül PÉCHY tartotta jónak jelét adni, hogy érzelmei különbözők, s felkiáltott, hogy *még csak tizenegy óra*. — De a RR indúló félbe látszattak tenni magokat. SZUCSICS kijelenté, hogy Bars vármegyét pártolja, — BŐTHY hasonlót jelentett, — helybehagyó felkiáltások hallatszottak, mire SZÉLL mint elnök csaknem közönségesnek látván a RR óhajtását, az ülést eloszlatá.

[3] Darvay Ferenc és Becsky Károly foglalta el Kölcsey és Eötvös Mihály követi székét.

Ez a nap tehát a több mint magános, s inkább nemzetinek, hazafinak nevezhető barátságnak lőn szentelve. Kölcsey másnap indúlandó volt haza felé, s nálla (Eötvös bé fogja várni Szathmárnak uj követeit, a megye széke üresen nem maradhatván) egymást felváltva gyülekeztenek a távozó nagy férfinak rokon érzelmű barátai, őt még egyszer látandók, vele még egyszer szóllandók. — Estve az Aranynap fogadó termében 50 személynyi teritetü bankettnál ittuk a búcsú poharát. Egybegyülve valának a búcsúzóknak politicai baráti, s mások is, kik bár nem mindég azon egy elvek zászlói alatt küzdöttek, de személyeiket mindég tisztelék. Az ünnep fényes volt és komoly, komolyan vidám, mint a búcsú pillanati szoktak lenni érző kebleknél, mert a fájdalomnak is megvan saját öröme, s a gyötrelemnek saját éldellete. Megtöltetvén a poharak, PALÓCZY a közfelszóllitásnak engedve pezsgő poharat emelt, tárgyhoz illő beszédben magasztalván a búcsúzók érdemét. Szóllott az elvekről, mellyekért rendithetlen álhatatossággal küzdöttenek, mellyekért követi pályájokrul leszállanak. Megemlité, miként mozgás úgy az erkölcsi, mint természeti világ életének feltétele, s miként mozgás nélkül rothadás ered. Igéretet tőn a jelenlévők nevében, hogy hivek maradnak mindenkoron s az életnek minden helyzetében a hazához, mellyért a búcsúzók társaságában küzdeniök olly édes vala. Hasonló hivségre szóllitá fel a távozókat, s kitűrésre, el nem csüggedésre buzditá, győzelmet jósolván a cselszövények minden ármánykodásai, az oligarchikus ellenszegülés minden renunciumai ellenére azon elveknek, mellyekért ők, az emberiségnek nemes barátai magokat feláldozák. Utóbb az egy czélra törő s igy a távolban is egyesülten maradandó barátságra térvén, viszonzást kért s adott, és minden jelenlévők sziveiben teljes viszhangra talált meleg búcsú szavakat mondott a távozókhoz. — KÖLCSEY s EÖTVÖS MIHÁL külön beszédben feleltenek. Megemliték, miként kétszeres fájdalommal kell a bucsú pillanatjában küzdeniök, egyik az, hogy ily nemes barátság karjaiból kell távozniok, másik az, hogy legyőzetve látják ama szent elveket, mellyekért, s velök hon és emberiség javáért ily bajtársakkal küzdöttenek. Nekik öröm s dicsőség vala ezen férfiak sorában állani, annál nagyobb öröm, mert nékiek azon ritka szerencse is jutott, hogy mindkét részről olly társsal dicsekedhettek, kivel első pillanattól a végső perczig minden érzelemben, minden gondolatban egyesülve, s a legszorosabb barátság egyetértésében karöltve álhattak. Még egyszer futották végig követi pályájok emlékezetét, még egyszer gyönyörködtek nemes barátik egyesületéhez szólhatni, még egyszer esküdtek hüséget a hazának, s még egyszer tettenek ünnepélyes igéretet, hogy törvény és becsület által nem tiltott utakon mindent el fognak követni honunk s emberiség javára jóknak ismért elveik győzedelméért, s hogy a haza boldogságán minden magános érdek és haszonvágy nélkül, hiven munkálódni soha meg nem szünnek. — PALÓCZY a 2-ik poharat hazánk nagy fiának *Széchényi Istvánnak* emelte, kinek jelenléte az ünnep diszét nevelé. Ő három toastot ivott, — elsőt a bucsúzókhoz, másodikat *Prónay*ra köszöntve, a vélemények szabadságáért, s az őszinte akaratnak különböző vélemény[4] mellett is tiszteléséért, harmadikat igy: Legyen meg Istennek ami Istené, Fejedelemnek ami Fejedelemé, de legyen meg a nemzetnek is ami a nemzeté ! Adja Isten, mi hamarébb alkothassuk

[4] Prónay János nógrádi követ egyike volt azoknak, akik a rendi tábla vitái során Széchenyi hídépítési tervének egyes részleteivel kapcsolatban a legtöbbet akadékoskodtak. (Vö. 121. és 134. old.)

magyar nyelven törvényeinket, s magyar nyelven szóllithassuk Fejedelmünket ! ! Szirmay felállván : Én, ugymond, ezen toasthoz azt adom, hogy mi magyar nyelven szóljunk királyunkhoz, ő pedig értsen bennünket. — Ez nagy tetszéssel fogadtatott. — A bucsúzókhoz intézve sokan emeltek poharat, Balogh megemlékezvén jelszavukra,[5] hoszú életet kivánt nekik a haladó hazában, — Tarnóczy a jutalmat nem váró, s nem is kivánó hazafiság lelkesedését, — Ghéczy az erények egyesületét, — Somsics az állhatatosságot kötötte össze emlékezetökkel, — Bezerédy az általok védett elvek repraesentánsainak nevezé a bucsúzókat, s reménytölten kivánta, hogy elveikkel együtt phőnix gyanánt feltámadva diadalmat nyerjenek, — Nagy Pál kivánta hogy polgártársaik hálátlansága soha se győzzön csüggedhetlen álhatatosságukon. — Kölcsey felelt, hogy a hazától hálát várni nem lehet, mert aki mindent tett is érette, csak kötelességét teljesitette, ezért pedig hálát kivánni hiba. Szabad a legnagyobb példákat is követésre kitüzni, s ő Themistocles és Aristidesként, bármi történjék is vele, örök hűséget esküdött a hazának. A búcsúzók egyebiránt minden hozzájok intézett toastra feleltek. Érdekes volt hallani, midőn Kölcsey emberszerető keblének meleg érzetével, az adózó nép emelkedésére emelvén poharát, *Nagy Pál* magasztalására ment által ; dicsőségének vallá, hogy két évekig állhatott egy pályán vele, aki első merészlett a népnek szent ügyében felszóllamlani[6] még 1807-ben, midőn az ilyes elvek bűnnek tartattak, s most is csak annyira mentek még, hogy megszenvedtetnek. Kivánta, hogy velünk együtt elveink gyümölcsét láthassa. Nyilván elösmeri, hogy Nagy Pál volt az, aki első szikrát gyujtott 27 évek előtt kebelében, őt mesterének nevezé, s büszkének vallá magát, hogy mesterének pályatársa lehetett[7] — Patay viszont a bucsúzókat nevezé vezéreinek, s tudatá a gyülekezettel, hogy követvén tettöket, ő is az urbéri V-ik czikkely miatt lép le pályájáról, s ugyanazon elvek miatt mához egy holnapra többé nem követ.[8] — A többi toastok közül még ezeket emlitem : A megyék és városok egyesületéért több izben (mire Vághy[9] lelkesen felelt), — a Jász, Kún, Hajdu kerületekért, mellyek tetleges példáját mutatják, hogy az V.t.cz. 2-ik §-usát elbuktatni kár vala, (Palóczy) és ismét érettök, kiknél a törvényelőtti egyenlőség már tetleg divatozik[10] (Balogh), — Erdélyért, hogy bajaiból

[5] Kölcsey hangoztatta előbbi beszédében, hogy *haza és haladás* volt a jelszavuk.

[6] Vö. előbb, a 37. old. 16. jegyzetével.

[7] Kölcsey véleménye annál figyelemre méltóbb, mivel naplójában 1833. júl. 10-én még csalódottan azt irta, hogy „az 1825-i országgyülés oppositiojának vezére már régóta a kormány kenyerét emészti. Saját javait, lakházán kivül, elköltvén, s szegénységet . . . méltósággal türni nem tanulván, pénzért a forráshoz folyamodott." L.: *Kölcsey Ferenc országgyűlési naplója és Wesselényi védelme.* Bp. 1874, 240. — Erre a véleményre az adott alkalmat, hogy Nagy Pált kevéssel az országgyűlés megnyitása előtt kinevezték a csődbejutott Pálffy Ferenc gróf zárgondokának. Horváth Mihály viszont joggal utal arra, hogy Nagy Pál nem egy zárgondnoksággal kezdte és végezte volna hivatali pályáját, ha meggyőződését áruba akarta volna bocsátani. Ő is azt hangsúlyozza, hogy egyszerűen a reformmozgalom haladt erősen túl Nagy Pál nézetein. *(Huszonöt év . . .* 3. kiad. Bp. 1886, I. köt. 290. kk.)

[8] Patay Sámuel Abauj megye ellenzéki követe volt.

[9] Sopron város követe.

[10] A jászkun kerületek visszaváltása (1745) során az egyes városok és községek lakói a megváltás összegéhez való hozzájárulásuk arányában kaptak földet a közösből és ezzel szabad birtokosokká váltak. A hajdúk Bocskai által 1605-ben történt megnemesítését ugyan a magyar törvényhozás nem ismerte el, helyzetük azonban a személyes szabadság és birtokjog tekintetében a kunokéhoz hasonlított.

győzedelmesen kivergődjék,[11] és Wesselényiért, s Erdélynek hazánkkal egyesülteért (KÖLCSEY), — a szép nemért, mert lelkes nők nélkül a polgári erények s nemzetiség meleg érzése ki nem fejlenek (ZARKA) — a Széchényi Stadiuma 12 törvényeinek[12] mihamarébb törvénykönyvünkbe igtatásaért (ÖTVÖS M.), — a sajtószabadságért (PALÓCZY), — a különböző vélemények egy közös czélban, a honszeretetben egyesületeért (MARCZIBÁNY), — a holtak emlékezetére, Széchenyiek, Festeticsek, Marczibányiak, kik gazdagságukkal nem fösvényen áldoztak a hazának, és Kazinczy a haza emlékezetében éljenek ! ! — (KÖLCSEY). Ezen toasthoz SZIRMAY Balogh Jánosnak, a 8 diaetákon változhatlannak emlékét kapcsolta[13]. — TARNÓCZY köszöné Bars v[ármegye] nevében, mert Barsnak Rendei büszkék, hogy ama nagy halottat s fiát, erényeinek örökösét sajátjoknak mondhatják. — Emelkedtek poharak *Somsicsnak*, a fáradhatlanúl munkás kerületi jegyzőknek *Palóczynak* és *Dessewffynek*, *Bőthynek*, ki a házigazda szerepét viselé, s az örök igazságnak nevezni szokott *Bezerédynek* egészségére. — Csaknem az utosók között mondotta el búcsúszavait HERTELENDY KÁROLY távol lévő követtársának, a lelkes *Deák Ferenczneк* nevében is ; meghitt barátjának említése új erőre éleszté, az érzés töltötte kebelből mondott beszédek miatt tikkadt KÖLCSEYT s meleg érzelemmel áldozván távol barátja emlékezetének, kéré a jelenlévőket, mondanák meg neki, hogy a bucsú pillanatában az ő nevét azoknak sorában említé, kiktől elszakadnia fájdalmas, s kiknek kezeibe teszi le esküjét, hogy a hazához s emberiséghez mindég hű marad. — Az eredeti typusát utolsó perczig hiven megőrzött bankettnek február 9-én éjfélkor (PALÓCZY emlékeztetése szerint a lunevillei békekötés[14] aláírásának órájában) lett vége.

Másnap, *február 10-én* Kölcsey elutazott — *Balogh*, s az ifjuságnak húsz egynehány főből álló választmánya több bérkocsikon elkisérték Köpcsényig, — ott az ifjúság nevében SZINTAY mondott érzékenyen komoly búcsúbeszédet a távozóhoz, s KÖLCSEY felelt. Beszédjeiket Köpcsénnek összesereglett lakosi fedezetlen fővel halgaták, s a nemes keblű hazafi (kinek barátságával én is dicsekedhetni büszkeségemnek tartom) jó kivánásinktól kisérve, utját Pest felé folytatá.

[11] Az erdélyi ellenzék egyre hevesebbé váló sürgetésére a király végre 23 évi törvényellenes kormányzás után 1834. máj. 26-ára összehívta az erdélyi országgyűlést. Az országgyűlés időszaka a többséget képező ellenzék és Estei Ferdinánd főherceg királyi biztos közötti éles közjogi harcban telt el s a helyzet január végén, amikor Wesselényi kőnyomatos nyomdát létesített az országgyűlési naplójának sokszorosítására, annyira elmérgesedett, hogy a királyi biztos az országgyűlés feloszlatására tett javaslatot a királynak.

[12] Széchenyi a *Stadium*ban (megjelent Lipcsében 1833 őszén) az ország lakosainak polgári létét megalapozandó, 12 törvényt javasolt : 1. Polgári hiteltörvényt, 2. az ősiség eltörlését, 3. a magszakadásból eredő fiskalitás eltörlését, 4. bírhatási jogot mindenkinek, 5. a törvény előtti egyenlőséget, 6. a nemtelenek részére megyei ügyvédet, 7. a házipénztárba nemes is fizet, 8. az országos költségekre szintén, 9. a monopóliumok, céhek stb. eltöröltetnek, 10. a hivatalos nyelv a magyar, 11. a király a Helytartótanácson keresztül kormányoz, 12. a törvénykezések és köztanácskozások nyilvánosak.

[13] Id. Balogh János (1759—1827), Bars megye mostani követének apja, 1792-től hat országgyűlésen át Komárom megyét, kettőn pedig Bars megyét képviselte következetesen ellenzéki szellemben.

[14] 1801. febr. 9-én kötötték meg Luneville-ben a második koalíció 1799-ben megindított háborúját lezáró békét. A békekötésből a harctéren vesztes Ausztria viszonylag szerencsésen került ki : lemondott Belgiumról, de megkapta újból Velencét, Isztriát és Dalmáciát.

b)

Vasárnap, *február 8-án* a Buda-pesti álló hid tárgyában kirendelt országos küldöttség[15] első ülését tartotta, s alküldöttséget nevezett, melly Pestre menjen s a szükséges előmunkálatokat a helyszinén megtegye. Tagjai ezek: *Széchényi István* és *Károlyi István* grófok, *Bőthy Ödön* s *Dubraviczky Simon*, nem különben *Havas* és *Nagy Benedek*, Pest és Buda városok követei.

Február 9-éről fájdalmas tartalmú jelentésemet megtevém. — *Február 10-én* a KK és RR tábláján tartatott országos ülésben a *bolt jus*, és *urbéri VII-ik* t.cz. tárgyában 6-ik,[16] a *sclavoniai* nevezet iránt pedig 7-ik izenet[17] a kerületi szerkeztetés szerint szórul szóra jóvá hagyva a főrendekhez által küldetett,[18] — kik azokat nyomban tanácskozás alá vették. — A *bolt jus* iránt végre csakugyan oda ütött ki a fő RR többségének véleménye, hogy a KK és RR értelmét ugyan magokévá most sem tehetik s ellenokaikat ez alkalommal is válaszizenetjökbe foglalandják, tekintvén mindazáltal a tanácskozás alatt lévő urbéri tárgynak valahai bérekesztése iránti feszült várakozást s egy pont miatt az egészt hátráltatni nem akarván, de különben is teljes bizodalommal lévén, hogy Ő Felsége, kinek kegyelmes válasza hozta volt e tárgyat legelőbb mozgásba,[19] a földesuri jussoknak (véleményök szerint) illy tetemes csorbitásában megegyezni nem fog: minden kitelhető óvások mellett reá állanak, hogy e tárgy is a többiek sorában a KK és RR javallata szerint Ő Felsége elébe felterjesztessék. — A TÁRNOK ugyan erősen ragaszkodott az előbbi véleményéhez,[20] s nem akarván példát adni reá, hogy az egyik rész engedését tartós és erős megmaradással ki lehet kénszeriteni, a felirást most is ellenzette; azonban csakugyan kisebb számban maradt.— Ezen erős ellenzésre talált pont tehát eképen béfejeztetvén: a VII-ik articulusnál már közönséges volt az értelem, hogy miután az előbbi pontnál engedtek a fő RR a tractatusok bérekesztése tekintetének, itt sokkal csekélyebb a két tábla közötti különbség, mintsem hogy a felirást emiatt hátráltatni kivánhatnák. Annak okáért itt is előbbi elveikhez ragaszkodva nem ellenzik ugyan, hogy a dolog úgy, amint a RR akarják, felirásba menjen, mindazáltal még egyszer felszóllitják a RRket, hogy a törvényczikkely bévezető szakaszában, hol az úr s jobbágy közti kérdésekben biráskodandó uriszéknek coordinatioja emlittetik, ez nem minden ilyes kérdésekre, hanem egyedül az urbéri perekre szorittassék, s a kifejezés is ahhoz alkalmaztassék.[21] (Amiben azonban előre látható, hogy a KK és RR meg nem egyeznek.)

Végre még egyszer és utoljára megujultak az alsó Tótország nevezetét tárgyazta élénk vitatások. Most is közönséges volt az értelem, hogy a fő RR

[15] Kiküldetésére l. a febr. 6-i ülésekről mondottakat, 183. old.
[16] L.: *Iratok*. 381. kk.
[17] Uo. 404. kk.
[18] A febr. 10-i 294. országos ülés naplóját l.: *Jegyzőkönyv*. X. köt. 221. kk.
[19] Azáltal, hogy a boltnyitást földesúri regálénak minősítő eredeti törvényjavaslat megváltoztatását kérte és azt javasolta, hogy bizonyos taxa lefizetése ellenében — a bánáti megyék mintájára — bárkinek szabad legyen boltot nyitni. Vö.: *Országgyűlési Tudósítások*. III. köt. 541. kk.
[20] Utolsó állásfoglalását l. előbb, 181. kk.
[21] A vitatott pontokra vonatkozó hatodik főrendi válaszizenetet l.: *Iratok*. III. köt. 394. kk.

egyátaljában nem osztoznak a KK és RR nézeteiben ; mindazáltal nem akarván a diplomaticai feszegetések vitáit folytatni, KUKULYEVICSnek ismételt ellenmondása mellett is győzött ugyan az urbéri tárgy felterjesztése szükségének tekintete, s a repraesentatiót a fő RR többé nem ellenzik, de megóvni kivánják a társországok vélt jussait, s azért ünnepélyes óvás gyanánt egész terjedelmében magokévá teszik a KK és Rendeknek azon ismételt nyilatkozását, hogy *Sclavonia* nevezetének *Posega*, *Verőcze* és *Szerém* megyék egyes megnevezésére való átcserélése a dolognak diplomaticai állását teljességgel nem praeoccupálja, s mind a két résznek jusai előbbi állásukban sértetlen fentarttatnak.[22]

E szerint tehát bár a dolog érdemére nézve most is megvan a véleményi különbség, de még is megkészült az egyeség, s *február 11-ére* a fő RRnél szerkeztetési rostálat, a RRnél pedig az utolsó válaszizenet kézhez vétele végett országos ülés lévén hirdetve ; az urbér tárgya kevés napok alatt végre csak ugyan másod izben felirásba megy.

c)

Most már előbbi levelem igérete szerint[23] igyekszem pécsi püspök b. SZEPESSYnek február 5-én alsó Tótország nevezete tárgyában mondott hoszú beszédje adatjait lehetőleg rövid velős kivonatba összeszerkeztetni :

Négy időszakra kell, úgy mond, hazánk historiáját a fennforgó kérdésre nézve osztani. Első időszak Kálmán királytól Szilágyi Mihály idejéig, 2-ik Corvinus Mátyástól a mohácsi gyásznapig, 3-ik ezen időtül 1687-ig, a 4-ik végre 1715-től a mai napig terjed. — Az első epochát illetőleg történetirati buvárkodással kifejti, miképen ingadoztak első királyaink idejében a Dráva mellyéki tartományokra nézve a magyarok jussai mindaddig, mig László király alatt erősebb lábra nem tétettek. Több rendbéli adatokat idéz a Salertina Historiából[24] s más régi munkákból annak bizonságaúl, hogy már Sz. László idejében a Dráva tett határt Magyar- s a társországok közt. Megemliti, hogy historiánkban egész Tótország bánjának nevezetje alatt legelső jelenik meg *Stephanus filius Miskae Banus totius Sclavoniae, et Comes Segniae ac de Sümegh.* Ez előtt királyaink fiai szokták volt gyakor izben herczegi czim alatt azon tartományokat kormányozni, s csupán első Lajos idejétől láthatjuk egész Sclavonia és Croatia bánjait a Decretumok befejezésében megnevezve. Azonban valamint Sclavonia, Croatia és Dalmatia nem mindég egy bánság alatt neveztetnek, úgy azon országok határaiban is több és különbféle bánságok voltak, s azok különbféle képen változtak is, anélkül hogy emiatt Sclavoniától elszakadva lenni mondathatnának. Igy 1-ő Lajos Decretumában Dalmatiáról nincs emlékezet, *István* neveztetik egész Sclavonia és Croatia bánjának, mellette pedig *Domokos* Machowi, és *Miklós* Zewrini bánok is emlitetnek.[25] Már 1-ő Mária decretumában a Zewerényi bánságrol

[22] Az ilyen tartalmú hetedik rendi izenetet l.: *Iratok*. III. köt. 407.

[23] L. előbb, 181. old.

[24] Tamás spalatói főesperesnek a XIII. század közepén irt munkája : *Historia Salonitarum pontificum atque Spalatensium*. Kiadva Schwandtner, J. G., *Scriptores rerum Hungaricarum* . . . III. köt. 1748.

[25] I. Lajos 1351-i decretumának megerősítő záradékában, az országos méltóságok felsorolásánál.

nincs emlékezet, ellenben Croatia Sclavoniától egészen elszakitva, s Dalmátországgal összekapcsolva emlittetik. *Lindway István* slavoniai, *Themplinus de Sancto Georgio* croatiai, és dalmátiai bánoknak neveztetvén, s mellettök mégis *Stephanus filius Philpes* mint Machovi bán is megjelen, még pedig a croatiai és dalmatiai bán előtt nevezve.[26] Már ismét Sigmond idejében a három társország bánsága egyesítve szemléltetik, s *Paulus de Petth* Dalmatia Croatia és egész Sclavonia bánjának neveztetik, mellette azonban nemcsak *Maróth János* Machovi bán megemlitetik, de még arról is említést láthatni, hogy *Honor Banatus Zewriniensis vacaverit.*[27] Ezekből meg lehet győződni, miképen nem csak a bánsági méltóság kiterjedése igen gyakran változott, hanem báni hatóság alatt lévő társországok belsejében is külön bánságok támadtak és enyésztek, mellyek idő s körülmény szerinti katonai parancsnokságoknál egyebek nem voltak, s a társországok integritásának kétségen kivül legkevésbé sem ártottak. Ilyen lehetett később a *szerémi* (syrmiumi) bánság is, mellynek Mátyás király idejében Sclavoniától külön szemlélhető megnevezése[28] szintén nem mutathatja azt, hogy Szerém alsó Tótországhoz nem tartoznék. Ami pedig magát azon kérdést illeti, hogy hol fekszik Sclavonia? meddig terjed, s melly megyék tartoznak hozzája ? erre is biztos világosságot deritenek törvényeink évkönyvei. — Ugyanis a *marturina* névvel nevezett adót az Aranybullának 27-ik fejezete hozta be, ezen szavakkal : *Marturinae juxta consvetudinem a Colomanno Rege constitutam solvantur.* Mi légyen pedig a *marturina?* ezt megmagyarázza *Albert királynak* 7-ik t.czikkelye, midőn a magyar birodalomnak különböző részeiben divatozott különböző adókat eként számlálja el : *Lucrum Camerae in Regno Hungariae, quinquagesimam in Partibus Transylvaniensibus, ac Mardurinas in Regno Sclavoniae exigi consvetas, exigi faciemus.*[29] Ha igaz tehát hogy a marturina adó Sclavoniában fizettettek, annak is igaznak kell lenni, hogy ahol az adónak ezen neme divatozott, azon részek Sclavoniához tartoznak. És igy kérdés különösen, kik fizették a mardurinákat ? Megfelel reá 1-ő Lajos királynak 1351-ki 12-ik czikkelye, midőn ezeket mondja : *Lucrum Camerae nostrae nobiles inter fluvios Dráva, Száva ac de Posega et Valkó cum aliis viris nobilibus regni nostri unanimiter solvere teneantur. Nec ratione collectae marturinarum Bansul Mora* vocatarum, a modo in posterum molestentur.* — Ezekből világos, hogy a magyarországi, és Dráva—Száva közti nemesek Kálmán király idejétől Nagy Lajosig különbözőleg adóztanak, — amazok lucrum camerae, ezek marturina fizetéssel tartozván ; — világos továbbá hogy a marturinák csak Sclavoniában fizettettek, s mivel *nobiles inter fluvios Dráva Száva, ac de Posega et Valkó* tartoztak ezen adót fizetni, az is tagadhatlanúl bizonyos, hogy a most nevezett részek, következőleg *Posega, Verőcze, Szerém* megyék *Valkóval* egyetemben Sclavoniához tartoznak. Hasonló bizonyitványúl emlit két régi diplomát. Az első által *Colomannus Dux Ruthenorum seu Russiae Rubrae, et totius Sclavoniae* úgy mint Sclavonia herczege a valkói lakosoknak bizonyos kiváltságokat

* Marturina — Bansul mora (Ilyriai nyelven) Mosóczy szerint = vectigal maritimum. (Kossuth jegyzete).

[26] Mária királyné 1384-i decretumának megerősítő záradékában.

[27] L. mindezt Zsigmond 1405-i első dekrétumának megerősítő záradékában.

[28] Vö. a 193. old. 32. jegyzetével.

[29] Az 1439-i decretum 7. §-ában tesz Albert ígéretet arra, hogy a felsorolt jövedelmeket „more alias ab antiquo consueto" fogja beszedetni.

ád.[30] A második által *Béla* hasonlóképen úgy mint Sclavonia herczege *hospitibus de Sancto Ambrosio* a verőczeiekhez hasonló szabadságokat enged, s ezen szabadságok között első, hogy a verőczei főispánynak (Comitis de Verőcze) hatósága alá ne tartozzanak.[31] Már pedig hogy ha Valkó és Verőcze Sclavoniában feküdtek, képtelenség nélkül tagadni nem lehet, hogy természeti fekvésöknél fogva Posegának és Verőczének is oda kell tartozni.

A 2-ik epocha Mátyás király idejétől a mohácsi gyásznapig terjed. Itt jelenik meg évkönyveinkben legelőször a szerémi bánság nevezete 1464-ben.[32] Ez azonban valamint Mátyás alatt született, úgy kevéssel utána el is enyészett, mert 1495 óta sem Ulászlónak számos törvényeiben, sem a későbbi oklevelekben többé nyomára nem akadunk; s különben is ezen szerémi bánság az első epochára nézve mondottak szerint nem volt egyéb katonai praefecturánál. Ellenben a három társországok bánságai mindég egyesülten láthatók, 1495-ben Corvinus János, 1498-ban Kanisai György, 1500-ban és 1504-ben ismét János liptói herczeg, 1514 Beriszló Péter egyszersmind veszprémi püspök viselvén a 3 társ országok bánsági méltóságait.[33] Ezen időszakban legnagyobb figyelmet érdemel az 1471 : 6.t. czikkely, mellyben Croatia, Dalmatia és Sclavonia Partes inferiores névvel neveztetnek,[34] s innen magyarázható, hogy ámbár később némelly törvényekben Posega, Verőcze és Szerém megyék Sclavoniának világos megemlitése nélkül az ország alsó részeihez számittatnak, ezen nevezet a társországok jusainak épen nem sérelmes. A KK és RR több ez időbeli törvényeket hoznak ugyan fel állitásuknak bizonyitására, de azoknak egyikében sem mondatik világosan, hogy a kérdéses 3 megyék Magyarországhoz tartoznak. Ilyen az 1478 : 7-ik t.cz. Ebben ugyan Posega, Walkó, és Szerém megyék több magyarországi megyékkel egysorban neveztetnek. De egy az, hogy még itt is, minden közbezavarás nélkül egymás után tétetik ama 3 megye, mintegy annak bizonságaúl, hogy egy territoriumhoz tartoznak, más az, hogy ezen törvény a megyékben tartani szokott közgyüléseknek, vagyis közönséges bíróságoknak tartásától oldozza fel országunk akkori szegénysége miatt a nemességet, az emlitett, s még némelly más megyékben azonban ama bíróságoknak gyakori rablás és fosztás közbejötte miatt tartását parancsolja; és minthogy csupán vármegyei bíróságról rendelkezik, s az ezek tartásának okául adott rablások nem egész Sclavoniában gyakoroltattak, nem is lehetett alsó Tótországot egészen emliteni, hanem csak ezen 3 megyéket kellett megnevezni. 2-ik hasonló törvény az 1498 : 16. czikkely, itt is több magyar megyékkel egyetemben neveztetnek ugyan Posega, Walkó és Szerém megyék, de hasonlókép egymást nyomban követve s a *Comitatus partium inferiorum* nevezetnek előre bocsájtásával; melly alatt hogy Sclavonia is értetett, a fentebb felhivott 1471 : 6. törvényből

[30] Az idézett 1231-i oklevél eredetije az Országos Levéltárban van, *Dl. 536.* sz. alatt. Kiadva l. Fejér *Codex Diplomaticus*ában, III/2, köt. 237. kk. (A szövegben Kálmán címe: Rex et dux totius Sclavoniae.)

[31] Az 1269-ből való oklevél eredetije az Erdélyi Múzeum levéltárában van. Kiadva l. Fejér, *Codex Diplomaticus*, IV/3. köt. 530. kk.

[32] „Honore banatus Syrmiensis vacante." (Mátyás 1464-i decretumának megerősítő záradékában.)

[33] Vö. az emlitett években kiadott decretumok megerősítő záradékaiban felsorolt országos méltóságokkal.

[34] A szónok félreérti a törvény szövegét: abban „. . . castra finitima, in partibus scilicet superioribus et inferioribus, *sive* in regnis Sclavoniae, Dalmatiae, Croatiae . . ." szerepel, tehát Szlavónia nem azonos a partes inferiores-szel.

világosnak lenni állitja. De különben is, hogy ha a magyar megyékkel egysorban történt emlitésök miatt ama 3 megyéket Magyarországhoz tartozóknak kellene itélnünk, úgy a zágrábi püspökséget, az auraniai perjelséget, és Comites de Frangepanibus et de Corbavia is Magyarországhoz tartozóknak kellene mondanunk, mert ugyan csak az 1498-ki 20. és 22-ik t.czikkelyekben, a magyar banderialisták közé keverve emlittetnek.[35] 3-ik törvényczikkely az 1492 : 8-ik s az ezzel szórul szóra megegyező 1490-ki diploma 12-ik §-usa,[36] mellyekben azonban territorium kérdése fenn nem forog, hanem egyedül az mondatik, hogy a *syrmiumi*, nándorfejérvári és jaiczai bánságokra, valamint a három társországokéra is érdemes magyarokat tartozzék a fejedelem kinevezni. Igaz ugyan, hogy itt a szerémi bánság külön neveztetik, de ez semmit sem mutat Sclavonia ellen, különben azt kellene mondanunk, hogy a Székelyföld sem tartozik Erdélyhez, mert ugyanezen czikkelyben az erdélyi vajdaság és székely grófság külön neveztetnek.

(Folytatása következni fog.)

221.

a)

Szepessy püspök február 5-i beszédének folytatása és befejezése.

b)

1835. február 7.

Kerületi ülés.

Tárgy: A főrendek hatodik válaszizenete az alsószlavóniai megyék elnevezése tárgyában.

c)

1835. február 13.

Kerületi ülés.

Tárgy: Az utolsó főrendi izenetek a vitás úrbéri pontokkal kapcsolatban.

d)

Összefoglaló jelentés a törvénykezési tárgyban kelt főrendi válasz kerületi tárgyalásainak előrehaladásáról.

[35] Az 1498 : 20. tc. az érsekek, püspökök, apátok, prépostok és káptalanok által kiállítandó bandériumokat sorolja fel, az 1498 : 22. tc. pedig azokat a bárókat, akik a felsorolt egyháznagyokkal együtt „secundum numerum iobagionum suorum" kötelesek hadba vonulni.

[36] Vö. a 173. old. 21. jegyzetével.

a)

Pozsony, Februar 14., 1835.

Pécsi püspök b. SZEPESY folytatván előbi levelemben megszakitott beszédjét Sclavonia tárgyában, — általment a 3-ik epochára, mellyet a mohácsi veszedelemtől 1687-ig tüzött ki magának. Ezen időszakból Posega, Verőcze és Szerém megyéknek Tótországhoz tartozása bizonságaul következő törvényeket idéz : In constitutionibus *Regni Sclavoniae* Anni 1538. art. 14.[1] a katonai élelem egyik rakhelyéül *Verőcze* városa rendeltetik. 1574 : 7-ik czikkelyben Sclavoniára nézve itélőszékek rendeltetvén, azokban a pécsi püspök jelen lenni parancsoltatik, kétségkivül azon oknál fogva, mivel dioecesisének egy része a kérdéses megyékre is kiterjed. 1588-ban a 10-ik t. cz. az egész ország véghelyeinek s a királyi jövedelmeknek megvisgálása végett négy rendbéli commissiokat nevezvén, egyikének munkálódása köréül a Tengerszéltől Dráva vizeig fekvő tartományok kitüzetnek, s hogy ezen részek Sclavoniához tartoznak, onnan véli világosnak lenni, mert a többi 3 commissiók tagjai névszerint megneveztetnek, ezen vidékre pedig a 3-ik §-ban az mondatik hogy *ad commissionem hanc nominati sunt pro Sclavonia ii, quos illi Regnicolae cum Domino Bano electuri sunt, in suo Conventu.* E szerint tehát *ditio a Dravo usque Mare Adriaticum* Sclavoniával egyértelmű volt, amit az 1608 : 11 t. cz. 3-ik §-sa az 1609 : 28. 1647 : 51. törvények is erősitenek. — 1647-ben a 91. törvénycikkely[2] által a szárazvámok eltörlésére commissiók neveztetnek, s ezeknek munkálódása végett Tiszán innen, Tiszán túl, Dunán innen, Dunán túl fekvő vidékek, és Sclavonia külön jeleltetnek ki. A mi tehát az első négy kerülethez nem tartozik, az mind Scalvoniához tartozik. A kérdéses 3 megyék pedig az emlitett kerületek egyikéhez sem tartoznak, és igy Sclavoniához tartoznak, hasonlót bizonyitván az 1655 : 100-ik t. cz. is.[3]

Általmegy ezen túl a 4-ik epochára, melly 1715-ben kezdődik. Itt legelső gyanánt jelenik meg az 1715 : 92-ik czikkely, melly által a kérdéses 3 megyék Valkóval és Szörénnyel, több magyarországi megyékkel együtt visszakapcsoltatnak.[4] Megjegyzi azonban, hogy ezen visszakapcsolás csak a Magyar Szent Koronához, nem pedig Magyarország territoriumához történt. Hivatkozik ennek biztonságaúl az ugyanazon esztendei 10-ik t. czikkelyre, melly által Sclavonia és Croatia részére külön Neoacquisitica commisio rendeltetik, s a 85-ik t. czikkelyre, hol a Fáncsy nemzetség Posega és Verőcze megyékben fekvő Petne, Velike, Gordova és Babagora, a Dessewffy nemzetség pedig szintén Posega, úgy Valkó és Orbácz megyékbeni Posega, Csernek, Dinovics, Podvercza, Bresztócs, Vaskapu és Eszék várak s helységek iránt azon sclavoniai commissióhoz utasittatnak. — Igy a 91-ik cz[ikkely] 59-ik és 61. §-ban megnevezett helységek Sclavoniában helyheztetnek.[5] — Igy végtére a 40-ik

[1] Az 1538. vízkeresztjén Kőrösön tartott gyűlés határozatai — összesen 26 cikkely — bekerültek a Corpus Iurisba is.

[2] Az 1608 : 11. tc. 3. §-a a báni hivatal betöltésére szólítja fel a királyt ; az 1609:28. tc. a bánnak a hivatalába való mielőbbi beiktatását kéri ; az 1647 : 51. tc. ugyancsak a bán kinevezését sürgeti, a 91. tc. megújítja a szárazvámok eltörléséről hozott korábbi országgyűlési határozatokat.

[3] A tc. bizottságokat küld ki a harmincadok és vámok körüli visszaélések megszüntetésére.

[4] Vö. a 176. old. 5. jegyzetével.

[5] Az 59. § az el nem törölt harmincadok között sorolja fel Pétervárad ot, mint a szlavóniai és tengerparti kerület fő harmincadhelyét, fiókokként pedig Titelt, Szablyát,

czikkelyben a Dráva vizének folyama miatt viszálkodás eredvén, ez Sümegh, Baranya és Sclavonia közt eredettnek mondatik. Nem is árt semmit, hogy annak megbirálására az ország nádora lőn kiküldetve, mert 1485-ben a 12-ik t. czikkelyben egész Dalmatia a nádor birósága alá vettetik, azért ki merné állitani, hogy ez Magyarországnak territorialis része légyen. — Különben is az mondatván, hogy *Palatinus pro proventibus habet in illa certas insulas*,[6] valamint ezen szigeteket nem birja, ugy soha sem is itélt Dalmatiában. Hozzá járul mindezekhez hogy az 1723 : 88-ik t. cz.-ben a varasdi Generalatus határának visszakapcsolása végett a horvát-, tót- s dalmátországi bánnak elnöksége alatt Commisio rendeltetvén, annak egyszersmind kötelességévé tétetik, *ut de Lika et Corbava inferiorique Sclavonia cognoscat*, ami Magyarország sérelme nélkül nem történhetett volna, hahogy a kérdéses 3 megye hozzája tartoznék. De minden kétséget eloszlat az 1741 : 18-ik t. cz., melly által alsó Tótország a tömösi és szerémi kerületekkel egyetemben az országhoz visszacsatoltatni rendeltetnek ugyan, de meghagyatik, hogy Magyarország részéről a nádor, Sclavonia részéről pedig a bán nevezzen biztosokat, s ami eszerint alsó Tótországból a Magyar Korona jurisdictiójához vissza fog csatoltatni, az ugyanazon esztendei 50-ik czikkelyben báni hatóság alá vettetni rendeltetik.[7] Ezek szerint megtörtént ugyan 1745-ben az elszakitott részeknek visszakapcsolása, s a Magyar Koronához ugyan, de nem Magyarország territoriumához. Amit kétségen kivül helyheztetnek az 1751-ki országgyülésének irományai, mellyen M[ária] Theresia resolutiojának következésében az incorporatio értelme felett némi vitatás támadván, világosan kimondatott, hogy csupán és egyedül adó tekintetében számittatnak a kérdéses megyék Magyarországhoz, és innen történt, hogy a 23-ik törvény által diaetális voxaik visszaadatván, Magyarországnak és a bánnak törvényhatósága nyilván feltartatott.[8] És épen ennek következésében lőn az 1791 : 59-ik czikkelyben különböztetés végett kimondva, hogy felső Tótország 3 megyéinek, t. i. Zágráb, Kőrös, és Varasd megyéknek contributioja a magyarországi diaetán ugyan, hanem Magyarország adójától egészen különválasztva intéztessék el. Végezetül megemliti, hogy midőn 1791-ben a 26-ik t. cz. 14-ik §-ában az evangelicusoknak jusai csupán Magyarországra szorittattak, Dalmát-, Tót- és Horvátországok pedig municipalis törvényeiknél meghagyattak, kivétel gyanánt alsó Tótországnak némelly helységei általánosan megemlittetnek.[9] Ha tehát kivánják tudni a KK és RR, hogy azon 3 megyék hová tartozzanak, szükség tudniok, hol feküdjenek ama kivett helységek. Feküsznek pedig *Rétfalu, Hurasztin*, és *Szent László* Verőcze vármegyében s *Korogy* és *Tordince* Szerémben, s köztök fekszik Posega vármegye. Mindezek mellett még arra is figyelmezvén, hogy a kérdéses 3 megyék úgy béke, mint had idején Horvátországgal ugyanazon egy igazgatás alatt kormányoz-

---

Kanizsát és Zalánkeményt; a 61. §-ban 5 fő és 25 fiók harmincadhely van felsorolva Szlavónia és Horvátország területén.

[6] Az 1485 : 12. tc. szavai: „Tota Dalmatia subjacere debet judicio palatini, et pro proventibus habet in illa certas insulas."

[7] Az 1741 : 18. tc.-re l. a 182. old. 27. jegyzetét; az 1741 : 50. tc. alsó Szlavónia visszakebelezésével kapcsolatban kimondja, hogy a visszacsatolandó rész „... iurisdictioni regni et bani ... subordinabitur".

[8] Az 1751 : 23. tc. elrendelte Szerém, Verőce és Pozsega megyéknek a magyar országgyűlésre való meghívását, „salva in reliquo regni Hungariae et banali iurisdictione".

[9] Vö. a 182. old. 26. jegyzetével.

tatnak s ugyanazon itélőszékekkel birnak, kételkednünk lehetetetlen, hogy nem Magyarországhoz számithatók, hanem Tót-, Horvát- és Dalmátországnak egészitő részei.

Ekép a törvényekből hosszasan mutogatott állitásának bővebb bizonyitása végett általmegyen az országos irományokra,[10] s ezeknek tartalmát hasonló részletességgel és valósággal bámulatos emlékezettel végig taglalgatván, különösen hivatkozik az 1751-ki gravamenek 1-ő, 17-ik s 27-ik pontjaira,[11] az 1802-ki acták 249-ik és 262-ik lapjaira,[12] az 1807. 425. lapra s a sérelmek első pontjára,[13] nem különben az 1825/7. 14-ik s 16-ik pontokra a 158-ik és 159-ik lapokon.[14] Végre pedig elszámlálja, miként az 1830-ki s a jelen országgyűlések is különös gondra méltatván az ország határainak épségét, a kérdéses 3 megyéket nem csak Magyarországhoz nem számitják, hanem a kitestesitett részeket egyenesen Sclavoniához viszacsatoltatni az előleges sérelmek sorában ismételve sürgeték.[15]

Keresztül taglalván e szerint az országos irományokat is, beszédje végső részében maga magának tesz ellenvetéseket, s azokat eloszlatja. 1-ő ellenvetés a vármegyéknek Verbőczy szerénti cathalogusa.[16] De ennek, ugymond, hitelessége még nagyon kétséges. És hibákkal is van tele igy: *Baranya* helyett *Beren*, *Borsod* helyett *Boron* vármegyéket emlit. Megnevezi *Horon* vagy *Haramvár* megyét, mellyről mindazáltal tudjuk hogy csak vár volt és nem megye. Igy emlitést tesz a bosniai megyékről is, azonban Dalmatiáról egy szóval sem emlékezik. Igy Erdélyre nézve is hibás azon lajstrom, mert p. o. *Beszterczét*, s *Fogaras* földjét egészen elhallgatja. Ezen ingékony hitelű lajstromra egyébiránt is mindekkorig hivatkozás soha sem történt, s a dolog kétségesnek nem is tartatott, különben 1751-ben bizonnyal el nem mulatták volna elődeink azt eldönteni. Azonban valamint ők nem tették, ugy a KK és RR is bár mindenkoron, s a jelen országgyülésen is szivökön hordozták hazánk épségének tekintetét, s ezen indulattól vezéreltetvén, Erdély iránt egy hosszú dissertatiot irtak felirásukba[17] a publ[ico-] politicus munkákból, mégis ennyi idők, ennyi tanácskozások után most jutott eszökbe legelőször, Verbőczynek kétséges

[10] A korábbi országgyűlések 1790-ig teljesen kiadatlan, azóta fontosabb darabjaikban kiadott irataira. (Találhatók az Országos Levéltár *Archivum Regicolare* c. gyűjteményében, az egyes országgyűlések rendjében.)

[11] Az 1751. országgyűlés sérelmei és kívánatai sorában az 1. sz. a királynak az országban lakását és az országgyűlés Budán tartását kéri, a XVII. sz. a még végre nem hajtott visszacsatolások (a Részek, a Temesköz stb.) végrehajtását sürgeti, a 27. sz. az armalista nemesek adómentességének tiszteletben tartását kívánja.

[12] Az 1802-i országgyűlés *Irásai*ban az idézett helyeken a Dalmácia visszacsatolását sürgető sérelem, ill. Dalmácia, Horvátország és Szlavónia sérelmeinek első pontjai vannak.

[13] Az országgyűlés *Irásai*nak idézett lapján — a sérelmek sorában az 1. szám alatt — az esztergomi prímási szék betöltését sürgetik a rendek.

[14] Az idézett helyen a magyar Kamara függetlenségének biztosításával kapcsolatos kívánságokról van szó, a három vitás vármegyével kapcsolatban nem szerepel semmi utalás.

[15] A két utolsó országgyűlés előzetes sérelmei sorában, a három megye semmilyen vonatkozásban sem fordul elő. 1830-ban azt kérték a rendek, hogy a szávántúli részeket csatolja vissza a király Horvátországhoz, ill. Dalmáciához (az országgyűlés *Irásai*, 167. old.), 1833-ban ugyanezt a kérést ismételték meg. L.: *Iratok*. I. köt. 163.

[16] Vö. 173. old.

[17] Az elsőleges sérelmek sorában. L.: *Iratok*. I. köt. 137. kk. A felirat Erdélyre és a Részekre vonatkozó pontja Kölcsey munkája volt. Vö.: *Országgyűlési Tudósítások*. I. köt. 82.

hitelű lajstrománál fogva Sclavonia ellen követelést támasztani. — 2-ik ellenvetés : hogy egy törvény sem nevezi különösen ezen 3 megyét Sclavonia nevezettel. Azonban fentebbi beszédjére hivatkozva kétségtelennek állitja, hogy a törvények egybevetéséből ezen 3 megyének Sclavoniához tartozása tagadhatlan, s annyival is inkább az, mivel megforditván az okoskodást, egy törvény sincs, melly azokat világosan Magyarországhoz számitaná. — 3-ik ellenvetés, hogy törvényeink a szerémi kerületet Sclavoniától különválasztva emlitik. Igaz ugyan, de ezen kerület csupán politico-comissariaticus tekintetben neveztetik annak, — amint tudjuk, hogy több ilyes kerületekre van hazánk, s a társországok felosztva, — s e részben különös figyelmet érdemel az is, hogy minden kerületek között csupán a temesi, és szerémi veszi nevezetjét vármegyétől, a többiek mind városoktul neveztetnek, ami már csak maga is elég bizonság arra, hogy ezen kerületi nevezet a territorialis kérdéshez nem tartozik.

Mivel tehát a KK és RR azon kénszeritett helyzetbe tették ezen főtáblát, hogy a maradék felvilágositásának tekintetéből is érdemileg felelni kéntelen : előterjesztésének gyámokait az izenetbe czáfolatul betétetni kivánja.

Ezen hosszas előterjesztésből azonban (mint már másizben is megjegyzém)[18] a válaszizenetbe semmi sem tétetett, hanem csak abban sarkallott a fő RR 6-ik felelete, hogy a történetek hosszú sora kétségtelen bizonságot nyujt a fő RR-nek, ezen 3 megyéknek Sclavoniához tartozásáról ; amit, ha majd e kérdés diplomaticai feszegetése napirendre kerül, be is fognak tudni bizonyitani, most csak azt jegyezvén meg, hogy ők a dolog érdemének taglalgatásába való béereszkedésre okot nem szolgáltattak, s mind azért, mivel a már felirásba is ment országos végzést változhatlannak tartják, mind azért, mivel úgy egyik, mint másik résznek jusait sértetlenül hagyatni kivánják, előbbi véleményöknél megmaradnak.[19]

b)

Február 7-én kerülvén ezen izenet a KK és RR kerületi ülésében hetedszer tanácskozás alá, a kérdés nyomban voxolásra tüzetett, s a RR 32 voxal 10 ellen előbbi végzésüknél maradtak. Szavazat közben Szirmay kijelenté, hogy a dolog jelen állásában ő is kötelesnek érzi magát a Statusok végzésére szavazni, mert országunk integritását látja kérdésben forogni. — Mire Nagy Pál megjegyzé, hogy a kérdéses 3 megyék mint Magyarországhoz tartozók, külön portákkal birnak s a katonatartás terhét is viselik, amit ha Croatiával egyesittetnének, viselni megszünnének ; ezen okból tehát ő is a KK és RR előbbi végzése mellett szavaz, de korántsem a zemplényi követ által felhozott ok miatt. Mert ő úgy gondolkozik, hogy Magyarországnak integritásához nem csak ezen 3 megye, hanem maga Horvátország is tartozik, és ezért lőn, hogy az előleges sérelmek sorában Horvátország bizonyos részének elszakitása miatt panaszkodván, országunk integritását adtuk okúl.[20] Ő tehát azon elvet, hogy Magyar- és Horvátország között integritásról szó lehetne, el nem ösmeri, s azt nagyon is veszedelmesnek tartaná. — Somsics ellenben meg volt győződve, hogy nem lehetne jussainkra nézve veszedelmesebb dolog, mint az, ha Ő Felsége

[18] Vö. előbb, 183. old.

[19] A főrendek hatodik válaszizenetét l.: *Iratok*. III. köt. 393. kk.

[20] Az előleges sérelmek 1. pontjában kérték a rendek a szávántúli részek és a tengermelléki kerület 1830-ban a 13. tc. által elrendelt visszacsatolásának végrehajtását. L.: *Iratok*. I. köt. 137.

Sopron követének gondolkozására épitené királyi válaszát, s nékünk Erdély, s a partiumbeli megyék iránt azt felelné, hogy Erdély is a Magyar Koronához tartozván, hazánk integritása sérelmet nem szenved, habár a dolog továbbá is a régi lábon marad. NAGY PÁL feleletül adá, hogy ha Somogy követe az ő előadását veszedelmes resolutionak tartja, ő viszont Somogy követének országunk integritása felőli képzeteit vélné jussainkra nézve a legveszedelmesebb repraesentationak.

Ez után SOMSICS a fő RRnek válaszúl adandó izenet tartalmára nézve mondotta el gondolatjait. Hazafi fájdalmat érez a fő RR részvétlensége felett, s nem tudja, csudálkozzék avagy sajnálkozzék e inkább felette, azonban tudván hogy csak az tartozhatik a tanácskozások körére, ami az izenetben foglaltatik, azon túl nem terjed. Mit foglaljon magában a történetek sora ? ezt a KK és RR positivus törvényekre támaszkodva már megmondották, s ezt a fő RR theoreticus okoskodásokbul meritett de semmi tétes okkal nem gyámolitott, meggyőződésének bizonnyára fel nem áldozzák ; s ámbár azt is mondhatnák, hogy elbízottságnak tarthatják előre kijelenteni, hová dől el a kérdés, ha majdan diplomatice felvétetik, most azonban elég legyen ezen elbízottság ellenébe csak annyit felelni : hogy míg győző okokat nem látunk, ilyes collimatióknak hitelt nem adunk. — Ezután általmegy annak megmutatására, miképen adtak legyen okot a fő RR arra, hogy a KK és RR a diplomatica discussióba akaratjok ellen is bébocsájtkozni kéntelenitettek. Felel az országos végzés szentségéből meritett ellenvetésre, hogy amelly tárgy eránt a Felség észrevételt tesz, az egész terjedelmében ujólag diaetalis tractatus alá tartozik ; hasonlóan felel arra is, hogy mind a két rész jussai tisztában tartassanak ; ő ezt legbiztosabban elérhetni véli, hahogy törvényeink sorát követjük, mert ezáltal senkinek jusa nem sértetik. Végre megjegyzi, hogy őtet nemcsak az adó tekintete vezérli, hanem az egyesülésnek s nemzet erő nevekedésének fontos nézete is. A Partiumbeli megyékre is mindég mi szoktuk az adót kivetni, de azért nyugodtak nem vagyunk, és sajnosan kell tapasztalnunk, miként hibáznak polgári pályánkon követjeik, kik a nemzeti jussok védelmét segedelmökkel erősitenék. Végre kéri a RRket, hogy ezen, az ország jusát mélyen érdeklő dolgot szoritsák melegen szivökhöz, s adják tudtúl a fő RRnek, hogy attól semmi esetre el nem állanak.

PRÓNAY Somogy követének előadásához még ezeket csatolja : Azon állitásban, hogy a felirásnak amelly pontja iránt Ő Felsége észrevételt nem tesz, az már változhatlan végzés, egy mély hatású juris publici principium rejtezik. Initiativánk ritkán szokott egy elválasztott ponthoz köttetni, hanem több pontok összefoglaltatnak, ajánlások tétetnek, s ezekhez feltételek csatoltatnak. Megtörténhetik, hogy ajánlásunkra nem tesz a kormány semmi észrevételt, de feltételeinket el nem fogadja ; s ki merné állitani, hogy az ajánlás már változhatlan, s többé vissza nem húzható. Ami egyebiránt magát a dolgot illeti, a kérdéses megyék egyes megnevezésével a társországokat sérelem nem fenyegeti, mert csupán az történik, ami már az 1751 : 23-ik (e kérdésre nézve) alapos törvényben történt, ahol szintén egyenkint vannak Sclavoniának minden emlitése nélkül megnevezve.[21] Más valami lappang tehát a fő RR aggodalmának alatta ; úgy látszik attól tartanak, hogyha ezen 3 megyék Magyarországhoz tartozóknak mondatnak, az evangelicusok majdan seregestől öntik el. Ettől kár a fő RRnek tartani. Lám az 1790 : 30. czikkely Posega és Károlyvár városokat királyi városokká emelvén, s mindenekben az ország közönséges

[21] Vö. a 176. old. 5. jegyzetével.

törvénye alá helyheztetvén, az evangelicusoknak is megnyitotta, még is állitani meri, hogy egyetlen egy evangelicus házbirtokos sincs a két városban. Ne féljenek tehát a fő RR, nem igen szeretnek a protestánsok oda tolakodni, ahol nem szivesen fogadtatnak, s ha e szép hazából ki kellene költözniök, talán készebbek lennének az orosz czárnak autocratori oltalma alá vonulni, mint olly tartományban lakni, hol polgártársaiktól barátság és szivesség helyett gyülölség és üldözet várakoznék reájok. Azt se véljék a fő RR, hogy ezen kérdést talán a protestansok önérdek s mellékes tekintet miatt kivánnák előmozditani ; mi mindég fő kötelességünknek ösmértük, s annak is ösmérendjük az ország jussainak védelmét, s itt is ez vezérel bennünket, nem magános érdekünk ; hiszen különben is aminő hálás szivvel elösmerjük, hogy a KK és RR lelkes igyekezettel kivántak sorsunkon segiteni, oly tisztán megvalljuk azt is, hogy a főrendektől eme generatioban semmi enyhitést nem várunk. — Ezeket azonban nem a végett hozta fel, hogy izenetbe igtattassanak, hanem itt e helyen nyilván kimondani jónak és szükségesnek tartotta.

Palóczy : Igenis az a valóságos czélzat, hogy az evangelicusok azon országokbul folyvást és örökre kizárva maradjanak. Nem igen kivánkoznak ugyan az evangelicusok olly országba lakni, melly jobb szereti rengeteg erdeiben a rókákat szaporitani, mint szorgalmas népességgel miveltetni földeit. De ha csakugyan igy van a dolog : kérdem én Croatiát és Sclavoniát, mivé lett a háladatosság ? Nem emlékeznek már, kiknek köszönhetik hogy a török iga alól felszabadúltanak ? Nem a szalankameni győzedelemnek e, hol a protestáns Márk-gróf Lajos vezérlé szabaditásukra a győztes seregeket ?[22] Nem a későbbi mohácsi ütközetnek e ? hol Lotharingiai Károly többnyire württembergi és badeni protestáns ezeredekkel vivta ki a horvátok szabadságát ?[23] Azon protestans ezredekkel, mellyek odahagyták a Rajnának kies vidékeit s eljöttek érettök vérezni ; és ime mi a jutalom ? az, hogy maradékaiknak, csupán vallásuk miatt, még levegőt szívni sem engedtetik az apáik vérével szabadokká tett tartományokban.

Hertelendy Miksa végre ezen előterjesztésekben osztozván, még azt is tudtúl adatni kivánta a fő RRnek, hogy fájdalmasan esik a KK és Rendeknek szemlélni, miképen a fő RR teljes részrehajlással mindent gondosan kikeresnek, ami Horvátországnak kedvező, Magyarországnak jusait pediglen inkább ostromolják, hogysem védenék.

Az izenet szerkeztetése azonban Somsicsnak előterjesztéséhez alkalmaztatni határoztatott ; s *február 8-án* vasárnapi szünet jövén közbe, *február 9-én* kerületileg, *10-én* pedig országosan megrostáltatván a főrendekhez általküldetett,[24] kik azt (mint már előbbi levelemben megirtam) nyomban tanácskozás alá vették, s csupán és egyedül az urbéri felirás siettetésének tekintetéből, mindennemű óvások s véleményükhöz ragaszkodásuk mellett a felirást többé nem ellenzették, mire a Tárnoknak azon mondása szerint, *ut jam jam inchoari visae animositates evitentur*, a fentebb közlött kerületi vitatások is némi befolyással lehettek ; — A fő RRnek, úgy e tárgyban, mint a *bolt jus*, és *az*

[22] A török kiűzése során Szalankemen mellett, Szerém megyében, a Tisza torkolatánál 1691. aug. 19-én arattak jelentős diadalt a Lajos badeni őrgróf vezetése alatt álló seregek.

[23] A második — ezúttal győzelmes — mohácsi ütközet nem későbben, hanem három évvel korábban volt a Károly lotharingiai herceg vezérlete alatt egyesült keresztény seregek és a Szulejmán nagyvezér vezette török sereg között.

[24] A rendek hetedik izenetét l.: *Iratok*. III. köt. 404. kk.

uriszék iránt költt válasz izenetjeik *február 11-én* megrostáltatván, a KK és RRhez által küldettek.[25] — *Február 12-ét,* Király Ő Felségének születése napját, fényes isteni tisztelet foglalta el.

c)

Február 13-án pedig a RR kerületi ülést tartottak Széll és Roskoványi elnökségük alatt. Napirenden voltak a fő RRnek urbér tárgy iránti izeneteik. — A *bolt jusra* nézve meglévén a felirás iránti egyesülés, semminemű észrevétel nem fordult elő. — Az *úriszék* iránt igen nagy szótöbbséggel elhatározták a RR, hogy az *urbéri perekben* kifejezést el nem fogadják, hanem *úr és jobbágy közti kérdések* kifejezésnél maradnak. — *Sclavoniára* nézve azonban szintén megkészült ugyan a felirás iránti egyeség, mindazáltal a fő RR izenetének kifejezései némi vitatásokra nyujtottak alkalmat. — Azt mondják ugyan is a fő RR, hogy magokévá tevén a KK és RR azon értelmét, melly szerint itt a kérdés diplomaticai érdeme eldöntés alatt nincs, az urbér siettetése tekintetéből nem ellenkezik a felirást, teljes bizodalmat helyheztetvén Ő Felségének igazságszeretetébe, mellyhez képest a dicső kormánya alatt levő tartományoknak jusait minden részrehajlás nélkül fogja pártolni. — Erre

Balogh azt, hogy Ő felségének a törvényhozásban része van s hogy megegyezése nélkül törvényt hozni nem lehet, mostani állásunkban elösmeri, ámbár a kormány vetóját korlátozva látni kívánná ; de hogy a két tábla között mintegy itéletet hozhasson, s biró legyen közöttünk, azt soha és egyátaljában el nem ösmeri, s amennyiben a fő RR izenete oda látszatik vágni, hogy Ő Felségére mint egy tribunalra hivatkoznak, azt szó nélkül nem hagyhatja, s eránta a RR ellenkező értelmét, s nemzeti jussaikhoz való ragaszkodásukat, a válaszizenetben kifejeztetni kívánja.

Somsics ezen észrevételt folytatván hozzáadja, hogy constitutionalis országban csak az az igazság, amit a törvények mondanak, Ő Felségének igazságszeretete is tehát csupán a törvények teljesítésére terjedhet. Ezt a fő RR-nek azon kijelentéssel kivánja válaszúl adatni, hogy ha ők magános nézeteikhez ragaszkodnak, mi a törvényhez ragaszkodunk s attól, és azon épült meggyőződésünktől soha el nem állunk. — Báró Prényi hasonló értelemben szóll s megvallja, hogy a fő RRnek azon átalkodottságát, mellyel az ország jusait kétségbe hozni törekszenek, csak annak tulajdonítja, hogy az 1751-ki czikkelyt[26] figyelemmel meg nem olvasták.

Bernáthnak (aki nem régiben érkezett visza hosszas távollét után) Balogh előadása következésében, kettős észrevétele van : 1.) A fő RR előbbi véleményekhöz ragaszkodván most is azt látszanak hinni, hogy a Szerémség s a kérdéses 3 megye nem Magyarországnak egészitő részei. Én ezen állitásukat dönthetlenül tagadom, s az 1751-ki czikkelyre támaszkodom. Ott a visszacsatolás tárgyában kirendelt országos biztosság nem adhatá bé jelentését, mert az ország nádorának közbejött halála[27] miatt az acták regestrálva nem voltak.

[25] A két utóbbi tárggyal kapcsolatos válasz még a főrendek hatodik válaszizenetében van, — *Iratok.* III. köt. 394. kk. — a három vármegyét illető válasz egyedül teszi a főrendek hetedik, utolsó válaszizenetét. L.: Uo. 407.

[26] Rendi értelmű magyarázatát l. előbb, 199. old.

[27] Három héttel az 1751-i országgyűlés előtt halt meg 88 éves korában Pálffy János nádor, a szatmári béke létrehozója ; utódjául a rendek az országgyűlés megnyitása után Batthyány Lajos grófot választották meg, aki 1765-ig töltötte be a nádor tisztet.

Hanem az egri püspök, mint azon commissio tagja jelentette, hogy a Szerémségnek, s a kérdéses 3 megyéknek országunk világos jusa szerint az országhoz visza kapcsolása mindenekben úgy történt, amint az előbbi diaeták kivánták, és csak ezen jelentés után nyugodtak s állapodtak meg az Ország Rendei.[28] — A 2-ik észrevétele mind a 3 tárgyat együtt érdekli. A fő RR azért állanak különböző véleményök mellett is a felirásra, mivel az ország népsége már nagyon várja az urbéri tanácskozások bérekesztését. Mit akarunk mi a bolt taxákkal ? azt hogy a nép önkényes sarczolások által ne terheltessék, s jobbléte ez által is eszközöltessék. A fő RR ellenben a nép jobblétével nem gondolnak, hanem egyedül a siettetés elvéből indulnak ki. A szónok pedig ezennel kijelenti, hogy ő a siettetés elvének sem a nép jobblétét, sem az úriszék tárgyában a bíróságnak oly nemű elszerkezését, hogy tőle részrehajlás nélkül igazságot remélni lehessen, sem végtére a most kérdésben lévő tárgy iránt országunk integritását soha fel nem áldozza, valamint azt sem látná jónak, hogy 51 jurisdictióval kezdjük meg a diaetát s 48-al végezzük.[29]

Péchy és Szlucha ellenben nem aggódtak a fő RR izenetének tartalma felett, mert nem látják, hogy Ő Felsége bíróskodására hivatkoznának, hanem egyedül bizodalmat fejeznek ki a Felségnek igazságszerete iránt. — Andrássy hasonlókép nemcsak nem aggódik, sőt örvend rajta, hogy a Felség igazságára hivatkoznak a fő RR ; mert ha igaz az, hogy a múlt dolgokra nézve constitutionalis országban csak az lehet igazság, ami törvénnyel megegyezik, Ő Felségéről sem lehet feltenni, hogy más igazságot akarhasson, mint amelly törvényeinken sarkallik.

Pázmándy azonban szükségesnek itélte válaszúl adatni a fő RR.-nek, hogy a KK és RR minden esetre szorosan a törvényhez fognak ragaszkodni. — Palóczy hasonlókép szükségesnek vélte a feleletet, mert nem csak Grossinger mondja azt máglyára (rogusra) érdemes könyvében, hogy a mi törvényhozási befolyásunk csak könyörgés,[30] hanem a fő RRnél is hallottunk már ilyen forma thesist védelmeztetni. — Prónaynak gyengéded érzelme még egy más szemrehányást is vesz észre a fő RR izenetében ; azt tudniillik, mintha részrehajlással akarnák a Statusokat vádolni, holott ő nekiek lehetne méltán részrehajlást vetni szemökre, mert kezdettől úgy vitték e dolgot, mintha adatokat kivántak volna Croatiának kezére szolgáltatni.

Gr. La Motte szintén nem véli ugyan felelet nélkül hagyhatónak a fő RR izenetét, a dolgot azonban egy kissé más szempontból tekinti. Azt mondják t.i. a főrendek, hogy a kérdéses 3 megyék hová tartozásának kérdését nem akarják (amint mi sem akarjuk) itt érdemileg eldönteni. Mi szükség volt tehát a Felség igazságszeretére hivatkozniok ? A tárgy érdeme végett nem volt szükség, mert azt eldönteni nem akarják, a két tábla véleménye közötti különbség miatt szintén nem, mert erészben senki biráskodásának helye nem lehet. És igy a Felség igazságszeretetére való hivatkozás helytelen is, és tárgy nélkül is szűkölködik. — Ezen nézetet Vay s Eötvös M. pártolák, B. Prényi szintén

[28] Az 1751. évi országgyűlés visszacsatolási bizottságának iratait l. *OL Arch. Regn. Lad. T., Fasc. NNN, 94. sz.* alatt.

[29] A főrendek álláspontjának győzelme esetén ugyanis elismerést nyerne a szóban forgó három megye Horvátországhoz tartozása s ezért követeiknek sem lehetne helyük a magyar országgyűlésen.

[30] Grossinger (Grossing) Franz Rudolf (1751—1830) osztrák közjogász. *Ius publicum Hungariae* (Halle, 1786.) c. hirhedtté vált munkájában II. József érdekében a magyar királyi hatalom abszolút voltát igyekezett bizonyítani.

hozzá nyilatkozott. BALOGH hasonlóképen. Jaj! ugymond azon nemzetnek, melly a maga jussainak igazságát a kormánytól várja, s azoknak oltalmát ön erejében fel nem leli. A szónok itt semminemű igazságszolgáltatásnak helyét el nem ösmeri, s különben is világos összeütközést lát a dologban midőn egyrészről igazságszeretetre látunk hivatkozni s azt is halljuk, hogy ezen igazság a törvény teljesitésében áll, másrészről pedig előttünk állanak országos sérelmeink halomzatjai, mint a törvényeken ejtett sebeknek meg meg annyi bizonyságai.

Eként a komáromi s gömöri inditvány[31] körül pontosodván össze a többség véleménye, a kettő közül a választás voxolásra tűzetett és szótöbbséggel Pázmándynak javaslata lőn elfogadva.

A fő RR *február 11-én* és *14-én* tartott üléseikben az urbéri felirás stylusának rostálgatásával foglalatoskodtak, mellyet a tárgy érdemében való megegyesülés alkalmára az egész urbér iránt feltartattanak ; s ami nevezetesen a felirásnak Kölcsey javaslatára elfogadott bévezetését illeti, mellyben az iránt jelentik ki a KK és RR fájdalmukat hogy a kir. resolutio az ország Rendei buzgó óhajtásának ellenére ismét nem hazai nyelven iratott:[32] ámbár a fő RR ezt külön felirás útján már tractatus alatt lévőnek,[33] az ismétlést tehát nem e helyre tartozónak vélték, a NÁDOR javaslatára mindazáltal, siettetés tekintetéből ellenzésektül elállottak.

d)

A KK és RR egyebiránt midőn a napirenden lévő úrbéri tárgy megengedé, tanácskozásiknak szabad óráit, *az itélőszékek elrendezése* (Fororum Coordinatio) tárgyában költ főrendi válaszizenet taglalgatásának folytatásával töltötték bé. — S a *békebirák* iránti 1-ő t. cz. már (amint megirtam) eldőlvén,[34] általmentek az *úriszékekről* szólló 2-ik t. czikkelyre.[35]

Itt két észrevételök volt a főrendeknek. Az első, hogy az úriszéknek hatóságát a nemesekre és polgárokra nézve csupán a földesúri törvényhatóság alatti javakra vélvén a KK és RR kiterjeszthetőnek,[36] a fő RR ezen megszoritást egyedül azon polgárok iránt fogadták el, *qui habitationem aut possessorium civile retinuerunt.*[37] Ezt a territorialis birói hatóság tekintetéből magok a kir. városi követek sem ellenezvén, a KK és RR felkiáltással elfogadták. — 2-ik észrevételök volt a fő RRnek, hogy az 1638 : 2-ik és 1647 : 22-ik törvények rendeletének a Statusok javallatában nyilván lett feltartása kihagyassék, mivel azon czikkelyek nem jobbágyi birtokot, hanem szolgálatokért lekötött

[31] Pázmándy és Gr. La Motte véleménye.

[32] Kölcsey felszólalása és javaslata az 1834. szept. 2-i kerületi ülésben hangzott el. Vö.: *Országgyűlési Tudósítások*. III. köt. 479. kk. — Az izenet és feliratjavaslat Kölcsey indítványa szerint megfogalmazott bevezető részét l.: *Iratok*. III. köt. 116, 143. kk.

[33] A magyar nyelven történő izenetváltás, feliratok, kir. válaszok és törvényszerkesztés ügye már szinte az első tárgyalási naptól kezdve foglalkoztatta az országgyűlést s ebben a tárgyban készült el többszörös izenetváltás után az egyik első felirat is a királyhoz 1833. márc. 30-án. L.: *Iratok*. I. köt. 156. kk.

[34] Vö. előbb, a jan. 28-i kerületi ülés vitáinak ismertetésével, 166. kk.

[35] Kerületi, országos és főrendi vitáit l.: *Országgyűlési Tudósítások*. II. köt. 419. kk., III. köt. 41. kk., 181. kk., a rendi törvényjavaslatokat és a főrendek módosító javaslatait : *Iratok*. II. köt. 324. kk., III. köt. 55. kk.

[36] A rendek törvényjavaslatának 1. §-ában.

[37] „A nemesekre s lakhelyöket vagy városi birtokjokat megtartó polgárokra". L.: *Iratok*. III. köt. 56.

jószágot érdekelnek.[38] — Erre nézve azonban a KK és RR 32 voxal 11 ellen előbbi szerkezetök mellett megmaradtak s hogy az urbéri VII. t. czikkely iránt hozott végzésökkel itteni szerkeztetésöket összehangzásba hozzák, PALÓCZY inditványa szerint a t. czikkelynek 1-ő, 2-ik és 3-ik §-ussait eként módosították.

§. 1. Activitate Sedium Dominalium, respectu quorumvis negotiorum, quae hucusque ad eandem spectabant relate ad subditos porro quoque ea ratione stabilita, ut subditis dehinc etiam in prima instantia justitia administretur; respectu nobilium et habitationem aut possessorium civile retinentium civium judicatus Sedium Dominalium (salva in reliquo art 2. 1638. et 22. 1647. dispositione) non nisi relate ad fundos jurisdictioni dominali obnoxios locum habebit.

A 2-ik §. marad a mint volt.

§. 3. In ordine ad Sedes Dominales, causas inter dominum terrestrem et subditum vertentes pertractaturas, Art[icu]lo Urbariali VII-o speciali provisione constituta quoad Sedes Dominales in causis subditorum inter se, aut extraneorum contra hos promovendis, in qualitate fori primae instantiae processuras sequentia statuuntur s at.

Február 14-én ezen 2-ik t. czikkelynek mind a 9. §-ait elvégezték, — *február 15-én* vasárnapi szünet.

222.

a)

1835. február 16.

Országos ülés.

Tárgy: [I.] *Az urbéri vita befejezése.* [II.] *Kövér temesi követ inditványai.* [III.] *Balogh inditványa országgyülési ujság létesitésére.* [IV.] *Kossuth egy megjegyzéssel kapcsolatban az Országgyülési Tudósitások irányáról.*

b)

Előzetes összefoglalás a törvénykezési tárgyban tett előrehaladásról.

a)

Pozsony, Februar 18., 1835.

[I.] *Február 16-án* előbb Prónay és Bernáth elnökségük alatt *kerületi*, utóbb pedig *országos ülés* tartatott. — Országos ülésben napirenden volt a fő RR urbér tárgyabéli utóbbi válaszizeneteikre kerületileg szerkeztetett viszon felelet. — Már megirtam, hogy megvan ez egyeség a két tábla között, csupán az adatott tudtúl a fő RRnek, hogy a *sclavoniai* nevezetre nézve a fő RR Ő Felségének igazságszeretetére hivatkozván, a KK és RR viszont mindenkor és minden esetben a törvényekhez fognak ragaszkodni, mellyek ő felsége igazság-

[38] A két tc. tartalmára l.: *Országgyűlési Tudósítások.* III. köt. 182. old. 11. jegyzet.

szeretetének is egyedüli alapjai ; — s a VII. art[icu]lus iránt, hogy *az úr s jobbágy közötti minden kérdésekben* kifejezéshez a KK és RR állhatatosan ragaszkodnak, s azt *urbéri perekben* kifejezéssel fel nem cserélik. — Ezen izenetek szórul szóra helybehagyatva, a fő RRhez által küldettek,[1] kik azt nyomban tanácskozás alá vevén, az itélő mester által szóval megüzenék a RRnek, hogy előbbi nézeteikhez ragaszkodnak ugyan, mindazáltal siettetés tekintetéből minden további észrevételektől elállanak. Egyszersmind az urbéri resolutio feletti tanácskozások kezdetével feltartott szabadságuknál fogva magának a felirásnak stylusa iránt elő fordult némi észrevételeiket tudaták a Rendekkel,[2] kik azokat kerületi tanácskozásra vitel végett köziratra bocsájtatni rendelék.[3]

[II.] Egyébiránt ezen országos ülésben némelly más tárgyak is fordultak elő. Nevezetesen

KÖVÉR küldőinek egyenes parancsolatából, a volt temesi első követnek (Császárnak) két rendbéli nyilatkozásait, mint küldői akaratjával merőben ellenkezőket szórul szóra visszahúzott, és megsemmisitett. — Egyik az volt, midőn Bereg vármegyének követei, küldőik parancsolatjából, némely kijelentéseiket visszahúzták ; akkoron Császár ezen visszahúzás parancsolatja ellen erősen kikelt, s kijelenté, hogy amint tiszteli küldőinek jusait, úgy a maga saját követi jusait is tiszteltetni kivánja, s ezek közé számitja, hogy ahol utasitása nincs, ott meggyőződését követheti, és kijelenté, hogy a kir. városok itélőszékei elrendezésének alkalmával a honoratioroknak városi biróhatóság alá vetésére szavazott.[4] — Most Temes v[ármegyi] Rendei ezen két szavazatot szórul szóra megsemmisiték.

Ezen kivül KÖVÉR szintén utasitásánál fogva még 3 inditványt tőn : 1.) Hogy az urbér mihamarébi bérekesztése sürgettessék ; a 2-ik az igazság szolgáltatásának megakasztásából ered, melyre nézve most hozandó törvény által kivánják Temes Rendei elhatároztatni, hogy a Kir. Tábla országgyülés alatt nem csak büntető, hanem polgári perekben is itéljen ; 3.) hogy ezen országgyülése, melly két esztendők alatt 8 törvényczikkelynél többet nem alkotott, a KK és RR által prorogáltassék, úgy mindazáltal, hogy a jövő országgyülésének rövid idő multára szabandó határnapja most megrendeltessék, s arra az ország Rendei minden meghivó levél nélkül összegyülekezni tartozzanak.

Első inditványuk Temes Rendeinek épen teljesülő félben lévén, az semmi vitatásra sem nyujtott alkalmat. — A 3-ik iránt PRÓNAY megjegyzé, hogy a diaeta prorogatiójának jusát kirekesztőleg királyi jusnak lenni elösmeri, s ő amint a nemzet jusaiból soha semmit engedni nem fog, úgy a királyi jusokat is tiszteletben kivánja tartani, így vélvén legbiztosabban alkotványunk

[1] Vö. a rendek hetedik izenetének utolsó pontjával és az utolsó, néhány soros nyolcadik izenetükkel : *Iratok*. III. köt. 406. kk., 408.

[2] A stiláris változtatásokat célzó javaslatot élőszóval adta elő Platthy Mihály nádori ítélőmester. Vö.: *Jegyzőkönyv*. X. köt. 236. kk.

[3] A febr. 16-i 297. országos ülés naplóját — téves febr. 15-i kelettel — l.: *Jegyzőkönyv*. X. köt. 228. kk.

[4] A beregi követek bejelentése 1834. ápr. 7-én történt s 1833. júl. 18-i és aug. 5-i, a jobbágyok szabad költözése és az úrbéri korcsmáltatás tárgyában leadott szavazatukat vonták vissza. Ekkor tette Császár az idézett kijelentést, az ápr. 11-i országos ülésben pedig a honoratiorok városi bíróság alá vetésére szavazott. Az eseteket Kossuth részletesen ismerteti : *Országgyülési Tudósitások*. III. köt. 35. kk., 57. — Az országos naplókönyvben részletesen olvashatók mind Császár korábbi nyilatkozatai a napló szövege alapján, mind Temes megye közönségének Császár nyilatkozatait kárhoztató és megsemmisitő utasitásai. L.: *Jegyzőkönyv*. X. köt. 228. kk.

épségét sértetlenül megóvhatni. Különben is más nemzetek példájára hivatkozva, nemcsak nem hasznosnak, sőt veszélyesnek is tartaná, hahogy az országos gyülések prorogatiojának hatalma a királytól elvétetnék. — MARCZIBÁNYI azonban a prorogatio hatalmát olly kirekesztő királyi jusnak lenni, hogy ahhoz a nemzetnek szóllása sem lehetne, egyenesen tagadá s állitásának bizonságaúl hivatkozott azon számtalan esetekre, midőn az országgyülésének helye, határnapja, s tartásának ideje felől törvény által, és igy az ország Rendeinek befolyásával történt határozás. — A PERSONALIS válaszúl adá, hogy Ő Felségének ezen jusát még egy diéta sem hozta kétségbe ;[5] azon törvények pedig, mellyekre Trencsin követe hivatkozik, a királyi Felségnek megegyezésével, és igy jusainak sérelme nélkül hozattak. — Ezen inditvány egyebiránt szintén viszhangra találás nélkül elmellőztetett.

Azonban a megakasztott igazságszolgáltatás érdemében tett 2-ik inditványt 13 megye pártolá, nevezetesen Kocsi Horváth, Jeszenszky, Bárczy, Jékelfalusy, Patay, Marczibányi, Madocsányi, Almássy, Roskoványi, Vásárhelyi, Ghéczy, Budaházy és Majthényi.

Ellenben B. PRÉNYI, NAGY PÁL és PRÓNAY az inditvány ellen szóllottak. Okaik valának : hogy 1830-ban törvény alkottatott e tárgy felől, melly azt rendeli, hogy ezen országgyülés alatt a vármegyékben és kerületi tábláknál ugyan minden perek folyjanak, de a kir. Curia csupán a criminalis appellált perekben itéljen.[6] Ezen törvényt puszta diaetalis határozattal eldönteni nem lehet, hanem csak egy újab törvény által, törvényt pedig diaeta vége előtt sanctionálni lehetetlen, különben majd oda jutnánk, hogy a királyi kivánságok minden diaeta elején törvénybe mennének, az ország sérelmei pedig örökre orvosolatlanul, kivánati teljesitetlenül maradnának. És igy ha elfogadtatnék is a temesi inditvány, az csak országgyülése végével sanctionáltathatnék, e jelen diaetára tehát hatással többé nem lehetne. Különben is e tárgy a már épen tractatus alatt lévő törvényes munkálatban rendszeresen előfordúl, ott tettek is már iránta a RR javallatot ;[7] és egyébiránt is a tapasztalás bizonyitja, miképen annyira el van a kir. tábla foglalva, hogy ámbár csak a criminalis perekben itél, még is azokbul sem tud egészen kimenekedni, ahonnan gyanitanunk lehet, minő lábon áll országgyülésen kivül a hon polgárainak élete s becsülete feletti biráskodás. A dolog jelen állásának azonnali megváltoztatása tehát lehetetlen is, de nem is marad a hijány pótlás nélkül, mert egyrészt a criminalis perekre több gond fordittatik, pedig a személyes bátorság ügye minden esetre nagyobb fontosságú, mint a vagyoné, más az, hogy annyi jót csak lehet e jelen országgyülésétől várni, hogy az igazságszolgáltatás gátjait elháritván, amelly perek eddig 50 évig folytak, azok 5 évek alatt bé fognak végeztethetni. — MAJTHÉNYI ellenmondást is talált az (általa különben pártolt)

[5] „. . . valamint az országgyülésnek összehivása és eloszlatása, ugy annak prorogatiója is világos, jelesül az 1723 : 7. s más törvények szerént a fejedelem jussa, és ha bátor vannak is ollyan törvények, mellyek az országgyülésnek melly időben való megtartását meghatározzák, azok is szinte a fejedelem megegyezésével és jussának gyakorlásából hozattak." L.: *Jegyzőkönyv.* X. köt. 235.

[6] Az 1830 : 6. tc. tartalmazta az emlitett rendelkezést.

[7] A törvényszékek elrendezéséről szóló munkálat eredetileg XIII., később XXIV. cikkelye szólt a törvényszünetekről ; ennek 3. §-a szerint „az országgyülése alatt az ország s ehhez tartozó részek minden birósági előtt (a királyi udvar főtörvényszékei és a báni Tábla is ide értetvén) valamennyi büntető és polgári pörök vétessenek visgálat alá és az ezekben hozott itéletek minden törvénynapokon szokott móddal hirdettessenek ki". L.: *Iratok.* II. köt. 376. kk.

temesi inditványban, mert a diaetát eloszlattatni kivánja, s mégis végzést óhajt, hogy diaeta alatt a perek folyjanak. Erre DESSEWFFY megfelel, hogy ellenkezés nincs az inditványokban, mert avégett is kivánja Temes v[ármegye] a diaetát egy bizonyos meghatározott rövid időre prorogáltatni, hogy ezen összegyűlendő országgyülése alatt a perek folyhassanak, s evégett most törvény sanctionáltathassék. — Mellyet megalkotni annyival szükségesbnek vélt BUDAHÁZY, mivel különben ha váratlanul eloszlattatnék ezen diaeta, a jövő hosszas országgyülése alatt ismét ott volnánk, ahol most vagyunk. — Megemlitteték még, minő botránkozás az, hogy van oly ország, mellyben az igazság szolgáltatása esztendőkig meg van akasztva, s hogy az időközbeni sanctio elmellőzése nem nyujt jussainknak semmi kezességet, ha azt ön moralis erőnkben nem leljük fel. — Az inditvány azonban el nem fogadtatott. — Ez után [III.] BALOGH egy új inditványal lépett fel eképen : Bátor vagyok egy tárgyat azoknak soráról felelleveniteni, mellyek a jelen országgyülésen a szerencsének sima karjaiból kicsúsztak, s mellyeknek eldőltével azt mondhatni, hogy ha bennünket azon édes remény nem táplálna, hogy amit e jelen törvényhozás tenni elmúlasztott, azt a jövendő a törvények szoros markába fogja szorítani, ha mondom magunkat egy boldogabb jövendő elérésével nem vigasztalhatnánk, úgy hazánknak jobbléte felett a Sz. Dávid hegedűje szomorú hangjait kéntelenittetnénk hallani. Előre tudom, hogy inditványom zöld ágra nem jutand, azt is tudom, hogy sokan a Tek[intetes] RR közül inditványom felett, amint azt kimondom, rögtön eltörik az élet vesszejét, reménlem azonban, hogy béketürésöket elnyerem, mert inditványom megtétele küldőim parancsa, mellynek hódolni köteles vagyok.

Midőn e jelen országgyülésére reménytelve összegyülekezénk, nem sokára az akkori tornai követ Gróf Andrássy György egy országgyülési ujság kieszközlését inditványba hozá ;[8] tetszett az inditvány, mert azt csaknem minden ellenmondás nélkül elfogadás követé. Örült minden hazafi szive, mert ily ujságtól várta hazánkban az igen hátramaradt értelmiségnek előbbre haladását ; ettől reméllette a közdolgok iránti indolentiának nagyobb részvétellel leendő felcserélését ; e kettőtül pedig nemzetünk lelki erejének, a maga csiga menéséből lehetőn sebesb felszabadultát. Az öröm azonban igen rövid vala, hasonló egy pünkösti királyság öröméhez, mert akkor kezdette már lassanként felemelni fejét ama szerencsétlen szellem, melly később a T[ekintetes] RR legszentebb intézeteit s legdicsőb határozatit semmivé tevé. A nagy hazafi lánggal pártolt országgyülési ujságból nem sokára egy rövid diariumbeli kivonat lett,[9] ebből pedig végtére semmi, s igy e tárgynak füstje ugyan nagy vala, de tüzének még csak egy szikráját sem valánk szerencsések láthatni.

[8] Andrássy már az 1830-i országgyűlésen is indítványozta az országgyűlési újság létesítését ; ezt az indítványt újította meg az országgyűlés első napjaiban, dec. 22-én kerületi ülésben. Néhány napi vitatás után a rendek az 1830-ihoz hasonló határozatot hoztak : megvárják míg valaki indítani akar ilyen újságot, azt pártfogolni fogják és ha az udvar nem engedélyezné, akkor állást foglalnak mellette és orvoslást keresnek. Vö.: *Országgyűlési Tudósítások*. I. köt. 27. kk., 91. kk.

[9] Az országos napló kivonatának ügye az újsággal párhuzamosan, majd annak a pótlására szerepelt az országgyűlés első időszakának tárgyalásain ; szerkesztésére történtek is elékészületek, azonban az egész vállalkozás hamarosan elsorvadt. Vö.: *Országgyűlési Tudósítások*. I. köt. 103, 152, 216. stb. — Ugyancsak tervbevették a rendek a kerületi ülések naplóinak elkészíttetését is, azonban ez a kezdeményezés is az előbbiek sorsára jutott. Összefoglaló ismertetését l.: Uo. 251.

T[ekintetes] RR ! Véleményem szerint csak úgy lehetett volna az országgyülési ujságra nézve semminél többet tenni, hahogy a T[ekintetes] RR annak nyomtatásába tettleg béereszkedtek volna. Ezen állitás első tekintettel talán merésznek látszik, de valjon van e csak egy törvény is, melly a T[ekintetes] Karokat és Rendeket ily cselekvéstől eltiltaná? Alkotványos országban a kormánynak, mint a nemzet fő tisztjének csak annyi jusa lehet, mennyit nekik a nemzet általadott ; s a nemzet mindazon jusoknak gyakorlásával szabadon élhet, mellyeket a kormánynak által nem adván, magának fentartott. És igy a sajtó szabadsága sem lévén törvény által eltiltva, ez nemzetünknek el nem idegenitett jusai közé tartozik. Ha tehát a Tek[intetes] RR az országgyülési ujságnak nyomtatását tetlegesen sikerbe hoznák, ezen tettnek nem merészség, hanem törvényesség, s kérdést nem szenvedő nemzeti jus lenne alapja. Vagy talán attól félhetnénk, hogy a kormány ezt, ha máskép nem lehetne, erőszakkal is gátolná? T[ekintetes] KK és RR ! Azon elvről, hogy midőn a kormány a nekie által adott hatalmat törvénytelenül vagy a nemzet jusainak eltapodására használja, akkor a nemzetnél feltámadt reactiót törvénytelennek lehet e mondani? ezen elvről mondom szóllani nem kivánok. Azonban jól tudja azt maga a kormány is, hogy az erőszak és hatalmaskodás, habár általok rövid időre czélt lehet is érni, később a legveszélyesebb következéseket szokták magok után húzni. Nem kell a nagylelkű szendergő oroszlánynak körmére vágni, mert felébredése a körülte lévőket megreszkedtetheti. Igaz ugyan, hogy a censura, az emberi ész legszebb szüleményeinek gyilkosa hazánkban az értelmiséget minden törvény nélkül rab lánczokon tartja, az is igaz, hogy a nyomtató intézetekről szólló kiváltságokat a kormány szokta osztogatni, és igy ha valamelly egyes polgár nyomtató intézetet akar felállitani, erre a kormánytól privilegiumot szokott kapni ; azonban különbséget kell tenni egyes polgárok, és az országosan összegyülekezett KK és RR között, akikről feltenni sem lehet, hogy a sajtó szabadságával valaha visszaélhessenek, még pedig annál kevésbé, mert hiszen az ily ujságnak úgyis a KK és Rendek körébül kiválasztandó tagoknak felvigyázása alatt kellene állani.

A kormány magát azáltal, hogy az országgyülési ujságnak életre hozását akadályoztatja, igen gyanússá teszi. Mert ezáltal azt mutatja, hogy fél azon igazságoknak közrebocsájtásától, mellyek a kormány igazságtalanságai ellen itt nyilván kimondatnak ; ezáltal azt mutatja, hogy titokban akarja a nemzet előtt tartani azokat, mellyeknek megtudása a nemzet szemeit felnyitná, s mély apathiájából felébresztené ; azt mutatja, hogy a kormány ereje a nemzet oktalanságán nyugoszik ; és azt mutatja, hogy a sötétséget tartja ama varázserejű eszköznek, melly által a nemzetnek természettül adott, de hazánkban csak imitt amott feltünő szabadság érzését a maga első csirájában el lehet fojtani.

És valjon mindezek által szerezhet e a kormány magának népszerüséget ? melly ez idő szerint minden felsőségnek leghatalmasb istápja, s magoknak a királyi székeknek is legbiztosb támassza ? Én részemről azt tartom, hogy nemzetnek kormánya eránti szeretete és bizodalma nem a kormány sok éveket haladt ősz korán, nem egyes polgárok eránt mutatott udvari nyájasságain, nem a sokszor adott, de soha meg nem tartott szép szavakon és igéreteken, hanem azon alapúl, hogy minden tettének nyilvánosságával mutassa meg az egész nemzet előtt, miképen örök igazságnak tartja azon megczáfolhatatlan elvet, hogy nem a nemzetek a fejedelmekért, hanem a fejedelmek vannak a nemzetekért. Régi mondás ez Tek[intetes] RR, de vajha minden fejedelmeknek

ez volna minden nap első gondolatja, s reggeli imádsága ! Vajha a nemzetek terhére létező sok udvari seregeknek minden tagja azon öntudattal fekhetne minden estvén selyem ágyába, hogy urának a régi mondáson alapult parancsait hiven teljesitette. És nem volna gyönyörű az illy tetteket, a kormánynak és embereinek ily dicső lépéseit a sajtó szabadsága mellett létező hirlapokban olvashatni a helyett, hogy most nemcsak az udvar tetteit titokban tartani, de még az országgyülési tanácskozásoknak minden ember által könnyen megszerezhető tudását is akadályozni kelletik.

Tek[intetes] RR ! talán nem mondok nagy túlságot, midőn azt állitom, hogy van egy szabad nemzet, hol csaknem nagyobb az ujságirók száma, mint nálunk az ujságolvasóké — és miért ? mert a censurának pusztitó kezei alatt nyögő néhány ujságaink mindenről többet irhatnak, mint az országgyülésünkről, s a haza köz dolgairól. A posonyi német és latin, a pesti két magyar ujságokban[10] olvashatni ugyan országgyülési határozatokat, de azoknak keletkezését, a tanácskozás alá vett tárgy mellett és ellen mondott okoskodásokat, azon surlódást, melynek a határozat szüleménye vala, a nagy közönségnek tudni nem szabad ; mindezeknek elsikkasztása a kormány politicai alchimiájához tartozik. És e részben gyötrőbb és kinzóbb a magyar nemzet sorsa, mint az európai nemzetek legutolsójáé, a töröké. Ennek ugyan nem szabad, vagy legalább nem volt szabad mást olvasni, mint az Alkorántot, de el lévén szivében fojtva a tudás vágya, rabszolgai lelke magasbra nem is emelkedheték. Bennünk azonban, bár — meg kell vallani — nem ön erőnk, hanem más szabadabb nemzetek példája elszórta az értelmiségnek fő veteményét, t. i. a tudás vágyát, de a kormány ezt, mihelyt zöldelleni kezd, lelki rablásokbul élő censorai által tüstént leéteti. Igaz tehát, hogy sorsunk kinzóbb, mint a töröké, mert ez ugyan nem tudhat, de tudni nem is vágy, mi pedig tudni kivánnánk, de tudnunk nem szabad !!! Alkotványos országban, mellynek czélja mindenkit érdeme szerint boldogítani, mindenkinek jusa van tudhatni, ami a hazában történik. Azonban nálunk hogy áll ezen alapmondás ? A kormány mindent tud, ami itt, s az egész hazában történik, sőt az emberi nevet lealacsonyitó titkos politia vislái által még az egyes polgároknak házi titkait is kiszagoltatja, ellenben a nemzetnek még csak azt sem szabad tudni, amit képviselői az országgyülésen mondanak. Pedig mi érdekelheti jobban a küldőket, mint követjeiknek kijelentései, s magokviselete ? Mert akármit mondjunk a követek individualitásától függ legtöbb az országgyülésén, és mégis ezt a küldők nem ösmerhetik, mert nálunk a nyilvánosság igen csekély, s ily mértékben, sajtó szabadság nélkül nem sokkal több a semminél. Mindezekre mintha előre hallanám a M[éltósá]gos Elnök úr azt fogja mondani : ezek nem ide valók, mindazok, mellyeket a barsi követ emlitett, nem állanak ; hiszen hazánkban az ország házának tereme mindenki előtt nyitva áll, hiszen van diarium ! Ami az elsöt illeti, már azon segitett a kormány, mert az országgyülését Posonyba, az ország szélére rendelte, és jól tudván azt, hogy hazánkban vasutak, s gőzszekerek helyett nyaktörő kátyús utak, és az előfogat vagy úrdolgában kicsigázott gebék segedelmével alig mozdúlható szekerek divatoznak, örül szivében azon mohos törvénynek, melly a tartandó országgyülésének helyét szabad választására hagyá. Ami pedig a diariumot illeti, kérdem : hány embernek van módja azt magának megszerezhetni ? Hasonló az egy drága kincshez, amelly ugyan árúba bocsájtatik, de

[10] A *Pressburger Zeitung* és a *Posonienses Ephemerides Politico-Statisticae*, ill. a *Hazai és Külföldi Tudósitások* és a *Jelenkor*.

csak az veheti meg kinek erszénye a kincs drágaságával idomban áll. Kérdem továbbá : hány embernek van ideje, s kedve a már egy kis könyvtárrá nőtt országgyülési napló könyvekben buvárkodni ? Hasonlók ezek a szent legendához, mellynek olvasásában csak az fáradozik, akinek némileg kötelességében áll abból adatokat meriteni. — Nem akarom már talán hosszúra is terjedett előadásommal a Tek[intetes] RR figyelmét továbbá elfoglalni, mindazokat, mellyeket szerencsém vala mondani, a Tek[intetes] RR nálamnál jobban tudják, és mivel jól tudják, az általam ezennel ujólag javalt országgyülési ujságnak kieszközlésére nem kell más, csak akarat és az utasitások engedelme ; kérem tehát mély tisztelettel a Tek[intetes] Rendeket, méltóztassanak inditványomat hathatós pártfogásukkal elősegélleni, és annak kivivásával az egész világ előtt kimutatni, hogy erős lenni a magyar nemzet is tud, ha erős lenni akar.[11]

A Personalis válaszúl adá, hogy ezen tárgy már pertractatio alatt volt s országos határozat áll ellene ;[12] különösen a sajtószabadság kérdése is előfordúl maga helyén a rendszeres munkákban, s a RR ezt már oda is utasitották, egyszersmind a munkálatok sorozatját, s azt is hogy *per excerpta* dolgozni nem fognak, elhatározák.[13] Annak okáért az országos határozat ellen, és igy nem a maga során s rendjén lévén Bars v[árme]gye követének inditványa előterjesztve ; a tárgy érdemére nézve teljeséggel nem is akar szóllani. Az inditványt tevő követ úr előadására mindazáltal megjegyzi, miképen teljeséggel el nem ösmeri, hogy a kormány a nyilvánosságnak valamelly akadályt tenne. Aminő nyilvánosság divatozott az előbbi országgyüléseken, az most is teljes mértékben fenáll. Ami pedig a diariumot illeti, az tulajdon magok a RR által felállitott elvek szerint vitetik s tennen felvigyázásuk alatt van. Testességéről azonban nem tehetünk, mert az a tanácskozás alatt lévő tárgyak roppant terjedelmének mellőzhetlen következése. Végre ami illeti azt, a miről (mint mondá) nem akar ugyan szóllani Bars v[ármegye] követe, de mégis előhozta, t. i. a resistendi facultast és reactiót, erre minden további feszegetés nélkül csupán az 1687 : 4-ik t. czikkelyt[14] hozza követ urnak emlékezetébe s kéri a RRket, maradjanak meg előbbi végzésüknél.

Balogh ily formán válaszolt : Méltóságod előadásomat egy szóval megtoldotta, mellyet én nem mondottam, t. i. én resistendi facultast nem említettem, hanem egyedül reactiót, s mivel ki nem magyaráztam, hogy mit értek ez alatt, azt a M[éltósá]gos ur fel sem foghatta.

Ötvös Mihály pártolá az inditványt olly értelemben, hogy tettleg menjünk bé egy diaetalis ujság létesitésébe, pártolja pedig annyival inkább, mivel küldői ezen utasitásukat még vissza nem hurzták.

Az inditvány pártolására nyilatkoztak még Csepcsányi, Palóczy, Somsics, Návay, Kövér, Clauzál, Hertelendy (Zala), Pázmándy, Ghéczy, Jeszenszky, Vay, Budaházy, Hegedüs, Bárczy, Bernáth, Szabó és B. Prényi összesen 19 megye, többséget tehát nem nyervén, az ülés eloszlott.

[11] Balogh beszéde csaknem szószerint megegyezik a *Jegyzőkönyvben* közölt szöveggel. (X. köt. 238. kk.)

[12] Vö.: *Országgyülési Tudósitások*. I. köt. 91. kk.

[13] A korábban is gyakran hangoztatott elv azt jelentette, hogy ne vegyenek elő soronkívül, kiragadva olyan kérdéseket, amelyek később a kilenc munkálat valamelyikében szervesen előjönnek.

[14] Amelyben a rendek lemondtak az Aranybulla 31. pontjában biztosított ellentmondási és ellenállási jogról.

[IV.] B. PRÉNYI minden részrehajlás nélkül amennyire kivehettem, ily formán szavazott: Én, ugymond, pártolom az inditványt, hogy diaetalis ujság legyen, annyival inkább, mert ennek hija miatt irott tudósításokra szorul a közönség. Ebben ugyan meg lehetne nyugodnunk, ha az ilyen magános értesitések minden részrehajlás nélkül kimeritők lennének; azonban tapasztaljuk, hogy az egyik rész előadásai nagyon kiemeltetnek, a másik részé pedig vagy elhalgattatik, vagy épen nevetségessé is tétetik.[15] — Ezen előterjesztésre HERTELENDY MIKSA (Torontál) és ACZÉL *helyest* kiáltottak.

Ha Ugocsa v[árme]gyének érdemes követe nem engemet akart érdekleni, ugy semmi mondani valóm; ha pedig (amint Torontál érdemes követének felém intézett nyilatkozásából hinnem kelletik) ellenem irányzá nyilát, ezen esetre az önvédelemnek minden magános megtámadás elleni jogánál fogva meg kell jegyeznem: Miképen részre nem hajlásomnak világosabb jelét nem adhatom mint azt, hogy fentebbi kijelentését, amennyire megérthettem, szórul szóra levelembe igtatom. Egyébiránt mondhatnám ugyan, hogy tudósitásaim pusztán magános levelezés characterét viselik, s miként tetszik nekem levelezni? ahhoz senkinek semmi köze, mondhatnám hogy számadással a nagyérdemű urnak — kit én különösen tisztelek — nem tartozom, s minden sértés nélkül mondhatnám azt is, hogy az ő magános itélete még nem a közönségé, és mondhatnám, hogy előttem minden esetre nagyfontosságu véleményének ellenére azon sokaknak, kik levelezésemet évről évre bizodalomra, s azon sokkal többeknek, kik olvasásra méltatják, véleményét, és megelégedésöknek nyalábokra terjedő levelekben előmutatható nyilatkozásait (épen nem rózsákkal hintett pályámnak eme legszebb s egyedüli jutalmát) mérlegbe vethetem. Nyilván elösmerem azonban, miképen a történetirónak kettős kötelessége van, egyik: *ne quid falsi dicere audeat*, másik *ne quid veri non audeat*; s hogy hamissat tudva még soha sem irtam, az igazat pedig meg irni soha sem féltem, keblem tisztaságának érzelmében a közönségnek, s különösen azoknak, kik az országgyülési tanácskozásoknak tanui, s leveleimet is *folyvást* olvasásra méltaták, megbirálására bátran hivatkozom. Mit tesz tehát ama részrehajlás, mellyet érdemes követ ur ellenem, a nyilvánosság töretlen ösvényén különben is temérdek akadályokkal küzdő magános csekély ember ellen, az ország képviselői előtt felhozni jónak vélt? Vagy azt teszi, hogy mindent, ami itt történik, szórul szóra leveleimbe nem igtatok. Erre azonban feleljen meg helyettem ama körülmény, hogy az országos naplókönyv, ámbár az csupán a KK és RR ország-

[15] A szónok szerint a meglevő újságok szűkszavúsága mellett rendes országgyűlési újság kiadását „javallja még az is, hogy annak helyét (amint közönségesen tudva vagyon) irott tudósítások foglalják el. Ezen tudósítások azonban tele vannak hijányosságokkal, különös célzatjok s tendentiájok van, egyoldaluak, részrehajlók és igazságtalanok, exaltálva s fényes phrásisokkal adatnak elő, s kiemeltetnek ottan azok, mellyek a tudósitók célzataihoz alkalmatosak nemcsak, hanem (amit a Szólló az illynémü tudósitásokban kikerülni kivánna) a tudósitók magok bővitő észrevételeiket is hozzáragasztják — midőn az ellenkező nézetek vagy ki nem emeltetnek, vagy elhallgattatnak, vagy éppen nevetségesekké tétetnek, s ezáltal ki nem kerülhették azon gyanut, hogy célzatjok nem egyéb, mint egyoldalu nézetek terjesztése. A nemzet kivánja, s kivánsága igazságos, hogy mindazon nézetekről, mellyek itten előfordulnak, tudósittasson. Nem kiván részrehajlást, hanem igazságot s valóságot s igy pártatlan tudósitásokat". *Jegyzőkönyv.* X. köt. 244. — A támadás kétségtelenül Kossuth tudósításai ellen irányul, s az a körülmény, hogy az egyébként ellenzékinek számító Perényi Gábor mondja el az ellenzék vezetőinek bizalmát és barátságát élvező Kossuthtal szemben, a baloldali Hertelendy és a jobboldali Aczél pedig egyformán helyesel neki, mutatja az ellenzék szervezetlenségét és ideológiájának, politikai gondolkodása kialakulásának kezdetleges fokát.

gos üléseit foglalja magában, már vastag tiz kötetre nőtt, én pedig minden héten csak két ivet irhatok, s ezekbe a KK és RR országos ülésein felül még a fő RRnek tanácskozásait s a kerületi üléseket is bé kell szorítanom. Ez maga mutatja, hogy lapjaim nagy részben vagy csak kivonatokat, vagy csak azon részleteit foglalhatják magokban a a köztanácskozásoknak, mellyek itéletem szerint legérdekesbek és meggyőződésem szerint a tárgyak érdemét leginkább világosságba helyheztetik. Már pedig a meggyőződés kénszeritést nem szenvedő különös egy dolog. Magyar közmondás, hogy magával mindenki meg van elégedve, és az emberek közönségesen legjobbnak szokták tartani azt, amit magok mondanak, és gyakran azt hisszük, kincset vesztett a világ, ha ez vagy amaz tettünket szórul szóra nem tudja. Ezen öntudat azonban más emberek itéletének szabadságát rablánczra nem fűzheti, ha csak azon nem épen dicsőséges emlékezetű emberhez nem akar hasonlitani, a ki önmagától egészen eltelve halála órájában imigy kiáltott fel: *Quantus artifex pereo* ![16] — Mivel tehát én mindent szórul szóra lapjaimba nem irhatok, s választásom csak annyira terjedhet, hogy vagy minden beszédeket kivonatba tévén, lapjaim érdekét száraz prothocollaris stylussal önmagam elenyésztessem, vagy pedig amit ámbár csalatkozható, de tiszta meggyőződésből eredett itéletem szerint a sokszor ismételve előforduló tárgyak unalma között érdekeseknek lenni vélek, azt egész terjedelmében, egy más beszédet pedig mellyet én (ismét csalatkozható) itéletem szerint kevésbé érdekesnek gondolok, velős kivonatban közöljek. Hahogy ezen választásban izlésem, s itéletem, a tisztelt követ ur izlésével s itéletével meg nem egyezik igen sajnálom, mert itéletének nagy fontosságot tulajdonitok, de róla nem tehetek. *Chacun est le maître dans son monde.* — Vagy pedig azt teszi ama szemrehányás, hogy magános levelezéseim egy bizonyos szint viselnek. Igen is viselnek ! Lelkem soha nem változandó meggyőződésének, keblem soha meg nem hidegülendő érzéseinek szinét viselik. Én ezt soha nem titkoltam, soha titkolni nem fogom, és kevélységnek látsszék bár, nyilván kimondom, miképen ezen érzelmekben büszke vagyok, s azokat, állitsák bár előmbe jutalmul a mennynek minden örömét, s rettentésül a pokolnak minden ijjedelmeit, megtagadni sohasem fogom. Itéletem a módok, az eszközök felől itt is fonák lehet, — mert gyarló, csekély ember vagyok, de hogy a hazát s emberiséget nálamnál valaki forróbban szerethesse, azt a mindent látó Istenségnek szine előtt kereken tagadom ! Tudom én, hogy vannak kik eme szint vétkes szinnek tartják, én irántok hasonlóan türedelmetlen lenni nem akarok. És az engem részrehajlással vádoló érdemes követ ur sokkal nagyobb lelkesedéssel harczolt másfél évekkel ezelőtt a lélekisméret szabadsága mellett,[17] mintsem hogy teljes bizodalommal meg ne kérhetném : engedje lelkem üdvességét tulajdon hitem szerint kereshetnem. Egyébiránt emlékeztetésül azt is meg kell jegyeznem, hogy az óriás lapú Timestől s a változékony franczia ministerium hivatalos organumától, a Moniteurtől kezdve félívnyi Austriai Beobachterig[18] minden hirlapnak bizonyos szine van ; miért ne lehessen tehát

[16] Nero, Lucius Domitius római császár (i. sz. 54—68.) mondta, amikor a kegyetlen uralma ellen támadt felkelés győzelme láttán öngyilkosságot követett el.

[17] A vallási sérelmek féléven át — Beőthy 1833. jan. 9-i javaslatától júl. közepéig, a kérdés napirendről való levételéig — tartott vitáiban Perényi Gábor mindvégig az ellenzék haladó álláspontja mellett harcolt. A viták rendszeres ismertetését l. az *Országgyűlési Tudósitások* I. kötetében.

[18] A *Times* ekkor a legnagyobb angol napilap, 1783-ban létesült, a kereskedelmi és pénzvilág lapja. — A *Moniteur* 1789-ben indult Párizsban, hamarosan a kormány hiva-

nekem is egy bizonyos szint adni leveleimnek ? nekem ? aki csak magános levelezéseket irok, s még ezekben is szinemmel az igazságnak még soha sem ártottam, amint e részben a legvitálisabb kérdések iránti jelentéseimre bátran hivatkozhatom. Leveleimnek szine titok nem vala, s azzal minden levelezőm könnyen megösmérkedett ; kinek keblében viszhangra találtak érzelmeim, vagy aki legalább őszinteségemet méltánylani akarta, s megmaradván ten véleményi szabadsága, nekem is hasonlót engedett, az levelezésemet folyvásti bizodalmára méltatá, — ellenkező esetben kijelenté, hogy levelezőm többé lenni nem kiván ; ez kinek kinek szabad, s én csak azoknak irok, akik irásomat úgy amint iratnak, vagy szeretik, vagy legalább eltürik. Számadással csak ezeknek tartozom, s eme számadás is csak addig terjedhet, hogy midőn többé bizodalmokra méltóknak nem találnak, összeköttetésünket megszűntethetik.

Ezeket mentségemül irám, s csak azért irám, mert sokkal inkább tisztelem a vádló személyét, mintsem vádjára hallgathatnék. Végezetre megjegyzem, miképen érzékenyen fájlalom, hogy tömérdek fáradsággal s roppant akadályokkal járó igyekezetem hazámban, melly a nyilvánosság világa nélkül olly igen szűkölködik, pártfogás helyett még azok között is ostromlóra talál, kik a nyilvánosság barátinak mondják magokat. Én az egyes vád ellenében tisztelt levelezőimnek kétéves bizodalmára támaszkodom.[19]

b)

A KK és RR egyébiránt folyvást tartott kerületi üléseikben, az urbéri felirás stylusa feletti ellenészrevételeiken kivül,[20] az Itélőszékek elrendezésével foglalatoskodtanak, s február 18-áig a kir. városi bíróságról szólló 3-ik t. cz. 2-ik §-áig haladtak.

Az úriszékről 2-ik t. cz. 4-ik §-ában azt javallották a KK és RR, hogy a földesúr (értvén mindég a jobbágyok közötti magános perek ügyét, mert itt csak ezekről van szó,) egyedül azon esetben viselhessen elnökséget hahogy a birói hitet letette, a fő RR azonban ezen hatóságot minden földesúrnak — ha vele élni akar — egyenlőn megadni kivánják olly formán, hogy ha még annak előtte nem tette volna le a birói hitet, azt az úriszék előtt letenni tartozzék. — A KK és RR a táblabiróságot birói tudomány criteriumának nem vévén, 25 voxal 20 ellen a fő RR véleményét elfogadták.

Ellenben 25 voxal 23 ellen, a fő RR véleményével ellenkezőleg, továbbá is a mellett maradtak, hogy az uradalmi tisztek Convocatusok nem lehetnek, PEST v[árme]gye inditványára az is világosan kitétetni határoztatván, hogy elnökséget sem viselhetnek ; ellenben hogy az úriszéki jegyző tisztjét az uradalmi fiscalis is viheti ugyan, hanem voxal nem birand.

Az 5-ik §-nak szerkeztetése ugy, amint a fő RR által a dolog érdemének csekély módositásával javaltatott, el lőn fogadva. Ellenben a 7-ik §-nál igen nagy szótöbbséggel megmaradtak a RR azon határozatuknál, hogy a földesurak a megye megegyezésével birói hatóságukat a községekre is általruházhassák.

---

talos lapja lett. — Az *Österreichishcer Beobachter* 1809 óta jelent meg, az osztrák birodalmi kancellária sugallmazta, az egyetlen osztrák lap, amelynek — jó külföldi hírszolgálata mellett — belpolitikai hírei is voltak.

[19] A febr. 16-i 297. országos ülés naplóját l.: *Jegyzőkönyv*. X. köt. 228. kk.

[20] A főrendi észrevételekre (l. 205. old. 2. jegyzet) adott válaszukat l.: *Iratok*. III. köt. 408.

Hasonlóképen megmaradtak a 8-ik §-nál is azon végzésük mellett, mellyeket a községi tanácsok rendszeréről előbb határoztanak. Végre a 9-ik §-nál BUDAHÁZY inditványára elfogadtatott, hogy a perlekedő jobbágyok az uradalomnak, annál kevésbé pedig a megyének határán kivül megjelenésre ne köteleztessenek.[21]

A kir. városok itélőszékeinek elrendezése most sem ölt az előbbinél kedvezőbb alakot magára. — SOMSICSnak azon inditványa, hogy a városi birák választásában minden polgár részt vegyen, sem igy, sem pedig HERTELENDY MIKSA által minden állandó lakosokra és házbirtokosokra kiterjesztve, idetartozónak most sem itéltetett. (Lásd 135. és 137. számu leveleimet.)[22] A honoratiorok 23 voxal 21 megye s a kerületek ellen városi bíróság alá most sem adattak, sőt megyei bíróság alá tartozásuk nyilván kitétetni rendeltetett, de a jövő ülésben az is el fog határoztatni, hogy kik értessenek honoratior név alatt ! (Részletesen jövő levelemben.)

223.

a)

1835. február 16, 17.

Kerületi ülések.

Tárgy : A városi bíróságról szóló III. tc.-hez javasolt főrendi módositások. Somssich és Hertelendy inditványa a városi bíróság választásával kapcsolatban.

b)

1835. február 18.

Kerületi ülés.

Tárgy : A városi bíróságról szóló III. tc. 2. §-a ; a honoratiorok kérdése.

c)

A honoratiorok kérdésével foglalkozó február 19-i és 20-i kerületi ülések végzéseinek előzetes ismertetése.

[21] A rendi javaslatokat a fenti kérdésekben l.: *Iratok*. III. köt. 325. kk., a főrendek választ : Uo. III. köt. 56. kk.

[22] A szabad királyi városok törvényszékéről szóló III. tc. országos tárgyalásán (1834. ápr. 10—18.) a városi követek a városban lakó nemesek és honoratiorok különleges jogállásának elvét támadták rendkívül hevesen, a haladó megyei követek viszont a városi polgárok választójogának minden polgárra történő kiterjesztéséért szálltak síkra. A többség azonban mindkét irányban elzárkózott a törvényjavaslat megváltoztatása elől s a sok izgalmat okozó tárgyalások azzal végződtek, hogy a városi követek ünnepélyes tiltakozó óvást nyújtottak be a törvényjavaslat elvei és a városok országgyűlési jogfosztottsága miatt. Vö.: *Országgyűlési Tudósítások*. III. köt. 46. kk.

a)

Pozsony, Februar 21., 1835.

A KK és RR *február 18-ától* Bernáth és Prónay elnökségük alatt folyvást tartott kerületi üléseikben az Itélőszékek elrendezésében költ főrendi izenettel, nevezetesen a királyi városok itélőszékével foglalatoskodtanak, melly kérdés *február 16-án* került legelsőben, közbe közbe utóbbi tudósitásaim szerint megszaggatott tanácskozás alá.

Kezdetben mindjárt BUDAHÁZY, Biharnak új követe[1] teljes örvendezését jelenté, hogy midőn első alkalommal lép fel küldői akaratját kimondani, az lelkének meggyőződésével egészen megegyezik. Minő hatása legyen a meggyökeredzett régi szokásoknak törvényhozásunkra? ennek bizonságául jelen országgyülésünk szomoru példájára hivatkozik, mellyben a csaknem közönségesen elösmert javitások szüksége, s a javitandók tömérdeksége között is olly lassan, olly akadozva, olly kevés sikerrel haladunk. Ennek legfőbb okát tenmagunkban s megszokott erkölcsinkben találja, s különösen abban, hogy kiknek összevetett válakkal kellene honunk közboldogságának megépitésén munkálódniok, azoknak érdekeik egymástól elszakitvák, s ennek következésében mi magunk halmozunk akadályokat azon sikernek elébe, mellyet csupán közös érdek szülte közremunkálattal reménhetnének eszközölhetni. Tudatja tehát a RRkel, miképen Bihar vármegye Rendei gyökeres javitások szükségét érezik, s azokat anélkül, hogy alkotványunk alapjai felforgattatnának, institutióinknak a mivelt század szükségeihez alkalmaztatásával eszközölhetőknek itélik. És ezen lélektől vezéreltetve, különösen ami a kir. városokat illeti, miután ezek javának s előmenetelének hazánk köz virágzásával szoros kapcsolatát megmutatá, küldőinek szándékát oda jelenti ki, hogy a nemeseknek városi biróság alá nem tartozása felől szólló régi törvényeink egészen megváltoztassanak. Amit a tanácskozás alá kerülendő minden §-nál részletesen fog elő terjeszteni.

Felolvastatott tehát az 1-sö §. Itt a KK és RR, miután a királyi s bányavárosok biróságának teljes számához megkivántatott tagok számáról rendelkeztenek, utánna teszik, hogy a sommás perek elhatározására amennyire lehet öt, különben pedig legalább három személyekből fog a biróság állani. — A fő RR pedig azért nem vélik itt a sommás perekről rendelkezni szükségesnek, minthogy a KK és RR a szóbeli perek felől egy különös törvényczikkelyt szerkeztettenek.[2] Mivel azonban a szóbeli és sommás perek között tetemes különbség van, mert minden szóbeli per egyszersmind sommás is, de nem minden sommás szóbeli is, a KK és RR ezen §. iránt előbbi szerkeztetésöknél megmaradtanak.

Ezután, mielőtt a 2-ik §. felolvastatnék, SOMSICS megújitá azon inditványát, mellynek e tárgy első alkalomkori vitatásakor történt megbukása a kir. városok birói hatóságának megszoritására igen sokak által okul használtatott, s oly temérdek szemrehányásokra, s kellemetlenségekre alkalmat szolgáltatott. (Lásd 135., 136. és 137. számú leveleimet.) Inditványa t. i. abban állott, hogy

[1] Bihar megyét az országgyűlés kezdetén Tisza Lajos első alispán és Beöthy Ödön képviselte. Tisza helyett 1833 augusztusában Ravazdy István táblabíró lett a követ, majd őt 1834. dec. 23-án Budaházy Antal tiszti főügyész váltotta fel.

[2] A szóbeli sommás perekről szóló XIV. tc. utólag került be a törvényszékek elrendezését tartalmazó törvényjavaslatok sorába. 1834. márc. 13-ától több napon át tartó vitáit l.: *Országgyűlési Tudósitások*. II. köt. 728. kk., magát a tc.-ket *Iratok*. II. köt. 349. kk.

a királyi városok itélőszéke biráinak választásában minden polgár részt vegyen.[3]

KOCSI HORVÁTH azon meggyőződéssel pártolja az inditványt, hogy enélkül a kir. városok iránti rendelkezéseink jótékonyak nem lesznek. Egyszersmind Bihar követének felelve, elháritja magáról azon vádat, mintha tennen magunk tennénk a sikeres haladásnak akadályokat, és semmi bajt sem is lát a lassúbb haladásban, mert igy véli a kitüzött czélt elérhetőnek anélkül, hogy alkotmányunk veszélyesen megrázkódtatnék.

Ellene vettetett a somogyi inditványnak, hogy a választási rendszernek elrendezése nem a napirenden levő munkálat körébe tartozik, per excerpta pedig dolgozni nem lehet.

FEKETE azonban szivéből pártolván az inditványt ; ez elvnek kimondását olly kevéssé tartja excerptanak, amily kevéssé volt az, midőn a IV-ik t. czikkelyben kimondatik, hogy a megyei törvényszékek birái kik által választassanak, a 2-ik t. czikkelyben s az urbéri 7-ik czikkelyben pedig, hogy az uriszék tagjai ki által neveztessenek, s amily kevéssé volt excerpta az urbérben kijelenteni, hogy a helységek előljáróinak választásában minden lakos részt vehessen.[4] Annyival szükségesb pedig a városokbani lakosok választási jogának elvét kimondanunk, mivel különben épen akkor, midőn a biró választásába való befolyást legalaposabb alkotványi jusnak lenni nyilatkoztatjuk, s azt egy bizonyos mértékben a nemtelenekre is kiterjeszteni óhajtottuk, a királyi városokban lakó nemesek (ha városi hatóság alá vettetnének, amint a fő RR kivánják) ezen alapos jusból ki zárvák lennének. Mivel tehát különben is az inditvány nem terjed annak itteni elhatározására, hogy miként történjék a választás ? hanem csak oda, hogy kik birjanak választásbani részvét jusával, elhatározottan kijelenti, hogy ő ezen elvnek törvénybe igtatása nélkül a fő RR javallatából egyet sem fogad el.

PRÓNAY mint elnök kéri a RRket, vegyék figyelembe, hogy kevés reménység lehet azon inditványnak elfogadásához, melly a királyi városoknak politicai coordinatiójával való összeköttetése miatt már egyszer országos ülésben elesett.

NAGY PÁL a viszalépést egy kissé mégis csak messze vezetőnek hiszi, hogyha önmagunk ellen regrediálunk, s amit országos ülésben eldöntöttünk, itt ujra felvesszük. Igy a circulus valóságos circulus vitiosussá változik. De a dolog érdemére nézve is az a megjegyzése van, miképen ha elhatároznók is azt, hogy a választásban minden polgár részt vegyen, még azon kérdést is el kellene határoznunk, hogy ki a polgár ? De el kellene határozni magát a választás modalitását is, mert amint ellensége a mostani absurditásnak, melly szerint a magistratust a választott polgárság, ezt viszont a magistratus regenerálja, ugy hasonlókép arra, hogy p. o. Sopron városában minden Hauer (kapás) személyesen becsődüljön a választásra s gyilkosságok történjenek, soha rá nem áll, hanem centuriákként kivánná a választást elrendeltetni. Ezekből látszik, hogy a principium gyakorlatba nem mehet, mielőtt a modalitás elrendeltetnék ; ez pedig ide nem való, ha csak nem akarják a KK és RR a választásnak egész szövevényes kérdését a Publico-politicumból kivenni, s ide általtenni. — Ezekhez MARCZIBÁNYI hozzáadá, hogy városokban a biró s tanácsbeliek egyszersmind politicai tisztviselők, nemcsak itélő birák. A hivatali hatóság ily

[3] Vö. előbb, a 214. old. 22. jegyzetével.
[4] Az úrbéri VI. tc. 1. §-ában.

elválaszthatlan szoros kapcsolatában tehát bajos egy szóval az egészt eldönteni, s a birói szempontból a politicai rendszabást is megelőzve elhatározni. — Széll pedig még csak garantiát sem talál a somogyi inditványban, mert mit ér a polgároknak adott választási jog, hahogy viszont a polgárositás a magistratustól függ? — Somsics azonban példákat idéz az urbariomból annak megmutatására, hogy már fogadtak el a KK és RR olly elveket, mellyeknek kifejtése máshová tartozik.[5] Az előbbi országos végzést az inditvány elfogadásában akadálynak nem gondolja, mert tractatusban lévén a fő RRkel, s ezen inditványtól függhetvén sok követek véleménye szerint a másik tábla véleményéveli egyesülésünk, a kérdésnek tractatusunk uj stadiumában ujabbi felvételét nagyon fontos okok javasolják. Egyébiránt mivel inditványát a trencsényi követ tökélletlennek nevezé,[6] válaszul adja, hogy semmiség a tökéletlenségnek legmagosb foka. — Andrássy azonban tudna oly intézményeket nevezni, mellyek mivel rosszak, a semminél tökélletlenebbek. — E szerint vitattatván az inditvány, Hertelendy Miksa azt azért nem fogadá el, mivel szűk, s csak a polgárokra terjed, s igy a posonyi követ aggodalmát sem enyészteti el.[7] Mert meglehet, hogy a városban lakó nemes nem polgár, s ekkor a választásban részt nem venne, kivánná tehát az inditványt aként kiterjeszteni, hogy mindazok, kik városi birtokot birnak, vagy folyvást a városban laknak, választási joggal birjanak.

Voxolásra azonban Somogy követének inditványa lőn kitüzve, s ekkor némellyek azért szavaztak ellene, mert azt a torontálihoz képest nagyon megszoritónak találták; mire Bezerédy megjegyzé, hogy a somogyi inditvány nem áll ellentétben a torontálival, hanem az electa communitás rendszerével,[8]— kéri tehát a RRket, ezen ok ne álljon ellent az elfogadásnak, mert a somogyi elv nem zárja el a kiszélesitést,[9] ellenben megoszolván, két pad közt a földön maradunk.

Mielőtt azonban szavazathoz fognának a RR, Pósfay Posony városi követ eként nyilatkozott: Somogy követének inditványát előbbi alkalommal az országos ülésben magok a n[eme]s vármegyék döntötték el s mégis örökös szemrehányások tétettek a kir. városoknak, mintha miattunk nem nyert volna győzedelmet. Hogy tehát ezen vádat reánk háritani ne lehessen, s a városi biróság helyes elrendezésének ezen gátja megszünjék, kivánom, vegyék a kérdést ujólag tanácskozás alá, s mondják ki itt, és most a szabad választás principiumát. — Haske,[10] ki előbbi alkalommal is az inditvány mellett nyilatkozott, most is hasonló értelemben szól vala. — Azonban szavazatkor csupán Posony, Zala, Bars, Somogy, Tolna, Ung, Szathmár, Borsod, Torna, Bihar, Békes, Csanád és Temes, összesen 13 megyék s a Jászkun, Hajdu kerületek szavaztak az inditvány elfogadására, az tehát igen nagy szótöbbséggel elesett.

[5] Pl. az *articulo T determinanda* esete az I. tc. 6. §-ával kapcsolatban, amikor kimondták a jobbágytelek megvásárlójára a telekhez kapcsolódó közterhek viselésének kötelezettségét, magukat a közterheket azonban csak később, az adó-biztosi munkálatban fogják megállapitani.

[6] L. előbb, Marczibányi felszólalását.

[7] Az utalás Fekete felszólalására vonatkozik.

[8] Ti. azzal a rendszerrel, amelynek értelmében a városokban a politikai jogokat — igy a magistratus választását is — a szűkkörű, jómódúakból álló választott polgárság (electa communitas) gyakorolja, a választott polgárság sorainak kiegészítése pedig a magistratus joga.

[9] Ti. a politikai jogokkal, választójoggal rendelkezők rétegének kiszélesitését.

[10] Kassa város követe.

(Április 10-én 1834. csak egyetlen egy voxal,[11] most pedig 3 megye jelen nem lévén, 21 voxal maradt kiseb számban.)

Ezután országos ülésre mentek a RR, mellyről bő jelentést tettem előbi levelemben.

Február 17-én előbb az urbéri felirás stylusa iránt tett főrendi észrevételek[12] voltak napirenden, s ezek között különösen azt kivánván a fő RR, hogy ahol *Sclavonia* nevezetének a sokszor emlitett 3 megye egyes megnevezésével leendő felcseréléséről szóllanak, ne mondanák általánosan *a hozandó törvényekben*, hanem csak *a hozandó urbéri törvényekben*, mivel itt csak ezekről van szó. BERNÁTH ezen változtatást ellenzé, mert a most legyőzött vitatásoknak az adó-biztosi munkában[13] isméti felelevenitésére utat nyitni nem akar. DESSEWFFY pártolá, annyival inkább, mivel 8-ik izenetökben[14] azt jelentették ki a KK és RR, hogy mindenkor és minden esetben törvényeken alapult értelmekhöz fognak ragaszkodni, ezen kijelentéssel tehát mostan ellenkezésbe nem jöhetnek. De Bernáthnak javallata többek által elleneztetvén, voxolásra tüzetett, itt azonban a fő RR észrevételének félrevetése mellett igen nagy szótöbbséggel elfogadtatott. TARNÓCZY megyéje részéről előre kijelentvén, hogy ő csak egy hazát ösmér, a magyart, s ebben egy nemzetet, a magyart. Annakokáért annak idejében majdan Horvátország nevezetét is Zágráb, Varasd és Körös megyékre kivánandja általcseréltetni. (Nevetés.)

Ezután ismét visszamentek a KK és RR a városi itélőszékek elrendezésére, s itt BEZERÉDY azt vitatá, hogy ámbár mult napon a somogyi inditvány elvettetett, az még a sokkal szélesb torontali inditványnak is elvetését magában annyival inkább nem foglalja, mert sokan azért szavaztak a somogyinak ellene, mivel az csupán a polgárokra lévén szoritva, szűknek itéltetett. Kivánja tehát Torontál követének tegnapi inditványát szavazatra tüzetni. — B. PRÉNYI megjegyzé, hogy ha már eldöntött tárgyakban is jónak vélik a RR ismét, és ismét uj inditványokkal fellépni — neki is lenne egy inditványa, az t. i. hogy ha valaki oly inditványt tesz, amelly többséget nem nyer, azon napnak költségeit az inditványt tévő fizesse meg. (Hangos kaczaj.) — Azonban Bezerédynek nézete pártfogásra talált, s Hertelendy Miksa inditványának előterjesztésére felszóllittatott, ki is azt e következőleg adta elő : *A városi itélőszékek birái mindazoknak, kik városi fekvő vagyont birnak, vagy állandóan a városban laknak, szabad szavazatjaik által fognak Art[icu]lo T. meghatározott mód szerint választtatni.* — Azonban ily alakban is csak 17 megyék s a kerületek voxát volt az inditvány szerencsés elnyerhetni. — A szavazás közben tett nyilatkozások között TARNÓCZY illy értelemben szóllott : Mi a kormánytól s a főrendektől kevés segedelmet várhatunk. A mit táblánknak hatása s tekintete egyedül a nemzeti sympathiától függ ; ez a mi álláspunknak valóságos istápja, s ha ezt elveszitjük, nádszál módra fogunk ingadozni erőtlenségünkben. Én ezen sympathiát, s vele a Statusok táblájának tekintetét az egész hazára kivánom kiterjeszteni, s bátran kérdek mindenkit, mivé leszünk, hahogy állásunkat felcserélve megengedjük, hogy a fő RR táblája akármi tárgyban bár, liberalisabbnak látszassék nállunknál ? Már pedig a kir. városok itélőszékeinek elrendezésében csakugyan liberalisabb. Mi czélból ? vitatni nem akarom de

[11] Az ápr. 11-i szavazás eredményét l.: *Országgyűlési Tudósítások*. III. köt. 53.
[12] Vö. előbb, a 205. old. 2. jegyzetével.
[13] A Contributionale-Commissariaticum Operatum a harmadik volt az országgyűlés elé kerülő munkálatok sorában.
[14] L.: *Iratok*. III. köt. 408.

liberalisabb. Ha tehát megfontolom, hogy a fő RR táblája e tárgyban ön s a kormány segedelmén kivül még a nemzeti sympathiára is számolhat, anélkül hogy jósló lenni akarnék, bizton merem mondani: amit a városi bíróságról javallanak, az törvénybe megy. A kir. városokban lakó nemesek tehát sok tekintetben alája lesznek vetve a városi bíróságnak.[15] De ha Torontál követének inditványa el nem fogadtatik, minő bíróságnak? Olyannak, melly magát tulajdon erejével regenerálja, mellynek választásában a bíróság alatt lévők nagy közönsége részt nem veszen, amelly tehát az eljárása iránti közbizodalom garantiája nélkül szükölködik. Ellenben ha elfogadjuk az inditványt, oly bíróságnak vetjük alája magunkat, melly bizodalmat érdemel. Én tehát a nemzeti sympathiát állásunk erősségére fenntartani, e táblának eddigi küzdéseinkben híven őrzött tekintetét Európa előtt ezen kérdésben is megigazolni, s magamnak sem derogálni kivánván, az inditvány elfogadására szavazok. — Mire ANDRÁSSY válaszolván: A magyarok Istene mentsen meg, ugymond, attól, hogy a két tábla egymással a liberalitásban vetélkedjék. Magános emberek vetélkedhetnek a nagylelkűségben, de a törvényhozásban más vezérelveknek kell uralkodni.

Az inditvány 27 voxal 17 megye s a Kerületek ellen félrevettetett.

b)

Február 18-án immár magának a 2-ik §-nak érdeme került vitatás alá Itt abban van a két tábla véleménye közötti különbség, hogy a KK és RR általában csak azt javallották eme §-ban kifejeztetni, hogy a városi itélőszék birói hatósága a városbeli házakra és földekre nézve nemes és nem nemes személyek közötti különbség nélkül maga épségében meghagyatik, annak tehát a polgári házak és földek eránt való teljes viszahelyheztetés tekintetében kerekedő kérdések iránt, a nemesek is alája lesznek vettetve.[16] — Ez vala első része a §-nak, mellyben a honoratiorokrul semmi emlités sem vala, mert ámbár az 1834 április 11-én tartott országos ülésben VÁGHYnak azon inditványa, hogy a városokban lakó úgynevezett honoratiorok városi bíróság alá tartozzanak, voxok többségével félrevettetett,[17] erről azonban leginkább azon oknál fogva nem történt a szerkeztetésben emlités, mivel a honoratiorok osztálya jelenleg igen határozatlan cathegoriájú, sőt úgyszólván törvénykivüli megemlitésök tehát az iránt oki intézkedést anticipálná.

A fő RR ellenben azon elvből indulván: hogy a törvény világos értelmének tekintetéből előbb általánosan kelletik megemlittetni, kik tartozzanak városi bíróság alá? s ugy aztán a kivételeknek utánna tétetni, a §. első részét eként javallák szerkeztetni: „Ezen bíróság előtt lesznek valamint eddig, ugy ezentúl is ellátandók és megitélendők a polgároknak, vagy a városban lakó nem nemes személyeknek (ide értvén az ugy nevezett honoratiorokat is) minden akár személyes akár vagyonbeli, s akár magok között, akár mások által ellenök inditandó pereik. A város határában helyheztetett városi házakra és földekre nézve pedig, ugy szinte a városi haszonvételek iránt a nemesek

[15] L. később, a 2. §-hoz fűzött főrendi megjegyzések tárgyalásánál.
[16] Vö.: *Iratok*, II. köt. 330.
[17] A kérdés vitáját és a szavazás eredményét l.: *Országgyülési Tudósitások*. III. köt. 54. kk.

szintén a városi biró hatóság alá tartozandanak; ez olly kérdésekre is kiterjesztetvén, mellyek az előadottak eránt való teljes viszahelyheztetés tekintetében kerekednek".[18]

Ennek következésében az 1723 : 64. czikkelyre támaszkodva, melly még a nemességöket bé nem bizonyitott kétséges nemeseket is városi bíróság alá veti, BUDAHÁZY inditványt tőn, hogy az úgynevezett honoratiorok szintén azon biró hatóságnak alája vettessenek.

Inditványát többek között NAGY PÁL pártolá. Leginkább azon szempontbol indulván, hogy ha a honoratioroknak nevezett amphibiumok mindennemű kiváltságokkal felruháztatnak, ebből az adózó népnek nagy rövidsége támad. Maholnap számosabb lesz ezen amphibiumok serege, mint a valóságos nemeseké. Akinek csak posztó ruhája van, már honoratior akar lenni, s ha lop és rabol, s emiatt a város büntetni akarja, honoratiori cathegoriáját veti ellen, ha pedig a vármegye tömlöczébe viszik, azt mondja, hogy polgár; ha adót kérnek tőle, ő honoratior s nem fizet, ha subsidiumot, akkor ő nem nemes, és ismét nem fizet.

Azonban FEKETE azon elvet vélé az inditvány elfogadásával veszélyeztetni, hogy birájának választásában lehetőleg mindenki részt vegyen, s nem is lát a fő RR javaslatának alatta egyebet annál, hogy a kir. városok egészen alája lévén a kormánytóli függésnek vettetve, általok mentől több lakosokra terjedjen a kormánynak határtalan hatalma. — SOMSICS hasonlókép a választás szabadsága elvének el nem fogadása tekintetéből ellenzé az inditványt, hozzá adván, hogy mindaddig el sem is fogadja, mig a Contributionale, és a Banderiale[19] munkálatok sorában ezen embereknek minő tekintetbe jövetelők el nem határoztatik. — BERNÁTH pedig azon oknál fogva, mert liberalis elvnek azt tartja, melly a szabadságit mentől többekre kiterjeszti, már pedig ugy hiszi, hogy a szabadság inkább megvan a nemeseknél; a honoratiorokat is tehát inkább magunkhoz csatolni, mintsem a szabadságtól eltaszitani kivánja, s midőn erre PFANDSMID megjegyzé, miképen ebből az következnék, hogy Ungh v[árme]gye követe még a nemteleneket is nemesi szabadsággal kivánná felruházni, BERNÁTH igenlőleg válaszolt.

Mondatott ugyan az inditványnak támogatására, hogy a választásbani befolyás tekintetéből nem lehet a honoratiorokat vármegyei hatóság alá vonni, mert hiszen a birák választásában itt sincsen szavuk, — mondatott, hogy ha megkülönböztetésre méltatjuk ezen személyeket, talán ön személyeiknek bátorsága is erősb kezességet találand a városi rendezett tanács itéletében, mintha egy fiatal szolgabiró törheti el a pálczát felettök s ennek hajduja álland hátok megett, — megemlittetett az is, hogy azon függés, mellyel a kir. városok széltében vádoltatnak anélkül, hogy függetlenségök eszközöltetnék, magokban a kir. városokban is erősebb ellenszegülésre találand, hahogy érdekökbe mások is, és különösen az értelmiségök miatt figyelemre méltatott honoratiorok bévonatnak, — mondatott, hogy boldogtalan hazánkban ugyis kártékonyan temérdekek a közfalak, melylyek hazafit hazafitól elválasztanak s a nemzeti morális erőt egyesülni nem engedik, kár lenne tehát ismét ujabb és ujabb néposztályzatot teremteni, — mondatott hogy hazánk kifejlődése nagy részben a kir. városok kebeléből reménlhető, azokat tehát nem kell

[18] A főrendek javaslatát és annak indoklását l.: *Iratok*. III. köt. 60. kk.

[19] A Banderiale Operatum az utolsó volt a tárgyalásra kitűzött kilenc munkálat között.

magunktól eltaszítani, nem kell tekintetöket lealacsonyitani, — mondatott végre, hogy a territorialis biró hatóság polgári társaságban a jó rendnek első feltétele, még inkább az pedig városokban, kivált a népessebbekben, hol az ilyes kiváltságok a jó rendtartást majdan lehetetlené teszik, a kereskedés üzésével öszekötött élénk mozgásra, s külföldieknek is (vajha mentől nagyobb számmal) honunkban megjelenésére szükséges személyes biztosság felőli kezeskedést gyanus szinbe helyheztetik, szóval a jól elrendelt köztársaság fennállásával meg nem férnek.

Mindezek mellett is a fő RR véleményének elfogadására csupán Sopron, Nógrád, Zala, Liptó, Bars, Baranya, Veszprém, Fejér, Zólyom, Mosony, Tolna, Árva, Posega, Szerém, Zemplén, Szabolcs, Szepes, Borsod, Bereg, Bihar, Csanád, Torontál, összesen 22 megyék s a Jászkun, Hajdú kerületek szavaztak. — Nyitra a honoratiorok osztályát el sem akará ösmerni, — Békés, és az Egyházi Rend nem szavaztak, Honth, Bács és Sáros jelen nem voltak, s igy a többi 23 megye voxával a főrendeknek ezen véleménye félre vettetett, s az előbbi szerkeztetés megmaradt.

Balogh azonban bármennyire sajnálja is, hogy a végzés eként ütött ki, mindazáltal a városokbani szokás különböző voltából eredő surlódásoknak, s minden zavaroknak eltávoztatása tekintetéből világos törvényt óhajt, s a végzés következésében nyilván kitétetni kivánja, hogy a honoratiorok vármegyei bíróság alá tartoznak.

Ezt B. Prényi s vele sokan mások ellenzék, okul adván, hogy systematice kellene elhatározni, kik legyenek a honoratiorok ? mert itt közbe vetve általánosan történendő megemlitések csak zavart okozna. — Eötvös Mihály és Bárczy pedig azon okát adák ellenzésöknek, hogy épen most lőn szótöbbséggel a RR szerkeztetésének megmaradása elhatározva, abban pedig a honoratiorokrul nincs emlékezet. — A Balogh inditványát többnyire azok ellenzék, kik előbb a honoratiorokat városi bíróság alá adni nem akarták. Ugy látszott, attól tartottak, hogy ha ezen bíróság alóli kivételök a törvénybe nyilván betétetik, végzésök megállásához nem nagy reménységök lehet. — Nagy Pál tehát csudálkozását jelenté, hogy a győzedelmesek félnek azt, amit nyertek, világosan kimondani. Marczibányi pedig azon csudálkozott, hogy a vesztesek meg nem elégszenek a veszteséggel, hanem ex professo akarják a csátát elveszteni. — Mire viszont válaszul kapá, hogy akik vesztettek, hódolnak a többségnek s világos törvényt akarnak, nem pedig a zavarosban halászni.

A kérdés voxolásra tétetvén, 29 voxal 18 ellen végzésbe ment, hogy a honoratioroknak a városi bíróság alóli kivételök a szerkeztetésben nyilván kitétessék. — Ezután felkiáltással abban egyeztek meg a KK és RR, hogy az ezen végzésből eredett következés tekintetéből a holnapi ülésben el fog határoztatni, *kik értessenek honoratior név alatt?*

c)

És ez volt amaz örvényes kérdés, melly a KK és RRket *február 19-ik és 20-ik* napjain elfoglalá. — A tárgynak szövevényes volta igen sok felé ágaztatván a véleményeket, ezen napok ülései sokkal zavarosabbak voltak, mintsem érdekesek lehetnének. Addig is azonban, mig jövő levelemben némelly részleteket közölnék, a vitatások kimenetele felől teszem jelentésemet.

Legelső szavazat tárgya volt, valjon kivánják e a RR, hogy a *honoratior* értelme alatt jövők specifice megneveztessenek, vagy pedig megelégesznek a következő kifejezéssel, *exceptis honoratioribus Art[iculo]lo T. designandis?* A többség 29 voxal 17 ellen specificus megnevezést határozott.

A specificus megnevezés iránt leginkább 4. rendbéli javallatok körül egyesültenek a vitatások :

1. Hertelendy Miksa javallata : „Valamint a városokban lakozó királyi és közhivatalokban levő valamennyi tisztviselők a földesuraknak actualis tisztjei, a törvényesen bévett keresztény vallásoknak egyházi rendű tagjai, a tanuló ifjuság s azoknak tanitói a vármegyék birósága alá ezentul is tartoznak, hasonlóan az ugy nevezett honoratiorok is, u. m. ügyvédek, orvosok, gyógyszerárusok, bábák, szabad mesterségek müvészei az illető megye birósága alá vettetnek". — Ezen lajstromnak akár tágitására akár megszoritására késznek nyilatkozott az inditványt tevő követ ur, csupán azon egyben határozván inditványa erejét, hogy a honoratiorok osztállya azoktul, kiket elől különválasztva megnevezett, s kiket eddigelé törvényeink a nemesek mellett *et quos lex sub hac nomenclatione complectitur* nevezet alatt értettek, most is megkülönböztessenek nehogy azon esetre, ha a honoratiorok városi bíróság alá kerülni találnának, ezek is oda vonattassanak.

2. Szabó inditványa : Exceptis omnibus legetenus receptarum religionum ministris, status publici et diversarum jurisdictionum, uti et nobilium actualibus officialibus et servitoribus, classe item docentium et discentium, prouti et personis diplomaticis, civitatibus haud obnoxiis.

3. Gr. La Motte inditványa : Exceptis nobilium, uti et comitatuum ac disctrictuum separatas portas habentium, nec non status publici officialibus et servitoribus, prout et omnibus legetenus receptarum religionum ministris, classe item docentium et discentium.

4. Nagy Pál inditványa a Szabóéval töbnyire megegyezett némely különböztetéssel, t. i. a nemesek szolgáit nem kivánta megemliteni, mert ezekről külön §-ban van később intézkedés[20] (felkiáltással elfogadtatott) — a külföldi nemeseket szintén a honoratiorok közé számittatni kivánja, a köztisztviselőket, bárha már nyugalomra léptek is, az uradalmi tiszteket ellenben csak akkor, ha hivatalban vannak, — végre a diplomaticusok közül az ügyvédeket, földmérőket, orvosokat, és seborvosokat. — Ezen inditványok következésében e következő végzések történtek :

1-ő kérdés : Kell e különbséget tenni a honoratiorok és azok között, kiket a törvény ekkorig a nemesi nevezethez kapcsolt volt ? (Vagy is mint Nagy Pál mondá : legyenek e hazánkban honoratusok, honoratiorok, és honoratissimusok ?) — Végzés 33 voxal 12 ellen : *nem kell különbséget tenni.*

2-ik kérdés : A városokban mulató külföldi nemesek kivétessenek e városi bíróság alól ? Végzés 22 megye s a Kerületek voxával 20 megye ellen : *Ki ne vétessenek.*

3-or : Hát a külföldi nagykereskedők kivétessenek e ? (Somsics inditványa) szavazat nélkül félrevettetett.

[20] A munkálat eredeti szövege értelmében a nemesek szolgái is a városi bíróság alá tartoztak volna, a javaslat kerületi tárgyalásakor azonban a rendek ezt — hivatkozva a városi hatóságoknak belőle származható visszaéléseire — megváltoztatták és a tc. 7. §-ában kimondták, hogy „a nemeseknek mindkét nemen lévő cselédjeik . . . a városi bíróság alól ugy vagyonaikra, mint személyeikre nézve továbbá is kivétetve maradnak". Vö.: *Országgyűlési Tudósitások.* II. köt. 494. kk., a § szövegét : *Iratok.* II. köt. 331. kk.

4-er : Legetenus receptarum religionum ministri, status publici, publicarum item jurisdictionum actuales et quiescentes, nobilium autem actu fungentes officiales, classisque docentium et discentium — közmegegyezéssel a városi hatóság alól kivett honoratiorok közé számitattak.

5-ör : Az ügyvédek, földmérők, orvosok, és seborvosok (azokat értvén, kik nem a városok lekötelezettjei) 27 voxal 17 ellen szintén a kivettek közé igtattattak. — Végre

6-or mindezek után a tegnapi végzés ellenére ujólag voxok többségével az határoztatott, hogy meglévén eként specifice nevezve mindazok, kiket a RR városi hatóság alól kivenni kivántak ; a *honoratior* kifejezés a szerkeztetésbe nem tétetik.

Február 21-én a már nyomtatásban kijött ujon szerkezett urbéri czikelyek, s azokat kisérő felirás stylusának áltnézésével fogalaltoskodtak a KK és RR.[21]

Február 22-én vasárnapi szünet.

224.

a)

1835. február 19, 20.

Kerületi ülések.

Tárgy : A törvénykezési III. tc. 2. §-a : ki tekinthető honoratiornak?

b)

Rövid összefoglalás a február 23—25-i napok üléseiről.

a)

Pozsony, február 25, 1835.

A honoratiorok meghatározásának ügye felől *február 19. és 20.* napjairól előbbi levelemben sommás jelentésemet megtevén, a vitatások részleteiből keves érdekest irhatok. — Legelőbb Noszlopy olly értelemben nyilatkozott, hogy mivel azon kérdésnek meghatározása : kik tartozzanak a honoratiorok osztályába ? az adófizetés kérdésével szorosan egybe van kapcsolva, itt az itélőszékek elrendezésének sorában annál kevésbé tanácsos abba béereszkedni, mivel különben is előre látható, hogy az irántoki végzés országos ülésben alkalmasint megváltozand s a kir. városokban lakó nemesek a városi biró hatóságnak minden különbség nélkül alája fognak vettetni ; a részletes meghatározás tehát csak hasztalan idővesztést okozna. Annálfogva elegendőnek véli a szerkeztetésben azon általános kifejezést, hogy a kir. városokban lakó nemtelenek (kivévén a honoratiorokat) városi hatóság alá tartoznak.

Hertelendy Miksa pedig ugy vélekedett, hogy a múlt napi határozás után szoros követeltséggé vált a honoratiorok részletes megnevezése ; mivel

[21] Végleges formájában l.: *Iratok*. III. köt. 409. kk.

azonban a kérdés igen csekély szótöbbséggel dőlt el s a főrendeknek hihetőleg a kormány támogatására is számolható véleménye is ellenkezik, maga is sejdithetőnek hiszi, hogy a kerületi végzés megváltozand. Ugy kivánná tehát a részletes meghatározást intéztetni, hogy ha majd a honoratiorok csakugyan városi bíróság alá kerülnek, csak azok legyenek e név alá foglalva, kiket valósággal oda vettetni kivánunk. Ezen értelemben teszi tehát múlt levelemben közlött javallatát, melly azon polgártársainkat, kiket törvényeinkben a nemesek mellett *et quos lex sub hac nomenclatione complectitur* kifejezés alatt értetni gondol, az ugynevezett honoratioroktul megkülönbözteti, s ezeknél valamennyire fentebbi osztályba helyheztetì.

Pázmándy szintén részletes meghatározásra szavazván, a szóban forgó kérdésben hozott kerületi végzést azon alapon véli sarkallani, hogy akiket értelmi kifejlésöknél fogva bizonyos megkülönböztetésre méltóknak itélünk, azok ne legyenek azon kormánytóli függésből eredett önkénynek alája vetve, melly alatt a kir. városok hibás szerkezete miatt a polgárokat szenvedni véljük. A torontáli követ inditványában elszámlált személyeket tehát a honoratiorok osztályába igtattatni megegyezik, de még hozájok adatni kivánná : a könyvnyomtatókat és könyvkereskedőket, külföldről bejött tudósokat és nagykereskedőket.

Gr. La Motte ellenben ugy vélekedik, hogy ha minden alap nélkül béereszkedünk azoknak elszámlálgatásába, kiket individualis vélemény szerintén honoratioroknak lenni gondolunk, alkalmasint minden követ más és más lajstromot fog készithetni anélkül, hogy bármelly részletes légyen is az, az irántoki végzés valódi értelmét kimerithetné. Igy p. o. a honoratiorok városi hatóság alól kivétetvén, hahogy az orvosokat honoratioroknak lenni határozzuk, igen természetes ugyan, hogy a vármegyei orvosok a megye törvényhatósága alatt fognak állani, de hogy a városi orvosok is kivétessenek a városi hatóság alól, erre ugyan nincs elegendő ok. Különben is ha mindazokat kivesszük a kir. városok birósága alól, kiket Komárom követe a tudósoknak, kereskedőknek széles nevezetével élve kivétetni kiván, végtére majd senki sem marad városi bíróság alatt. A szólló követ tehát egyedül a törvényt fogadja vezérnek, s kiket ez kivett, továbbá is kivétetni kivánja, ellenben okát nem látja, miért szorítassék a városi hatóság most szükebbre, mint eddigi törvényeink által szorittatott. Már pedig a törvény csupán és egyedül a nemesek szolgáit vette ki. Ez tehát az alap, s ebből magában következik, hogy ha ki vannak véve a nemesek szolgái, kivétetve kell lenni a megyék, a Status, az isteni tisztelet s a király szolgáinak. Több kivételt sem ösmér, sem kiván ; ezeket azonban megneveztetni ohajtja, különben az lenne belőle, hogy ha majd megváltozik a kerületi végzés, ezek is városi bíróság alá kerülnének.

Ezen vélemények ellenében s a veszprémi inditvány[1] következésében Ocskay javallatot tőn, hogy itt csak ezen kifejezés használtassék : *exceptis honoratioribus Art[icu]lo T. determinandis.* — Melly javallatot Nagy Pál is elfogadott, a kérdés meghatározására törvényeinkben sem találván alapos vezérelvre, minthogy azokban alig van máskoron emlités a honoratiorok felől, mint amikor subsidium vettetett reájok ; ilyenkor pedig csak az volt a nézet, hogy a teherviselésbeni részesülésbe mentől többen béfoglaltassanak. — Palóczy szintén ily értelemben szavazott. Az országos összeírás tárgyában

[1] Noszlopy javaslata.

közbejött országos határozatokbul s a rendszeres munkálatok sorozatja iránti végzésekből megmutogatván : hogy a honoratiorok polgári állapotjának eldöntése a regnic[olaris] conscriptio[2] felvételekor előfordulandván, ez pedig az adó biztosi munkával már a kir. terjesztvényekben is összekapcsoltatván :[3] ezen kérdés valamint az itélőszékek elrendezésének sorába nem tartozik, ugy a jelen országgyüléséről semmi esetre el nem maradhat. — ACZÉL a honoratiorok részletes megnevezését hasonlóképen az adó-biztosi, és közpolgári rendszeres intézkedések elébe vágónak itélvén, annyival inkább a nyitrai inditványra[4] szavazott, mivel ha p. o. a komáromi követ által javallott részletes megnevezés[5] fogadtatnék el, majd az következnék belőle, hogy bárminő polgári helyzetben lenne is valaki, mihelyt működvellésből egy kis ásványgyüjteményt szerezne, vagy pedig a frauenbergi kertész társaságnak levelező tagja lenne, magát azonnal honoratiornak s városi hatóság alá nem tartozónak állitaná.

Szavazatkor azonban 29 voxal 17 ellen a honoratioroknak részletes megnevezése határoztatott. — Ezután az előbbi levelemben közlött inditványok ledictáltatván, a dolognak érdeme került vitatás alá, s itt B. PRÉNYI a torontali javallat elvében szólván, leginkább amellett harczolt, hogy a honoratiorok választassanak külön azoktul, kiket törvényeink a nemességgel egy karba állitanak. — Mire azonban NAGY PÁL kérdé : valjon nem elégelik e a hon polgárainak eddigi külön karzatokra lett széltdarabolását ? S a nemesség és honoratiorok között ismét egy, talán honoratissimusnak nevezendő néposztályt akarnak e teremteni ? Miért vette ki a törvény városi hatóság alól azokat, kiket a nemesi nevezethez csatolt ? Kétség kivül azért, mivel őket honoratioroknak tartotta ; és miért akarnak a RR mostan némelly másokat is hozzájok csatolni ? Azért, mert ezeket is honoratioroknak tartják ; a kétfelé választani czélzott osztályok között tehát különbséget tenni nem lehet. — Azok ellenben, kik a Hertelendy s B. Prényi véleményét pártolák, azon nézetből indultanak, hogy a részletes megnevezésben most ujólag a honoratiorokhoz csatolandó személyek iránt a végzés hihetőleg megváltozik ; szükségesnek vélték tehát a különböztetést, mert attól tartottanak, hogy különben majd amazok is el fognak a megyei hatóság alól vonatni, kik ekkorig a nemesekkel egy tekintetbe jövén egyenlő hatóság alatt állottak. — És ámbár többen ugy vélekedtenek, hogy a kérdésnek minden oldalról a maga helyén történendő meghányása után mások fognak a honoratiorok osztályába birói hatóság tekintetéből, és ismét mások adózási tekintetből tartozni, mások mindazáltal az adónak és birói hatóságnak szempontjait egymásból folyónak itélvén, egyik részen attól tartottak hogy a honoratiorok osztályának kiterjesztéséből az adózó népnek, a másik részen állók pedig, hogy megszoritás-

[2] Az ország adózó lakosságának összeirását az 1827 : 7. tc. rendelte el. A munka nagyrészét még 1828-ban elvégezték, az anyag kiegészitése és a bizottság által való feldolgozása azóta is folyt. A bizottság júliusban beterjesztett jelentése szerint — l.: *Iratok.* IV. köt. 368. kk. — „az országos összeirás tárgya oda jutott, hogy tökélletes befejezésének már igen kevés hijja vagyon". Az összeirás óriási fontosságú iratanyaga az Országos Levéltárban, az *Archivum Regnicolare* nádori iratgyűjteményében van.

[3] A királyi propositiókban harmadiknak kivánta a király, „. . . ut contributionale commissariaticum una cum operato Regnicolaris Deputationis Articulo 7 : 1827. de regni conscriptione pro adjustatione portarum deservitura condito exmissae . . ." vétessék fel. L.: *Iratok.* I. köt. 5.

[4] Ocskay indítványára.

[5] Vö Pázmándy javaslatával.

ból a nemesi terheket viselőknek rövidsége fog következni. — Ez alkalommal BUDAHÁZY (aki a torontáli különböztetés ellen szavazott) a honoratiorokról ily definitiót adott : *Sunt personae ignobiles, nobilitari immunitate gaudentes.* JESZENSZKY pedig imigy definiálá : *Sunt personae distinctioris characteris, quos lex jam antiquitus in consortium onerum nobilitarium vocavit.*

Szavazat alkalmakor Torontál követének a véleménye kisebb számban maradt, és mind azok között, kik honoratiori voltuknál fogva a királyi városok birói hatósága alól kivétettek, semmi különbség sem tétetni rendeltetett.

Ezen szavazat alatt SZABÓ s utánna többen oly értelemben nyilatkoztanak : hogy miután mindazoknak, kik a városi hatóság alól kivétetnek, részletes megnevezése elhatároztatott, s ezen qualificatio egy majdan maga helyén alkotandó törvényczikkelyre nem utasittatott, most már annyival inkább szükségtelen a szerkeztetésben *honoratior* nevezettel élni, mivel annak értelme felett a RR egyesülni nem képesek, az különben is nagyon határozatlan, s valamint moralis értelemben a törvényhozás elhatározása alá nem tartozik, ugy polgári s törvényes értelemben az adó s nemesi terhek kérdésének tekintetétől függ. — Ezen inditványt az elnökség szavazatra kivánta kitűzni, a RR mindazáltal hangos felkiáltással oda nyilatkozván, hogy a honoratiorok kivételének megemlitése már mult napon a barsi inditvány következésében végzésbe ment,[6] s igy az újabbi szavazatnak tárgya sem lehet, a voxolás ezuttal abban maradt, s az elnökség ezen inditvány el nem fogadását végzésnek jelenté ; amit azon oknál fogva jegyzek meg, mivel ezen végzés későbben ugyanaz nap szótöbbséggel merőben megváltoztattatott.

Ezután általmentek a RR egyenkénti meghatározásába annak, hogy kik légyenek azok, kik a városi bíróság hatósága alól ki fognak vétetni ? S itt legelsőben került szavazatra NAGY PÁLnak ama javallata, hogy az országunkban mulató külföldi nemesek is ezeknek sorába igtattassanak. Inditványának támogatásául azt hozta fel, hogy ezek iránt megkülönböztetett tekintettel kell lennünk, ha kivánjuk, hogy külföldön a mi nemeseink iránt tekintettel legyenek. Igy Austriában a magyar nemesség a *forum nobilium* hatósága alatt áll, hasonlót javasol tehát nállunk is a reciprocitás tekintete. — Indítványa azonban el nem fogadtatott, a következendő okoknál fogva : 1. Mert a viszonosság tekintete csak azon országokra nézve állhatna, mellyekkel e tárgyban diplomaticus alkukötés létezhet, az inditvány pedig általában minden külföldi nemesekre tétetett. 2. Ha külföldi nemes telepedik meg országunkban, s bir azon tulajdonságokkal, mellyeket törvényeink a honoratiorokban megkivánnak, kétségkivül ezeknek sorába fog tartozni. Az ezzel járó megkülönböztetést tehát annál kevésbé lehet a nemességhez kötni, mivel vannak tartományok, hol a nemesség vagy épen nincs, vagy polgári különös megkülönböztetésekre otthon sem számolhat ; s azt csak nem mondhatnók, hogy ezen tartományokban nincs is olyan ember, aki ha honunkba jő, a honoratiorok osztályába tartozhatnék. 3. Külföldön mi sem tartjuk meg nemesi kiváltságainkat, mert bizonnyal még fejadót is köteleztetünk fizetni. 4. Az inditvány elfogadása sem a jó renddel, sem az igazságszolgáltatásnak kivánatival össze nem férkőztethető legitimatorius hosszas visgálgatásokra[7] nyujthatna alkalmat. 5. A helybeli hatóság minden helyes szerkezetű polgári társaságban

[6] Balogh inditványát l. előbb, 221. old.

[7] Arra ti., hogy a külföldi nemes hosszas eljárással lenne kénytelen nemesi voltát igazolni.

a jó rendnek első feltétele lévén, annak alája vettetve lenni senkinek kisebbségére nem szolgál. — Ezen okoknak következésében egyetlen egy megyei szó, s a kerületek szavazata többségével, Nagy Pálnak inditványa félrevettetett.

A mult levelemben előadott többi qualificatiók meghatározásánál BALOGH ily nézetből indult: Mig közöttünk s a kir. városok között eme boldogtalan surlódások meg nem szünnek s a két status irigy vetélkedés nélkül egy közös érdekben nem egyesül, hazánk a szabadságnak azon fokára fel nem emelkedhetik, mellyen egy constitutionalis országnak állani kell. Az volt tehát, s az is lesz mindenkori czélzata, hogy közöttünk egyesülés eszközöltessék s ezen szempontból indulva, ha már csakugyan kivételeknek lenni kell, azokat mentől szükebb körbe szoritni kivánja. — JESZENSZKY ellenben ugy vélekedett, hogy a honoratioroknak városi bíróság alól kivétele már szótöbbséggel el lévén határozva, most már többé nincs arról szó, kik tartoznak és kik nem tartoznak a királyi városok birói hatósága alá? hanem csupán arról, hogy kik azok, kiket a honoratioroknak tisztelő nevezetére méltóknak itélünk? — SOMSICS mindenkoron azoknak sorában állván, kik a kir. városok hatóságának megszorításán dolgoztak, véleményének okául adja, hogy a királyi városokban divatozó önkény a személyes biztosságot is kétségessé teszi, mellyet viszont a megyei biróskodás bévett törvényes sora rendje megóv. Királyi városokban, amint most áll a dolog, egy tanácsbeli röviden előidézteti a polgárt és bezáratja; ő ezen procedurának nem akarja a honoratiorokat alája vetni, kik a megyékben annak rendje szerint perbe idéztetnek s meghallgattatnak. A városok hibás szerkezetének javitása mindég az Isten tudja szőnyegre mikor kerülendő Publico-Politicum idejére[8] halaszttatik; ő tehát addig mentől többeket kiván birói hatóságuk alól kivenni. — Erre feleletül adatott, hogy azon rövid útú bezáratás ha megtörténik is, nem a birói hatóság, hanem politiai eljárás körébe tartozik, mellyről jelenleg szó nincs, s a kettőt vóltakép meg kell egymástól különböztetni; és a bíróság eljárása világos törvényekhez lévén szabva, s feljebbvitel utján a nemesi főtörvényszék közös hatósága alatt álván, önkényről e részben olly kevéssé lehet panaszkodni, hogy akiknek szabad választásuk lenne követeléseik megitélésére birót választani, azoknak többsége alkalmasint elsőbbséget adna a királyi városi bíróságnak még jelen állapotjában is; pedig hibáit orvosolni, s az igazságszolgáltatást minden önkény ellen biztositani a KK és Rendeknek nem csak hatalmukban, de hivatásukban is áll. — TARNÓCZY pedig különösen azt felelé, hogy a formalitások nélküli rövid béidéztetés megtörténhetett ugyan kir. városban, de az csakugyan meg nem történt, hogy a kir. városi bíróság vagy egy honoratiort megcsapatott volna; amire azonban a megyékből tudnánk példát mondani. — De SZABÓ azt válaszolá, hogy mindakettő visszaélés, argumentumul tehát egyik sem szolgálhat.

Az egyes szavazatok következményeit már előbbi levelemben megirván,[9] ismételéssel unalmat szerezni nem akarok. Csak azt jegyzem meg, hogy végigmenvén a RR minden specificus kérdéseken, végtére voxok többségével az előbbi végzés ellenére csakugyan azt határozták, hogy miután részletesen megneveztettek mindazok, kik a városi hatóság alól ki vétetnek, a *honoratior* kifejezéssel élni szükségtelen.

[8] Az ötödik helyen került volna rá a sor az országgyűlés munkarendjében.
[9] L. előbb, 222. kk.

b)

Egyébiránt *február 23-ik s 24-ik napjain* folyvást a 2-ik urbéri felirásnak s az ujon alkotott urbéri törvényczikkelyeknek magyar és latin szerkeztetése ugy, amint nyomtatás alól kikerült, áltnézetvén, a tetemes nagy munka olvasása s egybevetése mind a két napot kihuzta, — *február 25-én* országos ülésre kelletvén vitetni, SOMSICS a mult napi kerületben azon inditványt tette, hogy bémutattatván az a KK és RR országos ülésében, ott ne olvastassék, mert igy a puszta olvasás a RRnél két napot, a főrendeknél ismét kettőt, és elegyes ülésben ismét kettőt kihuzna, hanem egyenesen csak elegy ülésben olvastassék. — Ami elfogadtatván, úgy is lőn, s *február 25-én* elegy ülésben az olvasás megkezdetett; ha csak késő estig együtt nem maradnak az ország Rendei — egy nap nehezen végezhető.[10]

E napokrul tehát nincs tárgy, melly tudósitásomul anyagot szolgáltatna.

225.

a)

1835. február 25, 26.

Országos és elegyes ülések.

Tárgy: Inditványok és az úrbéri törvénycikkek felterjesztése.

b)

1835. február 27.

Kerületi ülés.

Tárgy: A városi bíróságról szóló III.tc.-hez javasolt főrendi módositások vitájának folytatása és befejezése.

a)

Pozsony, Februar 28., 1835.

Azon *február 25-ki országos ülésben* mellyben az úrbéri 2-ik felirás utólszor bémutattatott, a napirendtől eltérő némelly inditványok is tétettek. Igy TÖRÖK előterjeszté Arad vármegyének a Bibics-féle alapitvány ügyében fennforgó isméretes sérelmét; melly Nógrád, Somogy, Békés, Csongrád, Csanád, Temes, és Szathmár megyék által előre is pártolt inditványnak részletes előterjesztésébe azon oknál fogva nem ereszkedem, mivel tanácskozásba vétele kerületi ülésre lőn utasitva, hol is a legközelébi napon előforduland.[1]

[10] A febr. 25-i országos és elegyes ülés részletes ismertetését l. a következő számban.

[1] A panasz kerületi megvitatására márc. 25-én került sor. (L. a 228. sz. tudósításban, 245 kk. A *Jegyzőkönyv* részletesen ismerteti Török előterjesztését, X. köt. 245. kk.

PÉCHY kívánta, hogy amelly tárgyak az úrbérrel öszeköttetésben vannak, elintézésök mindazáltal más rendszeres munkákra utasitatott, azoknak köréből kiemeltessenek, s előlegesen (praeferenter) elintéztessenek.[2] — Ennek nyomában NOSZLOPY némelly kijelentéseinek naplókönyvbeni hibás béigtatását kijavittatni sürgetvén,[3] különösen az elbukott urbéri 8-ik t. cz. iránt ugy magyarázza ki Veszprém Rendeinek akaratját, hogy ők csak azon feltétel alatt egyeztek meg ezen törvényczikkelynek más helyre halasztásában, hogy annak megalkotása e jelen országgyüléséről semmi esetben el ne maradjon. Mire SOMSICS alkalmat vőn Somogy lelkes Rendeinek azon szándékát nyilvánitani, hogy az elesett urbéri V-ik és VIII-ik t. czikkelyeket, ahárhol és akármikor rendes sorban avagy soron kivül fognak szőnyegre kerülni, mindég meleg állhatatossággal fogják pártolni.

CSEPCSÁNYI a naplókönyvnek hitelesb és gyorsabb vitele iránt rendeléseket tétetni,[4] nemkülönben az országgyülésének Pestre általtétele végett felküldött, de királyi válaszra maiglan is hasztalan várakozó felirást megujittatni,[5] — SZÉLL pedig az urbérnek immár sikerült bérekesztésével az adó felajánlásának tárgyát felvétetni sürgeték.

Ezen inditványok elhangzásával (mint már megirám) elegy ülésre gyültek össze az ország Rendei, s ott a bevégzett urbéri második felirást és ujon szerkezett törvényczikkelyeket végső hitelesités alá vették, — azt *február 26-án* folytatták, s bérekesztették, s ugyanaz nap a felirás meg is pecsételtetvén, Ő Felségéhez felküldetett.[6] — Ez alkalommal egyszersmind Ő Felségének a legközelébi gratulatioria felirásra kiadott kegyelmes k[irályi] válasza kihirdettetett.[7]

b)

Február 27-én kerületi ülés. Elnökség: Hertelendy (Zala), Eötvös (Szathmár).

[2] Péchy szerint ,,küldői azt óhajtanák, hogy mindazon tárgyak, mellyek az urbérrel akár a Juridicum, akár a Commissariaticum operatumokban egybeköttetésben vannak, most mindjárt azon operatumokból vevődnének ki és különösen pertractáltatnának és addig az urbéri tárgy sanctio alá ne terjesztődne, mert ha egyebeket elhallgat is, a legelő elrendelését nem is képzelheti, hogy lehessen jól elintézni, ha csak a proporticnális törvény is nem pertractáltatik és egyszersmind sanctionáltatik is". L.: *Jegyzőkönyv*. X. 247. kk.

[3] Noszlopy a dec 30-i országos ülés naplójával kapcsolatban — *Jegyzőkönyv*. X. köt. 52. — azt kifogásolta, hogy ott az ő ,,akkori előadása mindamellett, hogy egy huszadrészre levonatott, még a józan ésszel ellenkezőleg is iktattatott bé". Az idézett hely szerint Veszprém követe ,,szükségtelennek tartja e helyen ezen 8-ik articulust, minthogy az urbéri viszonyok a 7 t. cikkelyben már elrendeltettek, a polgári viszonyokat pedig másutt ex professo kell petractálni, és igy a kegyelmes királyi válaszra voksol".

[4] A békési követ szerint ,,a nyomtatás igen lassan megy előre, a napló árkussai olly későn jönnek, hogy azokat idejében küldői nem vehetvén, a gyülésekben nem combinálhatják". L.: *Jegyzőkönyv*. X. köt. 248.

[5] Ez a felirat volt az országgyűlés legelső tárgyainak egyike s először jött létre megegyezés fölötte a rendek és főrendek között. A javaslat jan. 5-i kerületi vitáját l.: *Országgyülési Tudósitások*. I. köt. 54. kk., a feliratjavaslatot, a főrendek válaszát és a rendek hozzájárulását: *Iratok*. I. köt. 8. kk., 37, 51. kk.

[6] A két ülés naplóját l.: *Jegyzőkönyv*. X. köt. 245. kk., a felirat és az úrbéri törvények szövegét: *Iratok*. III. köt. 409. kk.

[7] A kir választ l.: *Iratok*. III. köt. 409.

PLATHY Liptó vármegye meghagyásából három rendbéli inditványt tőn : 1. Hogy a hadi adó elhatároztassék s a sérelmek orvosoltassanak.[8] 2. Hogy az urbér sanctionáltassék s az országgyűlése mind az emlitett urbérnek mihamarébbi foganatba vétele, mind pedig a megakasztott igazságszolgáltatás felnyitása végett eloszlattassék. 3. Hogy minden uj javallatoknak alkalmatos volta felől a tapasztalás nyujthatván legbiztosb adatokat, a többi rendszeres munkák az utolsó (1825/7-ki) országos küldöttség javallata szerint három esztendőkre modo provisorio törvény erejére emeltessenek. (Nevetés.).

Inditványai senkitől sem pártoltatván, a KK és RR általmentek a napirendre s ez az Itélőszékek elrendezése tárgyában költ főrendi válasz taglalgatásának sorában a *királyi városi bíróság* iránti tanácskozás folytatása volt.

Itt a 2-ik §-ban a nemesekre nézve azt javallották a KK és RR, hogy csupán a városi házak és földek legyenek a városi hatóságnak alája vettetve, a főrendek ellenben a városi haszonvételek iránt is ezen hatóságnak alája vettetni javalják a nemeseket, okul adván : hogy a nemesi rend legfőbb oszlopa ezen alkotványos országnak, tőle tehát a közboldogság előmozditásának akadályai nem eredhetnek ; akadály lenne pedig, ha még azon nemesek is, kik sorsuk javitása tekintetéből városokba költözvén, s ott kereskedő, vagy művészkép magokat boldogithatván, noha minden városi haszonvételekben részt vesznek, kiváltsági jussoknál fogva mindazáltal a városi birói hatóságot el akarnák mellőzni. Ezáltal nem éretnék el az az igazságszolgáltatásnak azon legszebb része, hogy mindenkire egyenlőn áradjon ; a nemzeti szorgalom és kereskedés e szerfelett különböző viszonyok miatt soha tökéletességre nem juthatna s a nemesi rend gyülöletesekké tévén a városiak előtt kiváltságait, önmagát nemcsak a közbizodalomtul, de egy jutalmas élet módjától is lassanként megfosztaná. Egyébiránt is épen nem egyezik az igazsággal, hogy azon jus, mellyet régibb törvényeink, különösen az 1635 : 21. cz[ikkely] birtoktalan nemesekre, s adósságokra nézve a városi tanácsoknak átengedett,[9] épen most, midőn a kor szükségei megerősitést javallanak, ellenző szabály által megtagadtassék.[10]

Ezeknek ellenére SZLUHA ugy nyilatkozott, hogy semmi tekintetben sem kivánja a nemeseket városi hatóságnak alája vettetni. — BERNÁTH ellenben hajlandó volt a fő RR javallatát elfogadni, de csak olly feltétel mellett, hahogy azon városi haszonvételek alatt, mellyek iránt a városi hatóságot nemesekre is kiterjeszteni kivánják, nem egyéb értetik, mint a városi házaknak és földeknek haszonvétele, mert ezek járandóság *(accessorium)* gyanánt tekintődhetvén, azon bíróságtól, hová a *principale* tartozik, követeltséggel el sem vonattathatnak. — Ezen értelem a hangosan sürgetett szavazat elején helybehagyásra látszatott találni, POSZAVECZ mindazáltal szükségesnek vélte, hogy voxolás előtt a fő RR kivánsága tisztában legyen. Ha nem mást értenének a városi haszonvételek alatt, mint a mit Ungh követe[11] kifejtett, alkalmasint nem lenne nehézség a dologban ; de meglehet, hogy a kereskedést

[8] Az 1833. márc. 30-án felterjesztett előleges sérelmekre — l.: *Iratok*. I. köt. 122 kk. — az udvar ez ideig nem adott választ.

[9] Az idézett tc. a városba költözés szabadságát biztosította a nemeseknek, körülírta jogaikat, de kötelezte őket, hogy a polgári terheket és adókat hordozzák és a polgároknál csinált adósságokért polgári hatóság előtt feleljenek.

[10] A rendi javaslat szóban forgó pontját l.: *Iratok*. II. köt. 330., a főrendi választ : Uo. III. köt. 61. kk.

[11] Bernáth Zsigmond.

és mesterség gyakorlatot értenek városi haszonvétel alatt, ugy kell tehát a kérdést feltenni, ha valjon ily értelemben véve akarják e a KK és RR a nemeseket városi bíróságnak alája vettetni? — PFANSMID a fő RR által véleményök támogatására felhozott, s fentebb általam is előterjesztett okokbul világosan megmutatja, hogy különösen ezt, nem pedig a városi házak és földek haszonvételeit értik a fő RR, s ANDRÁSSYval együtt a kérdést ily értelemben sürgeti feltétetni. — SZABÓ kifejté, hogy háromféle lehet a városi haszonvételek értelme. Egyik, mellyet az Unghi követ kifejtett, erre nézve azonban nem szükség különös törvényt alkotni, általános szabály lévén a törvénytudományban, *quod accessorium sequatur principale.*[12] 2-ik értelem lehet, a városbani királyi jóvoltok (regale beneficiumok) haszonvétele. Ez azonban földesúri jog lévén, kérdésbe szintén nem jöhet; 3-ik a kereskedésnek s kéz- és gyármüvészetnek gyakorlata, s itt már elveikhez hivek maradtak a fő RR, mert ők az úrbérben is úri jussokat akartak ezekből faragni,[13] s itt is territorialis jussá szeretnék azokat alakitani; de a KK és RR valamint amott ellenkeztenek, ugy itt sem járulhatnak eme sérelmes kivánsághoz megegyezésökkel. — BUDAHÁZY azonban bárminő legyen is a fő RR értelme, ugy tekinti a szóban forgó haszonvételeket, mint a városi lakás következményeit és igy tekintve, valamint nem szolgál a nemesi kiváltság kisebbségére, hogy városi javaiktól a nemesek is adóznak, ugy semmi sem állhat ellent, hogy a városi haszonvételeknek, mint a városi lakás, és telek járandóságainak tekintetében is alája legyenek a városi hatóságnak vettetve, amint ezt a jó rend, s magoknak a nemeseknek saját hasznuk is kivánja, mert különben mindenki óvakodni fog a nemes kereskedővel, vagy mesteremberrel való szövetségtől, és különben is a városi hatóság ezekre nézve maiglan is divatozott. — Azonban HERTELENDY MIKSA és SZÉLL ugy vélekedtenek, hogy a KK és RR szerkeztetésével is czélt érhetni, mert egy nemesnek sem kötvék kezei, hogy magát (ha akarja) városi bíróságnak alája vethesse; de a fő RR javallata olly tágas értelmű, hogy a nemeseknek még személyeikre is értetődhetnék, sőt azokra is, kik állandóan nem városi lakosok, hanem csak valamelly kereskedésnek részesei.

Ezen vitatások értelmében a királyi városokra nézve nem igen kedvezőleg folyván a szavazat, miután a különben gyakran szabadelmű Szathmár, Szabolcs, Borsod, Torna, Békés, Temes, Posony, Sopron, Nógrád, Komárom, Somogy s más megyék is a városi hatóság megszoritására nyilatkoztanak.

BALOGH ilyformán szóllott: Sajnállom, hogy azokkal, kikkel ekkorig együtt szavazni dicsőségemnek tartottam, most egyet nem érthetek; de örömest engedni fogok, ha nézetimnek fonákságáról meggyőzettetem, mert előttem eddig legalább dönthetlen elv gyanánt áll az, hogy valameddig a királyi városokkal nem egyesülünk, valameddig azon közfalak, mellyeket irigység, a constitutionalis szabadság fonák képzete, s egymás elleni törekvés rakott szerencsétlen nemzetünk eldarabolására, le nem döntetnek, mindaddig a valódi szabadságnak s abból eredő társaságos köz jóvoltoknak illő fokára nem emelkedhetünk. Mindezeknek megszerzéséhez erő kivántatik, s erős csak az egyesült nemzet lehet, a széltdarabolt felett pedig könnyű a hatalmas kormányoknak önkényt gyakorolni. Szomoru példa gyanánt áll előttünk a testvér hon, Erdély! Im a kormány eloszlatá Erdélynek országos gyülését egy olly

[12] A *Hármaskönyv* II. rész 52. cím 3. § szerint „accessorium debet sequi forum sui principalis".

[13] Vö. a boltnyitás joga körül kifejlődött hosszú vitákkal.

parancs által, melly akármelly orosz ukáznak, vagy török fermánnak becsületére válnék ;[14] tette pedig ezt, és tehette azért, mert támaszra gondol találni azon néptömegben, mellyet a nemzet magától eltaszitott. Igen is Te[kinte]tes RR! csak az egyesült nemzetben van erő, mi pedig egyesülés helyett eltaszitjuk magunktól a kir. városokat. Azt vetik ugyan ellenem, hogy a kir. városok hibás szerkezetöknél fogva függésben vannak a kormánytól. De kérdem én tettünk e valamint eme függésből felszabaditásukra ? Semmit sem tettünk sőt azon dolgozunk, hogy minden független embereket, kik a városok önállását, mellyre mi őket örökös szemrehányásaink mellett sem emeljük, előmozdithatnák, tőlök mind inkább inkább elszakitsuk, én pedig szentül hiszem hogy ha független embereket nem vonunk bé a városok érdekébe, soha sem lesz elegendő erejök magokat a panaszlott függésből kimenteni. — Mondják azt is : hogy nem tanácsos a városi hatóságot szélesiteni, mig tisztviselőit az electa communitas választja. Én szivből óhajtom, hogy ez igy ne legyen, s azért midőn Somogy követe a szabad választást inditványba hozá, inditványát megyém szózatjával pártolám.[15] De hiszem a vármegyéknek absoluta többsége határozá, hogy a városi magistratust továbbá is az electa communitas válasza mind addig, mig a Publico Politicum Operatumban mást nem rendelnek az ország Rendei. Ez igy lévén, miután mi önként fejökre állitottuk őket, minő igazzal tehetünk a városoknak szemrehányásokat, hogy lábbal égfelé állanak ? — Végre még különösen az is vettetik ellenem, hogy nemcsak magok a városok mint moralis testületek politicai tekintetben, hanem a városi magistratusok birói eljárásaiban sem függetlenek. De kérdem én, hol van hazánkban a függetlenség valódi értelmében független bíróság ? Talán a Kir. Tábla az, mellynek tagjait kormány kéje nevezi ? Vagy a megyei törvényszék mellynek biráit a közönségesen hibásnak ismért restauration választják ? Azon birákat nevezhetjük e függetleneknek, kiket egy hatalmas perlekedő fél igazságos itélet miatt a jövő restauration hivataluk elvesztésével fenyegethet ? És mivel hibás a megyék választási rendszere, kinek jutott azért eszébe kivánni, hogy mig ez a Publico-Politicumban meg nem javittatik, addig a megyei bíróság hatóságát meg kell szoritani ? Én tehát ujólag és ujólag mindég állitom, hogy valameddig nemzetünknek külön karzatai közös érdekben nem egyesülnek, mindaddig a szabadságnak alkotványos nemzethez illő fokára nem emelkedhetünk. Ez volt, s ez lészen tetteimnek vezérelve, s azért küldőim utasitása szerint is, a nemeseket mindenekben (az egy személyes ügyeket kivéve) a városi bíróságnak alája vetem.

Erre Szabó megjegyzé hogy az egyesülésnek eszközlése a Publico Politicum körébe tartozik. — Kocsi Horváth, hogy a viszaélések hatósága szélesitésének árán egyeséget eszközölni nem akar.

[14] Az erdélyi országgyűlés febr. 6-án Wesselényi könyomdájának betiltásával kapcsolatban éppen a sajtószabadság ügyét vitatta meg, amikor megjelent a királyi biztos és felolvasta király jan. 29-én kelt leiratát az országgyűlés bezárásáról. A leiratban a király kemény szavakkal korholta a rendeket az alkotmányos követelések melletti kitartásukért, végzéseiket megsemmisítette és hazatérésre szólította fel őket. A feloszlató rendeletet l. az *Erdélyi Nagyfejedelemség 1834-ik esztendőben május 26-ára Kolozsvár sz. kir. városba hirdetett országgyűlésnek Irománykönyve*, Kolozsvár 1834, 165. kk. — A feloszlatást rövidesen újabb rendeletek követték, amelyek felfüggesztették az alkotmányt és teljhatalommal ruházták fel Estei Ferdinánd főherceget.

[15] Először a tc. országos ülésbeni tárgyalásánál 1834. ápr. 10-én — *Országgyűlési Tudósítások*. III. köt. 51. — majd a főrendi válasz tárgyalásakor, febr. 16-án. (L. előbb, 215. old.)

ANDRÁSSY : Az egyeség nem alávetésben áll. Bars vármegye követje hazánknak minden bíróságait egyaránt ocsárolá, mind azokat mellyek kormány által neveztetnek, mind pedig azokat, mellyeket szabad választás igtat székeibe. Ha ő ezen módok félrevetésével az itélőszékek alkotásának egy harmadik jobb módját tudja megnevezni, ugy én őtet nem csak hazánk, hanem egész Európa legdicsőbb férfiának fogom tisztelni. De megvallom, hogy ilyesminek lehetősége felől nagyon kételkedem.

PÓSFAY (Posony városa) : Bars lelkes követének szemére vettetik, hogy hazánknak minden itélőszékeit egyiránt ócsárolva gyalázza ; én pedig állitom, hogy ő tizedrész annyit sem mondott a bíróságok ellen, mennyit a Tek[intetes] RR a városi bíróság kisebbitésére mondottanak. Egyébiránt változhatlan elhatározottsággal kinyilatkoztatom (és nyilatkozásomtól soha el sem állok), miképen egy lelkes városi magistratusban szint annyi, s gyakran több birói függetlenség találtatik, mint egy szolgabiróban, allispányban vagy vármegyei bíróságban. (Zugás! — Nem méltó feleletre!!) Tessék bár mondani amit tetszik, de én állitásom mellett maradok, s az összehasonlitástól soha nem rettegek.

KOCSI HORVÁTH : Rövid replicám legyen azon számtalan comissiókra emlékeztetés, mellyek a kir. városok magistratusai ellen egymást felváltva folyamatban vannak. — B. PRÉNYI : A hasonlitás hibás alapon nyugoszik, mert egy lelkes városi magistratust hasonlit össze egy lelketlen sedriával.

SZUCSICS : Provocationak tekintvén Pozsony városa követének előterjesztését, a városi magistratusok viszaéléseinek bizonyitványául tudatja a RRkel, miképen sz[abad] kir. Zombor városának választott polgársága meg lévén a magistratus által követeik részére adandó utasitásban gátoltatva, Bács vármegye követeihez folyamodott azon kérelemmel, hogy az ország Rendeihez intézett, s 80 választott polgár aláírása alatt költ esedező levelét bémutassák, és előmozditsák. Ezen esedezést (mellynek pertractatióját egyébiránt annak idejére feltartja) mostan felolvasá. Foglalatja röviden abban sarkallik, hogy azon választott polgárság a törvényhatóságokkal közlött rendszeres munkák felvételének alkalmával követei számára utasitást dolgozván, többi közt azt is javallatba tette, hogy a városi tanács tagjai jelenleg időszakonkénti választás alá nem esvén s emiatt a városi hatóságnak kezeikbe tett hatalmával gyakran tetemesen visza élvén, törvény alkottassék az iránt hogy a városi magistratus, ugy amint a vármegyékben szokott, minden kivétel nélkül három évenként restauráltassék. Az utasitásnak ezen pontját a magistratus önkényleg kitörülte s megsemmisitette ; és eként a képviselő, just a választott polgárságtól s általa képzett 22 ezernyi városi népességtől, erő hatalommal magához ragadta.

PÓSFAY feleletül megjegyzé, hogy valamint más törvényhatóságokban, ugy a kir. városokban is kettős része van a közigazgatásnak, politicai és birói. Hogy politicai tekintetben sok javitani való van a kir. városokban, nyilván elösmeri, de ujabban is állitja, hogy birói tekintetben a városi magistratusok egészen függetlenek, amit tettel is bébizonyitottak, és bátran fel meri szóllitani Veszprém megyének követét is, hozzon elé az emlegetett sok commissiok közül avagy csak egyet is, melly a városi tanácsok birói eljárása miatt lenne, vagy lett volna rendelve. — KOCSI HORVÁTH megvallja ugyan, hogy Posony városa követével nem örömest bocsájtkozik ugyan szóváltásba, mivel őt mindenkoron a szabad választás elve mellett hallotta szóllani, mindazáltal nehogy egyes adatokra legyen kéntelen kiereszkedni, csak annyit

válaszol, hogy tulajdon azon egy tagokra lévén a városokban mind a köz igazgatási, mind a birói eljárás bizatva, miután az elsőre nézve maga a követ úr is elösmeré a visszaélések divatozását, nem igen fogja állithatni, hogy tulajdon azon egy kezek a másodikban egészen tisztán maradnak.

Ami egyébiránt magát a kérdés velejét illeté, ez alkalommal is semmi sem ütött ki kedvezőbben a királyi városokra, mint midőn a dolog elsőben forgott tanácskozás alatt. Nevezetesen a kérdésben lévő pont iránt a fő RR véleménye csupán Zemplén, Bihar, Csanád, Krassó, Trencsin, Zala, Bars, Honth, Zólyom vármegyék, s a Jászkun kerületek által pártoltatott, a RR szerkeztetése tehát igen nagy szótöbbséggel megmaradt, melly szótöbbség magát minden következett lényeges kérdéseknél kevés különbözéssel megtartotta, ugy hogy ami kedvező volt a királyi városokra nézve a fő RR javallatában, abból egyátaljában semmi sem lőn elfogadva — A kir. városok mellett minden kérdésnél legtisztább s állandó hajlandósággal szavaztak Bars, Honth, Zemplén, Bihar és Krassó vármegyék.

Többnyire száraz szavazattal dőlvén tehát el a fennforgó kérdések, e tárgyról többé semmi érdekes vitatást nem irhatok. — A szavazatok következményei e következendők :

1. A 2-ik §. 2-ik része eránt, melly a kötelező levél által magát városi bíróság alá vető nemesekről rendelkezik, csupán azt kivánták a fő RR, hogy ezen pont fontossága miatt külön szakaszba tétessék. — Szavazat nélkül elfogadtatott.

2. A 3-ik §-ban csupán stylisticai módositás iránti javallat fordulván elő, ez is elfogadtatott.

3. A 4-ik §-ban azt kivánták a fő RR, hogy midőn adóssági kötelező levélben különös biztositó zálog (specialis hypotheca) gyanánt nemesi és polgári javak együtt vannak lekötve, a hitelezőnek szabad választásában álljon perét akár nemesi, akár városi bíróság előtt folytatni. De ha előlegesen polgári vagyon van lekötve, a bíróság egyenesen a várost fogja illetni. — A KK és RR 33 voxal 16 ellen félrevetvén a fő RR javallatát, valamint előbb, ugy most is mind a két esetre nézve nemesi itélőszéket rendeltek birónak.

4. Az 5-ik §. csupán a városi adóbeli tartozásokra nézve vetette a nemeseket városi bíróságnak alája, — a fő RR ezen hatóságot ki akarták terjeszteni minden terhekre, mellyek a városban lakó nemeseket a törvények értelmében illetik, ugy nem különben a házbéri tartozásokra is. — A fő RR első javallata közfelkiáltással, a második 30 voxal 19 ellen félre vettetett.

5. Kivánták a fő RR, hogy a birtoktalan nemesek auszugalis tartozásaik iránt városi hatóság alatt legyenek. 38 voxal 11 ellen szintén félrevettetett.

6. Végre a 7-ik §-nál a RR kivánságával ellenkezőleg, a jó rend s közbátorság tekintetéből azt javallották a fő RR, hogy a városbani nemeseknek nem nemes cselédjeik mind személyeikre, mind vagyonaikra nézve városi bíróság alá tartozzanak. — Ami szintén hasonló nagy szótöbbséggel el nem fogadtatott, s a kir. városok itélő széke felőli 3-ik t. cz. eként csekély változtatással az előbbeni szerint ujólag meghagyatott.[16]

*

[16] Az egyes pontokkal kapcsolatos valamennyi vitás kérdés felmerült már a tc. első kerületi, országos és főrendi vitái során is. L.: *Országgyűlési Tudósítások*. II. köt. 471. kk., III. köt. 46. kk., 202. kk. — A rendi törvényjavaslat szövegét l.: *Iratok*. II. köt. 329. kk., a főrendek észrevételeit : Uo. III. köt. 60. kk.

Február 28-án Felséges Királyunk változó egészsége jobbulásáért közönséges könyörgéssel isteni szolgálat tartatván, kerületi ülés nem vala.

Martius 1-ő napján vasárnapi szünet. *Martius 2-án* kerületi ülés alatt tudósitás érkezett Bécsből, hogy *Ő cs. kir. Fensége 1-ő Ferencz* a mult éjjel, egy óra tájban az örökkévalóságba átköltözött.[17]

226.

1835. március 2, 4.

Kerületi, elegyes és országos ülések.

Tárgy : I. Ferenc halálának kihirdetése.

Pozsonyban, martius 4-én, 1835.

Martius 1-ő napján vasárnapi szünet lévén, *2-án* Plathy és Jármy elnökségök alatt kerületi ülés tartatott ; alig haladtak azonban a mult napok végzései szerkeztetésének rostállatában előre a KK és RR, midőn azon hir futott végig a gyülésen, hogy dicsőségesen országlott királyunk 1-ő Ferencz Ő Fensége mult éjjel egy óra tájban meghalálozott. — Ezen hírnek valóságát PÉCHY a Főherczeg Nádorné főudvarmesternéjével épen most lett találkozása következésében fájdalmas érzéssel előterjesztvén, a KK és RR munkájukat félbeszakasztva széltoszlottak, s ülés másnap, *martius 3-án* sem vala. — Ma azonban, *martius 4-én* reggeli 10 órára elegy ülés hirdettetvén, nagyszámu sokaság jelenléttében bánatos illetődéssel ily értelemben szóllott

A FŐHERCZEG NÁDOR : Szomorú gyásznap virradott reánk. Tetszett ugyanis a Mindenhatónak, legkegyelmesebb urunkat és királyunkat 1-ő Ferenczet az örökéletbe átszóllítani. Elvesztettük hazánk édesattyát, elvesztettük Fejedelmünket, kinek 43 éves felejthetlen kormánya alatt boldog és boldogtalan időket éltünk, s aki minden viszontagságok között az igazsághoz egyiránt hű alattvalóinak egyiránt édesattya volt. És ha ezen közönséges bánatban személyes érzésemet is meg lehet említenem, én e gyászos esetben még egy legkedvesebb testvérnek vesztét is keseredett szivvel siratom, egy olly testvérnek elvesztét, aki atyám helyén atyailag ápolá ifjuságom napjait. Illy roppant veszteségben, illy köz szerencsétlenségben ha van, ami vigasztalást nyujthatna, azt egyedül azon biztos hiedelemben kereshetjük, hogy erényeinek, s cs[ászári] királyi thrónusának örököse, mostani urunk és királyunk Ferdinánd Ő Fensége, ősi alkotványunkat s nemzetünknek jusait, szabadságait, mentségeit és kiváltságait szentül fenn fogja tartani.[1] Amint azt a M[éltósá]gos Fő RR és a Tek[intetes] KK és RR Ő Fenségének kegyelmes leirásából bővebben általlátandják, mellyet ezennel kihirdetés végett bémutatok.

Melly is a nádori itélőmester által felolvastatván, bévett szokás szerint a saját teremökbe viszatért KK és RRnél ujolag kihirdettetett, s kerületi

[17] I. Ferenc osztrák császár és magyar király 43 évi uralkodás után 1835. márc. 2-án halt meg.

[1] I. Ferenc elsőszülött fiát, Ferdinándot a király kívánságára még az előző országgyűlésen, 1830. szept. 28-án megkoronázták.

tanácskozásra vitel végett kinyomtattatni rendeltetett. — Azon kir. leirást nyomtatásban ide rekesztve közlöm.[2]

Ezután kerületi ülés tartatott, mellyben PLATHY elnökileg értesité a RRket hogy jövő szombaton (martius 7-én) lészen dicsőült királyunk temetése. A KK és RR tehát köz értelemmel megegyeztek, hogy amelly követek a végső tisztelet megadásán jelen lenni kivánnak, ezen utolsó kötelesség teljesitésében akadályt nem szenvedhetnek, következőleg a jövő hétfőig (martius 9-éig) ülés nem lészen. Ekkor fog uralkodásra lépett Fenséges Királyunknak ide mellékelve közlött rescriptuma tanácskozás alá vétetni, s arra a köz fájdalombani részvét s egyszersmind alatvalói hódolat kijelentése mellett válasz felirás készitetni.

*

És igy jelen számu tudósitásomra anyagot szolgáltatható több, a jövő postára pedig épen semmi országgyűlési tárgy nem lévén, a legközelébbi postanapon tudósitást nem tehetek.

227.

a)

1835. március 10.

Kerületi ülés.

Tárgy: Az I. Ferenc halálát és Ferdinánd trónraléptét bejelentő királyi leiratra adandó válasz vitája.

b)

A március 11-i kerületi ülés előzetes ismertetése.

a)

Pozsony, martius 11-én, 1835.

Dicsőült királyunknak temetésén, (melly martius 7-én ment végbe) a követek közül sokan voltak jelen, kiknek visszatértökkel tegnap, *kedden, martius 10-én* tartatott az első kerületi ülés Ghiczy és Pfansmid elnökségük alatt. — Napirenden volt legközelébb kormányra lépett Fenséges Királyunknak előbbi levelemben közlött k[egyelmes] rescriptuma, melly is PALÓCZY által felolvastatván, GHICZY a RR köz értelmét vélte eltalálni, midőn azt javallá, hogy válaszul csupán dicsőült fejedelmünk halála feletti fájdalmukat, ő Fensége kormányra lépte iránt pedig hódolással teljes örvendezé-

[2] A latin nyelvű leiratban az új király, V. Ferdinánd bejelentette az országgyűlésnek atyja halálát, közölte, hogy a vonatkozó törvények, elsősorban az 1723 : 1. és 2. tc. értelmében elfoglalta a trónt, ígéretet tett, hogy az ország és a kapcsolt részek törvényeit, jogait, kiváltságait, szabadságait és mentességeit meg fogja tartani és úgy rendelkezett, hogy az országgyűlés folytassa munkáját. A leiratot l.: *Iratok*. IV. köt. 1. kk., nyomtatott szövegét Kossuth mellékelte a Tudósítások egyes példányaihoz.

süket fejezzék ki a RR, s ezen hódoló felirást különös választmány által küldjék meg ő Fenségének. Javallatát hangos helybehagyás igenlé.

DEÁK azonban (ki épen most érkezett meg két hónapos távollét után) a dolgot ez által kimeritve lenni nem gondolá. Az 1830-ki országgyülése Ő Fenségének koronázásakor nyilván kikötötte, hogy kormányra lépte után 6 hónapok alatt az ország Rendei mulhatatlanul összehivattassanak.[1] Ezen 6 hónap alatt összehivatni nyilván kikötött országgyülésének rendeltetése minden bizonnyal nem állott volna csupán és egyedül abban, hogy boldog emlékezetü királyunk halála felett fájdalmát kijelentse s uj fejedelmünk kormányra léptéhez szerencsét kivánjon, hanem kétségen kivül hivattatásában lett volna, az ország boldogságára szünet nélkül ügyelve megtenni a szükséges lépéseket, hogy nemzetünknek régi sulyos sérelmei orvosoltassanak s igazságos kivánati teljesitessenek. Im Ő Fensége uralkodásának kezdete az ország Rendeit egybengyülten találja, s ennélfogva összehivatásukra sincs szükség ; de nekünk kétségkivül kötelességünkben áll mindazt teljesiteni, amit ha egybengyülve nem lennénk, a 6 holnapok alatt összehivandó diaetának teljesitenie kellene. Különben is a k[irályi] Rescriptumra választ készitvén, annak minden részére válaszolnunk kell ; pedig abban b[oldog] e[mlékezetű] volt királyunk halálának fájdalmas jelentésén, s koronás fejedelmünk kormányra lépésének hirüladásán kivül egyebek is foglaltatnak. Ott van, hogy e diaetát megszakadás nélkül folytattatni kivánja, ott van az, hogy jussaink és szabadságink felől biztosittatunk, és ott van az, hogy bölcs törvények alkotásával fogunk leghelyesebben dicsőült uralkodónk emlékezetének áldozhatni.[2] Mindezekre felelnünk kelletik, s a feleletet puszta fájdalmi és puszta örvendezési nyilatkozással ki nem merithetjük. A szónok tehát ugy vélekedik, hogy mindenekben a királyi leirás fonalát követve kellenék a válasznak megkészülnie. Első lenne eszerint annak kijelentése, hogy Fenséges Urunknak fájdalmában teljes mértékkel osztozunk. Itt azonban épen az érzés őszintesége hozza magával, hogy hosszas beszédekre ne fakadjunk, mert midőn Ő Fensége azt nyilatkoztatja, hogy fájdalma szavakban ki nem fejezhető, ha mi hosszas beszédre fakadnánk, annak adnánk jelét, hogy a mi fájdalmunk szavakkal igen is kifejezhető és igy sokkal kisebb az ő fájdalmánál, mellyben osztozni mondjuk magunkat. Megmondhatjuk azonban, hogy annyival inkább sajnosan vesszük b[oldog] e[mlékezetű] királyunknak halálát, mivel ő benne (a kir. rescriptum szavai szerint) egy bölcs és igazságos fejedelmet veszitettünk el, és igy legméltóbban vártuk, hogy ezen bölcs fejedelem azokat, mellyeket a hű magyar nemzet boldogságának eszközei gyanánt elébe terjesztgettünk, minden órán teljesiteni, s ezen igazságos uralkodó nemzetünknek sebeit, és sérelmeit már már orvosolni s törvényes kivánatit be fogja tölteni. Utánna kell tennünk azonban, miképen nyugtató vigasztalást nyujt uj királyunknak k[egyelmes] rescriptuma, hogy eme reményeink füstbe nem mennek, midőn mind a koronationalis hitlevélre hivatkozva, mind különben is törvényeink, jussaink és szabadságink felől önként biztosit. Itt tehát ki kell őszintén, hódoló bizodalommal azon erős reményünket fejeznünk, hogy Ő Felsége ezen kegyes biztositása következésében is sérelminket orvosolni, törvényes kivánatinkat teljesiteni fogja. Megmondhatjuk továbbá az ország javának bölcs törvények alkotásávali előmozditása végett szakadatlan munkállodásra lett felszólli-

[1] Az 1830 : 2. tc. tette ezt a király kötelességévé.
[2] A leirat tartalmára l. a 236. old. 2. jegyzetét.

tatásunkra, hogy mi ezen felszóllitásnak ugy fogunk legbizonyosabban megfelelhetni, ha mindazok, mellyek többszöri felterjesztéseink szerint sikeres előhaladásunkban akadályul szolgálnak, t. i. az országos sérelmek,[3] el fognak hárittatni, mert csak akkor, s csak igy lehetünk sikeresen munkások oly bölcs törvények alkotásában, mellyek által, ismét Ő Fenségének tulajdon szavai szerint, dicsőült királyunk emlékezetének legméltóbban áldozhatunk.

Hertelendy Miksa úgy vélekedik, hogy Zala követének országos sérelmeink orvoslására irányzott igyekezete, minden igaz hazafi keblében viszhangra talál s javallatában meg is kellene köz értelemmel egyezni, hogyha e jelen condolentialis s egyszersmind hódoló feliráson kivül még mást is kevés idő lefolytával készíteni nem akarnánk, sőt készitenünk nem kellene. A szónok azonban egyrészről meg van győződve, hogy a sérelmek sokkal fontosabb tekintet alá jönnek, semminthogy csak igy általános megemlitéssel a dolgot kimeritni lehetne, másrészről pedig azt hiszi, hogy ezuttal csupán fájdalmunk érzelmeit kell kifejeznünk s hódoló tiszteletünket megtennünk, fenntartván magunknak, hogy egy másik felirásban nemcsak a zalai követ által előadottakat, de még többeket is, mellyek nemzetünknek méltán fájhatnak, és egyebeket, amiket t. i. honunk javára jóknak találunk, Ő Fenségének elő fogjuk terjeszteni. S igy ezuttal a sérelmek megemlitését helyesnek nem találja.

Aczél abban ugyan egyetért, hogy 1830-ban nem csupán tisztelkedés végett rendeltetett Felséges Urunk uralkodásának kezdetekor 6 holnap alatt az országgyülése egybehivattatni; de hiszen aminek azon országgyülésén meg kellett volna történni, az már e jelen diaeta elején végbement, a sérelmek tudniillik fel vannak terjesztve és igy ama diaetának czélja teljesitve van. Ami továbbá dicső emlékezetű királyunk halála feletti fájdalmunkat illeti, Zala követe ezen fájdalom okául azt is meg akarja emlittetni, hogy minden órán vártuk sérelmink orvoslását; a szónok ellenben ugy vélekedik, hogy itt csupán azon fájdalmat kell kijelentenünk, mellyet minden alatvalóival egyiránt érezünk. Végre hogy Ő Fenségét most mindjárt sérelmeinkre emlékeztessük, azt sem illendőnek, sem szükségesnek, sem helyesnek nem látja. Nem illendőnek, mert az még ha oly gyengédeden adatnék is elő, minden esetre bizonyos szemrehányást foglalna magában és nem gondolja, hogy fájdalmink kijelentését illendő lenne panaszokkal és intésekkel egybe zavarni; nem szükségesnek, mert ő Fensége törvényeink megtartása felől mind koronázáskori hitlevélben, mind jelen kir. leirásban is biztosit bennünket; de végre helyesnek sem, mert ekkorig bizonnyal physicus ideje sem lehetett Ő Felségének, hogy sérelminket gondosan megfontolva, azokra választ adhasson, s igy mielőtt sürgetőleg lépnénk fel, időt kell adnunk, aminek teljesitésére idő csak ugyan kivántatik.

Szombathelyi ellenben Zala követével tökéletesen egyetért és nemcsak az előleges sérelmeket, de a külön felirásokban felterjesztett és ismételve sürgetett három fő nemzeti kivánatokat is a válaszfelirásban megemlitetni kivánja, nevezetesen Ő Fenségének az országban lakását,[4] a magyar nyelvet[5] és az országgyülésének Pestre általtételét,[6] melly utóbbi tárgynak sürgetését pótoló utasitásánál fogva is szorgalmazni köteles. És ugy vélekedik, hogy

[3] Az ország előleges sérelmeire l. a 230. old. 8. jegyzetét.
[4] Az országgyűlés elején e tárgyban készült feliratot l.: *Iratok*. I. köt. 147. kk.
[5] Vö. a 203. old. 32. jegyzetével.
[6] L. a 229. old. 5. jegyzetét.

mindezeket magának a kir. leirásnak következésében nem csak lehet, de meg is kell emlitenünk, ha különben diaetalis gyakorlat szerinti választ kivánunk készíteni. Ugyanis nemcsak boldogult fejedelmünk haláláról, nem csak uj királyunknak thronusra léptéről értesittetnek az ország Rendei, hanem az is tudtokra adatik, hogy a jelen országgyülését Ő Fensége szakadatlan folytattatni kivánja. Ezen részét tehát a kir. leirásnak válasz nélkül hagyni nem lehet. És midőn annak ezen tartalmát avagy csak olvassuk is, lehetetlen akaratlanul is eszünkbe nem jutni annak, amit a K és RR e jelen gyülésük alatt már többizbeni felirásaikban kijelentettek, t. i. hogy minden bármelly üdvességes intézetek siker nélkül fognak hozatni, ha csak az előleges sérelmek és kivánatok tárgyában ismételt kérelmeink után valahára már kedvező kir. válasszal meg nem vigasztaltatunk, s eként út nyittatik előttünk, hogy a rendszeres munkálatok visgálatában akadályok nélkül előre haladhassunk.[7] Ez volt a KK és RRnek mindenkori meggyőződésük, s a szónok lehetetlennek tartja, hogy most, midőn szakadatlan munkálatra szóllittatnak fel, azon módokrul emlitést ne tegyenek, mellyeket sikeres haladásukra mellőzhetetlenül szükségeseknek elösmértenek. Lehetetlen továbbá meg nem emlékezni a zokrul mellyeket a KK és RR e jelen országgyülése munkálodásinak a közigazgatás, és polgári viszonyok minden ágaira leendő kiterjedésének előérzetében szintén előlegesen sürgettenek ; érti tudni illik a honi nyelvet, és ugy hiszi, hogy valamint a legközelébb felküldött urbéri felirásban kijelentették azon való fájdalmukat, hogy a kir. választ honi nyelven irottnak nem szemlélheték,[8] ugy most is Fenséges Királyunk iránti bizodalmuknak őszintébb jelét alig adhatják, mint hogyha kijelentik, miképen teljes hiedelemmel reménlik, s ezen reménségre a kir. leirásban is uj ingert találnak, hogy Ő Fensége legközelebbi kir. válaszában honi nyelven fogja hű magyar népét megörvendeztetni. Ezen reménségnek kijelentése épen nem sérti az illedelmet, sőt mivel bizodalomra mutat, azzal igen is megegyezik ; de különben is az illedelem szabályaira nézve a törvényhozó testnek állása magánosok állásával nem épen mindenekben egyezik, mert nem lehet olly helyheztetés, nem olly illedelem, mellyben és melly miatt a törvényhozónak meg lehetne felejtkeznie, hogy amit a hon diszének s javának előmozditása kiván, azt teljesiteni mindenkoron szoros kötelességében áll.

Bezerédy pedig aként nyilatkozik, hogy ha Zala követének javallata ellenkeznék azzal, amit Torontál követe kivánni látszatik, hogy t. i. ha szükség lesz reá, sérelmeinket és a közjóra szükségesnek vélt kivánatinkat más alkalommal terjedékenyebben is előadhassuk Ő Felségének, azt bizonyosan megyéje szavazatjával nem pártolná ; de ő teljesen meg van győződve, hogy Zala követének inditványa a torontáli kivánságra vezet s olly mezőre állit bennünket, mellyen emennek következése könnyittetik. Igy azzal sem érthet egyet a szónok, amit Arad követe ellenvetett, t. i. hogy a zalai inditvány a decorummal ellenkeznék. Ha Ő Felsége akkor, midőn szeretett urunknak s királyunknak halálát szavakkal ki nem fejezhető fiui fájdalmak között

[7] Így történt ez pl. az előleges sérelmek ügyében kelt 1833. márc. 30-i, máj. 20-i és júl. 27-i feliratban. L.: *Iratok*. I. köt. 159, 227 és 320.

[8] Az úrbéri törvénycikkekre érkezett kir. válasz kerületi tárgyalásának kezdetekor, 1834. szept. 2-án javasolta Kölcsey, hogy az újabb feliratban fejezzék ki a rendek fájdalmukat afölött, hogy a kir. válasz a rendek korábbi felirata ellenére latin nyelven íródott. Kölcsey fogalmazta az újabb felirat bevezetését is az általa javasolt tartalommal. L.: *Iratok*. III. köt. 409. kk.

tudtunkra adja, a decorummal ellenkezőnek nem vélte jussainkról, törvényeinkről és szabadságinkrol szóllani, bizonnyal mi sem fogunk a decorum ellen véteni, ha követjük az általa nyitott ösvényt és kifejezzük azon reményeket, mellyeket személyébe vetünk ; sőt ugy tartja a szólló követ, hüségünk nyilvánitásának szent kötelessége hozza magával azt, hogy hódolatunkat puszta szavakba ne zárjuk, hanem realitásban mutassuk meg, ugy t. i., hogy bizodalommal közelitsünk thronusához és szólljunk hozzá ugy, amint nemzeti képviselőknek, amint törvényhozóknak szóllaniok kell, kikre nézve a hon java, a nemzet érdeke olly magas tekintet, hogy nem lehet olly helyzet, mellyben annak előmozditása illő, sőt kötelesség ne lenne. Ezek szerint tehát Zala követének inditványát pártolja.

Andrássy ellenben Zala és Torontál követeinek inditványai között igenis lényeges különbséget lát, különbséget t. i. mind a helyre, mind az időre nézve. Maga részéről egyébiránt már akkor, midőn levelet irni tanult, azt tanulta, hogy habár csak magános embernek irunk is, fájdalom vagy öröm érzési levélbe mást nem kell zavarnunk. Ezt Békésnek követe is el látszatott, ugy mond, ismérni, s csak azt tette hozzá, hogy a törvényhozónak mindenkor kötelességében áll a hon javára s diszére ügyelni. Ez igaz ugyan, de hiszen a hon java s disze akkor sem fog csak egy pillanatig is szenvedni, hahogy a torontáli inditvány elfogadtatik ; mert sérelmeink és kivánatink fel vannak terjesztve, és bár fájdalmasan értjük is atyai királyunk elhunytát, de azért nekünk van koronás királyunk, a magyar király meg nem halhat, amit tehát felterjesztettünk, az mostani uralkodónk elébe is fel van terjesztve s arra választ sürgetni most annyival inkább nincs a maga helyén, mivel minket kimeritő resolutioval megörvendeztetni valóban még ideje sem lehetett. És igy Torontállal egyetértőleg most csak a condolentia és örvendő hódolat kijelentésénél kiván maradni.

Gr. La Motte egyrészről a sérelmek jelenleges megemlitését, mint a fájdalom kijelentésével össze nem egyezőt kikerülni, másrészről pedig a kir. leirás tartalmát semmi részben válasz nélkül nem hagyni és sérelmeink orvoslása sürgetésére utunkat el nem zárni kivánván azt javalja, hogy ahol Ő Felsége jussaink és szabadságaink épségben tartása s a közboldogság előmozditására czélzó lelkesedése felől biztosit bennünket, ott feleletül adnánk, hogy ezen biztositást hálás érzéssel vettük, s részünkről is elő fogjuk terjeszteni mindazokat, miket honunk javára s előmenetelére jóknak és hasznosoknak fogunk itélni.

Deák válaszol azokra, mellyek inditványa ellen felhozattak. Valának, ugymond, kik azt a decorummal ellenkezőnek vélték. Különböző lehet a szokásbeli decorum feletti értelem, de ő ugy tartja, hogy még a magános levelezés példája sem mutat semmit ellene, mert ha bár egy magános tisztviselőnek jelentjük is ki fájdalmunkat és örömünket, (ami magában ugyan furcsa keverék) ha egyuttal kijelentjük, hogy mit a megholttul vártunk, reméllettünk azt most tőle várjuk és reménljük, nemcsak nem sértjük az illedelmet, sőt a bizodalomnak őszinte kijelentésével a legfőbb illedelmet teljesitjük. Azzal sem érthet egyet, hogy sérelmeinkről itt emlitést ne tegyünk, hanem majd külön felirásba foglaljuk terjedékenyen azokat. Ezen nézetnek ellene áll az, hogy a dolog ki van meritve s újat abban alig mondhatnánk ; most egy pár szóval az egészt elvégezhetjük s nehézségre is alig fogunk találni, amugy ellenben számtalan akadályokba és sok drága idő vesztegetésbe kerülne ; inkább ragaszkodik tehát a bizodalomnak rövid őszinte szózatjához. És igy

Gömör követének azon javallatát sem fogadja el, melly szerint azt kívánja kifejeztetni, hogy majd fel fogjuk terjeszteni, mit a haza javára jónak találunk. A szónok azt tartja, nem *fogjuk* ezt felterjeszteni, hanem már felterjesztettük s ha csak jövendő felterjesztésünkre utasitanánk Ő Felségét, ez annyit tenne, mintha eddigi repraesentatióinkra már választ sem kivánnánk. Ezen tekintetekhez járul a szólló követnek azon kötelessége, melly szerint a sérelmek orvoslásán minden pillanatban munkálódni köteles. Mondják ugyan, hogy most csak a fájdalom nyilatkozásának, s a hódolatnak lehet helye, a szónok magáról szóll, s azt mondja, hogy keblében eme fájdalom, eme hódolat érzete elválaszthatlan kapcsolatban áll azon érzelemmel párosulva, hogy koronás fejedelmünktől sérelmeink orvoslását, honunk javára czélzó igazságos kivánatink teljesitését méltán kérhetjük, sőt kivánhatjuk s erre jelenleg helyesebbnek és az illedelemmel is egyezőbbnek véli a bizodalomnak reményteljes szózatját, mint a hátratartóztatott panaszoknak terjedékeny kifakadását.

PRÓNAY: A condolentiával panaszt egybefoglalni s ép az ellen való panaszt, kinek halála felett sajnálkozásunkat jelentjük, egymással össze nem férőnek itéli, abban tehát meg nem egyezik, hogy a sérelmek felől a felirásban említés tétessék. Azonban Zala követének lelkes előadását használni kivánja, s a válaszfelirást aként szerkeztetné, hogy Ő Fenségének fájdalmában osztozunk azon hűségnél fogva, mellyel a jó magyar királyai iránt viseltetni szokott, és osztozunk annyival inkább, mivel teljes hiedelemmel reménlettük, hogy minden törvényes kivánatink (legalia nostra desideria) még e jelen országgyülésén teljesedést nyernek; azonban vigasztalást lelünk kormányra lépett fenséges urunknak kijelentett assecuratiojában, melly szerint k[egyelmes] leirásában biztosit bennünket, hogy honunk javának előmozditására fogja minden igyekezetét forditani, s törvényeinket és jussainkat épségben fenntartja, melly királyi biztositást hálás érzéssel fogadván szentül hisszük és reménljük, hogy amelly reményeket nyujta, azokat még e jelen országgyülésén tettleg fogja valósitani. A szóló követ ugy vélekedik hogy a törvényes kivánatok általános kifejezése a sérelmeket is magában foglalja, s midőn Ő Fenségét a törvény megtartása iránt tett igéretének tettleges valósitására kérjük, ép annyit tesz, mintha sérelmeink orvoslását kérnénk, csakhogy tetszőbbé s elfogadhatóbbá tesszük első felirásunkat. Ezen módositás és a zalai inditvány között tehát igen csekély különbséget lát s egyszersmind kivánná, hogy Ő Fensége koronázási diplomájának[9] annak idejében törvénybe igtatás végetti leküldésére is megkérettessék.

Ez utólsó tárgyra nézve azonban azok is, kik különben a Prónay véleményére hajlottak, ugy látszattak nyilatkozni, hogy a diploma inarticulatiójának kétségen kivül meg kell történni, mert hiszen 1830-ban is csak azért nem történt meg, mivel üdvezült királyunk életében, jövendő királyunk hitlevele törvénybe nem jöhetett; hanem most az első felirásban sürgetni nyomban a leküldést kora lépés lenne, minthogy a szokott sanctio előtt ugysem igtattathatnék törvénybe.

ZARKA nem Torontál kivánsága szerint a felirásoknak egymásra halmozásában, hanem az őszinte bizodalmas szózat felemelésében véli inkább feltalálhatni biztositó reményét honunk sérelmei orvoslásának. Ezt előre bocsájtván, valamint egyrészről megvallja, hogy midőn itt a szeretet és hódolat érzelmeinek kell kifejeztetni, sem különösen a *praeferentialis* sérelmeknek a töb-

[9] L. előbb a 235. old. 1. jegyzetét.

biektől elválasztott megemlitését, sem pedig általában a sérelmek részletes taglalgatásába és terjedékeny előterjesztésébe való béereszkedést a maga helyén nem látná, különösen azért is, mivel a praeferentiálék megemlítésével olly mezőre vezettetnénk, melyre fellépve lehetetlen volna bizonyos egyes sérelmekbe nem ereszkedni, mellyek talán még most felvételre voltakép constituálva nincsenek, (gyanitásom szerint *Erdélyt* értette a szólló követ ur,[10]) ugy másrészről arról is meg van győződve, hogy Zala követe ilyes különböztetésekbe vagy részletes előadásokba ereszkedni nem kivánt, s hogy javallata a decorummal épen nem ellenkezik. Midőn Ő Felségét jussainkat törvényeinket s kiváltságinkat emlitni szemléljük, akaratunk ellen is eszünkbe ötlenek sérelmeink, mellyek fájdalom! ugy látszik már alkotványunk egészitő részeivé lettenek. És miért is titkolódznánk azzal, amit sok évek óta panaszolva előterjesztettünk? És valjon hogy fogná ő Fensége kir. leirásában tett azon igéretét, hogy törvényeinket megtartja, jövendőben teljesithetni, ha sérelminket, megtartatni igért törvényeinknek meg meg annyi sebeit nem orvosolná ? A titkolódzás, az elhallgatás nem jól fér össze azon őszinteséggel, azon bizodalommal, mellyel a törvényhozó testnek fejedelméhez szóllania kell, kivánja tehát Zala inditványa szerint azon reményünket kifejeztetni, hogy Ő Fensége sérelminket orvosolandja, s igazságos kivánatinkat teljesitendi.

Clauzál háromat lát a királyi leirásban : 1.) hogy 1-ő Ferencz Ő Fensége, kit minnyájan gyászolunk, meghalálozott ; 2.) hogy V-ik Ferdinánd királyunk kormányra lépett ; 3.) azon legszebb reményekkel biztató nyilatkozást, hogy felséges urunk mély fájdalminak közepette sem mulatá el jusaink épsége felől bennünket biztositani. Megfelelnénk e a bévett diplomatiai szokásnak ? meg e az illendőségnek ? és meg e azon kötelességnek, mellyel mint nemzeti képviselők hazánknak tartozunk ? hahogy a kir. leirásnak csak első két részére felelnénk, s a 3-ikra őszinte bizodalom szülte reményinket ki nem fejeznénk ? Nincs itt szemrehányásról sem szó, sem inditvány, jól tudjuk mi azt, hogy fenséges urunk uralkodásának legelső napján még felterjesztett sérelmeinkre minket kedvező válasszal meg nem örvendeztethetett. Itt csak a remény s a bizodalom őszinte hangja szóll, pedig őszinteség magános emberben is a legfőbb erények egyike, annál inkább kötelessége az a nemzeti képviselőknek, mert valóban nem is kivánhatnánk fejedelmünktől, hogy őszinteséggel viseltessék erántunk, ha mi magunk titkolódznánk érzelmeinkkel, s nem járulnánk őszinte bizodalommal thronusához. És a nemzet is rossz néven vehetné tőlünk, hogy ha valami tulságos complimentirozás nézetéből elmulasztanánk azon valódi érzelmünk kijelentését, melly magában mindennél igazabb s valódibb compliment, miképen t. i. forró örvendezéssel teljes remény tölti el keblünket, hogy kormányra lépett dicső fejedelmünk nemzetünk súlyos sebeit orvosolandja, s bölcs és igazságos kormánya alatt sértett törvényünk nem lészen. És bár csak az illendőséget tekintjük is, valjon mi illendőbb, az e, hogy eme vigasztaló reményünket teljes bizodalommal hozzájárulva nyilt szivvel kifejezzük, vagy pedig most elhallgassuk, és elhallgassuk azt, hogy iránta bizodalmat érezünk, azonban titkolódzva már előre nekikészüljünk, hogy alig mulik el egy két hét s mi már panasszal és szemrehányással fogunk elébe fellépni. A szólló követ az elsőt illendőbbnek tartja, s azért Zala követének inditványát pártolja.

[10] Az előleges sérelmek sorában a második és harmadik helyen állt a Részek visszacsatolásának, ill. Erdély és Magyarország egyesítésének kérése. L.: *Iratok*. I. köt. 164. kk.

TARNÓCZY hasonlóképen. Két okot hallott ez ellen felhozatni: Esztergom követe[11] azt mondá, nem szükség sérelmeinket ujólag emlegetnünk, mert a magyar király meg nem hal, felterjesztett repraesentatióink tehát őhozzá is szóllanak. Ez igaz, de ha illy széles kiterjedésben áll azon elv, hogy a magyar király meg nem hal, kérdi a szónok: mire való az uj koronázás, az uj eskü, a királyi uj hitlevél? és mire való maga ezen biztositás is, mellyet Ő Fensége jussaink megtartása felől rescriptumában nyujt? Ezeket talán csak maga Esztergom követe sem fogja feleslegeseknek tartani, ámbár ugy hiszi, hogy a magyar király meg nem hal. Már pedig ha ezek nem feleslegesek, kétségen kivül sérelmink orvoslása reményének kifejezése sem felesleges. 2-ik ellenvetés az illendőségből meritetett. Erre már nagy részben megvan felelve, de a szónok továb megy. Az illendőség szabálya is magával hozza azt, hogy minden tettünknek oka s helyes oka legyen. Im maga Esztergom követe is elösmeri, hogy szóban lévő felirásunkban nemcsak fájdalmat, hanem örömet is kell kijelentenünk. Kérdi tehát Esztergom követét, hogyha sérelmeink orvoslásának, jusaink épségének reménye nem örvendeztet bennünket, min örülünk hát? Azon e hogy királyunk van? De hiszen ő mondá, hogy a magyar király meg nem hal; nem afelett örvendhetünk tehát, hogy királyunk van, hanem afelett, hogy olly királyunk van, kitől sérelmink orvoslását, szabadságunk épségét, igazságos kivánatink teljesitését teljes bizodalommal reményljük. Méltó örömünknek ezen méltó okát tehát hallgatva mellőzni nem akarván, Zala követének inditványát pártolja.

MAJTHÉNYI: Leginkább csak a decorumot hallván a zalai inditvány ellen felhozatni, emlékezetébe jő, amit valaha egy hires franczia iróban, alkalmasint Rousseauban olvasott: t. i. hogy a szabad nemzet, melly szabadságát érzi, ugy valamint egyes szabad ember is nem örömest veti magát külső formalitások rabigájába. Ezen mondásban sok igazat talál, s ha egy nemzet azon pontra helyheztetnék, hogy a decorum és szabadság között kéntelenittetnék választani, meg van győződve, hogy inkább választana szabadságot, mint a decorumot. Legjobbnak tartja azonban a kettőt (ha lehet) megegyeztetni s ezen egyesülést annyira felleli a zalai inditványban, hogy a puszta illendőség tekintetében is inkább elfogadhatónak véli ezt, mint az ellenkező véleményt. — És midőn ezen kijelentésére *éljen* kiáltás következett, azzal végezte beszédjét, hogy korántsem lát az általa is pártolt zalai inditványban Nógrád követének értelme szerint[12] panaszt megholt fejedelmünk ellen, mert ha ezt látná, semmi éljen sem birná elfogadására.

Még némelly nyilatkozások után szavazat sürgettetvén, az elnökség Deák és Hertelendy Miksa inditványait, mint egymással ellentételben állókat tüzte ki szavazatra, azonban midőn legelőbb is Abauj vármegye felszóllitatnék, PÉCHY JÁNOS ugy nyilatkozott, hogy ő Nógrád követének (Prónaynak) inditványát fogadja el, mire PRÓNAY kijelenté, hogy ő tulajdonkép nem is tett inditványt, hanem csak a zalai inditványt javallotta némileg módositatni; ennek következésében némi vitatások történtek a szavazatra tűzendő kérdés felől, mellyeknek eloszlatása s a dolog tisztába hozatala végett KOCSI HORVÁTH első kérdésnek azt javallá feltétetni, a sérelmek felől ezen condolentialis felirásban kivánnak e a RR emlitést tetetni, vagy pedig azt külön felirásra halasztják? A többség azonban ezen javallatot sem fogadván el,

[11] Vö. Andrássy korábbi felszólalásával.
[12] L. Prónay felszólalását.

végtére a torontáli s gömöri[13] javallatok is egyszerűn elmellőztettek és csupán a zalai és nógrádi tüzettek ki voxolásra.

Szavazat közben BORCSICZKY Zala inditványára szavazván, látjuk, ugymond, az ujságlevelekből, hogy Felséges Urunk a régi tanácsosokat s ezek által a régi systemát is akarja maga körül tartani; azon tanácsosokat, kik gyakran a törvénnyel és nemzetünk boldogságával nem egyező tanácsokat adtak volt üdvezült fejedelmünknek. Ily tanácsosok mellett valóban a legjobb akarattal is szerfelett bajos lesz mindég a törvényes utat követni. De én olly bizodalommal vagyok Ő Felségének magas tulajdoni iránt, melly szerint tökéletesen reménlem, hogy még ezen embereket is a törvényes utra fogja tudni igazitani.[14] Ezen reménséget kifejeztetni kivánván a zalai inditványra szavazok. — BALOGH pedig illy formán szavazott: Minő mértékben érzik egyesek a megholt király halála feletti fájdalmat, az kinek kinek személyességétől függ. Annyi bizonyos hogy az összes nemzet fájlalja; én is fájlalom, de sokkal inkább fájlalom azt, hogy halomra nevekedett sérelmeink 43 esztendők óta orvosolatlanok, és tökéletesen reménylem, hogy amit a volt kormány elmulasztott, azt a mostani ki fogja pótolni, s ahol amaz végzett, ez ott fogja kezdeni. Ezen reménységben lévén, szintén Zalával voxolok.

Egyébiránt mindazok, kik a vitatás alatt tisztán és egyedül fájdalmat jelentő, és hódoló felirásra nyilatkoztanak, most a nógrádi inditványra szavaztak, ennek következésében a voxok igy állottak: Zemplén, Ungh, Szatmár, Szabolcs, Borsod, Torna, Ugocsa, Bihar, Csongrád, Békés, Csanád, Temes, Trencsin, Vas, Zala, Somogy, Bars, Győr, Honth, Zólyom, Tolna, Bács, összesen 22 megyék a zalai inditványra, a többi 27 megye Horvátországgal az Egyházi Renddel s a Jászkun kerülettel a nógrádira szavaztak, mire az elnökség többség szerinti végzésnek jelenté, hogy a nógrádi javallat el van fogadva, s az e szerint készitendő felirás különös küldöttség által fog Ő Felségéhez felküldetni.

b)

Martius 11-én kerületi ülés. A tegnap határozott felirásnak, köziratra bocsájtás végetti felolvasásán kivül — TÖRÖK Arad vármegyének a Bibics-féle alapitvány iránti sérelmét különös felirás által pártfogoltatni kérte. — Ezen inditvány leginkább azon oknál fogva nem nyert többséget, nehogy az országos küldöttség által már rendbeszedett sérelmek közül egy kiemeltetvén, a többiek homályba tétessenek. — Szóba került tehát, hogy azon sérelmek visgálatának további haladék nélkül meg kellene történni, mi felett midőn szavazának a RR, BUDAHÁZY ugy nyilatkozott hogy ő ezt igen is kivánja, oly móddal mindazáltal, hogy e miatt a rendszeres munkák félre ne tétessenek. Melly végre azt javallá, tartassanak délután is kerületi ülések, délelőtt mindég a Systematicum Operatumok folytattassanak, délután pedig

[13] Gr. La Motte inditványa.

[14] Ferenc halálával a birodalom legfelső vezetésében annyiban történt változás, hogy Metternich korábbi korlátlan befolyásával szemben Kolowrat egyre inkább megerősítette pozícióját, a kormányzásra képtelen V. Ferdinánd mellett pedig kialakult a kamarilla, amely formailag az államkonferencia (Staatskonferenz) keretei között fejtette ki tevékenységét. Az államkonferencia elnöke Lajos főherceg volt, állandó tagjai Metternich, Kolowrat és Károly főherceg. Kívülük esetenként meghívott tagok vettek részt a tanácskozásokon.

vétessenek elő a gravamenek. Ezen inditvány elfogadtatott, és igy a jövő hétfőtül, Martius 16-ától kezdve minden nap délután is kerületi ülések fognak tarttatni. — Ezután folytattaték az itélőszékek rendbeszedésének 4-ik czikkelye feletti tanácskozás ami be is végeztetett. (Bővebben jövő levelemben.)

Patay Sámuel abauji követségéről lemondva hazatért. Elmenetelével egy tántorithatlan hazafit, egyeneslelkű, felvilágosodott férfiut, s ahol utasitása engedé, a népnek s emberiségnek meleg barátját veszitettünk.[15] — *Somsics* néhány hétre haza ment.

228.

1835. március 11.

Kerületi ülés.

Tárgy: [I.] *Arad megye követének inditványa egy aradi sérelem soronkivüli felterjesztésére.* [II.] *Budaházy inditványára elhatározzák a rendek, hogy délután is tartanak kerületi üléseket a sérelmek tárgyalására.* [III.] *A törvénykezési IV. és V. tc.: Fiume és Buccari törvényszékei.*

Pozsony, martius 14., 1835.

[I.] *Mártius 11-én kerületi ülés.* Elnökség Ghiczy és Pfanschmid. — Napirenden volt Arad vármegyének a *Bibics* alapitvány tárgyabeli sérelme. Rövid foglalatja e következőkből áll:

Kir. tanácsos és aradi alispán *Bibics Jakab* özvegye *Tomyán Margit* 1774-ben tett, s Maria Theresia királyné jováhagyásával megerősitett végrendelésénél fogva nagyértékű javait a köznevelés előmozditására felajánlván, örök emlékű alapitmányt alkotott, olly formán: hogy Arad vármegyei Szent Anna mezővárosában egy köznevelőház (Convictus) állittassék, s abban a piarista szerzetbeliek oktatása alatt annyi nemes ifiak neveltessenek, mennyin az alapitvány kamatjaiból illendően kitartathatnak, a bejutni vágyó ifiak felvételének hatalmát Arad vármegye közönségére ruházván. Ezen intézet teljesedésbe ment; a 222.653 ft. 51 kr. ezüstpénzre terjedett alapitvány kamatiból a nevelőház 1778-ban felépittetett s abban kezdetben mindjárt évenként 38—40 ifiak élelemmel és ruházattal ellátva, legalsó oskoláktól kezdve a bölcselkedési tudományokig neveltettek.[1] Azonban József császár 1784-ben ezen nevelőházból az ifiakat eloszlattatá,[2] az időközben 240 ezernél felül gyarapodott alapitmányi tőkepénzt behuzatta, s a Helytartótanácsnak kormánya alá bizatva, a közalapitmányos pénztárba (cassa politico-funda-

[15] Abauj megyét kezdetben Komáromy István első alispán és Vitéz János másodalispán képviselte az országgyűlésen. Komáromy már 1833. márc. 7-én lemondott, Bárczay Ferenc táblabíró, majd 1833. aug. 29-én Patay Sámuel követte. Patay helyét 1835. márc. 23-án Bárczay Mihály foglalta el.

[1] A Ratio Educationis által bevezetett iskolaszervezetben a négyéves elemi iskola a hároméves gramatikai iskola és a kétéves gimnázium (a két utóbbi együtt nagygimnázium) után következett a filozófiai tanfolyam, amely az akadémiai és egyetemi tanulmányokra való előkészitést szolgálta.

[2] A nevelőintézet megszüntetése II. József nagy egyházi és nevelésügyi reformjainak keretében történt.

tionalis)[3] tétetni, a kamatokat pedig stipendiumokra kiosztatni rendelte. — Jósef császár halála után 1790-ben többi közt megigértetett, hogy minden kegyes alapitmányok eredeti rendeltetésükre fognak fordittatni és az ugynevezett crediti fundusba[4] átvett tőkepénzek után 5 p[ro]cento kamatok fognak fizettetni. Arad vármegye azonban visszakövetelt kincsének birtokához mai napig sem juthata. Elhuzódván a tárgy 1802-ig, ekkor már az alapitvány annyira megfogyott, hogy a Nagyváradon felállittatni rendelt köznevelőház összeállitására elegendő nem vala, s az Alapy fundationak is oda kellett fordittatni. Az ekép egybeolvasztott s mintegy 327 ezer ftra számittatott tőkepénzekből azonban a nagyváradi nevelőház, Arad vármegye többszöri ellenzése mellett is csakugyan felállitatott, de czéljának meg nem felelvén 1817-ben eloszlattatott, s az alapitványi jótékonyság ismét stipendiumokra fordittatott.

Arad vármegye többrendbéli felirásokat tett avégett, hogy a szentannai nevelőház visszaállittassék, a részesülő ifiak száma a kamatokhoz alkalmaztassék, s minthogy a crediti fundusba átvett tőkepénzek száztól csak 2 1/2 forintal kamatoznak, azok bővebb kamatot hajtó helyekre adassanak. E felirásoknak azonban sikere nem lőn, sőt 1825-ben olly értelmű udvari rendelés adatott válaszul, hogy Arad vármegye az idézett végrendelésnél fogva csupán felvétel jogával (jus praesentiae) bir, az alapitvány administratiója felőli gondoskodás pedig nincs reá bizva ; s az arról való számvétel, valjon a kegyes alapitványok jövedelmei az alapitók szándéka szerint használtatik-e ? a legfensőbb királyi felügyelés jogához tartozik. — Arad v[árme]gye tehát ezen sérelmét az 1825-ki országgyülésének bépanaszlotta, honnan az fel is terjesztetett, de királyi válasz reá nem érkezett.[5] Jelenleg pedig a dolog ugy áll, hogy ámbár a Helytartótanácsnak 1823-ban utólszor közlött intézvénye szerint a minden mostoha viszontagságok után eddig épségben megmaradott tőkéknek rendes évi kamatjai csaknem tizenegyezer ftokra mennek, mégis abból rendesen csak 6—7—8 ifiak, a tiz számon felül pedig talán soha sem részesülnek a segéddij fizetésben. Kérdi tehát Arad vármegye, miért nem részesittetik annyi ifiu, mennyit a kamatok kigyőznek ? Miért nem eszközöltetik az alapitóné szent akaratjának teljesülése ? A segédpénzekre tett kiadásokon tul fennmaradott kamatok hová lettek? S a most felül maradók mi czélra fordittatnak ?

És ez volt azon sérelem, mellyet Török a RR elébe feladván, a nemzeti nevelés csökkentésének fontos tekinteténél fogva külön felirás által orvosoltatni szorgalmazott. Előterjeszté, minő roppant veszteség eredett abból már ekkorig is, hogy midőn az alapitóné végrendelése szerint évenként 100 ifiunak kellene ezen fundatióbol élelemmel és ruházattal ellátva neveltetnie,

[3] A közalapitványi pénztárt — Cassa politico-fundationalis — az 1793. júl. 4-i uralkodói rendelet hívta életre a Helytartótanács kebelében, hatálytalanítva ezzel II. Józsefnek azt az intézkedését, amellyel 1782-ben az összes alapítványi ügyeket a Kamara hatáskörébe utalta. Az egyetemi, tanulmányi és vallásalap birtokában levő tőkék és uradalmak, valamint számos kevésbé jelentős alapítvány kezelése tartozott a hatáskörébe.

[4] A crediti fundus (Hitelfőpénztár, Kreditsfond) 1772-ben létesült, mint az állami hitelügyletek lebonyolító szerve. Az első olyan állami intézmény volt Magyarországon, amely magánosoktól is korlátozás nélkül elfogadott kölcsönöket 4%-os kamatra.

[5] Arad megye panaszát l. a megyék részleges sérelmei sorában a 2. szám alatt, az országgyűlés *Irásai*ban, 465. kk. Az alapítvány alapító levelét : Uo. 956. kk. — Az országgyűlés az 1775-ben létesített alapítványt egyúttal törvénybe is iktatta. (L. 1827 : 24. tc.)

nem több mint 7 ifiu kap belőle esztendőnként segédpénzt. Megemlité különösen, minő érzékeny veszteség háramlott emiatt Arad vármegye közönségére ; minthogy az érintett végrendelés értelmében, leginkább az alapitóné atyafiaira és Arad, Csanád, Csongrád és Békés megyékbeli szegény nemes ifiakra kellett volna e megbecsülhetlen jótékonyságnak hárulni ; véteni mondá magát, ha csak fel is tehetné a RRkről, hogy ezen sérelem iránt részvétlenek lehetnének s 4 pontokban terjeszti elő megyéjének kivánságait :

1.) Hogy az alapitóné szándéka szerint annyi ifiu részeltessék e jótéteményben, mennyit az egyrészben a tőke gyarapitására fordittatni rendelt kamatok meggyőznek.

2.) Hogy a Helytartótanács a számadásokat ugy a múltra, mint jövendőre nézve is, a deductioval egyetemben Arad v[árme]gyével rendesen közölje.

3.) Hogy azon megye az alapitmánynak manipulatiójából ki ne rekesztessék.

4.) Hogy a Kincstár — az ugynevezett crediti fundusban a tőkéket száztól 2 1/2 csekély kamat fizetés mellett hátra ne tartóztassa, minthogy ez maga már eddig 200 ezer ft. veszteséget jóval felülhalad.

Ezen kivánságok eszközlése végett kéri a RRket hogy a sérelmet most elhatározandó, s alkalmas időben felküldendő külön felirásra méltassák.

PRÓNAY a dolog velejére nézve pártolja Arad v[ármegye] inditványát, de formájára nézve észrevételei vannak. Előfordult ez már az országos sérelmek összeszedése végett kirendelt küldöttség előtt, ott valóságos gravamen gyanánt elfogadtatott s a többiek sorába a 4-ik pontba beigtattatott.[6] Hahogy azon országos küldöttség előterjesztésével Arad vármegye nem lenne megelégedve, az iránt felvétel alkalmakor előadhatja észrevételeit, mellyekhez képest a munka kiigazittathatik,[7] de hogy a sérelmek egész tömegéből egyetlen egy kiemeltessék, abban teljességgel meg nem egyezik, mert bármi fontos legyen is e sérelem, (amint azt olyannak el is ösmeri,) más megyéknek is vannak nem kevésbé fontos sérelmeik, s minnyájoknak hasonló jusok támadna, szint ilyen extraserialitást követelni, mi által az országgyülési tanácskozások napirendje egészen megzavartatnék. Ha hogy tehát tetszeni fog a RRnek az ország s megyék összes gravamenjeit felvenni, abban szivesen megegyezik s ott

[6] L. az országos küldöttség által előterjesztett másodosztályú sérelmek között : *Iratok*. II. köt. 136. kk. — Az Arad vármegye által előterjesztett sérelemnek tulajdonképpen csak a második része vonatkozott a Bibits-alapítvánnyal kapcsolatos kívánságokra. Az első rész általában foglalkozott az alapítványokkal : „Nehogy a köz fundatiók jövedelmei a szerzők szándéka ellen használtassanak s rendetlen igazgatásuk, tőkepénzeik csökkenése miatt a tanulóknak, mind a tanítóknak jeles számuk fogyaszttatván, a köztársaság ezen pallérozódás főbb eszközeitől megfosztasson, — kivánja a fundatiók mostani gondviselőségét s igazgatóságát valamint a multakra nézve számtételre szorittatni, ugy jövendőre a rendesebb igazgatásuk végett a Helytartótanácsnál egy külön, országgyülésnek is számoló hivatalt felállittatni."

[7] A sérelmeket összeállító országos küldöttség véleménye az volt, hogy a Helytartótanács számvevő hivatala ellátja az alapítványi tőkék felügyeletét, új hivatal felállítására tehát nincs szükség. A Bibits-alapítvánnyal kapcsolatos panaszra pedig megjegyezte, hogy az Arad megye 1825/27-es sérelmére érkezett királyi válasz szerint „azon fundatió minden tőkepénzeinek lajstroma még 1823-dik esztendőben a mondott megyével közöltetett légyen, továbbá minden azoknak béjövő kamatjai egészen a kegyes szerzőnének szándéka szerint fordittatnak, a fundatio állapotjáról s igazgatásáról minden esztendőben rendszerint a számadás megtétetvén". S mivel a megye jelölhet is ifjakat az alapítvány élvezetére, a küldöttség feleslegesnek látta Arad megye kivánságait, de azt előterjeszth tőnek tartotta, hogy az alapítványt helyezzék vissza eredeti helyére, Arad megyébe. L.: *Iratok*. II. köt. 136. kk.

pártolni fogja Arad v[ármegye] kívánságát, de külön felirásnak helyét annyival inkább nem látja, minthogy a részletes gravameneknek felterjesztése a diaetáról egyáltaljában el nem maradhat, és igy magának Arad megyének sem lenne valódi nyeresége a hamarébbi felirásból, mert habár kedvező válasz érkeznék is reá, a sanctiónak szokott ideje előtt törvény erejére csakugyan nem emeltethetnék.

TÖRÖK igaznak vallja ugyan, hogy a sérelmi küldöttség megyéje panaszát felvette, de nem azon kiterjedésben, s nem azon szempontból, mint Arad v[árme]gye kivánná. Azt teszi fel azon országos küldöttség, hogy a deductio a megyével rendesen közöltetni szokott, ami nem áll, azt is felteszi, mintha Arad v[árme]gye tüstént a szentannai nevelőház helyreállitását sürgetné, mire azonban most még Arad v[ármegye] nem terjeszkedett. Az országos küldöttség munkája tehát inkább kárára, mint sem hasznára van Arad v[árme]gyének.

BERNÁTH kötelességének ösmeri Arad v[ármegye] sérelmét pártolni, és mivel in merito meg akarja nyerni, in forma is pártolja. Nem akadályoztatja ezen értelmében az, hogy az inditvány a napirendet zavarja. A szónok előtt mindennél főbb tekintet a nemzeti nevelés. Ezt egyszer lehet csak embernek megadni az életben, egyszer elmulasztva örökre elveszett. És midőn ily szempontból az örök veszteséget említi, tulajdon azon tekintet válaszol amaz ellenvetésre is, hogy a gravaminalis küldöttség munkájával majd felvétethetik. Az országgyülése folytatásának ideje, s a rendszeres munkák bérekesztése részint bizontalan, részint messze távolba terjedő nézetek ; s minthogy a sérelmek rendesen diaeta végével szoktak felterjeszttetni, ha ez által csak 10 esztendig késnék is Arad igazságos sérelmének orvoslása, a nemzeti nevelés ügyében már ezen 10 esztendő is pótolhatlan veszteség. És mivel a nemzeti nevelés ily fontos, ily eléggé nem méltatható tekintet, bátorkodik tárgy hasonlatnál fogva, a KK és RR figyelmét a Ludoviceum ügyére vezérleni. Kiki tudja, mennyire szivén fekszik a nemzetnek, ennek valahai létesitése. Im a roppant költségbe került épület a Nádor éjjeli nappali gondoskodásának segedelmével fenáll, de mégsincs az intézetnek sikere.[8] Azt várjuk e, hogy diaeta végével a számadások előnkbe adassanak ? a diaeta végével ? mellyet némi bizonyossággal gyanitani is alig lehet ? S ettől akarjuk e ismét ennyi áldozatok, ennyi évek vesztesége után nemzetünk ifiuságának a katonai tudományokban oktatását felfüggeszteni ? Valamint tehát Arad követe a megyéjét közelebbről érdeklő nevelési tárgy ügyében inditványt tőn, ugy a szónok ezt pártolva egyszersmind az ország minden megyéjét egyaránt illető fontos tárgy dolgában kéri a RRket, tegyenek felszóllitást a Fenséges Nádorhoz, méltóztatnék Ő Herczegsége oly sikeres lépésekről gondoskodni, hogy a magyar ifiuság a katonai tárgyakbani nevelés nagy kincsében már valahára részesülhessen.[9]

[8] A magyar katonatisztek képzését szolgáló katonai aladémia létesitését az 1808 : 7. tc. rendelte el s egyben részletesen szabályozta szervezetét és tanmenetét is. Nevét Ferenc király feleségétől, Ludovikától kapta, legfőbb igazgatását az országgyűlés a nádorra bizta. Bár a nemzet áldozatkészségéből hatalmas pénzalap gyűlt össze a régóta óhajtott nemzeti intézmény céljára, létrehozása elé az udvar katonai körei annyi akadályt gördítettek, hogy működését évtizedekig nem kezdhette meg s csak a szabadságharc alatt, 1849 január első napjaiban nyitotta meg kapuit rövid időre. (A felajánlásokat l. az idézett tc. mellett az 1812 : 2. és 1827 : 18. tc.-ben.)

[9] A kérdés a 3. helyen szerepelt az elsőosztályú sérelmek sorába, nem kevesebb, mint 13 megye utasítása alapján. Vö.: *Iratok*. II. köt. 74. kk. — Tárgyalására márc. 31-én került sor. (L. később, 303. kk.)

Azonban FEKETE és SZÉLL nyomban megyéiknek némelly egyes sérelmeiről tettek említést, mellyeket azon esetre, ha valamelly megye gravamenje kiemeltetnék, szintén külön felirás által pártoltatni sürgetnének. — Igy K. HORVÁTH is rablásnak nevezi ugyan azt, ha valakinek tulajdona egy erősb által hatalommal elvétetik, de midőn alapos jusaink sérelmével naponként látunk törvénytelenségeket gyakoroltatni, s ezeknek orvoslását mégis a gravaminalis küldöttség munkájának felvételére halasztjuk, abban meg nem egyezik, hogy egynek kiemelésével a többiekre homály vettessék.

De BEZERÉDY ugy vélekedik, hogy egy sérelemnek erős és elhatározott pártolásával a többiek is nyernek inkább, mint veszitenek s arról is meg van győződve, hogy Arad kivánságának teljesitésével magára a dicasterialis manipulatiora is, ha nem teljes siker, legalább előmozditás fog eszközöltetni. Egyébiránt kéri a RRket, vegyék fontolóra, mit tesz azon ellenvetés: hogy ha egyik vagy másik megye nem eléggé szerencsés külön felirás általi pártolást nyerni valamelly sérelmében, más megye se nyerjen? Ez más szóval csak annyit tesz, hogy ha velünk jó nem történik, mással se történjék. Ő tehát az inditványt pártolja. — Igy BUDAHÁZY is. Vannak ugyan Biharnak is előleges orvoslást érdemlő sérelmei, de hogyha ezek miatt nem lenne is szerencsés külön felirást nyerhetni, mégis pirulna az önzésnek azon elvét kimondani, hogy ezen jótéteménybe más megye se részesittessék.

VAY pedig olly véleményben van, hogy illy fontos sérelem orvoslását puszta formalitásnak subordinálni alkotványos nemzetnek egyenes tulajdona nem lehet, őtet tehát a pártolástól az el nem mozdithatja, hogy más megyék is szintén fontos sérelmeket fognak előterjeszteni, mert ő kötelességének tartja kijelenteni, hogy mindeniket, nevezetesen azokat is, mellyeket Ungh, Posony, és Vas követei előterjesztettek, egyiránt pártolja.

Az inditvány pártolására még CLAUZÁL azon oktul vezéreltetett, hogy az ujabb időkbeni alapitmányok ritkasága leginkább azon tapasztalásból ered, melly szerint a kormány az eddigieket nem őszintén manipulálja. — BORCSICZKY azt hitte, hogy nem pártolni az inditványt annyit tesz, mint a Helytartótanácsot törvénytelensége folytatására felhatalmazni. — DESŐFFY attól tartott, hogy míg a formalitás miatt ellenzük, a meritum elvész. — HERTELENDY MIKSA pedig ugy vélekedett hogy minden, ami hazánk javát előmozdithatja, mindég napirenden van.

Végre DEÁK Prónaynak ellenvetéseit felfogva kinyilatkoztatá: miképen őtet épen az ország sérelmei felvételének szokott formalitása ösztönzi az inditvány pártolására. Mert épen ezen formalitás czáfolja meg Nógrád követének azon állitását, hogy Arad v[ármegye] semmit sem nyerne a külön felirás által, minthogy a sanctio csakugyan diaeta végére marad, akkor pedig a többi gravamenek is fel lesznek terjesztve. Mert ugyanis mikor szoktak a particularis sérelmek felvétetni? Akkor, midőn az országgyülése bérekesztésére véghatárnap rendeltetik; ha felmegy is tehát a felirás, királyi válasz reá nyomban nehezen érkezhetik s igy ha kedvező lenne is, törvénybe nem igtattathatik, ha pedig nem lenne kedvező, az Ország Rendei ujabban nem repraesentálhatnak. Nehogy tehát a nemzeti neveléssel összekötött eme fontos tárgyban önhibánk által halasztást okozzunk, a kért külön felirást szükségesnek itéli.

SZOMBATHELYI tehát kijelenté, hogy ő az inditványt mind utasitása, mind meggyőződése szerint igenis pártolja, de nem úgy, mint előlegesebbet a többinél, mert akkor egybehasonlitásokat kellene tenni, s ebből bajosan

lehetne kilábolni. Hanem ha attól lehet tartani, hogy ha ezen sérelem ki nem emeltetik, a többivel együtt elmaradhat, az az kir. válasz reájok nem érkezik, minthogy többnyire a diaeta bérekesztésének határideje előtt szoktak felvétetni, vegyék fel a RR most egytől eggyig, és sürgessék a dolog érdeméhez képest egyiket ugy, mint a másikat.

Szavazatkor azonban a voxok igy állottak: Trencsin, Zala, Bars, Somogy, Győr, Zólyom, Tolna, Bács, Abauj, Ungh, Szathmár, Szabolcs, Szepes, Bihar, Csongrád, Csanád, Arad, Temes, Torontál, összesen 19 megyék az inditványt pártolák. Sáros, Gömör, Bereg, Torna, Ugocsa szavazatkor még jelen nem voltak és igy a többi 26 megyék s a Jászkun kerület voxával Arad vármegye sérelme a gravaminalis küldöttség munkája felvételének idejére utasittatott.

Török azonban felfogván Prónaynak beszédje közben mondott ama szavait, hogy ha tetszeni fog a RRnek a gravaminalis küldöttség munkáját felvenni, abban szivesen megegyezik, ezen mondást inditványnak keresztelé, s mivel megyéje ez uton is czélhoz jut, annak pártolására nyilatkozott. — Előterjesztését Szucsics és Hertelendy Miksa pártolák s az inditvány felett voxolást sürgettenek. — Pfansmid mint elnök igyekezett a tárgyat elmellőztetni s kéré a RRket, ne szakitsák félbe a már tanácskozás alatt lévő munkálatot, (az itélőszékek elrendezését,) hanem tartsák fel határozatjokat e munka végzetére. — Később kikérte a RRk engedelmét, hogy a Nádornak folyó hónap 9-ikén születése, 19-én pedig neve napja lévén, üdvezlésöknek szokottan küldöttség általi kijelentésében lett megegyesülésöket a királyi személynökkel tudattathassa. — Ebben a RR megegyeztenek.[10] — Ez után

Majthényi felállván, minthogy e mai napot inditványokra látta szenteltetni, ámbár utasitása kezénél nincs, emlékezik mégis, hogy küldői neki is kötelességül tettek egy inditványt, melyet ezennel elő is terjeszt. Honth v[árme]gye Rendei, ugymond, egy más megye felszóllitása következésében, nem tudom honnan tapasztalván, hogy ha itt valamelly inditvány történik, az nem mind azon követek által pártoltatik, kiknek pártolásra utasitásuk van, kivánnának eszközt találtatni, hogy a teendő inditványt akinek utasitása van, okvetetlenül pártolni tartozzék. Küldőim nem akarták az e czélra vezető eszköz kitalálásában fejöket törni, nehogy ezáltal a KK és RR bölcsességét megsértsék, s igy én is, aki küldőimnek csak követjök vagyok, hasonló okból nem akarok e sublimis tárgyban javallatot tenni, hanem azt a Te[kinte]tes RR bölcsességére bizom, (nevetés,) gondolom egyébiránt hogy Thurócz v[árme]gye volt az, a ki megyémet e tárgyban felszóllitotta.

Justh: Azt nem tudom, utasitásában van e követ urnak engemet felszóllitani, de ugy gondolom, inkább alkalmasint az van utasitásában, hogy mikor én megyémnek e részbeli kivánságát előterjesztem, akkor engem pártoljon, nem pedig az, hogy maga tegyen inditványt; jobban tette volna tehát, ha bévárta volna inditványomat, akkor szivesen fogadtam volna pártolását; most azonban arra kérem, hogy valamint én nem avatkozom utasitásába, ugy ő se avatkozzék az enyimbe; fogom én tudni felszóllitása nélkül is, mi az én kötelességem.

Majthényi: Amire jónak vélte érdemes követ ur engem tanitani, az ellen önmaga épen most vastagon vétkezett, midőn azt állitá, hogy nem az van utasitásomban hogy inditványt tegyek, hanem hogy bévárjam

[10] A tisztelgő küldöttség névsorát és jelentését l.: *Jegyzőkönyv*. X. köt. 254. kk.

mig ő teszen, s akkor pártoljam. Már engedjen meg érdemes követ ur, habár elösmerném is, hogy minden egyebet jobban tud nálamnál, ezt az egyet, t. i. hogy mi van utasitásomban, csakugyan én tudom jobban, mert nem ő, hanem én olvastam utasitásomat.

[II.] Ezen intermezzo után az elnökség által akart menni a napirendre, t. i. az itélőszékek elrendezésének folytatására; de SZUCSICS ismét felveszi a gravaminalis küldöttség munkájának felvétele iránti inditványt,[11] s kéri a praesidiumot, engedjen a több követek által kijelentett kivánságnak s a kérdést szavazatra bocsájtsa. — Ami meg is történt. — Megkezdődvén a szavazat, Ungh és Borsod a gravamenek tüsténi felvételére, ellenben Abauj, Zemplén, Sáros, Szabolcs, Szepes, Heves és Beregh a rendszeres munkálat folytatására nyilatkoztanak. — Bihar vármegyére kerülvén a sor, BUDAHÁZY aként nyilatkozott, hogy küldőinek szivökön fekszik az ország sérelmeinek orvoslása, de szivökön fekszik a rendszeres munkák folytatása is, azért egyiket a másik miatt hátráltatni nem akarván, mind a két czél elérése tekintetéből azt javasolja: tartassanak délután is kerületi ülések, s délelőtt megszakitás nélkül folytattassanak az operatumok, délután pedig dolgozzanak a RR a sérelmek felterjesztésében. — Ezen közbevetett javallat az eredeti kérdést álló pontjából félre mozditotta s Csongrád, Csanád, Békés, Arad, Temes, Torontál, Krassó v[árme]gyék egymás után a bihari inditványt pártolák. Pozsony v[árme]gyének sorra kerülésével azonban FEKETE kinyilatkoztatá, hogy ő igen örömest reá áll a kerületi üléseknek délután is tartásokra, de ugy, hogy ekkor is nem a gravamenek, hanem a rendszeres munkálatok folytattassanak. Ezen nyilatkozás után a szavazat eredeti kérdését egészlen elmellőzve, Bihar és Posony követeinek javallati között oszlottak el a szavazatok. — PRÓNAY ez utóbbira szavazott. Arad v[árme]gye követe, ugymond, reám fogta, hogy én inditványt tettem a sérelmek felvételére;[12] amit én nemcsak nem tettem, sőt tiszteletben tartván a napirend iránti országos végzést, ezennel nem a bihari hanem a posonyi javallatra szavazok. — Erre nézve DEÁK Biharral szavazva, a posonyi inditvány ellen magából a dolog oeconomiájából azon ellenvetést meritette, hogy egy jegyző reggel is, és délután is nem referálhatván, a rendszeres munkák délutáni folytatásából majd az következnék, hogy ugyanazon egy §-ust két jegyző kéntelenittetnék referálni. — Erre ANDRÁSSY feleletül adá, hogy több jegyzőknek választásával lehet a dolgon segiteni, s kell is két jegyzőnek a dunai kerületekből választtatniok, mert jelenleg bévett szokás ellenére, csupán és egyedül a tiszai megyék jegyzői (Palóczy és Desőffy) viszik a tollat. Egyébiránt megvallja attól tart, hogy reggel majd a rendszeres munkák tárgyában lesznek az ülések, délután pedig a rendetlenek.

MAJTHÉNYI bajosnak vallja a délutáni ülések tartása felől tett inditványt nem pártolni, mert aki ezt ellenzené, nyilvános hitvallást tenne arról, hogy nem akar szorgalmatosan dolgozni. Ő tehát pártolja az inditványt, és pedig a biharit és nem a pozsonyit, csak azért is, hogy magyar közmondás szerint ne mindég egy szalmát rágjunk. Egyébiránt emlékezik, hogy a Septemviratus a honthi alispánnak itéletére egyszer azt mondotta: *dispositione legis usu contrario enervata partem I[ncattum] absolvi*,[13] a szónok is attól tart,

[11] L. előbb, 244. old.

[12] Török és Prónay vitáját l. előbb, 250. old.

[13] Azért mentette fel az alperest, mivel a törvény rendelkezését az azzal ellentétes, szokáson alapuló gyakorlat hatálytalanitotta.

hogy majd a nyári hónapokban, e mai rendeletünk ellenkező szokás, azaz nem jövetel által el ne enyésztessék.

Kocsi Horváth is jónak látná, hogy a délutáni ülésekben cathalogus olvastassék, nehogy Sysiphusként követ hengergessünk, s amit egy nap végeztünk, azt másnap a jelen nem voltak megváltoztassák. — E szerint oszolván a szavazatok, Bezerédy felszóllitja a posonyi követtel voxolókat, hogy miután a gravamenek fel nem vételére és a bihari inditványra szavazókhoz mérve nyilvánosan kisebb számban vannak, álljanak inkább a biharihoz, mert czéljuk csakugyan az, hogy délután is dolgozzunk, s ehhez közelébb áll valamit, (ha mást is, mint ők akarnának) mint semmit sem dolgozni, — különben két pad közt majd földön maradunk. A szónok psychologiai tekintetben is igaznak vallja azt, hogy az emberi elme egy tárgynak örökös egyformaságú folytatásában kifárad. (Mert Andrássy a honthi követ példabeszédére azt válaszolá: hogy az egyforma eledel legegészségesebb.) Igy az angol parliament is kétszer tartván ülést, különböző tárgyakban dolgozik. A bihari inditványt tehát azért is pártolja, mivel az egy jobb s helyesbb irányt adand a magyar diaetának.

Ez inditvány mellett még leginkább azon tekintet állott, hogy a diaeta bérekesztésére tudtul adatni szokott terminus praeclusi előtt szokván a sérelmek felvétetni, az illy hirtelen munka gyakran igen felületes; igy ellenben illő gond és figyelem fordittathatik eme fontos tárgyra. Ezen nézetből indulva jegyzé meg Bernáth, hogy a napirend soha sem tünt még fel előtte olly rémletes alakban, mint ma. E temérdek napi rendek özönéből csak Bihar inditványa szerint lehet kimenekedni, s csak igy érhetjük el azon czélt, hogy a többi munkálatokkal egyetemben simul et semel sérelmeink is orvosolva legyenek.

A szavazat kimenetele az lőn, hogy 27 megye nyilatkozván Bihar követe inditványának pártolására, az világos többség szerintén elfogadtatott, s végzéssé is vált e következő hozzátételekkel:

1. A gravaminalis dolgozat combinatiojára egy két napi időre szükség lévén, minthogy a legközelebbi 3 napokra különben is a megholt királyért tartandó halottas isteni szolgálatok vannak a királyi főajtónállói hivatal által kihirdetve, ezen délutáni ülések a jövő hétfőn, martius 16-án kezdődnek.

2. Mint mindenkoron, ugy ezen ülésekre nézve is áll azon elv, hogy a jelenlévők számára való tekintet nélkül praesentes concludunt s a kirendelt órakor az ülések várakozás nélkül megkezdődnek, és pedig délelőtt 9, délután pedig 4 órakor.

3. Fekete közfelkiáltással felszóllitatott a kerületi jegyzőtoll vitelére; ő azonban ezt el nem vállalta és igy a dunai megyék részéről két kerületi jegyzőknek scrutinium általi választása elhatároztatott. (Mint azóta hallatszik, némellyeknek választása Prónay és Széll, másoké ellenben Tarnóczy és Zarka követ urakban egyesül.)

[III.] Ezeknek végzetével általmentek a RR az itélőszékek rendbeszedésének folytatására, — következett pedig a 4-ik t. cz.: *Tengermellék kereskedési Fiume városa kerülete és szabad révpartja itélő székeiről.*[14]

A bévezetés iránt, mellyben az mondatik hogy Fiume az igazság kiszolgáltatására nézve az országgal egyenlő karba tétetni kivántatik, a fő RRnek azon észrevételök fordult elő, hogy ez bátran kihagyattathatik, rész szerint mivel a következő szakaszokban foglalt rendelkezések csakugyan sokban

[14] A rendek által elfogadott szövegét l.: *Iratok.* II. köt. 332. kk.

különböznek az egyéb törvényhatóságok elrendezésétől, rész szerint pedig mivel a többi czikkelyekben hasonló bévezetés szükségesnek nem találtatott. — Ezen főrendi észrevétel felkiáltással elfogadtatott.[15]

Az 1-ő §-ból kihagyatni vélik a fő RR azon szavakat, hogy a fiumei lakosok polgári perei *saját szabályú rendeleteik (statutumaik) szerint (mennyiben ezek az ország törvényeivel meg nem ütköznek)* fognak elintéztetni. Okaik: 1.) hogy a statutumoknak az ország törvényébe nem ütközhetése ugy is közönséges szabály, 2.) hogy Fiume városának elrendeltetése annak idejében különben is országos értekezés alá jövend. — A fő RRnek ezen észrevételök is elfogadtatott.

A büntető igazság kiszolgáltatásáról rendelkező 2-ik §-ban szükségtelennek vélték a fő RR világos szavakkal megemlittetni, *hogy ezen kerületben Maria Theresia országlása óta ideiglen divatozott büntető törvénykönyv eltörültetik* — ezen soroknak javalt kihagyása azonban el nem fogadtatott.[16]

A 3-ik §-ra nézve nem ellenkeznek ugyan a fő RR, hogy a kapitányi törvényszék az ott lakó nemesek személyes pereiben is biráskodjék, mivel azonban a nemesi kiváltság ezen határozással megütközni látszatik, a maradéknak utasitása végett szükségesnek vélik azon fő nézeteket a szakasz elején megemlíteni, mellyek ezen kivételre birták az ország Rendeit. Bévezetésül tehát ezen szavakat javalják: *Minthogy Fiume városa és kerülete, mind a szabad révpartok jeles tekintetére nézve, mind pedig azért, mivel az ország megyéitől elkülönözött testet képeznek, külön figyelmet érdemlenének; ugyan azért* s a t. Ez elfogadtatott.

A 4-ik §-ban az mondatik, hogy a városi és kerületi itélőszéknél itélethozáskor *legalább* öt tagok mulhatatlanul jelen legyenek. — Ezen *legalább* szót a fő RR kihagyatni, egyszersmind a szakasz végére ezeket ragasztatni javalják: *Kik (t. i. a birák) törvénytudók, vagy az általok már elébb viselt valamelly hivatalban törvénybeli járatosságoknak jeleit adták, s itélő tehetségök érettségével, erkölcseik jóságával, és polgártársaik bizodalmával birnak, s ezek közül is mások feletti elsőbbséggel olyanok, kik a város kebelében birtokosok.* — Ezen javallat is elfogadtatott.

Az 5-ik §-ban az mondatván, hogy a kapitányi széken itélendő hat patricius tanácsosok az ugynevezett kapitányi tanács által választassanak, erre nézve hozzátétetni kivánnák a fő RR, hogy a kijelelés (candidatio) a kormányzó kerületi kapitány (Gubernator qua Capitaneus Civilis) által történjék. — Ez azonban egyátaljában el nem fogadtatott.[17]

A 6-ik §-ust, mellyben nyilván kimondatik, hogy itt is az egész országra nézve megállapitott törvénykezési rendszer, törvényidők és taksák lesznek

[15] A törvénycikket illető főrendi észrevételeket l.: *Iratok*. III. köt. 67. kk.

[16] A főrendek azért találták fölöslegesnek ezt a mondatot, „mivel ezen országgyülésének egy feladása lévén amugy is egy uj büntető törvénykönyv szerkeztetése, mihelyt ez törvény által bé fog hozódni, a Fiumei kerületben is egyformán kötelező ereje leend, addig pedig e szakasznak alább következendő tulajdon szavai szerént, csak a hazai törvények rendeletéhez képest lehet a büntető pereket elitélni". L.: *Iratok*. III. köt. 67. A rendek azért ragaszkodtak az eredeti szöveghez, „mivel az emlitett büntető törvénykönyv használata a hazai törvényekkel nem lévén megegyeztethető, annak azonnali megszüntetését tartják szükségesnek". L.: Uo. IV. köt. 93.

[17] A rendek „a kapitányi szék közbiráinak a törvény 5-ik cikkelye által javallt, s egyedül az ugynevezett patricius tanácsokra szoritott választás módját sokkal célirányosbnak tartják, mintsem ha a választhatóknak kijelelése a kerületi kapitányi önkényre bizattatnék". L.: *Iratok*. IV. köt. 93.

megtartandók, — a fő RR feleslegesnek vélték, de javallatuk szintén félre vettetett.[18]

Következett az V-ik t. cz. *Tengermellék kereskedési Buccari városa, kerülete és szabad révpartja, nem különben a vinodolai kormányszéki kerület itélőszékeiről.*[19] — Mivel Vinodol kerülete a három vár környékből álló tengermellék kamarabéli kerületének csak egy részét teszi, a nevezetet nem a résztől, hanem az egésztől vélik kölcsönöztetni a fő RR. — A mi elfogadtatott.[20]

Továbbá javallották az 1-ő §-ra nézve, hogy az első bíróság nem helybeli tanácsnak, hanem az ottani birák és igazgatók városi s kerületi itélőszékének neveztessék. — A RR azonban előbbi szerkeztetésöknél maradtak, minthogy Buccari nem birván elegendő alkalmatos tagokkal, előbbkelő polgáraik rendesen Fiumében lakván, ezek szoktak patriciuskép ottan megjelenni.

Ezen §. második része iránt azt is kivánták a fő RR, hogy a nemteleneknek büntető pereik a Buccari kapitányi széktől a társországok törvényes táblájához, onnan pedig a Septemvirátushoz appelláltassanak. A fő RR t. i. a kerületi táblákat, s ezekkel a társországok törvényes tábláját is nemcsak megtartani, de még eggyel szaporitani, s ezeket büntető perekben felsőbb birósági hatósággal felruházni óhajtják. — A KK és RR ellenben a kerületi táblák eltörlésére hajolván,[21] e pontra nézve is megmaradtak a mellett, hogy a szóban forgó büntető perek a báni táblára, onnan pedig a Septemviratusra vitessenek.

A 3-ik §-ban a KK és RR a tengermelléki kamarai kerületnek feljebbvitelét ugy rendelték el, hogy a polgári perek az úriszéktől a fiumei kormány itélőszékére s onnan a Királyi Curiára, a büntető perek pedig és a nemesek személyes ügyei a fiumei kormány itélőszékénél indittatva egyenesen a Királyi Curiára küldettessenek. — A fő RR ellenben a társországok követelt jogának nézetéből indulván, Horvátország legközelébi megyéjének törvényszékét a polgári perekben második birónak, a büntetőkben és nemesekéiben pedig elsőnek rendeltetni, onnan pedig a pereket előbb a báni, ugy a Hétszemélyi táblákhoz vitetni kivánják. — BUSÁN szokottan kikelt a társországok jusainak védelmére. A RR azonban ezen jusokat el nem ösmervén, előbbi végzésök mellett megmaradtak,[22] s a 4-ik §-ban az urbarialis perek felől tett rendelésöket is megtartani szükségesnek itélték.

[18] Azzal az indoklással, hogy ezt az intézkedést „Fiume városa s kerületének az igazság kiszolgáltatására nézve az országgal egy karban tételi tekintete teszi kivánatossá, mi által el nem zárattatik azon intézkedés utja, hogy Fiume városának s kerületének külön helyzetére nézve kivételi határozatok maga helyén s idején alkottassanak". L.: Uo. IV. köt. 94.

[19] A rendi törvényjavaslat szövegét l.: *Iratok*. II. köt. 334. kk., a főrendi észrevételeket : Uo. III. köt. 94. kk.

[20] Kossuth itt tévesen közli a végzést s tévedését később, 232. sz. tudósítása végén helyre is igazitja. (289. l.) A rendek nem fogadták el a főrendek által javasolt „tengermellék kamarabeli kerület" elnevezést, mivel „azonkivül, hogy ezen kerület jövendő sorsa Dalmáciának országos biztosság alatti visszakapcsoltatása és a rendszeres munkákban előforduló Szeverin vármegye felállitása kérdésével vagyon kapcsolatban, nem vélik célerányosnak, hogy midőn valamelly tartomány lakosainak polgári állása elrendeltetéséről tétetik határozat, azon tartomány földes uradalma általjános nevezete alatt jeleltessék ki". L.: *Iratok*. IV. köt. 94.

[21] Vö. a 276. old. 9. jegyzetével.

[22] Azzal érveltek a rendek, hogy Dalmácia visszacsatolása az 1790 : 61. tc. és a visszacsatoló bizottság 1830-ban történt kiküldése következtében folyamatban van s a szóban forgó terület esetleg Dalmáciához, nem pedig Horvátországhoz fog tartozni. L.: *Iratok*. IV. köt. 94.

Martius 12-ik, 13-ik és 14-ik napjain reggel halottas isteni szolgálatok tartattak, — *13-ikán* délután kerületi ülésben a condolentialis és hódoló felirást köziratra bocsájtás végett

PALÓCZY felolvasá, melly is *14-én* szintén délután megrostáltatott. — *Martius 15-én vasárnapi szünet.*

*

Darvay és *Becsky*, a Szathmári uj követek megérkeztek.[23]

229.

a)

1835. március 14, 16.

Kerületi ülések.

Tárgy: A március 2-i királyi leiratra készült válasz szövegének megvitatása.

b)

1835. március 17.

Országos ülés.

Tárgy: [I.] *A nádor névnapi és születésnapi köszöntése.* [II.] *A válaszfelirat szövege Deák javaslata ellenére változatlan marad.*

a)

Pozsonyban, martius 18, 1835.

A KK és RR (mint már érintettem is) *martius 14-én délután 4 órakor* tartott kerületi ülésökben kezdették meg a kormányra lépett Felséges Királyunk 2-ik martiusi rescriptumára[1] válaszul határozott felirás[2] szerkeztetésének rostállatát. A vitatások hevesek és tartósak valának, de szavak felett folyván, közlésre kevéssé alkalmatosak. Legfőképen két tárgya volt a vitatásnak, amelly szavazat alá is került. — PALÓCZY t. i. mint a felirás tollvivője megemlité, hogy *az elhunyt fejedelemben alattvalói is egy szeretett közös atyát siratnak, ki hiv magyarjait fiainak vallotta,* említést tőn, mint veté ellen magát az uralkodásának alatta összetornyosult veszélyek habjainak, s mint szerzette s tartotta fenn a békét hű népei boldogságára egész haláláig. Utánna tevé a végzés szerint, hogy *szivök fájdalmát a RR is ugy, valamint Ő Felsége sokkal mélyebbnek érezik, mintsem szavakkal kifejezni tudnák,* utánna tette még is, hogy 43 éves uralkodásának történetire ki nem ereszkednek, mellyek különben is az idők évkönyvei tulajdonává váltak: *hanem fejedelmi fényes*

[23] Kölcsey és Eötvös Mihály lemondásának és távozásának körülményeire l. előbb Kossuth 220. sz. levelét, 184. kk.

[1] Vö a 236. old. 2. jegyzetével.

[2] A felirat tartalmával kapcsolatos vitákat l. 236. kk.

tulajdonságait hálás emlékezetben tartván, Felséges Urunk kijelentett gyászában azon igaz szeretetnél fogva is, mellyel a magyar nemzet Fejedelméhez viseltetni szokott, belső részvétellel osztoznak.

Ezekre nézve DEÁK ugy vélekedett, hogy midőn egyrészről fájdalmunkat szavakkal ki nem fejezhetőknek valljuk, másrészről a lefolyt időszak viszontagságira, az elhunyt Felség pacificatori érdemire hosszasan kiereszkedni, s még a 43 esztendős kormány történetit is emlitésbe hozni és a historiára is hivatkozni (ami magában különben is kétértelmű dicséret) sem az előrebocsájtott vallomással nem egyezik, sem a fájdalom mélységével össze nem fér, régi mondás lévén az, hogy *curae leves loquuntur, ingentes silent.*[3] A fent emlitettekből tehát csupán az elhúzott sorokat javallta a szükséges összekapcsolásokkal és szóbeli változtatásokkal megtarttatni, a többi pedig kitörültetni.

E felett heves vitatások kerekedtenek. GR. LA MOTTE azt hitte, hogy ő felsége a szóval ki nem fejezhető fájdalom iránt más helyzetben van mint mi. Ha V-ik Ferdinánd király az elhunyt attya által népeire háritott jótéteményeket emlegette volna, könnyen kérkedés vádja alá eshetnék, mi ellenben ha elhallgatnók, könnyen hidegséggel vádoltathatnánk. A jegyző által felhozott dicséretek, ugymond, mind érdemlettek, azért maradjanak. Ezen értelemben igen sokan osztoztak. — ANDRÁSSY kijelenté, hogy minden mély fájdalom mellett is van keblében annyi háladatosság, hogy azt szavakkal kifejeztetni kivánja, s azt is tagadhatlannak vallja, hogy minden jótétemények között, mellyeket egy fejedelem alattvalóira háraszthat, a béke olajága legnagyobb, és az az, amit az elhunyt felség nemcsak megszerzett, de haláláig meg is őrzött volt. Erre KOCSI HORVÁTH, ámbár Andrássyval együtt szavazott, mégis kötelességének érzé megjegyezni, hogy vannak olly drága áron vásárlott békék, mellyek annyira feszült állásba helyheztetik a nemzeteket és thrónusokat, hogy azoknak hosszas tartásuk a legnagyobb veszedelem. Ha tehát az általánosságon túlterjedve, az elhunyt Felség érdemei közül valamit különösen ki kellene emelni, ő e kiemelésre sokkal méltóbbnak tartaná azt, hogy 1825-ben önmagát legyőzvén, nyilván elösmeré, miképen eltért légyen a törvények ösvényéről, s azoknak fenntartása felől ujólag biztositá hiv magyarjait.[4] — BERNÁTH elösmeri ugyan, hogy kell különbségnek lenni azon fájdalom között, mellyet V-ik Ferdinánd király érez, s amellyet mi érezünk, mert ő természetes atyát veszitett, aminek nincs surrogatuma, annak pedig, amit mi veszitettünk, csakugyan van surrogatuma. De valamint a szólló követ, ugy mások is sokan ugy vélekedtenek, hogy a mi fájdalmunk nemcsak eléggé ki van fejezve a zalai módosítás szerint, hanem sokkal komolyabban, ünnepélyesebben s illendőbben is, mert midőn azt mondjuk, hogy szeretett köz atyát veszitettünk, hogy fájdalmunk mélységét szavakkal kifejezni nem tudjuk, s hogy Ő Felsége gyászában belső részvétellel osztozunk, ennél többet mondani lehetetlen, s ha mégis mondunk, a dolog becsét csorbító pleonasmusokkal élünk. — MAJTHÉNYI azonban psychologice igaznak vallá ugyan, hogy a nagy fájdalmak közönségesen némák, de ez is személyességtől függ, mert a csacsogó ember mély fájdalmában is csacsogni fog és fájdalmát is el fogja

[3] Curae leves loquuntur, ingentes stupent. Seneca, *Phaedr.* 607.

[4] Az 1825. nov. 28-i leiratban, amelyben a király, válaszolva az országgyűlés első feliratára, megnyugtatta a rendeket, hogy az elmúlt időszak törvénytelenségeit, amelyek atyai szívének is kellemetlenek (paterno Cordi Nostro aeque ingratos) nem fogja megismételni. (Az országgyűlés *Irásai*, 90.)

csacsogni. Egyébiránt olly nagy e a mi fájdalmunk, hogy azt szavakkal kifejezni nem lennénk képesek? azt nem tudja, mert ez is individualitás dolga, de hogy fájdalmunk el nem némított bennünket, azt tapasztalja, és nagyon kételkedik, valjon midőn szavak felett debatirozunk, sőt félig meddig oratiókat is tartunk, nem adjuk e jelét annak, hogy tán szavakkal mégis csak kimagyarázható a mi fájdalmunk. A kérdést illetőleg pedig igen helyesnek tartaná, ha hogy a felirás ugy készült volna, amint most Deák javallá, de miután nem úgy készült, s nem ugy készülve forog száz, meg száz kezeken, már most kitörlésről van szó s ő ebben meg nem egyezik s készebb a jegyzői szerkeztetés mellett maradni.

Deáknak inditványa szavazatra tüzetvén, 20 megye s a kerületek voxával 25 megye s az Egyházi Rend ellen kissebb számban maradt s a jegyzői szerkeztetés helybehagyatott.

A vitatás másik fő tárgya ebben állott: Megirtam annak idejében, miképen el nem fogadtatott Deáknak azon inditványa: tétetnék a felirásba, hogy annyival inkább fájlaljuk az elhunyt király halálát, mert biztosan reménlettük, hogy sérelmeinket minden órán orvosolni fogja.[5] És mikép fogadtatott el Prónaynak javallata, ki a sérelmek helyett csupán a törvényes kivánatok általános kifejezését javallta használtatni. — A szerkeztetés tehát e szerint volt feltéve ily formán: *Biztosan reménlettük, hogy már felterjesztett minden törvényes kivánságaink s hazánk java elővitelére eleibe adott egyéb czélirányos javallatink Ő Felsége által óhajtott teljesedésbe hozatnak.* Deák feltartván jogát, hogy a sérelmek világos emlitése felőli inditványát országos ülésben megujithassa, most aként kivánta a fentebbi sorokat módositatni: *Biztosan reménlettük, hogy mindazok, amiket hazánk igazainak s boldogságának tekintetéből felterjesztettünk, Ő Felsége által teljesedésbe hozatnak.* — Módositásának okául adta, hogy a RR nem akarták ugyan a sérelem szót emlitetni, hanem oly általános szóval mégis akartak élni, melly alatt sérelmeink is értethessenek, e végre tehát *törvényes kivánságaink* kifejezés nem alkalmatos, mert ez bévett diplomatiai irás mód szerint csak postulatumokat jelent, s majd azon magyarázat adatnék felirásunknak, mintha mi sérelmeink orvoslását nem is vártuk volna. — Prónay a szerkeztetést védelmezé s okul a végzéshez ragaszkodott és ahhoz, hogy ő a kivánság alatt, kivált midőn a *törvényes* epitheton is elébe tétetik, sokkal többet ért, mint postulatumot, mert a postulatum magyarul inkább kérelem mint kivánság, s ezen utolsó szó egyenesen azt fejezi ki, ami határozva volt, ti. i. *legalia nostra desideria.* Borcsiczky feleletül adá, hogy ha én valakinek azt mondom, adj nekem 100 ftot, ez is legale desiderium, de ha ő azt feleli: nem adok, ez megint legale responsum. A Prónay javallata tehát még a postulatumokat sem fejezi ki, annál kevésbé a sérelmeket. — Balogh pedig megjegyzé, hogy a postulatumok ha nem egyebek mint kérelmek, azoknak teljesitése pusztán kegyelem ajándéka lenne, s nem kötelesség, ő pedig ugy hiszi, hogy a hon boldogságát eszközleni a fejedelemnek szoros kötelessége, és igy kötelessége azt is mind teljesiteni, amit e végre javallatba teszünk. A postulatum tehát sokkal több mint puszta kérelem, s még a kivánságnál is több, következésképen a szerkeztetés voltakép még csak ezeket sem fejezi ki, nemhogy a sérelmeket kifejezné.

Deáknak ezen inditványa 32 voxal 15 ellen elfogadtatott. — Az estvéli ülésnek hátra volt részét pusztán stylisticai vitatások huzták ki.

[5] Deák javaslatát és a vele kapcsolatos vitát l. 237. kk.

Martius 15-én vasárnapi szünet jövén közbe, *martius 16-án* ugy reggel, mint délután Balogh és Szilassy elnökségük alatt tartatott kerületi ülésekben a felirás megkezdett rostállata folytattatott s különösen a latin forditás temérdek időt huzott ki, végre mégis csakugyan bérekesztett s a szerint ledictálva másnap reggel 10 órakor tartatott kerületi ülésben hitelesités tekintetéből még egyszer felolvastatott. — A *16-ik martiusi kerületi ülésben* egyszersmind kijelenté az elnökség, hogy a Dunai részről i két kerületi jegyzők elválasztására rendelt scrutinium következésében Zarka (46) és Tarnóczy (45 voxal) kerületi jegyzőknek választattak,[6] mire éljen felkiáltás következvén

Tarnóczy ily formán szóllott: Minden jó czélra irányzott emberi foglalatosságnak a természet bölcsen jutalmakat rendelt. A kereskedő pénzt, a csata mezején érdem keresztet a katona szerezhet, aki hivatalra vágy, fényes méltóságot nyerhet. Mindezeknek egyike sincs szánva a hazafinak, ennek polgártársai bizodalma egyedüli jutalma, mit ha elnyerhete szerencsésnek mondathatik. S igy én is, midőn a Te[kinte]tes RR bizodalmát tapasztalhatni alkalmam lőn, szerencsésnek vallom magamat. Nincs is már e részben egyéb kivánságom, hanem hogy e bizodalomnak, hogy a közvárakozásnak némikép megfelelhessek. Mit ha mindazáltal utól nem érhetnék, előre is kérem a Te[kinte]tes RRket, hogy munkáimat minden személyes tekintet s minden kimélés nélkül akár egészen félrevetni, akár pedig hibáit bölcsességök szerint megigazítani méltóztassanak; mert, habár fáj is az embernek tehetségei gyengeségét érezni, inkább fájna mégis a hazafinak, ha azt kéntelenittetnék tapasztalni, hogy tehetségének gyöngesége miatt akár e testnek méltósága, akár a közjó valamelly részben csorbulást szenvednének. Vegyék a Te[kinte]tes RR alázatos köszönetemet.

Zarka hasonlókép köszönetet mondott a RR bizodalmáért.

b)

Martius 17-én kerületi ülés után, mind a két táblánál *országos ülés* tartatott 11 órakor.

[I.] Folyó hónap 9-én születése, 19-én pedig nevenapja lévén a Főherczeg Nádornak, a fő RR nevében Gr. Cziráky országbirája szokott classicus deákságu beszédben tolmácsolá az üdvezlést és szerencsekivánatokat.

A KK és RR táblájánál pedig közértelmet reménlt a Personalis kijelenteni, midőn javallatba hozá, hogy a KK és RR magok részükről is diszes küldöttség által jelentsék ki a Nádornak hálás érzettel vegyes jó kivánatikat. — Javallata köz helybehagyásra talált, s a nyomban kinevezett küldöttség[7] nyomban át is ment a fő RR-hez. — Németh esztergomi kanonok, mint a küldöttség szónoka jeles magyar beszédben üdvezlé a főherczeget, országunk Nádorát. Megemlité, hogy magas helyzete kizár ugyan mindent, mit a közönséges életben jutalomnak szoktak nevezni, van mégis egy, melly ő hozzá méltó, s melly minden egyéb jutalomnak becsét felülmúlja, s ez a közjóra őszintén törekvő akaratból származott öntudat, az abból eredő belső lelki megnyugvás és minden magyarnak hálája. Kivánta a szónok hogy Ő Herczegsége ezen jutalom örömében sokáig részesülve éljen! — A Nádor

[6] Az előzményeket l. 251, 252. old.
[7] A küldöttség névsorát l.: *Jegyzőkönyv*. X. köt. 254.

kedvesen vette a KK és RR szives érzelmeinek kijelentését, s kérte, tartsák meg eránta régi bizodalmukat (veterana fiducia). Ő ebben, s édes hazánk javára szánt tiszta szándékában fogja feltalálni ama vigasztalást, melly nélkül a jelen sulyos körülmények között, midőn legjobb királyi testvérét gyászolja, annyira szűkölködik, s mellyet más egyébben fel sem is találhatna.

[II.] A viszatért küldöttség megtévén jelentését, BALOGH mint egyik kerületi elnök, a kerületileg szerkesztett válaszfelirás javallatát bemutatá, melly is felolvastatván, a PERSONALIS kijelenté, miképen teljes lélekkel osztozik a RR érzelmeiben, mellyeket a felirásukban kifejezni kivánnak, s azért nemcsak semmi észrevételt nem tesz eránta, sőt óhajtja s kéri a RRket, hogy annak diszét s becsét köz megegyezés által nevelni méltóztassanak. (Hangos *maradjon*!!)

DEÁK: Ezen felirás tartalma, a készitésében lefolyt tanácskozások, s a szomoru ok, melly reá alkalmat szolgáltatott, egyiránt meggyőznek a felől, hogy amit e felirásban a KK és RR mondani szándékoznak, nem puszta tisztelkedés, hanem valódi érzelemnek kifejezése, mellyet keblökben táplálnak. Midőn ezen érzelemben én magam is részt veszek, egyszersmind ama hűség, mellyel küldőimnek tartozom, s ama kötelesség, mellyel követi állásomban hazám javának minden időben, és minden alkalommal előmozditásához magamat csatoltatnak érezem, mellőzhetlen tisztemmé teszik, hogy a felirás tartalma felől őszintén előadjam véleményemet.[8]

Elhunyt királyunk halála feletti fájdalmunkat kifejezik a felirásnak szavai és kifejezik a hódolást, mellyel koronás fejedelmünk iránt tartozunk, tesznek emlékezetet a bizodalomról, mellyel eránta viseltetünk és a reményekről is, mellyeket királyi biztositása következtében is kormányának igazságába vetünk, de nem fejezik ki eme reményeket olly őszintén, mint a nemzet képviselőihez illik, mint ama bizodalom kivánja, mint a kezeinkre bizott nemzeti jussok sértetlenségének tekintete parancsolja.

Hazánknak halomra nevekedett sérelmeit, miknek orvoslását olly sokszor siker nélkül szorgalmazánk, egyenkint s részletesen elszámlálni sem hely, sem idő, sem alkalom nem engedik,[9] de teljesen is meg vagyok győződve, miképen sokkal mélyebben bé vannak azok a KK és RR kebelébe vésve, mintsem hogy az erántoki részvét felébresztése végett szavaimra szükség lenne. Ês ezen sérelemek, nemzetünknek eme sulyos sebei azok, mellyeknek orvoslását koronás királyunktól teljesen erős bizodalommal reménylem, és ezen remény az, mellyet a törvényhozó testhez illőleg őszintén kifejeztetni kívánok. Az őszinte, nyilt bizodalom az, melly az érzelemnek leghivebb tolmácsa, a bizodalom az, melly a mi érzelmünket is, hozzánk s királyunkhoz méltólag kifejezni képes és nem a tisztelkedés puszta hangjai; őszinteség nélkül pedig a bizodalom sértés inkább, mint tisztelkedés. Im itt az első szó, mellyel nemzetünk nevében királyunkhoz járulunk: s kivánhatunk e bizodalmat részéről, kecsegtethetjük bizodalommal részünkről, ha legelső felszóllamlásunkból hibázni fognak az őszinteség szavai? ha ki nem mondjuk azt, ami szivünkhöz legközelebben áll, és nem éreztetjük vele teljes mértékét ama reményeknek, mellyeket kormánya felől táplál kebelében nemzetünk.

[8] Deák a felirat kerületi tárgyalása alkalmával bejelentette, hogy akkor elutasított észrevételét megismétli országos ülésben. (L. 244. old.)

[9] Az országgyűlés által még 1833 tavaszán felterjesztett, de az udvar által válaszra nem méltatott előleges sérelmeket l.: *Iratok*. I. köt. 163. kk., a még megvitatásra váró közönséges sérelmeket: Uo. II. köt. 57. kk.

De megmondottuk mi, megmondották már sokszor előttünk az ország Rendei, miképen nemzetünk sérelmeiben feküsznek hazánk boldogságának legbokrosabb akadályai, s ezekben vannak a közjó előmenetelének legterhesebb gátjai, mellyeknek elhárítása nélkül a legüdvességesb intézeteknek sem lehetne sikert magok után huzniok. Ezen meggyőződésben lévén az ország Rendei, hogy lehet a közboldogság előmozdítására ennyire késznek nyilatkozó fejedelmükhöz intézett első felszóllamlásukban elhallgatniok ama reményeket, mellyeket e kártékony gátak elhárítása felől kebelökben táplálnak? Ez a remény az, Te[kinte]tes RR, mellyet én őszintén kifejeztetni, s annak kifejezésében nyilván és egyenesen a *sérelem* szót használtatni kívánom, s kívánnom is kelletik, ha csak koronás fejedelem iránt bizodalomra koránt sem mutató tartózkodással élni, ha csak annak, ami legforróbban van sziveinkhez kapcsolva, törvényes értelmét, sulyát és tekintetét megcsorbitani nem akarom. Nem is gondolhatom én, hogy ezen szó világos használlatának a fennforgó körülmények ellentállhatnának; midőn egy nemzet vigasztalódva néz a jövendőnek elébe, s koronás fejedelméhez szóllva nyilván kijelenti, hogy tőle várja, reménli mindazt, mi a közboldogság eszközlésére vezérelhet és mindannak elharítását, mi a közboldogságot akadályozza, akkor szóll legnagyobb bizodalommal, pedig ismét mondom, hogy az őszinte bizodalmas szó a legnagyobb tisztelkedés. Mindezeknél, de a nemzeti sérelmek orvoslásán való törekvésnek küldőim által hűségemre bízott kötelességénél fogva is, a felírásban nyilván kitétetni kívánom, hogy sérelminknek orvoslását Ő Felségétől teljes bizodalommal reménljük, és meg vagyok győződve, hogy ezen őszinte bizodalom lesz a legerősebb kapcsolat, mellyel a nemzetet ő hozzá, s őtet a nemzethez kapcsoljuk.[10]

A PERSONALIS véleménye szerint midőn a javalt felirásban nyilván kifejezik a RR azon reménységöket, hogy amiket hazánk igazainak s boldogságának tekintetéből felterjesztettek, Felséges Urunk által teljesedésbe hozatnak, ebben már a sérelmek is bennfoglaltatnak, s azokat is lehet, sőt kell alatta érteni; s ha ezen remények bétöltetnek, tractatus utján kétségkivül a sérelmek orvoslásának is következni kell. Különben pedig egy tisztelkedő felirásban sem szokván a sérelmek emlittetni, kéri a RRket, hogy a módositástól elálljanak s felirásuknak diszét s becsét köz egyetértésökkel neveljék.

SZOMBATHELYI: Én sem tudom megnyugtatni magamat, hogy a jelen válaszfelirás igy történjék, a mint szerkeztetve van; mert leginkább azon szakassza, mellynek hazánk sérelmeit kellene tárgyazni, képzetem szerint fonákul látszik állani képviselői kötelességünkkel, sőt fonákul akaratunkkal és érzetinkkel is. Ugyanis midőn thronusra lépett királyunknak hálaérzettel fogadott legszentebb szándékában szintúgy, mint a nemzet óhajtásiban kitüzött nagy feladás, t. i. az országgyülésnek a közboldogság előmozditásával leendő folytathatása ellenében álló akadályokról, s az elősegítő módokrul tisztán szóllani elmulasztjuk, eleget teszünk e kötelességünknek, érzésinknek és akaratunknak? Azt tartom, egyiknek sem. Az országgyülése szakadatlan folytatása arányában, ha csak mind azt, mit a sérelmekről múlt esztendőben felterjesztett felirásunkban mondottunk, mit századok óta alkotványunkban

[10] Deák itt közölt felszólalása csaknem szószerint egyezik a *Jegyzőkönyv* szövegével, X. köt. 255. kk.

gyökeredzett igazságnak vallottunk, most tettleg czáfolni nem akarjuk, egymásra halmozott sérelminkben érezzük a sikeres előhaladhatás sulyosan nyomó fékeit. Fájdalommal hat reánk a mostohán elzajlott körülmények emlékezete, mellyek elhunyt jó királyunk szándékát lehetetlenségek körébe szorították s az orvoslást ennyire viszaejték. Nehezen esik három rendbeli kérelmeink betöltésének elkésése, azon kérelminknek, mellyektől annyi temérdek jót reméllettünk. Érezzük tehát, s ha nem éreznénk, a nemzet nevében éreznünk kellene, mik a nemzet bajai, mellyek alatt csak egy pillanatig is nyögni sok ; tudjuk, mitől füg boldogságunk előhaladása, mitől munkálódásunk sikere, akarunk is felőle szóllani, de csak úgy, hogy más tapogatódzva érthesse, s ha akarja, ne is értse szándékunkat. Én legalább nem igy hiszem kötelességemet teljesíthetni ; én az őszinte érzés s elhatározott akarat elveit nem látom vezérül vétetni és meg sem foghatom, hogy ott, hol bizodalmat ébresztő biztosítással szóll hozzánk fejedelmünk s teljesitendőknek igéri, amiket fogadott ; mi, a nemzet képviselői azt, amit kötelességünket teljesítve el sem hallgathatunk, amiért itt vagyunk, nem merjük, vagy legalább átaljuk kimondani. Valóban illy nézetek divatba jöttével nem csudálnám, ha az őszinteség egyenes szava visszán hangzana a kormány előtt, nem csudálnám, hahogy a férfiasan felemelt szózat sértés alakjában tünnék elő ; nem csudálnám, ha az erős hazafi, ki honunk szent ügyéért hevültében a jövendők veszélyes képeit leplezetlen tartja előnkbe, lázítónak rágalmaztatnék ; de az sem lenne csuda, ha naponként mindinkább nevekednének a szóllás szabadságának szorító korlátjai, mert hiszen íme, a nemzetnek vérző sebei forogván szóban, mellyeknek orvoslását remény és epedés közt köté szivünkre, az őszinteség egyenes szaván szólhatni kételkedünk. Tetteinknek, tántoríthatatlanságunknak varázs ösztöne, s küldőinknek hozzánk ragaszkodó bizodalma legalább nem látszik erősebben hatni reánk a complimentek divatjánál, s nehogy ennek sértésébe essünk, a nemzet sérelmeiről hallgatunk. Ha ez így lenne, akkor én örökös gyászt ölthetnék magamra, mert nem csak királyom halálát, de nemzetem méltóságának elhunytát is siratnom kellene. De azt mondják : úgy van szerkeztetve válaszunk a jó fejedelem legszebb alkalmat nyujtó kinyilatkoztatására, hogy abból ki kell érteni a gravameneket, vagyis hogy abból mást úgy sem érthetni, vagy hogy azokat is kell érteni. Ha ez igy van, ha ezt akarjuk értetni, mit tartózkodunk ? Miért nem mondjuk ki nyilván, hiszen már a sértés bünét el nem kerültük, s azt tartom, a sértésre nézve mindegy, akár kimondjak valamit tisztán, akár úgy mondjak ki, hogy az alatt mást érteni ne lehessen. Igaz tehát, hogy akarunk emlékezni sérelmeinkről, de az is igaz, hogy csak úgy beburkolva, ez pedig az őszinteség ellenére van, és épen ez az, amit én a nemzeti képviselőség, a törvényhozó test méltóságával megegyeztetni nem tudok. Azt tartják ugyan sokan, hogy a sérelem betétele illetlen, mert panaszt foglal magában az ellen, kinek kimultán bánkódunk. Ez nem ugy van, de ha úgy volna is, mit sértenénk ? Nem annyira az illendőséget, mint az udvariság hiú szabályait, ellenben ha elhallgatjuk, nem sértjük e meg képviselő helyzetünket ? nem e a bennük helyhezett bizodalmat ? amit én életemnél többre becsülök, mert ez olly tündér hatású valami, ami minden jutalmat felülmúl, s mellyen nemcsak magunk, de maradékunk boldogsága is nyugoszik. Mellyiknek sértésétől fogunk tehát inkább óvakodni ? — De ugy tartom, az udvariaság hiú szabályait sem sértettük a világos említéssel, mert lehet e a hódolatnak szebb neme a bizodalomnál ? Lehet e az igazság szeretetében való meggyőződés kijelentésénél kedvesebb egy olly fejedelem előtt, ki attya hamvait az által

hiszi méltókép tiszteltetni, ha nemzetünket bölcs törvények által boldogíthatja.[11] Mit lehet egy fejedelemre nézve nagysága, és tiszteltetése tanulságául nagyobbat tenni, mintha egy nemzet, hozzá tett hódolatában, ügye igazságához ugy, valamint fejedelméhez egyiránt bizakodva, sorsát tartózkodás nélkül kezébe teszi s ekép szóll: Uram, Királyom, mi királyunk és atyád kimultán eredett nagy és méltó fájdalmidban tiszta szivvel osztozunk, de midőn szép szándékidról meg vagyunk győződve, vigasztalódva áldjuk a Mindenhatót, ki sorsunk igazgatásában tégedet örökösíte, mert törvényes és közvárakozással kisért határtalan bizodalmunk nem hágy kételkednünk, hogy felterjesztett sérelmeink és kivánatink, mellyek a mi törekvésünknek, s a te felséges atyai szándékodnak előmozdító eszközeit s terhes akadályait tárgyazzák, hová hamarébb kivánatosan elintéztessenek. Nem lehetvén ebben sértés, sőt válaszfelírásunk csak így lehetvén a Királyi Felséghez, s a mi hódolatunkhoz, állásunkhoz és a nemzet várakozásához méltó, én Zala vármegyének előterjesztését pártolom.[12]

Bezerédy maga is azt kívánja, hogy a felírás nemcsak illendő, de sőt azon gyengéded alakban legyen öltöztetve, melly helyzetünkhöz s a fennforgó körülményekhez olly igen hozzá illik. De az, amit Zala követe javal, nemcsak megfér az illendőséggel, sőt ez kívánja meg, hogy ami 43 évek óta leginkább szivünkön fekszik, azt el ne hallgassuk, sem máskép magyarázhatólag elő ne terjesszük. És miért is ne szóllanánk olly őszintén fejedelmünkhöz, mint mikép a boldogulthoz igen sokszor szóllottunk? Ez csak két ok miatt történhetnék: vagy azért, mivel most nem látnánk már szükségesnek, ami életében gyakran szükséges vala, vagy azért, mintha nem mernénk őszintén szóllani, mert azt hinnénk, hogy az sérthetné mostani koronás királyunkat, a mi az elhunytat nem sértette. Amaz dicsőült fejedelmünk emlékének bántaná tekintetét, emez bizodalmatlanságra mutathatna, pedig mi minnyájan bizodalommal viseltetünk uralkodásra lépett felséges királyunkhoz. Ezen érzelemtől eltelve jelentvén irántai ragaszkodásunkat, az fogja complementumát tenni hódolatunknak, ha nyíltszivű bizodalommal kijelentjük, hogy az ország szívén fekvő sérelmek orvoslását nemcsak kérjük, hanem reményljük is. Annakokáért a zalai indítványt pártolja. — Igy Klauzál is. — Borcsiczky hasonlókép. Véleménye szerint nyilszivűségben áll a bizodalom alapja, s ha nyiltszivűn nem szóllunk, bizodalmatlanságot mutatunk. Az ellenvetett illendőséget ami illeti, ennek tekintete vagy az elhunyt, vagy mostan uralkodó királyunkra nézve állhatna. De az elhunytnak emlékét nem sértjük nyiltszivűségünkkel, mert azt fejezzük ki, miképen teljes meggyőződéssel hisszük, hogy orvosolta volna sérelminket, hahogy közbejött halála meg nem gátolja. Ő Felségét pedig, mostani királyunkat még kevésbé sértheti, mert ő teljeséggel nem oka, hogy sérelmink orvoslásáért 43 esztendők óta remény s aggodalom között, hasztalan várakozánk, sőt midőn erős reményünket fejezzük ki, hogy a 43 éves elmullasztást ő fogja kipótolni a bizodalomnak legerősb kötelével füzzük

[11] A királyi leirat szavai: „... ita nobis firmissime persuasum habentes, non aliud dignius una esse testandae in divum Patrem nostrum jam Beatorum sedibus receptum gratitudinis genus, quam si legum, quarum in prosperitatem publicam rogandarum opportunitatem aperuit, sapientia, per nos Dilectionemque Vestram et Fidelitates Vestras, quos ille, perinde filiorum loco habebat, piis eius manibus parentatum fuerit". L.: *Iratok*. IV. köt. 2.

[12] Szombathelyi beszéde csaknem szószerint egyezik a *Jegyzőkönyv* szövegével, X. köt. 256. kk.

nemzetünket királyi szivéhez. Ezen okokon felül a szónokot Zala követe inditványának elfogadására még az időnyerés tekintete is vezérli. Mert ha most meg nem emlittetnek a sérelmek, ezek miatt külön felirásra lesz szükség melly kérdésben a történt esetek tanusága szerint ismét holnapokat veszthetnénk, minthogy a fő RR szokásuk szerint addig fognák azt simítgatni, mig a sérelem kérelemmé változnék, s kérelem formában is elveszne.

(A vitatások hátra lévő része következni fog.) Zala követének inditványát azon 22 megye közzül, mellyek 227. számu levelem szerint[13] kerületileg pártolák, most csak 16 megye támogatá, minthogy Szathmár, Borsod, Temes, Ugocsa, Győr és Honth vármegyék az említett 22 közül hallgattak. — A felirás tehát egészen az izenet pedig azon hozzátétellel helybehagyott, hogy a hódolat végett felküldendő országos küldöttség mind felséges királynénknál, mind az özvegy császárnénál udvarlását tegye meg.[14]

A fő RR ezen hozzájok általküldött felirást[15] nyomban tanácskozás alá vették, s a dolog érdemében minden szó nélkül megegyezvén, a stylus eránt némelly módositásokat hoztak javallatba, azokat izenetbe foglalák, s másnap, *martius 18-án* a RRhez általküldötték.[16] Némellyek ezt nyomban pertractatióban venni kivánták, de BALOGH mint kerületi elnöknek DEÁK által támogatott indítványa következésében, kivált B. PRÉNYInek azon figyelmeztetésére, hogy a most ártatlannak látszó dolog a példának varázs erejénél fogva más alkalommal e tábla jusait csorbithatná, s a nemzetnek sérelmes lehetne, csakugyan köziratra bocsájtatni, és szokott módon kerületileg pertractáltatni rendeltetett. — Az ülés hátralévő részét, egy közbe vetett kérdés huzta ki, melly közvetetlen a Personalist s az országos küldöttségek választása vagy nevezése körülti hatóságot érdeklé. — Mellyről jövő levelemben teszek jelentést.

*

A Szathmári uj követek, *Darvay* és *Becsky*, nem különben Baranyának a követségéről lemondott *Siskovics* e[lső] alispán helyébe választott uj követe, *Kajdacsy* megyéik székeit elfoglalák.

230.

a)

További részletek a márc. 17-i országos ülésből : beszédek Deák javaslata mellett.

b)

[I.] *A március 19—21-i napok eseményeinek rövid ismertetése.* [II.] *Az uj királyhoz intézendő felirat végleges szövege.*

[13] A kerületi szavazás eredményét — a javaslatra szavazó megyék felsorolásával — l. előbb, 244. old.

[14] A márc. 17-i 301. országos ülés naplóját l.: *Jegyzőkönyv.* X. köt. 254. kk.

[15] A rendek izenetét és felirat szövegét l.: *Iratok.* IV. köt. 2. kk.

[16] A főrendek válaszizenetét a javasolt változtatásokkal l.: Uo. 6. kk.

c)

1835. március 18.

Országos ülés.

Tárgy: Vita a személynök egy korábbi kijelentése körül.

a)

Pozsony, Martius 21., 1835.

A KK és RR *martius 17-iki országos ülése* vitatásainak folytatása,[1] a hódoló felirás tárgyában.

BALOGH: Valamint egy részről igaz az, hogy Ő Felségében, Istenben boldogult királyunkban, sok olly szép tulajdonságok léteztek, mellyeket bár minden fejedelem szivébe s lelkébe önteni lehetne, úgy más részről igaz az is, hogy magával a királysággal sem lehetvén az emberi gyarlóságokat elvetni, (valljuk meg őszintén és hamvaihoz tartozó tisztelettel) ő azoknak, kik királyi székét környezék, választásában nem mindég s nem mindenkor vala szerencsés; honnan az következett, hogy 43 esztendős dicső uralkodásának lefolyta alatt hazánk sérelmei orvosolatlan maradtak. Fáj tehát nekünk jó fejedelmünk elhunyta, fáj az, hogy ő a mulandók sorából eltűnt, de fáj az is, hogy sérelmeink, mellyeknek orvoslását a nemzet már annyiszor sürgette, még élnek és jó fejedelmünkkel (ha neki már csakugyan halni kelletett) sirba nem szállottak. És miért ne lehetne nekünk e kettős fájdalmat öszekapcsolva kijelentenünk? És ha kijelentenénk, mi az, ami tettünkben akár a törvényhozó test méltóságával, akár az illendőség szabályaival össze nem férne?

Te[kinte]tes RR! Amidőn új fejedelmünknek sajnálkozva egyszersmind és hódolva tisztelkedünk, ne felejtsük el azt, hogy olly nemzetnek vagyunk képviselői, melly felett a rajta ejtett sérelmek sebei olly sok évektől még mindég párolognak. A nemzetnek fejedelméhez minden alkalommal nyilt szívvel s nemzeti méltósággal kell járulni. Bár őseink mindég ezen elvet követték volna! Mert bátran merem állítani, hogy sérelmeink tartós létezésének legnagyobb, vagy legalább nagy oka abban fekszik, hogy a nemzetnek képviselői ez előtt (mert a rég elmúlt időkrül szóllok) többnyire hizelkedve, sőt gyakran csúszva mászva szóllottak fejedelmökkel és a számtalan dicséretek s magasztalások közt elhitették néha velök, hogy ők azok, amik soha nem voltak s amivé őket tetteik nem szentelék. Legyünk tehát új fejedelmünk eránt tisztelkedők, de legyünk nyilt szivűek is, és a midőn hódolunk, eszünkben tartsuk azt, hogy képviselői feladásainknak legnagyobbika: tiz millió magyarnak sebeit orvosolni s törvényes kivánságait sikeresiteni.[2]

A PERSONALIS feleletül adá: hogy elhunyt királyunk hamvai iránt tartozó tisztelettel nem tudná az eféle szemrehányást megegyeztetni. Mire BALOGH felállott, s a szóllás sorának reá kerültével ily formán válaszolt: Sajnállom, hogy épen én vagyok ismét ama szerencsétlen, kinek szavait a M[éltósá]gos ur visszásan magyarázza. Elhunyt királyunk iránt én is tisztelettel viseltetem s mindenkire hivatkozom, hogy előadásomban a rég elmúlt idők példájáról

[1] Az előzményeket l. 259. kk.

[2] Balogh beszéde szószerint egyezik a *Jegyzőkönyv* szövegével, X. köt. 259. kk.

szóllottam. Kérem tehát M[éltósá]gos Personalis Urat, hogy ha szavaimat feleletre méltatja, úgy vegye fel azokat, amint mondottam s visszásan ne magyarázza. — PERSONALIS : én balul vagy visszásan magyarázni senki szavait nem szoktam, hivatkozom azonban a Te[kinte]tes RRkre, hogy azt mondotta volt beszédében Bars v[árme]gyének érdemes követe, hogy elhunyt Felséges Urunk 43 esztendős kormánya alatt tanácsossainak választásában mindég szerencsétlen volt. DEÁK tagadólag int fejével, mire a PERSONALIS : Én igy értettem s ebben véltem oly szemrehányást találni, mellyet hamvai iránti tisztelettel nem tudnék megegyeztetni. — DEÁK : Minden balmagyarázat kikerülése végett szükségesnek tartom kit kit provocálni, miképen Barsnak érdemes követe ezeket mondotta : hogy elhúnyt fejedelmünkben olly jeles tulajdonságok léteztek, mellyeket minden fejedelemnek szivébe kivánna önteni, de mivel az emberi gyarlóságból a királysággal sem lehet kivetkezni, azt is meg kell vallanunk, hogy azoknak ki királyi székét környezék, választásában *nem mindég* és *nem mindenkor* vala szerencsés. És ha valaki ezen állitásnak valóságát tagadni merné, azt én mint követ az 1825-ki országgyűlésének irományira utasitanám.[3] (Néhány felkiáltás : úgy van úgy! — s ezzel a szóváltásnak vége szakadt.)

BŐTHY : Azon igen czélirányos és szükséges inditvány ellenére, mellyet Zala követe javallatba tett, egyetlen egy okot hallottunk felhozatni, t. i. az illendőséget. Most, midőn már szelidültek az erkölcsök, kétségen kivül minden magános ember is szem előtt fogja az illendőséget tartani, s azért bizonnyal képviseleti állásunkban sem találkozik egy is, aki e jelen pillanatban az illendőségről megfelejtkeznék. Van azonban kebelemben az illendőség érzelme mellett még egy más, mindennél hatalmasabb érzés is, mellynek (ha szigorú kötelességemnek megfelelni kivánok) minden mást alája kell rendelnem, s ez : küldőim iránt tartozó hűségem, mellyre figyelmezve lehetetlen a zalai javallatot nem pártolnom. A sérelmek orvoslása régóta már jelszava minden diaetának, s ha elhunyt királyunk halála nem lelt volna egybegyűlve bennünket, a hat hónapok alatt törvény szerint egybehivandó országgyülése szintén illetlennek tartotta volna e a nemzet oly forró oly régi kivánatit nyilt szivvel a thronus elébe terjeszteni ? Kétségkivül nem : minékünk sem lehet tehát azt elmulasztanunk, de illetlennek sem lehet e lépést tartanunk, mert én legalább tisztán meg vagyok győződve, hogy sem elhunyt fejedelmünk emlékének jobban nem áldozhatunk, sem kormányra lépett uralkodónk iránti bizodalmunknak fényesebb jelét nem adhatjuk, mint ha őszintén kifejezzük fájdalmunkat, hogy midőn már már orvosolandók valának sebeink, midőn a gyógyitó kelyhet mindenki már szájánál tartotta, akkor ragadta el e szerencsétlen csapás ajkainktól azt, és midőn ennek következésében az örökösödési rendszeren épült ama constitutionalis felkiáltás : „a király meghalt, éljen a király!!" elhangzott, reményink s bizodalmunk őszinte jeléül tulajdon azon szavakkal járulunk kormányra lépett fejedelmünkhöz, mellyel az elhunythoz olly sokszor járulánk. Én a zalai inditványt pártolom.

ZARKA : Akkor is, midőn ezen hódoló felirás tárgya először kerületi tanácskozásba jött, azt tartottam, hogy egy oly felirást szükséges készitenünk,

[3] A szónok az országgyűlés első heteinek vitáira és izenetváltásaira céloz, amikor a rendek egyrésze hevesen követelte a törvénytelenségekben érdekelt királyi tanácsosok perbefogását s a rendek első feliratukban csak a király iránti tiszteletből elégedtek meg annyival, hogy a bűnös tanácsadók megbüntetését a királyra bizták. Vö. 1825. okt. 22-i feliratukkal, az országgyűlés *Irásai*, 57.

melly az ország alkotmányos állapotját, úgy amint azt boldogult fejedelmünk halála találta, kimélve ugyan, de nem titkolva hiven ábrázolja. Ezen szempontból indulva, nem lehet a zalai követ által indítványba hozott ideának kijelentését nem pártolnom. Szükséges t.i. kimondanunk azon reményt, mellynél fogva fő és százados sérelminknek orvosoltatását, és a nemzeti kivánatok teljesitését uralkodni kezdő királyunktól annál biztosabban várjuk, minthogy azon törvények épsége, mellyeket k[egyelmes] leirása szavainál fogva illibate és intemerate akar fenntartatni, az eddig rajtok ejtett sebeknek orvoslását múlhatatlanul megkivánja, minthogy azon alkotmány, mellynek fentartását szintén esküje következésében fogadja, fő kötelességévé teszi a nemzeti kivánatoknak valahára leendő teljesítését. Ezek valának, ezek most is a felírás eránti nézeteim. Nem is győzött meg az ellenkezőrül a M[éltósá]gos Elnök által érintett ellenvetés, hogy ti. mindaz, mit a zalai inditvány tárgyaz, indirecte már a felirásban foglaltatik ; mert ha megengedném is, hogy indirecte bennfoglaltatnék, miért nem mondjuk ki egyenesen ? Valljon mi foglal magában kevesebb megbántást ? mi fér inkább össze a jól értett illendőséggel ? Az e, ha a nemzet tisztelettel, de nyilt szivűn és bizodalommal szóll fejedelméhez, vagy az, ha a kellemetleneket phrasisokba burkoljuk s mintegy a keserű pilulát czukrozzuk ? Nem is lehet itt az illendőségre nézve a privát életkörbül meritett hasonlatosságokat alkalmaztatni. Meglehet, hogy a privát életben nem igen tenné magát az kellemetessé vagy tetszhetővé, aki valakit, kivált midőn azt nagyobb csapás érte, rögtön kedvetlen igazságokra és kérések teljesítésére emlékeztetné. De más a privát, és más a hivatalos kör. Nekünk eme hivatalos körünkben, mellybe küldőink bizodalma helyhezett, fő czélunk nem az : hogy tehetjük magunkat leginkább tetszhetővé, hanem a közjólétnek, melly a sérelmek orvosoltatásán s a nemzeti kivánatok teljesittetésén alapul, minden alkalommali buzgó előmozditása ; és igy ha szinte a sérelmek és kivánatok megemlitése kellemetlen béhatást okozhatna is fejedelmünkre, azokat mégis mulhatlan kötelességünknél fogva el nem hallgathatnók. Vajha azon tisztviselők is, kik a királyi thrónushoz legközelébb állanak, udvariságból, vagy azért, hogy magokat kellemetlenné ne tegyék, a kedvetlen igazságokat el ne hallgatnák!! Akkor valóban nemzetek úgy, mint a fejedelmek sok szerencsétlenségtül menttek maradnának. Egyébiránt fel sem is tehetem megbántás nélkül fejedelmünkről, hogy az, ami való, s aminek megemlítése hivatalos kötelességünkben áll, reá nézve akármelly időben is valamelly sértést foglalhatna. Ezeknél fogva Zala követének inditványát pártolom.

Ghéczy (Zólyom) hasonló értelemben nyilatkozik s tettel akarja valósitani azt, amit köz alkalommal állittatni hallott, t. i. hogy a magyarnak legfőbb characteri vonása a férfias őszinteség.

Mindezen előadásokra hangos *maradjon !* felkiáltás felelt, és ámbár ennek ellenére a gyéren álló követek száma nem igen engedé a zalai inditvány győzedelmét reményleni, Prónay mindazáltal szükségesnek tartotta az inditvány ellenére fel is szóllamlani. Ő, úgymond, ha nem látná, hogy amit Zala követe kiván, az más szavakkal a felirásban már bennfoglaltatik, ha meg nem lenne győződve, hogy a KK és RRnek nem csak idejök lesz, de kötelességökben is fog állani legközelébi alkalommal nemzeti forró kivánságaiknak teljesítését külön felirás által sürgetni, az inditványt minden bizonnyal pártolná ; igy azonban mind azért, mivel a zalai kivánság bennfoglaltatik, mind azért is, mivel annak még terjedékenyebb s még nyomosabb előterjesztése más idővel s alkalommal bizonyosan előforduland, ezuttal nem pártolhatja, mert tökélete-

sen meg van győződve, hogy az első lépésnek, mellyel fejedelmünkhöz közelitünk, a legszivesb indulatból kell eredni s minden kellemetlen emlékeztetéstől távol kell lennie. Hasonló értelemben nyilatkozott KAJDACSY (Baranya) is. Néki, ugymond, szintén utasitásul adták ugyan küldői, hogy a nemzet sérelmeinek orvoslását hathatósan szorgalmazza, de mindennek megvan a maga ideje, s e jelen felírást, mellyben Zala követének kivánságát különben is bennfoglaltnak találja, főképen csak elhunyt uralkodónk halála feletti fájdalmunknak s kormányra lépett fejedelmünk iránti hódolatunknak kijelentésére intézettnek véli. Annakokáért Nógrád követével tart, annyival is inkább, mivel régi panaszuk lévén már az ország Rendeinek, hogy sérelmeink orvosolatlan maradásának fő oka az országos rendszeres munkák felvétele elkésésében feküszik, midőn b[oldog] e[mlékezetű] királyunk e jelen országgyülését a nemzet forró kivánságainak következtében ezen munkálatok elintézése végett egybehívta, azt egyszersmind a sérelmek orvoslása végett is rendelte.

BERNÁTH: Midőn azon kettős kötelesség mellett, hogy mély fájdalmunkat egyszersmind hódolatunkat kifejezzük, többek által sürgettetik, hogy elsőben emelvén fejedelmünkhöz szavunkat, őszinte bizodalommal mondjuk meg mi fáj nemzetünknek, és megmondjuk, minő reményeket táplál kebelünk, én örömest reá állottam volna, hogy itt csak a fájdalom és hódolat jelenttessék ki, sérelmink orvoslását s kívánatink teljesitését pedig nyomban egy másik külön felirás tárgyává tegyük, de a többség azt akarná, hogy jelen felirásunk ne legyen pusztán tisztelkedő s várakozásink, ohajtásink és reményink is megemlittessenek, de nem egyenesen, hanem csak úgy béburkolva, hogy említve mégse legyenek. Ez igy lévén, bátorkodom kérdeni, mikor született s mikor lett magyarrá azon politica, hogy a magyar nemzet magyar egyenességgel ne szóljon a magyar királyhoz? A M[éltósá]gos Personalis Úr azt mondja, hogy amit Zala követe kíván, az a felírásban bennfoglaltatik. Én ezen biztositásban örömest megnyugodnék, sőt még abban is megnyugszom, hogy e jelen felirásból még a bennfoglalt indirectus béburkolt emlékeztetést is kihagyjuk, s egészen csak fájdalmat jelentővé s hódolóvá tegyük. De csak olly feltétel alatt, hogy nyomban következzék utánna egy másik felírás, mellyben sérelminknek orvoslását s kivánatinknak teljesitését képviselői állásunkhoz illő méltósággal sürgessük.

Szóllottak még a Zalai indítvány mellett Szirmay, Vay, BÁRCZAY, aki nem béburkolt és mellékes, hanem egyenes említést kivánt, mert nemcsak az fáj hazánknak, hogy sérelmeink vannak, hanem az is, hogy 43 esztendők óta orvosolatlanok. Végre még hasonlóan az inditványt pártolólag szavaztak Vásárhelyi, Szucsics és Sárközy, mire minduntalan hangosabban hallatszván a hatalmas *maradjon!* a PERSONALIS többség szerinti végzésnek nyilatkoztatá, hogy a felirás úgy, amint szerkeztetve van, jóváhagyatik. A fő RRhez intézett izenethez azonban hozzátétetni javallá, hogy azon országos küldöttség, melly e felírást a fejedelemnek bé fogja mutatni, egyszersmind a királynénak s az özvegy császárnénak is udvaroljon.[4] Ez elfogadtatott s e szerint a felirás nyomban a fő RRhez által küldetett.

A fő RR mint már megirtam, csupán némelly szóbeli modositásokat hoztak javallatba, azokat izenetbe foglalák, s *martius 18-án* a RRhez általküldötték; ott (amint már előbbi levelemben érintettem) némelly nyombani

[4] A küldöttség névsorát l.: *Jegyzőkönyv*. X. köt. 262.

felvételt sürgetők véleményének ellenére köziratra bocsájtatni s kerületi tanácskozásra vitetni rendeltetett.

b)

Martius 19-én tehát Balogh és Szilassy elnökségük alatt kerületi ülés tartatván, a fő RR válasza nyomban tanácskozás alá vétetett. A javalt módosítások többnyire elfogadtattak, kettőt kivéve. A KK és RR t. i. ott, ahol fájdalmukat kifejezik, azt teszik hozzá: hogy „Ő Felsége gyászában belső részvétellel osztoznak, annyival inkább, mivel a jelen országgyűlésén is biztosan reménlették, hogy mindazok, amiket hazánk igazainak s boldogságának tekintetéből már felterjesztettek, Ő Felsége által teljesedésbe hozatnak". Ezen kitételt a fő RR igy kivánták módositani: „annyival inkább, mivel az isteni Gondviselés rendeleténél fogva, Felségednek szeretett attya e jelen országgyülésén azoknak, miket hazánk igazainak fenntartása, s boldogságának nevekedése tekintetéből már felterjesztettünk, s elérhetésöket Ő Felsége bölcsességétől és igazságszeretetétől biztosan reménylettük, teljesedésöket nem eszközölhette" — s ennek következésében alább, ahol e jelen országgyülése egybehivása által gerjesztett köz remény és várakozás emlittetik, ezen szavakat „de a mellyeknek teljesítésétől néhai Felséges Urunkat a halál elzárta" kihagyatni kivánták.

Az első módosítást illetőleg Szabó az igazsággal meg nem egyezőnek itélte azt nyilatkoztatni, hogy amiket felterjesztettünk, azok teljesedésének elmaradását Ő Felsége halálának kell tulajdonítani; régi sérelmek s régi kivánatok azok, amiket felterjesztettünk, azt tehát senki sem fogja állithatni, hogy Ő Felségének uralkodása alatt nem lett volna elég ideje sérelmeinket orvosolni. De továbbá az isteni Gondviselés fogalmával sem tudná megegyeztetni, ha ezen orvoslás elmaradását azon isteni Gondviselés rendeletének tulajdonítanánk; mert majd az következnék belőle, hogy folyamodjunk az Istenhez panaszainkkal, ha ő az oka, hogy orvoslást nem nyertünk. A szólló követ tehát a RR szerkezetét kivánja e részben megtartani.

Borcsiczky hasonlón vélekedett. A fő RR módosításának elfogadásából kettő következnék: 1) Hogy 43 esztendő nem elég sérelmeink orvoslására, azt tehát ennyi idő alatt az új kormánytól se reményljük. 2) Hogy ennek is az Uristen az oka, holott inkább a kormánynak kell azt tulajdonitanunk, nem pedig a kormány hibáit az Úristenre háritanunk.

Ezeknek következésében tehát e pontra nézve a KK és RR előbbi szerkezetöknél közértelemmel megmaradván, a fent emlitett másrendbéli szavaknak kihagyásában sem egyeztek meg. A fő RR-nek többi szóbeli módositásait pedig elfogadták. Az ekép szükségessé vált 2-ik izenetet Palóczy nyomban öszeszerkeztette s a délutáni kerületi ülésben köziratra bocsájtás végett felolvasta. Mely is másnap *martius 20-án* reggel előbb kerületileg, utóbb pedig országos ülésben megvisgáltatott, s minden észrevétel nélkül helybehagyatva a fő RRhez általküldetett.[5] Ez alkalommal a Personalis kinevezé a Bécsbe rendelt küldöttség tagjait a Statusok táblája részéről. Száma mintegy 50-re telik, közte 32 megyei követ. Mire Balogh mint időszerintén kerületi elnök, reménlé a RR közértelmét fejezi ki, midőn a Personalist megkéri, hogy a RR jóváhagyásával kinevezett küldöttséghez, Ő M[éltósá]ga is hozzácsatlakozzék.

[5] A felirat tárgyában kelt második rendi izenetet l.: *Iratok*, IV. köt. 8. kk.

Ez helybehagyást nyert, s BERNÁTH javallatára az is elrendeltetett, hogy a küldöttség az uralkodóház többi tagjainál, nevezetesen *Ferencz Károly* főhercegnél[6] is tegye meg udvarlását.

A fő RR minden észrevétel nélkül megnyugodtak a KK és RR izenetében. A küldöttség tagjai (mellynek Pyrker érsek lészen szónoka) ezen főtábla részéről a NÁDOR által szintén kineveztetett, a tagok nevei kölcsönösen közöltettek a két táblánál; s végre elegyes ülésre gyülvén ösze az ország Rendei, itt a felirás mégegyszer felolvastatott és szokottan aláirva megpecsételtetett.[7]

A küldöttség tagjai többnyire másnap, *martius 21-én* útnak is indultak; s illy nagy számban távozván el, visszatérésökig (martius 26-áig) ülések nem fognak tartathatni.

[II.] Az ezen küldöttség által bényujtandó alázatos felirás tartalma itt következik:

„Felséges s-at. Felette szomorún hangzának vissza a magyar nemzet szivében Felségednek tisztelő fiúi bánatos szavai, mellyekkel e hónap 2-án hozzánk intézett kegyelmes levele által dicső emlékezetű attya, Felséges 1-ső Ferencz urunk és királyunk halálát tudtunkra adni, egyszersmind minket is fájdalmában való részvételre felhivni méltóztatott. Elhunyt fejedelmünkben siratnak Felségeddel együtt minden hiv alattvalói egy szeretett közös atyát, mi pedig nem találunk szavakat, mellyekkel érzékeny fájdalmunk súlyát kifejezhessük. Elvesztettük ugyanis oly fejedelmünket, ki hív magyarjait fiainak vallotta, elvesztettük azt, ki országlása alatt a fenyegetődzött veszélyekkel teljes időkben bizodalmát Istenbe s népei szeretetébe és ragaszkodásába helyheztetvén, példás állhatatossággal veté elejökbe magát azon haboknak, mellyeknek lecsillapitása oly nagy munkába került, s oly sok áldozatokba telt; és ki a sokáig száműzve volt békét hű népei boldogságára mind visszaszerzette, mind haláláig meg is tartotta.

Nem terjeszkedünk ki néhai Felséges Urunk 43 esztendős dicső országlása időszakának nagy nevezetességű történeteire, mellyek különben is Európa történeteivel lévén összeszőve, elhunytakor már az idők évkönyvei tulajdonává lettenek, hanem néhai Felséges Királyunk fejedelmi fényes tulajdonságait legforróbb hálájú emlékezetünkben tartván, Felséged jelentett gyászában azon igaz és állhatatos szeretetnél fogva is, mellyel a magyar nemzet szeretett fejedelméhez viseltetni soha meg nem szűnhetik, belső részvétellel osztozunk, annyival inkább, mivel a jelen országgyűlésen is, mellyet az elhunyt Felség a nemzet óhajtása szerint azért hivott ösze, hogy sarkalatos törvényeinek s alkotványos jussainak fentartásával a közboldogságot gyarapitandó új törvények alkotására nyujtson alkalmat, mi is Ő Felsége bölcsességétől s igazságszeretetétől biztosan reménylettük, hogy mindazok, amiket hazánk igazának s boldogságának tekintetéből már felterjesztettünk, Ő Felsége által teljesedésbe hozatnak.

Emeli mindazáltal fájdalommal teljes keblünket, Felségednek királyi és fiúi legszomorúbb gondjai között tett azon megnyugtató kegyelmes, s egyszersmind törvényes kinyilatkozása, melly szerint sarkalatos törvényeink

[6] Ferenc Károly testvéröccse volt V. Ferdinándnak s Ferdinánd gyermektelensége miatt egyben a korona örököse is; az 1848. dec. 2-i államcsiny alkalmával lemondott az uralkodásról fia, Ferenc József javára.

[7] A felirat véglegesen elfogadott szövegét l.: *Iratok*. IV. köt. 9. kk. — A márc. 20-i országos és elegyes ülés naplóját a küldöttség névsorával l.: *Jegyzőkönyv*. X. köt. 277. kk.

értelmében a magyar nemzetet arról méltóztatik biztositani, hogy törvényeit, szokásait, igazait és szabadságait teljes épségben sértetlenül fogja feltartani, s ennélfogva erősen hisszük, hogy Felséged, a jelen országgyűlésének szakadatlan folytatását is azon kegyelmes és törvényes biztositásának tettlegi valósítása végett rendelvén, ama köz remény, és várakozás, mellyet ezen országgyűlésének egybehivása gerjesztett, de a mellynek teljesitésétől néhai Felséges Urunkat a halál elzárta, Felséged kegyelmes intézkedései alatt még ezen országgyűlésén bétöltetnek, s igy a megdicsőültek közé felemelkedett Felséges attya szent árnyéka eránti tisztelkedése azon méltó nemével, a magyar kis nemzetet is felséges személyéhez a legnyájasabb kötelékkel mind inkább és erősebben fogja csatolni.

Ezen édes remények között Felségedet azon királyi széken, mellyre a dicsőségesen országló ház és nemzet közötti kölcsönös kötések szentsége hívta, köz örvendezéssel idvezeljük, s ismételvén azon alattvalói hű és buzgó hódolásunkat, mellyet Felséged szerencsés koronázásakor is már teljesiténk, az akkoriban kiadott kegyelmes királyi hitlevelét a jelen országgyűlésen törvényeink sorába igtatni törvényes kötelességnek ismerjük,[8] s a Mindenható előtt esedezünk, hogy Felséged hosszas és dicső országlásával minket boldogitson s vezérelje Felségedet fejedelmi fényes pályáján, melly ezen nemzet boldogitására, alkotmánya fenntartására, s oly sok milliók jóléte gyarapitására előtte nyitva áll. Mi hivek fogunk maradni őseink nyomdokaihoz, kik szabadságaikat s törvényeiket fenntartó fejedelmeik boldogsága s méltósága, és a nemzet dicsősége oltalmára magokat és vagyonukat feláldozni állandóul készek valának, s Felségedet úgy a kedvező szerencse örömei, mint a balsors viszontagságai között, mint törvényeink és szabadságunk őrjét és védjét, meghajthatatlan hivséggel fogjuk követni. Végre pedig legforróbb óhajtásinkat abba foglaljuk, hogy a királyi szék és haza a megöröklő kölcsönös bizodalom ércz falaitól vétessenek körül, s a törvények szentsége, mint a nemzeti szabadságnak és a királyi széknek is legbiztosabb oszlopa, felséged dicső uralkodása alatt örököljön. Akik s a t."[9]

Ezekkel befejezvén a hódoló felirás iránti körülményes jelentésemet, általmegyek a legközelébi napokban közbejött egyéb köztárgyakra.

c)

A *martius 18-án* tartott *országos ülésben*, miután a fentebb megirt[10] napirend befejeztetett

Bezerédy felállván ezeket mondotta: Censor társaimnak, kik a múlt február 6-án tartott 293. országos ülésre felügyeltünk, nevökben is előadom: hogy midőn azon ülésben a budapesti hid eránti országos küldöttség állapotja fordult elő, az előlülő Personalis Úrnak szóllását az azt jegyző censorok igy fogtuk fel: hogy t.i. *„Ő nagysága reményli a KK és RR szándékát mondja ki, hogy az előbbi választottság megmaradjon, ennek időközben az országgyülését elhagyott tagjai helyett pedig projectálja* ezeket és ezeket és s a t. Melly

[8] V. Ferdinánd 1830. szept. 25-én, koronázása előtt kiadott hitlevelét az országgyűlés az 1836 : 1. törvénycikkben iktatta be a Corpus Iurisba.

[9] A Kossuth által közölt szöveg csak jelentéktelen stiláris apróságokban különbözik az *Iratok* idézett helyén levő hivatalos szövegtől.

[10] A márc. 18-i országos ülésről szóló tudósítás elejét l. 263. old.

ülésnek jegyzőkönyve censori visgálat alá kerülvén, fennakadtak a censorok abban, hogy a most említett projectálás helyett a definitiv kinevezésnek értelmét találták Ő nagyságának tulajdonittatni.[11] Mit is kötelességök szerint jegyzéseinkhez képest változtatni kivántak; miután pedig több próbák után Őnagysága s ő köztök e részben az egyezés nem következett, fennhagyván ez alkalommal a KK és RRnek választására vagy az előlülői nevezésre nézve fenforgó elvek és tekintetek feszegetésével, egyedül censori tisztöket kivánják most teljesíteni, midőn a jegyzőkönyv szerkeztetésére nézve a történteket utasításukhoz képest a KK és RR bölcs intézésök alá terjesztik.

A PERSONALIS nem akart ezúttal a küldöttségek nevezése jusának taglalgatásába ereszkedni, hanem egyedül a valóságos factumot említi. Mellyre nézve hivatkozik a RRnek köztudomására, hogy ő a választmány tagjait tulajdon papirosából egyenként elolvasva, valósággal kinevezte. A jegyzőkönyvet szerkeztető királyi táblai assessor tehát ezen factumot úgy amint történt, fogván fel, kéri a RRket, hogy a tettel voltakép megegyező szerkeztetésben nyugodjanak.

TÖRÖK maga is azon szempontból indul ki, hogy miután az itt mondottaknak aszerint kell jegyzőkönyvbe menni, amint mondva voltak, a Personalisnak mondása is úgy igtattassék jegyzőkönyvbe, amint mondatott. A szólló követ maga is szokott tenni jegyzéseket, nem követel ugyan azok iránt hitelességet, önmagára nézve mindazáltal úgy, mint emlékezetének biztos vezéreit, hiteleseknek veszi s mindezekre, mind emlékezetére támaszkodva, a censoroknak ád igazságot. Fel is ötlött különösebben a szólló követnek ezen kifejezés: *projectálom*, mert ha ezzel nem élt volna az előlülő, maga is tett volna némelly észrevételt, t. i. hogy azon megyék követei neveztessenek, amellyeknek képét viselték az időközben kilépett követek; és csak azért hagyott fel ezen észrevétellel, mivel a *projectálom* szó s a RRnek reá következett helybehagyása megnyugtatá.

PÉCHY a dolog érdemét az országgyűlése elrendezésére tartozónak[12] ítélvén, ahhoz nem szóll; azt sem akarná mondani, hogy az előlülő a *projectálom* kifejezéssel nem élt, hanem állítja, hogy a volt küldöttség meghagyása iránt használta e kifejezést, s hogy az új tagokat egyenesen kinevezte, ezt nemcsak a factum maga, hanem még azon körülmény is bizonyítja, hogy midőn a kinevezés történt, Bars v[árme]gye első követe nem felállva ugyan, s nem publice felszóllamolva, hanem székéről scrutiniumot kivánt; ez azonban nyilvános tanakodás alá nem került, s a tagok kineveztettek.

TÖRÖK: Mit akart tenni, s mit gondolt magában Bars v[árme]gye követe, azt a szónok, mindentudó nem lévén, nem tudhatja, s a tetté nem vált akarat a RR vitatása alá kétségkivül nem is tartozhatik. — BALOGH igaznak vallja ugyan, hogy ő inkább kívánta volna a küldöttséget scrutinium által választatni, de inditványt iránta nem tett; azonban igen csudás consequentiát húznak belőle, ha azt állítják, hogy mivel ő az indítványt meg nem tette, a Personalis nem *projectálom*, hanem *kinevezem* kifejezéssel élt. Ő egyébiránt gyengéded érzelmét némileg érintetve látván, a censori hivatalt, mellyre

[11] „. . . az előlülő eleibe terjesztette a Karoknak, hogy legjobb lenne az előbbeni küldöttséget ezen tárgyban megbizni oly móddal, hogy amely tagok azon idő olta a követségről lemondottak, azok helyébe mások neveztetnének, amibe a Karok és Rendek is megegyezvén, azok helyébe, kik az országgyülésen már jelen nincsenek, a következő uj tagok *neveztettek ki* az előlülő által . . .” stb. L.: *Jegyzőkönyv*. X. köt. 219.

[12] Az országgyűlés elrendezése a Publico-Politicum Operatumban került volna sorra.

a RR bizodalma őt is méltatá, ezennel leteszi, Mert mindjárt vitatás kezdetén akörül forogtak a vélemények, hogy mennyire terjedhet a censorok hitelessége, vagyis inkább csalhatatlansága, s mennyire van helye ennek ellenében kinek kinek tulajdon emlékezetére való támaszkodásának. És ezen vitatás miatt tette le Balogh censori hivatalát, mire azonban BEZERÉDY megjegyzé, hogy ha több nem történik, amiatt még censori tisztéről le nem mond. Ezek, úgymond a pályának tövissei, mellyektől nem kell visszarettenni. A vitatások igen hosszúra terjedtek, egyik igy, másik amúgy emlékezett, némellyek nem is emlékeztek. Végre a szerkesztetés felolvastatott, s abban a többség (úgy a mint most olvastaték) annyival inkább megnyugodott minthogy az ország Rendeinek jusát az által is elegendőleg biztositva találta. Ezen tanácskozás PALÓCZY közbevetett kivánsága következtében azon óvással végződött, hogy a küldöttségek kinevezése a RR jusa és szabad tetszésökben áll azt vagy választással gyakorolni, vagy amidőn úgy tetszik, a praesidialis nevezésben megnyugodni.[13] (Némelly vonások jövő levelemre maradnak; úgy azok is, amik mart. 20-án reggel a Juridicumban, délután pedig a gravamenek iránt történtek. Most csak azt jegyzem meg, hogy a districtualis tábláknak eltörlése mellett a KK és RR ismét nagy többséggel megállottak.)

231.

a)

További részletek a március 18-i országos ülés vitáiból: a rendek választják vagy a személynök nevezi ki a küldöttségek tagjait?

b)

1835. március 19.

Kerületi ülés.

Tárgy: A törvényszékek reformja tárgyában kelt főrendi válasz további vitája: eltörlik, vagy meghagyják a kerületi táblákat?

c)

1835. március 19.

Kerületi ülés.

Tárgy: Délutáni ülésben megkezdik az országos sérelmek tárgyalását.

a)

Pozsony martius 25-én, 1835.

Azon országos küldöttség, melly kormányra lépett fejedelmünknek a nemzet hódolatát megvivé, Bécsből vissza részint tegnap érkezett, részint ma váratik. Ezen nagyszámú küldöttség távolléte miatt e napokban ülések nem

[13] A márc. 18-i 302. országos ülés naplóját l.: *Jegyzőkönyv.* X. köt. 263. kk.

tarthatván, tudósításom a múlt hét végső napjairól még elmaradottak körébe szorul.

A 18-ik martiusi országos ülésben Bezerédy mint naplókönyv bíráló, előbbi levelem értesítése szerint szóba hozván a kir, személynöknek azon nyilatkozását, mellyet a Buda-pesti álló hid tárgyábani küldöttség kirendelésekor elnökileg tett vala,[1] DEÁK a dolog érdeméhez nem kívánt szóllani, minthogy az nem mostanra való ; tudna is példákat felhozni, midőn az elnökök nevezték az országos küldöttségeket, tudna viszont másokat, mellyek az ország Rendei által választattak. Most csak arról van a szó, hogy kétség támadván, ha valjon úgy ment e jegyzőkönyvbe a Personalis mondása, mint amikép mondva volt, kinek előadása szerint kell a szerkesztést kiigazitani ? s e kérdésre a szónok (ki egyébiránt a kérdéses ülés alkalmakor hon vala) azt mondja, hogy a censoroké szerint, két oknál fogva : 1. Mert azokat e végre hitelességgel ruházták fel a KK és RR, 2. mert a M[éltósá]gos Personalis úr azt, hogy előadásában *projectálom* szóval élt légyen, maga sem tagadja.

BŐTHY megvallja ugyan, miképen maga is gyakran megütközött, hogy sok olyas ment a naplókönyvbe, ami nem mondatott, és sok nem ment bé, a mi mondatott ; de ő úgy vélekedik, hogy midőn egy bizonyos factumnak constatirozásáról van szó, azt csak a censorok előadása szerint lehet elintézni a ahhoz senki másnak köze nincs, mert e végett vannak a közbizodalom választotta censorok hitelességgel felruházva. Erre ACZÉL szükségesnek vélte megjegyezni, miképen el sem ösmeri, hogy a RRnek ne lenne hatalmok a censorok bírálata felett szóllani. Egyébiránt utasításában lenni vallja ugyan, hogy törvény alkottassék, miszerint minden küldöttségeket a Statusok magok válasszák, de míg ez meghozatnék, tettleg a divatozó szokást változtatni nem kivánja s elösmeri, hogy a legfontosabb országos tárgyakban is az elnökök szokták volt a küldöttségeket nevezni.

Ezeknek következésében, némelly követek arról szóllottak, hogy a censorok e végett lévén hitelességgel felruházva, úgy kell a jegyzőkönyvnek szerkesztődni, amint ők kivánják ; mások, hogy emlékezet dolga forogván kérdésben, itt kiki tévedhet, s erre nézve ön emlékezetének kiki hasonló hitelességet követelhet, következőleg kétséges esetben, a többség emlékezete szerénti igazitásnak van helye a censorok véleménye ellen is ; ennek támogatásául többen hivatkoztak azon bévett szokásra, melly szerint minden követnek jussa van, már a Censorok jóváhagyásával naplókönyvbe tett enunciatióját is kiigazítatni s álliták, hogy amelly szabadságot minden másnak megengednek a RR, azt csak nem fogják az elnöktül megtagadni. Ezen észrevétel folytában gyakori panaszokat lehetett arról is hallanunk, hogy censori bírálat mellett is mennyire nem hiteles a naplókönyv. Igy ANDRÁSSY példa gyanánt emlité, miképen a diariumban az van szájába adva, hogy ő a vallás tárgyábani vitatások alkalmakor, egy vallásról a másikra való álltérést mennyiszer annyiszor szabadnak és megengedhetőnek sürgeté ; mire némi nevetés támadván, már kérdem én, úgymond, a Te[kinte]tes RRket, ki fogná rólam feltenni, hogy én ezt mondottam volna valaha ? (Nevetés — senki! senki!)[2] —. Igy NAGY BENCZE is előadá, hogy a városi itélőszékek elrendezésének alkalmazásá-

[1] A kérdés előzményeit l. az előző számban, 270. kk.

[2] Esztergom megye aulikus-klerikális követe azt is említette, hogy az úrbéri VIII. tc. tárgyalásának ismertetésénél is az került be a naplóba a valósággal ellentétben, mintha ő a tc. mellett szavazott volna, sőt arra is hozott fel példát, hogy felszólalása nem szerepel ugyan a naplóban, de az azt cáfoló más felszólalások igen. L.: *Jegyzőkönyv*. X. köt. 266.

val többizben kelletvén szóllania, amelly beszédjét papirosra tette s a szerkeztők kivánsága szerint béadta, az ugyan bément a naplókönyvbe, de a vitatások közbeni mondásokra többizben kelletvén in promptu felelni, olyakat, amikre nem csak nem készülhetett, sőt ami előre esze ágában sem lehetett: ilyenkor amit szóval meggyőzött, azt később tollal nem győzte, s vele ekkor az történt, ami senkivel mással széles e világon, s amit nem tudja, megbecsültetésnek vagy gúnyolásnak vegyen e, t.i. hogy ahol az ő beszédje következnék a naplókönyvben, ott ezen szavak után: *Buda városa követe igy szóllott:* a papiros üresen van hagyva. Ő ugyan mennyire tőle telik, ki fogja e hijányt pótolni, megvallja mégis, hogy nagyon szerette volna, ha szerkesztő s censor urak jegyzették volna beszédjét és jót vagy rosszat, csak nyomtattak volna valamit.[3]

Egyébiránt azon észrevételre nézve, hogy ha egyes követnek jussa van mondásait kiigazittatni, ezen just a Personalistól sem lehet megtagadni, Deák és többen mások ismételve válaszul adák, miképen ha a Personalis azt nyilatkoztatja, hogy ő nem a *projectálom*, hanem *kinevezem* szóval élt, ennek mint megtörtént dolognak nem fogják ugyan naplókönyvbe tételét ellenezni, hanem akkor érdemileg fognak a dologhoz szóllani, s meg fogják a praetendált kinevezésre nézve tenni mindazt, mit követi állásunknál fogva, a Statusok joga tekintetéből szükségesnek tartanak; de még eddig nem hallották a Personalist tagadni, hogy a *projectálom* kifejezéssel élt légyen. Az elnök Personalis azonban ezen ismételt felszóllítás forma észrevételekre is sem tagadólag, sem igenlőleg nem nyilatkozott, hanem előbbi kijelentéséhez, a valóságos factumhoz, s azzal megegyező szerkeztetéshez ragaszkodott. Miután tehát Noszlopy kinyilatkoztatá, hogy ő, midőn megyéjének voxával a birálók választásához járult, azoknak bizodalmat nyújtott ugyan, de nem nyújtott csalhatatlanságot, s nem olly hitelességet, hogy ahhoz a RRnek többé szóllaniok nem lehetne, a szóban forgó kérdés visszaesett az emlékező tehetség bírálatának körébe, s igy valamint Noszlopy ön jegyzékire s emlékezetére támaszkodva, a censoroktul különbözőleg emlékezett, ugy Széll, Petrovics, Rutkay is aszerint emlékeztek, hogy a Personalis a *projectálom* szóval, a régi küldöttség megerősítése iránt élt legyen, a kilépett tagok bétöltése iránt pedig egyenesen a *kinevezem* szót használta. Ezeknek következésében

Palóczy előre bocsájtván hogy emlékezetének nem nagyobbat a másénál, hanem mindenkiéhez hasonló hitelességet követel, s mind ennél, mind jegyzeteinél, mind még az napon küldőinek tett, s a censorok előadásával szórul szóra megegyező jelentésénél fogva is a censoroknak ád igazságot, imigy folytatá beszédjét: Akár mi légyen e vitatások kimenetele, én a küldöttségektől látván leginkább függni az initiativának, ezen tábla fő és sarkalatos jussának gyakorlatát, azoknak kinevezését elannyira fontos tekintetnek tartom, hogy ezennel Borsod v[árme]gye nevében egyenesen kinyilatkoztatom, én azt: valjon akármelly előfordulható alkalommal kivánnak e a Statusok magok küldöttséget választani, vagy pedig annak kinevezésére az elnökséget nyilván, avagy hallgatólag jelentett megegyezésökkel megbizzák, ellentmondhatatlanúl a KK és RR elidegenithetlen országos jussai közé számitom,

[3] A városi ítélőszékkel kapcsolatos, 1834. ápr. 10—18. közti viták során Buda követei több ízben felszólaltak; a *Jegyzőkönyv*nek a sajtó alá rendező által elérhető példányaiban az említett kihagyás nem fedezhető fel. Lehetséges, hogy a hibás íveket a panasz eredményeként újranyomták.

s ezt ünnepélyes óvás gyanánt naplókönyvbe is igtattatni kívánom. Palóczynak eme nyilatkozására hangos *minnyájan! minnyájan!* következett. De ámbár PFANSCHMID is úgy hitte, hogy senki sincs, aki a RRnek küldöttség választási hatalmát tagadhatná, miután annak gyakorlata felől több országgyűlések bizonságot tesznek, és ámbár maga az ELNÖK is csak azt válaszolá, hogy ő e kérdésnek, mint a napirendre nem tartozónak vitatásába nem ereszkedik, PLATHY mindazáltal szörnyű zaj közt tartott, s ennélfogva legközelebbi szomszédait kivéve érthetetlen beszédben hoszasabban vélte szükségesnek az elnöki jussok védelmére kikelni, — nevezetesen emlité, miképen arról, hogy a küldöttségek kinevezésének jusa elnöki jus, már csak az is elegendő bizonság, hogy a minden előfordulható esetek legnevezetesbikében, a Rendszeres Munkák kidolgozásának tárgyában is a Personalis nevezé a küldött ségek tagjait.[4] Ennek BORCSICZKY ünnepélyesen ellene mondott, s ámbár igaz ugyan, hogy az ország rendei akkoron tetszésök szerint megnyugodtak a kinevezésben, de maga ezen egy eset is elegendő tanúságot ád, úgymond, hogy jövendőben ilyesmit az elnökre soha se bizzanak, mert kinevezettek a tagok mint megyék követei, mint független férfiak, később azonban sokan közülök kormány kötelezettjeivé váltanak,[5] s mégis bennmaradtak a küldöttségekben; ami nem csekély baj volt, és nem csekély oka lassú nehézkes haladásunknak.[6] MADOCSÁNYI, Plathynak követtársa felállott és szárazon kijelenté, hogy ő a borsodi követ véleményéhez és óvásához ragaszkodik. ROSKOVÁNYI pedig, habár Borsod követe szerint a küldöttségek nevezésének jusát nemzeti jusnak tekintené is, meg lenne győződve, hogy annak ily egyes esetek nem derogálhatnának. Ő tehát az óvásnak szükségét nem látja, s kéri a RRket, hagyjanak fel a vitatásokkal, és kiméljék meg a Personalist, hogy vagy amit mondott, azt visszahúzni, vagy amit nem mondott, azt elvállalni kéntelen legyen. PRÓNAY kijelenti, hogy ő is censori tisztet visel ugyan, s arról le sem is mond, sőt minden kitelhető igyekezettel rajta lesz, hogy kötelességének megfeleljen, de csalhatlanságot magának nem követel. Elösmeri azt is, hogy az elnök kijelentésére különösebben ügyelni, mint egyes követekére, helyes; de ezen elv alkalmaztatásának helyét ez alkalommal nem látja, minthogy tagadhatlan jussok a Statusoknak vagy választani a küldöttségeket, vagy ha tetszik, az elnök kinevezésében megnyugodni, ezen jusnak tehát a factum nem derogálhat, mert mindég supponálva van a RRnek megnyugvása, hogy ha ellenkezésöket ki nem jelentik. Annálfogva ő is kéri a RRket, hagyjanak fel a vitatásokkal. Azonban SZUCSICS Liptó v[árme]gye első követének, különben már követtársa által megsemmisitett voxára (mellyről ő lássa, úgymond, hogy fog küldőinek számolni) megjegyzi: hogy szórul szóra a borsodi követ óvásához ragaszkodik. Igy Szombathelyi, Ötvös és Desőffy is. B. PRÉNYI szintén ellenmond a Plathy véleményének, s ugy hiszi, maga a Personalis

[4] Az 1825. okt. 17-i ülésben a Jegyzőkönyv tanulsága szerint az elnöklő személynök jelölte ki az 1791 : 67. tc. alapján készült operátumokat felülvizsgáló bizottság tagjait.

[5] A bizottságok 1827-ben kinevezett tagjait felsorolja az 1827 : 8. tc. Az akkori megyei követek közül azóta többek között Bartal György, Plathy Mihály, Somssich Pongrác, Végh Ignác, Szerencsy István, Császár Sándor kerültek fontos kormányhivatalba.

[6] „Kik közül hogy többek a munka hosszasb folyamatja alatt királyi hivatalokba mozdittatván elő, olly elvekkel tellyes munkát terjesztettek a rendek eleibe, mellyek a hosszas vitatásoknak tágas mezőt nyujtottak, s a Szóllónak vélekedése szerént ez az egyedüli oka az urbéri rendszer olly hosszas időre terjedő befejezésének." L.: *Jegyzőkönyv.* X. köt. 274.

sem követeli az állított just magának. VAY hasonlókép Borsoddal tart, s reménli, ezen vitatások meggyőzték a RRket arról, miképen sokkal jobb lesz, ha minden érdekes tárgyban magok fogják a küldöttségeket választani. Palóczynak óvását, hangos felkiáltás igenlé, azonban PÉCHY és MARICS kijelenték hogy minden tekintetben az eddigi szokáshoz ragaszkodnak. Mire DEÁK szükségesnek tartotta megjegyezni, hogy ez kétértelmű kifejezés. A dolog így áll: vannak esetek, midőn az ország Rendei per scrutinium választottak küldöttséget, vannak más esetek, midőn a praesesek neveztek. Igy 1790-ben is a praesesek nevezték ugyan ama küldöttséget, melly a Rendszeres Munkálatokban dolgozott,[7] de a kinevezés törvénybe ment, s ez jele, hogy az ország Rendeinek megegyezésével történt, de másként nem is lehet, mert ha az Ország Rendeinek akár egyenes választás, akár megnyugvás által kijelentett factumán kivül neveztetnének a küldöttségek, azok törvénybe se mehetnének, s országosaknak sem lehetne neveztetniök, hanem Palatinalis és Personalitius küldöttségeknek, ami képtelenség. A dolog veleje tehát mindég ott van, hogy vagy magok választanak a RR per scrutinium, vagy megnyugszanak a kinevezésben, ámbár jussok van, ha tetszik, meg nem nyugodni, és per scrutinium választani. Ezen senki által többé nem ellenzett értelemben, felkiáltás szerintén a RR megnyugodni látszattak, mire a kérdéses elnöki enunciato szerkesztése felolvastatott, s a RR jusa által sértve nem találtatván, a többség emlékezete szerintén helybehagyatott; végre még PLATHY előbbi szavazatjának magyarázatára, de már közönséges zaj, és indulófélbeni létel között; némellyeket előadott, miket értenem nem lehetett, s az ülés eloszlott.

b)

Hátra van még, hogy jelentést tegyek a *19-ik martiusi* kerületi ülésnek azon részéről, midőn a napirenden volt hódoló felirás tárgya feletti tanácskozás bérekesztetvén, a KK és RR az itélőszékek elrendezését folytatták. Következék pedig a *VI-ik t. cz. a vármegyei itélőszékről*. Itt igen sok, és lényeges különbségek vannak a két tábla véleménye között.[8]

A RR javallatában igy kezdődik az 1-ső §.: *Az alispányi és szolgabirói, mint szinte a kerületi táblák eltörültetvén* . . . — Erre nézve oda jelenték ki a fő RR véleményöket, miképen ők meg vannak győződve, hogy a királyi tábla s a megye törvényszéke között még egy külön itélőszékre van szükség, kivánják tehát, hogy ezen eltörlő §-ból a kerületi táblák említése kihagyassék, s arról, ami e tárgyban akár új rendbeszedés, akár csak javitás tekintetéből határozandónak itéltetnék, utóbb czélirányos intézet tétessék.[9] (Lásd e tárgyban a fő RRnek 155. számú levelemben foglalt tanácskozásait.[10])

[7] Az 1791. febr. 8-i országos ülésben „. . . excellentissimus D. Personalis in continenti nomina illorum, qui e Statibus ad Deputationes easdem lecti per eundem erant, indicavit; quorum nominationi Ordinibus Regni acquiescentibus, ut iidem Suae Maiestati repraesententur, conclusum". Az országgyűlés *Jegyzőkönyve (Diarium)*, 338.

[8] A VI. tc.-nek a rendek által javasolt szövegét l.: *Iratok*. II. köt. 335. kk., a főrendek módosító javaslatait: Uo. III. köt. 71. kk.

[9] A főrendek javaslatának indoklása ennél sokkal hosszabb, valóságos kis jogtörténeti értekezés, amely a kerületi táblákat felállító 1723. évi törvényhozásból indul ki és a Rendszeres Munkálatok kidolgozásának során szerzett tapasztalatokat is felöleli.

[10] L.: *Országgyűlési Tudósítások*. III. köt. 262. kk.

A RR e már elsőizben megvitatott,[11] s különben is szabályos utasításokkal ellátott tárgyat szavazat útján kívánták eldönteni.

SZALOPEK azonban szavazás előtt szükségesnek vélte visszatekinteni azon vezérelvekre, mellyeket a KK és RR e tárgybani intézkedésökben követtek. Az 1790 : 67. czikkelyben, úgymond, az foglaltatik, hogy az itélőszékek elrendezésében három fő tekintetre kell ügyelni.

1. Hogy a perek lehetőleg kevesítessenek, 2. hogy a perlekedés mentől kevesb teherrel és költséggel járjon, 3. hogy a feleknek illő biztosítás szereztessék.[12] Mindezen tekinteteknek sokkal inkább megfelel azon vezérelv, mellyet a RR intézkedésök alapjául választottak, t.i. hogy kiki otthon a megyében találja fel mindennemű pereinek első biráját. A fő RR védelmezvén a kerületi táblák megmaradását, gyámokul azon gyorsaságra hivatkoznak, mellyel ezen tábláknál állitólag az igazság kiszolgáltatik. Okoskodásukra feleljen meg a 40 esztendők óta folyamatban lévő pereknek nagy száma. És kérdi a szónok, hogy ha nem lehet az otthoni bíróság jótéteményének örvendenünk, mivégett coordináltaték, mivéget tétetett állandó lábra a megyei törvényszék ? Ha nem lehet azon javitást elérnünk, melly ezen elrendezés alapjául szolgált, akkor jobb lesz az alispányi és sz[olga]birói itélő székeket el nem törülni.[13] Azt mondják ugyan a fő RR, hogy a megyék törvényszékei nem birják el gyorsan az igazságszolgáltatás nagy munkáját, ha még a kerületi táblák előtt folyni szokott perek is reájok hárittatnak. De ezen perek négy tábla előtt folyván, bármi számosak legyenek is, 52 megyei törvényszékre felosztva nagy különbséget épen nem tesznek. Aztán ha a városi tanács eddigi tapasztalás szerint is, ámbár csak bizonyos napokban teljesité birói foglalatosságát, gyorsan megbirta a mindennemü városi perekbeni bíróskodást, a megyei törvényszék meg nem birhatná ? Hiszen különben is a pereknek szerfeletti nagy száma nem onnan ered, hogy sok per indittatik, hanem inkább onnan, hogy a meginditottak csaknem örökké tartanak s emiatt a bevégzett pereknek száma a folyvást ujon inditottakkal semmi arányban sincs. Előttünk van a perlekedési rend helyes elintézésének nagy munkája,[14] s csak itt tétessenek meg azon rendeletek, mellyek a felek biztosságát szem elől nem veszitve az igazság gyors kiszolgáltatására megkivántatnak, gondoskodjanak csak velünk együtt a fő RR, hogy a folyamatba hozott per örökké ne tartson, valóban nagyon meg fog a folyó perek száma kisebbedni s a törvényszékek bizonnyal el fogják birni munkájokat és nem lesz szükség az igazságszolgáltatás lassúságának hibáját egy más, szintolly nagy hibával, t.i. az igazságért folyamodás módjának nehezitésével orvosolni ; melly hibának létezését tagadni csak ugyan nem lehet, ha meghagyjuk azon itélőszékeket, mellyeknek fennállása következtében a Bács vármegyei ember Nagyszombatba kéntelen utazni, ha 12000 ftos adósságért akar pert kezdeni.[15] És miért kéntelen ezen távolságoknak terheit viselni ?

[11] Az 1833. dec. 20—21-i kerületi ülések vitáit l.: *Országgyűlési Tudósitások*. II. köt. 497. kk., az 1834. ápr. 21-i országos ülés tárgyalásait : Uo. III. köt. 80. kk.

[12] Az 1791 : 67. tc. szerint a jogügyi bizottság egyik feladata a perrendtartás javítása, „in quantum illam seu maior celeritas processuum, iuncta tamen sufficienti securitate collitigantium, seu vero maius sumptuum compendium postularet".

[13] A szóban forgó ún. pedaneus bíróságra l. előbb a 166. old. 2. jegyzetét.

[14] A perrendtartás reformját felölelő *Ordo processualis* a törvénykezési munkálaton belül a második részmunkálat volt.

[15] Az 1723 : 30. tc. által felállított kerületi táblák hatáskörébe azok az ügyek kerültek, amelyeket az 1715 : 28. tc. kivett az itélőmesteri bíróság hatásköréből ; ezek

mert követelése 12 ezer, nem pedig kétszáz forint! mintha bizony a birónak, midőn adósság felett itél, az ezerek számához kellene itéletét mérni, és nem ahhoz, ha valjon jó, erős és törvényes e a kötelezés ; a törvényesség szabályai pedig, s a kereset igazságának képzete is egyenlők, akármennyi legyen a kereset summája, és igy ha 200 ft. felett itélhet az alispán, vagy szolgabiró, bizonnyal itélhetne egymillió felett is, e miatt tehát kár lenne a pedaneus bíróságokat eltörleni, kár lenne állandó törvényszéket állitani ; de mivel ennek felállitását a helybeli bíróság kipótolhatlan jótéteménye javasolja, ezen vezérelvet summák nagysága miatt megtörni nem lehet, s igy ő újabban is a terhes és szükségtelen kerületi táblák eltörlésére szavaz.

Aminthogy szavazatra tüzetvén a kérdés, Árva, Bács, Torna és Ugocsa vármegyék jelen nem lévén, Szerém pedig nem voxolván, csupán Pozsony, Sopron, Fejér, Mosony, Thurócz, Posega, Sáros, Gömör, Beregh vármegyék és Horvát ország, összesen tehát csak 10 törvényhatóságok pártolák a kerületi táblák megmaradását ; azok tehát a többi 35 megye voxával újabban is eltörültettek.

Szavazat közben BERNÁTH figyelmezteté a Rendeket, hogy ők a pedaneum forumok s a kerületi táblák eltörlését együvé kapcsolták ; a fő RR ellenben azt, a mi összekapcsolva volt, elválasztották s kiszemelték ami tetszett, t.i. a szabad választáson épülő szolgabirói s alispányi székek eltörlését ;[16] ellenben ami nem tetszett, úgymint a kormány nevezésétől függő táblák eltörlése, azt félrevetették. Ő tehát maga részéről kinyilatkoztatja, hogy az összekapcsolt dolognak elválasztását csudálkozással vette, s ezt az izenetben is megemlittetni kivánja, hozzátévén, hogy ha valamelly váratlan esetben a kerületi táblák meg találnának állani, ő a pedaneum forumokat semmi esetre oda nem adja, s ezen visszalépésre szabadságát fenntartja. BŐTHY és VAY hasonlóan nyilatkoztak s kérdék, mi lesz a dologból, hahogy a kormány is oly értelemben nyilatkoznék, s a RR óvással nem élve, a pedaneum forumok eltörlését a törvényhozó test mind a két része közötti megegyezésnek nézni kéntelenittetnék, ellenben a kerületi táblák felett nem egyesülhetvén, ezek in statu quo maradnának. PRÓNAY és HERTELENDY MIKSA feleletül adák, hogy ha illyforma resolutio érkeznék is, a RRnek mindég hatalmukban állana az ellen észrevételeiket megtenni s véleményökhöz ragaszkodni. Mostan tehát ily feltételes válaszra, melly a főrendeknek könnyen rést nyithatna, hogy minden a régi lábon maradjon, annál kevésbé van szükség, minthogy SZABÓ véleménye szerint, a győztes nagy többség fel fogja tudni végzését tartani. De BERNÁTH feleletül adá, principiis obsta sero medicina paratur, és VAY emlékezteté a RRket, hogy a vallás tárgyában s az urbéri V. VII. és VIII. czikelyekben szint ily nagy, vagy talán még nagyobb többség olvadt le minoritássá. Azonban BORCSICZKY s mások többen kijelenték, hogy ők még a kerületi táblák megmaradásának, (a RRket önmagok iránti bizodalmatlansággali vádolás nélkül) fel sem tehető esetére sem állanak el a pedaneum forumok eltörlésétől, mert midőn a két rossznak orvoslásáról van szó, ha mind a kettőt el nem érhetik, készebbek egyiket orvosolva látni, mintsem mind a kettőt meghagyni. E kérdésre nézve a baranyai követek egymással ellenkező véle-

között szerepeltek a zálogos javakat illető és a tiszta adósságok megvételére irányuló ügyek is, 12 000 forinton felül. (Azon alul a megyei bíróság elébe tartoztak.)

[16] A főrendek válasza a szolgabirói és alispáni bíróságok eltörléséhez nem fűz megjegyzést, tehát egyetért a rendek javaslatával.

ményben voltak. KAJDACSY megvallá, hogy neki ugyan úgy a pedaneum forumoknak, mint a kerületi tábláknak eltörlésére utasitása van, de ő Bernáthtal egy véleményben van s kinyilatkoztatja, hogy ha a kerületi táblák megmaradnának, azon esetre az alispányi és sz[olga]birói itélő székeket is meg kivánná tartani. Mire RÉPÁS felállott, és kiki önértelme szerint magyarázván, úgymond utasitását, ő nem Bernáthal, hanem szórúl szóra Nógrád és Torontál követeivel van egy véleményben. A kérdés szavazatra tüzetvén, Bernáthnak inditványa 31 voxal 12 ellen félrevettetett, s a válaszizenet mindenekben a verőczei követ[17] előadása szerint szerkeztetni határoztatván, az ülés eloszlott.

c)

Ugyancsak *martius 19-én* délután Balogh és Szilassy elnökségök alatt kerületi ülést tartván, az országos sérelmek vétettek tanácskozás alá. Tarnóczy volt az előadó kerületi jegyző. Olvastatni kezdvén a sérelmek összeszedésére rendelt küldöttségeknek összesen 248 folio lapra telő munkája, legelőbb is báró Ötvös Ignácnak, mint a küdöttség elnökének kurta jelentése fordult elő, mellyel a munkát az elegy ülésnek bémutatá. Mivel ezen jelentés latin nyelven készült, BŐTHY azt sérelemnek vette, s Hertelendy Miksa és Kocsi Horváth által pártoltatván, miután a küldöttség tagjai magokat az iránt kimentették, hogy ezen elnöki jelentésről semmi tudomássok nincs, az izenetben közértelemmel érintetni határoztaték, hogy a küldöttség elnökének ezen tettét a RR sérelmesen veszik.[18]

Egyébiránt a munka 5 osztályra szakad. Az 1-*ső osztályban* azon közönséges sérelmek, és kivánatok[19] foglaltatnak, mellyeket Ő Felségének felterjesztetni javalt a küldöttség. *A 2-ikban* a vármegyéknek különös (particularia), *a 3-ikban* a társországoknak közönséges és különös, *a 4-ikben* pedig a kir. városok különös sérelmei és kivánatai vannak befoglalva, az *5-ikben* végre azok, mellyeket vagy kihagyatni, vagy illő helyre utasittatni javallott a küldöttség. Felvétetvén tehát az 1-ső osztály, itt 1-ő szám alatt legelőbb azon 1827-ki és 1830-ki sérelmek és kivánatok fordultak elő, mellyekre (HERTELENDYnek elfogadott hozzátétele szerint *kedvező)* királyi válasz nem érkezett.[20] Ezek már fel lévén más izben is terjesztve,[21] mind elfogadtattak, csupán Thurócz v[árme]gyének Körmöczbánya ellen béadott egy kivánata lőn, a jövő ülésben előadandó bővebb értesitéstől felfüggesztve. Érdekes vitatások nem voltak, minthogy a dolog érdemét már a múlt diaeták elfogadták. Ezen ülésben 30 rendbéli gravamenen mentek a RR keresztül.

Bécsből a küldöttség csakugyan viszaérkezett.

[17] Vö. előbb, Szalopek felszólalásával.

[18] A sérelmek és kívánatok összeállitására kiküldött bizottság 1833. jún. 19-én kezdte meg munkáját és 1834. márc. 15-én terjesztette be jelentését az országgyűlésnek. A bizottság elnöke, Eötvös Ignác báró által aláírt rövid latin nyelvű jelentést és az öt osztályra tagolt sérelmeket l.: *Iratok*. II. köt. 57. kk.

[19] Közönségesnek, vagy általánosnak azért nevezték az ebbe az osztályba sorolt sérelmeket, mert nem egyes megyékkel vagy városokkal voltak kapcsolatban, hanem az egész ország szempontjából jelentősek voltak.

[20] A gravaminális küldöttség jelentése azokat a régebbi sérelmeket sorolja ide, „mellyek iránt ez ideig *elhatározó* királyi válasz nem érkezett". L.: *Iratok*. II. köt. 58.

[21] Az 1827. ápr. 3-án felterjesztett sérelmi felírásból két, a máj. 4-én felterjesztettből 19 sérelmet, az 1830-i országgyűlésen felterjesztettek közül pedig 16-ot vettek fel újból a sérelmek közé.

232.

a)

1835. március 26, 27, 28.

Kerületi ülések.

Tárgy: A főrendek módosító javaslatai a vármegyei törvényszékről szóló VI. tc.-kel kapcsolatban.

b)

Előzetes összefoglalás a márc. 26 és 27-i délutáni kerületi ülésekről.

a)

Pozsony, mart. 28, 1835.

Bécsből a küldöttség visszaérkezvén, *martius 26-án* szokás szerint reggeli 9 órakor Sárközi és Bük elnöksége alatt kerületi ülés tartaték. Napirenden volt az *Itélőszékek elrendezésének* sorában A *megyei törvényszékről* szólló *VI. t. cz.* folytatása.[1]

Ennek 1-ső §-ában a kerületi tábláknak a RR által kivánt, de a fő RR által el nem fogadott, ellenben az alispányi és szolgabirói itélőszékeknek mind a két táblán már elfogadott eltörlésén kivül, a KK és RR még azt is javallatba hozák, hogy (kivévén a felségsértést és hűtelenséget büntető pereket) ezentúl a királyi és báni táblák se legyenek első folyamodási bíróságok, hanem minden perek különbség nélkül a megyei törvényszék előtt indíttassanak. A fő RR azon szempontból indulván, hogy az ősiség elve legyen a nemesi rend polgári állásának, s ezzel alkotványunknak talpköve, az abból eredő peres kérdéseket (az úgynevezett juris pereket) egyenesen a fejedelemnek, mint a kiváltságok kútfejének itélőszéke előtt[2] kivánják, az ezeknek elitélésére megkivántatott érett tapasztalás, elvek egysége, s más gyakorlati tekintetekből is, megtartani.

A RR ezen, már első ízben bőven kimeritett tárgyat[3] egyszerűn szavazatra bocsájták; s PEST, SZABOLCS, és GYŐR vármegyéknek, mind a két tábla véleményétől különböző azon kivánságát, hogy a juris perek végett egy külön *Octavale Judicium* állittassék, leginkább HERTELENDY MIKSÁNAK azon észrevételére, hogy eme külön bíróság felállitása is sértené a RR által oly gondosan őrzött alapelvet, melly szerint első bírónak a nemzet által szabadon választott birákat kivánnak, szavazat nélkül elmellőzvén: egyenesen a fő RR véleményére csak Thurócz és Torna, módositásra pedig Nyitra, Honth, Fejér, Mosony, Pest, Pozsega, Verőcze, Szerém, Szabolcs, Gömör, Csongrád és Horvátország szavaztak. Győr nem szavazott, Zala, Zólyom, Árva, Abauj, Sáros. Ugocsa, Arad és Krassó megyék még jelen nem voltak, a többi 27 megye szavazatjával tehát a RRnek előbbi szerkeztetése újólag is megállapitatott. Szavazat közben

[1] A rendek által javasolt törvényszöveget l.: *Iratok*. II. köt. 335. kk., a főrendek módosító javaslatait: Uo. III. köt. 71. kk.

[2] Azaz a kir. Curia főtörvényszékei előtt.

[3] Vö.: *Országgyűlési Tudósítások*. II. köt. 498. kk., III. köt. 80. kk.

többen aggodalmasan tekintvén a fő RRnek azon észrevételét, melly szerint az ősiség elvét alkotványunk talpkövének jelentik, s ez által a polgári törvények sorában előttünk álló és sokak által óhajtott javitások kapuját már előre bezárni kivánják.[4]

A 3-ik §. iránt tett csupán stylaris észrevételök a főRRnek elfogadtatott.

A 4-ik §-ra nézve ismét több rendbéli fontos különbségek forognak fenn. A KK és RR négyre határozták az állandó fizetésű táblabirák számát. A fő RR azt kivánták, hogy a megyéknek szabadságában álljon ezen számot körülményikhez képest szaporítani.[5] BEZERÉDY a RR szerkeztetését védelmezé. A fő RR czélzatát csupán oda látá irányozva lenni, hogy a megyei birák választásába a kormánynak mentől nagyobb befolyást szerezzenek. Ő úgy tartja, hogy a javalt szaporitást a vármegyék különböző helyzete sem kivánja, mert a rendes fizetésű táblabírákon kivül még más időrül időre oda csatolandó táblabirák is részei lévén a törvényszéknek, ezeknek számát szükség szerintén nevelni s elrendelni a megye közönségének hatóságára bizatott. Ellenben a fő RR észrevételének az lenne következése, hogy lassanként csupa állandó táblabirákkal látnák el magokat a megyék, s igy a törvényszék elvesztvén eredeti typusát, melly az állandóságnak, és szabad választásnak kölcsönös mérsékletén alapul, collegialis testületté változnék, a táblabiróság pedig vagy sinecurává alacsonyodnék, vagy a kormány befolyásától függene. DUBRAVICZKY maga részéről ugyan a szabad választás elvének barátja, de a törvénytudósok által még el nem döntött problémának tartja, valjon a pontos igazságszolgáltatás tekintetéből a választás jobb e, mint a collegialitás? Egyébiránt azon félelemtől, hogy majd határtalanul fog a fizetéses táblabirák száma szaporittatni, igen könnyűnek hiszi a menekvést az által, ha maga erszényéből vállalja el a nemesség ezen birák fizetését.

A KK és RR többsége azon nézet által vezéreltetett, hogy csakugyan vannak olly nagy és népes megyék, mellyekben a törvényszéknek több senatusra kell oszlani; ezekben tehát minden senatushoz vagy nem tellenék négy közzül rendes fizetéses táblabiró, vagy legalább nem azon arányban tellenék a változó tagok ellenében, mellyet az alkotó elemek viszonyos temperamentuma kiván; a fő RR javallata tehát szavazat nélkül elfogadtatott ugyan, úgy mindazonáltal, hogy a Felség jóváhagyásának szüksége egészen elmellőztessék s a megyének e részbeni elhatározó szabadsága tisztán fenntartassék.

2-or a KK és RR azt javallották, hogy ezen fizetéses táblabirák a többi köztisztviselőkkel együtt törvényes idő szakasz szerint előforduló tisztválasztás alá essenek. A fő RR ellenben hiszik ugyan, hogy a birói függetlenség nagyrészben a hivatal állandó voltából következtethető, nem lévén azonban még a választás rendszerének tökéletessége felől meggyőződve, ezt most nem sürgetik, hanem azt kivánják, hogy a szükséges tapasztalás megszerzése tekintetéből ezen birák hivatala legalább 6 esztendeig tartson. — A KK és RR között

[4] A polgári törvénykönyv cikkelyeinek kerületi vitája során több vonatkozásban is előkerült már az ősiség fenntartásának vagy eltörlésének kérdése, a haladók azonban minden szavazásnál jelentős kisebbségben maradtak. Vö.: *Országgyűlési Tudósitások*. III. köt. 185. kk., 209. kk., 270. kk., 281. kk.

[5] A főrendek azzal indokolták kívánságukat, hogy a törvényszékek reformja nyomán a megyei törvényszék elé kerülő perek száma erősen meg fog növekedni, „az urbéri tárgyak kétségkivül egy külön itélő tanácsot kivánandnak, a büntető perek pedig most is néhol két, sőt több tanácsokban itéltetnek," ezért szükséges, hogy a megyék szükség esetén királyi jóváhagyással szaporítsák a táblabírák számát. L.: *Jegyzőkönyv*. X. köt. 77.

is sokan voltak a birák állandóságának utasitásuknál fogva baráti ;[6] éltek tehát ez alkalommal, hogy küldőik már egyszer megbukott kivánságának még egyszer megnyissák a vivás sorompóit, ami nekiek meg is adatott s azon kérdés : valjon *állandók legyenek e a törvényszéki rendes birák, vagy pedig időszakonként választás alá esők* ? szavazatra tüzetett. ALMÁSY állandóságra szavazott, mert tapasztalás ád ugymond a birónak szükséges gyakorlati tudományt, pedig ignorantia judicum est calamitas litigantium. BENCSIK ellenkezőn szavazott épen ezen elvnél fogva, mert megtörténhetnék hogy *ignorans* biró választatik ; s ha még ezen *ignorantia* örökös és el nem mozditható is lenne, ez volna a legnagyobb calamitas. BŐTHY maga is nagy csapásnak véli a biró tudatlanságát, de még nagyobbnak a biró despotismusát, s ez ellen kiván mindenek előtt biztosittatni. Egyébiránt örömest reá állana ő az állandóságra, csak némelly előzményeket adjanak meg a KK és RR., t.i. a sajtószabadságot és tökéletes nyilvánosságot a törvényszékeknél. Ezen két csekélység mellett ám legyen a biró állandó, de e nélkül ugyan sohasem. DESŐFY ép azért szavazott az állandóságra, hogy az emlitett s minden tekintetben nagy jótékonyságú előzményeknek kivivására több gyámokaink legyenek. BORCSICZKY is úgy vélekedett, hogy a sajtószabadság felől, mellyet az ország soha el nem vesztett törvényes tulajdonának néz, nem kell kétségbe esnünk ; különben a győzedelemről előre lemondva, győzni bizonnyal nem fogunk. Egyébiránt büntetést kell a rossz biró fejére rendelni s azonnal nem lesz ok despotismusától rettegnünk, vagy a birói állandóságnak minden szabad nemzetnél axioma gyanánt respectált elvét megsértenünk. SZÉLL pedig azon okát adá véleményének hogy ha ki akarjuk vinni, hogy a juris perek is a törvényszék előtt folyjanak, állandó lábra kell azt állítanunk. Végre még SZIRMAY kinyilatkoztatá, miképen Zemplén Rendei annyira ragaszkodnak a birák állandóságának elvéhez, hogy ha ez el nem fogadtatnék, ők a pedaneum forumokat fenntartatni kivánnák. Ellenben FRIM kérdezé : hogy lehetne örökösökké tenni a birákat, miután az alispán van elnökké rendelve, ezt pedig örökösnek kivánni csak senki sem fogja.

Szavazatkor Zemplén, Heves, Csongrád, Temes, Krassó, Sopron, Trencsén, Vas, Nógrád, Liptó, Bars, Győr, Honth, Mosony, Esztergom, Pest, Árva, Thurócz és Posega, összesen 19 megyék szavaztak a birák állandóságára, és igy a többség továbbá is amellett maradott, hogy időszakonként választás alá jöjjenek.

Következett tehát ama második kérdés, hogy hány esztendő legyen a választás megújitásának időszaka.[7] Erre nézve némellyek semmi esztendő számot sem kivántak emlittetni, hanem csak a tisztválasztás törvényes időszakának kifejezésével élni, melly majd annak idején s helyén fog megállapitatni, addig pedig a fennálló törvényes szokás maradand. Mások ellenben a törvényszéki birák választásának dolgát a politicai tisztviselők restauratiojától egészen függetlenül óhajtották tekinteni, úgy, hogy ezekre, mint most teremtett uj, és igy eredeti elrendezést kivánó tisztviselőkre nézve, a hivatal ideje itt meghatároztassék, s ez meg is tarttassék, akár fog hasonló, akár nem a politicai tisztviselők választása iránt rendeltetni. És 25 megye voxaival

[6] A kérdés körül az 1834. ápr. 23-i országos ülésben fejlődött ki élénk vita ; a haladó követek élükön Deákkal az időszakonkénti újraválasztás elve mellett szálltak síkra. Vö.: *Országgyűlési Tudósítások*. III. köt. 89. kk.

[7] A rendek törvényjavaslata erre nézve nem tartalmazott intézkedést. A főrendek azt kívánták, hogy a táblabirák legalább hat évig maradjanak hivatalban. L.: *Iratok*. II. köt. 336., III. köt. 78.

21 ellen a Fő RR véleményével egyetértőleg csakugyan az határoztatott, hogy a törvényszéki rendes fizetésű táblabirák hivatala 6 esztendőkig tartson.

3-or: A választás módjára nézve azt javallották a RR, hogy az eleve tartandó conferentiában szótöbbséggel jeleljenek (candidáljanak) hármat a megye Rendei, ehhez csatoljon szintén hármat a főispán, s e hat candidatusok közzül történjék minden hivatalnál a szabad szavazatú választás. Ezen javaslatra azt mondják a fő RR, miképen ez más szóval annyit tesz, hogy egy eleve tartandó tisztválasztásban fogják a közönségesen egybegyülekezett megyei Rendek a főispán befolyása nélkül kijelelni azokat, kiket másnap táblabirókká elválasztanak. A fő RR pedig úgy vélekednek, hogy az 1790: 12. czikkely szerint az igazságszolgáltatási felügyelés a fejedelmet illetvén, azt a birák választásában a főispányi kijeleléssel gyakorolja. Az pedig, mit ezen régi törvényes jus helyett a KK és RR most a főispányoknak oda engednek, nem egyéb, mint a magva kivételével a héjnak tisztes általadása. A tisztválasztást megelőző conferentiákat, (mellyeket, törvényeink különben sem ösmernek) ugymond továbbá a fő RR táblája, a törvényes szabadság balértelme s az újitás vágya eredeti alakjából egészen kivetkezteté, s ugyan ezen intézet, mellyel a tisztválasztásnak rendesebb és illendőbb ünneplését kelletett volna elősegélleni, a törvénytelen kihágásoknak, *indulatos tsenpeskedéseknek*, és a nemzeti disz kiméletlen letiprásának közönséges próbatételévé lealjasodott. Kivánják tehát a fő RR, hogy a főispányoknak candidationalis jusok korlátlanul fenntartassék.[8]

Erre DUBRAVICZKY inditványba tevé, hogy a főispányi candidatio a törvényszéki birákra nézve nemcsak a conferentia által mérsékeltessék, sőt azon régi törvényeink során, mellyek a táblabirákat szabad szavazattal választatni rendelik, a főispányok ezen hivatalra épen ne is candidálhassanak és minden candidatio nélkül, tökéletesen szabadon, titkos szavazattal (per scrutinium) történjék a választás. Ezen inditvány következésében, némi vitatások folytak a felett, ha szabadságukban áll e a RRnek erre visszalépni, miután előbb bár mérsékelve, de csakugyan fentartották a főispányi candidatiót. Azonban feleletül adatott, hogy a főRR nemcsak el nem fogadták a statusok javallatát, sőt oly változtatást kivánnak, melly azt lényeges állásából egészen kimozditaná. Illy helyzetben tehát tökéletes jusok van a RRnek előbbi javallatjoktul elállani s más határozást tenni.

BORCSICZKY szintén igy vélekedett. Mi, ugymond, elfogadhatóbbá akartuk tenni javallatunkat, könnyitni akartuk az egyesülést, midőn törvényeink ellenére is engedtünk a főispányoknak némi befolyást. Ők pedig ime jussokat, még pedig korlátlan jussokat emlegetnek s candidatiojokkal a bióválasztás szabadságát is ki akarják játszani, mint már a tisztviselők választásának szabadságát kijátszották. De mi ezt teljességgel nem engedhetjük. Én, úgymond, csak azt látom az egész dologban, hogy nem lévén itt a regalisták,[9] a fő RR táblája csaknem csupa főspányokbul áll; s ime oratoroskodnak, mint Cicero pro domo sua. És ime a nemzet szabad választási jussának ellenében főispányi jussokra merészlenek hivatkozni, azon jussokra, mellyekkel oly irtóztató visszaéléseket tesznek! De kérdem én, ezen visszaéléseknek, ezen jussoknak sértetlensége, sőt maga a főispányság is az 1741

[8] A kérdés körüli heves kerületi vitákat l.: *Országgyűlési Tudósítások*. II. köt. 518. kk.

[9] Vö. a 130. old. 14. jegyzetével.

8-ik czikkelybe[10] van e befoglalva, hogy az egy érinthetlen valami? Aztán még a multra nézve is kerekdeden tagadom hogy a törvényszéki táblabirák candidatiójára jusok lett volna valaha. Az 1613 : 24.[11] és több törvények egyenesen ellenkezőt rendelnek, és különben is ez most teremtett egészen uj hivatal, mellyre nézve szokásra hivatkozni képtelenség. Hová megy tehát a főispánok nézete? Csak oda, és egyedül csak oda, hogy a választást denominatióvá tegyék, s itt is úgy tegyenek, mint a magistratualis restauratiókon, t. i. egy protegált kedvencz mellé oda candidálnak két *lehetetlen* embert; s igy reá kénszeritik a nemességet, hogy a protectionatust kéntelen legyen elválasztani; és ily szörnyű viszaélés mellett még azt merik mondani, hogy ők nem korlátolják a választás szabadságát! Én valóban megbotránkozom, hogy a fő RR tulajdon ügyökben illy interessatus izenetet irni nem átallottak.

Bernáth: Három fő tulajdonságot kiván az igazságszolgáltatásnak rendszerében: a biró függetlenségét, a szabad választást és a nyilvánosságot. Ezeknek kettejét legalább feltalálja a pesti inditványban,[12] azt tehát egész kiterjedésében elfogadja. Egyébiránt (imigy folytatá beszédjét) oly két dolgot látok én a fő RR izenetében, mellyre egyátaljában nem hallgathatok. Látom ugyanis először, hogy a tiszai vidéken legalább ösméretlen kifejezéssel élvén, a tisztválasztásra összegyülekező nemességet *indulatos tsempeskedéssel* vádolják. Én Te[kinte]tes RR sok restauration voltam jelen az országban, s azért ön tapasztalásomra hivatkozva ezennel nyilván kijelentem, hogy én minden restauratiokat összevéve, összesen az egész nemességben annyi indulatos tsempeskedést nem tapasztaltam, mint magokban főispány uraimékban; ők valósággal az indulatos tsempeskedők, ő előttök áll századok óta úgy a vallás, mint egy eszköz, mellyet a leggyalázatosab tsempeskedés eszközévé lealacsonyitottak. Főispány uraimékban van hát valóságos fészke azon indulatos tsempeskedésnek, azon törvénytelen kihágásoknak, melly a nemzeti disz kiméletlen letiprásának valódi műhelye. Amint tehát nekiek ezen indulatos tsempeskedést idevetni tetszett, úgy én azt nekiek ezennel egész becsülettel viszavetem. Mondják továbbá a fő RR, hogy az igazságszolgáltatási felügyelés az 1790 : 12. értelmében a fejedelmet illeti. Hát valjon úgy akarják e a fejedelem felügyelését fenntartani, hogy a főispányok tsempeskedésével a választás szabadságát semmivé tegyék? Sikamlós mező ez Te[kinte]tes RR, a fejedelmi felügyelésnek ezen mezeje. Kár a főrendeknek erre vezetni bennünket. Igen jól tudjuk mi, hogy az idézett törvényben fenntartatott a fejedelmi felügyelés, de tudjuk azt is, hogy mellé van irva, *ne ordo juris in ullius favorem turbetur*. És tudjuk azt is, hogy a Királyi Felség általadá birói becsétjét a főtörvényszékeknek és ezek itélnek és kiadják itéletjöket a fejedelem nevében anélkül, hogy neki jussa lenne bétekinteni, hogy minő itélet az, mellyet nevében mondanak. Igy tartotta fel magának nemzetünk a birói just, igy alkudott a dicsőségesen országló austriai házzal, és igy lehet csak a fejedelmi felügyelést érteni, nem pedig úgy, hogy azt a főispányok ürügyül használják, s a nemzet-

[10] Az 1741 : 8. tc.-re l. a 119. old. 1. jegyzetét.

[11] A tc. az igazság jobb kiszolgáltatása érdekében úgy intézkedett, hogy a rendes esküdt ülnökökön kívül a megye a tehetősebb nemesek közül több ülnököt válasszon, akik esküvel köteleztetvén az igazságszolgáltatásban való részvételre, közreműködnek az ítéletek meghozatalában; rajtuk kívül pedig másoknak nem lehet szavuk a perek tárgyalásánál.

[12] L. előbb Dubraviczky inditványát.

nek gondosan őrzött sarkalatos jusát és a választás szabadságát indulatos tsempeskedéseikkel semmivé tegyék.

VAY azon oknál fogva kivánta a candidatio nélküli bíróválasztást, hogy megmenekedjenek a fő RR az izenetben kijelentett aggodalmuktól, mellyet az előleges conferentia által megkettőztetni vélt restauratio felett érezni látszanak.

BŐTHY ellenben egyet értett ugyan a választás szabadságára nézve, de nem a szabolcsi követ nézetéből, mert ő ugyan nem bánja, habár minden idén lesz is restauratio. Ez azon egyetlen egy időpont, midőn a főispányi dicsőség hiúságának egész mesztelenségében áll elő ; midőn az utolsó nemes is egyenlő jusokkal lépvén fel, ezen egyenlőség gyakorlatával semmivé teszi azon hiú fényt, mellyben magoknak olly annyira tetszenek, és érezteti velök, hogy hatalmuk nem Istentől jő. Amit pedig a törvénytelen kihágásokrul és visszaélésekről mondanak a fő RR, azt Ungh vármegye követével egyetértőleg nekiek a szónok is teljes mértékben visszaadja, kinyilatkoztatván, hogy ha régi egyszerűségétől s eredeti méltóságától eltávozott a tisztválasztás nemzeti ünnepe, e vétek sulyát a főispányok viselik ; az ő factióik, az ő indulatos csempeskedésök tiprotta szélt kiméletlenül a nemzeti diszt! Szűnjenek meg factiosuskodni, kövessék pártoskodás részrehajlása nélkül, kötelességök szerint a közbizodalom kívánságait és azonnal visszalépnek a tisztválasztások előbbi diszökbe s méltóságukba. PRÓNAY hasonlókép úgy vélekedett, hogy a bokros visszaélések miatt az ország bizodalmát elvesztett főispányokon önmagokon áll a tisztválasztást eredeti diszére viszavezérleni. Egyébiránt magára a tárgyra nézve szavazat közben többen hivatkoztak ama törvényekre, mellyek a táblabiráknak választását a főispán kirekesztésével egyenesen a megyei nemességre bizzák s Pestnek inditványát, mint ezen törvények typusán indulót pártolák. SZABÓ említést tőn arról is, hogy Sigmond 2-ik d[ecretuma] 6-ik czikkelyében[13] magára a magistratualis tisztválasztásra nézve sincs még a candidatiorul szó s az csupán az 1723 : 56. czikkelybe[14] csúszott bé legelőször ; de oda is csak a jó rend fenntartása, nem pedig valamelly fősipányi jus gyanánt s kétségkivül nem lehetett czéljában a törvényhozásnak, hogy általa a választási szabadságot semmivé tegye.

Zala, Zólyom, Abauj, Ugocsa, és Arad v[árme]gyék jelen nem lévén, Liptó, Veszprém, Fejér, Mosony, Esztergom, Árva, Thurócz, Posega, Szerém, Zemplén, Sáros, Szepes, Gömör, Borsod, Csongrád, Krassó v[árme]gyék, és Horváth-ország, összesen 17 t[ör]vényhatóságok az inditvány ellen, a többi 28 megyék pedig mellette szavaztak, minél fogva Dubraviczkynek inditványa elfogadtatván, a megyei törvényszék táblabiráinak, főispányi candidatio nélkül per scrutinium leendő szabad választása végzésbe ment.

Másnap, *martius 27-én* folytattatván a tanácskozás, a most közlött végzés felett némi vitatások eredtek, amennyiben t. i. némellyek úgy nyilatkoztak, hogy ők szavaztak ugyan a candidatio nélküli választásra, de arra nem, hogy titkos szavazással történjék. VAY ellenben ehhez mint végzéshez szorosan ragaszkodott, nehogy azonban kétség legyen a többség értelme felett, a kérdés

[13] Zsigmond 1435. évi 2. decretumának 2. (nem a 6.) cikkelye rendelkezik a megyei szolgabírák választásáról.

[14] A tc. a főispánnak megyéjében lakásáról és a három évenkénti tisztújításról szól, amelynek során az alispánokat és a többi megyei tisztviselőt az egész megye hozzájárulásával kell választani, mégpedig a valódi, birtokos és érdektelen nemesek közül. Ez a tc. szól arról is, hogy a jelölést a főispán a korábbi alispánnal együtt végzi.

ujra szavazatra tűzetett. Ekkor POSZAVECZ emlékezteté a RRket, minő kedvetlen érzéssel fogadta nemzetünk 1820 táján ő felségének azon rendeletét, hogy a tisztválasztások szavazattal és nem felkiáltással történjenek. De feleletül adatott, hogy a kedvetlenség nem annyira a dolog rosszallásából, mint inkább onnan eredett, hogy a kormány ön hatalmával kivánta azt béhozni. BŐTHY nem is óhajtja a jelen törvényhozásban vezérül venni az országnak régi véleményét s maga részéről az acclamationalis választásnak barátja soha sem lesz. Emlitették még az inditvány mellett gyámokul, miképen egyenesen a felkiáltással választásmód az, mely egy részről a főispányoknak túlnyomó befolyást enged, másrészről a dísztelen kicsapongásokra, az indulatok felhevülésére, nyilvános vesztegetésekre s bizodalom vásárlásokra alkalmat szolgáltat, s ezek által a nemzeti charactert gyökerében megvesztegeti. TARNÓCZY eddig is megbotránkozott afelett, hogy az ordításban gyakorlott éjjeli őrnek, ha nemes ember, annyi voxa volt, mint más tiz embernek. Emlitteték ugyan, hogy a titkolódzás szükségének kimondása nemzetünk characterét homályba veti s függetlenség hijányával vádolja a választókat. De ANDRÁSSY legboldogabbnak tartaná ugyan nemzetünket a föld kerekségén, ha minden tagját egyenként és öszesen függetlennek nevezhetnők, miután azonban tapasztalás mutatja, mennyire sokan vannak, kiknek kebleik mellékes béhatást nagyon is elfogadnak, a titkos szavazatot független szabad választás sikeres eszközének itélte. És a titkos szavazat jeles szótöbbséggel csakugyan el is fogadtatott.

A kérdés alatt levő 4-ik szakasz első pontjának végén még az is foglaltatott, hogy a fent irt módon elválasztandó rendes fizetésű törvényszéki táblabirák legyenek: „viri probatae integritatis, sufficientis juris peritiae, ac ubi et in quantum fieri poterit, praeferenter possessionati". Itt a főRR kivánták hogy a *praeferenter* szó, részint mivel felesleges, részint mivel a jóbirtokú birákat kivánó 1486 : 9. törvénnyel[15] ellenkezik, kitörültessék. A RRnek azonban az lévén értelmök, hogy a birtokosság két különben egyenlő jeles tulajdonságu férfiak között elsőséget adjon ugyan, de a biróban még inkább megkivántatott ész és sziv előtt ne legyen a tudatlan és szivtelen birtokosságnak elsőbbsége, értelmöknek világosb kifejezése végett a szerkeztetést imigy modositák: „ac ubi et in quantum fieri poterit, caeteris paribus praeferenter possessionati".

A szakasznak következő pontjában az mondatik, hogy „akik másoknak magányos szolgálattal vagynak lekötelezve, *vagy mások dolgait mozditják elő*, következésképen az ügyészek is, azon vármegye törvényszékén, melly előtt pereket folytatnak, táblabirói tisztet nem viselhetnek". Ezen szakaszra nézve, nehogy az árvák gyámjai s gondviselői, vagy másoknak teljhatalmazotjai, kik közönségesen a legderekabb férfiak közül választtatnak, a birák számából kizáratni látszassanak, ezen szavaknak *vagy mások dolgait mozditják elő* a főRR által javalt kihagyásában a RR is megegyeztek, elegendőnek találtatván, hogy azon ügyeknek, mellyekben érdekeltetnek, birálásiban részt ne vehessenek. Az ügyészekre nézve azonban szintén szótöbbséggel elhatároztatott, hogy aki ügyész, az egyszersmind törvényszéki biró is nemcsak azon megyében, mellyben pereket folytat, hanem általában nem lehet. PFANSMID emlékeztetésére magában értetődőnek nyilatkoztatatván, hogy ezt nem úgy kell

[15] Az idézett tc. az elharapózott ellenkező szokásra hivatkozva azt rendelte el hogy szolgabirákul ezentúl „boni et digni, beneque possessionati nobiles in quolibet comitatu, ex residentibus eligantur".

érteni, mintha ügyészek birákká nem választathatnának, hanem úgy, hogy elvállalván a bíróságot, az ügyvédi tisztről le kell mondaniok.[16]

Kivánták továbbá a fő RR, hogy azoknak, kik másoknak magános szolgálattal vannak lekötelezve, a törvényszéki bíróságbóli kirekesztése csak a fizetéses táblabiróságra értessék. Ez el nem fogadtatott. Javallották végre a KK és RR, hogy a megüresült táblabiróság helyét főispányi kijelelés nélkül az evégre különösen öszehivandó közgyülés fogja azonnal szótöbbséggel betölteni. Ennek, mint a tisztválasztás rendszerére tartozónak emlitését a fő RR kihagyatni kivánták. De a KK és RR előbi végzésük mellett közértelemmel megmaradtak.[17]

Következett az 5-ik §., mellyben azt javalják a RR, hogy az állandó fizetésű táblabirákon felül még a vármegye közönsége által főispányi kijelelés nélkül, s mindenkor a közgyűlés első napján a törvénykezés folyamatának következő szakasza egész idejére, a megyebeli nemesek közül minden különbség nélkül hat alkalmatos tagok fognak táblabirákká szabadon választatni.

Erre nézve a fő RR hármat javallanak: 1. Hogy ezek választása is főispányi kijelelés mellett történjék. Amit a KK és RR fizetéses táblabirák eránt tett végzésök következésében már természetesen el nem fogadhattak. 2. Hogy nem a megyebeli nemesség közül általában, hanem csak a táblabirák közül legyen a választás. Ez szintén köz értelemmel félre vettetett. 3. Ugy vélekedtek a főRR, hogy fixumokrul fixumokra minden gyülésen táblabirákat választani annyit tesz, mint négyszer egy esztendőben restauratiót tartani s a gazdag és hatalmas perlekedőnek módot szolgáltatni, hogy kénye szerint szerezhessen magának birákat. Ezen tekintetnek fontosságát a KK és RR illőleg méltánylották, s azért némi vitatások után előbbi végzésöknek módositását szótöbbséggel elhatározák.

Martius 28-án tartatott kerületi ülésökben tehát e módositásról tanácskozván, hogy egyrészről a fő RR fontos észrevételének is megfeleljenek, másrészről azonban ezen napidijas táblabiróság kötelességének egy huzombani viselését oly hosszu időre ne terjesszék, hogy a törvény sikere lehetetlené legyen, végre a fő RR véleményéhez (mennyire a szabad választás elve engedé) közelitve abban állapodtak meg: hogy a megyei nemesség közül három esztendőrül három esztendőre főispányi kijelelés nélkül választassanak a fentirt birói tulajdonságokkal felruházott férfiak nagyobb számban; ezek ugyancsak a választáskor sor szerinti lajstromba foglaltassanak s a törvényszéki elnöknek álljon kötelességében, közülök minden senatusba úgy, amint sor szerint következnek, megkivántatott számban (t. i. hatot) meghivni; a megjelenéstől törvényes oknál fogva akadályoztatott tag helyét a közvetlenül sorban következővel tartozván az elnök kipótolni. — Ezen mód által a gyakori választgatás is megelőztetik, a gazdag vagy fortélyos perlekedő ármánykodá-

[16] A rendek ezzel kapcsolatban felhívták a főrendek figyelmét arra, „hogy a pereket folytató ügyvédek helyzete és körülményei a birói tiszt gyakorlatával öszve nem férnek s szükséges a törvényhozásnak elzárni azon utakat és módokat is, amelyekkel az ügyvédek egymáson titkos összefogásaikkal és egyetértéseikkel az itéletek hozásában segithetnének, vagy más hasonló esetre egymásnak itéleti példát készithetnének"; ezért vált szükségessé annak a kimondása, hogy „a pereket valósággal folytató ügyvédek ne csak azon megye törvényszékén, melly előtt pereket folytatnak, hanem más egyéb megyék törvényszékén is táblabirói tisztet nem viselhetnek". L.: *Iratok*. IV. köt. 100. kk.

[17] Azzal érveltek a rendek, hogy a szóban forgó rendelkezés mellett ugyanazok az okok szólnak, amelyek a főispánoknak a jelölésből való kizárását is indokolták. L.: *Iratok*. IV. köt. 101.

sának utja bevágatik, a biráknak kéj szerinti kiszemelése s öszecsőditése megakadályoztatik, s az elnöknek önkénye is lehetetlenittetik.

Ugyanezen szakasz második pontja a fő RRnek javallatához képest eként módositatott : A törvényszéket, ha a helybeli körülmények kivánandják, az állandó fizetésű, és tiszteletbeli táblabirákból feljebbi mód szerint egybeszerkezendő két vagy több tanácsokra is felosztani, nem különben az itélők megkivántatott száma felől gondoskodni a vármegye közönségének törvényes hatóságához tartozik.

Végre azon javallata a fő RRnek, hogy az itéletek kihirdetése, s a jegyzőkönyvek vitele nem külön külön, mint a KK és RR javallották, hanem mindenkor a törvényszék teljes gyülekezetében történjék, el nem fogadtatott.[18]

Martius 28-án egyszersmind elegyes országos ülés is tartatott 12 órakor, mellyben a Bécsbe járt küldöttség jelentését szokottan megtevé.[19]

Martius 29. vasárnapi szünet.

b)

Ami a délutáni gravaminalis kerületi üléseket illeti, ezek is folytaták *martius 26-án* és *27-én* munkálódásikat, Sárközy s Bük elnökségük alatt. Zarka mint ker. jegyző referált.

Miután az 1-ő osztály első pontjában foglalt, 1827-ben s 1830-ban már felterjesztett, de még kedvezőleg elhatározó királyi válasszal el nem enyésztetett, most ismét megnyitandó sérelmek és kivánatok a küldötség munkája szerinti kivánatban áltnézettek, s itt ott kiigazitattak,[20] a küldöttségnek azon véleménye is helybehagyatott, hogy amelly nehézségek és postulatumok 1830-ban a RR által megállitattak, de idő rövidsége miatt a főrendekkel nem közöltethettek, s a mostan benyujtottak sorában elő nem fordulnak, a fő RRhez általküldessenek. Ezekre csak szám szerint hivatkozván az országos küldöttség,[21] a kerületi jegyző megbizatott, hogy azoknak foglalatját összeszedje, s (minthogy 1830-ban még nem szokott volt e munka honi nyelven vitetni) megmagyarositsa.

Következett az 1-ső osztály 2-ik pontja a *magyar nyelvről.* Ennek ügyét ugyanis, mint a nemzetiség legfőbb ereklyéjét, az országnak igen sok törvényhatóságai felfogván, kivánságaikat az 1830 : 8. t. cz.[22] tökéletes sikeresitésén túl a küldöttségnek több rendbeli pontokban előterjeszték.[23]

[18] A rendek indokai : „. . . . mivel a törvényszéki egyik itélő tanács a másiknak dolgait és végzéseit s ezek alapjait természetesen valaminthogy nem tudhatja, ugy meg sem változtathatja, se nem igazithatja ; az itéleteknek továbbá a törvényszéki itélő több tanácsok tudomása, vagy puszta szertartás kedvéért leendő ollyatén kihirdetése semmi hasznot, ellenben a drága időnek káros vesztegetését vonná maga után." L.: *Iratok.* IV. köt. 101.

[19] A márc. 28-i 304. országos ülés naplóját l.: *Jegyzőkönyv.* X. köt. 279., a küldöttség jelentését és az elhangzott beszédeket *Iratok.* IV. köt. 13. kk.

[20] Ismertetésüket l. előbb, 279. old. 21. jegyzet.

[21] Az 1830-i másodosztályú sérelmek közül a 9, 10, 15, 16 és 18—22. számúakról, valamint a városok sérelmeiről volt szó. Vö.: *Iratok.* II. köt. 66.

[22] Az 1830 : 8. tc. összegezte mindazokat az eredményeket, amelyeket az országgyűlés a magyar nyelvnek államnyelvvé tételéért vivott harc során elért. (A főhivatalok és bíróságok magyar nyelvhasználata, kötelező magyar nyelvtudás a hivatalokban,

Mielőtt ezeknek egyenkénti taglalásába ereszkednének a KK és RR, EÖTVÖS TAMÁS előterjeszté, miképen küldői édes anyai nyelvünknek illő méltóságra emelése tekintetéből törvény által eszközöltetni kivánnák, hogy a Korona örökösek s az országló háznak többi királyi herczegei is, már zsenge ifiuságokban a magyar nyelv ösméretében neveltessenek. Az inditványt tevő követ meg van győződve, hogy ha fejedelmeink a hű magyar nemzetnek őszinte bizodalmas szózatját mindenkoron képesek lettek volna idegen tolmácsolásra szorulás nélkül magok megérteni, nem támadott volna oly gyakor balértés, nem támadtak volna viszonyos bizodalmatlanságot nemző félremagyarázások, és soha sem kellett volna nemzetünknek a honi nyelv s általa nemzetiségünk elnyomására intézett idegen törekvés siralmas következményeit gyászolni. Ajánlá tehát inditványát a RR pártfogásába oly eszköz gyanánt, melly a nemzet és kormány között, mind a kettőnek boldogságára fennállani kellő bizodalomat s az uralkodóház eránytunki hajlandóságát örvendetesen elő fogja mozditani.

Inditványa közértelemmel elfogadtatván, alázatos postulatum gyanánt Ő Felsége elébe terjesztetni rendeltetett.

Az ülés többi részletei jövő levelemben fognak következni. Most csak röviden emlitem, miképen Győr v[árme]gyének azon javallata, hogy ennek utánna az isteni szolgálat is magyar nyelven végeztessék s mind a sz[ent]-misék mondása, mind s szentségek kiszolgáltatása magyarul történjék, a küldöttségnek, ezeket a polgári törvényhozás körébe nem tartozóknak itélő véleménye ellenére *szótöbbséggel* elfogadtatott.[24]

Igazitás: A 228. szám utolsó lapján tévedésből az lévén közölve, hogy a Vinodoli kerület nevezetének, tenger melléki kamarai kerület nevezetére javaslott változtatása mind a bevezetésben, mind a 3-ik §-ban elfogadtatott, ezt oda kérem igazitatni hogy el *nem* fogadtatott.[25]

233.

a)

1835. március 26, 27, 30.

Kerületi ülések.

Tárgy: A magyar nyelvvel kapcsolatos sérelmek és kivánatok vitájának folytatása.

b)

Rövid összefoglalás a március 30, 31-i és április 1-i délelőtti kerületi ülésekről: a törvényszékek reformjával kapcsolatos főrendi változtatások további vitája.

ügyvédi vizsgánál a magyar nyelv ismerete, a katonai hatóságok elfogadják a magyar iratokat stb.)

[23] Összesen 22 megye és Szeged városa jelentett be kívánságokat a magyar nyelv ügyével kapcsolatban; ezeket foglalta pontokba és véleményezte a gravaminális küldöttség. L.: *Iratok.* II. köt. 66. kk.

[24] A magyar nyelvre vonatkozó kívánatok sorában a 2/h szám alatt van Győr megye említett javaslata. L.: *Iratok.* II. köt. 68.

[25] Vö. a 254. old. 20. jegyzetével.

a)

Pozsony, april 1-sején, 1835.

Az Itélőszékek elrendezésének jelenleg másodizben vitatott tárgyában tartatni szokott *délelőtti* kerületi ülésekről *martius 29-éig* terjedékenyen megtettem jelentésemet :[1] hátra van tehát, hogy a *sérelmek és kivánatok* ügyében folyvást tartott *délutáni* ülésekről is adjam tudósitásomat.

Martius 26-án a magyar nyelv ügye kerülvén napi rendre, miután Ötvös Tamásnak utóbbi levelemben közlött inditványa elfogadtatnék, a küldöttség munkájának során legelső pont gyanánt jelent meg *Csanád* megyének azon kivánata, hogy a törvények egyik hasábon magyarul, a másikon deákul szerkeztetvén, mindakét nyelvű szerkeztetés egyenlő erővel és hitelességgel birjon. — Erre a küldöttség csak azt jegyzé meg, hogy e tárgyra nézve az ország Rendei már külön felirásba foglalták kivánatikat.[2] — PALÓCZY tehát azon felirás értelmében ezuttal is megujittatni sürgeté, hogy törvényeink nem Csanád kivánsága szerint két nyelven, hanem csak egyedül magyarul szerkeztessenek ; — ami köz értelemmel el is fogadtatott.

Továbbá *Veszprém, Borsod, Krassó* és *Zemplén* vármegyék azon óhajtásukat adták elő, hogy a számos elavult törvények garmadájában elszórt még divatban lévők kiszemeltessenek és hitelesen magyarra forditassanak. — A küldöttség ezen elkülönözést tanácsosnak nem itélvén, a nevezett megyék óhajtását oda módositotta, hogy egy különös országos küldöttség által az egész törvénykönyv magyarra fordíttassék. — TARNÓCZY az élő törvényeknek az avultaktól elkülönözésére s az élőknek honi nyelven kellő rendbeszedésére szavazott. PRÓNAY ezt szépnek, s azt is kivánatosnak találná, hogy nekünk is legyen valahára például a Porosz Codexhez[3] hasonló törvénykönyvünk ; de azon felül, hogy a polgári törvényjavitások osztályának felvételekor a rendszeres Codex alkotása többséget nem nyert,[4] még gyakorlati nehézséget is lát az érintett megyék kivánságában. Ugyanis gyakori eset adhatná elő magát, hogy valamelly törvényt mi élőnek, a fő RR elavultnak tartanák, a kormány pedig talán felében élőnek és felében holtnak nyilatkoztatná, honnan az következhetnék, hogy némelly sok hazafi vérbe került fontos törvénynek sikere ujabban resolutio alá eresztetnék s a kir. sanctio megtagadása veszélyének kitétethetnék. — TARNÓCZY elösmeré, hogy ez nagyon savanyu alma, de véleménye szerint csakugyan belé kell egyszer harapnunk, mert mi módon kivánhatunk pontos teljesitést a végrehajtó hatalomtul, ha némelly törvények iránt magunk sem vagyunk tisztában, élőknek mondjuk e avagy avultaknak. Ő nagyon óhajtaná, lenne már egyszer vége azon amabilis confusionak, melly az egész nemzetre olly igen káros s csak egy bizonyos osztálynak kedvező.

[1] L. az előző levélben, 280. kk.

[2] Az 1833. márc. 30-án felterjesztett feliratban ennél már többet kértek a rendek: azt, hogy „a törvényczikkelyek csak magyarul alkottassanak". L.: *Iratok.* I. köt. 157

[3] A porosz polgári törvénykönyv kidolgozása 1746-tól folyt ; 1835-ben az 1794 febr. 5-én kihirdetett *Allgemeines Landrecht für die Preussischen Staaten* volt érvényben

[4] Az 1834. máj. 24-i kerületi ülésben Deák mutatott rá arra, hogy a tárgyalásra kitűzött *Emendatio legum civilium* „rendszert nem alkothatott, mert csak hijányok kiegyengetésére s foltozásra volt kiküldve" s hogy „naponként érezhetőbb egy systema tizált polgári törvénykönyv hijánya"; ezért azt javasolta, hogy küldjenek ki egy küldött séget, amely a tárgyalásra kerülő munkálatból „egy systematizált codexnek csontvázá dolgozza ki". Javaslatát azonban a rendek nagy szótöbbséggel elvetették. Vö.: *Országgyűlési Tudósítások.* III. köt. 169. kk.

Ötvös Tamás is azt vallá, hogy nagyon botránkozik, törvényeink sorában maiglan is látni olyakat, mint p. o. „Lutherani comburantur".[5] — Azonban e pontra nézve a küldöttség érintett véleménye lőn elfogadva.

2-or : A törvényhozásnak magyar nyelven való gyakorlása után a honni nyelv előmozdítására leghathatósb eszköznek itéltetvén, hogy a törvények végrehajtása, vagyis a kormányzás szinte magyar nyelven menjen, ehhez képest szükségesnek találtatott, hogy miután a magyar tisztviselők már az 1830 : 8. cz[ikkely] rendelete szerint mind tartoznak tudni magyarul, ezentúl minden kormányszékek és bíróságok magyarul folytassák tisztöket, minél fogva

a) Trencsén kívánja, hogy a Helytartótanács minden kigondolható esetekben magyarul s magyar boritékba küldje a törvényhatóságokhoz intézvényeit. — Ez különben is már nagyobb részben eként lévén gyakorlatban, ugy a küldöttség, mint a RR által a körlevelekre (Circulare intimatumokra) is kiterjesztve elfogadtatott. — Vay tudatá a RRkel, miképen Szabolcs v[árme]gye Szücs Albert folyamodására magyarul irván a Cancelláriának, onnan intést vett, hogy magát az 1805.-ki törvényhez[6] alkalmaztassa, s midőn a vármegye tettéhez ragaszkodnék, praesidialiter eltiltatott. — Ezen pont rendeletét tehát a Cancelláriara is kiterjesztetni kivánta. Roskoványi azon különbségre figyelmezteté Szabolcs követét, hogy a törvényhatóságok úgyszóllván nem is leveleznek magával a Cancelláriával, hanem Ő Felségével, reá nézve pedig akkorig világos volt a törvény rendelete, s mi a jövendőt illeti, már dieta elején külön felirásban megkéretett Ő Felsége, hogy a törvényhatóságok magyar leveleit elfogadni, s resolutioit szintén magyarul adatni méltóztassék.[7]

b) Minden törvénykezés magyar nyelven vitessék s addig is, míg ez elérődik, a főtörvényszékek ne csak itéljenek a magyar perekben magyarul, hanem az itéletről bizonyitványokat (literas sententionales), nem különben a feljebbvitt magyar perekben mind az idéző leveleket, mind a felvételeket is magyarul tegyék s tétessék. — Ezt a küldöttség eként elfogadá, a RR azonban Palóczy inditványára hozzátétetni határozák, hogy a Kir. Tábla előtt folyamatban lévő perek, bár deákul kezdettek légyen is, szinte magyarul folytattassanak s itéltessenek.

c) A Magyar kir. udvari Kamara, melly eddig a deák s német nyelvhez *ragaszkodni látszatik*, az 1830-ki törvénybe foglaltassék, és

d) ezen törvény rendeletét ugy a Kamara, mint a Helytartótanács alattvalóira nézve szigoruan foganatba vegye. — Ezt a küldöttség azon hozzátétellel fogadta el, hogy a rendelkezés a bányászi tisztségek minden ágazatjaira is az 1792-ki 8-ik s 1830-ik czikkelyek egybehasonlitásából[8] kiderülő törvény lelkénél fogva kiterjesztessék. — A KK és RR elfogadák a küldöttség véleményét de Kocsi Horváth a királyi kamarának a honi nyelv elfogadásától nyilvános idegenkedése mellett azon kifejezést, hogy a deák és német nyelv-

[5] Az 1525 : 4. tc. 4. § intézkedése : „Lutherani etiam omnes de regno exstirpantur et ubicunque reperti fuerint, non solum per ecclesiasticas, verum etiam per saeculares personas libere capiantur et comburantur."

[6] A magyar nyelvhasználatról szóló 1805 : 4. tc. alapján a Kancelláriához intézett beadványokat két nyelven, latinul és magyarul lehetett irni, a Helytartótanáccsal viszont csak magyarul is lehetett levelezni.

[7] Vö. előbb, a 238. old. 5. jegyzetével.

[8] Az 1792 : 8. tc. egyebek mellett úgy intézkedett, hogy a bányászati ügyet mielőbb a magyar kamarának rendeljék alá és bányászati ösztöndíjat csak magyarok kapjanak ; az 1830 : 8. tc.-re l. a 288. old. 22. jegyzetét.

hez *ragaszkodni látszik*, igen lágynak találván, mert a Kir. Kamara ugymond egy betüt sem irt még soha magyarul, sőt tetőtül talpig német, azon kifejezés igy módositatott : *deák és német nyelvhez ragaszkodik.*

e) Méltó aggodalmat gerjeszt, hogy a magyar véghelyi katonaság egészen német lábra állittatván, s az austriai törvénykönyv rendszabásai szerint kormányoztatván, már olly helyzetben áll, hogy magát mintegy magyarnak sem tartja ; javalja tehát *Győr vármegye*, hogy a magyar törvények tüsténti béhozatalán felül hazai nyelvünk a véghelyekre is egyátaljában kiterjesztessék. — Ezen javallatra azt jegyzé meg a küldöttség, hogy az előleges sérelmek sorában már kimeritetett.

A KK és RR azonban az előleges sérelmeket csupán a magyar törvények szerénti igazgatásra,[9] nem pedig a honi nyelv béhozatalára is látván kiterjesztve lenni, SZABÓ javaslatára Győr vármegye igazságos kivánatát magokévá tévén, elfogadák.

f) A magyarországi várak és ezredek kormányainak és minden katonai intézetnek kötelességül tétessék, hogy ne csak elfogadják a magyar irományokat az ország törvényhatóságitól, (mire a Helytartótanács Békés és Gömör megyékhez intézett leveleiben az 1830 : 8. czikkelyt[10] szorítani akarta,) hanem magyarul is levelezzenek, sőt édes honi nyelvünk a katonaságnál is behozassék. — Ezt a küldöttség elfogadván hozzátétetni javallá, hogy a fő hadi kormányzótól kezdve csak olyanok alkalmaztassanak a magyar katonaságnál, kik magyarul tudnak, — minden hiteles irományok minden honi hiteles helyeknél magyarul készittessenek, — az örökös tartományok törvényhatóságival pedig vagy mindkét részről deákul menjen a levelezés, vagy ha ők eredeti nyelvökhöz ragaszkodnak, a magyar törvényhatóságoknak se tiltassék, hogy hazai nyelven irhassanak. — Ezek a KK és RR által is helybehagyatván, PÁZMÁNDY indítványára hozzájok tétetett, hogy a katonasághoz alkalmazott személyek, ne csak magyarul tudjanak, hanem született magyarok legyenek.

g) A matriculák minden vallásbelieknél magyarul szerkeztessenek. (Elfogadtatott.)

h) Győr vármegye arra is kiterjeszté javallatát, hogy ennek utánna az isteni szolgálat is magyar nyelven végeztessék, és mind a szent misék mondása, mind a szentségek kiszolgáltatása magyarul történjék. Erre azt jegyzette meg a küldöttség, hogy ez a polgári törvényhozás körébe nem tartozik. Ezen eligazító észrevétel némi helybehagyásra látszatott találni, azonban SZABÓ emlékezteté a RRket, hogy régenten, nevezetesen első királyaink alatt, még papi disciplinaris törvények is hozattak a magyar diaetán. De miután VII-ik Gergely pápa a hyerarchiát más lábra állitotta s az a Tridenti zsinat által még jobban megerősittetett, Győr vármegye nem azt czélozza, hogy a disciplina s a kérdéses tárgy is rögtön a polgári törvényhozás körébe ismét visszavonassék, hanem csak azt, hogy miután már három századok múltak el, mióta közönséges

[9] Az előleges sérelmek VI. pontjában a rendek valóban csak azt kérték a királytól, hogy „a törvények értelmében a véghelyeket a Haditanácstól függetlenné tévén, a nádorispán és illetőleg a bán hatósága alá rendelni, és ekként a nádorispáni és illetőleg a báni hivatalok hajdani hatalmát visszaadni, a véghelyek egyéb igazgatását pedig a mostani országgyülésen elhatározandó mód szerint az ország alkotmánya lelkéhez s nemzeti idomhoz alkalmazva elrendeltetni . . . méltóztassék". L.: *Iratok*. I. köt. 176.

[10] Az 1830 : 8. tc. zárómondata valóban csak azt tartalmazza, hogy a magyar és határőrvidéki ezredek, valamint az összes belföldi katonai parancsnokságok a magyar iratokat *elfogadni* tartoznak.

egyházi gyülés nem tartatott,[11] kérettessék meg Ő Felsége, hogy annak tartását eszközölje s eként a szóban forgó kivánat is teljesittessék. Egyébiránt közönséges hitvallomásuk lévén a politicusoknak, hogy a polgári szabadság együtt jár az egyházival, innen jő, hogy minden constitutionalis nemzet ellensége lévén ugy a világi, mint papi despotismusnak, befolyását az egyházi dolgokba is gyakorolja ; kéri tehát a RRket, hogy ha teljességgel nem akarnák itt megyéje kivánságát elfogadni, el ne vessék legalább, hanem függeszszék fel addig, míg egyházi gyülést kivánó több tárgyak is a munka folytában öszegyűlvén, erántok egyszerre megtehetik a szükséges lépéseket. De JÁRMY nem látta szükségét a felfüggesztésnek, s a győri inditványt nyomban pártolja. FRIM kéré a RRket, hagynának fel a vallás tárgyával s gondoskodjanak előbb, hogy honunknak minden lakosa tudjon magyarul. JÁRMY azonban kérdezé, valjon ekkorig tudott e minden ember diákul, aki diák misét halgatott ? Épen ugy nem, mint azon oláh, magyar és tót katona nem tudott németül, kit németül kormányoztanak. Ő ugy hiszi, valamint ezeket magyarul is el lehetett volna kormányozni, az Ur Istent is szintoly szivesen lehet imádni magyarul, mint deákul. PALÓCZY azon thesist állitja fel, hogy a szent misének latin nyelven mondása nem dogma, ami pedig nem dogma, az legyen egyházi dolog bár, a polgári törvényhozás körébe tartozik. FRIM feleletül adá, hogy ha nem dogma is, azonban csak nem lehet a szentmisét annyi féle nyelven mondani, mint amennyi nyelv van hazánkban. S igy valamint külföldi egynyelvű nemzeteknél diákul mondatik a sz[ent]mise, úgy s annyival inkáb aként kell nálunk maradnia, addig legalább, míg a magyar nyelv közönségessé nem lészen. ÖTVÖS azonban annyival inkább Palóczyval tartott, mivel ön tapasztalása szerint nem csak az egyesült görög szertartásuak, de az örmény catholicusok is saját nyelvökön mutatják be Istennek az engesztelő áldozatot ; amit látván csak sajnálkozni kell sorsunk felett, hogy mi hasonlót nem tehetünk. ANDRÁSSY megjegyzé, miképen a sz[ent]mise nem annyira a hiveket, mint a papot illeti, s a hallgatókat csak annyiban, amennyiben jelen vannak. Ha tehát a sz[ent]misét magyarul mondatni határoznák a RR, még inkább kellene határozniok, hogy azon vallásbelieknél, kiknél a hallgatók szorosb részt vesznek az isteni szolgálatban, ez magyarul végeztessék. Ez lenne természetes következése az első lépésnek, de viszont fontolják meg a RR, hogy ha p. o. a pozsonyi német evangelicusoknak magyarul fogják az isteni szolgálatot kiszolgáltatni, sikeres lépést tesznek ugyan a nyelv terjesztésére, de sikerest egyszersmind a vallás kiirtására is. BORCSICZKY ezen logicából azt a következést huzza, hogy eszerint a hyerarchia czélul tüzte ki magának a vallás kiirtását, mert az apáczák egy szót sem tudnak deákul, mégis azon nyelven kell nekiek szajkó gyanánt az isteni tiszteletet végezniök. Egyébiránt úgy látja, hogy Győr vármegye czélirányos javallatával csak a papok ellenkeznének, mert reájok némi kötelesség háramlanék ; szükségesnek látná tehát sanctio gyanánt hozzátétetni, hogy ha magyarul nem mondják a votivalis misét,[12] nem kapják meg a votivumot. Fogadni meri, hogy ezen sanctio mellett lesz a törvénynek sikere. (Nevetés.) FRIM kéri a RRket, ne legyen a vallás tárgyából nevetség ; s miután az

[11] Az 1545-ben megnyílt tridenti zsinat megszakításokkal 1563-ig tartott ; ezt követően az 1869/70-i vatikáni zsinatig nem volt egyetemes zsinat a katolikus egyházban.

[12] Elhaltak lelki üdvéért mondott mise ; díját az elhunyt hozzátartozói fizették, esetleg az erre a célra létesített misealapítvány kamataiból fedezték.

inditvány sem a magyar nyelvet nem terjeszti, mert a nép benne részt nem veszen, sem a magyar nemzet boldogságára nem szolgál, hagyjanak fel annak vitatásával. B. PRÉNYI azonban megvallá, hogy őtet leginkább Esztergom követe birta reá a győri kivánat pártolására. Mert ha csak annyira vesz a nép részt a sz[ent]misében, amennyire jelen van, azon néposztálynak, melly magyarul nem tud, semmi kára sincs benne, ha szintugy nem érti magyarul, mint deákul nem értette ; de aki érti honi nyelvünket, annak vallásosságára is hatással lesz az isteni szolgálatnak magyar nyelven való kiszolgáltatása, mert többé nemcsak testileg lesz jelen, mint eddig volt, s hivatkozhatnék is a szónok egy nagytekintetü magyar főpap (Szepesy) példájára,[13] aki nyilván vallotta, hogy igen hathatósan szolgálna a vallásosság terjesztésére, ha az isteni tisztelet magyarul végeztetnék. CLAUZÁL az Ecclesiasticumra[14] kivánta ugyan a tárgyat halaszttatni, de azon elvhez, hogy ami nem dogma, az a polgári törvényhozás körébe tartozik, szorosan ragaszkodik, hogy pedig a nyelv nem dogma, azt, úgymond, megmutatta egy oly püspök, aki egyébiránt sokat dogmának szokott tartani, amit mi annak nem tartunk. DESEWFFY például hozta fel, hogy Dalmatiában még a sz[ent] Ferencz szerzetbeliek is saját ilyriai nyelvökön végezik az isteni tiszteletet. BUSÁN feleletül adá, hogy azon vidékek a napkeleti egyházhoz tartozván, midőn a napnyugotival egyesültenek, más egyebek között saját nyelvöknek a misében megtartását is egyesülésök feltétele gyanánt nyilván kikötötték.[15]

Szavazatkor Győr vármegye kivánata 22 megye voxával 21 ellen elfogadtatott.

Martius 27-én délután 4 órakor a napirenden lévő magyar nyelv tárgya folytattaték.

A 3-ik pontban a nyelv míveltsége vétetvén irányzatul, azon meggyőződés lőn kifejezve, hogy ez leginkább a Nemzeti Tudós Társaság virágzásától[16] függ ; javaltatik tehát, hogy azon fennálló rendelet, mi szerint minden Magyarországon a sajtó alól kijött könyvbül a Nemzeti Museumnak s a Tudományok Egyetemének egy egy példány szokott adatni ; [17] törvény által a Nemzeti Tudós Társaságra is kiterjesztessék. — Elfogadtatott.

[13] Szepessy Ignác pécsi püspök, aki egyébként a főrendi táblán a nyelvügyben is haladásellenes állásfoglalásaival tűnt ki. Vö.: *Országgyűlési Tudósítások*. I. köt. 109.

[14] Az Ecclesiasticum Operatum a hetedik volt a megvitatásra váró reformmunkálatok sorában.

[15] A szónok állítása nem pontos. A horvát-dalmát területen a IX. század végén terjedt el az egyházi szláv liturgia és a glagolita írás. A római egyház ezt sohasem ismerte el, sőt az egyházszakadás (1054) után a zsinati határozatok egész sorával harcolt ellene ; az egyházi szláv nyelv használata azonban ennek ellenére fennmaradt.

[16] Az Akadémia állapotára l. a 159. old. 10. jegyzetét.

[17] A nyomdák már III. Károly kora óta kötelesek voltak az elkészült nyomtatványokból két példányt a helytartótanácsnak beküldeni. 1780-tól az Egyetemi Könyvtár részére harmadik kötelespéldányt vezetnek be. *(OL, Helytartótanács, Dep. lit. pol. Univ. Budensis 1780. Fons 16., pos. 23—26.)* 1802-ben a Nemzeti Múzeumot alapító Széchenyi Ferenc gróf kérésére az alapítványról szóló 1802. nov. 26-i királyi döntés a nyomdákat és szerzőket négy példány beszolgáltatására kötelezte ; a négy példányból kettő Bécsbe került — feltehetőleg az udvari és az egyetemi könyvtár részére — egyet-egyet pedig a pesti egyetemi könyvtár és a Nemzeti Múzeum könyvtára kapott. Széchenyi Ferenc gróf 1804. febr. 20-i felterjesztésében panaszkodott, hogy a nyomdák nem tartják be a rendeletet, mire a helytartótanács 1804. febr. 28-i rendeletében szigorúan utasította az illetékes hatóságokat, hogy a kötelespéldány-rendelet betartását ellenőrizzék.

4-ik pontban a nyelvnek terjesztése van czélba véve,[18] s erre eszközül a tanitás kijelölve, mire nézve javaltatik :

a) Hogy a magyar nyelv tanitása minden falusi és kisebb oskolákban haladék nélkül béhozassék. Különösen Győr vármegye kivánná, hogy a tudományoknak diák nyelven tanitása csak az ötödik gymnazialis osztályban kezdődjék, s a magyar nyelv némelly tudományokra még a bölcselkedési és törvénytanitási osztályokban is kiterjesztessék.[19] A küldöttség ezen pontot a tudományos rendszeres munkába tartozónak itélte[20] s itt csak azon általános óhajtást véli kijelenthetni, hogy a magyar nyelv tökéletes béhozása köz és legfőbb nemzeti kivánság. Bezerédy azonban ezen óhajtás kifejezésével meg nem elégszik ; mert a teljesülésnek nem foglalja magában semmi positivus eszközét. Anélkül, hogy a tudományos rendszeres munkának mélly visgálgatása kivántatnék, kiki forrón kéntelen érezni, miképen nemcsak a honni nyelv előmozditása, de az elmebéli s tudományos kifejlés könnyitése tekintetéből is nem szükség hosszú vitatás annak támogatására, hogy a tanitási nyelv magyar legyen. Most egy olly nyelven taníttatnak a tudományok, melly mindenkire egyiránt holt, egyiránt idegen ; ki az, aki sajnosan nem érezné, melly nyommasztó súllyal feküsznek e miatt intellectualis kifejlésünkön a diák nyelv bilincsei ? Aki nem tud magyarul, a tudományos nevelésben nemcsak nem veszit azáltal, ha magyar nyelven fognak tanittatni a tudományok, sőt nyer, mert eddig sem anyanyelvén, hanem holt latin nyelven tanult, ezentúl pedig élő nyelven tanúland, ami minden esetre könnyebb. Aki pedig tud magyarul, az véghetetlent nyer, ha olly nyelven tanulja a tudományokat, melly nyelv előtte nem idegen. Ezáltal tehát semmi magános érdek nem sértetik, a házi viszonyok gyengéded tekintetei közül semmi sem illettetik, semmi lemondás, semmi kedvetlen kényszerités nem parancsoltatik. És igy kivánja, hogy nemcsak minden oskolákban rendesen tanittassék a magyar nyelv, hanem közönséges tanitó nyelvnek is a latin nyelv helyébe minden halogatás nélkül béhozassék. — Tolna követének ezen inditványa köz helybehagyással lőn elfogadva s a szerkeztetésbeni előadás szerint Alsó-Tót-, Horvát-, és Dalmátországokra is kiterjesztetni javaltatván, Palóczy ezen kifejezést *társországok* nevezetével felcseréltetni kivánta ; ami el is fogadtatott, ámbár Busán előterjeszté, hogy küldői ezen, még a Pragmatica Sanctióban is megtartott nevezet felcserélésében sérelmet találnak. Egyébiránt jelenté, miképen küldői teljes lélekkel hozzá járulnak ahhoz, hogy a magyar nyelv nállok is rendesen tanittassék.

b) Mind a lelki pásztoroknak, mind pedig egyéb nemű tanitóknak kötelességül tétessék a magyar nyelv terjesztése, következőleg ezek egy részről jutalmak által serkentessenek, más részről ezen hivatalok betöltésénél a magyar nyelv tudására nem csak előlegesen ügyeltessék, de minden vallásbelieknél

[18] „Arra, hogy a magyar nyelv az egész magyar hazában uralkodjon, nemcsak annak kipallérozása, de terjesztése is megkivántatik, minthogy csak ugy kormányoztathatik az egész magyar nyelven, ha azt mindenki tulajdonává teszi." L.: *Iratok.* II. köt. 69.

[19] A magyar nyelv kötelező tanitása, illetőleg a magyar nyelven történő oktatás kiszélesitése 1790-től szinte minden országgyűlésen szerepel a rendek kívánságai között, anélkül, hogy közel egy fél évszázad alatt jelentős előrehaladás történt volna ezen a téren. A kérdés történetének rendkívül alapos feldolgozását l. Szekfü Gyula munkájában : *Iratok a magyar államnyelv kérdésének történetéhez 1790—1848.* Bp. 1926.

[20] A Literarium Operatum a nyolcadik volt a rendszeres munkálatok sorában.

csak olly plébánosok, lelki pásztorok, káplányok és segédek rendeltessenek, kik magyarul tudnak.[21]

PFANSMID azon aggodalmát nyilatkoztatá, hogy ha ezen megszorítás tétetik a lelki tanitók iránt, Szepes vármegyének népessége a vallásos oktatásban szenvedni fog, mert szegény dotátiói nem nyujtanak elegendő módot, hogy ilyes férfiak közikbe jőjjenek. Csak oda kivánta tehát az intézetet vitetni, hogy akik papi s tanitói hivatalra szánták el magokat, az oskolákban magyarul tanittassanak. — Erre PLATHY, Liptó v[ármegye] követje meleg részvéttel szólván a magyar nyelv mellett, nemcsak kérelemnek kivánja nézetni ezen pont foglalatját, hanem miután az 1830 : 8. t. cz. megalkottatott, egyenesen sérelemnek veszi, ha törekszünk az ellen, mit a törvény rendel.[22] Szerencsétlennek vallja megyéjét, hogy az édes honi nyelv terjesztésére szükséges eszközökben mind ekkorig szükölködnie kelletett. Ugyanis fájdalmas érzéssel tudatja a RRkel, miképen a szepesi püspökség megyéjében nemcsak azon lelki tanítók, kik plébániákkal megadományoztattak, a törvény ellenére magyarul nem tudnak, sőt kivévén a legujabb időt, a praeparandiában[23] még magyar nyelvtanitó sem volt ; azon püspöki megyében tehát a honi nyelv terjesztésére semmi buzgóság sem mutatkozott. PFANSMID válaszolt : Liptó követe, úgymond, szerencsétlennek vallotta megyéjét ; s úgy látszik dátumai, mellyeket a szepesi püspökségről szerzett magának, szintúgy szerencsétlenek. Mert mondhatja a RRnek, hogy a szepesi püspök[24] jó magyar, a káptalan kanonokjai mind tudnak magyarul s a seminariumban is tanittatik a magyar nyelv. Ha tehát Liptó v[árme]gye nem haladott elő a magyar nemzetiségben, ennek korántsem a szepesi püspök az oka, hanem egyéb körülmények között az is, hogy valamint Szepesnek, úgy Liptónak is népessége nagyrészben evangelicus lévén, ezek elegendő tehetséggel nem birnak, hogy magoknak magyarul tudó lelki tanitókat szerezhessenek. PLATHY ismét felelt, hogy ő, úgymond, ezeket jól tudja, de azért állitása mellett marad, s midőn egyrészről kéri követ urat, előterjesztésének hitelességét kétségbe ne vegye, másrészről példákat is kész előhozni. Nevezetesen a magyarul tudó szepesi püspök tavaly Szentmihályra saját titoknokát nevezé ki plébánosnak, aki magyarul nem tud. Rosenbergán a piaristáknak (Liptóban egyetlen egy) collegiumában[25] több esztendőkig magyar nyelv tanitó nem is volt. s a t. PFANSMID válaszul adá, hogy ha magyarul nem tudó plébános neveztetik a püspök által, azon földesurak hibája, kik ilyeseket praesentálnak. E szóváltásoknak vége szakittatván, a fent előadott *b)* pont elfogadtatott.

Feljegyzé még azt is a küldöttség hogy ezen ponthoz, kivévén annak utólját, Thurócz vármegye is hozzájárul. Erre JUSTH panaszkép terjeszti elő : hogy egyes megyék előadásait sérelem avagy kivánat gyanánt el, vagy nem fogadni a RR többségének hatalmában áll ugyan, s ő ennek mindég térdet fejet fog hajtani, de viszont minden törvényhatóság megkivánhatja hogy mit a küldöttségnek bényujt, az hű kivonatban adassék elő. Ez Thurócz megyére

[21] „Ezen egyes ponthoz, kivévén annak utolját, Turócz vármegye is hozzájárul." L.: *Iratok*. II. köt. 70.

[22] Az 1830 : 8. tc. 4. §-a értelmében a jövendőben közhivatalra nem alkalmazhatók olyanok, akik magyarul nem tudnak.

[23] Szepeshelyen, a szepesi püspök és káptalan székhelyén volt az egyházmegye papnevelő és tanítóképző intézete.

[24] Bélik József volt 1823 óta a szepesi püspök.

[25] Rózsahegyen 1729-ben telepedtek meg a piaristák.

nézve, a kérdéses pontnál nem történt, következőleg kiigazitást kérvén, azon megye kivánatát felolvassa ; melly többek között azt is foglalja magában hogy a deák nyelvvel élés a törvényhatóságoknak szabadságában álljon. Erre több követek oda nyilatkoztanak, hogy Thurócz kivánata az 1830 : 8. czikkelyel s a honi nyelv elővitelére irányzott nemzeti buzgóság kötelességével ellenkező, az tehát el sem fogadható ; de Justh állhatatosan amellett maradott, hogy a RRnak jusok van megyéje kivánságára határozni, amit tetszik, de hogy határozhassanak, úgy kell az expositiót szerkeztetni, ahogy ő kivánja. Némi vitatás után az határoztatott, hogy itt közönséges nemzeti kivánatok lévén előterjesztve s a kérdéses pontban egy megye sem neveztetvén, Thurócz megye kivánsága is annál inkább ki fog maradni, mivel a honi nyelv előmozditására szánt pontban ellenkező irányal, megszoritásra czélzó kivánatot elfogadni nem lehet ; majd a II-ik fő osztályban, a megyéknek particularis kivánati között Thurócz v[árme]gye elő fogja terjeszthetni javallatát, s a RR úgy fognak eránta határozni, amint jónak itélendik.

Martius 28-án az előbbi levelem értesitésébe foglalt országos ülés közbejötte miatt délután kerületi ülés nem tartatott. *Martius 29-én* vasárnapi szünet.

Martius 30-án kerület, délután 4 órakor. Elnökség : Majthényi, Almássy. Előadó ker. jegyző Zarka. Következett a magyar nyelvet tárgyazta sérelmi és kivánati fejezet 4-ik pontjának folytatása :

c) Hogy az oláh mesterek s papok ó-aradi praeparandiájában magyar nyelvet tanitó szék felállitására szánt fizetés, mellyet a Helytartótanács az intézet alap értékének elégtelenségét vetvén okul megtagadott, eszközöltessék, s

d) sz. kir. Szeged városában az egész hazára kiterjedő magyar praeparandia, vagyis magyar nyelvtanitókat nevelő intézet állittassék. Ezen pontok úgy a küldöttség, mint a RR által elfogadtattak.

5-ör elrendeltetvén a tanitás, legbizonyosb eszköz gyanánt javaltatik, hogy a magyar nyelv tudása minden hazafinak kötelességül tétessék. Ehhez képest Győr vármegye óhajtja, hogy az 1830 : 8. t. cz. 4-ik §-sa[26] a társországokra is kiterjesztessék. Erre nézve a küldöttség elegendőnek vélte a nemzeti köz kivánságot arra kifejezni, hogy a társországok a magyar nyelv terjesztésén minden módon iparkodván, az egész haza óhajtása teljesedését mihamarébb lehetővé tegyék. A RR azonban HERTELENDY inditványára a felhivott törvény rendeletét Magyarországban minden halogatás nélkül tüstént teljes foganatba vétetni rendelvén, Győr vármegye kivánságát a társországokra nézve is egész terjedelmében elfogadták ; ezeknek mindazáltal BALOGH javallatára 10 esztendei haladékot engedtek.

Ezen pont folytában Veszprém vármegyének azon kivánsága van feljegyezve, hogy mivel a magyar nyelvnek számos áldozatokkal eszközölni kivánt terjedése leginkább a királyi városoknál talál ellenkezést, országosan elhatározandó bizonyos idő mulva a kir. városokban polgári jogot a magyar nyelv tudása nélkül senki ne nyerhessen. Mire azonban a küldöttség azt javalja, hogy Veszprém kivánata valóságos erőltetést foglalván magában, el ne fogadtassék.

KOCSI HORVÁTH kéri a RRket, hogy ha megyéje megérdemlené is némileg az erőltetés vádját, azt a nemzeti nyelv iránti buzgóságnak tulajdonítni

[26] L. előbb, a 296. old. 22. jegyzetét.

méltóztassanak, pedig mi fontos tárgy legyen ez ? Azt a KK és RR legerősebben kifejezték, midőn kimondották, hogy nyelvünkkel nemzeti létünk van összeköttetve. Nem állitja a szónok, hogy azon ellenkezés vádja, mellyet megyéje kivánságának okául felhozott, minden kir. városokat terhelné ; Debreczent, Szegedet, Budát s némelly másokat bizonnyal nem terheli, (valaki Pozsony városát kérdőleg emliti,) nem bánom, ha tetszik Pozsonyt is kiveszem, mert itt csakugyan roppant haladását tapasztaljuk a nemzetiségnek, miután 1830 óta annyira ment a város, hogy *Schneeweisz gasse* helyett *Hófejér utszát* olvashatunk a szegletház falán. (Kacaj.) Sajnálkozva kell azonban megvallanom, hogy a honni nyelv iránti buzgóság lelkét sok kir. városokban épen nem tapasztalhatjuk. Ha nincs igazam, hazudtoljanak meg, örülni fogok ha csalatkozám, de nyilván kérdem, mit tettek a nemzetiségért ? Semmit, és ez az, ami küldőimnek érzékenyen fáj, s ez volt oka előterjesztett javallatuknak.

KRICSKE : Bátran hivatkozik az országos naplókönyvekre, hogy 1811 óta lévén szerencséje Lőcse városának az országgyűléseken képét viselni, mindenkoron meleg részvéttel egyesült azon óhajtásban s buzgó törekvésben, hogy a magyar nyelv édes hazánk minden vidékein közönségessé tétessék. De valamint más izben, úgy most is nyilván kijelenti abéli meggyőződését, hogy az annyira óhajtott czél sikeresitésére nem a legczélirányosb eszközöket használtuk. Állitásának czáfolhatlan bizonságaúl a tapasztalásra hivatkozik. Im! egy fél század óta nem ment annyira a honi nyelv, mint a mennyire Jósef császár 10 esztendők alatt a németet vitte. A különböző eszközök ezen különböző sikerének egybehasonlitása a hazai nyelv közönségessé tételére választott eszközöknek elégtelensége felől nem hágy kételkednünk. És ámbár soha sem fogja tagadni, hogy ezen nagy és fontos tárgyban némi szoritó módokhoz is helyesen lehet a RRnek nyúlniok, úgy véli mindazáltal, hogy a biztosan czélra vezető út egyedül csak a nevelés lehet, ha t. i. általában az egész országra nézve törvény is hozatik, és szigorun is teljesittetik, hogy a magyar nyelv a legelső oskolától kezdve tanitassék, s nevelési nyelvvé emeltessék. SZABÓ és EÖTVÖS a veszprémi inditványt pártolák, mert igazságosnak vélték, hogy kik honunk jótéteményivel élni akarnak, velünk a nemzetiségben egyesüljenek. VÁGHY korántsem tagadja, hogy az irányzatba vett nagy és szent czélnak eszközlése némi kénszeritést is el nem fogadhatna ; erősen hiszi mindazáltal, hogy az eszközök választásában a Status jóvoltának sokoldalú tekinteteit gondos előrelátással figyelembe venni szükséges. Hová vezetne a veszprémi javallat ? Valjon nem épen szerfelett népes, s a kéz- és gyár-művészség, a kereskedés szorgalmában fájdalom nagyon is elmaradott hazánkra nem fogjuk e egy szájjal lélekkel kivánatosnak vallani, hogy külföldi iparkodás telepedjék közinkbe s még nagy részben szunnyadó nemzeti erőnket felélessze ? Hát valjon mivel nem tudnak magyarul, az ügyes angol, franczia, német gyárnokok és kézmivesek előtt be fogjuk e zárni hazánk határait ? El akarjuk e szigetelni magunkat a gyors léptekkel haladó Európa fejlődésétől ? S nem fogunk e inkább örülni jöttöknek, amint örültek elődeink, kik sz. István ideje óta az idegenek megtelepedését nemcsak nem nehezítették, sőt kedvezésekkel halmozzák s különös pártfogással édesgeték ?Midőn a Nantesi edictum viszahuzásából[27] következett vallásos üldözések miatt Franciaországból több mint százezer ügyesen szorgalmas, iparteljes hugonoták kivándorlottak, visszataszította

[27] A hugenották vallásszabadságát és politikai jogait biztostó nantesi edictumot 1598-ban adta ki IV. Henrik ; visszavonására 1685-ben, XIV. Lajos alatt került sor.

e 1-ő Fridrik porosz király a munkás vándorokat, mivel németül nem tudtak ? Korántsem, sőt nyilt karokkal fogadá az előrelátó bölcs fejedelem s ennek köszönhetni nagy részben országának gazdagságát ; mert ők voltak elsők, kik a földmivelő iparhoz az industrialis szorgalmat csatolák s elhinték a szemlátomást növekedő gazdag gyümölcsök magvait. Kedvesen intve áll előttünk ezen szép példa Te[kinte]tes RR! Fogadjuk mi is nyilt karokkal az ügyes hasznos idegent, hadd jöjjön közinkbe, részesüljön jóvoltinkban, segitse viselni terheinket s mozdítsa elő velünk egyesülve nemzeti jólétünket. Tárvák a Te[kinte]tes RR előtt a czélirányos eszközök tárházai, mellyek a nemzetiség kitűzött szent czéljának elérésére materialis kárt nem okozva biztosan vezérlenek ; ezek használtassanak, s bizonnyal önhasznuk végett iparkodni fognak a városi lakosok tudni magyarul.

A vitatások folytatása következni fog. Végre NOSZLOPY oda módositá az inditványt, hogy aki az országban született, ha csak magyarul nem tud, a törvény sanctiojától számitott 10 esztendő mulva a királyi városokban polgári jogot ne kaphasson. Ez e szerint el is fogadtatott. De az okok hasonlatosságánál fogva másnap, *martius 31-én* ÖTVÖS inditványára az is elhatároztatott, hogy a magyarul nem tudó hazai lakos se nemesi levelet, se királyi adományt ne szerezhessen. Ez napon egyszersmind a *Ludovicea katonai intézetről* szólló 3-ik s a *Só árának meghatározásáról* szerkeztetett 4-ik sérelmi pontok, — ma, *april* 1-őjén pedig heves vitatások után a *Sónak felemelt áráról* készült 5-ik pont bérekesztéseig terjedett a tanácskozás. Ez utolsóra nézve az lévén kérdés alatt, ha valjon a só fogyasztás aránya szerint részesitessenek e a törvényhatóságok a sónak felemelt árából eredő közfundusban, vagy pedig PALÓCZY inditványa szerint diaetaról diaetara határoztassék el, folyvásti tiszta számadás mellett azon fundusnak minő közczélra fordítása. Fájdalom (véleményem szerint legalább fájdalom!) Smidt Status Oeconomiája[28] elveivel egyenest ellenkezőn dőlt el a kérdés, t. i. az úgyis csekély erő még nagyobb eldarabolásának elvére épült elsőbb vélemény nyert többséget.[29]

b)

Ugyancsak *martius 30-ik* s *31-ik* és *april 1-ő* napjain a reggeli ülésekben, Majthényi (s részint Luka) és Almásy elnökségük alatt az itélőszékek elrendezésének munkálata folytattaték ; s a vármegyei itélőszékekről szólló 6-ik t. czikknek hátralévő része, a turopolyai itélőszékekről rendelkező 7-ik, a praedialisták bíróságáról 8-ik, a Jászkun, Hajdu kerületekről és szepességi 16 városokrul 9-ik, a tárnoki székről 10-ik, a banalis tábláról szólló 11-ik törvényczikkelyek az előbbi végzéseknek igen kevés változtatással meghagyásával bérekesztettek.[30] Most a Királyi Tábla (12. cz[ikkely]) van tanácskozás alatt s ennek első §-nál 26 voxal 18 ellen némi viszalépéssel az határoztatott, hogy a *felségsértést* és *hütlenséget bosszuló* perekre mint legnagyobb fontosságuakra is

[28] Smith, Adam, *Inquiry into the nature and causes of wealth of nations* c. nagyhatású közgazdasági munkájának elvei a magyar liberálisok körében is ismertek voltak.

[29] A kérdések részletes ismertetését l. a következő számban.

[30] A sorrakerült törvényczikkeknek a rendek által megállapított szövegét l.: *Iratok*. II. köt. 338. kk., a főrendek módosító javaslatait velük kapcsolatban : Uo. III. köt. 83. kk. A Kossuth által mellőzött viták eredményeként kialakult újabb rendi izenetnek az országos ülésben is megvitatott és megerősített szövegét l.: Uo. IV. köt. 104. kk.

kiterjesztessék a különben általánosan elfogadott azon elv, hogy ezek is nem (mint eddig volt) 2, hanem 3 bíróság itéletén menjenek keresztül.[31] Mik legyenek ezen három bíróságok? Hólnap fog elhatároztatni.

234.

1835. március 30, 31, április 1—4.

Foglalat:[1] *a) Délutáni kerületek, tárgy:* [I.] *Sérelmek és kivánatok ú. m. magyar nyelv, Ludovicea, só árhatározat, a felemelt só ár felosztásának aránya.* [II.] *Rövid jelentés a lengyel ügybeni végzésről. — b) Délelőtti kerületek, tárgy: Fororum coordinatio, felség sértési s hütlenségi perekben articularis bíróság itél.*

a)

Pozsony, april 4-én, 1835.

[I.] Folytatása a *30-ik martiusi* délutáni kerület vitatásainak, Veszprém v[ármegy]e azon kivánsága felett: hogy aki magyarul nem tud, a kir. városokban polgári jogot ne kaphasson.

Borcsiczky: Sopron városa követével[2] egy értelemben lévén, nagyon károsnak tartaná, ha visszataszítanánk a honunkban telepedni kivánó külföldi szorgalmat, képzőmüvészetet és kereskedést. Hogy a kir. városokban úgy, valamint a kormány s közigazgatás bármelly más ágában is hivatalt senki ne viselhessen, aki magyarul nem tud, az helyes, czélirányos és igazságos is; de nyelv miatt valakit a polgári jusokból kirekeszteni helyes nem lenne.

Bezerédy kérdé a RRket, mit is nyerne honunk vagy nemzetiségünk a veszprémi javaslat elfogadásával? Talán azt, hogy több magyar polgárunk lenne? Korántsem; hanem csak azt, hogy kevesebb polgárink lennének. Törvényhozásnak nem is tanácsos a házi élet magános körébe szerfelett béavatkozni; ha valakinek eszébe jutna törvény által kiszabni, hogy házi körükben frakkot vagy dolmányt viseljenek e a Status polgárai, azt nevetséges despotismusnak méltán nevezhetnők; ellenben a közdolgok folytatásának, s a közigazgatás minden ágainak külső s belső elrendezése szorosan a törvényhozás körébe tartozik, elannyira, hogy e részben csak kötelességünket teljesitenénk, ha nemcsak javasló s előmozditó, de sőt kénszeritő

[31] Felségsértési és hűtlenségi ügyekben 1790-ig az uralkodó által külön kiküldött bíróság ítélt. Az 1791 : 56. tc. úgy intézkedett, hogy ezek az ügyek ne vonassanak el az ország rendes bíróságaitól, hanem a királyi tábla elé kerüljenek. A törvényszékek elrendezése során a rendek úgy döntöttek, hogy mivel az elfogadott elv szerint minden pernek három bíróság előtt kell megfordulni, a felségsértési és hűtlenségi perek is első fokon a megyei törvényszék előtt kezdődjenek. Vö.: *Országgyűlési Tudósítások.* II. köt. 507., III. köt. 81. — A főrendek ezzel nem értettek egyet s a rendek helyet is adtak észrevételeiknek, amennyiben korábbi határozatukat oda módosították, hogy a szóban forgó esetek „A Királyi Tábla, mint első folyamodásu bíróság eleibe terjesztessenek, onnan a Hétszemélyes Táblára s végre az országgyülésről országgyülésre választandó törvényesen kijelelendő országos legfelsőbb bíróságra vitessenek feljebb". Így értendő Kossuth homályos közlése a második rendi izenet szövege alapján: *Iratok.* IV. köt. 110.

[1] E számtól kezdve Kossuth maga foglalja össze az egyes levelek élén azok tartalmát; a kötet szerkesztője által eddig készített összefoglalás ezzel fölöslegessé válik.

[2] Lőcse követe, Kricske mondta a fentieket. (298. kk.)

módokhoz is nyúlnánk. Véleménye szerint tehát e részben téve lesz, amit tennünk kell, ha már 1830-ban törvényt alkotván, hogy aki magyarul nem tud, hivatalt ne viselhessen, ezen törvénynek lépcsőnkénti haladás szerinti természetes következésében most azt határozzuk, hogy a bíróság és közigazgatás minden ágazatjaiban egyedül a magyar nyelv használtassék. Ezen rendeletnek sikere kétségkivül a magános életre is önként ki fog terjedni anélkül, hogy kellemetlen kényszerités vagy méltatlanság alakját viselné, mert egyebet nem tesz annál, hogy egy holt nyelvnek helyébe, mellynek tanulása különben is olly temérdek fáradságba kerül, a hazai nyelvet helyhezteti.

Ezek szerint tehát a veszprémi javaslat úgy, amint eredetileg előterjesztették, kevés pártolókra találván, NOSZLOPY oda módositá küldői kívánságát: hogy akik benn az országban születtek, egy bizonyos határidő, p. o. tiz esztendő múlva ha magyarul nem tudnak, a kir. városokban polgári jussokat ne nyerhessenek.

BŐTHY: Kedvetlen érzést tapasztal keblében a tanácskozás folyamatjával ébredni. Im! Magyarországban a magyar törvényhozás közepette arról tanakodunk, ha legyünk e magyarok? és mennyire legyünk, mennyire nem? A szónok azt hiszi: nyelv teszi a nemzetet. Mig nyelve él, a nemzet végképen meg nem halt, bár a világ részeiben bujdosva hordozza is magával hon vesztett házi Isteneit; de vegyük el nyelvét, s ön hazájában idegen, vándor leszen. Ő angolt képzelni sem tud magának, hogy az angol ne legyen, nem francziát, aki nem franczia, s mondjanak bár akármit is, ő nagyra becsüli az angolban ama nemes büszkeségü nemzetiséget, hogy nyelvét széles e világon magával viszi, s ha csak maga van is angol egy városban, azt kivánná, hogy érette az egész város angollá legyen. Jól tudja azonban, hogy csak Istennek hatalmában áll azt mondani „legyen világosság és lőn", mi egy bűbájos vesszőnek varázs ütésével egyszerre mindent magyarrá hazánkban nem tehetünk, de lehet a czélra sikeres eszközöket választanunk. Azt mondá Lőcse követje,[3] ki egyébiránt már más izben is megvallotta, hogy a honi nyelv közönségessé tétele hazánkban némi kényszerités nélkül nem megyen, azt mondá: bizzuk nevelésre az egész dolgot. Sokat, igen sokat tehet a nevelés, ha jó kezekben van, ha czélra vezetőn intéztetik. De Te[kintet]es RR! hazánkban a nevelés olly kezekben nyugoszik, mellyek a magyar nyelv s általa a magyar értelem közönséges kifejlésének korántsem barátai,[4] mert azt hiszik azon hatalmas osztálynak tagjai, ki maiglan is kezökben tartják a nép értelmi kifejlésének hajdankorban rájok maradott gyeplőjét, hogy a latin nyelv porló kőfalának leroskadtával széltröppenne azon nimbus is, mellyben olly nyugodtan, olly veszteglőleg, olly pompás kényelemben érzik magokat. Féltékenyen őrzik ők ezen nimbusnak védfalát a nevelésben is, a tanulót ha deákul nem beszél, szigorún megfenyitik; de azért, hogy magyarul nem beszél, soha még csak egyet is meg nem feddettek. S azt gondoljuk, az ily kezekben lévő nevelés elegendő eszköz lesz, hogy hazai nyelvünk hazánkban közönséges legyen? Azt gondoljuk, a megtelepedett idegennek gyermeke magyarrá változik? Ezt, mig a nevelés ily kezekben marad reménlenünk sem lehet. Megemliti ezután, hogy a királyi városok polgárait nem

[3] Vö. Kricske korábbi felszólalásával, 298. kk.

[4] A szónok kétségtelenül az egyháznak a nevelésügyben elfoglalt kiváltságos helyzetére céloz.

egyedül magokat éri nemzetiségünkben tapasztalható elmaradásuk vétkének súlya, felsőbb helyről is szivárog reájok a káros hatás. Ő tavaly jelen volt maga egy városi tisztválasztáson (Pesten) és szomorodott érzéssel hallotta, mint tartott a választó polgársághoz német beszédet a kir. biztos, mint tette németül a kijelentést. Mi magunk is egymással találkozva örömest szóllalkozunk németül s szintúgy szóllitjuk a kereskedőt, ha boltjába lépünk vásárlani. Gondoljuk talán, nincsenek ezen s ehhez hasonló csekélységeknek messze vágó hatásai? Beszédjét azzal végzi, hogy illy kedvetlen körülmények egybeforrása között a nevelést, s a hivatalok magyar folytatását kitüzött czélunkra elegendőn sikeres eszközöknek nem találja, s Veszprém követének indítványát, nem úgy amint eredetileg előadatott, mert annak antipoliticus voltára nézve osztozik Trencsin és Tolna követeinek nézetiben, hanem úgy, amint Noszlopy által módosittatott, pártolja.

Amint hogy ez ekként el is fogadtatván már utóbbi levelem közlése szerint Magyarországon mindennemű hivataloskodásnak azonnal, a társországokban pedig 10 évi haladék múlva egyedül magyar nyelven folytatása nem különben az is, hogy aki magyarul nem tud, de az országban született, 10 esztendők múltával polgári just a királyi városokban ne nyerhessen, elfogadtatott.

Martius 31. Kerület délután 4 órakor. Elnökök: Luka, Almásy. Jegyző: Zarka.

Ötvös Tamás a városi polgárok iránt tegnap hozott szorító rendszabás következésében javallatba tevé, hogy aki magyarul nem tud, indigenatust ne kaphasson, sem pedig királyi adomány, avagy armalis által nemességet ne nyerhessen.

Az indigenatusra nézve Petrovics, Hertelendy Miksa s Palóczy ellenveték: hogy ez a magyar hon iránti érdemeknek lévén jutalma, s különben is, minden egyes esetben az ország Rendei birálatától függvén, azt semmi ilyes feltételhez a priori szabni nem lehet, meg fogják mindenkoron az országosan egybegyült KK és RR bírálni, olyasok e valamely idegennek érdemei, hogy ezen fényes tiszteltetést megérdemlik? és lehetnek esetek, midőn folyamodás nélkül, önként nyujtja nemzetünk a honnositásban hálája bizonságait. Ellenben Hertelendy Miksa Palóczytól pártoltatva helyesnek ösmeré, hogy törvényeink szerint csak azok kaphatván akár kir. adomány, akár armalis levél utján nemességet, akik hazánknak vagy született, vagy az országbani hosszabb bennlakás és köztehervisélés által naturalizált fiai, ezektől méltán megkivánhatni, hogy magokat nationalizálják s mielőtt a magyar alkotvány legfőbb jusainak részeseivé lesznek, magyarul tudva magyarokká legyenek.

Borcsiczky szintén csak ily értelemben pártolá az inditványt. Az indigenatus mágnási rangot ád s ha tetszik a fő RRnek holmi csalás utján gazdagodott zsidókat és ismaelitákat magokhoz venni, ezt tőllök nem irigyli; úgy is hozzájok illenek az ilyes nemű emberek, de nekünk legalább ne legyenek collegáink zsidó uraimék, kiknek egyéb érdemök nincs annál, hogy az árverésre bocsájtott fiscalisi javakat drága pénzzel fizetik. Balogh csak annyiban nem ért egyet az előtte szóllott követtel, amennyiben a zsidók s ismaeliták ellen általában ellenkezését mutatta. A szónok soha sem fog arra tekinteni, miként imádja valaki Istenét, csak becsületes ember legyen, csak tegyen jó szolgálatot hazánknak, polgártársául örömmel fogadja, s örömmel megosztja vele alkotmányunk jóvoltait. Torontál követével egyébiránt

szivesen kezet fog, ne hassunk kénszeritő törvényeinkkel szoritólag mindég csak lefelé ; terjesszük ki magunkra is a kötelezést, s ha tegnap a városi polgárság kisebb jóvoltában sem akaránk azokat részesiteni, kik magyarul nem tudnak, tegyük azt még inkább feltételül azoknak, kiknek sokkal nagyobb jusokat nyujtunk és jóvoltokat. Borcsiczky menté magát, hogy ő csak azon zsidókrul és ismaelitákról kivánt szóllani, kiknek egyedüli érdemök az összezsarolt s a Kamarával megosztott gazdagságban áll.

Az inditvány Torontál követének értelmében lőn elfogadva.

Hasonlókép elfogadtatott a vitatás alatt lévő nemzeti nyelvet tárgyazta fejezet 6-ik pontja is, melly oda van intézve, hogy honi nyelvünk uralkodását s országos és hivatalos méltóságra emelt voltát minden külső nemzeti jelek is szembetünőkép mutassák, — ide tartozván : hogy a magyarországi pénzek magyar jelekkel s körülirással készüljenek, a köz- és kamarai épületek magyar czimerrel és felirással ékesittessenek, a hajók és katonaság az ország szineit használják, minden intézetekben saját czimerünk s pecsétünk használtassék. Ide számittatik Szabolcsnak azon sérelme, hogy megyei pecsétjének magyar körülirást adni kivánván, erre 1832 óta kir. választ nem nyerhetett. Végre hogy az idegen nyelvű vezetéknevek magyarositása taxa fizetés nélkül megengedtessék s engedelem adásra a törvény hatóságok is felhatalmaztassanak. Mindezek elfogadtatván, a magyar nyelv iránti tanácskozás befejeztetett.

III-ik tárgy a *Ludovicea katonai intézetről.*[5] *Előterjesztések:* Az 1827 : 17. tcz. következésében Pestre általtett, s az épület megkezdésével már inditásba is jött Ludovicea minél előbb felállitassék s e végre ha az eredeti alapitványban a pénz leszállitása miatt történt fogyatkozás,[6] a beadandó számadások szerint 22 évi kamatok által még ki nem pótoltatott volna, a künn lévő pénzek beszedessenek, és szükség esetében országos ajánlás is tétessék. (Igen sok megye kivánsága.) A Theresianum[7] jövedelminek a 16 magyar ifiú kimiveltségére szükséges költségeken felül maradó része ide forditassék. (Baranya kivánsága.) A tanitók azonnal beállitassanak, s azokon felül, kik fizetésért kivánnak bevétetni, annyi stipendiatusok neveltessenek azonnal, hogy némi jövedelem rész az alap öregbítésére is forditassék. (Trencsin.) Ott az ifiak magyar nyelven tanitassanak. (Komárom, Tolna, Torontál.) A számadások minden dietának bémutattassanak, s a törvényhatóságokkal is közöltessenek. (Ugyanazon v[árme]gyék.) Az intézetben kitanult ifiak úgy, mint más katonai intézetekből, tiszti ranggal lépjenek ki. (Zemplén.)

Küldöttségi vélemény: Ő cs. kir. Főherczegsége az ország Nádora, valamint egyébkor, úgy most sem fogja elmulasztani, körülményes tudósitását a diaetának beadni, ebből a dolog mibenléte részletesen kiderülend ; az érték gyarapitására, felügyelésre, gondviselésre s magára az intézetre beadott javallatoknak megbirálását és minden szükségesnek itélendő rendelkezést tehát a tudósitás és számadás beadása idejére kell halasztani. A Theresianum és Ludovicea értékét pedig összekeverni nem lehet, mert amannak

[5] A kérdés történetére l. a 248. old. 8. jegyzetét.

[6] Az 1811. évi devalváció.

[7] A Collegium Theresianum-ot Mária Terézia alapitotta 1749-ben Bécsben. Fenntartására részben magyar, részben osztrák egyházi javadalmakat kötött le. A Collegiumban nemesi származású magyar és egyéb ifjakat neveltek szigorúan aulikus szellemben. Növendékeinek száma kezdetben 10 volt, később fokozatosan emelkedett.

polgári, ennek pedig katonai nevelés állván czéljában, a Theresianum állapotját mindég azon szempontból szokták az ország Rendei tekinteni, hogy eredeti rendeltetésének megfeleljen.

BERNÁTH emlékeztetvén a RRket e tárgyban már más alkalommal tett előterjesztésére (mellyet 228-ik számú levelemben közlöttem)[8] véleményét abban fejezi ki, hogy ő a Ludovicea állapotjába törvényhozás utján mihamarébb bétekinteni, azon kipótolhatatlan veszteségnek, melly a czélzott nevelés hátramaradásából ered, valahára véget vetni s a roppant áldozatokkal bár, de maiglan hasztalan ápolt intézetnek valahára sikerét látni forróan ohajtván, semmit sem tud e tárgyban, ami vagy sérelem characterét viselhetné, vagy csak postulatum alakjába is öltözhetnék. Sérelem csak a kormány ellen állhat, s itt nincs semmi, ami iránt kormányunkkal érintésben lennénk. Volt sérelmünk 1825-ben, mert az 1808-ki törvény végrehajtva nem vala. Sérelmünket felterjesztettük, s kaptunk is reá, meri mondani kegyes resolutiót.[9] Ekkor rendelkeztünk az intézet felől s a kormány által is jóváhagyott óhajtásinknak munkás létesitését a Nádorra biztuk. Be is adta Ő Herczegsége 1830-ban tudósitását, mellyből megértettük, hogy az épület már gyorsan emelkedik.[10] A dolog tehát egészen a mi kezünkben van s a kormány ellen nincs mit sérelemkép Ő Felségének bépanaszoljunk. De postulatum gyanánt sincs mit felterjesztenünk, mert az intézet sikerére netalántán szükségesnek itélendő ujabb rendeletink a Főherczeg Nádornak mint az Intézet fő felvigyázójának értesitő tudósitásától függenek. Javalja tehát, hagyassék ki innen az egész tárgy, s kérettessék meg Nádor Ő Fensége : adná bé azonnal a dolog mostani állapotjáról körülményes jelentését s közölné velünk egyszersmind az intézet valahai létesitésére megkivántatni vélt további lépésekről bölcs nézeteit. Nem kételkedik, hogy Ő Herczegsége sietni fog a KK és RR kérelmét teljesiteni ; s akkor nyomban az egész tárgyat teljes terjedelmében intézkedés alá vehetjük, s amint hogy a szónok meg is van győződve, miképen ez legyen az egyedüli helyes út, mellyen régi buzgó óhajtásinkat valahára sikerülni láthatjuk.

BORCSICZKY megelégednék Ungh követének javallatával, ha csupán a számadások visgálatáig terjedne küldőinek kivánsága. De ők itt meg nem állanak, s van is okuk meg nem állani. 28 éve már, hogy hazánk javára áldozni készek lévén, az alapitvány meglehetősen roppant summákkal összealkottaték.[11] A kormány előbb a váczi házat[12] adá által, s itt a dolog megakadt ; később neki jött a devalvatio, ez az alapitvány értékét keservesen leapasztotta, s a dolog csak hevert ; végre nagy sokára azt vették észre, hogy Vácz nem jól volt helyül választva, s Pestre kell vinni az Academiát, mert ott az Egyetemben sok tudományokat ingyen tanulhatnak a nevendé-

[8] Vö. előbb, 248. kk.

[9] Az országgyűlési tárgyalások eredményeként jött létre az 1827 : 17. tc., amely úgy rendelkezett, hogy az akadémiát haladéktalanul meg kell nyitni Pesten, és hogy az ún. insurrectionalis pénztár kamatait is az akadémia fenntartására kell fordítani. A király megígérte, hogy a tanárok fizetését az államkincstár vállalja s ösztöndíjakat helyezett kilátásba.

[10] A nádor jelentését — benne az épitkezés megkezdéséről és előrehaladásáról szóló tájékoztatást — l. az 1830-i országgyűlés *Irásai*ban, 252. kk.

[11] L. erre a 248. old.. 8. jegyzetét.

[12] A király 1808-ban a váci ún. Terézia-épületet adta át az akadémia céljára ; az 1827 : 17. tc. azonban úgy rendelkezett, hogy az épületet el kell adni és a befolyó pénzt az akadémia alapjához kell csatolni.

kek, mellyeknek tanitására Váczon külön tanitó székeket kellene állitani. Jól van. Vettek hát Pesten egy fundust, s épiteni kezdék az épületet, hol? A város végén, oly messze az Universitástól, hogy ha onnan kell a nevendékeknek azon tudományok tanulása végett bejárniok, hecticát kapnak s invalidusokká lesznek, még mielőtt az Armádához mennének.[13] Ezen czél sincs tehát elérve, s a dolog resultatuma csak az, hogy bár 1825-ig ujabb áldozatok tétettek, nekünk Academiánk mai napig sincs. Én a Nádor Ő Herczegségét nem vádolom, tudom tett amit tehetett, s tudom azt is, hogy magas hivatalával járó bokros gondjai e tárgyakban személyesen foglalatoskodni nem engedik, a gyökeres akadály csak ott van, miszerint a kormány nem akarja, hogy legyen Academiánk, nem akarja hogy ifiaink katonai talentumokká neveltessenek. Trencsin v[árme]gye tehát úgy vélekedik, hogy amennyi pénze van az intézetnek, annyi van, de hasznát kell venni haladéktalan. Ha nem lenne is több, mint mennyi a professorok fizetésére kivántatik, álljanak be tüstént, lesznek kik saját költségökre béküldik neveltetni gyermekeiket, a stipendiumokrul később gondoskodhatunk, csak lássuk már valaha foganatját ; mert ha tovább is így megy a dolog, mint eddig ment, még 100 év mulva sem lesz Academiánk. Ezt tudva valóban jobb lett volna a németujhelyi (Wiener Neustadt) Academiába[14] adni pénzünket, azóta legalább néhány kitanult jó magyar tiszteknek örvendhetnénk.

Bencsik azonban a trencsényi kivánság felőli tanácskozást is a nádori jelentés béadásától függőnek itélte. Igy mások is.

Bezerédy tehát javallatba tevé : értesitsék a KK és RR a kerületi elnökség által minden tisztelettel Ő Herczegségét, hogy mi a dolog egész mivoltáról rendszeresen akarunk intézkedni s azért körülményes tudósításának, s a tennivalók felőli bölcs nézeteinek béadására kérjük. Mi sérelem, és mi nem az, kitől és mit kell kérni ? ez magában világosságra jő, ha majd a számadás és nádori jelentés előnkbe terjesztetik.

Bencsik és Hertelendy Miksa azonban a zemplényi kivánságot, hogy t. i. az ezen intézetben kitanult ifiak tiszti ranggal léphessenek ki, egyenesen Ő Felségéhez intézendő postulatum tárgyának vallották ; de Bernáth az 1808-ki 7-ik t. cz. felolvasásával nyugtatá meg ezen követeket, ott t. i. ezen kivánság már törvény által teljesitve van.[15]

Végzés : A kerületi elnökség kérje meg a Nádort, körülményes tudósításának a számadással egyetembeni beadására s a dolog elővitelérőli bölcs nézeteinek közlésére ; addig e tárgy függőben marad.

IV-ik tárgy a só árának meghatározásáról.

Előterjesztések : Sérelemnek veszi *Vas v[árme]gye*, hogy a só ára 1830 december 7-én az ország befolyása nélkül 32 xral leszállitatott. *Somogy [várme]gye :* hogy a kamara néhány sókereskedők, mint állitólag török sóval

[13] Az 1827 után készült épület azonos a Kossuth-Akadémia mai, Üllői úti épületével ; akkor még messze a városon kivül feküdt.

[14] A bécsújhelyi katonai akadémia volt az osztrák tisztképzés központja ; Mária Terézia alapitotta 1752-ben.

[15] A törvényben ez nem szerepel ilyen nyiltan ; nyilván a 8. § c) pontját olvasta fel Bernáth, amely szerint az akadémiát kitűnően, vagy első osztályú eredménnyel elvégző növendékek ugyanazt az alkalmazást és kedvezményeket nyerik, melyek a bécsújhelyi akadémiában vannak megállapitva.

csalfálkodók ellen itéletet hozott s a Helytartótanács ezen biróskodást törvényen és törvényes szokáson alapultnak állitván, a megyét itélet végrehajtására utasitotta.[16] A kamarának biróskodása ellen *Bihar, Zemplén, Bereg, Ugocsa* v[árme]gyék is panaszkodnak s az elzárt sós kutaknak is megnyitását, *Komárom* pedig a papiros pénznek só árába bevételét kivánják. *Békés* a só árát törvényes úton, *Trencsin* különösen a papiros pénz elsokasodása előtti lábra szállittatni sürgetik. Ezen utóbbi megye az 1790 : 20-ik czikkelyt mint a sérelmek kútfejét[17] világosabban elhatároztatni, s magának az oda szolgáltatni szokott lengyel sót, vagy Árva, Liptó s Thurócz megyék példájára olcsóbban adatni, vagy pedig megyéjét marmarosi sóval ellátatni szorgalmazza.[18] *Küldöttségi vélemény:* Ámbár a só dolga az előleges sérelmekben kimeritve előadatik,[19] a béadott sérelmek és kivánatok azonban fontosságuk és közérdekűségök tekintetéből itt is felterjeszthetők.

Clauzál egyedül Komáromnak azon kivánságát, hogy a papiros pénz só árába bévétessék, kivánja kihagyatni, mert a felirás törvény anyaga, ő pedig törvényben semmit sem akar emlittetni, ami a papiros pénz elfogadására mutathatna.[20]

Rudics világositásul megemliti hogy a banknóták bevétetnek, csak a váltó, és anticipationalis czédulák nem,[21] Komáromnak kivánságát egyébiránt legfeljebb olly formán véli felterjeszthetőnek, hogy a törvény által el nem ösmert, az ország által el nem fogadott, de a kormány által erőszakosan reánk tolt papiros pénz a sóházaknál bé nem vétetik. *Végzés:* A komáromi kivánság e szerint módosíttatik ; a többiek egészen elfogadtatnak.

April 1-ő napján délutáni kerület. Elnökség s jegyző : ugyanazok.

V-ik tárgy a felemelt só áráról.

Előterjesztések: Az 1792 : 14. törvény értelmében[22] felemelt só árából egybegyült pénztár állapotját s minő czélokra történt fordítását tárgyazta

[16] A két intézkedés a Helytartótanács 32,679., ill. 24,463. sz. rendeletével történt. L.: *Iratok.* II. köt. 77.

[17] Az idézett tc. értelmében a király az országgyűléssel tanácskozik a só áráról és ha csak rendkívül súlyos körülmények nem kívánják, országgyűlésen kívül nem emeli fel a só árát.

[18] A küldöttségi jelentésben az egyes felsorolt megyék sérelmei részletesebben és világosabban vannak összefoglalva. L.: *Iratok.* II. köt. 77. kk.

[19] Vö.: *Iratok.* I. köt. 144. kk., ahol az egész kérdés történeti előzményei, a Kamara törvénytelen bíráskodásával és a sóár önkényes megállapításával kapcsolatos korábbi országgyűlési panaszok is összefoglaló áttekintésben olvashatók.

[20] Komárom megye azt panaszolta, hogy „a papiros pénz só árába be nem vétetvény, a Sóháznál minden ember kénytelen ezüst pénzt szerezni, ha pedig elegendő papiros pénze a kiváltásra nincsen, mind személyét, mind barmát az egésségtelenségre kitenni". *Iratok.* II. köt. 78. — A rendek a papírpénznek önkényes, az országgyűlés megkérdezése nélkül behozott rendszerét kezdettől törvénytelennek tartották és minden adott alkalommal tiltakoztak ellene.

[21] A bécsi kormány által 1813. ápr. 13-án kibocsátott fedezetlen 45 millió forintnyi papírpénz (Antizipationsscheine) neve. Ezzel a pénzügyi művelettel szegte meg először a kormány az 1811-ben, a devalvációs pátensben tett ünnepélyes ígéretét, hogy többé fedezetlen papírpénzt nem bocsát ki. Az intézkedést gyors egymásutánban újabb pénzrontó intézkedések követték.

[22] Az idézett tc.-ben a király beleegyezik, hogy a só árának mázsánkénti 11 krajcáros többlete „határozottan azon célokra fordittassék, melyekért a só árának emelése történt". Az évenként begyűlő összegről tehát a Kamara tartozik jelentést tenni s a király a Helytartótanács útján intézkedik az összeg hovafordításáról.

számadások időrül időre az országos Rendeivel közöltessenek. *Torontál* pedig azt kivánja hogy a felemelt só árából a megyék azon arányban részesitessenek, mellyben a sófogyasztás áll. *Trencsin* panaszkodik : hogy ezen felemelt sóár útak, hidak, töltések csinálására, s vizek tisztogatására lévén szánva, megyéje mindazáltal ezen fundusból soha semmit nem kapott, holott Mosony v[árme]gye maga 40 ezer pengő ftokban részesült. Sürgeti tehát, hogy a Sileziába, Galicziába s a bányavárosokba vezető kiszuczai út csinálására annyival inkább segedelmet kapjon, minthogy a rosszabb lengyel sót szintazon áron fizeti, mint mások a jó mármarosit.

Küldöttségi vélemény: A számadások sürgetése sérelemkép felterjesztethetik.[23] A részesülés kolcsát tárgyazta torontáli kivánat elfogadtathatik, mert a jótétemény kivetésében igazságosb kolcs, a fogyasztásnak mint megfelelő tehernek arányával nem lehet. De Trencsin panasza nem áll, mert ön elesmérése szerint lengyel sóval élvén azt, hogy az 1792 : 14. czikely által tett sóárbeli pótlékot (minden mázsán 11 xrt) fizetné, bé nem bizonyitotta, s igy Mosonyra tett hivatkozása sem állhat, mert a felemelt sóárt fizető bármelly törvényhatóságnak igaza van törvényes esetekben segedelmet sürgetni.

Borcsiczky : Csudálkozik, hogy beszélhet ilyeseket azon küldöttség, mellynek tudnia kellene, hogy Trencsin v[árme]gyét a felemelt sóárnak fizetése alól a törvény ki nem vette, azt következésképp fizetnie kelletik, annyival inkább csudálkozik pedig, mivel a küldöttség elnöke hajdan a kamarának allelnöke is volt,[24] a dolgot tehát practice ösmernie kellene. Árva, Liptó, Thurócz v[árme]gyék törvény engedelménél fogva élnek az olcsóbb lengyel sóval,[25] de azért a 11 xr toldást ők is fizetik ; annyival inkább fizeti azt Trencsin, melyet a törvény nem részesített ezen kivételben, s igy tettleg azon szerencsétlenségben van, hogy olly drágán kéntelenittetik a rossz lengyel sót fizetni, mint mások a magyart. Ami az útcsinálás miatti panaszát illeti Trencsin megyének, ennél igazságosbat képzelni sem lehet. Megyéjén menvén keresztül a Poroszországgal minket összekötő egyetlen kereskedési út,[26] Josef császár azt aerarialis költségen csináltatta; a Helytartótanács megparancsolta a megyének, hogy a munkát folytassa, magát Sileziával összekapcsolja, s még a libellatiókat is küldje fel. Megtörtént. Ő igen jól tudja, hogy Somogy megyében fontos vizregulatiók történvén,[27] a földmérők a kincstárból fizettettek ; Trencsin még ezen terhet is maga viselte s költ-

[23] A kérdés már az előző két országgyűlés sérelmei sorában is előfordult. Vö. a két országgyűlés *Irásai*val, 415., ill. 301.

[24] Eötvös Ignác 1826-ig volt a Kamaránál, onnan került a Kancelláriához, majd 1827-ben Sáros megye főispáni székébe ; 1830-ban alkancellár lett.

[25] Erről szóló rendelkezés nincs a sóüggyel kapcsolatos törvényekben ; talán a nyitrai sóraktár felállítását elrendelő 1741 : 34. tc. értelmezendő igy, mivel a raktárban a Vág völgyén szállított, tehát nyilván lengyel sót árusitottak.

[26] A Poroszország felé vezető fő kereskedelmi út Korpona—Zólyom—Körmöcbánya—Besztercebánya—Zsolna—Csacza érintése után a Duklai hágón hagyta el az ország területét.

[27] A Balaton és a Duna közötti terület ármentesítése 1811-ben indult meg Fejér és Tolna megye területén a Sárvíz-csatorna megépítésével. (Vö. előbb, a 114. l. 13. jegyzetével.) A vállalkozás sikerének láttán Somogy megye érdekelt birtokosai is társulatba tömörültek s 1821-ben megkezdték a Sió—Kapos csatornarendszerének a kiépítését. A vállalkozás királyi biztosa itt is, mint a Sárvíz-csatornánál Zichy Ferenc gróf volt, a munkálatok pedig a kor legismertebb vízimérnöke, Széchenyi későbbi munkatársa, Beszédes József tervei alapján folytak.

ségei soha meg nem téritettek, soha segedelmet nem kapott. Mosonyra méltán lehetett hivatkoznia, mert az hat olygarchának lévén birtokában,[28] hogy ezek a Dunának áradásitól megszabaduljanak, nyomban készen volt 40.000 pengő ftnyi segedelem, mellyel a gátat megcsinálván az olygarchák birtoka mentve van, a szegény csallóközi nemesek pedig úsznak, mint a kiöntött ürgék. Ilyen szép igazsággal osztogatja a Consilium ezen segedelmeket, melyleyeknek terhét az egész ország viseli.

MADOCSÁNYI hitelesen mondhatja, hogy Liptó v[árme]gye bár lengyel sóval él, minden mázsánál a 11 xr toldást fizeti. A dolog abban áll, hogy rossz utak s a Kárpát hegyei egészen elszigetelvén Árva, Liptó, Thurócz megyéket Mármarostól, megengedtetett, hogy lengyel sóval éljenek, melly rosszabb lévén a magyarnál, s kevesb költségébe is kerülvén az Aerariumnak, egy tallérral olcsóbb, mint a mármarosi. De amint Magyarországban emeltetik a só ára, hasonlóan nevekedik a lengyel sóé is, s csak azon arány marad változatlan, hogy ez a magyarhoz képest egy tallérral olcsóbb. Megyéje ugyan örömestebb venné drágább áron a marmarosit, mert a lengyel só rossz, java Poroszországba vitetik, hozzánk csak salakja jő. Trencsint pártolja, de hasonló esetben lévén, a sérelmet magára is kiterjeszti s erősségül felhozza, hogy Árva is lengyel sóval él, de azért roppant útjai többnyire a só felemelt árából épültek; aminek azonban okát könnyű kitalálni, mert tudjuk, kik az árvai uradalom urai.[29]

TORKOS Trencsin követének populáris előadására őszinte facti species által felel. Minő akadályai légyenek Mosony táján a hajókázásnak? kiki tudja, mert hiszen a gőzhajó is nemrégiben felakadt. A Duna áradásitól temérdek károkat szenvedvén Mosony v[árme]gye, s többszöri panaszira orvoslást mégsem kaphatván, végre kijelentette, hogy az árvizek ellen adózó népének s azoknak, kiket Trencsin követe olygarcháknak nevez, roppant áldozatival valamint magát eddig védelmezte, ugy jövendőben is védelmezni fogja; de a hajókázási akadályok elháritására csakugyan elégtelen. Erre biztosság rendeltetett Gr. Zichy Ferencz elnöksége alatt, a felső Duna szabályozásának terve megállapittatott s munkába is vétetett; a munkának Mosonyban kellett kezdetni, Pozsonyban folytattatik, mennyire mentek már? magok a RR Pozsonnyál mindennap szemlélhetik; s erre bizonnyal nem 40 ezer ft. van resolválva, de annyi, mennyi a jóváhagyott terv kivitelére szükséges.[30] Egyébiránt ha ezen argumentumban erőt gondol találni Trencsin követe, ám éljen vele; nem sokat törődik rajta, de felvilágositó előadásának az övéhez hasonló hitelességet kiván.

[28] Moson megyében Károly főherceg magyaróvári uradalma volt a legnagyobb hitbizomány, rajta kívül az Eszterházy-család hercegi és grófi ágának, a Zichy, Harrach és Batthyány grófoknak voltak nagyobb birtokaik a megyében.

[29] Az árvai uradalom — amely a XIX. sz. első felében 6 mezővárosból és 75 faluból állott és Árva megye 22/24-ed részét tette ki — Thurzó György nádor († 1616) végrendelete alapján fia halála után osztatlanul szállt a leányági leszármazókra s csak a jövedelemből részesültek aránylagosan az egyes ágak. A kincstár is tagja volt az árvai közbirtokosságnak azon a réven, hogy a Wesselényi-mozgalomban részes Thököly István birtokait elkoboztatta. Az uradalom helyzetére részletes fény derült abban a vitában, amely a felosztására irányuló javaslat körül alakult ki a polgári törvénykönyv vitái során 1834. aug. 7-én. Vö.: *Országgyűlési Tudósítások*. III. köt. 400. kk.

[30] A Duna medrének mélyítési munkálatait a helytartótanács 1831-ben indította meg; az országgyűlés időszakában a munkálatok a Pozsony—Gutor közötti szakaszon folytak.

Alig van vármegye, mellynek követje megyéje részirŏl út, hid, töltéscsinálás, árviz, szakadások s a t. tekintetében elŏ nem adta volna speciális panaszát, s kiki panaszkodék, hogy a felemelt só árából vagy semmit, vagy keveset kapott. Ezeknek terjedékeny leirását lapjaim köre nem engedi; azt úgy is tudjuk, hogy ha localitási panaszokra kerül a dolog, nem igen szoktunk egymás mögett hátramaradni. Igy PALÓCZY a dunaiak bokros panaszaik ellenében tudatá a RRkel, miképen mi a Tisza mentében csaknem minden tavasszal annyira úszunk, hogy az angol flotta is megférne árvizünkön. Trencsinnek kivánsága egyébiránt elfogadtatni látszatott, azonban most más általános fontos kérdés került a szŏnyegre.

SÁRKÖZY t. i. azon elvben, hogy Torontál v[árme]gye kivánsága szerint a felemelt sóárból összegyült fundus sófogyasztási arányban a megyék között széjjelosztassék, egyátaljában meg nem egyezik. Oly köz fundusúl alapitotta ezt az 1792-ki országgyülése,[31] hogy abból közhasznú s nemzeti kereskedési tekintetŭ munkák készüljenek, s ezeknek fedezésére lévén rendeltetve, az országos kivetést pótolja; különben az olyas közérdekŭ nagy munkákra megkivántatott költségekben repartitio szerint mindenki részesülni tartoznék, mert a haszonban is közvetve avagy közvetlenül az egész ország részesül. Ennek következésében

PALÓCZY azon kérdést bocsájtja elŏre, valjon tovább is el fogják e nézni az ország Rendei, hogy az indirecta adónak ezen nemével, mellyhez nemesek, és nem nemesek egyaránt járulnak, tovább is csak kéje s tetszése szerint generosuskodjék a Helytartótanács? Borsod Rendei ezt tovább nem nézhetik, s azért javallatba teszik, hogy a kérdéses pénzek bevételéről az ország Rendeinek időrül időre számot adjanak, s azoknak mi czélra fordításuk felöl dietáról dietára szintén az ország Rendei határozzanak.

PRÓNAY pártolá s az 1792-ki törvényt, minthogy a kormánynak van általa a dispositio feltartva, megigazitva bŏvittetni javallá; senki sem tagadhatván, hogy a nemzet által fizetett pénzekrŏli rendelkezés a dietára tartozik. Hoszas senyvedéssel adóztunk már a provincialis rivalitás szenvedelmiért s örökös hátramaradással fogunk adózni, ha ön kárunkon sem tanulva, továbbá is az egymás iránti vetélkedést ápoljuk s különben is gyenge erŏnket összepontositás és közremunkálás helyett még jobban szétdaraboljuk. Igy bizonynyal utaink, vizcsatornyáink soha sem lesznek s kereskedésünk virágozni nem fog, habár nyomban megszüntetnének is mindazon sorvasztó bilincsek, melylyekkel a kormány kereskedésünket lelánczolá.

BEZERÉDY szint azon meggyŏződésben volt, hogy Borsod v[árme]gyének nagykövetkezésŭ inditványa nemcsak itt használna, hanem más állapotra is irányt mutatna, hogy kellessék a megyéknek széltdarabolt erejét közhasznúlag összepontositva használni. Vis unita fortior. A szónok meleg barátja volt és lesz is mindég a municipalis foederativ systemának, de ha ennek természetében fekünnék, hogy a nemzeti erŏnek közczélokra concentrationalis hatását akadályozza, úgy azt valóban nagy szerencsétlenségnek kénszerittetnék tartani. Egyébiránt is Torontál v[árme]gyének azon javallata, hogy minden megye annyit kapjon a só felemelt árából, mennyit sófogyasztás által fizetett, a szónok véleménye szerint egy nevetséges kört (circulust) foglal magában. Ha csak az a czél, hogy minden megye visszakapja, amit fizetett, minek küldjük fel a pénzt Budára, hogy temérdek kezeken keresztül

[31] Vö. elŏbb, a 306. old. 22. jegyzetével.

ismét visszakerüljön, még pedig 11 xr helyett 5—6 xra olvadva kerüljön vissza. Sokkal könnyebb s egyszerűbb út lenne a 11 xr pótlékot eltörülni, nem fizetni, s azt mondani, lássa minden megye, hogy pótolja othon út, hid, gát csinálási költségeit! De kérdi a szónok, megfelelnénk e igy az 1792 országgyülése közhasznú czélzatinak? Oly kevéssé, mint ahogy meg nem felelünk, ha Torontál kivánsága szerint a begyűlt pénzt minden esztendőn 52 részre széltdaraboljuk.

ANDRÁSSY ezen nézetekben osztozott. Ha oly elvekből indulunk ki, úgymond, hogy a Tisza szabályozása Esztergomot, a Dunáé Szabolcsot nem érdekli, minden bizonnyára soha se Dunánk, se Tiszánk regulázva nem lesz s oda jutunk, hogy inkább semmit sem téve magunknak is ártunk, mintsem olly munkát tegyünk elsőnek, ami más megyét tán közelebbről érdekel, de minden bizonnyal az egész országot is érdekli. Igy gondolkozva csakugyan egyszerűbb mód lenne az, amit Tolna követe megemlitett, t. i. a 11 xr pótlék árnak eltörülése. Mondhatná ugyan valaki, hogy nem, mert ennek fizetésében a nemesség is részesül, amúgy pedig az othoni út, hid, gát csinálásnak egész terhe egyedül az adózókra háramlanék, de egyrészről alkalmasint igaz, hogy az innen eredett deperdita summáját a mostani s a béhozatni javallott rendszer szerint is megkivántatott számadási manipulátiok elfogyasztják, úgy másrészt a megyék bölcsessége bizonyára találna módot az út, hid csinálások költségeinek viselésében való részvétre a nemességet is reábirni, amint ezt több megyék eddig is tudták eszközleni, s ezentúl méginkább eszközölhetnék, ha a 11 xr sóár pótolék fizetéséből eredett közterheltetés megszünnék. Egyébiránt is a fogyasztás biztos kitudása csaknem lehetetlen, mert nem minden megyében van sóház, s csak nem vehetnek a pesti sóházban nyugtatványt minden font só vételnél az esztergomi embertől. Végre igaz ugyan, hogy nemzetünk a közczélok eszközlésére kivántatott áldozatokul soha sem vonakodott, de ez igy határtalanul nem mehet; ha béadatván a számadás és béadatván a terv, látni fogjuk, miként a só felemelt árából összealkotott summa a Duna vagy Tisza szabályozására, vagy Pesttől Debreczenyig útépitésre nem elég, örömestebb pótolnánk a hijányt. Ez a foederativ rendszer gyakorlata, hogy ami legtöbb hatásunak itéltetik a közjóra nézve, egyesitett erővel mindenek előtt az eszközöltessék. [Igy pedig a mint állunk, azt gondoljuk, Isten tudja mit mindent lehetne tenni ex aucto salis pretio, s nem teszünk semmit, pedig a szónok meg van győződve, hogy ezt nem a megyék magános erejével fedeztetni szokott otthoni szükségesre, hanem nagyobb nemzeti vállalatokra szánták az 1792-ki ország Rendei. Borsod javaslatát tehát pártolja.][a]

PFANSMID hasonló értelemben lévén, példába hozza fel, miképen senki sem fog kételkedni, hogy a felső-magyarországi kereskedésnek legfőb előmozditása a Poprád és Dunajecz hajókázható tételével eszközöltetnék, s ebből az egész országra haszon háramlanék.[32] Igy van ez sok más vállala-

[a] A [ ]-be tett rész a kéziratban át van huzva, mellette Kossuth megjegyzése: *Kimaradhat, ha nem fér.*

[32] A XVIII. század végén felmerült az a terv, hogy a Tiszát a Hernád, Ung, Laborc és Latorca folyók felhasználásával csatornával összekössék a Poprád folyóval, hogy így a Dunajecen és a Visztulán keresztül közvetlen víziutat teremtsenek a magyar kereskedelem számára a Balti tengerhez. Királyi biztost is küldtek ki a vállalkozás előkészítésére Orczy Lőrinc báró személyében, alaposabb vizsgálatok és számítások után azonban a terv kivihetetlennek bizonyult.

tokkal, egyes megyék jóvolta kétségkivül az egész országéval összefügg. Azonban ha arra várakozunk, míg Szepes vármegye a sóár pótléknak fogyasztás szerinti illetőségéből hajókázhatóvá teheti a Poprádot és Dunajeczet, a Balti tengerrel közösülésben soha sem leszünk.

Bőthy hasonlókép kinyilatkoztatá, miképen soha oly szükkeblű nem lesz, hogy magános érdeke miatt azt hátrálni kivánná, mit a RR szükségesebbnek itélnek. A többség azonban, jövő levelemben előadandó okoknál fogva, ellenkezőt határozva, Torontálnak a küldöttség által is javaslott véleményét fogadta el.

[II.] *April 2., 3.* és *4.* napjain ezen munka folytattaték, nevezetesen a szerencsétlen hős lengyel nemzetnek a Bécsi Kongresszus által biztositott alkotványos nemzeti létébe leendő visszahelyeztetését tárgyazta kivánat, a többi sérelmek és kivánatok közül kiemelt külön felirásban felterjesztetni *közértelemmel* elhatároztatott. (Majd bővebben.)[33]

b)

A reggeli kerületi üléseken *April 4-éig* az itélőszékek elrendezésével foglalatoskodtanak a KK és RR. Nevezetesen a felségsértés és hűtelenség büntetésére kezdendő pereknek legfőbb birájaul *articularis biztosság* rendeltetett, melly a nádorbul mint elnökbül s 24 tagból fog állani, kiknek egyharmad részét a főtábla, két harmadát pedig a Statusok táblája választja korlátlanul az egész országból, nem pedig szükségeskép maga köréből. Itélethozásra 13 tag kivántatik, szintén a fentebb kijelelt választási arányban.[34]

Aztán a Kir. Tábla és Septemviratus kerülvén napirendre,[35] az határoztatott, hogy a Curia tagjainak kinevezése végett ezentul nem maga a Curia, hanem az Országgyülése tegyen Ő felségének propositiót.[36]

*

A délelőtt s délután szakadatlanul folytatott ülések tárgyainak tömérdekessége miatt, ha csak lapjaimat száraz protocollatióra változtatni nem akarom, egy két nappal jelentésemben hátrább esni kéntelen vagyok.

[33] A vita részleteit l. a következő számban, 314. kk.

[34] Az előzményekre l. az előző szám előadását és a 300. old. 31. jegyzetét. Hozzátette még a rendek izenete a fentiekhez, hogy „ez arányból az országgyülésnek maga helyén előfordulandó rendezésére semmi következtetés sem lévén vonatható". L.: *Iratok.* IV.köt. 110.

[35] A rendeknek a két tárggyal kapcsolatos törvényjavaslatát l.: *Iratok.* III. köt. 347. kk., a főrendek módosító javaslatait : Uo. III. köt. 94. kk.

[36] A XII. tc. rendi javaslatának 2. §-a értelmében a Kir. Tábla bíráinak kinevezése a Curia javaslata alapján a királyt illette volna. A főrendi válasz megvitatása során azonban ezt megváltoztatták és „hogy a nemzetnek e részben törvényesen gyakorolt hajdani jussa visszaállittassék, . . . világos törvény által kivánják kijelenteni, hogy a Kir. Tábla minden tagjait Ofelsége az országgyülés által kijeleltek közül nevezze ki". A rendek válaszát l.: *Iratok.* IV. köt. 110. kk.

235.

1835. március 31, április 1—8.

Foglalat: a) Délutáni kerületek: [I.] *A felemelt sóár összepontositott használata el nem fogadásának okai.* [II.] *Papirospénz iránti sérelem.* [III.] *Lengyel ügy közértelmüleg pártolva.* [IV.] *Törvénytelen parancsok és praesidialisok.* [V.] *Sajtószabadság. — b) Rövid jelentés a tanácskozások meddig terjedéséről, s a délelőtti kerületekről, mellyekben az itélőszékek elrendezése két czikkelyt kivéve bérekesztetett.*

a)

Pozsony, april 8-án, 1835.

[I.] Az előbbi levelemben közlött azon végzésnek, melly szerint Palóczynak a felemelt sóár hováforditása országgyülési megszabásáról tett inditványa el nem fogadtatott, győzedelmet nyert okai leginkább abban határozódnak, hogy ezen fundus sokkal csekélyebb, mintsem hogy általa valamelly roppant nagy s nemzeti közérdekü munkának, p. o. a Duna szabályozásának végrehajtását reménleni lehetne. Ennek bizonságául MADOCSÁNYI azon statisticai adatot közlé, hogy évenként körülbelől egy millió és 400,000 mázsa só adatik el hazánkban, mellynek az utakra, hidakra s a t. rendelt fundusba szivárgó ár része másánként 11 xrt számolva, csupán 256 ezer pengő ftra telik. Fogjanak ezen summával a Duna szabályozáshoz, és egy század is elmúlik, mig olyas munkára kerül a sor, aminek Liptó is hasznát veheti, hogy lehet tehát kivánni, hogy azon megye ily hosszú időkig küzdjön a belső közösülés akadályival, saját erejével csináltassa útait, hidjait gátjait, s folyvást fizesse Tolna vagy Bács javára a sónak felemelt árát, mellynek fogyasztás aránya szerinti részével a megyéjebeli belső közösülést régen jó karba lett volna képes helyheztetni. BORCSICZKY és K. HORVÁTH attól tartottak, hogy minnyájan emberek lévén, valamint a Helytartótanácsnál, ugy ilyes tárgyban, az országgyülésen is, nepotismus, önérdek, s a hatalmasok befolyása fog uralkodni, mellyeknek következésében csak a főrendek tábláján ülő olygarchák érdekében használtatnék a pénz, s némelly vidékekre sohasem kerülne a sor. BALOGH igen természetesnek találta, hogy a kormány a sónak felemelt árából mindekkorig az olygarchákat sózta, s ezután is sózni fogná, ha csak egy csalhatatlan állandó kolcs nem állittatik felosztás mértékeül. Ő tehát a fogyasztás arányát ily kolcs gyanánt annyival inkább elfogadja, mivel az osztó igazsággal tökéletesen megegyezik, hogy aki minő mértékben járul a közterhekhez, a köz jóvoltokban is hasonló mértékben részesüljön. BERNÁTH nem látja helyét annak, hogy a só árára nézve a megyék a foederalismus kötelességeire felszóllitassanak. Eleget áldoztak már a foederalismusnak azáltal, hogy például a Mármarostól néhány mértföldnyi távolságban fekvő Beregh vagy Ung szintolly drágán fizeti a sót, mint a pozsonyi lakos, s igy a szállitási költségeket is Pozsonyal, vagy akármelly legtávolabb fekvő megyével egyaránt viseli. CLAUZÁL attól tart, hogy a kormány könnyen kigondolható okoknál fogva, ezen sérelmet nem fog sietni elenyésztetni, mert egyesült erőveli munkálkodásunkat nem szereti, s nehány ezerrel bizonnyal kiliquidál bennünket. Panaszra fakad, hogy maholnap

a serbusok által is megelőztetik kifejlődésünk haladása; s ennek nagyrészint abban véli okát fekünni, hogy mi szeretjük magunkat illusiókkal mystificálni. Azt álmodjuk Isten tudja mi jó alkotmányunk, mi nagy boldogságunk! s nem igyekszünk az elsőt javitani, a másikat előmozdítani. Azt véljük, Isten tudja mit nem tehetünk ex aucto salis pretio, s reá támaszkodva semmit nem teszünk. Jobb tehát forditsuk ezt ottani szükségeinkre, s a közhasznú nagy nemzeti vállalatokra kövessük a Pest-budai hidnál felállitott elvnek ösvényét,[1] ez vezethet czélra, nem pedig a felemelt só árára megszokott gyáva veszteglő támaszkodás.

Ezen okoknál fogva végzés lőn, hogy a Consilium a só árának mi czélra lett forditása felől számadásra vonassék, s az jövendőben olly arányban osztassék fel a törvényhatóságok között, minőben a fogyasztáshoz járulnak. Ezen végzés által Trencsinnek sérelme (jövendőre nézve) magában elenyészvén.[2]

[II.] *April 2-án* kerület. Elnökség: Luka, Almásy. Jegyző: Zarka.

VI-ik tárgy: A papiros pénzről.

Ezen pontban az ország lakosi előtt tudva nem lévő jegyek fogyatkozásánál fogva hamisaknak itélt bankó czédulák értékének meg nem téritéséből, s az elrongyollott papiros pénz bevételekor a Bankóhivatal által önkényesen gyakorlott lehúzásokból eredett sérelmek[3] terjesztetvén elő; ezek valamint a küldöttség úgy a KK és RR által is minden vitatás nélkül elfogadtattak. Amennyiben pedig némelly megyék, a magánosok megzavarodott pénzbeli szövetkezéseinek törvény általi elintézésére, a régi adósságok s jószág árak ezüstpénzbeni megitélésére, s az ország lakosinak hasonló zavarokbóli károsodásoktul jövendőre való megóvásukra is kiterjeszték előadásikat,[4] ezek már az előleges sérelmek sorában ismételve felterjesztve lévén,[5]

[1] A Lánchíd létrehozását elindító megállapodásokat l. 113. kk.

[2] Trencsén megye sérelmére l. Borcsiczky felszólalását, 307. kk.

[3] Pest, Vas, Veszprém és Bihar megye újította fel azt a már 1830-ban is felterjesztett, de az udvar által válaszra sem méltatott sérelmet, „hogy a törvényesen ugyan bé nem vett, de tettleg folyamatban lévő papiros pénzek, ha azok titkos, az ország lakosi előtt tudva nem lévő jelek fogyatkozásánál fogva hamissaknak lenni elesmértetnek, még azon esetre sem térittetnek meg a kárositottaknak, ha azok a szegény adózó nép által is fizettetnek az adóba, és hogy az igazi elrongyolt papiros pénzek bévételéért a Bankóhivatal az igazsággal meg nem egyezőleg, egy bizonyos önkényessen megállapított menynyiséget lehuzni szokott;" Torna megye és Kassa város pedig azt panaszolta a forgalomban levő bankjegyekről, hogy „mihelyt ezek legkisebb részben csonkulást szenvednek, melly a papirosnak nagy gyengesége és könnyü szakadása miatt az adófizetők minden hibája nélkül történik, már egész értékökben el nem vétetnek". Somogy megye azt kívánta, hogy a már 1827-ben felterjesztett, de orvoslást nem nyert sérelem kiküszöbölésére „a bankók eltörültetése után a tudatlan adófizetőknél maradott és bé nem váltott czédulák ezen a haza olly hasznos polgárjai hasznára egyáltalában béváltassanak". L.: *Iratok*. II. köt. 82.

[4] Komárom megye panaszolta: „... a papiros pénzre nézve, hogy ámbár ez már két izben leszállittatott elannyira, hogy még az is, melly a régibb papiros pénz értékének egy ötöd részében ezüst pénz gyanánt adattatott ki, már most csak 24 xrt ér, ámbár ezen mostani pénzérték meghatározása financiális intézmény mellett történt, ámbár a kegyelmes rendelések holmi kötéseket ezüst pénzre tenni engedvén, ezen papiros pénzt az ezüst pénztől maguk is megkülönböztették, mégis az itélőszékeknek megengedve nincsen, hogy

ujolag ismételésök szükségesnek nem itéltetett. Végre Zemplén vármegyének a küldöttség által el nem fogadott azon sérelme : hogy midőn aranynak kell a Kincstárba fizettetni, annak helyébe a 4 ft 30 xnyi törvényes kelendőség el nem fogadtatik, hanem még pótlék (agio) is kivántatik ; minthogy az aranyat nem alkutól függő portékának, hanem országosan határozott törvényes értékű pénznek kelletik tekinteni, Borsod v[árme]gyének hasonló értelmű particularis sérelmével egyetemben, mint közönséges, országos gravamen, a KK és RR által e helyütt elfogadtatott.[6] A szóban forgó pont iránt egyébiránt semminemű érdekes vitatások nem keletkeztek.

[III.] *VII. A lengyelekről.*

Előterjesztés: A 17-ik század dicsőséges kimenetelére visszaemlékező magyar szívet mély fájdalom foglalta el, midőn a bécsi falaknak alatta a magyar szabadságért vérzett dicső lengyel nemzetet,[7] hős és remek vitézsége mellett is 1831-ben az orosz birodalom oriási ereje által eltiportatni[8] a Bécsi Congressuson garantirozott alkotványától, nemzeti lététől, és törvényeitől, Európa frigykötéseinek ellenére újólag megfosztatni, az orosz birodalom egészitő részévé általváltoztatni, s ekép bárminő lett volna is állitott vétsége, minden igaz, minden törvény, és frigyek értelmén túl büntettetni tapasztalánk. Mind ezeknél fogva tehát, mind a régi szomszédság, hajdani sokféle összeköttetése, s a nemesebb gondolkozású elméből ki nem irtható részvétel érzésének, de különösen annak tekintetéből is : hogy a pallérozott Európa nemzeti közönségében egy nemzet sem fosztathatik meg nemzeti lététől, alkotmányától és törvényeitől a nélkül, hogy minden fejedelmek s alkotványos nemzetek méltó aggodalomtúl ne háboritassanak ; hozzá járulván még, hogy a temérdek nagysága mellett is keletnek s nyúgodtnak terjeszkedni meg nem szűnő orosz birodalom a magyar szent korona tartományait

---

a régi adósságokat és az ingatlan jószágok árát ezüst pénzre itélhessék." Békés megye azt kívánta, hogy „az ország lakosai a pénz kerengő habzásából valahára kiragadtassanak". Trencsén megye is „mind ezen és még más a papiros pénzből eredett nehézségeknek elháritása okáért azt kivánja, hogy a privatusoknak megzavarodott pénzbéli szövetkezései ezen országgyülésen törvény által végképpen elintéztessenek s egyszersmind az ország Rendei Őfelségének törvényesitendő királyi igérete által biztosittassanak afelől, hogy ezentul a privatusok között való pénzbéli szövetkezések egyedül az országgyülésben, nem pedig másképpen fognak intéztetni". L.: *Iratok.* II. köt. 82. kk.

[5] A hitelezők és adósok közti viszonyokat (correlationes privatorum) a két devalváció teljesen összezavarta ; tisztázásuk az 1825/27-i országgyűlés óta állandóan szerepelt a sérelmek között. Sikerre a tárgyalások eddig azért nem vezettek, mert a rendek következetesen ragaszkodtak ahhoz, hogy a hozandó intézkedések alapjául nem szolgálhatnak a törvénytelen devalvációs és egyéb rendeletek. Vö.: *Horváth M.* i. m. I. köt. 179. — Az 1832/36-i országgyűlés előleges sérelmei között a VIII. és XI. számú foglalja össze a kérdés előzményeit és a rendek e tárgybani kívánságait. L.: *Iratok.* I. köt. 181. kk.

[6] Borsod megye sérelme a másodosztályú sérelmek között a 20. sz. alatt van. L.: *Iratok.* II. köt. 154.

[7] Az utalás a Bécs 1683. évi felszabadításához nyújtott lengyel segítségre vonatkozik.

[8] Az elbukott lengyel szabadságharc ügye többszöri kezdeményezés után Balogh János barsi követ indítványára 1833. nov. 20-tól kezdve részletes megvitatásra került mind kerületi, mind országos ülésben. Vö.: *Országgyűlési Tudósítások.* II. köt. 400. kk., 416. kk., 423. kk., 432. kk., 441. kk. — Akkor az alsótábla többsége a sérelmek tárgyalásának idejére halasztotta el a kérdést. Az ott elhangzott beszédek szövege és a hozzájuk fűzött magyarázatok a kérdés minden részletét megvilágítják.

mintegy körülkarolván, nemzetünket a jövendőség viszontagságival is fenyegeti: igen számos megyék[9] óhajtják Ő Felségét megkéretni, hogy hathatós közbenjárásával a dicső, de szerencsétlen lengyel nemzet sirjából feltámasztva, Európa frigykötésein alapult nemzetiségébe, alkotmányába és szabadságába visszahelyeztessék. Nográd Vármegye azt is sérelemkép terjesztvén elő, hogy számos törvényhatóságoknak e részben legfelsőbb helyre intézett kérelmei nem csak siker nélkül maradtanak, de a Főherczeg Nádor is a közbenjárást el nem vállalván, ezen legtisztább indúlatból eredett, s honunk bátorságosítására is czélzó kérelem legfelsőbb helyről helytelennek nyilatkoztatott.[10]

Küldöttségi vélemény: Az előadott kivánság felterjeszthető. Azonban a nádori közbenjárás az 1485 : 6. czikkely szerint[11] csak az országos tárgyakra terjeszkedvén, Nógrádnak ezen közbenjárás el nem vállalásából támasztott nehézsége nem állhat; de jusok lévén a törvényhatóságoknak fejedelmünkhöz bármi kérelemmel járulni, mennyiben a legfelsőbb válasz által ezen jus megsértetett, ugyancsak Nográd megyének előterjesztése sérelemkép elfogadható.

Balogh: Keserű érzés töltötte szivvel tevém 1833-ban november 23-án[12] a lengyel inditványt, mert szerencsétlen kimenetelét — kínomra — előre gyanitanom kelletett. És most sincsen okom szivemet örömérzelmeknek kitárni, mert habár nem hiszem is, hogy találkoznék e teremben valaki, aki az ez úton felküldendő lengyel ügyi felirás ellen csak egy szót is szóllana, de minden, ami most történhetik, ahhoz képest ami történhetnék, csak annyi, mint árnyék a valósághoz, mint a föld az éghez. Azonban megszoktam már a némellyikünk által lelkeseknek vélt inditványok devalvatióját, hozzászoktam a kifacsart czitromnak száraz héjához, és azért semminél jobbnak tartván a valamit, pártolom a lengyel ügy iránt felolvasott, s véleményem szerint nem egyedül magyarországi, hanem európai sérelmet. Te[kinte]tes RR! Igaz, hogy szabad lengyel nemzet nincs többé, s a hős nemzetnek szabadsága csak a hős szivekben remény gyanánt létezik; igaz, hogy e nemzet jussai a többi szabad nemzetek jogai közt úgy állanak, mint egy szerencsétlen magyar jus virtuale, sőt nem nagy becsületére legyen mondva hazánknak, nálunk e nemzetnek említését is ritkán lehet már máskor, mint egy házról házra járó, s egy pár garasért éneklő idetévedt boldogtalan dalnoknak énekében hallani; ne gondoljuk azonban, hogy más alkotmányos nemzetek is olly részvétlenek a lengyelek iránt, mint mi vagyunk. Hogy sok mást elhallgassak, csak azt emlitem, ami nemrég történt Angliában! Az angol Tory kormány a muszka udvarhoz, a szabadság minden képzetének esküdt ellenségéhez, Londonderry marquist[13] szinte minden liberalis demon-

[9] Pozsony, Nógrád, Veszprém, Tolna, Bács, Abauj, Borsod, Zemplén, Szatmár, Arad, Csanád, Torontál és más megyéket említi a sérelmi bizottság referátuma. *Iratok.* II. köt. 86.

[10] A Balogh 1833. nov. 20-i kezdeményezését megelőző fejleményekre l.: *Országgyűlési Tudósítások.* II. köt. 446. old. 13. jegyzet.

[11] Az idézett tc. értelmében a király és az ország közötti viszályok esetében „... palatinus ex officio debet esse mediator et se interponere, atque illos, adhibita omni diligentia, cura, studio et sollicitudine, fideliter componere".

[12] Balogh már az 1833. nov. 20-i kerületi ülésben megtette indítványát s nov. 23-án országos ülésben csak megismételte azt. (Vö. előbb, a 8. sz. jegyzetben foglaltakkal.)

[13] Londonderry, Charles William, Marquis of, (1778—1854) angol államférfi és diplomata; a külpolitikában a Szentszövetség reakciós irányzatának támasza, a bel-

stratio gyűlölőjét, követnek nevezte ki. Kikelt e népszerűtlen kinevezés ellen a közvélemény, kikelt leginkább az alsóház, és miért? Mert jól ösmérte ezen marquisnak a lengyelek iránti ellenséges gondolkozását, eszében tartván, hogy a marquis egykor a szabadságért fegyverre szállt lengyeleket rebelliseknek nevezé. És ime mi történik? Londonderry uram kéntelen vala követségéről lemondani. Ez ám a közvélemény, Tekin[tetes] RR! De mikor fog ez nállunk ily hatalomban állani! Franczia- s Angolország és az isteni igazgatással biró Éjszak-America nyiltt karokkal fogadták a szerencsétlen, számüzött, hontalan lengyeleket akkor, midőn Ungh vármegyének első alispánya részint a kormány praesidialis parancsa, részint ön érzéseinek alacsonsága által vezéreltetvén, nem irtózott a megye egyik szolgabirájának nemesi udvarházában egy szerencsétlen lengyelt poroszló gyanánt személyesen elfogatni s rajta minden méltatlanságot elkövetni. Az esetet Unghnak jelen levő érdemes követe már egyszer előadá; a mi ha jól emlékezem igy hangzik: (itt elbeszéllé követ úr az esetet, mellyet 177-ik számú levelemben voltaképen közlöttem[14] s végezvén a leirást imigy folytatá beszédét) és mind ezek hol történtek? Egy oly országnak kebelében, Te[kintetes] RR! melly magát constitutionalis szabad nemzetnek tartja, és nevezi. Én azonban mint Bars vármegyének követje, ezen diszes állásáról megfelejtkezett s hivatalával ily rútul vissza élt alispány tetteért a tettes Rendektől elégtételt kérek s ha mást nem nyernék: büntesse meg őt a közvélemény ostora, büntessék meg őt a könnyező lengyeleknek közös átkai.

Én nekem forró óhajtásom lenne, hogy a lengyelek eránti gondolatimnak ne csak szárnyai, hanem kezei is lennének. De a magyarországi oppositio tagjának csak beszélni, de cselekedni nem szabad, a cselekvés a kormány részén áll, óhajtom tehát, legyen beszédünknek, legyen felterjesztésünknek annyi sikere, hogy a lengyel nemzet új életre hozásában a kormány cselekvő részt vegyen; vagy ha mást nem tehet, legalább azon szerencsétleneknek, kik most Syberia vadonjaiban kínoztatnak, vagy a világnak Isten tudja mellyik részében hazájoknak elhunytát siratják, hathatós pártfogásával enyhülést szerezzen. Jól tudom én, hogy Európának úgynevezett nagy diplomatái nevetik a gyenge nemzeteknek ily szavait és lépéseit, s csak ebugatásnak tartják, ha valamelly nemzet, a fejedelmi szövetség[15] által legázolt egy más nemzetnek életre hozását kéri, mert, hiszem! midőn a lengyel felkeléskor több megyék mellettök felirtak, felirásaikat a kormány feleletre sem méltatá. De talán felderül valaha azon nap is, mikor a nemzetek részén fog a nevetés állani, s mikor a tegnap emlitett foederativ systema[16] nemcsak egy országnak egyes corporatiói, hanem a nemzetek közt is fog diszleni; és akkor de csak akkor leszen Európa boldog!

---

politikában minden haladás elkeseredett ellensége. A végsőkig harcolt a katolikusok emancipációja és a Reform Bill ellen.

[14] Az eset, amelyet 1834. szept. 9-én Bernáth ungi követ terjesztett a kerületi ülés elé, rendkívül heves vitát váltott ki; a rendek arra használták fel az alkalmat, hogy keményen megbírálják a kormányt a hazánkban tartózkodó menekült lengyelek üldözése és a lengyel kérdésben követett egész politikája miatt. Vö.: *Országgyűlési Tudósítások.* III. köt. 492. kk.

[15] A célzás a Lengyelország felosztását végrehajtó három hatalomra: Ausztriára, Poroszországra és Oroszországra vonatkozik.

[16] Vö. a sóár-többlet felhasználásáról folytatott vitával, 310. kk.

T[ekintetes] RR ! Azt hiszem, hogy a lengyel tárgynak felterjesztése egyenként és egyetemben pártoltatni fog, mert hiszem 1833. november 23-án az vala inditványom ellen a fő fegyver, hogy az a sérelmek sorába tartozik. Csak az tehát a kérdés, miként kell felirnunk ? Melly kérdésre részemről azt felelem : hogy külön s kiemelve kell a lengyel ügy iránt felirni, de a felirást a többi sérelmekkel együtt Ő Felsége elébe terjeszteni. Mert vallyon ezen igen érdekes tárgyat más csekélyebbekkel, p. o. a rongyos bankókkal[17] vagy a turcseki gravamennel[18] egy cathegoriába tehetjük e ? Ha ezt tennők, lealacsonyitanánk az ügyet, s annak szentsége s a lengyel nemzet ellen vétenénk. Inditványom tehát abban áll, hogy a lengyelek dolgában külön felirás készittessék, de együtt küldessék fel a többi sérelmekkel. Beszédemet azzal fejezem, hogy egy szabad nemzetet eltapodni, elnyomni disztelenség, embertelenség, az eltapodtat feltámasztani, életre hozni disz és nemzeti kötelesség.

Bernáth : Buzgó részt veszek én Te[kinte]tes RR Bars vármegye érdemes követének előterjesztésében, s örömmel fogadom el inditványát, hogy a nemzeti szabadságaért mostoha szerencsével küzdött lengyel nemzet siralmas sorsának javitása s enyhitése végett Felséges Urunknak, egy különös felirás jobbágyi mély tisztelettel felterjesztessék, s nem is tulajdonithatom egyedűl magamnak eme buzgóság érdemét, mellyel azt pártolom ; nagyérdemű küldőimé az, róluk sugárza reám képviselőjökre, s én csak gyarló előadója vagyok azon aggodalomnak, azon meleg szánakozó részvétnek, melylyel küldőim a szomszéd lengyel nemzet szomorú elestét s még kinosb büntetését megértették. Aggodalmok s ön szomszédos érdekeik súlya oda határozá küldőimet, hogy az elsők között lennének, kik a királyi székhez alázatos felirással járulva felszóllamlottak, hogy a nemzeti szerződéseken alapuló lengyel szabadság s polgári élet visszaállittassék s azon nemzeti kötéseknek, mellyek felséges akkori fejedelmünk előkelő kezeskedése alatt köttettek,[19] hathatós közbejárása által illő foganat eszközöltessék. Küldőimnek ezen felirásuk megnyugtató királyi válasszal ugyan szintén nem dicsekedheték, mint sok más törvényhatóságok felirásai. Igaz az is, hogy épen ezen kútfőkből eredett küldőimnek azon kivánsága, mellyről Bars vármegye követje említést tőn.[20] Fájhatott küldőimnek, hogy ép azon nemzet honvesztett szerencsétlen egyes tagjai, kik édes hazánkba kéntelenitettek letelepedni, törvény elleni módokon üldöztettenek. Méltó volt neheztelése küldőimnek azért is, mert első alispányuk hivatala méltóságának felejtésével botránkoztató módon nemcsak a magyar vendégszeretési szellemet sértette, hanem saját alkotmányi sarkalatos kiváltságait is lábbal tapodta. Azonban akkori előterjesztésem több kivánatokra ágazván, a Tekintetes RR által bizonyos világositás végett elhalasztatott,[21] s megyém követei alkalmas

[17] Vö. előbb, 313. kk.

[18] Vö. később Justh turóci követ felszólalásával. (319. old.)

[19] Elsősorban a bécsi kongresszus határozatának, amelynek értelmében I. Sándor cár kötelezettséget vállalt, hogy alkotmányt ad Lengyelországnak.

[20] Vö. az Ung megyei alispán ügyével, 14. jegyzet.

[21] Az említett szept. 9-i vita során a rendek az alispán hatalmaskodása, az elnöki praesidialisokkal való kormányzás, a megyegyűlés össze nem hívása és a tisztújítás elmulasztása ügyében úgy határoztak, hogy meg kell várni a szükséges adatok előterjesztését és csak azután írnak fel az uralkodóhoz. Vö.: *Országgyűlési Tudósítások*. III. köt. 501.

időben ismét elő fogják azt terjeszteni. Most a közbejött nehézségek megkettőzteték küldőimnek a lengyel nemzet sorsa felett érzett aggodalmait. De oka is van minden magyarnak buzgó részt venni a lengyelek ügyében, mert korántsem lehet állitani, hogy egy nemzetnek a más vele összeköttetésben nem lévő nemzet ügyeibe avatkozni jusa nem lenne, s kivált egy olly nemzetnél, mellynek természeti elválasztó határai nincsenek, igen is szükség, hogy szomszédinak állapotját olly karban igyekezzék fenntartani, melly a fennálló békét szerencsésen megőrzötte, s melly a nemzetek kölcsönös hasznait eszközli és szükségeit teljesiti. Igenis nagy különbség az, valjon a contitutionalis lengyel nemzet legyen e közeléb szomszédunk, avagy azon féketlen kormányú roppant éjszaki birodalom, mellynek ereje oriási, önkénye pedig korlátot és határt nem ösmerő. Érezik különösen küldőim s a velök szomszéd megyék, hogy a szabad lengyel nemzetteli barátságos egyesülésben mi erőt, mi nyereséget találtak ; annál fájdalmasabban kellett tehát ama csökkenést is érezniök, melly a nemzeti hasznok érdekeiben már eddig is mutatkozott s aggodalommal néznek a jövendőnek elébe, mert lerontatván a szomszéd szabad nemzet önállásának határőrző védfala, immár mi lehetünk a felénk duzzadva terjedő éjszaki vízárnak első áldozatjai. Mindezért odahatároztak, hogy Bars v[árme]gye inditványát pártolván, a KK és RRket egyesülten kérjem, méltóztassanak azt szokott lelkesedésökkel elfogadni, s Felséges Urunkat megkérni, hogy régi szomszédságunknak isméti nyugodalmát, s békés álladalmukkali közösülésünk jóvoltát visszaállítani méltóztassék.

Palóczy előre bocsájtván, miképen még most is kellemesen hangzanak füleiben ama lelkes beszédek, mellyeket a szerencsétlen lengyel nemzet sirjából feltámasztására 1833 november 23-án e teremben hallhatánk ; nem akarja tehát a RRket ujabb fejtegetésekkel terhelni, hanem röviden az inditvány pártolására nyilatkozik. A küldöttségi szerkezetnek azonban egy nagy hiját tapasztalja. Ugyanis két oknál fogva kéretik, úgymond Ő Felsége, hogy a lengyeleknek nemzeti létre visszahozását eszközölje : 1.) Mert ezen dicső hős nemzet az európai kötések szentségének ellenére lőn alkotmányától s politicai életétől megfosztva, 2.) hogy az éjszaki colossus által körülkarolt tartományainknak oltalmára a lengyelek felébresztendő hálaját állítsuk fel közfalúl, s hazánkat a Colossusnak reá rogyásától mentsük meg.[22] Szent az ok ! Szent a czél, s a kivánság *sed non fit hoc verbis Marce !* Ha valahol, itt bizonnyal igaz eme közmondás. A pétervári vágyak tüze hevét szép oratiókkal, s szép tollal irott felirásokkal meg nem hűsitjük, s a magyar nemes sziv nyájas és forró ömledezésivel Siberiának érzéktelen jégszikláit fel nem olvasztjuk. Nyomó súlyt kell tehát a kérelem okaihoz ragasztani, hogy igazán indítsanak és győzők legyenek. Nem kétlem én, hogy ha erőt kelletik adni a fejedelmi kikért közbenjárásnak, a nemes magyar nemzet csak a törvény által kijelelt uton és módon szóllíttassék fel, ujabb fényes példával meg fogja mutatni, mit tehet királyához vonzó szeretete, s a nemzeti dicsőség eránti buzgóságának hajthatatlan ereje. Borsod vármegye lelkes Rendei legalább utasitásomul adák, hogy őket e részben törvényes úton minden áldozatra készeknek jelentsem. Ezen reménlem 51 testvéreiben is rokon érzelemre

[22] Kissé szabad értelmezése ez a sérelmi küldöttség szövegének, amely nem utal kifejezetten arra, hogy a cári terjeszkedés elhárítása érdekében biztosítsuk magunknak a lengyelek hálaját. Vö.: *Iratok*. II. köt. 86.

találandó erősséget tehát annyival inkább a felirásba kívánom igtattatni, mert meg vagyok győződve, hogy a diplomatia tollával iró minister is sokkal nyomósabban győző okokkal tud irni akkor, midőn irás közben nemcsak a száraz politica gyenge pókhálóira, hanem a nemzetnek elhatározott akaratjára is bátran támaszkodhatik.

BEZERÉDY reméli, eljő az idő, melly letörli a szerencsétlen lengyel nemzet könnyeit, és visszaháritja azokra, kik e könnyek árját okozzák. Nem látván egyébiránt szükségesnek, a tárgyban hosszasan szóllani, ezúttal véleményét csupán oda nyilatkoztatja, hogy sem lelkesedésünknek, sem a tárgy méltóságának meg nem felelnénk, ha ezen nagy tekintetű kivánatot temérdek sérelmeink özönébe temetve, a rongyos bankók sorában terjesztenénk Ő Felsége elébe. (Hangos felkiáltás: Fogadjuk el a barsi inditványt!)

JUSTH azon kérdésnek vitatásába, valjon a rongyos bankók, vagy a turcseki sérelem (melly azon helység adójának Thurócz megyétől elszakitva Körmöczbányához lett csatolásából ered) vagy más tárgy fontosab e? nem ereszkedik,[23] s e tekintetben a külön felirást nem pártolná; de azon szempontból, hogy magános sérelminkkel e tárgy kapcsolatban nincs, ő sem ellenzi a barsi inditványnak elfogadását. S eként egyetlen egy szó sem emelkedvén az inditványnak ellene, köz értelem szerinti *végzésnek* nyilatkoztatott; hogy a lengyel ügy a többi sérelmekkel egyetemben ugyan, de külön felirás által fog felterjesztetni. Nógrádnak a megyék remonstracionális jusának sértéséből eredett panasza pedig országos sérelem gyanánt a többiek sorában elfogadtatik.

[IV.] *VIII. A törvénytelen parancsolatokrul.*

Ezen pontban több törvényhatóságok adnak elő egyes eseteket, mellyek szerint a polgári kormányszékek részint a birói itéletek sikerét törvénytelen parancsok által gátolják, részint a törvény által kiszabott körön túl terjedő, részint egyoldalú, részint az országos értekezéseket megelőző önkényes rendeleteket tesznek.[24] Vas v[árme]gye még azt is kivánván, hogy a törvénytelen parancsok aláirói az országgyülésen felelet terhe alá vonattassanak.

Küldöttségi vélemény: A feladott sérelmek felterjeszthetők. Vas vármegye kivánsága pedig a Publico-politicumra tartozik.

SZÉLL eleintén úgy látszott, hogy megelégszik azon intézkedéssel, mellyet a KK és RR az itélőszékek elrendezésének sorában, a törvénytelen, s alkotmány elleni rendeletek aláirói és végrehajtói ellen inditványba hoztanak, (mellyet azonban a fő RR általában félrevetettek[25]) s itt megyéje kivánságától kész elállani; a Vas vármegyei kivánság pártolására azonban több megye nyilatkozván, később SZÉLL is oda magyarázta szavát, hogy

[23] Vö. Balogh beszédének erre vonatkozó célzásával, 317. old.

[24] Torontál, Zemplén és Komárom megye hozott fel eseteket a kormányhatóságok törvénytelen beavatkozásaival kapcsolatban. L.: *Iratok*. II. köt. 87.

[25] A szóban forgó törvényjavaslatot Somssich Miklós ismételt indítványa után az 1834. május 24-i kerületi és a máj. 26-i országos ülés fogadta el, és az itélőszékek rendezéséről szóló munkálat XXVI. tc.-ke lett. A főrendek szept. 9-i ülésükben szükségtelennek minősítették és elutasították. Magát a törvénycikket — amely azokat, akik a királynak az ország alkotmánya megsértésével járó tanácsokat adnak, az országgyűlés külön bírósága elé utalja — l.: *Iratok*. III. köt. 4. kk., létrejöttének történetére l.: *Országgyűlési Tudósítások*. II. köt. 693. kk., III. köt. 145. kk., 168. kk., 225., 502. kk.

meg fog elégedni, ha itt azon végzésre, melly a Juridicumban történt, Ő Felségének helybehagyása kikéretik. Mivel azonban ott csak bíróság elrendezéséről van szó, itt pedig az előterjesztésben csak általában a törvénytelen parancsok emlittetnek s hogy a Praesidialisok, bármi foglalatúak legyenek is, már magokban törvénytelenek, az különösebben nem érintetik: Borcsiczky a temérdek *éljen* kiáltások miatt csak töredékekben érthetőleg oda nyilatkozott: hogy ezekkel a czifraságokkal csak ott leszünk, ahol vagyunk. Megyémbe, ugymond, hasztalan küldenek törvénytelen parancsolatot, mert ha a vármegyéhez intéztetik, Trencsinnek lelkes Rendei ösmerik jussaikat s alkotmányos kötelességöket, sem complimentirozásnak, sem servilismusnak nem hódolnak, s a törvénytelen parancsot minden czeremonia nélkül félrevetik; ha pedig hozzám mint alispányhoz jön a parancsolat, én itt nyilván kimondom, hogy amióta alispán vagyok, minden hozzám érkezett Praesidialisokat a nemes vármegyének bémutattam, és a kormány becsülletére azt is megvallom, hogy biz emiatt soha improbatiót, vagy egy nehesztelő szót sem kaptam; és azt hiszem, ha minden alispányok igy tennének, a kormány nem sok törvénytelen parancsolat sikerén örvendene. Azonban tudván a kormány, hogy a vármegyék nem igen sietnek az ilyeseknek végrehajtásában, az alispányokhoz fordul incselkedéseivel, és fájdalom sokan találkoznak, kik consiliariusságról, protonotariusságról, nagyságos titulusról és Isten tudja miről álmodozva a hiú fényben, hivatalokon kapkodnak, és sokszor egész életökben puszta reménységért, hites kötelességöket megszegik, s a nemzeti bizodalomtul nyert diszes hivataljokat a kormánynak vak eszközévé alacsonyitják. Kivánnám tehát felirásba tétetni, hogy mi minden Praesidialisokat törvényteleneknek nyilatkoztatunk, s azért kivánjuk, hogy a kormány parancsai minden kigondolható esetben a megyékhez intéztessenek; különben a magistratualisok végrehajtani ne csak ne tartozzanak, sőt ha valamelly kormányparancsot a megye determinatioja nélkül végrehajtatni merészelnének, feleletre húzattassanak, és szigorún büntettessenek.[26]

Vay Trencsin követének előterjesztését pártolá; mert lehetetlen meg nem botránkoznunk, mi szörnyű kiterjedésre jutottak a Praesidialisok, mióta sok alispányok s magistratualisok ön érdekjöket a megyéjétől elkülönözve vélik feltalálhatni. Balogh is azt hitte, hogy Trencsin követe a dolog velejére ütött; s kettős e tárgyban a sérelem, egyik a kormány ellen, melly ily törvénytelen parancsokat kiád, másik az alispányok ellen, kik, egyes dicső kivételeket ide nem számitva, magokat immár nem annyira megyei tisztviselőknek, mint a kormány organumainak tekintik. Szombathelyi a titkos Praesidialis parancsokat oly erőre látja nevekedni, hogy miattok ma hónap sem személyünk, sem vagyonunk biztos nem lészen; s mintegy orozban támadtatunk meg, anélkül hogy tudnánk, honnan és kik által? s mindezt a hivatalok vadászatának szomja okozza.

Madocsányi azonban úgy vélekedett, hogy Trencsén érdemes alispányának példáját az egész országban közönségessé tenni a megyéknek tehetségében áll. Hozzon határozatot minden megye, hogy allispányai a Praesidialisokat bémutatni tartozzanak s azoknak minden erejét azonnal megtörik; egyszersmind éljenek a megyék minden törvénytelen parancs ellen a vis inertiae alkotmányos jusával; ez is törvényes hatóságukban áll, s ez

[26] A praesidialisok ügye már az Ung megyei alispán törvénytelen tetteinek megvitatásánál is szóba került. (Vö. előbb, 317. old., 21. jegyzet.)

olly fontos jus, hogy azt felirás utján resolutio alá terjesztve veszélyeztetni épen úgy nem akarja, mint a minő kisebbségnek tartaná, ha alispányok ellen gravamenra fakadnának.

Voltak, kik hasonló értelemben lévén, az 1823-ki időszakra emlékeztettek[27] annak bizonyságaul, hogy gyakran magok a vármegyék hibáznak s a törvénytelen parancsokat elfogadják, és végrehajttatják. Önmagunk ellen pedig gravament csak fel nem terjeszthetünk.

Bezerédy elösmeré, hogy Liptó követének észrevételei fontosság nélkül nincsenek. De tagadnunk csakugyan nem lehet, hogy ilyes Praesidialisok léteznek; s azok ellen gyakran módjuk sincs a megyéknek illő alkotványos lépéseket tenni, mert mint Ungh vármegyében az elhiresült lengyel fogdosásnál [28] történt, a megye hozzá sem juthat a Praesidialishoz, s eként bizonyos adatja hibázván, még az országgyüléshez is hiában folyamodik. Pedig nincs dolog, melly alkotmányi létünkbe mélyebben bévágna s municipalis institutióinkat érzékenyebben sértené, mint ezen systematizált praesidialis kormányzás. Jól tudja a követ, hogy ha ezen állapotnak rosszallását a nemzet nevében nyilván kifejezzük, lesz a hibáztatásnak olly része, melly a kormányt, lesz melly az alispányokat, és lesz olly része is, melly a szerfeletti elnézés hibájába esett megyéket fogja érdekleni; de felszóllamlásunknak minden részre csak jó következése lehet.

De Hertelendy Miksa a megyének azon jusát, melly szerint a törvénytelen parancsot végrehajtó magistratualist feleletre vonhatja, resolutio alá ereszteni nem akarja, s a trencsényi inditvány által municipalis jussaink veszélyeztését félti.

Borcsiczky azonban törvénytelennek tartja a Praesidialisok kiadását, és igy sérelemnek is. Az 1790: 12. cz[ikkely] azt mondja, hogy a végrehajtó hatalom csupán a törvények értelmében gyakoroltassék; már pedig egy törvényünk sincs, melly megengedné, hogy a Cancellaria az alispányokhoz intézze parancsait.

Magában a kormány által a magistratualisok számára 1774-ben kiadott utasitásban is az foglaltatik: hogy a vármegye Rendeinek határozása nélkül semmit sem effectuálhatnak. Ő tehát a törvény s ezen normalis utasitás ellenére az alispányok ellen intézett incselkedés divatját valóságos sérelemnek tekinti. Bernáth hasonló értelemben lévén figyelmezteti a RRket, miképen a mi főkormányszékünk a Helytartótanács; és igy ami ennek elmellőzésével jön (pedig ilyenek a Praesidialisok) az mind nyilvános törvénytelenség.

Clauzál tehát javallatba teszi, mondassék ki a felirásban, miképen mi a Praesidialisokat átaljában és közönségesen törvényteleneknek nyilatkoztatjuk; s utánna téve a juridicumbani végzésünkre hivatkozólag fejezzük ki azt is, hogy a törvénytelen parancsok aláiróit és végrehajtóit az itélő székek elrendezése sorában hozott törvényünk értelmében büntettetni kivánjuk.[29] Eként ugy a vasi mint a trencsinyi kivánságok teljesitve lesznek, s nemzeti kötelességünknek is megfelelünk anélkül, hogy municipalis institutiónk alkotványos jussait sértenénk.

[27] Az 1823-i nemzeti ellenállásra l.: *Országgyűlési Tudósítások*. I. köt. 338. old. 9. jegyzet.

[28] L. előbb a 26. jegyzetet.

[29] Vö. a 319. old. 25. jegyzetével.

[V.] *April 3.* délutáni kerület. Az elnökök s jegyző ugyanazok.

IX. A sajtószabadságról.

Előterjesztés. A sajtó szabadságának, mellyet Magyarországban a törvények nem korlátoznak, sőt az 1790 : 15. czikkelyben mint országosan szándékban vett intézet nyilván megneveztetik,[30] szoritása tekintetéből sérelemkép adja elő Abauj vármegye, hogy Kovacsóczy Mihály *Szemlélő* czimü időszaki irásának kiadása csak minden politicai tárgyak elmellőzésének feltétele alatt lőn megengedve.[31] Krassó vármegye pedig panaszkodik, hogy a lengyel nemzet iránt tett felirásait s levelezéseit, mellyeket a törvényhatóságokkal könnyebben leendő közlés végett kinyomtattatni rendelt, a temesvári könyvvizsgáló sajtó alá vétetni nem engedte. Igy Torontálnak a Rendszeres Munkára tett észrevételeinek kinyomtatása sem lőn megengedve s Szatmár 1830-ki követeinek hazatérésökkel tett s szintén kinyomtattatni rendelt jelentésök a sajtó alól elfoglaltatott.

Küldöttségi vélemény: A sajtó szabadság tárgya a rendszeres munkálatok körébe tartozván,[32] Abauj kivánata is oda lészen utasitandó. A többi megyék előterjesztései pedig valóságos sérelem gyanánt elfogadtatnak.

(A vitatások következni fognak.[33] *Végzés:* Az abauji előterjesztés is sérelemkép fogadtatik el, azon hozzátétellel, hogy a sajtószabadság törvény által nem korlátolt jus, annak a kormány által gyakorlott szorongatása tehát bitorlás, s a praeventiva censura erőhatalommal béhozott sértése a nemzeti jusnak, mellyet a nemzet valamint egyébkor,[34] ugy most is ünnepélyesen reclamál.

b)

Rövid jelentés a legközelebbi napok végzéseiről.

A délelőtti kerületi üléseken *Szabó* és *Ötvös* elnökségük alatt folyvást az Itélőszékek elrendezése tárgyában költ főrendi válasz taglaltatván, april 8-ig immár XXV. törvényczikkelyek bérekesztettek ; ugy hogy csupán a hűtelen tanácsosok, és törvénytelen parancsok végrehajtói ellen itélendő országgyülési biráskodásról,[35] s a katonai véghelyek itélőszékeiről [36] inditványba hozott,

[30] Az idézett tc. az ifjúság nevelésének előmozdítása végett országos bizottságot küld ki a nemzeti nevelés és a sajtószabadság általános elvei rendszerének kidolgozására, „mely azután munkálatát átvizsgálás és helybenhagyás után az ország törvényei közé iktatása végett bemutatandja".

[31] 1833-ban indult meg Kassán Kovacsóczy Mihály *Szemlélő* c. irodalmi és divatlapja ; Kovacsóczy 1841 elejétől Pesten adta ki lapját *Közlemények az élet és tudományok köréből* címmel. Az első félévben Táncsics Mihály volt a társszerkesztője.

[32] A Publico—Politicumba, amely a megvitatásra váró kilenc reformmunkálat sorában az ötödik helyen állott.

[33] Közbejött egyéb tárgyak miatt Kossuth csak a 238. sz. levélben tehetett eleget ígéretének. (L. később, 347. kk.)

[34] Elsősorban az országgyűlés elején, az országgyűlési újság létesítése körüli viták során, — vö.: *Országgyűlési Tudósítások.* I. köt. 27. kk., 91. kk. — majd 1835. febr. 16-án, Balogh indítványának vitájában. (E kötet 207. kk.)

[35] Utólagos létrejöttére l. előbb a 319. old. 25. jegyzetét.

[36] Ez a tc. — a XXVII. a törvényszékek elrendezését tartalmazó munkálat törvényjavaslatainak sorában — szintén utólag keletkezett. Hertelendy Miksa javasolta

s a fő RR által szárazon elvetett 2 t. czikkelyek maradnának hátra az egész munkálatból. — A Szentszékeknél nevezetesen igen nagy szótöbbséggel újra megállott azon végzés, hogy valamint a Szentszékek, ugy az evangelicusok és görög nemegyesültek egyházi bíróságai is itt és most coordináltassanak.[37] Holnap alkalmasint *Erdély* dolga kerül szőnyegre.

A délutáni ülésekben april 7-ig összesen XXIV. sérelmi s kivánati tárgyak fejeztettek bé. — (Itt-ott kevésb érdekűek lévén, jövő levelem lehetőleg előre terjedend.)

DEÁK már több napok óta rosszul van s ülésbe nem jöhet.

236.

1835. április 9—11.

Foglalat: a) *Ő Felségének közelgő születése napjára (april 19.) üdvezlő felirás küldetik.* — b) [I.] *Prónay indítványa Erdély iránt nagy szótöbbséggel elfoglaltatik.* [II.] *Dubraviczkynak Wesselényi Miklós ügyében tett külön indítványa a perbevétel idejéig függőben hagyatik.* — c) *2-ik királyi válasz az urbérben kihirdettetik.* — d) *A KK és RR a hütlen tanácsosoknak és törvénytelen parancsok végrehajtóinak büntetéséről, s a véghelyek bíróságairól indítványba tett czikkelyeknél ujólag megmaradván az itélőszékek elrendezésének munkálatját, kerületileg másodizben is bérekesztik.*

a)

Pozsony, april 11-én, 1835.

April 9-én kerületi ülés délelőtt 10 órakor: Elnökség Szabó, Eötvös. Ő Felségének folyó hónap 19-ikére eső születése napjára hódolatjokat, s jó kivánataikkal vegyes örvendezésiket különös felirással kivánván a KK és RR kijelenteni, ennek PALÓCZY által feltett javallata megrostáltatott s az e végre 12 órára rendelt (de az aláb következő tárgy közbejötte miatt későbbre haladt) országos ülésben, előbb a KK és Rendeknél, utóbb a fő RRnél is megvizsgáltatott, s másnap, *april 10-én* elegy ülésből a szokott módon felküldetett.[1]

b)

Az épen most emlitett április 9-iki kerületi ülésben, a napirenden lévő tárgy befejeztével imigy szólott:

---

először 1834. febr. 11-én kerületi, majd ápr. 7-én országos ülésben. A főrendek szept. 9-i ülésükben ezt is elutasították, azzal a megokolással, hogy az előleges sérelmek között szerepel már a katonai határőrvidék egész kérdése. Vö. *Országgyűlési Tudósítások.* II. köt. 651., III. köt. 31. kk., 505. A törvénycikk szövegét l.: *Iratok.* III. köt. 385. kk.

[37] A főrendek rendkívül részletes indoklással próbálták alátámasztani azt az állásfoglalásukat, hogy a Szentszékek, valamint az evangélikusok, reformátusok és görög keletiek egyházi bíróságainak elrendezése nem tartozik az országgyűlés illetékessége alá. A XVIII, XIX és XX. tc.-kekkel kapcsolatos állásfoglalásukat l.: *Iratok.* III. köt. 361. kk., a rendek válaszát: Uo. IV. köt. 118. kk.

[1] A köszöntő felirat szövegét l.: *Iratok.* IV. köt. 20. kk., az ülés naplóját a küldöttségek névsorával: *Jegyzőkönyv.* X. köt. 280. kk.

PRÓNAI: Előre[a] engedelmet kérek, hogy küldőimtől vett ujabbi pótló utasitás folytában kéntelen vagyok a napirenden lévő tárgytól eltávozni, s a T. [tekintetes] RR kegyes figyelmét egy oly tárgyra vonni, mely habár édes hazánkat egyenesen érdekleni nem látszatik is, mindazáltal oly érdekes, hogy főkép a magyarnak legszivesb részvétét több tekinteteknél fogva érdemli. Inditványom tárgya Erdélyországnak jelen törvénykivüli igen sulyos helyzete, azon Erdélynek, melly majdnem minden viszontagságokban melyek édes hazánkat érték, szíves részt vett, de azoknak súlyaiban a magyarral testvérileg hiven osztozott is, azon Erdélynek, melynek hős vitézei vérökkel segitették kivivni, biztositani és fenntartani azon alkotmányos jusainkat, melyeknek fennmaradásában leljük valódi nemzeti boldogságunkat s létünket. Szóval, inditványom azon testvér magyar hazánknak ügyét tárgyazza, melynek velünk leendő szorosabb egybekapcsolása legforróbb nemzeti köz kivánatink sorába tartozik.

Utasitásomnak rövid foglalatja következendő: „Erdélynek országgyülése köztudomás szerént kir. elhatározás mellett eloszlatva s jelenvalóképen kir. biztos kormánya alatt lévén,[2] miután már most gyüléseket sem tarthatna s oly álapotban lenne helyhezve, hogy sérelmeit és panaszait sem terjeszthetné elő: a követek ez oknál fogva az országos Rket minden tehetségökkel oda birni igyekezzenek, hogy Ő Fensége Erdély országgyülésének egybehivását kegyelmesen elrendelvén, annak ezen szenvedő helyzetét hova elébb megszüntetni, és hogy sérelmeiket fenséges kir. széke elébe terjeszthessék, módot szolgáltatni méltóztassék." Ezen utasitásomban érintett súlyos helyzete Erdélynek, azon közhírré bocsátott kir. leirásokból, melyek az erdélyi diaeta véletlen eloszlatása, s ezen országnak egy rendkívüli kir. biztos korlátlan hatalmú kormánya alá lett vetése eránt keletkeztek, sokkal inkább közönségesen tudva van, hogy sem annak körülállásosb leirásába bocsátkoznom kellene. Mennyire felelt legyen meg munkálódásainak egész folyamatában az eloszlatott erdélyi diaeta a közvárakozásnak? helyesek vagy helytelenek e mindaz vádak, melyekkel a feljebb érintett kir. resciptumokba az eloszlatott diaeta a kormány által terheltetik? Ezen kérdéseknek taglalásába s birásába bocsátkozni sem hiszem, sem czélom. Szabad legyen azonban őszintén kijelentenem, hogy habár mindazon okok, melyeket a kormány ezen diaeta eloszlatására rescriptumaiban oly bőven előadni igyekezett, helytállnának is, s ha elismerném is azt, hogy a kérdéses diaeta kitüzött pályáján folyvást csak azt követte el, mit a fennálló sarkalatos törvények szerént nekie addig, mig ily esetben is részemről a kormánytól ezen diaetára nézve egy kis további türedelmet, s e mellett nem csak lelkes, de szives vezérlést is, mintsem oly intézkedést vártam volna, mely nem csak Erdélyt, de bennünket is kétes aggodalomba ejtett.[b] Az ujabb időkben számtalan példák igazolják, hogy a legszelídebb fejedelem uralkodása alatt a kormány gyakran szinte a törvények szorosabb ösvényétől eltávozott, s a nemzeteknek legérdekesebb törvényes igazait igen érzékenyen sértegette; ezen sérelmek habár fájdalmasak valának is s azoknak elviselésére a nemzeteket törvényesen kötelezni egyáltalján fogva nem lehetett, mindazáltal a nemzetek tántoríthatatlan hűségöknél s buzgó ragaszkodásuknál fogva, mellyel szeretett fejedelmökhöz viseltettek, azokat csendes türelemmel

[a] A Pronay felszólalását tartalmazó rész eredetiben végig idegen kéz írása.
[b] A mondat az eredeti kéziratban is ilyen zavaros.

[2] Az erdélyi országgyűléssel kapcsolatos fejleményekre l. a 232. old. 14. jegyzetét.

elviselték, s egész elszántsággal bevárták sulyos helyzetöknek jobbra változását. Valamint tehát voltak sok oly esetek, mellyekben a kormány a nemzet szeretetébe, hűségébe vetvén minden bizodalmát, a nemzetek türedelmére reá szorult s arra számot is tartott: úgy szinte előfordulandó esetekben a nemzetnek is a viszonosság telyes jusán a kormánytól hasonló türedelmet méltán kivánhatnak, ily türedelmet pedig az erdélyiek a kormánytól annál inkább várhattak, minthogy 22 esztendők lefolytáig nálok több sürgetések után is diaeta nem tartatott,[3] s a legérdekesebb nemzeti szabadságoknak gyakorlásába a kormány önkéje által törvénytelenül gátoltattak. A kormánynak azon jusát, mely szerént a diaetát véletlen is eloszlathatja, kétségbe venni nem szándékom. Álljon bár hatalmában egy fenálló diaetának individualitása eránt bizodalmatlanságát a diaeta eloszlatásával tettlegesen kijelenteni, de ezen bizodalmatlanságot az egész nemzetre soha ki ne terjessze, mivel ez által a fejedelem és nemzet közt lévő szives kapcsolat, melynek biztositására s öregbitésére a kormánynak s a nemzetnek egyesült erővel folyvást törekedni szent kötelessége, tágulna inkább mintsem gyarapodna, ily káros bizodalmatlanságot jelent pedig ki a kormány a nemzet eránt, ha egy véletlen eloszlatott diaeta helyébe nyomban egy uj diaetát hirdetni nem mer. Ennek elkerülésére tehát, midőn a kormány kéntelennek vallja magát valamely diaetát minden siker nélkül eloszlatni, vélekedésem szerént köteles emellett a nemzetet alkotványos jusainak fennmaradására nézve azonnal megnyugtatni ; ami tagadhatatlanul csak ugy fog sikeresen megtörténhetni, ha az eloszlatott diaeta helyébe nyomban egy ujabb diaetát hirdet, s ezáltal a nemzetnek alkotványos jusa gyakorlására hova elébb alkalmat nyujt. Kétes aggodalomban ejti a nemzetet, ha a diaeta tartását határozatlan időre elhalasztja ; de annál sulyosabb helyzetbe szoritja azt, ha ezenkivül az országnak törvényes főbb hivatalait, melyeket csak a diaeta befolyásával tartozik betölteni, törvényes állásukból kiemelve hagyja, az illető törvényhatóságokat törvényes tehetségöktől megfosztja, s a kormányt egy rendkívüli kir. biztos korlátlan hatalmára, önkéjére bizza. Ily aggodalomba ejtették Erdélyt a feljebb érintett kormány intézkedések, ezekbe minekünk is osztoznunk annyival inkább kelletik, mivel ami most Erdéllyel történt, mikor akkor velünk is történhet. Hogy tehát testvér magyar hazánknak alkotványos jusai hova elébb teljes épségökbe visszaállittassanak, s ez által egyszersmind tulajdon alkotványos állásunk is hasonló veszélyek ellen megelőzőleg biztosittassék : kérjük meg egy Felirásban a legszivesebb bizalommal Fenséges Urunkat s jó királyunkat, hogy Erdélyt törvény kívüli helyzetéből hova elébb felmenteni, s egy ujabb diaetának minél előbbi hirdetésével s alkotványos jusainak helyreállitásával minden támadt aggodalmakat sikeresen megszüntetni méltóztassék. Erre nemcsak serkent, de kötelezi is azon buzgó háladatosságunk, mellyel Erdélynek tartozunk ; kötelez továbbá azon lelkes kinyilatkoztatásunk is, melynél fogva az előleges sérelmek feletti országos értekezésekbe az országos iratok I k. 108. lap foglalt izenetünkben e jelen diaetán nyilván kijelentettük, hogy több fenálló törvények folytában is kötelességünk Erdélynek alkotványos jusait védeni ;[4] valósitsuk tehát most ezen nyilatkozásunkat, s telyesítsük elösmert

[3] A kormány az erdélyi országgyűlést 1811 óta nem hívta össze.

[4] Az előleges sérelmek Erdélyt illető pontja körüli vitában hangoztatták a rendek a főrendekkel szemben, hogy „Magyarországnak az 1464 : 13., 1492 : 1. tc. s az 1595-ik békekötés 2-ik cikkelye 8-ik §-sa szerint kötelessége Erdély igazait és szabadságát védelmezni". L.: *Iratok*. I. köt. 108.

törvényes kötelességünket. Ezen nézetek lelkesitették küldőimet előadott kivánságaikban ; azon biztos remény kecsegtet engem is, hogy ezen nézetekből a T[ekintetes] RR lelkes hazafiui érzésök szerént inditványomat szinte kegyesen pártolni fogják.

DUBRAVICZKY : Nem lehet constitutionalis nemzet, melly egy másiknak alkotmányán, s nemzeti életén ejtett sebet mélyen ne érezné. Megmutattuk ezen állítás valóságát a lengyelek ügyében ; mennyivel inkább kell tehát Erdély, a testvér hon iránt hasonlón éreznünk akkor, midőn ez oly állapotban van, mellynél boldogtalanabbat képzelni sem tudok, mert egy nemzetre nézve rettentőbb helyzet csakugyan nem lehet, mint az : ha törvénykivüli állásba tétetik. Nem akarom én a kormányt szemrehányásokkal illetni, annál kevésbé pedig, minthogy ezen sérelmes tettekben mostan uralkodó királyunk részt sem vett. Azt sem akarom részletes előadással fejtegetni, mennyire össze vannak Erdéllyel minden érdekeink kapcsolva ; elég legyen azt mondanom : *proximus ardet Ucalegon.* Midőn tehát Nógrád inditványát pártolnám, egyszersmind örömemre szolgál a tettes RR előtt kijelenthetni, miképen Erdélynek helyzete olly viszhangra talált küldőimben, hogy ők országos felirás általi közbenjárással sem elégesznek meg, hanem fényes országos küldöttség által kivánják Ő Felségét e tárgyban megkérettetni. Ezt tehát a KK és RR pártolásába ajánlom.

Utasitásomban e tárgy még egy mással is összeköttetett. Tudva van a Te[kinte]tes RR előtt, hogy érdemes hazánkfia Báró Wesselényi Miklós a mult novemberi szathmári gyülésen tartott beszédje[5] miatt ad poenam notae infidelitatis perbe idéztetett. Ezen történet küldőimet mély aggodalomba ejtette. Igaz ugyan, bajos a dologhoz szóllanunk, mielőtt tudnánk, mi adatik fel ellene, s az is igaz, hogy törvényes biró előtt van ; de másrészről kétségen kivül van az is, hogy Wesselényi Miklós személyében a szóllás szabadsága támadtatván meg, ha részvétlen hallgatással nézzük az esetet, a szóllás szabadsága veszélybe kerül. Pest v[árme]gye Rendei tehát e részben is fényes országos küldöttség által kivánják Ő Felségét megkéretni : hogy vádlott hazánkfiát a hivtelenség rettentő vádja alól felmentve, kormányra léptekori kegyelmességének ez által is jelét adni méltóztassék.

SZIRMAY : Valódi részvéttel értettem Nógrád érdemes követének előadását, mellyben a testvér Erdélynek ügyét, mostani szerencsétlen helyzetét s törvénykivüli állapotját szivrehatólag előterjeszté. Küldőim nékem ezen szent ügynek indítványba hozását szoros kötelességemmé tevék, megelőzött azonban Nógrádnak érdemes követe, s én örömest engedtem által az első szót, jól tudván hogy lelkes előadásával a szent ügy becse nevekedni fog. Midőn tehát a Te[kinte]tes RRket ezen érdekes tárgynak pártolására alázatosan felszóllitanám, bátor vagyok emlékzetetni, hogy 1833-ban november 23-án a derék lengyel nemzet ügye itt először inditványba tetetvén, csak egy-két megye szavazatjával lett a legközelébb napokban csakugyan végzéssé vált felterjesztés

[5] Nem novemberben, hanem dec. 9-én volt Nagykárolyban Szatmár megye közgyűlése, amelyen Wesselényi is megjelent, hogy harcoljon a megyei követutasításnak az örökváltság tárgyában történt megváltoztatása ellen. (Vö. a 141. old. 9. jegyzetével.) Wesselényi a közgyűlésen tartott beszédében leleplezte a kormánypolitikának azt a tendenciáját, hogy a jobbágyreformok ellenzésével a parasztság elkeseredését akarja a kitörésig fokozni, hogy végül az esetleges parasztfelkelés elfojtása árán a nemesség ellenzékiségét is megtörje. A kormány ezt a beszédet használta fel ürügyül arra, hogy megkísérelje a nagy hazafi elnémítását.

mostanra halasztva.[6] E derék nemzet nekünk csak szomszédunk, Erdély pedig testvérünk, nem kételkedhetem tehát, hogy a Te[kinte]tes RR egyezését elérni szerencsém leszen. Ami engem illet, én a nógrádi indítványt pártolom, s egyszersmind fogadom, hogy ha utasitásom nem lenne is, ha csak küldőim által positive eltiltva nem lennék, az alkotmányos szabadságnak ezen nemzeti közügyét pártolni legszentebb kötelességemnek tartanám.

KAJDACSY (Baranya) azonban Nógrád követének inditványát magára Erdélyre nézve is károsnak itéli s attól tart, hogy olyasok fognának a két tábla közötti vitatások alatt kifejlődni, miknek az országgyűlési irományok között nyomát látni egyátaljában nem óhajtja. Mind ezért tehát, mind azért is, mivel a praeferentiális sérelmek sorában oly nyomosan kifejtették az ország Rendei Erdély iránti kivánatikat, a mikép azok ekkorig még kifejtve soha nem valának,[7] de végre azon oknál fogva is, mert küldőitől egyenes utasitása van, hogy a rendszeres munkákon kivül semminemű más tárgyak pertractatiojába ne bocsájtkozzék, Nógrád követének magára Erdélyre nézve is veszedelmesnek itélt inditványát egyáltaljában nem pártolja.

BŐTHY: Ha Erdélynek ügye valahol viszhangra talált, viszhangra kellett a határos, a rokon kapcsolatú Biharban találnia; semmit sem is késett az a pályára lépni, mert részvétét az elsők közt mutatá, midőn e részben követjeinek nemcsak utasitást adott, de sőt annak pártolására hazánknak többi törvényhatóságait is felszóllitotta. Örömest követem hát én is Nógrádnak érdemes követét, s inditványát teljes lélekkel pártolom.

Minden alkotványos statusnak életereje s fő organuma az országgyűlésében áll; ha ettől megfosztatik, attól fosztatott meg, ami testben a mozgást, természeti világban az életet szüli és ettől a szerencsétlen Erdély 23 évekig fosztva volt. Miután a kormány ön igazságtalansága sulyát tovább türni nem tudá, összehivta végre Erdélynek Rendeit; de midőn ekkor az alkotmányos ellenszegülésnek organumot nyert szelleme úgy fejlenék ki, mint a hosszas törvénykivüli helyzet után következni kelletett, ámbár az országgyűlése csak törvényes útra törekedett a kormány törvénytelenségeit visszavezérelni, ő azt hatalom paranccsal széltoszlatá. Nem tagadom én, hogy a kormánynak eloszlató jussa van; de azért oszlatván el a rég egyben nem hivottat, mivel a 23 éves zár után megnyitott gyűlésnek szelleme nem tetszett, kötelességében állott volna nyomban más gyűlést hirdetni; mert a dietának a kormány iránt kedvetlen szelleme miatt az egész nemzetnek szenvedni nem szabad különben az országnak vége van. Vegyük fel Te[kinte]tes RR, ha saját országgyülésünkben a minoritáshoz szokott oppositiónak szelleme szerencsés lenne majoritássá válni, s azt a kormány emiatt széltoszlatván, nemzetünket szabadságának őrjétől, boldogsága eszközlésének fő organumától, nemzeti létének életerejétől megfosztaná, nem éreznénk e öszesen és egyenkint legszorosabb kötelességünknek, minden törvényes úton felszólamlani, s új egybehivást sürgetni? De Te[kinte]tes RR! Erdéllyel nemcsak ez történt. Nem akarom én borzasztó helyzetét, a különben is közesméretűt részletes ecsettel festeni; szerencsétlenségét e kevés szavakba foglalom: mit az éjszaki óriás a boldogtalan lengyeleken elkövetett, az austriai ház kormánya mindazt Erdélyen követte el; a testvér Erdélyen követte el, melly hazánkhoz minden tekin-

[6] Vö. előbb, 314. kk.

[7] Az előleges sérelmek Erdélyt és a Részeket illető, Kölcsey tollából származó II. és III. pontját l.: *Iratok*. I. köt. 164. kk.

tetben olly közel áll, hogy csak egy lépés kell még s hasonló sorsot várhatunk! A lengyel ügyben, Te[kinte]tes RR, kevés napok előtt közértelműleg felirást szavazánk ;[8] s mind mostanában, mind akkor, midőn elsőbb alkalommal[9] előlegesen felterjeszteni sürgeténk, a közbenjárásra nemcsak a nemesebb kebelből ki nem irtható részvétel érzése hevitett, hanem a példának veszélyes volta is ösztönzött ; mert elösmerték a Te[kinte]tes Karok és RR, hogy Európa nemzeti közönségében egy nemzet sem fosztathatik meg alkotmányától és törvényeitől anélkül hogy minden alkotmányos nemzetek méltó aggodalomra ne ébredjenek. Im testvérhonunk, Erdély megfosztatott! s mit a lengyelekért tettünk, azt Erdélyért tenni kételkedhetnénk ? A sympathiának hatalmas érzete szövetségre gerjeszti az embereket, nemzeteknek is ezen érzetre kell támaszkodniok ; s ha részvétre hevülnek egymás iránt, a korlátlan hatalomra törekvő indulat, (állitani merem) korlátra talál.

Baranya vármegyének követje nem akar a felirásban megegyezni, mert jóslói lélekkel olyasmiket lát a két tábla közötti vitatásokból előkerülni, mikből Erdélyre kárt és veszedelmet jövendöl. Én jósló nem vagyok, én a jelen kivánatit követem s mit azon állásban magamnak más nemzettől várnék s óhajtanék, azt egy rokon nemzet iránt teljesiteni nem kételkedem. Jól tudom én, hogy Nógrád inditványának elfogadása a M[éltósá]gos fő RR előtt kedves nem lészen ; tudom, hogy okokat is fognak ellene felhozni ; de hogy vagy olyakat hozhatnának fel, mellyeket megczáfolni nem tudnánk, vagy hogy Erdélyt veszélyeztethetnénk, egyátaljában nem hiszem. Kérdem én, mi veszteni valója maradt még a szegény Erdélynek ? Hiszen már mindenét elvesztette, egyedül becsületét nem ; elvesztette szabadságát, el törvényeit és egész alkotmányát ; törvénykivüli helyzetbe tétetve, minthogy ostromállapotba helyheztetik, s katonai kormány alatt áll. Ismét kérdem tehát, mije van, amit még elveszithetne ? De kérdem azt is, ki adhat just a kormánynak, hogy az eskün s kölcsönös alkukötések alapjain nyugvó alkotmányt egy tollvonással eltörülhesse ? Valóban senki, valóban semmi sem. Irjunk fel tehát, és szóllitsuk fel a kormányt, hogy amit hozzánk intézett legelső szavában önként megigért, jussaink és szabadságaink épségben tartását,[10] tettleg bizonyitsa be, s Erdélyt alkotmányos állásába visszahelyezvén, nyujtsa bizonyságát annak, miképen a volt kormány törvénytelen ösvényét nem követi, miképen igéretei nem puszta szavak ; és szóllitsuk fel hogy adja vissza a nemzetnek, amit tőle csak törvénytelen erőszak hatalma vehet el.

Deák a dolgot még egy más szempontból veszi fel, úgy tekinti azt t. i. mint magyarországi sérelmet. Állitásának bizonyságául kifejti, miképen Erdélynek Magyarországtól lett elszakitása fő sérelminknek lévén egyike, az egyesülést hosszas idők óta minden kitelhető erővel sürgeténk. A kormány panaszunk igazságos voltát nem tagadhatván, az orvoslást azon ürügy alatt halogatá, hogy Erdélynek is meg kell az egyesülés felől hallgattatnia. És ez volt az örvény, mellybe törvényes követelésünk temettetett, mert Erdélyben 23 évek óta országgyülés nem tartatván, az egyezkedés módja felől kölcsönösen nem értekezheténk. A jelen országgyülésen egybegyült KK és RR tehát nemcsak azért, mivel Magyarországnak törvényes kötelességében áll Erdély igazait,

[8] Az ápr. 2-i kerületi határozatot l. előbb, 319. old.
[9] Az 1833. nov. 20-i indítványt követő viták során. (Vö. a 314. old. 8. jegyzetével).
[10] Az új király, V. Ferdinánd tett erre ígéretet atyja halálát és saját trónraléptét bejelentő márc. 2-i leiratában. (Vö. a 236. old. 2. jegyzetével.)

és szabadságait védeni, hanem azért is, hogy ezen fő sérelmek orvoslásának akadálya biztosan elháritassék ; 1833 esztendei martius 30-áról költ országos felirásukban, megkérték Ő felségét, hivja ösze még e dieta folytában Erdélyországnak Rendeit, hogy az általunk kiküldendő országos biztossággal a két ország szorosb egyesülésének módjáról tanácskozhatni alkalmok legyen.[11] Ezen felirásunkra ugyan irott királyi válasz nem érkezett, de tettleg kedvező választ adott azáltal Ő Felsége, hogy Erdélynek Rendeit országgyülésre hivta meg, s e lépés reményt nyujtott nekünk is, hogy tán közelébb állunk czélunkhoz, mert biztosan hittük, hogy mihelyt az erdélyi országgyülés törvényesen constituálva lesz, a két nemzetnek alkotmányos organumai egymással közösülésbe jönnek. Az erdélyi dieta azonban még mielőtt magát constituálhatná eloszlattatott, s ezáltal reményinknek is ujabban vége lőn. Nem akarom én (ugymond a szónok) ezen eloszlatásnak okait visgálgatni ; hiba lehet az eloszlatás, még nagyobb hiba, hogy új dieta egybehiva nincs, de annyi csakugyan tagadhatatlanul igaz, hogy midőn mi az erdélyi dietának eloszlatásával azon egyetlen egy törvényes eszköztül, mi által egyesülésünk felől kölcsönösen értekezheténk, megfosztattunk, ez ép annyit tesz, mintha Ő Felsége irott válaszban jelentette volna ki, hogy Erdély iránti sérelmünk orvoslását megtagadja. Már kérdem én, ha illy megtagadó válasz érkeznék hozzánk, akadhatna e csak egy is közöttünk, aki kivánságunk teljesítését sürgetni legfőbb kötelességének nem ösmerni merné ? A dolog pedig ép ezen ponton áll, mert ha irott választ nem kaptunk is, kaptunk mindazáltal az erdélyi dieta eloszlatásában olly tettleges választ, melly a legelhatározottabb irott megtagadással is felér. Ha tehát kötelességünk volt az erdélyi dietának tartását sürgetni akkor, midőn összehíva nem volt, szintúgy kötelességünkben áll az most, midőn eloszlattatott. És igy én nemcsak azért, mivel Erdélyen segiteni kivánok, hanem azért is, mert nemzetünk egyik legfőbb sérelmének orvoslását csak ezen eszköz utján reméllem elérni, Nógrád inditványát pártolom.

Pest v[árme]gyének követje emlitést tőn egy más tárgyról is, a szóllás szabadságának megtámadásáról, Báró Wesselényi személyében. E tárgy azonban Nógrád inditványától elannyira különbözik, hogy a kettőt összezavarni teljességgel nem kívánhatom. Véleményem e tárgyban az : hahogy azon actio csakugyan perbe találna menni, s ekép a szóllás szabadságának nemzeti jussa csakugyan megtámadtatnék, én részemről egy pillanatig sem leszek késedelmes nem úgy, amint Pest követe kivánta, a kegyelem utjára folyamodni, hanem mindazt megtenni, mit ezen szabadság szentsége mellett a nemzet és törvényhozó test méltóságához illőnek itélek, és szükségesnek annak bebizonyitására hogy a törvényes határok közt maradó szóllás szabadságát semminemű terrorismussal elnyomni nem fogják. Óhajtanám tehát, hogy egy kissé várakozva, e tárgyat az emlitett időpontig függőben hagynánk.

Ezen értelemben a KK és RR közönségesen megnyugodtak.

Jeszenszky Erdélyt diplomatiai szempontból is velünk egy nemzetnek itéli, s minden esetre testvérünknek, kit tőbül kiforgatott alkotványába,

[11] A márc. 30-i felirathoz kapcsolt előleges sérelmek Erdélyről szóló említett pontjában kérték a rendek a királyt, hogy „... az ottani országgyülésnek még ezen magyarországi diaeta folytában e végre leendő összehivása által az erdélyi Karoknak és Rendeknek a jelen országgyülésből kiküldendő országos biztossággal a két ország szorosabb egyesülésének módjáról kölcsönösen tanácskoztatni alkalom nyujtassék". L.: *Iratok.* I. köt. 175.

törvényes szabadságiba s municipalitásiba visszahelyezve látni minden tekintetben kivánnunk kelletik. Ennek eszközlésére szelidebb mód a nógrádi javallatnál nem lehet, azt tehát teljes lélekkel pártolja.

Ötvös Tamás: Szorongatott szivvel olvastam én az erdélyi országgyűlést megszüntető, s a kirendelt királyi biztost teljhatalommal felruházó parancsolatokat; s ki ne érzette volna a szorongatott kebel érzelmét, midőn a velünk szinte rokon alkotmányú testvér Erdélyt az említett rescriptumok által constitutión kivüli állapotba helyeztetni szemlélte? És miért helyheztetett ezen állapotba? Mert a törvény szerint minden esztendőn tartandó országgyűlése 22 évekig egybe nem hivatván, a hoszas törvénytelen lét idejében meggyűlt sérelmek közepette, kezdetben mindjárt kivánt sikerrel nem munkálódhatott. Ezért szünteté meg azt a kormány, de nem törvényes módon, mert erre a fejedelemnek hatalma van, hanem ön tetszésétől felfüggesztett bizontalan időre s úgy, hogy egyszersmind a némelly részben már tettleg is jóváhagyott végzéseit megsemmisitené, s az egész nemzetet törvénykivüli állásba helyheztetné. Szabadabban kezd azonban lélekzeni szorongatott kebelem, midőn örvendve tapasztalom, mily élénk részvéttel óhajtanak a Te[kinte]tes RR Erdély vérző sebeibe gyógyitó balzsamot önteni; és mivel ezt Nógrád követének inditványában lelem fel, azt nem pártolnom nem lehet. S bármelly tekintetet nézzek is, kötelesnek érzem erre magamat. Mint embert az isteni morál amaz örök igazságú szabálya „szeresd felebarátodat" ösztönöz, hogy Erdélyen, a szenvedő testvéren segiteni törekedjem. Mint magyart ön hasznunk tekintete is hasonlóan indit, mert Erdéllyel egyesülésünk nemzetemnek forró óhajtása, ennek pedig teljesedését az erdélyi országgyüléssel való értekezés nélkül nem is reménlhetem. Mint követet küldőimnek az előleges sérelmek orvoslásán való törekedésre intézett parancsa vezérel, melly sérelmek közt fő helyen állván Erdélynek tőlünk elszakasztott létele, annak orvoslása iránt az erdélyi dietát eloszlató kir. parancsban megtagadó választ szemlélni kéntelenittetem. Ezen tekintet annak is bizonságul szolgálván, hogy Nógrád követének inditványát pártolva, nem új inditványt, hanem csak a már felterjesztett előleges sérelmek egy nevezetes részének sürgetését pártolom, — követi állásomban az élő törvények megtartásának kötelességétűl is vezéreltetem, s azon tisztelettől mellyel az országos végzés eránt tartozom. Az 1464 : 13., 1492 : 1. s az 1595-ki békekötés 2-ik czikkelyének 8-ik §-ussa[12] nyilván bizonyitják, miképen a magyar törvényhozás Erdély törvényes jussainak biztositását mindenkoron kötelességének ösmérte, s ezen elvet a KK és RR jelen országgyülésünkön is a praeferentialék iránt tett felterjesztésökben ujólag magokénak vallották.[13] Midőn tehát Erdély alkotmányának épségeért közbenjárulni kivánok, csak a törvény szabályát, csak az országgyülési végzés ösvényét követem. Ezen már magokban is elegendő inditó okok sulyát, még más érzékeny tekintetek is tetézik. Olly nemzet fosztatott meg, Te[kinte]tes RR alkotmányától, melly nemcsak velünk rokon szellemű constitutióval bir, de amellyel hazánknak számtalan polgárai, (s ezek közt enmagam is) vérszerinti öszekötésben állanak. S ezen rokon nemzetnek törvényhozásbani

[12] Az 1464 : 13. tc. szerint „regnum Sclavoniae et partes Transylvaniae in omnibus antiquis bonis libertatibus, consuetudinibus et iuribus suis conserventur"; az 1492 : 1. tc.-ben II. Ulászló a koronája alá tartozó országok mellett az erdélyi részek alattvalóinak jogait is biztosítja; az 1595-i békekötés 2. §-ának 8. cikkelye értelmében a király a koronázási eskübe Magyarország mellett Erdélyt is megemlíti.

[13] A három tc-re való hivatkozást a sérelmi feliratban l.: *Iratok*. I. köt. 175.

befolyása a nemzet és fejedelem közötti alkotmányos szerződésnek ezen egyedüli alapja határtalan időre eltörültetett, legszebb, s legalaposb alkotmányi jogainak gyakorlásából, biráinak, tisztviselőinek választásából kivetkeztetett; ezeket most a teljhatalmú kormányzó tetszése szerint leteszi, s megürült helyeiket kedvenczeivel pótolgathatja; de még ez mind nem elég, mert az erdélyi megyék közgyüléseiknek tartásától, s igy a köztanácskozásoktól is eltilttatván, még azon módtul is megfosztattak, hogy óhajtásaikat egyenes úton fejedelmök elébe terjeszthessék, vagy csak mentségökre is felszóllalhassanak. De minek magyarázgassam én a tőből kiforgatott erdélyi alkotmány sebeit, midőn elég e végre Erdély polgári s katonai kormányzóját teljhatalommal felruházva tudnunk; ami más szóval annyit tesz, hogy Erdélynek többé constitutiója nincs, mert ahol teljes hatalommal bir a kormányzó, ott a constitutióbul semmi sem maradt. Nem is hiszem én, hogy testvér honunk eme siralmas sorsát hidegvérrel nézhetnők, kivált nem hiszen, ha magunkat az erdélyieknek helyzetébe képezzük. Én ugyan jelenleg hazánkat hasonló szomorú csapástól nem féltem, mert jó királyunk személlyessége által magunkat biztosítva hiszem, de nemzetek életében évek csak perczenetek, nem lehetetlenség tehát, amit bizonytalan jövendőrül szólva mondani akarok. Lehet hazánknak olly törvényhozó teste, melly constitutionalis szabadságinkhoz szerfelett ragaszkodand, s lehet ugyanakkor olly fejedelme hazánknak, aki ön jussait fogja kivánni terjeszteni, de lehet azon rosszabb eset is, hogy emberekből álló minden testület hibázhatván, törvényhozó testünk is túlléphet az alkotmány szabta határokon; valjon ha ekkor igy szóllana királyunk: „A magyar nemzet törvényhozó teste túlhágott a határokon, azért én azt eloszlatom, s a nemzetnek constitutióját eltörlöm." Nem kiáltanánk e illy esetben kelettől nyugotig, déltől éjszakig segedelemért? nem igyekeznénk közbevetések által visszaszerezni elvesztett jussainkat? Kétségkivül igen is, s ha igen, úgy hasonló helyzetben sinlődő testvérink segedelmére fel nem szóllamlanunk nem lehet. És mi módon kivánjuk mi segitségre készségünket kijelenteni? Úgy amint a hő magyar nemzethez illik; nyilt szivvel, s alattvalói hűséggel járulunk folyamodásunkkal atyai fejedelmünkhöz. Ezen fiúi bizodalmas szózat ő előtte kellemetlen nem lehet; én tehát ujólag is Nógrád inditványának elfogadására szavazok.

Borcsiczky hasonlókép a törvények épségének fenntartására adott utasitása következésében, mind az Erdély szabadságainak oltalmát kötelességünkké tevő törvényeknél, mind pedig Zala követének inditó okainál fogva az inditványt pártolja; s Baranya követének előadása folytában azt is nyilatkoztatja, hogy amire törvénynél fogva jussa van, azt illő méltósággal kivánni mindég fogja, de kikoldulni soha sem, mert ő a kormánytól nem kegyelmet, hanem kötelességteljesitést követel. A nógrádi inditványt is hasonló értelemben pártolja; s nem kegyelmet kérni kiván a kormánytól, hanem őt törvényes kötelessége teljesitésére felszóllítani; mert a nemzet és fejedelem közötti bilaterale pactum azt hozza magával, hogy kötelességének eleget tegyen, ha kivánja, hogy a nemzet is teljesitse, amivel tartozik.

Andrássy annál nehezebbnek vallja e kényes tárgyban szóllását, hogy utasitása nem lévén, egészen magára hagyatva, azért amit mondani fog, felelettel tartozand. Igaznak vallja ugyan, hogy Erdély 22 évekig megfosztva volt jussai gyakorlatának organumától, s erre minden hazafi szomorúan tekinte. Később azonban teljesítvén a kormány kötelességét, senki sem volt közöttünk, aki nem örvendett volna, hogy alkotványa palladiumát meg-

nyervén, dolgait a törvény útjára vissza vezérelheti. Örömünk azonban búval váltva volt, mert a nem haladás, s ennél is szomorúbb villongások, mellyeknek az irományok hijánya miatt itélgetésébe nem ereszkedhetünk, eloszlatást húzhatnak magok után. Bánattal értettük mi ezt minnyájan, de ismét vigasztalódnunk kelletett, midőn az eloszlató parancsban azt olvasánk, hogy mihelyt a rend közönségesen visszatér, mihamar ismét országgyülése fog hirdettetni. A dolognak illy helyzetében kétségben áll a szónok előtt, mi az, amit kegyelemkép, és mi, amit jus gyanánt lehetne e tárgyban kivánnunk. Tud ugyan eseteket, midőn köz sympathiájú tárgyakban a KK és RR utasítás nélkül is felszóllamlottak, de tudja azt is, hogy utasitás hijánya miatt, nemcsak kisebb tárgyakat, de olyast is felfüggesztettek, aminek törvényességét soha senki kétségbe venni nem fogja (a királyné koronázását érti).[14] A jelen tárgyban tehát bárminő sympathiájú legyen is, utasitása érkeztéig a felelet terhét magára nem vállalhatja. Mind e mellett azonban az előtte szóllott követek némelly mondásainak czáfolásába ereszkedett. Felveszi 1-ör Bőthynek állitását, mellyben Erdély ügyét a lengyelekéhez hasonlította. Ő, ugymond, minden hasonlitást gyűlöletesnek tart, s ezt épen leggyűlöletesbnek, nem is akar feszegetésekbe bocsájtkozni, csak azt válaszolja, hogy ő hasonlatosságot nem talál, s nem is kételkedik, hogy a hasonlitó követ úr e kettő közül inkább Erdély sorsát választaná. 2-or Deákkal nem tart a részben, hogy Erdélyre nézve visszaestünk volna azon állapotba, mellyben az erdélyi dieta egybehivása előtt voltunk. Akkor, úgymond, azon dieta felől semmi igéretünk nem vala most két rescriptumban olvashatjuk Ő Felsége királyi szavát, hogy Erdélynek országgyülését, mihelyt a közrend és csendesség visszatér, ismét összehivandja. 3-or Ötvössel sincs arra nézve egy véleményben, hogy mirajtunk is hasonló történhetnék, s hogy ekkor mindenhova folyamodnánk segedelemért. Miként fejlődhetik ki idővel a jus publicum ? azt nem tudhatja, s azt sem illetheti meg, minő fontos okok foroghattak fenn, mellyek Erdély országgyűlésének eloszlatását kivánták ; annyit mindazáltal tud, hogy mig jus publicumunk igy áll, amint áll, az országgyülése eloszlatásának, s összehivásának jussa a kormányt illeti. Végre kijelenti, miképen ő olly különböző alakokban látja az inditványt előterjeszttetni, hogy nem is tudná mit pártoljon. Most tehát csak annyit mond, hogy a nógrádi inditványt ez alkalommal nem pártolja.

Hertelendy Miksa csudálkozását jelenti, hogy Esztergom követe kétes helyzetben vallván magát lenni, mégis az ellenfél gyámokainak czáfolgatásába bocsájtkozott. Mert ha kétes állása aként találna elhatároztatni, hogy küldői Erdély ügyét pártolni parancsolnák, előterjesztése nem igen hangzanék ösze megyéje véleményével. Tagadta, úgymond, Esztergom követe a lengyelekkeli hasonlatot, de midőn erdélyi rokonaink törvényes állásukból kiforgattattak, s egy katonai biztos önkényes rendeletei alá vettettek, mi lépés kell még, hogy a lengyelek sorsára jussanak ? Miután tehát erdélyi testvérünknek felszóllamlásunk csak javára, s nem kárára válhat, s miután mi sokkal inkább kifejtettük e dieta elején Erdélyre nézve igazinkat, mintsem hogy azokat veszedelmezhetőknek hinni lehetne, miután a nógrádi követ

[14] Az eset 1825-ben történt, Ferenc király negyedik felesége, Karolina bajor főhercegnő megkoronáztatása alkalmával ; oka az volt, hogy a követek utasításában nem szerepelt semmilyen állásfoglalás a koronázással kapcsolatban. A szept. 25-i koronázással kapcsolatos iratokat l. az országgyűlés *Irásai*ban, 9. kk.

által kifejtett nézetek a közbenvetést nem annyira javasolják, mint parancsolják, a szólló követek nem lévén e tárgyban utasitása, nincs ugyan utasitásból eredő kötelessége, de van királyunkhoz, hazánkhoz, törvényeinkhez és szabadságinkhoz való tántorithatlan ragaszkodásának kötelessége, s ennek ösztönétől inditatva, Nográd inditványát pártolja.

ZARKA igy szóllott: A tárgy érdeme ki lévén merítve, az egyszerű szavazatnál csak annyival szóllok többet, mennyiben azt az itt divatozó nyilvánosság miatt a magam igazolása szükségessé teszi. Nincs ugyan a kérdés alatti inditványra utasitásom, sőt meg van hagyva, hogy utasitás nélkül új inditványt ne pártoljak. Mindamellett csak úgy hiszem utasitásomat teljesithetni, ha Nógrád inditványát pártolom. Mert más a Rendszeres Munkákban egy új törvényjavallatot pártolni, más az eddigi törvényeken ejtett sérelmek orvoslását sürgetni. Az új törvény hozatalában küldőink is részt venni óhajtván igen természetes, hogy minden újitást mi előtt törvénnyé tétetnék, tudni kivánnak. De a sérelmek orvoslását sürgetni minden követnek általános és természetes kötelessége, reám nézve legalább bizonyitja ezt küldőimnek azon meghagyása, hogy ahol utasitásom nincs, a fennálló törvények rendelését kövessem. De nem is lehet Nógrád inditványát újnak mondani, mert csak azoknak folytatása az, miket a KK és RR Erdély iránt az előleges sérelmek sorában már mondottak. Az unio eszközlése végett már akkor szükségesnek jelentették, hogy Ő Felsége még ezen országgyülés folytában Erdélynek is dietát hirdessen,[15] és sok törvényekre hivatkozva kimondották, hogy Erdély jussaira felvigyázni kötelességünkben áll. Mindazon törvényhatóságoknak tehát, mellyek az uniót sürgették, ha consequensek akarnak maradni, kötelességök az indítványt pártolni, sőt az unio országos végzéssé válván, az egész országnak kötelessége az erdélyi dietának egybehivását sürgetni, mert az unio igy eszközölhető, az előleges sérelmek orvoslása csak igy sikerülhető. Ami ezen tárgynak másik szempontját illeti: elmellőzöm én taglalását az erdélyi dietát széltoszlató rescriptumnak, melly a kifejlődő nemzeti jussok jelen szelídebb századjában, minden emberi kebelben csak iszonyodást gerjesztett. Egyetértek továbbá Esztergom követével, hogy Erdélynek a lengyelekkeli összehasonlitása fájdalmas érzést okoz, de én a gyűlöletest, a megtörténtek hasonlatosságában találván, a gyűlöltséget ezen történetek szerzőire háritom, s a hasonlatosságot mint valót itten megemlíteni maga rendjén találom, s ezeknek következésében csak azt kérdem: ha a KK és RR egy a durva erőtül letiport szomszéd nemzetnek ügyét méltán pártolásba vették, most midőn testvéreink foszttatnak meg alkotmányos szabadságaiktól, s polgári létöktül, hallgatni fognak e? Ha azon lengyelek sorsa, kik a szabadságnak mindenöket feláldozván olly szerencsések nem valának, hogy a forrón szeretett szabadsággal a csata mezején egy sirba szállhassanak, ha ezeknek üldöztetése a karoknál mélly részvétre talált, valjon a szerencsétlen erdélyieknek üldöztetése ellen, kiknek minden vétkök csak abból állott, hogy 22 évekig tartó törvénytelenségek után jussaik s kötelességök szerint meggyőződésöket bátran kijelentették, szavunkat nem emeljük fel? Ha akkor, midőn az orosz önkény a lengyel nemzetet elnyomta, s annak nevekedő hatalma minden alkotványos nemzeteket megrémitett, ha akkor alkotmányunk veszedelmeztetése eránt aggodalmunkat kijelentettük, most midőn egy testvér nemzetnek a miénkhez hasonló alkotmánya, melly szintén esküvel és számos igéretekkel

[15] Vö. előbb, a 242. old. 10. jegyzetével.

biztosittaték, egy status csapás[16] által megsemmisittetik, ezt indolentiával nézzük? Valóban ha volt okuk a RRnek országgyülésünk elején, az erdélyi diaeta tartását sürgetni, most annyival inkább van, midőn ama szerencsétlen ország, politicai lététől megfosztatva, gyüléseitől eltilttatva, még csak organummal sem bir, melly által panaszát kijelenthesse. Miután tehát az erdélyi ügy inditványba jött, miután áltlátható, hogy ennek itteni eleste Erdélyre nézve is káros hatással lehet: követi kötelességemmel, de lelkiösméretemmel is egyebet egyeztethetőnek nem látok, mint azt, hogy a nőgrádi inditványt pártoljam.

Balogh: Testvérünkön Erdélyen a kormány egy olly halálos sebet ejtett, mellynek általunki elhallgatása nemcsak testvéri rokonérzés hijányára, nemcsak részvétlenségre, sőt titkos ellenséges tetszésre, s a kormány tettének helybehagyására mutatna. A nemzetek ugyan a fejedelmek példájaként egymás között nyilvános szövetségre nem léptek, de ha szentnek nevezhetik a nyilvános fejedelmi szövetséget, mennyivel szentebb ama szövetség, melly a nemzetek sziveit minden kötés nélkül bizonyos isteni sugallás által egymás iránti részvétre vezérli. Ezen mennyei szikra lobbantá fel az előttem szóllott érdemes követek kebleiben a lángot, mellyel Erdély országgyülésének széltoszlatását s ebben a kormány tettét kárhoztatva, a sok egymást érő csapások által elszomorodott erdélyieket pártolák.

Én részemről diplomatiai demonstratiókba nem ereszkedem, mert a diplomatia mindenütt ugyan, de kivált minálunk, olly labyrinthusi tekervényekkel teljes, hogy azokon biztosan járni, s el nem tévedni csak nem lehetetlen. Azt azonban bátran merem állitani, hogy egy nemzetnek országgyülését széltoszlatni, s azt munkálódásinak kezdetében félbeszakasztani azért, mert a kormány törvénytelen tettei ellen kikelni bátor volt, azért mert a 22 évekig nyilvános törvény ellenére nem tartott országgyülést megelőzött viszaéléseket s törvénytelenségeket tovább nem türheté, azért mert egy katonai szigorú és vak engedelmességet kivánó királyi biztos útmutatása után indulni az alkotmányos szabadsággal össze nem férhetőnek tartá, azért végtére, mert a kormánynak a kölcsönös bizodalom megnyerhetése reményében sokban engedett, amiben engedni szoros kötelessége nem vala; mind ezekért mondom egy nemzetnek országgyülését a nélkül, hogy rögtön más hirdettetnék, felbontani, nem a diplomatiának, hanem az absolutismusnak tette s olly csalhatatlan jele, melly a leggyávább embernek is szemébe szökik. Nem volt ez, Te[kinte]tes RR, Istenben boldogult királyunk atyai szivének szüleménye, hanem fondorló tanácsosok bűnös fejökbül kirohanó diplomaticai szörnyeteg, mellynek markába, hogy annál rémitőbb legyen, a polgári hatalom daczára ezer meg ezer fenyegető bajonettet adának, s így Erdélyt, a csendes Erdélyt ostrom alatti állapotba tevék.

Te[kinte]tes KK és RR! Ha két testvér nemzetnek egymásban garantiája nincs, ha a gyengébbnek elnyomattatását a hatalmasabb hidegvérrel szemléli, akkor nem messze van már amaz iszonyú nap, midőn a jelenleg hatalmasbnak is végórája ütni fog, s nemzeti előmentének különben is lassan forgó kerekei végkép megakadnak. Ha illy kormánytettek iránt viszatetszésünket ki nem jelentenénk, azt látszanánk hallgatólag nyilatkoztatni: hogy nem volt a kormány tette helytelen, vagy a testvér Erdélynek sorsa bennünket épen nem érdekel. Már pedig egyik úgy mint a másik olly bocsájthatatlan politicai

[16] Coup d'état, államcsíny.

vétek volna, mellyben én mint törvényhozó részes lenni nem akarván, az erdélyiek ügyében felküldendő fölirást igen is pártolom. Utasitásom ugyan e tárgyban nekem sincs, hiszen mindazáltal hogy kijelentésemmel küldőimnek kedves dolgot teszek ; mert miután ők valának elsők az országban, kik a lengyel nemzet ügyében felirtak, sőt hasonló cselekvésre az ország minden megyéit felszóllították,[17] lehetetlen csak gondolnom is, hogy midőn rokonink, testvérink, az erdélyiek a kormány által rajtok ejtett illy halálos csapást szenvedni kéntelenek, akkor küldőim részvét nélkül hallgatni, ön érzéseiket megtagadni, vagy azokat más tekintetnek alája vetni képesek lehessenek, sőt tökéletesen hiszem, hogy hallgatásomnak küldőim viszatetszése lenne méltó dijja. Illy meggyőződésben lévén, a nógrádi inditványt újólag is pártolom.

Ezután PFANSMID az erdélyi dietát széltoszlató rescriptum és azt törvénykivüli állásba helyheztető másik parancsolat[18] között különböztetést téve, az inditvány mellett szólván, beszédjével tetszést nyert, és szavazat közben sokan értelmére hivatkoztanak. A tárgyat fontos érdekűnek vélvén, lapjaim a közlöttek által már szokott terjedelmöken messze túl léptek ; Pfansmid beszédjét tehát, melly a sorban utolsó vala, a Ghéczyével együtt jövő levelemben közlöm ; most a szavazatról teszek jelentést.

Minthogy 12 órára a Királyi Felség közelgő születése napja tekintetéből szavazott felirás[19] végett országos ülés vala hirdetve, SZABÓ mint elnök a vitatások folytatását másnapra kivánta halasztani, ennek azonban LUKA ellene mondott, s helybehagyásra találván eldöntő szavazat rendeltetett, fennmaradván kinek kinek jusa voxolás közben is szóllani. A sornak Bács vármegyére kerültével RUDICS illyformán szavazott : Az idő halad, s más kötelesség vár reánk, pedig megvallom, Józsue hatalmával birva kivánnék felkiáltani : *Állj meg nap, hogy Erdély mellett szólhassunk !* A nap azonban kiáltásomra nem hallgatva halad, s igy nincs mást mit mondanom, mint azt, miképen nem sérttethetvén a rész anélkül, hogy e sérelmet az egész érezze, Nógrád inditványát annyival örömestebb pártolom, mivel utasitásom nem lévén, szavazatom lelkem meggyőződésének őszinte következménye.

Szavazat resultatuma : Voxaikat útasitás érkeztéig felfüggesztették : Péchy (Abauj), Várady (Mármaros), Aczél (Arad), Markovics (Krassó), Madocsányi (Liptó), Marics (Fejér), Andrássy (Esztergom), Reviczky (Árva), és Justh (Thúrócz), összesen 10 megye. Az inditványnak egyenest ellene szavaztak : Kajdacsy (Baranya), Torkos (Mosony), Markovics (Posega), Poszavecz (Szerém) és Busán (Horvátország) összesen 5. Ellenben az inditvány elfogadására voxoltak : Szirmay (Zemplén), Roskoványi (Sáros), Bernáth (Ungh), Becsky (Szatmár), Vay (Szabolcs), Pfansmid (Szepes), Gr. de la Motte (Gömör), Bük (Borsod), Bárczay (Torna), B. Prényi (Ugocsa), Bőthy (Bihar), Klauzál (Csongrád), Szombathelyi (Békés), Vásárhelyi (Csanád), Desewffy (Temes), Hertelendy (Torontál), Németh (Posony), Bencsik (Nyitra),

[17] Balogh indítványozta Bars megye 1831. máj. 4-i közgyűlésén, hogy kérjék az országgyűlés összehívását a lengyelek ügyében s addig is legyen szabad fegyvert és élelmiszert kivinni a szabadságukért küzdő lengyeleknek. Bars megye körirata nyomán még azon a nyáron összesen 33 megye fordult hasonló felirattal a kormányhoz. A feliratokat a Kancellária válasz nélkül irattárba helyezte.

[18] Vö. előbb, a 232. old. 14. jegyzetével.

[19] L. előbb, az aznapi ülés elejéről szóló tudósítást, 323. old.

Niczky (Sopron), Borcsiczky (Trencsin), Zarka (Vas), Prónay (Nógrád), Deák (Zala), Pázmándy (Komárom), Balogh (Bars), Sárközy (Somogy), Luka (Hont), Szücs (Győr), K. Horváth (Veszprém), Ghéczy (Zólyom), Jeszenszky (Tolna), Dubraviczky (Pest), Rudics (Bács) és Hegedüs (Verőcze), öszvesen 35 megye, nem különben Mihalkovics (Jászkún) és Nagy (Hajdú) kerületek követjei

Végzés: a nógrádi inditvány elfogadtatik. A jegyzői tisztet Palóczy teljesítette.

c)

April 10-én elegy ülés tarttatván, kihirdettetett Ő Felségének az úrbéri tárgy iránt[20] april 9-én költ 2-ik királyi válasza. A nevezetesebb pontok, mellyekben az ország Rendeinek felirása el nem fogadtatott, ezek: Kívánja Ő Felsége, hogy Sclavonia nevezete megtarttassék. Az irtások iránti javallatot a dolog érdemét nem érintő csekély hozzátétellel elfogadja. A legelő egy telek után rendszerint legalább 4, legfeljebb 22 holdban adassék ki, de ezen határok közötti határozat, minden további osztályozás nélkül az urbarialis bíróságok itéletére bizassék s a felesleges legelővel biró helységekben nem egy vagy más törvényhatóságra szorítva, hanem általában az egész országot véve, körülmény szerintén 22 holdnál több legelő is adassék. A bolt iránt alkotott IV. t. czikkely 7-ik §-nak azon része, melly minden jobbágynak boltot nyitni, vagy azt haszonbérbe is adni megengedi, nemkülönben a taxák felőli osztályozatok is kihagyassanak, s e tárgyban a KK és RR országunk különböző körülményeinek tekintetbe vétele mellett, újabb tanácskozásba ereszkedjenek, s új javallatot tegyenek. Az V-ik t. czikkelyben világosan ezek kitétessenek: Contractuali tractamento, ubi urbarium realiter introductum nunquam fuit, deinceps etiam relate ad quasvis contractuum species locum habituro". A VI. t. czikkelyre nézve Ő Felsége most sem egyezik meg azon javallatban, hogy a helység előljáróinak választásába minden lakosnak szabad szavazatja legyen, hanem a szokást kívánja fenntartani. Az uriszékre nézve, a jegyzői tisztség vitele előesméreteket és gyakorlatot kivánván, felszóllittatnak a RR, hogy azon uriszéki jegyző eránt más javallatot tegyenek. A folyó jobbágyi tartozások és a jobbágynak urbéri haszonvételéből történő erőszakos kivetése iránt a VII. t. cz. 3-ik §-ban tett rövid útú ellátásnál nemcsak az urbéri ut, mint a RR akarták, hanem a recursus útja is fennmaradjon. Az urbarialis excessusok tárgyában a bot systema Ő Felsége megegyeztével is eltörültetett, de a kisebb excessusok esetében nem kívánja Ő Felsége a földesurat szolgabiró meghivásával terhelni, hanem magának ád hatalmat, hogy két tanú jelenléttében 1—3 napi arestommal büntethessen.

Végre kijelenti Ő felsége, miképen maga is azon értelemben van, hogy „quisque atque ideo numerosa etiam rusticorum classis in concreto sicut et singillative non solum in sua erga Dominos terrestres correlatione, sed quavis alia quoque ex parte contra omne arbitrium tuta in rebus et personis perfruatur securitate", és igy a megbukott 8-ik czikkelynek a VII-ikbe beleszőtt elve törvénybe megyen. Végezetre igéri Ő Felsége, hogy a felirás elején emlitett

[20] Az úrbéri törvényeknek az 1834. szept. 2. és 1835. febr. 26. közötti viták során módosult és másodszor felterjesztett szövegét l.: *Iratok*. III. köt. 409. kk.

magyar nyelv ügyében mihamarább választ fog adni. Ezen királyi rescriptum sajtó alá adatott.[21]

d)

April 11-én délelőtt a hűtelen tanácsosok és törvénytelen parancsok végrehajtói büntetéséről, úgy a véghelyek bíróságairól alkotott törvényczikkelyek[22] nagy szótöbbséggel ujólag helybehagyatván, az itélőszékek elrendezésének munkálatja másodizben bérekesztetett. Ezután LUKA inditványára az előleges sérelmek tárgyában választ sürgető felirás határoztatott.[23] Délután a sérelmek visgálata folytattaték.

April 12-én vasárnap szünet.

237.

1835. április 9, 10, 11, 13, 14.

Foglalat: a) *Bérekesztés Erdély iránt.* — b) [I.] *Hütelen tanácsosok birálása, s katonai véghelyek.* [II.] *B. Bánffy László tisztelve emlittetik.* [III.] *Luka inditványa az előleges sérelmek iránt,* — c) [I.] *Bőthyé az iránt, hogy Ő Felsége magát V-ik Ferdinandnak nevezze, s ez a nemzeti szinekkel s lobogókkal a magyar katonaságnál is használtassék, elfogadtatik.* [II.] *Veszprém v[ármegye] Széchenyi István érdemeinek elösmérését törvénybe iktatni, Honth koronaőrségre candidáltatását kéretni sürgetik.* [III.] *Az urbéri resolutio felvétetik.*

a)

Pozsony, april 15, 1835.

Erdély ügyében, melly utóbbi levelemnek tárgya volt, még e következő szónoklatok történtek:

GÉCZY: Az előre haladott felvilágosodásnak legfontosabb következményei közé tartozik azon szorosabb kapcsolat, mellyben Európa nemzetei a XIX-ik század negyedik tizedében állanak. Képesek lévén t. i. az emberiség rendeltetésének magasb, fölségesb czélját, melly a nemzetekéivel ugyan azon ugy, felfogni, leronták elvégre amaz elfogultság s balvélemény emelte közfalat, melly embert embertől, nemzetet nemzettől elszigetelt. Tekintsünk bár Európa első nemzeteire, s ez állitást igazolva találjuk. Megszünt az angol és franczia nemzetnek egymás elleni törése, melly mind a kettőnek kölcsönös előmentét hátráltatá; megszüntek a több századokon keresztül engesztelhetetlen gyülölséggel s kaján irigységgel vitt két vetélkedő társnak áldáz harczai, s a két nemzetbeli sok ezer elesett hősök sirja felett legszebb emlékként az áldott béke olajága zöldel. Ha ezen közelités idegen, nem egy eredetű nemze-

[21] Az ápr. 10-i 306. országos elegyes ülés naplóját l.: *Jegyzőkönyv.* X. köt. 282. — Az úrbéri tárgyban kelt második kir. választ l.: *Iratok.* IV. köt. 22. kk., az el nem fogadott és módosításra javasolt kérdések részleteit l. egyrészt a szeptember elejétől február végéig tartó viták megfelelő helyeinél, másrészt a kir. válasz megvitatásának további ismertetésénél.

[22] Megvitatásukat és a velük kapcsolatos problémákat l. előbb, 322. kk.

[23] Az indítvány részletes ismertetését l. a következő számban.

tek között létesült, mennyivel inkább kelletik léteznie két, egy eredetű, egyanazon nyelvű, szokású, alkotmányú nemzetnél, értem a szomszéd Erdélyt, hazánknak ifiabb testvérét, aki a nagyobb testvérrel, nemzeti létének európai kezdetétől jóban rosszban olly hiven osztozott. Mohács gyásznapjának vésszel telt időszakától e jelen időkig feljövén a történetek fonalán, számtalanszor találjuk évkönyveink lapjain feljegyezve, hogy midőn hazánkban a nemzetiségnek szent tüze mindinkább elhamvadott s alkotmányos életünk utósó vonaglásaiban senyvede, Erdély volt azon fellegvár, melly az erősségei mögé rejtezett magyar nemzetiséget minden fenyegető veszély között megóvta, s hiven feltartotta. Itt az alkalom, Te[kinte]tes RR, régi adósságink egy részének viszafizetésére. Emeljük fel tehát szavunkat mellette, s törvénykivüli állásának megszüntetése végett közbenjárólag fellépni el ne múlassuk. Én a nógrádi inditványt pártolom.

PFANSMID: Miután az erdélyi országgyülés tartása eránt kivánságunkat boldogult királyunk elébe már e jelen országgyüléséből felterjesztettük, arról, valjon e tárgy hatóságunk köréhez tartozik e? annyival kevésbé kételkedhetünk, mennyivel bizonyosabb, hogy királyaink coronationalis diplomájokban nemcsak Magyarország, de hozzá tartozó részei s igy Erdélyország jussainak is fenntartását igérvén, ez által azokat evictiónk alá teszik, az az Magyarország Rendei ezen jussok fentartása felől kezességet vállalnak. Ezen szempontból indult az 1790-ki diaeta, midőn nyilván vallotta, hogy Erdélynek különös coronationalis diplomája nem lévén, jussai eránt egyedül a magyar király coronationalis diplomájában leli biztosságát,[1] s igy a Rudolf királlyal kötött tractatus következésében ugyan különválasztá, de mint Magyarországtól elválhatlan rész és az 1741: 18. t. cz. szerint[2] a magyar király jussával igazgattatik. Hogy tehát Erdélynek állapotja minket minden tekintetben érdekel, ezt csak az tagadhatná, aki állítani merné, hogy a törvények sérelme az országgyülését, a magyart rokon testvérének sorsa nem illeti. E részben tehát a véleményeknek közértelmét tévén fel, arra szoritom előadásomat, ha valjon közbenjárásunk szükséges e? Nógrád követének kettős a kivánsága: t. i. hogy Erdélynek mostani szomorú helyzete megszüntetvén, régi állapotba visszahelyheztetése kérettessék, s hogy Erdélyben újonnan országgyülés tartassék. Ami Erdélynek szomorú helyzetét illeti, ez két rendeletnek következvénye. Az egyiknek, melly az országgyülését eloszlatá, s a másiknak, melly Erdélyt törvénykivüli állapotba helyhezteté.[3]

Az első, ön véleményem s világos törvények szerint is, a királyi hatalom világos jusából eredett, s miután inditó okait bővebben magában foglalja,[4] el nem titkolhatom, hogy Erdélyország Rendei ezen eloszlatásra okot szolgáltattak (? ?) s bármelly mentséget találnak is abban, hogy 23 év óta egybe

[1] Az 1790. jún. 18-i ülésben tárgyalták meg a rendek Erdély követeinek arra irányuló kérelmét, hogy a királyi hitlevélbe és eskübe Erdélyt is foglalják bele. Az erdélyiek kérelemlevelét l. az országgyűlés *Irásai* között, 38 kk.

[2] Az idézett tc. 1. §-a értelmében a felség „Transylvaniam, veluti ad sacram regni Hungariae coronam pertinentem, tam eadem, quam successores sui, qua reges Hungariae possidebunt et gubernabunt".

[3] Vö. a 232. old. 14. jegyzetével.

[4] A király a feloszlatás ürügyéül azt hozta fel a rendeletben, hogy az országgyűlés eltért a törvényektől és szokásoktól, amikor a királyi propozíciók helyett a sérelmekkel kezdett foglalkozni, s ezzel, valamint a tárgyalásokon kialakult légkörrel nem az ősi alkotmány fenntartását, hanem annak felforgatását segíti elő. L. az országgyűlés *Irásai*-ban, 165. kk.

nem hivattak, mégis sokat tettek, ami megbánásra szolgálhat (! ?), amit annyival sajnosabban tapasztaltam, mennyivel biztosabb példát nyujthatott hazánknak 1825-ki országgyülése, midőn mi is halálos sebekkel megrakva hoztuk tanácskozásink teremébe törvénykönyvünket, de orvoslásában határt s kört tartottunk. Ez eránt tehát közbenjárásunkat károsnak is tartván, az eloszlatást felirásunkban emlittetni nem kivánom. De más tekintetet érdemel a másodrendbeli parancsolat, melly Ferdinánd főherczeget, teljhatalmú igazgatónak nevezvén, Erdélyt rendkívüli törvénytelen hatalom alá rendeli ; s erre nézve azt tartom, hogy a kormány a törvényes útból kibicczent, midőn saját önkényéből a törvényeket felfüggesztvén, mind az alkotmány szentségét, mind a nemzet méltóságát megsértette. Oly veszélyesek voltak e a körülmények, hogy Erdélynek hadi állapotba való kijelelése szükséges vala ? abba nem ereszkedem, de azt kereken tagadom, hogy a kormány akár melly országban, melly csak árnyékával is bir egy alkotmánynak, azt a törvényben kijelelt eseteken kivül tehesse, és tehesse akkor, midőn az ország Rendei együt vannak, azoknak tudta s egyezése nélkül. Ha oly veszélyesek lettek volna is a körülmények, azokat tudtul kellett volna adni az ország Rendeinek, s alkalmatos orvosló eszközökrül velök egyetértőleg gondoskodni ; mert akár minő gyanúszines volt is az ország Rendeinek állások a kormány előtt, mégis a honi csend és rend fenntartása legközelebb őket illeti ; s bárminő elfacsart ideájok lett volna is ezeknek a sértett törvények orvoslásiról, az országbani csendesség s jórend ügyében, nem lelhet a kormány bölcsebb, hivebb, tántorithatatlanabb tanácsosokat, mint az ország Rendeit, kiket a törvény ezen hatósággal világosan felruházott. Erről tehát többet nem szólván bátran kijelentem, hogy én ezen parancsolatot másnak nem nézhetem, mint olyannak, melly a nemzetiségnek s erénynek minden kötéseit ketté töri s a constitutio valahai létének sejditését is lehetetlené teszi, és hogy Magyarországban és igy Erdélyben is, bárminő legyen az országgyülésének viselete, a kormány, tulajdon önkényéből a törvényeket fel nem függesztheti, sőt kötelességében áll az újon összehivandó ország Rendeivel a súlyos körülmények iránt maga rendjén tanácskozni, biztos lehetvén afelől, hogy a nemzet fontolóra vévén az országgyülés eloszlatásának okait, a követeket czélirányos utasitásokkal fogja felruházni. Erdélynek ezen törvénykivüli állapotja eránt tehát közbenjárásunkat szükségesnek tartom, s átmenvén amaz utósó kérdésre : ha most kell e ennek megtörténni ? távol legyen tőlem, hogy valami határtalan bizodalom tompa álmába merüljek ; vétkeznék mégis az igazság ellen, ha azt mondanám, hogy a kormány ellen fekete bizodalmatlanságot forralok, sőt azon édes reménytől vezéreltetem, hogy Ő Felsége elfogultlan helyzeténél fogva, a dolgok tökéletes ösméretéhez jutván, Erdélyt régi állapotjába tüstént visszahelyezteti, és igy ha rajtam állana, még egy kevéssé Ő Felségének ezen bölcs határozatát várva, nékie arra időt engednék, miután azonban Nógrád követe Erdélynek szomorú helyzetét, s a törvények sérelmét tudtunkra adván, pártfogásunkat kivánja, én, aki küldőimnek aziránt felelet terhével tartozom, hogy a tudtomra esett törvénytelenség rögtön orvoslatát eszközleni törekedtem, Nógrád inditványának kérésképen, s igy nem a trencsényi követ értelme[5] szerint, Ő Felsége elébe leendő felterjesztését pártolom.

[5] L. előbb, a 331. old. Borcsiczky felszólalását, aki azt javasolta, hogy ne kéréssel forduljanak a királyhoz, hanem követeljék tőle uralkodói kötelességének, a törvények és alkotmány megőrzésének betartását.

Szavazat közben BERNÁTH eként szóllott : Az, hogy Magyarországnak sarkalatos jusait feltartsuk, s a kapcsolt részekéit is, úgy tartom minyájunk utasitásaiban annyira benne van, hogy már akkor is benne van, midőn még egy betű sincs az árkus papiroson. Pártolom tehát Nógrád követének inditványát ; nem is hallottam más ellenvetést, mint a baranyai követéét, aki azt mondá, hogy a Rendszeres Munkákban dolgozván, más tárgyakba nem bocsájtkozhatunk.[6] De Istenért! hát nem minden rendszer felett való rendszer e az, hogy míg az isteni gondviselés más rendszerre segit, addig a régi rendszert minden erőszakos bérontások ellen megőrizzük? Vagy talán ha eszébe jutna a kormánynak Magyarországot is törvénykivüli állásba helyheztetni, ekkor sem tartaná Baranya követe szükségesnek a felszóllamlást, minthogy a Rendszeres Munkákban dolgozunk ? Isten őrizz illyes rendszert rontó rendszertől. Továbbá Trencsin követének azon kivánságára, hogy ne kegyelmet kérve, hanem kötelesség teljesitését követelve szóljunk e tárgyban Ő Felségéhez, a szónok azt felelé, hogy just követelve is a kérelem illendő hangján szóll a magyar törvényhozás, anélkül hogy jussát ez által gyengitené. Most is tehát a törvény teljesitésére kegyelmét fogjuk Ő Felségének kikérni, még pedig Szepes követének osztályozása szerint, a dieta eloszlatása iránt kegyelmet fogunk kérni, a másik részre nézve pedig a törvények teljesitésére felszóllítani.

De BORCSICZKY ujólag is amellett maradt, hogy midőn kötelesség teljesitését van jussa követelni, akkor kegyelmet koldulni nem fog. Ezen értelmet BALOGH is támogatá. A szavazat resultatumát előbbi levelemben megirtam.[7]

b)

Ezek *april 9-én* történtek. *April 10-én* (mint már tudtul adám) elegy ülésben az úrbéri 2-ik királyi válasz lőn kihirdetve.[8]

[I.] *April 11-én* délelőtt kerület. Elnökség Szabó és Eötvös. Napirenden vala az itélőszékek elrendezése tárgyában hátravolt két törvényczikkely. Az egyik azt rendeli, hogy kik az ország alkotványa felforgatására vagy megsértésére vezető tanácsokat adnak a királyi felségnek mint végrehajtó hatalomnak, vagy törvénytelen parancsolatokat irnak alá, vagy hasonló törvénytelen parancsok teljesitésével az ország alkotványa ellen, valamit vakmerően cselekedni merészlenek, az országosan egybegyült KK és RR birósága alá tartoznak.[9] A másik pedig a katonai véghelyek itélőszékeinek elrendezése felől tesz határozást.[10] A fő RR részletes taglalatba ereszkedés nélkül mind a kettőt egyszerűn félre veték, az elsőt azért : mivel az 1790 : 14. s 18-ik czikkelyekben[11] elegendő kezességet vélnek feltalálni, s a RR javallatával a törvényhatóságok jeles állásán épült alkotványi kormányzást koczkáztatva lenni

[6] Vö. előbb, Kajdacsy felszólalásával.

[7] L. előbb, 335. old. — A határozat eredményeként létrejött feliratjavaslatot és a főrendekhez intézett kísérő iratot l.: *Iratok*. IV. köt. 31. kk.

[8] Tartalmának ismertetését l. előbb, 336. old., magát a leiratot : *Iratok*. IV. köt. 22. kk.

[9] A törvényjavaslat előtörténetére l. a 319. old. 25. jegyzetét.

[10] Vö. a 322. old. 36. jegyzetével.

[11] Az 1791 : 14. tc. a Helytartótanács függetlenségét kívánta biztosítani s kötelezte, hogy törvénytelen parancsok esetén ezek ellen tegyen észrevételt a királynál ; a 18. tc. értelmében a kormányszékek tagjainak esküt kell tenniük a törvények megtartására s esküszegésük esetén az országgyűlés a sérelmek sorában panaszt tehet ellenük.

itélik ; a másodikat azon oknál fogva, mivel a véghelyek tárgya előleges sérelemkép felterjesztetett,[12] s mielőtt erre kir. válasz érkeznék, ösméretlen tárgy felől alaposan rendelkezni nem lehet.[13]

A KK és RR távolról sem vélvén e törvényczikkelyek alkotására vezérlő gyámokaikat nem mondom meggyengitve, de még csak érintve is lenni, az elsőbb törvényczikkely iránt 35 megye s a kerületek voxával 10 megye s az egyházi rend ellen, a katonai véghelyekre nézve pedig 42 megye s a kerületek szavazatjával 7 megye ellen, előbbi szerkeztetésök mellett maradtak.

[II.] Midőn a hűtelen tanácsosokróli czikkely felett szavaztatnék, BALOGH észrevévén, hogy Báró *Bánffy László*, Kraszna vármegyének volt főispányi helytartója, (egyike azon erdélyi főtisztviselőknek, kik a legközelébbi sajnos történetek[14] következésében hivatalaikról lemondottak) a teremben jelen van, ily formán szóllott : Hogy a nemzet iránt hűtelen kormánytanácsosok az alkotmány sérelmén felül a közigazgatásnak minden más ágaiban is, valamint egyeseknek, úgy az egész országnak minő roppant károkat okoznak, eleven példa gyanánt áll előttünk Erdélynek szomorú helyzete ; ahol többi jeles érdemes férfiak hazafiúi kötelességöknek érezték, inkább főispánytisztökrül lemondani, mintsem hivataljokban a rossz és hűtelen kormánytanácsosok törvénytelen parancsinak végrehajtásához járulni. Ezen érdemes férfiak egyikét lévén szerencsém a jelen lévők között szemlélni, élek ez alkalommal, s őtet az érdem iránt tartozó tisztelet adójával üdvezlem. (Éljen, Éljen!)

[III.] Ezek után LUKA Honth v[árme]gye Rendeinek utasitásából, azon már több izben előterjesztett inditványhoz, t. i. hogy a kir. Curia a jelen országgyülése alatt minden polgári perekben is itéljen,[15] s hogy az országgyülési napi dijak felől alkotott törvényczikkely haladék nélküli sanctionáltassék,[16] még egy harmadik inditványt is csatol : t. i. hogy az előleges sérelmek iránt kedvező királyi válasz ujólag is sürgettessék.[17]

A két első inditvány valamint más alkalommal, úgy most is diaeta közepén eszközölhetőnek nem itéltetett, de annál többen pártolák a harmadikat, s nevezetesen PRÓNAY annyival inkább, mivel Ő Felsége az urbér tárgyában épen most beküldött királyi válaszában is csak egyedül a magyar nyelv felől igér resolutiót,[18] s a többi előleges sérelmeket ujólag is hallgatással elmellőzi. ANDRÁSSY tehát nem ellenzé ugyan a sürgető felirást, hanem azt kivánta, hogy ez ne külön, hanem a múlt úrbéri felirásban a magyar nyelv iránt tett emlités példája szerint,[19] azon repraesentatióban történjék, mellyet az urbarialis 2-ik resolutiora fogunk felküldeni. KAJDACSY azonban csak maga egyedül szóllott az inditványnak ellene, s azt nemcsak korának itélte, hanem attól is

[12] L. *Iratok*. I. köt. 176. kk.

[13] A főrendi válasz e két pontra vonatkozó részét l.: *Iratok*. III. köt. 114.

[14] Vö. a 232. old. 14. jegyzetével.

[15] Az előbbi erre irányuló javaslatot l. előbb, 205. kk.

[16] Vö. előbb, 152. old. 22. jegyzet.

[17] Az 1833. márc. 30-án felterjesztett előleges sérelmekre — L.: *Iratok*. I. köt. 163, kk. — az országgyűlés azóta már négy izben sürgette eredménytelenül a kir. választ. 1833. máj. 20-án és júl. 27-én, valamint 1834. máj. 28-án és júl. 10-én. L.: Uo. 226. kk. 319. kk., III. köt. 9. kk., 25. kk.

[18] Az említett válasz zárómondatában tér ki a király a szóban forgó kérdésre : „. . . quoad illam praeattactae repraesentationis partem, quae de lingua hungarica agit, primo quo licuerit tempore benignam editura Resolutionem." L.: *Iratok*. IV. köt. 27. kk.

[19] Vö. a 203. old. 32. jegyzetével.

tartott, hogy az Erdély iránti felirást akadályozza. Erre PRÓNAY csudálkozását jelenté, hogy épen Baranya követe aggódik az erdélyi felirás elmaradása felől, aki annak egyenest ellenére szavazott.[20] Úgyszólván csak egyetlen egy szó emelkedvén tehát a sokak által pártolt inditványnak ellene, annak el, vagy nem fogadása voxolásra sem kerül, hanem csak az : valjon külön, vagy az úrbérrel összekapcsolva tétessék e felirás ? A dunai megyékben kezdődvén ezúttal a szavazat, ezek közül 20 megye külön felirása, s csak 5 szavazott ellene ; midőn tehát a sornak reá kerültével BERNÁTH gyalázatnak nyilakoztatná, hogy a testamentomkép lelkünkre kötött előleges sérelmek sürgetésének szüksége csak szavazatra is kerülhet, s meg nem foghatná, hogy nevezheti Baranya követe korának a sürgetést akkor, a midőn 100, 150 sőt 200 esztendős sérelmek is forognak kérdésben, a tiszai megyék követei hangosan *külön felirást* kiáltottak, s a szavazat csupán azért folytattaték, hogy az ellenzők számának csekélysége méginkább kitessék. — A minthogy csupán Baranya, Esztergom, Pest, Posega, Szerém és Mármaros szavazván az urbérrel leendő összeköttetésre, Luka inditványa, 42 megye s a kerületek voxával oly értelemben lőn elfogadva, hogy a felirás mindazon tárgyakra általánosan kiterjesztessék, mellyek iránt a dietáról felküldött repraesentatioinkra választ mai napig sem kaptunk. Az inditvány mellett különösebben pártolólag szóllottak HERTELENDY MISKA, RUDICS és BŐTHY, aki Baranya követének felelve, a sürgetést már csak azért sem tartá korának, mert Ő Felsége diplomatice kijelenté,[21] hogy attyának nyomdokait fogja követni, ki az örök életbe lett áltköltözéseig sem küldött kedvező választ felirásinkra ; a szónok tehát ezen nyomdok követését látni épen nem akarja. Tett egyszersmind némelly más inditványokat is, mellyeknek felvétele következő napra halasztatott.

c)

April 12-én vasárnapi szünet.

[I.] *April 13-án* délelőtti kerület : Elnökség : Kocsi Horváth és Bárczy.

BŐTHY előterjeszti, miképen küldői azokon kivül, mellyeket nemzetiségünk s független önállásunk tekintetében a KK és RR már a sérelmek és kivánatok sorában elfogadtanak, t. i. hogy minden nemű királyi épületeknél úgy valamint a katonaságnál is a lobogókon s a t nem a császári, hanem a magyar szinek használtassanak s a magyar katonai sereg mindenekben egészen elkülönözött magyar lábra állittassék,[22] különösen még azt is kivánják : hogy kormányra lépett felséges királyunk mint magyar király V-ik Ferdinánd czimmel éljen, (mit a magyar katonaságnál is megtarttatni kiván) okául azt adja, hogy ezt nemcsak historiai tekintetek javasolják, hanem a nemzeti függetlenség is parancsolja.

PÁZMÁNDY az inditványt olly kiterjedésben pártolja, hogy minden diplomákban, privilegiumokban s királyi levelekben és pecséteken, nemkülönben a magyar katonaságnál s a magyarországi pénzeken V-ik Ferdinánd czimzet

[20] Kajdacsy állásfoglalását Erdély ügyében l. előbb, 327. old.

[21] Vö. a 236. old. 2. jegyzetével.

[22] A nemzeti színek használata a magyar Kamara függetlenségéről szóló 10. számú sérelemben fordult elő, a magyarországi katonaság magyar nyelvű levelezése és a magyar nyelv használata a hadseregnél a magyar nyelvről szóló 2. sz. sérelemben. L.: *Iratok*. II. köt. 90. kk., 68.

használtassék. Kiterjeszkedik a szónok némely históriai adatokra is és kijelenti, miképen távol van küldőitől azon szándék, hogy az 1723 : 2-ik czikkelyen épült pragmatica sanctiot sérteni akarnák, de az 1790 : 10. czikkelyben[23] biztositott nemzeti függetlenségünket is fel akarják tartani, ami tetemesen sértetnék, hahogy a magyar királyi czimzetnek az austriai császári czim alá lett vetését elszenvednők.[24] BEZERÉDY ezen inditványt a nemzet köz kivánságán alapultnak hiszi, s érzékeny fájdalmát nyilatkoztatja, hogy Európa előtt nevünkkel önállásunknak históriai súlya is elenyészett. Más országokban a nemzeti lobogón ejtett sérelmek haddal is megbosszúltatnak, s mi egykedvűleg nézzük e, hogy nemzeti lobogónk függetlenségének méltósága miként enyészik el? RUDICS az inditvány támogatásául megemliti, hogy mi 1830-ban V-ik Ferdinándot koronáztuk magyar királlyá s így jelenik meg a koronázási emlékpénzeken is, most azonban alkalma vala látni, hogy a hivatalos királyi pecséteken, még azon is, melly az urbéri resolutióra üttetett, s a kir. személynök birói pecsétjén is 1-ső Ferdinándnak neveztetik. Ezeknek következésében Bőthynek ezen inditványa, különösen HERTELENDYnek figyelmeztetése szerint a magyar katonaság független különválasztására is kiterjesztve, közfelkiáltással elfogadtatni látszatott.

KAJDACSY azonban megemlité, hogy az V-ik Ferdinándi czimzetet históriai adatokkal nem igen látja consolidáltatva lenni, mert 1723-ban a 98-ik czikkelyben ép azon Károly alatt, ki mint császár 6-ik, mint magyar király 3-ik volt, a császári czimet a királyival öszekötik, s az austriai háznak czimerét a magyar királyéval még a Helytartótanács pecsétje körülirásában is egybefoglalák.[25]

PÉCHY (Pest) azon inditványt, hogy Ő Felsége mint magyar király V-ik Ferdinánd névvel éljen, oly értelemben pártolja, nehogy ezáltal el látszassunk akarni zárni azon czimzetet, melly őtet mint austriai császárt illeti. Ami pedig a katonaságot érdekli, ő ezt a pragmatica sanctioval összekötött olly fontos tárgynak tekinti, hogy a magyar hadseregnek elkülönözésében világos utasítás nélkül részt venni nem akar.

BEZERÉDY a Pest vármegyei követ előadásának azon részében, mellyben a császári czimről tett emlitést, oly irányt vélt észrevenni mintha ő Bihar követének igazságos inditványát csupán a belső viszonyokra, nem pedig a külső diplomatiai szövetkezésekre is akarná érteni. Ezen különböztetés nagyon szomorú lenne, nemzeti függetlenségünket kimondhatlanul sértené, s annyit tenne, mintha mi önként lemondanánk a külföld előtt független önállásunkról, s magunkat az austriai birodalom egészitő részének vallanánk. Még a serbus nemzet is úgy jelenik meg a világ előtt mint nemzet, mirólunk Európa semmit sem tud, függetlenségünk s önállásunk előtte titok, huszárjainkat austriai huszárság név alatt ösmeri, s az újhollandiai és Van Diemenslandi feketékről[26] bővebb ösméretekkel bir, mint a magyar nemzetről. Hát valjon mi

[23] Vö. a 48. old. 17. jegyzetével.

[24] A Német-Római Császárság megszűntének 1806-ban történt kimondása és az Osztrák Császárság ezt már megelőző 1804-i életrehívása következtében ugyanis Ferdinánd mint osztrák császár elsőnek számított, a magyar királyok sorában viszont változatlanul az ötödik volt.

[25] Az idézett tc. szerint a királyi tanács „utatur sigillo suae maiestatis caesareo-regiae, cum circumferentia aquilae, in medio autem insignibus regni, prouti hoc in aliis quoque regnis et provinciis haereditariis omni tempore usitatum fuit".

[26] Új-Hollandia az ausztráliai kontinens korai neve, Van Diemensland pedig Tasmania régebbi elnevezése.

magunk is megnyugszunk e sérelemben ? Saját kezeinkkel törüljük el önállási függetlenségünket a külföld előtt ? S meg fogunk elégedni, ha gyüléseinkben egypár censuralis diplomában[27] halljuk az V-ik Ferdinánd nevet ? Pest vármegyének váratlan kifogása által tehát kénszeritve látja magát a követ átaljános kifejezéssel meg nem elégedni, hanem nyilván kivánni, hogy különösen a külföldi viszonyok s mindennemü diplomatiai szövetkezések is az inditványba foglaltassanak. Továbbá Pest követe a pragmatica sanctiónak, melly az örökösödés rendszerét tárgyazza, s mellyet Maria Theresia mint magyar királyné (kinek mint ilyennek üzent fél Európa hadat) magyar katonasággal tartott fenn, előadásában olly irányt adott, melly azt nem tenné a nemzet előtt kedvessé, mert szerintén önállásunknak, függetlenségünknek sírja lenne a pragmatica sanctio. Ezt a szónok el nem ösmeri s úgy hiszi, hogy az austriai ház kormánya alatt lévő tartományok status rendszere azon nyugoszik, hogy Magyarország nem mint austriai provincia, hanem független önállású ország gyanánt tekinttessék, ezen függetlenség a magyar ármada nemzeti függetlenségét is elválaszthatatlanul magába kapcsolja, az inditványt tehát ide is kiterjesztve ujólag pártolja.

PÉCHY válaszul adá : hogy boldogult királyunk csak az 1792-ki diplomában élt első Ferencz czimmel, mert akkor még romai császárnak koronázva nem volt, később megkoronáztatván egész 1806-ig a magyar armádánál is 2-ik Ferencz czim használtatott[28] a nélkül, hogy az ez idő közbeni országgyüléseknek eszökbe jutott volna valaha ilyes elkülönözést kivánni.

BŐTHY megjegyzé, hogy ő az austriai császári czimről csak annyiban tett említést, amennyiben méltán megkivánhatjuk, hogy annak a mi nemzetünk önállási méltósága ne subordináltassék. 1805-ikig római császár volt üdvözült királyunk, s akkorig Austria csupán főherczegség gyanánt jelent meg fejedelmi czimzetében a magyar királyság után emlitve, ekkor tehát nem volt sérelmünk. De 1806-ban a Rhénusi Szövetség felállván s 2-ik Ferencz a Római Császárságról lemondván, magát austriai császárnak proclamálta, s ezen czimet a magyar királyi czim elébe helyeztette.[29] Oda megy tehát Bihar Rendeinek mind nemzeti függetlenségünkön, mind országunk physicai s moralis súlyának tekintetén épitett kivánságuk, hogy a magyar királyi czim a kis Austria császári czimjének mögé ne vettessék. Ami a katonaságot illeti : Semmit sem nézhet a nemzet féltékenyebb szemekkel, mint függetlenségét, mert ettől függ nemzeti élete. Ezen függetlenség körébe tartozik a katonaságé is, mellyet a nemzet ád, az országgyülése decretál és nem az austriai császár számára, hanem a magyar hon, s magyar királyi szék oltalmára. Tagadja tehát, hogy hadi seregeink függetlenségének kivánata a pragmatica sanctiót bánthatná, sőt kinyilatkoztatja, hogy ennek tökéletes elkülönözését, a nádor fővezérsége alatti önállását, s a bécsi Hofkriegsrath kormányátóli felmentését annak idejében szorgalmazni fogja,[30] most csak oda terjesztvén kivánságát, hogy a

[27] Dorgáló királyi leiratban.

[28] Mint magyar király és mint osztrák főherceg Ferenc e néven az első volt, a német-római császárok sorában azonban megelőzte Mária Terézia férje, Lotharingiai Ferenc.

[29] 1804. aug. 11-i manifesztumában Ferenc a német-római császári cím után iktatta be az osztrák császári címet ; az 1806-i lemondás után a német-római császári cím kiesett, így került az első helyre az osztrák császári cím. Vö.: Bernatzik, E., *Die österreichischen Verfassungsgesetze*. Wien 1911, 49. kk.

[30] Nyilván a Banderiale Operatum megvitatása idején, amely az utolsó volt a kilenc Rendszeres Munkálat sorában.

katonaság soraiba a magyar szinek, a nemzeti czimer és lobogó, nemzeti parancsszó, és V-ik Ferdinánd czimzet béhozattassanak.

Ezeknek következésében az inditvány sikeresitésének formája kerülvén szőnyegre : Bőthynek inditványa, a Pázmándy előadásában foglalt részletes kiterjedésben aként fogadtatott el, hogy a nemzet mindenkoron tettleg is V-ik Ferdinándnak fogja Ő Felségét szóllitani, s tőle is hasonlót kérni, oly kifejezéssel, hogy ezt a magyar nemzet méltán megkivánja.

Bihar vármegyének még azon inditványa is lévén, hogy Ő Felsége az országba tegye lakását s hogy magyar nyelven írassa királyi leirásait : minthogy ezek a mult ülésben Honth követének inditványára elfogadott sürgető felirásba már béfoglaltatni rendeltettek,[31] újjabb vitatásra szükség nem vala.

[II.] Most Kocsi Horváth Veszprém vármegye Rendeinek azon óhajtását jelenté : alkottassék egy törvényczikkely olly értelemben, *hogy a magyar nemzet Gróf Széchenyi Istvánnak a haza eránt tett érdemeit megesmérvén, ezen elösmerést hálás emlékül s nemzeti jutalomul törvénybe igtatja.*

Luka pedig Honth v[árme]gyének azon kivánságát tudatja a RRkel, kéretnék még országos felirás által Ő Felsége, hogy a megüresült koronaőri hivatalra[32] *Széchenyi István grófot* is candidálni méltóztassék.

Balogh, Bőthy és Szücs pártolák ; Justh elösmeré a tisztelt hazafi érdemeit, de nem tartja Veszprém kivánságát olly halaszthatatlanul sürgetősnek, hogy miatta a napirendre következő úrbéri tárgyat félre tenni lehetne. A honthi kivánságot pedig feleslegesnek itéli, minthogy valamint a választás jusa egészen a nemzetnél van, úgy a candidatio jusa viszont egészen Ő Felségénél lévén, különben is érdemes férfiakat tartozik azon hivatalra candidálni. Kocsi Horváth tehát megnyugodott abban, ha megengedik a RR, hogy, küldői kivánságát alkalmasb időben megújíthassa. Ami meg is engedtetett, s ezzel áltmentek a RR az ujon érkezett *úrbéri kir. válasz* taglalásába.[33]

[III.] Az 1-ő t. cz. iránt csupán egyetlen egy észrevétele van Ő felségének, t. i. hogy a 8-ik §. *c)* pontjában, ahol ez mondatik : „Emptiones et venditiones regulationem *consequenter segregationem aut restrictionem* sua legali forma inducendam non impedient", az elhúzott szavak kitöröltessenek, okúl adván Ő felsége : „quod notioni regulationis pascui suapte tam segregatio quam restrictio insit".[34] A RR szavazván a resolutionak ezen javaslata felett, a voxok úgy állottak, hogy az Elnökség csak akkor mondhatá ki a végzést, miután a voxok súlyának felette támadható vitatások kikerülése végett ily esetekben gyakorlott szokás szerint egy-két megye azokhoz ment által, kik a redactio megtartására szavaztak, az tehát meg is maradt, okúl adatván, hogy ha a restrictionak ideája a regulatioban bennfoglaltatik, nincs ok, miért az világosan is ki ne tétessék.

A 2-ik t. czikkelynél kivánta Ő Felsége hogy *alsó Tótország* nevezete megtarttassék, minthogy azt a RR egyszer már eként terjesztvén fel, a királyi

[31] Kossuth előadásából nem derül ki, hogy a két honti követ közül akár Luka, akár Majthényi előző napi felszólalása erre a két kérdésre is kiterjedt volna. (Vö. előbb, 342. old.)

[32] A két koronaőri méltóság közül az egyik 1834. szept. 30-án, Végh József halálával üresedett meg. (A másik koronaőr Keglevich Gábor gróf volt.)

[33] A rendek által másodízben felterjesztett úrbéri törvényjavaslatot l.: *Iratok.* III. köt. 451. kk., a kir. választ : Uo. IV. köt. 22. kk.

[34] Az idézett mondat már az úrbéri törvényjavaslat először felterjesztett változatában is ilyen formában volt bent és az 1834-i első királyi válasz még nem tett rá észrevételt. L.: *Iratok.* I. köt. 485., III. köt. 31.

válaszban is megerősittetett.[35] A KK és RR azonban 34 megye s a kerületek voxával, ellenkezőleg szavazó 16 megye, és nem szavazó 2 megye ellen előbbi végzésöknél maradtak.

A 4-ik § elején az rendeltetvén, hogy a jobbágytelki állományoknak földesúri megegyezés nélkül jövendőben történendő elcserélései *via summaria* a törvényes bizonyság és tiszti ügyész közbenjöttével lesznek a földesúr által felbonthatók.[36] Itt a resolutio kettőt kiván 1.) hogy a *via summaria* kitörültessék, 2.) hogy a törvényes bizonság a megyének jelentést tenni tartozzék. A KK és RR az elsőt félrevetették, a 2-ikat elfogadták.

Az 5-ik §. iránt csupán világosabb szerkezet lévén javalva, az elfogadtatott.

A 3-ik t. cz. 1-ő §-ra nézve megnyugszik Ő Felsége azon javallatban, mellyet az ország Rendei, az irtások tárgyában tettenek, csupán kettőt kiván hozzátétetni: 1) Hogy az irtványok használata iránt kötendő egyezések a törvényes bizonság és tiszti ügyész béfolyásával történjenek. Ez elfogadtatott. 2) Hogy a törvénytelenül teendő irtványoknak rövid úton leendő visszavételére kiszabott 3 esztendő *a dato acceptae exstirpationis* számittassék. Erre nézve a RR abban állapodtak meg hogy *a dato usuationis* történjék az időszámolás.[37]

April 14-én a voltak elnöksége alatt tartatott kerületi ülésben, az urbér feletti tanácskozás folytattaték. Következett a *legelő*nek fontos kérdése. Itt el nem fogadta Ő felsége az ország javallatát, hanem azt kivánta hogy minden közbevetett osztályozat nélkül a minimum 4 a maximum 22 holdban állapittassék meg olly formán, hogy nem csak az illetőséget ezen határok között körülmény szerintén ki szabni, de ahol feleslegesen bő legelő találtatik 22 holdnál többet is adni, az urbarialis biróságok hatalmában álljon. A RR két kérdésre szavaztak. 1) *Marad e a redactio vagy módositatik? Végzés* 25 megye, a clerus és a kerületek voxával: *módosittatik.* 2) *A resolutio fogadtatik e el, vagy más módositás?* Végzés 34 voxal 14 ellen: más módositás.[38] A további tanácskozás ünnep utánra halasztatott, mert nagyszereda óta ülések nem fognak tartatni.

Jövő levelemben a délutáni ülésekről végzem jelentésemet.

*

Fáradhatatlan kerületi jegyzőnk *Dessewffy* szabadsággal hazaútazván, helyette a tollat *Zarka* viszi az urbariomban is. *Balogh* hazament, *Lónyay* zemplényi követ megérkezett. *Deák* egészsége javul.

[35] Az eredeti szöveg megváltoztatása az 1834. szept. 9-i ülésben Hertelendy Miksa torontáli követ kívánságára történt, — vö.: *Országgyűlési Tudósítások.* III. köt. 505. kk. — a változtatás elfogadását azonban a főrendek makacsul ellenezték hét izenetváltáson keresztül és csak elveik fenntartásával járultak hozzá febr. 11-én a törvényjavaslatnak a rendek által kívánt formában való felterjesztéséhez. L.: *Iratok.* 407. és e kötet 191. old.

[36] A szóban forgó § nem tartalmazta eredetileg a királyi válasz által kihagyásra javasolt kifejezést, az csak a § szept. 10-i újabb megvitatásakor került be a szövegbe. Vö.: *Országgyűlési Tudósítások.* III. köt. 508.

[37] A rendek által a §-on eszközölt változtatást l.: *Iratok.* 417., a vele kapcsolatos vitákat: *Országgyűlési Tudósítások.* III. köt. 508. kk., 629. kk.

[38] Az első királyi választ követő vitákat e tárgyban l.: *Országgyűlési Tudósítások.* III. köt. 520. kk., 641. kk., a rendek által eszközölt módosítást: *Iratok.* III. köt. 420. kk.

238.

1835. április 3—14.

Foglalat: Délutáni kerületek, s ezekben sérelmek és kivánatok, név szerint: [I.] *Sajtószabadság,* — [II.] *Magyar kamara függetlensége.* — [III.] *Primatialis szék betöltése.* — [IV.] *Koronaőrzés diszesitése.* — [V.] *Testőrző sereg. (A gárdakapitány fizetésének nagyitása iránt tett inditvány elvettetik.)* — [IV.] *A magyar katonaság hazai szolgálatra használtassék.* — [VII.] *Capitulationalis levelek.* — [VIII.] *Szabadságozás.* — [IX.] *Végelbocsájtás a katonaságtól.* — [X]. *Pesti Universitás függetlensége. Polytechnicum felállitása.* — [XI.] *A Theresianum Pestre tétele.* — [XII.] *B. Szepesy által fundált pécsi Academia.* — [XIII.] *Óhitü praeparandiák. Calendariom, és ünnepek egyesitése.* — [XIV.] *Indigenatus.*

Pozsony, april 18-án, 1835.

[I.] *April 15.-én* állottak bé a husvéti szünnapok ; addig hacsak országos ülés nem jött közbe, *délutánonként* folyvást *kerületi ülések* tartattak a *sérelmek és kivánatok* tárgyában. Amikről is midőn jelen levelemben tudósítást tennék, felfogom azoknak 235. számú levelemben megszakitott fonalát.[1] Emlitettem ott, miként IX-ik tárgy gyanánt a sajtószabadság ügyében kettős sérelem lőn feladva, egyik Abauj részéről általában a nyomtatás szabadságának önkényes korlátozása ellen, másik Krassó és Torontál részéről, hogy a megyék határozásai s körlevelei kinyomtatása gátoltatott. — Ezen utóbbit valamint a küldöttség, ugy a kerületi RR is igen érzékeny sérelem gyanánt elfogadták ; az elsőt azonban a küldöttség a Rendszeres Munkálatok körébe utasittatni vélte.

Bőthy : Magasztalólag emlitvén Gr. Dessefy Jósefnek e tárgybani ösméretes separatum votumát,[2] a tárgy érdemére nézve arra hivatkozik, s itt csak oda nyilatkoztatja véleményét, hogy a sajtó kérdésének a Rendszeres Munkákban előfordulta miatt az abauji sérelmet innen kihagyni nem lehet ; mert világos törvényeink a sajtó szabadságát nem csak nem korlátolják, sőt példa van reá törvénykönyvünkben, hogy bizonyos vélt visszaélések miatt a kormány maga az ország Rendeihez folyamodott, ők azonban akkor sem tettek korlátozó intézetet. — Azon önkényes szoritás tehát, mellyet a kormány erőszakosan magához ragadott hatalommal gyakorol, a nemzeti jusnak sértése, s mint ilyen a Rendszeres Munkákban előkerülése miatt félre nem vethető. — Hertelendy Miksa érdemileg is kész a sajtó tárgyát azonnal felvenni ; de

[1] L. előbb, 322. old.

[2] Dessewffy József gróf a Publico-Politicum Operatum átdolgozását végző országos bizottság tagjaként adott be különvéleményt a bizottság többsége által elfogadott javaslat ellen, s ebben élesen elitélte a gondolatszabadságot korlátozó állami beavatkozást, az előzetes cenzúrát. Véleménye — *Votum circa propositum Articulum de censura librorum praeventiva* — latin és magyar nyelven kézről kézre terjedt az országban s 1831-ben Lipcsében német nyelven nyomtatásban is megjelent. *(Ueber Pressfreiheit und Bücherzensur im Allgemeinen und mit besonderer Beziehung auf Ungarn.)* Kossuth később több ízben is magasztalással nyilatkozik Dessewffy véleményéről, igy a *Kelet népére* adott feleletében is hivatkozik „gróf Dessewffy Józsefnek az országos rendszeres munkák között — fájdalom! — csak különvélemény gyanánt rejtekben tündöklő halhatatlan munkájára, mellyért Trencsinnek nemes rendei az érdemes grófot hazánk köszönetére méltónak közvégzésileg nyilatkoztaták". Vö.: *Gróf Széchenyi István, A Kelet népe*, Szerk. Ferenczi Zoltán. *(Magyarország Ujabbkori Történetének Forrásai.)* Bp. 1925, 516.

ha ez nem történnék is, annyit mindenesetre kijelentetni kiván: hogy az ország Rendei a sajtóra nézve gyakorlott kormányönkényt törvényesnek el nem ösmervén, a sajtó szabadságát nemzeti jusnak, a kormány szorongató önkényét pedig bitorlásnak nyilatkoztatják.

FRIM a Rendszeres Munkák körébe halasztásra szavaz, sérelemre, ugymond, világos törvénysértés kivántatik, nekünk pedig ekkorig világos törvényünk nincs, melly a sajtó szabadságát felállítaná; igaz ellenkező törvény sincs, de van ellenkező gyakorlat, azaz lex consuetudinaria. Sérelemről tehát szó nem lehetvén, a nagyérdekű tárgy annyival inkább rendszeres pertractatiót kiván, mert a sajtó szabadsága mindenesetre ujság lenne Magyarországban, s különben is hasonlit a nyelvhez, mellyről azt mondja a Szentírás, hogy tőle sok jó, de sok rossz is származhat.

BALOGH igy válaszol: Az alkotványos polgári lét alapelve, hogy minden jusok a nemzettől erednek. A fejedelemnek tehát nem lehet más jusa mint az, mellyet neki a nemzet általadott; a sajtó jusát pedig a magyar nemzet soha által nem adta, ergo consequentia in forma. Ami a nyelvvel lett hasonlitást illeti: a Szentirás igen jól mondja, hogy a nyelvtől sok rossz származhat, de azért, mivel származhat még senkinek sem jutott eszébe a nyelvet praeventive elvágni.

BORCSICZKY: Mutasson nekem Főtisztelendő Úr[3] egy positivus törvényt, melly megengedné, hogy magyarul szabad beszélni? Ilyen törvény nincs, de ki merné azért állitani, hogy az nem nemzeti jus? s hogy a kormány eltilthatná? Sok példát lehetne felhoznunk annak bizonságául, hogy ami természeti törvény szerint nemzeti jus, mindaddig az marad, mig positivus törvény által nem tilalmaztatik. Vagy talán a kormánynak önkényes törvénytelen gyakorlatát akarja Főtisztelendő Úr gyakorlati törvénynek (lex consuetudinaria) nevezni? De kinek jutott valaha eszébe állítani, hogy ha a 300 ezer bajonettel parancsoló kormány a nemzet ellenmondása mellett erőszakot gyakorol, ez törvényes szokássá válhatik? Hisz igy halomra döntheti szabadságinkat, egész alkotmányunkat, s majd szokást allegálhat ellenünk! Egyébiránt koránsem jutott senkinek eszébe a sajtó számára büntetlen licentiát követelni. Vannak nekünk törvényeink, mellyek a bűnt bár szóval, bár tettel elkövetett legyen, büntettetni rendelik, csupán a praeventiva censura az, aminek helyességét ugy, mint törvényességét elösmerni soha sem fogjuk. Vegyük fel a dolgot practice. Közönségesen az oskolák igazgatói szoktak lenni censorok. Ahol tehát a szürke barátok[4] birják az oskolát ott a guardian egyszersmind Censor is. No már lehet e gyalázatosabb, nevetségesebb dolgot képzelni mint azt, hogy Krassó vármegye egy felirást akar az országgal közölni, elküldi Temesvárra nyomtattatni, s ott a szürke barát guardian azt mondja: „nem szabad." Hát oda jutottunk már szabadságinkkal, hogy egy simplex guardian fog a vármegyéknek törvényt szabni? Ő lesz azon dictator, aki megszabja, mi szabad és mi nem szabad? De hiszen nem vagyunk mi vakok, hogy ezen manipulatio czélját bé ne látnánk. A „Sollen wir Magyaren werden" munkát[5] bezzeg megengedék kinyomtatni, de a trencsényi derék evangelicus pap által

[3] Frimm egri kanonoknak válaszol Borcsiczky.

[4] A ferencesek ún. konventuális ágának régi magyar neve.

[5] A *Sollen wir Magyaren werden?* c. 1833-ban névtelenül megjelent füzettel kapcsolatos országgyűlési vitát l. az 1833. máj. 18-i országos ülés ismertetésénél. *Országgyűlési Tudósítások.* I. köt. 390. kk.

készitett czáfolatot meg nem engedték.[6] Hogy áll hát a dolog ? Csak ugy, hogy a nemzet gyalázatjára, a nemzetiség ártalmára szabad irni, de a nemzet javára dicsőségére nem szabad. Szóval azt akarják, hogy magyarok ne legyünk. Én ugy tartom hogy ha a sajtó dolgában jó és rossz is van : minden jó a szabadságban, minden rossz a censurában van, s a sérelmet most is és minden előfordulandó alkalommal pártolom.

PALÓCZY : Az egri káptalan követének ellenszegülése felett éppen nem csudálkozik, mert ha a könyvnyomtatást fel nem találják, a Reformatio még talán ma sem léteznék. De már azon szerfelett csudálkozik, hogy a vallás tárgyában, nevezetesen a reversalisok iránt ugyancsak az egri káptalan székéről sokszor hallottuk amaz elvet védelmeztetni : *quod lex non prohibet permittit,*[7] de bezzeg ma nem a reversalisokrul, hanem a sajtószabadságról lévén szó, már más hangú beszédet kell hallanunk! — Előadja továbbá, miként Sonnenfelsnek a méregkészitésről mondott ösméretes sophismája vitte a kormányokat azon útra amellyen most járnak,[8] ámbár azon sophisma nemcsak az alkalmaztatásban, de még önmagában is nagyon alaptalan, mert magára a méregkészitésre nézve is, ha nyilván felfödöztetik, talál a chemia orvosló ellenszereket, de titokban, vagy épen részrehajló pártolás mellett undok módra öldököl. A természeti világban is csak baglyok s denevérek futják a világosságot, a többi állatok örvendezve tisztelik és köszöntik azt. Igy van ez az értelem világában is, és nem kételkedik a szónok, hogy azon emblema, mellyet Kantnak ama nagy philosophusnak tiszteletére vert emlékpénzen láthatni, t. i. hogy baglyok vonta kocsin megy, fáklyát tartva kezében, ily körülirással : *Lucifugas domuit volucres, et lumina sparsit,* a sajtó szabadságára egészen alkalmazható. Bármi nagy tárgyakkal foglalatoskodjanak is tehát a RR ez országgyülésén, ehhez fogható nincs. Az absolutismus, aristocratismus, ultrademocratismus összevéve akár az Urbariomban, akár a Juridicumban, akármelly más ágában a közigazgatásnak annyi kárt nem tehet, mennyit a sajtó szabadsága megorvosolhat. Ösmerjük minnyájan, ama hires Burkénak, (kinek irásai többet ártottak a Franczia Revolutionak mint a szövetségesek fegyverei,[9] ösmeretes mondását : hogy t. i. ha lehetne olly ministerium, melly Angliának minden szabadságait, még a Parliamenteket is eldöntené, csak a sajtó szabadságát hagyja meg, s ennek segitségével képes lesz a despotismusnak ellentállani, s két esztendők alatt minden sebeket orvosolni. Illy fontos lévén a sajtó kérdése, a szónok kész azt excerptim is azonnal felvenni, mert a halasztás csak annyit tesz, hogy bajunkat érezzük, de nem orvosoljuk. Ha mindazáltal ezt a RR tenni nem akarnák, legalább annyit szükségesnek vél kijelentetni, hogy a sajtót

[6] A Könyvvizsgáló Hivatal iratanyagában *(OL Helytartótanács, Rev. Librorum)* nincs nyoma az említett munkának.

[7] A protestáns vallási sérelmek hosszúra nyúló vitái során 1833. jún. 21-én éppen Palóczy szállt szembe a most felhozott elvvel, Kossuth előadásából azonban nem derül ki, hogy akkor az egri káptalan követe hangoztatta-e. Vö.: *Országgyűlési Tudósítások.* I. köt. 494.

[8] Sonnenfels, Josef von (1732—1817), az államtudományok tanára a bécsi egyetemen, az abszolutista állam teoretikusa, hatása rendkívül nagy az osztrák államkormányzásra ; *Grundsätze der Polizey, Handlung und Finanz* c. legismertebb, alapvető munkáját (1765—76.) Magyarországon is olvasták, 1807-ben latinra fordítva ki is adták. *(Principia politiae, commerci et rei aerariae.)*

[9] Burke, Edmund (1729—1797) angol iró és államférfi ; forradalomellenes állásfoglalásai közül különösen *Reflexions on the revolution in France* (London 1790) c. munkája vált széles körben ismeretessé.

minden esetre olly nemzeti jusnak tekintik az ország Rendei, mellyről rendelkezni szorosan csak a diaetára tartozik.

Borcsiczky ezen kifejezésben meg nem egyezik, mert ebből az következnék, hogy ha inditványba hozandó törvényünket a Felség nem sanctionálná, sajtó szabadsága nem lenne. Csak amellett marad tehát, hogy a Censurát kir. jusnak el nem ösmerjük s bitorlásnak valljuk, a sajtót pedig szabadnak, s ezen szabadságot nemzeti jusnak nyilatkoztatjuk.

Miután még B. Prényi, Bencsik és Kocsi Horváth az abauji sérelmet pártolva szóllottak, az elfogadtatott s a nemzeti jusnak Hertelendy és Borcsiczky előadásaikban foglalt kifejezések szerinti reclamálása is végzésnek nyilatkoztatott.

[II.] *X-ik tárgy:* A magyar Kamara a bécsi császári Kamarától függetlenné tétessék, épületjein nemzeti szinek használtassanak. — Az Arad és Csanád vármegyei puszták,[10] mellyeknek utóbbi alkalommal történt haszonbérbe adásuk módja, nevezetesen a német kamarátóli függésből eredett késedelmes jóváhagyás és ismételt árverés egyesek kára mellett a magyar Kamara hitelét is megcsonkitotta; népesitessenek s e végett kisebb részekben királyi adományképen kiosztogattassanak.[11]

Végzés: Közértelműleg elfogadtatik.

[III.] XI. A primatialis szék betöltése sürgettetik.[12]

Végzés: Elfogadtatik, de a sérelem támogatásául Esztergom v[árme]gye okul hozván fel, hogy az emeltetni kezdett székes fő szentegyház óriási munkájának végrehajtása kiváltkép a primás kinevezésétől remélhető,[13] ezen ok a szerkeztetésből kitörültetni rendeltetett, mert midőn kivánatinkban a törvényre támaszkodhatunk, illy gyenge okra szükség nem lehet. Ez alkalommal az emlitett épités dolgában több követek az egész dologról ócsárlólag szóllottak. Igy Balogh nagyobb hálára méltónak hinné, ha az ebbe fektetett temérdek pénzen Esztergom és Párkány között hid épült volna Dunánkon. Borcsiczky pedig épen nevetségesnek tartá a hegy tetejére olly templomot épiteni, mellybe az esztergomi püspöki megyének fél része befér, s egy egy kanonoknak 36 szobából álló palotákat rakni, ami inkább terhökre mint hasznukra van.

[IV.] XII. Nógrád kivánja hogy a *koronaőrzés* tárgyában a nemzet diszéhez illőbb s czélirányosb rendelkezések tétessenek. (Az őrző katonák

[10] Arad megye területének nagyrésze — 700 000 holdból 545 000 — volt még a század elején kamarai birtok; ez később jelentősen csökkent, József nádor 168 000, báró Dietrich 200 000 holdat szerzett meg belőle. — Csanád megye területének is több, mint a fele volt kincstári birtok: Apátfalva, Battonya, Újcsanád, Palota, Sajkin voltak a népesebb kamarai helyek, de az óriási kiterjedésű puszták jórésze is kincstári birtok volt.

[11] Szabolcs, Veszprém és Arad megye terjesztette elő a felsorolt sérelmeket, részletesebben l.: *Iratok*. II. köt. 90. kk. A bizottságnak is az volt a véleménye, hogy „noha már az előleges sérelmek sorában foglaltatik a magyar királyi kamara állapotja, mivel azonban olly uj inditó okok és uj kivánat, különösen a magyarországi szinekre nézve adatnak elő, mellyek az előadottaknál fogva valódi figyelmet érdemelnek, ezen nehézséget felterjeszthetőnek látja".

[12] Az esztergomi érseki szék 1831-ben Rudnay Sándor hercegprimás halálával üresedett meg; az új hercegprimás kinevezésére csak hét évvel később, 1838-ban került sor Kopácsy József személyében.

[13] Az esztergomi monumentális székesegyház építésének előmunkálatait már a primási székhely Nagyszombatból Esztergomba, 1820-ban történt visszahelyezése után megkezdték. Az alapkő letételére 1822. ápr. 22-én került a sor. Rudnay 1831-ben bekövetkezett halálával azonban az építkezés elakadt és a zárókő elhelyezésére sok akadály után csak 1869-ben került sor.

magyarok, szép termetű, érdemes és bátorságukról ösméretes férfiak legyenek, diszesebben ruháztassanak s a többi katonaságnál jobban fizetessenek.)[14]

Borcsiczky azt veté ellen, hogy a jó erős férfiakra több szükség van a sor ezeredeknél ezen szolgálatot invalidusok is megbirják. Azonban Nógrád postulatuma egy kis nevetés után elfogadtatott.

[V.] *XIII. A testőrző seregről.* Panasz, hogy az Intézet eredeti céljának meg nem felel.[15] — Csak olly ifiak vétessenek bé, kiket a megyék ajánlanak.[16] A testőrző seregek a Kir. Kincstár ellen 1807 óta hasztalan szorgalmazott követelései kielégittessenek.[17] Az alapitvány elszakitott részei visszakapcsoltassanak, — s az 1827-ben ajánlott 100 ezer ft. felől szám adassék.[18]

Borcsiczky különösen a fundus rendintegratióját sürgeté. Ő meg nem foghatja, minő logica szerint tartozunk mi a Magyar Gárda fundusából az erdélyi bábák intézetét tartani. Lássa Erdélyország, hogy tartja a maga bábáit, a magyar gárdistáknak ahhoz semmi közük. — Továbbá sürgeté, rendeltessék el az ország béfolyásával azon ifiak nevelése, mert ámbár 120 számról hatvanra fogytak s igy elég pénz lenne neveltetésükre, még sem tanulnak egyebet bujaságnál, kártyázásnál és vesztegetésnél. — Ezekre Török csak azt jegyzé meg, hogy Erdély is része lévén hazánknak, az ottani bábák intézetéből több haszon háramlik az emberiségre, mint ha a testőrsereg száma husszal harminczal neveltetnék. Igy a mezőhegyesi ménes intézete is a Gárda fundusából alkottatott,[19] nem szánnák é a RR azt megszüntetni?

Az előterjesztésben foglalt pontok közértelműleg elfogadtattak. — Torontálnak azon kivánsága, hogy a testőrzők *bajuszt* viseljenek, hangos kaczajjal fogadtatott. — Ezeken kivül Dubraviczky még azon inditványt tette hogy a Gárda főkapitányának fizetése nyolczezerre emeltessék,[20] (most 4000.— ft.,) a második kapitányé is 4000 ft., de van mellé 24 kenyér, 16 ló portiója, — a hadnagyé 3000 ft., de 12 kenyér és 12 ló portiója lévén, szintén felmegy négyezerre. A főkapitány pedig legrosszabbul van fizetve, ámbár országzászlósi méltóságához illőleg kell Bécsben élnie. Ezelőtt gazdag dynasták viselték e hivatalt, kiknek a fizetésre szükségök nem vala. Most azonban olly jeles nemzetségű férfiu viseli, kire szép nevén kivül őseiről kincsek nem marad-

[14] A zárójelbe tett kivánságokat a bizottság tagjai fűzték hozzá helyeslő véleményükhöz.

[15] A magyar nemesi testőrséget 1760-ban alapitotta Mária Terézia; tagjai a vármegyék által kiválasztott nemesi ifjakból kerültek ki, számuk időnként az 500-at is megközelitette. Rendeltetése elsősorban az volt, hogy a birtokos nemesség aulikus kapcsolatait erősitse.

[16] „Az ifjak sok költségbe kerülvén, de azoknak kimiveltetése is az Intézet eredeti céljának meg nem felelvén, Mosony és Vas vármegyék óhajtják, hogy az eránt a szükséges intézetek megtétessenek és jövendőre annak keblébe mások bé ne vétessenek, mint azok, kiket kétségen kivül helyheztetett nemességök és egyéb testi és lelki tulajdonságoknál fogva a megyék ajánlanak." L.: *Iratok.* II. köt. 93.

[17] A kérdésre l. az 1825/27-i országgyülés 21. sz. közönséges sérelmét — az országgyülés *Irásai*, 412. —, főként azonban az 1827. júl. 7-én kelt felirást. L.: Uo. 1545. kk.

[18] A szóban forgó összeget az 1825/27-i országgyülés a 36. törvénycikkellyel ajánlotta meg. Rendeltetése az volt, hogy kifizessék belőle az intézményt terhelő adósságokat, a maradékból pedig biztositsák a gárda pénzalapjának bővebb javadalmazását. Ugyanez a tc. szabályozta a gárdába történő felvétel módozatait és előirta a szabályoknak megfelelő pénzkezelést.

[19] A később világhirüvé vált mezőhegyesi állami ménest 1785-ben alapitotta II. József.

[20] Splényi Ignác báró volt ekkor a magyar nemesi testőrség kapitánya.

tak. Nem kételkedik a szónok, hogy a RR nem csak mindég hatalmas olygarcha dynastákat kivánnak a főhivatalokban látni; adjanak tehát módot, hogy szegényebbek is viselhessék.

Ezen inditvány ellen leghevesebben kikelt PALÓCZY, kinyilatkoztatván, hogy a szegény adózó nép nyakára senkinek kedvéért uj terheket nem vállal. — BORCSICZKY szintén nem hajlandó az ajándék adásra. A Gárda kapitánya egyszersmind Feld-Marschall-Lieutenant is, s mint ilyen kap 6000 ft. fizetést, s tizezer Cm pénzből elélhet, ha egyebe semmije sincs is. A szónok pedig kivánja hogy legyen, mert az olyan szegény excellentiák, kiknek subsistentiájok a hivataltól függ, ha egyszer kiesnek a kegyelemből, igen nyomorult figurát játszanak. Az ettől való félelem okozzá, hogy az ilyen emberekkel nagyon könnyedén parancsol a kormány, mert készek mindent elkövetni ami kivántatik, csakhogy hivataljokat megtarthassák.

A Pest vármegyei inditvány szótöbbséggel félrevettetett.

[VI.] XI. Az epekórság idejebeli sajnos tapasztalástól indittatva sürgetik Pozsony és Zemplén vármegyék, hogy a nemzet külső s belső bátorságára tartott *magyar katonaság csak a haza szolgálatjára* fordittassék.[21] Közértelemmel elfogadtatott.

[VII.] XV. Komárom vármegye sérelemkép adja elő, hogy ámbár az 1830-ban állitott ujonczokra nézve 10 esztendőre állapittatott meg a *capitulatio* átaljában, tapasztaltatik még is hogy a capitulationalis levelek a 10 esztendőt egyedül békesség idejére szoritják.[22] Kivánja tehát, hogy a capitulationalis levelek a törvény értelme szerint, még pedig magyar nyelven készittessenek. Ezt a küldöttség azon módositással fogadta el, hogy ezen levelek oly nyelven irattassanak, melly az érdeklett személy előtt leginkább ösméretes.

Komárom vármegye ezen kivánságának ellene vettetett, hogy a kikötött capitulationalis idő meg nem tartása felől még sérelem elő nem fordult, minthogy a kiszabott 10 esztendőnek még fele sem tölt el. Ami pedig a capitulationalis leveleket illeti, ezeket az ország nagyobb részében magok az ujonczokat állitó törvényhatóságok adták ki, s a jelen volt katonatiszttel is aláirattak, aki ha törvény ellenére kivánt volna abba valamit béigtattatni, ezt a megyék annyival inkább nem engedték, mivel minden törvénytelen kivánság megakaszthatá az ujonczállitás folytatását, s ennélfogva a kezesség a megyék kezében volt. Ha tehát Komárom vármegye vagy nem maga adta ki a capitulationalis leveleket, vagy abba a katonaság részéről törvénytelen záradékokat engedett bészúratni, kétség kivül a vármegye maga hibázott, s feladott sérelmét legkedvezőbb magyarázat mellett is csak akkor lehetne pártolni, ha ez vagy közönséges lenne az országban, vagy pedig orvoslást sürgetvén a kormánynál, azt nem nyert volna. Egyébiránt akármint légyen is a dolog s habár különös capitulationalis leveleket osztogatott volna is megyei befolyás nélkül

[21] A postulatum eredeti szövegéből világosabban látszik, hogy az érintett megyék a kolerajárvány idején, 1831 nyarán kitört nagyméretü parasztfelkelés leverésénél hiányolták a magyar katonaságot: azt panaszolja ugyanis a két megye, hogy „az epekórság dühösködései alatt a köz rendtartás leghathatósabb segéd eszköze, a magyar katonaság, mellyet a nemzet mind belső, mind külső bátorságára tart, nagyobb részint nem annyira a haza segedelmére, mint inkább a többi örökös austriai tartományok őrzésére őrvonatonként használtatott". L.: *Iratok*. II. köt. 94.

[22] Az ujoncok kiállitásáról szóló 1830 : 7. tc. 1. §-ának 1. pontja irta elő, hogy a rendes megajánlásban szereplő 28 000 ujoncot a 10 évi szolgálati idő leteltével haladéktalanul el kell bocsátani, mig a külön megajánlott további 20 000 újonc szolgálati idejét a háboru végéig állapitották meg.

a katonaság, ilyes irka firkálások a törvényt semmi esetre nem sérthetik. Világos az 1830-ki törvény, melly had vagy béke közti különböztetés nélkül 10 esztendőre szabja ki a capitulatio idejét, nekünk ezen törvényben van kezességünk, s annak fognak is sikert adni tudni a törvényhatóságok.

Végzés : Jelenleg azon sérelmekről lévén szó, mellyek egyes megyék feladására bár, de országos gravameneknek, és postulatumoknak vétetnek, Komárom v[árme]gye kivánsága közönséges sérelemnek a több megyékbeni ellenkező divatnál fogva el nem fogadtathatik, hanem csupán egyes katonai kicsapongásnak tekintődhetvén, azt a particularis sérelmek sorában, a kérdéses eset specificus előmutatásával Komárom v[ármegye] ujólag előterjesztheti.[23]

[VIII.] XVI. Torna v[árme]gye panaszkodik, hogy az adózók gazdálkodási állapotja miatt itthon szükségessé vált katonáknak hazabocsájtása a törvényhatóságok sürgetései után is mindenkép hátráltatik. Kivánja tehát a katonai kormányt az 1830 : 7-ik t. cz. szoros teljesitésére utasittatni.[24] Ugocsa pedig azt sürgeti, hogy az itthon épen nem kivánt, ideiglenes szabadsággal haza eresztett katonák a polgári törvényhatóságnak ellenére járván s a társasági csendet veszélyeztetvén, miután az ezeredhez visszaküldettek, többé vagy el ne bocsájtassanak, vagy a polgári törvényhatóság alá vettessenek.

Ezek, valamint a küldöttség, ugy a kerületi RR által is közértelműleg elfogadtattak. De ezeken felül Trencsin v[árme]gye még azt kivánta : hogy mivel utóbbi háboru óta a publicumnak nagy terheltetésére s az erkölcsiség és közbátorság veszedelmére igen nagy számmal bocsájtatnak haza szabadsággal a katonák, ezen kérdés törvény által rendeltessék el ; addig pedig mig ezen systema tart, az elbocsájtott katonák számához aránylag, az adónak egy része engedtessék el. Az országos küldöttség ezen kivánságot sem az ország védelmével, sem az adó rendszerével, sem a katonaság s a nép javával összeegyeztethetőnek nem tartván ; nem is pártolá.

Borcsiczky : Én meg nem foghatom, minő igazságra alapitá az országos küldöttség ezen véleményt. Ha 64 ezer embernek tartására ád az ország adót, s ebből 34 ezer embert hazaeresztenek, minő igazsággal szedik az egész contributiót? Én ha kormány lennék, lélekisméretbe járó dolognak tartanám, azt amit a szegény adózó nép fizet, nem adni a katonának, hanem zsebre rakni.

Kocsi Horváth ellenben a szabadságosak hazabocsájtása ellen nem akar panaszkodni, mert mentől kevesebb katonát tartunk, annál kevesbre megy a deperditánk,[25] s az eddig többnyire kötéllel fogott szegény embereknek is jól esik a haza bocsájtatás.

Németh Trencsin kivánságát két suppositumon véli alapulni : 1. Hogy az ország által felajánlott adó elég a katonaság kitartására, 2. hogy minden hijány nélkül bészedetik. Ő nem kiván ezen számvetésbe bocsájtkozni, mert könnyen költségpótlás kötelessége háramolhatnék az országra, mitől mindekkorig gondosan óvakodánk.

Borcsiczky : A bé nem szedett contributionalis restantiákat gazdagon kipótolják a mellékes indirectus adóknak különféle nemei, mellyekkel ben-

[23] A nem országos jellegű, hanem csak egyes megyéket illető sérelmeket l. a sérelmek és kivánatok II. osztályában : *Iratok*. II. köt. 129. kk.

[24] Vö. előbb, a 22. sz. jegyzettel.

[25] A katonaságnak természetben kiszolgáltatott élelmet, takarmányt, szállást stb. a napi árnál jóval alacsonyabb értékben számitották be a hadiadóba ; az igy keletkezett veszteséget nevezték deperditának.

nünket vérig kinoznak. Igy a só ára 4 ftal emeltetett fel, ami már magában öt millió és 600 ezer ftot teszen. Egyébiránt én magamnak soha sem teszek illusiót, miszerint azt hinném, hogy a kormány nem kér tőllünk annyi adót, mennyi a magyar katonaság tartására szükséges. Nem vagyunk mi olly különösen kényeztetett kedvencz gyermekei a kormánynak, hogy a németet fizettetné helyettünk. 1811-ben 12 éves subsidiumot kért a kormány, de mielőtt megadnánk, bele akartunk a kártyába tekinteni, s ő, maga szerzett akkori súlyos körülményei közt is inkább készebb volt a subsidiumról egészen lemondani, mint azt megengedni,[26] mert nem szerette volna, hogy mathematicai bizonyossággal meglássuk, miként sokkal többet fizetünk, mint mennyit a monarchia szüksége szerint aránylag fizetnünk kellene. De ha úgy volna is, amint Pozsony követe mondja, capacitáljanak, adjanak számot sáfárságokrúl, s valamint én a német helyett fizetni nem akarok, úgy azt sem fogom kívánni, hogy a német fizessen helyettem.

Végzés: Az ablicentiatio (szabadságozás) annak idejében rendszeresen előfordúlandván,[27] a dolog mostani állásában Trencsin v[árme]gye kívánsága el nem fogadtatik.

[IX.] XVII. Békés sürgeti, hogy a gazdaság folytatása s más adózói tekintetek miatt *végképen elbocsájtatni kivánt katonák* minden ruházati pénz (Montour Geld) fizetése, vagy más legény állítása nélkül nyerjék el szabadúlásokat. Ezen nehézség az 1830 : 7. czikkelyen alapulván,[28] köz értelemmel elfogadtatik.

[X.] XVIII. *A Pesti Tudományos Egyetemnek* (Universitásnak) a bécsitől függetlensége[29] eránt Arad v[árme]gye az 1925-ki felirást[30] megújittatni kivánja. Ugy azt is, hogy a hazában megüresülő tanitó székekre s orvosi helyekre vágyóknak összejövetelök (concursus) egyedül Pesten történjék, s a kérdések is csupán a Pesti Egyetem által tétessenek. Továbbá Trencsin v[árme]gye hálás szivvel tisztelvén Ő Felségének azon gondoskodását, melly szerint egy Tudományos Egyetemmel, 5 academiával[31] és számos gymnásiu-

[26] A szónok emlékezete nem eléggé pontos. Az udvar által 1811-ben kért 12 millió forintnyi rendkivüli adó ellen a rendek valóban élesen tiltakoztak s az udvar az elszámolásokba való betekintést azzal utasította el, hogy azok államtitkokat képeznek. Végül azonban az udvar a sóár jelentékeny felemelésével és a rendek által felajánlott természetbeni — kenyérgabona és zab — subsidium elfogadásával megtalálta számítását.

[27] A Contributionale—Commissariaticum Operatumban.

[28] A megye kívánsága az 1830 : 7. tc. 1. §-ának 2. pontján alapult, amely szerint ha a katonák valamelyikére otthon elkerülhetetlenül szükség van, azt pótlás igénylése nélkül el kell bocsátani.

[29] A sérelem lényege az volt, hogy a pesti egyetem az alapitó levelében kimondott függetlensége ellenére a bécsi egyetem tanulmányi rendjét kénytelen követni, hogy a megürült tanári állásokra a bécsi egyetemen is pályázatot hirdetnek és a pályázati tételeket a bécsi egyetem jelöli ki, hogy a bécsi orvosi diplomák a pestivel szemben még Magyarországon is előnyben részesülnek, hogy az egyetem céljaira rendelt alapitványok bécsi intézmények fenntartására fordittatnak stb.

[30] Az egyetemmel kapcsolatos panaszokat a rendek először a XIX. sz. általános sérelemben foglalták össze. (L. az országgyülés *Irásai*ban, 411.) Később azonban olyan fontosnak itélték a kérdést, hogy kiemelték a sérelmek közül és külön felirásban terjesztették fel a királyhoz. Az 1827. márc. 24-én kelt felirást l.: Uo. 1015. kk. — A felirásra a király máj. 17-én semmitmondó választ adott. L.: Uo. 1394.

[31] Az országgyülés idején Magyarországon az 1740-ben létesült egri érseki joglíceum és az 1777. évi Ratio educationis értelmében felállított pozsonyi, győri, kassai és nagyváradi jogakadémiák nyujtottak az egyetemen kívül jogi szakképzettséget.

mokkal dicsekedhetünk s, a selmeczi bányász iskolával[32] is büszkélkedhetünk; a Pesti Universitás és Nemzeti Museum mellé még egy *Polytechnicum* intézetet is kiván felállittatni, mellyben ifiaink a szép mesterségekben, földmivelésben, kereskedésben, kézművészetben, és gyártásban magokat gyakorolhatván, a mathematicai és physicai tudományok minden részeiben, nevezetesen Mathesis, Geometria, Chemia, Architectum, Hydraulica, Rajz, Mechanica, és Fortificatio tárgyában oktatást vehessenek.

Küldöttségi vélemény: Arad v[árme]gye kivánsága azon hozzáadással fogadtatik el, hogy miután a theologica osztály iránt azon rendelet divatozik, hogy amelly kispap valamelly rigorosumát a Bécsi Egyetemben tette le, a többi rigorosumot már többé Pesten nem adhatja:[33] ezen gyakorlat is eltörültessék. Trencsin v[árme]gye kivánsága pedig a Literarium Operatumra utasittatik.

Azonban a Polytechnicum intézet felállítása többek által sürgettetett, mások azonban ellenyeték, hogy midőn ilyes intézetek hozatnak inditványba, a megkivántatott költségek felől is szükség eleve gondoskodni.

Borcsiczky: Ugy látszik, ugymond, hogy az országos küldöttség planumba vette, Trencsinnek minden kivánatját elvetni. A Polytechnicum intézet felállitására is elegendő fundus lenne, hahogy a fundus studiorum[34] jószágai haszonbérbe adatnának. Mire Ő Felsége azt méltóztatott felelni, hogy ő ez iránt már 1814-ben parancsot adott, azt azonban a Helytartótanács mai napig sem teljesitette. Innen látom, hogy valóban a Consilium a bűnös s azt kell hinnem, hogy vannak, kiknek egyenes vagy mellékes hasznok van a kártékony házi administratio mellett, ezért nem hajtatik végre a királynak bölcs rendelete. A szkalkai uradalom[35] elvégre csakugyan haszonbérbe adatott, s mit tapasztalánk? Azt, hogy a Helytartótanács administratiója alatt soha sem hozott be többet négyezer ftnál, most 16 ezer ft. haszonbért hoz be. Kérem tehát a RRket, fogadják el megyém kivánatját; nem kell a fundus felől aggódnunk, csak szoritsuk a Consiliumot Ő Felsége 1814-ki parancsának teljesitésére, s lesz Polytechnicum oskolánk.

Kajdacsy (Baranya): Maga Trencsin követe elösmeri, hogy a szkalkai uradalom arendába adatott, látjuk tehát, hogy a Helytartótanács nem mulasztja el Ő felsége parancsát teljesiteni ahol lehet, de nem mindenütt lehet, p. o. Baranyában nem lehet, mert ott a Fundus studiorum javai többnyire fixus jövedelmekből állanak. Ellenben már Tolnában p. o. a faiszi jószág szintén haszonbérbe adatott.

Bezerédy: Ez egy nyomorult kis falu, s nem is Tolnában van, hanem Pestben.[36] Ellenben hitelesen mondhatom, hogy megyémben roppant uradalmai

[32] A Mária Terézia által 1763-ban alapított selmecbányai „bányászati főtanintézet" az első bányászati főiskola volt Európában.

[33] „. . . mi is azon felül, hogy a Magyar Egyetem igazait korlátolja, egyszersmind felesleges és sokszor a szegényebbekre nézve majdan elviselhetetlen terhes költségeket okoz . . ." L.: *Iratok*. II. köt. 98.

[34] A jezsuita rend 1773-ban történt feloszlatása után Mária Terézia a rend vagyonának kezelését először a Helytartótanácsra bízta, majd 1780-ban a tanulmányi alapot (fundus studiorum) létesitette belőle. 1786-ban az eltörölt szerzetesrendek és kolostorok vagyonának jelentős része is beleolvadt.

[35] Szkalkapuszta, Trencsén megyében, a tanulmányi alap birtoka.

[36] Fajsz, a korábbi Pest megye kalocsai járásában. Nem „nyomorult kis falu", mert Fényes Elek szerint (*Magyarország geographiai szótára*, II. köt. 4.) 2908 lakosa van. A félreértés onnan származik, hogy a birtok a közalapítványi kincstár szekszárdi uradalmához tartozott.

vannak a Studiorum fundusnak, mellyek haszonbérbe nem adatnak, bármenynyire sürgesse is azt a közvélemény, közönséges botránkozásra ellenáll némellyeknek alávaló haszonkeresésök.

KAJDACSY : Én nem védem a Helytartótanácsot, mert tudom, megtud minden tetteért felelni ; hanem valamint Trencsin követe példát mondott hogy van uradalom, melly haszonbérbe adatott, úgy én példát hoztam fel, hogy van olyan is, melly nem adathatik.

TÖRÖK : Csudálkozom hogy Baranya követe fixus jövedelműeknek állitja az oskolai fundusnak megyéjebeni uradalmait ; Pécsvárad nem ilyes,[37] mégsincs haszonbérbe adva. Valóban botránkoztató manipulatio az, melly ezen jószágokkal s a pesti egyetem javaival[38] is űzetik. Ezeknek következésében

HERTELENDY MIKSA Trencsin kivánságát pártolván, az egész dolognak még azon sérelmi oldalát is ajánlja a RR gondoskodásába : hogy a Fundus Studiorum eredeti rendeltetésénél fogva köznevelési alapitvány lévén, arról a kormány kénye szerint nem rendelkezhetik, sőt számadással tartozik az országnak s hováforditása felől az ország Rendeit illeti a határozás hatalma.

Végzés : Trencsinnek a *Polytechnicum* intézet iránti kivánsága elfogadtatik, s az oskolai fundus értéke s manipulatiója felől számadás kivántatik.

[XI.] XIX. A magyar ifiak oktatására alapitott, s magyarországi javakkal és jövedelmekkel biró *Theresianum*nak[39] Pestre általtételét sürgeti Torontál vármegye. Elfogadtatik, oly hozzátétellel, hogy a pesti Universitással öszekapcsoltassék.

[XII.] XX. B. Szepesy Ignácz pécsi püspöknek azon hazafi tette, hogy *Pécsen Academiát* alapitott,[40] az 1807 : 24-ik czikkelyhez hasonlón,[41] köz megelégedést magyarázó kifejezésekkel törvénybe igtattassék. Elfogadtatik.

Hegedüs kivánja, hogy több hasonló esetek példájára törvénybe igtatás előtt az alapitmánylevél előmutattassék. Ez is elfogadtatott.

[XII.] XXI. Arad vármegye tapasztalván, hogy a görög nem egyesült hitű papok, a bünöknek magokra vállalása s elengedése czímje alatt a balgatag néptől fizetéseket zsarolnak : ezen vétkes kicsapongásra Ő Felségét figyelmeztetni,[42] a papok számát a községek erejéhez alkalmaztatólag leszállittatni, s azon ó hitűek számára több papi s tanitói nevendék intézeteket

[37] Az egykori pécsváradi apátság nagykiterjedésű birtokait Mária Terézia adományozta a nagyszombati, később pesti egyetemnek.

[38] A rendek 1827. márc 24-i felirata — l. az országgyűlés *Irásai*ban, 1015. kk. — megemlíti, hogy a kaposfői prépostság jövedelmeit a „Bécsi Praesbiterialis Intézet" fenntartására fordítják s hogy általában az egyetem alapítványi javaival botrányosan rosszul gazdálkodnak. Azt javasolták akkor a rendek, hogy „ezen jószágok a mostani gazdálkodás alól kivétetvén, kisebb tagokban is mennél hasznosabban haszonbérbe adattassanak".

[39] Vö. előbb, a 303. old. 7. jegyzetével.

[40] Szepessy Ignác püspök mindjárt Pécsre történt kinevezése (1828) után lerakta az érseki joglíceum alapjait : felépíttette épületét, nyomdát létesített, nagy alapítványokkal biztosította anyagi alapjait s ilyen előzmények után 1831-ben megnyílt a bölcseleti, 1833-ban pedig a jogi tanfolyam. Szepessy érdemeit az országgyűlés az 1836 : 24. tc.-ben örökítette meg.

[41] Az idézett törvénycikkben az országgyűlés köszönetet szavazott Széchenyi Ferenc grófnak azért, hogy könyvtárát, pénz-, címer- és térképgyűjteményét, valamint értékes kéziratait egy felállítandó nemzeti múzeum céljára a nemzetnek adományozta.

[42] A postulatum a visszaéléseket „a püspöki szék üresen állásából és a szükséges rendes felügyelés fogyatkozásából" is magyarázta s kérte az „aradi püspöki székbe egy alkalmatos tagnak hova hamarébb való kineveztetését". L.: *Iratok*. II. köt. 101.

(praeparandiákat) állittatni kiván, s ezekre a carloviczi érsek gondviselése alatt lévő nemzeti pénztárt s a gazdag ó hitű klastromok jövedelmeit forditatni javalja. Elfogadtatik.

XXII. Az ó hitű kalendariomnak a Gregorianummal összeegyeztetése,[43] s abban idegen betűk helyébe magyar betűknek használlása, több megyék által sürgettetik.

XXIII. Zemplén v[árme]gye ugyanazon tekinteteknél fogva, mellyekből a már ez előtt munkálódott országos biztosság, az egyesült és nem egyesült óhitűeknek a r. catholicusok által nem innepelt napokra eső innepeit egyesittetni javallotta,[44] azt is eszközöltetni kivánja, hogy a többi innepek is átalján fogva vasárnapokra tétessenek. Minden vallásbeli felekezetekre általában kiterjesztve elfogadtatik.

[XIV.] XXIV. *Hont* az *Indigenák*nak kiadni szokott diplomákban az illető t. czikkelyeket világosan érdekeltetni kivánja. (Elfogadtatik.) *Arad* Br. Lopreszti Lajosnak a magyarosodás elleni intézetek eránt mutatott gunyolódásai által felébresztetve,[45] az Indigenatus elnyerésének feltételei közé számittatni sürgeti a magyarul tudást, s a nemzeti szokások kedvellését. (Elfogadtatik.) *Borsod* a 2000 arany taxát csupán a fizetés teljes lehetetlenségének esetében kivánja elengedtetni.[46] (Ez az ország Rendeinek minden egyes esetekbeni itéletétől függvén, el nem fogadtatik.)

(Jövő levelemre még néhány tárgy, s azok közt a *franczia requisitiók* érdekes kérdése marad.)

239.

1835. április 14, 22.

Foglalat: a) Délutáni kerületek a sérelmek és kivánatok tárgyában, névszerint [I.] *hogy a királyi adományok csak érdemeseknek osztogattassanak,* [II.] *franczia requisitók kárpótlása s a t. — b) Húsvéti szünet után az ülések megkezdetnek. Az úrbéri legelő kérdése.*

a)

Pozsony, april 22-én, 1835.

Az országos sérelmek és kivánatok közül tudósitásom sorára következik:

[I.] *A XXV. tárgy*, melly arról szóll, hogy a királyi adományok érdemekért osztogattassanak. Ezt Vas, Sopron és Csanád vármegyék a fiscalisi

[43] A görög nem egyesült vallású népek az időszámításban nem vették át a XIII. Gergely pápa által 1582-ben bevezetett megreformált, ún. Gregorianus naptárt, hanem továbbra is a régi, Julius Caesar idejéből való időszámítást, a Julianus naptárt használták. A két időszámitás közötti eltolódás az országgyűlés idején már 12 nap volt.

[44] Az Ecclesiasticum Operatumot kidolgozó országos bizottságról van szó.

[45] A Lopresti-család ősét, Lopresti Rochus bárót az 1765 : 47. tc. honfiúsította.

[46] A honfiúsításokat tartalmazó törvénycikkekből az derül ki, hogy a beiktatási díjat az esetek jelentős részében elengedte az országgyűlés, de a többiek közül is sokan nem fizették meg. Az 1830 : 17. tc. emiatt úgy intézkedett, hogy a jövőben a becikkelyezés csak a beiktatási díj megfizetését igazoló nyugta bemutatása után történhet meg.

javaknak naponként tapasztalt árverései által indíttatva azon hozzátétellel kivánják: hogy az 1741 : 19. czikkelyel[1] ellenkező árverések egészen eltörültessenek. Ez az előleges sérelmek sorában is fel lévén már terjesztve,[2] itt is elfogadtatott, Árva v[árme]gyének azon kivánatával egyetemben, hogy az árvai uradalomnak Tököly hivtelenségéből a királyi Fiscusra szállott része[3] valamely érdemes hazafinak adományul adassék.

Trencsin v[árme]gye még azt is kivánta, hogy a pénz fizetésen kivül semmi más érdemet nem bizonyitható személyek által nyert kir. adományok törvény utján eltörültessenek; s az ilyes jószágokat (a béfektetett summa letételével) az országnak akár melly nemesse elvehesse; a Kir. Kamara pedig az adományokbol bévett pénzeknek hova fordítása felől számolni köteles legyen.

Ezen kivánatnak alapirányára nézve támogatásul szolgált ama tekintet, hogy a királyi adományozásnak már már közönségessé vált, s minden tartozkodás nélküli nyilvánossággal gyakorlott árverési rendszere nem csak világos törvénysértést foglal magában, hanem azon számos törvényeket,[4] mellyek a kir. adományt hon és királyi szék iránti érdemek jutalmául rendelék, egészen is kijátssza s foganatlaná teszi. Mivel tehát a törvényt, mig az el nem töröltetik, megtartani mindenkinek, de kivált az azoknak foganatba vételére rendelt végrehajtó hatalomnak szoros kötelességében állana, sok követek szükségesnek vélték oly biztositékot felállítani, melly a törvény teljesedése felől kezességet nyujthasson, s ezen biztositást a trencsényi javallatban gondolták feltalálni; amint hogy azt egyrészben csak jövendőre szoritva, másrészben az 1741 : 19. czikkely ellen eddig is kiadott törvénytelen adományozásokra is kiterjesztve pártolák.

Ellenben más oldalról a törvényhozási bölcs előrelátó gondoskodásnak nem kevésbé fontos tekintetei állottak. Igy Bezerédy emlékezteté a RRket azon elvekre, mellyeket a polgári törvényjavítás körében dolgozva sokan a Fiscus örökösödésének eltörlése, a juris és invalidatorius perek elenyésztetése, az ősiség elve balmagyarázatának káros volta s a birtok állandó biztosságának valahai létesitése tekintetében kifejtettenek.[5] Kérdé a RRket, megfér e a javító országgyülés feladásával reggelenként hazánk süllyedt állapotjának helyes javitásokkali felemeléséről tanakodni, s délután a régi szerencsétlen következésű rendszert ujabb erősségekkel örökiteni? És kérdé: nem elégeljük e még mindazon átkát a bizonytalanságnak, melly a magyarországi birtokot

[1] Az adomány- és címereslevelek kiadásáról szóló 1741 : 19. tc. 2. §-ában a rendek úgy intézkedtek, hogy a gazdátlan javaknak az országban régebben szokatlan árverezése szűnjék meg.

[2] A mondott helyen a rendek kijelentik, hogy az 1826-ban felterjesztett sérelemre nyert válasszal nem elégszenek meg, mert annak ellenére, hogy abban a király megigérte, hogy az adományozásoknál mindig tekintettel lesz az érdemre, a gyakorlat azt mutatja, hogy „az adomány alá tartozó jószágok a gyakorlott szokás szerént a legtöbbet igérőknek adatván, magából ezen mód természetéből következik, hogy most is az ajánlott pénzmennyiségre fő, az érdemre pedig csekély, vagy semmi tekintet se fordíttatik". *Iratok.* I. köt. 184. — A polgári törvénykönyv vitái során a királyi adományozással kapcsolatban sok bírálat érte ezt a rendszert és a rendek végzést is hoztak megakadályozására. L.: *Országgyűlési Tudósítások.* III. köt. 191. kk., 223. kk.

[3] Vö. a 308. old. 29. jegyzetével.

[4] Vö. az Aranybulla 26. cikkelyével és az 1439 : 16., 1492 : 9., 1495 : 2., 1630 : 31. és 1741 : 19. tc. rendelkezéseivel.

[5] L.: *Országgyűlési Tudósítások.* III. köt. 185. kk., 211. kk., 281. kk. stb.

keserves súllyal nyomja ? S nemcsak a népnek nem adunk e birtoki just,[6] de még a nemesekét is ujabb ingadozásba taszitjuk ? és minden nemesnek just adunk, hogy egy másik birtokost megtámadjon, s ha 5-ik 6-ik ükének érdemeit nem lesz képes bébizonyitani, birtokát elvegye ? Ha ilyesmit akarunk, úgy kár birtok biztoságáról s minden más legszükségesb javitásokrul álmodnunk. Azt mondják ugyan, hogy el kell a donatio systemáját, s a Fiscus örökösödését törülni, meg kell az 1741 : 19. törvényt semmisiteni ; vagy ha nem, ha meghagyjuk, foganatot is kell neki szerezni. Igaz, *sed pejor medicina morbo* s ha hazánk javára kivánatos a donationale systemának, ha lehet ma, ha nem lehet holnap, vagy a mikor lehet eltörlése, a trencsényi javaslat e az ut, melly czélhoz vezet, avagy közelit ? Ha sanctiora van a törvénynek szüksége, javaljanak olyast, melly a bünöst sujtja, s nem az ártatlant. Itt a kormány a bűnös, s mi által akarják őt Trencsin v[árme]gye Rendei büntetni ? Azáltal, hogy a vevőnek, ki magát legjobb lélekkel érdemesnek hihette, birtokát századokon keresztül bizontalanná teszik, s just adnak akármelly (sokszor érdemetlenebb) nemesnek, hogy őt, fiát, unokáját lakából kikergesse. Ily sanctiót kivánhatunk e, melly a vétkes kormány bűneért a jólelkű magános honpolgárt büntetné ? Igaz, vannak és bő mértékben vannak a visszaélések, de ezek a donationale systemának természetes következményei, s nincs más mód, vagy el kell törülni a jóvá nem tétethető systemát, vagy ha képzelt jóvoltáért hozzá ragaszkodunk, tűrni következéseit.

Luka hozzá tevé, hogy az lévén Trencsin Rendeinek czéljok, hogy a kir. adományos birtokok érdemes kézre kerüljenek : ki áll jót érette, valjon az, aki javallatuk elfogadása következésében az ily képzelt érdemetlent birtokából kivetné, nem a legérdemetlenebb paniperda lesz e ? Ezen ellenvetésekhez járul még, hogy az érdem képzete nagyon bizonytalan, s azt szabályos elvekhez kötni aligha lehet. Bencsik kérdé, ki fogná kivonni azon demarcatio vonalát, melly a kir. adomány jutalmára méltó érdemet, a hazafiúi kötelesség teljesítésétől (ami magában ép azért mivel kötelesség, még nem érdem) elválasztaná ? Végre Pfansmid köztetszést nyerve azt mondá, hogy ő kir. adományt érdem nélkül nem tud képzelni, mert ha semmi más érdeme sincs is az adományosnak, elegendő érdem az, hogy a jószágot a Fiscus kezéből kicsikarta, s magános hon polgári kezekre juttatá.

Ezen fontos tekintetek győztenek, s Trencsin javallatának első része annyival inkább el nem fogadtatott, mivel a polgári törvények sorában a kérdéses viszaélés elleni sanctiorul már javaslat tétetett,[7] második része pedig melly a számolásról szóll, a kormány s nemzet közti viszonyok legérdekesb, legkényesb, legnehezebb tárgyának egy igen particularis részecskéjét foglalván magában : igy mellékesen s felületesen eldönthetőnek nem itéltetett.

XXVI. Sáros és Zemplén megyék azon *katonatiszteket, kik az ország némelly felső részein népzendülés alkalmával* ügyességök s fáradhatlan munkásságuk által[8] magokat megkülönbözteték, mint jutalomra érdemeseket Ő Felségének ajánlván, ezen ajánlásuknak országos felirás által kivánnak sikert

[6] A nemnemesek birtokképességének elbukására l. az 1834. jún. 4-i kerületi ülés vitáit : *Országgyűlési Tudósítások*. III. köt. 209. kk.

[7] Vö. előbb, a 358. old. 5. jegyzetével.

[8] „. . . magokat gondosságukkal, céleránvos intézetekkel, ügyességekkel, fáradhatatlan munkálódásukkal, a nagyobb katonai erőnek megérkezéséig a zendülés özönének hathatós visszatartóztatásával megkülönböztették . . ." L.: *Iratok*. II. köt. 106.

eszközöltetni.[9] Igen hosszas de minden érdek nélküli vitatgatás után elfogadtatott.

XXVII. Torontál azt javalja, hogy amelly *megyei tisztviselő cameralis tisztségbe lép*, nyugpénz nyerés végett a vármegyei hivataloskodásban töltött ideje is számitásba vétessék.

Ezen kivánat ellen BALOGH erősen kikelt. Kérdé, valjon kormányhivatallá akarják e a megyei tisztviselőséget tenni ? Függetlenségünk eltemetésére, nemzeti tisztviselőink megvesztegetésére egy ujabb eszközt akarnak e a kormány kezébe adni ? A megyei tisztviselők a nemzetnek tisztjei és sokszor akkor szolgálnak leghivebben a hazának, midőn a kormány törvénytelen parancsainak végrehajtására kezeiket nem nyujtják vak eszközül. Ha más jutalom is kellene a hazafinak, mint a közbizodalom, mellyre őt honfitársai méltaták, jutalmazza meg őt a nemzet, s ne tolja azt a kormányra. A szónok átaljában is megvallja, hogy azon megyei tisztviselőrül, aki cameralis tisztségre vágy, nem sokat tart.

RUDICS szintén attól fél, hogy Torontál javallatával municipalis rendszerünk, alkotványunknak eme hiv, hatalmas őrje megfertéztetnék.

B. PRÉNYI még azon gyakorlati nehézséget is megemlité, hogy a personalis fundus a cameralis szolgálatban levők fizetésének levonásából alakul, s mi csak nem fogjuk akarni, hogy a megyei tisztviselők fizetésének egyrésze is a Camara pénztárába szivárogjon.

HERTELENDY MIKSA látván a köz ellenszegülést, igyekezett ugyan küldői kivánságát védeni, kinyilatkoztatá mégis, hogy nem igen fogja elestét gyászolni ; legalább tehát kéré a RRket, érdemesitsék megyéje javallatát szavazásra. Ez meg is történt, de Torontált minden voxok között csupán az egyetlen egy Krassó pártolá.

[II.] *XXVIII.* Tolna v[árme]gye tekintvén azon áldozatokra, mellyeket Magyarország az elmúlt *franczia háborúkra* nem annyira saját, mint az egész monarchia hasznáért tett, kivánja : hogy azon summák, mellyeket az austriai birodalom a bécsi békekötés következésében Francziaországtól kárpótlás gyanánt nyert, igazságos erány szerint Magyarországgal is közöltessenek, s e végett a kormány felfedezést tegyen, a törvényhatóságok kárai pedig kinyomoztassanak.

Küldöttségi vélemény : Ezen kivánat csak annyiban felterjeszthető, mennyiben az ellenség által némely törvényhatóságokban kicsikart sarczokat (requisitiokat), nem pedig más hadi kárpótlásokat illetheti. Ide tartozik Vas v[árme]gyének már 1825-ben is felterjesztett azon panasza, hogy 1809-ben az ellenségnek kétmillió és 600 egynehány ezer ftot tartozott sarczképen fizetni;[10] és Sopron, Posony, Mosony, Győr, Komárom, Veszprém, Zala vármegyéknek s Posony, Sopron, Győr, Kőszeg és Ruszt városoknak hasonló károsodásuk.[11] Kéressék tehát Ő Felsége, hogy az eféle kicsikarások kárpotlásául a párisi

[9] A két megye már az országgyűlés megnyitása előtt is eredményesen szorgalmazta a szóban forgó tisztek kitüntetését mind az ezredtulajdonosoknál, mind az udvarnál. (A vonatkozó iratokat l. *Zemplén m. lt. Közgyűlési iratok 1831 : 1365; 1832 : 788. sz.* — *Hadtört. Lt. Generalcommando, Praesidial-Protocoll 1831 : 283. sz.* — (Tilkovszky Loránt szives közlése.)

[10] Vas megye ilyen tartalmú panasza az 1830-i országgyűlés panaszai között szerepel, 25. szám alatt. (Vö. az országgyűlés *Irásai*val, 567. old.)

[11] A felsorolt megyék és városok ilyen tartalmú panasza nem szerepel az előző két országgyűlés sérelmei között.

Liquidatoria Commissio által Magyarországra nézve megállapitott, s a franczia kormány által kifizetett summák az országgyülésével közöltessenek s a károsodottak kielégitessenek.

Bezerédy sajnosan veszi, hogy megyéje tévén az előterjesztést, a küldöttség véleményében mégis Tolna v[árme]gye egészen elmellőztetik. Figyelmezteti a RRket, hogy a franczia háború által szenvedett károkra nézve két rendbéli kárpótlás forog fenn. Egyik azon summa, melly a győztes szövetségesek kormánya alatt lévő tartományoknak a franczia invasiókor sarczolásképszenvedett károkat illeti; ezen károk a párisi Liquidatoria Commissio által, mellyen Austria részéről B. Podmanyiczky[12] volt jelen, köztudomás szerint tisztába hozattak; s többek között az Austriai kormány is megkapta illetőséget. Illő tehát, hogy ezen summáról a kormány számoljon s a károsodottakat kielégitse. És ez az, ahová Vas v[árme]gyének 2 ½ milliónyi követelése tartozik, mellyet az ország mint nagyon igazságost már 1825-ben pártolt, és most is bizonyosan pártolni fog. De 2-or tudjuk azt is, hogy a 2-ik párisi békesség[13] következésében a szövetséges fejedelmek, a Liquidatoria Commissio kárpótlási számvételén kivül hadi költségeik viszapótlása fejébe 700 millió frankot kaptak a franczia kormánytól, s ebből Austria 175 milliót kapott. Ezen summáról semmi felfedezés nem történt, csak hallomásból tudjuk, hogy ez s amaz bankba tétetett. Már pedig miután Magyarország ezen hosszas háborúban olly temérdek áldozatokkal segitette a kormányt, nem lehet igazságosnak és méltányosnak nem mondani, ha megkivánjuk, hogy a kormány ama summának hová lett forditása felől a magyar dietának felfedezést tegyen, annyival inkább: mivel az austriai ház kormánya alatt olly különböző tartományok lévén, hogy azoknak materialis érdekök nemcsak nem közös, sőt gyakran ellenkező, egyátaljában lehetetlen, hogy ama kárpótlási summa oly materialis közhaszonra fordittatott volna, mellyből mindenik tartományra, s igy Magyarországra is, tett áldozatival arányban háramolhatnék a nyereség, már pedig valami nyereséget hazánk is igazságosan megkivánhat, miután az áldozatokban oly temérdekül részesült. És ez az, amit Tolna Rendei nem csak magános, hanem köz nemzeti érdek tekintetéből kivánnak; azt tehát a RR figyelmébe ajánlja.

Borcsiczky valamint Vas v[árme]gyének sérelmét pártolja, ugy miután tagadni senki sem merné, hogy a kormány a tolnai követ által emlitett két rendbéli kártérités útján roppant summákat kapott, azokat azonban korántsem arra, amire kellett volna, t. i. a nemzetek véres sebeinek orvoslására, hanem a franczia szabadság, s általában a constitutiók elnyomására, s e czélból némelly belgiumi várak épitésére[14] (ami már magában sem igen szép dolog) s más ilyesekre forditotta s azon felől Wellington herczegnek is notabilis fizetést rendelt;[15] a szónok azt is nagyon igazságosnak vallja, hogy a kormány szá-

[12] Podmaniczky József báró (megh. 1823) aszódi birtokos, Liszt Ferenc gyermekkori pártfogója képviselte Ausztriát a bizottságban.

[13] A Napóleon waterloo-i veresége és menekülése után XVIII. Lajossal 1815. nov. 20-án kötött béke.

[14] A bécsi kongresszus után Franciaország 1818-ig még a szövetségesek megszállása alatt maradt, Metternich politikája pedig arra irányult, hogy egyrészt szorosabbra fűzze a reakciós hatalmaknak a haladás elleni szövetségét (aacheni, troppaui, laibachi és veronai kongresszusok), másrészt fegyveres beavatkozással nyomja el az Európa különböző pontjain fellángoló szabadságmozgalmakat.

[15] Wellington herceg (1769—1852) előbb a spanyol félszigeten harcolt győzelmesen a franciák ellen, majd a waterloo-i győzelemmel tette híressé nevét. Győzelmeiért számos

moljon, s a felvett summákból legelőbb azon megyék kapják meg kárpótlásukat mellyek a franczia invasiókor sarczolásokat szenvedtek; s ha valami felül marad abból, a káraikat bébizonyitandó többi megyék is részesitve legyenek.

SZÉLL azonban Tolna v[árme]gyének kivánatát s a párisi béke következésében kapott kárpótlási summák iránti számadás követelését azon oknál fogva nem kivánja megyéje fájdalmas sérelmével öszekeverni, mivel illy sok akadályokkal járó nagy kivánat által, a Vas v[árme]gyétől kicsikart két millió 600 egynehány ezer sarczpénznek visszatéritése ujabb és ujabb nehézséget szenvedne.

NÉMETH Pozsony v[árme]gyének hasonló helyzeténél fogva hasonlón vélekedik. Azt igen is elösmeri, hogy Trencsin követe hiv marad elveihez, mert ő keves napokkal ezelőtt még a szabadságos katonák zsoldrészét is le kivánta vonni az adóbul;[16] de a szólló követ valamint akkor nem volt, úgy most sem barátja, az ily computusoknak, mert majd az következnék belőle, hogy a kormány kivánna tőlünk kárpótlást, ha meg tudná bizonyitani, hogy a háború folytatása többe került azon 175 milliónál, mellyet a franczia kormány visszafizetett. Egészen más tekintetbe jönnek a sarczolási károk; ezek a párisi Commissio által a károsodottak részére liquidáltattak, meg is fizettettek, illő, hogy már valahára megkapják azok, kik a károkat szenvedték. Ezzel tehát nem akarja a hadköltség pótlási kivánatot öszezavarni. Tolnának ha tetszik, tegyen külön előterjesztést. — ROSKOVÁNYI hasonló értelemben lévén, különösen megemliti, hogy a kivánt számvetésekből majd a devalvatió bészámitásának is következni kellene, mert ez is a háború következése volt. — KOCSI HORVÁTH pedig attól tart, hogy ezen kölcsönös számvetések majd a status adósságokbani részesitést is magok után vonhatnák, a mitől Magyarország Rendei méltán és mindég idegenkednek. — TORKOS a tolnai kivánatban nem annyira materialis hasznot, mint egy bizonyos principiumot lát rejtezni; s ő emlékezteti a RRket, hogy az 1811-ki országgyülése, miután hasonló természetű számvetés végett országos biztosságot is nevezett, készebb volt minden törvény nélkül széltoszlani, mint a Monarchia köz költségeinek arány szerinti részesitése kötelességét csak távolrul is elösmerni.[17]

ANDRÁSSY ily formán nyilatkozott: Ha mi a hadkárpótlási summákból arány szerint részesülni kivánunk, a had terheinek viselésében is arány szerint részesülnünk kelletik. E végre combinatio s kiegyenlitő számvetés kivántatik, mire viszont ministeri felelősség és budget szükséges. Nem akar ugyan a szónok ama szövevényes Juris publici kérdés feszegetésébe bocsájtkozni, mennyire van, vagy mennyire nincs alkotványánál fogva jusa Magyarországnak ezeket megkivánni? de annyi minden esetre áll, hogy de facto se felelős ministeriumunk nincs, sem a budget előnkbe nem terjesztetik. Pedig a tolnai inditványnak ezek mellőzhetlen előzményei. Már ha azon követek, kik ezt mind a kettőt tettleg is létesitve látni óhajtják, valaha szerencsések lehetnének is óhajtásuk sikerét elérni, meg van győződve, hogy örömest lemondanának a múlt idők számvételéről, csak jövendőre nyerhetnék meg azt; de ha mégis

cím és kitüntetés mellett 400 000 font nemzeti ajándékot is kapott az angol parlamenttől.

[16] Vö. előbb, a XVIII. sz. sérelem vitájával, 360. kk.

[17] A bizottságot a rendek az országgyűlés elején küldték ki, hogy az udvar képviselőivel tárgyaljon az új, devalvált papírpénz ércalapjának megteremtéséről és a hadi adó felemeléséről.

csakugyan a múltra is kiterjeszkednének, valóban legszerencsétlenebb választás lenne a franczia háború idejét állitani fel számoltatás epochájának, minthogy az olly kimagyarázhatlanul temérdek áldozatokba került. A szónok ezen kérdést, melly most előfordult, minden kigondolhatók között a legfontosabbnak tartja, mert szövevényeiben a nemzet és kormány közötti viszonyoknak egy lényeges alapelve rejtezik, azért kéri a RRket, hogy azt kimeritő tanácskozásra méltassék.

Bezerédy : Nagyon csudálkozik, hogy Vas és Posony követei attól félnek : kárpótlási követelésök szenvedni fog, hahogy a kárpótlás fundusa 175 millió forinttal szaporodik. Ha egyébiránt a két rendbeli kivánság elválasztásában némi gyámolra gondolnak találni, ezt a szónok nem ellenzi, ő nem oka, hogy a küldöttség azt öszekapcsolta.[18] De ha elösmerik a RR, hogy a párisi békekötés által nyert kárpótlási summáknak a nemzetek javára kell fordittatni, ha mélyen érzik, hogy Magyarország temérdek áldozatjain felül csak a devalvatio által is mily iszonyatos veszteséget szenvedett, Tolna kivánságát el nem vethetik. Azt mondja Esztergom követe : rossz időszakot választánk ; meglehet, de nyujtson jobbat s a szónok örömmel fogja pártolni, addig a kevésbé kedvező vagy kicsinnek itélt alkalmat sem veti meg. Vagy attól tart talán, hogy a status költségeinek örvényébe jutunk, s e miatt Isten tudja minő károkat szenvedünk ? De lehet e ember a magyar törvényhozásban, aki képes lenne magának illusiót csinálni, hogy mi in praxi a status költségek fedezésébe superabundantissime részt nem veszünk? S a devalvatio, a Coloniale Systema és minden, amire szemünket vetjük, nem képes ezen illusio álom káprázatát elenyésztetni ? Financzialis tekintetben higyjük el, valóban már rosszabb állapotba nem jöhetünk, mint aminőben vagyunk, több bajunk már nem történhetik, mint amennyit szenvedünk. Igyekezzünk tehát mit azt visza kapni. Az éhezőnek egy falat kenyér is jólesik, ha gazdag ebédre szert nem tehet.

Luka sem tart káros következésektől, s a dolgot csak azon egyszerű szempontból veszi fel, hogy a kormány liquidálta költségeit, és liquidálta a mi kárainkat is ; adja tehát ide, ami minket illett ezekből. Szirmay még a számolást is kész elengedni, csak jó lélekösmérettel fizesse ki a kormány azt, amit számunka liquidált s felvett.

Rudics azokat, akik kételkednek valjon aránylag részesül e Magyarország a status költségei viselésében, hosszas mutogatások helyett a szomszéd Wölfsthálba utasítja, ott szemmel látó tanui lehetnek azon szörnyű zsarolásoknak, mellyeket rajtunk véghez viszen az atyai kormány.[19]. Igenis fiai vagyunk mi a kormánynak, de mostohák. Édes fiai voltunk, mig vérzenünk kellett érette, de mostohákká változunk, mihelyt kárpótlási osztályról van szó. Sebeink a mi tulajdonink, de a haszon az övé. Pártolja Tolna kivánatát.

Balogh ép ezen tagadhatlan igazságoknál fogva hiszi, hogy most egy kissé jókor osztozunk ezekkel a milliókkal ; s ha egyeségről lenne szó, Vas v[árme]gye is örömest oda adná olcsóbban a maga harmadfél milliónyi igazságos követelését. A kölcsönös számvetést ami illeti : itt bajos dolog valamitől tartani, mert a nemzetnek igen jó exactora van, s megvisgálván a visgá-

[18] Ti., hogy a sérelmi küldöttség az egyes törvényhatóságok tényleges kártérítési igényeit hozzákapcsolta Tolna megyének ahhoz a kívánságához, hogy a kormány számoljon el a franciáktól kártérítés és hadisarc fejében kapott hatalmas összegekkel.

[19] Wolfsthal ; dunamenti osztrák falu közel a magyar határhoz.

landókat bizonyosnak mondhatjuk, hogy a kölcsönös számvetés nem fogna kárunkra kiütni. Igaz ugyan, hogy budgénk nincs, de ez nem hátráltathatja Tolna kivánatjának elfogadását, mert ha budgénk lenne, nem igen kéregetnénk, nem esedezgetnénk a kormány előtt, hanem levonnánk kárpótlásunkat az ajánlandó adóbul, s ő látná, ha merész volna e megtagadásra fakadni. Egyébiránt amelly kormány a nemzet kárainak viszatéritésén nem iparkodik, a nyilvánságos jelét adja, hogy nem alatvalóit boldogítani, hanem saját zsebjét tölteni törekszik, ily kormány pedig nem állhat úgy fenn, hogy bizodalma legyen iránta a nemzetnek ; a szónok fel akarja ezen bizodalmat tartani, s azért Tolna kivánatát pártolja.

Borcsiczky értesiti Esztergom követét, miképen Trencsin vármegye Rendei azt tartják, hogy mind a ministerek felelősségére, mind pedig a budget megkivánására alkotmányos jussal bir nemzetünk. De ő ezekre most nem ereszkedik, csak hasonlitásképp kérdi Esztergom követét, mit mondana reá, ha neki valaki százezer ft. kárt tenne, s ezen kárt le is fizetné, de nem az ő, hanem a szólló követ kezéhez, ez pedig a lefizetett kárpótlást magának megtartaná, s a károsodottnak semmit sem adna ? Azok a beszédek, hogy számvetés szerint talán még mi tartoznánk pótlékkal a kormánynak, csupa merő illusión épülnek. A szónok valóban nagyon kiváncsi lenne azon embert látni, aki képes volna bébizonyitani, hogy a dynastiák privát vagyonokbul csak egy fillért is forditottak a háborúkra. Igaz ugyan, hogy a mi kormányunk mintegy 1200 millió adósságba verte magát, de miként fizette ki ? Meg nem elégedett azzal, hogy kincstárának szorúlt állapotját panaszolva áldozat után áldozatra késztetett, hanem még minden 100 ft. adósságát először húszra, utóbb ezt ismét nyolczra szállitotta le,[20] s ekép száz forint adósságból nyolczat megfizet, kilenczvenkettőt pedig megtart magának, igy könnyü adósságot csinálni ; a kormány pedig még itt sem állott meg, hanem annyira vetemedik, hogy a kárpótláskép kapott 175 millió frankot sem szégyenli megtartani s a károsodottaknak semmit sem adni.

Bőthy : Valóban igen különös procedurának látja, hogy Tolna v[árme]gye teszi az előterjesztést, a küldöttség belehozza Pozsony s Vas v[ármegyét s végre Tolnát egészen kiküszöböli, s ezen oknál fogva a vasi s pozsonyi követek Tolna v[árme]gyét nem pártolják. Hát valjon azért, mivel Biharnak még a török háború idejéből követelése van a kormány ellen, ily szükkeblű legyen e, hogy más megyének a franczia háborúból eredett sebeit orvosló pártfogásra méltónak ne tartsa ? Ami egyébiránt az előadott ellenvetéseket illeti : a részben ugyan nyugodtak lehetünk, hogy ha számvetésre mennénk is, mi bizonynyal active állanánk. Az európai évkönyvek egy gyalázatos példáját mutatják a háború viselésének, azt tudni illik, midőn Anglia alkura lépett a német fejedelmekkel s ezek pénzért embereket adtak Angliának a keletkező americai szabadság elnyomására.[21] Ha ezen gyalázatos embervásárlás divatozott volna is a franczia háború idejében, mi még akkor is active állanánk ; mi adtunk minden tőkét, a kormány semmit. Tudják a RR, miképen a szegény magyar kereskedésnek egyik főbb ága a rongy, ebből papiros készül, a kormány papirosbul pénzt csinált ; még hát e nyomorult czudar materiálét is mi adtuk

[20] Az 1811-i, majd az 1816-i devalváció útján.

[21] Az 1774—1781 közötti amerikai függetlenségi háborúban az angolok által harcba vetett seregek jelentékeny része a német fejedelmektől pénzen vásárolt s hazájukból erőszakkal elhurcolt katonákból állott.

a kormánynak s ő azt úgy használta, hogy bé nem váltott bankói miatt sok hazánkfiai koldusokká lettenek.[22] A status adósságok tekintete e tárgyban felakadást nem okoz. Tapasztaltuk már 1811-ben, hogy theoreticus ábrándozásunkat, melly szerint azt véljük, nincs részünk az adósságokban, bántatlan hagyják, hanem practice nekiállnak zsebjeinknek, s abból annyit markolnak, amennyit tetszik ; és ha kormányunk azon utat követi mellyen elindult, nemsokára ismét ilyesmit tapasztalhatunk. Már mi lesz, vagy mi lehet ennek következése ? az most a szőnyegre nem tartozik, de annyi csakugyan igaz, hogy ez valamint már egyszer megtörtént, úgy kárpótlás mellett, vagy kárpotlás nélkül ismét megtörténhetik, mihelyt a kormány szükségesnek látja kezét a zsebünkbe nyujtani. Aztán kik a status adósságot emlegetik, olvassák meg az *Österreichs Staatsanleihen* czimű könyvet és látni fogják hogy az austriai kormány adósságai legtöbbnyire már a franczia háború után, a constituciók elnyomására intézett törekvések fedezésére tétettek. A francia háború számvetését illetőleg pedig egész biztossággal el merné a szónok a bilanxot vállalni. Ennek tehát a fennforgó kérdéssel semmi összeköttetése nincs. Itt csak az a kérdés, hogy miután Magyarország a temérdek adón és subsidiumokon felül 1792-től 1815-ig katonaállitás, Werbung, Velitesek,[23] határőrző seregek, insurrectiók által közel egy millió embert adott a háborúra, miután a 8 ezer főre is emelt magyar ezredek a békességet kivivták, s ennek következésében a kormány 175 millió kárpótlást kapott, nekünk koppanjon e fogunk, s üresen menjünk e a Stand Quartélyra ? Ha ez igy lesz, akkor mi judási háláért küzdöttünk s Tolna vármegyének kivánata valóban olly törvényes és igazságos, hogy azt nemzettől, melly csak árnyékával is bir a constitutionak, megtagadni nem lehet.

Ezeknek következésében Tolna v[árme]gyének kivánata a (szintén elfogadott) Vas, Posony s a t. megyék sérelmétől külön pontba választva, szavazat útján, nagy szótöbbséggel elfogadtatott.

A következett tárgyak, u. m. *XXIX. a bor kivitelének* minden mázsánál 27 xról a 2 ftra emelt taxáltatása,[24] *XXX. a harmincz adónak* országgyülésen kivül történt felemeltetése[25] eránti sérelmek, valamint a *magyar dohányt* tárgyazta XXXII-ik számu sérelem[26] is, közértelemmel elfogadtattak. *Borsod*

[22] Vö. a korábban tárgyalt VI. sz. sérelemmel, 313. kk.

[23] A napóleoni háborúk utolsó szakaszában (1813—15) a gyakorlatilag csődöt mondott nemesi felkelés pótlására létesült alakulatok a huszárságnál. Önként jelentkezőkből s a birtokosok által állított jobbágyokból minden huszárezred mellett 1—2 velitesosztályt (Veliten-Division) létesítettek s ezáltal az egyes huszárezredek 10—12 századból álltak a szokásos 8 század helyett.

[24] Zemplén megye terjesztette elő, hogy ,,épen akkor, mikor az 1827 : 31. tc. értelmében a hegyaljai nemesebb boroknak a külfödre is lehető kivitele könnyitésének tekintetéből az országos biztosság összveülne, az országlástól is erre nézve várt kedvezések helyett 1829-ki october 21-ik napjától a többi örökös tartományokban béhozott új emésztésbéli adózások béhozatala miatt eltöröltetett más adózásoknak kiegyenlitése tekintetéből, a kiviteltől elhatározott fizetések annyira emelődtek légyen, hogy egy mázsától eddig 27 xrban fennállott fizetés 2 ftra állapitódván meg, ezáltal itt is a hazai lakosokra nézve mintegy új adózásnak neme hozattatott be". L.: *Iratok*. II. köt. 109. kk.

[25] Somogy megye emelte a panaszt amiatt, hogy ,,a kir. Helytartótanács által 1830-ik esztendőben kihirdetett változtatása a pamuk, len, selyem és gyapjuból készült s egyéb portékáknál járandó harmincad fizetésnek sérelmes azon okból, mivel a harmincad bérnek megállapitása az országgyülésre tartozik". L.: *Iratok*. II. köt. 110.

[26] Baranya megye panasza : ,,A magyar dohánnyal való mostani eljárás és annak a kir. Kincstár részére árverés utján a kevesebb bért alkudó által szokott megszerzése mellett, egy harmadiknak minden ok nélkül való gazdagittatásával az ezen plantát

v[árme]gyének a XXXI. szám alatt lévő azon kívánata, hogy a *Tudós Társaság* munkálódásinak folyamatjáról az országgyülésének időszakonként tudósitást tegyen,[27] — nem különben a *Duna regulatiójának* az ország közfundusa költségén, Országos Bizottság felügyelése alatt leendő munkába vételét tárgyazta XXXIII-ik pont[28] szintén elfogadtatott. — *Az önkéntes sequestrumokról* szólló XXXIV. pont[29] pedig oda módositatott, hogy ezeknek a jólelkű hitelezők kárával divatba jött, s a törvény utjának, s igazságos követeléseknek megakasztására fordítani szokott erejök, mint valóságos törvénysértés nem annyira eltörültessék, mint törvénytelenségnek nyilatkoztatatván elenyésztessék, — *Beregh* v[árme]gyének a XXXV. szám alatt foglalt azon kívánata, hogy a *királyi Curia országgyülés alatt* a polgári perekben is itéljen: minthogy ez iránt a Rendszeres Munkák körében már különös törvényczikkely hozatott javallatba,[30] postulatumkép resolutio alá terjeszteni tanácsosnak nem itéltetvén innen kihagyatott. Végre a XXXVI-ik kivánat, t. i. hogy *az országból akármelly időben kivitt irományok* visszaadassanak s az illető nemzetségek haszonvétele végett hiteles helyekre letétetvén, lajstromuk az ország törvényhatóságival közöltessék, nem különben hogy a zirczi apátságot illető azon irományoknak visszaszerzése eszközöltessék, mellyek a heinrichaui cistercita apátság eltörlésének alkalmával 1810-ben a porosz kormány által elfoglaltattak, szintén elfogadtatott.[31]

És eddig terjedett Husvét előtt a sérelmek és kivánatok feletti tanácskozás.

b)

Legújabb:

Husvéti szünet multával ma, april 22-én tartatott B. Prényi s Répás elnökségük alatt a legelső kerületi ülés. Délelőtt Palóczy köziratra bocsájtás

---

sanyaru fáradsággal termelő adózó nép terheltetvén, Baranya vármegye mind a nemzeti iparkodás s gyarapodás, ugy az adózó nép felsegélése, mind pedig a szokott visszaélések elháritása tekéntetéből legigasságosabbnak véli, hogy a kir. Kincstár ezen öszve vétele módjától elállván, jövendőre a dohányt egyenesen a termesztőtől vásárolná." L.: *Iratok.* II. köt. 111.

[27] Borsod megye azért kívánta ezt, „hogy ezen csak most kifejleni kezdő nemzeti intézet, mellytől a nemzet olly sok jót és szépet vár és kiván, az ország Rendjei atyáskodó ápolgatását időrül időre megérdemelve még bővebben is érezhesse". L.: *Iratok.* II. köt. 110.

[28] Ebben a pontban egyrészt Pozsony megye kívánta az 1832-i Duna-szabályozás rossz tapasztalatai alapján, hogy a jövőben ne királyi, hanem országgyűlési bizottságok irányitsák a munkálatokat és az érdekelt megyékkel működjenek együtt, másrészt Pest, Esztergom, Győr és más érdekelt megyék sürgették az előző országgyűlésen ebben a tárgyban felterjesztett kérelem elintézését. L.: *Iratok.* II. köt. 112. kk.

[29] Bihar megye terjesztette fel és azt kérte benne, hogy az e tárgyban már az előző országgyűlésen felterjesztett sérelem végre orvosoltassék. A kérelmet a küldöttség is úgy véleményezte, hogy bár a Rendszeres Munkálatokban is előfordul, sürgőssége miatt mégis külön fel kell terjeszteni. L.: *Iratok.* II. köt. 11. kk.

[30] A vele kapcsolatos indítványt és vitáját l. előbb, 205. kk., 341.

[31] Ezzel a kérdéssel kapcsolatban már az 1825/27-i országgyűlés is külön felirást intézett a királyhoz 1827. márc. 24-én, amelyben azt kérték, „hogy nemcsak a kir. Kamara kezein lévő, hazafiakat illető, de még azon leveleket is, mellyek a Bayrait s Onelsbachi herceg által felséges II. József császárnak ajándékoztattak és a bécsi Titkos Levéltárban találtatnak, mellyek továbbá hajdan a török által elraboltattak, sőt amelyek még IV. Béla király idejében a Ragusaiakhoz kivitettek, vagy az erdélyi levéltárakba kerültek, megszereztetni és azoknak visszaszolgáltatását kegyelmesen megrendelni méltóztassék". A király 1827. máj. 17-én ígéretet tett a kívánság teljesítésére. Vö. a küldöttség véleményével: *Iratok.* II. köt. 118.

végett felolvasá az erdélyi ügyben, az 5-ik Ferdinandi czimzet iránt, s az előleges sérelmek tárgyában elrendelt izenetek és felirások javallatát.[32] Ez után az *úrbéri legelő* kiosztásának kolcsa iránt kezdetett meg a tanácskozás, de mint gondolni lehet, a mai ülés még semmi resultatumra nem vezetett; mert miután a sokak által méltán rossznak, és inpracticabilisnek nevezett redactio[33] felfordíttatott, s a resolutio is, a bennfoglalt határtalan önkény miatt[34] úgy amint áll el nem fogadtatott: e tárgyban valósággal könnyebb minden előadott javallat hibás voltát kimutatni, mint minden előforduló tekintetekhez mérve tökéletest javallani. Ha jósolni szabad, oda fog talán a többség kiütni, hogy a resolutio fogadtassék el azon hozzátétellel, hogy mennyiben ez a rendkivüli esetekben 22 holdnál is többet minden határozás nélkül indefinite adatni kiván, ez határozatlanul ne maradjon, hanem oly maximum határoztassék, mellyen a legbőségesebb legelő esetében se legyen szabad túlhágni; p. o. némellyek szerint 32 hold, mások szerint 36, vagy 40.

Délután a sérelmek és kivánatok folytattatván, miután az első osztályból még hátra volt 10 pontok bérekesztettek[35], általmentek a RR az egyes megyék sérelmeit magában foglaló 2-ik osztályra; s itt *Siófoknak* és *Tarpának* elhiresült kérdései hólnapra maradtak.[36] *Deák* egészsége helyrejött. *Balogh* s *Clauzál* hoszasb időre haza mentek. *Nagy Pál* nehány heti távollét után megérkezett.

240.

1835. ápr. 22, 24, 25.

Foglalat: a) Délelőtti kerületek, folyvást az úrbéri legelő tárgyában, melly egészen még sem lőn bé fejezve. — b) Délutáni kerületek a törvényhatóságok egyes sérelmei felett. Siófok iránt Somogy győzött, — Tarpa kérdése Beregh és Szatmár között, a Commissio actáinak visgálatától felfüggesztetett.

a)

Pozsony, april 25, 1835.

April 22-ik s 24-ik napjain Répás és B. Prényi elnökségök alatt tartott kerületi ülésekben délelőttönként az úrbéri 2-ik kir. válasz következésében folyvást az *urbarialis legelő* szövevényes kérdése vala napi renden, és hihető még néhány napig szőnyegen marad, anélkül hogy a tanácskozásoknak országos ülésben is biztosan helytállandó resultatumára számolni lehetne. — E tárgy-

[32] Vitáikat l. előbb, 323. kk., 342. kk., 341. kk.

[33] A legelőelkülönzés végrehajtásának módosított előírását tartalmazó III. tc. 3. §-t l.: *Iratok*. III. köt. 493. kk.

[34] A kir. resolutio nem tartotta kivihetőnek olyan kulcs megállapítását a legelő felosztására vonatkozólag, amelyet minden törvényhatóságra alkalmazni lehetne, ezért azt javasolta, hogy az egy telek után járó legelőmennyiséget 4—22 hold között esetenként az úrbéri bíróságok állapítsák meg, a bőséges legelővel rendelkező helységekben pedig — de nem egy-egy kijelölt megyében, hanem bárhol az országban — ennél többet is lehessen adni. L.: *Iratok*. IV. köt. 23. kk.

[35] A Kossuth által nem ismertetett 10 elsőosztályú sérelem és kívánat szövegét a küldöttség véleményezésével l.: *Iratok*. II. köt. 118. kk.

[36] Ismertetésüket l. a következő számban.

ban már sokszor és igen sokat közlöttem[1] s lapjaimnak nem a követi igazolás (legitimatio)[2], hanem az országgyülési történetek felöli értesités lehetvén egyedüli iránya, az untatást mind tisztelt levelezőimnek, mind ön lapjaimnak is érdekében kerülnöm kelletik. Lehetetlen volna pedig unalmat nem szereznem, ha mindazon ezernyi terveket, mellyek a legelő kiosztása kolcsának tárgyában egymásra halmoztattak, s az ezernyi ellenvetéseket, mik a most újabban szőnyegre került javaslatok ellen megujíttattak, ismételve, egyes előadások soros részletibe bocsájkoznék. Azért csak a dolog érdemére szoritom historicai jelentésemet.

S itt mindenek előtt figyelmeztetéssel tartozom, miként az ország Rendei már két izben oly tervet terjesztettek Ő Felsége elébe, miszerint alapelvül állitván fel azt, hogy a jobbágyoknak, mennyire a helybeli körülmények engedik, elegendő legelőt adni kelletik, s az elkülönbözésnek, valahol csak azt a helyzet s a kiterjedés engedi, a földesúr vagy a jobbágyság nagyobb része kivánságára kötelezőleg bé kell hozatnia: kiterjedésére nézve azon legelőt állitták elegendőnek, mellyből mind a földesúrnak, mind a jobbágyoknak gazdálkodásikhoz arányzott mennyiség juthat; ahol pedig a legelőül szolgálható plágák a határnak harmadrészét felütik vagy épen haladják, ott a legelőt bőségesnek nevezék.[3] — Jól megjegyezvén, hogy itt az ugar s tarló legeltetéséről szó nincs, mert ezekre nézve az elkülönözés elvénél fogva általános szabályul van immár a Felség megegyezésével is felállítva, hogy az uraság ugy, mint a jobbágyság saját földeit rétjeit kirekesztőleg használandja. — Ezt a legelő kiterjedése iránt eként megállapítván, minéműségére nézve 6 különböző osztályokat határoztak s ezen osztályok szerint a bőséges legelőbül 8, 12 és 16, — a szükebb, de mégis elegendő legelőbül 4, 8, 12 holdjával rendelték egy telek után a legelőt kiadatni a jobbágyoknak. És ezt, bármi különbözők légyenek is az országnak vidéki körülményei, s bármi nehézségek voltak is gyakorlati tekintetben előre láthatók, az egész országra általános sinórmértéknek rendelték, leginkább azon oktul vezéreltetvén, hogy a kormányszékek önkényének, melly itt a jobbágyok állapotját, amott a földesúri birtokot bizonytalan lábra tehetné, gátot vessenek. — Hozzá adván az első királyi válasz beérkezte után, hogy az igen nagy kiterjedésű legelővel biró községekben a maximum 22 holdra is emeltethessék. — Végre ahol épen nincs, vagy igen csekély a legelő, ily helyekre azt rendelék, hogy vagy egyezés tétessék úr és jobbágy között, vagy az elébi szokás maradjon.

Ez volt a hetekre terjedett magános és köz tanácskozásoknak resultatuma, mellyről azonban, ha a vidéki s helybeli körülményeknek száz és ismét százfélekép különböző esetei emlitésbe hozattak, alig találkozott az állapodás legelhatározottabb védői közt is valaki, aki meg nem vallaná, hogy a határozás nem tökéletes, s hogy csak szükségből ragaszkodnak hozzá, minthogy ezen

[1] A legelő nagyságának kérdését a rendek valóban a III. tc. 3. § minden előfordulásakor részletekbe menően megvitatták: először 1833. márc. 15-ével kezdődően nem kevesebb, mint 12 kerületi ülésben — l.: *Országgyűlési Tudósítások*. I. köt. 281. kk. —, majd aug. 7-étől országos ülésben uo. II. köt. 27 kk. —, később pedig — a főrendi válaszizenetekben való előfordulásáról nem beszélve — az első kir. válasz 1834. szept. 15-étől folyó kerületi (l.: Uo. III. köt. 521. kk.), és okt. 25-i országos ülésbeli vitájában. L.: Uo. 641. kk.

[2] Tehát nem az, hogy belőle az olvasók megtudják, hogy vajon követük utasításának megfelelően foglalt-e állást az egyes kérdésekben.

[3] Vö. a rendi törvényjavaslatok többször idézett két változatának szövegével.

szövevények gordiusi csomóját alig lehet tökéletesen feloldani; határozni pedig még is csak kell valamit, mert törvény alatt élő statusban az önkény, s csak az önkény az, ami rosszabb mindennél.

Igy állott a határozás, midőn az első kir. válasz leérkezett: ez figyelmezteté az ország Rendeit mind azon gyakorlati nehézségekre, mellyek az előadott határozást követnék, figyelmezteté, hogy az egész országot ezen dologra nézve a priori egy rámára vonni nem lehet, s az egész dolgot, még az elkülönözés szükségét is az urbéri bíróságok bölcs ellátásra kivánta bizatni.[4]

Ezen királyi javaslat elfogadásának ujabban is az önkénytőli irtódzat állott ellene s bármennyire mutogatták is némellyek az országos határozat inpracticabilitását (ezeknek sorában állott különösen Nagy Pál, kezdet óta az 1790-ki országos küldöttség azon tervét védelmezve, hogy a földesúri s jobbágyi földek, rétek s marhák aránya szerint osztassék el a legelő) — nem találkozék mégis a törvényhatóságok utasitásiban egy második Oedipus, ki e kérdésnek a Sphinx rejtelménél is nagyobb rejtelmét feloldaná, s az ország Rendei előbbi határozatuknál maradtak.

Leérkezett a 2-ik királyi válasz, mellyben Ő felsége az első resolutio elveihez ragaszkodva, de némileg a RR javaslatához is közelitve oda nyilatkozott: hogy ám legyen 4 hold a minimum, és 22 hold a maximum; de ne tétessenek eme véghatárok közé semmi közép lépcsők, ne mondassék itt a priori hogy mi az elegendő vagy nem elegendő legelő (minthogy azt theoretice meghatározni talán nem is lehet) hanem „intra exassignandi pascui colonicalis *necessitatibus subditorum et localibus adjunctis adtemperanda* judicio concernentium urbarialium instantiarum relinquatur," hozzátévén hogy a nagyon bőséges legelővel biró helyeken a fent kitett maximumnál többet is adhassanak az úrbéri bíróságok a jobbágyoknak.[5]

Megújultak a tanácskozások és megújult az országos végzésnek ellenszegülő gyakorlati nehézség s inpracticabilitás tekintete; s ennek következése lőn, hogy a mostani kerületi ülésekben a KK és RR 25 megye s az Egyházi Rend és kerületek voxával 22 megye ellen előbbeni végzésüktől elállottak s azt módositani határozták. — Módositani, de mikép? A resolutiót fogadják el? — Ismét ellentállott az önkénytőli félelem, és sokak előtt ellentállott ama kényes tekintet, hogy ámbár senki sem tagadhatá, hogy ahol legelő van, ott a földesúr tartozott adni legelőt a jobbágyoknak, mégis sokan szeretik hinni, hogy a legelő nem úrbéri illetőség, nem telek osztályozat básisa, hanem csak beneficum, ámbár kénszeritett beneficium, de csakugyan az és nem constitutivum urbariale. Ezen tételnyben vélték a veszélyel fenyegetve lenni gondolt földesúri jusnak istápját feltalálni, s azt annyival féltékenyebben őrzötték, mennyivel nagyobb aggodalommal látták a királyi válaszban, hogy midőn a legelő kiosztásáról szóll, csak *necessitatibus subditorum et localibus adjunctis* kivánja azt alkalmaztatni, a földesúr szükségére való tekintetről pedig említést sem tőn. — Ezek valának okaik, hogy ámbár a redactiótul elállottak, de 34 voxal 15 ellen a resolutiót is elvetették s uj módositást határoztanak.

Reméllem eme historica előadás, a dolog állását (mennyire a hosszú kérdést rövidre vonni képes valék) kellő világosságba helyhezteti.

[4] Az 1834. aug. 28-i első kir. válasz idézett véleményét l.: *Iratok*. III. köt. 35. kk.
[5] Vö. a 367. old. 34. jegyzetével.

Ezek szerint a legelőnek kérdése ismét bölcsőjébe visszaesett, s mint gondolni lehet, a már egyszer megfutott pályát ismét keresztül kasul futottuk ; a tervek, mellyek kezdetben előadva helybehagyásnak nem örvendhettek, most, midőn megújult az alkalom, követi kötelesség szerint ismét sikra szállottak, és sikra szállott velök a czáfolat serege is ujólag. Ismét hallottuk a földesúri tulajdont egy részről, más részről a jobbágyság terheit s állapotja javításának szükségét szintolly melegen mint valaha küzdeni ; mérlegbe vettettek az engedélyek a sürgető kivánságokkal, a nyereség az áldozatokkal, taglaltaték a kormány czélzata, s az adózó fundus nagyítására nem a nép boldogitása, hanem az adó nevelése tekintetéből erányozott törekvése, egyenlitő vonal huzatott az igazság s méltányosság között, s PRÓNAY a többi közt állhatatos megmaradásra szóllitá a RRket, erős meggyőződést táplálván, hogy a kormány engedni lesz kénytelen az állhatatosságnak, mert midőn a RR négytől huszonként holdig adnak egy telek után legelőt, minél többet nem hiszi hogy isteni s emberi igazság szerint kivánni lehetne, s ezt (amit legnagyobbnak itél) többé vissza nem vehető, nem csonkitható tulajdon gyanánt adják : a kormány *indiscretio* nélkül megegyezését meg nem tagadhatja.

Ilynemű volt a harmadnap ótai, s ilynemű lesz a következő napi vitatások tengere ; azoknak részletibe tehát nem bocsájtkozom, mert érdekest keveset, ujat semmit sem mondhatnék. — Csak rövid említést teszek némely javaslatokrul. — NAGY PÁL arithmeticai bizonyosságra akarván a legelő kiosztásának kolcsát vonni, (mint már említém) a földek rétek arányát felvétetni, s azt a marha szám arányával mérsékeltetni javallotta, ily formán : hogy ha p. o. a legelő 300 holdat tenne, a földesúr birná a határbeli földeknek egyharmadát, s ezen arány szerint a legelőbül 100 holdat kellene kapnia, a réteknek birja egy ötödét, s e szerint a legelőbül 60 hold, a marha szám összehasonlításához képest pedig 74 hold tenné a földesúr illetőségét, ezen három summa összevetessék, s hárommal elosztassék, mihez képest közép számvetés szerint kapna a földesúr 78 hold legelőt. — BERNÁTH a föld, rét s marha szám arányát hajlandó volt kolcsnak elfogadni de ugy, hogy biztosságok által helységről helységre történjék meg a kiszámolás, ugy amint M[aria] Theresia urbariomának béhozatalakor a jobbágytelki állomány kiszámitásával történt. Ez megtörtént akkor, ámbár absolutismus önkénye hozta bé a rendszabást, mellynek közönségesen villám sebességű végrehajtásra van szüksége ; annyival inkább megtörténhetnék tehát most, midőn törvényhozás utján vagyunk, melly az absolutismus villám sebességére nem szorult. — NÉMETH azon elvnek hasonlatosságánál fogva, hogy a jobbágy földjei terméséből urának 9-edet, a püspöknek 10-edet s igy összesen ötödöt ád, a legelőre nézve is alapelvnek kivánná felállítani, hogy annak legalább egy ötöd része minden esetre a földesúrnál maradjon, a többi pedig a resolutio értelmében urbarialis bíróság utján a jobbágyságnak kiadassék, s a végre semmi minimum, a maximum pedig 42 holdra határoztassék. — GHICZY egyedül a majorsági és urbéri birtok arányát kivánja kolcsnak felvétetni, azon hozzátétellel, hogy ahol a földesúrnak allodiaturája nincs, ott ne kapjon legelőt. — Gr. LA MOTTE kész lenne a kir. resolutiót elfogadni, de azon hozzátétellel, hogy a földesurat akaratja ellen segregatiora kénszeriteni ne lehessen, s az minden esetben szabad akaratjától függjön. — DEÁK óhajt olly törvényt hozni, melly segregatiora, s a nomadicus gazdálkodási rendszernek míveltebbre leendő áltváltoztatására vezethet, de nem kivánna oly törvényt alkotni, melly ezen változtatásnak, meglehet a jobbágyság momentán kárával, egy pillanatban s egyszerre az egész

országban béhozatalára ingert adjon ; s ezen tekintetből elösmeri ugyan, hogy a resolutio önkényt foglal magában, s ez rossz szándék mellett rosszat szülhet, de jó szándék mellett practicabilis, a többi javallatok pedig ezernyi esetekben a legjobb szándék mellett is impracticabilisek. A resolutiót tehát, nem azért mintha szerelmes volna belé, hanem mivel a sok rossz közt legkevésbé rossz, elfogadja, azon hozzátétellel, hogy a bőséges legelővel biró helyekre se maradjon korlát nélkül a bíróság önkénye, hanem maximum állapittassék, s a minimumra is szűk legelő iránt hasonlókép határozás tétessék, ugy hogy az elkülönözés ezen esetekben is eszközöltessék. — BEZERÉDY igy vélekedett : két elv között kell választani, 1.) vagy oly competentia a legelő, mint a föld, rét mellyet ki kell adni, akárhonnan veszi a földesúr, vagy pedig a telket leszállitani, 2.) vagy pedig oly beneficium, mellynek (ahol találtatik) arány szerint elkülönözve kell kiadatni. — Az első elvet a RR minden alkalommal elvetették s a másodikhoz ragaszkodtak, de ebben zavart szült azon tekintet, hogy midőn az állapodás alapjául proportio vétetett, a gyakorlati kivitelben bizonyos competentia idaeája uralkodott. Kéri a RRket, intézzék oda gondosságukat, hogy a kivitel nehézségeinek a principium tisztasága fel ne áldoztassék. A terv kidolgozása számvetéssel jár, ez in pleno nem történhetik, e végre tehát küldöttséget neveztetni javal.

Ezen, s több más ily javaslatok után abban állapodtak meg a RR, hogy mivel a redactiót módosittatni javallották, szakaszonként kell azt felvenni, s ekép elhatározni, mi marad meg a redactióbul és mi változik.

Felvétetett tehát legelébb azon pont, melly a legelő kiterjedéséről szóll, t. i. *mi az elegendő, mi a szűk, és mi a bőséges legelő* ? — A redactio (mint felylyeb is emlitém) nagy részben ahhoz méri a legelő elegendőségét, ha felüti e a határnak egyharmad részét vagy nem ?[6] — Erre nézve sokan gyakorlatilag megmutatták, hogy a legelő elegendősége nem abstract idea, hanem a földesúr és jobbágyság szükségeihez van kötve, a priori tehát meg nem határozható, mert egy nota quantitásból két ignota quantitást kiszámitni nem lehet, s történhetik, hogy alig teszi egyötöd részét a legelő az egész határnak, a helybeli körülményekhez képest mégis elegendő, másutt felénél is többet tehet, mégis szűk. — Ez tehát azt bizonyitá, hogy az elegendőség idaeáját pusztán egy abstract kiterjedés feltételéhez kötni lehetetlen ; — de még más oldala is volt a dolognak, ami szembeötlő képtelenségre vezetetett, mellyet a legvilágosabban megmutatott MADOCSÁNYI a következő arithmeticus példával :

Vegyünk fel egy határt, melly 5400 holdat tesz. Ebből föld, rét 3600 hold, legelő 1800, felüti a határ harmadrészét, következőleg bőséges, s igy a rendes esetek legnagyobb kolcsának esik alája, azaz : ha jó 8, ha pedig roszszabb 16 holdjával leszen minden telek után kiadandó. A 3600 hold föld és rétből 2400 hold urbéri birtok, 1200 majorsági ; de mivel a telki állomány az országban nagyon különböző, ezen 2400 hold urbarialitás Liptóban tészen 100 telket, Bácsban csak 40-et, következésképen a legelő, s urbéri és allodialis

[6] „A legelőt kiterjedésre nézve bőségesnek kell tekinteni, ha valamelly helység határában a gyepes és közlegelőül szolgáló erdős helyek (kivévén mindazonáltal az 1807 : 21. tc. értelme szerént a kivánt nevekedést még el nem ért vágásokat) a határnak egyharmadát teszik, vagy felül is haladják, ahol pedig ezen gyepes és erdős helyek, a vágásokat szintén kivévén, a határ harmadrészét fel nem ütik ugyan, de olly kiterjedésüek, hogy azokból mind a földesurnak, vagy illetőleg közös használattal élő közbirtokosoknak, mind a jobbágyoknak gazdálkodásaikhoz arányzott legelő juthat, illy legelő elegendőnek tekinthetik." L.: *Iratok*. III. köt. 494.

birtok arányával tökéletes egyformasága mellett, egymással minden tekintetben egyenlő esetben, Liptóban a földesúr tartoznék jobbágyainak az 1800 hold legelőbül 1600 holdat adni, s magának csak 200 maradna, Bácsban pedig ugyanannyi legelőbül, ugyan annyi urbarialis földhez, réthez csak 640 holdat adna, s magának maradnak 1160. Sőt ha 22 holdjával adná is a bácsi földesúr, mégis csak 880 holdat adna s magának 920 holdat megtartana ; pedig igen hihető, hogy a bácsi legelő felszántható gyep lészen, a liptói pedig fel nem szántható erdő, s igy amott 8 hold lesz az illetőség, itt 16,[7] következőleg midőn, az egészen hasonló esetben 1800 hold legelőbül a liptói földesúrnak 200 holdnyi maradna, akkor a bácsi földesúr 8 holdjával csak 320 holdat adna jobbágyinak, s neki 1580 hold maradna.

A Liptói követnek ezen példája igen szembetűnőleg megmutatván azt, hogy a redactio ugy amint áll merő absurditás, a RR közönségesen megegyeztek, hogy az meg nem maradhat, de további kérdés volt, kell e a törvényben általános szabályt felállitani arról, hogy mi az elegendő vagy bőséges legelő, vagy pedig nem kell ? vagyis más szóval egészen ki kell é hagyni a szerkezetnek ezen részét, vagy csak módosítani ? A kihagyás mellett azon fentebb előadott ok szóllott, hogy ezen kérdés szorosan csak a helybeli körülményektől függvén, meghatározása a priori teljes lehetetlen. Ellenben a tökéletes kihagyás ellen azon tekintet harczolt, hogy csak egyedül itt, és sehol másutt nem lehet azon elvet megmenteni, hogy a legelő elegendőségére nézve nemcsak a jobbágyság, hanem a földesuraság szükségeinek is tekintetbe kell jőni, vagyis hogy a földesúr legeltetési érdekének nem a jobbágyságának alája vetve, hanem attól függetlenül, vagy legalább amazt mérsékelve kell állani. — Ezen utóbbi tekintet győzött, s egyetlen egy szótöbbséggel nem kihagyás, hanem *módositás* határoztatott. Eként hosszas tanácskozás után megint csak abban történt a megállapodás, hogy valamit kell tenni, s hogy ami eddig tétetett, az nem jó ; de hogy mi a jó ? s mi lesz hát a határozás ? ez ujabb vitatás alá tartozott.

És itt ismét nagyon különféle javaslatok tétettek, de kisebb-nagyobb mértékben mindeniknek ellene állott azon tekintet, hogy a legelőnek elegendő vagy nem elegendő volta nem csupán egyedül a kiterjedéstől, hanem a minőségtől is, és más helybeli viszonyoktól függvén, annak általános definitója lehetetlen. Azok, kik némi módositással a resolutio elfogadását tüzték ki czélul maguknak, eme szándékhoz hivek maradtanak, s minden lépésnél jobban és jobban kiőrlődvén a javallatok gyakorlati nehézségei, a resolutionak elfogadása annál hihetőbbé lőn, mentől inkább megoszlottak javaslatikban azok, kik nem kihagyásra, hanem módositásra szavazva, egy szó többséggel győztenek. S ez volt oka, hogy PRÓNAY megvallá, miképen bármennyire kivánja is a szerkeztetésnek módositott bennhagyását, a többséget mégis olly csekélynek látja, hogy ahhoz kevés reménsége van, mert a módositók kis többsége megoszlik, a resolutio védelmezői pedig vállhoz vetve egy csomóban maradnak.

A többi módositások között BERNÁTH csupán a földesúr legeltetési jusának fenntartására, mint a szakasz kihagyásának ellentállott alap gyámokra figyelmezvén, a szerkeztetésnek saját szavait némellyek kihagyásával

[7] Azért, mert a jóminőségű, könnyen felszántható legelőből csak 8 hold, a homokos, köves, sziklás legelőből viszont 16 hold jár a törvényjavaslat szerint egy jobbágytelekhez abban az esetben, ha bőséges legelőről van szó.

megtartva, ily módositást javallott: „Ha valamelly helység határában a gyepes, és köz legelőül szolgálható erdős helyek (kivévén az 1807 : 21. szerint[8] a kivánt nevekedést még el nem ért vágásokat) oly kiterjedésűek, hogy azokbul mind a földesúrnak, vagy illetőleg közös használattal élő közbirtokosoknak, mind a jobbágyoknak gazdálkodásaikhoz arányzott legelő juthat, ily legelő elegendőnek tekintetik." — Ennek ellenében SZOMBATHELYI megjegyzé, miképen a javallat nem mond egyebet mint azt, hogy amelly legelő elegendő, azt elegendőnek tekinthetni. És ezt senki sem tagadja, de hogy ez munkálódásunk alapja lehessen, azt már egyenesen tagadja. — DEÁK általánosan semmi ilyes módositás kérdésére sem szavaz, mert az elegendőséget nem csupán a kiterjedéstől függőnek, s általában meg sem határozhatónak itéli. Az unghi javallatra különösen pedig azért sem szavaz, mert abban egy elvet lát rejtezni, mellyet el nem fogadhat. Zala Rendei t. i. nem akarják, hogy ahol annyira bé van valamelly helység népesitve, hogy a határbeli legelő még a jobbágyok vonó marháinak kitartására sem elegendő, a földesúr mégis a jobbágytelek mívelése s uri adózások szükségeinek fedezése előtt magának elsőséget kivánjon; mert a földesúr midőn jobbágytelkeket állitott, nyilván vagy hallgatólag elvállalta azon kötelességet, hogy mindent kiad a jobbágyoknak, amit kiadni tartozik, s tőlök a törvényes szolgálatot és adózást megkivánja; különben ha a felállitott urbéri telkek szükségeit nem fedezné, mégis szolgálatot kivánna, magyar példabeszéd szerint egy rókáról két bőrt nyuzna, mi az igazsággal meg nem egyeznék.

Azonban ép a földesúr legeltetési jusának minden kigondolható esetbeni fentartása volt azon czél, mellyet a resolutiót ostromló résznek számos tagjai magoknak kitűztenek, azon elvet tehát a szerkeztetésbe nyilván kitétetni sürgeték, s azt annyira életkérdésének tartották, hogy p. o. JUSTH nyilván kimondotta, miképen ő a többivel nem igen sokat gondol, s a resolutiót is kész elfogadni, csak az tétessék hozzá, hogy a földesurat a legeltetésből semmi esetre kirekeszteni nem lehet, akár volt annak használatában, akár nem, akár van azon határban allodiaturája, akár nincs. — Ezt az elvet tehát bé is szőtte BERNÁTH fent előadott javallatába, de mielőtt eme lényeges elv bővebben megvitattatnék, először a javallat ugy, amint leirám, voxolásra tüzetett s voxok többségével szintén félrevettetett.

És ez a három napi tanácskozások sommás foglalatja.

Ma, *april 25-én* tartott kerületi ülésben az épen most emlitett alapos elv került tanácskozás alá, mellyet a földesúri tulajdon fenntartására sokan a szerkeztetésbe kitétetni sürgettek. Mások részint azt itt a maga helyén nem lévőnek, részint ha általános elv gyanánt szavazatra tétetik, némelly különös esetek miatt kedvetlen következésre vezethetőnek, mások ismét feleslegesnek nyilatkoztatták, mert a földesúri tulajdon nemcsak a legelőre, hanem minden urbéri birtokra általában is áll s a 4-ik t. czikkelyben ki is van jelentve,[9] de ezen tulajdonnak gyakorlata nem huzza maga után szükségeskép azt, hogy a földesúr saját marháit legeltesse a határban, amint azt sem, hogy a jobbágyok földeit maga vesse s arassa, hanem a jobbágyi adózások bészedésének jusában

[8] Az 1807 : 21. tc. rendkívül részletes intézkedéseket tartalmaz az erdőpusztítás megakadályozása érdekében és zárlatot rendel el mindazokra az erdőkre, ahol az új növendékfák a legeltetés és a kivágatás ellen védelmet igényelnek.

[9] Vö. a tc. bevezetésével: „Minthogy a jobbágy által mivelt föld tulajdona az uraságot illeti, az egyenes igazsággal megegyező, hogy attól adózások és szolgálatok tétessenek a földesurnak." L.: *Iratok*. III. köt. 504.

áll. Mindazonáltal közönségesen elösmerték a KK, hogy általában véve nem lehet a földesurat a legelőbül kirekeszteni, és különösen ha szűk is a legelő, nem lehet őt kizárni, ha allodiaturája nincs is, de a legelő a jobbágyok szükségét felülmulólag bő. Azonban valamint a földesúrnak ezen ki nem rekeszthetése általános elvnek elfogadtatott, úgy más részről némelly kivételek hozattak inditványba. Nevezetesen :

PÉCHY FERENCZ kivételbe tette azon eseteket, midőn a földesúr 1.) az urbér béhozatala alkalmával, 2.) későbbi urbarialis regulatio által, 3.) barátságos egyeség utján a legelő használatából kizáratott.

NAGY PÁL pedig ezeken felül még azon esetet is kivétetni javallá (ANDRÁSSYval egyértelműleg), ahol annyira bé van a helység népesítve, hogy a jobbágyok földeik mívelésére s szolgálatainak teljesitésére megkivántatott vonó, és fejős marháik eltartására sem birnak elegendő legelővel, a földesúrnak pedig a határban sem allodiaturája nincs, sem ott ezelőtt nem legeltetett. — Ezen kivételnek igazságát igen sokan elösmerték, s azért HERTELENDY MIKSA mind a Pest vármegyéit, mind a sopronyit (a fejős marhák említésének kihagyásával) szerkeztetésbe foglalva javaslatba tette. Amint hogy a pesti közértelemmel, a sopronyi pedig voxok többségével elvére nézve *el is fogadtatott*, maga a szerkeztetés a munka folytatásával egyetemben jövő ülésre maradt.

b)

A délutáni ülésekben az egyes vármegyék egyes sérelmei[10] lévén napi renden, e localis érdekű tárgyak kevés érdeklőt nyujtanak.

Veszprém és Somogy vármegyék között Siófokra nézve fennforgó bészegellés kérdése,[11] a Veszprém részére itélt Articularis Commissio munkája ellen, a RR táblája által 1830-ban elintézés alá vétetvén, de idő rövidsége miatt a fő RR tábláján keresztül nem mehetvén, bár mi erősen védelmezte légyen is KOCSI HORVÁTH a Commissio itéletéhez ragaszkodó Veszprém jussait, most is csak abban maradt az állapodás, hogy az országos tanácskozás fonala kezdessék meg, ahol 1830-ban megszakadott, azaz : hogy az akkori végzés a fő RRhez küldessék.[12] De Veszprémnek azon panasza, hogy a fennforgott villongásokban tett felirást a Cancellaria 17 hónapokig felelet nélkül hagyta, sérelemkép elfogadtatott.[13]

[10] Az egyes vármegyéket érintő másodosztályú sérelmeket — összesen 38 darabot — l.: *Iratok*. II. köt. 129. kk.

[11] A vita lényege az volt, hogy Siófok községnek a Siótól délre eső területe Somogy megyéhez tartozott s Veszprém megye régóta igényt tartott rá. Az 1807 : 28. és 1827 : 16. tc. a hasonló viták elintézésére az ország négy kerületének megfelelően országgyűlési bizottságokat létesített s az illetékes bizottság a vitás területet Veszprém megyének ítélte oda. Veszprém megye megkísérelte jogait a szóban forgó területre kiterjeszteni, Somogy megye azonban erőszakkal ellenállott, és az 1830-i országgyűlés elé terjesztett sérelmében megfellebbezte a bizottság döntését. Az országgyűlés elrendelte, hogy az ügy a döntésig maradjon a bizottság végzése előtti állapotban, a további fejleményeknek azonban útját állotta az a körülmény, hogy a rendek e tárgyban készített izenetére a főrendek az országgyűlés bezárása miatt nem válaszoltak. Bonyolította a helyzetet az is, hogy a vitás terület lakóin az átmeneti idő alatt mindkét megye megvette az adót és egyéb tartozásokat, sőt a somogyiak 1832. ápr. 2-án nagyszabású rajtaütést is hajtottak végre a községen s jelentős kártételeket csináltak. Részletesen ismerteti a kérdés történetét Veszprém m. panasza : *Iratok*. II. köt. 129. kk.

[12] Az 1830-i végzést l. az országgyűlés *Irásai* közt, 465. kk.

[13] Az új formában megfogalmazott sérelmet l.: *Iratok*. IV. köt. 314.

Továbbá Beregh v[ármegye] azt kérte, hogy bészegellő *Tarpa* helységének magához lett csatolása inarticuláltassék,[14] *Szathmár* ellenben ki nem hallgatás felett panaszkodott. A RR mielőtt e tárgyban itelnének, az Articularis Comissio actáit visgálat végett kinyomtattatni rendelék.

241.

1835. április 27, 28, 29.

Foglalat : a) Az úrbéri legelő kérdésének folytatása. — b) Délutáni kerületek : [I]. Vallásos csábítók büntetésére törvény alkottatik. [II.] Ünnepek megkevesítése iránti lépések.

a)

Pozsony, april 29-én, 1835.

April 26-án vasárnapi szünet jövén közbe, *april 27-ik, 28-ik és 29-ik* napjain Géczy s Budaházy elnökségök alatt tartott délelőtti kerületekben a KK és RR folyvást az úrbéri legelőnek sok érdekekbe vágó nehéz tárgyával foglalatoskodtanak. — A vitatások részletes közlése e napokrul is kevés érdekest nyujthatván, jelentésemben most is utóbbi levelem fonalát követem s a dolog érdemét összesommázva ezekben adom elő :

Miután a földesúrnak a legelő használatábóli ki nem zárása iránt az elvek ugy, amint megirtam,[1] elfogadtattak ; mindenek előtt ezen elveknek miként leendő kifejeztetése került napirendre s hosszas vitatgatások után az állapodás e következőkben határoztatott .:

,,Hogy a legelő elkülönözése eseteiben a földesúri igazok semmi csorbulást ne szenvedjenek, nyilván kijelentetik : hogy a földesurat a legelő használatából sem a legelő szűke, sem az eddigi nem gyakorlat miatt kizárni nem lehet. Kivétetnek mindazonáltal

1.) azon határok, mellyekben a földesúr a legelő használatáról vagy az urbér béhozatala alkalmával lemondott, vagy későbbi rendbeszedés által abból kirekesztetett, vagy végre szerződések következésében attól önként elállott.

2.) Azon határok is, mellyekben a földesúrnak az urbérin kivül semmi belső vagy külső birtoka nincsen, és a legelő jusával eddig sem élt, egyszersmind a legelő oly csekély, hogy a jobbágyság azon vonós marhái részére, mellyek az úri szolgálatokra és urbéri földei mivelésére szükségeskép megkivántatnak, sem ád a föld minéműségéhez képest elegendő élelmet.

Ezen ekép megállapitott, s a legelőnek kiterjedésére nézve szűk vagy elegendő voltáról szólló 3-ik sectio helyébe[2] jövendő szerkeztetésben foglalt kivételek 1-ő fejezetében azon oknál fogva tétetett különböztetés az urbér

[14] A két megye között Tarpa mezőváros hovátartozása képezte a vita tárgyát Az országgyűlési bizottság Bereg javára döntött és ilyen értelmű javaslatát az 1830-országgyűlésnek be is nyújtotta. Ugyanakkor azonban Szatmár is beterjesztette sérelemként a bizottság döntése elleni érveit s fellépését ezen az országgyűlésen megismételte. Érveit részletesen felsorolja maga a sérelem : *Iratok*. II. köt. 133. kk.

[1] L. előbb, 373. old.

[2] A III. tc. 3. §-ának 3. bekezdése. (Idézve előbb, a 371. old. 5. jegyzetében.)

béhozatalai, és későbbi rendbeszedési esetek között, mert az úrbéri V-ik czikkelyben már a törvényhozás minden stadiumán elfogadtatott azon elv, hogy amelly kérdés urbéri regulatio utján elintéztetett, az többé kérdésbe nem vehető,[3] következőleg ha ezen úton a földesúr valahol a legelőbül kizáratott, jövendőre is kizárva marad ; ellenben ami az úrbért illeti, minthogy az nem birói itélet útján, hanem csak a kormány parancsát végrehajtó comissariusok által hozatott bé, sok követek lehetőnek sem képzelték az esetet, hogy ezen biztosok a földesurat akaratja s egyezése nélkül kizárhatták volna a legelőbül, de Pest v[árme]gye követei ilyes esetet megyéjökben találtatni mondván, nem akarták a RR elösmerni, hogy ezen biztosoknak hatalmok lett legyen a földesurat kizárni, s azért tették az úrbér behozatalához a földesúr megegyezését, a regulationál pedig csak kirekesztés szóval éltenek. A 2-ik fejezetnél pedig voltak némellyek, kik nem akartak a legelő szűk voltának úgy, amint a szerkeztetésben foglaltatik, körülirásával megelégedni, hanem még egy bizonyos arithmeticai mennyiséget is meg akartak állapitani ; ez azonban voksok többségével elvettetett, s abban állapodtak meg a RR, hogy ahol a föld minéműségéhez képest, a telekmivelésre s jobbágyszolgálatokra megkivántatott vonó marhák élelmére sincs elegendő legelő, ott ha egyszersmind a földesúrnak sem allodiaturája, sem legelési használlata nincs (mind ezeket copulative és nem disjunctive vévén), a földesúr jövendőre is kizárva maradt.

Következett tehát most azon kérdés, hogy miután a földesúrnak ott, ahol szűk ugyan a legelő, de vagy allodiaturája van, vagy legeltetési gyakorlata, kizáratnia végzés szerint nem lehet, — ily esetekbeni elkülönözés alkalmával minő arányban oszttassék fel a legelő úr és jobbágyság között. — Történtek e részben különféle javallatok, mielőtt azonban egyik vagy másik avagy csak vitatásba is vétetnék, — Justh azon kérdést kivánta eldöntetni, ha valjon olly helyeken, hol a legelő kiterjedésére nézve nagyon szűk, egyik vagy másik résznek kivánságára okvetlenül s kötelezőleg meg kell e az elkülönözésnek történnie, vagy pedig csak szabad egyezésre biztatnia ? S e kérdést mint alapost, annyival inkább szükségesnek vélte eldönteni, mivel az előbbeni országos szerkeztetésben csak azon helyekre határoztatott egy vagy más rész kivánatára az elkülönözés kötelezőleg béhozatni, *ubi ratio situs et extensionis admittit.*[4] Hogy a fekvés tekintete (ratio situs) p. o. ahol a legelő egészen erdőben feküvén, s ez vágások szerinti mivelés alatt lévén, csaknem minden éven változik, a legelő elkülönözésének ellene állhat, ebben most is ugyszólván köz volt az értelem ; — de a *kiterjedés* tekintete ellenállhat e ? már e részben különbözött a vélemény. Sokan kijelentvén, hogy nem képzelhetnek olly csekély kiterjedést, mellynek felosztatnia nem lehetne, következőleg, miután az elkülönözés általában mind igazságosnak, mind nemzeti ipar tekintetében hasznosnak is ösmertetett, fel is kell osztatnia, Bencsik válaszul adá, hogy ő ezen állítás igazságát mindég elösmérte, de eddig csak azért nem pártolá, mert félt tőle, hogy általa az úr ép a legszükebb határokban minden legelőbül kirekesztetnék. Most a rendek ezen aggodalmat a fent előadott végzés által megszünteték, s igy nincs

[3] Az úrbéri V. tc. 1. §-a megállapitja, hogy „azon régi kötések, mellyek az úrbéri rendszabás behozatala idejét felülmulják, vagy eddig urbéri uton állapittattak meg, ennek utána sem vétethetnek kérdésbe". L.: *Iratok.* III. köt. 519.

[4] „. . . a jobbágyi legelőt a földesurétól, valahol csak azt a helyzet és kiterjedés engedi, ha azt a földesur, vagy a közbirtokosok közül egy, vagy végre az urbéri telekkel biró jobbágyoknak nagyobb része kivánja . . . elkülönöztetni rendeltetik." (III. tc. 3. § bevezetése. *Iratok.* III. köt. 493.)

többé oka, hogy a legelő elkülönözését még a legszűkebb kiterjedésű határokban is kötelezőnek ne kívánja. — TÖRÖK ezen véleménynek támogatására azon okot hozta fel, hogy ha szükségesnek vélték a RR elkülönözés által leétetés ellen biztositani a jobbágy legelőjét, ott ahol bőséges a legelő, még inkább kell biztosítniok a szűk legelő eseteire, — Mások pedig általánosan azon elvet nyilatkoztatták, hogy mentől szűkebb a legelő, annál nagyobb szükség van a nomadicus legeltetés megszüntetésére, következőleg úr és jobbágy javai tekintetéből annál szükségesb az elkülönözés. — Ezen tekintetek győztenek, s igy 35 megye s a Kerületek voxával 10 megye ellen az határoztatott, hogy az elkülönözésnek a kiterjedés szűk volta soha ellent nem állhat, s bármi csekély legyen is a legelő, annak következőleg segregáltatnia kell.

Most következett tehát a kolcs, melly szerint ezen szűkebb legelőnek úr és jobbágyság közt fel kell osztania. Itt némellyek különböztetni kivánták az eseteket, amennyiben t. i. allodiaturája is, vagy csak legeltetési használata van a földesúrnak. — Mások javaslatokba ereszkedtenek. PÉCHY 6 esztendei számvetéssel a földesúr s jobbágyság által tartott marhák számát javallá kolcsul vétetni ; aminek mindazáltal ellene vettetett, hogy ezen arány már eddig is legigazságtalanabb lehetett, nemhogy még állandó kolcsul vétethetnék. — SOMSICS (aki épen most érkezett meg) a szűk és elegendő legelő között elválasztó vonalt huzatni kivánt s kiszabatni a minimumot, mellyet a legszűkebb legelőbül is ki kell a jobbágynak adni. — Ellenvettetett, hogy meglehet a legkisebb minimum is kimerítené az egész legelőt, pedig kimeríttetnie nem szabad, mert határozás, hogy az urat kizárni nem lehet.

LA MOTTE az úrnak az egész legelő egyharmadát akarná fenntartani, s $^2/_3$ részt a jobbágyságnak kiadatni, olly hozzátétellel, hogy ha ez a földesúrnak nem tetszenék, a fokonkénti rendes kolcs szerint tartozzék a legelőt kiadni, de ha igy kiadja, minden ami azon felül marad, övé legyen. — Ezen javaslat értelmében némellyek egyenlő osztályt (mint a 8 hónapos távollét után most megérkezett RAGÁLYI), mások az úrnak $^1/_5$ részt (mint TARNÓCZY), mások $^1/_9$ részt javallottak (mint ZMESKÁLL), mások végre, hogy olly arányban álljon a földesúr legelője a jobbágyságéhoz, aminőben áll a legelő az egész határhoz (mint NAGY PÁL).

Ez alkalommal némellyek ismét a resolutiót védelmezvén, NAGY PÁL élénkebben kikelt ellene mint valaha. Mit tesz, ugymond, a resolutió ? Magyarul csak azt teszi : Felséges Uram, nekünk vagy nincs annyi eszünk, hogy határozott szabályt hozhatnánk, vagy nincs annyi szorgalmunk, hogy e tárgyban tovább dolgozni akarnánk. Azért kérjük a kormányt, hogy mivel neki esze is több van, és szorgalma is, rendelje el teljes önkénye szerint az egész állapotot, s csináljon polgártársaink birtokának igen nevezetes részével amit neki tetszik, azaz kérjük őtet, önkény uralkodjék felettünk. Mit ? Ez tehát ama nagy problema, mellynek megfejtésére küldött ide minket nemzetünk ? Illő e ez törvényhozó testhez ? És mi lesz belőle ? Nem szóllok én csak a kormány önkényéről, szóllok magunkról is, ne vesztegessük mi magunkra dicséreteket. Tudjuk, gyáva ember az, aki nem tudna olly deputatiot összefaragni magának a vármegyében, aminőt kiván, s ezen mindenféle influxusnak kitett küldöttségek rendelgessék el egész országban a legelőt ? Nem vezet ez immoralitásra is ? Azt képzeljük, talán a Communitások, hogy minden telek után 16—20 holddal többet kaphassanak, a földesurak, hogy 20—30.000 holdnyi pusztát nyerjenek, kiméllni fogják gyengéded érzelmöket, s nem nyúlnak a demoralisationak megvesztegetésnek eszközihez ? Aztán azt gondoljuk, a minden esetben

különbözőt itélendő önkény meg fogja nyugtatni a nemzetet ? Tudjuk mi történt Békésben,[5] és tudhatjuk mi fog történni másutt is, mert valóban ha itt 4 holdat, amott 24-et kap a jobbágy s csak azért mert a deputationak igy tetszett, mert a Consilium a *subversantes Causae Circumstantiae* leple alatt reámondta az approbatumot, ez nagy megnyugvást nem szülhet. Szememre vetik, ugymond, hogy nincs bizodalmam a vármegyékhez, — nincs igen is, — mint legislatornak nincs bizodalmam vármegyéhez, nincs királyhoz, nincs senkihez a világon, minden embert a legrosszabbnak akarok képzelni, s olly törvényt akarok szabni, melly a legrosszabb embernek is parancsol. Nem jöttem én ide bizodalmat contestálgatni, hanem törvényt hozni, azért pártolja akinek tetszik, a resolutionak sic volo sic jube tartalmát, én pártolni soha sem fogom. — ANDRÁSSY feleletül adá, hogy nem határozatlan birói önkényről van szó, hanem a körülményeknek megfontolása s a feleknek kihallgatása után hozandó igazságos itéletről. — BERNÁTH : Bírót rendelni, s annak törvényt nem szabni, hogy mi szerint itéljen : a Mehemet Ali[6] országában igazság lehet ugyan, de másutt nem ; s a legrosdásabb kolcs is jobb semminél, használható legalább arra, hogy az önkény által reám rakott bilincsek lakatát felnyitni megpróbálhassam.

Ezen kérdéseknek vitatása után legelébb azon javallat tétetett szavazatra : *Kivánnak e* (a mindég kérdés alatt forgó szűk legelők esetében) *a KK és RR egy bizonyos quottát határozni, melly a földesúrnak a legelőbül kimeczszessék, vagy más elkülönözési kolcsról fognak gondoskodni ?* E kérdésre igen nagy szó többséggel egy bizonyos quottának meghatározása ment végzésbe.

2-ik kérdés lőn, *hányadrészét kaphatja hát e szük legelőnek a földesúr ?* — Itt azok, kik legalább a jobbágyoknak vonó marháit a földesúr legeltetési szükségének alája vetni nem akarták, legkisebb mennyiségre, (TÖRÖK 1/1000 részre) nyilatkoztanak. Akik ellenben ½ részre szavaztak, azon okkal éltenek, hogy olly helyekről lévén szó, ahol az úrnak allodiaturája nincs, de használata a legelőt, már igen nagy nyeresége lesz a jobbágyságnak, ha földjeit, rétjeit, többé az uraság marhája le nem tiporja. — Ellenben SZOMBATHELYI azt tartá, hogy ahol a legelő szük, ott a jobbágyság vonó marhájáról kell legelőbb gondoskodni, s míg ez fedezve nincs, addig az úr legeltetéséről említést sem kellene tenni, mert ő ezen haszonvételét az urbarialis szolgálatokkal cserélte fel. E szerint 19 megye szavazott a legkevesebb mennyiségre, — a sokfelé ágazott, de végre általmenetelekkel összepontositott voxok oda ütöttek ki, hogy $^1/_5$-öd rész, és $^1/_{10}$-ed rész között habozott a voxok többsége ; e kettő tehát ujra szavazatra tüzetett, s azon esetekben, midőn allodiatura nincs, a köz legelőbül a földes úrnak kiszakitandó rész 24 voxal 21 vox ellen $^1/_{10}$ részre határoztatott.

És eddig terjedett mai nap a tanácskozás.

[5] Békés megye 1835. febr. 3-i közgyűléséből körlevéllel fordult a törvényhatóságokhoz : fájdalmát fejezte ki a parasztság felemelkedését célzó törvényjavaslatok bukása miatt, vádolta a kormányt és az oligarchiát, és felszólította a megyéket, hogy a maguk körében munkálkodjanak a parasztság felemelésén. A király máj. 1-én dorgálásban részesítette a megyét és Orczy Lőrincet küldte ki a határozat kezdeményezőinek kinyomozására. Jún. 4-én Orczyt felmentette, helyette Szirmay Ádámot küldte Békésbe. Az ügy Békés panasza folytán az országgyűlést is sokat foglalkoztatta az év őszén. (L. a következő kötetben.)

[6] Mehemed Ali, 1805-től Egyiptom alkirálya, megtörte a mamelukok hatalmát és absolutisztikus úton behozott reformjaival jelentős hatást gyakorolt Egyiptom fejlődésére. 1833-ban ura, II. Mahmud szultán ellen is háborút viselt s az csak orosz segítséggel tudta visszaverni.

b)

A délutáni ülésekben folyvást a többnyire localis érdekü particularis sérelmek lévén napirenden, ezek a közlésre kevés érdekest nyujtanak, két nevezetes tárgyat kivéve.

[I.] Az egyik t. i. Bihar v[árme]gyének kivánsága, melly is abban áll: hogy a görög nem egyesült hiveknek a görög egyesült papok által magok hitére való csábitása, adományokkali kecsegtetése, hitegetése, sőt kénszeritése, a Helytartótanácsnak 1814-ben November 29-én a görög egyesült püspökhöz 30.561. szám alatt intézett parancsolatján alapulván: miután még olly törvényünk nem lenne, melly fenyitékével sujtaná azokat, kik felebarátiknak lelki csendességével nem gondolva, őket hitegetés, csábitás, adományok vagy épen kénszerités által, országosan bévett és nyugalmasan követett vallásukból kizavarják, a fentebb kitett, s ahhoz hasonló törvénytelen parancsok megszüntetésével egy uj törvény alkottassék, melly ily nyomattatások ellen kit kit biztositson, a téritgetőket pedig (allectores) méltó büntetéssel fenyítse.

Ezen előterjesztésre az volt a küldöttség véleménye, hogy az felterjeszthetik.[7]

A kérdésben forgó hitegetés és csábítás módjait PETROVICS némileg részletesebben adván elő, tudatá a RRkel: miképen ez némelly helyütt már annyira terjedett, hogy az egyesült görög vallású papok templom ajtaja előtt felütik a hordó pályinkát, minden elmenőt itallal kinálnak, s az ivót egyesült hitűnek toborzók (verbungosok) módjára mintegy lefogják, egészen a katonai toborzók módja szerint, akik katonának fogják azt, ki a császár borából (mint mondani szokták) ivott. Másutt pedig, ahol úrbéri regulatiók hajtattak végre, s ezáltal a görög nem egyesült hitű lakosok irtásokat, vagy más földeket veszitettek, az együgyű népet azzal hitegetik, hogy visszakapják elvesztett irtásaikat, ha az egyesültek hitére térnek, melly úton egész helységeket sikerült elcsábítaniok, aminek azonban nem valósulván a hitegetés igérete, később sajnállandó békétlenség lőn a következése.

BÖTHY nem egészen lévén a küldöttség véleményével megelégedve,[8] illyformán szóllott a tárgyban: Midőn a vallás tárgyában inditványomat megtettem, kértem a Te[kinte]tes RRket, méltóztatnának a görög nem egyesültek sorsát is szivükre venni s atyáskodó gondoskodásukat reájok is kiterjeszteni, minthogy ők is a protestánsokéhoz hasonló nyomattatást s égbekiáltó üldöztetéseket szenvedtek.[9] A Te[kinte]tes RR bölcsessége azonban jobban látta e két tárgyat össze nem kötni, aminek én ugyan okát átlátni soha képes nem valék. De magára a protestánsok ügyére nézve is a körülmények kedvetlensége s azon félelem, nehogy az eddigieknél is keményebb rendszabások következzenek, tanácsosabbnak mutatta ugyan az egész tárgyat ideig óráig letenni, kedvezőbb idő vártában felfüggeszteni, a Te[kinte]tes RR lelkes pártfogásában mutatkozott türelmi szelídség mindazáltal azon reménnyel éltetett, hogy az üldözés lelkétől meglepett catholicus clerus valahára meg-

[7] A sérelem és a küldöttség véleménye a másodosztályú sérelmek között a 12. szám alatt található.: *Iratok*. II. köt. 143. kk.

[8] A küldöttség ugyanis azért minősitette felterjeszthetőnek a sérelmet, mert „a vallásbéli tárgyban már országos tanácskozás alatt volt inditványában a Karoknak és Rendeknek ezen tárgy nem foglaltatott". L.: uo.

[9] Beőthy 1833. jan. 9-i előterjesztésének Kossuth által közölt szövegében — l.: *Országgyűlési Tudósitások*. I. köt. 88. kk. — nincs utalás a görög keletiekre.

szelidül s felhagyand kárhozatos üldözésivel. Reményinkben azonban rútul megcsalatkozánk, s én ennek bizonyságául megyémből egy pár új esetet terjesztek elő, mint ritka jelét a türelemnek s annak, hogy mennyire vetemedhetik az úgynevezett kereszténi szelidség, midőn nem az erkölcs, hanem a térités dühe vezérli a vallásnak szolgáit. (Itt hosszasabban előadja két Bihar v[árme]gyei eset részleteit, mellyek szerint egy, valami reversalis következésében követelés alá vett görög nem egyesült hitű személy meghalálozván, temettetése 5 napokig meggátoltatott, annyira hogy a holttest dögletes kigőzölgése az egész familiát mirigyes veszélybe döntené, — egy másik személy pedig addig üldöztetett és sanyargattatott, míglen a szerencsétlen egészen megtébolyodott.) Ha ily türelmetlen üldözésben áll (imígy folytatja beszédjét) a kereszténység jótékonysága, bátran ki merem mondani, miképen talán inkább bánkódnom kelletik, hogy hazánkban gyökeret vert a keresztény vallás, és nyilván kijelentem, hogy ha ezen szörnyűségeknek valahára gát nem vettetik, készebb leszek a üldözöttekhez átmenni, mintsem az üldözők közt maradjak. A század lelkével, az erkölcsiséggel s a kereszténységgel egyiránt ellenkező üldözések egy nemének megszüntetése tekintetéből tehát felszóllitja a Rendeket, hogy a kérdésben forgó csábitásokra alkalmat szolgáltatott felsőbb parancsolatokat törvényteleneknek nyilatkoztassák, egyszersmind kezdeményi joguknál fogva törvényczikkelyt initiáljanak, melly szerint az ilyes téritők jövendőben büntettessenek.

E tárgy ugyan mélyen bévágni látszatott az ideig óráig letett, s ha majd jónak, s tanácsosnak itéltetik ismét felvehető vallás tárgyába,[10] ennek egész terjedelmében most leendő felvételétől azonban (mire PÉCHY FERENC késznek nyilatkozott) tartózkodni látszattak a RR, s az előterjesztésben foglalt, s vitatás közben is minden országosan bévett vallásra egyiránt kiterjesztett bihari kivánság körül pontosultak össze a tanácskozások ; az forogván kérdésben, ha valjon elegendő lesz e az allectio tárgyát sérelemkép felterjeszteni, vagy pedig különös törvényjavaslatot is kell e hozzá csatolni.

HERTELENDY MIKSA, JUSTH, ANDRÁSSY és KOCSI HORVÁTH ez alkalommal csupán a Helytartótanács törvénytelen, s a közcsend felkavarására alkalmat szolgáltató rendeleteinek megszüntetését sürgetni elegendőnek vélték, s a büntető törvény javaslatát vagy a Religionarium egész minémüségébeni felvételére, vagy a büntető törvénykönyvre[11] halaszttatni javaslották. — Ezt DUBRAVICZKY s TARNÓCZY ellenzék, okul adván, hogy a kérdéses panasz nem annyira törvényszegésből, mint törvény hijából ered, minthogy a catholicus papok csábítgatása ellen büntető törvényünk nincs. Nem lesz tehát Biharnak Isten és emberek előtt igazságos kivánata teljesülve, ha csak puszta panasz gyanánt terjesztetik az Ő Felsége elébe, de törvényjavaslat által a sérelem kutfeje el nem záratik. Annyival inkább szükséges tehát a felterjesztéshez azonnal törvényt is ragasztani, mert az 1830-ki diaetának egyik főnyereségéhez tartozik azon gyakorlati elv létesitése, hogy a RRnek hatalmukban áll, a

[10] Éppen Beőthy volt az, aki Balogh Jánossal együtt 1833. júl. 10-én a közel félévig vitatott és a főrendek által hatszor visszautasított vallásügyi izenet félretételét indítványozta. „Nyugodjon békével — mondta akkor utolsó felszólalásában — mig szendergő álmából őt ismét fel nem ébresztem, mert nyilván kimondom, hogy fel fogom őt ébreszteni." L.: *Országgyűlési Tudósítások*. I. köt. 543.

[11] Az Ecclesiasticum Operatum a hetedik helyen állott a megvitatásra váró munkálatok sorában, a büntető törvénykönyv javaslata a negyedik fejezetét képezte a vitatás alatt álló jogügyi munkálatnak.

sérelmek sorában is törvényt javallani mindenütt, ahol ezt jónak és szükségesnek találják. Különben is nagyon botránkoztató állapot, hogy amint állunk most, a catholicus clerus nyilván s büntetlen gyakorolhatja az allectiót, a protestáns lelkipásztor pedig a csábitásnak még árnyékáért is keményen büntettetik.

ZMESKÁLL hasonlókép pártolá a bihari inditványt, különben sero medicina paratur. — Ő különösen megbotránkozik, hogy midőn az isteni bölcsességnek megengedni tetszett, hogy szélesre terjedő földét különféle vallásúak lakják, a gyarló ember emez isteni akaratnak határt akar szabni.

Ezeknek következésében először GÉCZY inditványára voxolás nélkül közakarattal elfogadtatott, hogy a bihari előterjesztés a particularis sérelmek sorából kiemeltessék, s a közönséges országos gravamenek sorába igtattassék. — Utóbb pedig 26 voxal 13 ellen a felterjesztéshez nyomban törvényczikkely javaslata is ragaszttatni határoztatván, minthogy szavazat közben HEGEDÜS ezen határozást mindazon sérelmekre, és kivánatokra, mellyeknek részint sikeres orvoslása, részint teljesitése uj törvény alkotását kivánja, kiterjesztetni sürgeté, ez is elfogadott, s a sérelmek egész tömegét ujolag felveendő, és ahol szükség, törvényczikkely javaslatot szerkezendő küldöttség neveztetni rendeltetett. Ugy látszott egyszersmind, hogy ezen küldöttség kinevezésére az elnökséget akarták a RR megbizni, — melly ezek szerint *april 28-án* Deák, Somsics, Németh, Andrássy, Szirmay, Bernáth, Bőthy és Török v[ármegyei], Frim és Sághy káptalani, Mihálkovics Jászkun kerületi s Vághy és Koleda városi követeket ki is nevezte, de VAY s mások a RR kinevezési jusát e példával sebhedve látni nem akarván,[12] a választás csakugyan titkos szavazatra bizatott.

[II.] 2-ik nevezetes tárgy volt az *ünnepek megkevesitése*, mellyet a RR nem concordatum utjára tartozónak (mint a küldöttség vélte volt) hanem az apostoli magyar király hozzájárultával, szorosan a polgári törvényhozás utján eszközlendőnek itéltek. — Érdekes vitatások keletkeztek FRIM, és PALÓCZY s RUDICS között, mellyeknek egész mivoltokbani közlését, bizonyos győzhetetlen akadály miatt ugyan nem igérhetem, mennyire lehet mindazáltal jövő levelemben adni el nem mulatom.[13]

Ma, *april 29-én a* reggeli ülés szerfelett hosszú időre terjedvén, délután kerületi ülés nem tartathatott. — Tegnap pedig a kir. Kincstár ellen felforgó keresetig terjedett a RR tanácskozása, melly a particularis sérelmek sorában a 17-ik tárgy.

*

Ghiczy torontáli főispány és septemvir meghalálozott.[14] — *Ragályi* és *Somsics* megérkeztek. *Deák* ismét rosszul van.

[12] Vö. a küldöttségek kinevezésének joga körüli korábbi vitával, 270. kk.
[13] A kérdés részleteit l. a következő számban, 385. kk.
[14] Ghyczy József (1790—1835) a hétszemélyes tábla bírája, Torontál megye főispánja.

242.

1835. április 30, május 1, 2.

Foglalat : a) Délelőtti kerületek az urbéri legelő tárgyában. — b) Délutániak az egyes megyei sérelmek visgálatában. — Bővebb jelentés az ünnepek megkevesitése iránti vitatásokrul.

a)

Pozsony, május 2-án, 1835.

April 30-ik s május 1-ő és 2-ik napjain, Géczy s Budaházy elnökségök alatt reggelenként tartott kerületi ülésekben folyvást az *urbéri legelőnek* bonyolódott kérdése vala szőnyegen.

Előbbi levelem tudósitása addig terjedett, hogy ahol annyira szűk a legelő, miszerint még a jobbágyság vonó marháinak szükségét sem fedezi, ámbár a földesúrnak azon határban sem belső, sem külső majorsági birtoka nincs, a földesurat mindazáltal ha ezelőtt gyakorlotta a legelő használatát, jövendőre sem lehet egészen kirekeszteni, hanem elkülönözéskor a közlegelőnek $^1/_{10}$-ed részét a földesúr részére ki kell hasitanit ; $^9/_{10}$-rész a jobbágyok között kiosztandó.

Következett immár azon másik kérdés, hogy ahol szűk ugyan a legelő (ugy mint a fentebbi esetben) de a földesúrnak majorsági birtoka van a határban, minő arány szerint oszttassék fel az közte s a jobbágyság között ? E részben lényegesen különbözőleg kétféle javaslat tétetett. — Borcsiczky t. i. az allodialis és urbarialis föld rétarányát kész volt kolcsul fogadni. Mert a földet mívelni s erre marhát tartani kelletvén, igazságtalanság lenne egyik vagy másik részt kirekeszteni ; sőt úgy hiszi, ezen kolcsnak szembeötlő igazsága a jobbágyi kart is nagyon meg fogja nyugtatni. — Mások ellenben úgy valamint az előbb elhatározott esetben, itt is bizonyos quottát kivántak az úr részére kihasítani. — Az első javaslat ismét két árnyékolatra osztatott. Bencsik elvül vette fel, hogy tegnapi végzés szerint a földesúrnak csak azért, mivel földesúr, ha allodiaturája nincs is, de legeltetési használattal birt, a szűk legelőnek $^1/_{10}$-ed részét ki kell hasitani ; ki kell tehát azon esetben is, ha allodiaturája van, s a fennmaradott $^9/_{10}$-ed részt úr és jobbágy között föld s rét aránya szerint kiosztatni nem ellenzi. — La Motte e mult napi végzés következésében már csak arra kiván legalább ügyeltetni, hogy az allodiaturával biró földesúrnak roszszabb sorsa ne legyen, mint másnak, kinek majorsági földje nincs azon határban. Ám oszttassék fel tehát ily esetben úr és jobbágy között a legelő, az urbéri és allodialis föld, rét viszonyos aránya szerint, de olly módon, hogy a földesúr $^1/_{10}$-ed résznél semmi esetre kevesebbet ne kapjon, s bár az említett arány kevesebbre mutatna is, az $^1/_{10}$-ed részt minden esetre ki kapja ; ha pedig többre mutat, kapjon annyit, mennyit arány szerint kapnia kelletik. *És ezen javaslat lőn voxok többségével elfogadva.*

Vitatás közben Ragályi (aki tegnap azt állította, hogy a resolutiót józan értelemmel pártolni nem lehet) most illy formán szóllott : Vegyünk fel egy helységet, mellyben 30 urbéri telek van, minek állománya körülbelől 1000 hold, de legelője csak 70. Eddig a földesúr a jobbággyal egyetemben az egész határban, és igy az 1000 holdon is, rét tiltás előtt, kaszállás után, tarlón és ugaron legeltetett, — most ebből jövendőre kitiltatik s a 70 hold legelőbül is

$^1/_{10}$-ed részre szorittatik, marad tehát 1070 holdnyi határból a földesúrnak 7 hold legelő. Ez igy lévén, ámbár én életemben az önkénynek barátja soha sem valék, de mintsem ily törvényhez álljak, melly a földesurakat százados jussaikból egyszerre kivetkeztetné, készebb leszek önkényhez nyulni ; igy legalább a veszedelem nem bizonyos, s lehet reménlenem, az igazság érzete oda fogja vezérleni a kir. kegyelmet, hogy százados tulajdoninktól meg ne fosztassunk. Hová is vezetnek amaz intézetek, mellyek a földesurat 1070 holdrul 7 holdra szoritják ? Azon földesúr jutalmaztatik, aki elég kegyetlen vala birtokát inkább pusztán hevertetni, mintsem a néppel megosztani, azon néppel, melly a hazát védette, a haza terheit viselte, ellenben aki akkor, midőn az alföldöt török fegyver sanyargatá, a megfutamlott népet nyilt karokkal fogadta, s megosztá vele birtokát, most jutalomul százados jussaiból, maradék vagyonából kirekesztetnék. Ha ez igazságos, úgy azt kell mondanom határozzuk meg tehát az egész országra, mennyit tartozik minden földesúr allodiaturájából az adozó népnek kiszakitani. Ha pedig ezt nem akarjuk, a resolutiot leszek kéntelen elfogadni.

Erre többen feleltenek. NAGY PÁL megjegyzé, miképen teljeséggel nem hallottunk ujságot, midőn igazságtalannak mondaték, hogy rendelkezésinkkel csak az urbéri földesúr sujtatik, a pusztai birtokosok pedig menttek minden áldozattól. Ezt mindnyájan régen tudtuk, s az a legcsekélyeb urbéri dologgal, meg a csirke tojás adózással is igy van. De mondjon hát Torna követe orvosló módot, s annak senki nem fog jobban örülni, mint Sopron v[árme]gye, mert egy megyét sem szállottak meg annyira az alföldnek megfutamlott népei ; s ezért bizonnyal a nép sem fog haragudni, mert több kezek fogják a közterhet viselni. Ebből azonban épen nem következik, hogy a jobbágyságnak nem kell adni elegendő legelőt, sem pedig ez, hogy magunkat önkény karjai közé vessük. Igy az is, hogy a jobbágyság földein nem fog többé legeltethetni a földesúr, panaszra okot épen nem adhat, egy az mert szörnyű igazságtalanság volt a jobbágy földjét lelegeltetni, iparkodását meggátolni, más az, hogy a jobbágyság sem fog többé a földesúr földjén, rétjén legeltetni, s igy ez egymást kiegyenliti.

MARCZIBÁNYI hasonlókép Tornának felelve azt mutogatá, hogy a fent érintett végzés, melly Torna követét a resolutio elfogadásának készségére vezérlé, nem csak nem sérti az általa olly melegen védett földesúri jussokat, sőt azokat erősiti ; mert eddigi végzésünk szerint, habár a határnak felét birta volna is allodialiter a földesúr, meglehet hogy a legelőbül egészen kirekeszteték, hahogy a megállapitott minimum az egész legelőt kimeritené. A mi többé meg nem történhetik.

SZOMBATHELYI általában azt kivánta volna, hogy míg a jobbágyság vonó marháinak szüksége fedezve nincs, addig a földesúrra semmi tekintet ne legyen, mert ő az ennyire inpopulált határnak hasznát az urbéri adózások haszonvételével cserélte fel. Magok elösmerték a RR, miképen ott, hol a legelő a jobbágyság vonó marháinak sem elég, mert a földesúr magának semmi allodiaturát fel nem tartott, s annyira inpopulálta a helységet, hogy emiatt maga nem is legeltetett, jövendőben is ki kell rekesztetnie, minő igazsággal kivánhatja tehát azon földesúr, aki szintén annyira benépesitette a helységet, hogy már a jobbágyi vonó marhákat sem képes legelővel ellátni, mégis magának vagy allodiaturát, vagy használati gyakorlatot tarta fenn, hogy legelőt kapjon ? Ezen végzésre áll igazán a tornai követ mondása, hogy az első rendű földes ur kegyességeért büntetést, a második rendű kegyetlenségeért jutalmat kapna.

— Ezekre RAGÁLYI felelgetvén, többi között Szombathelyinek válaszul adá, miképen Békés követe olly gyengén támadta meg a szólló követ okait, hogy arra felelni sem tartja szükségesnek. —Mire viszont SZOMBATHELYI: Ezen gunyolódásra azt felelem : miképen én igaz gyengéden támadtam meg Torna követe beszédjét, mert hiszen egész beszédjében nem volt semmi, aminek erős megtámadásra lett volna szüksége. Igy p. o. tegnap azt mondá, hogy a resolutiót *józan értelemmel* lehetetlen pártolni, ma mégis annak elfogadására késznek nyilatkozott. Már ezt kiki látja, hogy az ilyen beszédnek nem igen erős ostromlásra van szüksége. — Igy ment végig beszédének többi részein is, s azt végig taglalgatá.

Megjegyzem még BERNÁTHnak vitatás közbeni azon mondását, hogy nem kell a kolcs kidolgozásának nehézségeitől visszarettennünk, mert ha egy vagy másik rész magát az önkény karjai közé veti, nagyon könnyű átlátni, ha valjon az aristocratia lesz é nyertes, vagy a másik fél. De hiszem mi ha látjuk, hogy küldőink tulajdonát nem tudjuk máskép védeni, megvédjük azzal, hogy a „*salvo Jure Dominali*" záradék alá buvunk, a mi igen jó köpönyeg. De azt mondhatom, hogy az 1723 : 18. czikkely[1] köpönyege alól kibúni senkit nem engedünk, mert hogy Unghban több conscribált helység legyen mint amennyi határ van, másutt ellenben száz meg száz puszták kimaradjanak az adóbul, igy nem játszunk, hanem ujra keverjük a kártyát, s ugy fogunk játszani. — PALÓCZY is figyelmezteti a RRket, hogy eddig a legelő nem tekinteték constitutivumnak s igy bé se ment a portalis összeirásba, most az elkölönözés által constitutivummá válik, s ha Békésben, Bácsban 22 holdat kap egy jobbágytelek, másutt meg lehet 4-et, ez olly különbséget tesz az adó fundusára, hogy valóban ujra fog kelleni a kártyát keverni. — Ennek igazságát SZOMBATHELYI nyilván elösmeré, RUDICS is, de utánna tevé, hogy a kártya keverés majd azt hozza magával, ha a bácsi telekért 104 napot dolgozik a jobbágy, a felföldi telekért ne kivánjunk szintannyit, ez lesz a kártya keverés igazságos következése.

A fentebb előterjesztett végzés által a szük legelőnek kérdése el lévén határozva, következett már most a rendes esetek elintézése. Erre nézve először voxok többségével elhatároztatott, hogy a legelőnek rendes eseteiben, 4 hold legyen a minimum, 16 a maximum, melly egy telek után kiadatik, — nem pedig 22 hold, mint a resolutio kivánta. — Utóbb a rendkivüli esetekről kelletvén rendelkezni, mellyekre nézve a resolutio határ nélkül a bíróság elintéző hatóságát feltartani javallá, a többség szavazat nélkül nyilván arra mutatkozott, hogy a rendkivüli esetekre is maximumot kell határozni ; s minthogy sokan ezek közül, (még az úrbér feletti tanácskozások első alkalmával egészen külön tekintetet érdemlőknek nyilatkoztatott *Békés* és *Csanád* vármegyék is[2]) a kir. válaszban csupán a rendes esetekre maximumnak állapitott 22 holdat rendkivüli esetekben kivánták maximumnak, ezen kérdés szavazatra tüzetett. — Azoknak száma, kik 22-nél maradtak, tökéletesen egyenlőn állott azokéval, kik nagyobb maximumot óhajtottak a rendkivüli közlegelővel biró s marhatenyésztésböl élő helységek számára rendeltetni ; s igy lévén a dolog,

[1] Az idézett tc. a török alatt elpusztult helységek újbóli benépesítését megkönnyítő intézkedéseket tartalmaz.

[2] A két megye Csongráddal együtt a rendek törvényjavaslata szerint abba a kategóriába tartozott, amelyben a legelő különleges bősége miatt minden jobbágytelekhez 22 hold legelőt kell kimérni. L.: *Iratok*. III. köt. 496.

ezen utóbbiaknak sorából PÉCHY JÁNOS (Abaúj) átment a 22 holdasokhoz, mire tehát végzéssé lőn, hogy 22 holdnál több legelőt a legterjedtebb határban sem köteles a földesúr egy telek után kiadni.

Kérdés volt már most, valjon a rendes esetekre kolcsul megállapitott 4 minimum és 16 maximum határai közt szükség e az alkalmaztatásra bizonyos szabályokat felállítani, vagy pedig ennek az úrbéri bíróság ellátására kell biztatni ? — Ezen utóbbi véleményt csak 11 megye s a Kerületek pártolták, és igy nagy szótöbbségel határozott szabály lőn végezve.

Ezen szabály az előadottak szerint kétféle lehetett : vagy olyan, melly a redactio elvein épüljön, (t. i. hogy a legelő minéműségéhez képest különböző osztályok kijeleltessenek s eként határoztassék el, hogy a 4 és 16 hold között mennyit kell az első, mennyit a többi osztályokbul kiadni) vagy pedig olyan, melly az allodialis és urbarialis birtok viszonyos arányára építtessék ? (Az ugy nevezett, de NAGY PÁL által az 1790-ki küldöttségnek tulajdonitott, sokszor emlitett sopronyi javaslat.)[3] — A többség (34, 11 ellen) az elsőt fogadta el, t. i. az előbbi redactio elveit, bizonyos módositásokkal, mellyeknek meghatározása ezen, az unalomig vitatott, de valóban fontos tekintetű és sok érdekekbe ütköző kérdésben a jövő ülésre maradt.

b)

Ugyancsak *april 30-ik s május 1-ő és 2-ik napjain*, a szokott délutáni kerületi ülések is megtartattak, a *sérelmek és országos kivánatok* tárgyában. Még mindég a küldöttség által is elfogadott egyes megyei sérelmek lévén napirenden, ezen localis érdekű tárgyak közlésre most is kevés érdekest nyujtanak ; s ez uttal a mult levelemben emlitett *ünnepekről*[4] teszek jelentést.

Ugyanis köz tapasztalás bizonyitván, miképen a sok ünnepek, különösen az alsóbb néposztályt henyéléshez szoktatják, Bihar és Somogy vármegyék kivánják, hogy az ünnepek országgyülésileg megkevesitessenek, s a kalendariomegyformaságra hozassék.

Ezen utóbbi kivánat már külön pontba lévén foglalva,[5] az elsőbbre nézve ugy vélekedett a küldöttség, hogy leginkább a nyári hónapokra eső ünnepek okozván a gazdaság körül hátramaradásokat, s igy ezek nemzeti gazdálkodás tekintetében károsak lévén, kéretnék meg Ő Felsége, hogy az ünnepeknek vagy vasárnapokra, vagy téli hónapokra leendő áttétele iránt a római pápától új concordatumot eszközölni méltóztassék.

PALÓCZY a küldöttségi véleménynek azon részét támadta meg, melly a concordatum utját javalja. A szónok el nem ösmeri, hogy a római pápának a magyar törvényhozás munkálódásiba befolyása lehetne, s arra akár előmozditólag, akár gátlólag hathatna. Nincs nekünk a pápával semmi számvetésünk, s igy lehetetlen is, hogy a magyar nemzet apostoli királyának, függetlensége sérelmére ily tanácsot adhasson. — Az előterjesztésben foglalt helyes kivánat teljesitésére tehát csupán a királyi felség megegyezése szükséges.

[3] Vö. Nagy Pál felszólalásával, 370. old.

[4] A kérdés előzetes ismertetését l. 357., a két megye kívánata a másodosztályú sérelmek és kívánatok sorában a 11. sz. alatt van. L.: *Iratok*. II. köt. 143.

[5] Az elsőosztályú sérelmek és kívánatok sorában 22. sz. alatt : *Iratok*. II. köt. 102., vitáját l. előbb, 357. old.

FRIM azonban az ünnepek megtartását védelmezé. Ő soha el nem ösmeri, hogy az ünnepnapok a gazda embernek kárára lennének mert ezen napok az isteni tisztelet és imádság napjai ; ez pedig a gazdának ártalmára nem lehet, mert Isten ád mindenkinek áldást munkájára, minden keresztény köteles tehát őt tisztelni, s e végre vannak az ünnepek rendelve. Általmenvén a Szentirásra s némelly ecclesiai bölcsek mondásaira, ezekkel támogatja az ünnepeket, és Szent Pálnak ama szavaival : „zörgessetek és megnyittatik, kérjetek, és megadatik tinéktek," ezekben az isteni tiszteletet, s az ünnepeknek mint eme tisztelet idejének megtartását világosan parancsolva látván nem akarja az isteni tisztelet napjainak megkevesitésével magát a tiszteletet eltörleni, mert az isteni gondviselés bőséggel visszapótolja az ünnepnapokon elmulasztott munka sikerét. Nem is áll ellent, hogy visszaélések történnek, mert hiszen visszaélés mindenben lehet. Ennek példájául előhozá, miként szóllitá fel Heródes a bölcseket, menjenek s keresnék fel a született gyermeket, hogy ő is elmehessen imádására, s miként öleté meg a kétesztendőn alól lévő gyermekeket, mint kergeté ki Idvezitőnk az isteni tisztelettel visszaélőket a templombul s a t. Felhozza hogy több lopás, verekedés, gyilkosság sehol sem történik, mint a vásárokon, e szerint tehát ezeket is el kellene törülni. (Néhány szó : hát a búcsúkon!!) Ezután felveszi egyenként a nyári hónapokban eső ünnepeket, s megmutogatja, hogy azokat télére áttenni nem lehet. Nem t. i. a Husvétot, nem az Áldozó Csütörtököt és Pünköstöt, nem az Úrnapját mellynek ünneplése, ugymond, több az áldásra nézve sok napi munkánál. Nem Szt. István napját, mert ez nemzeti ünnep,[6] nem Boldogasszony napját, mert az Patrona Hungariae s illő, hogy malasztja neve napján kéressék ; nem Péter Pál napját, mert ez több más ünnepek eltörlése alkalmával a magyar nemzet kivánatjára is felséges akkori királynénk közbejárásával meghagyatott.[7] Nem végre Kisasszony napját is, mert ez már különben is mezei munka idejére nem esik. Ne kevesitsük tehát az isteni tisztelet óráit, hanem atyáink nyomdokit követve, tartsuk meg hiven azokat, igy várhatván egyedül áldást a hazára s munkálatinkra. De ha csakugyan elfogadnák a RR a küldöttség javallatát, azon esetre a concordatumnak állitólag régi tört utját pártolja, mellynek egyenességében jártak őseink, kik a Cath. Szent Egyház Canonját illető minden tárgynál megkérték a királyi Felséget, hogy a szentséges római pápával concordatumra lépjen.

Erre B. PERÉNYI megjegyzé, miként szeretné, hogy az előtte szóllott követ úr elmellőzte volna theologiai oktatásait, mert őszintén megvallja, hogy a törvényhozás teremében nem szeret prédicatiót hallgatni, minthogy az nem a törvényhozásba való.

SÁRKÖZY annyiban egyetért az egri káptalan követével, hogy az Istent tisztelni minden jó keresztény köteles, még pedig (mint a szólló hiszi) nemcsak ünnepi, hanem minden napon ; ebből azonban nem következik, hogy minden nap ünnep legyen. Heverésre az Isten áldást nem adhat, hanem csak munkára ; hogy pedig annyival kevesbet dolgozik kiki, mentől többet ünnepel., muto-

[6] Szent István király napját, aug. 20-át a magyar hatóságok kérésére Mária Terézia 1771-ben tette nemzeti ünneppé, azzal kapcsolatban, hogy Szent István jobbjának ereklyéjét a raguzai köztársaságtól visszakapta és a nemzetnek ajándékozta.

[7] A munkaszünettel járó egyházi ünnepek számát XIV. Benedek pápa — Mária Terézia határozott kívánságára — már 1753-ban huszonnéggyel csökkentette. 1770-ben Mária Terézia további kívánságokkal lépett fel s a pápa végül is engedett : 1771. jún. 22-i brévéjében további ünnepek kötelező megtartását törölte el.

gatni nem igen szükséges. Midőn tehát megyéjének hasznos javallatát a RR pártfogásába ajánlaná, a concordatum kérelmét, mint a magyar egyház függelenségével, s a magyar törvényhozás és apostoli király jussaival egyenest ellenkezőt egészen kihagyatni kivánja, egyáltaljában el nem ösmervén, hogy Magyarországon a koronás királyon kivül még egy más fejedelem, a római pápa is uralkodhatnék.

ANDRÁSSY ugy hiszi, hogy az ünnepek sok vagy nem sok volta iránti kérdésre a feleletet kiki ön keblében találja, s kinyilatkoztatja, hogy őtet az ünnepek megtartásától semmi argumentumok el nem mozditják; s nem a viszaélés is, mert ez mindég volt, s mindég leszen, nem a henyélés tekintete, mert a henyélést az ünnepek eltörlésével ki nem irthatjuk. A concordatum iránt pedig a catholica vallás sérthetlen elvének tartja, hogy annak feje a pápa s hogy semmi vallás vagy hitbeli változtatások megegyezése nélkül nem történhetnek, s nyilván kijelenti, hogy ha Somogy követének[8] véleménye e tárgyban elfogadtatnék, félnünk lehet, hogy utoljára itt is azon kérdés jő vitatás alá, melly nemrég Éjszakamerikában felvettetett, t. i. megegyezik e a catholica vallás a szabadsággal?

Ennek ellenére HERTELENDY az ünnepek eltörlésére vagy kevesitésére nézve a polgári törvényhozás jussához ragaszkodott. Ő nemzetünknek s fejedelmünknek e részbeli igazait őseink által nemcsak meg nem tagadva, sőt Szent László idejétől gondosan fenntartva látja. Nem is mondhatná a magyar királyt egyedül uralkodónak s a nemzetet szabadnak, hahogy a törvényhozás által hasznosnak elismert polgári javitásokra még a pápának helybehagyása s egy harmadiknak diplomaticai befolyása is megkivántatnék.

Illy értelemben nyilatkozott BŐTHY is, ki az ünnepek iránt eltörlést, nem a téli hónapokra áttételt sürgetett, s egyszersmind azon veszteségre nézve, melly a sok szent heverd el napokbul következik, statusgazdálkodási számvetést tőn s megemlité azt is, hogy a pápa négy napokig rendelé a sátoros ünnepeket ünnepeltetni, mit a Helytartótanács minden concordatum nélkül két napra szállitott; kétséget nem szenvedén, hogy a mit egy kormányszék megtehetett, sokkal inkább megteheti a törvényhozó test, a fejedelem befolyásával.

PALÓCZY pedig Bihar v[árme]gyének theologico-morale politicum igazságos javallatát szintén pártolván, Esztergom követének[9] csak azt feleli, hogy nem az ország van a vallásban, hanem a vallás van az országban, s igy ezt amannak subordinálni nem lehet; továbbá azon felül, hogy a clerus, (majdnem egyedül való dolga ugyis csak az lévén) ünnepelni egész esztendőn át reá ér, de nem ér reá a nép, az inneplés napjainak elhatározása nem dogma, hanem puszta disciplinaris tárgy, melly a törvényhozástól függ. Különben pedig Felséges Urunk is vallást és anyaszentegyházat tisztelő Fejedelem volt ugyan, de azért apostoli királyi jussaiból legkisebbet sem engedett,[10] s hogy Bécsben

[8] Az utalás Sárközy felszólalására vonatkozik.

[9] Andrássynak.

[10] Ferenc személy szerint valóban vallásos érzelmű volt, egyházpolitikáját azonban az államügyeket intéző államkonferencia következetes jozefinista szellemben irányította. Csak Ferenc uralkodása végén, 1833-ban indultak tárgyalások Bécs és a Vatikán között konkordátum megkötésére, eredményhez azonban Ferenc halála miatt nem vezettek. Ferenc halála előtt végrendeletszerűen rábízta Metternichre, hogy rendezze a Vatikánnal való viszonyt zavaró kérdéseket, konkordátum megkötésére azonban csak 1855-ben került sor.

a bullák igen nagy figyelmet nem okoznak, avagy csak az is nyilvános példája, hogy néhány esztendők előtt a jubiláris évet hirdető bullára ennyit irt a magyar Cancellaria : Praesenti Bullae Pontificiae in quantum juribus Regiis non adverstur, b[enignum] Placetum Regium tribuitur. Signatum per Josephum Nádory secretarium Aulicum :[11] S ezt annyit tesz, hogyha nem tetszett volna Bécsben a bulla, a non placetumot is szintúgy reá irta volna a secretarius.

Az egri főkáptalan követe az ünnepek szükséges volta iránt az Uj Testamentomra hivatkozván, a szólló 4000 esztendővel hátrább megy s Mózesnek ótestamentomi könyvére hivatkozik, ki ugy irja, hogy midőn az engedetlen első emberre kimondatott azon büntető isteni sententia : hogy ő s maradéki véres verejtékkel keressék kenyeröket,[12] a kenyérkeresés megszünéséről s inneplésről a sententiában emlités nem vala, hanem 2500 esztendővel később Moses hozta bé a szombat innepét, de csak ugy mint világi törvényhozó, s ezt ő alkalmasint az aegyiptomi tudós papoktul is tanulhatta. — A törvényhozás előtt valójában a sok innep status oeconomiai tekintetben is nagy figyelmet érdemel. Az angolnak nincs több ünnepe 52 vasárnapnál s 3 sátoros ünnepnél ; a portugallus és spanyol ellenben 165 napot ünnepel évenként. Amaz tehát 310, ez pedig csak 200 napot dolgozik, s hogy ez amaz polgári jólétét már csak e miatt is soha utól nem érheti, nem kell reá hosszas dissertatio, annyival inkább, mert az ünneplő emberi testnek eledel is kell, s a köznép rendszerint annyit fogyaszt el egy innepnapon, mennyivel több napokig beérheté.

Arra, hogy az egyházi disciplinaris törvények s innepek elhatározása a magyarországi törvényhozás körébe tartoznak, több példa van a Corpus Jurisban. Példa nevezetesen a Szent László király alatt Szabolcson tartott diaetalis Synodus ;[13] pedig jól meg kell jegyezni : Szent László királyunk ép egy időben élt azon VII-ik Gergely pápával, kinél hatalmasabb soha sem ült Szent Péter székében, s mégis a szabolcsi Synodus végzései nemcsak hogy ezen hatalmas pápa által kérdésbe nem vétetettek, sőt László király későbben a szentek lajstromába is béiratott. Jól tudjuk azt is, hogy Hunyady János a dömölki apát uraság klastromában tartott diaetáról,[14] később pedig Corvinus Mátyás mit irtak Rómába : t. i. hogy a magyar nemzet kereszténi szabadsága jussaihoz ne nyúljanak, külömben a mint Mátyás mondá : „Gens Hungara Crucem suam duplicatam facile triplicatura erit"[15]. Az országos küldöttségnek a concordatumot tárgyazta véleménye tehát el nem fogadtatván, itt csak annyit kell végezni, hogy az ünnepek eltörlésére Ő Felsége megegyezése kéretik.

[11] XII. Leó pápa 1824. máj. 27-én kelt bullájáról van szó, amellyel az 1825. évet jubileumi szentévnek nyilvánította és a világ katolikusait a Rómába való zarándoklásra buzdította.

[12] „Orcád veritékével egyed a te kenyeredet." *Mózes* I. 3, 19.

[13] Az 1092. évi szabolcsi zsinat végzéseinek 38. pontja írja elő, hogy mely ünnepeket kell az esztendő folyamán megülni, de számos más pontja is foglalkozik a vasárnap és egyéb ünnepek megülésével.

[14] A dömösi (és nem dömölki) konfliktus ügyében írta az országgyűlés 1450-ben az idézett levelet V. Miklós pápához. (Szövegét l. többek között Schwandtner, *Scriptores rerum Hungaricarum*, II. köt. 77.)

[15] Mátyás a bíbornoki kollégiumhoz intézett 1480-i levelében írta : „Et ut Sanctitas Sua aperte cognoscat, certa esse debeat, duplicatam illam crucem, quod regni nostri insigne est, gentem Hungaram libentius triplicare, quam id consentire, ut" stb. (Fraknói V., *Mátyás király levelei*. Bp. 1895, II. köt. 47.)

Ekkor az ülésből kirándulni kénszeríttetvén, távollétemben szóllott RUDICS, mint mondják hatalmasan s köztetszéssel fogadva. Sajnálván, hogy kirándulásom hijányát semmikép sem valék képes kipótolni, beszédjének csak töredékeit adhatom : Nem igen jártas ugyan a Szentirásban, s annak magyarázatában, ugymond a szónok, de mégis el meri mondani, hogy az isteni tisztelet nem csak imádságban, hanem más tettekben is áll, mellyek nem kevésbé kedvesek Isten előtt, mint a hosszú ünnepek során tartott imádságok. Nem bocsátkozik a Szentatyák szavainak magyarázatába is, mert azon felül, hogy ez nem ide való, azt sem lehet tagadni, hogy a római szentegyház egész mythologiát csinálván magának, ezen mythologiában a szenteknek egész osztályai vannak. Maga a szónok tud olly ünnepet, melly körül belől 60.000 szentnek tiszteletére van rendelve ;[10] már ha ezek megérik esztendőnként egy nappal, miért kell egy másik szentnek egész napot áldozni ? Mondják ugyan, hogy az ünnepnapon elmulasztott munkát az Isten bőséggel visszapótolja ; de ha ez igaz, miért törültettek el már anélkül, hogy a catholica hit dogmája sértetnék, igen sok ünnepek ?[17] Hiszen a dolog csak ugy áll, hogy vagy a még fennlévő felesleges ünnepeket is el kell törülni, vagy a nagyobb classisú szenteket eltörlött ünnepnapjaikba reponálni, amikor aztán az esztendőnek minden napjai is kevesek lennének az imádságra, s mi visszaesnénk a Paradicsom munkátlan életére, a szónok azonban nagyon kételkedik, valjon csupa imádság mellett buza asztagjaink s tölt pajtáink lehetnének e. Minő kárt okozzanak az ünnepek a nemzeti szorgalmi tőke forgásában, s ebből eredő nemzeti vagyonosságban, eléggé meggyőződünk, ha felvesszük, hogy hazánkban avagy csak egy millió ember van, a ki naponként 30 xrt kereshet keze munkájával, ezen egy millió ember ha egy nap nem dolgozik, 500 ezer forintot veszit, s csak 10 nap ünnep miatt öt millió értéket veszitett minden esztendőn ; már pedig bajos elhinni, hogy ezt az imádság kipótolná, vagy hogy Isten előtt ezen veszteség s azzal együtt járó henyélés kedves lehetne.

Bihar és Somogy vármegyék kivánatának czélirányos volta eszerint csaknem köz értelemmel pártoltatván, s a concordatum kérésének sérelmes volta felől is csaknem egy lévén az értelem, a kivánat olly módon fogadtatott el, hogy az ünnepek eltörlésére csupán a királyi Felségnek megegyezése kéressék.

*

A KK és RR egyébiránt megszakitás nélkül folytatván munkálódásikat, e mai napig Beregh vármegyének, magvaszakadt Bilkei Bartoffy András javai sequestráltatása ügyében tett, s 25-ik szám alatt foglalt sérelmeig[18] haladtak.

Majus 3-án vasárnapi szünet.

[16] Ilyen ünnep nem volt a keresztény naptárban ; hasonló jellegű a 11 000 szűz napja (okt. 21.), a 10 000 mártír-katona ünnepe (jún. 22.), a *martyres innumeri* napja (febr. 20.), és főként Mindenszentek ünnepe (nov. 1.).

[17] Vö. előbb, a 386. old. 7. jegyzetével.

[18] L.: *Iratok*. II. köt. 159.

243.

1835. május 4, 5, 6.

Foglalat: a) Az úrbéri legelő tárgyában folytatólag tett végzések leírása. — b) [A sérelmek és kivánatok további vitája.]

a)

Pozsony, május 6-án, 1835.

Május 4-ik 5-ik és *6-ik* napjain Marics és Maritz elnökségök alatt reggelenként tartatott kerületi ülésekben még mindég az *úrbéri legelő* kérdése forga szőnyegen.

El lévén a mult szombati ülésben[1] szótöbbséggel határozva, hogy a megállapitott maximum és minimum határai közt történendő kiosztás nem a sopronyi követ által javallott majorsági s urbéri föld, rét aránya, hanem az előbbi országos szerkezet elvei szerint történjék, bizonyos módositással, most már ezen módositásnak meghatározása került tanácskozás alá. — Itt Budaházy azon módositást javallá, hogy miután a RR hat osztályra különözték ugyan a legelő minémüségét: 1-őbe a sik, és könnyen felszántható, 2-ikba a felszántható ugyan, de már a nedvességet kevésbé tartó, dombos, s nem annyira fűtermő, 3-ikba a berkes és erdős, 4-be a posványos és szikes, 5-ikbe a homokos és kövecses, 6-ikba a kősziklás helyeket taszítván, de a kolcs meghatározásakor az elsőt a másodikkal, harmadikat a negyedikkel, s a két utolsót is minden különböztetés nélkül egybeolvasták, s eként a hat osztályra különözést az alkalmaztatásban magok felforgaták[2], módositsák a szerkeztetést ugy, hogy a hat osztályt háromra szállitsák. — Kajdacsy (Baranya) ily módositást javallott: „Ekép meg lévén az osztályok állapítva, azok szerint 4 holdtul 16-ig a törvényhatóságok rendelkezzenek." — Kocsi Horváth pedig azt javallotta, hogy az eddigi állapodáshoz képest csak 3 meghatározott szám szerint lehetvén a legelőt kiadni, t. i. a bő legelőbül vagy 8, vagy 12, vagy 16 holdat, a szűkebből, de mégis elegendőbül vagy 4, vagy 6, vagy 8 holdat, lehet pedig eset, midőn a kiterjedés és minőség körülményei szerint p. o. 4 vagy 8 hold egy telekre kevés, ellenben 6 vagy 12 hold sok: kivánja tehát az urbéri bíróságokat megbizatni, hogy ily esetekben 5-öt, 6-ot, hetet s a t. adhassanak, azaz hogy a meghatározott mennyiségek közötti játék a bíróságra bizassék.

A veszprémi követnek ezen javallata szótöbbséggel elfogadtatott.

Most már arról volt a tanácskozás, hogy az ekép megállapitott jobbágytelki illetőség kiadásánál kell e a földesúr szükségére figyelmezni; vagyis ki kell e adni a jobbágynak osztály szerénti illetőségét akár marad a földesúrnak valami legelője, akár nem?

Itt már a vitatások nagyon sokfelé ágaztak. Kérdésbe került: valjon a meghatározott minimum, t. i. a 4 s illetőleg 8 hold azon legalsóbb mennyisége e az elegendőségnek, mellyet csak ugy kell tekinteni, mint ami a jobbágyok csak vonó marháinak szükségét fedezi? vagy pedig nem lenne e szükséges a földesúr használatáról azon esetre is gondolkozni, midőn a minimum ki nem telik ugyan, de a vonós marhák élelme voltaképen biztositva találtatik? —

[1] L. előbb, 382. kk.
[2] A III. tc. 3. §-a erre vonatkozó pontjait l.: *Iratok*. III. köt. 494. kk.

Itt PÁZMÁNDY a sokak által mindennél igazságtalanabb kolcsnak vélt ususra kivánt tekinteni, LA MOTTE ellenben még azt sem vélte elhatározottnak, hogy mi a minimum ? mert körülmény szerintén a 16 is az lehet. KAJDÁCSY ellenben a 4 hold minimumot azon legkisebb mennyiségnek tekinti, mellyel egy jobbágy telek beérheti ; már ha olly kevés a legelő, hogy csak épen ez telik ki, ebből bármi kevés is elvétetik, többé a jobbágynak nem elegendő, s igy a vonós marha szükségét sem fedezhető legelőhöz ha nem egészen hasonló is, ahhoz mindenesetre közelit, s igy ha már ezen most emlitett esetre a földesúr számára $^1/_{10}$-ed része a legelőnek biztosittatott,[3] ám adassék neki a kérdéses esetben is $^1/_{10}$. Midőn a szólló követ erre reá áll, már akkor is aristocraticusab szempontból indul, mint a resolutio, mert eszerint fedeztetnie kelletnék a jobbágyság illetőségének, habár semmi sem marad is a földesúr részére.

Ennek következésében tehát leginkább azon tekintet vitattatván, hogy ha még a legszűkebb legelő esetében sem lehet (mult héti állapodás szerint) bizonyos eseteket kivéve a földesurat kizárni, annál kevésbbé lehet akkor, midőn már nem olly szűk a legelő.

Ezen igen különböző tekintetek és szerteágazó nézetek miatt végzés nélkül oszolván el a *4-ik májusi* kerületi ülés, — másnap KOCSI HORVÁTH, BERNÁTH, POSZAVECZ arra kérik a RRket, töröljék el a különben is tökéletes önkényen alapult ($^1/_{10}$-ed résznyi) quotta felőli végzést, mert ez az oka minden zavarnak, minden akadálynak, mellyet a kérdés elintézésében tapasztalunk. De DUBRAVICZKY az egyszer végzettektől el nem áll. Ha meg nem határoztatnak azon esetek, mellyekben a földesurat ki lehet rekeszteni, az következnék belőle, hogy majd a gyakorlati alkalmaztatáskor sok más esetekben is kirekesztetnék. Szükséges volt tehát elhatározni, hogy a világosan kiszabott eseteket kivéve a földesúr ki nem rekesztethetik, s ha ez áll, múlhatlanul meg kellett azt is határozni, hogy minő arányban kell részesülnie.

HERTELENDY MIKSA ellenben a quotta felőli állapodásnak visszalépés utján eltörlésére örömest reá áll, s amennyiben csaknem 14 napi tanácskozás nyilván bizonyitaná, hogy minnyájunkat megnyugtató kolcsra találni nem tudunk, jónak látná az eddigi állapodásokbul e következő két elvet kivenni : 1. Hogy az urat (a meghatározott eseteken kivül) kizárni nem lehet, 2. hogy a jobbágyoknak kiadandó legelő maximuma rendes esetekben 16, rendkivüliekben pedig 22 hold ; — s ezen elvek kivételével egyébiránt a királyi választ elfogadni.

NAGY PÁL ugy vélekedik, hogy országos ülésben kinek kinek szabadságában álland tetszését követni, de itt a királyi válaszra többé vissza nem mehetünk. Nem is történhetnék ez által senkinek nagyobb baja, mint magának a kormánynak ; mert miután a birói eljárásnak semmi biztos szabályai nem lennének, s minden a körülmények birálgatásának tág köpönyegében mozgó birói önkénytől függne, nem találkoznék úr, nem jobbágy, ki az odaitélendő mennyiséggel megelégednék ; legalább kiki mentől többet igyekezne nyerni, innen a demoralisationak minden eszközeit mozgásba hozva ezernyi perek támadnának, s ám győzze a kormány itélni. A szónok maga ha megyéje által legelő elkülönözésére, elébe szabott szabály nélkül kiküldetetnék, a biróskodást el nem vállalná, s jó lelkiösmérettel el sem vállalhatná. A tárgyban egyébiránt ugy mond, nem kivánok többet szóllani, csak az egész felföld nevében arra kérem a RRket, vegyék szivökre sorsunkat, s tönkre ne tegyenek. Mi

[3] Az erre vonatkozó döntést l. előbb, 378. old.

elébbi országos végzésünkben elkövettük azon hibát, hogy kiszabván a jobbágynak osztályozat szerénti 4, 8, 12, 16 és 22 holdakban illetőségét, azt a földesúr lehető szükségére éppen nem ügyelve kiadni rendeltük; e szerint Sopronban alig lenne helység, mellyben a földesúrnak csak egy arasznyi legelője is maradna. A resolutio — Istennek hála — azon karba tett, hogy ezen hibán segithetünk; segitsünk tehát, különben a felföld tönkre lesz. Az alföldnek könnyű beszélnie,mert 22 holdal kiadva is roppant pusztái maradnak a földesúrnak, de mi a felföldön, kik (Torna követének minapi élénk panasza szerint)[4] majorsági birtokunk nagyobb részét a jobbágyságnak már kiadtuk, most még utolsó talpalatnyi legelőnktül is megfosztatnánk.

Azonban a vitatások ismét csak a körül forogtak, nem volna e jobb mindent, ami 14 nap óta végeztetett, eldönteni, s az előbbi redactio és (a torontáli követ által kiemelt elvekkel javitott) resolutio közt választani.

Borcsiczky ezen alternativára ugyan soha reá nem áll. A resolutiót elfogadni az igaz hogy könnyű, ebben senkinek az esze ki nem ficzamodik, s ám elfogadhatjuk, ha fel akarjuk tenni, hogy a kormánynak több esze van, mint az egész országnak. A redactiónak ellenben csak az lenne következése, hogy miután szerintén a jobbágy illetősége megállapitatott, s ahol ennek minimuma sem telnék ki, ott az előbi gyakorlat meghagyatni rendeltetett; e szerint ahol bő a legelő ott a jobbágyok eddigi használata nagy megszoritásával a földesúr magának pusztákat csinálna; ahol pedig szűk a legelő, ott maradván az eddigi gyakorlat,[5] a földesúr birkái a szűk legelőt tovább is letipornák. Ez gyönyörü alternativa lenne.

Mindezek mellett is a viszalépés annyira sürgetteték, hogy már épen szavazatra tüzetnék, valjon el akarnak e a RR, s ha igen, mennyiben eddigi végzéseiktől állani? Ekkor Andrássy a dolog érdeme iránt nézeteinek a végzésekkel össze vagy nem hangzását egészen mellőzve, a circularis tanácskozások méltóságára figyelmezteté a RRket. — Igy Tarnóczy is. Talán azt gondoljuk, ugymond, igen sokat végeztünk két hét alatt? hogy mivel igen sok, el akarjuk dönteni? Én azt hiszem, keveset végeztünk, de ebből nem következik hogy ami keveset végeztünk, azt is eldöntsük. Ezen visszalépésre sokan mind a két részről hajlandóknak látszanak, mert mindketten attól félnek, hogy ha az úrnak kiszabandó illetőség kérdésébe menünk, veszteni találnak. Azonban meg kell nyugodnunk a többség végzésében, csak a többség végezzen.

Ezen észrevételek következésében a visszalépéstől csakugyan elállottak; s a dolog érdemére térvén, legelőször megállapodtak abban, hogy a kiszabott minimumon alól is lehet legelő, melly egyedül a vonós marhák élelmét fedezheti, erre azonban elegendő; és miután ebben igy megállapodtanak, Bihar követei észrevételeinek következésében eme kérdésre szavaztak a RR:

„Azon határokban, hol a redactionalis mennyiség ki nem jut, de a legelő a jobbágyság azon vonós marháinak élelmére, mellyek az úri szolgálatok teljesitésére s az úrbéri földek mivelésére szükségeskép megkivántatnak, elegendő: a földesurat, ha az urbérin kivül semmi belső vagy külső birtoka nincs, akár volt a legelő használatában, akár nem, a közlegelőnek hanyadrésze illeti?"

[4] Vö. Ragályi Tamás korábbi felszólalásával, 382. kk.

[5] „Ahol pedig nincs, vagy igen csekély a legelő, vagy ahol az urbéri legelő elkülönözése a fentebb jegyzettek szerént meg nem történhet, ottan vagy az előtti szokás fog megtartatni, vagy az uraság és jobbágyok közt szabad egyezésnek leend helye." L.: *Iratok*. III. köt. 496.

Többség szerinti végzés: $^1/_5$-öd résznek minden esetre a földesúr részére fel kell maradni.

Több rendbeli vitatások után, a szűk s még a vonó marhák szükségét sem fedező legelők iránti végzés hasonlatánál fogva az tétetett kérdésbe: mi történik akkor, midőn a redactionalis illetőség ki nem telik, de a jobbágyság vonó marháinak mégis elegendő a legelő, és *az urnak majorsági birtoka van*, ennek aránya szerint részesitessék e a földesúr vagy pedig valami quotta határoztassék? — Szavazat többsége szerinti végzés: Arány szerint részesittessék, ugy mindazáltal, hogy $^1/_5$-öd résznél kevesebbre a földesúr ne szorittassék.

Ez eként elhatároztatván, az lett volna már a kérdés, hogy ahol a redactionalis mennyiség kitelik, ott minő mértékben kell szükségeskép a földesúrnak részesittetnie? — Erre DUBAVICZKY megjegyzé, hogy a most megállapitott végzés a legfelsőbb maximumig megállhat, ugy t. i., hogy ha majorsági birtoka nincs, a legelőnek $^1/_5$-öd részét minden esetre megkapja a földesúr, ha pedig van, arány szerint részesíttessék, $^1/_5$-öd résznél kevesebbe semmi esetre nem szorittathatván; hozzá adván mindazáltal azt az egyet: hogy ha az illetőség a jobbágyságnak megállapitott kolcs szerint kiadatik, akármennyi legyen is a felűlmaradt legelő, az egészen a földesúré legyen.

Ezt a RR szavazat nélkül elfogadták. (Én legalább ugy hiszem, hogy elfogadták, ámbár az alább megírandó kérdés feletti szavazatkor ezt némelyek végzésnek lenni tagadák, következőleg az, ha végzéssé vált e vagy nem? holnap ismét alkalmasint vitatásra kerül.) Úgy látszott tehát, minden kérdés el van már határozva; azonban BUDAHÁZY kérdé a RRket, hogy a majorsági birtok aránya lévén ezek szerint a földesúr részesítésének alapjául vétetve, minő tekintetbe jőnek az irtások, s minőbe az erdők?

PÉCHY FERENCZ ugy hiszi, hogy az elkülönözési perben az irtások kérdése egyszersmind el fog döntetni, s a mint a jobbágyok kezeinél hagyatnak, vagy az úrnak itéltetnek, aszerint fognak az úr majorsági birtokához, vagy az urbarialitáshoz számittatni. Az erdőt pedig meg kell különböztetni, amint t. i. azt maga a földesúr kirekesztőleg használta, vagy pedig a jobbágyokkal egyetemben.

BERNÁTH és KAJDACSY egy követet sem vélnek felhatalmazva lenni arra, hogy küldőinek nemesi birtokában allodialis, vagy curialis, vagy Isten tudja minő különböztetést tegyen, s azt épen resolutio alá bocsássa. Szántotta e a földesúr vagy nem a maga birtokát, az a dolgon nem változtat, mert szabadságában állott felszántani, avagy nem szántani. Az *allodiatura* (majorság) különben is provincialismus, ami egészen más értelmű a Tisza mentén, s más egyebütt. Éljenek tehát a RR azon kifejezéssel, mellyel már előbb éltenek, t. i. *a földesúrnak külső és belső birtoka*.[6]

NAGY PÁL mint máskor mindég, úgy most is kinyilatkoztatja, hogy midőn ő ezen arányt javallatba tette, az 1790-ki küldöttséggel egyértelműleg azon elvre épité véleményét, hogy a marha nyári tartás feltételezve van a téli tarthatással, azaz a föld és rét termésével, s ő csak ezt értette.[7]

SOMSICS emlékezteti, hogy nem csak Sopronrul van szó, hol a mesgyékre ültetett fákon kivül alig van erdő; vannak helyek a Dráva mentében, hol az úrnak birtoka nagyobb részét az erdő teszi. Ha ez bé nem vétetnék az úri birtokba, ő a legelőbül majdnem egészen kirekesztetnék.

[6] L. az előbb szavazásra feltett kérdés szövegében, 392. old.
[7] Vö. Nagy Pál korábbi felszólalásával, 370. old.

Borcsiczky egészen ellenkezőleg gondolkozik, s a somogyi előadásban anomaliákat lát, t. i. az országnak nagy részében a legelő csaknem csupán és egyedül az erdőben van, az erdő tehát *dividenda* és nem *divisor*.[8] Továbbá azt igen jól tudja, hogy Somogyban ugy van az erdő állapotja, amint követ úr mondotta, de ép azért mivel ugy van, hahogy a földesúri földeken, réteken felül még az erdő is *divisornak* vétetik, ennek ellenében a jobbágyság csekély földeinek aránya szerint csak ezerednyi részecskékre szorittatnék. A szónok tehát nem látja ugyan szükségét, hogy a felvetett kérdésről részletesb határozás történjék, ha mindazáltal csakugyan akarnának a RR e részben valamit kifejezni, mondják azt, hogy a proportionalis perekben használandó kolcs ide is alkalmaztassék. — Egyébiránt habár *a földesúri külső s belső birtok* általános kifejezését kivánnák is a RR megtartani, még akkor sem tud olly birót képzelni, ki a közlegelőül használt erdőt, a földesúri allodiaturához számitaná, mert ő az úr s jobbágy közti viszonyokban csak háromféle birtokot ösmér: első t. i. mellyet a földesúr maga használ, 2-ik mellyet a jobbágyok magok használnak, és 3-ik melly közösen használtatik. — A két első lesz a *divisor*, a harmadik pedig *dividendus*.

Ezen előadások következésében a körül pontosultak össze a vitatások, ha valjon szükséges légyen e az *allodiatura* értelmét e helyütt bővebben kimagyarázni, vagy pedig csak általános kifejezéssel élni, s amennyiben netalán e részben szabályosabb meghatározás kivántatnék, azt a proportionalis (arányositó) per felvételének idejére halasztani? És noha ugyan a kérdésben forgó arány tekintete sem a földesúr, sem a jobbágy érdekére nézve valamelly igen nagy veszedelmet magában nem foglalhat, minthogy a fentebbiek szerint nem a legelő kiosztásának kolcsául, hanem csupán a földesúri haszonvétel biztositásául lőn elfogadva, s a belőle eredő következmény is azáltal nagyon korlátozva van, hogy a jobbágy még a legelőnek legnagyobb bőségében sem kaphat többet rendes esetekben 16, rendkivüliekben 22 holdnál, a földesúr pedig az egész legelőnek $^1/_5$-öd részén alól semmi esetben sem szorittathatik, a felvetett kérdés mindazáltal többek előtt nagy részvétre talált, s voxolás utján oda ütött ki a többség akaratja: hogy az allodiatura értelmének szabályos meghatározásába e helyen a RR ereszkedni nem kivánnak, s azon szót a szerkeztetésben nem is használandják, hanem ama már előbb is használt kifejezéssel fognak élni a szerkeztetésben, t. i. *hogy a földes urnak belső s külső birtoka* vétessék arányba az urbarialis birtokkal.

És eddig terjedett mai nap a tanácskozás.

b)

A délutáni üléseket ami illeti, ezek *május 5-ik* és *6-ik* napjain azon oknál fogva nem tartathattak, mivel a reggeli ülések a szokott időn tul terjedtenek. *Május 4-én* azonban délután a particularis sérelmek és kivánatok taglalása folytattaték.

Nevezetesen 26. Beregh vármegyének azon kivánsága, hogy a kormány *Vásárosnamény* és *Ugornya* között a Tiszán hidat épitessen, a fennálló rend-

[8] Tehát a földeknek ahhoz a kategóriájához tartozik, amit fel kell osztani, és nem ahhoz, amihez a felosztást arányosítani kell.

szerben elegendő alapra nem találván, szótöbbséggel kihagyatott.[9] — Ellenben a Mármaros felé Tiszaújlaknak, Namény felől Debreczennek és Vereczke felé Galicziának vezető posta statiók felállitása iránti kérelme ugyancsak Beregh vármegyének, nem különben Árvának is a kebelében felállitandó postajárás dolgában ismételt kivánsága elfogadtatott.

27. Szathmár vármegye és Szathmár-Némethi kir. város között az úgynevezett szathmári hegy s Oroszfalu és Résztelek iránt, nem különben ugyanazon megye és Felsőbánya városa közt Kitz-Bányára nézve fennforgó törvényhatósági kérdések[10] szokottan országos bizottság elitélésére bizatni határoztattak.

28. Bács vármegyének Szabadka, s Ujvidék városai, és a Tiszai Coronalis Kerület[11] ellen ismételve feladott azon sérelme, melly a statera mértéknek s vásári, és utczakövezeti taxáknak önhatalmú meghatározásából ered, elfogadtatván, orvoslása sürgettetni rendeltetett. 29. ugyancsak azon Bács és Verőcze megyék közt a Zsiva szigete iránt fennforgó kérdésben mielőtt itélet hozatnék, a KK és RR az e tárgyban munkálódott országos biztosság irományait előlegesen megvizsgálni határozák.[12]

*

Lónyay zemplényi, s *Bárczay* Mihály abauji követek székeiket elfoglalák. — Érdemes kerületi jegyzőnk, *Dessewfy* megyéjében első alispánnak választatván, követségéről köz sajnálatunkra lemondott, helyébe Temes Rendei követül *Laczkovics* főszolgabirót választák.

[9] Bereg megye a megjelölt helyen átmenő útvonalak országos fontosságával indokolta kérelmét ; hivatkozott a megyét a tiszántúli részektől elválasztó Tisza vizén „sok nehézségekkel és akadályokkal egybeköttetett, hidasokon való késedelmes áltjárásra" s elmondta, hogy a szóban forgó helyen „a hidnak nemlétte miatt, kivált a Tisza vize áradásának esetében, különösen a debreceni Szent György vásárkor a szekerek annyira öszvetolódnak, a hidasba lehető hamarábbi behajtás igyekezetéből, hogy emiatt gyakorta verekedésre s vérengzésre megyen a dolog, a közösülés pedig annyira fennakad, hogy némelly szegény utasok harmadnapig is kénytelenek a révnél várakozni, míg a sor reájok jut". A küldöttség véleményében hivatkozott arra, hogy az 1825/27-i országgyűlés hasonló felterjesztésére a király kedvező választ adott, az intézkedések azonban késnek és ezért felterjeszthetőnek vélte a kívánatot. L.: *Iratok*. II. köt. 161. kk.

[10] A bonyolult ügy lényege az volt, hogy a város az említett helyeken lakó nagyszámú nemtelen lakost ki akarta vonni a megyei törvényhatóság hatásköre alól. Részletes ismertetését l.: *Iratok*. II. köt. 163. kk.

[11] A tiszáninneni koronai kerület Bács megyébe kebelezett öt mezővárosból (Ókanizsa, Zenta, Óbecse, Ada, Szenttamás) és öt kisebb helységből állt. Mária Terézia 1751-i kiváltságlevele létesitette s az először csak a szerbekre érvényes kiváltságok 1774-ben a magyar lakosokra is kiterjedtek. Az 1751 : 7. tc. becikkelyezte. 100 000 lakosa volt az 1840-es években.

[12] A felsorolt tárgyakat l.: *Iratok*. II. köt. 165. kk.

244.

1835. május 7, 8, 9.

Foglalat : A reggeli kerületekben folytatása az urbéri 2-ik kir. válasz taglalásának: faizás, bolt, helységi előljárók választása marad mint volt, uriszéki jegyző kinevezése módosittatik. — b) Délutáni kerületekben a magyarországi megyék egyes sérelmei bérekesztetnek, az erdélyi ügy, az előleges sérelmek és az V-ik Ferdinandi czimzet iránti felirások szerkesztése megrostáltatik. — Dessewffy helyébe kerületi jegyzőnek Török választatik.[1]

a)

Pozsony, május 9-én, 1835.

Azok után, mellyeket mint hosszas tanakodások következményeit az *úrbéri legelő* tárgyában közlöttem, *május 7-én* Marics és Maritz elnökségök alatt tartott kerületi ülésben köz akarat szerint kijelentetett, hogy a tárgy bé van rekesztve, s az úrbéri 2-ik királyi válasz hátralévő részének taglalgatása folytattaték.

Nevezetesen következék a 3-ik t. czikkelynek *a tüzi faizásrol szólló* 4-ik §-a. Az ország Rendei, midőn e tárgyról rendelkeznének, azt végezték, hogy ahol a jobbágyoknak s község szolgáinak az urbér, későbbi elrendezés (regulatio) vagy divatozó szokás szerint tűzi faizás engedve vala, ott ezen haszonvétellel ezentul is ingyen fognak élhetni, t. i. *ubi sylva dominalis in territorio loci adest.*[2] — És ez volt, amit a kir. válasz kitörültetni kivánt.[3] — Ezen kihagyás némellyek által pártoltaték, mert igazságosnak itéltetett, hogy ha valamelly erdőbül az Urbariom által a jobbágyoknak tűzi faizás adaték, azt többé a földesúr oly magános tulajdonnak, hogy azt a jobbágyok haszonvételének semmivé tételével elpusztíthassa, nem tekintheté, következőleg ha elpusztitotta, a jobbágyok kárát új erdő neveltetéssel kipótolni tartozik. — Igy vélekedett különösen Nagy Pál is, aki az eseteknek megkülönböztetésével röviden ismételve mindazokat, mik e tárgyban az előbbi kerületi tanácskozások alkalmakor bőven mondattak. (Lásd 180. és 181. levelimet.[4]) — Ennek ellenében Bernáth megjegyzé, hogy épen nem mindenütt a földesúr pusztitá el az erdőket, mert tömérdek gyarmatok s helység nagyobbitások vannak hazánkban, mellyek az adózó nép által nagyobb részben törvénytelenül kipusztitott erdőkben épültek. Az elpusztítás eszközlőinek kikutatása tehát könnyen olly gyülöletes vizsgálatokra vezethetne, mellyek a spanyol inquisitioval vetélkednének s depopulátiót is eszközölhetnének. — Noszlopy ennek nyomán

[1] A Kossuth által a szám élére kiemelt összefoglalás nem alkalmazkodik pontosan a szöveg rendjéhez : a három felirat szövegének a megvitatása és az új kerületi jegyző megválasztása ugyanis délelőtti ülésben történt.

[2] A kérdés alakulására az első felterjesztésig l. az 1833. ápr. 9-i kerületi és aug. 12-i országos ülés ismertetését : *Országgyűlési Tudósítások.* I. köt. 295., II. köt. 49. kk., az első kir. válasz javaslatainak megvitatását a szept. 16—20. közötti kerületi és az okt. 27—30. közötti országos ülések vitáit : Uo. 526. kk., 646. kk., valamint e kötetben a főrendekkel megismétlődő izenetváltásokat. A rendek által másodszor felterjesztett törvényjavaslatot l.: *Iratok.* III. köt. 497. kk.

[3] A kir. válasz ezzel kapcsolatos állásfoglalását l.: *Iratok.* IV. köt. 24.

[4] L.: *Országgyűlési Tudósítások.* III. köt. 526. kk.

minden okoskodások ellenében czáfolhatlanul állani hitte azt, hogy csak ott lehet tűzi faizást adni, ahol erdő van, ahol pedig nincs, ott nem lehet. — PALÓCZY ezt annyival inkább igaznak vallotta, mivel ha az erdők helyén épített szőllőket, vagy mivelt szántóföldeket ismét erdőkké kellene átváltoztatni, a nádlás egészen hasonló elvek szerint lévén a szerkezetben intézet alá véve,[5] majd az következnek, hogy a kiszárított posványokat is ismét nádasokká kell átváltoztatni. Erre azonban BENE azon különbséget látta, hogy az erdő conservatióját a status gazdálkodás tekintete javasolja s a törvény parancsolja, a nádasokra nézve pedig mind a két tekintet ellenkezőn áll.

Szavazatkor 17 megye, a clerus s Kerületek ellen 30 megye a resolutio el nem fogadására nyilatkozván, a szerkeztés megállott.

Az épületi faizást az ország Rendei csak ott adták meg a jobbágyoknak, hol a határban lévő erdőben annyi épületi fa találtatik, hogy abból az erdei rend sérelme nélkül eladni lehet, ahol ezen beneficium divatban volt, s csak a ház és istálló fedelére, és ingyen csak addig, mig az odaengedett usufructuatio következésében eladás nem jő közbe, az után pedig csak folyó áron.

A királyi resolutio ellenben mind ezen megszoritásokat, és feltételeket mellőzve, az épületi faizás haszonvételét, a jobbágyoknak továbbá is szint azon elvek szerint, mellyek a tüzi faizásra nézve felállittattak, megadatni kivánja, olly móddal: hogy a jobbágyok az urbariom, urbéri resolutiok, vagy eddigi divat szerint gyakorlott épületi faizásuk jó voltában, minden megszoritás avagy bővités nélkül fenntartassanak.[6]

A KK és RR azonban 32 voxal 17 ellen ezt el nem fogadva, előbbi szerkezetök mellett maradtak.

Kivánta továbbá Ő Felsége hogy az extraterritoriális erdők felől rendelkező 5-ik sectio szintén a fent előadott elvekhez alkalmaztassék. De a RR magát az alapot sem fogadván el, még kevésbé fogadták el az alkalmaztatást, — azonban a szerkeztetésben az lévén, hogy extraterritorialis erdőkben, csak azon esetre birhatnak a jobbágyok *tüzi faizással*, ha ez nekiek vagy az urbér béhozatalakor, vagy későbbi rendbeszedés avagy gyakorlat által megengedtetett; igazságosnak találták a RR, hogy ezen feltételek mellett, s a fentebb megérintett korlátok között az extraterritorialis erdőkben nem csak a *tüzi* hanem az *épületi faizás* is meglegyen, vagy is hogy ezen extraterritorialis haszonvételt tárgyazta sectio, nem csak az első, hanem a 2-ik fejezet elveire is kiterjesztessék.

A *makkoltatásrol* szólló 4-ik sectióra, és a Nádlás felől rendelkező 5-ik §-ra nézve csupán a stylisticai világositást javalt a resolutio, a mi szavazat nélkül el is fogadtatott.[7]

A 8-ik §. első részében arról tevén az országos szerkeztetés rendelkezést, hogy az urbéri 3-ik t. czikkelyben elszámlált haszonvételeken kivül más a jobbágyokat nem illetheti, nevezetesen *nec jura nundinarum, fori, telonii, nauli*

[5] A jobbágyok nádhasználati joga felől a III. tc. 5. §-a úgy intézkedett, hogy az megilleti a jobbágyokat mindenütt, ahol eddig az úrbér vagy későbbi rendbeszedés alapján élvezték azt. Ahol pedig a nádast kiszárították, ott a haszonélvezet és a vele kapcsolatos 40 kévés szolgáltatás is elenyészik. L.: *Iratok*. III. köt. 500. kk.

[6] A kir. resolutio ebben a kérdésben ragaszkodott az 1834. aug. 28-i első kir. válasz állásfoglalásához, amelyet a rendek az előző őszi viták során nem vettek figyelembe.

[7] Az elfogadott módosítások országos ülésen is keresztülment szövegét l.: *Iratok*. IV. köt. 47. kk.

exercere poterunt, Ő Felsége ezen szavakhoz hozzáragasztatni kivánja *citra privilegium*. — TARNÓCZY ugy vélekedett: hogy ezen itt elszámlált jusok épen nem tartoznak az úrbéri viszonyok sorába, mert hiszem azokat privilegium nélkül még a földesúr sem gyakorolhatja. Azonban hamár csakugyan emlittetniök kell, káros lenne a resolutiót el nem fogadni, különben lehetne ember, aki ugy magyarázná a szerkeztést, hogy ezen jusokra még privilegiumot sem nyerhetnek a községek. — Ezen nézet következésében szótöbbséggel a kir. válasz javallata erre nézve is elfogadtatott.

Következett immár a *bolt jusnak* köz tudomás szerint a két tábla között unalomig vitatott kérdése.[8] Erre nézve Ő felsége *ad antevertendas quae ex illimitato fornices aperiundi et excensuandi jure, subditis indiscriminatim addicto, sublatoque praevio Dominii indultu enasciturae praevidentur perplexitates*, felszóllitja a RRket, hogy az osztályozat eránt is ujabban tanácskozzanak.

MARCIBÁNYI, BERNÁTH, SOMSICS, TARNÓCZY, BŐTHY lágyabban keserűbben szemrehányást tőnek a kormánynak, hogy ő volt az, aki előbbi resolutiójában felszóllitá a RRket, ne taszítsák a kereskedést, s vele összekötött nemzeti szorgalmat a földesúr önkényének alája, s tegyenek a Banatus példájára valamelly intézkedést. A RR ezen felszóllítás nyomósságát érdeme szerint méltatván tettenek,[9] s most a kormány ő, ki maga volt az első inditó, inditványától csufosan megszökött. Mit a szóló követek anyival inkább fájlalnak, mentől világosabban szembeötlik, hogy a kormány igazságos czélzatán néhány olygarchák érdeke diadalmaskodott, s ennek látszatik a resolutio hódolni. Lám a legelőnél, faizásnál lelkesen fellépett a kormány az adózó nép mellett, mert ebből az olygarchákra keves teher háramlik, minthogy az ő jószágaik többnyire már regulázva vannak; ellenben ismét az olygarchák azok, kik a boltot, mellyet egy törvény sem mond földesúri jusnak, magokhoz ragadták, s itt az ő érdekök jövén egy kissé ütközésbe, készebb volt a kormány tulajdon inditványától megszökni, mint ezen oligarcháknak sem törvényes, sem igazságos érdekét megilletni. Reménlik azonban, nem fognak a RR hasonló nézeteknek hódolni s szerkeztetésök mellett (ha már csakugyan kell a bolttul valami taxát fizettetni) különösen a subarendálásra nézve is megállanak, mivel e nélkül a bolt jus egy pipa dohányt sem ér, mert a földmivelő nem fog maga boltban ülni, hanem onnan veheti csak ezen jusnak hasznát, hogy szobáját másnak bérbe adhatja.

Szavazván a RR e kérdés felett: *marad é az előbbi szerkeztés, vagy módosittatik?* 26 megye s a Kerületek szavával 23 megye s az Egyházi Rend ellen az előbbi redactionak szórul szóra megtartása határoztatott.

Május 8-án a délelőtti kerület kezdetével megrostáltattak azon felirások és izenetek javallatai, mellyek 1. *Erdély ügyében*, 2. az iránt, hogy Ő Felsége mint magyar király *V-ik Ferdinánd nevezettel éljen*, 3. *az előleges sérelmek tárgyában* már egy pár hetek előtt elhatároztattak,[10] de a közbejött úrbéri resolutio folytában felvett legelő kérdésének huzamos vitatása miatt maiglan

[8] A kérdés korábbi kerületi és országos vitái után — vö.: *Országgyűlési Tudósítások*. I. köt. 306. kk., II. köt. 70. kk., 541. kk., 658. kk. — a főrendekkel való sokszoros izenetváltás során — l. e kötet megfelelő helyein — ez a kérdés az egyik azok közül, amelytől a főrendek a legtovább megtagadták hozzájárulásukat.

[9] L. erre a szept. 22-i kerületi ülés vitáit: *Országgyűlési Tudósítások*. III. köt. 541. kk.

[10] A három kérdés vitáját l. előbb, 323. kk., 342. kk., 341. kk.

meg nem hitelesittethettek. — A javallatok ugy, amint PALÓCZY által tollra vétettek, kevés változtatással megállapittattak.[11]

A 2-ik tárgynál PÉCHY FERENC nem kivánt azon váddal élni, hogy a királyi levelekben 1-ső Ferdinánd czimzet használtatik, minthogy ő erről bizonyost nem tud. Ezen ellenvetést a RR köztudomása megczáfolá, BŐTHY pedig imigy szóllott: Mentől inkább megkivánhatjuk az ország fő törvényszékétől, hogy hazánk törvényes függetlenségét szem elől ne veszítse, annál inkáb fájlalhatjuk, hogy a Királyi Tábla mindjárt kezdetben, midőn Ő Felsége még sem 1-ső, sem 5-ik Ferdinánd nevezettel nem élt, az 1-ső Ferdinánd czimet minden irományaiban s hivatalos pecsétjében önként, s előzőleg elfogadta. Azt ugyan jól tudom, hogy Wallis midőn financzminister volt öt forintból egyet csinált,[12] de azt soha sem reménlettem, hogy a Királyi Tábla ezen devalvatio systemáját magáévá tegye, s az ötöt szintén egyre szállitsa.

Az előleges sérelmeket tárgyazta felírás taglalatánál ZMESKÁLL megujitá alkalmas helyütt küldőinek azon kivánatát, hogy a jelen országgyülése szétoszlattassék,[13] s ennek következésében nem akart megegyezni, hogy Ő Felségének első k[egyelmes] rescriptumában foglalt azon nyilatkozása, miszerint *e jelen országgyülése szakadatlan folytatásával* a megholt Fejedelem által kitüzött czélt eszközöltetni kivánja,[14] hálásan emlittessék. — Árva követének ezen megjegyzése tekintetbe nem vétetett.

Ezek végzetével, mielőtt a napirenden lévő úrbéri resolutio taglalása folytattatnék, köztiszteletű s érdemes volt kerületi jegyzőnk DESSEWFFY helyébe (aki Temesben első alispánnak választatván követségéről lemondott) TÖRÖK GÁBOR aradi követ közfelkiáltással kerületi jegyzőnek választatott, s tisztének teljesitését az *urbér tárgyában* azonnal meg is kezdette.

Következett itt a 4-ik t. cz. 5-ik §-ussa iránt tett ama észrevétele Ő Felségének, melly szerint jováhagyja ugyan, hogy midőn a földesúr a robottokat saját hasznára vagy más kibérlett jószágainak mivelésére nem fordithatja, s netalán másnak különösen haszonbérbe adni kivánná, akkor szabad választására bizassék a jobbágyoknak, valjon a kijelelendő úri munkát annak kinek bérbe adatott, végezni, vagy pedig egy napi igás munkát 20 xral, a gyalog munkát 10 xral számitva a földesúrtól megváltani akarják,[15] óhajtaná mindazáltal Ő Felsége, mondatnék ki világosan e törvényben azon határ idő, melly alatt a földesúr jobbágyait arról, hogy munkáikat bérbe adni szándékozik, értesiteni, ezek pedig a törvény által engedett szabad választásuknál fogva akaratjokat kinyilatkoztatni tartozzanak.[16] Ezen javaslat helyes voltát a RR köz értelmüleg elfogadták, s határidőül szó többséggel 30 napot határoztanak.

Szavazat közben BERNÁTH kérdésbe tevé, hogyan értetik eme választási szabadság (optio), ugy e, hogy egész községek, vagy a földesúrnak egy helységbeli minden jobbágyai együtt válthatják meg robotjaikat, vagy a többséghez

[11] A három felirat országos ülésben elfogadott szövegét l.: *Iratok*. IV. köt. 32. kk., 35. kk., 39. kk.

[12] Wallis gróf volt a szerzője az 1811. febr. 20-i devalvationalis patensnek, amely a papírpénz értékét egyötödére szállította le.

[13] Zmeskál korábbi hasonló indítványát l. előbb, 74. old.

[14] Vö. a 236. old. 2. jegyzetével.

[15] A kérdéses pont ilyen alakulásának történetére l.: *Országgyűlési Tudósítások*. III. köt. 551. old. 38. jegyzet.

[16] Vö.: *Iratok*. IV. köt. 25.

tartozik magát a kisebb rész alkalmaztatni, vagy pedig minden egyes jobbágy egészen függetlenül gyakorolhatja a választási szabadságot? MARCZIBÁNYI s PÉCHY FERENCZ a földesúri haszonvétel aggodalmától vezéreltetve az elsőbb nézetet védelmezék. Ellenben KAJDACSY a megváltás szabadságát minden egyes jobbágyra értette, s ezt már királyi hozzájárulással is megerősitett országos végzésnek lenni állitotta, mert nem mondatik a szerkesztésben, hogy *liberum erit Communitatibus* hanem *liberum erit subditis.* —[17] Igy vélekedtek RAGÁLYI s BŐTHY is, meg lévén győződve, hogy ezen törvényes szabadság gyakorlatát egész községekre szorítani, vagy a többség kéje alá vetni, annyit tenne, mint semmit sem tenni; ami annyival inkább ellenkeznék a RR szándékával, minthogy az V-ik t. czikkelyben még a teljes megváltás szabadságát sem kivánták soha egész Communitásokra szoritani.[18] — Szavazatkor csupán Gömör, Trencsin, Liptó, Pest, Árva s Thurócz, összesen 6 vármegyék szavaztak arra, hogy a kérdéses szabadság in concreto értessék; az igen nagy többség végzése szerint tehát nyilván ki fog a törvényben tétetni, hogy ezen optio szabadsága minden egyes jobbágyot tetszése szerint megilleti.

Ugyan ezen §-nak a késedelmes vagy nyakas jobbágy dupla munkávali büntetéséről szólló 6-ik sectiója iránt, némi világositó stylisticai modositást javalván a resolutio, az elfogadtatott.

Az urbéri kötésekről (1834. 10-ik december után eléggé csonkán)[19] alkotott V-ik törvényczikkelyt Ő Felsége egészen elfogadta, csupán a IV-ik §-hoz ezeket kivánja ragasztatni: *Contractuali tractamento, ubi urbarium realiter introductum nunquam fuit, deinceps etiam relate ad quasvis contractuum species locum habituro.* S ennek következésében ez 1-ő §-hoz is, melly azt mondja hogy a különben kérdésbe soha sem vonható régi kötések mellyek az urbéri rendszabás béhozatalát megelőzték, vagy ekkorig urbéri uton megállapitattak, a mennyiben bizonyos feltételekhez lennének szabva, csak ezek elmúltával lesznek a törvény utján felbonthatók, a következőket csatoltatni: *In respectu subsequi tractamenti re interea integre servata, provisione §-o 4-o stabiliter* (lásd a fentebbi sorokat) *observanda.*

Eme királyi javallatnak elfogadása BÜK, PÉCHY JÁNOS és MARCZIBÁNYI által elleneztetvén, SOMSICS és BEZERÉDY által pedig pártoltatván, szavazatra tűzetett, s csupán Nyitra, Trencsin, Vas, Nógrád, Abauj, Szabolcs és Borsod ellenezvén a nagyon jótékony rendszabást, az nagy többséggel elfogadtatott.[20]

Május 9-én délelőtt még mindég Marics és Maritz elnökségök alatt az urbér tárgya lévén napirenden, legelőbb ZARKA köziratra bocsájtás végett felolvasá a legelőt tárgyazta végzések szerkezetét, — utóbb pedig a resolutio taglalata folytattatván, következett a *VI-ik t. czikkely*, mire nézve Ő Felsége most sem akart megegyezni, hogy a helységek előljáróinak választására minden

[17] A törvényjavaslat e mondatának latin változata igy hangzik: „... liberae subditorum optioni relinquitur, num designandas operas dominales illi, cui elocatae sunt, perficere, aut vero singulas jugales a xris 20, manuales autem a xris 10 a domino terrestri reluere velint?" L.: *Iratok.* III. köt. 512.

[18] Az V. tc. később elbukott 2. §-ában valóban nem a jobbágyközségek, hanem maguk a jobbágyok nyertek volna jogot arra, hogy szolgáltatásaikat megváltsák. (*Iratok.* II. köt. 530.)

[19] Az örökváltságot megbuktató dec. 10-i országos ülés ismertetését l. előbb, 23. kk.

[20] A szóban forgó §-okon igy eszközölt változtatásra vö. a §-ok régi szövegét és az országos ülésben is jóváhagyott módositásokat: *Iratok.* III. köt. 519. kk., IV. köt. 61. kk.

helybeli lakos közvetetlen választási szabadsággal birjon.[21] — A KK és RR ellenben LUKA észrevétele szerint a bíróválasztási just egyenest személyes jusnak tekintvén, 27 voxal 15 ellen, előbbi szerkeztésök mellett most is állhatatosan megmaradtak.

Az ur s jobbágy közti viszonyokban itélendő úriszéknek — a *VII-ik t. czikkelyben* foglalt elrendezését ugy, amint a RR által javaslatba tétetett,[22] Ő Felsége elfogadta, csupán az úriszéki toll vivő iránt nem egyezvén meg az országos inditványal. Az ország Rendei ti. azt végezték, hogy a jegyző tisztét teljesitendő személyt, maga az úriszék fogja szótöbbséggel saját tagjai közül kijelelni. — Erre Ő felsége igy szóll : „Siquidem ex electione Notarii per Sedem Dominalem toties quoties et de casu in casum suscipienda gravem in administranda subditis justitia remoram consequi posse, vel inde satis in aperto sit, quod ad eandem quoque majoris saepe et molis et indaginis occurrant negotia, debitam anteactorum notitiam, et continuum usum requirentia, DD. perinde Status et OO. relate ad Sedis D[omi]nalis notarium provisionem intento scopo, justitiaeque debite administrandae magis congruam proponant."[23]

Mielőtt a szerkeztésnek lehető módositása szőnyegre kerülne, tudni kellett, valjon nem kiván e a többség a redactio mellet változtatás nélkül megmaradni ? — E kérdés tehát szavazatra tűzetvén, a jelen volt 46 megye közül (minthogy Sopron, Baranya, Bács és Szepes jelen nem voltak) 23 megye a szerkeztetésre, és szinte 23 megye módositásra szavazott ; de a királyi városok szokottan nem szavazván, az Egyházi Rend pedig és a Jászkun kerület szintén módositásra nyilatkozván, az elnökség ezt végzésnek jelentette. — Eszerint a módositás miném ű sége kerülvén tanácskozás alá, NOSZLOPY utasitása következésében javallatba tevé, hogy a jegyzői tisztet az uradalmi ügyész teljesitse, de birói szavazattal ne birjon. BORCSICZKY ezt kész volt elfogadni azon hozzátétellel, hogy a tanúk meghitelése alkalmával jelen ne legyen.

BEZERÉDY : Ámbár módositás határoztatott, reménli mégis, nem fogja a többség akarni, hogy az uradalmi ügyész, ki a földesúr mellett allegál, helyzetének érdekéből folyó nézeteit a per előadásába s az itélet tételbe átvigye, ő informálja maga részére a biróságot, ő tegye fel az itéletet, s ő exerálja mind azon befolyást, mellyet az előadó jegyzőnek tagadhatatlanul exerálni kell. Különben roppant messziségre távoztak volna a KK és RR azon nézetektől, mellyek által az úr s jobbágy közti viszonyok elintézésében mindekkorig vezéreltettek. Vegyék a KK és RR a jobbágyság helyzetét szivökre, s ha már természet ellen annak birósága alá vetették, ki a perben ellenfél gyanánt áll, ne fosszák meg legalább azon utolsó garantiától, mellyet a független jegyzőben véltek feltalálni, és ne törüljék el in praxi mindazt, mit in theoria igaznak lenni vallottak.

ANDRÁSSY ellenben épen nem látja, minő aggodalmat szerezhet az igazság helyes kiszolgáltatására nézve az, ha az uradalmi ügyész fogja a jegyző tisztét teljesíteni. Hogy a sokszor igen bonyolodott kérdésekben az ante-

[21] A kérdés korábbi vitáira l.: *Országgyűlési Tudósítások*. I. köt. 354. kk., II. köt. 176. kk., majd az első kir. válasz módosító javaslata után III. köt. 566. kk., valamint e kötetben 9,69. kk.

[22] Az úriszékről szóló VII. tc. gyökeres átalakitására l. a kérdés meg-megújuló vitáit e kötetben a tárgy többszöri előkerülése során, a két törvényjavaslat közötti különbségre vö. a korábbi és újabb szöveget : *Iratok*. I. köt. 537. kk., III. köt. 527. kk.

[23] L. jelentéktelen különbséggel : *Iratok*. IV. köt. 26.

actákkal ő leginkább ösméretes, azt tagadni nem lehet ; a tanuk hitelesitését (ha már csak ugyan szükségesnek tartanák a RR) el lehet tőle venni, ellenben az itélet tollra vételénél nincs mitől tartanunk, mert a jegyző, kivált ha birói voxal nem bir, csak azt teszi fel, mit a bírák végeztek, s még azt is a bíróság vizsgálata alá terjeszti ; a pernek elolvasása pedig olly csekély tekintetű dolog, hogy azt akárki megteheti.

MADOCSÁNYI kivált ezen utolsó állitás czáfolásába ereszkedett. Ha, ugy mond, ez olly igen csekély dolog, akkor kár miatta külön jegyzőt rendelni, azt az úriszéknek akármelly tagja is végbevihetvén; a szónok azonban ezt csekélységnek épen nem tartja, s ugy hiszi, hogy kivált olly itélőszéknél, hol nincs meg a per külön példányban minden biró előtt, s melly csupán egyszeri felolvasásból itél, igen sok függ attól, miként adatik elő valami. Érzették ezt sok mívelt nemzetek, s épen ezen oknál fogva hozták bé a szóbeli perlekedést. De ha csakugyan azt hinné valaki, hogy aki egy bizonyos perben mint ügyész dolgozik, kit egyik félhez a kötelesség érdeke csatol, az igazságnak koczkáztatása nélkül ugyanazon perben jegyző is lehet, álljon reá, hogy a jobbágyokat védő tiszti ügyész teljesitse a jegyzői tisztet ; mert ha csak az anteacták ösmérete az, ami e részben megkivántatik, ezen tulajdon kétség kivül a tiszti ügyészben is szint azon mértékben feltaláltatik. A szólló követ azonban úgy kivánja a szerkeztést módositani, hogy a jegyzőt a földesúr nevezhesse ugyan ki, de fiscalisát vagy tisztjét ne nevezhesse.

BŐTHY : Nem tud egy tárgyat a sokszor és sokat vitatott urbariomban, melly annyi phasisokon ment volna keresztül, mint az úriszék. Közönségesen hibásnak elösmért régi alakja egészen megmaradt, s ha még ezen végső garantiát is elvesszük, nemcsak javitást nem adánk a jobbágyoknak, de biztositást sem. Azon állitást, hogy mindegy, akár ki olvassa el a pert, a szónok merőben tagadja. Semmi sincs, ami olly hatással lenne a hallgatókra, mint az előadás. Ám bizzuk tulajdon azon egy előadást kettőre, s kérdjük meg a hallgatókat, mellyik tett meggyőződésökre nagyobb bényomást, az e, aki szunnyadozó érdekkel álmosan fut végig az actákon, vagy az, aki lelket tud önteni a holt szavakba, munkás erőt a nyomós gyámokokba, s aki alkalmas helyütt fel tudja a szunnyadó figyelmet ébreszteni ? Igy van ez mindenütt és mindenben, a játékszintől az Isten házáig, s csak a legszentebb helyről, az igazság szolgáltatás asztalától kivánjuk e azt számkivetni ? vagy az előadásnak roppant hatalmát részrehajló kezekre bizni ? — Ehhez NAGY PÁL (időközben megérkezvén) azt adá, hogy a részrehajló referens nemcsak gyengítni képes egyik fél előadásának nyomosságát s erősítni a másikat, de egy kevés ügyesség mellett még mást is képes olvasni, mint ami irva van.

BERNÁTH : Annyi tömérdeket hallott már e teremben az úriszékek minden oldali hibáiról mondatni, miszerint ha nem hozta volna is magával a czáfolhatlan meggyőződést, lehetetlen vala meg nem győződnie, hogy az egész úriszék semmire való gyalázatos intézet, mellyen még javitani sem lehet, mert nemcsak minden tagja rossz, de rossz még azon hely is, ahol összeül. A szónok rossznak tartja az előlülőt, rosszaknak a birákat, kiket a földesúr hiv össze, rossznak a kastélyt, hol az itélet hozatik, rossznak a tiszttartót, aki végrehajtásra kiküldetik. Ezen minden részeiben rossz és semmirevaló intézeten a jegyző, akárki legyen is, nem sokat segít, s a szónoknak csak abban van minden reménysége, hogy miket az intézet semmirevalóságáról egyszer másszor mondottunk, a gyakorlat mindazokat megigazolván, az egész nemsokára összedől.

MARCZIBÁNYI azonban azt a thesist védelmezé, hogy miután a királyi válasz értelmében a többség módositást határozott, a módositók kétségkivül mindnyájan azon értelemben szavaztak, hogy az uradalmi ügyész legyen az úriszék jegyzője. — Ezt LUKA tagadta, ő maga is módositásra szavazott, de olly értelemben, hogy az uradalmi ügyész csupán a jobbágyok magános ügyeiben vigye a tollat, azt úrbéri perekre nézve pedig mindég a vármegye nevezzen ki notariust. — HERTELENDY KÁROLY magának a kir. válasznak fent idézett szavaival megmutatá, hogy Ő Felségének sem volt szándékában az uradalmi fiscust úriszéki jegyzőnek kivánni. Minek erősségeül PALÓCZY emlékezteté a RRket, miként az első kir. resolutio maga felszóllitotta az ország Rendeit, hogy az úriszékekbe idő jártával bécsuszott hibák orvosoltassanak.[24] Továbbá köztudomás szerint a kormány kevés évek előtt körparancsot bocsájtott, hogy urbéri perekben az uradalmi fiscalisok tollvivők ne legyenek s ezen rendelése mellett, több megyék remonstratiója ellenére is megmaradott. Nem lehet tehát képzelni, hogy most egyenest ellenkezőt kivánhatna.

Ezeknek következésében ily renddel tétetett a kérdés szavazatra:

1-ör: Lehet e az uradalmi ügyész vagy tiszt az úriszéknél notarius? — 28 megye s a Kerületek voxával 18 megye s az Egyházi Rend ellen végzés: *Nem lehet.*

2-or: Ha ez nem lehet, a vármegye nevezzen e jegyzőt az úriszékre, vagy maga a földesúr? 26 megye s az Egyházi Rend voxával 21 megye s a Kerületek ellen végeztetett: *hogy a földesúr nevezzen.*

3-or: Az úriszék tagjai közül tartozik e nevezni, vagy mást is nevezhet? — Végzés nagy szótöbbséggel: *Mást is, aki törvényes kifogás alá nem esik.*

4. Minthogy azonban szavazat közben a többség feltételül kötötte ki, hogy a jegyző birói szavazattal ne birjon, másrészről pedig Ő Felsége által is jóváhagyott állapodás, hogy az úriszéki birák számszerint ötnél sem többen, sem kevesebben nem lehetnek, (t. i. az elnök, két közbiró, s a szolgabiró s esküdt,) nehogy ezen két határozás ütközésbe jöjjön, ujabb szavazattal az rendeltetett, hogy az úriszék 5 tagjainak voxal birni kelletvén, a tollvivő pedig birói szavazás jusával fel nem ruháztathatván a földesúr nem választhat jegyzőt az úriszék tagjai közül, hanem ezeket birói foglalatosságuknál meghagyatván, kifogás alá nem jöhető más személyt tartozik ezen kötelesség teljesitésére kinevezni, s az voxal nem birand.

És eddig terjedett mai nap a tanácskozás.

b)

A délutáni kerületeket ami illeti, ezekben *május 7-ik és 8-ik* napjain folyvást a magyarországi megyék egyes sérelmei valának napi renden. Nevezetesen

№ 30. Győr vármegye panaszkodik Győr városának magistratusa ellen, hogy a kebelébeni nemesek házaiba katonát szállit.[25]

[24] A VII. tc. első szövegének bevezetésével kapcsolatban állapitotta meg az 1834. aug. 28-i kir. válasz, hogy „. . . emendatio et sublatio naevorum, si qui circa sedes dominales irrepserunt, caeteroquin partem agendorum praesentis diaetae constituat . . .” L.: *Iratok.* III. köt. 46.

[25] A megye „jövendőbeli tökélletes biztositás okáért kivánja világos törvény által szoros fenyiték alatt elhatároztatni, hogy a kir. városokban lakozó nemesek tulajdon házaiktól se katona tartással ne terheltessenek, sem háló pénzzel magokat megváltani ne

ZÁNTHÓ (Győr városa) e tárgyat az adó biztosi munkálat körébe[26] utasittatni kérte, s HERTELENDY KÁROLY által támogattaték, ki a katona szállásolás terhét reális tehernek tekintvén, az 1715 : 43. czikkelyre[27] hivatkozik annak bizonyságaul, hogy a kir. városokbani nemesek, városi házaiktól s földjeiktől járó mindennemű közterheket általában viselni tartoznak; világos törvény pedig nincs melly katonatartást ezen terhek közül kivenné. Midőn tehát egyesülést kivánunk, ne tulajdonitsunk magunknak olly szabadságokat, mellyek a városok többi lakosait szerfelett nyomván, inkább szakadásra, mint egyesülésre vezetnek.

KAJDACSY ellenben a katonatartást egyenest személyes tehernek tekintvén, hivatkozik az 1547 : 78. czikkelyre, melly a királyi városokban lakó nemeseket a személyes terhek alól kiveszi;[28] kinyilatkoztatván egyszersmind, hogy a nemeseknek ilyes adózói terhek alá vettetését valamint most, úgy az adó biztosi munkában is, és minden alkalommal ellenezni fogja.

Akik Győr városát támogaták (mint VÁGHY, BÖTHY, TARNÓCZY) legfőkép azon szempontbul indultak, 1. hogy a katonatartást nem lehet egyedül személyes tehernek venni, mert a nemesi curián lakó nemtelen ember nem tart katonát, ellenben a jobbágytelken lakó nemesek sokhelyütt (p. o. Pozsony v[árme]gyében) nincsenek eme teher alól felmentve, s végre a királyi városokban is házzal járó tehernek tekintetik, s azon polgár, akinek háza nincs, katonatartásra nem kénszerittetik. 2. A nemesség privilégiumánál fogva kivánhatná, hogy ezen teher alól a kir. városokban ment legyen; privilegium est strictissimae interpretationis, már pedig egy világos törvényünk sincs, melly ezen szabadságot felállitaná, s azért 3. elegendő kimélésnek nézhetni, hogy a kir. városok (ahol t. i. szokásban van a nemeseknek ezen terheltetése) nem kivánják a nemes házbirtokosoktul e kötelességnek természetbeni teljesítését, hanem bizonyos taxával megválttatni engedik. És miután világos törvényünk nem lenne, a szokás pedig nagyon különböznék, addig, míg e kérdés az adó biztosi munkálatban gyökeresen elintéztetik, az eddigi gyakorlatot sértetlen kell megtartani.

E felett ismét vetélkedés támadt Győr vármegye s Győr várossa között, a szokást mind a ketten magok mellett harczolni követelvén, s SZÜCS, Győr városának tettét ujabb időbeni erőszakoskodásnak, SZÁNTHÓ ellenben régi gyakorlatnak állitván.

PALÓCZY azonban a gyakorlatra nem kiván tekinteni; Jósef császár ideje óta sok alkotmány sértések jöttek közbe, s nem olly régi történet, hogy a megyék minoritásának kellett a többség törvénytelen factuma ellenére

---

köteleztessenek". A küldöttség úgy ítélte meg, hogy „az eddig gyakorlott szokásnak a város által lett önkényes megváltoztatása forog fenn e panaszban s ezért szükségesnek tartotta megkérni a királyt arra, „hogy addig is, mig a nemeseknek a városok eránt való kiváltságos helyzete a Rendszeres Munkálatok megvisgálásakor elintéztetni fog, a városoknak azt, hogy az e részben fennálló és törvényeinkkel öszvehangzó szokásokat magok önkénye szerint megváltoztassák s felforgassák, meg ne engedni méltóztassék". L. *Iratok*. II. köt. 167. kk.

[26] A Contributionale-Commissariaticum Operatum a harmadik volt a tárgyalásra kerülő munkálatok sorában.

[27] Az idézett tc. 5. §-a előírta, hogy a katonaság köteles tiszteletben tartani a beszállásolástól való mentességet a várakban, kastélyokban nemesi udvarokban, paplakokban, iskolákban stb., a városokban lakó nemesek házairól nem tesz külön említést.

[28] Nem az idézett, hanem az 1647 : 78. tc. szabályozza részletesen a városban lakó nemesek viszonyát a városi hatósághoz.

alkotmányunkat feltartani.[29] De ki merné állítani, hogy ama törvénytelenségek szokás erejével birhatnak ? Régi törvényekre is hasztalan e részben a hivatkozás. Lehet ugyan ilyeket idézgetni a két első Ferdinánd s Leopold zavaros időszakából, midőn nyomatott a nemesség s emeltettek az akkoron kedves kir. városok. De megváltoztak az időnek napjai, felébredt az udvar, és fel a nemesség, és megalkoták az 1681 : 10. törvényt, melly ama régebbieket eltörli s még a reájok hivatkozásra is tilalmat mond.[30] Aztán ha kérdeztetik, hol van a nemességnek eme kiváltsága megirva ? felelet : azon Aranybullában, mellynek teljesitésére minden király megesküszik, s melly szerint még maga a király sem szállhat erővel nemes ember házához.[31] Van egyébiránt a dolognak politicai oldala is, és a szónok erősen meg van győződve, hogy a kir. városok inpolitice cselekszenek, midőn a nemeseket magoktul elidegenitik, mert szomorún fogna állani virágzásuk, ha törvénytelen terhelgetéseik miatt a gazdagabb nemesek a városukbul kitakarodnának.

Ezek következésében Győr vármegye sérelme nagy szótöbséggel elfogadtatott.

(Folytatás jövő levelemben.)

245.

1835. május 7, 8, 9, 11, 12, 13.

Foglalat : a) [I.] A délutáni kerületekben a megyék részes sérelmei bérekesztetnek. [II.] Verőcze, Szerém s Posega megyék, ugy Buccari sérelmei a horvátországiaktól külön választatnak, s ezek is bevégeztetvén, a kir. városok sérelmei rostáltatnak. — b) Délelőtt az urbéri (2-ik) kir. válasz felett a kerületi tanácskozás bérekesztetik.

a)

Pozsony, május 12-án, 1835.

Folytatása *a megyék egyes sérelmeinek*, mellyek a *május 7-ik, 8-ik és 9-ik* napjain tartatott *délutáni* kerületi ülésekben kerültek tanácskozás alá.

31-ik szám alatt Győr vármegye panaszkodik, hogy magtalanul elhalt nemes Szarka Dániel után Győr városában maradt értéknek a városi magistratus által történt elfoglalása alkalmával közbejött kegyetlenkedések s kicsapongások[1] megfenyitésére büntető pert rendeltetvén indíttatni, az udvari Cancel-

[29] Az utalás kétségtelenül az 1823. évi megyei ellenállásra vonatkozik, amikor az ország megyéinek többsége valóban nem állott ellent a kormány törvénytelen fellépésének az adószedés és újoncozás terén.

[30] Az idézett tc. megújítja mindazokat a törvényeket, amelyek a nemesi kiváltságokat tartalmazzák és kimondja, hogy „quae hactenus . . . contra eadem iura et libertates regni facta fuissent, illa omni vigore et efficacia careant, et nec in iudiciis, nec extra in exemplum trahantur".

[31] Az Aranybulla 3. cikkelyében ígéri meg a király, hogy hivatlanul nem száll a nemesek házába, vagy falujába.

[1] A panasz szerint az elhalt után maradt házakat és más értékeket annak osztályos atyafiától a városi magistratus 1831 okt. 4-én „borzasztó kegyetlenséggel, több nemes személyeknek s cselédjeiknek veszedelmes összetagolási, némelyeknek kötözve volt hurczoltatási, némelyeknek hosszabb idejü tömlöczözése mellett" foglalta el. L.: *Iratok.* II. köt. 168.

laria ennek elitélését delegatum bíróságra bizta. — Melly ebéli rendelése az udvari Cancellariának a törvénykezés senki kedveért nem háborítható rendének sérelmét foglalván magában, a panasz köz értelemmel elfogadtatik.[2]

32. szám. Bihar vármegye tapasztalván, hogy olly helyeken, hol eredetileg görög nem egyesült vallásúak laktak, későbben ha az egyesültek száma a nem egyesültekét csak eggyel is felülhaladja, ezek az általok épitett és használt templomtól megfosztatnak, ezen visszaélés meggátlására törvényt kiván alkottatni olly világos kitétellel, hogy ha valamelly helység lakosinak nagyobb része jószántából vallását megváltoztatná, a helybeli templomot el ne foglalhassa, hanem csak általa épitendő uj templomban tarthasson isteni szolgáltatot, hahogy fiókegyház gyanánt más parochiához nem kapcsoltathatnék. Az előbbi valláson maradottakra nézve pedig az illető világi és egyházi törvényhatóságok egyetértőleg határozzák el, hogy azok továbbá is parochiát vagy filialist képezzenek.[3]

Ezen kivánat ellen ugyan senki sem szollott, Török mindazáltal igazságosnak vélte, hogy a község köz költségén épitett templomnak birtokában maradandók a másik résznek költségeit aránylag visszafizessék. E kérdés felett némi vitatások támadtak. Voltak, kik a templomokat a vallás tulajdonának lenni álliták, olly értelemben t. i., hogy míg vannak a községben ollyanok, kik eredeti vallásukban megmaradván a templomnak hasznát vehetik, addig azt tőlök elvenni nem lehet, minthogy az épitőknek bizonyosan nem volt szándékában más vallásúak számára templomot épiteni ; az alapitók czélzatának pedig, míg csak haszonnal s józan következéssel lehet, teljesittetni kell, amint ezt a fundatiók gyakorlatban is bizonyitják, mellyek azért, hogy valamelly alapitónak maradéki más vallásra tértenek, az alapitó által kijelelt czéltól elvonatni nem szoktak. — Másrészről ellenben czáfolatul mondatott, hogy a templomoknak mint isteni szolgálat helyeinek rendeltetése nem a puszta kőfalak használatlani fenállásában, hanem a község lakosinak használatában állván, azokat nem a vallás, hanem az emberek tulajdonának kell tekinteni, s az Isten tiszteletére aként fordítani, mint a lakosoknak vallás változtatás által változó szüksége hozza magával, különben a községi lakosok kisebb száma a többséget némileg kényszeritené, hogy előbbi vallásában meggyőződése ellenére inkább megmaradjon, mintsem meggyőződését követve, az isteni szolgálat módjainak hijánya miatt, a vallásnak malasztjait nélkülözni kénteleníttessék (melly gyámok ugyan megfordítva a másik részre is állani mondatott).

Ezen vitatások között azonban szembeötlőleg kitetszett, hogy az elvek, mellyek vitattattak, észlegi egész kiterjedésökben felvéve mindkét részről olly következményekre vezérelhetnének, mellyek az előzmények czélzatát messze haladhatnák. Amint tehát gyakorlati életben ezen elvek alkalmaztatásának a lélekösméret szabadságából következő türelem s kereszténi szelidség által mérsékeltetni kell, ugy másrészről jónak itéltetett, a Bihar vármegyei specificus feladást egyedül a kérdésbeni eset részes (particularis) szempontjából tekinteni. Igy tekintve pedig különös visszaélések fedeztettek fel, mellyek a görög nem egyesültek téritésében divatoznak. Történt t. i.,

[2] A rendek csak a küldöttség javaslatát hagyták jóvá, amely törvényekre való hivatkozással pontosan kimutatta a Kancellária rendelkezésében rejlő törvénytelenséget. L.: *Iratok*. II. köt. 169. kk.

[3] A küldöttség ezt a kívánatot minden megjegyzés nélkül igazságosnak minősítette. L.: *Iratok*. II. köt. 171.

hogy a görög egyesült vallású pap egy nem egyesült hitű helység temploma előtt toborzásképen felütötte a hordó pályinkát, s a járókat kelőket kinálgatva, mindenkinek egy forintot igért, ki az egyesült hitre tér ; s ha eként igérettel s itallal a lakosok többségét megnyeré, a templomot azonnal elfoglalá. A kijózanodott lakosok azonban (kivált mivel a forintot sem kapták meg) rövid időn kinyilatkoztaták, hogy ők előbbi vallásukhoz hivek maradnak ; de az egyesült hitű pap a templomot többé ki nem adá s eként indirecte az egész községet hitváltoztatásra kénszerité. Figyelmet érdemlő körülmény gyanánt emlitettett továbbá az is, hogy bár ha tiszta meggyőződésből történik is a kitérés, nincs itt valami architecturai nevezetességgel biró épületekről szó, hanem többnyire vastagon bárdolt gerendákból összeékezett templomokrul. Mind ezért tehát, mind azon elvnél fogva is *quod aedes Deo sacratae, extra Commercium humanum constituantur*, az aradi követ inditványa szótöbbséggel el nem fogadtatott, s Bihar vármegye javaslata ugy, amint áll, tisztán jóváhagyatott.

33-ik szám. Komárom v[árme]gye panaszkodik, hogy a Helytartótanács, ezen megye adózóit uj teherrel, t. i. a Noszticz ezered főtiszti karával akarván terhelni, mivel ezt a Vármegye el nem fogadta, az arány szerint ezen megyén fekvő katonatartás terhén felül még Fehér vármegyéből egy századot szállitott nyakára, kérvén kérelmének orvoslását annyival inkább, mivel már 1830-ban is hasonló sérelem lőn ezen megye részéről fel adva s az ország Rendei által elfogadva.[4]

VAY ellenveti, hogy a sérelem igazsága felől csak úgy lehetne itéletet hozni, ha tudnók, mennyi katonát tartozik minden törvényhatóság tartani.

MARICS pedig tagadja, hogy a panaszlott katona osztály mindég állandón Fejér vármegyében tanyázott volna, mert szállása hol ott volt, hol Komáromban, hol Veszprémben. De Komárom azáltal játszotta ki Fejért, hogy volt ugyan kebelében alkalmas tiszti lakháza, de azt eladta, s most a tisztikart befogadni nem akarja. — Erre PÁZMÁNDY a dolog történeti folyamát részletesen előterjesztvén, megyéje sérelmét azon alkotmányos elvre alapitja, hogy a katonatartás a vele összekötött deperditák s egyéb terhek miatt valóságos adó, s mint ilyen, országgyülési rendezés alá tartozván, a Consilium kéj szerint nem küldhet egy vagy más megye nyakára katonát.

FEKETE : Első alkalommal, midőn az ország a katonatartást elvállalta, ez az adózó nép iránti kedvezés alakjában jelent meg, mint könnyítés termesztményinek eladásában ; de később a regulamentális és a neveledett folyó ár közötti különbségből deperditák eredvén,[5] az eleintén nem sulyos katonatartás az adónak legsulyosabb, legnyomasztóbb nemévé változott, s mint ilyes az országgyűlése rendelkezésétől el nem vonattathatik. Fel kell tehát ügyelnünk, hogy az országbani katonaság száma kéj szerint ne szaporittassék, különben az örökös tartományokban mindent folyó ár szerint készpénzzel tartozván a kormány fizetni, itt pedig adóba számitva a 4 ftos zabot 45 xrjával bonificálván, félni lehet hogy elöntik hazánkat katonával, s ezen uton az adót négyszerezve, ötszörözve is felemelik.

KOCSI HORVÁTH ezen alapos nézeteket igazolva, örömest megegyezik abban, hogy a katonaság kéj szerinti szaporitása ellen közönséges országos

[4] Az 1830-ban beterjesztett és elfogadott azonos tartalmú sérelmet l. az országgyűlés *Irásai*ban, az általános sérelmek között 19. sz. alatt, 560. kk.

[5] Vö. a 353. old. 25. jegyzetével.

sérelem tétessék. De particularis sérelemnek Komárom panaszát el nem fogadja, különben az következhetnék belőle, hogy a Komárom lábából kihuzott tövis a már különben is arány felett terhelt Veszprémnek lábába üttetnék.

KAJDACSY (Baranya) ettől nemcsak nem tart, sőt ugy hiszi, hogy Komárom sérelmének pártolása lesz út s eszköz azon igazságos kivánatnak az egész országra nézve kivívására, mellyet Pozsony követe helyesen előterjesztett.[6] Hogy azonban mind Veszprém aggodalma megszünjék, mind a szóló követ megyéje is biztosittassék, a szerkezet végére tétetni javalja, hogy a Helytartótanács az 1802-ki országgyülési elrendezést[7] szorosan tartsa meg.

HERTELENDY MIKSA azonban, ezt az elrendezést (Dietale regulamentumot), minthogy törvénybe nem ment, kötelezőnek el nem ösmeri. De KAJDACSY feleletül adja, hogy törvénybe sem az adó mennyisége, sem a porták elosztása menni nem szokott,[8] azért mégis kötelez.

BŐTHY osztozik Veszprém követének azon nézetében, hogy Komárom panaszának particularis sérelemkép felterjesztése valamely szomszéd megyének terhére válhatnék, mert a Komárom nyakára tolt századot az országból ki nem vinnék, s még kevésbé miatta az egész ezeredet. A felterjesztés tehát csak ugy állhat meg, hogy addig is, míg a katonatartás iránt az adó-biztosi Munkálatban rendszeres intézés tétetnék, a Helytartótanács az 1802-ki országos rendelést pontosan teljesitse. — PÁZMÁNDY ép arra alapitja panaszát, hogy egy megyére sem tolhat a Consilium több katonát, mint mennyit az 1802-ki országos regulamentum szerint tartani köteles.

PÉCHY az adó és porta tárgyávali hasonlítást helyesnek el nem ösmeri. Az adó mennyisége s feltételei repraesentatioba mennek, a Felség resolutiót ad reá s igy a törvényhozó hatalom egyesülése jő közbe. A katonatartás iránt ilyesmi az 1802-ki irományokban nem találtatik, ugy hogy ő e részben nem tud más regulamentumot, mint M[aria] Theresiának önkényes parancsát,[9] mellyet csak nem fognak a RR kötelezőnek vallani. A sérelem tehát csak közönséges gyanánt állhat meg. — Erre azonban BENCSIK egyes datumoknak előterjesztését tartá szükségesnek, mellyek kivilágositsák, hogy az országban több katona van, mint amennyinek lenni kelletik.

[6] Vö. Fekete pozsonyi követ felszólalásával.

[7] Az 1802-i országgyűlés vitáinak központjában a katonai kérdés állott. Az udvar ugyanis ekkor terjesztette ki Magyarországra a Károly főherceg által megkezdett hadsereg-reformot, amely szakított a katonafogdosás és az élethossziglani szolgálat elavult rendszerével és a sorozást, valamint a meghatározott ideig — 10, ill. 12 évig — tartó szolgálatot vezette be. A rendek ugyanekkor a sérelmek sorában javaslatot terjesztettek elő az 1751-es katonai regulamentum megváltoztatására, különösen a katonaságnak kiszolgáltatott termékek rendkívül alacsony árának felemelésére, és az egyes vidékeket egyenlőtlenül terhelő katonai elszállásolás rendszerének megváltoztatására. A javaslat megvitatására az országgyűlésen nem került sor. Az 1805-i béke után azonban a király a megyék ismételt panaszára elrendelte, hogy a háború alatt megnövekedett katonai létszámot csökkenteni kell és a megyékben állomásozó katonaság ne haladja meg az 1803-i békeév létszámát.

[8] Az adó összegének megállapítása és annak a megyék és törvényhatóságok között azok teherbíró képessége arányábani elosztása egyik legfontosabb tárgya volt a rendi országgyűléseknek ; az e tárgyban hozott végzések azonban valóban nem öltöttek törvénycikk formát és nem kerültek be az országgyűlés által hozott törvények közé.

[9] Az 1751. évi *Regulamentum militare*, amely a katonaság elszállásolásával és eltartásával kapcsolatos kérdéseket a parasztságra nézve rendkívül hátrányos módon szabályozta.

BERNÁTH : Hogy mennyi katonát köteles az ország tartani ? annak kisütése végett nem szükség akár az 1802-ki, akár más irományokra hivatkozni, mert magában igen világos, hogy Magyarország több katonát tartani nem köteles, mint amennyit a hazának kebléből, polgártársainak sorából felajánlott. Tudjuk azt is, hogy az uralkodó házzal az 1718-ki concursuson[10] kötött egyesség szerint az ország 80 escadron lovasságot vállalt el, a magyar lovasság azóta egy pár ezereddel szaporodott, s már ennek tartása sincs az emlitett alkuba foglalva. Nincs tehát egyéb hátra, mint az, hogy Komárom vármegye sérelmét a bihari követ javaslata szerint egész hazánkra közönségessé tegyük, aminek az sem áll ellent, hogy egyes numerica adatok ekkorig elő nem terjesztettek. Ha szükség lesz reá, ezt minden követ megyéje részéről megteheti ; de nyugodt lehet Nyitra v[ármegye] követe,[11] általános panaszunkat sem fogja merni a kormány tagadni, mert bizonnyal 100 escadronnál is több van az országban. — Van azonban a sérelemnek egy más oldala is. Elvállaltatván t. i. a katonatartás, concentratiórul szó sem vala, hanem körülmény szerintén 4—5—10 legény számmal volt a katonaság helységenként felosztva, most négy öt megyéből is összegyüjtik (concentrálják) a katonaságot, s az adózó nép megyéről megyére kénszerittetik azt termesztvényekkel ellátni. Ezt az ország soha el nem vállalta, s ez indirecta adó nemü törvénytelen terheltetés.

Végzés : A sérelem a Helytartótanácsnak önkényes elhelyezgetései ellen az egész országra kiterjesztve közönségesnek vétetik.

34. szám. Borsod v[árme]gye panaszolkodik, hogy a Helytartótanács a helységek előljáróinak választása tárgyában, épen most, midőn országos tanácskozás alatt forog, a törvényhozó hatalom végzésének megelőzésével, s igy annak sérelmével bizonyos intézkedéseket tenni merészlett.

Ezen sérelmet Palóczy már 1833-ban a september 7-ki országos ülésben előterjeszté, s az akkoron egy egész ülést huzott ki (lásd 78-ik számu levelemet) és 23 megye előleges külön felterjesztésére szavazott. Csekély többség által mindazáltal ide halaszttatván,[12] most közértelműleg elfogadtatott.

35. szám. Ugyanazon megye a bészegellő helységek[13] iránt kiküldetni szokott országos biztosságok munkálódásának vezéreül bizonyos rendeléseket kiván tétetni.

Ezen kivánság a Borsodi követ megegyezésével is akkorra halasztatott, midőn a Szathmár és Beregh megyék közt Tarpa iránt fennforgó kérdést tárgyazta irományok visgálat alá vétetvén,[14] egyszersmind a bészegellések elitélésének kérdése alaposan elintéztetik.

[10] A XVII. század vége óta volt szokásos, hogy sürgető veszély idején nem országgyűlésen, hanem a megyék küldötteinek, a nagyobb birtokosoknak és az ország előkelőinek sebtében összehívott gyülekezetében szavazták meg a hadi adót. Ezeket a nádor elnöklete alatt tartott concursusokat az 1715 : 8. tc. törvényesítette.

[11] Utalás Bencsik felszólalására.

[12] A kérdéssel kapcsolatos 1833. szept. 7-i országos ülésbeni viták ismertetését l.: *Országgyűlési Tudósítások*. II. köt. 176. kk.

[13] Először az 1807 : 28. tc. küldött ki bizottságokat az egyszerre több törvényhatósághoz tartozó helyek és az ún. „bészegellett helységek" (loca inclavata) ügyének rendezésére. Az 1827 : 16. tc. kiegészítette a bizottságokat, az 1830 : 11. tc. pedig úgy intézkedett, hogy a munka gyorsabb elvégzése érdekében a bizottságok minden országgyűlésen tegyenek jelentést munkájuk állásáról.

[14] A Tarpa mezővárossal kapcsolatban Bereg és Szatmár között fennforgó vitára l. a 2. sz. megyei sérelem vitáját, 375. old.

36. szám. Nógrádnak értésére esvén, hogy az 1741 : 44. cz[ikkely] által örökitett egri Foglár-féle intézet[15] megszünt légyen s annak felmaradt jövedelme egyedül a lyceumbeli tanitók fizetésére fordittatik, ezen fogyatkozás okaira nézve a kormánytól felvilágositást kér, s az ilyes közintézeteknek sikeres biztositását eszközöltetni kivánja.

FRIM előterjeszti a Foglár intézet históriáját. Ezt t. i. az alapitó 1738-ban természeti, s honi törvény és mathesis tudományok tanitására rendelte. Jósef császár által minden alapitványok béhuzatván,[16] ennek is hasonló sorsa lőn. Később azonban visszaállitása megengedtetett, ugy mindazáltal, hogy nemcsak az érdeklett tudományok, hanem mások is tanittassanak. Eszterházy püspök[17] tehát, ki az akkoron még fel nem osztott egri püspökségen[18] kivül a pápai és devecseri uradalmaknak is ura volt, a Káptalan segitségével az egri Lyceumot felállitotta,[19] mellyben a Foglár által alapitott cathedrákon kivül más tudományok is tanittatnak. És igy ámbár a Foglár alapitványának maradványai is odacsatoltattak, az intézet nem csak hogy meg nem szűnt, sőtt gyarapitatott ; s azt csak nem fogják a RR sérelemnek venni, hogy több tudományok tanittatnak. És ámbár kérkedni nem akarván, örömest elhallgatná, a dolog e helyzetében kéntelen mégis kimondani, hogy midőn az egri püspökség három felé osztatott, a tanitási fundusból az ujon alkotott kassai, és szathmári püspökségek elvitték részöket, de a lyceumbeli 15 professor Egerben maradt, s azokat ujólag kellett dotálni. — 2-ik szörnyű csapás volt a devalvatio, mellynek következésében az egri clerus 106 ezer ftal pótolá a nevelés fundusát. — És igy épen ellenkezőn állván a dolog, mintsem hogy panasznak tárgya lehetne, Nógrád kivánatát kitörültetni kéri.

SZOMBATHELYI feleletül adá, hogy az egri clerus ezen jeles adományozásának becsét épen nem akarják a RR csonkítani, de valamint egyrészről jussok van a köz alapitványok hová lett forditása felől a kormánytól számot kérni, ugy másrészről megnyugtatást méltán kivánhatnak, mert az 1741 : 44. t. cz. másoknak is buzditásául örökiteni kivánván Foglárnak jeles intézetét, ezt hallgatással teljességgel nem nézhetjük, hogy a Helytartótanács a törvényhozó test elmellőzésével ama törvényt önkényleg sírba szállitsa, s az alapitásnak még csak neve se maradjon fenn. Nógrád v[árme]gye előterjesztése tehát annyival inkább megmaradhat, mivel az egri káptalan követe által előterjesztett felvilágositásokat is magától a kormánytól van jusunk megkivánni.

Ezek szerint némi vitatások után a nógrádi kivánat elfogadtatott.

[15] Az 1741 : 44. tc. törvénybe iktatta Foglár György címzetes püspök, egri kanonok érdemeit, aki Egerben a nemes ifjak hazai jogban való oktatására jogi tanfolyamot létesitett. Ebből az alapítványból fejlődött ki az egri érseki joglíceum.

[16] 1784. szept. 10-én kelt II. Józsefnek az az intézkedése, amellyel az egyházi alapítványokat lefoglalta és jövedelmüket új lelkészségek létesítésére fordította. Vö.: Marczali Henrik, *Magyarország II. József korában.* II. köt. Bp. 1885, 152. kk.

[17] Eszterházy Károly gróf (1725—1799) egri püspök, a II. József elleni katolikus ellenállás egyik vezére, a katolikus egyház előjogainak harcos védelmezője.

[18] Az egri püspökség óriási területének felosztása és belőle új püspökségek létesítése hosszú előkészítés után 1804-ben történt meg : területéből kiszakították a kassai és szatmári püspökségeket, az egri püspökséget pedig érseki rangra emelték.

[19] Az egri líceumot 1762-ben kezdte el építtetni Eszterházy Károly egri püspök, az épület 1766-ban készült el s a hittudományi, jogi és bölcseleti főiskolának lett az otthona.

37. Arad vármegyének Zaránd felé vezető posta menetel felállitása iránti kérelme elfogadtatik.[20]

38. Szabolcs v[árme]gye sérelemnek veszi, hogy Polgár mezővárosának földes urasága, a kegyelem fillérből éldegélő agg katonákat is úrdolgára szorítván, a Helytartótanács ezt jóvá nem hagyta.[21] — Mellőztetvén a méltányosság kérdése, az előterjesztett sérelem a tulajdonosi jusok s így csupán törvényesség tekintetéből elfogadtatott.

És ezzel vége lőn a megyék részes sérelmeit magában foglaló 2-ik osztálynak.

[II.] Következett a 3-ik osztály, melly *Dalmát-, Horvát-* és *Tótországok* alázatos sérelmeit és kivánatit foglalja magában. — Ezen czímből MADOCSÁNYI inditványára az *alázatos* szó mint a sérelem mellett épen rosszul hangzó kitörültetett.

Itt a *Magyarország*, és *Croatia* közötti keserű harcz ismét keserűn megujult. Ugyanis ezen osztályba lévén nemcsak a horvátországi 3 megyéknek, hanem *Posega, Verőcze* és *Szerém* megyéknek, s *Buccarinak* is sérelmei foglalva, HERTELENDY MIKSA és SOMSICS ezeket a magyarországi sérelmek sorába igtattatni kivánták, gyámokul hozván fel Horvátországnak azon törekvését, melly szerint nemzeti szabadságunkkal ellenkező municipalitásait, ön tartományának határán haladva tovább tovább terjesztgetni, s nemzetiségünk elleni szegülésének barátságtalan indulatát naponként nevelni s e szerint hazánk physicai és moralis integritását csorbitani törekszik.[22] B. PRÉNYI ugyan köz értelem szerint is magát Horvátországot is hazánk integráns részének vallván, tagadja, hogy a Croatiához csatolás Magyarország integritásának ártalmára lenne, de tagadja azt is, hogy Croatiának lehetne olly municipalis statutuma, melly a magyar törvényhozás rendelkezésének alájavetve nem volna. Ha tehát valamelly ilyes municipalitás káros volta szül a RRnek aggodalmat, ő a különválasztásban annál inkább meg nem egyezik,

[20] A kérelem szerint a postajárat felállítása elé a Helytartótanács által gördített nehézségek elhárultak „az illető földesuraknak abbéli nyilatkoztatásaival, hogy a postamenet valóságos megállapítása esetére birtokaikban a postát a szokott aerarialis fizetés mellett magok tartani kivánják, ha pedig azt vagy meg nem tarthatnák, vagy megtartani nem akarnák, segedelemül ezen célra egy belső telken kivül, mellyre egy alkalmas ház épittetne, egy egész sessio földet örök időre áltengedni készek". L.: *Iratok*. II. köt. 177.

[21] A sérelem szövege világosabban elmondja a panasz lényegét: „Polgár mezővárosának földesurasága a kegyelemből nyert csekély fizetésök után élő agg katonákat is urdolgára kényszeritvén, különben még csak az uradalom határában való tartózkodásukat sem engedvén meg, s igy a nevezett személyek az agg vitézek házához visszatérni kéntelenittetvén, tartásuk a kincstárnak nagyobb terhére válna" — ezért a Helytartótanács utasította a megyét, hogy „a panaszos tárgyat az e részben fennálló rendszabályoknak foganatját eszközlőleg elintézze s miként történt elintézéséről jelentést tegyen". *Iratok*. II. köt. 177. kk. — A megye a rendelkezést „a földesuri igazakba bévágó, s a birtokoknak a törvény által megállapitott szabad használlásával ellenkező"-nek minősítette és ezért adta be a panaszt. Valószínű, hogy a rokkantak zsellérek voltak s az uraság a robotkötelezettséget akarta megvenni rajtuk.

[22] Az említett három megye hovátartozásának kérdése az úrbéri törvények vitái során is ismételten éles összeütközésekre adott alkalmat egyrészt a horvát követekkel, másrészt a főrendi táblával. E viták utolsó szakaszát a II. tc. 1. és 2. §-ával kapcsolatban a három megyének alsó Szlavóniával való azonosítása, illetve annak ellenzése képezte. Vö. előbb, 181. kk., 182. old. 28. jegyzetével. — Buccarival kapcsolatban már a törvényszékek elrendezésénél is vita tárgyát képezte, hogy pereit a báni táblára fellebbezzék-e, vagy a kir. Kuriára ; e kérdés mögött is annak az eldöntése rejlett, hogy Buccari Horvátországhoz, vagy közvetlenül Magyarországhoz tartozik-e. Vö.: *Országgyűlési Tudósítások*. II. köt. 655. kk., III. köt. 75. és e kötet 254. kk.

mivel azoknak erejét implicite sem akarja elösmerni. Kivánja tehát, hogy a kérdésnek publico-politicai eldöntéseig azon ösvényen maradjunk, mellyen az előbbi törvényhozások jártanak.

Erre azonban feleletül adaték, hogy az előbbi törvényhozásoknak némely nevezetek iránti engedékenysége minő következményekre nyujtott alkalmat ? azt már e jelen országgyülésen gyakran vala alkalmunk tapasztalni.[23] PALÓCZY különben felszóllitá a RRket, menjenek csak mintegy 50 esztendővel vissza emlékezetökben és meg fogják látni, mint terjeszté Croatia lépésről lépésre, szelid és ártatlan szin alatt messze vágó czélzatait. Verőczét, sőt Fiumét is magáénak praetendálta, Buccarit szintén el akarja Magyarországtól idegeniteni. Valóban a 135 portás Croatia béke utján szeretne Magyarországtól hóditásokat tenni, szeretné, hogy ő parancsoljon ezen országban, mellynek védelméért a franczia kormány alól német kormány alá lett vetésekor[24] olly igen könyörgött ; de abból bizonnyal semmi sem lesz. Nyugodjék meg a maga kicsinségében, éljen alkotmányunk jóvoltával, abban oltalmazni fogjuk, de magunk kárával hatalmát terjedni nem engedjük.

Erre GR. DRASKOVICS némi keserűséggel válaszolt, vissza tudná, ugymond, ezen nyilakat taszitani, de a hely méltóságához illetlennek véli eme vetélkedést. Azért tehát Buccarira nézve csupán az 1791. törvényre hivatkozik, melly azt mindenkoron Croatiához tartozónak vallotta,[25] és hivatkozik a históriára, minél fogva tagadni nem lehet, hogy amint Fiume csak M[ária] Theresia alatt csatoltaték Magyarországhoz, ugy Buccari kezdet óta Horvátország része volt.

Ennek ellenében HERTELENDY MIKSA hivatkozik az 1596 : 32. törvényre, melly nyilván bizonyitja, hogy Zrinyieknek tengermelléki birtoka (pedig nagyon szeretnek a horvátok erre hivatkozni) nevezetesen Hrelin és Bucca Dalmatiában feküsznek.[26] Lehetetlen tehát megfogni, hogy praetendálhatják a horvátok Buccarit, ha csak egyszersmind azt is nem állitják hogy Dalmatia szintén Croatiához tartozik. S e tekintetben csakugyan igaza van Borsod követének, hogy a horvátok napról napra tovább terjeszkednek követeléseikkel.

DRASKÓCZY[27] azt felelé hogy ő oklevelekre s törvényekre támaszkodva (mellyeket azonban elő nem mutatott) bé tudja bizonyítani, hogy azon háborús időkben Dalmátiának határai nagyon bizontalanok voltanak. — Mire azonban BEZERÉDY válaszul adá, hogy az idézett törvény nem bizonytalan adat,

[23] Vö. az alsó Szlavónia nevezet körüli, előző jegyzetben említett vitákkal.

[24] Horvátország 1808-tól mint a Napóleon által létrehozott Illyr Provinciák (Provinces Illyriennes) része francia közigazgatás alatt állott ; a franciák 1813-ban kiürítették a tartományokat s a bécsi kongresszus 1815-ben jogilag is visszaállította a régi helyzetet, Horvátországnak a Szávától délre eső része azonban 1822-ig ennek ellenére is osztrák igazgatás alatt maradt.

[25] Az 1791 : 61. tc.-kel az országgyűlés a korábbi törvények végrehajtásaként úgy intézkedett, hogy mivel Mária Terézia „. . . . partes maritimas regno Croatiae, ad quod ab olim spectabant, ac per eam sacrae regni Hungariae coronae postlimino reincorporaverit" az intézkedést törvénybe iktatja, Buccarit pedig Porto Re-vel mint szabad kikötőt kiváltságos állásában meghagyja.

[26] Az idézett tc.-ben a rendek kérték a királyt, hogy Zrínyi György dalmáciai birtokait és kikötőit mentesítse a fiumei tisztviselők és harmincadosok zaklatásaitól.

[27] A kéziratban eredetileg *Draskovics* volt, Kossuth azonban átjavította *Draskóczy*-ra. Az átjavítás okát nehéz megmagyarázni, hiszen az előzményekből is látszik, hogy a követek Draskovics János gróffal, Horvátország követével vitáznak. Draskóczy nevű követ nem volt az országgyűlésen.

kivált mivel olly időből való, midőn alkalmasint jobban tudaték azon országnak határa. Egyébiránt valamint igaz, hogy ha még 6 megye csatoltatnék is Croatiához, az ország integritása nem veszitene, mert maga is a magyar Koronához tartozik, ugy azt sem lehet tagadni, hogy az ő institutionalis kormányzásukat egy talpalatnyival sem engedhetjük tovább terjedni, mint amennyire de jure et facto annak létezését megmutatják. A próba tehát őket illeti, de azt Buccarira nézve nehezen fognák teljesithetni ; nem de jure, amint az 1596-ki törvénynél fogva hinnünk kell, s nem de facto, mert Buccari egyenest a Helytartótanácstol függő különös kormányzás alatt áll.

Végzés : A Posega, Verőcze és Szerém megyék, nem különben Buccari sérelmei innen kivétetve a magyarországiakhoz csatoltatnak, s itt csak a horvátországiak maradnak, a czím is a szerint módosittatván.

Ezek következésében egyenként felvétetvén eme sérelmek, azoknak (ugyszólva) csupa felolvasása s jóváhagyása a *11-ik s 12-ik májusi* délutáni kerületeket kihuzta, s bérekesztésökkel általmentek a RR a kir. városok sérelmeire, mellyekből szintén 8-at elvégeztenek.[28]

b)

A reggelenként tartatni szokott kerületi ülésekben pedig *május 11-ik s 12-ik* napjain (Fribeisz és Bene elnökségök alatt) az urbért tárgyazta királyi válasz hátra volt részének taglalatja bérekesztetett, ily renddel :

A VII. t. cz. 2-ik §. iránt csupán az az egy észrevétele volt Ő Felségének, hogy az úriszék tartás költségeit tetemes kár nélkül el nem viselhető szegényebb földesurak könnyitéseül tett (s Ő Felsége által különben jóváhagyott) rendelésből a házipénztárra és adózó népre semminemű teher ne háramoljék. Ez csupán a világosb magyarázata lévén az ország Rendei hasonló szándékának, mellyet már azzal is nyilvánitottak, hogy bizván a megyékben méltán feltehető köz lélekben, a szegényebb nemesek részére közgyülésből kirendelendő úri széket minden napidij, s költség nélkül biráskodandónak rendelék,[29] a királyi válasz javallata elfogadtaték.

Ellenben a VII. t. cz. 3-ik §. iránt tett azon javallatát Ő Felségének, hogy a folyó jobbágyi tartozások földesúri hatalommal eszközlendő behajtásából, s az urbéri haszonvételekből kizavart jobbágynak rövid útú visszahelyheztetése ügyében munkálandó sz[olga] biró itéletétől nemcsak az urbéri ut (mint az ország Rendei javallák), hanem *a legfelsőbb helyre való folyamodás* útja is fenntartassék, a KK és RR valamint már első alkalommal,[30] ugy most is nagy szótöbbséggel félre vetették ; mert valamint a summás eljárású szolgabiró önkénye ellen elegendő biztositást találtak abban, hogy munkálódását közgyülési visgálat alá rendelték s még azon felül az urbéri utat is fenntarták ; ugy másrészről a birói foglalatosságot folyamodások, s azokból eredhető önkényes kormányparancsok által törvényes függetlenségétől megfosztani, s a törvénykezés rendjét parancsolatokkal háborítani jónak nem vélték.

[28] Horvátország, Dalmácia és Szlavónia III. osztályba tartozó sérelmeit és kívánatait l.: *Iratok*. II. köt. 179. kk., a IV. osztályt képező városi sérelmeket és kívánatokat : Uo. 222. kk.

[29] Vö.: *Iratok*. III. köt. 530.

[30] Vö.: *Országgyülési Tudósitások*. III. köt. 568. kk. és e kötet 9. kk.

Az urbéri kicsapongások felől rendelkező 5-ik §. 2-ik szakaszában azt határozák az ország Rendei, hogy az ott kitett esetek vétségébe eső jobbágy, két személynek (a királyi válasz szerint *két tanunak*) jelenléttében kimondandó egy napi árestommal, a földesúr vagy képviselője által megfenyittethetik; sőt a vétség minéműségéhez képest ezen büntetés szolgabiró s esküdt befolyásával három napi árestomig az úriszék által pedig legfeljebb 8 napig kiterjesztthethetik.[31]

A királyi válasz ezt annyiban kivánta módositani, hogy a földesúr maga büntethessen 3 napig, minthogy minden aprólékos kihágás miatt a szolgabiró meghivásával nem terheltethetik.[32]

A KK és RR azonban, ha már csakugyan meg kell a földesúr (mint sértett fél) itéletének maradni, ezt csak a rögtönös büntetés szükségénél fogva megmaradhatónak, ezen tekintetből pedig, az úri hatóság fentartására is, egy napi arestommali büntethetést elegendőnek itélvén, 30 megye s a kerületek voxával 18 megye ellen, szerkeztésök mellett maradtak de a *két személy* kifejezésnek *két tanuval* leendő fölváltásában megegyeztek.

A 3-ik szakaszból, melly a határbeli erdőkben (in sylvis territorialibus) s a t. a jobbágyok által okozott károknak midőn t. i. tetemes ravaszságon s hibán kivül tétettek, megtérítéséről rendelkezik, a királyi válasz ezen szót *territorialibus* kitörültetni kivánja.

Somsics, Széll és Bernáth a kihagyást el nem fogadták. Hogy a territorialis erdőkbeni kártételért a jobbágy az idegennel egyenlő szigorusággal nem büntettethetik, igen természetes, mert azokban faizása s a t. van, de a határon kivüli erdőkre nézve egészen idegennek kell nézetnie, s mindaddig, mig a 3.33 meg nem változtatik,[33] ugyan azon büntetés alá esnie, mellyel idegenek büntettetnek, kikre nézve szigorú törvényeket hoztak őseink, azon oknál fogva, mert az erdőket lakat zár alá tenni nem lehet, s őrzésök nagyon nehéz lévén, a pusztitásoknak igen kitétetvék. Különben is erdőben, akaratos ravaszság nélkül kárt tenni alig lehet. A kárnak (növendék fa levágásánál különben is becsű alá alig jöhető) megtéritése azonban nem büntetés, és igy nemcsak hogy a határonkivüli erdőket nem lehet a 3. Rész 33. czimjének büntetése alól felmenteni, de azt még a határbeli sectionalis erdőkre is kiterjeszteni kellene.

Ellenben Borcsiczky, Nagy Pál, Dubraviczky, Szombathelyi a resolutiót pártolván, azon tyrannicus törvényt még az idegenre nézve is igazságtalannak tarták, nemhogy a jobbágyra is kiterjesztenék. Mert midőn egy ostornyél kivágásáért a szegény embernek négy ökrét szekerét elveszik, s a fekvő vagyont nem birhatót e szerint minden vagyonnyától megfosztják, ezt csakugyan nem lehet a bűnnel arányban lévő igazságos büntetésnek mondani. Különben is czélirányatlan azon büntetés, mert a tetten kapást kivánván meg, könnyen kijátszatik, s ha történetesen effectioba vétetik, szigorúsága miatt verekedésekre, gyakran emberhalálra nyujt alkalmat. Amik az erdőknek lakat zár alá nem vethetése s a t. felől mondatnak, mindaz még nemcsak a territorialis erdőkre, de a földekre, rétekre is áll, s ki óhajthatná azért a büntetést ezekre is kiterjeszteni? Végre pedig sokhelyütt a

[31] Vö.: *Iratok*. III. köt. 532. kk.

[32] L.: *Iratok*. IV. köt. 26.

[33] A *Hármaskönyv* III. rész 33. címje a paraszt jószágai által vetésekben, réteken, kaszálókon vagy erdőben okozott károk megtérítéséről intézkedik.

jobbágyoknak extraterritorialis erdőkben van faizásuk, ezeknek tehát a határbeliekkel egészen egyenlő tekintetbe kell jönniök, — a jobbágy urára nézve soha sem lehet egészen idegen, mert a külső curialis erdőkbe is sokszor úri munkába kéntelen bémenni, s ami legtöbb, itt csak azon történetes kártételekről van szó, mellyek citra dolum et culpam történnek, s igy ama kemény törvény ostora alá nem jöhetnek. — Ezekhez BEZERÉDY még azt adá, hogy amennyiben ilyes kártételeknél köz fenyitéket érdemlő bűn jő közbe, annak büntetéséről más helyre tartozik a rendelkezés. Igy p. o. ki szántóföldön a gabonakeresztekben kárt teszen, csak kárpótlással tartozik, de ha felgyujtá földesura keresztjeit, kétségkivül criminaliter fog annak idejében hozandó törvény szerint büntettetni.

Ezeknek következésében a *territorialis* szó kihagyása nagy többséggel jóváhagyatott. (A többi végzésekről hely hijánya miatt jövő alkalommal.)

Ma, *május 13-án* a szerkeztetés lőn megrostálva s immár országos ülések fognak tartatni.

246.

1835. május 13, 14, 15, 16.

Foglalat: a) *Jelentés az urbéri 2-ik kir. válasz végső pontjai iránti állapodásokról.* — b) *A KK és RR a szerkesztés rostállatán kivül, délelőtti üléseikben a sérelmek és kivánatok utolsó osztályában dolgoznak, egy-két nap alatt ezt is befejezendők.*

a)

Pozsony, május 16. 1835.

Ámbátor az úrbéri 2-ik királyi válasz érdeme felett immár május 12-én bérekesztetett a kerületi tanácskozás, országos ülés mindazáltal maiglan sem tartathaték, mivel az izenetnek, nem különben a felirás és módositott törvényczikkelyek magyar szerkeztésének és latin forditásának leirogatása s szakaszonkénti megrostálgatása gátolá. A KK és RR ugyanis *május 13-ától a mai napig* Friebeisz és Bene elnökségök alatt tartatott kerületi üléseiket mindég az emlitett szerkeztésnek (mennyire egy naptól másnapig leirathaték) rostállatával kezdék meg. E munkának azonban, az előadó kerületi jegyzők (Zarka és Török) ügyes tolla segítségével mindennapon csakhamar vége lőn, s azután a *sérelmek és kivánatok* taglalgatása folytattaték olly előhaladással, hogy egy pár napok alatt ezeknek bérekesztését is reménlhetjük.

Én utóbbi levelem megszakitott fonalát felfogva az úrbéri resolutio végső pontjai[1] felőli végzésekről még jelentéssel tartozom.

A VII-ik t. cz. 5-ik §-sa 3-ik osztályának *a)* pontjában mellyből a *territorialibus* szónak kihagyása, előbbi levelem szerint elfogadtaték, az is lévén az ország Rendeinek határozása, hogy a tetemes hiba és ravaszság nélkül tett határbeli károknak (hogyha 60 ftot haladnak) megitélése úriszékre tartozik, *appellata abinde in sensu legum competente*,[2] ezt a kir. válasz eként kivánta módosítani: *appellata abinde in sensu praecedentis §. 4-ti competente.* (Ott van t. i., hogy az urbérből származott kérdések, vagy ezek következésében kötött

[1] Vö.: *Iratok.* IV. köt. 26. kk.
[2] Vö.: *Iratok.* III. köt. 533. kk.

szerződések iránti perek az úriszéktől lépcsőnkénti uton a kir. Helytartótanácshoz birtokon belől fognak feljebbvitetni.)

A KK és RR ezen módositást azon oknál fogva nem fogadták el, mivel a felhozott §-ban két nemű perről lévén szó, ezen károsításbeli esetben, mellyet a rendes törvényes útról elvonni nem akarnak, a törvényekre való hivatkozást meghatározottabbnak tartják.

Ugyanazon osztály *b)* pontja iránt, melly a tetemes hiba vagy ravaszság által okozott károk megfenyitéséről szóll, a dolog érdemének változtatása nélkül világosabb szerkeztést javallott a kir. resolutio, azon hozzátétellel, hogy az előbbi pontok határozásához képest az úriszéknek büntető hatalma ezen esetben is nem *három napi* arestomra, (mint a RR akarták,) hanem *nyolcz napra* terjesztessék. — Elfogadtatott.

Hasonló észrevétel fordulván elő az alattomos makkoltatás és gubacsszedés által okozandó károk felől rendelkező *c)* pont iránt, az szintén elfogadtaték.

A *d)* pontban viszont a jobbágyoknak kárt tevő földesúr fenyitékéről lévén szó, 60 ftig a szolgabirónak birtokon kivüli feljebbvitel melletti biroskodása van felállítva, s ez Ő Felsége által is jóváhagyaték ; de a nevezett summán felül azt kivánták a RR, hogy a megye törvényszéke biráskodjék sommásan és előlegesen, s a földesurat, ha tetemes hibával vagy ravaszságból tett kárt jobbágyainak, kétszeres büntetésbe is hasonló uton marasztalhassa. — Ő Felsége ellenben a kártérités hatóságát úriszékre bizatni kivánja, fennhagyván mindazáltal[1] *ut si damnum gravi culpa aut dolo intervenisset, contra talem Dominum terrestrem insuper actore Fisco Magistratuali ad commensuratam delicto poenam coram Sedria procedatur.*

Bezerédy és Fekete az országos szerkesztést pártolák, s annak ellenére csupán Justh nyilatkozván, a kir. válasz javallata szavazat nélkül félrevettetett e következő okoknál fogva : 1. Midőn az úr jobbágyainak kárt teszen, ez nem urbéri viszonyból eredő kérdés, abban tehát a földesúr ellen olly kevéssé biráskodhatik tulajdon úriszéke, mint nem biráskodand, s eddig sem biráskodott azon pénz iránt, mellyet a földesúr jobbágyától kölcsönvesz. Már pedig csupán az ekkorig előtte folyt kérdésekre lévén most is az úriszék hatósága megerősítve, azt eddigi határain túl terjeszteni nem lehet, s a RRnek bizonnyal szándékában soha sem vala. 2. Nemcsak a törvénykezés egyszerűsége, de a kárositott jobbágynak adandó teljes elégtétel is azt kivánják, hogy a büntetés a kárpótlástól külön ne választassék, hanem mind a kettő együtt, egyszerre sommásan és előlegesen megitéltessék. 3. Nem is vélik tanácsosnak a KK és RR a vétkes kártétel büntetését birói önkényre bizni, s azért szerkesztésök mellett ugy a bíróságra, mint a kétszeres kárpótlási büntetésre nézve is megmaradnak.

Ő Felsége továbbá a jobbágytelken lakó nemesek és nemes szolgák felől rendelkező *e), f), g)* pontokat szintén a *d)* pont iránt fentebb előadott szándékához kivánta alkalmaztatni ; a KK és RR azonban magát az alapot sem fogadván el, az alkalmazáshoz még kevésbé járulhattak, azon egyet kivéve, hogy a nem nemes cselédek büntetésére nézve az úriszék hatósága 3 nap helyett itt is 8 napi arestomig terjedjen.

A 4-ik pont végéről ezen szavakat : *graviorum per subditos aut servitores patratorum excessuum vindicatione ad activitatem Sedriae pertinente* Ő felsége mint fölöslegeseket kitörültetni kivánta. A KK és RR azonban megtartották, nehogy a csupán 8 napi arestommali büntetés hatóságára szoritott úriszék hatalma nagyobb büntetést érdemlő esetekre is kiterjedni magyaráztathassék.

A 7-ik §-ban többi közt a remanentialis földekből az 1723 : 18. értelmében[3] új jobbágytelkek rendeltetvén állittatni, ezeknek legelőbeli illetőségét az országos szerkeztetés eként fejezte ki : *novaeque inde sessiones urbariales pascuo etiam e terris itidem remanentialibus exscindendo, providendae efformabuntur*, melly rendszabást a kir. válasz igy kivánta módositatni : *novaeque inde sessiones urbariales, nisi praehabitum hucdum pascuum commune his quoque dotandis sufficeret, pascuo etiam e terris itidem remanentialibus exscindendo providendae efformabuntur.*

Melly a jobbágyokra nézve mind egyenes engedélykép, mind az itt ott nem épen kedvező regulatiók gátlására gyakorlandó hatásnál fogva jótékony módositása Ő Felségének 26 megye s a kerületek voxával 24 megye ellen elfogadtatott.[4]

Végezetre kir. válasza végén igéri Ő felsége hogy a felirásnak magyar nyelvet tárgyazta részére *primo quo licuerit tempore* kegyelmes resolutioját ki fogja adni.[5] Erre Bőthy kinyilatkoztatá, hogy miután olly huzamos idő óta hasztalan ismétlik az ország Rendei honi nyelvünk iránti törvényes és igazságos nemzeti kivánatjokat, semmit sem várt kevésbé, mint azt, hogy most is csak ily határozatlan s bizontalan időre és kimenetelre halasztó választ kaphassunk ; ő tehát az előbbi felirás példájára ezen mostanit is a régi panasz és kivánat megujitásával kezdetni javalja.

Ami köz értelműleg elfogadtatván, a kir. válasz feletti tanácskozás bérekesztetett.

b)

A sérelmek és kivánatok tárgyában *Horvátországnak III-ik* s a *kir. városoknak IV-ik osztályt* képző sérelmeik többnyire puszta felolvasással jókká hagyatván, következett az *V-ik osztály olyas sérelmekről, mellyek a küldöttség által vagy a Rendszeres Munkákra utasittattak, vagy felterjesztésre alkalmatosaknak nem találttattak.*[6]

1. *Arad Vármegyének*, Galliczia, Lodomeria és Dalmatia visszakapcsoltatása, — 2. *Ugocsának* Erdély hozzánk csatolása és *Szatmárnak* ezzel kapcsolatban levő azon kérése, hogy az Erdélyben polgári jussal biró vallásfelekezetűek országunkban is hasonló jussal birjanak.[7] 3. *Bereghnek* Zörény megye visszaállitása, s 4. *Tolnának* és *Ugocsának* a király országunkbani lakása eránti sérelmeik és kivánataik részint az előleges sérelmek sorában, részint külön folirásban[8] már felterjesztve lévén, részint a Publico-Politicumra tartozván[9] itt valamint a küldöttség, ugy a KK és RR által is el nem fogadtattak.

[3] Vö. a 384. old. 1. jegyzetével.

[4] A minden vonatkozásában többszörösen megvitatott VII. törvénycikk múltjára l. különösen : *Országgyűlési Tudósitások*. I. köt. 421. kk., II. köt. 199. kk., III. köt. 567. kk., 583. kk. és e kötet 9. kk.

[5] A kérdés előzményeire l. a 203. old. 33. jegyzetét.

[6] A sérelmeknek ezt a csoportját l.: *Iratok*. II. köt. 236. kk.

[7] Erdélyben a Magyarországon bevett vallásnak számító felekezeteken kívül még az unitárius vallás is bevett felekezetnek számított.

[8] Az előleges sérelmek között az I. szám alatt szerepelt a szávántúli részek és a tengerparti kerület visszakapcsolásának ügye. — *Iratok*. I. köt. 163., — a király Magyarországon való lakásával kapcsolatos feliratot l.: Uo. I. köt. 77. kk.

[9] Szörény megye (Comitatus Severinensis) visszaállításáról a Publico-Politicum Operatum V. részének 8. pontjában van szó. Szörény megye visszaállításának bonyolult kérdésére l. az országgyűlésnek Fiume és a tengerpart törvényszékeivel kapcsolatos vitáit : *Országgyűlési Tudósitások*. III. köt. 74. kk., 234. kk., 245. kk.

5. *Vas* és *Komárom* v[árme]gyék kivánják, hogy a magyar ezeredeknél, mint múlt századokban egész az örökösödési háborúig divatban volt, a kormányszavak magyarosítassanak, és ide járulván az 1807 : 1. cz[ikkely][10] és 1830-ki országgyülési vitatások, mellyeknek következésében az ország Rendei annak sürgetésétől, hogy a magyar ezeredekre nézve a tisztek előmozdítása (circulatio) a többi császári hadseregtől elkülönöztessék, olly feltétel alatt állottak el, hogy az érintett t. cz. következésében a magyar ezeredeknél csak magyar tisztek alkalmaztassanak,[11] ezen határozás szoros foganatba vétessék, s az ország kivánatai visszaélések ellen biztositassanak. *Győr* vármegye pedig tapasztalván, hogy a magyar ezeredekben a hazafiak elmellőzésével nagyobb tisztségekre többnyire külföldiek emeltetnek, azon törvényel meg nem elégszik, hanem uj törvényt kiván alkottatni a felől, hogy a határszéli ezredeknél egyedül hazafiak emeltessenek tisztségekre. *Komárom*, *Arad* és *Torontál* azt is sérelemnek veszik, hogy külföldi báró Lederer neveztetett Este Ferdinand helyébe magyar fő hadi kormányzónak.[12] *Thurócz* végre az 1792 : 8. következésében[13] más egyéb hivatalokban is a magyar nemes ifiak alkalmazását sürgeti.

Küldöttségi vélemény. Az austriai ház szelid kormánya alatt a Pragmatica kötés erejénél fogva viszonti védelem eránt egyesült tartományoknak, s igy a magyar hazának érdeke is múlhatlanná teszi, hogy az egyesült tartományok hadi erejének részei a lehetőségig szoros kapcsolatban tartassanak ; az 1715 : 8. cz[ikkely] is nyilván kijelenti, hogy a magyar hadi erő rész szerint honiakból, részint pedig fogadott külföldiekből álljon.[14] De az egészre sem lenne czélirányos, hogy Fejedelmünk hadi erejében bármelly osztálya is más nyelven, mintsem az egész test, kormányoztassék, mert e különbség az elhatározó perczenetben soha helyre nem hozható kárt okozhatna, az egyerányosság pedig az erőnek még nagyobb egyesülését szüli. — A honi nyelvnek sem látja a küldöttség nagy gyarapodását a néhány inkább franczia, mint német kormányszavak magyarositásában, ellenben miután az 1807 : 1-ő t. cz. még az 1830-ki igéret után sem látszik a maga tökéletességében divatozni, megegyez az igazsággal, hogy mind ennek, mind az 1792 : 8. czikkelynek eszközlésbe vétele eránt Ő felsége megkéretessék. Minthogy azonban az 1807-ki törvény a magyar fő hadi kormányzót magában nem foglalja, a tapasztalás pedig azt bizonyitaná, hogy a hadvezéri polczra lépett magyarok a legfőbb hadi hivatalokra is alkal-

[10] Az idézett tc. 9. §-a a megajánlott 12 000 újonc toborzásával kapcsolatban úgy antézkedett, hogy a korábbi zavarok megszüntetése végett a magyar ezredek fő- és iltisztjeiként a jövőben olyanokat kell alkalmazni, akik az ezredeknél használt hazai nyelvet bírják.

[11] A rendek az 1830-i országgyűlésen az udvar által kért újoncmennyiség feltételeként követelték egyebek mellett azt is, hogy az 1791 : 9. tc. értelmében magyar ezredekhez csak magyar születésű tiszteket alkalmazzanak s ezek fokozatos előléptetése a császári tisztekétől elkülönítve történjék. Az utóbbi kívánságtól a viták során maguktól elállottak, a főrendek ellenállása miatt azonban az előbbit sem sikerült országgyűlési végzésként kimondatni.

[12] Lederer Ignác báró táborszernagy 1833 elején került a budai Generalcommando élére. Helyét 1848. május 10-i szégyenletes szereplése következtében hagyta el : az ellene hazafiatlan magatartása miatt tüntető tömeget fegyveres katonasággal szóratta szét, majd a vizsgálat elől Bécsbe szökött.

[13] Az idézett tc.-ben a király ígéretet tesz, hogy az előző országgyűlés törvényeinek megfelelően igyekezni fog a főhivatalokban magyarokat alkalmazni s más hivataloknál is figyelemmel lesz a magyarokra.

[14] Az állandó katonaság felállítását elrendelő 1715 : 8. tc. szavai szerint a nemesi felkelés mellett „. . . validier et regulata militia, tum ex nativis, tum externis constans, pro omni eventu intertenenda veniret".

maztatnak, (mint Hadik, Gyulay, Alvinczy, Kray,)[15] Komárom, Arad és Torontál v[árme]gyék kívánságát nem véli felterjeszthetőnek a küldöttség.

Ezen vélemény ellenére PÁZMÁNDY és SZÉLL, HERTELENDY KÁROLY által pártoltatva, megyéik kivánatát a RR méltó figyelmébe ajánlván : BORCSICZKY a küldöttség okainak czáfolásába bocsájtkozik, s honunk függetlenségének és önállású szabadságinak elavulhatlan, s az uralkodóház és nemzetünk közötti kötésekkel is épségben tartott jusaira támaszkodva, tagadja hogy á Pragmatica Sanctiobul az örökös tartományok iránt valamelly kötelesség haramolhatnék hazánkra ; és minthogy Austriához viszonyos jó szomszédság kapcsolatán kivül semminemű más kötelességgel nem csatoltatunk, a Pragmatica Sanctio pedig egyedül az uralkodóház örökösödési rendjét szabná ki, ennek bármelly ollyas magyarázatát, melly nemzeti független állásunkat sérthetné, alkotmány elleninek nyilatkoztatja. Tagadja továbbá, hogy a magyarországi fő hadi kormányzó tisztségének magyar hazafiak általi bétöltése az 1807-ki törvény rendelése alá nem tartoznék ; és miután a mult időkből felhozott némelly példák mellett is, leginkább a jelen időben azon törvény gyakorlati bétöltésének egyátaljában nem örvendhetnénk, valamint az előterjesztésben foglalt megyék kivánatát egész terjedelmökben pártolja, ugy az 1830-ban annyira kifejtett, s egy bizonyos körülmény közbejöttéig férfias állhatatossággal védett circulatiót[16] is fölirásba tétetni annyival inkább sürgeti, mivel azon föltétel, mellynél fogva 1830-ban a RR ettől elállottak, t. i. a magyar ezeredekhez csak magyar tiszteknek alkalmaztatása nem teljesittetik.

BEZERÉDY egészen osztja Trencsén nézeteit s reménli, hogy azon nemzeti erő, mellyet az ország Rendei 1830-ban e kérdés iránt nyilatkoztattak, a circulatio tárgyának ujabb felvételénél ismét el nem fogja hagyni a KK és RRket. De épen e fontos kérdésnek illő méltánylata tekintetéből gondolja : nem fogja talán Trencsin követe ellenzeni, hogy az ide a postulatumok tömegébe ne temettessék, hanem mint külön inditvány alkalmas helyen és időben, a nemzeti jussokra támaszkodó moralis erőnek egész méltóságával pártoltassék. Most azonban megelégszik az előterjesztésben foglalt kivánatok elfogadásával.

BŐTHY el nem titkolhatja keblének mély aggodalmát, midőn tapasztalja, hogy e köz és roppant érdekű országos tárgyban Magyarország Rendeinek a sérelmek összeszedésére rendelt küldöttsége olly véleményt adott mellynél kedvetlenebbet, s jussainkra nézve sérelmesebbet akkor is alig várhatnánk, hahogy ezen küldöttség az austriai ministerium megbizásából dolgozott volna ; mert azoknál, miket e küldöttség mond, ellenünk többet már Austria ministeriuma sem mondhatna. Ő azonban eme sérelmes vélemény ellenére tökéletesen meg van győződve, hogy az 1830-ban teljesen kifejtett circulatio fontos tárgyának érdekét minnyájan sokkal mélyebben érezzük, mintsem hogy bővebb támo-

[15] *Hadik András* (1710—1790) mint huszár az 1738-i török háborúban, majd az osztrák örökösödési és hétéves háborúban a katonai pálya legmagasabb csúcsáig emelkedett ; Mária Terézia-rendet, grófi címet kapott, budai főhadparancsnok, erdélyi kormányzó és az udvari haditanács elnöke lett. — *Gyulay Ignác gróf* (1763—1831) a francia háborúkban futott be fényes pályát ; tábornagy, 1815-ben ausztriai főparancsnok, végül 1830-ban az udvari haditanács elnöke lett. — *Alvinczy József báró* (1735—1810) ugyancsak kimagasló pályát futott be ; a Napóleon elleni háborúkban a táborszernagyságig emelkedett s 1808-ban az akkor létesült katonai reformbizottság elnöke lett. — *Kray Pál báró* (1735—1804) táborszernagy 1798 őszén Olaszországban ért el jelentős katonai sikereket.

[16] A rendek utolsó izenetét és feliratjavaslatát e tárgyban l. az 1830-i országgyűlés *Irásai* között, 430. kk.

gatásokra szükség lehetne ; valamint tehát örömest megegyezik, hogy a postulatumok sorából kivéve külön pertractatioba vétessék, ugy ha ezt el nem érhetné, itt is szivesen meg kivánja tartani, csak azért is, hogy azt országos tanácskozás alá venni alkalmunk lehessen.

RAGÁLYI szintén csudálkozik az országos küldöttség véleményén, mert hiszen akinek csak távoli megfogása van hazánk jussairól, nemzeti hadseregeinknek az örökös tartományokéival összeolvasztását s nemzeti alakjából minden tekintetbeni kivetkeztetését örökké sérelemnek fogja tartani. — De habár nem igy volna is a dolog, amint van, még akkor is egy olly különös tekintetet lát azon küldöttség véleményében, mellyel bizonnyal maga a kormány sem kivánna élni ellenünk. Azt mondja t. i., hogy a magyar hadseregnek egy részben fogadott külföldiekből is kell állani. Igaz ugyan, hogy van erről említés az 1715 : 8-ik czikkelyben. Hogy csusztak bé azon szavak a törvénybe ? azt a szónok most hosszasan fejtegetni nem akarja, elég az, hogy olvasván az idézett országgyűlés irományait, a külföldi katonaságról sem az ország Rendeinek felirásiban, sem a királyi válaszokban, sem pedig az ezekből készittetni szokott törvényjavallatban egy szó sem találtatik,[17] s az kétségkívül csak ugy csuszott bé, mint sok más egyebek is bécsusztak törvényeinkbe[18] mindaddig, míg a nemzet több tárgyakbani súlyos és keserű tapasztalásnál fogva, a törvény szavainak alkotásánál gondosb figyelemre nem ébredett.[19] De akármint légyenek is ezek, a szónok egyátaljában el nem hitetheti magával, hogy az idézett törvénynek maga a kormány is ily értelmet kivánna tulajdonitani, mint a küldöttség tulajdonít. Mert máskülönben valahányszor katona ujonczokat kér a nemzettől, el nem mulasztanánk oda utasítani, hogy a magyar hadseregnek egy részben külföldi zsoldosokból is kell állani, fogadjon tehát magának külföldön katonát. De a szónok egy pillanatot vetve Európa évkönyveire, mint constitutionalis szabad magyar irtódzik ezen magyarázattól, melly, bármi lett légyen is körülmény szerintén az 1715-ki RR értelme, most többé semmi tekintetben meg nem állhatna. A körülmények 120 évek óta merőben megváltoztanak. Akkor a százados harczok és a törökkel viselt véres háborúk megritkiták népességünket, hazánknak nagyrésze sokáig idegen járom alatt nyögött s a későbbi győzedelem kivivására külföldi segéd seregekre is szorulhatánk. De megváltoztak az időnek körülményei. Most a magyar hadseregek nem csak országunk védelmére (ezen egyedüli rendeltetésökre) teljesen elégségesek, sőt a legujabb idők példái szerint még külföldi zavarodások lecsillapitására is forditattak,[20] a franczia háborukban ezeredeink védették legerősben a monarchiát, ezek ontották messze hazájoktul egész patakokban

[17] Az 1712/15-ös országgyűlés iratanyaga az Országos Levéltárban *Arch. Regn. Lad. R.* jelzet alatt található.

[18] Az ilyen utólagos becsúsztatásra a legismertebb példa az 1606-i bécsi béke 1. cikkelyével kapcsolatos eset : a protestánsok szabad vallásgyakorlatát biztosító cikkelyt Bécsben utólag egészitették ki az „absque tamen praeiudicio religionis catholicae" záradékkal, amely tág teret nyitott a cikkely értelme körüli csűrés-csavarásoknak.

[19] Így alakult ki az a gyakorlat, hogy a törvények végleges megszövegezése alkalmával — az ún. concertatio során — az országgyűlés megbízottai gondosan ügyeltek arra, nehogy a Kancellária országgyűlési bizottsága akár csak egy olyan szót is becsempésszen a törvénycikkek szövegébe, amelyet az országgyűlési iratváltások során a rendek és a király kölcsönösen nem fogadtak el. (Vö. a 95. old. 6. jegyzetével.)

[20] Az utalás talán az osztrák seregek 1831 nyári itáliai szerepére vonatkozik, ahol az egyházi államban, Modenában és Pármában kitört felkeléseket a bevonuló osztrák csapatok fojtották el és évekig megszállva tartották a szóban forgó területeket.

véröket, ezek hullottak legsűrűbben nem annyira hazánkért, mint a monarchiáért, Európáért. És mégis olly magyarázatot adni egy 120 évek előtti törvénynek, hogy a magyar nem képes honját megvédeni, hanem külföldi zsoldosokra szorul, valóban nem kevésbé sajnos, mint helytelen balitélet, s azt szó nélkül hagyni nem lehet. — Egyéb iránt az egész kivánságtól ugy, amint 1830-ban felállitva vala, csak a kormánynak az azon esztendei 8-ik czikkelybe foglalt ünnepélyes kötelezésénél fogva[21] állottunk el, és midőn tapasztaljuk, hogy eme legújabb törvényrendelés sem teljesittetik, méltó jusunk van a nemzet képében erős szóval felszóllamlani és a kivánatot, mellyel puszta hanggá változott biztatásnál fogva felhagyánk, egész kiterjedésében megújítani.

Ezeknek következésében a küldöttség véleményének egyértelmű félrevetésével, az előterjesztést tevő megyék kivánatai egész terjedelmökben elfogadtattak ; de ámbár RAGÁLYInak az 1715-törvény iránti nézetei szintén közönségesen jóváhagyatnának, a küldöttség ellenében még sem vélték a RR szükségesnek czáfolásba ereszkedni, s annak nézeteit puszta félrevetéssel elegendőleg megsemmisittetve itélték.[22]

6. *Tolna, Komárom, Szathmár, Somogy, Nógrád, Baranya, Borsod* és *Csanád* vármegyék sürgetik, hogy a nyilvánosság előmozditása tekintetéből az *országgyűlése alatt egy olly ujság*, melly annak folyamatjáról, tárgyairól és vitatásairól az országbelieknek sebes tudósitást adjon, készitessék.

Küldöttségi vélemény : Az országgyülési ujság tárgya a 43-ik országos ülésből a rendszeres országos munkálatok sorába utasitattván,[23] a kérdés e helyen megszünik.

SOMSICS és TARNÓCZY megújitják a diaetalis ujság pártolását, s a naplókönyvnek naponként inkább és inkább tapasztalt késedelmes megjelenését is gyámokul használják.

VAY ugyan minden alkalommal kész e fontos tárgyat pártolni, emlékezteti mindazáltal a RRket, hogy legközelébi alkalommal, midőn Bars vármegye erántai inditványát megujittatá,[24] akik pártolák csupán 17-en maradtak, s ő valóban szégyenlené, ha ujabb szavazattal ismét csak inertiánkat s állhatatlanságunkat nyilvánítanánk.

RAGÁLYI azonban bármi kisebb számban maradjon is, soha sem kiván arra nézve elcsüggedni, amit hazánk javára jónak és szükségesnek itél ; ilyennek itéli pedig az országgyűlési ujságot, mert azon meggyőződés mellett, hogy egy szabad alkotmányos nemzet moralis életének fő rugó ere a nyilvánosságban áll, fájdalommal kéntelen tapasztalni, miképen a magyar legislatiohoz hasonló botránkoztató állapotban a világnak egy törvényhozása sem helyheztetik. Ő tehát a kivánatot pártolja.

BORCSICZKY szintén pártolná, hogyha csak távolrul is reménysége lehetne olly dietalis ujság létesitésére, melly a törvénytelen censura bilincsét nem viselvén, a nyilvánosságnak szabad mozgásu organuma lehetne. Igy azonban, amint dolgaink állanak, megvallja, hogy sokkal többre becsüli azon

[21] Az idézett tc. befejező mondata utal arra a királyi intézkedésre, amelynek értelmében a magyarországi katonai hatóságok kötelesek a magyar nyelvű beadványokat elfogadni. A tc.-nek más katonai vonatkozása nincs.

[22] A megyék kivánságát és a küldöttség elutasító véleményét l.: *Iratok*. II. köt. 238. kk.

[23] Az országgyűlési újság kérdésének múltjára l. a 207. old. 8. jegyzetét.

[24] Az utolsó vitákat e kérdéssel kapcsolatban l. a febr. 16-i országos ülés ismertetésénél, 207. kk.

irott lapokat, mellyeket egy érdemes hazánkfia (mint nevezni szíveskedék) szerkeztet,[25] mint egy censurált ujságot, s azokból sokkal jobban megtudhat mindent az, aki tudni akar, mint egy nyomtatott ujságból, mellybe dupla censura mellett is majd csak az menne, ami egy bizonyos embereknek tetszenék.[26] — HERTELENDY KÁROLY azonban teljesen méltánylani tudja ugyan azt, miről említést tőn Trencsin követe, de ép az irásnak nehézségei s költséges volta miatt, azt a nyilvánosság teljes hatású eszközének nem tekintheti, s azért a kivánatot pártolja.

Tétettek még a dolog létesitése ellen egy-két gyakorlati nehézségek is, mellyekbe azonban a RR ezuttal nem ereszkedtenek, mert azok már az eszközök és módok felőli tanácskozás körébe tartoznak, most pedig csak az elvről van szó, mellyre nézve megjegyezteték az is, miként jelenleg a kivánatok sorában egészen különbözőleg áll a dolog, mint akkor állott, midőn országgyülés elején vagy tettleges létesitéséről vala szó, vagy később külön inditvány gyanánt adaték a RR elébe. — És ezen szempontból indulva

BEZERÉDY kinyilatkoztatá, miként semmi alkalmat sem kiván e tárgy létrehozásában elmulasztani. Javalja tehát a RRknek, hogy magát az elvet elfogadván, küldöttséget nevezzenek, melly a dolog kivitelének módjairól tanácskozván, tervet dolgozzék ki, s azt a KK és RR megbirálása alá terjessze.

A szavazat tehát ily értelemben történvén, 21 megye voxával 17 ellen Bezerédynek javallata elfogadtaték, s a tervet dolgozandó küldöttségnek szokottan (scrutinium által) kinevezése határoztaték.[27]

7. Több megyéknek a *Museum, Buda-Pest közötti álló hid s magyar játékszin* eránti előterjesztéseire,[28] a küldöttség azon véleményt adá, — hogy a Museum felől czélirányosabban lehet majd rendelkezni, ha Ő Fensége a Nádor béadja tudósitását az ország Rendeinek.[29] A Buda-pesti álló híd tárgya már külön pertractatióba vétetett.[30] A Nemzeti Játékszin állapotját pedig forróan ajánlja az ország Rendeinek, azon hozzátétellel, hogy addig is, míg az ország gondossága egy különös magyar játékszínt felállít, szollitassék fel Pest városa, hogy mostani játékszinében Magyar Szinjátszó Társaságnak hasonló feltételek ajánlása mellett elsőséget engedjen.[31]

[25] A célzás Kossuth Országgyűlési Tudósításaira vonatkozik.

[26] Vö. a sajtószabadságról szóló, 9. sz. országos sérelem vitájában elhangzottakkal, 347. kk.

[27] A megyék kívánságát és a küldöttség véleményét l.: *Iratok*. II. köt. 241.

[28] Szabolcs megye azt kívánta, hogy az országgyűlés egymillió ezüst forintot szavazzon meg a Nemzeti Múzeumnak és az Akadémiának ; Arad, Szatmár, Csanád ugyanerre, valamint a pest-budai állandó hídra, Arad, Zemplén, Veszprém, Borsod, Csanád, Torontál, Krassó a „a Magyar Jádzószinnek a magyar nyelv csinositása és felemelése tekéntetéből Pest városában leendő felállitására" jelentették be további áldozatra való készségüket ; Borsod a Nemzeti Játékszínt az országgyűlés felügyelete alá kívánta helyezni, Torontál vármegye pedig intézkedést kívánt, hogy a Játékszín felépítéséig is történjék gondoskodás, hogy a Magyar Szinjátszó Társaságot a helyiség bérlete körül ne zsarolhassák meg és az „tulajdon hazájában a németekkel legalább is egyenlő igazba helyheztettessen". L.: *Iratok*. II. köt. 242.

[29] A Nemzeti Múzeum létesítéséről szóló 1808 : 8. tc. a nádorra bízta az intézményre befolyó adományok kezelését és egyáltalán az intézményre való felügyeletet ; a nádor az országgyűlésnek tartozott számot adni a Múzeum állásáról, az 1830—33. évekről szóló jelentését hamarosan beadta, l.: *Iratok*. V. köt. 27. kk.

[30] A kérdés bőséges megvitatását és az eredményeket l. előbb, 113. kk.

[31] A magyar nyelvű szinjátszás és a létesítendő állandó nemzeti szinház ügye 1790-től kezdve szinte valamennyi országgyűlésen szóba került s a két utolsó országgyűlés sérelmi felirat formájában meg is tette a kezdeményező lépéseket a vállalkozást

Szirmay küldői nevében kivánta, adna számot Pest vármegye azon summákról, mellyek némelly törvényhatóságok által magyar játékszín felállitására kezéhez küldettek. Dubraviczky feleletül adá, miként óhajtaná, hogy azon megyék, mellyek ilyes követelésekre hatalmazák fel követeiket, azokat a közbejöttek felől voltakép értesitenék, mert hitelesen mondhatja, hogy országgyülés kezdetével a liquidationalis számvétel minden illető megyével közöltetett.

Koleda Buda városa részéről jelenté, miként küldői óhajtanák, hogy kebelökben a Nemzeti Játszószint megörökittetnék, melly végre minden tőlök kitelhető áldozatra is készeknek nyilatkoznak. Hahogy mindazáltal a KK és RR a magyar állandó szinháznak helyéül Pestet tüzik ki, Buda városa addig is, míg ezen czélzat sikeresittetnék, amint már 2 év óta szinházát egyéb requisitumaival, mellyeknek fenntartása évenként 2—3 ezer ftokba kerül, a Pest vármegye pártfogása mellett Budán megtelepült társaságnak ingyen átengedé, ugy azt jövendőre is átengedni kész.[32] Dubraviczky Buda városának nem puszta szavakra szorított, hanem tettel is bizonyított buzgóságáért az ország szine előtt köz viszhangra talált köszönetet mondva, reménységét nyilatkoztatá, hogy ha Pest városa is (amiről nem is kételkedik) hasonló buzgóságot fog mutatni, nemsokára egy állandó Nemzeti Theátrom létesitésének örvendhetünk.[33]

Egyébiránt a küldöttség véleménye helybehagyatott.

8. Jankovics Miklós régiségi gyüjteményének,[34] ugy Gr. Viczay Mihály pénz- s drágasággyüjtésének[35] a Muzeum számára leendő megszereztetése, s ezen nemzeti intézetnek bővebb gyarapitása s bátorságositása iránt tett kivánatait némely megyéknek,[36] a nádor által e tárgyban béadandó tudósitás idejére halasztandónak itélte a küldöttség. — Jóváhagyatott.

---

elindító törvény létrehozásához. A feliratokra azonban az udvar egyik esetben sem válaszolt. A magyar nemzeti színjátszás korai történetére l.: Pukánszkyné Kádár Jolán, *A Nemzeti Színház százéves története.* Bp. 1940, c. munkájának bevezető fejezeteit.

[32] A budai Várszínházba 1833 nyarán költözött be egy magyar színtársulat; a vállalkozást Pest megye erkölcsileg és anyagilag támogatta, irányítását a megye nevében Fáy András és Döbrentey Gábor látta el. A társulat két év alatt megerősödött, magához vonta az országban működő társulatok legjobb erőit és alapja lett a létesülő Nemzeti Színház első gárdájának.

[33] A színház létesitéséért folyó harcnak az „országos költségen felállitandó nemzeti játékszinről" szóló 1836 : 41. tc. valóban új lendületet adott és a Nemzeti Színház 1838. aug. 22-én megnyitotta kapuit.

[34] Már az előző két országgyűlést is foglalkoztatta az a tárgy, hogy id. Jankovich Miklós „mindenek előtt esméretes, jeles . . . kéziratokból, könyvekből, pénzekből, drágaságokból és régiségekből álló, nagy költséggel, de még sokkal nagyobb fáradsággal, s a haza, dolgaink nevezetes hasznával szerzett gyüjteményét a Nemzeti Museumnak illendő feltételek mellett általengedni szándékozik". A nádor jelentése — l.: *Iratok.* V. köt. 29. kk. — részletesen ismerteti azokat a feltételeket, amelyek mellett a gyűjtemény végül is a Múzeum birtokába jutott.

[35] Győr megye szólította fel az országgyűlés előtt az ország megyéit, hogy „néhai idősb gróf Viczay Mihály urnak pénzbeli s ritka drágaságu gyüjteménye" megvételét is pártolják az országgyűlésen. A gyűjtemény megvételéről a nádori jelentésben nincs szó.

[36] A nádor felszólítására Pest, Somogy, Trencsén, Bács, Tolna, Nógrád, Szatmár, Békés, Arad, Csanád, Borsod megyék és Szeged városa mutatkoztak készeknek a Jankovich-gyűjtemény megvásárlásához hozzájárulni, Fejér, Baranya, Tolna, Bács, Nógrád, Sáros, Bereg, Krassó, Borsod pedig Győr megye felszólítására a Viczay-gyűjteményt is megvételre javasolják. Pest arra is késznek nyilatkoztatta magát, hogy „a Muzeum számára Pesten felállitandó pompás épületre egy nagyobb tekéntetű áldozat tétessen". Sáros azt kérte, hogy a Múzeum kincseiről készittessenek leltárt, azt és az évenkénti

9. *Komárom, Veszprém, Vas* v[árme]gyék panaszkép terjesztik elő, hogy az epemirigy idejében a főispányok elmellőzésével királyi biztosok rendeltettek, sőt Veszprém v[árme]gye nem akarván a kir. biztost elfogadni, a Helytartótanács által, mellynek az 1790 : 14-ik cz[ikkely] szerint kötelességében állana a megyék jusait védeni,[37] védelem helyett legfelsőbb helyen bévádoltatott s onnan megdorgáltatott.

A küldöttség élénken lerajzolván a ragadósnak vélt nyavalya dühösködése miatt szétszaggatott társasági lét különös körülményeit, Ő Felségének ezen gondoskodását nem sérelmekre, de sőt köz nemzeti hálára méltónak itélte.[38]

Kocsi Horváth hálás szivvel fogadta volna, hogy ha a Helytartótanács, azon vészterhes időben kötelességök teljesitésére szoritotta volna a főispányokat. De midőn ezt nem tette, hanem a constitutionalis kormányzás törvényes eszközeinek elmellőzésével biztosokat rendelt s az ország alkotmányos tisztviselőit azoknak alája vetette, a Consiliumnak ezen nem kevésbé törvénytelen, mint tapasztalás szerint célirányatlan tettét sérelemnek nem venni annál kevésbé lehet, minthogy a constitutio felfüggesztésére hatalma senkinek sincs, legkevésbé pedig a Helytartótanácsnak, mellynek kötelességében állana alkotmányunk épségére felügyelni.

Széll hasonló előterjesztést téve még egy példát is felfedezett annak bizonságául hogy minden királyi biztosok mellett hazánk lakosinak egészségére mi kevés ügyeléssel valának. T. i. Fejér v[árme]gyéből, mellynek kebelében az akkoron még ragadósnak tartott epemirigy dühösködött, Styriának védelmére Vas v[árme]gyén keresztül katonaság vitetni rendeltetett oly meghagyással, hogy Styria szélén veszteglést tartson ; de csak Styria és nem Vas v[árme]gye szélén, ámbár akkoron még ez is tökéletesen egészséges állapotban vala, ezzel azonban nem gondoltak, s a stájerek életét a mienknél becsesbnek tartották ; Vas v[árme]gye tehát maga volt kéntelen magáról gondoskodni s a katonaságot keresztül nem eresztette.

Borcsiczky őszintén megvallja, hogy megyéje iránt a kormány segedelemmel volt, mert annyi pénzt adott (reménli soha visza nem kérendő) kölcsön fejébe, mennyire szükség vala, ezt azonban nem a kir. biztosnak köszönhetni, mert ez nemcsak hogy semmit nem tett, sőt a szónok volt kéntelen a szegény adózó nép terheltetésével az oda rendelt kir. commissariust Isten tudja honnan felkerestetni.

Ezen előterjesztések után Feketének azon nézete, hogy a constitutionak felfüggesztése bármelly ok miatt is sérelem, közönségesen helybehagyatván, a küldöttségi vélemény félrevetésével a panaszos előadás sérelemkép elfogadtatott.

10. *Heves* vármegye az epemirigy idejének szomorú tapasztalásától vezéreltetve törvényt alkottatni kiván, hogy az ilyen szerencsétlen esetekben szükséges költségek honnan és kik által fizettessenek ?[39] — A küldöttség ezen kivánatot helyesnek nem találta, mert nem oszthatá azon véleményt, hogy akármi

---

gyarapodást közöljék a megyékkel és a Múzeum gondnokságának felelősségét is törvény által határozzák meg. (*Iratok*. II. köt. 243. kk.)

[37] Az idézett tc. a Helytartótanács hatáskörét szabályozta.

[38] „... ami a királyi biztosok kirendeltetése eseteinek, s azok hatósága körének elhatározását illeti, azt a Publico-Politicum rendszeres munkának megvisgálására halasztandónak lenni véli". L.: *Iratok*. II. köt. 246.

[39] „... a nemességre való rovatása pedig törvényen kivül a nemesi kiváltságok sérelme nélkül meg nem történhet". L.: *Iratok*. II. köt. 246.

előfordulható rendkivüli esetekben a szükséges költségek fedezésére hazánknak a Status jövedelmeiben bizonyos fundusa nem lenne. — BREZOVAY ugyan amint egyrészről Heves v[árme]gyét Trencsinhez hasonló szerencsével[40] nem dicsekhetőnek jelenté, mert az a kormánytól semmi segédpénzt nem kapott ; ugy más részről örömest megnyugszik a küldöttség véleményében, mihelyt törvény által ki fog jelentetni, hogy a status jövedelmek tára olly közös pénztár, mellyhez szükség idejében minden törvényhatóság hozzá nyulhat ; de épen ez az, amit törvénybe tétetni óhajtana. — A RR azonban a küldöttség véleményét jóváhagyák.

*

Jövő levelemben a 34-ik sérelemig haladott tárgyat folytatandván, jelentésemet helynyerés tekintetéből csak azokra fogom szoritani, mellyek iránt vagy megváltoztaték a küldöttség véleménye, vagy ha ez nem történt is, de érdekes vitatások eredtek. (Többi között a zsidók által törvényen kivül fizettetni szokott tolerantialis taxák eltörültetése is köz értelmüleg elfogadtatott.)

247.

1835. május 15, 16, 18, 19, 20.

Foglalat : a) *Elegy ülés, mellyben 2 királyi válasz olvastatik u. m. a hódoló és névnapi köszöntő felirásokra.* — b) *Országos ülés a RRnél : az előleges sérelmek, Erdély és V-ik Ferdinand nevezet iránti felirások egyértelmüleg jóváhagyatnak.* — c) *Kerületi ülések a sérelmek és kivánatok dolgában.* — d) [*Országos ülés*]. *Az urbéri 2-ik Kir. választ tárgyazta kerületi állapodások országos tanácskozás alá vétetnek.*

a)

Pozsony, május 20. 1835.

Elegy ülés.

Hétfőn, május 18-án Csepcsányi és Torkos elnökségök alatt tartatott kerületi ülésben az urbért tárgyazta szerkesztésnek hátra lévő része megrostáltatván, másnapra reggeli 10 órára mind a két táblának országos ülés hirdetteték ; s miután a KK és RR *kedden május 19-én* saját teremökben öszegyültek volna, — az elnök Kir. Személynök által bizonyos kir. válasz leérkezte felől értesitettek, s annak meghallása végett *elegy ülésre* hivattak ; ahol is a FŐHERCZEG NÁDOR jelenté, miképen két rescriptum fog felolvastatni ; némellyek azt hitték, hogy egyike vagy a magyar nyelv ügyében igért,[1] vagy a diaetának praeclusi határnapot rendelő resolutió lészen, de a tévedés nem soká tartott, mert a Nádor nyomban folytatá, hogy egyike a boldogult fejedelem halála feletti sajnálkozással egybekötött hódoló felirásra, másik pedig a névnapi

[40] Vö. Borcsiczky előbbi felszólalásával.

[1] Amire az úrbéri tárgyban kiadott második kir. válasz befejező mondata célzott. Vö.: *Iratok.* IV. köt. 27. kk.

köszöntésre válaszol. Ezek nyomban felolvastattak. Az elsőben megegyezik Ő Felsége, hogy a koronázási Diploma törvénybe igtattassék.[2]

b)

Országos ülés a RRnél.

A RR saját teremökbe térvén, itt legelébb a most érintett rescriptumok újon kihirdetettek, — utóbb a kerületi elnökök bényujták a circularis állapodásokat ily renddel: 1.) Azon felirást, melly Erdély ügyében alkottaték, 2.) az előleges sérelmek iránt it, 3.) Ő Felségének V-ik Ferdinánd névvel neveztetését tárgyazót,[3] — 4.) az urbéri újabb végzéseket.

A királyi Személynök legelsőben az előleges sérelmek tárgyát vélte felveendőnek. — Bőthy a Kerületi tanácskozás folyamatjával megegyezőleg történt bényujtás rendjét megtartatni, s legelőbb Erdély ügyét felvétetni sürgeté. Szirmay, Bezerédy, Sárközy, Hertelendy Károly, Ghéczy pártolák.

A Personalis ezt a második helyen nyomban felvétetni nyilatkozék. Gr. La Motte az előleges sérelmeknek minden mások előtt elsőséget követel. — Helybe hagyó felkiáltások.

Olvastatik *I-ör Az előleges sérelmek* tárgyában kedvező királyi választ sürgető felirás. — A Personalis kinyilatkoztatja, hogy nincs ellene semmi észrevétele. — Köz értelműleg jóváhagyaték.[4]

II. Olvastatik *az Erdélyt tárgyazta* izenet.

Personalis: Miután a KK és RR már országgyűlése elején megkérték Ő Felségét az előleges sérelmek sorában, hogy az Erdéllyeli kapcsolatra szükséges értekezés végett Erdélynek országgyűlést hirdessen, s miután ezen felirásukat több izben, névszerint mai napon is megújitották,[5] bizton reménlhetjük, hogy Ő Felsége Erdély Rendeit országos gyűlésre egybehívandja, s ha a KK és RR kivánságukat az előleges sérelmek ismételt felterjesztésével elérik, ezen kivánatjok is teljesedésbe megyen, a külön felirás tehát szükségtelen. — Ami pedig az erdélyi rescriptumokat illeti, azok Erdély országgyülésének körébe tartoznak, s Erdélynek Rendei fognak azokhoz jussaik szerint szóllani. Ezeknél fogva elállásra szólitja fel a Rket.

A RR hangos *maradjont!* kiáltanak. — Szent Iványi szóllani kiván, s csak azon esetre áll el a szóllástól, hahogy a felirás jóváhagyatik. — Ujabb *maradjon! maradjon!* — Personalis: Senki sem szóll ellene, és igy meg kell maradnia. — Erre maga a felirás előbb eredeti magyar nyelven, utóbb latin forditásban felolvastatik. — Az Elnök némi stylaris észrevételt tesz, egy kifejezést t. i., melly a nemzet s fejedelem közötti bizodalom csökkenéséről szóll, kihagyatni kiván; de észrevétele köz értelműleg elvettetik s a felirás szórul szóra megmarad.[6]

[2] Az I. Ferenc halálával kapcsolatos feliratot és a névnapi köszöntést l.: *Iratok.* IV. köt. 9. kk., 28. kk., a reájuk adott kir. válaszokat: Uo. 30. kk.

[3] A velük kapcsolatos végzéseket l. 323. kk., 342. kk., 341. kk.

[4] A főrendekhez e tárgyban intézendő izenetet és a felirat javasolt szövegét l.: *Iratok.* 38. kk.

[5] Az előleges sérelmek kérdésének előzményeire l. a 341. old. 17. jegyzetét.

[6] A kérdéssel kapcsolatban a főrendekhez intézett izenetet és a felirat javasolt szövegét l.: *Iratok.* 31. kk.

DUBRAVICZKY jelenti, miképen küldői e tárgyat olly fontosnak tekintik, hogy különös küldöttség által kivánják a felirást Ő Felségének bémutattatni. RAGÁLYI nem kételkedik, hogy a tárgy fontossága felől Pest v[árme]gyével kiki rokonul érez, miután azonban a dolog sikerére nézve a szokott uton való felküldés sem tesz legkisebb különbséget is, a küldöttség utján kivánt kézhezadást csupán azon egy oknál fogva nem pártolja, hogy ezáltal a KK és RR munkállódásának szakadatlan folyama ne gátoltassék. — (Pest v[árme]gye kivánsága naplókönyvbe megyen.)

III. olvastatik az *V-ik Ferdinánd* czimzetet tárgyazta felirás.[7]

PERSONALIS: Midőn Fejedelmünk neve számolását a császársághoz kötötte, azon századoknak ösvényén indult, mellyekre magok a RR is hivatkoznak. Követte t. i. őseinek soha meg nem szakitott gyakorlatát. Tudva van minnyájunk előtt, miképen a császárság még az austriai ház országlását megelőzött időkben is (Zsigmond példája szerint) mindég a királyság előtt emlitetett. Igy maradt ez később is, midőn a magyarok az austriai házból választák uralkodóikat. Igy p. o. Maximilián magát 2-iknak nevezte, ámbár mint magyar király egyetlen vala, — igy Mátyás, ily néven 2-ik királyunk, mihelyt római császárrá választaték, 1-ső Mátyás nevezetjét vette fel. Ezen szakadatlan szokás gyakoroltatott századokon keresztül a legujabb időkig anélkül, hogy hazánk törvényes és kétségtelen függetlenségének legtávolabbról is ártott volna. És hogy különösen az austriai császári czimnek felvétele hazánk függetlenségét nem sértheti, azt az ország Rendei 1807-ben közértelmű végzésben kinyilatkoztaták.[8] Sem szokatlan ujitás fenn nem forogván tehát, sem aggodalomra ok nem lévén óhajtaná a Personalis, hogy a RR e felirástól elálljanak.

De ezen észrevételeire is csak egy közönséges *maradjon*nal feleltek a RR, s ellenkező értelmet senki sem nyilatkoztatott.

TÖRÖK tapasztalván, hogy a ma felolvasott rescriptumokban is 1-ő Ferdinándnak nevezi magát Ő Felsége, kivánná ez iránti fájdalmunkat különösen is kifejeztetni. — BEZERÉDY pártolja. — A PERSONALIS arra hivatkozik, hogy az expositio általánosan, s kivétel nélkül van megtéve. Mire a felirás mindenekben jóvá hagyatik,[9] s a fő RR szétoszlása miatt aznap át nem küldethetvén, az ülés eloszlik.[10]

c)

Kerületi ülések a sérelmek és kivánatok ügyében.

Most már országos ülések lévén napi renden, délután kerületi tanácskozás nem tartathatik, s ezért a (különben 2—3 napok alatt bérekesztethető) sérelmekből még mintegy 35 tárgy hátra maradt.

Én még e tárgyban a 15-ik, 16-ik és 18-ik májusi kerületekről tartozom jelentésemmel. (17-én vasárnapi szünet volt.)

[7] A kérdés előzményeire l. az ápr. 13-i kerületi ülés vitáit, 342. kk.

[8] Az 1807-i országgyűlés bizottsága által összeállított sérelmek sorában az 50. szám alatt a rendek törvény által szerették volna megörökíteni I. Ferencnek azt az ünnepélyes nyilatkozatát, hogy az osztrák császári cím felvétele nem érinti Magyarország jogait és alkotmányát. A sérelmek megvitatása során azonban ettől a kívánságuktól elállottak. Vö. az országgyűlés *Irásai*val, 240.

[9] A főrendekhez intézett izenetet és a felirat javasolt szövegét l.: *Iratok*. IV. köt. 35. kk.

[10] A máj. 19-i 307. elegyes és országos ülés naplóját l.: *Jegyzőkönyv*. X. köt. 283. kk.

Az V-ik osztály 12-ik száma alatt *Somogy*nak azon sérelme fordul elő, hogy a vasból is urbura[11] vétetik. — A küldöttség ezt a bányászi Rendszeres Munkára[12] utasitotta.[13]

SOMSICS ugy vélekedett, hogy ami nem valamelly uj javallatot, hanem törvénysértést foglal magában, azt a Rendszeres Munkákra utasitás ürügye alatt orvosolatlan hagyni annál kevésbé lehet, minthogy a Bányászi Operatum (ha semmi akadály közbe nem jő) 40 év mulva kerülhet tanácskozás alá, s nem lehet kivánni, hogy a birtokosok addig mindég szenvedjék ezen adóztatást, mellybe magát tettleg helyheztette bé a kir. Kamara.

BENYICZKY ellenben mind a Maximilian rendszabása,[14] mind törvényeink utmutatása[15] szerint is kétségen kivül valónak hiszi, hogy minden érczből, és igy a vasból is illeti urbura a kir. Kamarát. Igaz ugyan, hogy kisebb tekintetű bányákból, hol 10, 15 fontra menne jövedelme, nem élt a kamara ezen gyakorlattal, de illetőségét még is ott kell hagyni, s a bányából elvinni nem szabad. Az előterjesztés tehát sérelemkép nem állhat, de postulatumnak igen helyes, s a szónok szivesen megegyezik, hogy miután a vas már első szükségű czikkelyé lőn, Ő Felsége — erdélyországi rendszabásainak példájára is — az urbura terhétőli felszabaditásunk végett megkéretessék.

SOMSICS ezen előterjesztésnél fogva is kétségen kivül valónak hiszi, hogy ahol nem volt a Kamara gyakorlatában a vasbóli urburának, abba magát rendszeres elintézésig tettleg bé nem teheti. Egyébiránt is nehezen fogná a zólyomi követ úr megmutathatni, hogy a vas (törvényes, és nem természettudományi tekintetben szólva) az érczek közé tartozik ; legalább sem a Maximilianus ordo, sem törvény által nincs oda számitva.

Ezeknek következésében Somogy vármegye előterjesztése nemcsak sérelemkép elfogadtaték, hanem más megyékben is hasonló viszaélést gyakorolván a kir. Kamara, TÖRÖK inditványa szerint innen kivétetve a közönséges sérelmek sorába áttétetni rendelteték.

17-ik szám alatt *Baranya v[árme]gye* azon sérelmet terjeszti elő, hogy ámbár a megyék jegyzőkönyveiknek felterjesztésére semmi törvény által sem köteleztetnek, s az a fennálló régi szokásokkal is ellenkeznék, mégis a Consilium a felterjesztett jegyzőkönyvekre észrevételeket is tesz.[16]

A küldöttség ezt is a megyék elrendezéséről intézkedő Publico-Politicumra utasította.

RÉPÁS és KAJDÁCSY, Baranya követei, sürgetvén megyéjök sérelmének elfogadását, — gyámokúl emliték, hogy a Helytartótanácsnak ezen béavatkozása a megyék törvényes független állomását sértené. — ANDRÁSSY feleletül adá, hogy vannak ugyan olly tárgyai a megyék intézkedéseinek, mellyek a

[11] Az arany- és ezüstbányák jövedelméből a kir. kincstárt illető részesedés.

[12] A Montanisticum Operatum a hatodik volt a megvitatásra váró munkálatok sorában.

[13] Azzal a megokolással, hogy ez a sérelem már az 1827-i sérelmek között is szerepelt s akkor azt kérték a rendek, hogy szűnjék meg a törvénytelenség és az ügyet a bányászati Munkálatba vegyék be. A király 1830. nov. 16-i válasza az ügyet oda is utalta.

[14] A Maximilianische Bergordnung-ot I. Miksa király hosszas előkészítés után 1573. febr. 16-án hirdette ki. A rendtartás, mely eredetileg az ún. felső-magyarországi hét bányavárosban volt érvényes és csak később terjedt ki a többi bányavidékre és Erdélyre is, a magyar bányajog fejlődését a hazai hagyományoktól eltérő útra terelte.

[15] L. 1351: 13. tc., 1405. évi II. decr. 13. tc., 1486 : 49. tc., 1492 : 30. tc. stb.

[16] A megye panasza példánk a Helytartótanács 1816. márc. 5-i és 1832. ápr. 3-i intézvényeit említi. L.: *Iratok*. II. köt. 250. kk.

Helytartótanács visgálata alá nem tartoznak, de vannak mások, mellyeket onnan elvonni nem lehet, mint például: az adó tárgyabeliek, nemesitésiek, s a t. E szövevényes tárgyat tehát igy mellékesen eldönteni nem lehet. — TORKOS: Csak azt venné sérelemnek, ha a Consilium a megyék jegyzőkönyveinek felküldését vagy egyenesen parancsolná, vagy épen a végzésekben változtatásokat tenne. Az első azonban nem történik, mert a megyék nem szokták egyenesen azt felküldeni; de a második sem adatik elő a panaszban, hanem csak az, hogy észrevételeket tesz a Helytartótanács, ami nem sérti a megyék hatóságát, mert felmarad az ellenészrevétel felterjesztése hatalma. Egyébiránt az 1723: 102. cz[ikkely] kötelességébe teszi a Helytartótanácsnak, hogy az országgyülés végzéseinek, a törvényeknek teljesitést szerezzen,[17] melly végre sokaknak csak a jegyzőkönyv utján jöhet tudomására.

Sok más követek is előhozák azt, hogy a Helytartótanácson felügyelés kötelessége fekszik. — BORCSICZKY megemlité, hogy ha p. o. azt határozná Trencsin v[árme]gye, hogy a házipénztár felét adják oda a szónokoknak, lenne e valaki közöttünk, aki óhajthatná, hogy a kormány ilyesekhez ne szólhasson? Többször elösmerénk, hogy a főfelügyelés jusa a királyi Felségnél van, s a szónok sérelemnek tartaná, ha ezt nem a Helytartótanács útján gyakorolná. — B. PRÉNYI kit kit felszóllit, nyuljon kebelébe, és nem kételkedik, el fogja ösmerni, hogy sokszor van a megyéknek superinspectiora szükségök. — RAGÁLYI pedig nemcsak nem irtódzik attól, hogy a megyék jegyzőkönyvei kinek kinek, és igy a kormánynak is tudomására jussanak, sőt a tökéletes nyilvánosságban lelvén egy szabad alkotmányú nemzet moralis életének rugó erét, óhajtaná, hogy minden prothocollum nyomtatás által nagyobb tudomásra juthasson.

KAJDACSY mindezekre válaszul adá, hogy amit a Helytartótanácsnak felügyelő jusánál fogva tudni kell, azt a jegyzőkönyvnek különben is nem a megye által szokott felküldésén kivül is megtudja. Mert ha intimatum adott okot a pertractatióra, feleletet kap reá; adó dolgát a számadásokbul, urbarialis dolgokat a perekből s úriszékek prothocollumaiból, nemesi ügyeket szintén a perekből megtudhatja; a többihez nem lehet szóllója, ha csak a megyék törvényes hatóságát, melly alkotványunk őrje s védelme, sérteni nem akarjuk.

Mivel azonban a Helytartótanács részéről itt sem kénszerités, sem a megyék végzéseinek birálgatása s ebből eredő változtatása fenn nem forog, a többség Baranya sérelmét el nem fogadván, a küldöttség véleményét jóvá hagyá.

18-ik szám alatt *Somogy vármegye* előterjeszti, miképen a Helytartótanács 1831-ben azt hirdette ki, hogy az egyesült udvari Cancellaria által Bajorországgal történt egység következésében az Austriai Birodalombul Bavariába és viszont senkinek letelepedése, meghonnositása, vagy házasságra lépése meg nem engedtetik, mig a kormány által alattvalói kötelességei alól fel nem oldoztatik, s a költözésre engedelmet nem kap. Ezt Somogy vármegye ellenkezni véli az emberi fő rendeltetéssel, melly az erkölcsi tökéletesedésre és sorsunk javitására törekvésnek ingerét magában foglalja; ellenkezni az embernek természeti szabadságával s az ország méltóságával, sőt javával is, mert az erővel visszatartóztatott embertől koránt sem lehet ama nemzeti érzésre támaszkodó nemes büszkeséget reménleni, melly a polgárt hazájához köti s honjáért áldozatokra

[17] Az idézett tc. kötelességévé teszi a Helytartótanácsnak, hogy az ország tételes törvényei ellen semmit se határozzon és az országgyűlési végzéseknek foganatot szerezzen.

is készteti. — Ezeknél fogva tehát a be- és kiköltözésnek szabadságát minden szoritás nélkül megengedtetni kivánják Somogynak lelkes Rendei. — A küldöttség ezt is a Publico-Politicumra utasitotta, mert, ugymond, ott fog előjönni, hogy a külföldieknek mikép lehet hazánkban honniságot nyerniök.[18]

SÁRKÖZY ezt fonák felfogásnak tekinti, mert Somogy sérelmében nem az indigenatusról, hanem a szabad költözködés természeti jusáról van szó, mellynek megszoritásával a szabad ember rabszolgává változik. Védi tehát megyéje kivánatát, mint az emberi jusok legérzékenyeb sérelmét.

SZLUCHA ellenben a szerkesztésben emlitett jobbágyi kötelességet azon értelemben veszi, mellyben a RR vették, midőn az úrbérben azt rendelék, hogy a jobbágy mielőtt telkéről elköltöznék, kötelességeit teljesiteni tartozik.[19] Megemlíti továbbá a conscriptionalis kötelességeket is, mellyek miatt szoktak a hazánkban tartózkodó bajorok visszakivántatni. — Ő tehát a küldöttség véleményét fogadja el.

BŐTHY figyelmezteti, hogy itt nem a jobbágyi kötelességekről van szó, hanem alatvalóiakról, mellyeket a kormányok olly lánczoknak kivánnának tekinteni, hogy általok a szabad embert rabszolga gyanánt földhöz ragaszthassák, s messze földekről visszakivánhassák. Pedig senkit sem lehet kényszeriteni, hogy akaratja ellen oly társaságban maradjon, mellyben nem kiván maradni. — SOMSICS hasonló nézetekből indul s a subditelát korántsem tekinti olyas valaminek, hogy attól csak a kormány kegyelme oldozhatna fel.

PALÓCZY még azt adja hozzá, hogy két ország kormánya között kötött szerződés lévén e sérelemnek alapja, bárha annak az örökös tartományokra kötelező erejét elösmerhetnénk is, ámbár azokra nézve is ellenkezik a legszentebb szabadság s emberi méltóság idaeájával, de Magyarországra kötelezőnek semmi esetre el nem fogadhatjuk, mert itt törvényhozó hatalom hozzájárulása nélkül ily szerződések sine nobis de nobis nem köttethetnek ; a sérelmet tehát annyival inkább el kell fogadni, mivel az ezen szerződésben emlitett alatvalói kötelesség örvét a legembertelenebb despotismus eszközeül használják, s ennek ürügye alatt ama szerencsétlen, de gyakran legtiszteleméltóbb férfiakat, kik politicai véleményök miatt üldözőbe vétetvén más status vendégszeretetében menekvést keresnek, az emberi s vendégi jus földre tiporásával a kormányok egymásnak kölcsönösen kiadják.

Valamint ezen előadások ugy maga a somogyi sérelem is nagy viszhangra találván, a küldöttség véleményének félrevetésével, köz értelműleg elfogadtatott.

A 24-ik szám alatt *Veszprém v[árme]gyének* azon sérelme fordul elő, hogy amelly byrságok (pénzbeli büntetések) p. o. a fiscalisi keresetekben, zárlat törésekért s a t. bészedetnek, azokat a megye Rendeinek tetszése szerint hasznos köz költségek fedezésére nem engedi a Helytartótanács fordittatni, hanem az adózó nép által fizetett házipénztárba tétetni parancsolja. Veszprém Rendei pedig nem akarnák ezen pénzekre nézve szabad rendelkezésöket a Consilium felügyelése alá bocsájtani. E sérelmet tehát már 1830-ban is elő terjesztvén, most ismét megújitják. — Az országos küldöttség azonban ezúttal is az 1830-ki végzéshez ragaszkodik.[20]

[18] Somogy megye panaszát és a küldöttségi véleményt l.: *Iratok*. II. köt. 252. kk.
[19] Ennek a megállapításával kezdődik az úrbéri I. tc. 1. §-a. L.: *Iratok*. III. köt. 451.
[20] A sérelmet és a küldöttség véleményét l.: *Iratok*. 255. kk.

Eme végzés felől KOCSI-HORVÁTH igen különös felvilágosítást adott. A múlt országgyűlési küldöttség t. i. javaslólag mondja csak, hogy ezen byrságok a sok terhek sulyával nyomott adózó nép fizette házi pénztár segedelmére fordittathatnának.[21] A küldöttség munkája országgyülése végével, s már preclusi terminus kiszabása után lőn nagy hirtelenséggel kerületileg felvéve, akkor, midőn egy napon három-négy rendbéli, és sokszor majd éjfélig terjedett ülések is tartattak. Illy körülmények között folyván a tanácskozás, a kerületi jegyző csak ennyit irt e pontra nézve a küldöttség véleményéhez : *megállapittatik*, de a vélemény állapittatik e meg, vagy a megye sérelmi előterjesztése ? azt meg nem különbözteté. — A RR egyenest elegy ülésbe vitték a sérelmeket, s annak végzéséről csak ennyit olvasunk a jegyzőkönyvben : *nulla occurrit reflexio*, de ismét nem tudni, hogy mi iránt nem volt az ország Rendeinek észrevételök. — A mostani küldöttség végre az 1830-ki végzéshez ragaszkodik, mellyet azonban megmagyarázni senki sem tudhat.

Ezek szerint tehát maga a dolog érdeme kerülvén vitatás alá, voltak, kik a nemesek által fizetett byrságok hováforditása iránt a megyéknek rendelkezési hatóságát csorbítatlan, s minden felsőbb béfolyás nélkül feltartatni kivánták, annyival inkább, mivel némelly megyék divatja szerint az insurrectionalis pénztárhoz szoktak csatoltatni, ha csak a birói itélet által egyenest valamely különös czélra nem rendeltetnek. — Voltak ellenben mások, kik a Helytartótanácsnak panaszlott rendelkezését nemcsak a sokfélekép terhelt adózó nép iránti gondoskodásból eredettnek, hanem törvényesnek is találták, minthogy 1807-ben minden ilyes summák egyenesen a megye köz szükségeire forditatni határoztattak. Tekintetet érdemlőnek vélték e részben ama körülményt is, hogy ámbár a házipénztárak költségei az állandó katonaság béhozatala alkalmával minden közterheknek az adózó nép nyakába lett háritása óta[22] négy ötszörösen is megszaporodtak, s a fundus, melly a közterhek viselésének fedezéseül kijeleltetett, korántsem nevekedett, a nép mégis minden közterheket visel, utakat csinál, hidakat épit, gátokat rak, s a t. s a nemesség mindezen terhekhez hozzá nem járul. A szóban forgó byrságoknak a házipénztárba csatolása tehát annál igazságosabb, mennyivel különösebben áll az, hogy még a vagyontalan nemes rabok is az adózó nép költségén tarttatnak, s a leggazdagabb nemes részére is az igazság adófizetők költségén szolgáltatik ki a törvényszékeken. — Voltak végre mások, kik a kérdésben forgó byrságoknak esetenkénti törvényes különbözésöket vóltakép kifejtvén, amint egyrészt azokat minden alkalommal a kormány rendelete alá bocsájtani nem akarták, ugy másrészt a legtöbb terhet vivő pénztár iránti hasznosb rendelkezésnek útját sem kivánták elzárni, s annak okáért addig, míg az adó minden nemeire nézve illető helyütt[23] rendszeres intézkedés tétetnék, minden megyét gyakorlat szokásában fenntartatni ohajtották.

E kérdés szavazatra tűzetvén, alkalmasint az adózó nép sulyos helyzetének tekintete nyert volna győzedelmet, hahogy ANDRÁSSY ennek pártolásában olly elvet nem állít fel, melly hasonló mértékben általam még aligha tapasztalt resensust gerjesztett. Azt állítá t. i. hogy ha ezen byrságoknak hova forditása

[21] „... iustitiae et aequitati haud dissonum esse videtur, ut harum subsidio miserae contribuenti plebi, multis caeteroquin oneribus gravatae, subveniatur". L.: Az 1830-i országgyűlés *Irásai*, 353.

[22] Az 1715 : 8. tc. által, amely a létesítendő állandó hadsereg eltartásának költségeire a jobbágyok által művelt telkeket jelölte ki adóalapul.

[23] Ti. a Contributionale-Commissariaticum operatumban.

felől törvényünk nem lenne is, mégsem mondhatná a Helytartótanácsnak rendeletét törvénytelennek, mert véleménye szerint a törvények hijányát jussa van a kormánynak *per analogiam aliarum legum*, rendeleteivel kipótolni. — Ennek hallatára iszonyu zúgás támadott, s a képviselői kar egyszájjal lélekkel ellen mondott a veszedelmes állitásnak. — KOCSI HORVÁTH Veszprém nevében s mint a hazának egyik képviselője, protestatióját élénken nyilatkoztatá. — PÁZMÁNDY érzékeny fájdalmát jelentette, hogy e teremben, még pedig megyei képviselő szájából hall oly principiumot felállittatni, ami ha foganatlanul, sőt köz rosszalástól kisérve sem hangzanék el, alkotmányunkat sarkából kiforgatná. Emlékezteti a RRket, hogy midőn más országgyülése alkalmával országos tanácskozásban merészlett egy követ ilyesmit állitani, az akkori Personalis kinyilatkoztatá, hogy a nemzet jussainak tekintetéből eme kijelentést még azon helyen sem fogadhatja el, mellyen királya kegyességéből áll.[24] Amillyen igaz tehát, hogy a törvényhozás, magyarázás és eltörlés jusa a nemzettel közös, olly váratlannak s alkotmány elleninek nyilatkoztatja Esztergom követének állitását s annak ünnepélyesen ellene is mond. — Az ellenmondásra ismét erősen hangzott a *minnyájan! minnyájan!* kiáltás. — ANDRÁSSY előbb igyekezett véleményét védeni, de később a szüntelen nevekedő resensusnak maga is engedett. — S a szavazat többsége oda ütött ki, hogy addig, mig a házipénztár állapotjában rendszeres intézkedés tétetnék, minden megye eddigi gyakorlatában hagyassék.

A 25-ik szám alatt *Veszprém vármegye* a tolerantialis taxát eltörültetni,[25] s a zsidókat adózásra nézve a többi adózókkal egyforma sorba helyheztetni kivánta. — A küldöttség ezt a Publico-Politicumra utasittatni vélte.[26] — A KK és RR azonban BŐTHY, BORCSICZKY és BERNÁTH javaslatára Veszprém kivánatát sérelemkép elfogadták, minthogy az ország lakosinak adóztatását az ország Rendeinek hatóságától elvonni nem lehet, a tolerantialis taxa pedig egyoldalú kormányhatalom által lőn törvénytelenül béhozva.

A 31-ik szám alatt Trencsén v[árme]gye törvényt kiván alkottatni, melly által kimondassék, hogy a vármegyei tisztviselők az egész egyetem közönségének része lévén, önállású testnek nem nézettethetnek ; következőleg sem magokban határozó, sem a megye végzéseit akadályozó hatósággal nem bírnak, hanem valamint egyedül a vármegyék Rendeinek végzéseit kötelesek végre hajtani, ugy azokért, mik a megye rendeléseitől függnek, felelet terhe alá sem vonattathatnak.

A küldöttség ezt is a Publico Politicumra utasitotta.[27]

BORCSICZKY : Megyémet ezen kivánságra a szomorú tapasztalás vezérlé. Részint t. i. azon 1823-ki comissionalis időszak tapasztalása, midőn Báró Ötvös mint kir. biztos[28] megyémben minden just, törvényt, és szabadságot gázolva hatalmaskodott, s a tisztviselőket adóbéhajtásra kényszeritgeté. És

[24] A korábbi országgyűlések jegyzőkönyveinek rendkívül kivonatos volta miatt az idézett nyilatkozat közelebbi körülményei nem állapíthatók meg.

[25] A zsidók türelmi adója (taxa tolerantialis) 1746-ban történt bevezetésekor személyenként 2 forint volt ; 1794-től egyetemlegesen évi 20 000 forint, ettől kezdve egyenletesen növekszik, 1813-ban 160 000 forintot tesz ki.

[26] „Elő fog jönni a Publico-Politicum Rendszeres Munkálatban, ahol a zsidóság rendbeszedése különösen elintéztetik." L.: *Iratok*. II. köt. 256.

[27] Vö.: *Iratok*. II. köt. 258. kk.

[28] Eötvös Ignác báró (1763—1838), Eötvös József nagyapja volt az 1823-i megye ellenállás idején Trencsén és a szomszédos megyék királyi biztosa ; a folyó országgyülésen mint főpohárnokmester a kormány egyik legfőbb támasza.

midőn az adószedők többi közt azt is ellenvetnék, miképen ők hittel kötelezettek, hogy csak a megye Rendei végzését fogják teljesiteni, válaszul adó: hogy gyónják meg, ha bűnnek tartják esküvésök megszegését, de az adót hajtsák bé. — Részint tudjuk azt is, hogy a naponként erősb divatba jövő praesidialisok által[29] tisztviselőink a megyéktől elszakittatnak, s a szabadság gúnyára, nemzetünk gyalázatára, lengyel s más külföldi menekvők befogására[30] használtatnak. Ez alkotmányunk mélyébe vágó köz országos sérelem, mellyet a Publico-Politicum felvételéig szenvednünk nem lehet.

Justh ellenveti, hogy a praesidialisokrul már más pontban van külön rendelkezés.[31] Az pedig, hogy a magistratualisok a megye határozása nélkül semmit végre nem hajthatnak, uj törvényt nem kivánó, közönségesen elösmért igazság, és ha valamelly magistratualis ez ellen cselekszik, jussa van a megyének őt hivatalától felfüggeszteni, fiscalis actio alá vetni, s irgalom nélkül meg is büntetni. Mit ha a kormány akadályozna, sérelem lenne; de míg ez nem történik, a megyéknek tagadhatlan és soha kétségbe nem vett jusát resolutio alá bocsájtani nem kivánja. — Palóczy hasonlón vélekedvén, az előterjesztést nem a Publico-Politicumra halasztani, hanem egyszerűn kitörültetni sürgeti. — Marczibányi ellenveti, hogy a sanctio s világos törvény hijánál fogva merik a minden rossz tettre kész kir. biztosok erőszakoltatni a magistratualisokat azon állitás által, hogy a Felség parancsának engedelmeskedni tartoznak. — Bernáth pártolja a sérelmet s minden illusiók eloszlatása végett emlékezteti a RRket azon 1825-ki resolutiora, mellyben kijelentetik, hogy akik a kormánynak bár törvénytelen parancsait végrehajtják, *Suam Ma[iesta]tem eos tuituram esse.*[32] Ez igen veszedelmes köpönyeg, melly minden magistratualisra reá illik, világos törvény alkotta sanctióval kell tehát azt szélt szakitani. — Hertelendy Miksa az érintett resolutio ellen a későbbi explanatoriumban s az 1825-ki törvényben[33] elegendő biztosságot talál és a megyék hatósága felől Justhal egyenlőn vélekedik.

Bőthy azonban emlékezteti, hogy van a magistratusnak egy neme, melly de facto legalább nem tartja magát egészen s mindenekben csupán a megyék határozásától függőnek, érti a főispányokat. Mennyire mennek, úgymond, ezeknek botránkoztató kicsapongásaik? mint alacsonyitják le magokat alá való poroszlókká? annak bizonyságául egy (Bereghben történt) ujabb példát beszél el. Miszerint egy főispánynak értésére esvén, hogy bizonyos külföldi ember tartózkodik feleségestől megyéjében, azt egy nevezetes lengyel grófnak lenni vélte, s maga főispányi személyében sietett azt gyáva poroszlóként elfogni. El is fogta, s re quasi bene gesta Isten tudja minő crachatokat (érdemrendeket) álmodott nyerhetni; estafetalis jelentést tőn Bécsbe, addig pedig a foglyot különös figyelemmel s megkülönböztetéssel őriztette. Végre főispány uram nagy confusiójára kijött, hogy foglya egy lengyel inas, ki urát meglopván a komorna társaságában megszökött, — mire minden crachatoknak, minden

[29] A törvénytelen kancelláriai elnöki utasítások körüli vitát l. előbb, 319. kk.

[30] Vö. a 316. old. 14. jegyzetével.

[31] A „törvénytelen parancsolatokrul" szóló 8. sz. országos sérelemmel kapcsolatban. (L. 319. kk.)

[32] Az 1825. nov. 9-i királyi válasz szavai: „... illos quidem, qui difficili hac provincia, nonnisi in sequelam positivi altissimi iussus assumpta, functi sunt, pro iustitia, thronique regii dignitate semper tuituram." L.: Az 1825/27-i országgyűlés *Irásai*, 88.

[33] Az utalás kétségtelenül az 1827 : 3. tc.-re vonatkozik, amelyben a király ünnepélyesen kötelezte magát, hogy az alaptörvényeket pontosan meg fogja tartani és az alkotmányellenes kormányzás eszközéhez nem fog nyúlni.

fényes reményeknek egyszerre vége lőn. — Kivánná a szónok hogy a Főispányokra alkalmazva tenné fel Trencsin követe megyéje kivánságát, s akkor azt bizonnyal pártolandja.

BORCSICZKY: A megyéknek Thurócz követe által említett jusa tagadhatatlan, s kétség alá azt én sem eresztem, hanem azon jusnak következésében sanctiót kivánok, mert ez a törvény hijánya, s ezért nincs foganatja. Egyrészről a megyékben azok, kik néhány évek előtt a legnagyobb átkokat szórták a nemzet jussait lábbal tapodó commissariusokra és főispányokra, néhány év multával paradéban lovagolnak előttök be a vármegye háza kapuján. (Felkiáltás: *igaz! igaz! fájdalom! gyalázat!!*) Más részről a *tuituram* értelmét explanáló kormány practice úgy magyaráz, hogy a megye jegyzőkönyvét esküvése s adott szava ellenére a kir. biztosnak kiadó fő notariust septemvirré nevezi, büntetésül az ország legfőbb biráinak sorába helyhezteti, amint mai napon is a Septemvirátusban ül,[34] — s egy más embernek azon halhatatlan érdeméért, hogy alkotványunkat lábbal tapodva hóhérolá, holta napjaig 3000 forint pensiót ád. Mig ezek igy maradnak s nem lesz törvényes sanctiónk, mellyre ön gyengeségünk s a kormány visszaélése ellen támaszkodva, a hazaárulót nyakon foghassuk, én nem tudom, hogy tartják fenn a Te[kinte]tes RR a constitutiót.

Végzés: Trencsin követei másképen fogják megyéjök kivánatát szerkesztetni, s az akkoron újra tanácskozás alá vétetik.

d)

Legújabb.

Ma, május 20-án a fő RRnek ülésök nem vala. — A KK és RR délutáni 3 óráig tartott országos ülésökben az urbér felett tanácskoztak. A legelőig minden pont a kerületi szerkesztés szerint megállott. — A legelőre nézve a kir. válasz lőn elfogadva, de négy rendbéli módositásokra oszlottak nemelly elfogadók véleményei, u. m. 1.) némellyek kivánták világosan kitétetni, hogy a legelő kiterjedésének csekélysége az elkülönözést semmiképen se gátolhassa. 2.) Némellyek a kir. válaszban határozatlan hagyott rendkivüli esetekre is maximumot határoztatni kivántak. 3.) Némellyek kitétetni sürgeték, hogy a földesurat a legelőbül semmi esetre sem lehet kirekeszteni. 4.) Mások ellenben, hogy előbb a jobbágyok vonó marháinak szükségét kell fedezni, s addig a földesúrra tekintet nem lehet.[35] — Ezen kérdések eldöntése kerületre vitetett.

248.

1835. május 21, 22, 23.

Foglalat: a) *Országos ülés a RRnél a 9-ik áprilisi kir. válasz iránt az urbér tárgyában.* — b) *Kerületi ülések az urbéri legelő tárgyában megváltozott végzés következésében.* — *Sérelmek és kivánatok.*

[34] Az eset Zemplénben történt az 1823. évi nemzeti ellenállás idején. A megye — a többi megyék példájára — jegyzőkönyvbe vette a kir. biztos által gyakorolt erőszakos tetteket, a biztos, Lónyay János a jegyzőkönyv lapjait ki akarta tépetni, a megye főjegyzője, Szirmay Ádám eleinte védelmezte a jegyzőkönyvet, a fenyegetések hatása alatt azonban kiszolgáltatta azt. Szirmay még abban az évben a kir. Tábla bírája lett.

[35] Az ülés vitáinak ismertetését l. a következő számban.

a)

Pozsony, május 23-án, 1835.

Országos ülés a RRnél május 20-án. Előbbi levelemben futólag érintettem, hogy az urbért tárgyazta 2-ik királyi válasz május 20-án került országos tanácskozás alá, most részletesen teszek felőle jelentést.

Az 1-ő s 2-ik törvényczikkelyt tárgyazta kerületi végzések (lásd 237. sz. levelemet[1]) igen kevés szováltás után mindenekben jókká hagyattak. Nevezetesen alsó Tótország nevezetének megtartására, a PERSONALISon kivül most is csak 15-en szóllottak, még pedig GR. DRASKOVICS, POSZAVECZ, MARKOVICS, a posegai, MARICS, RÉPÁS, FRIBEISZ, BENCSIK és FRIM tisztán a resolutio elfogadására szavaztak, SZIRMAY pedig DUBRAVICZKY, JUSTH, ZMESKÁLL, BENE és TÖRÖK a zemplényi utasitás értelmében, melly úgy szóllott, hogy késleltetés elkerülése tekintetéből POSEGA, VERŐCZE és SZERÉM megyéknek alsó Tótország névvel neveztetése az urbéri törvényczikkelyekben megtartassék ugyan, azon óvással mindazáltal, hogy ez magyar hazánk integritásának ne ártson, s a tárgy diplomatiai eldöntésének mivoltára semmi befolyással ne lehessen. — De a többi 36 megyék *maradjont* kiáltottak, és maradt ama 3 megyének egyenkénti megnevezése.

Következett az *úrbéri legelő elkülönözésének s kiosztásának* tömérdek vitatású kérdése. — A kerületi tanácskozásokat s végzéseket 240-ik számú levelemtől kezdve több számokban terjedékenyen közlöttem,[2] azokat tehát itt nem ismételem, csupán a kir. válasz tartalmát vélem szükségesnek előre bocsájtani. — Melly is bizonyossá tevén a RRket, hogy az 1834 august. 28. költ kir. válasz tartalmából „nullam justae cujuspiam de integre servandis juribus Dominii terrestralis sollicitudinis materiam suppetere, quin imo pro principali scopo praestitutum fuisse, ut obturatis differentiarum scaturiginibus, seclusoque omni arbitrio, tam juribus illis, quam sorti colonorum consulatur, et ei una sollicitudini quam SS et OO de antevertenda praehabiti ad sessiones pascui imminutione diserto profitentur satisfiat." Ezeknek előrebocsájtásával igy szóll érdemileg a királyi javallat : „Sua Majestas ab eo aliena non est, ut pro ordinariis quales in maxima Regni parte occurrent casibus adeoque in regula, minimum in 4, maximum vero in 22 jugeris ea tamen ratione stabiliatur : ut praescindendo a specifica classium designatione, intra praeattactos limites defixis quantitatis exassignandi pascui colonicalis, necessitatibus subditorum et localibus adjunctis attemperanda judicio concernentium urbarialium instantiarum relinquatur ; pro territoriis vero illis, quae actu ultra consvetum in aliis Regni partibus modum, amplis et superabundantibus pascuis provisa sunt, in genere adeoque citra ullam ad specificas Jurisdictiones restrictionem, ea provisio ineatur, ut in his praedefixo pro ordinariis casibus maximo, amplior etiam pro re nata pascui quantitas, praeviis adjunctis admensuranda, via urbariali exassignari valeat.[3]

Felolvastatván úgy ezen kir. válasz, mint a vele épen meg nem egyező kerületi szerkesztés, első szóllott

[1] A kérdés ápr. 13-i kerületi vitáit l. 345. kk.

[2] Az ápr. 22-től folyó vitákat l. 367. kk.

[3] Kossuth némileg lerövidítve, de lényegileg változatlanul közli a kir. válaszban foglalt javaslatot. L.: *Iratok*. IV. köt. 23. kk.

Az előlülő KIR. SZEMÉLYNÖK : A Te[kinte]tes RR e tárgybeli tanácskozásinak hoszu sora, ugymond czáfolhatlanul igazolja, hogy olly általános kolcsot kigondolni, melly anélkül, hogy körülmény szerintén itt a földesúr jusait sértené, amott a jobbágy sorsát rosszitaná, a helybeli körülmények minden különbségei mellett is az egész országra egyenlő igazsággal alkalmaztathatnék, a teljes lehetetlenségek sorába tartozik. Im együtt vannak az egész országnak képviselői, minden követ magával hozta megyéje körülményeinek tökélletes ösméretét, azokhoz alkalmaztatólag számos javallatok tétettek, de csak egy sem volt közöttök, mellynek más körülmények között igazságtalansága vagy kivihetlensége, czáfolhatlan gyakorlati ellenvetésekkel meg nem lett volna mutatva. Ezen körülménynek egyik fő oka, hogy a legelőrül az urbariomban világos rendelkezés nem foglaltatik ; pedig ez akkoron sokkal könnyebben elintéztetheték, mind azért, mivel a nemzeti gazdálkodás azótai fejleményével nehezült úr s jobbágy közötti viszonyok akkoron még ennyire bonyolódottak nem valának, mind azért is, mivel a telkek osztályozása, s az állomány összeirása mindenütt a helyszinén történt, és igy egyúttal a legelő kérdése is elintéztetheték. Ez azonban elmullasztatott, amit annyival inkább lehet sajnállanunk, mivel az azótai 70 esztendők gyakorlata a bécsuszhatott hibák ellenére is állandóságot lett volna képes béhozni ; nyilván bizonyitván ezt a jobbágytelki állomány akkori összeirásának s osztályozatának állapotja, mellyet a másitásból eredhető zavarok tekintetéből a KK és RR most sem itélték meg változtatni tanácsosnak, ámbár sok esetekbeni nem épen helyes voltát nyilván elösmernék.

Illy helyzetében a dolognak csak két út közül lehet választanunk. — Egyik lenne, hogy egyenként előadván a Te[kinte]tes RR minden egyes esetet, melly az országban fennforog, mindenikre külön törvényt hozzunk. Ezt én lehetetlennek nem állitom, s a Te[kinte]tes RR bölcsessége kétségkivül képes volna legyőzni minden akadályokat, egyrészről azonban a casuisticus törvény ellenkezik a systematica törvényhozás szabályaival, másrészről bármennyi időt és szorgalmat forditanának is eme nagy munkára, minden kigondolható esetet kimeríteni mégsem lehetne, s ezen esetek ellátás nélkül maradván, reájok nézve már épen korlátlan hagyatnék azon önkény, mellytől a RR annyira irtóztanak. — Már tehát csak a másik út marad fenn, t. i. bizonyos korlátokat vonni, mellyek az önkény ellen biztositást adjanak, s közöttök a felállított vezérelvek alkalmazását a bíróra bizni. Ezen útat követi a kir. resolutio, s igy legbiztosabb ösvényt nyit igazságos elintézésre anélkül, hogy határtalan önkényről vádoltathatnék. Előre bocsájtja ugyanis a birónak szoros megtartásul azon elvet, hogy sem a földesúr jusa ne sértessék, sem a jobbágy sorsa ne rosszíttassék ; továbbá rendes esetekre legnagyobb mennyiségül 22 holdat szab s ezt sem önkényesen cselekszi, hanem a KK és RR felirásiból s az eddigi gyakorlatból meriti javallatát. A rendkivüli eseteket illetőleg ugyan határtalannak látszik ; de ha megfontoljuk, hogy ezekre épen mivel rendkivüliek, rendes ellátást szabni nem lehet, s ha megemlékezünk, mi különösek legyenek némelly helységek körülményei, p. o. Pest v[árme]gyében a Duna mentében, hol roppant terjedelműeknek látszó legelők részint csak bizonyos évszakban használhatók, részint többnyire használhatlanok, vagy legalább nagyon bizonytalanok, meg fogunk győződni, miképen ezen helyekre nézve is sokkal kevesebb önkény lesz azon birói ellátásban, melly a körülmények szoros vizsgálatával, s a felek kihallgatásával itél, mint amellyet itt theoretice szabályozgatva gyakorlanánk. — Kéri tehát a RRket, fogadják el a resolutio javallatát.

DUBRAVICZKY meg van győződve, hogy az említett rendkivüli esetekben is lehet osztályozat által a dolgon segiteni. Ő tehát a kir. választ elfogadja, kivánja mindazáltal a bennfoglalt, s a Personalis által is említett biztosságot még e következő pótolék határozatok hozzátételével szaporítani: 1.) Mondassék ki világosan, hogy a kiterjedésnek (bármi csekély legyen is az) tekintete az elkülönözésnek egyik vagy másik rész kivánságára kötelező béhozatalát ne gátolhassa. — 2.) Állapittassék a rendkivüli esetekre is egy maximum, mellyen túl a bíró semmi esetben se terjeszkedhessék.

SZÉLL a resolutionak helyes voltát szintén az általános szabály lehetetlensége, s a felek kihalgatásából és helybeli körülmények megfontolásából meritett biztositás tekinteteiből védelmezve azon gyám okkal él, hogy eszerint a biró ha jót akar, tehet is, az itteni osztályozás által pedig a törvényhozás legjobb akarattal is rosszat tesz. És igy a resolutiora szavaz, de azon hozzátétellel, hogy nemcsak a jobbágyok szüksége, hanem a földesuré is tekintetbe vétessék, s az elkülönözés örve alatt a földesúr soha a legelőnek használatából ki ne rekesztethessék.

A pesti követ által emlitett két, s a vasi harmadik hozzátételen kivül, DEÁK alább közlendő beszédében egy negyediket tett, s ezek lévén a kijelentett szavazatok tengelyei, különösség gyanánt előre bocsájátom, hogy a kerületi szerkesztés minden rész kivánatinak félrevetéséből kénszeritve származott akaratnak lévén összetorlasztott következménye, azt most alig volt ember, aki ugy, amint fekszik pártolná, s a voxok eként oszlottak : 1.) Némellyek csak negative szavaztak, t. i. a resolutio ellen, positivus voxaikat fenntartván, 2.) mások a régi országos szerkesztést pártolák, 3.) mások ismét a legelőt telki állománynak, constitutivumnak nyilatkoztatni, a rétek iránya szerint kiszabatni, s ha ki nem telnék, a telek osztályát le szállittatni sürgeték, — 4.) voltak, kik tisztán a resolutiót pártolák, 5.) voltak ellenben mások, kik a pesti, vasi, vagy zalai hozzátétellel. Végre némellyek utasitásuktól elesvén, kénszeritett helyzetökben a resolutióhoz eme, vagy ama módositással állottak.

A sokszor unalomig vitatott tárgyban csak egy-két beszédet közlök a resolutio mellett, s egyet-kettőt ellene. — Lapjaim iránya ugy sem az, hogy a követek szavazatjait legitimálja küldőik előtt,[4] mert ez reám nem tartozik, hanem hogy a tanácskozások felől értesitse nyilvánosságban szükölködő hazámat.

RAGÁLYI : Elösmeri, hogy a királyi válasz javallatának önkényét maga a javallat is érezhetőn mérsékli, midőn maximumnak 22 holdat szab, de méginkább mérsékli azt a bennfoglalt három elv, t. i. hogy a földesúri jussok épségben tartassanak, a jobbágyok szüksége fedeztessék, s a helybeli körülmények tekintetbe vétessenek. Egyébiránt világosan kijelenti, hogy ámbár mint constitutionalis polgár társaságos életben az önkényt veszélyesnek tartja, s annak is fogja mindég tartani, mindazáltal még veszélyesbnek tartaná azon törvényt, melly a birót oly helyzetbe tenné, hogy igazságot legjobb akaratja mellett sem szolgáltathatna. De a kerületi szerkesztésben különben is sokkal több, mégpedig egyenetlenül sujtó önkényt lát, és nem tudná Magyarország politicájával megegyeztetni, hogy olly törvényt hozzunk, melly azoknak kedvez, kik birtokjaiknak adózó nép kezére juttatásában nagyon szűk kezüek, fukarok valának, kik pedig bőkezűséggel oszták meg az adófizetőkkel birtokjaikat, azok jutalmul még felmaradt csekély vagyonoktul is megfosztassanak, s a szük legelőnek

[4] Vö. a 368. old. 2. jegyzetével.

tizedrészére szorittatván, legeltetési jusok csak arra határoztassék, hogy szemeiket legeltethessék azon plágákon, mellyekből tulajdon határaikban tulajdon marháik kirekesztettek. — Ezen elvekből indulva kivánná kimondatni, hogy a földesúr ki ne zárattassék, és elkülönözés által a jobbágyság sorsa ne rosszíttassék. A rendkivüli eseteket ami illeti, amint elösmeri, hogy bajos dolog a priori maximumot határozni, ugy azt is megvallja, hogy ha gondoskodni kivánunk az adófizetők sorsának javitásáról, a bőkezűségnek inkább van helye ott, hol még van miből bőkezűsködni, és igy a resolutiót ezekre nézve is elfogadja.

KAJDACSY ezekkel egyértelműleg nyilatkozván, nem utolsó tekintetnek vallja, hogy a hozandó törvény a szokással parallelben legyen. Az adózó nép most közönségesen legeltetve tartja marháit, s ezt rögtön megszorítni nem tanácsos, surrogatumát hirtelen felállitni bajos. Különben is ezelőtt ön érdekénél fogva kiki azon iparkodék, hogy jobbágyai számát szaporithassa ; most az érdekek változtak, s az irány ellenkezőn áll, már pedig a status czélja tagadhatlanul megkivánja, hogy az adófizető népesség szaporodjék, erre pedig idővel alkalmasint csak a legelőn nyíland hely, mert bajosan reménlhetjük, hogy ezentúl valaki jobbágyokat telepitsen majorságára. Ezeknél fogva tehát a rendkivüli esetekre is annyival kevésbé kiván maximumot felállittatni, mentől inkább igaz, hogy a cathegoriába csak kevés helyek jutnak, s a megszorítás még is zavart és nyugtalanságot okozhat.

DEÁK (betegségéből fellábbadván ma jelent meg először ülésben) : Az egész törvényt egybenfoglalva kivánja taglalat alá venni. Nem tagadja ugyan, hogy van a resolutionak sok oldala, ami önkényre vezet, s neki épen ezért nem is tetszhetik, de nyilván kimondja azt is, hogy a kerületi szerkesztés a feladásnak egyátaljában meg nem felel. Ő úgy véli, itt a jobbágyok sorsáról tanácskozunk ; érezve a sulyt melly vállaikon fekszik terhesen, érezve a nemzeti tartozást, mellyel jobbágyi karzatban lévő polgártársaink eránt a terheknek naponkénti súlyosodásánál fogva viseltetünk, gyülésünknek legszebb feladása volt eme legnagyobban terhelt, a tiszteletre, gondoskodásra legméltóbb nép sorsán javitani. Ez sokakban nem történheték, sokakban nem oly mértékben történheték, mint a szólló követ, mint a küldői s a velök rokon érzelműek óhajtják ; de mégis biztos hiedelemmel mondhatja : hogy javítás helyett nehezítsük a jobbágyság állapotját, s enyhités helyett sulyositást vigyünk haza, bennünk vetett reményinek igazolásául, ez bizonnyal a földesúri jusok legállhatatosb védelmezőjének is szándékában nem volt, akaratjában nem lehetett. És mégis ha végignézzük a kerületi szerkesztést, akaratunk ellen is hinnünk kell, hogy a RR midőn ezt alkoták, korántsem oda intézték gondoskodásukat, hogy a jobbágyoknak kiszabják azt, ami őket igazság, méltányosság és politicai fontos tekintetek szerint megilleti, hanem minden figyelmöket annak meghatározására intézték : mennyi adassék a földesúrnak ? Szóval nem a jobbágyokról, hanem a földesurakról gondoskodtanak. — De a józan logicának szabályaival sem egyezik meg a szerkeztetés. Van annak egy szakasza, melly igy kezdődik : „Ahol a legelő olly szűk, hogy még a jobbágyok vonós marháinak élelmére sem elegendő, ott . . ."[5] No már a józan logica szerint minden ember azt várná : rendszabás következik majd a béfejezésben, hogy miként kell ezen hijányt pótolni. S ez jön-e ? Korántsem — mit mond hát a magyar legislatio ? Azt : hogy ezen szűk legelőnek is tizedrészét el kell venni a jobbágyoktól. — A szónok az ily lényeges hibákkal bővelkedő szerkesztést nem pár-

[5] Vö. előbb, 376. old.

tolhatja. Vannak, kik azt veszik alapul, hogy a legelő nem telki állomány (constitutivum) hanem csak beneficium. Ez már országos végzéssel is kimondatott,[6] de a szó értelmében különbözünk. Ők a beneficiumot ajándékhoz hasonlítgatják, mellyet ajándékozni, vagy megtagadni szabad tetszéstől függ, (ez a La Motte véleménye volt,[7]) a szónok ellenben nem ajándéknak, hanem olly beneficiumnak tekinti, mellyet ahol van, a jobbágytól megtagadni nem lehet, s melly a telek osztályozatának, és igy a jobbágy adózásinak is egyik nevezetesb alapja volt.— Ezek után a szónok említést tesz azon két útról mellyeknek egyikét a szövevényes tárgy elintézésében követni lehet. Egyik a Nagy Pál által mindég javaslott föld és rét iránya.[8] Ezt károsnak véli a jobbágyokra ott, ahol kevés, és igy leg is becsesb a legelő, jótékonynak ellenben a nagyobb határokban. Másik : hogy az urbér béhozatalakori ösvényt követve, a legelőt olly beneficiumnak tekintsük, mellyet ahol csak lehet, ki kell adni a jobbágyoknak, még pedig az elegendőség vagy bőség aránya szerinti mértékben, mert igy foglaltaték a 9 kérdő pontokban, mellyek a telkek osztályozatában alapul szolgáltanak.[9] A KK és RR mind a két módot egyesiteni akarták kerületi tanácskozásukban, de a szónok csak abban nem egyezik meg hogy egyiket mint másikát épen csak ott használták, hol a jobbágynak káros, az úrnak pedig hasznos, úgy hogy ismételve mondja, nem a jobbágyokról, hanem a földesúrról látszanának gondoskodva tenni rendelést. Zala vármegyének utasitása abban határoztatik, hogy a legelő básisa volt a classificationak ; ahol tehát olly szűk, hogy egyedül a jobbágyok vonós marháinak szükségét képes fedezni, ott azt egészen ki kell adni nekiek, s addig míg ez fedezve nincs, a földesúr legelőre számot nem tarthat, s mint tulajdonos más úton veszi hasznát birtokának, veszi t. i. a jobbágyi szolgálatokban ; az pedig igazsággal egyátaljában össze nem férhet, hogy a szolgálatokat, adózásokat megkivánja, sőt amelly jobbágyoknak nincs annyi marhája, mennyi szolgálatinak teljesítésére szükséges, azt a telekről kikergethesse,[10] de azért a legelőt is elvegye, mellyen marháját tarthatná. Nem kell itt megfelejtkeznünk a nemzeti gazdálkodás fejleményéről. Hajdan a népes telek (sessio populosa) főkincsnek tekintetett, törvényeink midőn értékről, gazdagságról, s ahhoz mért közterhek kiosztásáról szóllanak, nem a majorsági földek holt birtokát, hanem jobbágylakta telkeket emlitenek. Ekkor mennyire csak lehetett, kiki igyekezett jobbágyokat telepiteni, és korántsem a nép javára áldozni készség, korántsem a köz védelemhez járulás tekintete, (mint emlegetni szeretik,) hanem ön érdek s magános haszon keresés hívta meg a népet telkekre. Most az idők megváltoztanak, immár hasznosbnak látszik majorságot birni, mint jobbágytelkeket, de ha tetszett egyszer megszállítani a jobbágyokat, tessék őket nemcsak megtartani, hanem fel is tartani, azaz kiadni mindazt, ami élelmökre, telken maradásukra megkivántatik. Itt a gazdálkodási nyereségnek változott állapotja tekintetbe nem jöhet. Meglehet ez előtt hasznosb volt szarvasmarhát, most

[6] Azáltal, hogy a legelőt — a Mária Terézia-féle urbáriummal egybehangzóan — nem a jobbágytelki állományt részletező II. tc.-ben, hanem a jobbágy telkenkívüli állományát és járandóságait felsoroló III. tc.-ben foglalták bele.

[7] La Motte felszólalását Kossuth nem ismertette.

[8] Nagy Pál többször hangoztatott véleményét utoljára l. 393. old.

[9] L. Pauly, C., *Constitutio rei urbarialis regni Hungariae*, Viennae 1817, Tom. II. 406. kk.

[10] A földesúrnak ezt a jogát a törvényjavaslat I. tc. 12. § a) pontja is biztosította azáltal, hogy a jobbágyok elmozdítását lehetővé tette arra az esetre, ha a földesúri és közterhek viselésére nyilván elégtelenekké váltak. Vö.: *Iratok*. III. köt. 457.

hasznosb juhnyájat tartani, s eszerint kiki megváltoztathatja gazdaságát, de a jobbágyot (reménli a szónok) fundus instructus gyanánt senki sem fogja tekinteni. Teheti azt marhával, de nem teheti emberrel, nem azon jobbágyi karzattal, melly a közös hazának birtokából, a polgáriság nyujtotta jusok jóvoltából kitagadva, vagy csak igy élhet amint éll, vagy épen nem élhet. — Érzettük mi, és mélyen érzettük (ugy mond a szónok) e kitagadásnak méltatlan sulyát, s volt idő hogy azt mondánk : „Adjunk a népnek birtokot és vonjuk ez által hozzánk egy kissé legalább közelébb, s egy édes kapoccsal kössük őt ezen hazához, mellyet ő táplál, s ő védelmez, igen is adjunk a népnek birtokot! — Nem, — felelé a többség — mert omnis terrae proprietas apud Dominum est, a tulajdon pedig szent és sérhetetlen. — Jól van, viszonozánk — engedjük meg tehát legalább, hogy ezen Dominustól — apud quem omnis est proprietas — szabad alku szerint vehessen fekvő vagyont magának. — Isten őrizz — válaszolt a többség — constitutiónkba ütközik.[11] Igy szorongatva végre csak azt kértük : válthassa meg szolgálatait s fordithassa magának s a hazának javára azon időt jól, mellyet most urának fojtott bosszúsággal rosszul dolgozva veszteget. — De még ekkor is azt felelék : „Erről majd máskor tanácskozunk mert ez is az alkotmányba vág."[12] — No most már utolsó pontján vagyunk megtagadott rimánkodásinknak, most csak azt kérjük, élelméről gondoskodjanak, ne fosszák meg befaló harapásától azon népet, melly az ország terheit vállain hordozza. Ezt már halasztgatni nem lehet, ez már talán csak nem ellenkezik a constitutióval ; mert nyomorult constitutio lenne az, mellyel ellenkeznék a millió leghasznosb polgártársaink élelméről gondoskodás, és szerencsétlen haza volna, mellynek institutioi azt kivánnák, hogy azon millióktul, kiktől minden jussokat elvevénk, most még az élelmet is elvegyük. Azoknak vegyük el élemöket, kiknek mindenök, mire már számot tarthatnak, ugyis csak az, hogy élhessenek azon hazában, mellynek terheit viselik, de birtokából kitagadtattak. Igy áll a dolog Te[kinte]tes RR, ezekből kitetszik, mi fontos tárgy legyen a legelő kiosztásának kérdése, ugy hogy ha valahol, itt bizonnyal igaz ama közmondás : a *summum jus* gyakran *summa injuria*. — Az elkülönözést a szónok is nagyon hasznosnak és kivánatosnak nyilatkoztatja, de mivel ezen hasznot a nép, ki előtt nem áll még a gyakorlati példának hatalmas ösztöne, mindenütt egyszerre át nem látja, az elkülönözést rögtön az egész országba egyszerre béhozni épen nem óhajthatná ; ne kössünk tehát hozzá igen nagy hasznot a földesúrnak, melly ösztönül szolgálhatna, hogy e törvény kihirdetésével hirtelen az egész országban minden földesúr regulázzon, segregáljon, mert annak minden hasznos oldalai mellett is csakugyan bajos lesz p. o. a bácsi jobbágyot capacitálni, hogy reá nézve hasznosb azon nyolcz hold legelő, mellyet elkülönözéskor kap, mint volt a tizenhat hold, mellyet nem csak divatozó szokás, hanem itt-ott a királyi adománynak világos feltétele szerint is ekkorig használt volt. — Végre még előadván a szerkesztésre nézve azon nehézséget, miszerint néha kénszeritve lenne a biró, vagy a redactio útmutatásához képest munkálva semmivé tenni a jobbágyot, vagy pedig a törvényt megszegni ; ami mind a kettő veszedelmes, — szavazatját abban nyilatkoztatja, hogy míg a jobbágyok vonó marháinak szüksége fedezve nincs,

[11] A jobbágy birtokképességének elismertetését célzó kezdeményezésekre l. a 24. old. 10. jegyzetét.

[12] Az örökváltság javaslatának bukására l. az 1834. dec. 10-i országos ülés vitáit, 23. kk.

addig a földesúr közlegelőbüli részesitésre számot ne tarthasson ; ezen felül 22 holdig körülmény szerintén a biró határozzon ; a rendkivüli esetekre ha maximumot tetszik a RRnek állapítani, azt a szónok nem ellenzi.[13]

NAGY PÁL : Midőn azt mondják : „fogadjuk el a resolutiót," más szóval enyit mondanak : a legelő körülbelől egyharmad részét teszi az országnak, bizzuk a kormányra, csináljon vele amit neki tetszik. — A szónok nem kiván most annak vitatásába ereszkedni, mennyire constitutivum a legelő, s mennyire nem az ; csak annyit mond, hogy ez az axiomának vélt állitás : „a legelő nem constitutivum," hasonlit a másik axiomához : „onus non inhaeret fundo"[14] s ő röviden csak abban fejezi ki véleményét : hogy a pascuum nem constitutivum, de a compascuatio az. — A Personalis maga elösmeré, miképen nem lehetetlen itt egyes részletes kolcsót kidolgozni, csak bajosnak mondá e rendelkezést. De hol ülnek hát azok a napkeleti bölcsek, kik el tudják intézni, ha a Te[kinte]tes RR nem tudják ? Ismételi amit sokszor mondott, t. i. hogy a resolutio elfogadása más szóval ennyit tesz : Uram király, mi nem értünk a dologhoz, aztán meg is untuk már a száraz tárgy feletti rágódást, csinálj tanácsosid bölcsessége szerint, amit jónak látsz.[15] — Azon másik argumentuma a Personalisnak, hogy a telki állomány osztályozatát igazságtalannak elösmertük és mégsem forgattuk fel, a szónokot ép in contrarium capacitálja. Azon osztályozatot a kormány vitte véghez a helyszinén a törvényhozásnak béfolyása nélkül,[16] s rosszabb, igazságtalanabb munkát képzelni sem lehet, s mégis úgy megtetszett e most hirtelenében, hogy az országnak egyharmad részét ismét hasonló gyönyörű munkálatra bizzuk ? — De azt mondják, bajos itt határozott törvényt alkotni, mert sok különböző érdekek ütköznek egymásba. A szónok azonban ez állitásnál inconstitutionalisabbat képzelni sem tud s csudálkozik, hogy lehet az, hogy a gyakorlati példából merithető saját kárunkon sem valánk képesek ellenkezőrül meggyőződni. Im a pénzbeli correlatiókban szintén különféle érdekek vivtanak egymással, s törvényt alkotni nem tudánk, mert egyik rész az adósokat, másik a hitelezőket védelmezé.[17] A kormány kezében maradt tehát a dolog, s keservesen nyögünk önkénye alatt. Most az érdekek összeütközése miatt a legelő kérdését is reá bizzuk, s a példa vonz, majd előkerül a fassio, a zálog kérdése,[18] amott egyik rész érdeke az ősiség és invalidatio megtartását, másik eltörlését, itt egyik részé hosszu perlekedést, másiké az igazságnak sebes kiszolgáltatását fogja kivánni. Csak bizzuk azt is a kormányra, majd meglátjuk, mivé lesz alkotmányi lételünk. De azt mondják : „nincs mitől tartanunk, biró előtt lesz a dolog, s a jó biró jól is fog itélni." Meglehet, de a szónok mint törvényhozó, minden birót a legrosszabbnak, minden lélekösméret nélkül szükölködőnek kiván feltenni s oly törvényt hozni, hogy a legrosszabb biró a legrosszabb akarattal se tehessen igazságtalan itéletet. — Ezeknél fogva tehát a resolutiónál inconstitutionalisabbat nem ösmér, és igy a resolutio ellen szavaz.

[13] Deák beszédének Kossuth által közölt szövege csaknem szószerint egyezik a *Jegyzőkönyv*ben közölt szöveggel, X. köt. 300. kk.

[14] A nemesek adómentességét biztositó 1741 : 8. tc. szavai : „ne onus publicum fundo quoquo modo inhaereat", azaz a jobbágy személyét terheli az adó, nem pedig az általa művelt, de nemesi tulajdont képező földet.

[15] Vö. Nagy Pál korábbi felszólalásával, 377. old.

[16] Ti. a Mária Terézia-féle úrbérrendezés keretében.

[17] Vö. előbb, a 36. old. 15. jegyzetével.

[18] A polgári törvények megjavítását tartalmazó, 1834-ben már tárgyalás alá került Munkálatban. Vö.: *Országgyűlési Tudósítások*. III. köt. 185. kk.

BEZERÉDY : Ha fel nem teszi is, hogy mindég a legrosszabb birák fognak a dologban itélni, mégsem tart veszélyesbet, mint azt, hogy amit a törvényhozásnak kellene tenni, az egyes emberekre bizatik. — Mi a legfőbb argumentum, melly a resolutio pártolására felhozatott ? Az, hogy a kerületi szerkesztetés nem jó. De miként következik ebből, hogy a resolutio jó ? Miként következik az, hogy jobb törvényt ne hozzunk, hanem boni viri arbitrium legyen a törvény hazánkban. Nem is lehet ezen önkény ellen védő korlátnak tekinteni a resolutioban kifejezett azon elvet, hogy itélethozásnál a földesúr jussai ugy, valamint a jobbágy szüksége is tekintetbe vétessék. Mert ez csak annyit tesz : „itéljen a biró amint akar, hanem igazságosan," azt azonban, hogy mi az igazság, meg nem határozzuk. Az önkénynek csak akkor vetünk korlátot, ha állandó alapot adunk intézkedésünknek. Tudnunk kell mi az, ami a jobbágyot illeti, különben a resolutio szerint is örökös ingadozásban lenne a legelő állapotja. Igenis csak két ut áll előttünk : vagy telki állomány a legelő, s ekkor tartozik kiadni a földesúr, habár a holdbul veszi is, ha pedig kiadni nem tudja, le kell a telket szállitani, igy minden tisztában van. De ha constitutivumnak nem tekintik a RR, miután a közös használat gyakorlatban is áll s olly kötésen is alapul, mellyet felbontani, megtagadni nem is lehet, nem is mernénk, nem lehet más kolcsa a felosztásnak, mint amelly közbirtokosok között proportionalis perben használtatik. — Tolna vármegye Rendei a legelőt constitutivumnak akarják, irassék tehát bé a tabellába mint ilyen, honnan aztán természetesen következik, hogy ahol nincs legelő, ott a teleknek le kell szállitattnia.

PALÓCZY reménli, Magyarországban soha sem fogják azt a cathecismust tanitani, amit Napoleon alatt Francziaországban tanitottak, t. i. hogy „justum est id, quod imperatori et imperio Gallico utile est." A szónok tehát ily elvből indulva a tulajdonnal dispensálgatni nem akar. Továbbá szerencsétlennek vallja azon nemzetet, mellynek oltalma nem a törvényben van, hanem tisztviselőinek személyességében. Személyességgel el vész a virtus is, és magos állásponton erős fő is megszédül, a szónok a resolutiót soha el nem fogadja.

Miután akiknek tetszett, voxaikat mindnyájan kinyilatkoztaták, a PERSONALIS absoluta többség szerinti végzésnek jelenté, hogy a resolutio el van fogadva. Tétettek azonban szavazat közben négy rendbeli módositások, kettőt Pest v[árme]gye követe, egyet Vas, és egyet Zala Vgye követei tettenek,[19] mindenik többek által pártoltaték, de egyesülés még egyik iránt sincs, most tehát ezek következendnek tanácskozás sorára. — A RR kinyilatkoztaták, hogy kerületileg fognak ezekről tanácskozni.[20]

b)

Kerületi ülések.

Május 21-én Csepcsányi és Torkos elnökségök alatt 1.) kérdés : *a legelő szűke lehet e akadálya az elkülönözésnek ?* — 38 voxal 8 ellen végzés : *Soha sem lehet.*

2-ik kérdésnek következett : elfogadtatik e, hogy a földesúr a legelőbül semmi esetben ki ne zárattathassék, vagy pedig Deák javallata szerint csak azután részesittethetik a földesúr, ha már a jobbágyok vonós marháinak szük-

[19] L. előbb, 437, 438. old.
[20] A máj. 20-i 308. országos ülés részletes naplóját l.: *Jegyzőkönyv.* X. köt. 287. kk.

sége fedezve van ? — A földesúrnak részeltetésére nézve igy állott az előbbi kerület szerkesztetés. „A földes urat a legelő használatából sem a legelő szűke, sem az eddigi nem gyakorlat miatt kizárni nem lehet. Kivétetnek mindazáltal azon határok, mellyekben a földesúr a legelő használatából vagy az urbér béhozatalakor lemondott, vagy későbbi rendbeszedés által kirekesztetett, vagy szerződések következésében önként elállott. — Nemkülönben azon határok is, mellyekben a földesúrnak az úrbérin kivül semmi birtoka nincs, a legelő jusával nem élt, s egyszersmind a legelő oly csekély, hogy a jobbágyok vonó marháinak sem ád elegendő élelmet." — Ehhez képest a kérdés igy tételték fel : A *redactióban megállapitott eseteken kivül, kivánnak e a RR még más esetet is megállapittatni, mellyben a földesúr kirekeszttethetik?* 30 voxal 18 megye, s a kerületek ellen végzés : *marad a szerkesztetés.*

3. *Kivánnak e a RR a rendkivüli esetekre maximumot határozni?* 32 voxal 15 ellen végzés : ha nem tetszett a jobbágyok vonós marhái számára minimumot határozni, s azt a földesúrra intézett tekintet nélkül kiadatni, — maximum sem határoztatik.

Május 22-én s 23-án a szerkesztés hozatott tisztába, egyszersmind a sérelmek és kivánatok folytattattak.

249.

1835. május 25, 26, 27.

Foglalat : a) *Fő RR ülése, [I.] az előleges sérelmek, [II.] Erdély s V-ik Ferdinándi czimzet ügyében.* — b) *Országos ülések a RRnél az urbéri 2-ik királyi válasz felett.* — c) *Ugyanazon tárgyban nyomban a fő RR is tanácskoznak.*

a)

Pozsony, május 27, 1835.

Fő RR ülése:

Május 25-én ülésök lévén a Fő RRnek, napirenden volt azon három rendbéli felirás, mellyeket a KK és RR az előleges sérelmek, Erdély, s Felséges Királyunknak V-ik Ferdinánd czimmel élése iránt szavaztanak, s a fő RRhez átküldöttenek.[1]

I.-ső volt az előleges sérelmek orvoslását tárgyazta fölirás.[2]

A TÁRNOK magános véleményét ugyan őszintén fölfedezi, miképen ő tekintetbe vévén, hogy Uralkodónk csak néhány hetek előtt vette által országunk kormányát, és igy ily fontos és nagy tekintetű tárgynak, minő az előleges sérelmeké, részletes átvizsgálására még egyátaljában ideje sem lehetett, alkalmatosbnak itélné a javallatba hozott sürgetéssel ennyire nem sietni ; miután azonban a KK és RR Felséges urunknak azonnal uralkodása kezdetén jelét akarják adni, mennyire szivükön hordozzák a praeferentialis sérelmeket, ezen gondoskodást rokon érzelemmel méltányolván, a fölirást nem kivánja ellenezni ; feltartja mindazáltal szabadságát, hogy a szerkesztéshez szólhasson.

[1] A feliratokat a máj. 19-i országos ülés fogadta el. (Ismertetését l. előbb, 343. kk.)
[2] A rendek által javasolt szövegét l.: *Iratok.* IV. köt. 39. kk.

Az Országbirája szintén pártolására nyilatkozván a RR inditványának, egy cseppet sem kételkedett, hogy Ő Felsége uralkodói bokros foglalatosságai között sem fogja elmulasztani mindazokat, mellyek hű Magyarországa javára szolgálhatnak. — A felirás tehát érdemére nézve köz értelműleg elfogadtatván, szerkesztése vétetett taglalat alá. — Némely csekélyebb érdekű stylaris módositáson kivül többi közt az fordul elő a RR javallatában: hogy az összehalmozott bajok csomóit a rész szerint már százados, részszerint az ujabb időkben támadott, s felséges Attyának 43 esztendős országlása alatt állhatatosan szorgalmazott, de orvoslás nélkül hagyatott sérelmek orvoslásával feloldani Ő Felségének annál könnyebb s dicsőségesebb, minthogy nem saját országlása alatt okoztattak.

Gr. Mailáth (zemplényi főispán) ezeket egészen kitörültetni kivánta. Az okok, ugymond, mellyektől e kivánságra ösztönöztetik, inkább az érzés, mint szó magyarázat körébe tartoznak, s legkevésbé sem kételkedik, hogy akinek keblében magyar sziv dobog, ez érzelemben osztozik. Szó van itt, ugymond, dicsőült fejedelmünk uralkodásának időszakáról, mellyet mostoha körülményeknek terhes viszontagságai kisértek, szó van felejthetetlen emlékezetű Fejedelmünkről, kinek immár a historia körébe tartozó dicső kormányzásáról a jövendőség részrehajlás nélküli birálata fog itéletet mondani. És minő lesz ezen itélet? arról teljességgel nem kételkedhetünk. Én őszintén kivánom, hogy ezen törvényhozó test összesen úgy, valamint személyenként, a jövendő kortul hasonló itéletet várhasson s reménlhessen. — Jobbat ugy hiszem s dicsőbbet nem kivánhatok.

Javallata köz helybehagyással elfogadtatott.

II-ik tárgy: *Erdélynek* alkotványos, és törvényes lábra leendő viszaállitását, s országos gyülésének egybehivását tárgyazta felirás.[3]

Gr. Keglevics (barsi fő ispán): A kérdéses felirást két részre osztja. Egyik az erdélyi diaeta összehivását illeti. Ez már az előleges sérelmek közt is kéretett,[4] s mai napon is ujólag sürgettetik. Ugyanazon egy tárgyat tehát egy napon kétszer sürgetni annál kevésbé itéli helyesnek, minthogy Ő Felsége az erdélyiekhez bocsájtott rescriptumában azon diaetának (mihelyt a körülmények megengedik) egybehivását királyi szavával megigérte.[5] Második része az erdélyi rescriptumot tárgyazza. Ez minket nem érdekel, ez Erdélyre tartozik, s erdélyi atyánkfiainak elegendő alkalmok lészen, országgyülésökön iránta észrevételeiket megtenni. — A szónok tehát felszóllittatni véli a RR-ket, hogy ezen részint szükségtelen, részint reánk nem tartozó érdemű fölirástul álljanak el; ha mindazáltal a KK és RR valamely különös erőt helyheztetnének abba, hogy az erdélyi diaeta iránt külön felirás tétessék, minthogy erdélyi atyánkfiai csakugyan testvéreink, nehogy hideg részvétlenséggel látszassunk irántok viseltetni, a felirást tovább nem fogja ellenzeni, ugy mindazonáltal, hogy az szorosan csak könyörgés formába öntessék.

Belánszky (beszterczei püspök) határozottan ellene szavaz a felirásnak, s az erdélyi diaetát szétoszlató királyi levélről azon értelmét nyilatkoztatja, hogy az nemcsak meg nem fosztá az országot alkotványos jusaitól, sőt a megzavart közrend helyreállitására s a háborgó elmék viharjainak lecsillapitására szükséges és helyes mód s eszköz vala.

[3] A rendek feliratjavaslatát l.: *Iratok*. IV. köt. 32. kk.
[4] Vö.: *Iratok*. I. köt. 175.
[5] Vö. előbb, a 232. old. 14. jegyzetével.

Gr. Pálffy, a Tárnok : Amint egyrészről örömmel érezi, hogy Erdélyel rokon vér vagyunk, s azért annak sorsa minket is élénken érdekel, ugy másrészt azon kötelessége szerint, mellyel mint hű alattvaló királyának jussait tiszteli, azt is nyilván megvallja : hogy midőn dicsőült királyunk az erdélyi diaetát szétoszlatá, nemcsak korlátot e részben teljességgel nem ösmérhető királyi jusával élt, sőt hogy azzal éljen, az erdélyi RR által mintegy kihívatott. Mert ugyanis mind egybehivó királyi levelében,[6] mind később ismételve tett atyai intéseiben nyilván kijelentette, miképen mindenek előtt avégett hivta légyen egybe azon ország Rendeit, hogy mindenek előbbi törvényes lábra visszahelyheztessenek, s amik idő viszontagsága szerint közbejöttek volt, orvosoltassanak. Ők azonban ezen atyai szándéknak nemcsak meg nem feleltek, s magokat több hónapok alatt még csak nem is organisálták, sőt az indulatoknak naponként hevesebb zajlást engedve, olyanokra vetemedtenek, miket a királyi méltóság csorbulata nélkül tovább szenvedni nem lehete.[7] És miután Ő Felsége, mint a királyi pálczájának engedelmeskedő népek édes attya, a közcsend felől szorgoskodni tartoznék, nem volt egyéb hátra, mint a kitűzött törvényes czéltól mindég messzebb távozó diaetát eloszlatni. De még ezen szükséges lépést is azon kegyelmes igérettel édesítette, hogy mihelyt lecsillapulnak az indulatok, az ország Rendeit ujólag egybehivni méltóztatik.[8] Ezek foglaltatnak a k[egyelmes] rescriptumban, s mi csak ennyit tudunk diplomatice. Ez igy lévén, miután Erdélyország Rendei a kormányszéki országos hivataloknak betöltéséhez többszöri intések után sem akartak hozzányulni, másrészről pedig azon kormányzást és igazgatást, mellyet Ő Felsége a Gubernium által gyakorolt, igazgatásuknak el nem ösmerték,[9] a királyi hatalom, mellynek megszűnni vagy közbeszakittatni egy pillanatig sem lehet, kötelezteték oly lépéseket tenni, mellyek ily körülmények között a közigazgatás sikeres folyamatjára, a közrendre, s igy az ország bátorságára elkerülhetlenül szükségesek valának. A szónok kit kit bizonyossá teszen, hogy ő szereti erdélyi atyánkfiait, de bizodalommal is viseltetik királya eránt, s tökéletesen hiszi, hogy édes attyának az erdélyi diaeta egybehivása felőli igéretét szentül fogja teljesiteni ; és miután látja, miképen azon országgyülése még sincs egybehiva, teljes lélekkel meg van győződve, hogy valamint az eloszlatásnak az erdélyiek voltak okai, ugy azon akadályok még most is állanak ; mert ha nem állanának Ő Felsége az adott királyi szó szerint már egybehivta volna Erdélynek Rendeit. Nincs tehát idején oly felirást tenni, mellyről előre látható, hogy megtagadó válasz fog reá következni ; pedig erdélyi rokonink előtt sem lehetne kedves dolog, ha

[6] Az 1834. márc. 18-án kelt királyi leirat — l. az országgyűlés *Irásai* között, 4 kk. — az országgyűlés tárgyai közt az országos hivatalok törvényes betöltését és az 1791-es bizottságok munkálatait, azok között is elsősorban az úrbéri szabályzat tervezetét tűzte ki megvitatásra.

[7] L. mindezekre a kérdés kerületi vitájának ismertetését, 324. kk.

[8] „. . . nihil magis desiderantes, quam ut, sua legibus auctoritate reddita, animisque ad observantiam earum reversis, comitia quo prius indicere, perpertuoque illi proposito nostro parem regiminis tenere modum possimus" — irta a király az országgyűlést feloszlató leiratban. L.: Az országgyűlés *Irásai*. 171.

[9] A kormányszékkel, a Guberniummal kapcsolatban az erdélyi megyék és székek már az országgyűlés előtt arra az álláspontra helyezkedtek, hogy annak összetétele törvénytelen, mivel tagjai a hosszú alkotmányellenes időszak alatt nem országgyűlési választás, hanem felsőbb kinevezés útján kerültek helyükre. Ehhez az álláspontjukhoz az országgyűlés alatt is ragaszkodtak s ez lett egyik forrása az országgyűlési harcoknak.

Ő Felsége nekünk válaszolván nyilván kimondaná, miképen Erdély még most sincs azon állapotban, hogy ott országgyűlést lehetne tartani. Minthogy azonban olly időket élünk, mellyekben nemcsak a magános vélemények, hanem köz szavazatok is hevesebben szoktak kijelentetni, s aki ellenkező véleményben van, rossz hazafinak mondatik, ámbár szivében nem rosszabb, hanem jobb, mint amazok, minthogy továbbá nemzetnek nemzet mellett könyörgőleg felszóllamlani szabad : abban határozza a szónok szavazatját, hogy előrebocsájtva, miképen ezen felirást a fő RR sem jónak, sem hasznosnak nem itélhetik, ha csakugyan nem akarnának a KK és RR elállani, ezen tábla tovább ne ellenkezzék. A stylus eránt ő is később kiván szóllani.

B. Eötvös (főpohárnok) hasonló értelemben lévén, kinyilatkoztatja, miképen ő úgy hiszi, hogy azon törvénynek ereje, melly a királynak kormányra léptétől számitott 6 hónapok alatt országgyülést hirdetni parancsol,[10] Erdélyre is kiterjed. Még három hónapja sincs, hogy Fejedelmünk a thronusra lépett, a kivánság tehát időnek előtte tétetik. Ha mindazáltal csakugyan meg kellene a felirásnak maradni, csak annyiban maradhatna meg, mennyiben az erdélyi diaetának összehivása sokszor sürgetett egyesületünknek előmozditására szolgálhatna, s még ezen szempontbul is csak oda lehetne intézni a kérelmet, hogy Ő Felsége a törvényes idő alatt méltóztassék egybehivni Erdélyország Rendeit.

Palugyai (kassai püspök) meg van ugyan győződve, hogy az erdélyiekhez bocsájtott legfelsőbb rescriptumok sokaknak, kik az ármányos bujtogatások által fenekében megrenditett közjót, nyugalmat s rendet szivükön viselik, itélete szerint a felforgott indulatok csillapitására legjobb ellenszernek (antidotumnak) nézetik, s ámbár a szólló püspöknek keblében azok, amiket Erdély Rendei tettenek, sympathiára soha sem találandnak : szeme előtt tartván mindazáltal a KK és RR nyilván kijelentett ama szándékjokat, hogy az eloszlatás okainak részletes taglalgatásába bocsájtkozni nem kivánnak, azokba bővebben szint nem ereszkedik, s csak azt mondja, hogy az előleges sérelmek sorában ismételve felterjesztett kérelmünk lehetvén a RR által inditványba hozott kivánságnak egyedüli alapja, külön felirásra szükség nincs, de hazánk ügyére sem lenne tanácsos, ha igy amint áll, felterjesztetnék. Mert az erdélyiek, nem a RR által felhivott Prágai Tractatust,[11] hanem a Leopoldinum Diplomát[12] tekintik alapos nemzeti kötésüknek ; s az Erdélyországnak 1744 : 6-ik czikkelye[13] azon ország függetlensége felől óvólag gondoskodik. Ő Felsége pedig kormányra léptekor kinyilatkoztatván, hogy a törvényeket fel fogja tartani,[14] mi ezért hálás köszönetet mondottunk ; amihez nem jól

[10] Az 1791 : 3. tc. kötelezte a királyt, hogy trónralépte után féléven belül megkoronáztassa magát ; ezt a törvényt az 1830 : 2. tc. azzal egészitette ki, hogy a megkoronázott V. Ferdinánd a trón elfoglalása után féléven belül országgyűlést hív össze.

[11] A Rudolf és Báthory Zsigmond között az 1595-i prágai tárgyalások során létrejött megegyezés, amelyet az ugyanabban az évben tartott magyar országgyűlés becikkelyezett.

[12] Az 1691-ben kibocsátott Diploma Leopoldinum Erdély államjogi helyzetét lett volna hivatva lerögzíteni abból az alkalomból, hogy közel másfélszázados önállóság után a magyar király jogán a Habsburg-uralkodó alá került.

[13] Az idézett tc. törvénybe iktatta Mária Terézianak azt a leiratát, amelyben a három nemzet karait és rendeit biztosította, hogy őket „jogaikban, törvényeikben, kiváltságaikban, mentességeikben és kedvezményeikben" megerősíti és sértetlenül megtartja.

[14] Vö. a 236. old. 2. jegyzetével.

illenék, ha most azon függetlenitő törvénynek ellenére Erdély dolgaiba kéretlen béavatkoznánk. — A felirás ellen szavaz.

ORSZÁGBIRÓ: A KK és RR kivánata leginkább két inditó okon nyugoszik; egyik az Erdéllyeli rokon összekötetésünkből, másik az előleges sérelmek sorában ismételve kijelentett könyörgésünkből merittetett. Ami az elsőt illeti, igaz ugyan hogy hazánknak első kezdetétől Erdéllyel annyira szoros kapcsolatban valánk, hogy az a magyar monarchia egészitő részének tekintetnék, miután mindazáltal közbejött viszontagságok által az anyaországtól elszakittatván, ünnepélyes nemzeti alkukötésekkel magának külön törvényhozást, külön igazgatást, sőt külön jussokat is biztositott, az alkukötéseknek pedig sértetlenül fenn kellene tartatniok, mielőtt szorosb kapcsolatunk eszközlésének munkája folytattathatnék, szükség, hogy az erdélyiek kinyilatkozzanak, minő véleményben legyenek amaz alkukötések felől, mellyek sajátjuk lévén, megegyezésük nélkül érinthetlenek. Mig azonban ez megtörténhetnék, miképen avatkozhassunk mi egy oly tartomány belső dolgaiba, melly a magyar Korona jusához tartozik ugyan, de külön törvényhozás, külön igazgatás alatt függetlenül áll? a szónok megfogni nem képes, — s azért nem is kiván az erdélyi diaeta történetének taglalgatásiba bocsájtkozni, különben kénszerittetnék megvallani, hogy Erdélynek képviselői (ezek, s nem a nemzet maga) azon készséghez, mellyel a legjobb fejedelem a törvényes állapot helyreállitására kezét nyujtotta, hasonló segéd készséggel nem járultanak, sőt később a legkegyesebb atyai intéseket is gondatlanul, nem akarja mondani hogy makacsul (inconsulta, nolo dicere proterve) megvetették. De ismétli, hogy ezekbe nem kiván bocsájtkozni, ép azért mivel Erdély külön igazgatású tartomány; s ha csakugyan representálni kell, abban csak szorosb kapcsolatunk eszközlése szempontjából egyezhet meg; ily szempontbul azonban alázatos könyörgésünket mind igazságosnak, mind Fejedelmünk méltányossága iránti bizodalmunkkal megegyezőnek itéli.

JORDÁNSZKY (czimzetes püspök) visszahivta emlékezetébe mindazokat, mik a fő RR tábláján Erdéllyeli kapcsolatunk iránt diaeta elején mondattak. — Egyik részen állott, ugymond, *M[éltósá]gos báró Veselényi Miklós*, másikon a most pécsi — előbb erdélyi — és a már boldogult fejérvári püspök.[15] A szónok igen jól emlékezik, hogy ezen az urak minden okokat és ellenokokat jelesen kimeritettek, s báró Wesselényi véleménye ellen az volt a legfőbb ellenvetés, hogy Erdély maga sem kiván velünk egyesülni. Ennek valóságára Erdélynek legközelébbi országos gyűlése is bizonyságot nyujt, mert 8 hónapokig valának Erdély Rendei egyben gyülekezve, s egyesülési szándékjokat egy szóval sem nyilatkoztaták. — Egyébiránt az eloszlatásnak helyessége felől lehetetlen meg nem győződnünk, ha az erdélyi rescriptumokat elfogultság nélkül nyugodt elmével olvastuk.[16] A felirást tehát sem helyesnek, sem tanácsosnak nem itélhetvén, egyesülés végett középútnak javalja, hogy a mai napon elfogadott előleges sérelmi felirásban tegyünk különösen említést, miképen óhajtjuk, hogy a szorosb kapcsolat eszközlése végett Erdélynek

[15] A kérdést a főrendi tábla 1833. jan. 23-án és febr. 15-én tárgyalta. A viták ismertetését l.: *Országgyűlési Tudósitások*. I. köt. 128. kk., 167. kk.

[16] Az erdélyi országgyűlés feliratai — az elnökválasztás ügyében 1834. júl. 10. és szept. 9., a sérelmi felirat stb. — valóban keserű szavakkal keltek ki a törvénytelen állapot ellen — l. az országgyűlés *Irásai*ban, 8. kk., 25. kk., 147. kk. stb. —, a feloszlatás igazi oka azonban az volt, hogy a kormány még a királyi meghivottak számának növelésével sem tudott az országgyűlésen kormánypárti többséget kialakítani.

Rendei országosan egybehivattassanak, és pedig mihamaréb, nehogy ugy járjunk mint 1790-ben, hogy akkor hivatott egybe az erdélyi diaeta, midőn a mienk már eloszlatott,[17] és igy értekeznünk nem lehetett.

VURUM (nyitrai püspök) interventio formát látván a felirásban, óhajtotta volna, hogy inditványba ne tétessék, de miután az előleges sérelmekben csakugyan van a felirásnak némi alapja, a felterjesztést alázatos könyörgés képen s közbenjárás formában annyival kevésbé ellenzi, minthogy az ellenzés csak szóváltásokra nyujtana alkalmat, s végre csakugyan felmenne a repraesentatio. PYRKER egri érsek a Tárnokkal egy véleményben volt. — B. PRÉNYI ugocsai főispány őszinte vallomást tesz, hogy ha a fő RR táblájánál lenne az inditványi jog, a kérdéses felirás meginditására egyezését nem adná, most azonban nem ellenkezik, hogy kérelemkép Ő Felsége elébe terjesztessék. — B. BEDEKOVICS körösi főispány a felirásnak szüksége, vagy helyessége felől szintén meg nem győződhetik, de azon indulat bizonságaul, mellyel Erdély iránt magát s a fő RRket viseltetni mondja, nem ellenzi, hogy az erdélyi országgyülésének már az előleges sérelmek sorában is szorgalmazott kérelmére szoritva elfogadtassék.

B. VAY MIKLÓS az előtte szóllottak ellenvetéseit imigy czáfolgatá: Mondák 1-ör, hogy az erdélyi diaeta egybehivásának sürgetése már a mai napon elfogadtatott másik felirásban bennfoglaltatik, külön szorgalmazása tehát szükségtelen. Ezen ellenvetésnek meg nem állhatása azonban a vitatások alatt nyilván kitűnt, midőn az mondatott, hogy lehet e tárgyról az elébb elfogadott másik felirásban különös említésnek tétetni. Ez annyit foglal magában, hogy az említés csak ugyan szükséges, és miután az: a dolog érdemére nézve nem tesz különbséget, hogy külön felirásba foglaltatik, ennek el nem fogadása pedig csak az egyesülést nehezitené. 2.) Hogy az erdélyi rescriptum taglalgatása Magyarország törvényhozásának kebelébe nem tartozik. Ezt a KK és RR is érzették, mert nogy e kérdés feszegetésébe bocsájtkozni nem akarnak, nyilván kijelentették. A szónok azonban figyelemmel megolvasván a RR javallatát, abban semmit sem talált, amit Magyarország Rendeinek mondaniok nem lehetne. S ha mégis találtatnék a fő RR véleménye szerint ilyesmi, azt a szerkesztés rostállatakor ki lehet igazitani. — 3-or ellenveték, hogy nem használand a felirás Erdélynek. Ezt a szónok elhatározottan sem igenleni, sem tagadni nem bátorkodnék, de amint tőlkot nem csinál belőle, hogy ő nem hozta volna most ezen felirást inditványba, ugy teljes meggyőződéssel állithatja, hogy már inditványba jövén, ha a fő RR által elvettetnék, ez mind magra Erdélyre, mind a két testvérhonnak egymás iránti érzelmeire jól semmiképp, s minden esetre csak ártalmasan, csak kártékonyan hathatna. — 4-re Erdélynek függetlensége is emlitteték; de ezen ellenvetést már a KK és RR megelőzték, mert egyedül azt kérik Ő Felségétől, ami már csak az unio tekintetéből is reánk minden esetre tartozik: t.i. hogy erdélyi rokonink országos gyülésre egybehivassanak, s ekép törvényes állásukba visszahelyheztessenek. — A szónok tehát a felirást pártolja.

GR. MAJLÁTH zempléni főispán nem ugyan sérelem, hanem postulatum kép szintén a felirásnak elfogadására nyilatkozván, — a NÁDOR elnökileg végzésnek jelenté: hogy a felirás kérelemkép elfogadtatik. — Mire általmentek a fő RR magának a stylusnak rostállatára, s amik a fentebbi végzés

[17] A szónok emlékezete nem pontos: az erdélyi országgyűlést 1790. dec. 12-ére hívta össze II. Lipót, a magyar országgyűlés pedig 1791. márc. 13-áig ült együtt.

körén túl terjedni itéltettek, a felirásból kitörültettek. Ide tartoznak az első §. elején ezek :. . . *sicque fiducia principis ipsi quoque nationi subtracta Jurisdictionibus vero juribus imo et et ipsa legali activitate orbatis, supremumque rerum in Transylvania gerendarum arbitrium Commissario Regio delatum habeatur.*[18] Ezeknek kihagyását a TÁRNOK hozta inditványba, okul adván : hogy azoknak tökéletes ösmeretét látszatnak megkivánni, mellyekbe hogy béereszkedni nem akarnak, a KK és RR önként elösmerék. — Az ORSZÁGBIRÁJA pedig pártolá a kihagyást, mert csak azon thesisnél akar e felirásban maradni, hogy az erdélyi diaeta eloszlatásával a Praeferentialék sorában ismételve felterjesztett sérelmünk orvosoltatásának reményétől megfosztattunk. Igy kihagyattak az Országbirája inditványára a 2-ik §-ból is mindazon szavak, mellyek Erdélyt jusaitól és szabadságitól megfosztva lenni, panasz hangján emliték. — A többi módositások kevesb érdekűek valának. Előfordul a többi közt ezen kifejezés : „Ma[iesta]tem V[est]ram oramus : ut *afflictis* Transylvaniae rebus, justitae Regiae praesidio subvenire, cunctisque in sensu legum pristino statui restitutis, ibidem Comitia ocyus convocare dignetur." — Ezen sorokból GR. PÁLFY tárnokmester az *afflictis* szót kihagyandónak vélte, mert ez panaszkép hangzik ; pedig nekie egy csepp kétsége sincs, hogy a Királyi Felség igazsága Erdélyben szakadatlanul gyakoroltaték. — Az ORSZÁGBIRÁJA azonban ugy vélekedett, hogy a szó a fő RR végzésének értelmében is bennmaradhat. Mert nem mondatik, hogy ki legyen ez állapotnak oka ; de midőn a csendháboritóknak vakmerősége s a bujtogatások gyalázatos indulata oly féktelenségekre vetemedik, miszerint Ő Felsége a közrend feltartása végett az országgyülést eloszlatni, s absolutus királyi hatalmának eszközeihez nyulni kéntelenittetik, ezen állapot tagadhatlanul nagyon szomoru, s *afflicta* szóval méltán nevezhető. — E szó tehát a felirásban meghagyatott.[19]

III-ik tárgy volt azon felirás, melly által a KK és RR Ő Felségét megkéretni óhajtják, hogy mint Magyarország királya, a hazánkat érdeklő diplomaticai iratokban, ugy a polgári és katonai minden czimekben V-ik Ferdinánd czimmel élni méltóztassék.[20]

GR. MAJLÁTH zemplényi főispány hazánk önállású függetlenségének s törvényes szabadságinak biztositását a királyi esküvel megerősitett k[egyelmes] diplomákban, nem pedig következés nélküli nevezetben találja, s részletesen kiereszkedvén uralkodóink historiájára, Zsigmond, Rudolph, Maximilián, Károly, és Ferencz királyainknak példáiból bizonygatja, hogy míg az európai fejedelmek egybehangzó divatú elösmérése szerint a királyságnál magasb méltóságot nem viseltek, addig egyedül azon nevezetet használták, melly a magyar királyok következési sorával megegyezett, mihelyt azonban császári méltóságra emelkedtenek, minthogy ez ismét köz elösmérés szerint a királyságnál magasb polczot foglal el, nevezetjöket ezen fentebbi méltósághoz alkalmaztaták, anélkül hogy ez által hazánk függetlenségét sértették, avagy sérteni kivánták volna. Hogy ebből reánk semmi sérelem nem következhetik, ezt a századok hosszú során keresztül azon tapasztalás is bizonyitja, miszerint őseink, kiknek hazánk függetlensége kétségtelenül szivekön

[18] Vö.: *Iratok*. IV. köt. 32. kk.

[19] A főrendek válasza — *Iratok*. IV. köt. 204. kk. — pontosan feltünteti a kihagyásra és megváltoztatásra javasolt mondatokat.

[20] A kérdéssel kapcsolatos kerületi és országos vitákat l. előbb, 342. kk., 427. kk. A felirat rendi javaslatát : *Iratok*. IV. köt. 35. kk.

feküdött, a most kifejtett szokásnak szakadatlan gyakorlata ellen soha legkisebb ellenvetést sem tettenek. Nevezetesen ámbár kiki el fogja ösmérni, hogy alig volt diaeta, melly az 1715-ki, 1723-ki és 1729-ki országgyüléseket a nemzeti jussok iránti gondosságban felülmúlta volna, és ámbár ép azon időbe esett Károly királyunknak uralkodása, aki mint magyar király csak 3-ik volt ugyan, mégis, minthogy római császár is volt, 6-ik Károly nevezettel élt, mégis az iránt ellenvetést tenni az ország Rendeinek soha eszökbe nem jutott. Nem is támogatja a RR aggodalmát ama körülmény, hogy dicsőségesen országló királyunk 1830-ban V-ik Ferdinánd czimmel koronáztatott,[21] mert akkoron még császár nem volt, s igy egyedül csak azon nevezettel élhetett, melly őtet mint magyar királyt illetheté. Kivánja tehát a RRket felszóllíttatni, hogy ezen felirástól annyival inkább elálljanak, minthogy alkotványunk a gyakorlatnak lassú lépésével nyervén erős consistentiát : azt, amit őseink századokon keresztül nemzeti függetlenségünkre ártalmasnak nem véltek, s azért meg is szenvedtek, most egyszerre veszedelmesnek nyilatkoztatni, ép azon tekintetnél fogva, melly a RRket e lépésre inditotta, tanácsosnak nem tarthatja.

Az Országbirája szint ezen nézeteket még bővebben fejtegeté. Nemcsak Magyarországban, hanem az európai hatalmasságok szövetségében általában azon szokást véli divatozni, hogy midőn egy fejedelem kezében több országok kormánya egyesül, czimjét azon kezdi, melly bévett diplomaticai szabály szerint magasb méltóságnak tartatik. Hogy ezen szabály hazánkban is folyvást eként gyakoroltaték, annak támogatására nem akarván a zemplényi főispán által felhozott históriai példákat ismételni, azok toldalékául egyedül Mátyásnak (az austriai házból) példáját emliti, aki magyar királynak választatván, 2-ik Mátyás névvel élt, mindaddig, míg Rudolph halálával római császárnak is elválasztaték ; ekkor nyomban 1-ső Mátyás czimet vőn magára, s mint magyar király is azzal élt. Minthogy pedig ezen szakadatlanul, s különösen boldogult 1-ső Ferencz által még ön emlékezetünkre is gyakorlott szokás, Magyarország reális jussainak és függetlenségének sérelmére nem válhatna, sőt ha most százados gyakorlat ellenére rögtön sérelmesnek nyilatkoztatnék, ezáltal őseink gondatlansággal vádoltatnának, s hosszas elnézésükkel függetlenségünk sérültnek nyilvánittatnék : a felirást egyátaljában nem pártolhatja.

Ezen értelemhez a fő RR köz akarattal hozzá járulván, a felirást elvetették.[22]

b)

A KK és RR egyébiránt az úrbéri legelő tárgyában megváltoztatott végzésök következésében a szerkeztetésnek módositását előbbi levelem jelentése szerint[23] kerületileg bé fejezvén, *május 25-ik, 26-ik* és *27-ik* napjain folyvást tartott országos üléseikben az úrbéri 2-ik királyi válasz feletti tanácskozásukat egészen bérekesztenék, a kerületi szerkesztést keves stylaris módositásokkal csak nem mindenekben jóvá hagyván. Nem is történt egyeb nevezetes változtatás a legelő kérdése után, mint azon egy (eléggé sajnállandó), hogy

[21] Vö. a 235. old. 1. jegyzetével.
[22] A főrendek elutasító válaszát l.: *Iratok*. IV. köt. 206. kk.
[23] A legelő tárgyában megszavazott változtatásokat l. előbb, 442. kk.

a 7-ik t.cz. 5-ik §-nak 2-ik szakaszában a földesúri büntető hatalom egy napi arestomozásról három napra emeltetett.[24] Ami annyival váratlanabb volt, mivel 7 megyék változtatták meg kevés napok alatt szavazatjokat. — Különösen felötlött az is, hogy a *bolt jusra* nézve, melly eredetileg a királyi városok köréből (Sáy fejérvári követ által[25]) került inditványba, s mellynek szabadsága a városi követek részéről mind ekkorig legélénkebben védelmeztetett, most Vághy és Havas a királyi válasznak részint egészen, részint egy részben elfogadására tértek volt. De sikeretlenül, mert Markovics (bártfai) és Bujanovics eperjesi követek által szavazatjok elidáltatott.[26]

c)

Ezen urbarialis végzések, mihelyt egy egy törvényczikkely elkészült, nyomban által küldettek a fő RRhez s általok nem csak tanácskozásba vétettek, hanem mai napon már bé is rekeszttettek. — A nevezetesebb pontok, mellyekre nézve a fő RR meg nem egyeztek e következők : Sclavonia nevezetének átváltoztatása, — a bolt jus tárgya — s a helység előljáróinak szabad választása. — A többiekre nézve (kevés kivétellel) nevezetesen a legelő kérdésében is megegyeztek. (Mind a két tábla üléseiről bővebben jövő levelemben.)[27]

A fő RR mai napon a fent előadott három rendbéli felirásokra költ válasz izeneteiket is átküldötték a RRhez, kik azokat, köz iratra s kerületi tanácskozásra utasították.

250.

1835. május 29, 30.

Foglalat : a) *Kerületi [országos és főrendi] ülések — [I.] az előleges sérelmek, — [II.] Erdély, — [III.] s V-ik Ferdinánd nevezet, nemkülönben az urbéri 2-ik felirás tárgyában költ főrendi viszon izenetek eránt. — [IV.] Bezerédy inditványa az ügyvédi censura tilalmának megszüntetésére elfogadtatik. —* b) *Fenségének névnapjára köszöntő felirás készül, de a czimzet iránt nem egyesülhetvén a két tábla, fel nem küldetik.*

a)

Pozsony, május 30-án, 1835.

Május 28-án, Áldozócsütörtökön ünnepi szünet. — *Május 29-én* kerületi ülés. — Elnökség : Dubraviczky és Vásárhelyi.

[24] A *Jegyzőkönyv* (X. köt. 380. kk.) részletesen ismerteti a kir. javaslat elfogadását megelőző vitákat ; annál feltűnőbb, hogy az *Iratok* IV. köt. 54. lapján a rendek izenete e tárgyban még a kir. javaslat elfogadását megelőző elutasító formában szerepel.

[25] Vö.: *Országgyűlési Tudósítások.* 1. köt. 306. kk.

[26] A Kossuth által ennyire tömören összefoglalt három országos ülés vitáit rendkívül részletesen közli a *Jegyzőkönyv,* X. köt. 327. kk. — A rendeknek az egész úrbéri tárgyat felölelő izenetét l.: *Iratok.* IV. köt. 42. kk.

[27] Kossuth nem váltotta be az ígéretét s nem adott részletes közlést a máj. 25—27-i napok országos és főrendi üléseiről. — Az úrbéri tárgyban készült főrendi választ l.: *Iratok.* IV. köt. 207. kk.

Mielőtt a napirend feletti tanácskozás megkezdetnék, DUBRAVICZKY a RR köz értelmét vélte eltalálni, midőn javallatba hozá, hogy Király Ő Felségének neve napjára a KK és RR örvendésökkel párositott jókivánatikat fölirásba foglalják. — A mi elfogadtatván, PALÓCZY köz iratra bocsájtás végett a Fölirás javaslatát nyomban fel is olvasá.

Napirendre következett *I-ör :* A fő RR viszonizenete az előleges sérelmekre kedvező királyi választ sürgető felirásra.[1] — Itt a felterjesztés iránt már megegyesülvén a két tábla, csupán a fő RR által kivánt stylaris módositásokrul vala szó, mellyek el is fogadtattak, kivévén azon egyet, miszerint nem akarják a fő RR emlittetni, hogy ezen sérelmeknek orvoslását boldogult Királyunk 43 esztendős országlása alatt állhatatosan, de hasztalanul szorgalmazánk. A RR azonban ugy vélték, hogy ezen állitás nem csak tökéletesen megegyezik az igazsággal, hanem erőt is ád a sürgetésnek, annál nagyobb jussal kivánhatván haladék nélkül orvoslást, mentől érzékenyebben fáj, hogy azt oly sokszor s mégis hasztalan sürgeték.

II-ik tárgy : Viszonizenet Erdély ügyében. — A fő RR legelől azon meggyőződésüket nyilatkoztatják, hogy a felirás e tárgyban idő előtti ; ez állitásukat igazoltnak vélik mindazok által, mellyek Erdéllyeli szorosb kapcsolatunk eránt az előleges sérelmek sorába igtattattak, mind pedig az erdélyi dolgok folyamatja által is. Felszóllitják tehát a RR-ket, hogy a felirástól elálljanak, amit ha nem tennének, a fő RR nem kivánnak tovább ellenkezni, ezen esetre mindazáltal érdemileg is nevezetes némelly szerkesztési módositásokat javallanak.[2]

A fölirástóli elállás ugyan szóba sem jött a Rendeknél, minthogy a fő RR ellenkezésekről már különben is előre lemondottak, — BERNÁTH mindazáltal szükségesnek vélte felelni azon gyámokokra, mellyekkel a fő RR nyilatkozásukat támogaták. Azt állitják ők, hogy a fölirás idő előttiségét az erdélyi dolgok folyamatja is igazolja ; kevés sorokkal alább azonban arra hivatkoznak, miként a RR magok is elösmerték, hogy az erdélyi országgyűlés eloszlatásának okait tökéletesen nem tudjuk. Miként hivatkozhatnak tehát igazolásul olyasmire, aminek ösmeretlen voltát is ellenünk gyámok gyanánt használják ? Mondják azt is, hogy idő előtti dolog külön felirást tenni oly tárgy eránt, mellyre nézve az előleges sérelmek sorában Ő Felségének kegyelmes válaszát épen várja nemzetünk. De tetemes különbség van a kettő között : amott a Partium névvel nevezett megyéknek visszakapcsolása s Erdélynek hazánkkali szorosb egyesitése iránt várjuk Ő Felsége válaszát, itt az eloszlatott országgyülésének egybehivását, s Erdélyországnak előbbi törvényes lábra helyheztetését szorgalmazzuk. — RAGÁLYI kéntelen ezen előleges kérdés érdemében emlékeztetni a RRket, miképen a fő RR mindazt, ami Erdély alkotmányos létének kiforgatását s törvénykivüli helyzetét tárgyazza, a fölirásban gondosan kitörülgetni javalják. A szónok azonban valamint a javalt törléseket elnem fogadhatja, úgy igen világosnak hiszi, hogy épen ezekben fekszik a jelen felirásnak valóságos oka, melly bizonyossá teszi, hogy fölirásunk nemcsak nem idő előtti, sőt a parancsoló szükségnek szüleménye, minthogy Erdélyben oly dolgok történtek, mellyek hazánkat a legérzékenyebben érdeklik, annyira, hogy ezeknél nagyobban előleges sérelmeink egyike sem érdekelheti.

[1] L.: *Iratok.* IV. köt. 203. kk.
[2] A főrendek ismertetett válaszát l.: *Iratok.* IV. köt. 204. kk.

DEÁK ezen előadásokat maga részéről is támogatván figyelmezteti még a RRket, miképen a fő RR azon elösmerést fogják a KKra és RRre, hogy az erdélyi diaeta eloszlatásának okait tökéletesen nem tudják. Ez azonban merő ráfogás, mert ezt a KK és RR soha sem mondották, hanem csak annyit mondottak, hogy azon okokat vizsgálgatni nem akarják. Pedig nem akarni, s nem tudni valamit igen nagy különbség. — Különben is annyit minden további értekezés nélkül béláthattak a fő RR, hogy ahonnan tudják ők az erdélyi dolgoknak azon folyamatját, melly által fölirásunk idő előttiségét igazoltnak állitják, ahonnan meritették azon tudomásukat, hogy Ő Felsége az erdélyi diaetának (mihelyt a körülmények engedik) egybehivását megigérte, szintazon kutfőbül merithettük s meritettük mi a diaeta eloszlatásának okai felőli tudomásunkat. Mellyek hogy ha a M[éltósá]gos fő RR előtt tudva csakugyan nem lennének, vagy mitőlünk kivánnák azokat hallani, fogunk velök udvarolhatni. — Ezt az egyik ellenvetésre, a másikra pedig, melly az előleges sérelmekből merittetett, feleletül adja, hogy magára az erdélyi diaeta egybehivásának már azon sérelmek sorába béfoglalt kérelmére nézve is nagyon különbözik mostani állásunk az előbbitől, mert az eloszlatás által ezen kérelmünk tettleg elhatározottan megtagadtatott ; de továbbá közbejöttek Erdélyben azon szomoru történetek, mellyekről Torna követe[3] már emlitést tőn ; ezek olly tárgyai jelen fölirásunknak, mellyek az előleges sérelmek között meg nem jelentek, meg sem jelenhettek, most azonban mi, amint felirásunkban is mondjuk, nemcsak magunk, hanem Erdély ügyét is támogatjuk, ami törvényes kötelességünkben áll; s a fő RR annyival kevésbé ellenkezhetnek, minthogy azokat a törvényeket, mellyek Erdély pártolását a magyar diaetának kötelességül teszik,[4] magok a fő RR is minden kifogás nélkül meghagyták fölirásunkban.

LÓNYAY (zemplényi követ) kivánná még az izenet végén kijelentetni, miképen méltán csudálkozunk, hogy a fő RR ezen KK és RR által oly melegen pártolt ügyet olly jéghidegséggel fogadták, s ekép ismét egy újabb jelét adták annak, mennyire viselik szivökön a nemzet legforróbb kivánságait, és ujolag bébizonyitották, hogy magokat a közvélemény hatalmas alapján nyugvó nemzeti akarattól mindég és mindenben elkülönözik. Én ugyan, ugymond a szólló követ, kijelentem hogy ezzel nem sokat gondolok, és sok szerencsét kivánok hozzá a fő RRnek.

Ezek a felirás érdemének támogatására lévén előterjesztve, ami magát a szerkesztést illeti, a KK és RR ezekre nézve is köz értelműleg elvetették a fő RR által kivánt kihagyásokat, s Erdély törvénykivüli léte felett érzett érzékeny fájdalmuknak őszinte kijelentésénél annyival inkább állhatatosan megmaradtak, mert fölirásukat kegyelemért könyörgő puszta postulatummá alacsonyitani szándékjokban soha sem vala.

III-ik tárgy : Viszonizenet az V-ik Ferdinánd nevezet iránt. (E tárgyban a felirást el nem fogadták a fő RR.)[5]

BEZERÉDY : Nem akarja részletesen taglalni a fő RR válaszát, különben meg kellene jegyeznie : hogy a fő RR által is emlitett nemzeti függetlenségnek külső jelei vannak, sőt a nemzeti czímzet és méltóság annak alkotó

[3] Ragályi Tamás.
[4] Vö. a 325. old. 4. és 330. old. 12. jegyzetével.
[5] A főrendek elutasító válaszát l.: *Iratok*. IV. köt. 206. kk.

részei, s igy gondos óvásunkat szinte megkivánják.[6] Továbbá megjegyezné, hogy az ország jusai és szabadságai nemcsak a hittel megerősitett királyi kötéslevelektől veszik erejöket s állandóságukat, mint ők mondják, s azoknak forrásai nemcsak a király által octroyirozott engedményekben helyheztődnek; — de fennhagyván ilyesekkel, a főrendi választ egész foglalatjában veszi fel.

A fő RR ellenzvén a KK és RR akaratját, a római császárságtól veszik példáikat. De a magyar királyoknak, kik római császárok is valának, czimzeteikről vont példák után felállitott szabályt a szónok alkalmazhatónak nem itélheti, mert azon Jus gentium, mellyet a Római Császárság tartott, némellyekben egy kissé különös volt, lassan lassan vergődött az alól csak ki Európa, de mostan mi sem, a fő RR sem, de maga a kormány sem fogná azon jusnak ágazatit s következményeit elösmerni s elszenvedni. Ide való a czimzet állapotja is. Amelly systema pedig már nem áll, annak kivált illy egyoldalú következései sem állhatnak, sőt világos, hogy ha nem ab opposito fordul is a következtetés, az argumentum legalább a nimiumot próbálók közé tartozik. De akárhogyan lett volna is ezen példákra nézve a dolog, akkor ebéli óvakodásra atyáinknak okuk ennyire nem vala, mert semmi szempont alatt sem támadhatott akkor aggodalom, hogy Magyarország talán a Római Birodalom valamelly választó herczegségévé változzék s igy az igen is tettleges valótul, akkoron úgy, mint most, nem tarthatván, a színt könynyebben elnézheték. Most azonban, az Austriai Császárságot 1804-ben szerző acta után[7] másképp áll a dolog. Azon acta nemzetünk befolyása nélkül egyoldalu hatalombul létesült, pedig hazánk állását igen is tettlegesen nem kedvező változással fenyegeti. Látjuk, miként inkább fogy a magyar nemzeti névnek az európai társaságbani kelete, ugyhogy valóban gondos eljárásra van szükség, nehogy a béfolyásunk nélkül önhatalommal alkotott Austriai Császárság systemájában a Magyar Királyságnak önállása, de ismérete is egészen el ne enyésszék, s legfeljebb mint ennek egyik provinciája lelje maradását. És megfontolván a dolgot amint áll, saprincipiumot, mellyből az 1804-ki acta folyt, a szólló sokszor gondolkodott, mikép történheték: hogy arra nézve a magyar nemzet nyomban nem tette azon diplomatiai lépéseket, mellyeket a nemzeti önállás és érdek sokféle tekintet alatt megkivánt? Most pedig eleven érzéssel van meggyőződve, hogy itt a végalkalom megtenni, amit eleink elmulasztottanak, s helyrehozni, amire nézve talán nem egészen helyesen jártak el. Boldogult királyunknak 1-sőre változtatott czimje, a magyar királyi tekintettel meg nem ütközött,[8] de az 1-ső Ferdinándi nevezet nagyon is megütköznék; s ennek el nem vállalásában örvendve láthatná a haza, s érdemlett méltatással Európa, hogy a magyar diaeta postliminio mily befolyást gyakorol az 1804-ki actára.

Már ezen annyiszor emlitett 1804-ki acta, melly rólunk de nélkülünk alkottatott, sem az 1-ső Ferdinándal tett kötést, sem a Pragmatica Sanctiót, sem az 1790 : 10-ik czikkelyt meg nem szüntette s nem változtatta. Igazunk van tehát, sőt szoros kötelességünk tartja, országunk függetlenségét, koronánk önczimjét, nemzetünk diplomatiai nevét követelni s fenntartani. És ha a fő RR a Cabinettel egyetemben a legitimitást támogatják, mi is csak legitimitást reclamálunk, melly egyoldalú nem lehet, s mellynek a népek számára

[6] L. erre az izenet mellett a főrendek máj. 25-i vitáit is, 443. kk.
[7] Vö. a 343. old. 24. jegyzetével.
[8] Vö. a 427. old. 8. jegyzetével.

is állania kell. El fogják ezt a M[éltósá]gos fő RR is ösmérni, s el is kell ösmerniök, ha csak Magyarország önállását kiforgatni, s a nemzeti lobogót megdönteni nem szándékoznak.

De bármi legyen is véleményök a fő RRnek a királyi czím száma iránt, azt csakugyan nem tagadhatják, hogy a nemzet megegyezésével, nem pedig a Cabinet egyoldalú önkényes hatalmával kell annak megállapittatnia, és nem tagadhatják, hogy az 1804-ki acta, s annak mostani alkalmaztatására nézve a nemzetnek királyával értekeznie, s ami a fennforgó tekintetek szerint helyesnek fog esmértetni, meghatároznia nem kevésbé jusa, mint kötelessége is, hacsak constitutionalis nemzeti létünk, s az 1790 : 10.cz[ikkely] tartalma nem üres hang, s hacsak kötelességünk egyedül arra nem szorult, hogy a mi felettünk, s hazánk felett rendeltetik, azt néma engedelmességgel fogadjuk. Tehettünk volna talán eme diplomatiai értekezésre nézve czélirányos lépéseket legutóbb, midőn királyunkat megkoronáztuk.[9] De a magyar bizodalmának adta jelét, midőn ezt akkor nem cselekvé, mellynek viszonzásaul méltán várja, most, hogy Ő Felsége is megfelel bizodalmának s a magyar Korona méltóságát fenntartja. Nem is hiheti a követ, hogy a fő RR tovább is gátolni akarnák ezen diplomatiai felszóllamlást, s az ország önállásának és méltóságának éltetésére mellőzhetlenül szükséges értekezést ; mert csak ennek utján lehet minden részről megnyugtató alapos resultatumot reménleni, mellyet az örökös tartományok méltóságának s érdekeinek szintén sérelme nélkül, sőt öregbedésével, s a fejedelem felségének teljes épsége mellett kell következtetni ; mert ezekre nézve mi sem vagyunk kevésbé lelkesedve, de kölcsönös igazság szerint, a mi tekintetünk s érdekünk se legyen elmulasztva. Mi, Te[kinte]tes RR, mi a nemzeti lobogót védelmezzük, s a fő RR, hacsak természetes állásukat tekintik is e hazában, nemcsak nem akadályozhatnak, hogy fel ne tüzzük azt, de kezet fogva kell iparkodniok, hogy azt minél szebb s valódibb fénybe hozhassuk, és nemcsak el nem zárhatják előttünk az értekezést, sőt velünk együtt kell eszközölniök, mit országunk önállása, mit hazánknak érdeke, mit a nemzeti dísz és becsület megkiván, melly nélkül nincs nemzeti élet, nincs nemzeti boldogság. Ha tehát el nem akarjuk ösmérni, hogy az Austriai Monarchiában hazánknak önállása sincs, a felirást állhatatosan meg kell tartanunk.

Tarnóczy : Ha a kérdésben forgó tárgy csak felszínleg tekintetik, ugy látszik, mintha kevés fontossága lenne, mert minden nevezet, következőleg Fejedelmünk nevének számbeli megjegyzése is, magában ugyan tökéletesen indifferens dolog, s a nemzet boldogságára mindegy, akár 1-ő, akár 5-ik vagy 55-ik-nek neveztessék ; de másrészről bizonyos az is, hogy soha sem létezett lelkes és nagy nemzet, melly külső megkülönböztetési jeleit, mint függetlensége, s önállása méltóságának meg-megannyi őrjeit tiszteletben nem tartaná. Tekintsünk a históriára, nem tettek e csudákat Rómának sassai ? A tricolor zászló nem bir e varázserővel a francziáknál ? Minden testület, melly czimjét, nevét eltörülteti, nem érdemes többé, hogy testület, s azon nemzet, melly nevezetjétől, zászlójától meg hagyja magát fosztatni, nem érdemli, hogy nemzet legyen ; és valóban nem is nemzet az, hanem meghódított provincia. Én ugyan készebb vagyok hazámból kivándorlani, mint olly nemzet tagja lenni, melly nemzeti függetlenségéből kivetkeztetvén, nem lenne többé nemzet, hanem név, megbecsültetés és tekintet nélküli provincia.

[9] Ferdinánd megkoronáztatására l. a 235. old. 1. jegyzetét.

PÁZMÁNDY Bezerédyvel egy véleményben lévén, még néhány vonásokkal bővebben kifejti azon különbséget, melly a szabad felségü fejedelmek által választott, s az egész kereszténység közvéleményével első méltóságnak ösmértetett Római Császárság, s az önhatalom önkényes akaratjából kikiáltott s firól fira örökségül szálló austriai császári czim között fenáll, melly mégis olly alacsonyító hatással volt már eddig is hazánkra, hogy minden külföldi irók, minden diplomaták hazánkat az Austriai Birodalom önállás nélküli egészitő részének tekintik. Hivatkozik továbbá azon historiai valóságra is, hogy ámbár sok királyaink egyszersmind római császárok is voltanak, még sincs egy diplománk is, mellyben a király úgy eskünnék mint császár, hanem esküszik mindég s mindenkoron úgy, mint magyar király. Végre még hivatkozik dicsőségesen országló Fejedelmünk eskü levelének az 1830-ki acták közt feltaláltató másolatjára, mellyben ily felülirás találtatik: „Diploma Ferdinandi hoc nomine V-ti Regis Hungariae".

DEÁK ezen okokhoz még azt az igen egyszerűt adja: hogy Felséges Urunk mint magyar király V-ik Ferdinánd legyen, azt senki sem tagadhatja, mert volt már előtte négy hasonló nevü királyunk, hogy Magyarország független az Austriai Császárságtól, ezt hogy valaki tagadni merészlené, szintén nem hiheti; a következmény tehát magában folyik. Nem is akar a szónok annak feszegetésébe bocsájtkozni, valjon aként álljanak e a hazánk historiájából meritett példák, mint ahogy a fő RR által idéztetnek; sem a világ historiájába nem ereszkedik, különben valamint 5-ik Károly császár mint spanyol király 1-ő Károly czimmel élt,[10] úgy több hasonló példákat is felhozhatna; csak azon egyet tartja szükségesnek megemliteni, hogy épen azért, mivel őseink mind ekkorig elnézéssel valának s ezen elnézés ellenünk most fegyverül fordittatik, ideje már egyszer megkezdeni azt, mit a nemzeti méltóság tekintete parancsol; különben aminő igaz az, hogy elnézések utján csusztak bé lassan a legsérelmesb lépések, olly igaz az is, hogy ha mi elállanánk, a jövendő törvényhozás ellen ismét csak egy új, veszedelmes argumentumot szolgáltatnánk.

HERTELENDY MIKSA csak a zalai követ okainál kivánna maradni, s a tolnai követ által kifejtett historiai különböztetésbe[11] nem ereszkedni; mert itt a példák sulyát ellenünk vélné harczolni azon oknál fogva, minthogy a hatalmas római császárok idejében még inkább lett volna ok hazánk függetlenségére felvigyázni mint most, midőn az austriai császár mint ilyen csupán egy minket soha el nem nyelhető maroknyi népnek parancsol.

Ellenkező értelmét senki sem nyilatkoztatván, a KK és RR az inditványba hozott felirás mellett közértelműleg megmaradtak, a támogató okoknak, az előre bocsátott nyilatkozásokból kimentése jegyzői tollra bizatván.[12]

[IV.] Ezután BEZERÉDY inditványt tőn az iránt, hogy az ügyvédi censurának elzárása megszüntessék.[13] — Inditványa SOMSICS, BORCSICZKY,

[10] V. Károly a német-római császári méltóságot 1519-től viselte, míg a spanyol királyi korona már 1516-ban reá szállott.

[11] Vö. előbb, Bezerédy felszólalásával.

[12] A rendek e tárgybani második izenetének szövegét l.: *Iratok*. IV. köt. 221. kk.

[13] Az ügyvédi vizsga tilalma nem volt általános, hanem csupán azokra a jurátusokra terjedt ki, akik részt vettek az országgyűlési ifjúság haladó mozgalmaiban és tagjai voltak a radikális szellemű Társalkodási Egyesületnek. 1834. november elején egyszerre 40 ilyen ifjút utasítottak vissza a vizsgától, s az eltiltások később egyre szaporodtak.

HERTELENDY és CSEPCSÁNYI által pártoltatván, köz értelműleg elfogadtatott, s Ő Felségéhez az iránt fölirás tétetni határoztatott.[14]

Végre felvétetett az úrbéri első három t. czikkelyek iránti válaszuk a M[éltósá]gos fő RRnek.[15] — mellyekre nézve csupán *Sclavonia* nevezete van már a két tábla között vitatás alatt. — A KK és RR azonban 32 megye s a kerületek voxával 15 megye ellen most is előbbi végzésök mellett maradtak.

Ugyan csak *Május 29-én* délután a sérelmek és kivonatok visgálata folytattaték.

b)

Május 30-án (Ő Felségének neve napján) kerületi ülés tartatván, a *Gratulatoria repraesentatio* szerkesztése megrostáltatott, mellynek végzetével TÖRÖK indítványt tőn, hogy a felirás boritékján V-ik Ferdinánd czimzet használtassék. — Ezen inditványnak (a jelen országgyülésen legalább) példa nélküli resultatuma lőn, mert ugyanaz nap kellett volna a fölirásnak felküldetni, s e végett mind a két táblánál országos ülések is tartattak, de miután 7 (hét) szóbeli izenet és válasz váltogatása után sem eszközöltetheték a két tábla egyesülése, a felirás egészen elmaradt.

A kerületi ülésben KAJDACSY ellenzé az inditványt azon oknál fogva, mivel a kérdést a RR külön felirás tárgyává tevén, az most a két tábla között vitatás alatt van ; eldöntéseig tehát s a fő RR egyesülése nélkül tettleg változtatást behozhatónak nem gondolt. — Mire azonban BORCSICZKY feleletül adá, hogy azon felirásban, melly iránt a fő RRkel tractatusban vagyunk, nem az kéretik, hogy nekünk legyen szabad Ő Felségét azon névvel nevezni, melly őtet mint magyar királyt illeti, mert erre ugyan senki engedelmére sincs szükségünk, hanem azt kérjük Ő Felségétől, hogy ő maga is, mint magyar király V-ik Ferdinánd nevezettel éljen. — Ezen kérelem továbbá is tractatus utján marad ; de hogy mi magyarok azon névvel nevezzük e királyunkat, mely névvel királyunkká koronáztuk, az tractatus tárgya csakugyan nem lehet. Ő tehát a Török inditványát annyiban módositja, hogy az épen most elfogadott Gratulatoria boritékján *Ő Felsége mint austriai császár ugyan 1-ső, de mint magyar király V-ik Ferdinánd nevezettel tiszteltessék.* — ANDRÁSSY a szóban forgó felirás czélját tekintve nem kivánt alkalmat szolgáltatni, hogy a Fő RRkel ellenkezésbe jöjjünk, s emiatt jobbágyi öröm érzetinknek tisztelkedő kijelentése akadályt szenvedjen. — De BERNÁTH azt válaszolá, hogy tapasztaltuk ugyan, miképen a fő RR olyasmit is tagadtak, aminek tagadását előre álmodni sem lehetett, igy p. o. egyizben panaszkodánk hogy a só drága, ők pedig azt felelték, hogy olcsó ;[16] mindazáltal teljességgel nem hiheti, hogy még az arithmeticai igazságot is kétségbe vévén azt, hogy négy és egy = öt, tagadni merészlenék.

Szavazat utján Töröknek inditványa ugy, amint Borcsiczky által módosittatott, igen nagy többséggel elfogadtatván, az elnökségnek kötelességül tétetett, ezen állapodást országos ülésben a végett kijelenteni, hogy a fel-

[14] A főrendekhez e tárgyban intézett izenetet és a felirat javasolt szövegét l.: *Iratok*. IV. köt. 222. kk.

[15] A főrendek válaszizenetét l.: *Iratok*. IV. köt. 207. kk.

[16] Vö. az előleges sérelmek 1833. febr. 15-i főrendi tárgyalásával : *Országgyűlési Tudósítások*. I. köt. 169. kk.

irást a fő RRkel közlendő küldöttség a RR határozott akaratját is tudtul vigye.

12 órakor Országos ülésre gyűlvén a KK és RR, VÁSÁRHELYI mint egyik kerületi elnök, a RRnek fentebbi parancsát híven teljesitette. — A PERSONALIS szint azon ellenvetéssel élt, hogy a királyi czimzet kérdése magoknak a RRnek inditványára a két tábla között tractatus utján van, s azt via facti erőltetni, vagy mielőtt egyesülés eszközöltetnék, tettleges változtatást béhozni, a diaetalis pertractatio rendjével ellenkezik. Ő tehát egyeztetés végett középut gyanánt javalja, hogy a czimzetből ezuttal mind az 1-ő mind az 5-ik számot elhagyván, Ő Felsége csupán Ferdinánd névvel neveztessék. Az előlülő Personalis ugy vélekedett, hogy ezen javaslat az ország jusait sértetlen hagyja s a tractatust sem előzi meg, következőleg a leggyengédebb aggodalmat is elenyészteti.

BORCSICZKY ebben meg nem nyughaték, mert az anyit tesz mint Magyarországot az Austriai Császárság egészitő részének tekinteni. Mi nem tagadjuk meg a kormánytól, hogy Ő Felsége mint austriai császár 1-ő Ferdinánd nevezettel éljen ; de hogy mint magyar királyt ugy amint a valóságos factum magával hozza, V-ik Ferdinánd névvel nevezzük, erre ugyan engedelmet senkitől sem kérünk, sem oly nevezetet, melly hazánk független méltóságát sértené, magunkra parancsolni nem engedünk. Amit mi állitunk, az valóságos factum ; azt tehát tőlünk a fő RR meg nem tagadhatják, s ha Méltóságod ellenzi, egyenesen oda kell látnunk a czélzást irányozva lenni, hogy Magyarország függetlensége elenyésztessék — mert különben minő kigondolható oknál fogva lehetne ellenzeni, hogy a magyar nem egy idegen tartomány czimzetével, hanem ezt is maga épségében meghagyva saját nevén szóllitja a magyar királyt ? Az, hogy tractatus van eránta a két tábla között, ellent nem állhat, mert midőn meg akarjuk Ő Felségét kérni, hogy a magyar királyi czimet nemzetünk méltósága szerint illő fényben fenntartsa, ezt csak felirás utján tehetjük, arra pedig a két tábla egyesülete szükséges ; de hogy mi magunk úgy szóllitsuk e, mint a factum kivánja, s országunk függetlensége parancsolja ? erre engedelmet senkitől kérni nem fogunk.

A PERSONALIS feleletül adá, hogy amint Ő Felsége meg fogja diplomatiai nevezetét állapitani, mi is ugy fogjuk őt nevezni ; ezt egymástól elválasztani vagy megkülönböztetni nem lehet. — FEKETE a Borcsiczky véleményét támogatva a kerületi megállapodást védelmezé. — A PERSONALIS figyelmezteté, hogy a fő RR reá nem állhatnak s a felirás elmarad. — SZUCSICS azonban a kerületi állapodástól teljességgel nem akart elállani s a Personalis javallatát sem fogadta el, mert az, ugymond, lappangtatást foglal magában, ő pedig lappangni nem akar, hanem nyilván kimondani szándékozik, hogy miután Ferdinánd néven már 4 királyunk volt, Ő Felségét mint V-ik Ferdinánd királyt akarja tisztelni.

BEZERÉDY a királyi czimet Magyarországon csakugyan nem a Cabinetnek önkényes hatalmával, hanem a nemzettel egyetértőleg vélte csak megállapithatni, s ha csakugyan factish változás forog fenn ; az bizonnyal nem a mi részünkön van, kik semmit sem változtatva, a historia ösvényén maradunk s ugy szóllitjuk Ő Felségét, amint 1830-ban megkoronáztuk, hanem a kormány részén van a tettleges változtatás, ő az, aki a kölcsönös értekezést via facti praeoccupálta.

TÖRÖK, BUDAHÁZY, SOMSICS szintén a kerületi állapodást pártolák. — A PERSONALIS ujra kérte a RRket, hogy az előrelátható kedvetlenségek elhárí-

tása végett fogadják el azon középutat, mellyet mind a két résznek kielégítésére ajánlott.

Szluha, Kajdacsy, Frim, Haske a Personalis javallatának elfogadására nyilatkoztanak.

Bernáth ellenben a kerületi állapodást védelmezé s teljesen is reménlé, hogy a fő RR azt, ami historicum factummal tökéletesen megegyezik, ellenzeni nem fogják, mert ámbár tapasztalásunk van, hogy a fő RR sokszor igen váratlanul ellenkeznek, de hogy 4 és 1 = 5, még ezen additiót is tagadni merészlenék, azt teljességgel nem hiheti. — Zmeskáll a nemzet függetlenségét a nemzet moralis erejében keresi, s a Personalis javallatát annál inkább elfogadja, mivel a tractatus alatt lévő kérdésre moralis kényszeritést gyakorolni nem akar. — Tarnóczy szintén a nemzet moralis erejében helyhezteti ugyan a nemzeti függetlenség kezességét, de arról is meg van győződve, hogy amely nemzet elég gyáva lenne koronás királyát csupán mint egy külföldi tartomány fejedelmét, nem pedig mint ön királyát nevezni, annak ugyan egy csepp moralis ereje sem volna. — Ezen előadásokra mindég hangos maradjon következvén, a Personalis kijelenté, hogy a többség akaratját nem ellenzheti, de előre mondhatja, aligha lesz a felirásbol valami.

A küldöttség tehát átmentvén a fő RRhez,[17] Nehiba kanonok mint szónok, miután a gratulatoria fölirásra a fő RR hozzájárulását kikérte, egyszersmind a czimzet eránti állapodást is tudtul adá.

A Fő RR először a fölirásnak mind érdeme, mind szerkesztése eránt[18] közértelemmel megegyeztenek, — a czimzetet illetőleg pedig

Gr. Pálfy, a Tárnok kinyilatkoztatá, hogy akár a dolgok folyamatjának rendjét, akár azon figyelmet (observantia), mellyet egyik tábla a másik eránt, akár végre a hódolatot, mellyel koronás királyunknak minnyájan tartozunk, tekintetbe vegye, a RR véleményéhez hozzá nem állhat. — Alig van két napja, hogy a czímzet dolgában izenetet váltottak a fő RR, s ma már a tractatusok rendjét s tiszteletét egészen mellőzve, tettleg akarják magokat a RR gyakorlatba tenni. Ő Felsége élt azon czimmel, mellyet törvényesen illetőnek gondolt s a RR bölcsességök szerint érzették, hogy azt tettleg megváltoztatniok nem lehet, s felirást hoztak inditványba, most azonban, miután már Ő Felsége kormányra lépte óta több felirások a fejedelem által fölvett czim alatt minden ellenzés nélkül felterjesztettek,[19] egyszerre tettleges utra lépnek ; s a szónok akárkinek itéletére bizza, ha megegyezik e ez ama hódoló tisztelettel, s fiui kegyességgel (filialis pietas), mellyet felirásukban szóval kijelentenek ? — Ő a törvényellenes kivánságukhoz soha hozzá nem járul.

A fő RR köz felkiáltással jelenték e véleményben osztozásukat, mellyben a Nádor is, értelmének bővebben lett kifejtésével szintén megegyezett. (Ennek, valamint a következett vitatásoknak jelentése következni fog.[20]) Most csak annyit jegyzek meg, hogy mind a két tábla eredeti véleményénél állhatatosan megmaradván, Scitovszky püspök mint a fő RR küldöttségének, Nehiba kanonok pedig, mint a RRkének szónokai két izben tolmácsolák

[17] A küldöttség névsorát l.: *Jegyzőkönyv.* X. köt. 402.

[18] Az üdvözlő névnapi felirat szövegét l.: *Iratok.* IV. köt. 211.

[19] V. Ferdinánd trónralépte óta két feliratot küldött az országgyűlés a királynak : a márc. 20-i részvétfeliratot és az ápr. 10-i születésnapi üdvözletet. Vö.: *Iratok.* IV. köt. 9. kk., 28. kk. — Ezek egyikének a szövegében sincs említve az uralkodó sorszáma, annak a megjelölése tehát legfeljebb a felirat borítékán szerepelhetett.

[20] A viták részleteit l. a következő számban.

a másik táblánál megbizóik akaratját. — A 3-ik izenetnél már a FŐHERCZEG NÁDOR megbizá a szónokot, szóllitsa fel különösen az ő nevében is a RRket, hogy tekintvén a felirás tárgyát, engedjenek tanácsának, s álljanak el ő érette kivánságuktól. — A RR azonban, ugy látszék hogy mentől inkább ellenkeztek a fő RR, annál inkább veszélyeztetve érzették nemzeti függetlenségünket, mert ha nem fekszik valami nagy dolog ezen nevezetben, miért ellenzik annyira a fő RR, hogy készebbek legyenek (ami soha sem történt még) a gratulatoria representatio felküldését elenyésztetni, mint az V-ik Ferdinánd nevezetben megegyezni? — A RR többsége tehát, a nádori közbevetés, s későbbi 4 izenetek után is, állhatatos maradott, s midőn végre a NÁDOR azon kijelentéssel kérdezteté meg definitivus akaratjokat, hogy ha el nem állanak, — minthogy a két tábla nem egyesülhetett, — a felirásnak el kell maradni: ők azonban erre sem állottak el, — az ülés mindkét helyütt 3 1/2 órakor eloszlatott, a NÁDOR által oly kijelentéssel, hogy a dolog érdemére nézve mind a két tálba egy értelemben lévén, az ország Rendeinek szives kivánati Ő Felsége előtt szint oly kedvesek lésznek, mintha különös felirás által lettek volna kinyilatkoztatva. (A Personalist összesen 20 megye követje támogatá, a clerus, kir. városok s a Jász kun követ.)[21]

251.

1835. május 30, junius 1, 2, 3.

Foglalat: a) *A két tábla egy napon hét izenetet és válaszizenetet vált a névnapi köszöntő felirás alkalmával a királyi czimzet felett, s nem egyesülhetvén, a felirás elmarad.* — b) *A RR kerületileg befejezik az urbéri 2-ik királyi válaszra költ főrendi viszon izenet felett tanácskozásukat.* — *Befejezik a sérelmeket is kerületileg.*

a)

Pozsony, junius 3-án, 1835.

A NÁDOR ily értelemben nyilatkozott: E jelen országgyülés munkálódásira visszatekintve tapasztaljuk, miképen a KK és RR azon czélra intézék szorgos gondosságukat, hogy minden önkény korlátok közé szorittassék. Igy az urbariomban is oda irányzák törekvésüket, hogy az úr s jobbágy közötti viszonyokból úgy a földesúr, mint a törvényhatóság önkénye és a tetleges út (via facti) számkivetve legyenek. Miután pedig a népek és nemzetek miveltsége előrehaladáson épülne, s minden, amit látunk és hallunk, tökélesedés irányát mutatná, méltán várhatánk: hogy a KK és RR azon úttól, mellyen az önkény eltávoztatására megindultanak, le vagy félrelépni nem fognak. Meg kell azonban a KK és RR jó engedelmökkel vallanom, hogy mostani lépésökben nem előre, hanem hátralépést, nem tökéletesedést, hanem tökéletlenedést szemlélek. Nem első felirás ez, melly Ő Felségének kormányra léptétől felküldetik, s ekkorig minden fölirásnál 1-ső Ferdinánd czimzet használtatott.[1] A KK és RR magok elösmerék, hogy a több részeknek egyesülését kivánó törvényhozásban egyik fél tettlegesen s egyoldalúlag semmi változ-

[21] A máj. 30-i 312. országos ülés naplóját l.: *Jegyzőkönyv.* X. köt. 399. kk.
[1] Vö. előbb, a 459. old. 19. jegyzetével.

tatást nem tehet, s azért a czimzet iránt fölirást hoztanak javallatba, melly a két tábla között épen tractatusban van, hogy lehet tehát ön tettleges elösmérésök ellenére most a meginditott tanácskozás elmellőzésével via facti változtatást kívánniok ? Ha itt volnának a Te[kinte]tes KK és RR, megkérdeném őket, valjon ha a királyi válaszokban gyakorlott ama megszóllitásból : *Domini SS et OO* ezen szó *Domini* kihagyatnék, nem tennének e méltó észrevételt, hogy a kormányszék, hogy az udvar mikép tehetett ily tettleges változtatást ? Tennének minden bizonnyal, és méltán tennének. Áll tehát a hasonlatosság ereje másik oldalra is, s amit magok jóvá nem hagynának, ahhoz hasonlót magoknak tenniök nem lehet. Mind azért tehát, mivel a „via facti" mindenekben távoztatandó lenne, mind azért, mivel a KK és RR magok is tractatus utján indultanak, de végre azon oknál fogva is, hogy az eddigi felirások 1-ő Ferdinánd czim alatt készültenek, egészen egyetértek azokkal, kik a szokást megtartandónak, s a változtatást el nem fogadandónak itélik.

Közvéleményök lévén ez a fő RRnek, a kinevezett küldöttség[2] Scitovszky püspök szónoklatával ezt a KKnek és RRnek nyomban válaszul vivé, s előszámlálván a fent érintett okokat, a fő RR nevében illő tisztelettel s atyafiságos és barátságos bizodalommal szóllitá fel a RRket, méltóztatnának addig, míg a megindított alkudozásnak vége lesz, az eddigi szokást megtartani, nehogy olyasmi történjék, mi a magyar nemzet őszinteségével meg nem egyeznék.

Eltávozván a küldöttség, a Personalis újra felszóllitá a RRket, hogy szemök előtt tartván az őszinte hódolatnak czélját, mellyre e mai nap kitüzeték, szokatlan kívánságuktól elálljanak. — Friebeisz és Szücs az elnök egyesítő javallatának elfogadására nyilatkoztanak. Hasonlókép Torkos is. Ő az előreláthatólag eredendő vetélkedéseket a tisztelkedéssel ellenkezni véli, s a czimzetet tárgyazta fölirás eránt a tractatust háboritás nélkül folytatni kivánván, a Personalis javallatát annyival is inkább elfogadja, mivel maga Ő Felsége, a koronázási diplomát 1830-ban csupán Ferdinánd névvel minden szám nélkül irta alá.[3]

Borcsiczky azonban előbbi véleményénél állhatatosan megmarad. Mi, ugymond, azon felirásban, mellyet a czimzet eránt inditványba hozánk, nem rimánkodunk engedelemért, hogy Ő Felségét, a magyarok királyát megillető névvel neveznünk szabad legyen, mert erre engedelmet senkitől sem kérünk, hanem azt kértük, hogy ő is aként nevezze magát, mint nemzetünk függetlensége, disze, méltósága kivánja. A törvényhozás hatalma egyenlően osztva van nemzet, és király között ; ő nem kért mitőlünk engedelmet, midőn magát 1-ő Ferdinándnak nevezte ; nekünk se imponáljon tehát, s annyival kevésbé imponáljon, mivel kívánságunk a valóságos factummal megegyezik, s azt megtagadnunk nem lehet. Nem is hiszem, hogy kívánságunk a tisztelkedéssel ellenkezhetnék, mert nemzeti büszkeséggel legyen mondva, Ő Felsége korántsem szégyenelheti, hogy a magyaroknak királya. De hidjen bár más a tisztelkedésről amit hinnie tetszik, én nem vagyok felhatalmazva, hogy az ország függetlenségét tisztelkedésnek feláldozzam !

Pogány sajnálkozásra méltónak itélte hazánkat, ha függetlenségét egy puszta nevezet sérthetné. Ha ily gyenge lábon áll nemzeti függetlenségünk,

[2] A küldöttség névsorát l.: *Jegyzőkönyv.* X. köt. 403.

[3] Ferdinánd koronázási esküjét és 1830. szept. 25-én kelt hitlevelét l. az országgyűlés *Irásai* közt, 45. kk.

ugy annak már az 1790 : 10 cz[ikkely] sem ád többé oltalmat.[4] A szónok pedig ebben teljes erősséget talál. És ha van nevezet, melly függetlenségünk tekintetében aggodalmat gerjeszthet, nem a név melletti szám, hanem maga az Austriai Császárság lehetne az ; szóllottak is erről 1807-ben az ország Rendei, de a többség akkor is ugy vélekedett, hogy az 1790-ki törvény elegendőleg biztosítja függetlenségünket. A szónok tehát elfogadván a Personalis javallatát, egyszersmind kijelenti, hogy sajnállaná, ha elmaradna ezen tisztelkedő felirás, de még inkább kellene sajnálkoznia, ha az előleges sérelmek iránt, s Erdély nyomott ügyében előttünk álló felirásoknak a puszta czimzet feletti vetélkedés miatt hátrálást szenvedniök kellene.

Török a RR végzése melletti tántoríthatlan megállását nyilatkoztatá. — Csepcsányi nem sok erőt helyheztetne a boriték czimjébe, ha a fő RR küldöttségének szónokát az eddigi gyakorlatra nem hallotta volna erősség gyanánt hivatkozni. Ezen hivatkozás aggodalomra gerjeszté, s most már a RR végzésétől teljességgel el nem áll. — Bene pedig ép azon okbul, hogy ha eddig nem látták a KK és RR sérelmesnek a felvett czimzetet, most is megnyugodhatnak, a Personalis véleményének elfogadására nyilatkozik. — Mire Borcsiczky feleletül adá, hogy ha igy gondolkozik Csongrádnak követe, s azt hiszi, hogy egy pár hónapi bécsuszott gyakorlattal hazánk jussainak praescribálni lehet, ugy mihamar végére jár constitutionknak, mert alig van része alkotványos szabadságinknak, amelly egyszer vagy másszor gyakorlatban ne szenvedett volna sérelmet. A Beregi követnek azon előadására pedig, melly szerint ő függetlenségünk biztositását az 1790-ki törvényben leli ; a szónok feleletül adja : miképen igaz ugyan, hogy törvény szerint úgy kellene lenni, de hogy gyakorlatban függetlenek lennénk, azt fájdalommal kéntelen kereken tagadni, különben ha valódilag függetlenek volnánk s a minister oly kereskedési egyességre lépne, hogy a magyar hatszor annyit kéntelenittessék a kivitelért fizetni, mint az austriai német a béhozatalért, ugyan nem záratnánk e be ezen ministert a bolondok házába ? A szónok hazánk függetlenségét nem a fejér papirosra irott fekete betűkben, hanem a törvény gyakorlatában keresi, s a RR végzésétől soha el nem áll.

Ellenben Marics, Répás, Gr. Draskovics, Ruttkay, Markovics (Posega), Poszavecz, Benyiczky, Dubraviczky, Várady, Zmeskáll, Szilassy, Plathy és Majthényi a Personalis javaslatához állottak, az utolsó nevezetesen azon kinyilatkoztatással, hogy ő szavazatját mindenkoron függés nélkül tudta fenntartani, de függés nélkül a taps ellen is. — Verőcze v[árme]gyének követjei egymás szavazatát elenyészteték, Szalopek a Personalis mellett, Hegedűs ellenben a RR végzésének megtartására szavazván. — Az Egyházi Rend részéről Trsztyenszky kanonok, — a kir. városok közül Nagy Bencze és Kricske a Personalis módositására szavaztak. Ennek el nem fogadása esetére, a most emlitett lőcsei követ azt javalván, hogy a boritékra semmi név sem irassék, hanem csak ezen czimzet használtassék : *Sacrae Ma[iesta]ti D[omi]no D[omi]no clementissimo.* Bujanovics ellenben igy nyilatkozott : Miután az igazság úgy, valamint a nemzeti szabadság elévesedés alá nem eshetik, a RR izenetére szavazok, de minden kiegyenlitésre késznek nyilatkozom.

B. Prényi magára a tárgyra nézve kijelenté hogy nem szavaz ; mindazáltal a trencséni követ előadásira kötelesnek érzé magát megje-

[4] Vö. a 48. old. 17. jegyzetével.

gyezni, miképen már kétszer éltünk felirásink czimzetében 1-ő Ferdinánd nevezettel; ha ezen két eset nem sérti függetlenségünket, a harmadik sem fogja sérteni. Egyébiránt, bárha 15-iknek nevezné is magát Ő Felsége, mig a tettlegi dolgok úgy fognak állani, mint ahogy Trencsin követe emlité, valódilag függetlenek nem lennénk.

Erre BORCSICZKY merőben tagadja, hogy előtte az eddigi felirások boritékának czimzete felolvastatott, s ő abban megegyezett volna, hogy a király 1-ő Ferdinándnak neveztessék. Kéntelen tehát ünnepélyes ellenmondással élni azon czélzat ellen, miszerint a nemzeti függetlenség sérelmére olyas factumot kivánnak némellyek erősség gyanánt használni, mit a követeknek egyike sem látott volt. — KAJDACSY feleletül adá, hogy a fölirások lepecsételése elegy ülésben teljes nyilvánossággal történt, s akinek tetszett, a boriték czimzetét is megtekintheté.

Ezek után az erősen hangzó *maradjon*nál fogva, kénszeritteték a PERSONALIS végzésnek jelenteni, hogy a RR előbbi határozásuk mellett maradnak. — Ezt a már egyszer e tárgyban eljárt küldöttség a Fő RRnek NEHIBA kanonok szónoklatával *másodizben* tudtul adá.

A Statusok küldöttségének eltávoztával a fő RR *inhaeremus* kiáltást hangoztattak,

a NÁDOR pedig igy szóllott: Első alkalommal oly közönyösnek tapasztalnám a fő RR értelmét, miszerint nem hihetem, hogy most már másként vélekednének. És valóban ha alkotmányunkból önként fejledező minden tekintetekre forditjuk ügyelletünket, meg kell vallanunk, hogy ily országban, melly nagy és jeles szabadságokkal dicsekedhetik, az alakzat (forma) nem kis fontosságu dolog. Hol a kiváltságolt osztályok különös jusokkal élnek, s a nyilvánossággal öszekötött szóllás szabadsága ily mértékben divatozik mint minálunk: sok oldala van a gyakorlati szabadságnak, melly a külső alakban leli sokrészbeni biztositását. Itt tehát a formától egyoldalúlag eltávozni veszedelmes következésű dolog, kivált mai üdőben, midőn sok mély érdekű dolgok gyakran puszta formalitásban nézettetnek. Gondolom tehát, hogy a fő RR előbbi állapodásuktól el nem állhatnak, s megbizom a már kinevezett küldöttséget, szóllitsa fel újólag atyafiságos bizodalommal a RRket, hogy az országgyülési rend megtartására visszalépni ne terheltessenek.

Ez megtörtént. — A PERSONALIS ismételve kérte a RRket, fogadják el az ország jussait épen nem sértve egyesitő módositását. — Felszóllitására kettőztetett erővel harsogott a *maradjon* hatalmas szava. — Az ELNÖK figyelmezteté a Rket, hogy igy hát a felirás elmarad.

RAGÁLYI: A helyzet, mellybe jövénk, nagyon különös, és kivántam volna, hogy most legalább belé ne jőjjünk, mert én ugyan hazám függetlenségét fejedelmem nevétől nem fogom soha mérsékleni, hanem tetteitől. Azonban midőn tapasztalom, hogy egy nemzet függetlenségéhez gyengéded őrizkedéssel ragaszkodva, ezt egy tagadhatlan historiai igazsággal akarja kimondani, s tőle még ez is megtagadtatik: aggodalmam nőttön nevekedve ébredez, s annak, és a szóban forgó tettleges igazságnak kijelentésétől el nem állhatok.

PERSONALIS: Ha nem akarnak a Te[kinte]tes RR elállani, menjen át harmadszor is a küldöttség, s yigye hirül a fő RRnek, hogy a KK és RR ily helyzetében a dolognak repraesentálni nem kivánnak.

DEÁK: Ezt senki sem mondotta, s itt a repraesentatiótul senki el nem áll. Igenis, mi kivánunk, s amint közlénk a főrendekkel, úgy kivánunk rep-

raesentálni. A fő RR ha nem akarnak, lássák ; de mi a felirástól nem állunk el. — PERSONALIS annyiben módositja elébbi mondását, hogy a czimzet változtatása nélkül nem akarnak a RR repraesentálni. (Felkiáltások : Nem ugy van ! nem ugy van !)

PILLER : Nehogy azon követek, kik eddig hallgatásukkal ragaszkodtanak a kerületi állapodáshoz, a felirást ellenzeni látszassanak, kinyilatkoztatom, hogy én repraesentálni akarok ; de teljes mértékben osztván Trencsin követének nézeteit, aként akarok, amint kerületileg megállapodánk.

A PERSONALIS tehát felszóllitja a küldöttséget, adja tudtokra *harmadizben* a fő Rknek, hogy a KK és RR előbbi nyilatkozásuktól el nem állhatnak.

A küldöttség eljárván tisztében — a NÁDOR kérdé a fő Rket, mi légyen értelmök ?

ORSZÁGBIRÓ : Nyomosak valának az okok, mellyeket első alkalommal a tárnokmester előadott ; bölcsességgel teljesek, sőt atyaiak valának azon intések, mellyeket Cs. kir. Fő h[erceg]séged azon helyhez, mellyet a magyar nemzet szerencséjére elfoglalni kegyeskedik, méltólag előterjesztett ; s én kérdem a fő RRket, lehet e csak egy is közöttünk, aki ön méltóságának csonkulása nélkül véleményünktől ingadozólag elállhatna ? (Felkiáltás : Nem ! nem ! Semmi esetre sem állunk el ! !)

TÁRNOK : Izenik nekünk a Te[kin]tetes RR, hogy ők repraesentálni kivánnak. Mi a Királyi Felség eránti hűségben, s hódolatban hátrább nem állunk s ezt mai napon is tettleg bebizonyitottuk. Adjuk tehát tudtokra a RRknek, hogy mi a felirásban teljes lélekkel megegyezünk, de egy el nem fogadható feltételt kötvén hozzá a Te[kinte]tes RR, mi tudjuk, hogy ezen napnak története a maradék számára feljegyeztetik évkönyveinkbe, s nyugodt kebellel hagyjuk fel a dolgot a jövendőség birálatára. Itéljen a historia, ki volt oka, hogy a nemzet hódolatát tolmácsoló fölirás fel nem terjeszteték.

NÁDOR : Nem kell reménységünkben megfogyatkoznunk, hogy a KK és RR látván ezen táblának, a feliráshozi ragaszkodását, el fognak a közbe gördített akadálytól állani. Menjen tehát hozzájok mégegyszer a küldöttség, s annak szónoka szóllitsa fel különösen nevemben is a Te[kinte]tes RRket, hogy figyelembe vévén a czélt, melly szőnyegen forog, engedjenek az ország első tisztviselője szives tanácsolatinak, s ne késedelmeztessék a representatio felküldését.

Ez megtörténvén,[5] a PERSONALIS emlékezteté a Rket azon magas helyzetű férfiunak tekintetére, ki annyi évek óta szerencsés vala tanácskozásink hajóját minden szirtek közül hazánk javának biztos révpartjára vezérleni ; engedjenek hathatós közbejárásának, s legalább a módositást fogadják el.

KOCSI HORVÁTH : Vannak, ugymond, helyzetek, midőn a követnek tanácsosb egy ideig véleményével hallgatni. Ugy véli mindazáltal, eljött az idő, hogy tovább halgatnia nem lehet. Ő szerfelett csudálkozik, midőn tapasztalja hogy a M[éltósá]gos fő RR egy valóságos historiai igazságnak kimondását ennyire ellenzik. Látván azonban, hová vezet az ellenkezés, nehogy rosszakaroinknak a nemzet megszóllására okot szolgáltassunk, azon óvással, hogy e jelen esetből semminemű következés ne vonassék, a Personalis javaslatát elfogadja.

[5] A küldöttség szónoka a nádor nevében a válaszhoz azt is hozzátette, „méltóztassanak a Karok és Rendek bölcsességgel megbirálni, ha vajjon elnöki helyezetével illy tisztelkedő tárgyban főképen felhagyni, minden tekintetben öszveegyeztethető-e?" L.: *Jegyzőkönyv.* X. köt. 408.

MIHÁLKOVICS (jászkunsági követ), nemkülönben VÁGHY és SZÁNTHÓ a Nádor közbevetésének engednek.

PALÓCZY : Reménlvén hogy kijelentendő véleménye Borsodnak lelkes Rendeinél hazafiui viszhangra találand, eddigi hallgatással támogatott értelmét szavakba foglalja : Hivatkoznak, ugymond, a fő RR az eddigi gyakorlatra. A szónok két diaetán szerencsés Borsodnak képét viselni, s a RR megbecsülhetlen kegyességéből kerületi jegyzői tisztet is viszen, de nyilván kijelenti, hogy ő soha még egy felirásnak cortesiáját[6] sem látta. Minek hozzák hát ezt a fő RR ellenünk argumentumul ? Ezen egyoldalú gyakorlat, a nemzet jussai ellen semmit sem nyom, s a reá hivatkozásnak legfeljebb csupán az lehet egyedüli következése, hogy ezentúl a pecsételést szorosabban meg fogjuk vizsgálni. Nekünk a Felség nem adta tudtunkra, hogy 1-ső Ferdinándnak kiván neveztetni ; mi tehát semmit tetleges változtatást nem teszünk, midőn azon névvel szóllitjuk, melly a historiával megegyezik, mellyet koronázásakor maga Ő Felsége felvett, s amaz örvendetes történet emlékpénzeire tett fölülirással megörökített. Mi tehát teljességgel nem hibázhatunk, de ha hibáznánk is, ahhoz csak magának a Felségnek van szóllója, és másnak senkinek. — Egyébiránt amint kivánta volna hogy a czimzet iránti inditvány inkább az urbérnek újólagi felküldésekor történt volna, mert urbariom nélkül ugyan haza nem menünk, s annak felküldését nem merték volna a fő RR akadályozni, ugy azon kedvetlen és sajnos esetre, ha a felirás csakugyan elmaradna ; a nemzet színe előtt kinyilatkoztatja, hogy az elmaradás sulya a RRket nem érheti, mert ők a nemzet függetlenségét védették, — hanem illeti a fő Rket s ők fognak azért nemzetünknek felelettel tartozni.

BŐTHY : Újabban meggyőződöm, mennyire szükséges, hogy a tollat legkisebb esetben is kezünkből soha ki ne adjuk. Im egy-két felirás történt, mi bizodalmunk nyugalmában nem néztük a czimzetet, s már fegyvernek használják ellenünk. De észrevévén a hibát, a józan logicának ép értelmére szóllítok fel akárkit is : az következik e, hogy a hibában továbbá is megmaradjunk, s nem az, hogy orvosolni siessünk ? De azt mondják : „Csekélység a nevezet, s nem árthat függetlenségünknek". Igen, ösmerjük mi ezen éneket, igy vesztettük el mindenünket lassanként. Im, a csekély Austria diplomatice már elnyelte szép országunkat ; ugy áll az minden külföldi iró, minden diplomaticus, sőt az egész világ előtt, mint az Austriai Birodalom tartománya. Sok ezeredink keresztülvitték Európán fegyvereiket, hallottunk valaha magyar katonaságot emlittetni ? Sohasem, Austria, és mindég csak Austria ! ! Látjuk országunk függetlensége jelét, a nemzeti színt diszleni ? Igen, feketét és sárgát, — de a magyar háromszínt sehol sem,[7] vagy talán czimerünk illő fényben áll Európa előtt ? Nem is ösmértetik, a kétfejű sas rég elnyelé.[8] — Igy jött csekélység csekélység után ; diplomaticai létünk megszünt a független nemzetek sorában, s ma-holnap nevünket is elnyeli a csekély kis Austria. — De azt mondják : „Ez mind semmit sem árt, mi függetlenek vagyunk, mert ott a törvény a Corpus Jurisban." Oh ! az a jó

[6] Borítékját.

[7] Vö. a magyar kamara függetlenségéről szóló 10. országos sérelem vitájával, 350. old.

[8] Az 1804. aug. 11-i — az osztrák császári címet létesítő — pátens az osztrák császári középcímert úgy állapította meg, hogy a Habsburg kétfejű sas tollazatán helyezkedett el a 11 Habsburg ország és tartomány külön címere, köztük jobboldalon az elsőként Magyarország címere.

könyv, nagyon béketűrő, az ugyan mindent elszenved; de nekem nem a törvény néma betüiben kell nemzetemnek függetlensége, hanem a gyakorlati életben; azon nemzet pedig, melly czimjét, önállását, nevét, szinét elvesztette, amelly nemzet saját királyát sem meri saját nevével nevezni, az bármi legyen is irva törvénykönyvében, függetlennek magát csak álmában hiheti. Egyébiránt mindenek között a Personalis javaslata az, mellyre legkevésbé hajolhatok; legyen igy, legyen amugy, én tisztában lenni kivánok, s inkább el tudnám az elhatározott csatavesztést szenvedni, mint illy alattomos utat követve, hajlongó kitérésekben menedéket keresni.

És ezek után *negyedszer* ment által a küldöttség, kijelentvén a fő RRnek, hogy a KK és RR hazánk függetlenségének tekintetéből kivánatjoktul el nem állhatnak.

Erre az Országbirája hivatkozik a történetek sorára, mellyek kétségkivül függetlenségünk sérelme nélkül történtek, s a RR kéntelenek átlátni, hogy ami századok lefolytában nem sértette önállásunkat, most rögtön egyszerre sérelmessé nem válhat.

Pálffy, a tárnok csak azt kivánja kijelenteni: miképen ha már ily állapotban, midőn százados gyakorlatnak tettleges megváltoztatása forog kérdésben, annyira jöttünk, hogy a Nádornak, s olly Nádornak, aminőt Ő Cs. Kir. Főherczegsége magas helyzetű személyében közel 40 évek óta hálás érzelemmel tisztelünk, közbenjárása a Te[kinte]tes RR előtt semmit sem nyom, ugy valóban sajnálkoznia kell hazánk felett!

Nádor: El nem titkolhatom, hogy ámbátor a KK és RR mostani izenetök szerint a dolognak nagyobb érdekű fontosságot kivánnak tulajdonitani, mivel azonban semmiről egyébről szó sincs, mint arról: valjon a három hónap óta háromszor ismételt boritéki czimzet most is megtartassék, ha mondom, ily csekély tekintetű dologban, s midőn egyszersmind, az uralkodó Felség eránti hódolat érzelmeinek, a Te[kinte]tes RR saját inditványok szerint leendő kifejezése forog kérdésben; az ország legfensőbb tisztviselőjének bizodalmas felszóllitása semmit sem használ, ezt sajnosan vagyok kéntelen érezni. Midőn azonban semmi újat nem kivánunk, hanem csak azt sürgetjük, hogy via facti ujitás ne történjék, nincs egyéb hátra, mint hogy véleményünk mellett megmaradjunk. Menjen tehát a küldöttség, s jelentse ki a RRnek, hogy ha felirásuktól, mellyet magok hoztak inditványba, csakugyan elállanak, s azt foganatba menni nem engedik, nincs egyéb hátra, hanem hogy az ülés széltoszoljék; mi az egész ügyet nyugodt kebellel terjesztjük az országnak, s a maradék itéletének alája.

Scitovszky püspök a küldöttség kiséretében átmenvén a RRhez, a Főherczeg Nádor fájdalmát tolmácsolá, s őszinte nyilatkozást kivánt, akarnak e tettleges erővel uj szokást béhozni, vagy a réginél maradva, saját inditványuknak felterjesztését megengedni? — Ezzel eltávozott.

Szirmay kinyilatkoztatá, hogyha ekkorig nem lett volna is elegendő oka, a RR határozása mellett tántorithatlanul megállani, látván hogy a fő RR ennyire ellenkeznek, amit ha oly csekélység a dolog, aminőnek kiáltják, tenniök képtelenség, már csak ezen ellenzésnél fogva is többé semmi esetre el nem áll.

Közönséges lévén ezen értelem, azzal a RR küldöttsége *ötödször* is átment a fő RRhez. — Itt a Tárnok kinyilatkoztatá, hogy az akaratnak az argumentumok nem engedhetnek. Amaz a RRnél van, ezek a fő RR mellett harczolnak. Felirás a két tábla egyesülése nélkül nem lehet. A fő RR érzik

a fájdalmat, melly a fölirásnak elmaradásából ered, de tudván, hogy Ő Felségének tudtára jönnek a mai napnak történetei, biztosan reménli, hogy ezen táblának hódoló jókivánatát (pia *hujus tabulae* vota) ollybá méltóztatik venni, mint ha felterjesztetnék.

A NÁDOR tehát megbizá a küdöttséget, értesitse a RRket, hogy ha csakugyan el nem állanak, minthogy felirás a Táblák egyesülése nélkül nem történhetik, a repraesentationak el kell maradni:, de hogy azon hódolati készség, mellyet *mind a két tábla* a dolog érdemére nézve nyilatkoztatott, Ő Felségének tudomására jövendvén, olly kedves lészen előtte, mintha felirás által lett volna kijelentve.

Ezen izenetet SCITOVSZKY püspök meg vivé a RRnek.

RAGÁLYI tagadja, hogy itt egyesülésnek avagy tárgya is legyen. Azt széles e világon senki sem tagadhatja, hogy Ő Felsége mint magyar király V-ik Ferdinánd, ezt tehát sem tanácskozás, sem alkudozás, sem egyesülés tárgya nem lehet.

Ismét *maradjon!* harsogott, s a küldöttség NEHIBA kanonok által értesité a fő RRket hogy a KK és RR teljességgel el nem állanak.

A NÁDOR többé tanácskozásra sem bocsájtá a dolgot, hanem a fő RRk köz értelméből nyomban válaszul adá a Statusok küldöttségének, miképen fájlalják a fő RR, hogy a puszta formalitás ügyéből, a KK és RR ily fontos dolgot képeznek, s az ország jussait némileg veszélyeztetve hiszik. Ezekről szó sincs, hanem csupán *via facti* forog kérdésben, mellyre a fő RR reá nem állhatnak, s a Főherczeg Nádor is mint országgyülési elnök viszatetszését nyilatkoztatja (resensum declaro). Ezelőtt sem viseltettek az ország Rendei kisebb gondoskodással a nemzeti függetlenség iránt mint most, s ami ennek ártalmára mind ekkorig nem vala, most sem lehet. A fő RR tehát el nem fogadhatván a RR kivánatát, minthogy eként az országgyülési rend felbontatnék; Nádor Ő Főherczegsége felszóllitja a RRket, adják másolhatlan végső nyilatkozásukat, hogy az ülést el lehessen oszlatni.

Ezen felszóllitást NEHIBA tudtára adá a RRknek (a resensusról azonban nem tőn említést). — Ekkor még POSZAVECZ kinyilatkoztatá, hogy ő oka nem lesz, ha a RR ellenkezéséből valami talál történni, — B. PRÉNYI ellenben előbb feltartott voxát elhatározottan a megmaradásra nyilatkoztatá, — s a küldöttség *hetedszer* és utólszor elküldetett a fő RRhez, kijelentendő, hogy a RR semmi esetre el nem állanak.

Mire az ülés mindkét helyütt, délután 4 órakor eloszlott.

Majus 31-én vasárnapi szünet.

b)

Junius 1-ő, 2-ik és 3-ik napjain, Jeszenszky és Török elnökségök alatt tartatott kerületi ülésekben az idő szerintén napi renden lévő minden tárgyakon keresztülmentek a KK és RR. — Nevezetesen:

1-ör az *úrbéri tárgyban* költ főrendi válaszon.[9] — Következők a pontok, mellyekre nézve a fő RR meg nem egyeztek: — *a)* Sclavonia nevezetének, az illető 3 megye külön megnevezésére leendő átváltoztatása, — *b)* a jobbágyoknak meghatározott taxa fizetés mellett megadatni kivánt boltnyitási jus, *c)* a helységek bíráinak minden lakosok szabad voxávali választása, —

[9] A főrendek válaszát l.: *Iratok.* IV. köt. 207. kk.

és *d)* a RR által el nem fogadott azon aprób érdekű módositások, mellyek a királyi válaszban, az urbéri kicsapongások fenyitékiről rendelkező VII-ik t. czikkelyi 5-ik §. iránt javaltatnak.

Mind ezek között csupán és egyedül a bolt jus az, mire nézve a KK és RR némi közelitő módositásra hajlottak, a többiek eránt előbbi értelmöknél[10] változtatás nélkül megmaradtanak. — A boltnyitás tárgyánál ugyanis a többség közelítőleg a fő RR értelméhez, közbátorság tekintetéből szükségesnek itélt némi politialis felügyelést, nehogy akármi veszedelmes és rossz tettekkel bélyegezett ember magát mint kereskedő a helységekbe béfurhassa. Minthogy azonban már az 1-ő czikkelyben meg vannak az okok határozva, mellyek miatt a jobbágy- vagy zsellértelket venni akaró személytől a földesúr jóváhagyását megtagadhatja, vagy a jobbágyot helyéről elmozdithatja,[11] és igy akik ellen bé nem fogadásra, vagy elmozditásra elegendő ok fel nem forog, azokra nézve a boltnyitás is minden további vizsgálat nélkül megengedtethetnék ; arra nézve, hogy a helységben lakó jobbágyok és zsellérek minden további engedelemkérés nélkül boltot nyithassanak, a RR 30 megye, az Egyházi Rend s kerületek voxával 17 megye ellen a bolt nyitásnak általános engedelme mellett most is állhatatosan megmaradtanak, de 24 voxal 22 ellen szükségesnek tarták a szabadon nyitandó boltnak kibérlése eránt némi korlátul elhatározni : hogy erre a földesúr engedelme megkivántassék, ugy mindazonáltal, hogy a földesúr engedelmét csupán (az 1-ő t.cz. 11-ik §-sa *b)* pontja szerint) azon egyetlen egy esetben tagadhassa meg ha a boltot kibérleni akaró személy *a gravibus, vel publico perniciosis excessibus* lenne ösméretes. Biztositékul hozzátévén, hogy az ok nélkül megtagadott engedelem esetében a folyamodó a közgyülésből kirendelendő alispány által hatalomkarral is béhelyeztethetik, az engedelemadás hatalmával a kereskedés gátlására, vagy monopolium gyakorlására visszaélni akaró földesúr pedig ezen felül 200 ft büntetéssel büntettetik.

A boltnyitásért megállapitott osztályok szerinti taxák fizetésére nézve a KK és RR 25 voxal 20 ellen most is előbbeni értelmöknél maradtak.

Az urbér feletti tanácskozás bérekesztésén kivül az e tárgybani izenet is nagyrészben megrostáltatott ; hasonlókép azon izenetek is, mellyek az előleges sérelmek, Erdély s az V-ik Ferdinándi nevezet tárgyában, — nem különben az ügyvédi censura tilalmának elenyésztetése iránt, — amazok másod, ez pedig a felirás javallatával egyetemben első izben lésznek országos ülésbeni helybehagyás után a fő RRhez általküldendők.

Végezetre a sérelmek és kivánatok hátra lévő részének megvizsgálása is tökélletesen bérekesztetett. (Reménlem, hogy a legközelébbi napokban semmi sem jő közbe, ami ezekről, mennyiben még hátravan, részletesb jelentésemet akadályozhatná.)[12] — A kivánatok sorában méltó figyelemre vették a RR Borsod v[árme]gyének a szenvedő emberiség feletti szánakodásból eredett ama dicséretes javaslatát, hogy a tébolyodottak ápolására alkalmas

[10] Az érintett tárgyakkal kapcsolatos rendi vitákat és határozatokat l. előbb, 435. kk., a rendek által a főrendeknek küldött izenetet l.: *Iratok*. IV. köt. 42. kk.

[11] Az úrbéri I. tc. 7. §-ának a) pontja szerint „az igazságos megtagadás esetei csak azok lehetnek, mellyekben a jobbágyok elmozditásának helye lészen". Az elmozdítás eseteit viszont az I. tc. 11. §-a határozza meg : a) ha a jobbágy az úri és közterhek viselésére nyilvánvalóan képtelen, (pl. nincsenek igás állatai), b) ha kicsapongó, c) ha kötelességeinek teljesítésében több izben nyakasnak bizonyult. L.: *Iratok*. III. köt. 454, 457.

[12] A következő leveleiben Kossuth nem tudott eleget tenni ennek az ígéretének.

intézetet kiván felállitatni ; és miután Buda városának követje ezen czélra alkalmatos helyet, és minden kitelhető segedelmet ajánlott, az intézet létesitése felőli javallat kidolgozására országos választmányt kivántak nevezni, a fő RRket különös izenet által felszóllitván, hogy magok részükről is tagokat nevezzenek a választmányhoz. — Ezen izenet szintén megrostáltatott.[13]

252.

1835. junius 4, 5, 6.

Foglalat : a) *Az urbéri 2-ik válasz iránti második izenetet a KK és RR országos ülésben jóváhagyják, s a fő Rhez általküldik,* — b) *kik szokott óvásaik mellett a felterjesztést tovább nem akadályozzák.* — c) *Az előleges sérelmek, Erdély s V-ik Ferdinánd iránti 2-ik, s az ügyvédi censurát tárgyazta, még a Personalis által sem ellenzett első izenet a fő RRhez küldetnek.*

a)

Pozsony, junius 6-án, 1835.

Miután *junius 4-én* a szőnyegen forgó tárgyakbani szerkesztések hitelesitése bérekesztetett, s még egy pár később béadott sérelmek megvizsgáltattak, — *junius 5-én* mind a két táblánál országos ülés tartaték, ily renddel :

Országos ülés a RRknél.

Jeszenszky és Török, mint idő szerintén kerületi elnökök, a legközelébbi napok állapodásait bémutatják e következő sorral: 1.) Az úrbéri kir. válasz következésében költ főrendi első viszon izenetre készített második izenetet, 2.) az előleges sérelmek, 3.) Erdély, 4.) az V-ik Ferdinándi nevezet tárgyában szerkesztetett szintén második izeneteket, 5.) az ügyvédi censura tilalmának megszüntetése iránti elsőt a felirás javallatával, végre 6.) azon izenetet, mellyben a tébolyodottak ápolására felállittatni czélzott intézet felőli javalat kidolgozására országos választmány neveztetni kivántatik.

Felvétetett I-ör az Úrbér.

Sclavonia nevezetének megtartására most is csak 15 megye, az Egyházi Rend s kir. városok szavazván, a RRnek e részbeni állapodásuk változtatást most sem szenvedett.

A bolt jusnak kérdése ez alkalommal is némi nem érdektelen vitatásokra szolgáltatott alkalmat.

A PERSONALIS tudniillik megújitván ama sokszor hallott, de a RR által való gyanánt soha el nem fogadott ellenvetést, hogy a boltnyitásnak korlátlan szabadsága magának a kereskedésnek is árt, most különösen az előbbi levelemben emlitett[1] kerületi módositásra nézve megjegyzé, miképen nem elegendő azon korlát, hogy a vidéki embertől megtagadható a boltbérlés engedelme, ha hogy az a közönségnek terhes kicsapongásokrul lenne ösméretes, mert a kereskedés üzésére nemcsak erkölcsi szeplőtelenség, hanem érték s tudomány is kivántatik. — Erre

[13] Az e tárgyban a főrendekhez intézett izenetet l.: *Iratok*. IV. köt. 224.
[1] L. előbb, a 468. old.

DEÁK ily értelemben válaszolt: A KK és RR végzését semmiből sem lehet kevesb erővel ostromlani, mint kereskedés tekintetéből. A Personalis egyetértőleg a fő RRkel, vagyont és tudományt kiván feltételül a kereskedés űzésében. Lehet e ezen feltételeknek helyt adni? arról majd a Commerciálában tanácskozhatunk, de a szónok előre is ki meri azt az elvet mondani, hogy amelly törvényhozás a kereskedés virágoztatásáról akarván gondoskodni, a polgárok értékét fillérekre számítgatja, s a tudományt bizonyos értelem mérő (scala) fokai szerint méregeti, szóval a kereskedésbe igen sok törvényekkel beavatkozik, az ily törvényhozás épen azt dönti, amit építeni akar, t. i. a kereskedést. A gyakorlati életnek tettleges tapasztalása bizonyitja, miképen nem annyira materialis érték, mint hitel a kereskedés élénk folyamának legerősb rugója; de hitelt, magános hitelt törvény által parancsolni nem lehet, mert az személyhez kötve, leginkább személyességen alapul, s a felvállalt kötelezések teljesitésében bizonyitott szilárd pontosság tapasztalásán erősödik; annyival inkáb, mivel a kereskedésbe fektetett vagyon nem fekvő értékben áll, s a remélt nyereség józan felszámitása nem olly kézzel fogható jószág, melly összeirható vagyonként a közhatóság által örökös evidentiában tarttathatnék. Akárminő lett légyen pedig hazánk különféle vidékein a bolt nyitás szabadsága felőli gyakorlat, annyi mindenesetre általánosan igaz, hogy amelly jobbágy kereskedésre marhát, bort, gabonát akart vásárlani, ezt tennie ekkorig is szabad volt[2] anélkül, hogy földesúrának tartozott volna először értékéről számolni. Ha tehát a privilegiumoknak, monopoliumoknak s azokból forrásozó szorongatásoknak eddigi divatja mellett sem jutott eszébe senkinek a marhával s termesztményekkel kereskedni akaró jobbágytól előlegesen értéki garantiát kivánni, ne jusson az eszébe a boltnyitásnáli kis kereskedésnél, hol a bennforgó érték csekélyebb volta szerint a veszteség félelme is csekélyebb. Ami pedig a tudományt illeti: az ügyetlenség sehol sem bünteti meg önnön magát annyira, mint ép a kereskedésben; az ügyetlen tisztviselő a közönségnek, az ügyetlen biró az igazságnak ostora, de az ügyetlen kereskedő csak saját magának. Azonban ha megmondanák a fő RR, és megmondaná az Előlülő, mellyek légyenek azon tudományi tulajdonok, mik a kereskedésre megkivántatnak, és birót rendelnének annak megitélésére, olyat aki ért a dologhoz, a szónok ugyan soha sem egyeznék meg vélök az elvre nézve, de legalább nem tagadná hogy véleményöket némi systemába foglalják. Miként áll azonban a dolog? Keresve keresik a fő RR az alkalmat mentől gyakrabban kimondani, hogy a boltnyitás földesúri jus, mellyel ő az 1-rő rész 9-ik czimje szerint *ceu justis suis* (a mint mondják) *juribus libere uti frui potest.*[3] Midőn tehát arról van a szó, hogy a földesúr a maga boltját bérbe adja, a bérlőtül sem tudományt sem értéket nem kivánnak a fő RR. Aki a földesúr boltját kiveszi, az lehet koldus, lehet értéktelen, ostoba, ügyetlen, sőt csalárd rosszlelkű is lehet, ez mind nem veszedelmes, csak az árendát fizesse. Mikor azonban arról van szó, hogy a szegény jobbágy űzzön egy kis kereskedést, vagy hogy boltját subarendálja, már ide érték, már tudomány, már Isten tudja minő feltételek kivántatnak, és kivántatik, hogy mindezeket a földesúr itélje meg, s aszerint adja vagy tagadja a nemzeti szorgalom lenyomására önkényleg forgatható engedelmét, mert hiszen a földesúrnak már természet szerint a kereskedési

[2] „... Hány vidéke van Sopron vármegyének, ahol a pénzesebb jobbágyok leginkább a marhakereskedésnek köszönhetik vagyonosabb létöket, ugy Zala megye vidékeiből is a jobbágyok boraikkal eljárnak az alföldre ..." L.: *Jegyzőkönyv.* X. köt. 416.

[3] *Hármaskönyv,* I. 9.

tudományt jól kell érteni. (Köztetszés.) Hagyjunk fel az egyoldalúság anomaliáival s higyük el, nem szükség törvénnyel tilalmazni, hogy akinek se pénze, se ügyessége, az ne kereskedjék. — A szónok tehát kivánná a kerületi ülésben most hozzátett politialis tekintetű megszoritást is eltörülni, mert azt a büntetési törvényhozás philosophiájával ellenkezni véli, egyebiránt a kerületi szerkesztésre szavaz.

Szluha és La Motte a szerkesztést ostromolván, azon tekintetből is indultak, hogy a KK és RR gyakran kijelenték ez országgyülésen ama szándékjokat, mihez képest a jobbágy sorsát rosszítani semmiben sem akarják. Most azonban azt állitják izenetjökben, hogy a boltnyitás ezideig törvény által nem volt a földes uri jusok közé számitva. — A szólló követek ezt el nem ösmérik, de ha csakugyan áll az, s most mégis földesúri jusnak mondatik,[4] ezáltal a jobbágyok sorsa kétségkivül rosszíttatik, s igy a törvényhozást a fentebb említett általános elvvel tettleges ellenkezésbe hozván, az országgyülésére némi homály borittatik.

Erre Ragályi előrebocsájtván, hogy az általános intézetek jótékonyságát egyes particularitásokbul különváltan megbirálni nem lehet, de különben is az lévén a szerkesztésben, hogy ahol a most megállapitottnál kisebb, vagy épen semmi taxák nem divatoztak, ott a kedvező szokás továbbá is megmarad, az eddig önkényleg terhelt jobbágyok pedig ezentúl törvényszabta világos rendeléssel védelmeztetnek: igen világosnak hiszi, hogy a jobbágyság sorsa, nem rosszabbodik, hanem javul a RR intézetével; de különben is nagyon csudálkozik, miként jöhet ezen ellenvetés azoktul, kik a megállapitott taxákat sokkal nagyobbakra emelni mindég kivánták, s még most is kivánják? A szónok világosan kinyilatkoztatja, miképen ő igen szivesen reá áll hogy a taxáltatás egészen eltörültessék és a bolt nyitás mint közönséges nemzeti jus tökéletesen szabadnak nyilatkoztassék. — Ami azt illeti, jók s tanácsosak e kereskedésnél a korlátozások? — bárminők legyenek is e részben a theoriák, a szónok azt tartja, hogy mindennél, ami az emberi értelem s tökéletesség előmeneteléből fejlődik ki, a kifejlődésnek nincs jobb, nincs édes anyaibb dajkája, mint a törvényes szabadság; s ha a szónok oly szerencsés lehetne, hogy a Kereskedési Munkálat felvételében részt vehetne, soha semmi korlátozásra reá nem állana, s még az itt felállitottaknak megszűntetését is sürgetné, mert e részben, még a franczia kereskedőknek Richelieuhoz intézett amaz ösméretes mondásával *Laissez nous faire* sem ért egyet, meg lévén győződve, hogy a kereskedés gyakorlatának korlátlanságát még őreájok sem, hanem egyedül a nemzeti törvényes szabadság dajkállására kell bizni. Végre pedig minden balmagyarázatok elkerülése tekintetéből kinyilatkoztatja, miképen a szerkesztésbe most legújabban a boltbérlésre vágyó vidékiek iránt tett korlátozást egyedül abban az értelemben vették a KK és RR, hogy a boltbérlés megtagadására csupán azon ok hatalmazza fel a földesurat, melly miatt az incolatust is megtagadhatja, — t. i. a közönségre nézve veszedelmes kicsapongások vétsége. (Helybenhagyás.)

[4] Ez az ellentmondás a rendek második izenetének megállapítása és a III. tc. 7. §-ának ezzel egyidejűleg készített új szövege között valóban fennáll: az előbbi helyen. — *Iratok*, IV. köt. 213. — azt mondják a rendek, hogy a „földesurnak a kereskedésre mélyen ható boltbeli jusa . . . eddig sem törvény, sem a közönséges gyakorlat által földesuri jussok közé nem számittatott," az utóbbiban viszont kimondják, hogy „a bolt és az ettől kivántató haszonbér megvehetés jussa a földesur igazai közé tartozik". L.: Uo. 215.

Gr. La Motte válaszul adá, hogy ő nem örömest hallja ezen tábla tagjait felekezetekre osztatni ; egyébiránt bármi lett légyen is a szónoknak személyes véleménye, a többség csakugyan vezérelvének fogadta el, hogy a jobbágyság sorsa semmiben se rosszíttassék ; ennek következésében minden ami ellenkezőleg történik, sérti e táblának tekintetét, melly a szónokot bárha véleményével kisebb számban marad is, mindenkoron szintolly elevenen érdekli, mint mást akárkit. Egyébiránt ámbár taxa fizetési tekintetben nem rosszabbodik is a jobbágyság sorsa, annyi minden esetre igaz, hogy azon bolt jus, melly a kerületi izenet szerint ekkorig törvény által földesúri jusok közé nem számitatott, most nyilván azzá nyilatkoztatik ; rosszabbodik tehát a jobbágyok állapotja, mert just veszitettek, ami a pénzbelinél sokkal érzékenyebb veszteség.

A szerkesztés ellen, különböző árnyékolatokkal, s igy magok közt is nagyon különbözve, mindössze csupán 16 megye szavazott ; az tehát nagy szótöbbséggel egészen helybehagyaték.

El nem mulaszthatom ezúttal, hogy Bezerédynek előbbi alkalommal e tárgyban mondott, de más újabb s kevésbé unt tárgyak összetorlása miatt akkoron nem közölhetett beszédéből legalább azokról ne tegyek említést, miket a zsidó nép védelmére mondott volt.[5] Azok ugyanis, kik a boltnyitás engedelmének hatalmát a földesurak kezeibe kivánták letenni, a taxa fizetés mellett akadályozhatlanul szabad kereskedésből azon veszedelmet is jósolák, hogy a zsidó nép el fogja a helységeket önteni, melly alkalommal ezen elnyomatott embertársainkat a népesség elszegényitésére törekvő ármánykodások, erkölcstelenség s csalárdság vádjával illeték.

Bezerédy szóllott először általában a szabad kereskedés mellett, többi közt megemlítvén, hogy ha minden igazságuk lenne is, kik csak a régi szokáshoz ragaszkodnak, midőn hazánk jólétéről van a szó, a kereskedésre nézve legalább kivételt kell engedniök, ha csak nem annyira a köz véleménnyel, mint a köznevetséggel küzdeni nem akarnak. Mert akinek a kereskedés s a nemzeti jólétnek ebből eredendő minden nyereségei szivén feküsznek, annak meggyőzésére ugyan nem igen kecsegtető ok gyanánt állittatik fel a régi szokás. Közönséges a panasz kereskedőink, lakosaink aljasságukrul s mégis azon systemához ragaszkodunk, melly kifejté a dicső állapotot, mit méltó panasszal festenek. Különösen nehezen esik pedig a szónoknak, midőn a szegény zsidóság megvetett állapotját olly mód hallja érintetni, melly alkalmatos azt még inkább süllyeszteni, hogysem emelni. Igen kemény az itélet, melly ezen néposztály felett mondatik, és ha némelly hasonlitásokat fogunk tenni, ha felvesszük, hogy ő köztök is mint máshol szinte jó és rossz személyességek találtatnak, és főkép ha nemcsak a mi czéljaink tekintetéből itéljük ama szerencsétlen néposztályt, az itélet szigorúsága bizonnyal enyhülni fog. Különben is bajos azon népet megtámadni, midőn az magát nem védelmezheti, s a törvényhozásnak inkább volna jó emelésén igyekezni a zsidóság állapotjának, mellyben közöttünk századok óta sinlődik, mint szomorú helyzetét, mellynek oka főkép polgári intézetinkben, s ezen népre nézve menthetetlenül igazságtalan rendszerünkben fekszik, ellene még keserű szemrehányással párositott argumentumul forditani, mert a szemrehányás nyila erősen visszapattan azokra, mik e helyzetet okozzák.

[5] Kétségtelenül az országos ülést megelőző kerületi ülésben hangzott el Bezerédy beszéde.

A bolt jus kérdése után következett a VI-ik t. cz. 1-ő §-a, melly által a KK és RR minden lakosnak egyenlő választási just kívánnak engedni a helységek előljárói választásában.

Részint a királyi válasz mellett, melly az eddigi gyakorlatot oltalmazza, részint csak a házatlan zsellérek szavazati jusának kirekesztésére, most is csak 14 megye szavazott.

PALÓCZY a szerkeztetést védelmezve megmutogatá, hogy a törvényes polgári szabadságnál főkép a személyt, s nem a holt birtokot kell alapnak felvenni, mert személyekből áll a társaság, ezeknek boldogsága teszi a társaság czélját, az tehát a fő, s minden egyéb csak eszköz, melly e végre szolgálhat. Megjegyzé azt is, miképen a subinquilinusokat emlitve nagyon hibázunk, ha magunknak csak a falu végén tengő ronda, vagyontalan s embertelen népcsoportot képzelünk, mert ezen osztályba tartoznak kivált a népesebb mezővárosokban sok értelmes nemes emberek, orvosok, katonatisztek, gyógyszerárusok, kereskedők, tanitók s a t., kikben gyakran százannyi értelmiség lakozik, mint a ház tulajdonossának agyában. Megmutatá tettleges példákban végre azt is, mennyire szükséges légyen a vagyonos jobbágyok által ilyes választásoknál firol fira gyakorlani szokott aristocraticus nepotismus hatását egy hozzájok nem kapcsolt elementum közbevetésével mérsékleni; mert még politialis tekintetben is igaznak vallá, hogy a választásokbani kicsapongások többnyire a sógorság, komaság öszveszövetkezésének következményei.

Ezeknek ellenére RAGÁLYI azon különös állitással lépett fel, hogy a nép szinének a választásokbani tetleges részvételből kizárására sikeresb módot alig gondolhatni, mint öszegyüjteni különbség nélkül a népcsoportot, s ezáltal az értelmesebb jelenlévőknek személyes bátorságát is veszélyeztetni. Igaznak vallja ugyan, hogy a törvényes szabadságnak főkép személyekhez kell köttetni; de annak annyira terjedését, hogy mások érdekébe vághasson, soha sem kívánja megengedni, valamint a szabadságban is általánosan csak azokat óhajtaná részesíteni, kik a hazához, mellyben élnek, materialis érdekekkel vannak csatolva.

PALÓCZY némi practicus czáfolgatások között azt is megjegyzé, hogy ő a megyékbeni restauratiókon a szegény nemesség között sok aranyos ruhát látott életében fényleni,[6] s épen nem tapasztalá, hogy a szegény nemesek constitutionalis jelenléte a hatalmasokat az igen is tettleges részvételtől elijesztené. — Mire RAGÁLYI ismételé, hogy ha a szabadság olyasokkal közöltetik, kik azzal élni nem képesek, ez nem szabadság, hanem annak kicsufolása. De mivel az értelmiségnek s a szabadsággal élni tudásnak a vak sors nyujthatta vagyonosság nem csalhatlan criteriuma, ezen mondásra a visszatetszés hangos zúgásban nyilatkozott.

Egyébiránt valamint e tárgyra, ugy a VII-ik t. czikknek még egyesülést nem nyert nehány pontjaira nézve is, a kerületi szerkesztés mindenekben jóváhagyaték,[7] s a fő RRhez átküldetett.[8]

[6] „... sokszor látta és fogja is még látni a Szólló, hogy a restauratiókon s követválasztásokon sok száz szakadozott szürü s ruháju szegény nemesek jelennek meg, és mégis aranytól és ezüsttől csillogó gálaruhákba öltözött urak nemcsak nem szégyenlettek közikbe vegyülni, hanem barátságukat és pártfogásukat keresve keresték is". L.: *Jegyzőkönyv*. X. köt. 426.

[7] A rendek második úrbéri izenetét a boltnyitásról szóló III. tc. 7. § új szövegével l.: *Iratok*. IV. köt. 22. kk.

[8] A jún. 5-i 313. országos ülés naplóját l.: *Jegyzőkönyv*. 412. kk.

Országos ülés a fő RRnél ugyanaz nap, június 5-én.

A Statusok táblájának most emlitett izenetét a fő RR nyomban tanácskozás alá vették. — *Sclavoniára* nézve

JORDÁNSZKY (czimzetes püspök) a fő RRknek már a királyi válasz által is jóváhagyott előbbi véleményéhez most is ragaszkodott, mert a nevezetnek kiküszöbölésével, magát Sclavoniának létezését is kétségbe vonatni, s a királyi czimzet egy részét t. i. Tótország királyságét veszedelmeztetni vélte, kötelességének tartá pedig a fő RRket állhatatos megmaradásra annál inkább felszóllitani, mivel ő — az egyháznak érdemetlen szolgája, azon tartományok egyik püspökségének czimzetét viseli.[9]

B. BEDEKOVICS kőrösi főispán tisztelettel fogadja ugyan a RRnek azon nyilatkozását, hogy ők e nevezet kihagyásával a kérdés diplomaticai velejét megelőzni, s a társországok jusait veszélyeztetni nem akarják, de kérdi, valjon a dolog eddigi folyamatjával is nem szenvedtek e a társországok tetemes sérelmet ? Ime az, hogy Posega, Verőcze és Szerém vármegyék alsó Tótországot képezik, még eddig kétségbe soha sem vétetett, s a magyar törvényhozás nem itélte mind akkorig a kérdést olly kétségesnek, hogy annak eldöntésére diplomaticai feszegetést szükségesnek tartott, vagy számára a Publico-Politicus Munkálat körébe helyet jelelt volna ki. De most már magok a fő RR is gyakor izben kijelentették, hogy a kérdés diplomatiai oldala rendszeresen lészen felveendő és elintézendő.[10] Ez által tehát az eddig soha kérdésbe nem volt dolog controversiának van kijelentve a társországok nagy sérelmével, ami maga megnyugtathatná a RRnek minden aggodalmát, mert Magyarországnak territorialis jusa még csak ennyire sem volt soha fenntartva. Egyébiránt elösmeri, hogy az urbéri tárgyat csupán e kérdés miatt egyesülés reménye nélkül tartóztatni nagyon bajos dolog ; mindazáltal oly fontosnak nézi azt a társországok jussaira nézve, hogy előbbi véleményétől engedékenyen elállani, lelki ösmérete nem engedheti.

GR. PÁLFFY, a tárnok : Annyit minden esetre igaznak vél, hogy a társországok többi részeivel egyetemben ezen 3 megye is *különös municipalitásoknak* (!) gyakorlatában van, s közigazgatása is a magyarországitól sokban különbözik ; szüntessék meg most a *sclavoniai* nevezet, s ama municipalitások minden alap nélkül fognak állani. Nem is nyujthat e részben semmi megnyugtatást a RRnek azon nyilatkozása, hogy a társországok jusait sérteni nem szándékoznak ; mert — ha szabad, ugymond, példával élni — az én nemzetségem Isten kegyelméből s Ő apostoli királyi Felsége kegyességéből Pozsony v[árme]gye örökös főispánságát birja. Nem tudom ugyan, mi fog annak idejében az örökös főispányok felől rendeltetni, annyi mindazáltal bizonyos, hogy ha eszökbe jutna a Te[kinte]tes RRnek igy incidentaliter azt mondani : „Pálfyak többé örökös főispányok lenni megszűnnek, de mi jussaikat sérteni nem akarjuk," ezen óvásban nem nagy megnyugtatásra találnánk. — Egyébiránt a

[9] Jordánszky tinnini címzetes püspök volt ; a püspökség a XI. század közepétől a török hódításig állt fenn a régi Horvátország fővárosában, Unin-ben (Tinnin), püspökét a magyar király nevezte ki.

[10] Előző izenetükben kijelentették a főrendek, hogy „éppen nem szándékjok, hogy a fennforgó kérdés ezuttal bármilly részre elhatároztasson, hanem egyedül hogy e tárgy mint érdekesebb maga helyére, hol céleránvosan egész kiterjedésében felvétethetik, halasztatván, addig minden előbbi, sőt e jelen országgyűlésen is már gyakorlott szokás fenntarttasson". L.: *Iratok*. IV. köt. 208.

thesist egészen elmellőzve egyedül ahhoz ragaszkodik, hogy ami egyszer felirásba ment s a Felség által is jóváhagyaték, az többé változtatás alá nem jöhet. A RR ugyan argumentumul veszik a Banátussali hasonlatosságot, ő mindazáltal a követelt hasonlatot annyira alaptalan állitásnak nyilatkoztatja, hogy erősen hiszi, egyetlen egy tag sincs a RR táblájánál, aki arról lelkében meg lenne győződve. — Ő tehát előbbi voxától teljességgel el nem áll.

Gr. Keglevics barsi főispán, Belánszky püspök és Kukulyevics horvát országi követ, — és igy öszesen hatan hasonlót nyilatkoztattak.

Ellenben B. Perényi ugocsai főispány magános véleménye szerint ugyan a kérdéses 3 megyének Tótországhoz tartozását oly kétségtelennek nem tartja, mint aminőnek állittatik, de miután törvényeinkben ugy az egyik, mint a másik nevezetnek nyomai lennének, azt minden veszély nélkül akár bennmaradhatónak, akár kihagyhatónak itélné. Miután azonban a Felség hozzájárultával megerősitett országos végzés mellett Ő Felsége most újabban is megmaradott, nem gondolja, hogy a fő RR többé elállhatnának véleményöktül, hanem a már egyszer követett utat kellene most is követniök, t. i. okaik ismétlése s meg nem egyezésöknek kijelentése mellett declarálniok, hogy bizván Ő Felségének igazságszeretetébe, az úrbéri tárgynak olly annyira kivánatos isméti felterjesztését tovább hátrálni nem akarják.

Ország birája Amit igazságosnak s illendőnek mind ekkorig nem tartott, most sem tarthatja, s a társországok jusait sértés nélkül hagyottaknak sem hiheti, miután az eddig kétségbe nem volt dolog controversiává tétetett. De miután a RR okoknak engedni nem akarnak és csakugyan kivánatos lenne, hogy az úrbér fölterjeszttetvén, az ország hosszas együtlétünknek már valamely sikerét láthassa, nincs egyéb mód hátra, mint az, hogy meg nem egyezésünk kijelentése s ünnepélyes óvás mellett a fölterjesztést tovább ne gátoljuk. A szónok teljesen bizik Ő Felsége kegyelmességébe s azért nyilván mondani meri, hogy Urunk Királyunk a RRnek ezen kivánatához nem járulhat *s nem is fog hozzá járulni* (?!)

Eszerint hatan az előbbi vélemény mellett, ketten az óvás melletti fölterjesztésre szavazván,

a Főherceg Nádor a vitatásokat imigy fejezte bé: Fontosak az okok, mellyeket a fő RR előbbi véleményünk újabbi kinyilatkoztatására felhoztak, de nincsenek fontosság nélkül azok is, miket az Országbirája előterjesztett, t. i. hogy az úrbéri tanácskozások valahai bérekesztése nagyon kivánatos. Már előbbi alkalommal méltó bizodalmat helyhezvén Ő Felségének igazságszeretetébe, mellyel mindenkinek jusait fenn szokta tartani, ünnepélyes óvásunk nyilatkozása mellett a felterjesztésre reá állottunk; ha tetszenék a fő RRnek, most is válaszul adhatnánk, hogy véleményünkhöz szorosan ragaszkodunk, de ha csakugyan nem akarnak a RR elállani, a felterjesztést óvás mellett ellenzeni nem fogjuk.

Erre senki sem szóllott, s végzésnek vétetvén, az Itélőmester mély csend közepette általment a következő pontnak[11] olvasására. — Ismét sokáig egy szó sem emelkedett, — végre

B. Pongrácz felállván kinyilatkoztatja, hogy a RR mostani módosítása sokkal rosszabb, mint az előbbi javalat. Minden keserűség, melly a legfeketébb bizodalmatlanságból csak eredhet, halomra gördittetik. Az engedelmet megtagadó földesúr ellen rövid útú viszahelyhezést, brachiumot, s 200 ft. büntetést

[11] A boltnyitás jogával kapcsolatos III. tc. 7. §-ra.

rendelnek,[12] a mellyeknél keserüb rendszabási tömeget már gondolni sem lehet. Egyrészről mindég a földesúri önkényt emlegetik s korlátolgatják, másrészről a szolgabírák, alispányok önkényét óriási nagyságra emelik. Ő ezen javallatot soha el nem fogadja.

Belánszky püspök és B. Ötvös főpohárnok hasonlót nyilatkoztatnak. — B. Prényi még a közeledés reménységét nem látja egészen elvágva, Ürményi gubernatorral egyetemben bizonyos módosításokat javal. — Mellyekre azonban Szegedy főispán megjegyzi, hogy a fő RR javaslatinak elfogadására a Statusok nem nagy hajlandóságot szoktak mutatni. Resolutiobul eredett az egész vita, s resolutio fogja azt eldönteni. Ne hátráltassék a felterjesztés. — Gr. Pálffy a tárnok kettőt ismér törvényhozói helyzetében kötelességének : véleményét nyiltan kimondani, s a többség végzését tisztelni. Ezek szerint megvallja, hogy a KK és RR véleményét magáénak soha el nem fogadja, de miután Sclavonia iránt, hol a társországok jusai s az országgyülési rend forog kérdésben, azt végezték a fő RR, hogy az időnyerésnek minden tekintetet fel kelletik áldozni, a szónoknak gondolkozásával ellenkeznék a bolt jusra nézve, hol egyedül magános földesúri érdek van szóban, ellenkezőt vallani ; s azért előre is kinyilatkoztatja, hogy ő minden hátra lévő kérdésnél szokott óvás mellett többé nem kivánja hátráltatni a felterjesztést. — És miután még Gr. Zichy főlovászmester előre bocsájtván, hogy ő készebb a boltra nézve minden földesúri jusáról örökre lemondani, mint magát a 200 ft. büntetés statarialis megvételének kitenni, a felterjesztés nem akadályozására nézve hasonlót nyilatkoztatna, a Főherceg Nádor többség szerinti végzésnek jelenté, hogy a felterjesztés ugy ezen tárgyban, mint az előbbiben óvás mellett nem gátoltatik. — Ekkor B. Pongrácz arra kérte a fő RRket, hogy ha már csakugyan nem kivánnak többé ellenkezni, inkább az eredeti javaslat[13] menjen felirásba, mint ezen uj módositás, mert ez az előbbeninél is veszedelmesebb. — A Nádor feleletül adá, hogy érdemileg igazsága van, mert a javalatba hozott statarialis biróskodásban egy csep arány s méltányosság sincs, az észrevételt tehát elő lehet terjeszteni ; hogyha mindazáltal a RR nem akarnának elállani, emiatt a felterjesztést akadályozni nem kelletik.

Hasonló végzéssel mentek tehát keresztül a többi következett pontok is, — mellyekre nézve csupán a VII-ik t. cz. 5-ik §-nak azon részét illetőleg, mellyben a RR nem akarják megengedni, hogy a jobbágyainak kárt tevő földesúr felett az úriszék, ön magános ügyében biráskodjék, — megjegyzem a Tárnoknak azon mondását, hogy miután a K és RR 8 millió embernek sorsát az úriszék hatóságára bizták, igen csudálatosnak látszik mostani nyilatkozásuk, melly oda mutat, hogy az úriszékek iránt nincs bizodalmuk. Ami ha valósággal igy van, lehetetlen megfogni, miként egyezhettek meg abban, hogy 8 millió ember sorsa felett ezen bizodalmat nem érdemlő bíróság itéljen ? Ő maga részéről bátran meri mondani hogy sokkal több bizodalmat helyheztetett az úriszékbe, mint a megyei törvényszékekbe, látván hogy a tisztviselők factiók, vesztegetés, és gyalázatos vox vásárlás utján szoktak választatni. — Erre a

[12] A § szerint ha a földesúr az említett kizáró okon kívül valakitől megtagadja a boltnyitás vagy haszonbérbe vétel jogát, az alispán akár karhatalommal is köteles az érdekelt felet a bolt használatába behelyezni s a károkat a földesúrral megtéríttetni, mindezeken felül pedig a jogtalanul akadályozó földesúr 200 forint birságot fizet, felerészben a házipénztárnak, felerészben az akadályozott félnek. L.: *Iratok.* IV. köt. 216.

[13] A vita tárgyát képező § előző formáját — a boltnyitás megtiltásának esete és az akadályozás büntetése nélkül — l.: *Iratok.* III. köt. 501. kk.

NÁDOR maga is elösmeré, hogy nem egészen jól hangzik, midőn a RR minden intézetet megtettek, mellyet a viszaélések elháritására s az úriszékek eránti bizodalom felébresztésére jónak és szükségesnek itéltek, most mégis tulajdon művök iránt bizodalmatlanságot mutatnak.

Egyébiránt e pontra nézve is az lett a végzés a mi az elébbiekre.

c)

Június 6-án országos ülés a RRnél, felvétettek az *előleges sérelmek, — Erdély, -s V-ik Ferdinándi nevezet* iránti 2-ik izenetek. Mind a három közfelkiáltással, a nélkül hogy érdemére nézve csak egyetlen egy követ is ellenkezőt nyilatkoztatna, helybehagyaték. — A PERSONALIS az elsőt épen nem, a másodiknak érdemét szinte nem ostromlá, a harmadikat azonban érdemére nézve is ellenzé, de a közönséges *maradjon*nak engedni kénteleníttetett.[14] — *Az ügyvédi cenzura* tilalmának megszüntetését tárgyazta felirásban a Personalis is megegyezett.[15] — Ellenben a tébolyodottak ápolásáról intézet felállításáról, a többiek sorából kivéve, excerptim kivánt tanácskozás megindításától a RR elállottak.[16]

A fő RR e mai napon tegnapi végzéseik szerkesztését, s az urbéri felirás stylusát megrostálták és észrevételeiket a RRhez átküldötték, — a most emlitett négy rendbeli izeneteket pedig kézhez véve, köziratra bocsátották.

253.

1835. junius 9, 10.

Foglalat : a) *Kerületi ülés* [*I.*] *a fő RR urbéri 2-ik izenetök tárgyában. —* [*II.*] *Az V-ik Ferdinánd nevezetnek minden felirások boritékán leendő használata irott izenetben közöltetni rendeltetik a fő RRkel*—b) *Országos ülés a fő RRnél. — A kir. czimzet és ügyvédi censura iránti felirásokat elfogadják. — Erdély iránt közelitve módositanak. — Az előleges sérelmek ügyében véleményüknél maradnak.*

a)

Pozsony, junius 10, 1835.

Június 7-ik és 8-ik napjain Pünkösd, ünnepi szünet. *Június 9-én* Dessewffy és Reviczky elnökségök alatt

Kerületi ülés.

[I.] Felvétetett az úrbéri kir. válasz iránt költ főrendi 2-ik izenet,[1] melly által (mint előbbi levelemben megirtam) mindenféle óvások mellett reá állanak ugyan, hogy a felterjesztés tovább ne hátráltassék, mindazáltal ezen értelmök kijelentése előtt, gyámokaikat még egyszer előterjesztik, s a RRket elállásra szóllitják fel. Nevezetesen

[14] A három izenet végleges szövegét l.: *Iratok*. IV. köt. 218. kk.
[15] Az izenet szövegét l.: *Iratok*. IV. köt. 222. kk.
[16] Az e tárgyban készült izenetet l.: *Iratok*. IV. köt. 224. — A jún. 6-i 314. országos ülés naplóját l.: *Jegyzőkönyv*. X. köt. 428. kk.
[1] A főrendek második úrbéri izeneténck szövegét l.: *Iratok*. IV. kö . 225. kk.

1.) A Sclavonia nevezet iránt azzal végzik válaszukat, hogy ha minden előadott okok sem lennének képesek a KKkat és RRket a királyi válasz elfogadására birni, a fő RR bizván Ő Felségének igazságszeretetében, mellynél fogva kormánya alatt lévő tartományainak igazait részrehajlás nélkül pártolandja, a KK és RR javallatának felterjesztését tovább nem ellenzik.

Erre Somsics szükségesnek itélte azon választ ismételtetni, mellyet a KK és RR előbbi felterjesztés alkalmával a fő RR hasonló nyilatkozására adtak volt, t. i. hogy Ő Felsége igazságszeretete a törvények teljesitésében állhat.[2]

Pázmándy ezen észrevételt maga részéről is pártolván, még két pontot talál a fő RR válaszában, amit felelet nélkül nem hagyhat: 1.) Hogy ők a Magyarországhoz kapcsolt részeket (partes adnexas) szokatlan diplomaticai ujitással társországoknak nevezik. — 2.) Vádolják a RRket, hogy a dolog érdemét már eleve megilletve, ezen tartományok jusait sértik. — Az első nevezetnek változtatásában megegyeznünk nem lehet; — a második vád valótlanságát megczáfolták ugyan e táblának izenetei, de el nem hallgatható, miképen a fő RR minket vádolnak a bűnről, mellybe magok estenek, midőn a Felség igazságszeretetét olly irányban emlegetik, hogy ama tartományok jusait részrehajlás nélkül fogja pártolni, s ezáltal határozottan látszanak állitani, hogy a kérdéses 3 megyék a kapcsolt részekhez tartoznak.

Ezek s még Hertelendy Miksa és Vay némelly előadásai után abban lőn az állapodás, hogy a RR nézeteiktől el nem állván, a felterjesztést előbbi javallatjok szerint kivánják megtétetni; a főrendi viszon izenet némelly részeire mindazáltal a fentebbi előadások értelmében felelni szükségesnek itélik.

2.) A bolt jusra nézve azt mondják a fő RR, hogy a KK és RR utóbbi módositásukkal nem hogy közelítettek volna a királyi válaszhoz s a fő RRknek azzal megegyező szándékához, hanem tőle még inkább eltávoztak. — Mindazáltal ügyöket itt is a Felség igazságszeretetére bizván, a felterjesztést nem akadályoztatják.

Széll kötelességének ösmérte, a RR véleményének sértetlen hagyása mellett, a fő RRhez némileg közelíteni. Nevezetesen miután elrendeltetett, hogy a boltnak vidéki személy általi kibérlésére megkivántatott földesúri engedelemnek a törvényben kijelelt okon kivüli megtagadása esetében kár- s költségtérítésseli rövid útú béhelyhezésnek lészen helye, ezen felül még a földesúrra szabott 200 ft. büntetést sem szükségesnek, sem igazságosnak nem itélheti. Mert az adózó nép szabados kereskedése a megelőző ellátással is tökéletesen biztosítva van, s ámbár több más beneficiumok is adattak a jobbágyoknak, p. o. legeltetés, pálinkafőzés s a t., mindazáltal az ezeket megtagadó földesúr ellen 200 ft. büntetés nem határoztatott, hanem kiszabatott az út, melylyen a jobbágy megtagadott beneficiumához hozzá fog juthatni. Kivánná tehát, hogy a RR ezen, különben is valamint aránytalan, ugy viszonyosság nélküli büntetéstől elálljanak, s a rövid úton megtéritendő károk értelmét is szabályosabban meghatározzák.

[2] Az előző úrbéri felterjesztés hosszú vitáját lezáró hetedik válaszukban irták a főrendek, hogy ebben a kérdésben véleményük fenntartása mellett elállnak a további vitától, „tellyes bizalmokat helyezvén Ő Felségének igazságszeretetébe, mellyhez képest dicső kormánya alatt lévő tartományai jussait minden részrehajlás nélkül fogja pártolni". Erre válaszként a rendek azt a meggyőződésüket hangoztatták, hogy „a fejedelem igazságszeretetének alapja egyedül a törvény lehet" s hogy „e részben élő törvények által kifejezett jussukhoz s ezekben gyökerezett kiváltságukhoz továbbá is állhatatosan ragaszkodnak". L.: *Iratok*. III. köt. 407. kk., a vitákra e kötet 201. kk.

RÉPÁS az előtte szólló követtel tökéletesen egyetért. A kérdéses büntetés az elköltözést gátoló földesúr ellen szabott sanctio hasonlatától vétetett,[3] ezen hasonlat azonban nem áll, mert amott az elköltözni akaró jobbágynak letartóztatásával annak elidegenithetlen természeti jusai sértetnek, s a földesúr mintegy földhöz ragadt szolgaságot akar teremteni, itt csak egyszerű törvényszegés forog kérdésben, s a büntetésben sem arány, sem a bészámitás fokaira való figyelem nem találtatik.

HERTELENDY MIKSA kinyilatkoztatja, hogy ha ennek kihagyásával egyesülést gondolnak a RR eszközölhetni, azt teljességgel nem ellenzi.

BORCSICZKY ugy vélekedik, hogy a dolog érdemének változtatásávali uj javallat előterjesztéséről szó sem lehet, mert minő javallat az, melly a fő RR tetszését megnyerhetné? Vagy az, hogy minden a földesúri önkénynek húzó vonó indulatjára hagyassék, vagy pedig hogy az olygarchák befolyásának kitett vármegyei elintézésre minden további provisio nélkül bizassék. Ezekről tehát szó sem lehetvén, ami a 200 ft. büntetést illeti, hahogy ettől el akarnak a RR állani, szükséges lészen a törvénybe kitenni, hogy a panaszolkodó személy a kibérleni kivánt boltba alispányi hatalommal, kár és költség megtérítésével rövid uton béhelyheztődjék, a meg nem elégedő félnek pedig az urbéri ut fenmaradjon.

NAGY PÁL ezt nem ellenzi; egyébiránt a Felség igazságszeretetére való hivatkozást mindennél sérelmesbnek látja, mert a felirás nem csak ezen táblának, hanem az ország öszes Rendeinek nevében megy fel, s a fő RR mégis magokat ellenféllé teszik, s az ő nevökben is szólló felirás ellen már előre mintegy appellátával élnek. Ami magában igen képtelen anomalia, — de hiszen az a diaeta számos anomaliáinak egyike; mindazáltal szükségesnek véli a feleletben megérintetni, hogy ez törvényhozásunkban példátlan dolog.

BERNÁTH tökéletesen egyetért. A fő RR appellátája nemcsak helytelen, hanem egyszersmind haszontalan is, mert törvényhozás tárgyában a királyt birónak egyátaljában el nem ösmérhetjük. Egyébiránt ha elfogadtatik a trencsényi javallat, szükség lészen az izenetben kijelenteni, miképen reményljük, hogy a közelítésre most is hajlandóságunkat bizonyitván, nem illy helytelen és hallatlan óvásokkal, hanem mint a közös haza testvér gyermekeihez illik, köz egyezéssel fog felirásunk Ő Felsége elébe terjeszttetni.

Ezek szerint a trencsényi javallat elfogadtaték; a rövid útú viszahelyheztetéskori kártérités szabályosb értelmére pedig kimagyaráztatni rendelteték, hogy itt nem a bolt nyitásból reménlhetett nyereségnek megtéritése, hanem az 1807-ki politico-repositionalis törvény[4] hasonlatára, azon kár értetik, melly közvetetlenül a bolt bérbeadásának meggátlásából a jobbágyra háramlott; a vesztett nyereség, s közvetve származott kár (damnum emergens) törvény utjára tartozván.

3.) A helység előljáróinak választására s a VII. t. cz. 5-ik §-ra nézve kijelentették a RR hogy a felirást mindenekben eredeti javallatukhoz képest kivánják felterjeszteni.

[3] A fentebb, a 476. old. 12. jegyzetében ismertetett büntetés valóban teljesen megegyezik azzal, amelyet a rendek az I. tc. 4. §-ában szabtak ki arra a földesúrra, aki az elköltözni kívánó jobbágyot kötelezettségeinek pontos teljesítése után is erőszakkal visszatartja.

[4] Az 1807 : 13. tc. intézkedett a javaikból erőszakosan kivetettek visszahelyezéséről; az 1. § a javak visszadásán túlmenően kártérítésre is kötelezte az erőszakos foglalókat a foglalásból eredő költségekkel és károkkal kapcsolatban, „huc tamen non intellecto, cassante lucro et emergente damno".

Ennek végzetével, magára a felirásnak s módositott törvényczikkelyeknek stylusára tett főrendi észrevételek vizsgáltattak meg, s kevés kivétellel jókká hagyattak.

[II.] Most BORCSICZKY emlékezteté a RRket, miképen a királyi czimzet feletti meg nem egyesülés miatt a köszöntő fölirás elmaradt.[5] A közlekedések szóval történtek, de számos ismétlésök által oda ment a dolog, hogy azt igy abbahagyni nem lehet. Egyetlen ellenvetésök a fő RRnek, hogy a tárgy iránt fölirást hozván inditványba, tettleges utra nem léphetünk. Azonban ellenvetésök teljességgel nem áll. Mi érezvén constitutionalis jussainkat s kötelességinket, mellyek szerint a király a maga czimzetét egyezésünk nélkül meg nem változtathatja, fölirás utján kivántuk a Fölséget megkérni, hogy azon nevezettel éljen, mellyet hazánk függetlensége s koronánk méltósága kiván, s melly a factummal megegyezik. De arra, hogy mi a magyar királyt tulajdon nevével szóllithassuk, engedelmét soha nem kértük, soha kérni nem fogjuk. Sőt a historiának, s 1830-ki koronázásnak ösvényén maradván, ha van tettleges változtatás a dologban, annak súlya nem minket, hanem a kormányt terheli. Valjon mit is akarnak a fő RR ? Azt talán, hogy a mostanában szőnyegen forgó öt rendbéli felirás[6] megkészülvén, minket azon kéntelenségbe tegyenek, melly szerint vagy azoknak felküldését hátráltatva látni, vagy pedig hazánk független önállására homályt vonni kénszeritessünk ? Ezen czélzat elérését megelőznünk kelletik, s azért kéri a RRket, foglalják külön izenetbe azon kivánságukat, hogy felirásaikban Ő Felségét mint magyar királyt 5-ik Ferdinánd czimmel tisztelni kivánják.

Többen *helyest!!* kiáltanak, — ellenkezését pedig huzamos idő alatt is senki nem nyilatkoztatja ; — az elnökség tehát Trencsin követe inditványát elfogadottnak, annál fogva végzésnek jelenti.

B. PRÉNYI óhajtotta volna, hogy a tárgy érdemileg kifejtessék. Ez azonban ellenkezés nem léte miatt meg nem történhetvén, az izenet kidolgozását küldöttségre bizni kivánná. — ZARKA mint tollvivő kerületi jegyző, az ugocsai követ kivánságának elfogadására kéri a RRket.

DEÁK a küldöttséget szükségesnek nem itélvén jobbnak látná, hogy ha van valaki, aki e tárgyról bővebben gondolkozott, észrevételeit adná elő. — Egyébiránt ő teljességgel el nem ösmeri a főrendeknek azon vétóját, hogy az ő ellenzésök valamelly tárgynak véget vethetne. Kivánja tehát, hogy az izenet nem uj inditvány gyanánt készittessék, hanem oly értelemben, melly szerint a KK és RR minap megszakitott tanácskozásuk fonalát folytatólag felfogván, akaratjok kifejezését ezennel megujitják.

Többen sürgeték az ugocsai követet, hogy észrevételeit adja elő ; — ő azonban azt tenni nem akará, a RR pedig küldöttség nevezését szükségesnek nem itélték, s az izenet jegyzői tollra bizatott.

Ezután némelly megyéknek pótolólag dictaturára bocsájtott sérelmei vétettek tanácskozás alá, nevezetesen Veszprém v[árme]gyének négy rendbéli sérelme s kivánata : 1.) Hogy a Cancellaria bizonyos pereket az itéletnek meghozása után, de kihirdetése előtt felküldetni parancsolta. (Ez sérelemkép elfogadtatott.) — 2. Hogy Ő Felsége a királyi városokat és cameralis jószágokbani alattvalóit a diaetalis taxák fizetése alól felmentette. — Mivel azonban HAVAS

[5] Vö. a máj. 30-i országos és főrendi ülések vitáival, 457. kk.

[6] Az úrbért, az előleges sérelmeket, Erdélyt, V. Ferdinánd nevét és az ügyvédi vizsgát illető feliratok.

felvilágositásai szerint, itt nem a már állapodásba ment törvényből a nemesekre háramlandó fizetésről,[7] hanem azon puszta régi gyakorlaton épült taxáról van szó, mellyet a kir. városok diaeta alkalmával a királyi Kincstárba fizetni szoktak s mellyet most Ő Felsége elengedett, — a sérelem annál inkább el nem fogadtatott, mivel ha van e dologban sérelem, az bizonyára nem az elengedésben, hanem az előtti törvénytelen exactióban kereshető. — 3. Hogy a királyi Kamara contrabandalis bíróskodást[8] gyakorol, bár ha a portékák már harmadik kézen vannak is, s ennek teljesitésére a megye nemcsak felszóllittatik, de törvényes hatósága szerint a teljesitést megtagadván, a törvény bétöltésére ügyelni tartozó Helytartótanács által még felelet terhére is vonatik. (Sérelemkép elfogadtatott.) — 4. Hogy a meghalálozott katonák lajstroma évenként a megyékkel közöltessék. (Szintén helybehagyatott.)

Posega vármegye pedig az 1795-ki pestis alkalmakori őrvonalakra fizetett költségeinek megtéritését sürgeti. (Kérelemkép ajánltatni rendeltetett.)

Végre a sérelmek és kivánatok szerkesztésének rostállata folytattatott, s minapában az országgyűlési ujság létesitése eránti javallat[9] kidolgozására titkos szavazattal neveztetni határozott küldöttség névszerint kihirdettetett. Tagjai ezek: *Dubraviczky, Borcsiczky, Géczy, Pázmándy, Deák, Somsics, La Motte, Bernáth, Palóczy, Hertelendy Miksa, Vásárhelyi* és *Bőthy* vármegyei követek, — *Balassa* és *Frim* kanonokok, *Gr. Draskovics* horvátországi, *Mihalkovics* jászkunsági, *Vághy, Kricske, Bujanovics* és *Gerencsér* kir. városi követek.

b)

Junius 10-én országos ülés a fő RRknél.

Napirenden voltak a KK és RR által Pünkösd szombatján általküldött, s akkor köziratra bocsájtott négy rendbéli izenetek, ily renddel:

I-ör: Második izenet az előleges sérelmekre királyi orvoslást sürgető felirás tárgyában.[10] — Itt már nemcsak a dolog érdemére, hanem a szerkesztésre nézve is többnyire megvolt az egyesülés, kivévén a fő RR által kihagyatni kivánt,[11] de a Statusok által most is megtartott azon kifejezést, mellyben ezen sérelmek orvoslásának, a dicsőült király 43 éves országlása alatt hasztalan szorgalmazása emlittetik.

Gr. Pálffy tárnokmester most is a kihagyáshoz ragaszkodik. Az uralkodó eránti bizodalomnak őszinteséggel akarják jelét adni a KK és RR, s ezt adják okul, hogy a kérdéses kifejezéshez ragaszkodnak. De a bizodalom nem annyira keserű szavakban, mint inkább jobbágyi hódolattal párositott fiui közelitésben nyilatkozik. És miután ő azon fejedelem iránt, kit alattvalói a legjobb atya gyanánt siratnak, halála után lehetőleg még nagyobb tisztelettel viseltetik, szent árnyékának emlékezetét legtávolabbról sem kivánná sérteni. A kihagyáshoz tehát annyival inkább ragaszkodik, mivel az a dolog érdemének nemcsak nem árt, sőt kedvetlenséget mellőz, s ekép a kedvező királyi választ is könnyiti.

[7] Vö. a 152. old. 22. jegyzetével.
[8] Csempészettel kapcsolatos ügyekbeni bíráskodás.'(Vö. a 306. old. 19. jegyzetével.)
[9] Vö. előbb, 421. kk.
[10] A rendek izenetét l.: *Iratok*. IV. köt. 218.
[11] A kérdés előző főrendi vitáját l. előbb, 443. kk.

LÁNCZY főispán a Tárnok véleményét azon oknál fogva is pártolja, mivel a RR keserű szemrehányása magával a dolgok történeti fekvésével sem megegyező. — 1791-ben kirendeltetvén a rendszerezendő országos küldöttségek,[12] azon idő óta sérelmeink legnagyobb része ezek munkálatának tömegére utasittatott, s nélkülök nem is orvosoltathatott, de különben is ezen ugynevezett előleges sérelmek mostani alakjokba csupán 1825-ben öntettek,[13] és igy semmi tekintetben sem áll, hogy orvosoltatások 43 esztendők óta állhatatosan szorgalmazva, vagy pedig megtagadva lett volna.

JORDÁNSZKY püspök szokott őszinteségére hivatkozva nyilván kijelenti: miképen attól tart, hogy ha az ország Rendei, kik kevés hetekkel ez előtt a legjobb fejedelem halála felett mély bánatjokat nyilvánitották,[14] most annak árnyékát méltatlan szemrehányással illetnék, s igy ugyanazon egy lehellettel hideget és meleget fujnának; ez a nemzet characterére nem kedvező színt hárithatna, annak okáért ő úgy, mint az utánna szóllott főpohárnok báró ÖTVÖS és báró BEDEKOVICS főispány továbbá is a kihagyásra szavaztanak.

Az ORSZÁGBIRÁJA tökéletesen meg volt győződve, hogy a Te[kinte]tes KK és RR mind saját kebelök megnyugovása, mind azon kötelesség tekintetéből is, mellyet az ország sérelmei orvoslásának eszközlése iránt éreznek, teljesen megnyugodhatnak, ha sértetlen maradván a dolog érdeme, ezen kifejezéstől elállanak. Tartozunk ezzel elhunyt fejedelmünk szent árnyékának s azon viszontagságokkal teljes idők emlékezetének, mellyek magát az egész monarchiát elnyeléssel fenyegetvén, a körülmény szülte sérelmek orvoslásának kedvezők épen nem valának; és tartozunk a ki hagyással Felséges Királyunk érzelmeinek, kinek erényteljes tulajdoni közt a fiúi tisztelet legfőbb helyütt áll, s mellyet érzékeny bántással illetnénk, ha thronusához csaknem első közelitésünkkor imádott attyának emlékezetét keserű szemrehányással illetve, fájdalmának alig hártyásodó sebeit kiméllettlenül felszaggatnánk. És mivel a dolognak valósága már a többszöri sürgetés ismétlésére való általános hivatkozásban úgyis egészen bennfoglaltatik, a kérdéses kifejezést sem tanácsosnak, sem az egész Európa által nagylelkűnek nevezett magyar nemzethez illőnek nem itélheti.

Ezek szerint a FŐHERCZEG NÁDOR azon szavak kihagyását most is köz értelmű végzésnek nyilatkoztatá.

II-or: Erdély ügye másodizben.

Minthogy a fő RR már első alkalommal kijelentették, hogy ha ezen felirástól a KK és RR elállani nem akarnának, annak felterjesztését érdemileg tartóztatni nem kivánják: a Statusoknak általános észrevételeit[15] hallgatással mellőzve, nyomban általmentek azon pontokra, mellyek a szerkesztés módositásai körül forognak.

Itt legelőször előfordul az, hogy a KK és RR említést tévén azon reménynyükről, mellyet Erdély országgyülésének egybehivása által, az előleges sérelmek sorában foglalt unio valahai teljesedése felől tápláltanak, első alkalommal

[12] Az 1791 : 67. tc. által.

[13] Végleges formájukban l. az országgyűlés *Irásai*ban, 313. kk., magyar fordításban 1493. kk.

[14] Márc. 20-i feliratukkal. L.: *Iratok*. IV. köt. 9. kk.

[15] A rendek e tárgybani második izenetét l.: *Iratok*. IV. köt. 218. kk., magának az izenetnek a javaslatát: Uo. 31. kk.

Erdélyre nézve *reincorporatio* szóval éltek volt. — A fő RR ellenben magára az előleges sérelmek stylusára hivatkozva *szorosb kapcsolat, arctior unio* kifejezésseli cserét javallottak. Ezt a KK és RR most elfogadták, de csupán Erdélyre magára szoritva, mert ami a *Partium* névvel nevezett vidéket illeti, el nem ösmerhetik, hogy ezeknek valóságos visszacsatolása végett az erdélyi diaetávali értekezésnek szüksége, vagy csak helye is lehetne, a *Részekről* tehát ezen öszefüggésben említést tenni nem kivánnak.

Az Országbirája még szabályosabban meghatározottnak látván a RR javallatát, annak elfogadására nyilatkozik. — Báró Ötvös nem tudja meg fogni hogy a *Részeknek* viszakapcsolását is miként lehet Erdély rendeiveli előleges értekezés nélkül képzelni. — Mire az Országbiró feleletül adá, hogy ez más kérdés, azt ő sem tudja megfejteni, de annyi igaz, hogy amelly megkülönböztetést tesznek a Statusok, az a fundamentalis fölirással[16] tökéletesen megegyezik. — Ez tehát elfogadtatott.

Következett, a RR által most is megtartott azon kifejezés, mellyel abból eredett mély fájdalmukat nyilatkoztatják, *quod fiducia principis ipsi quoque nationi subtracta, Jurisdictionibus vero, juribus, imo et ipsa legali activitate orbatis, arbitrium supremum rerum in Transylvania gerendarum Comissario regio delatum habeatur.*[17]

Palugyay kassai püspök: Nehezen tudta magával elhitetni, hogy a KK és RRnek más czéljok is volt ezen felirásban, mint az: hogy az erdélyi diaeta újabbi egybehivásával előleges sérelmeink sorában buzgó részvéttel sürgetett óhajtásaik teljesitésére út nyittassék. Ezen szempontból indultak a fő RR is, midőn megnyugtatásukat találván a Statusoknak ama kinyilatkoztatásában, hogy az erdélyi országgyülés eloszlatása okainak taglalgatásába bocsájtkozni nem akarnak, és méltó hódolattal tisztelvén elhunyt fejedelmünket, dicső Királyunk által is megerősitett biztositását, melly szerint semmit sem óhajt annyira, mint hogy a törvények tekintete helyreállitatván, Erdélyország Rendei ujra egybehivattathassanak;[18] ezen megnyugtatásoknál fogva tehát csupán azon óvással egyeztek meg a M[éltósá]gos fő RR ezen felirásban, hogy az nem sérelem, nem panasz, hanem csupán alázatos könyörgés gyanánt nyujttassék bé Ő Felségének, s minden kifejezések elmellőztessenek, mellyek ezen czéltól távozni látszathatnak.[19] Már pedig a kérdésben forgó kifejezés e czéllal egyátaljában össze nem egyeztethetik. Nem akar ugyan a szónok Erdély belső viszonyainak reá nem tartozó taglalgatásába bocsájtkozni, kéntelen mindazáltal kijelenteni, miként a kormánynak Erdélyt tárgyazta rendeletei sokaknak, kik a köz bátorságot, s a mai háborgós időkben tőbül megrázott és gyökerében megrenditett társasági rendet szivökön viselik, itéletje szerint némelly nyugtalankodók törekvésinek megzabolázására legbiztosabb ellenszernek, s egyedül Erdély rég óhajtott boldogságára szakadatlan törekvő atyai indulatból származottaknak, következőleg nem panaszt, hanem szives köszönetet érdemlőknek tekintődhetnek. De különben is, habár közbejött légyen is valami, ami Erdélynek Rendei előtt alkotmány sértéskép tünhetnék fel, annak feszegetése jelen állásunknál fogva reánk egyátaljában nem tartozhatik, sőt az erdélyi sérelmek itteni pertractatiója merőben ellenkeznék ama diplo-

[16] Ti. az előleges sérelmek Erdélyt és a Részeket illető pontjának szövegével. Vö.: *Iratok*. I. köt. 164. kk.

[17] Vö. a kerületi ülés vitáival, 452. kk.

[18] A rendek felirati javaslatának szavai. L.: *Iratok*. IV. köt. 33.

[19] Vö. a rendek első izenetének főrendi vitáival, 444. kk.

maticai alkukötésekkel, mellyek Erdélynek elkülönözött önállásu törvényhozást biztosítanak.[20] A szónok tehát most is a fő RR előbbi véleményéhez ragaszkodva, a kérdéses sorok kitörlésére szavaz.

Gr. Keglevics barsi főispány szintén azon szempontból indul, hogy a felirásnak tisztán könyörgési alakban kell maradni, de nem is képes megfogni, mit értenek a KK és RR az alatt, hogy az erdélyi jurisdictiokat törvényes hatóságuktól megfosztatottaknak állitják ? Ha talán a marchalis székek tartásának felsőbb engedelem nélküli tilalmára[21] czéloznak, ugy kéntelen kijelenteni, hogy a kik Erdélyország alkotmányával ösméretesek, minnyájan igen jól tudják, miképen a Gubernium engedelme nélkül ennek előtte sem volt szabad marchalis székeket tartaniok. Már pedig a mostani Guberniumot törvényesnek el nem ösmerték,[22] természetesen következik tehát, hogy az engedelem adásra magának a királyi biztosnak kelletett hatalmat adni.

Nehogy ezen állitás köz értelműnek vétessék, később a vitatások folytában Báró Prényi ugocsai főispán megjegyzé, miképen Erdélyország Rendei minduntalan azt tartották legérzékenyebb sérelmöknek, hogy a marchalis székek tartása felsőbb engedelem nélkül meg nem engedtetett, s ez által egyik legsarkalatosb alkotmányos jussok megsértetett. — Gr. Pálffy tárnokmester nem akarja ugyan magát erdélyi publicistának[23] vallani ; annyit mindazáltal közesméretű dolognak állít, hogy a marchalis szék tartását előlegesen mindég bé kellett a kormányszéknek jelenteni. — B. Prényi : bejelenteni, de nem engedelmet kérni! — Gr. Pálffy : A béjelentésnek czélja nem lehet, hogy az irományok holt tömegébe temettessék, hanem hogy engedelem eszközöltessék. Igaz ugyan, hogy ennek megadása vagy megtagadása jelenleg a királyi biztosra bizatott, de hiában, rend, kormányzás, igazgatás nélkül polgári társaság nem állhat fenn ; erdélyi atyánkfiai pedig a kormányszéket törvénytelennek nyilatkoztatták, engedelmességöket megtagadták, Ő Felségének tehát kötelessége volt olly kormányt adni az országnak, amelly képes legyen engedelmességet szerezni (!!)

Ezzel e kérdésnek vége lőn. — A tárgyat illetőleg ugyancsak

B. Prényi szintén nem talált ugyan elegendő alapra, melly a RR panaszos kifejezését egész terjedelmében igazolhatná, de annak sem látja okát, hogy a köztudomású tettleges dolgok körében maradva, a megegyezéshez közeliteni nem lehetne. Azt, hogy az erdélyi törvényhatóságok jussaiktól s törvényes hatóságoktul megfoszttattak, oly bizonyossággal csakugyan nem tudjuk, minő a felirásba tételre megkivántatik ; azt tehát maga is kihagyatni kivánja, ellenben *quod supremum rerum arbitrium Comissario regio delatum habeatur*, ez minnyájunk előtt tudva van, közelítés végett tehát el lehetne fogadtatnia.

Az Országbirája megkülönbözteti e tárgyban a hivatalos tudomást a magánostól. Hivatalosan csak annyit tudunk, hogy az országgyülése egybehivásának s eloszlatásának jussa kirekesztőleg a királyi jussok közé tartozik. Minden egyéb, amit tudunk, nagyobb kisebb hitelességű, de minden esetre

[20] Vö. a 446. old. 12, és a 13. jegyzetével.

[21] A Gubernium 1835. febr. 6-i körrendelete, amely a törvényhatóságokkal tudatta az erdélyi országgyűlés bezárását, egyben utasította a főispánokat arra is, hogy megyegyűlés tartására a tárgy felterjesztése mellett kérjék ki a királyi biztos, Estei Ferdinánd főherceg előzetes engedelyét. *(OL. Gub./Pol. 1835/1640. sz.)*

[22] L. erre a 445. old. 9. jegyzetét.

[23] Azaz : az erdélyi közjog szakértőjének.

csak magános tudósításaink szerint is valónak nem állithatjuk. Mert azon fejedelemről, ki a diaeta némelly nyugtalanul háborgó tagjai ellen a nemzetre hivatkozik, arról, aki világszerte kijelenti, hogy semmit sem óhajt forróbban, mint a törvények tekintetének helyreállitásával ismét országgyülést hirdetni : ezen uralkodóról teljességgel nem állíthatjuk, hogy bizodalmát a nemzettől elvonta. — Azért tehát Ugocsa főispányával tart, hogy ami historice tagadhatatlan, t. i. *quod supremum rerum arbitrium comissario Regio delatum habeatur* az *arbitrium* alatt nem önkényt, hanem *kormányzást* értve : azt közelités tekintetéből el lehet fogadni, a többinek kimaradnia kelletvén.

Gr. Pálffy tárnokmester a valóságos factum kifejezésében nem ellenkezik, — de fejeztessék ki úgy, amint valósággal van. Mi minnyájan fájdalmat érezünk az erdélyi diaeta eloszlatásának miatta, de a RR ezen szomorító történet okát a kormánynak látszanak vétkül tulajdonitani ; a szónok pedig távolról sem kivánja a kormányt szemrehányással illetni, mert teljesen meg van győződve, hogy a kormány azt tette, amit tennie nemcsak tanácsos, hanem kötelessége is volt. Ahol függés, rend és tartalék nem uralkodik, ott a polgári társaságot egybentartó kötelek megbomlottak ; igazgatás nélkül nem élhetünk, kormánynak lenni kell. Miután pedig az erdélyi RR, vagyis azok, kik nevökben szóllottak, sem függést, sem kormányt többé nem ösmertenek, nem volt egyéb hátra, mint eloszlatni azon diaetát, mellynek a felvett ösvényen haladása az országot veszedelemmel fenyegetni látszatott. Ám légyen tehát, fejezzük ki fájdalmunkat, mellyet afelett érezünk, hogy a dolog ennyire ment, s hogy a főhatalmat királyi biztos kezére bizni kelletett, de ne mondjunk semmit, ami ezt a kormánynak vétkül tulajdonítani látszatnék, vagy szemrehányásra mutatna.

E pontra nézve az Országbirájának közelítő javallata lőn végzésnek jelentve.

Ezen mai ülés 11 órakor kezdődvén, s meglehetős hosszan tartván, annak egész foglalatját még mai levelembe torlasztani sem idő, sem hely nem engedi; a további részleteket tehát jövő levelemre halasztván, itt különösség okáért előre kiemelem a következőt :

Van egy pont az erdélyi felirásban, mellyben azt mondják a RR, hogy Erdélynek századokon keresztül *nobiscum felicia non minus quam adversa communia fuere.* — Ezt Palugyay s a Tárnok kihagyatni kivánták, egy két kedvetlen vonást vetvén azon idők emlékezetére, midőn Erdély a törökkel egyesülve, a magyarra ellenséges harczban volt. — Az Országbirája pedig egyesülés tekintetéből meghagyatni kivánta.

Jordánszky igy szóllott : Én a historiai igazságot az egyesülés óhajtásának alája nem vetem. Én úgy tanultam s úgy tanitottam a historiát, hogy legsiralmasb nemzeti szerencsétlenséginknek kútfeje s ápoló dajkája Erdélyország volt. (Nagy zúgás az auditoriumban.) Ott támadtak a törvényes királyok elleni pártoskodások vezérei, sőt még a mohácsi veszedelmet megelőzött időkben is, midőn még Erdély Magyarországgal össze volt csatolva, voltak erdélyi vajwodák, névszerint 1-ő Lajos alatt, kik felkent királyaik ellen fegyvert fogni nem átallottak.[24]

[24] I. Lajos alatt ilyen eset nem ismeretes ; a szónok alighanem Lackfi István vajdára, a későbbi nádorra gondol, aki korábban is tanúsított ingatagsága után 1396-ban Nápolyi László párthivévé szegődött és ezért 1397-ben életével fizetett.

FŐHERCZEG NÁDOR: Nem látom szükségét, hogy a különben is közesméretű historia részleteinek taglalgatásába bocsájtkozzunk, mert majd az sülne ki a dologból, hogy azon vajvodák, kiket Püspök úr emlitett, nem erdélyiek, hanem magyarok voltak. (Nevetés.)

(A felirás többi még kérdéses pontjai eránt részint megegyeztek a fő RR, részint módositásokat javallanak.)

Következett a 2-ik izenet azon felirás eránt, hogy Ő Felsége V-ik Ferdinand nevezettel éljen.[25] — Ennek felterjesztését a fő RR tovább nem ellenzik, azon hozzátétellel, hogy ők sem aggodalmat nem látnak, sem a dolognak függetlenségünkre nézve legkisebb fontosságot is nem tulajdonitanak.

Az ügyvédi censura tilalmának megszüntetését tárgyazta felirás[26] az ORSZÁGBIRÓnak s vele egyetértett többségnek végzése szerint, azon hozzátétellel lőn elfogadva, hogy a censurálandó ifiak a praxis eránt is szigoru vizsgálat alá vétettessenek.

*

A KK és RR e mai nap csupán szerkesztetési rostálgatással foglalatoskodtanak.

254.

1835. junius 10, 11, 12, 13.

Foglalat: a) *Folytatás a fő RR 10-ik juniusi üléséről, Erdély, V-ik Ferdinándi czimzet, s az ügyészi visgálat ügyében.* — b) *A KK és RR az eránt, hogy a felirások boritékán V-ik Ferdinánd czim használtassék, irott izenetet küldenek a fő RRhez,* — c) *melly ott egyedül Gr. Csáky szepesi főispány által pártoltatik.* — d) *Az úrbér iránt megvan az egyesülés, a kir. czimzet végett Ő Felségéhez intézendő felirás, és az előleges sérelmek iránt is.* — *Erdély, s az ügyvédi vizsgálat tárgya felől még folyik az alkudozás.*

a)

Pozsony, junius 13, 1835.

Országos ülés a főrendeknél, jún. 10.

Az erdélyi ügyet tárgyazta fölirás szerkesztésének 1-ő §-a iránt (utóbbi levelem szerint[1]) abban állapodván meg a fő RR, hogy azon szavak, mellyek Erdélyben a fő hatalmat (supremum rerum arbitrium) királyi biztos kezére bizottnak panaszolják, megmaradjanak, amik azonban a fejedelem bizodalmának a nemzettől lett megtagadását s a törvényhatóságoknak jussaikbóli kivetkeztetését emlitik, kitörültessenek, — általmentek a fő RR a 2-ik §-usra, mellyben emlittetvén a rokonságnak, nemzetiségnek és jó s balsorsbani osztozásnak kapcsolati, mik által Erdély nem csak testvér, s társországgá, hanem velünk egy nemzetté tétetett: ismételve nyilatkoztatik az Ország Rendeinek azon

[25] A rendek e tárgybani második izenetét l.: *Iratok.* IV. köt. 221. kk., magát a feliratjavaslatot: Uo. 35. kk.

[26] A rendi izenetet és a javasolt felirat szövegét l.: *Iratok.* IV. köt. 222. kk.

[1] Vö. előbb, 483. kk.

való aggodalmok, hogy erdélyi atyánkfiai alkotmányos jussaiktól megfosztattanak.[2] A fő RR előbbi alkalommal ezen kifejezést is ellenzették.[3]

PALUGYAY püspök most is kihagyásra szavaz, részint a fejedelem iránt tartozó tiszteletnél, részint azon oknál fogva is, mivel amik Erdélyről annyi magasztalásokkal emlittetnek, azokat nem minden időszakra nézve véli a történetirás valóságival összehangzani. Elösmeri ő, s örömmel ösmeri el, hogy a két hazának gyermekei több századokon keresztül jóban s rosszban híven osztozó testvérek valának ; de a történetek viszontagságai által egymástól elszakitatván, békövetkeztek az idők, mellyeknek lefolytában, Magyarország Erdélytől sok keservest szenvedett. A szólló püspök azonban eme szomorú időszakot, mellyet könnyek nélkül nem képes olvasni, örök feledékenységbe óhajtván merítetni, most sem kivánja említeni, de azt sem tűrheti, hogy a történetek évrajzainak igazságai a valósággal ellenkező színben öltöztessenek. Ami egyébiránt Erdélynek alkotmányától megfosztatását illeti : újítja véleményét, melly abban áll, hogy ha lennének is Erdélyországnak sérelmei, azok a magyar diaeta tanakodásinak tárgyaivá nem lehetnek, minthogy Erdély alkukötések és diplomák által biztositott külön törvényhozással bir, annak okáért magokra az erdélyiekre kivánja bizatni, hogy az ön tettök által összerogyott status publicus helyreállításának eszközei felett csillapult indulattal s nyugodt lélekkel elmélkedjenek.

Az ORSZÁGBIRÁJA ellenben az egyesülést kivánván előmozditani, a jó s bal történetek együtt viselésére hivatkozást nem akarta ellenzeni, a jussoktóli megfosztás kifejezését pedig igy javallá módositani : *in exercitio jurium et avitorum institutorum impeditam cernimus.*

A TÁRNOK ugyan azt veté ellen, hogy azt általában nem lehet mondani, mert hiszen a nemesi kiváltságok teljes épségökben fennállanak! az igazság kiszolgáltatik!! a közigazgatás szakadatlan gyakoroltatik!!! — Az Országbirájának véleménye mindazáltal elfogadtatott, s ez alkalommal jött közbe JORDÁNSZKYnak a NÁDOR által visszatorlasztott beszédje is, mellyet előbbi levelemben közlöttem.

A fölirás stylusára nézve fennforgott egyéb kisebb érdekű észrevételek iránt a fő RR, a KK és RR által adott feleletben megnyugodtanak.

III-ik tárgy volt 2-ik izenetjök a KK és RRnek azon fölirás érdemében, melly által megkérni óhajtják Ő Felségét, hogy mint magyar király V-ik Ferdinándi czimmel s jellel éljen.[4]

B. PRÉNYI (ugocsai főispán) : Hazánk függetlenségét s az örökös tartományoktól elkülönözött önállását kétségbe senki által nem vétethetőnek itélvén, s a czimzet miatt legkisebb veszéllyel fenyegetettnek sem látván, ha az inditvány megtétele előtt véleménye felől megkérdeztetnék, kétségkivül azt felelné, hogy az egész dolgot hallgatással mellőzni legtanácsosabb ; s azért nyilván mégis vallja, hogy akik e tárgyat megindították, ez által előrelátó gondosságuknak s bélátásuknak nem nagy jelét adták.[5] És valamint ő nem a czimzetbe helyhezteti függetlenségünket, ugy teljesen hiszi, hogy az önállás jussainak tettleges gyakorlata nélkül a czimzetben magok a KK és RR sem nagy vigasztalást lelnének. Azonban az inditvány megtörtént, s az ellenzés gyakran

[2] Vö.: *Iratok*. IV. köt. 33.

[3] A főrendek első válaszizenetét l.: *Iratok*. IV. köt. 204. kk.

[4] A rendek e tárgybani második izenetét l.: *Iratok*. IV. köt. 221. kk., magát a feliratjavaslatot : Uo. 35. kk.

[5] A vita alapjául szolgáló felirat elindítását l. 342. kk.

csekélynek látszó dolgot is nagy következésre vezethet. Nincs a RR kívánságában semmi, ami akár a törvényel, akár a királyi jusokkal vagy méltósággal, akár pedig a fiúi hódolat tiszteletével legkevésbé is ellenkeznék ; s mivel nem ellenkezik, habár alapja nem volna is, megérdemli hogy a fő RR által ne gátoltassék. Ő tehát a felirást elfogadja, de meddig terjesztessék a kívánság ? erre nézve észrevételeit feltartja.

B. Bedekovics : Az ország függetlenségének kezeskedő biztositását a királyi esküben s hitlevélben találja, s a historiai példák egybehasonlitására térvén, megvallja hogy nem foghatja, miben keresik a KK és RR erősségöket, midőn a római császárok idejéből vett példákat az Austriai Császárság czimjére azon oknál fogva nem vélik alkalmazhatóknak, mert amaz nem firol fira örökségben szálló, s nem is mindég az Austriai Ház körében maradott, hanem szabad fejedelmek szabad választásitól függő méltóság volt ? A szónok véleménye szerint ezen különbség a példa erejét legkevésbé sem rontja, sőt a dologra nem is tartozik. Mert a fő RR argumentumának veleje abban áll, hogy a több koronákkal biró fejedelmek czimjöket attól mérték, melly az egész mivelt világ véleménye szerint magasb méltóságúnak tartaték. Valamivel több erőt lát a KK és RRnek azon állitásában, hogy „a római császári czim önállásunkat nem veszélyeztetheté, de az austriai császári czím több okot nyujt aggodalmunkra". A szólló főispán azonban sokkal több bizodalommal viseltetik királyi házunk, s a magyarországi jövendő törvényhozások eránt, semmint hogy hazánk függetlenségét amannak törvényessége s esküvési fogadásához való hűsége, emennek pedig hazafiúi gondoskodása által biztositottnak nem tartaná ; és ha mégis a történetek viszontagságai annyira vihetnék valaha hazánk állapotját, hogy az Austriai Császárság tartományává változnék, ezen nem reménlt szerencsétlenség esetére megvallja, hogy a puszta név és czim a függetlenséget biztositó lánczban igen gyenge szem volna, s ha más nem, az bizonnyára önállásunkat meg nem oltalmazná. Különben is ha volt idő, midőn ilyforma aggodalomnak helye lehetett, az 1804-ki időszak lett volna az ; de 1807-ben valamint Ő Felsége nyilatkozása tökéletesen megnyugtatá az Ország Rendeit, ugy ezek ki is jelentették, hogy a czimzet országunk függetlenségét legkevésbé sem sértheti.[6] A szónok tehát a felirást ugyan szükségesnek nem itélheti, mivel azonban reménsége nincs, hogy a KK és RR elálljanak, másrészről pedig Ő Felségétől minden bizonnyal oly választ reménl nyerhetni, melly habár nem egészen teljesitené is a RR kivánatát, mivel Urunk Királyunk e részben csupán ősei nyomdokát, s az egész Európa által felszentelt szokást követi, mindazáltal aggodalmunknak még árnyékát is el fogja oszlatni : kivánná bizonságát adni, hogy ahol az ország jussai felőli gondoskodásról van szó, a fő RR soha hátra nem maradnak, s azért ha csakugyan ragaszkodnának a KK és RR kivánatjokhoz, ő a felirást gátolni nem szándékozik.

B. Eötvös főpohárnok a többség akaratjának szivesen engedelmeskedik, szükségesnek látja mindazáltal ezen táblának ellen nézeteit az izenetben kifejteni, s a szónok ugyan egyenesen kinyilatkoztatja, hogy Ő Felsége egész Európa köz véleménye szerint V-ik Ferdinand nevezettel nem élhet. Midőn 1790-ben a királyi hitlevél iránt repraesentáltak az ország Rendei, s országunk függetlenségét különösen biztosittatni kivánták, dicső emlékezetű 2-ik Leopold királyunk a Pragmatica Sanctio következésében nyilván kijelentette, miképen Magyarország függetlenségét ugy kelletik érteni, hogy ezen országnak, a többi örökös

[6] Vö. a 427. old. 8. jegyzetével.

tartományokkal elválaszthatlanul együtt kelletvén biratni, a birtoknak egyesülete, s szélt nem oszlatása soha kérdésbe ne vonattathassék.[7] Már pedig a szónok úgy tartja, hogy a czímzet is a birtokhoz tartozik. — Egyébiránt ő e részben azon ösvényt óhajtja követni, mellyen az 1807-ki országos Rendek jártanak, akik nyilván kimondották : hogy az austriai császári czím mireánk teljességgel nem tartozik, arról tehát egyátaljában szóllani sem akartak.[8]

Az Országbirája nem akarván a RR izenetének részletes taglalgatásával a fő RR figyelmét terhelni, csupán némellyek állitásokra kiván felelni. — Mondják ugyanis a KK és RR 1-ör : miképen a fő RRnek azon állitását, hogy az ország jussai és szabadságai *egyedül csak* a hittel erősitett királyi kötéslevelektől veszik erejöket s állandóságukat, soha el nem ösmerik. — Akárminő értelmet kivánjanak is a KK és RR ezen állításuknak tulajdonítani, annyi minden esetre igaz, hogy minden törvénytudóknak s minden constitutionalis nemzeteknek egybehangzó itélete szerint az ország jussainak alapja a királyi esküvel megerősitett alkukötésekben helyheztetik, s minden egyéb kezességek, ebből, mint valóságos kutfőbül származnak. — 2-or mondják a RR, hogy különbség van a római s austriai császári czimek között, mert amaz egy uralkodóházhoz örökségkép nem tartozott. Úgy de nem arról van a szó, választási, vagy örökösödési méltóság volt e a Római Birodalom császársága, hanem arról, hogy Európának minden fejedelmei azon méltósághoz alkalmaztatták nevöket s czimzetjöket, melly közvélemény szerint elsőbb s fenségesebb volt. És hogy ezen szokás a mi uralkodóink által is mindenkoron megtartatott, erre a római császárok idejéből vett példák igen helyesen idéztettek.[9] — 3-or fájdalommal kéntelenitették a szónok a KK és RR izenetében azon vádat olvasni, hogy a fő RR észrevételei arra vezetnek, mintha Magyarországnak önállása sem volna.[10] Ezt egyenesen tagadja, mert a fő RR csupán azt mondották, hogy jusainknak és szabadságinknak biztositását a királyi hittel erősített kötéslevelekben találják, és valóban igen szomorú helyzetben lenne hazánk alkotmánya, ha a királyi névhez vetett sorszám önállásunkat veszéllyel fenyegethetné. — Ezeket kötelességének tartá megjegyezni, egyébiránt az ugocsai főispánnyal egy értelmüleg szavaz.

A Tárnok siránkozásra méltónak itélné hazánkat, ha függetlenségünknek bármi csekély részét is a királyi névszám sérthetné ; s ezt a RRnek adandó válaszban kifejeztetni csak azon oknál fogva is szükségesnek véli, mert ha Ő Felsége (amint gyanítani lehet) a RR kivánatát nem teljesiti, majd az következnék belőle, hogy az ország függetlensége sértve van, amit ő, bárminő királyi válasz érkezzék is, mindég tagadni fog. De épen azért, mivel a szónoknak sem örömet, sem szomorúságot nem okoz, akár miként fogja magát nevezni Ő Felsége, a felirást egyátaljában nem ellenzi.

A Nádor tehát köz értelem szerénti végzésnek nyilatkoztatván, hogy a repraesentatio felterjesztésében megegyeznek a fő RR, következett magának a felirás stylusának rostállata, — s e részben csupán a dolog velejét nem érintő egy-két csekély módositások tétettek. — A felirás végén elszámláltatván az

[7] A koronázási diploma körüli 1790 szeptember-októberben lezajlott feliratváltásokat l. az országgyűlés *Irásai*ban, 158. kk., 179. kk., 194. kk., 234. kk.

[8] Vö. előbb, a 427. old. 8. jegyzetével.

[9] A főrendek első válaszizenetében. L.: *Iratok*. IV. köt. 206. kk.

[10] „A KK és RR . . . a Főrendek észrevételeihez még annál fogva sem járulhatnak, mivel ezek arra vezetnek, mintha Magyarországnak önállása sem volna." L.: *Iratok*. IV. köt. 222.

ország kívánságának sommája, többi közt az is mondatik : *hogy minden úgy polgári, mint katonai czimekben, és jelekben, V-ik Ferdinánd nevezet használtassék.* — Ezt B. PRÉNYI olly messze terjedőnek itélte, hogy annak elfogadásához reménségünk sem lehet. — Azt tehát B. ÖTVÖSSEL egyetemben kitörültetni javallák, mert (ugymond a Főpohárnok) az következnék belőle, hogy a magyar katonaság külön jelt hordana! — Az ORSZÁGBIRÁJA azonban nem tartá tanácsosnak a messze vezethető vitatásokra alkalmat szolgáltatni. — Az érdeklett kifejezés tehát a felirásban meghagyatott.

IV-ik tárgy volt azon fölirás, melly által az ügyvédi vizsgálat tilalmának megszüntetése sürgettetik.[11]

A TÁRNOK MESTER ellenzé a fölirást. Okai valának, hogy ügyészségre törvényszéki gyakorlat kivántatik, ezt pedig az országgyülési praxis ki nem pótolja, mert magáról mondhatja, hogy amióta itt van a diaetán, a törvényből nemcsak hogy nem tanult, sőt felejtett — továbbá hogy az ügyészek szerfeletti nagy száma épen nem kivánatos, mert neki tapasztalása van, hogy *tales esurientes advocati* igen nagy csapás, — de különben is a censura dolga mindég a kormány kezében volt, s a törvény semmi mást nem rendel, mint azt, hogy aki ügyész akar lenni, magyarul tudni tartozik ; végre pedig azért sem fogadja el a felirást, mivel az ügyvédi vizsgálat tárgya különben is systematica pertractatio alatt helyheztetik.[12]

A Tárnokkal egy véleményen valának a FŐLOVÁSZMESTER, B. BEDEKOVICS főispány, BELÁNSZKY püspök, PYRKER érsek és Báró PONGRÁCZ.

Ellenben az ORSZÁGBIRÁJA figyelmezteté a fő RRket, hogy az ifjúságot a káros következésű henyéléstől elvonni s maga tökéletesitésére s élelem keresésére módot nyujtani nagyon kivánatos. A censurát adóknak legnagyobb része, nem lesz ügyvéd s a törvénykezési gyakorlatot különben is nemcsak a kir. Curia, ha nem az ország többi törvényszékei előtt is megszerezhetik. Legyen szoros a vizsgálat gyakorlati tekintetben is, s engedtessék meg diaeta alatt is de csak azoknak, akik bizonságot tudnak mutatni, hogy azon gyakorlaton felül, mellyet a criminalis perek vizsgálata körében, magoknak a kir. Curiánál Diaeta alatt is szerezhettek,[13] más törvényszékeknél magokat a törvénykezésben elegendőleg gyakorlották.

Ezen véleményhez állottak B. PRÉNYI, GR. KEGLEVICS JÁNOS és SZEGEDY főispányok, ÜRMÉNYI, gubernator, B. VAY MIKLÓS és átaljött Báró PONGRÁCZ. GYÜRKY főispán pedig a KK véleményét pártolá. — Végzésnek jelentetett, hogy a KK és RR javallata az Országbiró módositásával elfogadtatik, mely eként lőn kifejezve : *hogy a kiadott rendeletek azokra, kik a szokott főtörvényszéki gyakorlaton felül (?) egy olly bíróság előtt, melly az országgyülése alatt a polgári perekben foglalatoskodik, ki töltött sikeres gyakorlatról helyes bizonyságot előmutathatnak, megszüntessenek.*

[11] A rendek e tárgybani izenetét és a hozzá mellékelt feliratjavaslatot l.: *Iratok.* IV. köt. 222. kk.

[12] A törvényszékek rendezéséről szóló munkálat eredetileg XXII., véglegesen XXIII. törvénycikke vonatkozott az ügyvédekre. 1834. febr. 15—18. közötti kerületi vitáit l.: *Országgyülési Tudósítások.* II. köt. 662. kk.

[13] A Curia az országgyülés tartama alatt csak bűnügyekkel foglalkozott, polgári perekkel nem. (Vö. a 366. old. 30. jegyzetével.)

b)

Junius 11-én elébb a KK és RR kerületi ülést tartottak, s megrostálták azon izenetet, melly által, felfogván a fölirások boritékán használandó czimzet iránt, a névnapi köszöntő felirás alkalmakori nem egyesülhetés miatt megszakitott tanácskozás fonalát,[14] okainak bővebb elszámlálása mellett felszóllítják a fő RRket, hogy abban, mit a nemzetnek tekintete kiván, a KK és Rendekkel egyesüljenek.

Ezen izenet rostálgatásából csak azt jegyzem meg, hogy egy helyütt *a KK és RR szándékának tisztaságáról* lévén emlékezet, — ennek helyében *szándékjok törvényessége* tétetett, minthogy annak tisztaságát a fő RR kétségbe nem vették, s bántás nélkül nem is vehetnék ; a RR pedig ön méltóságukat sértenék, ha olyas valami felől mentenék magokat, amit feltenni sem lehet, hogy valaki kétségbe hozni merne, vagy akarna. — Ez alkalommal LÓNYAY a szándék tisztaságának kifejezését megtartani kivánta, mintegy ellentételére annak, hogy a fő RR szándéka nem tiszta, minthogy a nemzet függetlenségének aláásására van intézve.

Gyanitható, hogy ezen izenet a két tábla között némi vitatásokra fog alkalmat szolgáltatni, azért szükségesnek látom, az abban foglalt okok csontvázát előterjeszteni.

A RR mindenek előtt kifejtik a különbséget, melly ezen kivánat és a már másodizben átküldött fölirási javalat[15] közt fennforog. Ebben azon törvényes kivánatjokat nyilatkoztatják, hogy Ő Felsége, mint magyar király V-ik Ferdinánd névvel éljen, — itt akaratjok az, hogy midőn az ország Rendei felirást küldenek Ő Felségének, az austriai császári első Ferdinánd czim mellett, a magyar királyt illető V-ik Ferdinándi czimzet is megtartassék. — Akaratjok alapja az : hogy 1830-ban már (a 42. számu országos iromány bizonsága szerint) felirás tétetett Ő felségéhez mint V-ik Ferdinándhoz,[16] — ezen czim tehát változtatás alá köz megegyezés nélkül nem jöhetett ; s ha a körülmények változtával, a czimzetnek változtatása szükséges lenne is, arról a két táblának értekezni kellett volna s a kölcsönös egyezést elvárni. S ha történt változtatás a czimzetben, az a RR tudomásán s megegyezésén kivül, annakokáért helytelenül jött közbe, s például nem szolgálhat. A RR tehát kivánságuktól annyival inkább el nem állanak, mert Ő Felsége Magyarországon mint V-ik Ferdinánd uralkodván, a törvényeknek nem mint austriai császár, hanem mint magyar király ád erősséget, következésképen az ország Rendei is csak az elébe terjeszthetik felirásaikat, aki sanctiót adhat : t. i. a magyar király elébe

Ez rövid foglalatja az izenetnek, mellynek hitelesitése bérekesztetvén 11 ½ órakor

A KK és RR országos ülést tartottak.

Itt Dessewffy és Reviczky, mint idő szerint kerületi elnökök bényujtották 1.) az urbéri 2-ik királyi válasz tárgyazta 3-ik izenetet,[17] — 2.) a királyi czimet illetőt, mellyről most tettem említést.

[14] Az előzményekre l. a 457. kk., 480. kk.

[15] Ti. az V. Ferdinánd névhasználata tárgyában készült feliratjavaslat. L.: *Iratok*. IV. köt. 35. kk.

[16] Az okt. 27-i felterjesztésnek, amelyben a rendek megköszönik Ferdinándnak a koronázási tiszteletdíj közcélokra való átengedését, csak a szerkesztők által megfogalmazott címében szerepel Ferdinánd nevének sorszáma. (Vö. az országgyűlés *Irásai*val, 179.)

[17] Utolsó, jún. 9-i kerületi vitáját l. előbb, 477. kk.

Az első szórul szóra helybehagyatott, s pertractatiója köréből csupán az érdemel említést, hogy a *sclavoniai* nevezetnek megváltoztatására nézve GR. DRASKOVICS horvátországi követ oly formán nyilatkozván, „quod nos, inquit, *ad resistendum* et contradicendum, non desiderium, sed manifestum jus moneat",[18] — PALÓCZY ezen kifejezésért törvényes büntetést sürgetett, s VAY hasonló értelemben szólván, DEÁK pedig, SOMSICS és ZARKA még szintén szóllandók lévén, a horvátországi követ alkalmasint actiót kapott volna, ha ki nem nyilatkoztatja, hogy ő a *resistentia* alatt csupán véleménybeli ellenkezést értett.

A boritéki czimzetet tárgyazta izenetet illetőleg

a PERSONALIS kijelenté, miképen őtet a RR okai sem arról, hogy a czimzetet változtatni kellene, sem pedig arról, hogy ez a tractatus alatt lévő felirást meg nem előzné, meg nem győzhetik. — Fő alapnak van, ugymond, véve az 1830-ki példa. De ő megolvasta Ő Felségének akkori rescriptumait, hitlevelét, s az esküformuláját, sehol sem találta az V-ik Ferdinandi nevezetet, hanem csak ezt *Nos Ferdinandus* minden szám nélkül. — Hivatkoznak a RR a 42-ik számu felirásra, de annak is csupán rubrumában jelenik meg az V-ik Ferdinánd név,[19] azt pedig csupán a nyomtatásra ügyellő királyi táblai assessor szokta minden további vizsgálat nélkül reáiratni. — Ő ugy tapasztalta, hogy ekkorig a boriték nem tartatott olyas valaminek, ami különös tekintet alá jött, vagy országos tanácskozás tárgya lett volna. A czimmel tehát nem is sokat gondolna,[20], de azt látja a dologban, hogy a RR tractatus utján meg akarnak egy végzést állapítani annak eszközlésére, hogy Ő Felsége V-ik Ferdinánd nevezettel éljen ; most pedig sem a más táblának hozzájárulását, sem a Felség megegyezését nem várják, hanem tettleg megelőzék azt, a mit tractatus utján meginditottanak.[21] — Kéri tehát a RRket, álljanak el a tetleges változtatástól, s várják bé felirásuknak rendes uton való kimenetelét.

Erre hangos *maradjon* felelt — a PERSONALIS azonban emlékezetében tartván, hogy minap 20 v[árme]gye követje volt erre nézve vele egy véleményben, várta, hogy ezek most is ki fogják akkori véleményöket nyilatkoztatni, — azonban egy követ sem állván fel, kéntelen volt a senki által nem ellenzett *maradjon*nak engedni, s mind a két rendbéli izenet átküldésére küldöttséget nevezni.[2]

[18] Draskovics úgy nyilatkozott, hogy „ámbátor a KK és RR kívánságuk erősítésére hivatkozhatnak is némelly törvényekre, ugy mink is, kik ellenkezőt tartunk, maga helyén sokkal több törvényeket hozhatunk fel, sőt huzamos időkig fennálló gyakorlatot mutathatunk elő, — ugyanazért, mivel a KK és RR e tárgyban mint egy rész állanak fel, jussaink védelmére itten ismét kijelenteni köteles vagyok, hogy engemet nem a kívánság, hanem a jussoknak világos összezavarása kéntelenit az ellenállásra (ad resistendum cogat), — ugyanazért én is, valamint a főrendek, a felsőbb birónak egyenességétől várok igasságot". L.: *Jegyzőkönyv*. X. köt. 435.

[19] Vö. előbb, a 16. jegyzettel.

[20] „. . . mert valamint az itt fel nem olvastatik, ugy odafent a királyi levéltárba be nem tétetődik . . ." L.: *Jegyzőkönyv*. X. köt. 438.

[21] „Figyelemre legméltóbb argumentum az, hogy Ő Felsége Magyarországban nem mint első, hanem mint 5-ik Ferdinánd uralkodik, hogy a hozandó törvényeknek nem ugy ád erősséget, mint austriai császár, hanem mint magyar király, és hogy az ország rendei sem bocsátsák más elejében azokat, mellyekről törvényt hozni akarnak, mint annak elejében, ki azt megerősitheti ; — de még ez sem egészen meggyőző : mert voltak királyaink, jelesen 2-ik Mátyás, Maximilián, 6-ik Károly, kik császári aláírással hasznos törvényeket hoztak és azokat a nemzet minden készséggel elfogadta . . ." L.: *Jegyzőkönyv*. X. köt. 439.

[22] A rendek úrbéri harmadik, és a király névhasználata tárgyában készült újabb izenetét l.: *Iratok*. IV. köt. 227. kk. — A jún. 11-i 316. országos ülés naplóját a küldöttségek névsorával l.: *Jegyzőkönyv*. X. köt. 434. kk.

c)

Országos ülés a fő RRnél.

Itt a most áthozott izenetek nyomban tanácskozás alá vétettek, mégpedig először az *úrbéri tárgyat* illető. — Minthogy a fő RR már előbbi alkalommal[23] kijelentették, hogy az egyesülést nem nyert pontok iránt a KK és RR elveiben ugyan nem osztoznak, mindazáltal a fejedelem igazságszeretetébe vetett óvásuk mellett a felterjesztést nem gátolják, ezen elhatározásuk most sem változott, sőt a TÁRNOK azon hasonlítással élt, hogy ő házi körében tulajdon gyermekei közt sem arrogálja magának, hogy az utolsó szó mindenben az övé legyen. — Annakokáért a RR izenetének pontonként lett felvétele után közértelem szerint csupán szóbeli válasz küldetett a RRhez oly értelmű, hogy előbbi elveikhez ragaszkodnak ugyan a fő RR, mindazáltal nem ellenzik, hogy a felirás úgy, amint a Karok és RR akarják, felterjeszttessék.

Ezután nyomban pertractatioba vétetett a felirások boritékán használtatni kivánt czimzetet tárgyazta izenet.

Az ORSZÁGBIRÁJA ugy vélekedett, hogy erre nézve időközben nagyon változott a két tábla helyzete. — A KK és RR még nem tudták, valjon reá fog e ezen tábla a felirásra állani, melly a királyi czim iránt inditványba hozatott ? Az egyesülés idő közben megtörtént,[24] s a szónok alapos reményt táplál, hogy a KK és RR tapasztalván a fő RR egyesülési készségöket, annak viszonzásául jelen kivánságuktól önként el fognak állani. Ő tehát a dolog érdemének további vitatása nélkül csupán ezen bizodalmas nyilatkozást kivánja a RRnek válaszul adni.

Ezen javallatot köz helybenhagyás követé, melly azonban bár közönséges értelmet látszott is kifejezni, Gróf CSÁKY KÁROLYT, Szepesnek örökös és valóságos főispányát vissza nem tartóztathatá, hogy keblének érzelmét, s lelkének meggyőződését magyar egyenességgel ki ne nyilatkoztassa. Ki is honi nyelven ily értelemben szóllott : Én belátásom szerint azt tartom, hogy amit a KK és RR kivánnak, abba bé lehet, sőt bé kell ereszkednünk anélkül, hogy Ő Felségének resolutióját nem mondom bé várnunk, de csak ki is kérnünk szükséges lenne. Mert én ezt csak ugy nézem, mint az eddig közbejött fogyatkozásnak kipótolását, melly egyedül csak mireánk tartozik, s amelly pillanatban észrevétetett, helyrehozása azonnal foganatba vehető. Amelly fogyatkozás a királyi czimre nézve a kormány részéről közbejött, annak kipótolása felirás utjára tartozik, mit a KK és RR el sem is mulattak. Ami pedig minket magunkat illet, ha mi eddig nem azon czimmel tiszteltük Ő Felségét, melly őtet mint magyar királyt tagadhatlanul illeti, ez magános hibánk, mellynek helyrehozása nem annyira szabadságunkban, mint mulhatatlan kötelességünkben áll, s ha lenne e részben valami, ami felirásra tartozhatnék, az nem lehetne más, mint hogy engedelmet kérjük Ő Felségétől, hogy törvényes czimjét ekkorig megadni elmulasztottuk. Ez az én meggyződésem! (E teremben rég hallott hangos *éljen !* az auditorium soraiból.)

GR. PÁLFFY tárnokmester czáfolgatásban bocsájtkozik azt állitván, hogy a tractatus alatt lévő felirás ésezen tárgy tökéletesen egyez, s hogy a RR magok elösmerték, miképen a királyi czímzet kérdése felirás utjára tartozik. Tagadni senki sem fogja, hogy a Felség nekünk 1-ő Ferdinánd névvel irta eddigi re-

[23] Az úrbéri tárgy előző főrendi vitáját l. előbb, 489. kk.
[24] L. előbb, 489. old.

scriptumait, mi ily czim alatt küldöttük felirásinkat,[25] a factum tehát megvan, s azt egyoldalúlag változtatni nem lehet. Az 1830-ki példa semmit sem nyom, mert akkor még Ő Felsége császár nem volt. Azóta változott a körülmény, s a czimnek aszerinti változtatását Európa sok százados példája igazolja. Végre kijelenti, hogy ha valami képes lett volna a fő RRket reá birni ezen kívánság elfogadására, bizonnyal legnagyobb inditó ok lehetett, hogy miatta a hódoló tisztelettel vegyes örvendezés és jókivánatok kijelentése el ne maradjon. De oly fontos ok állott ezen oly annyira óhajtott kijelentéshez kötött feltételnek el nem fogadására, hogy ha akkor nem állottak reá a fő RR, nincs ok, melly őket többé elfogadásra birhatná.

Gróf Csáky a Tárnok deák beszédjére deákul felelt ily értelemben : Én e tárgyat nem tekinten újitásnak, nem tekintem változtatásnak, hanem a közbejött hiba helyrehozásának, melly abból természetesen következik, hogy eddig tisztünkben ugy amint kellett volna, nem jártunk el. Látom egyébiránt, hogy a fontos tárgy nagyon sietve vitetik, én óhajtanám hogy az izenet szokás szerint köziratra bocsájtassék, s nekünk idő engedtessék az actáknak egybevetésére s a RR okainak megfontolására.

A fő RR soraiból ellenkező értelemre mutató felszóllamlások hallatszottak. — B. Prényi kinyilatkoztatja, hogy ha érdemileg kellene a dologhoz szóllani, ő is látna különbséget a felirás és ezen tárgy között, de ezúttal jónak véli az Országbirája által javallott középutat elfogadni. Ami közfelkiáltással helybe hagyatván

a Főherczeg Nádor azt végzésnek jelenté. Egyébiránt a Gróf Csáky előadására ezeket jegyzi meg : Nem lehetek egy véleményben arra nézve, hogy itt nem új inditvány, s nem változtatás forogna kérdésben. A kérdés csak az, hogy miután a király valamelly czimzettel él, s későbben császári méltóságra is lép, nemde a történet iratok egybehangzó bizonsága szerint czimzetjét megszokta változtatni ? Ez oly világos dolog, hogy azt tagadni teljes lehetetlen. Azzal sem érthetek egyet, hogy eddigi felirásaink például nem szolgálhatnak. Vagy fontos a czimzet, vagy nem az. Ha igen, ugy nem lehetek a Te[kinte]tes RR iránt annyira igaztalan, hogy rólok, kik mindent oly szorgalmatosan meg szoktak vizsgálni, feltehetném, hogy amit fontosnak itélnek, az figyelmöket már az első felirás alkalmával elmellőzhette. Azon tiszteletnél fogva tehát, mellyel a KK és RR eránt viseltetem, azt kell hinnem, hogy a boriték czimzetét különös fontosságu tárgynak nem tekintették. Mit cselekesznek tehát most ? Via facti tesznek változtatást, én pedig a via factitól minden alkalommal, de különösen alkotmányos országban irtódzom, s azért úgy hiszem, nincs egyéb hátra, mint az Országbirájának véleményét elfogadni.

Tegnap és ma nem lévén a fő RRnek országos ülésök, ezen válasz a Rendekhez még át nem küldetett.

d)

Junius 12-én a KK és RR kerületi ülést tartottak, mellyben e következőket végezték : 1.) Az előleges sérelmek tárgyában javalt módositását a fő RRnek elfogadták. — 2.) Erdély iránt azon kifejezéshez, hogy a fejedelem bizodalma a nemzettől megvonatott, s a törvényhatóságok jussaiktól megfosztattak, — erősen ragaszkodnak, a többit elfogadták. — 3.) A királyi czímzet iránti felirás

[25] Vö. a 459. old. 19. jegyzetével.

stylusában javalott móditásokban megegyeztek. 4.) Az ügyvédi censura iránt eredeti javallatjok mellett maradnak, — mert a fő RR által hozzátett egyik feltétel, t. i. a *szokott Curialis praxis* diaeta alatt lehetetlen, a másik t. i. a gyakorlat, in partibus pedig magában értetik, minthogy anélkül juratusnak sem vétetnek bé az ifiak.[26] — Egyébiránt valamint ez napon, ugy június 13-án is, szerkesztési rostállaton kivül némelly pótolólag béadott sérelmekkel foglalatoskodtanak.

255.

1835. junius 15, 16.

Foglalat: a) *Az urbér, az elsőleges sérelmek, Erdély, Az V-ik Ferdinánd nevezetet tárgyazta felirás és az ügyvédi vizsgálat tilalmának megszüntetése iránt a két tábla közt megvan az egyeség.* — b) *A KK és RR ahoz hogy felirásaik boritékán szintén V-ik Ferdinánd czim használtassék, nevekedő szótöbbséggel ragaszkodnak.* — c) *A báró Wesselényi Miklós személyében megbántott szólás szabadsága sérelmének orvoslására felirást határoznak.*

a)

Pozsony, junius 17, 1835.

Hétfőn, június 15-ikén előbb Hertelendy Miksa és Szucsics elnökségök alatt *kerületi*, utóbb *országos ülés* tartatván, az előleges sérelmek, Erdély, V-ik Ferdinánd czimzet, s az ügyvédi vizsgálat tárgyában szőnyegen forgó izenetek a kerületi állapodás szerint mindenekben jóváhagyatva a fő RRhez átküldettek.[1] Kik azokat tanácskozásba vévén, kevés idő múlva tudtul adák a Karok a RRnek, hogy e tárgyakra nézve minden észrevételektől elállanak, s a felirásoknak, a KK és RR javaslati szerénti fölterjesztését nem ellenzik. Egyszersmind a már egyeséget nyert úrbéri felirás és módosított törvényczikkelyek stylusa meghiteltetett. Melly alkalommal, a legelő tárgyában Nagy Pál inditványt tett, mondassék ki világosabban a törvényben, hogy ahol eddigi regulatio következésében úr és jobbágyság külön választott tagban birják földjeiket rétjeiket, de azokon ekkorig közösen legeltettek: annak kimondása, hogy ezentúl az úr a jobbágyoknak, ezek pedig az úrnak földjén rétjén legeltetni nem fognak, a valóságos legelő elkülönözése végett inditandó urbéri per lefolyta előtt is a megyei küldöttség által rövid uton eszközöltethessék.[2] — Inditványa el nem fogadtatott.

[26] A főrendek válaszizeneteit a négy tárgyban l.: *Iratok.* IV. köt. 232. kk., a velük foglalkozó jún. 10-i főrendi ülés vitáit előbb, 486. kk.

[1] A felsorolt négy tárgyban készült újabb izeneteket l.: *Iratok.* IV. köt. 237. kk.

[2] Nagy Pál azzal indokolta javaslatát, hogy „ha igy világosan ki nem tevődik a törvényben, az lesz belőle, hogy addig, mig a per utján elintéztetik a legelő kiszakasztása dolga, a földesur a jobbágy földjein szabadon fog legeltetni, és ez a jobbágyoknak nagy kárával fog megtörténni". A kérdés körül elég élénk vita alakult ki, amelyben Deák úgy nyilatkozott, hogy „a jelen törvényt mindig igy értette és ezek szerint nem is tartaná szükségesnek a Sopron vármegyei követ által javallott pótolékot betétetni, de mihelyt találkozik valaki, aki ellenkező értelemben vagyon, akkor szükséges, hogy a törvény felvilágositassson". Az ellenzék legjobbjai egyetértettek vele, a többség azonban a meglevő szöveg ilyen értelmezése és a kiegészités ellen foglalt állást. Vö.: *Jegyzőkönyv.* X. köt. 442.

b)

Junius 16-án kerületi ülés. Elnökség: Hertelendy Miksa, Szucsics. Mindenek előtt az egyesülést nyert 3 rendbeli felirás stylusa meghiteltetett, utóbb felolvastaték a főrendeknek azon izenetjök, mellyben felszóllitják a Rendeket, hogy aminő készséggel reá állottak a fő RR a felirásra, melly által Ő Felsége megkéretik, hogy mint magyar király V-ik Ferdinánd nevezettel éljen, a KK és RR hasonló szives érzéssel álljanak el a boriték czimzetében kivánt tetleges változtatástól.[3]

PÉCHY FERENCZ azt kivánta, hogy egyesülés tekintetéből a királyi név mellől a sorszám egészen elhagyattassék, különben a fő RRkel szavazó SZLUHÁval együtt figyelmeztették a RRket azon béláthatlan következményekre, mellyek az úrbért és előleges sérelmeket tárgyazta felirásoknak a boriték czimje miatti hátráltatásából következnének.

BREZOVAY feleletül adá, hogy ezen argumentum inkább a fő RR ellen szolgál, arra t. i., hogy a nemzeti függetlenség tekintete által parancsolt kivánság ellenzésével ama repraesentatiók fölterjesztését ne gátolják. Egyébiránt kéri az előtte szóllott követ urakat, fontolják meg, minő nevetséges anomalia lenne, ha azon felirás, melly által sürgettetik, hogy Ő Felsége V-ik Ferdinánd névvel éljen, I-ő Ferdinádhoz intéztetnék? Valóban válaszul csak tulajdon ezen cortésiát kellene Ő Felségének leküldenie.

SZÉLL megemlité, hogy azon küldöttség jelentésében, melly mostan országló Fejedelmünkhöz legelső hódoló felirásunkat felvitte, Ő Felsége mindenütt V-ik névvel neveztetik.[4] következőleg az általa kézhez nyújtott felirás czimjének is úgy kellett lennie. BORCSICZKY a *via facti* vádját a fő RRkre visszatorlasztá, mert ők változtaták meg ezen táblának hire, tudta nélkül, az 1830-ki országos végzést.[5] SZIRMAY sokkal siralmasb emlékezetűnek tartja az 1811-ki devalvatiót, mint sem reá álhatna hogy öt ismét egyre devalváltassék.

KLAUZÁL nehéznek vallá helyzetét, minthogy távollétében követtársa (Bene, aki Clauzál megérkeztével hazament) a fő RRkel egyetértőleg szavazott.[6] Szabályul vette fel, hogy kicsinségekben, bárminő legyen is személyes meggyőződése, a megyéje részéről egyszer kimondott véleménnyel ne ellenkezzék; de e tárgyat annyira fontosnak nézi, hogy valameddig küldői által positive el nem tilttatik, Ferdinánd királyt V-ik névvel fogja tisztelni. Ellenvetik ugyan, hogy már eddigi felirásinkban I-ő Ferdinánd czimet használtaték. A szónok erről semmit sem tud, s ha történt is, biztosan a RR megegyezése nélkül történt, mert hiszen ellenkező értelmöket már 7 szóbeli, s egy írott izenettel kijelentették. A tettleges változtatás vádja tehát nem a Karokat és RRket, hanem egyedül azon személyt illetheti, ki a cortesiát írta. Fájdalmas, hogy ennyire sem lehet azon személyben megbíznunk, s még fájdalmasabb, hogy annak hibája vagy vétke ellenünk fegyverül használtatik. Legelső rescriptumában maga Ő felsége sem nevezé magát I-sőnek,[7] s hogy mi kezdettük volna meg az I-ső Ferdinánd nevezetet, az csakugyan teljes lehetetlenség,

[3] A rövid izenetet l.: *Iratok.* IV. köt. 236.

[4] A jelentésben Ferdinánd valóban ilyen formában szerepel. A jelentést l.: *Iratok.* IV. köt. 13. kk.

[5] Vö. a 461. old. 3. jegyzetével.

[6] L. előbb, 460. old.

[7] Az I. Ferenc halálát bejelentő márc. 2-i királyi leiratnak mind a bevezetésében, mind aláírásában sorszám nélkül szerepel az új király, Ferdinánd neve. Vö.: *Iratok.* IV. köt. 1. kk.

a küldöttség is, melly hódolatunkat kézhez adá, V-ik Ferdinánd király nevezettel él jelentésében.[8] ezen jelentés elegyülésben felolvastaték[9] s ellene a fő RR közzül ellenvetést senki sem tett volt. Hogy merészelhette tehát a későbbi felirás cortesiáját iró Itélőmester mind ezeknek, s az 1830-ki országos végzésnek ellenére, tudtunk hirünk nélkül, országunk jussai tetemes sérelmével a czimzetet önkényesen megváltoztatni ? a szónok meg nem foghatja, s minden esetre a RR előbi állapodásának megmaradására szavaz. ACZÉL magát az előtte szóllóval hasonló helyzetben lenni vallotta, amennyiben távollétében követtársa (az Aczél megérkeztével néhány hétre hazatért Török, ki e tárgyat inditványba hozta volt) az V-ik Ferdinándra szavazott.[10] De ő nem akarja a csongrádi követ példáját követni, s nehogy ellenkezzék, inkább nem szavaz.

NAGY PÁL : Midőn az idegen, ki dolgainkhoz nem ért, csudálkozik vagy épen nevet, hogy mi a czimzettel vesződünk, és függetlenségünkre nézve fontosb tárgyat nem is ösmerek. Az Austriai Császárság felállítása állásunkra nézve a körülményeket nagyon megváltoztatá. Ha Ő Felsége nem lett volna koronázva, következőleg eddig semmi királyi czimzetet nem használva, most magát 1-ső Ferdinándnak kezdené nevezni, kevésbé aggódhatnánk. de miután magát mielőtt Császár nem volt, egy darabig V-iknek nevezte, most a császárság átvételével nevét egyszerre 1-sőre változtatja, ha mi ebben megnyugodnánk, nyilvános jelét adnánk, hogy Magyarország Austriával összeolvadott s annak tartományává alacsonyult, amit még csak egy magyar lesz a világon, soha el nem ösmérend. Igaz ugyan, hogy a pragmatica sanctio szerint, míg az uralkodóház nem deficiál, ugyanazon egy koronás fő fog hazánkban, s az austriai tartományok felett uralkodni ; de ez minket Austriával össze nem olvaszt, sőt 1791 : 10 t[ör]vényünk nyilván kimondja, miképen a jó szomszédságon kivül semmivel sem tartozunk Austriának[11]. Magára az uralkodásra nézve is veszedelmes lenne az összeolvadás ideája. 1809-ben Napoleon letapodván Austria hatalmát, szándékában volt azt Baváriához csatolni s ettől csak a császári leánnyal kötött házasság mentette meg Austriát.[12] De ha teljesiti szándékát, valjon mi is átmentünk volna e Baváriához ? Korántsem, minket s függetlenségünket biztosítá azon önállás, melly szerint Austriához nem tartozunk, s királyunknak bizonnyal sértetlen maradt volna a magyar Korona. Egyébiránt a szónok nagyon szeretné, ha mielőtt a felirásra válasz nem érkezik, via facti nem léptek volna fel a KK és RR, mert azt a kormányra nézve veszedelmes példának tartja ; amint az ország Rendei is 1811-ben a permutatoria monetanak diaetalis tractatus alatti béhozatalát, s a só árának hasonlóan történt felemeltetését nagyon sajnosan vették.[13] És ha elfogadnák

[8] Vö. előbb, a 496. old. 4. jegyzetével.

[9] A márc. 28-án tartott elegyes ülésben. Naplóját l.: *Jegyzőkönyv.* X. köt. 279.

[10] L. előbb, 458. old.

[11] A tc.-ben a király elismerte, hogy Magyarországot csak az uralkodó személye kapcsolja össze az örökös tartományokkal, ettől eltekintve azonban független ország, amelyet saját törvényei és szokásai szerint, nem pedig más tartományok módjára kell kormányozni.

[12] Az 1809. évi győzelmes hadjáratot követően Napóleon valóban foglalkozott a Habsburg-monarchia felosztásának gondolatával ; terveiről azonban lemondott és a bécsi békében megelégedett Ferenc tartományainak jelentős megcsonkításával. Ezt követően, 1810. ápr. 2-án vette nőül Ferenc leányát, Mária Lujzát.

[13] A rendek 1812. febr. 17-én tiltakoztak az uralkodónál a jan. 4-i rendelet ellen, amely a 30, 15, 6, 3 és 1 krajcáros, fedezet nélküli rézváltópénzt vezette be. Az országgyűlés *Iratai.* 286. kk. — A sóár felemelését bejelentő rendelet ápr. 28-án jelent meg, a rendek máj. 5-én tiltakoztak ellene. L.: Uo. 472. kk., 485. kk.

a fő RR, hogy a czimzetben szám ne használtassék, arra a szónok is reá állana, most kéntelen a RR izenetére szavazni.

Ezeken kivül B. PRÉNYI tekintetbe vévén, hogy a fő RR semmi okát sem adják ellenkezésöknek, sőt a RR izenetét érdemileg tanácskozásba sem vették, csupán annyit kiván feleletül adatni, hogy a felirásnak elfogadása a Rk kivánságát nem hogy gyengitené, sőt erősiti, következőleg minden ok nélkül a fő RR felszóllitásának nem engedhetnek.

Mindezek szavazat által történtek, mellynek egyébiránt resultatuma az lett: hogy a KK és RR 37 voxal 9 ellen előbbi végzésöknél megmaradtak. T. i. Hont és Krassó megyék jelen nem voltak, Pest külön szavazott, Arad v[árme]gye, az Egyházi Rend s a Jászkun kerület nem szavaztak. Baranya, Fejér, Esztergom, Mosony, Árva, Posega, Verőcze (Szalopek) Szerém és Gömör módosításra, a többi 37 megyék pedig megmaradásra voxoltak. Ezek között volt 9 megye azon 20 közül, mellyek május 30-án (lásd 251. szám)[14] országos ülésben a kerületi izenet ellen, s a Personalis módosítására adták voxaikat. Ugymint: Liptó, Győr. Veszprém, Zólyom, Thurócz, Bereg, Mármaros, Csongrád és Horvátország.

c)

Következik:

A *báró Wesselényi* személyében megsértett szóllásszabadság ügye.

Ezek bérekesztésével az elnökség jelenté, hogy a szóllás sora Bihar követét illeti. Egy pár dörgő *halljuk!* után mély csend következék s

BŐTHY felállván, ily értelemben szóll:

„A napirendre tűzött tárgyak befejeztetvén, engedjék a te[kinte]tes RR, hogy küldőimnek sebes postával érkezett utasitását előadhassam egy olly tárgy eránt, melly országszerte ösméretes, hazánk történetiben másolat nélkül áll, személyes létünket bizontalansággal, alkotmányunkat s ősi szabadságunkat veszéllyel fenyegeti.

1834 december hónapban Szathmár vármegyének az úrbéri V-ik t. cz. iránt követjei számára utasitást készitő közgyűlésében közönségesen tisztelt kedves hazánkfia, báró Wesselényi Miklós *(Hangos éljen! !)* a minden magyar nemest megillető törvényes szabadság szerint, hazafiui lélekkel, szabadon elmélkedett egy olyan tárgy felett, melly különféle hányattatások között már akkoron két esztendők óta foglalatoskodtatá az ország Rendeit.[15] A gyülés bérekeszteték anélkül, hogy beszédje, vagy annak akár melly kifejezése

[14] L. előbb, 460. kk.

[15] Wesselényi elmondott beszédére l. a 336. old. 5. jegyzetét és Dubraviczky ápr. 9-i indítványát. (326. kk.) — *Pompéry Aurél* a birtokában levő hiteles feljegyzések alapján elmondja, hogy Wesselényi beszédében szerepelt ez a mondat is: „A kormány a köznépet terhelő ocsmány képére parasztvédői és köznépoltalmazói álarcot tett fel, de amely alatt szivja ő annak egyfelől zsirját." Amikor Uray másodalispán ezért szavai visszavonását követelte, Wesselényi így folytatta: „Nem háritom én a parasztság zsirja szivását egyedül a kormányra; szivatik az máskép is, szivjuk azt mi is, s abból élünk, de ki tagadhatja, hogy a kormány is nem szivta volna és nem szivná? Hát a milliomokra menő adó, melyet a fizetni alig tudó szegénységnek valóban csontja velejéből kell kisajtolni? Hát a milliókat felülhaladó élésadásbeli vesztesége azon parasztságnak, mely oly gyakran küzködik éhséggel? Hát gyermekeiknek életjük, kik a kormány parancsára fogatnak katonáknak? Mindez nem zsirja-e a parasztságnak és nem szivatott-e?" (Pompéry A., *Kossuth Lajos 1837/39-iki hűtlenségi perének története, kapcsolatban Wesselényi Miklós báró hűtlenségi és az ifjak felségsértési perének történetével.* Bp. 1913, 41. kk.)

miatt ott, hol az ilyesek feletti birálatnak egyedüli helye s ideje van, megbüntettetett, vagy büntetési vád alá vonatni méltónak itéltetett volna, és ámbár ezek szerint elmélkedéseért többé felelettel széles e világon senkinek nem tartozhatik, mégis a királyi ügyek igazgatója által törvényeinknek, s a szóllás szabadsága nemzeti jusának tetemes sérelmével azon közgyülésbeni beszédjeért hütelenségi perbe vonatott, s életre halálra, jószáginak elvesztésére kerestetik.[16]

Te[kinte]tes RR! Ha végig tekintünk alkotmányunkon s nemzetünk constitutionalis életén, lehetetlen nem éreznünk, hogy annak állandóságaért semmi sem kezeskedik annyira, mint a szabad szóllás nemzeti jusa. Nem szükség ez állitásom bizonyitása végett az újon támadott szabad nemzetek alkotványira térnem, nem szükség a constitutionalis Európa példájával bizonyitanom, mint keresik s lelik azon nemzetek a szóllás szabadságban alkotmányos lételök őrjét s védangyalát, mint tarttatik ezen kincs az alkotmányi rendszer első természetes feltételének ; elég alapra találok én saját törvénykönyvünkben, mellyek kételkednünk nem engednek, miként bocsájtották örökségül reánk őseink a szabad szóllás nemzeti kincsét oly kötelességgel, hogy sértetlen épségben adjuk át maradékinknak a híven megőrzöttet, mellyet megcsonkítani nincs hatalmunkban. Az idő haladt, és haladtunk mi is az alkotmányos élet fejleményiben, s a kormány irigy szemmel tekinté haladásunkat a pályán, mellyen ha visszasodródunk, felemelkednünk többé nem lehet. Míg népek és fejedelmek a bizodalomnak — mellynek társaságos szövetkezésinkből hibázni soha sem kellene — kapcsolatában egyesültenek, a hittel erősített diploma elegendő garantiának tartatott ; később az esküvés, a társaságnak eme moralis talpköve többé biztosítást nem nyujtott, s a kormányok korlátlan önkényre vágyó irányzata ellen más kezességekről kezdettek gondoskodni a nemzetek. Ide tartoznak a szabad sajtó, az adónak egyedül a nemzetet illető meghatározása, s a nemzeti őrsereg. Ide csatolták a szóllás szabadságát is, mint első feltételt, melly talán magáért ama három kezességért is kezeskedik. Mi ezen háromnak egyikével sem dicsekedhetünk, mert ámbár az adónak meghatározása országgyülésén kívül nálunk sem történhetik, azt mindazáltal valami nagy kezességnek alig tekinthetnénk, mivel kormányzati rendszerünk ugy hozza magával, hogy ha megtagadnánk is az adót, ez a Status kerekét meg nem akasztaná. De mentől inkább érezzük, hogy a kezességek bősége nélkül szükölködünk, annál inkább kell az egyetlen egyet, legdrágább kincsünket, a szóllás szabadságát őriznünk. És ez az, Te[kinte]tes RR, ami tisztelt hazánkfia, Wesselényi Miklós személyében a kormány által megtámadtaték. De amint az önkénynek és erőszaknak természetében van, ezen első lépésnél meg nem állottak, Már a gyülésben mondott beszéd is olyan, hogy azért a megye Rendeinek nyombani birálatán kivül senkinek többé felelettel nem tartozhatik ; és mégis midőn a kormány ezt megtagadná, egy más olly lépésre is vetemedett, melly a megyék consistentiáját s egész állásunkat roppant veszélyel fenyegeti. Ugyanis a királyi Fiscus Bihar vármegye kebelébe is kiterjesztvén inquisitorius vallatásit, Péchy László táblabíránknak többi közt e kérdést is tétette : „Vallja meg a tanu letett hite után, megkérte e a

[16] Wesselényi ellen már ezt a perbefogást megelőzően Erdélyben is hűtlenségi pert indított a fiscus a viharos országgyűlésen (vö. a 189. old. 11. jegyzetével) tanúsított harcos ellenzéki magatartása miatt, de elsősorban azért, mert kőnyomdát állított fel az országgyűlés naplójának kinyomatására. Vö.: *Pompéry A.*, i. m. 34. kk.

tanút báró W[esselényi] M[iklós], hogy több jóembereivel s barátjaival azon igyekezzék, hogy Bihar vármegye Ravazdy volt követje helyébe Kölcsey Ferencz urat küldje fel ? Ha úgy, mondja meg a tanú körülállásosan, mikép fejezte ki magát ezúttal B. Wesselényi Miklós ?"[17] Ha van dolog, melly a kormány hatása alá egyáltaljában nem tartozhatik, bizonnyal az országgyűlési képviselőnek választása az, aki főképen azért jő ide, hogy gyakran, fájdalom igen gyakran a sérült jussoknak orvoslást eszközöljön, a kormány törvénytelenségei ellen gátat építsen. Hová jutunk Te[kinte]tes RR! ha még a minden nemesnek ezen tiszta jussa is kormányhatás alá vettetik ? ha a bizodalom, mellyel hazafi iránt viseltetik, véteknek fog bélyegeztetni, s inquisitori vallatások tárgyává tétetni ? Jól tudom én, hogy valameddig a kormányzás szó az elnyomással szinte egyértelmű lesz, valameddig a bizodalom szent kötele számkivetve marad nemzet és kormány között, mindég fognak ily fonák eszközök létezni, mellyek az alkotmányos élet fejleményét első csirájában rongálják. De az elnyomás indulata olyasmit nevel, amire tekintve a kormány potenciálját, mellyet a szóllásszabadság megszorítására választott, helyesnek nem nevezhetem, mert bizodalom nélkül mivé leszen ? Bizodalmat pedig e fonák ösvényen magának bizonnyal soha sem teremt. De vétkeznék a Te[kinte]tes RR, vétkeznék az ügy szentsége ellen, ha e tárgy érdeke felett még hosszabban szóllanék, nincs tehát egyéb hátra, mint az : hogy küldőim szándékát s kérelmöket a RR elébe terjesszem : Nem kételkednek ugyan küldőim, hogy azon bírák, kik elébe báró Wesselényi Miklós, s az ő személyében alkotmányunk főkincse, a szóllás szabadsága, életre halálra kerestetve perbe idézteték, bírói törvényes tisztök szerint feloldozandják ; úgy vélekednek mindazáltal küldőim, hogy ha a kormány akkor, midőn a törvényhozó hatalom hason része együtt van, illy törvénytelen lépésekhez nyul, a veszélylyel fenyegetett ügy oltalmát csak az országos RRben találhatni, mert csak ők képesek az önkény hatalma torlásának elébe olly viszont torlást állítani, mellynél fogva a kormány ily borzasztó példák ismételésétől iszonyodni fog. Küldőim tehát eme kormánytettet érzékeny sérelemnek tekintvén, a hazaszeretetnek rokon érzésén alapuló bizodalommal járulnak a Te[kinte]tes RRhez indítványukkal : hogy annak orvoslása, s minden következményinek elenyésztetése végett Ő Felségéhez felirást tenni, s addig is, míg erre kedvező törvényes válasz érkeznék, hazánkat korlátozhatlan szóllás szabadságban, melly nélkül a megyék szebb hatósága örökre eltemetve maradna, fenntartani és világosan kimondani méltóztassanak, hogy a közgyűlésekbeni beszédekért a szóllót csupán azon gyülekezet vonhatván felelet terhére, azután semmi halandónak bírálása alá többé ne tartozhassék.

Bárczay Mihály (Abaúj) úgy vélekedik, hogy az ország Rendeit törvényalkotás végett szabad tanácskozásra összehivni, s a küldőket, kiknek utasitásaik szerint tartoznak honunk javát előmozdítani a követek, szabad szóllásukért mellyet az utasitásadásban gyakorolnak, üldözésbe venni, tökéletes ellentételben áll, s alkotmányunkat gyökerében bántó valóságos sérelem, mellynek orvoslása végett az indítványba hozott felirást pártolni kötelességének ösmeri.

[17] Péchy László bihari táblabírónak egyéb szerepe is volt Wesselényi perbefogásában : ő is részt vett a dec. 9-i szatmári megyegyűlésen, Wesselényi beszédének tartalmát levélben közölte barátjával, Csanády Istvánnal, ez pedig atyjával, Csanády Ferenc bihari főszolgabíróval. Ez az utóbbi levél lett az egyik alapja a Wesselényi ellen indított eljárásnak. Vö.: *Pompéry A.*, i. m. 43.

Brezovay : Minő figyelmet gerjesztett e tárgy Heves Rendeiben ? s mily meleg érzéssel kivánják a megsértett szóllás szabadság sértetlen épségébe vissza helyheztetni ? elegendőn bizonyítja azon tettök, melly szerint nem csak követjeiket utasitással felruházni, hanem minden törvényhatóságokat is rokon indulatú törvényes munkálódásra felszóllitani siettek. A szónok általános vezérelvűl szükségesnek látja előrebocsájtani, miképen ő olly értelemben veszi a bihari inditványt, hogy az egyedül a szóllás szabadsága fenntartására van intézve. S ennek előrebocsátásával megjegyzi, hogy valamint szabályos törvényeink vannak a hűtlenség vétke büntetéséről úgy a szóllás szabadságát biztosító törvények sem hibáznak, és azok sem, mellyek az e részbeni visszaélés büntetését s annak útját módját elhatározzák. A mikből is természetesen következik, hogy minden, ami ezen törvények értelme ellen történik, valóságos sérelem. A szónoknak utasítása tehát ezekben határoztatik : 1.) Hogy hivatalos tudomást szerezvén magának arról, miképen báró Wesselényi Miklós egyedül a szathmári gyűlésen mondott beszédjéért van hűtlenséget bosszuló perbe idézve, az ennek mint valóságos sérelemnek orvoslására intézett felírást pártolja. Nem szerezhet pedig hivatalosabb tudomást magának, mint midőn a dolog mibenlétét itt a RRktől hallja, a felírást pártolja. 2.) Hogy ha igaz az, hogy a királyi Fiscus, elmellőzvén a megye protocollumát, melly a gyülési történetek felőli tudomásnak egyedüli törvényes kutfeje, magános vallatásokhoz nyult : ezt is sérelemnek tekintse. Itt is positivus tudomást nyújt a bihari követ előadása, ki egy pontot magából a vallatásból felolvasott. És igy ezen sérelmet is a RR figyelmébe ajánlja. 3.) Hogy a büntető törvények sorában,[18] a felségsértés, vagyis perduellio, és hűtlenség felől oly világos törvény alkottassék, hogy az semmi kétséget vagy balmagyarázatot ne szenvedhessen. Mire nézve a RR pártolását most előre is kikéri.

Aczél előrebocsájtja, hogy a szóllás szabadságának, mint alkotványunk őrjének, a törvényes határok közötti fenntartását ő is kötelességének ösmeri, de nincs meggyőződve, hogy amiket Bihar követe a RR elébe feladott, azok a szóllás szabadságát sértenék vagy veszélyeztetnék. (Itt az auditoriumban némi zúgás keveredvén, a szólló követ azokat megleczkézi, s azután folytatja beszédjét.) Tagadhatlan axiomának vallja, hogy ha valamelly beszéd által a közrend és csendesség nem háborgattatik, azt korlátozni nem lehet ; de valjon ilyes volt-e a szóban forgó beszéd ? s nem háborgattatott e általa a közcsend ? azt a szónok — hivatalos adatjai nem lévén — teljességgel nem tudja. Azonban ha igaz az, hogy a megye Rendeinek jusok van tilalmas kifejezésekért fiscalis, vagy épen criminalis actiót is rendelni : hát a törvények teljesítésére ügyelni tartozó végrehajtó hatalomnak, hogy ne legyen jussa minden embert, ki a törvény ellen törekszik, büntetés alá vonni ? Ez bizonnyal kötelességében áll a kormánynak, s méginkább kötelessége felügyelni, hogy az alkotmány senki által meg ne sérttessék. Ha a királyi Fiscus látja, hogy az alkotmány sértve van s törvényhez folyamodik, ez által a szóllás szabadsága még nincs megsértve, mert törvényes biró előtt van a dolog, pedig nem gondolná hogy a KK és RR egy constitutionalis főtörvényszék felől azon bizodalmatlanságot táplálnák, hogy az törvény ellen itélhet. Míg tehát kezénél elegendő adatok nem lesznek, vagy míg az ítélet ellen maga a sértett fél nem panaszkodik, Bihar követének javaslatát annyival kevésbé pártolhatja, mivel bármennyire

[18] A jogügyi munkálat IV. része tartalmazza a büntetőjogi javaslatokat. *(Codex de delictis eorumque poenis.)*

tisztelje is minden megyének inditványi jussát, mindazáltal úgy vélekedik, hogy ha van a dologban sérelem ; annak bépanaszlása tulajdonkép Szathmár vármegyét illetné ; vagy pedig azon kérelmi jusnál fogva, melly hazánk minden polgárának tulajdona, magának B. Wesselényinek kellett volna ide folyamodnia, nem pedig harmadik kéz által történni az inditványnak.

Dubraviczky felfogván Arad követének azon mondását, hogy ha a közhelyen tartott beszéddel a közcsend megháborittatik, a kormánynak kötelességében áll azt megboszulni, kérdi : valjon ha ez úgy volna is, amint állittatik, lehet e báró Wesselényi Miklós beszédjéről mondani, hogy az a közcsendet felháborította ? Bizonyosan nem, mert köztudomásunkra van, hogy az minden következés nélkül maradott. Ezt előre bocsájtva, hogy a vármegyék municipiumai tartják fel alkotványunkat, azt reménli, tagadni senki sem fogja. Már pedig ezen municipalitásnak természete hozza magával, hogy a köztanácskozásokban kiki szabadon résztvehessen. Óhajtandó ugyan, hogy ezen jusnak gyakorlatában az illő mérséklés soha meg ne sértetnék, de gondos eleink minden esetre a történhető kicsapongások megfenyítéséről is gondoskodtanak. Ide tartozók az 1723 : 56, 57, 58.[19] s más törvényczikkelyek, mellyeknek foglalatját, a hütlenség vétkéről szolló 1723 : 9. t. czikkellyel[20] egybevetve, a szónok merőben tagadja, hogy törvényes helyütt törvényes tárgyról tartott beszédért valakit hűtelenségi perbe vonni lehessen. Ezek szerint tehát b. Wesselényi Miklós esetét Pest vármegye Rendei szintén sérelemnek veszik, s amint már másizben is kijelentette : Ő Felségéhez különösen e végre utasítandó küldöttség által kivánnák az orvoslást eszközöltetni,[21] Megfelelnénk ekép a tárgy fontos voltának, bizodalmat mutatnánk a kormány eránt, s legjobb reménnyel lehetnénk, hogy a sérelmes történet minden következmény nélkül elenyésztetik. Ami végre Bihar követe előadásának másik részét illeti, mellyben a szóllás szabadságának fenntartásáról addig is intézkedést kiván : a szónok megvallja, hogy ezt feleslegesnek találná. A jus szent és tagadhatatlan, élünk vele itt, és élnek vele a megyék gyűlései. A határ pedig, meddig a szóllás szabadsága terjedhet, kinek kinek önkeblében van. Ezt szükségesnek tartá megjegyezni ; a sérelem orvoslását egyébiránt az előadott uton eszközöltetni kivánja.

Szirmaynak utasítása van ugyan, hogy mellesleges tárgyakba ne bocsájtkozzék,[22] ezt mindazáltal olyannak nézi, melly nemcsak a küldői által folyvást elintéztetni óhajtott Rendszeres Munkálatokba, de hazánk egész alkotmányába mélyen belevág ; mert ha már oly tárgynál is, minő az urbéri V-ik t. cz., ily terrorismussal lép fel a kormány a vélemények szabad kijelentése ellen,

[19] Az 1723 : 56. tc. a főispánnak a megyében való lakásáról és a háromévenkénti megyei tisztújítás lebonyolításáról intézkedett, az 1723 : 57. tc. a megyei törvényszéken és megyegyűlésen előforduló széksértés azonnali megbüntetését és a bírság összegét írta elő, az 1723 : 58. tc. a megyegyűlések megtartásának formaságairól szól.

[20] Az idézett tc. a hűtlenség eseteire vonatkozó korábbi törvényeket erősíti meg, továbbá ide sorolja még a közokirathamisitást, hamis pénzverést, az ország békéjének megzavaróit, a nyilvános eretnekeket, a végvárak feladóit, az ellenség segitőit, a török területről hozzánk menekültek zaklatóit, az arany és ezüst kicsempészőit stb.

[21] Az ápr. 9-i kerületi ülésben javasolta Dubraviczky Pest megye megbízásából, hogy Wesselényi perbefogása miatt az országgyűlés küldöttséget indítson a királyhoz. A rendek akkor úgy határoztak, hogy az ügyet a per megkezdésének időpontjáig függőben hagyják. (L. előbb, 326. kk.)

[22] Az ezzel az állásponttal kapcsolatos elvi döntés vitáit és kimondását l. előbb, 177. kk.

mit lehet majd azon tárgyaknál várni, hol az udvari érdekek közvetetlenül érintésbe jönnek? Halgattassék el az első törvénytelen lépés, s a kormány folytatni fogja a terrorismus ösvényét minden szabad szónak elnyomására. Szabad szóllás nélkül pedig a Rendszeres Munkálatokhoz hasztalan fogunk. Ezek szerint szent kötelességének ösmeri a bihari indítványt valóságos sérelemképp pártolni.

Borcsiczky voxát hasonló értelemben mind a bihari, mind a hevesi indítványok pártolására adván, némelly itt hallottakat hallgatással el nem mellőzhet: Azt mondá Arad követe, hogy ha magoknak a törvényhatóságoknak is van jussok azt, aki beszédjében a törvény engedte határokon túllép, megbüntetni, ezen just még kevésbé lehet a kormánytól megtagadni. Ugy de épen mivel törvényeink világosan elhatározták, mik légyenek az esetek, mellyekben a büntetés hatalma magokat a törvényhatóságokat illeti.[23] s viszont mellyekért a kir. Fiscusnak biróhoz folyamodni szabad, a kormány mindég menthetetlen törvénytelenséget követ el, valahányszor azt, ami a megyék büntető hatalmára tartoznék, onnan elvonja, sőt ami több, a hazának egy szabad polgárát olly beszédért, mellyet a törvényes birálatra egyedül felhatalmazott megyei gyűlés büntetésre méltónak nem talált, hűtelenségi perbe vonczolja. Ha olly igen kedves Arad követe előtt azon thesis, hogy a kormány tartozik a törvény teljesitésére ügyelni, kéntelen lesz azt is megengedni, hogy ha Szathmár vármegye olyasmit mulatott el, ami törvényes kötelessége lett volna, a kormány magát a megyét tartoznék feleletre vonni, nem pedig Wesselényit üldözni, mert ő amint kilépett a gyülésteremből, többé büntetés alá nem vonattathatik ép azon törvények szerint, mellyeknek fenntartása a végrehajtó hatalomnak kötelességében áll. Igaz ugyan, hogy a kir. Fiscus törvény értelmében perbe idézhet, de csak a törvény értelmében, s nem önkényesen; mert hazánk szabad polgárinak személyét törvénytelenül háborgatni nem szabad, s ez ellen a sok hurczoltatás utáni feloldozó itélet nem orvoslás. Vagy talán irigylendő helyzet, a feloldozás reménységében nota alatt nyögni? Absolváltassék bár Wesselényi Miklós, mellyik Isten téríti vissza nyugtalanságait, az üldöztetésnek keserű érzelmét, költségeit, fáradságait, s ezernyi hátramaradásait? Sőt, ha 30—40 követet sorba actióznak, kinek lesz az absolutio vártában a követséghez nagy kedve? De ha azt mondja Arad követe: lehet bizodalmunk a királyi Tábla iránt!! A bizodalom szép Isten ajándéka. A szónok is tiszteli a királyi Táblát, de függetlensége felől, tetleges dolgoknál fogva, kételkedhetik. Volt eset, midőn ob violatum salvum conductum, egy embert az ország Rendei actio alá vétetni parancsoltak; a Cancellaria eltiltotta a királyi Táblát, hogy itéletet hozni ne merészeljen.[24] Ő némán engedelmeskedett, s független törvényszék e ez? nincs-e a kormány befolyásának alája vetve? Valóban, amelly törvényszékben csak annyi lélek van, hogy itélni mer, ha egy simplex decretum által az ítélet tételtől eltiltatik, az kész lesz ugy itélni, amint szintén egy simplex decretum-

[23] A széksértés büntetéséről szóló 1723 : 57. tc. a *Hármaskönyv* II. részének 69. és 72. címjét, az 1635 : 89. és 1649 : 94. tc.-t említi meg. A két utóbbi lényegében a Hármaskönyv rendelkezését újítja meg.

[24] Az országos ülésben jún. 22-én mondott beszédében Borcsiczky újból említést tett erről az esetről s azt mondta, hogy a szereplő Troyer Lipót volt. (*Jegyzőkönyv.* X. köt. 461.) Troyer Lipót viszont nem szerepel az 1811/12-es országgyűlésen: 1807-ben volt a pozsonyi prépost helyett ablegatus absentium. Az elmondott esetnek azonban nincs nyoma sem az országgyűlés naplóiban, sem az aktákban.

mal reá parancsolnak, s ezen gyönyörű függetlenség a szónokban legalább nem nagy bizodalmat képes ébreszteni. Végre még azon ellenvetésre, hogy ha van is sérelem a dologban, az nem Bihart illeti, s hogy adatok nélkül hozzá nem szólhatunk : válaszul azon alkotványos elvhez ragaszkodik, hogy akármelly törvény sértessék is meg, az az egész országnak közönséges sérelme, a megyék indítványi joga pedig korlátot nem szenved ; s hogy egy megye és követ hiteles jelentésénél ünnepélyesb adatot kivánnunk sem lehet.

(A nagyon érdekes tárgybani vitatások többi része, s a közt Deáknak czáfolhatlan logicájú beszéde következni fog.[25])

Vitatás végével a RR kétszer szavaztak. 1-ör e kérdésre : Kivánnak e a RR felirást tenni vagy sem ? A végzés 35 megye s a Jászkun Kerület szavával 11 megye s a Clerus ellen igenre dőlt. — 2-ik kérdés : Sérelemkép történjék e a felírás ? (Ezt leginkább Ragályi ellenzé.) 31 megye voxával 13 ellen ez is igenre határoztatott.

256.

1835. junius 16, 17, 18, 19, 20.

Foglalat : A Wesselényi személyében megsértett szóllásszabadság feletti vitatások folytatása.

Pozsony, junius 20-án, 1835.

Azok után, kiknek június 16-án a szóllás szabadsága ügyében mondott beszédjeiket utóbbi levelemben közlöttem,

Deák szóllott, amennyire elmélkedése fonalát felfogni képes valék, ily értelemben : Már Bihar követe megmondotta, hogy hazánk alkotmányos lételének egyik fő kincse a szóllás szabadsága, s talán egyetlen egy, melly őrje lehet nemzeti szabadságunknak. Osztozom én ezen véleményben, de hozzáteszem, hogy van még egy, mellyhez hasonlóval Európa legszabadabb nemzetei sem dicsekedhetnek, s ezen megbecsülhetetlen kincs : a megyei municipium, hol nemcsak a közigazgatás minden tárgyai, a törvények teljesítése s minden önkényes sértéstőli megóvása, de maga a törvényhozás is a nemzet törvényesen egybegyűlő tagjainak szabad tanácskozása alá tartozik. Ezen municipiumok állanak őrt dönthetetlen moralis erővel alkotmányunkért, innen forrásoznak s oda térnek vissza gyakorlatilag a nemzetnek minden jusai, s törvényhozási hatóságunk is innen ered, ezen alapul. Szóval a megyei municipium azon institutio, mellynél fogva mindazok, kik az alkotványos jusok osztályosai, szabad tanácskozásukban úgy a közigazgatásba, mint a törvényhozásban személyes, és közvetlen részvételt gyakorolhatnak. Érezték Európa constitutionalis népei ama garantiát, melly a nemzetnek ezen közvetlen részvételében feküszik, és érezték az institutio szükségét, melly annak szabad gyakorlatát biztositaná. Ezen szükséget pótolgatja Angliában a nép gyülekezetek alkotványos szabadsága, mellyet az angol nemzet mindenkoron olly féltékenyen őrzött volt, s Francziaországban, az annyiszor megtámadott, s annyi phasisokon keresztülment associatio jusa, mellyet leginkább törekedett a kormány korlátozni mindannyiszor, valahányszor önkényt akart gyakorolni a

[25] A vita folytatásának ismertetését l. a következő szám alatt.

nemzeten. Minékünk nincs ily mesterkélt dolgokra szükségünk, miután a megyék gyüléseiben az adminisztrativus tárgyak is előleges megfontolás alá vétetnek, s a törvényhozásra is nemcsak követek választatnak, sőt az ezekre nézve kötelező utasitások is ott készülnek. De épen mivel ily széles kiterjedésű, ily fontos feladása van az alkotványunkkal lényegesen összeszőtt megyei gyüléseknek, magában érthető, miképen a szabad szóllás legelső, s nélkülözhetlen feltételök, melly nélkül a megyék haszontalan franczia praefecturákká,[1] vagy vak engedelmességhez szoktatott Kreishauptmanságokká[2] változnának. Igen is, Te[kinte]tes RR, ha mi magunk is itt a törvényhozásban, szabad alkotványos nemzet képviselőihez illőleg, csak a szabad szóllás oltalma alatt felelhetünk meg hivattatásunknak, talán méginkább kell a szóllás szabadságát a megyék gyüléseire nézve védenünk, mert hiszen kik gyűlnek ott össze általlában szólva nyilvános tanácskozásra ? Nem a diplomaticus élet szövevényeivel megbarátkozott s minden szótagot csak gondos latolgatás után ejtő diplomaták, hanem azon ép értelmű fiai a hazának, kik a földmivelésnek békés foglalatosságai mellől jőnek össze alkottmányunk moralis oltalmára, constitutionalis jusaik gyakorlatára, kiknek midőn a szabad szóllás palladiumának megszokott oltalmára támaszkodva a közdolgokhoz élénk részvéttel szóllanak, férfias egyenességgel párosított őszinte érzés adja a szót szájokra, s kivánni lehet e, hogy az érzés adottat, mielőtt buzgó tanácskozások közben kimondanák, a diplomatica mérlegén pontosan fellatolgassák ? Ezt kivánni annyit tenne, mint a nemzet érzelmeinek őszinte nyilatkozását éltető gyökerében elmetszeni. — Ezek azonban mindenki előtt ösmeretes általános tekintetek, s miután mi nem tulajdonossai, hanem őrjei vagyunk a szabad szóllásnak, nem az a kérdés, akarjuk e azt védeni ? mert hiszen ez legszentebb természeti kötelességünk, hanem csak az : valjon a feladott eset sértése e a szabad szóllásnak ? S itt alkalmazva kell ugyan szóllanom, nem tekintem azonban Báró Wesselényi személyét, hanem azt, hogy a szó szabadságának nemzeti jussa országunk egyik polgárának személyében megsértetett.

Midőn 1807-ben Báró Vay Miklós generális a főrendi táblánál mondott beszédjéért nemcsak királyi neheztelést szenvedett, hanem díszjeleitől s tisztjétől is megfosztatott, ámbár ugyan mindezekbe csaknem nyomban viszahelyezteték, s igy reá nézve a sérelem megorvosoltaték,[3] a KK és RR

[1] A prefektúrák (préfectures) a magyar megyéknek megfelelő, francia département-ok legfőbb közigazgatási hatóságai. Élükön a préfet-ek állanak. A szónok arra utal, hogy a francia közigazgatási rendszert Napóleon reformjai óta a teljes központosítás és az önkormányzat csaknem teljes hiánya jellemzi.

[2] A Kreis-rendszert s vele a területi önkormányzatok teljes felszámolását és a politikai-közigazgatási centralizációt először a leigázott Csehországban, a XVII. század folyamán építette ki a bécsi abszolutizmus. Mária Terézia 1747-i közigazgatási reformja után az osztrák tartományokban, 1772 után pedig Galíciában is bevezették. A helyi kormányzat szerve a Kreisamt, élén a Kreishauptmannal, aki a tartományi Guberniumon keresztül a központból kapja utasításait és csak a központnak felelős. Később, a negyvenes évek folyamán az ellenzék szóhasználatában a Kreishauptmannschaft a megyei önkormányzat megfojtására bevezetett adminisztrátori rendszert jelentette.

[3] Vay Miklós báró a felső tábla 1807. júl. 27-i ülésén ellenezte a kormány által kívánt önkéntes subsidium megajánlását s a Lajosok Franciaországát hozva fel példának, aggodalmát fejezte ki, hogy Magyarországon is a hivatalok vásárlása következhet be. Ferenc király bizalmas tanácsadója, Baldacci tanácsára Vayt aug. 5-én megfosztotta tábornoki rangjától, József nádor közbenjárására azonban, aki a szólásszabadság korlátozásától az országgyűlés tárgyalásainak eredményességét féltette, rendelkezését hamarosan visszavonta.

mindazáltal izenetet küldének a fő RRhez, mellyben (Actorum 1807. pag. 370. sessione 45.) ezeket mondják többek között : *Si Regnicolae propter dicta in publica sessione prolata indignationem Regiam incurrerint, libertatem votorum in discrimen coniectum iri certum est.*[4] Ezt mondották az 1807-i KK és RR a királyi neheztelésről, s mi nem fogunk e hasonlót mondani, midőn a hazának egy szabad polgára köztanácskozásban mondott beszédjéért fő- és jószágvesztéssel büntetendő hűtlenség vádjával terheltetve pörbe vonatik ? És ámbár már báró Vay Miklósnak sérelme akkoron orvosolva volt, amint az izenetnek ezen szavaiból kitetszik : *Suam Ma[tiesta]tem illatum vulnus per Generalis B. Nicolai Vay in integrum restitutionem, resanatum ivisse,*[5] mégis a szóllás szabadságának teljes biztosítása tekintetéből a KK és RR kérdést tevének a fő RRnél, ha valjon ezen izenet szerint felirás készittessék é, vagy a főherczeg nádor, ki az ügyben már úgy is közbenjáró vala, ezen aggodalomnak ismét Ő Felsége elébe terjesztésére megkérettessék. Melly kérdésre a fő RR (Diar, 1807. pag. 318. sessione 45.) ezeket válaszoltaták : „Mivel pedig a dolog már azon karban van, hogy ő Cs. Kir. Főherczegsége azt szivére veszi, jelenti azt is, hogy midőn ezen dolgot Ő Felsége elébe terjesztette, méltóztatott magát kinyilatkoztatni, hogy sohasem akart, nem is akar valami olyast rendelni, melly által az országgyülésén kimondandó voksok szabadsága legkisebben is megszorittatnék. Nyugodt elmével lehetnek tehát az Ország Rendei."[6] — De mondhatná talán valaki, hogy ez a dietalis szabad szóllásról lévén állítva, a megyei gyülésekre nem alkalmazható. Az ezekbeni szabad szóllás azonban még fontosabb tekintetet érdemel, mert ott készülvén az utasítások, s mi azoknak teljesítésével tartozván, a mi szabad szóllásunk csak a megyékbeni szabad szóllásnak lehet resultátuma, s ott azon felül még a törvényes és adminisztrativus tárgyak is első szóba vétetnek. — Midőn azonban őseink országgyűlésén a szóllás szabadságának biztosításáról azáltal gondoskodtanak, hogy annak sértése mint *violatio salvi conductus* először nota büntetése alá tartozott, ami aztán 1723-ban megváltoztaték,[7] — egyszersmind a megyék gyüléseire nézve is fenyitéket rendeltek, melly a szabad szóllás törvényszabta határain túllépőt büntesse, ugy mindazáltal hogy a buzgó tanácskozás közben mondott szó miatti felelet terhe a hon polgárait egész életekön keresztül aggasztó bizontalanságba ne tartsa, s házi körükbe vissza ne kisérje, mert ebből magának a szabad szónak lenyomása következhetnék. A széksértést állitották tehát fel büntetésül. Erről a Hármaskönyv 2-ik része 69-ik czimje azt mondja, *quod propter illicta verba committi soleat violatio sedis Iudiciariae,*[8] az 1625 : 62. azt mondja : *severissime sancitur, ut nullae contumeliae in loco publici consessus admittantur, et siquid eiusmodi perpetraretur, persona delinquens*

[4] „. . . profecto si delationibus incusato non audito, expositione non investigata fides adhiberetur, si regnicolae propter dicta in publica sessione prolata indignationem Regiam incurrerint, libertatem votorum in discrimen coniectum iri SS et OO dolebant". (Az 1807-i országgyűlés *Irásai [Acta]*, 370.)

[5] A rendek a már lezárt ügy tanulságaként arra akarták megkérni a királyt, hogy „. . . dignetur periculosum hominum genus delatores . . . ad mentem etiam articuli 5 : 1805. coercere, castigare et ab accessu throni sui Regii in perpetuum arcere". Az országgyűlés *Irásai*. 370.

[6] A szónok szószerint idézi a szept. 29-i országos ülésben megjelent főrendi küldöttség vezetőjének szóbeli válaszát. Az országgyűlés *Jegyzőkönyve*. 318. kk.

[7] Vö. előbb, az 502. old. 19. jegyzetével.

[8] . . . . quae propter illicita verba in sede prolata, vel dehonestationem in sede ipsa existentium committi solet . . ."

statim citetur ac iudicium de illo celebretur,[9] az 1723 : 57, czikely pedig ezen törvényeket megerősitvén, a széksértésről büntetést a megyék gyűléseire is kiterjeszti, azon hozzá tétellel, *ut stante eadem congregatione infligatur.*[10] A gyűléseken mondott *illicitus* szavakért tehát nem fiscalis vagy criminalis, vagy más büntetésnek, hanem csak ezen itt kiszabott útnak s fenyítéknek van helye. Nem is lehet mondani, hogy ezen büntetés némelly esetekben csekély, s nincsen arány súlyban a bűnnel. Mert constitutionalis országban törvénynek kell uralkodnia. Ha igaz tehát és való azon ellenvetés, az csak annyit mutat, hogy a törvény hijános. Ám segitsen hát rajta a törvényhozás, hozzon más, hozzon czélirányosb törvényt, de míg ez nem történik, addig a fennállót megtörni, s a törvényszabta fenyítéknek helyébe előre nem is gondolhatott önkényes terheltetést állítani sem nekünk, sem a kormánynak nem szabad. És ami azt illeti, hogy a törvényes büntetés nincsen mérsékelve a bűnhöz, ezen okoskodást igen könnyen meg lehet fordítani. Mert azért, hogy valaki a tanácskozási meleg részvét buzgósága közben szabadon, bár keményen szólott is, mérsékelt büntetés e a *nota infidelitatis* büntetése, melly élet és jószág vesztésében áll? Olly büntetés ez, mellynél már nagyobb nem lehet, melly csupán a társaságot nyilvános veszéllybe borító nagy vétkes tetteket sújthatja, s gondos őseink által semmi kétséget nem szenvedhető igen világos törvények által csak ezekre is szabatott. Igy az 1-ő rész 13. czimje 5-ik §-a notoriusnak mondja azt. *qui contra statum publicum regni huius ex eoque in despectum dignitatis Regiae contumaciter semet erigit,*[11] az 1-ő rész 14-ik czimje 2-ik §-sa[12] s az 1723 : 9-ik cz[ikkely] szintén 2-ik §.[13] hasonlókép *evidenter semet contra statum publicum Regis et Regni erigentes et opponentes* kifejezéssel él. — Már az ép értelem nevében kérdek én akárkit, az : hogy a gyülésen valaki bár ha keményen, bár ha *illicite* szóll is, *evidens erectio* e az *contra statum publicum?* Hiszen maga ezen szó : *semet erigere,* mégpedig *evidenter et contumaciter erigere,* nem szót, hanem tettet, valóságos cselekvést kiván! Aztán ha a gyülésekbeni szóért törvényeink jelen állásában más büntetésnek is lehet helye, mint a széksértésnek, mellyet a törvény e végre kirendelt, hol lesz a határ, melly kiszabja, meddig terjeszkedhetünk a szóllásban anélkül hogy violatio sedis, meddig anélkül hogy fiscalis vagy criminalis actio, vagy nota alá essünk? Ha ma hűtlenség vétkét követi el, aki azt mondja hogy *a kormány levette dlorczáját* s a t., ki áll jót érette, ha nem lesz e holnap nota azt mondani : „a kormánynak ezen tette törvénytelen", holnapután : „hogy el nem fogadható". Ezen kétséges helyzet lesz e a személy biztossága constitutionalis országban? Csalfa, csalogató biztosság, melly a törvényben hivőt vesztőhelyre vezeti s így senki nem fogna többé szabadon szólhatni, mert a szabadság határát nem ösmerhetné. Hasonlítana így helyzetünk azon utaséra, ki bizodalmasan lép fel a pallóra, mellyet avégre hiszen felüttetve lenni, hogy a vándort

[9] A tc. 1. és 2. §-a szerint „severissime sancitur, ut nullae contumeliae, manuum iniectiones in loco publici consessus et diaetali admittantur, si quid autem eiusmodi perpetraretur : persona delinquens statim citeur ac iudicium de illo celebretur, irremissibiliterque castigetur".

[10] Vö. előbb, az 502. old. 19. jegyzetével.

[11] A *Hármaskönyv* I. rész. 13. címje szerint az ilyenek vagyona a koronára száll és újból adományozás alá kerül.

[12] Az idézett helyen a hűtlenség eseteinek sorában második helyen szerepel az, ha valaki „evidenter se erigit et opponit contra statum publicum regis et coronae".

[13] A tc. idézett pontja egyszerűen megismétli a *Hármaskönyv* I. rész 14. cím intézkedését.

biztosan vigye a borzasztó mélység tulsó partjára, de a palló közepén ketté van fűrészelve s a jámbor utazó menthetetlenül oda van. — A fejedelem személye minálunk is úgy, mint másoknál szent és sérthetetlen. Van e részben ugyan törvényhijány, mellyről más alkalommal fogunk szólhatni. De ezen vétket kikerülni könnyű a tanácskozásokban, mert nem kell a fejedelem személyét említeni s minden bizonytalanságnak vége van. De a király személye a kormánytól minden alkotványos országban meg van különböztetve, s ezt minálunk már Verbőczy is megkülönbözteté. A kormánynak említését pedig köztanácskozásinkban mellőzni lehetetlen, s ha ezért hűtlenség vétke súlyával büntetődhetnénk, elvágva lenne a tanácskozás fonala, mert akár adminisztrativus visszaélésekről, akár kormányzási hibákról s törvénysértések orvoslásáról, akár a múlt idő tapasztalásán alapított új törvények alkotásáról van szó, lehetetlen anélkül szóllanunk, hogy a kormányról gyakran szigorún, gyakran élesebben említést ne tennénk. Mindezen előzményeknek végső következménye abban határozódik, hogy a gyűlésekbeni szóllásért nota perbe vonattatni törvény s alkotványos szabadság sérelme nélkül nem lehet. Nem is az itt a sérelem tárgya, hová azt Arad követe vonni akarná, t. i. hogy várjuk be a bíróság ítéletét, s azt igyekezzünk, ha sérelmes leend, orvosolni. Midőn valaki sérelmet terjeszt elő, első kérdésünk : folyamodott e orvoslásért a kormányhoz, mert mi gravement csak a kormány ellen teszünk, s tehetünk. Itt is tehát nem az a sérelem, hogy a bíró itélni fog, hanem az, hogy a kormány gyűlésbeni beszédért hűtelenségi pert kezdetni parancsolt. Mert kezdessék e a per ? ez a biróra nem tartozik, ez egyenesen a kormány tette, s mivel törvénytelen : sérelem is. Pert kezdeni magános, vagy értékbeni dologban kinek kinek, s így a királyi Fiscusnak is szabad, s ily tárgyban bé lehet, sőt kell várni a birónak itéletét. De büntető pernél, publica actio ügyében, másként áll a dolog. Ki merné vitatni, hogy ok és törvény nélkül criminalis actio alá vétetni nem sérelem, mert hiszen ha ártatlan a vádlott fél, sok hurczoltatás után feloldoztatik ? Mindezeknél fogva tehát Bihar követének inditványát pártolva az Ő Felségéhez intézendő felirásban kitétetni vélem, hogy a szóllás szabadsága fő kincsünk, s alkotmányunk alapja. Ez tetemesen megsértetnék, midőn báró Wesselényi Miklós megyei gyűlésen mondott beszédjéért nota perbe vonatott, holott ezek és ezek a törvények, ha túllépett volna is beszédjében a törvényes határokon, más utat s más büntetést rendelnek. Kérjük tehát Ő Felségét, hogy ezen sérelmet a per elenyésztetésével orvosolni, s aggodalmunkat minden következmények megsemmisitésével megszűntetni méltóztassék.

KAJDACSY nyilván és ismételve kimondja ugyan, hogy a kormánynak azon tettét, miszerint hűtelenséget bosszuló pert kezdetni parancsolt, helybehagyni soha nem fogja, mindazáltal azért is, mivel a hűtelenségről szólló törvényeink nagyon hijánosak, de azért is, mert a kormány önkényesen nem büntetett, hanem a törvénykezés rendes útját megtartva, az egész dolgot biró elébe vitte, azt sérelemnek egyátaljában nem veheti. És épen itt találja a legnevezetesebb különbséget a zalai követ által felhozott 1807-ki s a jelen eset között. Amott magát a királyi neheztelést is büntetésnek, következőleg a szabad szó sérelmének tekintették az ország Rendei, mert a kormány b. Vay Miklós generálist méltóságától megfosztván önhatalmával büntette ; itt azt nem cselekedte, hanem megsértetve vélvén magát, törvényes uton indult, s a dolgot biró elébe terjesztette, ki törvényes lélekösmeret szerint tartozik itélni, maga pedig az actio még nem büntetés. Ő különben is a szabad szóllás ügyét Báró Wesselényitől egészen elválasztja, s a felirást annál kevésbé

pártolja, mert Pest vármegye követe azzal támogatván a hűtelenségi kereset helytelenségét, hogy a kérdéses gyülési beszédnek nem volt következése, ezáltal nyilván elösmerné, miképen ha következése lett volna, az actiónak is helye lehetne,[14] azaz hogy csakugyan lehet gyűlésen olyasmit mondani, ami *notae infidelitatis* bűnévé válik, és ha felirást határoznának a RR, kéntelenek volnának ezt benne elösmérni. Egyébiránt is bármi következést szűlne is a felirás; bár a per elenyésztetését vonná is maga után, mégis meglenne a sérelem, mert felirás utján a megtörtént dolog meg nem történtté nem változtathatnék, s mindég fenn maradna a példa, hogy gyülésbeni beszédért notae infidelitatis actio volt rendelve. Van a diplomatiának egy másik útja, melly minden aggodalmat megszűntet anélkül, hogy valaki jusát sértené, vagy kaput nyitna messze vezethető vitatásokra. Ez az út az, mellyet a szólló követ e jelen esetben is követni kivánna, t. i. hogy az 1807-ki példa szerint, a Nádor közbenvetése által Ő Felségétől amnestia kéretnék. (Hangos visszatetszés nyilatkozik.) Az amnestia nem kegyelem actusa, nem büntetés elengedése, sem a bünnek elösmerését, vagy a tett rosszalását magában nem foglalja, hanem tisztán politicai elfelejtés, melly a dolgot meg nem történtté teszi. — Ez a szólló követ véleménye, aki egyebiránt Arad követének azon állitásával, hogy Szathmárnak kellett volna inditványt tenni, egyet nem ért, s Biharnak ugy mint akármelly más megyének inditványi jogát elösmeri.

ZARKA: hogy szabad szóllás nélkül sem képviselőséget, sem polgári alkotmányt képzelni nem lehet, ez sokkal világosabb, mintsem hogy mutogatni kellene. A szóllás szabadsága tehát ha valahol, bizonnyal Magyarországban fő nemzeti kincsnek tekinthető mind azért, mivel a megyei municipalitásban áll alkotmányunknak sark oszlopa, melly szabad szóllás nélkül haszontalan testületté változnék, mind azért is, mivel az irás szabadsága törvényen kivül, s igy törvény ellen az önkénynek korlátozó lánczai alatt nyögvén, a vélemények kicserélése, melly nélkül sem a nemzet akaratja nem nyilatkozhatik, sem a nemzeti élet ösvényén kifejlődés nem gondolható, csupán szóllás által történhetik. E hazában, hol bár nem egyenlő részben osztozott, de csakugyan szép jussaik vannak az alkotmány sánczaiba béfoglalt honpolgároknak, a jussokkali élést biztosítani kelletik. Im az örökös veszteglés hinárjaiban tespedő nevelés silány, férfikorunkban a sajtónak despoticus korlátok alatti nyögése miatt csak nagy erőlködéssel mivelhető az értelmiségnek parlag mezeje, s az alkotmányos jusokkal élésre meghivott nép tudatlan hever, — csak az hibázik még, hogy a szó szabadsága is bilincsekbe fűzessék, s a jövendő kifejlésnek még reménye is veszve van. És bármiként vélekedjék is valaki a közigazgatási és itélő hatalom elkülönözéséről, annyi minden esetre tagadhatatlan, hogy ha a közgyülésekbeni szóllásokért hatalma lesz a kormánynak akárkit büntetésre ragadni, úgy aki meggyőződését követve bátor szóval lép fel honja védelmének ügyében, örökös nyugtalanságban lesz kéntelen életét betölteni, mert soha sem lehet biztos a jövő pillanat felől, ha nem ragadja e ki a kormány családja házi köréből s nem vonczoltatja e olly birósag elébe, mellynek tagjait szintén a kormány, vagyis a vádló fél nevezi. Én ugyan a törvényes igazság nevében reménlem, hogy B. Wesselényi Miklós birái fel fogják őt a méltatlan vád alól menteni, de arról van szó, sértetik e perbevonatala által a szóllás szabadsága? Én azt mondom, hogy igen, s azért egészen osztván Zala követének törvényes szempontból merített észrevételeit, a felirást pártolom.

[14] Vö. Dubraviczky korábbi felszólalásával.

TARNÓCZY: Ha történetből a kormány, mielőtt a kérdésben forgó actiót elrendelte, azon furcsa gondolatra jött volna, hogy akár Baranya követétől,[15] akár tőlem helybehagyást kérjen, én az érdemes követ úrral egyetértettem, s helybehagyásomat megtagadtam volna, de mivel azt a kormány nem cselekedte, s már nem csak az actio elrendeltetett, de a per is folyamatba vétetett, csupán arról lévén szó: kell e ellene repraesentálni, vagy nem? követ úr pedig a felirás ellen szavaz, már e részben vele egyet nem érthetek, s Bihar inditványát pártolom. — Engedjék a Te[kinte]tes RR, hogy a kormány potenciálját követve, voxom támogatására hazánk historiájából nehány gyámokokat meritsek. Tekintvén a régibb időket, azt látom hogy nemzetünk sok olly jussokkal és módokkal birt, mellyek a kormány önkényét korlátozhaták, s a nemzet kivánatait foganatosithaták, ezeket azonban idővel facto elveszté. Im! az Aranybulla ösmeretes záradéka az ellentállás szabadságáról,[16] melly akkori időben, midőn a kormány gyenge, a nemesség pedig hatalmas volt, minden siker nélkül nem szűkölködött, sőt visszaélésekre szolgáltatván alkalmat, a kormány kivánságára eltörültetett s eleink elveszték a resistendi facultast.[17] De kezeinkben volt még az ellentállás hatalmas eszköze, a fegyveres erő, melly engedelemre ritkán vár, s többnyire csak ön akaratjától szokott kérni tanácsot. Ezt kelle tehát a nemzettől elvenni. Megtörtént. A kormány sürgetésére állandó katonaságot rendeltek eleink, s annak tartásáról gondoskodtanak.[18]. De még ez sem volt elég, hibázott a „nervus rerum gerendarum", melly a kormány czéljára fordíttathatnék. És mivel pénz dolgában fösvényebb volt a magyar, mint jussainál, ezt már olly könnyen kapni nem lehetett, s más módról gondoskodtanak. Tudjuk, mikép került a só meghatározásának jussa a kormány kezébe,[19] tudjuk hogy a törvény ellenére a harminczad elrendezése jusát via facti magának tulajdonitván,[20] külső tartományai adójokat leginkább a mi zsebünkből fizetik, és ime pénze is — a magyar status szükségeire igen sok pénze van. Mindezen nyereségek után az intellectualis erő kifejlése veszedelmesnek látszatott: s a gondolkozás szabadságát és tudományt törvény engedelme nélkül bilincsekbe verte, önkényesen hozván bé a censurát,[21] De hiú is lévén a magyar, s a büszkeségre nagyon hajlandó, más segédmódok is activitásba tétettek, mellyekkel a kormány kivántatik előmozdítóit jutalmazni, s másokat költség nélkül magához édesgetni lehetett. Új megkülönböztetések hozattak hát bé, s több hivatalok, mellyek hajdan országgyűlési választás alá tartoztak, nevezetesen a főtörvényszékiek a kormány kinevezésére jutottak. Mi maradt hát még a magyarnak mindezek után?

[15] Vö. Kajdacsy korábbi felszólalásával.

[16] Az *Aranybulla* 31. cikkelyének 2. §-a értelmében a törvénybe foglaltak megszegése esetén a nemeseknek joguk volt arra, hogy hűtlenség vétke nélkül külön-külön és együttvéve ellentmondjanak és ellenálljanak a törvénytelenül cselekvő királynak.

[17] Vö. előbb, a 210. old. 14. jegyzetével.

[18] Vö. a 149. old. 10. jegyzetével.

[19] Az 1791 : 20. tc. kimondta, hogy a só árának felemelését csak az országgyűléssel folytatott tanácskozás alapján rendelheti el a király, gyakorlatban azonban a sóár megállapítása az udvar részéről mindig önkényesen történt és a rendek e tárgybani panasza 1802-től kivétel nélkül minden országgyűlés előleges sérelmei között szerepel. (Az egész kérdés jó összefoglalását adja az országgyűlés kezdetén felterjesztett 7. sz. előleges sérelem, l.: *Iratok*. I. köt. 178. kk.)

[20] A hasonlóan törvénytelen úton keletkezett gyakorlatra l. előbb a 30. sz. országos sérelem tárgyalását, 365. old.

[21] Az ezzel a kérdéssel kapcsolatban megújuló korábbi vitákat l. előbb, 207. kk., 347. kk.

A szabadsága!! S ime már ez is alkalmatlannak látszik, lassan már ez is elnyomatik. Eleintén annak, ki ezen jussával férfiasan élt, csak hivatalt nem adott a kormány, később már egy dorgáló rescriptumot is küldött (halljuk, halljuk!!),[22] utóbb azokat, kik szabadon szólottak, a kormány emberei ahol lehetett municipalitási hivataljoktul meg is fosztották (nevetés), de mivel mind e mellett is találkoznak férfiak, kik a kormány kegyétől függő hivatalra nem vágynak, s azzal hogy viselt hivataluktól megfosztattak, nem sokat gondolnak (éljen! éljen!), a rescriptumot ugyan fájlalták, de mind e mellett tovább is szabadon szóllottak, ha czélt akart érni, már erősb módokrul kellett gondoskodnia ; s ime fejvétellel, jószágvesztéssel fenyegetődzik.!! — Te[kinte]-tes RR! én B. Wesselényi Miklósnak ügyvédje nem vagyok, s nem is az ő magános ügyét védelmezem, hanem a szóllás szabadságát, megmaradott nemzeti jusaink töredékinek legérdekesbikét, S midőn minden egyes küldőimnek azon sérthetetlen jusát, mellyet utasitások adása alkalmával a közgyülésekbeni tanácskozásokban mint kétségtelen törvényhozó gyakorol, minden megszoritástól megmenteni törekszem, mint Barsnak követe legszentebb kötelességemet teljesítem, fenntartani igyekezvén azon just, melly képviselői alkotványunknak, mi szerint mi csak küldőink akaratjának magyarázói vagyunk, valóságos alapja. — Mint mondám tehát, Bihar követének inditványát egész terjedelmében pártolom.

Bőthy : Letettem ama hűséges kezekbe inditványomat, mellyektől, a nemzeti jusok mindenkori hiv oltalmazóitól, nyugodtan várom küldőim akaratja teljesületét. A tárgyhoz tehát nem is fogok szóllani, csak Arad s Baranya követeinek némelly ellenvetésire felelek. — Arad követe előbb megyémnek e tárgyban inditványi jusát kétségbe venni látszatott, utóbb azonban köszönettel veszem hogy elösmeré, de ki is jelentem, hogy azt sem általa, sem más akárki, által korlátoztatni soha sem engedem. Különben is az egész dolog közvetetlen is csakúgy illeti Bihart, mit Szathmárt. Mert a Királyi Fiscus inquisitiója fergetegét reánk is kiterjesztette, s Biharban csakúgy inquirált mint Szathmárban. (A későbbi vitatás alatt B. Prényi viszont ezen ellenvetést ismételvén, Bőthy categorice kijelentette, hogy ha Ugocsa vármegyében a kormány törvénysértést követ el, azt úgy mint ezt nemzeti sérelemnek fogja tekinteni, s az ország Rendei elébe inditványilag feladni szintén el nem mulasztja.) — Ami a királyi Tábla iránti bizodalmat illeti, ha erre nézve nem eléggé fejeztem ki küldőim érzelmét, hogy azt Arad követe voltaképpen megértse, utasitásom szavait felolvasom, mellyek igy szóllanak : „Nem kételkedünk ugyan, sőt erősen hisszük, hogy ha B. Wesselényi Miklós úr ellen csak a fentebb előadottak tanúskodnak, azon esetre ugyanazon egy haza által ápolgatott, ugyanazon egy törvény oltalma alatt élő, ugyanazon egy fejedelmet ismerő birák, kik ő róla ítéletet hozandanak, ezen csak elvetemedett hazafiakat illető kereset alól őtet mint ártatlant bírói szent tisztöknél fogva feloldozandják." Küldőimet tehát a birák iránti bizodalmatlanság vádja nem illetheti, de azért magát a keresetnek törvénytelen elrendelését sérelemnek tartják, s annak orvoslását a birák lélekösméretes eljárásától fel nem

[22] Tarnóczy magáról beszél, ő volt az egyik áldozata a kormány hasonló eljárásának : 1833. dec. 5-i felszólalását a király 1834. jan. elején külön dorgáló leiratban kárhoztatta. A dorgáló leirat az országgyűlésen hosszú, heves vitákra és a főrendekkel folytatott szenvedélyes izenetváltásokra adott alkalmat. Vö.: *Országgyűlési Tudósítások*. II. köt. 535. kk., folyamatosan 1834. máj. 10-ig, amikor a rendek a szólásszabadság érdekében tett ünnepélyes óvással levették napirendről az ügyet.

függeszthetik. Különös figyelmet érdemel e részben az is, hogy ha az eddig sötétség hazájának tartatott Spanyolországból kiküszöbölt inquisitió,[23] melly ekkorig csak bújkálva rágodzott társasági viszonyainkon, felemelt fővel fog meg jelenni közöttünk, atya és fiu, férj és feleség, barát és barát között megszaggattatik a vérnek, szeretetnek, bizodalomnak kötele, s ezernyi darabokra omlik szélt a szerencsétlen nemzet, mellynek egyetértésre olly igen szüksége van. — Baranya Vármegye követe amnestiát emlegetett, s azt politicai elfelejtésnek keresztelé. A keresztelés tisztemhez nem tartozik, amennyiben mindazáltal szükségbeni keresztelés nekem is szabad, én azt, amit ő javallott, kegyelem útjának nevezem, s arra lépni soha sem fogok. Vagy sérelem az, mit a kormány Wesselényi Miklós személyében a szóllás szabadságán elkövetett, vagy nem az. Ha igen, nem a kegyelem útjára való, ha pedig nem, ugy a nemzet képviselőire nem tartozik. — Azt is mondá Baranya követe, hogy ő magát az actiót büntetésnek nem veszi. Az érzés kinek kinek személyétől függ, s e pályán kit kit keblének Istene vezet, érzés felett vele nem harczolhatok. De részemről nem valami túlságos gyengédedségnek jelét adni vélem, midőn kinyilatkoztatom, hogy reám nézve a hűtelenség vádja moralis halál csapáshoz hasonlítana, mert a szűk házi körben is, annál inkább pedig a polgári életben, a hűtelenségnél feketébb vádat nem ösmerek, mellynek bűnjébe esni soha sem fog, ki a polgári élet valódi becsének érzelmére felemelkedett.

Ezekre később KAJDACSY válaszolván ismételé, hogy ő az amnestiát kegyelmnek nem tartja, sem magát az actiót megbüntetésnek nem tekintheti, ámbár utólag kijelenti, miképen a kormánynak ezen tettét helybehagyni soha sem fogja, már csak azért is, mert minden *actio reactiot* okoz. Egyébiránt figyelmezteti a RRket, hogy midőn valaki saját érdekét sértve véli, tetteiben egy kissé könnyen megfelejtkezik. Igy a szóllás szabadságát se mindég maga a kormány igyekezett korlátozni ; magok az Ország rendei is elégtételt sürgettek 1811-ben a Banderiumokról irt munkáért.[24] — Miután BENCSIK is, (ki szintén a felirás ellen szavazott) élénk buzgalommal azt nyilatkoztatá, hogy őtet a hűtelenségi actio a szabad szóllástól elrettenteni soha sem fogja, s bizonságul lefolyt élete példájára is hivatkozott, hogy t. i. az 1823-ki időkben ő is kormány parancsolta inquisitio alatt volt,[25] de azért lelkének meg győződését akkor is férfiasan kimondotta : — ezeket, s Aczélnak az auditorium eránti leczkélgetéseit[26] érdekelve BERNÁTH csudálkozását jelenté, hogy némelly követ urak az auditoriumnak felzudulásáért is panaszkodnak, s azt a szóllás szabadsága sértésének kiáltják, de a pallossal fenyegetést sérelemnek nem tartják. Pedig az auditorium mihamar lecsendesedik, és ismét hallgat, de az a

[23] A spanyol inkvizíciót Bonaparte József király szüntette meg 1808-ban. Napóleon bukása után a visszatért VII. Ferdinánd újból felállította, de az 1820-i forradalom után működése végleg megszűnt.

[24] Piringer M. udvari titkár, majd tanácsos *Ungarns Banderien und desselben gesetzmässige Kriegsverfassung überhaupt* c. (I. köt. 1810, II. köt. 1816) aulikus szellemű munkájának a nemesi alkotmányt bíráló részei nagy vihart keltettek az 1811/12-i országgyűlésen. A rendek a könyv betiltását és a szerző megbüntetését követelték.

[25] Az 1823-i nemzeti ellenállás idején Nyitra megye valóban a legbátrabban helytálló megyék közé tartozott, ezért Eötvös Ignác kir. biztos a tisztikar ellen eljárást indíttatott, sőt egyeseket — köztük Bencsik követtársát, Ocskay Ignácot is — be is börtönöztette. A jelen országgyűlésen azonban ennek ellenére mind Bencsik, mind Ocskay a maradiak táborához tartozott.

[26] Vö. előbb, Aczél felszólalásával.

pallos — — már akármint dicsekedjenek is némellyek aczél melljökkel, annak bizony Horatiusi ércz mellel kell birnia, aki nem pislogó szemmel nézne a csillogó pallos élére. Végre a baranyai követ *reactioját* csak azon esetben látná igazolva lenni, ha a méltatlanul üldözött Báró Wesselényi a királyi Fiscus ellen talio büntetését[27] kérhetné, de ilyesmire nem igen mutat példát a historia, azért csak jobb a sérelmet midőn még orvosolható meggyógyitani, mint a példátlan reactio reménységében az actiót türni.

Pfansmid Bihar követének inditványát két részre osztja: az első a szóllásszabadságnak általános elveit, a másik ezen elveknek Báró Wesselényi Miklós perbe idéztetése által történt sértését illeti. — Az elsőre nézve a szónok is azt tartja, hogy constitutionalis monarchiában azon feltételek között, melylyek az országló szék s a nemzet jusait szükséges súlyegyenben tartják, a legelsőknek egyike, s olyan, melly az egyes tehetségeket a nemzeti pallérozódás közczéljára igazítja. Magához vonzó feladásnak tartja tehát, a szóllás szabadsága becséről nyilatkozó közvélemény haladását követve, független figyelemre venni, miként élnek vele azok, kik a szabad szóllást nagyobb mértékben gyakorolják? s eránta annak birása köréhez, s a nép személyes pallérozottsága fokához mérsékelve véleményeiket közrebocsájtották? S itt ismét két szempont ötlik elő, amint t. i. a dolgot magában, vagy a constitutionalis életre való hatásában tekintjük. Bihar követe ezen utolsó szempontból indulván, a szabad szóllás megszoritásából a constitutionalis életre legszomorúbb következtetéseket húz; a szónok ellenben átallánosan tekintvén, s ellenébe állítván a vele nagyobb mértékben élő tartományokbani mindennapi jeleneteket, azt tapasztalja, miképen arra, hogy ezen szabadság szabad nyomozás utján a civilisationak s a constitutio erősitésének hatalmas emelő rúdja legyen, a szomoru tévelyedések és kicsapongások miatt múlhatlanul szükséges, hogy a szóllás szabadsága önmaga ellen (?!) s az ország lakosai eltévelyedésének következései ellen megoltalmaztassanak. Nem kételkedik, hogy maga az inditványt tévő követ úr is meg fogja engedni, miképen polgári társaságban a határtalan szabadság nemcsak káros, sőt képtelenség is. Ifjuságunkban lépéseinkre szorgosan felvigyázó szüleink s oktatóink társaságában tanulunk szóllani, s ezek őriznek a botlásoktul. Férfikorunkban a haza veszi magára ezen felügyelést, s minden kártékony gondolatok szabad kinyilatkoztatását korlátolja. Bizonyitják ezt a Zalai követ által felhivott törvények, mellyek szóllásszabadságunkat korlátok közé szorították, mellyeken túlhágni tilos, és igy ha mások jusait kényük szerint csipkedve sértjük, széksértésben, ha pedig a királyi méltóság vagy köz rend ellen ingerlő beszéddel törekszünk, hűtlenség büntetésében marasztaltatunk. Nem is osztozik a szólló követ azon véleményben, hogy a gyülésekbeni szó notae per tárgya nem lehet, mert ha ezen szó az 1-ő rész 14-ik czimjébe ütközik,[28] az abban rendelt büntetés alá esik, mire példákat is tudna előhozni. Nem is hiszi, hogy a vélemények közönségessé tételének jusa azt is magában foglalná, hogy másoknak, s igy a kormánynak is többnyire képzelt akaratját hamis színekkel rajzolhassuk, vagy az ország lakosit gyanított veszéllyel ijesztgethessük. Az elsőt mérsékelheti a törvény anélkül hogy eltiltsa, a másikat egyenesen a kormány figyelme alá rendeltetni

[27] A felségsértés büntetéséről intézkedő 1715 : 7. tc. 8. §-a értelmében a hamis vádló „incusato innocente comperto, arbitraria omnino severiori poena, vel secundum circumstantias talionis per idem iudicium . . . affici poterit".

[28] Vö. előbb, az 507. old. 12. jegyzetével.

szükségesnek véli, mert korlátlansága sok veszedelmet szülhetne. Azt sem hallgathatja el, minő villámsebességgel változnak közöttünk a szóllás szabadsága eránt táplált vélemények ; im a beszédek, mellyek e táblának, vagy az auditorium többségének nem tetszenek, zúgással s meg nem hallgatással fogadtatnak anélkül, hogy a szabad szóllás mostani hév védői közül valaki a szólónak pártját fogná. (Sőt igen! — sőt igen!!) Im az állitást most is igazolni akarják! A szónok tehát addig, míg a szóllás szabadságáról szólló törvények ex professo elő nem kerülnek, azokon sem igazítani nem kiván, sem mostani sértésöket át nem láthatja. — Ezután felveszi az inditvány második részét, t. i. B. Wesselényi Miklós perbe idéztetését. Erről állitja, hogy nem tudja miért történt, mert itt sem az actio, sem a per fel nem olvastatott. Hallotta ugyan Bihar követétől, hogy ezen per B. Wesselényinek a szathmári gyülésen tartott beszédjéért indittatott. Nem is kételkedik, hogy ezen beszéd is az actio meritumához tartozik, de azt gondolja, hogy a kir. Fiscusnak vádja bizonyitására más próbáinak is lenni kelletik, — ezt gyanittatja legalább a Kölcsey választása felőli, itt felolvasott kérdőpont,[29] — mellyre nézve azt jegyzi meg, hogy a Fiscus nem a választásra tett felszóllitásban, hanem a kifejezésben, mellyel az történt, keres vádra okot. Egyébiránt az eset taglalásába ereszkedni nem akarván azt tartja, hogy ha csak abban sarkallik a vád, amit Bihar követe felhozott, az actionak nincs helye, de okát sem látja, miért ne lehetne nyugottan bévárni a törvényes biró itéletét ? Az actio vagy törvényes, vagy sem. Ha igen, törvény értelmében lesz az itélet, ha pedig nem, feloldozás következik, és erre a törvényhozás közbenjárása felesleges, hacsak annak nem akarnák példáját adni, hogy kik minden alkalommal védik a törvényszékek függetlenségét, most azt magok sértik. A szónok nem is tart egyet Trencsin követével, ki a Kir. Curia függetlenségét kétségbe vette,[30] de ha csakugyan nem független, akkor ő ellene, s nem a kormány ellen kell tenni gravement. Végre nem véli az 1807-ki esetet[31] hasonlíthatónak, mert ott itélet nélküli büntetés forgott fenn, itt a dolog törvényes bíróra bizatott. Magát az actiót pedig büntetésnek nem veheti, mert amint B. Wesselényi Miklós ezáltal becsülletében nem vesztett, ugy semmi erőszakoskodásnak ki nem tétetvén, s magát ártatlannak érezvén, ezt büntetésnek nem veheti. Az egész dologban tehát nem látván sértését a szóllás szabadságának, hanem csak azt, hogy az arról szólló törvények áthágásáért a kormány büntetést kért, s annak elhatározása törvényes birótul függ : Zala követével egyetért ugyan, hogy a RR őrjeit a törvényes szabad szóllásnak, de annak, ha valjon egyes polgár áthágta e a törvényeket, nem birái, s ő a törvényes birónak itéletét praeoccupálni nem akarván, a bihari indítványt el nem fogadja.

(A vitatások hátralévő része jövő levelemben.) A dolog kimenetelét már megirtam.[32] — A voxok igy állottak : Krassó, Honth, Esztergom, Horvátország jelen nem voltak, Marmaros nem szavazott, Szepes, Árad, Nyitra, Liptó, Baranya, Fejér, Mosony, Thurócz, Posega és Szerém, úgy a Clerus is a felirás ellen szavaztak. A többi 35 megye közül Árva és Verőcze a felirást csak mint közbenjáró kérelmet, Beregh, Torna, Ugocsa csupán mint aggodalom kijelentését akarták. A hátra lévő 30 megye minden megszorítás nélkül felirásra

[29] L. előbb, 499. old.
[30] Vö. előbb, Borcsiczky felszólalásával.
[31] L. előbb, 505. old. 3. jegyzet.
[32] L. előbb, 504. old.

szavazott, A Jászkun kerület nem szavazott, a Hajdú kerület jelen nem volt. — A 2-ik kérdésnél, t.i. sérelemkép történjék e a felirás? a fentebbi négyen kivül még Thurócz és Marmaros is hibázott. A felirás ellen szavazott 10 megye közzül Baranya azokhoz állott, kik sérelemkép kivánták, a többi 8 (Thurócz jelen nem lévén) nem úgy kivánta mint sérelmet. Ezekkel együtt szavaztak Árva, Verőcze, Bereg, Torna, Ugocsa. A többi 31 megye sérelemkép felirást határozott.

*

A legközelébbi napokban a KK és RR szerkesztési rostálgatásokkal s a sérelmekkel foglalatoskodtak, s azt is határozák, hogy az országos ülésben, mihelyt idő engedi, nem a Fórumok Coordinatióját,[33] hanem a sérelmeket fogják felvenni.

257.

1835. június 16, 17, 18, 19, 20, 22, 23.

Foglalat: a) Még nehány vonás a szabad szóllás sérelme feletti kerületi vitatásokból. — b) Ugyanazon tárgy országos ülésben. Erős összeütközés a Personalis és követek között Balogh beszédje felett. — c) A fő RR a felirások boritékán használandó czimzet eránti kivánatot másodizben is vissza vetik, a RR pedig ismét megtartják.

a)

Pozsony, junius 24, 1835.

A báró Wesselényi Miklós személyében megsértett szóllásszabadság orvoslása végett Bihar vármegye részéről tett inditvány mellett szóllott még KLAUZÁL is. Ő úgy vélekedett, hogy ha nincs szóllás szabadsága, constitutio sincs. Ha azok, kik a törvényhozásba közvetve vagy közvetlenül befolynak, gondolatikat szabadon ki nem jelenthetik, a törvényhozásbani részvétnek vége van. Kell ugyan korlát a szabadságban, korlátolták is azt őseink, ámbár a széksértés büntetését a gyűlésekre is kiterjesztő törvény[1] már nem azon időkben hozatott, midőn a nemzet még hatalmas vala, hanem midőn a gyengébb magyar már jussaiból is engedni kezdett volt. De miután mindezek csakugyan igy vannak, és miután a széksértésnek büntetése a hűtelenségitől szabályosan megkülönböztetett, hogy lehessen valakit törvényhozásbani részvét jusánál fogva közgyülésen mondott beszédért hűtelenséget bosszuló perbe vonni? a szónok megfogni nem képes. Kik velünk, ugymond, ellenkező véleményt táplálnak, igen sok alkalommal mondották, hogy mi követek csak eszközei vagyunk küldőink akaratjának, s otthon van az igazi törvényhozás. Ha ez igaz, s küldőink a szabad szóllást mégsem gyakorolhatják, akkor nemcsak ittlétünk egészen haszontalan, hanem egész alkotmányunk is csak veszedelmes illusio. Pedig az ön csalódásnál nincs egy nemzetnek szerencsétlenebb helyzete, nincs a szabadságnak kár-

[33] A törvényszékek rendezéséről szóló törvényjavaslatokra érkezett főrendi válasz kerületi megvitatását már ápr. 11-én befejezték a rendek, országos ülésbe vitelére azonban mindeddig nem kerülhetett sor.

[1] Vö. előbb, az 503. old. 23. jegyzetével.

tékonyabb ellensége. Az önkény és despotismus járma alatt nyögő nép érzi bilincsének súlyait, s idő és körülmény kedvezvén, magát szabaddá teheti. De amelly nemzet magát századokig szabadnak álmodja, s mig álma mámorában örvend csalódásának, jussait egymás után letiportatni engedi: ez a nemzet a legszerencsétlenebb, ez a valódi szabadságtól legtávolabb van. Fájdalom, Te[kinte]tes RR! elrabolt jussainkból alig maradt már egyebünk, mint a szóllásszabadság; ez az, mellynek segedelmével talán az elvesztett kincseket is visszaszerezhetnénk. De ha nemzeti moralis erőnknek emez utolsó fillérjét is ki hagyjuk ragadtatni kezeink közzül, nem érdemeljük az alkotványos, nem a szabad nevet!! Ezután megmutatja, hogy a szóllás szabadságának a diaetán s a megyék gyülésein tökéletesen egyenlő állása van. Melly előzményből azon következtetést vonja: hogy ha akkor, midőn ide egy szabadabb szóért a kormány dorgáló rescriptumot küldött,[2] a KK és RR egész alkotmányunkat s törvényhozói állásukat veszélyeztetve lenni több izben kimondották, valjon nem fognak e most hasonló veszedelmet látni, midőn szintén legislativus részvétet gyakorlott gyülésen mondott szabad szóért nyaktilóval, jószág és élet elvesztéssel fenyeget? De kérdi a szónok, miként pótolja azt a kormány? A széksértésnek 100 ftnyi büntetése helyett Wesselényinek fejét, vagyonát kivánja! Gyönyörü súlyegyen, a praetendált bűn és büntetés, az elmulasztás s a pótlás között! A szónok nem Wesselényi személyét, ki eránt keblében forró tiszteletet érez, hanem a megsértett hazának szent ügyét tekinti, s azért elhatározottan kinyilatkoztatja, hogy ő ezen ügynek pártolásával csak akkor hagyna fel, ha küldői által nyilvánosan eltiltatnék.

Nagy Pál szeretné tudni, ki az a bölcs ember, aki érzés hevében soha sem mondott olyas valamit, amit maga sem akart, vagy legalább később megbánt volt? Már ezért mindjárt notoriusnak declaráltatni oly képtelenség, hogy az ember igazán nem tudja, bosszankodjék e inkább, vagy nevessen. Ha mégis utczán, kávéházban, vagy sétatéren mondott beszédért fogna perbe a királyi Fiscus, ez más volna, mert ott nincs törvényes biró, aki nyomban megfenyitene! De gyűlésen (már legyen az ország vagy vármegye gyűlése, mert az tökéletesen mindegy,) gyűlésen tett szóért ki hallotta valaha, hogy hűtelenségi pert kezdettek? Hiszen erre tett és valóságos cselekvés kivántatik. A köztanácskozásokban minden nemzetnek tacticája: én is sem első, sem utolsó nem valék, ki e tacticával éltem, hogy a fejedelem személye sértetlen hagyatván, a kormányról, a ministeriumról szóllunk, s annak tetteit taglalgatjuk, róvogatjuk, amint megérdemli. Ha ez sem szabad, akkor menjünk haza, mit csinálunk itt? minek töltjük az időt hasztalan! (Igazság! Helyes!) Én ugyan a Wesselényi beszédjéről törvényhozói állásomban annyit tudok mint Chináról, mert amit a promenádán, vagy a Casinóban hallottam, az engem itt nem vezérelhet; de ha csak ugy van a dolog, amint itt mondatik, t. i. hogy a kormányt egy kissé élesen megtaglalgatta, talán jobb lett volna ha gyengébben, lágyabban szóll, de akármint szóllott, hogy e miatt feje s jószága veszélyeztessék, ez valóságos nevetség. Meg is vagyok győződve, hogy ha magát a diariumból[3] akarná védelmezni, ott bizony igen sokra találna, ami ha nem keményebb, olly kemény bizonyosan van, mint az ő szathmári beszédje.

[2] Vö. Tarnóczy esetével, 511. old. 22. jegyzet.
[3] Az országgyűlés országos üléseinek naplóját tartalmazó *Jegyzőkönyv*ből.

Ezeknek előre bocsájtásával az 1807-ki és 1825-ki példákat[4] követve a szónok azt javalja, hogy e jelen esetben is nem felirás, hanem nádori közbenjárás útja választassék. — És miután PÁZMÁNDY az akkori körülményeknek gyakorlati járatossággal lett kifejtésével megmutogatná, hogy a helyheztetés nagyon különbözik, — BORCSICZKY pedig ellenvetné, hogy a nádori közbenjárásnak csak akkor van helye, midőn a nemzet nem tud a kormánynyal megegyezni, igy 1825-ben is csak akkor nyultak a RR ezen módhoz, midőn a gravamenekre már kedvetlen királyi válasz érkezett. Ezeknek következésében a javalt közbenjárás iránt némi nemtetszés nyilatkozván, — NAGY PÁL kijelenté, hogy 1825-ben is az volt az egyetlen egy jó resolutio, melly az intermediatiora érkezett, s hogy ő ezen utat sem hizelkedőnek, sem alacsonyítónak nem tartja, hanem egészen constitutionalisnak ; és mivel ő a *vivat* vagy *pereat* kiáltását csak olybá veszi, mintha szél fújna, véleménye mellett marad. Azonban ha ez a RRnek nem tetszik, és csak arról van szó, amint Bihar és Zala követei mondották, hogy Ő Felsége megkérettessék, méltóztatnék a szathmári történetekből a szóllás szabadsága felől eredett *aggodalmunkat* megszűntetni, s minden következményeket elenyésztetni : ő ily értelemben a felirást egyátaljában nem ellenzi.

És ezen *aggodalom* szó volt az, mellyet B. PRÉNYI, RAGÁLYI és POGÁNY felfogtak, s e közt és a sérelem közt szorgos különböztetést tevén, az indítványt csupán aggodalom, és nem sérelemkép kivánták felirásba foglalni, s e végett Nagy Pálnak értelmét a Deákéval merő ellentétbe helyheztették. PÁZMÁNDY, ugyan DEÁK és mások ismételve kifejtették, hogy a két értelem között nincsen semmi különbség, mert az aggodalom ép onnan származik, hogy sérelem történt, következésképen a kettőt nemcsak lehet, sőt kell is összekötni, s a sérelemből eredett aggodalomnak elenyésztetését kérni. — NAGY PÁL is kijelenté, hogy ő még életében soha sem érzett aggodalmat amiatt, ha megczirogatták, hanem csak azért, ha megsértették. — Mind e mellett azonban a nevezett három követ urak nemcsak az első szavazatkor kirekesztőleg a sopronyi követ mondására voxoltak, hanem az inditvány elfogadása után, még afelett, ha *sérelemkép*, vagyis a zalai követ értelmében tétessék e a felirás ? ujabb voxolást sürgettek, s akkor a sérelmek ellen szavaztak, — de (mint már megirtam)[5] kisebb számban maradtaknak.

A terjedékenyen előterjesztett vitatások következésében PALÓCZY által készitett izenet és felirás *június 20-án* kerületileg megrostáltatván, s BERNÁTHnak némi módositásával elfogadtatván, — minthogy *június 21-én* vasárnapi szünet volt, csupán *június 22-én* tartatott

b)

Országos ülés a RRnél.

Legelőbb a már egyesülést nyert négy rendbéli felirás stylusa megh iteltetvén, — azok a fő RRhez átküldettek.[6] — Ezután olvastaték a felirá-

[4] Az 1807-i példára l. az 505. old. 3. jegyzetét ; az 1825/27-i országgyűlésen a korábban törvénytelenül szedett adótöbblet beszámítása és a hátrálékok elengedése ügyében fordultak a rendek a nádor közvetítéséhez.

[5] L. előbb, 515. old.

[6] Az előleges sérelmek sürgetését, az Erdélyt, az V. Ferdinánd nevét és az ügyvédi vizsgálatok ügyét tartalmazó feliratokról van szó.

sok boritékán használtatni kivánt V-ik Ferdinándi nevezetet tárgyazta 2-ik izenet, — melly ellen csupán Szluha, Répás, Fribeisz, Zmeskáll, Petrovics, Poszavecz és Markovics (Posega) szavazván, Frim pedig, Busán, Kricske, Péchy, Ferencz, Torkos és Jozipovics Gr. La Mottenak azon javaslatát pártolván, hogy a boriték minden szám nélkül csak igy irassék: *Ferdinando Imperatori et Regi.* Szalopek pedig a fő RR értelmére nyilatkozván s ez által követtársát Hegedüst azon kéntelenségbe hozván, hogy őtet elidálni kénszerittetnék. — Az izenet helybehagyatott, s a fő RRhet általküldetett.[7]

Végre következett a *Wesselényi* személyében megsértett szóllás szabadsága ügyében készitett izenet.

A PERSONALIS ily formán nyilatkozott: Az eset maga törvényes úton van, arról tehát nem akarok, nem is fogok szóllani, csak az izenetben foglalt némelly generalis elvekre teszem észrevételeimet. A RR az 1723: 57. czikkelyben[8] elrendelt széksértés büntetését olly értelemben veszik, hogy a gyűlésen tartott beszédért más biró előtt köz fenyitéknek helye nem lehet. Hogy a violatio sedis büntetésének, ha nyomban a gyülésben meg nem itéltetett, többé helye nincs, azt elösmerem, de hogy a másféle categoriába tartozó bűnért más büntetésnek helye nem lehetne, azt tagadom. A violatio sedis byrsagialis büntetés, mellyről azt mondja Verbőczy, hogy ha megvétetik is, a principalis keresetet meg nem szűnteti.[9] Innen van, hogy a széksértés megfenyitésének esetében is, a megsértett privatus keresete, a major vagy minor potentia s ha criminalitást foglalna magában, a criminalis actio is mindég fennmarad. — Ezeket kivántam az izenet általános elveire megjegyezni, a báró Wesselényi ügye pedig törvényes biró előtt lévén, kérem a RRket, méltóztassanak ezen inditványuktól elállani.

A Personalissal egy értelemben, s igy a felirás ellen szóllottak: ACZÉL, RÉPÁS, SZLUHA, PLATHY, BUSÁN, MARKOVICS, FRIBEISZ, ZMESKÁLL, RUTTKAY, OCSKAY, POSZAVECZ, PFANSMIDT B. PRÉNYI, TORKOS és JOZIPOVICS, közöttök legterjedékenyebben Pfansmidt. — Az előadott okok többnyire a már kerületi ülésben is hallottak valának. — A felirás mellett szóllottak ALMÁSY (jeles okokkal, mellyeknek közlését fenntartom)[10] hasonlókép BUDAHÁZY is, — GHÉCZY pedig a nemzetek elnyomására czélzó kormánytörekvéseket, s ezeknek ellenében szükséges garantiákat a historiából mutogatva terjedékenyen. — Ezen beszédeknek a kerületi vitatások hosszas közlése utáni ismétlésével unalmat szerezni nem akarok, — s átmegyek azon részére a vitatásoknak, melly ujságánál fogva, s tán egyébként is érdekes.

BORCSICZKY a felirást ellenzők részéről ismételten hallván azon ellenvetést tétetni, hogy a kérdéses actio törvényes biró előtt van, s hogy annak igazságos itéletét nyugodalommal elvárhatni, — ezt valamint a kerületi ülésben, úgy most is felelet nélkül nem hagyá. Ő, ugymond, teljes tisztelettel viseltetik a királyi Tábla iránt, függetlenségére nézve mindazáltal különbséget tesz a magános személyek közötti perek és azon kérdések között, mellyek a kormányt is érdeklik. Az elsőkre nézve ő sem kivánja a királyi Tábla függetlenségét kétségbe vonni, de ami a kormány érdekeit illeti, ezekre

[7] Az e tárgyban kelt második rendi izenetet l.: *Iratok.* IV. köt. 239.

[8] L. előbb, az 503. old., 23. jegyzetét.

[9] A *Hármaskönyv* II. rész 72. címje szerint „actio principalis, ratione cuius causa ipsa mota fuit, ob iniustam huiusmodi querelam et expositionem perpetuo non amittitur".

[10] Almássy beszédét l. a következő számban, 528. kk.

nézve minden tisztelettel úgy vélekedik, hogy talán mégsem lehet azt egészen függetlennek mondani. Melly állítását tetleges adatokkal is kivánván bébizonyitani, megemlíti azon esetet, midőn az ország Rendei által *propter violationem salvi conductus* rendelt actio tárgyábani itélethozástól a királyi tábla decretum által eltiltatván, annak engedelmeskedett.[11] Nem különben hogy ámbátor a magánosok pénzbeli szövetkezései tárgyában költ patentalis rendelés a hazai törvényekkel s azoknak teljesitésében álló birói kötelességgel merőben ellenkeznék, sőtt az ország Rendei által több izben igen érzékeny sérelemnek panaszoltatott, mégis a királyi Tábla sok jólelkű hitelezőknek s más hazafiaknak tetemes sérelmével, folyton folyvást nem a törvények, hanem az ezekkel ellenkező patens szerint itél.[12] Melly valóságos és czáfolhatlan adatok tapasztalásánál fogva ő a királyi táblát mindazon kérdésekben, mellyek a kormányt érdeklik, egészen függetlennek nem mondhatja. — Ezeken kivül már magának a kérdéses notae pernek eddigi folytatásában is törvénysértést lát a királyi Tábla részéről. Ilyen az : hogy a pert világos törvény ellenére diaetalis törvényszünet alatt levatába vette,[13] — s ámbátor az 1715 : 7. czikkely a hamis delatorokra talio büntetését rendeli,[14] a Fiscus tehát, csak azért is hogy a vádlott fél magát voltakép védelmezhesse, a feladót megnevezni tartoznék,[15] a királyi Tábla mégis az actiót elfogadta anélkül, hogy a delator megnevezését a kir. Fiscusnak kötelességévé tenné.

A PERSONALIS csak annyit jegyzett meg, hogy ő a trencsényi követ elveiben meg nem egyezik.

(Közönségesen tudott dolog, hogy az ülésben kötelessége szerint jelen volt királyi Tábla ezen beszédet nagyon nehezen vette, s némelly tagjai másnap a nádornál is voltak, mint hirlelik hivatalaikról lemondandók, ha valami nem történik, mit a Tábla méltóságának fentartása kiván.)

BALOGH (aki 10 héti távollét után ma jelent meg először az ülésben) igy szóllott : Nézeteimet a szóllás szabadságáról akkor, midőn követtársamnak egykori lelkes beszédjére egy nem igen benignum Regium Rescriptum érkezett, szerencsém vala bővebben, és terjedtebben előadni.[16] — Ez alkalommal is azt tartom, hogy a szóllás szabadságát hathatósabban ki nem vívhatjuk, a kormánynak ellene intézett törekedéseit jobban meg nem czáfolhatjuk, mintha mi magunk, u. m. a nemzetnek képviselői, minden féltékeny tartózkodás nélkül szabadon szóllunk. Én tehát törvényes és alkotványos szabadságommal élni akarván ezennel kijelentem, hogy azt, amit Wesselényi Miklós a szathmári Gyülésben mondott, és a minek irott foglalatja ugy is a Te[kinte]tes RR között mindenkinek tudtával van, nemcsak nem kárhoztatom, nemcsak hűtelenséget bosszuló per tárgyának nem tartom, hanem talán akkor sem vétenék, hogyha az általa mondottakat helybehagy-

[11] Vö. előbb, az 503. old. 24. jegyzetével.

[12] Az előleges sérelmek sorában a VIII. és XI. sz. alatt fordul elő ez a sokat panaszolt, és az előző két országgyűlésen is előlegesen felterjesztett kérdés. Vö.: *Országgyűlési Tudósítások*, I. köt. 85. és e kötet 36. old. 15. jegyzet.

[13] Azaz : megindította.

[14] Vö. előbb, az 513. old. 27. jegyzetével.

[15] Az 1741 : 26. tc. értelmében a Fiscus köteles lett volna az idézéssel egyidejűleg a feladó nevét is közölni a vádlottal.

[16] A Tarnóczy 1833. dec. 5-i beszédét és az azzal kapcsolatos dorgáló leiratot követő vitában (vö. az 511. old. 22. jegyzetével) Balogh többször is felszólalt ; különös említést érdemel első, jan. 14-i felszólalása és a tárgy napirendről való levételekor, máj. 10-én mondott nagy beszéde. L.: *Országgyűlési Tudósítások*. II. köt. 565. kk. és III. köt. 131. kk.

nám, avagy az általa kifejtett elveket magamévá tenném. Továbbá azt tartom, hogy valamint az, aki egy alkotványos országban a Status ellen habár csak egy kötő vagy varró tűt felemel is, szigorú büntetést érdemel, úgy a szabadon szólló, avagy a kormány hibáit bár élénkebben is fejtegető soha semmiféle fenyiték alá nem vonathatik. Egy alkotványos országban, amillyen hazánk is, vak engedelmességet nem ösmerek, hanem a törvény az, mellynek király, kormány és minden egyes polgár hódolni tartozik. És épen ezt tette Wesselényi Miklós, mert törvényes szabadságával élt akkor, amidőn szabadon szóllott, de a kormány nem tesz hasonlót, midőn a szabadon szóllónak fejét le, jószágait pedig elvétetni törvény ellenére kivánja. — A sérelem rettenetes, a rögtöni orvoslás szükséges, az e részbeni felirást tehát pártolni soha meg nem szünök.

PERSONALIS : Amiket Bars v[árme]gye követe a Báró Wesselényi beszédjére nézve mondott, nemcsak helybe nem hagyhatom, s nemcsak ide nem tartozónak, hanem privát véleményem szerint szabadosságnak tartom. — A szabadosság értelme felett némi kétségesség látszatván támadni, kimondá Personalis, hogy licentiát ért, s beszédjét azzal végzi, miképen óhajtotta volna, hogy az ne mondassék.

MARCZIBÁNYI : A tárgyhoz nem kivánok szóllani, miután követtársam[17] kimeritette véleményemet. Ha szükség lesz reá, az általa felhozott adatokhoz még többeket fogok csatolni ; most is minden esetre tagadom a kormánynak azon jussát, hogy gyűlésbeni beszédért notae actiót rendelhetne. — Egyéb iránt Bars v[árme]gye követe azt mondván, hogy talán nem vétene, ha a B. Wesselényi Miklós beszédjét magáévá tenné, ezt a M[éltósá]gos Personalis Úr szabadoskodásnak nevezte. Nem vagyok egészen tisztában, ha valjon ezen kifejezéssel B. Wesselényit, vagy pedig Bars v[árme]gye követjét kivánta e illetni. Ha B. Wesselényi ellen értette, ugy azt praematurum judiciumnak tartom, mert itéletet hozott a M[éltósá]gos Úr anélkül, hogy az actákat combinálta s a vádlott fél védelmét meghallgatta volna. Ha pedig Bars v[árme]gye követje ellen értette, már akkor épen kéntelen vagyok megyém nevében kijelenteni, miképen Méltóságodnak egy megyei követ ellen intézett kárhoztatását egyáltaljában el nem fogadom.

PERSONALIS : Én nem a Báró Wesselényi beszédjét érintettem, mert én arról nem itélek, nem is itélhetek, minthogy azt nem is olvastam ; hanem Bars v[árme]gye követjéről szóllottam, s amit erre nézve mondottam, az az én egyes véleményem, melly mellett most is megmaradok.

DEÁK : Figyelemmel hallgattam én is a M[éltósá]gos Elnök Úrnak azon magános, vagyis egyes véleményét, mellyet Bars v[árme]gye érdemes követének kijelentésére válaszul előadott, de világosan nem érthettem, ha valjon B. Wesselényinek a szathmári közgyülésen mondott beszédét, vagy pedig a barsi követnek mostani kijelentését nevezte e szabadosságnak ? Most azonban, miután Trencsin érdemes követének kérdésére M[éltósá]gos Elnök Úr önmaga kinyilatkoztatá, hogy ő nem B. Wesselényinek említett beszédjét, mellyről nem itél, nem is itélhet, minthogy azt nem olvasta, hanem a barsi követnek kijelentését mondotta szabadosságnak, kéntelen vagyok megvallani, hogy ebben az összefüggést én legalább nem érthetem. Ugyanis Bars v[árme]gyének követe azt állitotta, hogy ő B. Wesselényinek a szathmári gyűlésen tartott beszédjét, mellyet olvasott, hibásnak nem találja, s talán

[17] L. előbb Borcsiczky felszólalását.

nem vétkezne, ha azokat, mik ott mondva valának, magáévá tenné. Erre a M[éltósá]gos Úr azt feleli, hogy a Wesselényi beszédjéről nem itél, nem is itélhet, mert azt nem olvasta, azt azonban hogy Barsnak követe ezen beszédet, mellyet a M[éltósá]gos Úr nem olvasott, hibásnak nem tartja, sőt talán magáévá tenni sem vélné véteknek: — mégis szabadosságnak nyilatkoztatja. Ez pedig mikép állhat meg együtt, én valóban bé nem láthatom. (Harsány közönséges kaczaj.) Vagy ha talán a M[éltósá]gos Úr Bars v[árme]gye követének kijelentését csak azért mondá szabadosságnak, mert B. Wesselényinek emlitett beszédjét a kormány is kárhoztatja, akkor ezen elnöki kijelentést szó nélkül nem hagyhatom, s kötelességemnek vélem küldőim nevében is kinyilatkoztatni: hogy a kormánynak helybenhagyását, vagy helyben nem hagyását olyan sinórmértéknek, mellyel ellenkező véleményét a követ valamelly tettről nyilván ki ne mondhassa, soha el nem ösmerem. (Több szó: minnyájan, minnyájan!) Mert ha ez állana, akkor tanácskozásink megszűnnének, sőt még sérelmet sem lehetne a kormány tettei ellen soha felhoznunk, ez pedig csakugyan kétségbe sem vett jussa, sőt egyik fő rendeltetése az ország gyülésének. — Többnyire ami a fennforgó tárgy érdemét illeti, a felirásnak minden okai ki vagynak fejtve a kerületi izenetben, (ezt a főrendi pertractatio alkalmával egész terjedelmében közölni fogom,)[18] sérelmünk világos és nem is tartom szükségesnek e tárgyat bővebben fejtegetni, csak azt jegyzem meg, hogy a szóllás szabadságát a törvények rendeletén túl, sőtt azok ellenére korlátolni, s a szólló ellen önkényesen olyan büntetést kérni, mellyet törvényeink más vétkekre szabtanak, s igy a törvényeket megszegni, önkényesen magyarázni és másra vonni, a végrehajtó hatalomnak jusa nem lehet. Ezt tette a kormány a kérdés alatti pörnek megrendelésével, s ez a valóságos sérelem, mellynek orvoslását kivánván a kerületi izenetre szavazok. Az elnöki kijelentésre pedig fellyebbi megjegyzésemet s ellenkezésemet a Jegyzőkönyvbe igtattatni kérem. (Minnyájan, minnyájan!)

Personalis: Én ugyan nem olvastam a B. Wesselényi beszédét, de hallottam itt a követ uraktól némelly elveket, mellyeket helybe nem hagyhatok. Sajnálom, ha a T[ekinte]tes RR véleménye az enyimmel meg nem egyezik, de én a magam véleményénél maradok.

Bőthy: Az Elnök észrevétele olly szint von a tanácskozásra, melly az eddigitől egészen különbözik. Méltóságod hibáztatott és szabadoskodásnak nevezett egy olly beszédet, mellyben semmi sem volt egyéb puszta hivatkozásnál egy másik beszédre, mellyet M[éltósá]god saját szája vallomása szerint nem olvasott, melly azonban a kir. Tábla itélete alatt áll. Igy hát M[éltósá]god az egyiket megitélte, a másikat kárhoztatá, s mindezt egy olly dolog miatt, amiről (mint mondá) tudomása nincs. Igaz ugyan, hogy ezen hibáztatását csupán magános véleményének állitotta. De én M[éltósá]godat a kir. Tábla jelenleges elnökjétől, következésképen M[éltósá]god privát véleményét a kir. Tábla elnökének véleményétől megkülönböztetni nem igen tudom; ugy tetszik tehát nekem, mintha már a tudvalévő perben hozandó itéletből is hallottam volna ezúttal valamit. Ha pedig oly értelmet kivánt hibáztatásának adni, hogy a mire egyszer a kormány helybe nem hagyását kimondani tetszett, azt mi szabadoskodás (licentia) nélkül többé helybe nem hagyhatjuk: akkor meg kell vallanom, hogy mivel én a kormány

[18] L.: *Iratok*. IV. köt. 240. kk.

dicséretével vagy nemtetszésével nem igen tépelődöm, és mivel én a kormányt a római pápával egyetemben csalhatatlannak nem tartom, következésképen tetteimben is korántsem az ő kegyelmes helybehagyását, hanem kötelességem érzelmét követem, egész őszinteséggel kinyilatkoztatom, hogy nemcsak a kormány által helybehagyott vagy helybe nem hagyott dolog felől, hanem magának a kormánynak bármelly tette felől is véleményemet szabadon kimondani constitutionalis jussomnak ösmerem, s midőn azzal élek,a szabadoskodás vádját különösen a fennforgó esetben is egyátaljában el nem fogadom.

Ami magát a dolog érdemét illeti: csudálkozásomat el nem titkolhatom, hogy csaknem minnyájan, kik a kerületi izenet ellen szavaztak, beszédeiket a szóllás szabadságának, mint alkotványunk őrjének s legfőbb nemzeti kincsének magasztalásával kezdik, de azért nyomban igen furcsa társaságba állitják, t. i. egy tömlöcztartót s egy veres ruhás embert adnak melléje. Engem ugyan ez a társaság elrettenteni nem igen fog, megvallom mindazáltal, hogy én a szóllás szabadságát ily escort kiséretében nem tudom képzelni. És valóban, ha már a szabad szóllás is bilincsekbe fűzetik, ugy hát nem tudom képzelni, mi hasznát vesszük magának a gondolkozás szabadságának is, a Teremtő ezen legfőbb ajándékának, melly embert a baromtul megkülönböztet, mert hiszem! irni nem szabad, erről már régen tett az önkénynek bitorlott hatalma, szóllanunk közhelyen szintén nem szabad, mert nyomban notae perrel, s azzal a derék escorttal fenyegetnek, ha pedig magános körben szóllok, sarkamban lesz az árulás, s nem tudom melly pillanatban csipnek nyakon, melly pillanatban vonczolnak a vesztőhelyre. És igy Istennek legszebb ajándéka, a gondolkozó tehetség mennyi szikrája nem csak haszontalan, sőt kínommá változott.

Végre még emlitést tesz arról is, miképen nem igen mély vizsgálodásra van szükség, hogy eltaláljuk a kormánynak valódi czélzatát, amelly nem egyéb, mint az, hogy az üldöztetésnek jelen példájával hazánkfiai a szabad szóllástól elriasztassanak. Pedig miután az értelmiség diadalma következésében mai üdőben már nem személyek, hanem elvek ellen foly a véleményi harcz, az pedig (szint az értelmiség diadalmánál fogva) nem forral titkos öszeesküvést, hanem nyilvánosságot keres: a kormánynak riasztási czélzata annál csudálatosabb, mivel e miatt maga magával ellenkezésbe is jött. Ugyanis 1830-ban önként megegyezett a kormány abban, hogy az Operatumok a törvényhatóságok által előlegesen szabad tanácskozás és vizsgálat alá vétessenek.[19] Már pedig ha nem igen nagy reformok is, némellyek azonban mégis csak előfordulnak ezen Operatumokban, mellyekről lehetetlen a nélkül szóllanunk, hogy a kormányt gyakran élesebben ne emlitenénk. Igy 1825-ben is a kormány volt az, amelly minden egyes nemesnek köztanácskozásokbani rész vétét ősi constitutionalis jus gyanánt emlegetvén, oda nyilatkoztatá akaratját, hogy a megyékbeni tisztválasztás felkiáltás utján történjék. Vagy talán már megbánta cselekedetét? Szeretne talán visszalépni? Szeretne magyarázgatni, hogy ő a szabad szóllást, mellyet maga hivott a pályára, nem igy, nem eddig értette? De bizony csak emlékezzék meg a kormány ama latin eredetű mondásra, ami egyszer tetszett, annak többé nem tetszeni nem lehet.

[19] A Rendszeres Munkálatoknak az 1825/27-i országgyűlési bizottságok által átdolgozott szövegét 1830/31 telén nyomatta ki a nádor, hogy a megyékben a következő országgyűlésig megvitathassák azokat.

Erre PFANSMIDT azon észrevételt tette, hogy ő a Personalisnak mint ezen tábla elnökének személyét a királyi Tábla előülőjének személyétől el tudja választani, itt velünk a hozandó törvények felett tanácskozik, amott törvény szerint itél. Egyébiránt megjegyzi, miképen Bars v[árme]gye követe épen most tettleges jelét adta annak, hogy a szóbanforgó hűtelenségi actio a szóllás szabadságát korlátozni nem képes.

KAJDÁCSY ezeket mondá: Midőn Bars v[árme]gye második követének beszédjére a tudvalévő kir. rescriptum érkezett[20] s az tanácskozás alatt volt, küldőim azon beszédet *licentiának* nevezték, s hogy annak nevezik, közgyülési jegyzőkönyvekbe is kijelentették. Én hűtelennek tartanám magam küldőim eránt, ha valamint ezt, ugy annak következésében azt is ki nem jelenteném, hogy én a M[éltósá]gos Personalis urnak Bars v[árme]gyei követ előadására tett észrevételét magaméva teszem.

TARNÓCZY válaszol: Előre bocsájtva, hogy követtársam megyémnek voxát kinyilatkoztatván, arra nézve hogy annak minő magyarázatot tulajdonított, felelettel egyedül küldőinek és senki másnak nem tartozik: — egyebiránt megjegyzem, hogy amint Baranya vármegye Rendei jegyzőkönyvükben az én egykori beszédemet licentiának nevezték, ugy küldőim — amin felette örülök — azt annak egyátaljában nem vették. És mivel annak nem vették, én pedig ennek nagyon örvendek, Baranya vármegye akármit tart felőle, azzal egyátaljában semmit sem gondolok. (Nevetés.)

Miután még POGÁNY és PETROVICS a kerületi üzenet ellen, KLAUZÁL pedig és BÁRCZAY MIHÁLY mellette nyilatkoztanak, a mindég harsányabban megújuló *maradjon*nak engedni kéntelenittetvén, a PERSONALIS végzésnek nyilatkoztatá, hogy az Izenet helybehagyatik, mire a fölirás javaslata is felolvastatott és szórul szóra elfogadtatott.[21]

c)

A fő RR ez alatt azon négy rendbéli felirásnak, melly iránt már megvan az egység, stilusát hitelesités alá vették. — Azután pedig a felirások boritékán használandó V-ik Ferdinánd czimzet iránti 2-ik izenetet vévén tanácskozás alá, s a KK és RR véleménye most is csak egyedül GR. CSÁKY KÁROLY által pártoltatván, — az ORSZÁGBIRÁJA, a FŐ POHÁRNOK, BELÁNSZKY püspök s a BARSI, ARADI, KŐRÖSI, UGOCSAI főispányok által pedig elleneztetvén, — előbbi véleményök mellett ujólag megmaradtanak.

Június 23-án a fő RR e tárgybeli 2-ik válaszizenetjöket megrostálták s a Rendekhez áltküldötték.[22] — Kiktől viszont a szóllás szabadságát tárgyazta izenetet vették kezökhöz, — de az nyomban tanácskozásba nem vétetett, hanem köziratra bocsájtatott.

Ma, június 24-én a KK és RR Petrovics és Ruttkay elnökségök alatt tartatott kerületi ülésökben, a gravamenek sorából külön felirás tárgyává tett lengyel ügyben ZARKA által tollra fogott fölirást[23] rostálták meg. —

[20] Vö. az 511. old. 22. jegyzetével.

[21] A két elfogadott iratot l.: *Iratok*. IV. köt. 240. kk. — A jún. 22-i 318. országos ülés naplóját l.: *Jegyzőkönyv*. X. köt. 446. kk.

[22] A főrendek második válaszizenetét l.: *Iratok*. IV. köt. 244.

[23] Az ápr. 2-i kerületi ülésben határozta úgy a rendek, hogy a lengyelek ügyét a közönséges sérelmek közül kiemelik és külön feliratban terjesztik a király elé. (L. előbb, 324. kk.)

A cortesia iránti második válaszára pedig a fő RRnek szavazat nélkül előbbi kívánságuknál állhatatosan megmaradtak.

258.

1835. junius 24, 25, 26, 27.

Foglalat; a) Baloghnak 22-ik juniusi beszédje miatt a kir. Táblához legfensőbb helyről decretum érkezik, mellynek következésében Balogh notae perbe vonatik. — b) Némi pótoléka az előbbi levelekben közölt vitatásoknak.

a)

Pozsony, junius 27-én, 1835.

Utóbbi levelem tudósitása *június 24-ikéig* terjedett. Ez napon délután az a hír kezdett szárnyallani, hogy a királyi Tábla ülésében egy decretum lőn felolvasva, melly által *Balogh János* barsi követ ellen, a B. Wesselényi személyében megsértett szabad szóllás orvoslása végett kerületileg megindított üzenet felett a 22-ik júniusi országos ülésen (lásd 257. sz. levelem)[1] mondatott beszédje miatt *notae infidelitatis* per indíttatni rendeltetik. — E hir villámsebességgel szárnyalt el a követek között, s olly hiteles kutfőkből látszatott eredni, hogy a KK és RR rögtönös gondoskodását felébresztené.

Június 25-én tehát a tanácskozás szokott óráiban conferentiát tartottak, mellyre egyedül a vármegyék követei valának hivatalosak. A zárt ajtajú tanakodás részletei lapjaim körébe nem tartozhatván, e conferentiának csupán resultatuma felől adhatom tudósitásomat. Melly is ennyiben határoztatik: Hogy a KK és RR biztos adat nélkül munkálódhatni nem gondolván, az idő szerintén kerületi elnök urakat a Personalishoz küldötték azon megbízással, hogy a Rendek nevében hivatalos értesitést kérjenek. Ő Méltósága a Personalis ur ily formán válaszolt: „Igenis, érkezett Balogh János barsi követnek a 22-ik júniusi országos ülésen mondott beszédjére egy királyi Decretum, mellyben a dolog hosszasabb előadása után az foglaltatik, hogy a kir. Fiscus törvényes kötelességét teljesitse, a királyi törvényes Tábla pedig határnapot rendeljen, s a mozditandó pert elfogadja és elitélje." A kerületi elnökök (Petrovics és Ruttkay) meghozván ezen választ a conferentiának, a KK és RR azt határozák: hogy mielőtt valamit tennének, el fogják várni, minő lépést tesz a kir, Fiscus ezen királyi decretum rendeletének eszközlésére? S hogy köztanácskozásba vétel előtt minden esetre még conferenciát fognak tartani.

Igy állott a dolog ma reggelig.[2] A rendes országos tanácskozásokban ezalatt némi lassúság vala tapasztalható, melly a jelen helyzet okozta feszültségen kivül leginkább onnan eredett, hogy e pillanatban csupán a szóllásszabadság és a cortesia iránti izenetek vannak a két tábla közt tractatus alatt. Amaz a fő RR által még fel nem vétetett, emez kevés időt foglal el; országos ülés pedig nem tarttathaték, mert a RR szótöbbséggel azt határozták, hogy be lévén már az úrbér feletti tanácskozás fejezve, legközelébb nem a Foru-

[1] L. előbb, 519. kk.
[2] Tehát jún. 27-ig, Kossuth levelének keltéig.

mok elrendezése iránti 2-ik izenetet (melly már több hónapok előtt bényujtaték)[3] hanem a *sérelmeket és kivánatokat* fogják országos ülésekben felvenni. Az ezek iránti kerületi végzések foglalatja pedig sajtó alatt van, s még ekkorig a nyomtatás nem készült el.

Hogy azonban az idő hasztalan ne vesztegettessék, BORCSICZKY javallatba tette, hogy valahányszor a két tábla között most kérdésben forgó tárgyak miatt kerületi ülés lészen, mindannyiszor, ha az idő meg engedi, — a polgári törvények javitásának kerületileg rég megkezdett, de az itélőszékek rendbeszedése tárgyában költ fő rendi izenet és az úrbéri kir. válasz közbejötte miatt félbeszakadt tanácskozása folytattassék.[4] — NAGY PÁL pedig azon javaslattal lépett fel, hogy ha egy tárgy (mint most p. o. a sérelmek és kivánatok) felvétetik, valameddig annak vége nem szakad, mindaddig a RR semmiféle inditványt se fogadjanak el. Mert ő ugyan maga részéről, ugymond, ha a teljes Szentháromságról tesz is valaki inditványt, azt így közbevetve pártolni nem fogja. — Mire KLAUZÁL válaszul adá, miképen semmit sem kételkedik, hogy amelly inditvány a napirenden lévő tárgy berekesztését elvárhatja, azzal senki sem fogja a haladást háborítani, — a Nagy Pál javallotta általános elvet azonban elfogadni még sem lehet, mert előadhatják magokat olly súlyos történetek, mellyek minden egyébnek félretételével rögtönös pertractatiót kivánhatnak. Ő tehát jobbnak vélné az idő gazdálkodás tekintetéből azt határozni, hogy valahányszor nem lészen egyéb tárgya a kerületi tanácskozásnak, mint ami jelenleg a két tábla között napirenden forog, mindannyiszor ugyanaz nap országos ülés is tarttassék, s ott a már felvétetni rendelt sérelmek és kivánatok feletti tanácskozás folytattassék. — Klauzálnak ezen javaslata elfogadtatott.

Ez azonban még *június 24-én* történt. — *Csütörtökön, június 25-én* a fentebb irt conferentia tartaték. — *Június 25-én kerületi ülés* vala, — mellyben ZARKA a cortesia iránti 3-ik izenetet köz iratra bocsájtás végett felolvasá.[5] Utóbb a Gravaminalis munka körébe tartozó némi szerkesztések rostáltattak. — Végre PÉCHY FERENC három inditványt tőn: 1.) Hogy a diaetalis napidijak iránti törvényczikkely praeferenter sanctionáltassék.[6] (Mint már több ízben, úgy most is el nem fogadtatott.) 2.) Alkottassék egy törvényczikkely, melly által kötelességébe tétetik a kir. Curiának, hogy még ezen ország gyűlése alatt is (hahogy az hosszasabban tartana) civilis perekben is itéljen. — Erre azonban az 1830 : 6-ik czikkelyt[7] megváltoztató valóságos törvény kivántatván, az azonban a bévett constitutionalis formáknak veszedelmes következményű változtatása nélkül csak diaeta végével sanctionáltathatván, inditványának elfogadása szótöbbséggel lehetetlennek itéltetett.[8] — 3.) Vagy legalább e jelen diaetán minden esetre oly törvény hozassék, hogy jövendőben országgyűlése alatt is itéljen a kir, Curia

[3] Ápr. 11-én. (Vö. 337. old.)

[4] 1834. aug. 30-án a polgári törvénykönyv *(Emendatio legum civilium)* XXV. cikkelyének, a tized ügyének tárgyalását szakította meg az úrbéri törvényekre adott első kir. válasz kihirdetése. Vö.: *Országgyűlési Tudósítások*. III. köt. 471.

[5] Az izenetet l.: *Iratok*. IV. köt. 244.

[6] Vö. előbb, a 152. old. 22. jegyzetével.

[7] Az idézett tc. arra való tekintettel, hogy a Rendszeres Munkálatok megtárgyalása előreláthatólag hosszú ideig tart, a korábbi szokástól eltérőleg úgy rendelkezett, hogy a következő országgyűlés tartama alatt csak a királyi és báni tábla tartson törvénykezési szünetet, a többi törvényszék folytassa munkáját.

[8] A kérdés előzményeire l. a 35. sz. országos sérelem vitáit, 366. kk.

minden nemű perekben. — Mire a RR voxok többségével azt határozták, hogy ezen törvénynek különös megalkotása csak azon esetre lehetne szükséges, ha az országgyűlésnek bérekesztése diplomatice tudva lenne. Ez még most nem tudatik, következésképen hivatalosan ma is csak a diaeta elején hozott *junctim* végzése áll.[9] Ha tehát folyni fog az országgyülése, illető rendszeres helyütt[10] hozandnak a RR e részben határozást. Ha pedig bérekesztése diplomatice tudatni fog : akkoron felmarad szabadságuk, hogy excerpált tanácskozásra is feltartott egyéb tárgyakkal, p. o. a jobbágytelek használatával járó terheknek,[11] az arányositó pernek[12] s más az úrbér integritásához tartozó kérdéseknek elintézésével együtt erről is különös törvényt alkossanak. — Melly szerint az inditvány most elhalasztatott.

Ma *szombatra, június 27-ére,* a cortesia iránti 3-ik izenet meghitelesitése végett kerületi ülés vala rendelve, ez azonban mihamar zárt ajtajú conferentiára változott, mellyen a megyei követeken kivül a kir. városiak is jelen voltanak.

Balogh tudni illik felállván, a gyülés kezdetén mindjárt ily értelemben szóllott : A 22-ik júniusi országos ülésben mondott beszédem miatt mai napon a királyi Fiscus részéről bizonyos perbe idéző levelet kaptam, mellyet mint a szabad szólláson ejtett sérelmet Bars v[árme]gye részéről a T[ekinte]tes Rendeknek bémutatok.

Erre az auditoriumnak és a jelen nem lévők követeinek tudtul adatott, hogy a megyék követei a királyi városokéival egyetemben zárt ajtónál kivánnak magok közt értekezni. — Mire azok kimenvén az ülés conferentiává változék. — Palóczy felolvasá az idéző levelet, s a keresett levélnek ahhoz csatolt másolatját. — A vád azon alapul, hogy Balogh János barsi követ a báró Wesselényi szentségtelen beszédjét jóváhagyni nem iszonyodott (impium sermonem approbare non abhorruit), ezért a kir. Fiscus a hűtelenségről szólló törvényekben kiszabott büntetést kéri. — A királyi Tábla megjelenés határnapjául 22-ik augustust rendelé.

A tanácskozó RRnek véleménye többfelé ágazott. Voltak, kik nádori közbenjárást javalva, ezen lépés sikere reménységének azon fő elvet valának készek feláldozni, mellyet a KK és RR a Wesselényi ügyét tárgyazta üzenetben kijelentettek, t. i. hogy közgyülésbeni beszéd notae per tárgya nem lehet.[13] — Kik tehát igy vélekedtek, azon izenettől s felirástól is készek valának elállani, s mind a két actióra nézve csak a közbenjárás utjára térni. — Ily forma értelemben szóllott (mint mondják) Ragályi is, aki a nyomban

[9] A kir. propositiókra adandó válasz vitája során alakult ki a rendeknek az az elve, hogy az első három Munkálatot csak együttesen terjesztik fel királyi szentesítés alá ; ezzel akarták elejét venni annak, hogy az udvar az úrbéri tárgy befejezése után a számára kellemetlenebb tárgyak megvitatását az országgyűlés bezárásával akadályozza meg.

[10] A Publico-Politicum Operatum keretében került volna sor az országgyűlés szervezeti reformjára.

[11] Az úrbéri I. tc. 6. §-ában hivatkozik a törvényjavaslat szövege a később megállapítandó közterhek viselésének kötelezettségére a jobbágytelek haszonvételének megvásárlója részéről.

[12] Az úrbéri VII. tc. 6. §-ának d) pontjában van arról szó, hogy a közbirtokosságokban az arányosítást „a meghatározott elvek szerint" kell végrehajtani, az elvek meghatározására azonban csak a polgári törvénykönyvben került volna sor.

[13] „. . . az illyetén esetek a hivtelenséget követő kemény büntetésre, az élet és jószág elvesztésére intézett súlyos keresetnek, mellyet a közönséges állomány elleni nyilvános és megátalkodott feltámadás von maga után, tárgyai nem lehetnek . . ." L.: *Iratok.* IV. köt. 241.

következő lapon[14] előadott kerületi beszédjének elveit ujólag fejtegeté. — Mások azt az izenetet, felirást, s abban kijelentett szabad szóllási elvet a maga helyzetében hagyva, javalták a közbenjárást a végett, hogy a per levátába ne vétessék. — NAGY PÁL (ugy halljuk) ily forma véleményben volt, de azon hozzá tétellel, hogy ha csak egy-két tag ellenzené is az intermediatiot, attól kész elállani. — Mások végre, s ezek közt Baloghnak legmeghittebb barátai is, a szabad szóllásnak érdeklett elvét tekintették a legfőbb dolognak s kijelentették, hogy ezt semminemű emberi tekintetnek vagy sziv érzelmének fel nem áldozzák. — Következőleg az intermediatio utját csak ezen elv fenntartása mellett, sőt annak fenntartása végett lennének elfogadni készek. — A conferentia végzés nélkül oszlott el, azon hozzátétellel, hogy jövő kedden ismét az fog tartatni. (Az ülés részletei lapjaim körébe nem tartozhatnak.)

Ma van közgyűlés Bars vármegyében, hol Baloghnak ügye előforduland. Ezt azért emlitem, mert szoros öszeköttetésben van az országgyülési köztanácskozásokkal, s azokra kétségtelen befolyással lesz Bars v[árme]gye Rendeinek mai határozata.

b)

Ezuttal alkalmam nyilik a szóllás szabadságán ejtett sérelem feletti circularis és országos tenácskozásokbul még némellyeket pótolólag feljegyezni, miket helyszűke miatt előbbi leveleimbe nem foglalhattam.

A kerületi ülésben, miután a fölirás már elhatároztaték s csak arról vala szó, ha Deák javaslata szerint sérelemkép történjék e ?

RAGÁLYI ily értelembe szóllott : Hogy a szóllás szabadságát én is gyakorlottam publicus pályámon, erre nézve a köztudomásra hivatkozhatom ;[15] ugy hiszem mindazáltal, hogy vannak oly dolgok, mellyeket a legjobb szándékkal mondjuk ki bár, magának az ügynek ártanak inkább, mint használnának. Ilyen az, amit én kimondhatatlannak tartok, t. i. hogy a B. Wesselényi ellen törvény útján meg inditott kereset valóságos sérelem. És habár tizszer, sőt százszor oly hatással tudnék is szóllani, mint Zala vármegye követje, nem merném azt az elvet igy általánosan felállitani : hogy közgyülekezetben mondott beszéd hűtelenség vádja alá nem eshet. Mert ha ezt mondva bármi hatással szóllanék is, elfojtaná beszédemet s megczáfolná állításomat ama számos szerencsétleneknek a sirból felhangzó sóhajtása, kik hasonló történetekért pallós alatt vérzettek, és én borzadnék azok számát szaporitani. Nehogy tehát kárt tegyek, én azon elvet itt kimondhatlannak tartom, s annak kimondását hazám független törvényszékeitől várom. — Azonban, hogy a kérdéses eset által a szóllás szabadsága szorítva van, azt elösmerem, s hogy aggodalmunkat a fölirásban kijelentsük, nem ellenzem, arra

[14] L. később, a *b)* pont alatt.

[15] Ragályi a két előző országgyűlésen, de különösen 1830-ban az ellenzék egyik legünnepeltebb vezéralakja volt, olyannyira, hogy 1832-ben a kormány megyéjében, Borsodban meg is akadályozta megválasztását s csak később tudott eljutni Torna megye követeként az országgyűlésre. 1834. febr. 19-i bemutatkozására l. Kossuth tudósitását : *Országgyűlési Tudósitások*. II. köt. 668. kk. — Fokozatos jobbratolódása azonban azóta is egyre észrevehető. *Horváth Mihály* erre azt az aligha kielégítő magyarázatot adja (i. m. I. köt. 285. kk.), hogy megsértődött, mert egyszerre két megyében — Abaujban és Hevesben — történt megválasztása közül az alsó tábla csak az előbbit ismerte el érvényesnek.

azonban, hogy úgy történjék a fölirás, mint azt Zala követe javalja, soha rá nem állok.

DEÁK : Hogy sok áldozati hullottak a szabad szóllás és egyebek miatti üldözéseknek hazánkban is, az igaz ; de hogy ezeknek sóhajtásai megczáfolnák állitásomat, melly szerint törvényeinkre támaszkodva állitom : hogy közgyülésbeni beszédért hűtelenségi per alá vonatni nem lehet, vagy hogy ezen állitás ama sóhajtásokat szaporíthatná, bé nem láthatom. Sőt azt tartom, kötelességünk alkotmányos uton provideálni, hogy azon áldozatokhoz mások sóhajtási ne csatoltassanak. Ha olly gyáva lesz a nemzet, hogy ezen törvényes gondoskodásunkban minket elhágy, s ennek következésében a felirást annak ellenzői ellen ki nem fogjuk vivhatni, ha olly gondatlan lesz, hogy jussait kezeiből kiragadtatni engedi : arról mi nem tehetünk. De fegyvert legalább ne adjunk a maradék ellen az önkénynek kezébe, ne tegyünk olly lépést, mellynél fogva azt mondhassák jövendőben : im szeme előtt történt az 1835-ki diaetának, hogy gyülésbeni beszédért notae infidelitatis kereset rendeltetett, s ezt az országgyűlése sérelemnek sem tekintette. Óvjon meg az Isten, hogy ezen szemrehányásra alkalmat szolgáltassunk. Minket legrosszabb esetben is meg fog nyugtatni azon érzés, hogy kötelességünknek megfeleltünk, s a maradék jusait meg nem sértettük. De én bizok nemzetemben, hogy bé fogja látni, mi nagy tekintetű légyen nem egyes polgárnak, nem báró Wesselényinek, hanem a hazának eme közügye. Adja Isten, hogy Felséges Fejedelmünket is meggyőzhessük, mennyire igazságos légyen sérelmünk ; én ezt teljes hiedelemmel reménlem, azért előbbi véleményemnél maradok.

SOMSICS hasonló értelemben volt, és a fölirást sérelemkép kivánta, sértve találván nemcsak az 1723 : 57-ik czikkelyt[16] de magát az 1791 : 14-et[17] is, melly vármegyéknek törvényes hatóságát épségben tartatni rendeli. Pedig ehhez tartozik főképen a kormánynak törvénytelen rendeletei elleni remonstratio jussa, melly jus gyakorlása csupán és egyedül a megyegyülések egyes tagjainak előterjesztésein gyökereztethetik. Úgy hogy ha egyes tagok szóllásszabadsággal nem birnak, maga a repraesentatio jussa, s ezzel a megyék törvényes hatósága is elenyésztetik. Felszólitja tehát a RRket, vigyázzanak, nehogy részvétlenséggel szolgaságot vonjanak a nemzet nyakába, — mert a historia mutatja, hogy a részvétlenség szülte jármot legnehezebben rázhatják le a nemzetek.

Ezek voltak hátra, az érdekelt kerületi ülés kiegészitésére közlendők. — Az országos ülésnek vitatásaiból pedig még a következő két beszédet közlöm :

ALMÁSSY (Heves) : Vannak a szabad szóllásnak a legszabadabb nemzeteknél is korlátjai. De azért, hogy valaki egy talán kemény, talán vigyázatlan szót ejtett a közgyülésen, s azt is nem a fejedelem szent személye, hanem a kormány ellen ejtette, hogy ezért feje hóhér pallosa által gördittessék le a vesztőhelyen : az ellenkezik törvényeinkkel, meg nem egyezik a civilizált Európa gondolkozásával, melly az embervért ily könnyen pazaroltatni nem engedi, és össze nem fér azon aránysúllyal, mellynek bűn és büntetés között lenni kell. Én a tisztelt báró beszédjét nem taglalom. Óhajtottam volna,

[16] Vö. az 502. old. 19. jegyzetével.

[17] Az idézett tc. a Helytartótanács hatáskörét írta elő, egyben azonban kimondta, hogy a vármegyék és törvényhatóságok törvényes állapota és hatásköre érintetlenül marad.

hogy azon egy kifejezéssel, mintha a kormány az V-ik art[icu]lus elhalasztásával a jobbágyságot a földesurak ellen lázitani akarta volna, ne éljen. Mert ily békeszerető kormányról, minő a miénk, ilyesmit feltenni sem lehet. Hűtelenségi bün vádja alá azonban beszédje semmi esetre sem tartozhatik, mert hogy valaki ezen vád alá eshessék, arra tett, valóságos cselekvés kivántatik. Minthogy a törvények azt nevezik notoriusnak, „qui se evidenter erigit et opponit",[18] az oppositióra pedig még akkor is, midőn csupán juridicum remedium képen használtatik, törvényeink kard, vagy bot felemelést, és igy valóságos tettet kivánnak.[19] — És miután a kérdéses per azon tekintetnél fogva is sérelem, mivel országgyülési törvényszünet alatt kezdetett, a notae actio pedig már magában is büntetés, mert a ki ez alatt van, annak javait, itélet előtt is impetrálhatni : én a KK és RR izenetére s a felirásra szavazok.

Géczy (Zólyom) : Ezen im most vitatás alatt levő tárgyra nézve utasításom nem lévén, nehogy megyém egy illy nagyfontosságú kérdésben szavazat nélkül maradjon, bátor vagyok addig is, míg küldőim parancsa megérkezend, megyém szavazatját ön meggyőződésem szerint nyilatkoztatni. — Czáfolhatlan elv az Te[kinte]tes RR, hogy a polgári társaságban létező emberiség jogainak s főbb érdekeinek nincs biztosabb kezese, nincs valódibb szavatosa a képviseleti rendszeres alkotmánynál. Mert ennek talpköve az igazságra és szabadságra, a szellemi és erkölcsi miveltségre, a kormány és kormányzottak közötti kölcsönös bizodalomra, s az ezen elemekből keletkező közvéleményre, mint álladalmának biztos alapjaira van letéve. Illy becsülhetetlen kincs lévén a rendszeres alkotvány, annak épségben való fenntartására bizonynyal a társaságbeli szövetség minden tagja egyaránt köteleztetik. A constitutiónak ezen századokon keresztüli fennállása az egész épület egyes részeinek szoros összefüggésök, erős kapcsolatuk, és a benne foglalt czélszeres szabályoknak gyakorlati kivihetőségök által eszközölhető. Melly belső, elkerülhetetlenül megkivántató tulajdonin kivül azonban szükség, hogy minden alkotvány az önkénynek bitorlásai, a hatalomnak erőszakoskodásai ellen oltalmazó erősségekkel is legyen ellátva, mert a mindennapi tapasztalás a történetek évkönyvei bizonyitják, hogy Európa nemzeteinek alkotmányai századok óta a legnagyobb változandóságnak valának kitéve, s a hatalom önkényének mintegy játékává alacsonyítva. Igy látjuk ama dicső Albionban, mellynek legszebb diadalmai kétségkivül az elnyomatott nemzetek szabadságuk mellettiek, s melly most a felvilágosodás és előrehaladás termezein Európának vezér csillaga ; látjuk miként tevé a fényes Plantagenetek disztelen maradéka, az erős Oroszlányszivű Richardnak gyáva letermett testvére János az uralkodása alatt 1215-ben alkotott Magna Chartát még ugyanazon évnek folytában semmivé, mellyet azonban a britt nemzet ereje később a Stuartok megbukta után egész épségében helyreállított. — Hasonlón volt a dolog Francziaországban is. XI-ik, XIII-ik és XIV-ik Lajos, s ezen két utóbbinak nagynevű de fondorkodó ministerei Richelieu és Mazarin, a nemzet szabadságait tökéletesen eltiprák, s rabiga alá görbeszték a jármot nem ösmert nemzetet, míg az későbbi időkben Phoenixként hamvából feltámadva, ujólag létre állott. Ha továbbá hazánk történetire forditjuk figyel-

[18] Vö. az 507. old. 12. jegyzetével.

[19] Az oppositio a rendi jogban jogorvoslat egyik formája s az ítélet végrehajtásának megakadályozására szolgált ; a végrehajtást szenvedő fél kardnak vagy botnak a felmutatása mellett kijelentette, hogy ellenáll.

münket, azt látjuk, hogy nálunk is a sötét közép századokban, az akkoriban óriási hatalmú feudalis oligarchia s ennek érdekében uralkodó gyenge királyaink elnyomták nemzetünknek eredeti szép, s a magyar nép egész tömegét boldogító szabadságát. Ha ezek után azt kérdi tőlem valaki, melyek legyenek a rendszeres alkotványok biztos véderősségei? feleletül azt adom: leginkább kettő, t. i. a diaeta mint a népnek képét viselő tanács, s a nemzet akaratjának természetes életműve, (organum) és a megyéknek hazánkkal egyidős alkotmányunk. Egyébként a rendszeres alkotmánynak fő elve, melly szerint a kormánynak ellenében a nemzet képviseletlen, mintegy az önkénynek általaladva soha sem lehet, csak puszta szó, és elmélet. De mind az ország, mind pedig a megyék gyüléseinek elemök a szóllásbeli szabadság elannyira: hogy ahol ez a kormánynak önkénye által szoros korlátok közé szorittatik, ott az valóban veszedelmeztetik is, s a képviseleti rendszer létezni megszűnik, annyival inkább, midőn mint nállunk, törvényeink, jelesen az 1625 : 62., 1635 : 89., 1723 : 57. czikkelyek[20] annak, ki a szóllás szabadságával közgyülésekben visszaél, miképen történendő megfenyitését világosan kijelentik. Mindezeknél fogva én B. Wesselényi Miklósnak a szathmári közgyülésen tett előadásáért hívtelenségi büntetést követelő perbe való fogattatását, a szóllásbeli szabadság megsértésének tekintvén, az Ő Felsége szine elébe küldendő, s kerületileg elhatároztatott felirást pártolom.[21]

Holnap vasárnapi szünet. Holnapután ünnep.

259.

1835 június 30, július 1.

Foglalat: a) A báró Wesselényi személyében megsértett szóllásszabadság ügyében készült izenet és felirás tartalma közöltetik. — b) Balogh János barsi követ ellen a kormány által rendelt hütelenségi kereset közértelmüleg sérelemnek vétetvén, ennek orvoslására nem mint némellyek akarták nádori közbevetés, hanem felirás útja választatik.

a)

Pozsony, julius 1-ő napján, 1635.

Június 28-án és 29-én vasárnapi és ünnepnapi szünet lévén, — *június 30-án* a Balogh ügyében ismét *conferentia* tartaték, melly azonban a véleményeknek kicserélésén kivül egyéb resultatumra nem vezetett s állapodás nélkül oszlott el. — E napokról tehát nem lévén mit közlenem, tett igéretem szerint[1] azon izenetet és felirást, mellyet a RR a szabad szóllás ügyében határoztanak s a fő RRhez át is küldöttenek, annyival inkább közlöm, mivel ez a *Balogh* ügye eránti határozással is szoros kapcsolatban van.

[20] Vö. az 507. old. 9., ill. az 503. old. 23. jegyzetével; az 1635 : 89. tc. úgy intézkedett, hogy a széksértés elkövetője a vétket még az ülés tartama alatt „cum minore onere" váltsa meg.

[21] Almássy és Ghéczy beszédeit — az utóbbit az ittenivel szószerint egyező formában — l.: *Jegyzőkönyv.* X. köt. 453. kk., 462. kk.

[1] L. előbb, 523. old.

Az izenet igy szóll:

„A szabad[a] alkotvánnyal bíró haza nemzeti szabadságának s ezzel egybekapcsolt boldogságának legbiztosb támasza s legfőbb őrje a szóllási szabadság lévén, ennél a nemzetnek becsesebb és féltőbb kincse nincs. Már maga az országgal szinte egy idős azon honi belső intézet is, mely az országot több egyenlő hatóságú és önállású megyékre osztotta fel, ezeket azonban minnyájokat az ősi alkotványban és törvényhozásban viszont s elválhatlanul egyesitette, a köztanácskozások és ezekből származó végzetek iránti bizodalom éltető gyökeréül a nyilvánosságot és szóllási szabadságot tévén, a hazai alkotvány [természete][b] hozza magával azt, hogy a törvényhatóságok gyülésében, hol a fejedelem szolgálatját és haza javát érdeklő közigazgatási, s a törvényhozási tárgyaktól is folynak oly előleges tanácskozások, melyek minthogy a nemzet képviselőire nézve kötelező erővel bíró utasitások is belőlök származnak, a törvényhozási jus gyakorlatára [is] egyiránt kihatnak, a szólás szabadsága sértetlen legyen, különben a követeknek küldőik által adott utasitásaik sem lévén többé szabadok, maga az országgyűlésének szabadsága is valóság lenni megszünik.

A szóllási becses szabadságnak tulajdonosa a nemzet, a KK és RR pedig képviselői állásuknál fogva annak őrjei lévén, nem titkolhatják el annak elejökbe tett terjesztéséből eredő fájdalmas érzeteiket, hogy a Szatmár megyének mult 1834 dec. 9-én tartott közgyüléséből b. Wesselényi Miklós, a hazának egy oly polgárja, kinek ott szóllani jusa volt, véleményének a megyei követek számára adandó utasitások feletti tanácskozások folyamatja közben történt előadásaért, holott ezt törvényes fenyitéket érdemlőnek, sőt a jegyzőkönyvben érdeklendőnek is maga a szatmári megye közönsége sem tekintette, még pedig a többször említett megye közhitelességű jegyzőkönyve elmellőzésével véghez vitt nyomozások folytában, a kir. ügyek főigazgatója felperessége alatt hívtelenségi büntetést követő s már valósággal meg is indított perbe fogattatott.

A KK és RR ezen történetet a törvény és szólás szabadsága sérelmének tartják: ugyanis a törvény, jelesen a hármas részű törvénykönyv II-ik része 69. és 72. czimei a királyi udvari fő és megyei törvényszékeken tilalmas vagy becstelenkedő szavakkal élő,[2] az 1625 : 62-es és 1635 : 89. t. cz. pedig a köz összeülések helyein, és az országgyülésén valamely ótsárlásokat és méltatlanságokat elkövető személyeknek mind büntetésekről, mind megitélésök módjáról világosan rendelkezvén,[3] s szabályaikat az 1723 : 57. a megyék gyüléseire is azon nyilvános határozattal terjesztvén ki, hogy a vétkes mindjárt a gyűlés alatt hevenyében büntettessék meg,[4] ebből nyilván következik, hogy a gyülés elmultával a közfenyitéknek, s a vétség esete más itélőszék elébe való vonásának annál kevésbé van, vagy lehet tovább helye, mivel az 1790 : 14. sarkalatos t.cz. a megyék törvényes önállását és hatóságát teljes épségében fenntartatni rendeli.

És igy az ilyen esetek a hivtelenséget követő [kemény] büntetésre, az élet és jószág elvesztésére intézett súlyos keresetnek, melyet a közönséges állomány elleni nyilvános és magátalkodott feltámadás von maga után,

a Az izenet az eredetiben végig idegen kéz irása.
b Kossuth szövegéből hiányzik, az *Iratok* szövegéből pótolva. (A későbbiekben is.)

[2] Vö. az 503. old. 23. jegyzetével.
[3] Vö. az 530. old. 20. jegyzetével.
[4] Vö. az 502. old. 19. jegyzetével.

tárgyai nem lehetnek, az pedig kérdést nem szenved, hogy az e részben fennálló törvények legszorosabb magyarázatúak lévén, ha valahol, tehát épen itt semmi önkéjes magyarázatnak, vagy tettlegi intézkedésnek helye nincs.

Valójában annak, ha olyatén intézkedések divatozhatnának, — ha továbbá, minthogy a gyülésekben minden megyei nemesnek az előfordulandó tárgyhoz szóllania törvényes jusa és szabadsága van, mind a mellett is, hogy az egyes személyeknek értelmi és gyakorlati kimivelődésök oly igen különbözik, még a gondolatok kifejezéséül szolgáló szavakat [is] az igaznak hitt vélemény pártolásától felmelegedett indulatok buzgólkodása közben kinek kinek latolgatva válogatnia, s még attól is tartania kellenék, hogy talán hirtelenségből kiejteni talált szavaiért, később idők mulva is nyomozás és hívtelenségi büntetést követő perbe vonatás alá eshetik, bal következéseit felszámitani, valamint azt is, hogy micsoda hatalom vagy bíróság, s hogy foghat a szavak és szavak közt oly határvonatot huzni, hogy a megyék gyüléseiken egy vagy más szóval élni, más egyéb szavakat pedig hívtelenségi büntetés terhe alatt eltávoztatni kelletik ? — meghatározni egyátalában nem lehet, annyit mindazáltal előre is egész bizonyossággal tudhatni, hogy a körülmények olyatén helyzetében a szóllás szabadsága miatt a köztanácskozások elősegélése iránt eddig viseltető buzgólkodást a félelem és remegés váltván fel, a megyék gyűléseitől sok tanácsos férfiak magokat elvonják, s a feladások és nyomozások miatt pedig a hazafiak közé s egymás iránt megöröklendő szeretlenség és bizodalmatlanság csúszván be, a gyüléseki köztanácskozások méltóságukat, és közhasznú foganatjokat, a honfiak bátor lelkességöket s nemzeti önállásukat, az ősi alkotvány jótékony kihatású erejét, s így végre a haza azon boldogságát vesztik el, melyeket eddig oly sok századokon keresztül a köztanácskozások közepette virágzott nyilvánosság és szóllási szabadság rendithetlenül fenntartott.

Mindezekhez képest a KK és RR ide rekesztett felirási javalatukban Ő Fenségének törvény- és igazságszeretéhez folyamodni szándékozván az eránt : hogy a feljebb érdeklett esetből a szóllás szabadságára s így a törvényekre is kiható sérelmet orvoslani, s a tett rendeletek elenyésztetésével azon sérelemből eredő nemzeti aggodalmat is egyszersmind megszűntetni kegyelmesen méltóztassék, Ő cs. kir. Főhercegségét szives tisztelettel arra kérik, a Mélt. fő Rket pedig tellyes bizodalommal felszólítják az eránt, hogy említett felirási javalatukhoz való járulásukkal ezen nemzeti köz ügyet is munkásan elősegélleni méltóztassanak."

A felirás tartalma e következő : „Fenséges sat. Midőn törvényeket alkotva és a törvények sérelmeit orvosolva hazánk boldogságát előmozditani, s igy kötelességünknek és a közvárakozásnak megfelelni törekedünk semmiről nem vagyunk inkább meggyőződve, mint arról, hogy a vélemények nyilvános kijelentésének szabadsága minden törvényes szabadságnak legfőbb oltalma. Mert ha a szóllás szabadsága megszűnik, el lészen akkor zárva a közdolgok folytatására és a hibák javitására nézve is minden tanácskozás ; ugyanazért országunk egész rendszere parancsolja, s a közjónak tekintete megkivánja, hogy országgyűlésen is, de a törvényhatóságok nyilvános gyülekezeteiben is, hol a hozandó törvényekről szinte mint a törvények végrehajtásáról köztanácskozások folynak, szent és sértetlen maradjon a szóllás szabadsága.

Súlyos tehát fájdalmunk s egyszersmind aggodalmunk, hogy b. Wesselényi Miklós Szatmár v[árme]gye közgyülésén mondott beszédéért Fenséged kir. ügyeinek Igazgatója által hivtelenség büntetésére intézett kereset alá vonatott. Mert törvényeink, jelessen a Hármaskönyv II. r. 69. cz[ímje], az

1635 : 89. az 1625 : 62. és 1723 : 57 cz[ikkelyek] még a rágalmazó és tilalmas szavak ellen is, melyek közülésekben mondatnak, meghatározott büntetést, a széksértésnek ugyanazon gyülekezet által tüstént elitélendő büntetését rendelvén, azokat a hívtelenség büntetésére intézett sulyos keresetnek, melyet egyedül csak az 1723 : 9. t.cz.-ben kijelelt esetek[5] vonnak magok után, tárgyaivá épen nem tették. A megyék gyülésein hozott végzések, úgy az azokban nyilatkozó közvélemény az egyes polgároknak szóllásbeli szabadságuknál fogva kifejtett véleményeknek sommázatai. Ha tehát az ország lakosai az e részben szoros magyarázatú törvényeken kivül azokért, miket nyilvános ülésekben a haza boldogságáért buzgó tanácskozások között szólás szabadságában bizakodva mondanak, ezen terhes vétek vádja alá vétethetnének, úgy a törvényhatóságok az 1790/1 : 14. t.cz. által biztositott önállásuk és törvényes hatóságuk, s az azokat illető, [fejedelmeink által is elösmert][c] köz felszólalásbeli jusai kétségkivül sértve lennének.

Ugyanazért alázatosan és fiúi bizodalommal kérjük Fenségedet, méltóztassék az elkezdett pert, és mindazt, ami ezen tárgyban szinte a törvények ellen történt, eltörülni, s igy a sérelemnek valóságos orvoslása által azon súlyos aggodalmat, mely bennünk a szóllásnak szent szabadságát fenyegető veszély miatt támadott, kegyelmesen megszüntetni. Akik stb."[6]

b)

Ma, *július 1-ő* napjára *kerületi ülés* vala hirdetve azon tárgy eránt mellyről a RR már conferentiában tanácskoztanak.[7] — Az Elnökség Markovics (posegai) és Péchy János abaúji követekre került. — PÉCHY azzal nyitá meg a tanácskozást, miképen a napirendre tűzött tárgy s a szerencsétlen történet, melly reá alkalmat szolgáltatott, mindenki előtt tudva van ugyan, szükségesnek véli mindazáltal, hogy a tanácskozások szokott rendje szerint, eredeti kutfőből merítve köteles alakban terjesztessék a RR elébe; Bars v[árme]gye érdemes követét tehát az előadás megtételére felszóllitja.

TARNÓCZY: Fájdalomtul elfogult kebellel lépek a Te[kinte]tes RR elébe, panaszosan előterjeszteni egy példátlan esetet, melly engemet, küldőimet, a Te[kinte]tes Rket s az egész hazát keservesen sujtva mélyen érdekel. Tisztelt követtársam, Bars v[árme]gyének érdemes első követe, azon beszédjéért, mellyet a 22-ik júniusi országos ülésben, törvényes képviselői szabadságánál fogva mondott volt,[8] s mellynek a Te[kinte]tes RR úgyis minnyájan tanúi valának, a királyi Fiscus által, nemzeti alkotványos jussaink világos sérelmével, a királyi Tábla elébe hűtelenség büntetésére intézett pörbe vonatott, s a keresetlevél megadásával már valósággal meg is idéztetett. — Melly idéző és kereset levelet ezennel vérző szivvel bémutatok.[9]

T[ekintetes] RR! Fájdalommal vagyok ugyan kéntelen megvallani, hogy eddig is számtalanok valának sérelmeink, eddig is csonkittattak a nem-

[c] Ez nincs az *Iratok*ban közölt szövegben.

[5] L. erre az 502. old. 20. jegyzetét.

[6] Az izenet és felirat szövegét — egészen jelentéktelen stiláris különbségekkel — l.: *Iratok*. IV. köt. 240. kk.

[7] A Balogh János perbefogása ügyében tartott jún. 25-i és 27-i konferenciák ismertetését l. előbb, 524. kk., 526.

[8] A beszédet l. előbb, 519. kk.

[9] L. előbb, 526. old.

zetnek jusai: de a sértések, a megtámadások törvényhozó gyülekezetünk körén kívül történtek, s volt egy hely, mellyen azokat orvosolnunk s a jussainkon és alkotványunkon okozott csorbákat kiegyenlítenünk lehetett; e szent hely t. i., hol a nemzet képviselőinek személyeit biztositó salvus conductus oltalmának alatta, a köztanácskozások tárgyaihoz minden tag szabadon szólhatott, s nemzetünk szabadságát erősíteni, boldogságát előmozdítani belátása szerint törekedhetett. Mivé leszünk Te[kinte]tes RR, ha már ettől is megfosztatunk? Más nemzetek a sajtó szabadságában s más kezességekben több rendbéli eszközökkel dicsekedhetnek, mellyek segitségével sebeiket orvosolhatják s jussaikat védelmezhetik. Nekünk a panaszkodásnak szabadságán kivül alig maradt már védeszközünk, s ime most annak elvesztésével is fenyegettetik nemzetünk, az a nemzet, mellynek panaszkodásra századok óta oly tömérdek oka van. Veszítsük el ezt, veszítsük el vérző sebeink orvoslásának eme szent helyén a szónak szabadságát s hasonlitni fog helyzetünk ama boldogtalanéhoz, kinek keze lába béklyóba, bilincsekbe veretik, s a nyomorultnak gúnyosan mondatik: „Védelmezd magad!". — Eddig jó fejedelmeink atyáskodó gondoskodásából s a nemzetnek szabad tanácskozásban nyilatkozó akaratjából születvén törvényeink, a törvényhozás e két alkotó erőnek vala törvényes gyermeke; veszitse el a nemzet a szóllás szabadságát s ennek elvesztével ugyanazon törvényhozás már csak az önkénynek s önkénytőli rettegésnek undok fattya lesz.

Kéri a RRket, hogy ezen példátlan és irtóztató sérelemnek hathatós orvoslásáról sikeresen gondoskodni méltóztassanak.

PÁLÓCZY mint kerületi jegyző felolvassa az idéző levelet, és az 1-ő rész 13-ik czimje 5-ik §-a, s 14-ik czimjére,[10] s az 1723 : 9-ik czikkelyre[11] alapitott kereset levelet, — mellyek Balogh János Bars v[árme]gyének országgyülési követje ellen vannak intézve.

A felolvasás után darab ideig senki sem szóll. — Végre

MARCZIBÁNYI ily értelemben nyilatkozik: Mind a jelen való szomorú eset, mind az is, mit végzett légyen a RR többsége Wesselényi Miklós ügyében,[12] sokkal inkább tudva van a RR előtt, mintsem hogy azt hoszasan taglalgatnom kellene. Elég legyen tehát megemlítenem, miképen a RR bölcs többsége a Wesselényi ellen folyamatba vett pert sérelemnek tekintvén, ily értelemben felirást határozott, kérvén a sérelem orvoslását, s a szóllás szabadságának megszorítása felől támadott aggodalmunk eloszlatását. Amelly okok harczoltak az említett eset mellett, annyira, hogy a RRket felírásra birnák, mindazok még nagyobb erővel állanak most, mert ha az 1723 : 9 t. czikkely Wesselényire sem alkalmazható, kétségkivül még kevésbé lehet azt Bars v[árme]gye követére alkalmazhatónak mondani. És már csak maga ez is elegendő lenne arra, hogy a jelen szomorú esetre is fölirás határoztatnék, e mellett azonban még sokkal több inditó okok is állanak. Ide tartozik 1-ör hogy Bars v[ármegye] követe nem maga személyében, hanem többezer küldői nevében szóllott, mert neki, mint Balogh Jánosnak e helyen nincsen szava. Áll tehát az is 2-or, hogy az országnak salvus conductus alatt levő egyik követe, ez ország szine előtt, törvényes helyen mondott beszédjéért a kormánynak egyoldalú önkényes rendeleténél fogva büntető kereset alá vettetett, 3-or hogy

[10] Vö. az 507. old. 11. és 12. jegyzetével.
[11] L. erre a 502. old. 20. jegyzetét.
[12] A határozatot l. előbb, 504. old.

a végrehajtó hatalom, mellynek hatósága az 1791 : 12. törvény szerint csupán a törvények teljesítésére terjedhetett,[13] ezen határon túllépve, s nemzetünk törvényhozási jusának világos megvetésével a törvényeknek magyarázgatásába önkénye szerint bé ereszkedik. Pedig én ugyan az 1723 : 9. törvényt világosnak hiszem, s arra nézve magyarázgatásnak szükségét nem látom, de habár világos nem volna is, kérdem én : szabad e a kormánynak azt önkényesen magyarázgatni ? és kérdem, a törvénymagyarázat jusa nem közös jus e a nemzettel ? — 4. De nem fér meg a kormánynak ezen cselekedete magával a szokással is. Mondjon nekem valaki esetet a magyar historiából, hogy a nemzetnek egyik képviselője azért, mivel a kormány ellen panaszkép kikelt, nota alá vettetett ? Olvassa meg akárki országgyülésink naplókönyveit 1790-től mostanáig,[14] s nem fog e sok panaszos sérelmekre találni, mellyek a kormány ellen sokkal erősebben előadattak a nélkül, hogy a kormánynak eszébe jutott volna ilyes hallatlan lépésre vetemedni, vagy az előlülőnek csak rosszallását is kijelenteni ? — Azt tartom én tehát hogy míg ezen új s roppant sérelem nem orvosoltatik, nekünk addig munkálódásinkat sikerrel folytatnunk sem lehet. Mert midőn látjuk, miképen végzéseink a teljesitésnek minden kezessége nélkül szükölködnek, s ha panaszkodni merészlünk, személyünk és vagyonunk veszélyeztetik, ki lesz elég bátor sérelmét bátran előadni, látván hogy hazájának nem használ, s fejét és vagyonát hasztalan veszélynek teszi ki, olly veszélynek, olly üldözésnek, mellynél keményebb súly bennünket a legdühösb ellenség bérohanásakor sem érhetne! Maga elhunyt fejedelmünk kijelentette 1807-ben midőn a Báró Vay Miklós generális ügyében nádori közbenjárás történt,[15] miképen nem akarta, és soha nem is fogja a szóllás szabadságát legkevésbé is szorítani.[16] — De mit használnak nekünk törvényeink ? Minő kezességet nyujtanak a biztositások ? Tekintsünk helyzetünkre, s a kétségnek szomorú aggodalma foglal helyt keblünkben. Mindezeknél fogva ha már Wesselényi ügyében is felirásra szavaztam, most még annyival is inkább arra szavazok, mivel a követ küldőitől el nem választható, s szabadon adott szava nem magános szó, hanem committenseinek felszóllamlása. Az e tárgyban tartott conferentiák folytában némellyek eme sérelmünk orvoslására nem a felirás, hanem a nádori közbevetés utját javaslották, s az 1807-ki és 1825-ki példákra hivatkoztanak.[17] Én ezt sem ellenzem, úgy mindazáltal, hogy a szóllás szabadságának azon törvényes elve, mellyet a fő RRhez átküldött izenetünkben kijelentettünk, sértetlenül fenntartassék, s kérdés alá ne vétethessék. Ha ez a közbevetés mellett eszközölhető, ám legyen — de ha csak az lenne czélja, amint gyanítanom kelletik, hogy báró Wesselényi és Balogh János követtársunk az actio alól ugyan feloldoztassanak, a principium azonban feláldoztassék, soha reá nem állok. S ha bármi történik is velünk, habár nyomban

[13] A tc. szerint a törvények alkotásának, eltörlésének s magyarázásának joga az uralkodót és az országgyülésre egybegyült rendeket közösen illeti, a király nem fog pátensekkel kormányozni, s a végrehajtó hatalmat a törvények szellemében fogja gyakorolni.

[14] A rendi országgyülések országos üléseinek naplói és irományai csak az 1790/91-i országgyüléstől kezdve kerültek kinyomtatásra. A korábbi országgyülésekről számos magánúton készült kéziratos napló található az Országos Levéltárban és a Széchényi Könyvtár kézirattárában.

[15] Vö. az 505. old. 3. jegyzetével.

[16] A nádor által közvetített királyi választ az 1807-i jegyzőkönyv alapján idézi Deák, jún. 16-i beszédében. (L. előbb, 506. old.)

[17] Az 1825-i példára l. az 517. old. 4. jegyzetét.

széltoszlattatunk is, kijelentett elvemhez állhatatosan ragaszkodom, s bizom a nemzetek sorsára ügyelő isteni gondviselésben, hogy az hazánkat veszni nem engedi.

SOMSICS szintén oly értelemben nyilatkozik, hogy a kormánynak jelen törvénytelen tette által az 1625 : 62.[18] és 1723 : 7. t. czikkely[19] sarkában sértve van, de az egész polgári állapot is ingadozásba hozatott. Mert ha a személy, vagyon, és becsület a birák önkényére bizatik ha a szoros magyarázatú büntető törvényeket a kormány oda húzza, ahová akarja, akkor a szabad szóllás nemzeti jusát közönséges veszély fenyegeti, ennek elvesztével pedig hazánk alkotványának vége van, és méltán elmondhatjuk Rómának classicus irójával: „Ademto per inquisitiones, et loquendi audiendique commercio, sicut vetus aetas vidit, quid ultimum in libertate, ita nos quid in servitute . . ."

A szónok képző tehetségének legnagyobb megerőltetésével sem tud már oly kormányrendeletet képzelni, mellyből hazánkra nagyobb sérelem következhetnék. Ő tehát felirásra szavaz, és ha sérelmünk minden következhető veszélyeivel voltaképen elő fog adatni, távolról sem kételkedhetik, hogy azon uralkodó Felség, kinek választott mondása „Recta tueri", segélyt s orvoslást fog nyujtani.

POGÁNY a szabad szóllás nemzeti kincsének fenntartását ugyan szintén köz kötelességnek ösmeri s a kérdéses esetből eredő aggodalomnak megszűntetését szives készséggel óhajtja előmozditani, e czélra mindazáltal a nádori közbenjárást a felirásnál nemcsak gyengédebbnek, hanem czélravezetőbbnek is itéli, s törvényekre, különösen pedig Mátyás V-ik decretumának 6-ik czikkelyére[20] támaszkodva nem találja elegendő alapját amaz ösméretes ellenvetésnek, hogy a nádori közbenjárásnak csak azon esetben van helye, midőn, már felirás tétetett s az sikertelen volt. Ellenben emlékezetében tartja a RRnek azon határozatát, miszerint még a legcsekélyebb esetben is, mielőtt a pernek kemény eszköze használtatnék, a békéltetés próbáját megtétetni jónak itélték.[21] Ő tehát e jelen esetben is a nádori közbenjárásnak csendesebb és szelídebb útját választja annyival inkább, mivel azon reménytelen esetre, ha ezen az úton aggodalmunknak tökéletes megnyugtatását el nem érhetnők, a felirás útja mindég fennmarad.

ÖTVÖS TAMÁS azonban, Pogány követtársa, érzéseit, mellyek által e jelen pillanatban elfoglaltatik, bővebben magyarázgatni nem akarván, röviden csak annyit nyilatkoztatott, miképen ő a nádori közbenjárást csak azon esetben fogadhatná el, ha a szabad szóllás már kijelentett elve felől tökéletesen biztosittatnék. Mig azonban erről meg nem lesz győződve, a feliráshoz ragaszkodik.

CSEPCSÁNYI Trencsin követével[22] egyetért, hogy az országgyűlési salvus conductus letiportatott, s hogy a KK és RR olly erőltetett állásba tétettek, miszerint addig, míg e sérelem nem orvosoltatik, tovább nem is tanácskozhatnak, legalább más tárgyban bizonyosan nem. Mert vagy nem tennének eleget megbizatásuknak, vagy pedig életöket s vagyonukat minden pillanatban

[18] Vö. az 507. old. 9. jegyzetével.
[19] L. előbb, az 513. old. 27. jegyzetét.
[20] Vö. az 315. old. 11. jegyzetével.
[21] A békéltetőkről alkotott s a főrendek által elutasított külön törvénycikkely utólagos megalkotásánál indultak ki a rendek ebből az alapelvből. Vö.: *Országgyűlési Tudósítások*. II. köt. 707. kk.
[22] Marczibányival.

veszély fenyegethetné. Tudja ő, hogy vannak törvényeink, mellyek szerint aki az országos ülésekbe nem jő, megbüntettethetik,[23] de csak akkor, ha salvus conductus oltalma alatt vannak a követek ; különben ha ez letiportatik, a megjelenés kötelessége is megszűnik. Ő nem is tekintheti a kérdéses kedvetlen történetet egy elkülönözött csapásnak, s ha megfontolja mi történt Erdélyben, miként vonatott perbe Wesselényi, s minő lépések intéztetnek most maga e törvényhozó test ellen is : meg van győződve, hogy az esetek nagyon kinőtték magokat, s irányzatuk igen könnyen átlátható. — Hogyha azonban az intermediatio akként történhetnék meg, hogy az elv maga csorbulás nélkül fenntartatnék, Trencsin követével egyet értene ; de ezen esetre is, ugy a közbenjárás, mint a nádori nevezet említését is elmellőzni kivánná, s csupán azt óhajtaná : kéretnék meg Ő cs. kir. Főherczegsége mint austriai főherczeg, s az országgyülése elnöke, kinek személye a diaetalis testülettől el nem választható, hogy a dolgokat törvényes állásukba visszavinni törekedjék. Különben ha erre s ily értelemben a RR nem hajlandók, ő felirásra szavaz.

RAGÁLYI : Tagadhatatlannak hiszi, hogy ha itt összegyülekezve, valaha elválasztó ponton állottak az ország Rendei : most állanak olly ponton, melly hazánk sorsát hosszabb időre el fogja határozni. S ugyanazért meg van győződve, hogy aki most hallgatni tudna s belső tiszta meggyőződésének érzelmeit ki nem fejezné, érdemetlen volna a helyre, mellyet e teremben elfoglal. — A vitatást szenvedhető kérdést ő sem abban találja, ha valjon sérelem e az, ami Bars v[árme]gye követeivel történt ? hanem egyedül abban : hogy a sérelem, melly ezen testet illette, mikép orvosolható ? És ő bocsánatot kér, hogy azokkal egy véleményben nem lehet, kik felirást javallanak. Ha, ugymond, ezeknek feltételök szerint le van tiporva a szóllás szabadsága, miként készülhet az, vagy pedig el kell a RRnek tettleg ösmerniök, hogy még a szabad szóllás megvan az országgyülésen, mert felirást készitettenek. Ezen esetre pedig kész lenne a kormány válasza : Im tudtatok felirást készitени, panasztok tehát helytelen! Az ő véleménye szerint, ha annyira le van a szó szabadsága tiporva, mint azt a felirás javaslói panaszolják, ugy azon mellőzhetlen kéntelenségben vannak a RR, hogy míg az helyre nem állittatik, tanácskozásikat fel kell függeszteniök. Ő tehát arra szavaz, hogy magát a szóllás szabadság iránt a fő RRhez küldött izenetre adandó választ sem várván bé s a tanácskozás alatt levő minden tárgy felfüggesztetvén, a sérelem nádori közbenvetés utján orvosoltassék.

Ezen beszédre később szavazat közben KOCSI HORVÁTH megjegyzé, hogy ha csakugyan azt mondotta Torna követe, miképen az, aki e tárgyban nem szóll, nem érdemes itt helyet foglalni, s ezt a RR eltűrik, igen nyilvános bizonságát adják annak, mennyire szentnek és sérthetetlennek tekintik, a szóllás szabadságát. Ő maga részéről kéntelen kinyilatkoztatni, hogy küldői egy követ arbitriumára sem bizták annak megbirálását, méltó e valaki arra, hogy itt széket foglaljon. Követ ur arbitriumának tehát magát alája nem veti, s azt ugyan legkevésbé sem veszi figyelembe. Szükségesnek vélte mindazáltal a válaszolást, nehogy ennek elhallgatásával később azon arbitriumra vélje magát felhatalmazottnak, hogy aki nem az ő kedve s tetszése szerint szóll, azt a követi székre méltatlannak nyilatkoztassa. — RAGÁLYI annyit felelt : hogy ő semmi nemű elvet, mellyet magára alkalmazva mondott, másra alkalmazni nem kivánt, és nem is akar.

[23] L. erre az 1458 : 13., 1498 : 1., 1500 : 1., 1518 : 28. stb. tc.-eket.

KAJDACSY a felirást két ok miatt nem szeretné : 1. Mert nagyon sujtólag állana reánk Torna követének argumentuma, 2. mert kellemetlen vitatást szűlhetne, a dolgot késleltetné, mert míg ennek vége nem szakad, addig másba nem mehetünk, s mindezek mellett kimenetele nagyon kétes és bizonytalan. Ellenben ő nem talál országgyűlési irományinkban esetre, mellyben a nádori közbenjárás a kitűzött czélnak tökéletesen meg nem felelt volna. Nem is gondolja, hogy ennek csak akkor lehetne helye, ha már a felirás sikeretlennek tapasztaltatott; mert az e részben emlegetni szokott Mátyás V. decr. 6-ik art[icu]lusa nem annyira azokat az eseteket tüzi ki, mellyekben a nádor közbenjárásra felszólittathatik, mint inkább azokat, mellyekben a közbenjárást el nem mellőzheti;[24] egyébiránt tökéletesen szabadságukban hiszi lenni a RRnek azt, hogy a nádort közbenjárásra akármelly jónak vélt esetben megkérhessék. Mivel tehát ezen útat a kivánt czélra sikeresbnek, az ország jussaira nézve pedig épen nem veszélyesnek találja, Torna követével egy értelemben szavaz.

ACZÉL szintén ezen szelídebb módot választja s közbenjárás utján kivánja megkéretni Ő Felségét, hogy mind a két rendbeli actiót megszűntetvén, méltóztassék aggodalmunkat eloszlatni melly onnan eredett, hogy mi a törvényt másképen értjük s a törvényes szóllás szabadságát féltjük ; hozzátévén egyszersmind, hogy jövendőre is minden hasonló esetek megelőzése végett praeferenter kivánunk törvényt alkotni, melly a szóllás szabadságának törvényes határát s a hűtelenség vétke eseteit kétséget nem szenvedhető világossággal elhatározza.

A vitatások, (mellyekben szorosan az előadás sorához ragaszkodtam) hátralévő része következni fog, s különösen azon előadások, mellyek annak megmutatására intéztettek, hogy a szóllásszabadság nemzeti kincsét a legszerencsésebb individualis kimenetelért sem lehet feláldozni, — hogy az intermediatio kegyelem ösvényére vezetné azt, ami nemzeti jus, — s hogy a kormánynak ezen actiókat elrendelni nemcsak jusa nem volt, de a jelen országgyülése munkálódási szellemét tekintve, legkisebb politicai oka sem lehetett igy bánni a diaetával, mint ahogy bánik. — Mi a resultatumot illeti, 21 megye s a Jászkun kerületi nádori közbenjárásra, 26 megye s a Hajdú Kerület fölirásra szavazott. A többség tehát felirást határozott, mellynek tartalma felől holnap lesz a tanácskozás.

[24] Vö. a 536. old. 20. jegyzetével.

260.

1835. julius 1, 2, 3, 4.

Foglalat: a) A barsi követ perbe idéztetése feletti vitatások folytatása. — b) A felirások boritékinak czimzete iránt a RR előbbeni végzésöknél maradnak, igy a fő RR is, kik valamely elfogadható középutra szólitják fel a RRket.

a)

Pozsony, julius 4-én, 1835.

Folytatás az *1-ő júliusi kerületi ülésről* Balogh barsi követ dolgában.

Bőthy: Alig hangzottak el a szavak, miket a megsértett szabad szóllás ügyében kevés napok előtt inditványt tevőleg mondottam,[1] s im máris egy újabb, egy nagyobb, s előttünk eddig ösméretlen csapás jött reánk, szavainkra mintegy válaszul, olly csapás, melly alkotványunk életerére vágván, feszült kebellel lesnünk ösztönöz, hogy mikor dől össze a sarkában megrázott egész épület. — Valóban Te[kinte]tes RR, ha lenne még valaki, aki azok után, amik történtek, azon álom képzelgéssel kecsegtethetné magát, hogy ő még szabad, annak a szabadságról ideája nincs. Igenis, férfiúi erős lélek kell hozzá, hogy a hazának képviselői el ne csüggedjenek. Itt Damocles bosszús kardja lebeg fejök felett, s a teremből kimenvén önkénynek látják kitétetve magokat. Illy körülmények közt is hiven teljesíteni mindazt, mit a hazafiság kötelessége parancsol, csak magas, felemelkedett lélek teheti. Vessük szemeinket vastag törvénykönyveinkre, s látni fogjuk, hogy alig van századok óta egyetlen egy törvény, mellyet a kormány nem sértett volna meg. S im most a tömérdek törvénysértés után, midőn vérző sebeink orvoslásáért esengve reménykedénk, a legfőbb koronát tette fel a kormány tetteire, s a törvényhozásnak egyik tagját, a nemzetnek egyik képviselőjét, országgyülési szabad tanácskozás közben mondott szavaiért az egész haza bámultára hűtelenségi perbe vonatni parancsolá. Ha csakugyan olly rém gyanánt áll a kormány előtt a szabad szóllás nemzeti jusa, hogy azt bármi áron is eltörleni magában feltette, ugy kár a diplomaticára költenie. Küldje Constantinápolyba ministereit s ott meg fogják tanulhatni, mint teszik az embereket némákká, hogy az elnémitott nemzet felett nyugalmasan uralkodhassanak. De csalatkozom! a leselkedő bizodalmatlanságot még a némaság sem nyugtatja meg; lelkünk érzelme szavakra nem törhetvén, néma jelekben, az arczulat vonásaiban nyilatkozik; s mivel tudva van, hogy némáknál elevenebb szinekkel mutatkozik szemben s arczulatban a szív érzése, valamint most a szót, ugy akkor a keserűségnek néma jeleit, „erectio contra statum publicum" névvel fogja nevezni, s élet és vagyon elvesztével fenyegető hűtlenségi perrel üldözni. — De akármint légyenek is ezek, engemet küldőimnek megbecsülhetlen bizodalma azért küldött ide, hogy távol a félelemtől, távol a jutalom hajházásától, a kormány tetszésének vadászatát s minden emberi tekintetet megvetve tegyem kötelességemet. És miután küldőim már azt is szörnyű sérelemnek vették, ami Wesselényivel történt: messziről sem kételkedem, hogy ezen új példátlan csapás hallattára első pillanatban elfásulnak, hogy utóbb annál nagyobb erőre ébredjenek. Ezen hiedelemben tehát, s ama kötelesség érzetében felirásra szavazok.

[1] Beőthynek Wesselényi perbefogásával kapcsolatos indítványát l. előbb, 498. kk.

Torna követe nádori közbejárást javalva[2] egy szép állitást tőn, midőn azt mondá, hogy valameddig e sérelem nem orvosoltatik, a RR állása biztos lábon nincs. Igaz, de engem ez kegyelem útjára térni nem ösztönöz. Én a törvény oltalma alatt élni kivánok a szóllás szabadságával, s ennek útján kivánok orvoslást keresni, találni. A közbenjárás meglehet siker nélkül nem maradna, de ez constitutionalis országban nem azon garantiák közé tartozik, mellyek az alkotványt megóvhatják. Az intermediatio személyességtől függ ; közbevetjük magunkat, ha kedvünk van reá, s ha olly személy forog kérdésben, kiért örömest teszünk közbenjáró lépéseket. De valjon ki áll jót, hogy e két feltétel a jelen esetben együtt van, hogy minden jövendő esetben együtt lesz ? Minő kezességet nyerünk, hogy a szomorú eset nem fog megujulni ? Ki mondja meg, hol fog a kormány megállani ? Eddig a jesuiták systemáját követte, alattomos mellékútakon igyekezett a testet sorvadásba hozni, s ekkor helyén lehetett a közbenjárás, mert a czélzatot nem világosan látnunk, csak gyanítanunk lehetett. Most már azt mondja : vége minden tettetésnek, most tisztán lép fel, tisztán mutatja, mit akar ; s mióta ezt teszi, talán jobban becsülöm, mint eddig becsültem, mert tudom, mit akar velem, tudom hogy dolgom kivel van. Azt mondá 1823-ban a veszprémi káptalan lelkes szónoka : „Mi már megjajdultunk a vessző alatt",[3] igen is megjajdultunk, de e megjajdulás engem szabad szóra ösztönöz, s arra ösztönöz, hogy a végveszély ellen egyenes elhatározott úton rögtönös orvoslást sürgessek. Nincs is ideje, Te[kinte]tes RR, hogy ismét csak úgynevezett szelíd fél eszközöket használjunk, különben az következik belőle, hogy mi a salvus conductus oltalmára, mint a mélységet elrekesztő biztos karfára támaszkodunk, a karfa azonban redves, eltörik, s mi menthetlenül a mélységbe zuhanunk. Bár ne állottunk volna el a felirástól akkor, midőn az úgynevezett barsi rescriptum által valánk megtámadva.[4] De azt mondották : hisz ez csak egy kis szidás, mi sokan vagyunk, könnyen elbirjuk, ennyi vármegye, ennyi város, ennyi jelen nem lévők követjei vagyunk a teremben, eloszlik közöttünk a teher, s oly csekély rész jut egy egy tagra, hogy azt bizony görnyedés nélkül elbirjuk. De int az idő, és int a tapasztalás egymást követő folyama. 1796-ban egy követet az országgyülés helyére nem eresztettek, mert szabadon szóllott megyéje gyülésén, 1807-ben Vay Miklós ismét a szabad szóllás miatt tisztségétől megfosztatott,[6] 1834-ben dorgáló rescriptumot küldöttek, most egy követtársunk már hűtelenségi perbe vonatik. Csak szenvedjük ezt is nyugalmasan, csak nyúljunk kezességet nem nyujtó féleszközökhöz, s holnap katonát küld reám a kormány s elvitett ahová tetszik. Én magamat ellenszegezni természetesen nem fogom. — Közbenjárásra tehát nem állhatván, felirás utján rögtönös orvoslásra szavazok.

KLAUZÁL a kérdésben forgó tárgyat nem tartja inditványnak, hanem a nemzeti szabadság megmentésére intézett múlhatatlan gondoskodásnak.

[2] Vö. Ragályi előbbi felszólalásával, 537. old.

[3] A kéziratban 1823 van, az eset azonban talán az 1825/27-es országgyűlésen történt. Ezen az országgyűlésen Horváth János és Kolosváry András kanonokok képviselték a veszprémi káptalant. A felszólalás körülményei nem állapithatók meg.

[4] Vö. az 511. old. 22. jegyzetével.

[5] Czindery László somogyi másodalispán volt az eset hőse, akit a király 1796. okt. 20-án a somogyi megyegyűlésen tartott beszéde miatt eltiltott az országgyűlésen való megjelenéstől. (Czindery beszédét közölte Hőke Lajos a *Hazánk* VIII. kötetében, 343. kk., „Egy híres beszéd" címen.)

[6] Vay Miklós ügyére l. az 505. old. 3. jegyzetét.

Mert ha a követ itt az országos tanácskozás teremében mondott beszédjéért hűtelenségi perbe vonattathatik, nincs többé nemzeti szabadság. — A szónok ugyan elhiszi, hogy a felirás czélját talán közbevetés utján is elérnénk. De a fő RRhez már átküldött elvek[7] megtartása ellen csak szó sem lehet ; már pedig miután tagadhatlan, hogy az actióknak megszüntetése, a nádori közbevetés utján elérhető eme legkedvezőbb resultatum, elveink elösmerése felől még biztossá nem teszen, — nem elhallgatással tarthatjuk fenn ama nemzeti kincsünket, hanem csak ugy : ha nyilván elébe terjesztjük sérelmünket annak, kinek tisztében van az orvoslás. Nádori közbenjárásnak törvény szerint csak akkor lehet helye, midőn a nemzet és fejedelem között discordia van, (ez a törvény szava)[8] ez még most nincs, s nem is mondhatjuk hogy van mindaddig, míg sérelmünk orvoslása meg nem tagadtatik. A szónok tehát a nádori közbejárást utósó lépésnek tartja. Igy volt az 1825-ben is, és 1807-ben is, csak azután nyúltak a RR az elvre nézve közbenjáráshoz, midőn már báró Vay Miklós tisztségébe visza volt helyhezve. Ezen példák utmutatása szerint először most is a felirásnak törvényes utján kiván próbát tenni, nem is kételkedik, hogy Ő Felsége el fogja ösmérni, miképen ha nincs szabad szóllás az országgyülési tanácskozásokban, nincs is nemzeti szabadság. De ha mégis kedvetlen királyi válasz érkeznék, akkor lesz közbenjárásnak helye, most még visszás képzelet. — Nem is tart azokkal, akik úgy vélekednek, hogy míg e sérelem nem orvosoltatik, addig tanácskoznunk nem lehet, minthogy a szabad szóllástol megfosztatnánk. Ő kinyilatkoztatja, hogy akármi történjék is, lelke sugallását követve mindég szabadon fog szóllani ; különben pedig tanácskozás nélkül a közbenjárás sem lenne eszközölhető.

Hertelendy Károly (Zala) : Azon fő szempontból indul, hogy a magyarnak mindég fő character vonása volt hazáját, alkotványát kitünőleg szeretni, s hogy ettől a királyt elválasztani nem lehet, úgy hogy amelly magyar alkotványához hű, hűséges az királyához is. Valamint tehát elösmeri, hogy a király személyének akár tettel, akár szóval történt sértése, mint felségsértés egyszersmind az alkotványnak sértése is : úgy kereken tagadja, hogy aki a kormányt vivő tanácsosok tettei ellen szót ejt, az a Felség személye ellen hűtelen lenne. Tettleg elösmeré ezt maga a kormány is 1822-ben. Annyira ment akkor a törvénytelen parancsok elleni moralis ellenszegülés, hogy némelly megyéknek tisztviselői megtagadván a végrehajtástól kezeiket, katonai őrizet alá vettetnének.[9] És mégsem volt csak egy példa is, hogy aki a kormány ellen nyilván rosszalló erős szót ejtett, hűtelenségi perbe vonatnék.[10] De hogy is lehetne ez másképen ? Hiszen a kormány tanácsosai között idegenek is vannak, kik hazánk eránt magokat hű részvétre kötelezetteknek nem tartják, s ezek ellen szóllani hűtelenség légyen e ? A szónok teljesen meg van győződve,

[7] A Wesselényi ügyével kapcsolatos izenetben és feliratban. (Szövegüket l. előbb, 531. kk.)

[8] Vö. előbb, az 536. old. 20. jegyzetével.

[9] Vö. az 512. old. 25. jegyzetével.

[10] De hogy ez nem történt, az nem a kormánynak volt köszönhető. Koháry Ferenc kancellár ugyanis hűtlenségi perbe akarta fogatni a nemzeti ellenállás kiemelkedő alakjait, a kir. jogügyigazgató, Németh József azonban a főkancellár utasítására azt a választ adta, hogy a Corpus Iurisban nincs olyan törvény, amelynek alapján a törvénytelen királyi rendeletek elutasítói ellen bűnvádi eljárást lehetne indítani. Ezért az udvar kénytelen volt elállni tervétől s az ellenzék vezetőinek Bécsbe rendelésével és királyi megdorgálásával kereste a kiutat a nemzeti ellenállás előidézte kényelmetlen helyzetéből. Vö.: *Horváth M.*, előadásával, i. m. I. köt. 128. kk.

hogy akkor lenne hűtelen fejedelme s hazája eránt, ha ezt nyilván nem tagadná. — Egyébiránt a legelső conferentiában, midőn még a kérdéses szerencsétlen actio megadva nem volt,[11] ő is hajlandónak mutatkozék a közbenjárás elvállalására, mert óhajtotta volna ezen egész történetet örök semmiségbe meríteni, úgy, hogy annak írott nyoma sem legyen ; miután azonban már az idézés valósággal megtörtént, ezzel a körülmények annyira megváltoztak, hogy a felirástól többé egyátaljában el nem áll.

Géczy egész nemzetünkben igazolva látni vágyná ama historiai tapasztalást, hogy a terhes idő nagy embert szült. Ő magát elcsüggedve nem érezi. Óhajtja, hogy a gondviselés ne engedje hanyatlani nemzetünket, ohajtja hogy a sulyos körülmény erőre buzditson bennünket. S ez ohajtásban szintén felirásra szavaz.

Fekete úgy látja, hogy a szóllás szabadságának sérelmén felül még a képviseleti rendszer is sarkából kiforgattatik, midőn egy követ a kormánynak egyoldalú hatalmával büntetésre vonatik. A törvényhozás hatalma nemzet és fejedelem között két egyenlő részre osztva van, s kölcsönös szabad és független tractatus utján keletkezhetnek csak azon törvények, mellyek szerint kormányoztatnunk kelletik. Már ha a törvényhozásnak egyik fele a másikat hűtlenségi perbe vonhatja, az alkotó status hatalmak közt megszünt minden súlyegyen. Egyik részen lesz a hatalom, másikon a függetlensége vesztette szolgaság, s a törvényhozás már csak a fejedelem személyében lévén concentrálva, a nemzet jussa egészen kitagadtatik. — Ő tehát annyival is inkább felirásra szavaz, mivel az intermediatio olly rendkivüli ut, mellyre a nemzet jusait küldőink világos engedelme nélkül ki nem tehetjük.

Pázmándy : Köz értelemnek látja lenni, hogy a kormánynak szóban forgó tette sérelem, azt tehát nem szükség bővebben támogatnia ; csak a sérelem orvoslásának módjai közt szükség választanunk, s ő felirásra szavaz, csak azért is, hogy tettleg megmutassuk, miképen mi a szabad szóllást mindaddig gyakorolni fogjuk, mig csak az physicai lehetetlenséggé nem tétetik. És ép ezért nem is hajlandó a tanácskozás folyamát megakasztani, mert ezáltal tettleg elösmernénk, hogy a szabad szóllás jusa tökéletesen megszünt. — Az intermediatio vagy a szóllás szabadsága elvének kijelentésével, vagy anélkül történhetnék. Nélküle nem egyéb, mint kegyelem útja, mellyre egyszer reá lépve azt ösmerjük el, hogy egész alkotmányunk csak kegyelemre baziroztatik. A principiummal pedig aligha lenne a közbenjárásból valami, de ha lenne is, miután b. Wesselényi ügyében ezen elvnek feltartására már felirás útját választottuk, attól többé inconsequentia s habozás vétke nélkül el nem állhatunk.

Ellenben Torkos, Szalopek, Szluha s Gr. La motte a nádori közbenjárás mellett szóllottak. — Okaik valának, hogy a felirás útja a czimzet iránti vitatás által[12] gátolva van, itt rögtönös orvoslás kivántatik, az intermediatio pedig nincs ily nehézségekkel összeköttetve, s nem is kivánatos, hogy a dolog hosszas tanakodás tárgyává tétessék, mert a szóllás szabadsága meddig terjedhetésének vonalát még egy törvényhozás sem volt képes elhatározni, s káros lenne az eránt a fő RRkel discussióba bocsájtkozni. És ha e

[11] A jún. 25-i konferenciában. (L. előbb, 524. old.)

[12] Amiatt ti., hogy nem küldhetnek addig a királyhoz semmiféle feliratot, amíg a főrendek hozzá nem járulnak ahhoz, hogy a borítékon ne első, hanem *ötödik* Ferdinánd szerepeljen. (Az erre vonatkozó vitákat l. előbb, 491. kk.)

miatt, s a czimezet iránti nem egyesülhetés miatt a diaeta folyamatja meg találna akadni, olyas következései lehetnének, mellyeknek sejdítése is rettenetes.

La Motte ugyanis nagyobb szerencsétlenséget nem lát, mint ha hazánk Erdély sorsára juttatnék.[13] Ő mindent kész elkövetni, hogy hazáját a szerencsétlenségtől megóvja. — A szabad szóllás elvének fejtegetése, ha minden más tárgyakkal egyetemben felfüggesztetik, ez által oly kevéssé veszélyeztetik, mint a nádori közbenjárás által. Ha az intermediatio mindég veszélyeztetett volna egy nemzeti just, már nemzetünknek semmi jussa sem lenne. Nem is áll ellent, hogy a jelen eset a közbenjárás elébbeni eseteitől különbözik, mert azon esetek magok közt sem hasonlítanak: mindenik rendkivüli lévén. De nem is kegyelem útja ez, mert az illető törvények nem kegyelem eszközlését, hanem igazságszerzést s a nemzeti jussok fentartását teszik kötelességévé a nádornak, ki azt annyira tudja, hogy ha közbejárása által az ország jussait veszélyeztetve hinné, azt kétségkivül el sem vállalná. Annyi bizonyos, hogy a két eset egymástól elválaszthatlan, segíteni akarnak a RR mind a kettőn, s e czélra a szólló követek a nádori közbenjárást nemcsak rövidebbnek, hanem sikeresebbnek is tartják, s azért arra szavaznak.

Zmeskáll is igy szavazott azon különbséggel, hogy ő magát az elvet is kész volt feláldozni. Ha, úgymond, tiszta szándékunk követtársunkon segíteni, nincs más mód, le kell az elvről mondanunk, s közbenjárás utján az actio megszüntetését kérnünk; különben ha egyszer a per felvétetik, akkor már birótul függ s többé a kormánynak hatalmában sincs azt megszüntetni.

Pfansmid: Azon principiumnak, melly ily általánosan közénkbe vettetett, sem a haza javát, sem követtársunkat feláldozni nem akarja s őszintén megvallja, hogy a szóllás szabadságának törvényes megmaradására s Baloghnak mihamarébbi feloldoztatására az intermediation kivül más eszközt nem lát. Érti pedig az intermediatiót ugy: hogy a RR mindent, a Wesselényi eránti izenetét is, felfüggesszék, s barátjok s társok a kereset alól felmentetvén, a szabad szóllás eránt nyomban kimeritő törvényt alkossanak. — Vagy talán attól tartanak a RR, hogy a közbenjárás nem biztosit? De hiszen a felirásra mind a két tábla megegyezése szükséges, ennek elérhetése nagyon kétséges, nincs egy harmadik biró, melly a két táblát egyesithetné, a puszta izenet pedig just nem véd, nem óv, sőt a hosszas szóváltogatás által talán még az is veszedelmeztethetik, ami most még kétségbe sem vétetett. Vagy kegyelemtől félnek? Úgy de ki áll jót, hogy ha felmenne is fölirásunk, a resolutio nem fog kegyelmen épülni? A félelem mind a két esetben egyenlő, de a remény nem egyenlő, mert a tapasztalás mutatja, hogy a közbenjárás mindég kedvező resultátumra vezetett. A fölirás feletti vitatásoktól el nem választható szóváltogatások a Felségre kétségkívül kedvetlen hatással lesznek; ezen kedvetlen hatás intermediatio utján elmellőztetik. Nem akar továbbá azon kedvetlen lehetőségről szóllani, hogy utasitások következésében ezen felirással is az történhetik, ami a barsi rescriptum tárgyában történt: erről nem akar szóllani, mert követtársa per alatti orvosolatlan létének súlyát magára nem vállalja. De minden esetre kérdeni meri: mi menti meg inkább a szóllás szabadságát, az actiók tettleges megszüntetése é? vagy a principium puszta kimondása, mellyre Ő Felsége azt válaszolhatja, hogy a törvényt nem úgy érti, mint mi. Az elvnek ilyen kimondása sem a barsi követet meg nem menti,

[13] Vö. a 232. old. 14. jegyzetével.

sem a királyi Táblának regulamentumul nem szolgál, sem jövendőre biztositást nem ád. Ő tehát közbenjárásra szavazván, beszédjét azzal végzi: Mentsen meg a magyar Istene bennünket azon érzéstől, hogy tulajdon tettünk által hoztunk veszélyt hazánk jussaira.

PALÓCZY ezen beszédre megjegyzé, hogy Szepes követe nagy homályt vont le a szónok szemeiről, midőn a fő RRhez küldött izenet visszahúzását kötötte össze a közbejárással. Talán az előleges sérelmekre is azért nem kaptunk maiglan választ, mivel azt várják, hogy visszahúzzuk felirásunkat. (Beszédjének többi részei öszefüggés tekintetéből alább következnek.)

ZARKA a szabad szóllás érdemét már múlt alkalommal[14] annyira kimeritettnek véli, hogy arról nem kiván ezúttal bővebben szóllani. Különben is: „Curae leves loquuntur, ingentes stupent".[15] E sérelem, melly által nemcsak a szabad szóllás és szabad tanácskozás, de ezzel nemzeti önállásunk is halálosan sértetett, olly kínos, hogy annak sulyát érezni lehet inkább mint kifejezni. — Az orvoslás módjára nézve egyébiránt Trencsin követével[16] egyetért, s nem is látja át, miként lehetne csak szóllanunk is a közbenjárás utjáról, mielőtt a Wesselényi rokon ügyében készitett izenetre szokott módon válasz nem érkezik a főrendektől. Felirásra szavaz tehát, de ennek kimenetelét a tanácskozás folyamatját megakaszthatónak nem itélheti.

SZIRMAY szintén felirásra szavaz; és miután a másik hasonló tárgyú, de kisebb sérelem miatt igen nagy többséggel felirás határoztaték, meg nem foghatja, hogy lehet e nagyobb tárgyban a felirás ellen csak szót is szóllani. Midőn tehát e felett csudálkozását nyilaktoztatná, megvallja egyszersmind, hogy ő nem többséget, hanem egyesült akaratot, unanimitást reménlt.

NAGY PÁL előre bocsájtja, hogy múlt alkalommal ő is a nádori közbenjárást óhajtotta ugyan,[17] miután azonban a RR felirást s izenetet határoztak, most azt mondani, hogy már más jutott eszünkbe, inconsequentia nélkül nem lehet. Úgy hiszi azonban, nem fogunk szűkölködni az alkalomban, hogy a nádori közbenjárás útjára követeltséggel reá térhessünk, mert azt az elvet, mellyet oly kiterjedésben, amint kijelenteték, a szónok sem fogja soha pártolni, a fő RR bizonyára el nem fogadják, s ha majd válaszuk megérkezik, akkor lesz ideje azt mint több több kedvetlen vitatásokra vezethetőt nem elvetni, hanem letenni, s a nádort megkérni, hogy a közbejött sérelmes lépéseknek minden következményivel egyetemben megszüntetését eszközölje. — Mi az a principium, mellyben annyira felakadunk? Az, hogy a széksértésen kivül gyülésbeni beszédért más büntetésnek helye nem lehet. — Arra nézve egyetértek, ugymond, Trencsin követével, hogy ha engem a kormány közgyülésen mondott beszédemért hűtelenségi büntetésre citáltathatna, nemcsak követ lenni nem akarnék, de gyűlést sem látnék soha, sőt inkáb azt mondanám, ne legyen constitutiónk. Mert ha despotiában élnék, tudnám, hogy nincs szóllóm semmihez és hallgatnék, de így azt gondolom a törvény oltalma alatt szólhatok, s e bizodalmamban rútul megcsalatkozom. — De én tovább megyek, s azt mondom, nekünk a kormányról sokszor élesebben szóllanunk nem csak jusunk van, sőt kötelességünk is. Más volna, ha nekünk ministereink lennének, s azokat itt személyesen feleletre vonhatnánk. s nekiek kérdést

[14] Ti. a Wesselényi ügyével kapcsolatos felirat vitái során.
[15] Vö. a 256. old. 3. jegyzetével.
[16] L. előbb Marczibányi felszólalását, 534. kk.
[17] Nagy Pál Wesselényi ügyében tartott beszédét l. a 516. kk.

tehetnénk. De ha mi ilyesmiben törnénk a fejünket, azt felelné a minister, én nem vagyok az uraknak ministere, hanem az Austriai Birodalomé, uramnak tartozom számadással, és másnak senkinek. A ministerekről tehát nem szólhatunk. A Felség személye nálunk is, mint minden más országban szent és sérthetetlen, s a constitutionalis monarchia természetében fekszik, hogy habár positive tudnók is, hogy a Király fejében támadt a gondolat, amelly a panaszra méltó okot nyujt: az ő személye ellen mégsem szólhatnánk, mert a király tanácsossainak kötelességök nemcsak saját tetteikről felelni, hanem uroknak nem jó tettét is a számadásnak egész terhével magokra vállalni. No! már a király ellen nem szólhatunk, ministereink nincsenek, — a közigazgatás rostálgatása azonban kötelességünk, mert a sérelmeknek orvoslása, a törvénytelenség eltávoztatása mireánk bizatott, nincs tehát más mód, a kormány ellen kell általánosan szóllanunk, annak hibáit kelletik felfedeznünk, annak visszaéléseit gátolnunk. A kormánynak magától a fejedelem személyétől külön képzelt állása nem is valamelly uj oppositionalis gondolat. Magáról meghalt királyunkról beszéllik, hogy midőn nyomattatás és zsarolás ellen panaszkodtak alattvalói, gyakran azt felelte: *Es ist wahr, die Regierung beschwert uns ausserordentlich*". Ő maga a császár felelte ezt. Ezek szerint tehát a kormányról múlhatatlanul szóllani kelletvén köztanácskozásainkban, ha ezen kötelességünk teljesítése miatt sine me de me csak úgy notae perbe citálgathatnánk, megszűnnék személyes bátorságunk, s ekkor készebb lennék örökre bézárni törvénykönyvünket, mert inkább akarnék személyes bátorsággal élni despotiában, mint a nélkül constitutionalis országban. — Ezeket én igy hiszem, igy vallom; ellenben ha annyira terjesztetik a szó szabadságának elve, hogy már lehetetlen olyast mondanom, aminek büntetése 25 ftnál több lenne,[18] akkor viszont ha kormány lennék azt mondanám, én igy a jó rendet fel nem tarthatom, köszönöm az uraknak a kormányozást. (Nevetés.) Ezeket csak azért hozom elő, hogy megmutogassam, miképen törvényeink a notáról, *Crimen laesae majestatis* vétkéről, s a szóllásszabadság korlátairól hijányosok s pótlásra, igazításra van szükségök. (Másnap a felirás stylusa feletti vitatások közt szintén ezen értelmet fejtegetvén a szónok, azzal a hasonlítással élt, hogy a *Crimen laesae majestatis* meghatározása Szent István idejéből van merítve. Szent István törvényei pedig épen úgy illenek a mai időkre, mintha valaki Szent István régi palástját venné magára, s abban menne a prómenádra sétálni.) Lássuk csak, minő fokokon megyen törvényeink szerint a büntetés? 25 ft., 200 ft., fej és jószág vesztés![19] Gyönyörű egy gradatio! Itt van tehát a törvény hijány, s ha e mellett oly messze terjesztjük azt a principiumot, hogy 25 ft. letételével mindennemű zabolátlanság szabad a gyülésekbeni beszédben: se nádori közbejárás, se királyi válasz nem lesz. Hiszen vessünk csak egy tekintetet a privatus életre. A néhány év előtti néplázadáskor egy bizonyos megyében nehány nemes embert statarialiter felakasztottak, — akik azonban semmit nem tettek, csak beszéltek, csak szóval biztatták a parasztokat, hogy verjék agyon a földesurakat,[20]

[18] A *Tripartitum* II. rész 69. címje szabta meg korábbi törvények alapján 25 forintban az „onus minoris sententiae"-t. Ezt ismétli meg többek között az 1723 : 57. tc.

[19] A Werbőczy által rendelt 25 forint, az 1723 : 7. tc. 9. §-a által büntetésül kiszabott 200 forint és a felségsértésért és hűtlenségért járó fej- és jószágvesztés.

[20] Az 1831-i parasztfelkelést követő megtorlás során összesen 119 felkelőt végeztek ki, köztük öt kisnemest is: a kelecsényi Szenczy Jánost és feleségét, a kisráskai Tasnády Pétert, a szalóki Budaházyt és a butkai Kovács Lászlót.

vagy majd az urbarialis uj törvény béhozatalakor, egy vén prokátor anélkül, hogy csak egy pipaszárt is vinne magával, kimegy a falura s nekibiztatja a lakosokat, hogy erőszakkal is vegyék vissza az irtásokat: ez, s minden ehhez hasonló szabad legyen, mivel csak szóval, s nem tettel történik? Én annak kijelentését tartom fő dolognak, hogy mi a Wesselényi Miklós, s a barsi követ esete által olly karba tétettünk, miszerint nem csak a szóllás szabadsága felől biztosítva nem vagyunk, hanem személyeink biztossága is kétessé változott, következőleg sok fontos dolgaink között ennél fontosabb egy sem lévén: miután a hűtelenség vádját tárgyazta törvényeink nagyon régiek, s már részint nem alkalmazhatók, mint p. o. az eretnekekről szólló pont,[21] részint olyan kétértelműek, mint az „ibis redibis non morieris in bello", miután Ő Felsége Austriában is, ahol önkényleg uralkodik, igen positivus törvény által fokonként elhatározta a hűtelenség eseteinek különféle büntetéseit,[22] mi is nyomban kivánunk egy minden részben kimeritő törvényt hozni, egyszersmind a szó szabadságának határát is szabályosan meghatározni, hogy kiki tudhassa, meddig terjed a szabadság, s hol van a visszaélés kezdete? Egyúttal pedig melleslegesen kérjük Ő Felségét, hogy a törvény hibájából, vagy homályából eredhetett kedvetlen lépéseket szüntesse meg. Ez az én véleményem, s nekem mindegy, akár közbenjárás, akár föliras választassék eszközül.

Palóczy először azoknak felel, kik jussaink fenntartásának reményét a bíróság feloldozó itéletébe helyheztetik: Ezen biztatás hasonlít, ugymond, ahhoz, midőn valakinek azt mondjuk: Téged árokba lökünk, ott összetöröd kezedet lábodat, ne gondolj csontjaid széttörésével, mert vannak ügyes orvosink, kik bizonyosan meggyógyítanak. — Köszönöm én szépen az ily vigasztalást! — Ezután felveszi Sopron követének azon ellenvetését, hogy törvényeinkben nincs a szóllással különféle viszaélések büntetésének lépcsője. Ha ez igaz lenne, s ha törvényeink hijánosak volnának is, a kormány törvénytelen tettét az legkevésbé sem mentheti, mert korántsem tettleges kormánycsapásban áll a törvény javitásnak módja. Bir Ő Felsége, mint a törvényhozó hatalom egyik fél része, terjesztvények jusával, szóllitsa fel tanácskozásra az ország Rendeit, s mi nem fogunk késni küldőink akaratja szerint a közjó erősitésére segédkezeket nyujtani; de mig ez nem történik, addig a kormány köteles magát a fennálló törvényekhez alkalmaztatni, s azoknak elmellőzésével vagy félrecsavarásával személyes bátorságunkat bizontalanságnak kitennie, a szabad tanácskozást önkényes bilincsekbe szorítania, s magának a törvényhozó testnek törvény oltalma alatt szabadon szólló tagjait életre halálra üldöztetnie nem szabad. Vagy talán abban vélik némellyek mentséget találni, hogy nyujtanak hasonló példákat historiánk évkönyvei? Frigy- s törvénysértések minden időben találkoztanak, s visszaélés nélkül egy időszakasz sem szüköllködik. Husz Jánost a constanczi zsinat Zsigmond császár biztositó levelének ellenére megégetteté. Nemzetünk a török frigynek megszegéséért a várnai nappal adózott. V. László királyunk bocsánatot esküdött Temesvárt Szilágyi Erzsébetnek, s Hunyady Lászlót mégis Budán lenyakaztatá. —

[21] Vö. a 291. old. 5. jegyzetével.

[22] A Ferenc által 1803-ban kiadott *Strafgesetz über Verbrechen und schwere Polizeiübertretungen* a Mária Terézia által megkezdett osztrák büntetőjogi reform eredményeként jött létre és 1852-ig volt érvényben. Haladásellenes volt, minden politikai mozgalmat főbenjáró bűnként kezelt. I. 52—60. §-a foglalkozik a hűtlenség eseteivel.

De ki merné állítani hogy e borzasztó példák just adnak hasonló tettekre? Korántsem, sőt rég reájok ütötte már a kérlelhetlen historia a kárhoztatás bélyegét! — Egyébiránt, ugymond a szónok, én a féktelenség védője soha sem valék, meg kell mégis vallanom, hogy az a minister, aki azt akarja, hogy a sanyargatott nép ne sírjon, ne panaszkodjék, sohasem olvasta Machiavelt,[23] különben megtanulta volna, hogy míg szavakban nyilatkozik a nép panasza, addig nem kell kitöréstől félnie, néma hallgatás a nemzetnek legrettentőbb állása. — Beszédjét azzal végzi, hogy B. Wesselényinek s Balogh Jánosnak szives tisztelettel s forró baráti érzéssel a legjobb szerencsét kivánva, mihamarébbi felmentésöket minden kitelhető erővel eszközleni akarja; de tisztán meg van győződve, hogy azt a nemzet jussa feláldozásával ők magok sem kivánnák megvásárolni, s azért felirásra szavaz.

Brezovay nem annyira lát a módok között különbséget, mint inkább azon véli a külön vélemények sarkát forogni, ha ellálunk e a szóllás szabadsága eránt kijelentett elvünktől? Ő ettől soha el nem áll, s azért fölirásra voxol. — Vay szintén el nem áll, sőt nélküle tanácskozás végett összeülni sem kiván, valamint azt is megjegyzi, hogy az az elv nem a szabad szóllás kivivására, hanem annak sérelem utáni fenntartására van felállitva. Sopron követének hasonlítására egyébiránt, — aki a parasztokat gyilkosságra bizgató nemesek vagy, a jobbágyokat ellentállásra ingerlő emberek tette s a törvényes gyülésben szabadon tartott beszéd közt egyenvonatot huzott, csak annyit jegyez meg: hogy sokkal heterogénebb dolgokat kevert össze, mintsem hogy a különbséget kiki át nem látná. — B. Prényi ellenben azt állitja, hogy valamint a szóllás szabadságának törvénytelen megszoritása ellenkezik az alkotvánnyal, úgy azon elvnek zabolátlanságig való felállitása ellenkezik a polgári társaság fennállásával. Ő azonban nem akar a jelen esetről szóllani, nehogy a biró itéletét praeoccupálni látszassék, s az izenet és felirás letevése mellett közbenjárásra szavaz.

Ezek után Péchy János mint elnök kijelenté, hogy az ügy közüggyé vált, s a kormánynak kérdéses tette közakarattal sérelemnek nyilatkoztatik, s csupán az orvoslás módja felett különböznek a RR véleményökben. — Ez tehát szavazatra tüzetett. — Jelen nem volt: Hont, Bács, az Egyházi Rend s Turopolya. — Beregh pedig, minthogy különböző véleményben voltak követei,[24] nem szavazott. A többi 46 megye közzül felirásra szavaztak: Pozsony, Trencsén, Vas, Nógrád, Zala, Komárom, Somogy, Bars, Győr, Veszprém, Zólyom, Tolna, Abaúj, Zemplén, Sáros, Ungh, Szathmár, Szabolcs, Borsod, Heves, Bihar, Csongrád, Békés, Csanád, Temes és Torontál, összesen 26 megye s a Hajdú kerület. — A többi 20 megye, Horvátország s a Jászkun Kerület nádori közbenjárásra voxoltak. — E szerint tehát szótöbbséggel felirás lőn határozva.

Deák szavazat közben némi észrevételeket tőn. Különböző kérdés az, ugymond, miként kell a fennálló törvényeket, ha nem lennének czélirányosak, megváltoztatni, attól, hogy miként kell az élő törvények sértését orvosolni? Azt mondják, homályosan áll ezen állapot, mert nem tudunk törvényt mutatni, amelly világosan kimondaná, hogy korlátlan szabad szóllani.[25] — Ez az okos-

[23] Machiavelli, Niccolo (1469—1527) olasz államférfi és történetíró *Il principe* c. világhírűvé vált munkájában szerepel az idézett gondolat.

[24] Állásfoglalásukat l. előbb, 536. old.

[25] Vö. a Nagy Pál által mondottakkal, 544. kk.

kodás fonák tanitása a statustudomány elveinek. Mert a szabad szóllás olly kétségtelen s elidegenithetetlen jussa minden embernek, mellyet úgy, mint a gondolkodás szabadságát, a természetből nyerve viszi magával a társaságba, s csak akkor és annyiban lehet annak tilalmáról szóllani, ha és amennyiben positivus törvények által megkorlátoltatott. A kérdést tehát megforditva, felszóllitok akárkit, mutasson nekem törvényt, hogy gyülésbeni beszédért hűtelenségi vád alá vétetni szabad ? Ilyes törvényt senki sem képes mutatni, s míg ily törvény nem alkottatik, a kormánynak kérdéses tette valóságos sérelem. De azt mondják, vannak e tárgyban homályos, vannak a jelen időre többé nem alkalmatos törvények. Ha ez igaz lenne is, mégis tagadom, hogy azokat megtörni, vagy önkényesen magyarázni a kormánynak jussa lehetne. Törvényhozás utján kell a hijányon segiteni, mert mi törvény s nem önkény alatt akarunk élni. Ha tehát csak azt akarják némellyek a felirásban kitenni, hogy ha hijánosoknak vélné is a kormány az illető törvényeket, azoknak megigazitása a nemzettel közös törvényhozás körébe tartozik : ezt nem ellenzem. De arra soha reá nem állok, hogy azon törvényeket mi magunk homályosoknak nyilatkoztassuk. Én igen világosoknak látom azokat, a homályt tagadom, s a nemzet nevében canonisálni soha sem fogom. De különös oldalról is támadtatik meg az a felirás, mellyet a szabad szóllás eránt a fő RRhez küldöttünk.[26] (Mert ez és nem az izenet fog Ő Felségéhez fölküldetni.) Egy szóval nincs abban emlitve, hogy zabolátlankodni szabad, nincs ott a felségsértésről szó, hanem csak az az elv van kimondva, hogy a gyülésbeni beszédekre, ha túlhágnak a törvény engedte határokon, széksértés büntetése lévén rendelve, hűtelenségi keresetnek az 1723 : 9. esetein kivül helye nem lehet. — Egyébiránt az, hogy gyűlésben mondott beszédért nincs jussa a kormánynak notae actiót rendelni, már bőven meg van mutatva. Én egész Európa itéletét felhíva megmutatom, hogy nemcsak jusa, de politicai oka sincs a kormánynak igy bánni ezen diaetával, mint ahogy bánik. — Ezen thesis bizonyitására tehát végigfutja jelen országgyűlésünk munkálódásait. Megemliti, mint emlegeté a kormány dicséretes szándékkal a nép javát, s első helyre tevé propositióiban az urbariomot, mellyből a követek küldőire csak áldozat, s nem haszon háramolhaték. A nemzetnek szive lelke csüggött a kereskedési munka felvételén, szívszakadva várta a nemzeti jólét bédugult forrásinak felnyitását. És mégis kész volt haszon helyett áldozatra : lemondott az 1825-ki végzésről s az úrbért elsőnek elfogadá. Sőt még abban is megegyezett, hogy az annyira óhajtott Commerciale második se legyen. hanem negyedik helyre vettessék.[27] — Kivánta a kormány, vegyen részt a nemesség az országgyülési költségekben, — kivánsága igazságos volt, de szokatlan, s érdekinkkel ellenkező. Mi azonban elfogadtuk, s nem részben, hanem egészen fogadtuk el.[28] Az úrbér felterjeszteték. Sok tekintetben nincs azzal a szónok megelégedve, — de ha megfontolja, kiknek képét viselők a követek ? egész Európa előtt nyugodt lélekkel állitja : adtunk engedményeket, s talán annyit szóllottunk a nép mellett, hogy tisztán aristocratiai elemekből összealkotott törvényhozó testről hasonlót a historia nehezen mutat. — Mi 9

[26] A felirat javasolt szövegét l. előbb, 531. old.

[27] A tárgyalásra kerülő Rendszeres Munkálatok sorrendje egyike volt az országgyűlés kezdeti időszaka főkérdéseinek. A vitákat, érveléseket s a kérdéssel kapcsolatos okmányokra való hivatkozásokat l. folyamatosan az *Országgyűlési Tudósítások* I. kötetében, az első hónapok eseményeinek ismertetése keretében.

[28] Vö. a 152. old. 22. jegyzetével.

hónapokig várakoztunk a királyi válaszra.[29] Egy szebb jövendőnek, hazánk egykori boldogságának reményét kötöttük moralis engedményinkhez. A kormány kivánta, mondjunk le reményink teljesülése eszköziről. A többség bízott a kormány tiszta szándékiba, s a hő kebellel pártolt ügyről kész volt lemondani. Ellenben az adózó fundus gyarapitására, biztositására több áldozatokat kivánt a kormány : mi adtunk, s legnagyobb készséggel tán ép azok adtak, kik mivel őszintén kimondják, amit igaznak vallanak, zabolátlan indulat s anarchiára törekvés vádjával illettetnek,[30] — igenis adtunk, s név szerint a legelő tárgyában készek valánk vagyonunk nagy részét a kormánynak — nem akarom mondani önkényére, de legalább hatalmára bízni, csakhogy a népen segítve legyen.[31] — Ellenben ismételve sürgetett előleges sérelminkre, hazánknak vérző sebeire s azon kivánatinkra mellyekhez nemzetiségünket, szivünk legdrágább kincsét csatoltuk, s mellyet egy nemzettől sem tagadott még meg kormánya, — harmadfél évek óta egy enyhitő gyógyszer, egy nyugtató vigasztaló szó után hasztalan rimánkodunk. — Érdemlett hát e diaeta bizodalmatlanságot a kormánytól ? Megérdemlette hogy anarchiára törekvés vádjával gyaláztassék ? Megérdemlette, hogy éltető életerében megsebesitessék ? Isten és világ előtt bátran elmondhatjuk : nem volt hazánkban diaeta, melly ennyire engedékeny lett volna a kormány szándékai eránt ! Nem roppantul fájhat e tehát, hogy utolsó kincsétől, a szóllás szabadságától is meg akarják fosztani ? Itéljen közöttünk a nemzet, itéljen a historia ! — Ami magát a szavazatra tett kérdést illeti : a közbenjárás talán hamarébb megszűntetné a sérelmes két actiót, de olly áldozat kivántatik érette, mellyet mi nem nyujthatunk. Minekünk meg kell mondanunk, hogy a szó szabadsága nem puszta szó, hanem nemzeti jus, mellyet oda nem ajándékozhatunk, és meg kell mondanunk, hogy mi őrjei, nem pedig tulajdonosai lévén ezen jusnak, azt küldőink nyilvános engedelme nélkül fel nem áldozhatjuk. Ha a nemzet nem gondol kincsével, ha kész azt feláldozni, elvesztegetni, — ám lássa. Ő a tulajdonos : de mi, jussainak választott őrjei, azt, ami hűségünkre bizatott, el nem pazarolhatjuk. — Én tehát az elvnek fenntartása mellett mindenre kész lennék, de úgy látszik, hogy ezzel a közbenjárás nem csak sikeretlennek, sőt lehetetlennek tartatik, és így felirásra szavazok.

b)

Julius 2-ikán a felirás tartalma felett folyt a tanácskozás. *Julius 3-án* a javaslat felolvastatott, *4-én* megrostáltatott. — Ez napi országos ülésben a RR harmadízben is megmaradtak, a felirások boritéka iránti végzésöknél. (Zarkának jeles beszédje következni fog.[32]) A fő RR azonban most sem engedvén, felszóllitatni határozák a RRket, hogy valamely elfogadható középútat javaljanak.

[29] 1833. nov. 19-én terjesztette fel az országgyűlés az úrbéri törvényjavaslat első formáját s 1834. aug. 28-án kelt reá a királyi válasz, amelyet két nappal később olvastak fel az országgyűlés elegyes ülésében.

[30] Arra céloz Deák, hogy a jobbágykérdésben általában azok a követek képviselték a leghaladóbb álláspontot, akik egyben a kormány politikájának a legélesebb ellenzékét alkották.

[31] Azáltal ti., hogy az úrbéri második királyi válasz megvitatása során az alsó tábla a legelőelkülönítéssel kapcsolatban elállt a részletes skála kidolgozásától és a legelő nagyságának megállapítását a felső és alsó határ között az úrbéri bíróságokra bízta. A vitákat l. e kötetben, 346. kk., a módosított szöveget : *Iratok*. V. köt. 110. kk.

[32] L. később, 557. kk. — A júl. 4-i 320. országos ülés naplóját l.: *Jegyzőkönyv*. XI. köt. 470. kk., a rendek harmadik izenetét e tárgyban : *Iratok*. IV. köt. 244. kk.

261.

1835. július 4, 6, 7, 8.

Foglalat: a) A fő RR Wesselényi ügyében a felirást el nem fogadják, — b) s hasonló okokbul a Balogh megactióztatása eránt is hasonlót végeznek, miután az e részbeni izenet országos ülésben helybehagyva, a fő RRhez át küldetett. — c) Némely pótlék jegyzetek a Balogh ügyében, a cortesia eránti legujabb vitatások. — d) Az országos sérelmek országos ülésre kerülnek, s az ezek sorából kiemelt lengyel ügyben a felirás helybenhagyatik.

a)

Pozsony, július 8-án, 1835.

Az e napokban mind a két táblánál szőnyegen forgott tárgyakat némi összefüggésben akarván előadni, legelső legyen a *B. Wesselényi Miklós* személyében megsértett szóllás szabadság eránti

országos ülés a fő RRknél júl. 6-án.

Felolvastatván a RR izenete,[1] NÁDOR őfensége elnökileg oda tűzte ki a vitatások rendjét, hogy mellőztetvén a RR inditványára alkalmat nyujtott eset taglalgatása, egyedül a KK és RR izenetének elveire szorítsák a fő RR tanácskozásikat.

GR. PÁLFFY tárnokmester abban véli a mai tanácskozás velejét öszepontosithatni: valjon az, hogy a királyi Fiscus megyei gyűlésen tartott beszédért rendes bíróság előtt hűtlenségi pert indit, sérelme e a szóllás szabadságának, vagy nem? Mert az eset, melly ezen thesisnek megvitatására alkalmat szolgáltatott, más helyre tartozván, országgyűlési tanakodás tárgya nem lehet. — Nyilván megvallja a szónok, hogy a szabad szóllás alkotmányunk egyik legfőbb védelme, s nem is kételkedik, hogy azt törvényes határai közt fenntartani ezen tábla is összesen és egyenként szent kötelességének ösmeri. De kérdi, valjon olly határtalan e a szóllás szabadsága, hogy büntetlenül féktelenséggé változhatik, s hogy a kir. Fiscusnak akkor se legyen hatósága vádat indítani, midőn a királyi méltóságot megkisebbitve véli? Magok a RR által felhívott törvények bizonyítják, miképen a szabadoskodás (licentia) köz gyülekezetekbeni beszédben tilalmas, s ami azt a thesist illeti, ha valjon lehet e hatalma a kir. Fiscusnak ilyes vétség miatt notae pert inditani? a szónok szorgalommal kiütvén törvényeinket, a RR tagadó véleményével merőben ellenkezik, s azt hiszi, hogy a KK és RR értelme törvényeinknek sem szellemével, sem betűivel, sem pedig a törvényerejű szokással össze nem egyeztethetik. — Ezen állításának bizonyitványául megemliti, hogy törvényeink a király szent személye, s királyi méltóság elleni hűtelenség vétkét (crimen notae contra personam Regis et Regiam dignitatem) *nefandum crimen* nevezettel bélyegezvén, nemcsak magát a vétkest igen sulyos büntetésre kárhoztatják, hanem azokat is, kik az előttök tudvalévő bűnt feladni elmullasztották, hasonló büntetéssel büntetik, minthogy ezen vétek a közbátorságot zavarja.[2] Miután pedig a KK és RR idézte törvényekből világos lenne, hogy ellent nem állván a széksértés fenyitékének megvétele, a gyülésbeni beszéd által magát megsértettnek érzett személy

[1] A rendek izenetét és a felirat javaslatát l. előbb, 531. kk.
[2] Vö. az 1715 : 7. tc. intézkedéseivel.

magános keresete fennmarad : valóban fonák magyarázata lenne a törvényeknek ha állitanók, hogy a mi a legutolsó magános polgárnak is szabadságában áll, az a királyi Ügyvédnek nem szabad. Honnan az következnék, hogy a széksértés dijának letétele mellett, vagy ha a megye ügyészének s közönségének még ezen csekély büntetést sem tetszenék kérni, vagy megitélni, e nélkül is a király személye s méltósága ellen büntetlen lehetne vétkezni. — De továbbá Szent István 2-ik részének 53. fejezete azt mondja : *Si quis alicui personae fideli dixerit : Audivi Regem ad perditionem Tui loqui, pereat.*[3] — Innen világos, hogy a beszéd mint csupa beszéd és nem cselekedet : *criment* foglalhat magában, még pedig ollyat, hogy halállal büntettethetik. Már pedig ki merné képtelenség nélkül állítani, hogy ami magános szóbeszéd körében ennyire vétkes lehet, az közgyülésben, sokaság, az egész közönség előtt büntetlenül szabad legyen ? A megalkotott törvényt csak ellenkező gyakorlat vagy eltörlő világos törvény képes elenyésztetni, és midőn 1792-ig minden törvények azt rendelik, hogy a királyi Fiscus, az ő vádlása körébe tartozó vétkek megboszulását csak a királyi Tábla előtt követelheti, és miután a széksértésről szólló rendszabások a megsértett fél magános keresetét felhagyják : kétségen kivül egyenlőn hibázna a törvény betűje és szelleme ellen, aki állitaná, hogy csak a királyi fiscus az, aki e jussal nem birhat. — Ezek után még a gyakorlat által is erősítni akarván a szólló Tárnokmester gróf felállitott véleményét, hivatkozik az 1588 : 48. cz[ikkely] példájára, ahol *Debreczenyi György* a puszta ócsárlások és gyalázásokért, mellyekkel a királynak nem személyét, hanem csak tanácsosait illette, az ország Rendei által hűtelenség vétkében lemarasztatott,[4] — és hivatkozik a királyi Tábla levéltárára, melly bizonyságot ád, hogy a Felség szent személyének szavakkal történt megsértéséért nemcsak perek kezdettek, de itéletek is mondattak. Nem akar azonban neveket nevezni, nehogy szomorú emlékezetet ujitson, a mitől tiltja a tisztelet, mellyel elhunyt hazafiai, s azoknak maradéki eránt tartozik. De kéri a fő RRket, fontolják meg, minő tömkelegbe vezérlené hazánkat a RR principiuma. Ha felállíttatik az az elv, hogy a megye fiscusa elmulasztván nyomban kötelességét teljesíteni, a bűn többé büntetésre nem vonattathatik, úgy a királyi méltóság örökös ocsárlásoknak lesz kitéve ; pedig ő azt a haza javától elválasztani nem tudja. Végre megemlíti hogy a kereset még itéletet magában nem foglal, aminek magok a RR is bizonyságát adták, midőn egy követtársuk ellen actiot rendeltek, a ki azonban a királyi Tábla által feloldoztatott.[5] A puszta actio tehát a megyék gyűléseinek gyengébb tagjait sem lehetvén képes a szóllás szabadságától elrettenteni, a sérelmet valamint minden más, úgy ezen szempontból is meg nem állhatónak itéli, s a RRket felszóllíttatni véli, hogy békével elvárván a törvényes birónak igazságos itéletét, a tárgynak további vitatásától elálljanak.

B. Eötvös fő pohárnok a RR izenetének analysisába kivánt bocsájtkozni, — de a főherczeg Nádor által megintetvén, hogy az elvekre szorított

[3] „Si quis versutus alicui comitum vel alteri personae fideli dixerit : Audivi regem ad perditionem tui loqui, et hic inventus fuerit, pereat."

[4] Debreczeny György altárnokmester vádjait és a fej- és jószágvesztéssel végződő eljárást részletesen ismerteti az idézett tcz. Debreceny később az 1593 : 22. tc. útján kegyelmet nyert, mert bocsánatot kért a megsértett tanácsosoktól.

[5] Az utalás Tágen János nagyváradi kanonok ügyére vonatkozik, aki ellen a rendek Beöthy megsértése miatt 1833. febr. 22-én akciót kértek — l.: *Iratok*. I. köt. 94. kk. —, a kir. Tábla azonban az eljárást megszüntette. Vö.: *Országgyűlési Tudósítások*. I. köt. 175. kk., 199. kk.

vitatás körében maradjon, — röviden oda nyilatkozott : hogy miután a RR által felhivott törvényekből is kitetszenék, miképen az ócsárlásokkal s becstelenítésekkel összekötött szó szabadsága meg nem szenvedtethetnék : a Tárnokkal egy véleményen van s az ország Rendeinek béavatkozását ebben az alakban nem kivánja.

Almássy főispány : A fennforgó esethez alkalmazva annál kevésbé kiván a kérdésbe bocsájtkozni, mentől igazabb az, hogy biró elébe tartozik ; sőt állitja, hogy a thesist magát : mi légyen a hűtlenségi bün ? általánosan maga a biró sem döntheti el, hanem csak minden körülmények megfontolása, s az allegatiok[6] és bizonyítások egybevetése után mondhat Isten s az ő igazsága szerint itéletet ; mert az nem méltó birónak neveztetni, aki elfogult előitélettel ül a zöld asztalhoz. — A principiumot ami illeti : ő különbséget tesz a szavazat szabadsága (libertas voti) s a kijelentés módja között. Amaz korlátlanul szabad volt mindég, és szabadnak is kell lennie ; ez szabadoskodáskép soha sem gázolhatott büntetlenül, amint a széksértésről, ócsárlásról s becstelenitésről alkotott törvények mutatják. Azt, hogy elmulasztván a széksértésnek nyomban a gyűlés általi megitélése, azon büntetésnek többé helye nem lehet, a szólló főispány is elösmeri ; de ha valaki többet mond, vagy teszen, mint ami széksértés dijával voltakép megbosszúltathatnék, hogy az méltó büntetését többé el ne vehesse, azt merőben tagadja, különben az következnék, hogy ha valaki kardot rántván a gyülésen, gyilkosságot követne el, büntetlen maradna, — vagy a megbecstelenített személy elégtételt nem követelhetne. Követelheti pedig, és ki merné állitani, hogy a koronás fejedelemnek kevesebb jussa van, mint bármelly magános polgárnak ? — Továbbá magát a keresetlevélnek bényujtását még sérelemnek nem veheti, annyival is inkább, mert a biró tartozik minden vádat elfogadni s róla itélni. Már pedig ha magának a bíróságnak sincs hatalmában a benyujtott keresetlevelet el nem fogadva visszavetni, annak el vagy nem fogadhatása a bíróságon kivül más akárkinek itéletére még kevésbé tartozhatik. Igaz ugyan, hogy a büntető törvények szoros magyarázatúak, de csak a biró, és senki más által magyarázandók. Attól sem tart, hogy a Fiscus gyülésbeni beszédért hűtlenségi büntetést kérvén, az érett itéletű férfiak e miatt a megyék gyüléseiről elmaradjanak, — sőt inkább akkor maradnának el, ha a RR elve szerint mindennemű ocsárlásoknak büntetlenül tétetnének ki a gyülésekben. — Végre megemliti, hogy ezen táblának is csakúgy szivén fekszik polgári alkotmányunk fenntartása, mint a RRnek ; s a fölirásnak ily alakban el nem fogadására szavaz.

B. Bedekovics főispán első tekintetre világosnak itéli nem csak azt, hogy a szó szabadságának korlátok közé kell szorittatnia, hanem azt is, hogy bölcs őseink olly módokrul gondoskodtanak, mellyek az akkori időknek körülményei szerint minden féktelenséget megzabolázhattak. De valjon a bűn nagyságához képest más büntetésnek soha se legyen e helye ? Ellene mond ennek a tapasztalás, s azon becstelenitési s criminalis perek, mellyek gyülésbeni vétkekért inditattak s megitéltettek. De a dolog természeténél fogva is minden bűnre méltó büntetésnek kell következnie, különben a közgyülések nemzeti jussaink szentséges helyéből büntetlen zabolátlanság menedékhelyévé változnának. — A szónok úgy hiszi, hogy valamint egy magános polgár, ugy a királyi Fiscus mint közvádoló sem gátoltathatik törvényes bíróhoz folyamodni, ha

[6] A bizonyító eljárás során a perbevont félnek a bizonyítékokkal szembeni ténybeli előadásai.

panaszát helyesnek, törvényesnek véli. Sőt, a Fiscusnak ez nem annyira jusához tartozik, mint kötelességében áll. De a vád még nem itélet, a kereset még nem biró szava. — A RR aggodalma abban gyökereztetik, hogy szavak és szavak között szigorún huzott határvonal nincs. Nincs igenis, s ily határt a priori törvényhozás soha sem is fog vonhatni, soha a megengedett és tilalmas szavakat törvényben részletesen elhatározhatni. De megvan a határvonal kinek kinek szivében, ott van a kebelnek titkos hatású szava, melly, legyen bár indulatoktul hevitve valaki, midőn a szó szabadságát gyakorolja, kinek kinek fülébe hangosan kiált, mi és meddig szabad. Aki a lélekösméretnek eme kiáltását nem hallja, lakoljon. S ha találkoznék, aki emiatt a köztanácskozásokbul elvonulhatna, ennek elmaradásával sem a haza, se a megye nem veszítene. A sűrűn s példátlanul hosszan tartott országgyülések kit kit meggyőzhetnek arról, hogy a szó szabadsága naponként gyarapodik inkább, mintsem korlátoltatnék ; s hogy a közgyülésbeni beszéd miatti hűtlenségi perek soha sem fognak aggodalmat szülhető sokaságra szaporodhatni, erről kezeskedik a Felség személyessége, kezeskedik a nemzet charactere. — Nem látván tehát sérelmet, a felirásnak ily alakban ellene szavaz.

Gr. Széchenyi István: Hogyha tekintetbe veszem — kivált egy időtül, mióta nemzetünk talán szebb életre virul, amiben sokan veszedelmes pezsgőséget képzelnek, én pedig a legszebb reményeket látom — ha tekintem, hány esetek vannak, hol sokan, kik a szabadsággal élni nem tudnak, (amivel élni tudni nem is kis mesterség) nemcsak szóval, de tettekkel is oly kicsapongásokra fakadnak, mellyek hallatára minden igaz hazafit a legszomorúbb érzés tölti bé : — még egy lépéssel tovább, mint például aminő esetek tisztujitásoknál történnek, s minden békeszerető ember inkább másutt volna kész felütni sátorát, mert mondom, még egy lépéssel tovább, s anarchia közepette vagyunk. — Elejét venni az anarchiának, ha még s ahol lehet, a törvényhozás legszebb kötelességei közé tartozik, s bármi jót tett is valamelly törvényhozás, ha anarchiától óvta meg a nemzetet, ennél szebbet, jobbat, s nemzetre, s emberiségre dicsőbbet végbe nem vihetett. — Más oldalról lelkiösméretem kénszerit egy más képet előállitani. Most, midőn a közvélemény olly fegyver, mellynek előbb utóbb semmi sem lesz képes ellentállani hol a nyilvánosság paizsa alatt az indulatok hevült harczából is tisztán s diadalmasan lép fel az igazság : — hogy lehesen szabadon szólni, ha hetek, hónapok után, midőn figyelmünk más tárgyakra vonult, emlékezetünk megfogyatkozott, midőn már minden kitétel más szinekben áll elő, midőn Isten előtt senki sem mondhatja, hogy szórul szóra minden kitételre emlékezik, ha mondom ily körülmények között hetek, hónapok múltával investigatiók alá vonatunk s büntetésre kerestetünk ? Csak még egy lépéssel közelítsünk a másik mélységhez, és — nem is tudom, hogy szóljak, mert azt látom, hogy sokan a kormányt a király legszentebb személyével összekeverik, nem tudom mondom, ministereket vagy tanácsosokat emlitsek e, mert a kormányt már nevezni nem merem, nehogy a Felség személyével összezavarják . . . . . .

Nádor : Méltóságos Úr! ülés elején mindjárt felszóllitottam a fő RRket hogy az izenet elveire szorítsák előadásaikat ; a szabályoknak mindkét részre egyenlően kell állani, felszóllitom tehát Méltóságodat is, hogy a kitűzött körben maradva folytassa észrevételeit.

Gr. Széchenyi : Röviden arra szorítom előadásomat, hogy törvényeinkben sem azon kört, mellyben hűtlenségi vád alá vettetni, sem azon módokat, mellyek szerint hónapok mulva investigatiok alá vonatni lehetne, elegendő-

leg kitűzöttöknek nem találom ; s én elveimhez, miket számtalanszor irtam s mondottam, hiv maradván, magammal ellentmondani soha sem fogok : azt tartom tehát, hogy mielőtt mind a kereset körében, mind annak megindítására szorosabb törvényes ellátás nincs, ha egyik rész valamit *via facti* cselekszik, azt sérelemnek tartom. Ennek orvoslására a fölirásnál egyéb mód nincs, én tehát a Te[kinte]tes RRkel kezet fogok. (Hangos *éljen* a szokatlanul számos auditoriumban!)

(A végzés oda ütött ki, hogy ily formában a felterjesztés el nem fogadtatik. — A vitatások hátralévő része, különösen a Nádor beszédje, következni fog.)

b)

Országos ülés a KK és RRnél július 6-án.

Míg a fő RRnél ilyképen folytattatnék a tanácskozás : a KK és RR is *országos ülést* tartottak, mellyben napirenden volt a szóllás szabadságán *Balogh János barsi követ hűtlenségi perbe idéztetése* által ejtett újabb sérelmet tárgyazta izenet és felirás kerületi javaslata.[7]

A PERSONALIS tulajdon azon elveket látván itt is felállitva, mellyek a Wesselényi ügye iránti izenetben foglaltatnak, nem akarta akkoron elmondott ellenokait ujólag ismételni, csupán azt jelentvén ki, hogy a szóllás szabadságot olyannak nem tartja hogy az egyedül a széksértésről szólló törvények rendelete alá eshetnék ; sőt erősen hiszi, hogy az illető Fiscusnak a vétek minéműsége szerint kötelességében áll más törvényes uton is büntetést kivánni. — Továbbá arról lévén szó a felirásban, hogy ha Ő Felsége hijánosoknak vélné az illető törvényeket, azokon törvényhozás útján lehetne javitani,[8] kötelességének ösméri kijelenteni : miképen Ő Felsége a törvényeket e részben sem hijánosoknak, sem homályosoknak nem tartja, hanem tökéletesen világosaknak és czélirányosaknak, s hogy szorosan csak azoknak útmutatását követte, midőn a kérdéses tárgyban, mellyről az elnök Personalis szóllani nem kiván, hazánk szent koronája ügyvédjét törvény útjára utasította. E lépésben sérelem nem lehetvén, kéri a RRket, hagyják a dolgot beavatkozás nélkül a törvényes uton, mellyen van, s a felirástól álljanak el.

Ezen fölszóllitásra hangos *maradjon* felelt — szóllottak azonban az intermediatio mellett és igy a felirás ellen SZLUHA, ACZÉL, KAJDACSY, BOSÁNYI, MARKOVICS (Posega), BUSÁN, FRIEBEISZ, B. PRÉNYI, GR. LA MOTTE és különösen RAGÁLYI, aki valamint a kerületi ülésben, ugy most is hosszas beszéddel állitá, hogy az izenetnek azon elve, mintha gyűlésbeni szóért a széksértésen kivül más büntetésnek, különösen pedig hűtlenségi vádnak helye nem lehetne, a kimondhatatlan elvek sorába tartozik. — E tárgynak kerületi ülésbeni vitatásait azonban utóbbi leveleimben olly részletesen adtam elő, hogy a már hallott okoknak ismételésével unalmat szerezni nem akarok. — A felirás

[7] Az izenetet és felirást — az országos ülés által elfogadott formájukban — l.: *Iratok*. IV. köt. 340. kk.

[8] „. . . ha azokat Ő Felsége hijányosaknak s célra nem vezetőknek tartaná, az 1791 : 12. sarkalatos czikkely szerént azokat változtatni vagy eltörleni egyenesen és egyedül az öszves törvényhozásnak áll csak hatalmában, s addig mig ez annak utján meg nem történik, azok szélesebbre ki nem terjesztethetnek, mert a végrehajtó hatalom körében nem a törvényekről, hanem a törvények szerént kell intézkedni". L.: *Iratok*. IV. köt. 340.

védelmezői mindezekre csak *maradjon*nal feleltek, csupán NAGY PÁL tett annyi megjegyzést, hogy valameddig az ezzel szoros kapcsolatban lévő másik izenetre a fő RRtől válasz nem érkezik, s az új vitatás alá nem kerül, mindaddig ezen mostani fölirás ellen szóllani merő idővesztés. — E szerint tehát az egészen helybenhagyott izenet és fölirási javaslat a fő RRknek küldöttség által nyomban megküldetett.[9]

E tárgynak kerületi vitatásáról még pótolólag azt jegyzem meg, hogy *július 2-án*, midőn a fölirás tartalma felett folynának a tanácskozások, TARNÓCZY kivánatosnak tartván, hogy a küldők szabályos utasitások adhatása végett a fennforgó sérelmes történetekről voltakép értesittethessenek, panaszosan jelenti, miképen a 22-ik júniusi országos ülés naplója (lásd 257. sz. levelemet[10] még nem csak kinyomtatva, de censurálva sincs, a királyi Fiscus azonban, amint hallatszik, az egész diaetának botránkoztatására privát tanuvallatásokat tétett Baloghnak azon ülésbeni beszédje felől, s eként magának az országos naplónak hitelességét tagadni látszatik. — FEKETE mint az illető censorok egyike, megnyugtatásul jelenté, hogy a legközelébb mult estén már a Censura megtörtént.

BŐTHY azonban botránkozás nélkül nem szemlélheti, hogy a királyi Fiscus a nyilvános országos ülés történeteiről a naplónak, mint e részben egyedüli hiteles kutfőnek elmellőzésével magános eskettetésekre meri vonni nemcsak az auditoriumot, de magának ezen képviselő testnek tagjait is. — Midőn a nagyváradi káptalan követe actio alá vettetett, a Fiscus lépést sem akart a perben tenni, mielőtt a naplókönyv megbiráltaték ;[11] — a barsi 2-ik követ kijelentésére érkezett kir. rescriptum[12] szintén a naplón építette tudomását, s a Felség is arra mint hiteles kutfőre hivatkozott. Most azonban amint hallatszik, alig oszlott szélt a 22-ik júniusi ülés, s már az elsőség felett vetélkedve, 30—40 magános levél utazott a Balogh beszédje felőli jelentéssel Bécs felé ; és mivel a naplókönyv mai napig sem jött napvilágra, innen látszik, hogy a királyi Fiscus alattomos vádaskodás után indult, és ez esetben legalább törvénytelen vallatások utján folytatja lépéseit. Ezt hallgatva tűrni annyival kevésbé lehet, mert különben a követeknek minden biztosságuk, minden garantiájok megszünik. Tanút kapni amire tetszik könnyű, — de nem magános tanúvallomások, hanem a naplókönyv szerint tartozhatnak a követek számadásával küldőiknek. Ő kéri a RRket, nyuljanak sikeres eszközökhöz, hogy a botránkoztató procedura megszüntettessék.

SZÉLL kivánja ugyan, hogy a diariumnak hitele legyen, — de minő annak valóságos hitele ? mutatják a mindennap előforduló igazítások s változtatgatások. Ő maga részéről soha egy szót is, mellyet itt kimondott, visszahúzni nem fog, s nem tartaná becsületes embernek, aki azt tenné. A privát eskettetéseket helybe nem hagyja, azt azonban köztanácskozás tárgyává tenni szükségesnek nem itéli ; tegye minden ember lelke sugallása szerint kötelességét, s a dolog magában megszűnik. A szónokhoz is eljött vallomást kérni az a végre megbízott sz[olga]biró, ő azonban kinyilatkoztatá, hogy

[9] A júl. 6-i 321. országos ülés naplóját a küldöttség névsorával l.: *Jegyzőkönyv.* XI. köt. 1. kk.

[10] L. előbb, 517. kk., magát a hivatalos naplót : *Jegyzőkönyv.* X. köt. 466. kk.

[11] A Tágen nagyváradi kanonok ellen indított eljárásra l. az 1833. febr. 21-i kerületi, és a febr. 25-i országos ülés ismertetését : *Országgyűlési Tudósítások.* I. köt. 196. kk., 204. kk.

[12] Vö. a 526. old. 13. jegyzetével.

esküvésre magát kötelesnek nem érezi; a dolog publice történt, vannak a tudomásnak törvényes adminiculumai, magános vallomással ily dologban senki sem tartozik. (Éljen!) Ha kiki ezt teszi, a panaszos tett magában elenyészik.

SZIRMAY jelenti, hogy ő censor volt a kérdéses ülésben, s a kir. Fiscus mégis arra vetemedett, hogy őtet is meg akarta eskettetni. Amit ő azonban természetes, hogy megtagadott.

NAGY PÁL: A diariumot hitelesnek, s az itteni történetekre nézve egyedüli kutfőnek ösmeri. Az esküvés iránt egyetért Vas v[ármegye] követével, de ha mégis akadna ember, aki megesküdnék s vallomást adna, ő lássa, ha vallomása a napló könyvvel ellenkezni talál, abból korántsem az következik, hogy a diarium hazudik, hanem az, hogy a tanu hazudott.

Ezzel ezen felvetett kérdésnek vége lőn.

Július 7-én országos ülés lévén a fő RRnél, a Balogh ügyét tárgyazta izenet[13] nyomban tanácskozás alá vétetett. — A NÁDOR figyelmezteté a fő RRket, miképen a KK és RR ezúttal is csaknem tulajdon azon okokkal élnek, mellyeket a tegnap felvett tárgyban használtanak, azon egy hozzáadással, hogy aggodalmuk nevekedett, mivel itt oly személy vétetett hűtlenségi vád alá, aki nem tulajdon magának, hanem küldőinek nevében szóll. — Magáról az esetről, és a személyről tehát most sem szólván, csupán az elvekre szoritsák a fő RR tanácskozásukat. — A TÁRNOK nem látja újabb vitatásnak szükségét. Azt az egyetlen egy új okot, mellyet a Főherczeg is említett, ami illeti, majd meglátja a biró, ha érdemel e tekintetet. Elég az, hogy midőn a királyi Fiscus úgy hiszi, hogy olyasmi történt, ami hűtlenségi bűnt foglal magában, keresetlevelének benyujtásától el nem lehet őt tiltani. Ha megáll keresete, ő lássa, ha meg nem áll, az is az ő dolga. Annakokáért csak röviden annyit kiván a Rendeknek feleletül adatni, hogy a szóllás szabadsága iránti másik válaszizenetünkre[14] hivatkozván, a sérelmet ugyanazon oknál fogva itt sem fogadhatjuk el. Ezt közhelybehagyás látszatott igenleni.

B. PRÉNYI ugocsai főispán azonban kijelenté, hogy ő e közt s a tegnapi tárgy között némi különbséget lát, mert amott csupán egy megyei közönség volt az, amelly semmi büntetést nem rendelt a kérdéses beszéd miatt, itt pedig az egész ország képviselői gyülekezetében történt az eset. — Ő tehát kivánná, hogy e tárgyban a válaszadás felfüggesztetnék, míg meglátják a fő RR, minő következése lesz másik izenetjöknek. — Gróf ESZTERHÁZY MIHÁLY szintén azt nyilatkoztatá, hogy ő is különbséget lát a dologban, mert B. Wesselényire nézve semmivel sem birtak a fő RR, amiből magoknak hiteles tudomást lettek volna képesek szerezni; Bars v[ármegy]e nagyérdemű követjére nézve pedig előttünk áll a naplókönyv, melly minden követnek legitimatiójául szolgál. — Azonban a TÁRNOKMESTER az ugocsai főispánynak némelly észrevételekkel felelvén, s előbbi értelme az ORSZÁGBIRÁJA által s felkiáltással a többiek részéről is helybehagyatván, Végh itélő mesternek elnökileg meghagyatott, hogy a másik izenetre hivatkozva rövid választ készítsen. — Ami elkészülvén, a Wesselényi ügyében Platthy itélőmester által szerkesztett, s ez ülés elején szórul szóra helybehagyott izenettel, — nem különben a cortesia eránt szintén ma megrostált 3-ik válasszal[15] egyetemben a RRnek küldöttség utján megküldetett, ott felolvastatván a dictaturára bocsájtatván.

[13] L.: *Iratok.* IV. köt. 340. kk.
[14] A Wesselényi ügyében készült első főrendi választ l.: *Iratok.* IV. köt. 344. kk.
[15] L.: *Iratok.* IV. köt. 343. kk.

c)

Ezen *cortesia* kérdése harmadízben *július 4-én* volt mind a két táblánál vitatás alatt, — A KK és RRnél egyeztetés tekintetéből POSZAVECZ tette azon inditványt, mellőztessék el minden nevezet, s használtassék azon czim, melly némely megyéknél eddig is szokásban volt : t. i. *Sacrae Caesareae et R. Apostolicae Majestati D[omi]no D[omi]no Clementissimo.* — A függőben lévő kész repraesentatiók s ezek közt különösen az urbariom felküldése hátráltatásának megszüntetése kedvéért pártolák a Personalison kivül újon érkezett utasitásánál fogva KOCSI HORVÁTH, nemkülönben DUBRAVICZKY, ZMESKÁLL, KAJDACSY és SZLUHA, ellene szóllottak BŐTHY, PÉCHY JÁNOS, TARNÓCZY, ZARKA, MARCZIBÁNYI és BREZOVAY.

BŐTHY beszédjéből helyszűke miatt csak még eddig nem hallott két gyámokot jegyzek meg. Egyik az, hogy az Austriai Császárság a királyi czimzetben általában előrebocsájtatik, utánna következik a tartományok egyes elszámolása, ott ismét megemlittetik Austria mint főherczegség ; innen látszik, hogy a kormány a császári czimet nem magára Austriára kivánja érteni, hanem minden tartományainak összességére, s igy Magyarországra is, hazánk függetlenségének tetemes sérelmével ; amiben ha saját tettünkkel megegyeznénk, diplomatice kimondanánk, hogy hazánk az ugynevezett Austriai Birodalomnak egészitő részévé változott. 2-or azt már hallotta hogy király volt ország nélkül t. i. *Joannes sine terra,*[16] de királyt név nélkül, ilyen anonymus Királyt, mint a minővé akarná tenni Felséges királyunkat Szerém v[árme]gye követe, még életében soha sem hallott.

TARNÓCZY előadásából is csak azt jegyzem meg, hogy ő a szerémi inditványt szintén el nem fogadá. A magyarok királyának, ugymond, van neve, van czímzete, s ő teljesen meg van győződve, hogy Felséges Urunk azon nevet, melly neki mint magyar királynak Európában rangot és tekintetet ád, maga sem tagadja meg ; a szónok legalább soha sem fog tőlle elállani, s megbántani gondolná Felséges Urunkat, ha neki név nélkül irni bátorkodnék. Nem is olly csekély dolog ez, mint aminőnek némellyek rajzolni szeretik ; elválaszthatlan kapcsolatban van az hazánk független önállásával, mellyhez nemzetünk mindenkoron olly szívszakadva ragaszkodott. Vegyük bár Francziaország példáját. Első tekintettel csekélységnek látszik, ha valjon francziák királyának, vagy Francziaország királyának nevezze e magát az ottani uralkodó. De ki az Európa diplomatái között, aki nem tudná, hogy csak milliók holttestein lehetne a francziák királyát Francziaország királyává tenni ?[17]

ZARKA pontról pontra megczáfolgatván a fő RR ellenvetéseit, beszédje második részében általmegy Szerém követe javaslatának taglalására. Szivéből óhajtja ő is, hogy az akadályozott felirások valahára felterjesztessenek, s az országos tanácskozásoknak szabad menetele eszközöltessék, de míg ez egyesülésre nézve minden reménytől el nem üttetik, a javallott középúthoz sem járulhat. Tettleg ösmernék el annak elfogadásával a RR, hogy V-ik Ferdinánd névvel nem élhetnek ; s azt egyszer elösmervén, lehetne e változtatáshoz reménységök ? Reménlhetnék e az V-ik Ferdinánd czimzet eránt tett

[16] Földnélküli János (1199—1216) angol király, a Magna Charta kibocsátója.

[17] A szónok talán arra gondol, hogy a legitimitás jogán a júliusi forradalom által elűzött Bourbon XII. Károly a franciák királyának tekinthető, Franciaország királya azonban a forradalom nyomán trónra került orleansi Lajos Fülöp.

felirásuk foganatját ? azt köz itélet alá bocsájtja. Igaz ugyan, hogy a felirások boritékán használandó czimzetben az ország boldogsága nem helyheztetik, de ha függetlennek tartjuk s kivánjuk hazánkat, kötelességünkben áll azon függetlenséget a legkisebb tárgyakban is a legszigorúbban s leggyengédebb lélekisméretességgel feltartani. És valamint meg nem engedjük, hogy hazánk alkotványos tekintetben a Császárságnak örökös tartományaival összeolvasztassék, ugy ezen összeolvasztást a czimzetben sem engedhetjük, mert a diplomatia körében nincs olly csekélység, ami maga után következéseket ne vonna. Ha magunk sem élünk azzal, amit országunk függetlensége magával hoz, hogy kivánhatjuk, hogy önállásunkat a kormány vagy más nemzetek elösmerjék s tiszteletben tartsák ? El nem mellőzheté ez alkalommal azon való fájdalmát kijelenteni, hogy a M[éltóságos] Fő RR ezen nemzeti ügyben, mellynek igazsága minden ember előtt világos, aki ötig olvasni tud, mindeddig meg nem egyezvén, a KKat és RRket azon sulyos alternativába szorítják, hogy vagy meggyőződésük s a nemzet nyilvánvaló érdeke ellen cselekedjenek, vagy pedig ezen hosszas országgyűlésének várva várt resultatumát felfüggeszteni, vagy épen feláldozni kénteleníttessenek. Vagy van e kérdéses czimzet alatt egy nagyobb érdek, vagy nincs. Ha nincs, ugy maga a történeti igazság s a nemzet képviselőinek aggodalma reábirhatná a fő Rket, hogy ahol ők ellenkező aggodalomtul nem háborgattatnak, engedjenek. Ha pedig magasabb érdek fekszik a dolognak alatta, akkor méltán megkivánhatjuk, hogy a fő RR mint ugyanazon egy hazának fiai, védjék a nemzet ügyét, s ne késztessék a RR-ket egy olly lépésre, melly Magyarország érdekét a Császárság érdekének feláldozná.

A szónok minden medius terminus elmellőzésével az izenet mellett marad. — Beszédjét helybehagyás szaggatta félbe, helybehagyás követé.

Brezovay hasonló értelemben szóllott. Ha nincs, ugymond, nemzeti érdek a kérdésben, ne keressünk tekergő ösvényeket, hanem engedjünk egyenesen, ha pedig van ; járjunk törött uton, ne kapkodjunk mellékes fogásokhoz, mellyek egyes emberhez sem illenek. Nem lehet olly biró széles e világon, ki a fölirások hátráltatásának okát a RRre háríthatná. Visszapattan e nyil oda, ahonnan lövetett, t. i. a fő RRre. Mi hazánkra nagy fontosságot látunk e kérdésben, ők csekélységnek állitják. Kit illet tehát Isten és ember igazsága szerint az engedés ?[18]

A fő RR azonban mint már megirtam, most sem hajolván a RR vélemé - nyére, valamelly elfogadható középút javaslatára szólliták fel a RRket.

d)

A KK és RR *Julius 7-én s 8-án* tartott *országos üléseikben* az országos sérelmekkel foglalatoskodtak. — A lengyel felirást közértelműleg elfogadták, a mise megmagyarositásától elállottak.[19]

[18] A júl. 4-i 320. országos ülés naplóját l.: *Jegyzőkönyv.* X. köt. 470. kk.

[19] A két tárggyal kapcsolatos kerületi határozatot l. előbb, 314., és 292., a rendek kerületi véleményét l.: *Iratok.* IV. köt. 261., 263., az országos ülés részletes naplóját : *Jegyzőkönyv.* XI. köt. 9. kk. A lengyel ügyben szerkesztett felirat szövegét l.: *Iratok.* IV. köt. 338. kk.

262.

1835. július 6, 9, 10, 11.

Foglalat: a) Bérekesztése a fő RR tanácskozásának a szóllásszabadság ügyében. — b) A KK és RR kerületileg erre nézve mind a két felirás mellett megmaradnak. c) Országos ülésben a sérelmeket és kivánatokat folytatják: Gr. Butler 20 ifiu nevelésére tesz a Ludoviceumban alapitványt. — Kubinyi Ferencz nógrádi követ.

a)

Pozsony, július 11-én, 1835.

Folytatása a Fő RR. 6-ik júliusi orsz. ülésének, a B. Wesselényi személyében megsértett szóllás szabadsága ügyében.[1]

Gr. Széchenyi István után szóllott:

Gr. Mailáth zemplényi főispán: Végigfutván a KK és RR izenetét, az abban foglalt elveket sorban taglalás alá veszi. — S legelsőbben is elösmeri ugyan, hogy a szabad alkotvánnyal biró haza nemzeti szabadságának, s azzal egybekötött boldogságának legfőbb őrje a szóllás szabadsága, de csak a törvényes határok közötti szabadság, nem pedig a zabolátlanul bujtogató beszédesség. Midőn azonban ezt mondja, csak elvről, általánosan, nem pedig a kérdéses esetre alkalmazva szóll. Biró előtt van az, s a szónok sem kárhoztató, sem feloldozó itéletet nem mondhat, sőt midőn a mindenki előtt oly becses jó polgár név forog kérdésben, a jó hírnévnek velünk született jogánál fogva, a rosszallástól, míg ellenkezőrül biztosan meg nem győződik, méltán kell tartózkodnia. Az elvről szólva tehát, vezérszempont gyanánt emliti, hogy az emberek azon jóvoltokért, mellyeket társaságba egyesülés által nyertenek, u. m. a személy és vagyon biztosságáért, természeti szabadságaik korlátozását valának kéntelenek megengedni a társaságos lét czélja tekintetéből. Igy az irásnak természeti szabadsága vagy előleges birálat (praeventiv censura), vagy szoros felelősség s büntető törvények súlyával korlátoltatik, s a statusok hol egyik, hol másik korlátozó módot fogadták el. De a szóllás szabadságára nézve az előleges birálatról gondolkozni sem lehet, mert az egyszer kimondott szó többé vissza nem kerül, s az egész közönség tulajdonává lészen. Ezen természeti szabadságra tehát csupán a visszaélést fenyitő törvények súlyában találtathatik a status célja parancsolta korlátozás. Igazolja ezen észlegi állitást a civilisált világnak közös véleménye s gyakorlata. Minekünk is vannak a szabad szóllás jussával élés határait kiszabó törvényeink, mint ezt a KK és RR magok is elösmerik. De nem is lehet az másképen, mert hogy minden egyes polgárnak személye, vagyona, s jó híre neve, becsülete méltatlan megtámadásoktul ment legyen, erről kezeskedni a kormány mindenkinek tartozik. Már pedig nevetségesnek tartaná állítani, hogy a kormánynak kevesb jusa legyen, mint egyes magános polgárnak, vagy hová vezetne azon elv, hogy gyűlésekben mindent szabad szóllani, s hogy a kormányt puszta szóval megsérteni nem lehet? Hiszen e szerint a gyűlések féktelenség menedékévé lennének, hiszen szavak hintik el a cselekvés kártékony termésének buján foganzó magvait! A KK és RR továbbá a széksértésről törvényekre hivatkozva állítják, hogy a gyülés elmúltával s a vétség más itélőszék elébe vonó-

[1] Az ülésről szóló beszámoló első részét l. előbb, 550. kk.

sának nincse helye. A szónok azonban úgy hiszi, hogy a RR által idézett törvények disciplinárisok, s hogy vannak a gyűlésekbeni vétségek más esetei is, mellyek azon törvényekben nem foglaltatnak. Ilyen a tettleges megtámadás, a nagyobb hatalmaskodás (actus majoris potentiae), criminalis vétségek s a hűtelenség esetei. — Valamint egyet tart tehát a szónok is a KK és RRkel annyiban, hogy az izenetben fölhivott disciplinaris törvények esetei hűtelenségi keresetre nem vonattathatnak, úgy azt is tartja, hogy viszont a hűtelenségi esetek azon idézett törvények rendelete alá nem tartoznak. — Végre felel a KK és RR azon aggodalmára is, miszerint igen különböző értelmi s gyakorlati miveltségű személyeknek lévén jussok a megyék gyülésein megjelenni, a köztanácskozások eránti buzgólkodást félelem és remegés fogná felváltani. Magasztalással emliti a szólló főispány, hogy neki is szerencséje van egy megyét kormányozni, melly igen számos nemességgel dicsekedhetik,[2] de nyilvános tanubizonyságot tesz az ország szine előtt arról, hogy az értelmi míveltségben valamennyire hátrább álló ugynevezett kisebb, szegényebb nemességtől a köz tanácskozások illetlen megháborítását soha sem tapasztalá, s ha történt ilyes valami, az inkább egyes individuumok személyességének, mint alsóbbrangúságnak, vagy szegényebb helyzetnek tulajdonitható. Tökéletesen meg van tehát nyugodva, hogy a királyi Fiscusnak e jelen esetben törvényes bíróhoz lett folyamodásából a szóllás szabadságára sérelem nem következik, s ezért a RR inditványát el sem fogadja.

Gr. Eszterházy Mihály olly értelemben nyilatkozott, hogy ámbár itt már némellyek aként rajzolják a kérdéses esetet, mintha B. Wesselényit előre vétkesnek tartanák, a dologról körülállásos tudomásunk nincs, s nem is lehet ; annakokáért ő országunk tisztelt Nádora közbenjárásának kivánná a dolgot átadni, reménlvén, hogy ez által minden kellemetlenségnek vége szakittatik.

Ifiabb Báró Jeszenák a RR értelmét pártolva szavazott.

B. Prényi (ugocsai főispán) látván, miképen többen a fő RR közül annak mutogatásában fáradoznak, hogy a korlátlan szóllás szabadsága veszedelmes, kéntelen megjegyezni, miképen korlát nélküli szabad szóllást a RR sem kivánnak, a RR sem védelmeznek. Amik tehát ezen thesis bizonyitására felhozattak, azokra a feleletet szükségesnek épen nem tartja. — A KK és RR csupán azt az elvet állítják fel : hogy a gyülésekben mondott tilalmas szavak fenyitékére törvényeink a széksértésnek tulajdon azon gyülekezet által tüstént elitélendő büntetését rendelvén, azokat a hűtelenség büntetésére intézett sulyos kereset alá vonni nem lehet. Nem akar a szónok erre nézve. spécificumba bocsájtkozni, mert amint ellene, úgy mellette is sokat lehetne mondani, és lehetne a régibb időkből felhozott törvényekre s példákra válaszul adni, hogy ép azért hozattak 1723-ban szelídebb törvények, mivel a régiek keménysége ujabb időkben alkalmazhatónak nem találtatott. Azon elvet mindazáltal, hogy gyűlésbeni szóért a széksértésnél nagyobb büntetésnek soha és semmi esetben helye nem lehet, a szólló főispán alá nem írhatja, s azért válaszul adatni véli a RRnek : hogy az esetnek kereset alá vételében s törvényes biró előtt megindításában a fő RR sérelmet nem találhatnak, s azért a felirást ily alakban el nem fogadják, előre kijelentvén, hogy ha más formában

[2] Zemplén megye nemessége 1846-ban Fényes E. adatai szerint (*Magyarország leirása*, Pest, 1847. II. rész 309.) 16 752 főre rugott, ebből szavazó nemesként 4188 volt összeírva.

terjesztik elő a KK és RR aggodalmuk megszüntetésének eszközlését, örömmel fog kezet nyujtani.

Az Országbirája a tanácskozásra alkalmat szolgáltatott különös esetről szintén nem kíván szóllani, mert az más helyre tartozik. Csupán a részint nyilván kijelentett, részint a kijelentettekből önként következő elvekről kivánja véleményét szokott őszinteséggel kimondani. — A nyilvános szónak valódi szabadságát ő is minden alkotvány alapjának, s különösen ősi szabadságunk palladiumának s legfőbb kezessének tartja, s ezen szabadságot élete nyilvános pályáján félelem s tartózkodás nélkül mindenkoron gyakorlotta is ; de a törvény engedte józan és igazi szó szabadságát érti, nem pedig azt, hogy mindennemű ócsárlást sőt bujtogatást előadni szabad legyen. Mert ha igazi utról eme csalösvényre tévedendünk, a szabadság féktelenséggé fajul, s ennek érzette Európa, érzette hazánk is a franczia bécsapáskor siralmas következéseit. De még a mai időben is borzadással kell tapasztalnunk, miképen a szó szabadságának örve alatt minden polgári viszonyoknak felháboritására törekvő rendbontók által békés polgárok békétlenségre ingereltetnek ; a vigyázatlan ifjuság önmagának, hozzátartozandóinak, s a maradék orvosolhatlan kárára szentségtelen theoriákkal csabítgattatik ;[3] s a közrend, a társasági biztosság, s ennek oltalmára fölállitott kormányok szemtelenül megtámadtatnak. Hogy a szabad szóllás szent nevének ily vétkes elvetemült viszaélés általi megcsufolását bármelly kormány sem tűrheti, azt szivében legalább a legravaszabb lázitó is kéntelen megvallani. Igy a mi törvényeink is azokra, kik a királyi méltóság kisebbségére felállanának (semet erigerent) s a fejedelem szentséges személyét méltatlansággal illetni nem átallanák, szigorú büntetést mondanak, s hogy az ily merészletek törvény útján megkerestessenek, nemcsak a polgári egyesület belső természete, s a személyt és vagyont biztosító közrend tekintete kivánja, sőt a fejedelemnek, mint legfensőbb justitiariusnak is nem jusához, hanem kötelességéhez tartozik. Vétkes e a vádlott fél és mi mértékben az ? ez a törvényes biróra tartozik, aki hites kötelessége szerint úgy az ártatlanság kivilágositásáról, mint a bűn büntetéséről Isten és annak igazsága szerint gondoskodni tartozik. Mivel tehát a törvény, s állandó szokás által kiszabott útra folyamodás sem sérelmet magában nem foglalhat, sem a szó törvényes szabadságát nem veszélyeztetheti, a RRnek válaszul adatni véli, hogy kivánságuk ily alakban el nem fogadtathatik.

Főherczeg Nádor : A tárgy minden részről s mind a két értelemben annyira kimeritetett, hogy saját véleményem kimondásával hallgatnom is lehetne, de vannak a polgári társaságban, s vannak különösen a tiszti pályán olly szempillantásai az életnek, mellyekben vétek itéletünket nyilván a világ előtt ki nem mondanunk. Ilyennek nézem én a jelen pillanatot, s azért magam is tulajdon azon ösvényt követve, mellyet a tanácskozások vezérletére elnökileg kijeleltem volt : az esetről magáról semmit, s csak az elvekről fogok szóllani. — A KK és RR ha nem csalatkozom két fő elvet állítanak fel. A zemplényi főispán is említette, hogy az emberek, midőn polgári társaságba egyesültenek, a társaság czéljának természetes szabadságuk egyrészét feláldozták. Igy hiszem ezt én is, s ez kétségbe nem is hozható közönséges tanitmány.

[3] A célzás kétségtelenül az országgyűlési ifjak által létesített radikális szellemű társalkodási egyletre vonatkozik, amelynek vezetőit a kormány nem egészen egy év múlva perbe fogatta.

Innen következik, hogy a szóllás szabadságának is bizonyos természeti határokkal körülíratnia kelletik. Én a szó szabadságát imigy definialom: „Polgári társaságban szabad mindent beszélni, ami az erkölcsiséggel, polgártársaink jussaival, a társaság czéljával, s közbátorsággal nem ellenkezik". Ezen körülírásnak előrebocsájtásával én is úgy vélem, hogy a szó szabadságának korlátlanul fenn kell állani, s hogy az minden polgári alkotmánynak sark oszlopa, s valóságos életere. Csak annyiban különbözöm tehát a Te[kinte]ttes RRtől, hogy ők ama definitio előrebocsájtása nélkül, én pedig csak annak előrebocsájtásával állítom a szó szabadságát korlátlannak. — A KK és RR tehát egy egészen új elvet állitván fel, ugy látszik uj experimentumot kivánnak tenni a polgári életben. Illy próbatételnél azt hozza magával a gondos előrelátás, hogy mindenek előtt a historára visszatekintsünk, s minthogy hasonló okok hasonló következést szülnek, eként előre felszámitsuk, mi lehetne az uj experimentum foganatja, hahogy abban a fő RR s a törvényhozás másik része is megegyeznék, s igy az elv törvényessé tétetnék.

A nemzetek és statusok közönséges historiája egybehangzólag bizonyitja, miképen a szóllás szabadsága mindenütt bizonyos természeti határokkal volt körülírva, s ahol ezen természeti határok megfogyatkoztanak, ott pótolékul tevőleges (positiv) törvények használtattak. Az emlitett természeti korlátok állanak az uralkodó Felség eránti tiszteletben, az authoritásnak, a magyar nemzet mindenkori fő tulajdonai közé számitható erkölcsiségnek, s azon résznek hathatós béfolyásában, mellyet Verbőczy *sanior pars* névvel nevez.[4] Ezen természeti korlátok mellett a szóllás szabadsága szabályosb körülírás nélkül szélesb terjedelemben is fennállhat, mert a nemzeti characterrel összeforrott gondolkozás módja illőleg fékben szokta tartani. Ahol azonban eme természeti keritések vagy nem találtatnak, vagy idő változtával meggyengültenek, ott büntető törvényekhez kellett folyamodni, hogy a status czélja eszközöltethessék, s a köztársaság ne veszélyeztessék. De mi lett a múlhatatlan óvakodásnak következése? Az, hogy ahol megszűnt a természeti korlát hatása, ahol tevőleges fenyitékhez folyamodtanak, ott a nemzetek idő jártával elveszték szóllási szabadságukat. — Igen is, a historia czáfolhatlanul mutatja, hogy ahol a szabadság szabadoskodássá (licentiává) változott, ott despotismus következett; és midőn akadtak, kik ennek ellenszegülve a kormány despotismusa ellen mondák magokat harczolni, béhozták a sokaságnak minden egyébnél veszedelmesebb despotismusát, mellyel a szabadságnak képzetét is kirekesztette. Ez a historia tanusága. — Van azomban még a RR által felállitott első fő elvnek egy másik része is, ők t. i. minden esetben arra a gyülekezetre kivánják a nyombani büntetés hatalmát bizni, mellyben a tilalmas szó mondatik. De kérdem én: az emberi természet gyarló voltánál fogva gyakran indulatoktul izgatott sokaság minden esetben méltányos biró lehet e? Az örök igazság ily kezek között mindenkor egyenlőn szent maradhat e? S különbözők lévén a szív érzelmei, és különbözők az értelem véleményei, nem távoznánk e el attól, amihez kétségkivül a KK és RR is közelítni akarnak, t. i. az igazságtól? Én ugy tartom, nemcsak nem közelitenénk, sőt számkivetnénk hazánkból az igazságot, ha minden esetben

[4] Az 1495 : 25. intézkedett úgy, hogy a tanácskozásban támadt nézeteltérések esetén a főajtónállómester „... votum cuiuslibet singillatim exquirat, ut saltem sic, accepto voto singulorum, *per sententiam sanioris partis*, ad unionem et concordiam reducantur."

a habzó sokaságot állitanók birónak. Én tehát a historia gyakorlati tanuságára támaszkodva, ezen alkotmányos ország saját java tekintetéből az idézett elvben meg nem nyughatom. — Második fő elve a RR izenetének, hogy szóval hűtelenség vétkébe esni nem lehet, s hogy erre cselekvés, valóságos és megátalkodott feltámadás kivántatik. A hűtelenség bűne valósággal igen kemény szó, én tehát inkább fölzavarás vétkének (crimen perturbationis) akarom azt nevezni, s csak annyit jegyzek meg, hogy a tetteket szó szüli, a termést a vetés előzi meg, a bölcs törvényhozásnak tehát főleges hivatásában van bé nem várni annak, ami veszedelmes, valóságos végrehajtását, hanem előző módokról kell gondoskodnia, mert könnyebb az előre látott rossznak elejét venni, mint a már megtörténtet orvoslani. — Ez az én véleményem, — egyébiránt a jeles többség akaratját végzésnek jelentem, melly abban áll, hogy a M[éltósá]gos fő RR a Statusok elveit magokévá nem teszik, sérelemnek anyagát nem látják, következőleg felszóllitják, hogy a dolognak ily alakban fölterjesztésétől elálljanak. (A Balogh ügyében következett tanácskozást már előbbi levelemben közlöttem.)[5]

b)

Kerületi ülés július 9-én.

Elnökség : Szalopek és Szirmay. Felvétettek a főrendeknek legközelébbi válasz izenetjeik. — És pedig

I-ör harmadik válaszizenetjök a cortesia eránt,[6] mellyben a RRket vagy kivánságoktóli elállásra, vagy legalább valamelly elfogadható középútnak javallatba tételére felszólítják.

Frim a következő középútakat javallotta : 1. Irassék a név minden sorszám nélkül, ez ugy is egész 1566-ig igy volt divatban. 2. Vagy minden név nélkül, mint Poszavecz minap javalla,[7] s javallatát most is megújitá, — vagy 3. kéressék meg a Nádor, hogy találjon módot a repraesentatiók feljuttatására, — vagy 4. választmány neveztessék, melly a felirásokat mint valamelly instantiát in patenti[8] bényujtsa.

Bernáth mind ezen javalt medius terminusokat csak oda látja kimenni, hogy Magyarország Rendei, Felséges Királyuknak, magyar királyi névvel nevezéséről lemondanak. Ezt pedig nem tehetjük anélkül, hogy a közvéleményt, mellyben a KK és RR jelen kivánata országszerte viszhangra talált, magunk ellen ne forditsuk, és az arithmeticai igazságot, melly szerint aközt, hogy 4 és 1 = 5, nincs medius terminus, szolgailag meg ne tagadjuk. — Ragályi hasonló értelemben szólva most is csak azon szempontból indul, hogy a historiai igazság diaetalis tractatus tárgya sem lehet, s hogy a historiai igazság kimondását független nemzettől megtagadni lehetetlenség.

Klauzál figyelemmel megolvasván a fő RR válaszát, megegyezésök felől kétségbe teljességgel nem esik. Mert miután magok elösmerik, hogy Ő Felsége a magyar királyok sorában V-ik Ferdinánd légyen, hogy 1830-ban a koronázási emlékpénzek ezen czimzettel verettek, az ország Rendei akkoron

[5] L. előbb, 556. kk.
[6] L.: *Iratok*. IV. köt. 343. kk.
[7] Poszavecz javaslatát l. előbb, 557. old.
[8] Azaz : nyitva, boriték nélkül, közvetlenül az uralkodó kezéhez.

szint azon czimzettel repraesentáltak, s a hódolatunkat tolmácsoló küldöttség is hasonlón tette jelentését : ha elösmerésökkel követeltségben akarnak maradni, a RR kivánatát tovább ellenzeniök nem lehet. Nem is áll ellent az, hogy ekkorig a felirások más czimzettel írattak. A szónok ugyan e felől maiglan is kételkedik, részint mivel Ő Felsége legelső rescriptumában magát 1-ő Ferdinándnak maga sem nevezé, részint mivel a fő RR magok sem állítják tevőlegesen, hogy a felirások e czim alatt történtek (mert a válaszizenetben csupán annyi mondatik hogy az eddigi felirások nem V-ik Ferdinánd czimmel bocsájtattak el) de ha ugy lenne is, az minden esetre a KK és RR megegyezése nélkül történt.[9] Nekik ugyanis kétségeskedniök nem lehetett, hogy az expedialó itélőmester, aki az országos végzéshez tartozik magát alkalmaztatni, az 1830-ki állapodást maga hatalmával meg nem változtatja, s ha mégis meg változtatá az ő személyes hibája a RRkre kötelezést nem vonhat ; különben azt kellene állitanunk, hogy ha az itélőmesternek Ő Felségét 15-ik Ferdinándnak tetszett volna nevezni, ez az ország Rendeit a hiba megigazitásától szintén eltiltaná. — A fő RR által ellenvetett via facti tehát egyáltaljában nem áll, de különben is a fő RR ezen egyetlen egy argumentumjoktul, mellyel elveinknek elösmerése után harczolnak, magok magokat megfosztották, midőn a RRket középútra szóllitják fel ; mert bárminő lenne is azon középút, a fő RR által követelt eddigi szokást csakugyan megváltoztatná. És igy magok elösmervén, hogy változtatás történhetik, kéntelenek lesznek a változtatások közt abban megnyugodni, mellyet az általok is czáfolhatlannak elösmert historiai igazság, s nemzetünk függetlenségének érdeke parancsolva kiván.

A KK és RR 2 megye távollétében, háromnak nem szavazása mellett 31 megye s a Hajdu kerület voxával 14 megye, az Egyházi Rend, s a Jászkun kerület ellen, előbb végzésöknél most is megmaradtak, s a választ a csongrádi követ előterjesztéséhez alkalmazni határozták.[10]

II-or felvétetett a *szóllás törvényes szabadságára nézve sérelmül felhozott első tárgyban (B. Wesselényi iránt) költ válaszizenet.*[11]

Almásy (Heves) a főrendi izenet elveit taglalva felveszi. Azt állitják, ugymond, 1-ör a fő RR, hogy szóval is lehet hűtelenségi vétket elkövetni, — Én ezt az 1723 : 9. törvény[12] világos értelmére támaszkodva egyenesen tagadom. Ha azt mondaná, a most idézett törvény, hogy *lingva semet erigentes et verbis opponentes* hűtelenségi vétekbe esnek, akkor igaz lehetne a fő RR állítása. De midőn csak erectiorul és oppositiorul beszél, azt szavakra sem philosophiai, sem grammaticai értelemben vonni nem lehet. Hogy az *oppositio* törvényes értelmére még magános perekben is valóságos ellenállás és erőszakos hatalom nyilatkozás kivántatik, ezt már minapában megmondottam,[13] most csak annyit teszek hozzá, hogy az Ő Cs. Kir. Főherczegsége, országunk Nádora elnöksége alatt, a főrendi tábla számos tagjainak részvételével munkálódott országos küldöttség a Criminalis Codex tárgyában hasonlón vélekedett, midőn a 28-ik lapon ezeket mondja : „Casus erectionis sui contra Statum Publicum Regni et Regis per Art[icu]lum 9. 1723. inter casus notam inferentes recensentur quidem cum tamen *factum isthoc nonnisi cum hostilitate et vi*

[9] Minderre l. különösen a jún. 11-i ülések vitáit, 491. kk.
[10] A rendek e tárgyban készült negyedik izenetét l.: *Iratok*. IV. köt. 348. kk.
[11] A főrendi válaszizenetet l.: *Iratok*. IV. köt. 344. kk.
[12] L. előbb, a 502. old. 20. jegyzetét.
[13] Almássy e tárgybani korábbi felszólalását l. 528. kk.

armata patrari potest s a t.[14] A Status elleni erectio értelme alatt tehát ezen küldöttség is, mellynek igen nagy részben voltak a fő RR tagjai, valóságos ellenségeskedést s fegyveres ellentállást ért. — Szt. Istvánnak idézett 2 : 53. szakasza ezen thesis ellen teljességgel semmit sem bizonyít,[15] részint mivel azon homályos kornak szabályai kivált a büntetésekre nézve a jelen korra ujabb törvényeink rendeletei szerint is nem alkalmazhatók, részint mivel ha állana is, nem *nota infidelitatis* esetéről, hanem egyenesen a király személye ocsárlásáról, és igy felségsértésről szóll. Már pedig B. Wesselényi a felség ellen nem szóllott, hanem szóllott a kormányról, ami alkotmányos országban egymástól nagyon különbözik, és ha a Felség személyéről szóllott volna, akkor is nem hűtelenségi, hanem felségsértési perbe kellett volna idéztetnie. — 2-or azt mondják a fő RR, hogy törvényes biró előtt lévén a dolog, a vádlevél magában sérelmet nem foglalhat. De miután tagadniok nem lehet, hogy a kormány csupán a törvények értelmében gyakorolhatja a végrehajtást, azt is el kell ösmerniök, hogy a kormánynak minden tette, melly a törvényel ellenkezik, valóságos sérelem. Már pedig gyűlésben mondott szóért a törvény hűtelenségi vádat nem enged, midőn tehát a kormány ezen törvény ellenére csakugyan ily pert rendelt indíttatni, sérelmet követett el, mellyet a dolognak törvényes biró elébe lett utasítása meg nem szűntet, mert ha még oda sem utasitotta volna, akkor kettős lenne a sérelem. — 3-or azt állítják a fő RR, hogy a törvény ugyan szoros magyarázatú, a magyarázat mindazáltal a bíróra tartozik. Ezen elvben ismét meg nem egyezhetem. Mert a biró csak a factumot alkalmazza a törvényre, a törvénynek magyarázata ellenben a Prologalis 6-ik czim[16] s az 1790-ki sarkalatos törvény szerint[17] egyedül a törvényhozó hatalmat illeti. — Mondják 4-er, hogy complicált vétekért a széksértés díján kivül más büntetésnek is lehet helye. Erre nézve tökéletesen egyet tartok a fő RRkel, különben az következnék, hogy a széksértés dijának letétele mellett a közgyülések bűn büntetlensége helyévé változnának. — Ezeknek előrebocsájtásával oda nyilatkoztatja véleményét, hogy ő B. Wesselényinek hűtelenségi perbe vonattatását valóságos sérelemnek tartja, s mint sérelmet kivánja orvosoltatni. Az orvoslásra nézve nem tesz különbséget, akár nádori közbenjárás, akár pedig felirás utja választatik ; az elsőbbet mindazáltal azon oknál fogva inkább kivánná, mivel a repraesentatiora nézve még oldozatlan áll előttünk a cortesia gordiusi csomója. — Később azonban úgy fordulván a vitatások, hogy a közbenjárás utja a principium feláldozásával, vagy legalább letételével identificálódni látszatnék, egyenesen felirásra szavazott.

Némellyek által voxolás sürgettetvén, Szirmay a kérdést igy javallá feltétetni : közbenjárás, vagy felirás ? — Torkos ugy véli, hogy ez a kérdés el nem dönti a dolog érdemét, mert habár közbenjárás fogadtatnék is el,

[14] Az idézett mondat a jogügyi bizottság munkálatában olvasható : *Opinio excelsae Regnicolaris Deputationis ... circa obiecta ad Deputationem Juridicam relata.* Posonii, 1830. Pars IV. *Codex de delictis eorumque poenis*, azonban nem a 28., hanem a 36. oldalon.

[15] „Szent István király II. könyvének 53-ik §-sában iktatva szemlélhetjük ama rettentő büntetést, mellyre már a hajdankorban nemcsak az állomány elleni megtámadás vétke, de a fejedelmi méltóságnak szóval lett megsértése is valának kárhoztatva" — mondja a főrendek válasza. *Iratok*. IV. köt. 345. — A törvény idézett szavait l. előbb, 551. old.

[16] A *Tripartitum*, Prologus 6. cím 12. § szerint, ha a törvény „... ambiguum vel obscurum fuerit, eius est interpretari, qui condidit".

[17] Az 1791 : 12. tc. (Vö. az 535. old. 13. jegyzetével.)

de eddigi elveiktől a RR el nem állanának ; a most felolvasott főrendi válasz után senki sem kételkedhetik, hogy a közbenjárás elvállalásához reményünk nem lehet.

KAJDACSY egyetért, újólag is kinyilatkoztatván, miképen azon elvet, hogy gyülésen szóval hűtelenség bűnét elkövetni nem lehetne, soha el nem ösméri. Egy ügyes szónoknak, s a sokaság előtt tekintetben álló személynek szavai igen sokszor magánál a tettnél is nagyobb hatást szüllnek. Ha tehát más complicált vétségekre nézve elösmeré Heves követe, hogy a széksértésén kivül más büntetésnek is lehet helye, a szóval való lázitásra még inkább el kell azt ösmernie. Egyébiránt, ha az elvről lemondva határoznak intermediatiót a RR, abban megegyezik, különben kinyilatkoztatja, hogy valamint ez előtt, úgy most is a kérdéses tárgyban sérelmet nem lát. — Erre ALMÁSY válaszul adá, hogy most nem arról van szó, minő káros következése lehet, ha gyülésbeni szóért hűtelenség büntetése nem szabattathatik, mert ennek vitatása csak akkor lenne helyén, ha büntető törvény alkotásáról, s az eddiginek javitásáról, vagy változtatásáról lenne szó ; de most egyedül arról van, hogy a fennálló törvényt a kormány ne sértse.

RAGÁLYI soha sem vélte jónak annak kimondásába avatkozni, hogy a szóban forgó actio sérelem, mert ezt állitani is, tagadni is bajos. Im az állitás káros következését máris tapasztaljuk, mert a fő RR velünk egyenes ellentételben a kormány lépését törvényesnek nyilatkoztatják. Ez tehát a főkérdés, mellyet el kell dönteni. Ő egyébiránt őszintén megvallja, ha az a czél, hogy a kormány ezen lépését mint törvénytelent visszahuzza, akkor mindegy, akár közbenjárás, akár felirás határoztatik, mert azt ugyan elérni soha sem fogjuk.

DEÁK az elnökileg feltett kérdést jónak s kimerítőnek itéli, mert valahányszor szóbajött ekkorig a közbenjárás útja, az mindég olly értelemben történt, hogy principiumról mondjunk le. A kérdést tehát most is ily értelemben veszi, mert amint számtalanszor, úgy most is kinyilatkoztatja, hogy a principiummal mindenre kész, nélküle semmire.

Azonban MARCZIBÁNYI s mások az elv kérdését még akkorra is fenmaradandónak vélték, ha közbenjárást találna a többség határozni. — Ily értelemben tétetvén tehát a szavazat, 4 megye nem szavazott, 1 jelen nem volt, s 24 megye s a Hajdu Kerület szavával 21 megye, az Egyházi Rend, s Jászkun Kerület ellen azt határozták a RR, hogy a felirás mellett most is megmaradnak.

(A szavazat közben, s később a fő RRknek adandó válasz elveiről folyt tanácskozás részletei jövő levelemben következnek.[18])

Másnap, *július 10-én* a szó szabadságán ejtett másik sérelem *(Balogh ügye)* került napirendre, s itt a tegnapinak nyomában minden szavazat nélkül szintén felirás határoztatott. A vitatások többnyire a két eset közötti különbség körül forogtak. — Az adandó válasz elvéül SZABÓnak azon thesise fogadtatott el, hogy Balogh csupán véleményét s itéletét mondotta ki egy harmadik tettéről ; ez pedig a tettben részesülés vádját magában nem foglalhatja, különben az következnék, hogy a hűtelenségi perben absolutióra szavazó birák, ha többséget nem nyernek, magokat a vételnek szintén részeseivé tették. (Erről is majd bővebben.)

[18] L. később, 568. kk.

c)

Ma *július 11-én országos ülés* tartaték. Időközben kijövén a sajtó alól a 22-ik júniusi országos ülés naplókönyve,[19] mellyben Baloghnak a kérdéses beszédje is foglaltatik, (lásd 257. számu levelemet[20]) TARNÓCZY e közt, és követ társának a redactor kezéhez nyomban béadott beszédje között, mellyhez alkalmazva tették küldőikhöz is jelentésöket, némi különbséget vett észre. T. i. ahol a Wesselényi beszédjének helybenhagyásáról van szó, ott a redactio a Censorok megjegyzésével a *helybehagynám* szó helyett (mellyet a szólló követ úr beadása szerint én is eként közlöttem) *helybenhagyom* szót tett, azt hogy *talán nem vétenék ha magamévá tenném*, eként feltételesen a redactio is meghagyván. — Tarnóczy tehát előre bocsájtván, hogy követtársa egyedül házi körülállásai miatt az ülésben jelen nem lehet s ebbéli kötelességében el nem járhat: — anélkül hogy a naplókönyv vagy censorok hitelességét feszegetni akarná, a diariumba feljegyeztetni kéré, hogy ő s követtársa azon kifejezésről máskép emlékeznek, t. i. feltételesen, amint követtársa a redactiónak bé is adta volt, s küldőiknek is akép jelentették. Kivánságát több okokkal támogatá, — miből vitatás támadott, s a többség itélete szerint az végeztetett, hogy a naplókönyv úgy van szerkesztve, amint a beszéd mondva volt.[21] E mai napnak vitatásai, természet szerint szintén naplókönyvbe igtatandók lévén. (Erről is bővebben jövő levelemben.[22])

Ezután folytattaték a sérelmek, s kivánatok vizsgálata, — melly alkalommal a Ludoviceumot tárgyazta pontnál[23] BREZOVAY jelentette, hogy nagylelkű hazánkfia, *Gr. Buttler János* oly summa alapitványt tett, amennyi 20 ifiúnak nevelésére megkivántatik.[24] Inditványt tevén, hogy ezen nagylelkű hazafi tett különös törvényel örökíttessék. Ami hangos éljen között, a *nádori jelentés* béadása idejére feljegyeztetni határoztatott.[25]

*

Kubinyi Ferencz, Nógrádnak volt nagyérdemű követe *Prónay János* helyébe választott képviselője, székét elfoglalá.

[19] L.: *Jegyzőkönyv*. X. köt. 446. kk.

[20] L. előbb, 519. kk.

[21] A felszólalás jogosságát bizonyítja, hogy a beszéd említett kifejezései Kossuth szövegében is (l. előbb, 519. old.) a Tarnóczy által követelt értelemben vannak meg, s ismeretes, hogy a nevezetesebb szónokok esetében Kossuth is a szónokoktól elkért szöveg alapján dolgozott.

[22] L. később, ugyancsak röviden, 576. old.

[23] Az országos sérelmek és kívánatok sorában a 3. számú volt ez a tárgy; kerületi tárgyalásakor (l. előbb, 303.) a rendek úgy határoztak, hogy függőben hagyják addig, míg a nádor a kérdés helyzetéről és az alapítványok értékéről jelentését be nem adja.

[24] „. . . a fentttisztelt gróf annyi sommát áldozott a haza oltárára, amennyi 20 ifjaknak az intézetben leendő felvételére s állandó neveltetésükre törvény rendelése szerént megkivántatik, de . . . az ajánlhatás jussát több nemes megyékre általruházván . . . egyszersmind azt is világosan elrendelé, hogy az ajánlások vallásbeli különbség nélkül történjenek". *Jegyzőkönyv*. XI. köt. 50. — Buttler gróf már korábban is tett alapítványt egy növendékre, ezt egészítette ki húszra. Alapítólevele megnevezi az ajánlásra feljogosított 13 megyét, az alapítvány összegét pedig 126 666 forintban jelöli meg. Az alapítólevelet l.: *Iratok*. IV. köt. Függelék, 14. melléklet.

[25] A júl. 11-i 324. országos ülés naplóját l.: *Jegyzőkönyv*. XI. köt. 37. kk. — Az országos ülések naplói részletesen ismertetik a sérelmek és kívánatok vitáit, amelyek ismertetését Kossuth fontosabb tárgyak miatt elmellőzi. A viták alapjául a rendek kerületi ülésben elhatározott észrevételei szolgálnak — l.: *Iratok*. IV. köt. 247. kk. —, a viták eredményeként kialakult és a főrendekhez átküldött szöveget l.: Uo. 291. kk.

263.

1835. július 9, 10, 11, 13, 14, 15.

Foglalat: a) A szóllásszabadság iránti másodizbeni kerületi vitatások részletei. E részben mind a két izenet s a cortesiát illető 4-ik izenet is országos ülésben a RR által helybenhagyatik. — b) A gravaminalis munka folytattatik, — Pest vármegyének gárdakapitány fizetése nagyitására tett inditványa elvettetik.

a)

Pozsony, július 15, 1835.

Folytatása a *9-ik júliusi kerületi ülés* vitatásainak, a szabad szóllás sérelme iránt adott fő Rendi válasz felett (Wesselényi ügyében).[1]

NAGY PÁL: A fölirásban felállitott elv elmellőzése vagy tagadása egyik túlság; annak ily kiterjedésbeni felállitása másik. Ez, valamint az ellentételben álló két gönczöl (Polus) soha össze nem jöhet. Van azonban az egyeztetésnek egy középútja, t. i. módosítsuk az elvet. Nem ritka tapasztalás törvényhozásunkban, hogy valahányszor valamelly jus publicumi kérdés szóvitába jő, az többnyire kárunkra szokott eldőlni. Ezért szokta Torna követe azt az elvet, hogy gyűlésbeni beszédért hűtelenségi büntetésnek helye soha sem lehet, kimondhatatlan elvnek mondani.[2] Én kimondhatatlannak nem nevezem, de nevezem ki nem mondandónak. Lám a fő RR már törvényesnek mondják a kormány tettét, mellyet mi törvénytelennek kiáltunk. Mit fog a törvényhozó hatalom másik része mondani? Azt aki magát mystificálni nem akarja, könnyen átláthatja; s igy ha felmenne is azon igen általános elvvel fölirásunk (amit reménleni bajos), a dolog vége csak oda ütne ki, hogy kárunkra magyaráztatnék. De hogy is áll az az elv, ha ily határtalan kiterjedésben felállíttatik? Szerettem volna, ha egy nagy hazafi a fő RRnél bővebben kimagyarázta volna fejtegetni kezdett nézeteit, mert én ugyan a két extremumnál nagyobb bajt nem ösmerek.[3] Egyrészt ha minden kormány elleni szóért hűtelenségi perbe vonatunk, valóságos ásiai despotismus uralkodand. Másrészt ha mindent, revolutiót s lázzadást is büntetlen szabad praedicálni, anarchia következik, mert egy ügyes szónoknak szava kétségkivül veszedelmesebb lehet, mint ha 25 ember kardot ránt. Ezek csak nevetséget gerjesztenek, amaz egész tartományt lángra gyujt. Nem is áll ellent, hogy itt csak gyűlési szózatról van szó, s hogy gyűlési vagy diaetai test elegendő moralis erővel bir a csábitó szónak ellentállani. A tisztválasztások is törvényes gyülések s látjuk, miket visz véghez azokban az indulatra gyujtott sokaság; — a franczia Convent is nemzeti gyűlés volt, s királyt, királynét itélt halálra. — Én tehát újabban is azt mondom: míg extremitáshoz ragaszkodunk, semmire se megyünk, módosítsuk az elvet, s akár felirást, akár közbejárást választunk, czélt érhetünk.

NÉMETH: A szóllás szabadságára nézve eddig törvényesen fennállott elv módosításának helye lehet, ha majd a büntető törvények javításának

[1] A vitákról szóló előző közleményt l. előbb, 550. kk.

[2] Ragályi Tamás e tárgybani korábbi felszólalásait l. előbb, 527., 537. és 566. old.

[3] Arra a beszédre vonatkozik a célzás, amelyet Széchenyi tartott erről a kérdésről a főrendi táblán. (L. előbb, 553. kk.)

körében[4] arról fogunk szóllani, ha megváltoztatjuk e az eddigi törvényt? s mennyire változtatjuk meg? Most csak az forog szóban, hogy a kormány a törvényt megsértette, már pedig az az elv, hogy a törvénytörés sérelem, módositást csak ugyan nem szenvedhet.

Borcsiczky Sopron követének azon állitását, hogy szóval is lehet hűtelenségi bünt elkövetni, nemcsak egyáltajában tagadja, sőt nagyon csudálkozik, hogy követ úr a kormány részére még tágabb definitiot ád ezen vétek nek, mint az országos küldöttség, melly a Főherczeg Nádor elnöksége alatt és sok főrend befolyásával úgy vélekedett, hogy *erectio contra Statum Publicum*, csak *cum hostilitate et vi armata* történhetik.[5] Felségsértést szóval is el lehet követni, ezt a szónok is elösmeri, de hűtelenséget nem; igy magyarázta ezt az országos küldöttség is, s ez olly világos, mint a $2 \times 2 = 4$. — A szónok csak azt látja, hogy a kormány, valamint az urbéri legelő tárgyában önkényes hatalmat kivánt maga számára törvényesiteni,[6] úgy e jelen esetben is a büntető hatalmat akarja önkényesíteni. Azt, hogy egy két szóért fejét akarná valakinek vétetni, kábultság nélkül alig lehet feltenni, de a széksértési 24 s 200 ftot is kevesli; azt mondja tehát, vonjátok hűtelenségi perbe, 25 ft. s fejvesztés között még sok lépcsője lehet a büntetésnek, majd azt választjuk, ami tetszik, elküldjük két esztendőre Mantuába, s kezünkbe lesz a büntetés kiszabásának önkényes hatalma. Ha ezt jónak véli valaki, ám lássa, de úgy kár büntető törvénykönyvről gondolkoznunk, mondjuk azt, hogy 1 fttól fejvételig itéljen a kir. Tábla amint tetszik, s menjünk haza, zárjuk be az ország háza ajtaját. — Példába hozta Sopron követe a tisztválasztási kicsapongásokat. Nincs most helyén annak vitatásába ereszkedni, mik legyenek ezeknek nemző okai, de válasz gyanánt kérdi követ urat, mit mondana reá, ha a kormány ürügyül vévén a kicsapongásokat, eltörlené a választást, s maga nevezné a megyék tisztviselőit?

Deák ugy vélekedik, hogy midőn Sopron követe a fölirás elvét módositani akarja, ez az ő saját előadása szerint is lehetetlen. Mi azt mondjuk fölirásunkban: a kormány tette sérelem, mert fennálló törvényeink szerint a kérdéses esetben hűtelenségi pert kezdeni nem szabad; Sopron követe ellenben azt mondja: alkossunk jobb törvényt. Ez a két dolog se összeköttetésben nincs, se egymást nem módosíthatja. Mi soha se mondottuk, hogy a fennálló törvényeket világ végéig meg akarjuk hagyni mostani valóságukban; lássa a törvényhozás, mit csinál, mi csak az élő törvényben a végrehajtó hatalom által okozott sérelmet akarjuk orvosolni, s ezen thesissel bizonyára Sopron követének okoskodása legkisebb összefüggésben sincs.

Somsics az 1485 : 6. czikkelyben világosan elszámlálva látván a nádori közbenjárás eseteit,[7] a jelenvalót azoknak körébe nem számíthatja. Elhiszi, hogy a kérdésben forgó tisztelt két személyre ezen úton kedvezőbb kimenetel eszközöltethetnék, de midőn a nemzet jusáról van szó, a személyes érdek másodrangú tekintet. Igaz ugyan, hogy vitatásba került az elv s a fő RR

[4] A büntetőjogi tervezet *(Codex de delictis eorumque poenis)* a jogügyi Munkálat negyedik részét képezte.

[5] Vö. az 565. old. 14. jegyzetével.

[6] Azáltal, hogy az egy-egy jobbágytelekhez kimérendő legelő mennyiségének meghatározását — a rendek által kijelölt 4—22 holdas alsó és felső határ között — az úrbéri bíróságokra kívánta bizatni. Vö. az ápr. 9-i kir. válasz erre vonatkozó pontjával: *Iratok.* IV. köt. 24. és a 367. old. 34. jegyzetével.

[7] Vö. a 315. old. 27. jegyzetével.

hosszas izenettel feleltek, de egy szó sincs izenetjökben, mellyet megczáfolni ne tudnánk; s van Isten és van világ, itéljen az igazság felett. A szónok inkább nyitva kívánja a nemzet sebét tartani, mint a személyek tekintetéből ugy béhártyásítani, hogy mérge lassan dúljon a hártya alatt, s fenéje a csontig rágódzzék. Megmondottuk mi a követtársunk ügyét tárgyazta másik izenetünkben, hogy jövendőre készek vagyunk uj törvényt alkotni,[8] teljesítve van amit kiván Sopron követe, de a fő RR azt fel sem fogták s ekép jelét adták, miképen egyedüli czélzatuk, hogy a fennálló törvénynek nem akarnak hódolni, s törvény helyébe önkényt vágynak állítani.

Tarnóczy csudálkozik, hogy csak egy tag is akad, aki az elv elejtésével kiván akár közbenjárást eszközölni, akár fölirni. Hiszen ha béavatkozásunk azon alaptól megfosztatik, hogy a szóllás szabadsága sértve van, akkor többé szóllónk a dologhoz nem lehet.

Valamint ezen kijelentések szavazás közben történtek, úgy a többi szavazók is rövidebb, hosszabb előadással kisérék szavazatjaikat. — Igy Madocsányi azt az elvet fejtegeté, melly szerint a szóllás szabadságának alkotványunk valódi szellemében szélesb határokkal kell birnia közgyülésekben, mint magános gyülekezetekben. Mert magános életünk körében tisztelettel kelletik kormány és törvény eránt viseltetnünk, közgyűlésben azonban a törvényhozásbani részvétet közvetlen gyakorolni legfőbb constitutionalis jusunk tulajdona. Aki tehát mint törvényhozó szabadon kimondja, hogy a kormány valamelly javaslatát ez vagy amaz szándékból eredettnek, s ilyen vagy amollyan következésűnek s annál fogva károsnak tartja, s mint törvényhozó ellenkező szempontokból indulni a hazára jobbnak s hasznosbnak véli, s ez által a nemzet javát meggyőződése szerint előmozditani törekszik: az hűtelenségi vád alá teljességgel nem eshetik, ha csak a törvényhozásra múlhatatlanul megkivántatott szabad és sok oldalú nyomozás helyébe szolgai engedelmességet állítani nem akarunk. — Továbbá minthogy Nagy Pál és mások az 1723 : 9. czikkelyben foglalt *erectio* iránt többizben felhozták, miképen szóval is lehet lázzitani: — erre a szónok azt jegyzé meg, hogy ha lázzadás követi a beszédet, akkor a beszéd már tetté változik, s mint ilyen, az idézett törvény súlya alá esik anélkül, hogy azon törvény a szó szabadsága ellen is fordíttathatnék. — Ismételt zajongást gerjesztett Friebeisznak ezen előadásra adott válasza, aki hasonlítást tett a szóllás és lövés között. Lőni, ugymond, szintúgy szabad mint szóllani, de mindamellett is, ha valaki puskáját előljárójának vagy embertársának szegezi, bár ha meg nem sebesíti is, mégis büntettetik.

Bernáth a kérdéses ügyet eleitől fogva buzgón pártolván, most is előterjeszté, miképen a küldők, megbizottjaiknak kezeikbe tévén a nemzeti jusok oltalmának szentséges depositumát, ezen állásnak védelmére támaszkodva otthon nyugodt kebellel gyakorolták alkotványos jussaikat. Nem is késedelmeztek a RR szép hivattatásuknak megfelelni, s elejökbe adatván a megbizó nemzet jusain ejtett sérelem, annak orvoslásán munkálódni siettenek. De alig tevék az első lépéseket, midőn a megbizott védek sorába is hasonló csapás ütött, s már ők sem biztosak többé a kezeik hűségére bizott nemzeti depositum oltalmában. — Meg ütközik a szónok elején mindjárt a főrendek izenetének azon méltatlan vád felett, mintha a KK és RR a törvényes szabadságon kivül más valamelly szabadságot értettek volna, és valódi

[8] A Balogh János ügyében kelt izenetet l.: *Iratok*. IV. köt. 340.

sértésnek veszi, hogy ilyesmit csak kétségeskedőleg is említhettek a Rendekről. Egyébiránt azon izenet czáfolgatását későbbre hagyván, most csak azt jelenti ki, miképen ő 1.) a törvényhozás hatalmát nemzet és fejedelem közt egyenlő részben felosztottnak vallván, küldőinek a törvényhozásba szabad szóllásali befolyhatását oly tisztán és sértetlenül fel akarja tartani, mint aminő szent a Felségnek azon viszonyos hatalma, hogy propositiókat tehet. 2.) Fel akarja tartani a képviselőknek azon szabadságát, hogy a salvus conductus oltalmának alatta küldőik nevében szabadon szólhassanak, s a veszélyeztetni vélt nemzeti jussokat férfiasan védelmezhessék. — Ezt pedig felírással kivánja eszközölni, és pedig tagadja, hogy ezen törvényes út kevésbé lenne szelíd, mint a közbenjárás. Mert nemzetünk számítást haladva többször él felírással, mint közbenjárással; pedig senki sem meri talán azzal vádolni a Nemzetet, hogy az közönségesen a durváb eszközt szokta használni.

Pfansmid a felírás pártolói részéről is elösmérve látván, hogy közbenjárás útján a kérdéses pereknek elenyésztetéséhez nagyobb lehet a reménység, kérdi: valjon mi jobb, papiroson dicsekedni a principiummal s a pert el nem enyésztetve látni, vagy a per megszűnésének örvendeni s a principiumot józan korlátok közt elösmerve szemlélni? Másnak látná a dolgot, ha reménlhetné, hogy a fő RR s Ő Felsége is el fogják a RR határtalan elvét fogadni; de ehhez reménysége nem lehetvén, nem is hiszi, hogy egy olyan elv, mellyet csupán ez a tábla állít fel s a legislationak többi részei el nem ösmerik, a szóllás szabadságát védhetné; és minden illusiók közt legnagyobb csalódásnak itéli azt, miszerint a nemzeti jus nem oly törvénnyel, melly kivihető, hanem puszta theoriai elvvel oltalmaztatik, és világosnak mondatik azon törvény, melyről a fő RR táblája, a kormány, sőt ezen táblának nagy része is ellenkező véleményben van. Ő mindenek előtt a pereket kivánja elenyésztetve látni, s valamint meg van győződve hogy e nélkül a nemzet magára a principiumra soha sem támaszkodhatik úgy azt is hiszi, hogy az actiók megszűntetése fogná legerősben azt az elvet védeni, hogy szóért hűtelenségi pernek helye nem lehet.

Összefüggés miatt itt jegyzem meg azt is, miképen később a főrendi izenet részletes czáfolgatásáról lévén szó, midőn többek által emlittetnék, hogy a fő RR egész izenetjökben Ő Felségének személyéről s a királyi méltóságról szóllanak, s ekép a constitutionalis rendszer ellenére a Felség személyét a kormánnyal összezavarják, — Pfansmid azt felelé, hogy miután Verbőczy szerint is „omne imperium et regimen in unicum Regem legitime coronatum translatum est",[9] a szónok Ő Felsége kormányán kivül más kormányt nem ösmér, és azért nem is csudálkoznék, ha ő felsége a kormány ellen mondottakat magára venné. Azt tudja, hogy törvényeink hűtelen tanácsosokrul szóllanak, de a kormányt Ő Felségétől el nem lehet választani. — Erre többen feleltek. Marczibányi azt válaszolá, hogy ha figyelmetesen megolvasta volna Szepes követe törvényeinket, többekre talált volna, mellyek a kormányt a Felségtől megkülönböztetik. — Bernáth hivatkozott a constitutionalis rendszer azon alapelvére, melly a királyok sértetlenségét azáltal biztosítja, hogy tulajdon tetteikért is a király cselédjeit teszi felelőseké, mint ez már több izben, s leginkább a thronus érdekében megmondatott.

[9] *Tripartitum*, II. rész 4. cím, 2. §: „... tam condendae legis, quam cuiuslibet possessionariae collationis, atque omnis iudiciariae potestatis facultas in ... principem ac regem nostrum legitime constitutum, simul cum imperio et regimine translata est."

Egyébiránt Pfansmidnak előadására többen válaszolgattak. — Bőthy megjegyzé, miképen Szepes követe festői tulajdonánál fogva azon szép idaeában létez, hogy ha közbenjárás utját választanók, a perek megszűntetése nem kegyelemkép következnék. A szónok ugyan nem tudja, minő resolutio jövend, Szepes követe jobban tudhatja, minthogy minap egy párt már stylusba foglalva jóslólag elmondott,[10] annyi mindazáltal igaz : hogy habár a személyek nyomban feloldoztatnának is a per alól az elv megmentése nélkül, jövendőre biztosítás nem szereztetnék ; ellenben bármit mondjanak is a fő RR, csak e tábla maradjon állhatatos, s a principium megóvása nem olly csekély dolog. Változhat idő s körülmény, de a nemzetek jussai örökök. — Egyébiránt amint meg van győződve, hogy ha ezen kormánycsapás diaetán kivül történik, egy ember sem akad, aki azt sérelemnek nem tartaná : úgy miután tapasztalja, hogy a nemzet megbizott védelmezői hasonló csapást szenvednek, s a fő RR táblája sérelemnek még ezt sem veszi, sőt a többség már ezen táblánál is ingadoz, midőn azt látja, hogy tulajdon azon egy hazának fiai közül, kik egyenlő törvény oltalma alatt állanak, egyik rész a kormány kérdéses tettét olly sérelemnek tartja, mellynél magyobb halomra nőtt sérelmeink tömegében sem találtatik, a másik rész pedig ugyanazon tettet törvényesnek nyilatkoztatja : midőn végre tapasztalnia kelletik, hogy ami az ország $^{1}/_{52}$ részének gátolhatlan hatalmában van, t. i. felirást tenni Ő Felségéhez, az az egyesült nemzettől megtagadtatik, nem csak kétségbe kell esnie alkotmányunk felett, sőtt azt is meg kell vallania, hogy bármit tegyen is vele a kormány, ő akárhová fog inkább orvoslásért folyamodni, mint az országgyüléséhez ; mert üldöztetést szenvedve, megvan legalább azon nyugtató érzelme, hogy sérelmet szenved, de ha ide folyamodik, ez is veszélyben forog, s végtére még az mondatik, hogy amit szenvedett, az még csak nem is sérelem.

Somsics hasonlókép Szepes követének felelve bizonyossá tevé, hogy ha olly resolutio találna érkezni, melly a törvények világos értelmét tagadná, meg fogjuk tudni mutatni, mik voltak azon áldozatok, mellyekért a 7. 9. 10. 11. 12. s 57. 1723. czikkelyek pótlék gyanánt alkottattak.[11] Meg fogjuk mutatni, mit vesztett a nemzet 1687-ben,[12] mikre állott 1723-ban az 1-ső s 2-ik czikkelyekben,[13] s hogy ezen áldozatokért méltán kivánhatott biztosítást önállásának s képviseleti jussainak. Csudálkozik egyébiránt, hogy a fő RR most a felirást ennyire ellenzik, bezzeg midőn a hűtelen tanácsosokrol volt szó, azt mondották, nem lehet a felelősséget felállítani, mert ha ehhez ragaszkodunk, úgy le kelletik a repraesentatio jusáról, s az 1790 : 14. czikkelyről mondanunk.[14] Engedjék tehát a fő RR, hogy hátráltatás nélkül élhessünk azon jussal, mellyhez akkoron olly magasztalásokkal ragaszkodtanak,

[10] Vö. Pfannschmidt előző felszólalásával, 571. old.

[11] Az 1723 : 7. tc. az országgyűlés megtartását és rendjét szabályozza ; az 1723 : 9. tc. a hűtlenség eseteit sorolja fel, az 1723 : 10. tc. a nagyobb hatalmaskodás eseteiről szól, a 11. tc.-ben a halálbüntetéssel sujtandó hűtlenségi esetek vannak, a 12. tc.-ben pedig a korábban hűtlenségnek számító, enyhébb elbírálás alá tartozó esetek ; az 1723 : 57. tc.-re l. az 502. old. 19. jegyzetét.

[12] Azáltal ti., hogy lemondott a szabad királyválasztásról a Habsburg-ház férfiága javára (1687 : 2. tc.) és lemondott az Aranybulla 31. cikkelyében biztosított ellenállási jogról (1687 : 4. tc.).

[13] A pragmatica sanctiot törvénybe iktató cikkelyek.

[14] A Somssich indítványára alkotott törvényjavaslatot — l.: *Iratok*. III. köt. 4. kk. — a főrendek 1834. szept. 9-i ülésükben utasították el. Vö. *Országgyűlési Tudósítások*. III. köt. 168. kk., 502. kk. és e kötet 337. old.

A szavazatok eként állottak : Jelen nem volt Nógrád. — Nem szavaztak : Veszprém, KOCSI HORVÁTH úgy nyilatkozván, hogy legújabb utasításnál fogva fölirásra nem szavazhat a közbenjárásban pedig csakugyan némi kegyelmet, s abból a nemzet jussára kárt következhetőnek lát, következőleg nem szavaz. — Továbbá nem szavazott : Bács és követeinek ellenkező véleménye miatt Beregh sem.[15] Végre Abaúj részéről Bárczay Mihály jelen nem léttében PÉCHY JÁNOS oda nyilatkozott, hogy utasitása vártában szavazatját felfüggeszti. — A többi 45 megye közzül *felirásra* szavaztak : Pozsony, Trencsin, Vas, Zala, Komárom, Liptó, Somogy, Bars, Honth, Zólyom, Tolna, Pest, Zemplén, Sáros, Ungh, Szathmár, Szabolcs, Borsod, Heves, Bihar, Csongrád Békés, Temes és Torontál v[árme]gyék és a Hajdu kerület. — A többi 21 megye (Horvátországot is beleszámítva), s ezek között újabb utasitásánál fogva Csanád is : az Egyházi Rend s a Jászkun kerület közbenjárásra voxoltak. — Ezek szerint többség végzésének *a felirás megmaradása* nyilatkoztatott.

Ekkor DEÁK a fő RR izenetét pontról pontra felvévén, előterjeszté, miket kivánna a hevesi követ által mondottakon kivül a fő RRnek felelni. Mondják ugyanis 1.) a fő RR, hogy a szóllás szabadságát az alkotványos nemzet szabadsága legbiztosb támaszának ők is elösmérendik, mihelyt e magyarázat a *törvényes* szabadság kifejezését magában foglalandja. Erre feleletül lehet adni, miképen a KK és RR előbbi izenetének[16] homlok irása s abban a törvényekre történt hivatkozás bőven mutatja, hogy a törvényesen kivül más valami szabadságot nem érthettek, de a fő RR által is nemzeti fő kincsnek elösmért szabad szóllásnak törvénytúli korlátolását fájdalmas sérelemnek tekintik. — 2.) Mondják, hogy a természeti korlátlan szabadságot a társas élet több oldalokrol fékezi. — Ezt a KK és RR legkisebbé sem veszik kérdésbe, sőt magok kijelelték azon törvényeket, mellyek által a szóllás szabadságának különben közös természeti jussa korlátolva van. De ép ezeknek következésében azt is kell vallaniok, hogy társaságos életben a végrehajtó hatalom csupán a törvény által tulajdonított hatóságot gyakorolhatván, túl a törvényeken szorító korlátokat nem vonhat, s ha teszi, megsérti azon törvényeket, mellyeknek végrehajtása reá bizatott. — És épen ez a felelet illik 3.) azon törvényekre is, mellyeket a fő RR bizonyitásul idéznek arra, hogy a szó szabadsága nállunk is korlátoltatik. Mert hogy nem korlátoltatnék, azt a RR soha sem állitották, hanem csak a törvényes korlátokon túl terjesztett önkényes szorítás felett panaszkodnak. Ami pedig különösen a 2-ik rész 72-ik czimjére,[17] annak megmutatására tett hivatkozást illeti, hogy birsági büntetés miatt a fő ügy el nem enyészik : ezen hivatkozást a szónok egyenesen hibásnak tartja. Mi van azon törvényben ? Az hogy aki saját perében *emenda lingvae*[18] vétségbe esik, perét folytathatja. Innen a fő RR azt a következtetést vonják, hogy aki széksértésben lemarasztaltatik, az — saját peréről itt szó nem lehetvén, mert ő pert nem folytat — a királyi Fiscus által hűtelenségi perbe vonatathatik. A szónok nem tehet rólla, de ezen syllogismusban ismét nem lát logicát. — 4.) Hivatkoznak Debreczenyi Györgynek az 1588 : 48. czikkelyben foglalt esetére.[19] Meg kell itt jegyezni,

[15] A beregi követek egymással ellentétes állásfoglalását l. előbb, 547. old.
[16] A rendek előző izenetét e tárgyban l.: *Iratok*. IV. köt. 240. kk. és e kötet 531. kk.
[17] L. előbb az 503. old. 23. jegyzetét.
[18] Emenda linguae, emenda capitis, nyelvváltság, főváltság : a bíróság megsértése miatt a helyszínen kiszabott büntetés.
[19] L. előbb, az 551. old. 4. jegyzetét.

hogy a salvus conductus megsértése azon időben az 1-ső rész 14-ik czimje[20] szerint még hűtelenségi büntetés alá tartozott; Debreczenyi György tehát notoriusnak declaráltatott nem a kormány, hanem a diaeta által, s nem szóllás vétkéért, hanem mivel a diaetalis szabad oltalmat (salvus conductust) megbántotta. Úgy de Verbőczynek idézett törvényét az 1723 : 7,9,10,11. és 12. czikkelyek[21] e részben megváltoztaták, s a salvus conductus vétségét a hűtelenség esetei közül kivették. Debreczenyi György példájára tehát többé hivatkozni nem lehet. — 5.) Ami legfőbb, a fő RR egész izenetjökben — mindég a fejedelem személyét s méltóságát emlegetik. A KK és RR azonban erről egy szóval sem tettek említést, nem felségsértésről, hanem nota eseteiről szóllottak, és szóllottak köztanácskozások közben a kormány felől történő említésekről; már pedig mind ezen tábla, mind a másik tábla is hosszas gyakorlattal több példáját adta annak, hogy alkotványos országban a kormánynak említése a fejedelem személyétől egészen különbözik, de természet szerint is különböznie kelletik, különben sérelmeinket elő sem adhatnánk. 6.) Mondják a fő RR, hogy széksértés mellett a sértett félnek magános keresete fennmarad. De a RR erről hasonlókép nem szóllottak, hanem csak azt állitották, hogy egy vétségért két publica actiónak helye nem lehet; már pedig hogy a hűtelenségi kereset nem magányos kereset, azt csak senki sem fogja tagadni.

Ezen előterjesztésben megegyezve Somsics még arra a pontra, mellyben említik a fő RR, hogy a vádlevél még nem itélet, s igy sérelmes sem lehet, válaszul adatni véli, hogy e tárgyban nagy az egyformaság, s valamint a szóllás szabadságára nézve maga a vádlevél is roppant sérelem, úgy a vádlott személyre is nagyon súlyos, mert nemcsak költségi s fáradsági áldozatokba kerül, hanem független emberre az ajtókon koczogtatás kötelessége is nagyon keserves állapot.

Végre még Bernáth is megjegyzett némellyeket, t. i. elösmeri ugyan, hogy a királyi Fiscusnak magános ügyeire nézve szintolly perkezdési jussa van mint más akárkinek, de máskép áll a dolog a büntető perek iránt. Hűtelenségi pert maga hatalmával nem kezdhet, hanem csak felső parancsnál fogva. Ez tehát kormány tettét foglalja magában, melly ha törvénytelen, bizonyosan sérelem is. — Szent István 2-ik könyvének a fő RR által felhivott 53-ik fejezetét[22] ami illeti, ez is helytelen hivatkozás. Azok ellen rendel az büntetést, kik álnok beszéddel a fejedelem személyét sértik. Már pedig a kormány említését a fejedelem személyével identificálni, ekkorig a szepesi követen kivül eszébe még senkinek sem jutott,[23] az említett törvénynek tehát, mellyre az 1723 : 9. már nem is hivatkozik, még alkotása idejében is más volt értelme, mintsem hogy a jelen esetre csak távolrul is alkalmazni lehetne. — Végre meg nem foghatja, hogy kerül ide Debreczenyi György dolga? Az diaetán történt, itt gyűlésbeni beszédről van szó. Inkább várta volna ezen példázgatást a szónok a barsi követtárs ügyében, s ha ott Debreczenyiről fognak a fő RR beszélni, majd ő is fog nekiek a csanádi püspökről szóllani.

Ezen előadások szerint rendeltetett a válasz készittetni.[24]

[20] Vö. az 507. old. 12. jegyzetével.
[21] L. az 572. old. 11. jegyzetét.
[22] Vö. az 551. old. 3. jegyzetével.
[23] Vö. Pfannschmidt korábbi felszólalásával, 571. old.
[24] Az ilyen értelemben készült második izenetet l.: *Iratok*. IV. köt. 349. kk.

Július 10-én kerület. — Elnökség: Szalopek, Szirmay. Következett a szóllás szabadságán ejtett ujabb sérelem tárgyában költ főrendi rövid, s egészen az első iránt adott feleletre hivatkozó izenet. (A *Balogh ellen rendelt hűtelenségi per* ügyében.[25])

PFANSCHMID nem tagadja ugyan, hogy van az elvre nézve a két eset között némi hasonlatosság, azonban még sem ért egyet a fő RRkel, kik azt egészen identificálni kivánják. 1-ső különbség az, hogy itt követ szóllott megbízói nevében, aki számadással egyedül küldőinek tartozik. Erősitő például hozza itt fel azon 1827-ki esetet, midőn a nográdi követ kijelentette hogy küldői a jobbágytelken lakó nemesek iránti törvénynek, ha meghozatnék is, engedelmeskedni nem fognak, s az ország Rendei vétkesnek nyilatkoztaták Nógrád vármegyét, de nem a követ előadását.[26] — 2-ik különbség, hogy ezen esetben szóllott az országnak egyik képviselője, aki salvus conductus alatt áll; melly körülményre nézve a fő RR nem is feleltek. — 3.) A B. Wesselényi beszédjének se mivoltát, s körülményeit itt senki nem említette, s az diplomatice előttünk tudva sincs, ellenben a barsi követ beszédje közöttünk történt s így annak tökéletes ösméretében lévén, egész bizonyossággal állithatjuk, hogy hűtelenségi vád alá nem tartozhatik. — Végre megjegyzést érdemel az is, hogy a KK és RR e tárgynál útmutatást adtak a törvény hijányának jövendőre nézve pótlására,[27] s a fő RR ezt is hallgatással mellőzik. — A szónok tehát ezen második esetben olly roppant sérelmet lát, ami rögtönös orvoslást kiván, eszközül tehát a közbenjárást mint legbizonyosabbat választja. Ő legalább meg akarja keblét azon keserű érzés fullánkjától menteni, hogy a sérelemnek gyors elenyésztetését s barátjának, követtársának felmentését, aki lelkének tisztaságában csak szavainak nem parancsolhatott, egy képzelt theoriai principiumnak feláldoztuk.

SZABÓ a két eset közötti különbség iránt egyetért ugyan Szepes követével, de miután a közbenjárás tegnap el nem fogadtatott, ezen nagyobb sérelemnél a felirástól eltérni egyátaljában képtelenségnek itéli. Barsnak érdemes követe nem tett egyebet, mint csupán itéletét s véleményét mondotta ki egy harmadik tette felől, mellyet a kormány maga véleménye szerint helybe nem hagyhatónak, sőt hűtelenségi vád alá tartozónak itél. Már pedig ha más tettéről véleményünket kimondani annyit tenne, mint azon tettben osztozni, hová vezetne bennünket ezen veszedelmes elv? Hiszen e szerint a kormány nemcsak minden ártatlant hűtelenségi vád alá vethetne, hanem a vádoltnak semmiféle esetben sem lehetne feloldoztatnia, mert a birák, kik absolutiora szavaznának, a kormány kárhoztatta tettnek szintén részesei lennének, s már előre el kellene ellenök a notae pert inditani. — A szónok tehát felirásra szavazott, s előterjesztése közönséges helybehagyásra talált.

[25] Az izenetet l.: *Iratok*. IV. köt. 346.

[26] Az országgyűlés 1826. aug. 11-i feliratában járult hozzá, hogy a jobbágytelken lakó nemesek telkeit is adó alá vessék. A feliratot l. az országgyűlés *Irásai*ban, 661. kk. — Nógrád megye aug. 21-i közgyűlése tiltakozott a határozat ellen, kijelentette, hogy a hozandó törvénynek nem fog engedelmeskedni és utasította követeit, hogy ezt jelentsék be az országgyűlésen is. A király dorgálásban részesítette a megyét, az országgyűlést pedig felszólította, hogy az ilyen zavaró kísérlettel szemben védje meg a törvényhozás tekintélyét. A kir. leiratot és a Nógrád megyének küldött dorgálás szövegét l.: Uo. 682. kk. — A fejlemények után a nográdi követek megyéjük nevében kimagyarázó nyilatkozatot tettek, mire a rendek szept. 23-i feliratukban kérték a királyt, hogy tekintsen el a tervbevett vizsgáló bizottság kiküldésétől. L.: Uo. 713. kk.

[27] A rendek előző izenetét e tárgyban l.: *Iratok*. IV. köt. 340. kk.

Borcsiczky hasonló értelemben szavazva azon elvből indult: hogy ha a kormány az országgyülésének egyik tagját maga hatalmával hűtelenségi vád alá vetheti, úgy ezen táblának disciplinaris hatósága megszünik, s ezzel önállása is elenyészik. A törvényhozás hatalma két egyenlő részre van osztva, ha az egyik rész ily erőhatalmat arrogál magának a másik felett, úgy az következik, hogy a kormány tagjait s tanácsosait mi is, minden előleges egyesülés, avagy csak értekezés nélkül is hasonló perbe vonattathatjuk.

Bőthy a kormány törvénytelen tettéből hasonló törvénytelenségre példát vonni nem akar. S különben is bár a törvényhozás hatalma egyenlőn van felosztva, nem véli a végrehajtás iránt is egyenlőknek a kormány s nemzet kötelességeit. A kormány tartozik a törvényeket teljesíteni és teljesittetni, mi pedig felügyelni tartozunk, hogy a végrehajtó hatalom túl ne lépjen a törvényszabta korlátokon; s ha túllépve törvényt sért, orvoslást eszközölni kötelességünk. Szepesnek különböztetéseit a szónok is elfogadja, de megvallja, nem azon következtetést várta, hogy felebaráti szeretetből induló közbenjárással végezze beszédjét. Hiszen a győri követnek[28] elvei oly tagadhatlanok, hogy nem constitutionalis statust, hanem despotiát sem tud képzelni, ahol más tettéről véleményünket kimondani annyit tenne, mint a tettben osztozni. A kormány azonban eme képzelhetlen elvet is gyakorlati illesztésbe veszi. Bars v[árme]gyébe mihamar a kérdéses történet után rescriptumot küldött, s abban többek közt azt mondja, „miképen nem kételkedik, hogy egy tagja sem lesz Bars v[árme]gyének, aki követjének beszédjét ne kárhoztatná", kijelenti tehát, mit rendelt iránta, s erről *pro congrua vestri directione*, ugymond, tudósitja a vármegyét.[29] Mit jelentsen ez? nem nagy exegesis kell hozzá. De ha ez igy áll, ha már más tettéről véleményünket is vétek kimondani, úgy existentiánk olly kevéssé van biztosítva, sőt a társaságos élet czéljai elannyira elenyésztetvék, hogy nemcsak házi magányunk rejtekébe, hanem a társaságon kivüli lét vadonjaiba kell inkább visszavonulnunk, mintsem ily törvénykivüli állásba létezzünk.

Luka hasonlókép különbséget látott a két eset között, annyiban t. i. hogy a Wesselényi esetje nagy sérelem, a Baloghé pedig még a nagynál is nagyobb. — Bernáth rövid szavakban imigy rajzolá az esetek közti különbséget: Amott megsértettek a nemzet reservált jussai, itt pedig azon törvények, mellyek a törvényhozó test tagjainak biztositására valának alkotva.

Ezekután a felirás nem is elleneztetvén, annak megmaradása szavazat nélkül végzésnek nyilatkoztaték, s az izenet Győr követe előadásához illesztetni rendelteték.[30]

b)

A *11-ik júliusi országos ülésről* rövid jelentést tettem előbbi levelemben.[31] — *Júl. 12-én* vasárnapi szünet. — *13-án kerületben* a fő RRnek adandó válaszok dictatura végett felolvastattak. — *Országos ülésben* a gravaminalis munka folytattaték, melyben a RR a testőrző seregről 13-ik pontig haladtak.

[28] Az utalás Szabó előző beszédére vonatkozik.

[29] A Balogh János ellen jún. 22-én indított eljárás iratait l. folyamatosan *OL, Kanc. eln. 1835/1373., 1396., 1401., 1402. stb.* számok alatt.

[30] A rendek ilyen értelemben készült második izenetét l.: *Iratok.* IV. köt. 332.

[31] L. előbb, 567. old.

Itt inditványt tett Pest v[árme]gye hogy a Gárda főkapitányának fizetése megkettőztessék.[32] Inditványa bár igen csekély szótöbbséggel, de mégis félretetetett.[33] — *14-én* a fenforgó 3. izenetek szerkesztése megrostáltaték. — Ma pedig, *júl. 15-én országos ülésben* mind a három megerősítették. (Ezen ülés részletei jövő levelemben.)

264.

1835. julius 14, 15, 16, 17.

Foglalat: a) A cortesia eránti 4-ik s a szóllás szabadsága sérelmeit tárgyazta 2-ik izenetek, a KK és RR által tanácskozásba vétettek anélkül, hogy a két tábla között csak közelités is történnék. — b) A sérelmek s kivánatok taglalatja folytattatik. Végzés: hogy a jövendőbeli diaeták alatt a fő törvényszékeknél polgári perek is folyjanak.

a)

Pozsony, julius 17, 1835.

Utóbbi levelem végén említém, hogy a közlött vitatások után hozott végzések következésében a felirási boritékok czimzetét tárgyazta 4-ik s a szóllásszabadságon ejtett két sérelem iránti 2-ik izenetek a KK és RRnek Piller és Poszavecz elnökségök alatt tartott *kerületi ülésében*[1] megrostáltattak. — Ez alkalommal, midőn a fő RR azon állitására, hogy a kir. Fiscusnak szintén csak olly perkezdési joga van, mint más akár kinek, válaszul szolgáló pont olvastatnék, NAGY PÁL most azt is vitatá, miképen teljes lehetetlen akadályozni, hogy valaki, s igy a kir. Fiscus is, pert, habár alaptalant is, ne kezdjen, miután nállunk a vádlevél benyujthatása felől itélő külön bíróság nincs, s igy e részben is csak a rendes biró itételét keletik bévárni, melly állitását a magános értékbeli perek köréből vett példákkal bizonyitgatá.

DEÁK azonban a magános értékbeli perektől vont okoskodást a büntető perekre alkalmazhatónak nem itélte. Amazokra nézve a kir. Fiscus a haza polgáraival ugyanazon egy törvények alatt áll, ezek szerint pedig valamint tetszése szerint kinek kinek pert kezdeni szabad, ugy arról is gondoskodtak törvényeink, hogy a hazának polgárai haszontalan keresetekkel ne háborítgattassanak, s az alaptalan perlekedést hol költségek megtérítésével, hol *reconventio*, hol *indebita*, hol *calumnia* sulyával büntetik.[2] De egészen másképen áll a dolog a büntető perekre nézve. Ki merné állitani, hogy a megye fiscusa akárkit tetszése szerint criminalis perbe *ad personaliter comparendum et juri standum* idézhet? s hogy az idézett fél a bírói feloldozás reményével legyen magát vigasztalni kéntelen? Ez szomorú dolog lenne, s valamint semmi jól elrendelt statusban, úgy Magyarországban sem történhetik. Nálunk nevezetesen criminalis pert a vármegyének különös határozata nélkül kezdeni

[32] Az indítvány kerületi ülésbeli vitáját l. 351. kk.

[33] A júl. 13-i 525. országos ülés részletes naplóját l.: *Jegyzőkönyv*. XI. köt. 65. kk.

[1] Júl. 14-én.

[2] Reconventio: az alperes által a per folyamán a felperes ellen ugyanazon bíróság előtt indított viszonkereset. — Indebita, indebita actio: méltatlan, megalapozatlan kereset. — Calumnia: hamis vád, fondorkodás, rágalom.

nem lehet, ezen határozatot pedig magistratualis investigatio előzi meg, melly gyakran a terhelt fél kihallgatásával, legalább nyilatkozásának (ha azt bé akarja nyujtani) elfogadásával, s minden esetre bizonyos törvényszerű indiciumok előzményével van összeköttetve. Ez a legcsekélyebb criminalis esetre is így áll, pedig senki sem fogja tagadni, hogy a hűtelenségi és felségsértési perek a büntető törvénykönyvnek legsúlyosabb részei, hogy lehessen tehát állítani, hogy ezekkel a Fiscus tetszése szerint akárkit törvénytelenül háborgathasson, csak azért, mert ha ártatlan a vádlott fél, majd feloldoztatik. E szerint személyeink bátorsága s nyugodalma nagyon szomorú lábon állana. Igaz ugyan, hogy ezen pereknél a megyei határozás előzményének helye nem lehet, minthogy nem a megyei bíróságok körébe tartoznak, de vannak az ok nélküli hurczoltatásnak törvényeinkben más korlátjai: t. i. ezen pereket a kir. Fiscus csak a kormánynak különös rendelete mellett indíthatja, a kormány pedig szorosan a törvényekhez tartozván magát alkalmaztatni, ezeknek értelmén s rendeletén kivül, olly esetben, melly ha egészen a feladás szerint áll is, hűtelenségi per tárgya nem lehet, perkezdést nem is parancsolhat, különben sérelmet követ el, melly viszont a törvényhozó test orvoslása alá tartozik. — Nagy Pál azt vitatá, miképen mind ezek mellett is lehetetlen megakadályozni, hogy alaptalan büntető perek ne kezdessenek. Mert elegendő példa van rá, hogy bárminő vigyázattal legyenek is a criminalis actió elrendelésében a vármegyék, mégis megtörténik, hogy a vádlott fél a perben feloldoztatik. — Deák azonban innen korántsem következtetheté, hogy a Fiscusnak önkénye szerint szabad legyen büntető pert is úgy, mint értékbelit kezdeni. Feloldoztathatik ugyan a criminalis perbe fogott fél, ha bébizonyitja hogy nem bűnös, azaz hogy a követelt bűn reá nem világosodott. De itt a dolog egészen más, mert itt a RR többsége azt mondja, hogy álljon bár szórul szóra a királyi Fiscus által praetendált factum, hűtelenségi pert kezdeni mégsem volt szabad, mondja pedig ezt a többség nem azért, mintha a B. Wesselényi szavainak taglalásába bocsájtkoznék, s különösen a mondott szavakat vétkeseknek tartaná vagy nem tartaná, hanem azon általános törvényszabálynál fogva, hogy közgyűlésbeni beszédért hűtelenségi pert kezdeni törvénysértés, és igy sérelem. — Andrássy eként okoskodott: Magános keresetet indíthat magános személy, büntetőt az, kit a törvény e végre kirendelt, mind a kettő a törvényszabta határok között. Hogy criminalis per kezdésre tiszti vizsgálat s megyei határozat kivántatik, ez igaz, de hogy hűtelenségi perre is hasonlók kivántatnának, azt törvényből legalább senki sem fogja bébizonyitani. — Erre azonban csak az válaszoltaték, hogy azt senki sem is állitotta. — Bencsik azt mondá, miképen kiki elösmeri, hogy felségsértést szóval lehet a gyülésekben elkövetni, ez pedig több a hűtelenségnél, következőleg ha nagyobbat lehet, kisebbet is. — Ezen okoskodásra csupán hangos visszatetszés válaszolt.

Borcsiczky még megjegyzé; hogy a megye gyűlése sem rendelhet törvény ellen criminalis actiót. P. o. ha valakit becsületében megsértek, azt tartván egy közönséges szabály: vita et honos pari passu ambulat, nem mondhatja a v[árme]gye, hogy becsületét sértve annyit tevék, mintha életét vettem volna el, következőleg idézzenek perbe ad poenam homicidii. Ez bizonynyal törvénytelen actio lenne, de folyamodhatnék a Cancellariához, s az ezen actiót kétségkivül megsemmisitené. De ha maga a kormány tesz hasonló törvénytelenséget, mint amiről B. Wesselényivel tett, ellene a Cancellariához csak nem folyamodhatik az ország, hanem szokott úton kell a sérelmet orvo-

solnia. Mert kötelességünkben áll felügyelni, hogy a végrehajtó s bírói hatalom csak in sensu legis gyakoroltassék. — Aztán a jelenvaló esetre azt állítja a szónok, hogy B. Wesselényit a biró már fel sem oldozhatná mert Bars v[árme]gye követét szintén hűtelenségi perbe vonatta a kormány, csak azért, mivel nem kárhoztatá a Wesselényi beszédjét, következőleg a királyi Táblát is hasonló perbe kellene vonatni, ha nem kárhoztatná. Ez olly világos, mint hogy kétszer kettő négy.

Erre némi nevetés támadván, BŐTHY kijelenté, hogy nevessenek bár, de a dolog csakugyan így áll, s ő állítani meri, hogy megyéje, melly e tárgyban inditványt tett,[3] s a KK és RR többsége, melly a kormány tettét törvénysértésnek nyilatkoztatva kárhoztatá, szintén csak azt mondotta, amit Bars v[árme]gye követje mondott. S ha ő notorius, az ország képviselő táblája is az. De ha már ily elvek fognak hazánkban a hon polgárai felett divatozni, úgy a szónok az ő polgári existentiáját le fogja tenni azon hűséges kezekbe, mellyek igy őrzik meg a személyes biztossággal kecsegtető törvények oltalmát. — Megjegyzem még, hogy a szólló követ úr megyéinknek azon hatalmát, miszerint criminalis actiót csak közgyülés határozhat, a más szabad nemzeteknél divatozó, s a személyek bátorsága tekintetében oly méltán magasztalt *nagy esküdtszék* (Grand Jury) intézetéhez hasonlitotta.[4]

Ezek valának az izenetek rostálgatásánál közbejött közönségesb érdekű vitatások.

Országos ülés a RRnél július 15-én. Napirenden voltak a tegnap kerületileg megállapitott izenetek, név szerint : 1.) A *felirások boritéki czimje* iránti IV-ik. E részben a PERSONALISON kivül, bár melly alkalmas középutra hajlandóknak ezúttal is csak 14 megye követei nyilatkoztanak, s az Egyházi Rend, s Kassa, és Esztergom városok követei, kiknek ellenében KRICSKE oda szavazott, hogy ha csakugyan 1-ső s 5-ik Ferdinánd közt kell választania, V-ik Ferdinánd mellett marad. — E tárgy felől tehát semmi új érdekes vitatást nem közölhetvén, csupán azt jegyzem meg, hogy újon érkezett utasitásiknál fogva KLAUZÁL középutra, ACZÉL pedig az V-ik Ferdinándi czimre kéntelenitettek szavazni.

Ez tehát az igen nagy többségű *maradjon* erejével megállván, következett a szóllás szabadságán *B. Wesselényi* személyében ejtett sérelmet tárgyazta 2-ik izenet.

A PERSONALIS röviden ismételvén már más izben is előadott általános ellenvetéseit, ANDRÁSSY volt első, aki csupán feledékenységben vélte feltalálhatni bokrosodó bajaink közüli kimenekedhetésünket, s azért a nádori közbenjárást kivánta annak eszközlésére, hogy a fennforgó esetek a kormány által is sűrű fátyolba boritva feledékenységbe meritessenek. — Pártolák a közbenjárást ACZÉL, MARKOVICS (Posega), PFANSMID, KAJDACSY, ZMESKÁLL, RUTTKAY, SZLUHA, B. PRÉNYI, GR. LA MOTTE, RAGÁLYI, s NAGY PÁL is oda látszott hajolni, nemkülönben FRIM, KRICSKE, VÁGHY, HASKE és STEIDACHER. — Ezek között MARKOVICS csupán gratia kérést emlegetve, ZMESKÁLL s mások a principium feláldozását kivánva,

[3] Wesselényi ügyében a jún. 16-i kerületi ülésben Beőthy javasolt Bihar megye nevében feliratot. (L. 498. kk.)

[4] Az angol bűnvádi eljárás során a vád alá helyezést is esküdtek döntötték el. Az ún. Grand jury, amelynek az illetékességi körébe a vádlevél alaposságának elbírálása tartozott, 12—23 tagból állott és szótöbbséggel hozta határozatait. Negatív döntése esetén a további bűnvádi eljárás megszűnt.

RAGÁLYI pedig némi zugás után csendességet nyervén ezeket mondá: Már most kimondom azt is, amit eddig még nem mondottam, miképen t. i. soha el nem fogom ösmérni, hogy a kormánynak jusa s hatalma, sőt kötelessége ne volna azt, amit a törvény súlya alá tartozónak tart, elitélés végett törvényes bíró elébe terjeszttetni. És azt hiszem, hogy amelly nemzet ott is sérelmet lát, ahol nincs, kényszeríti a kormányt, hogy vele a törvény szigorúságát egész mértékben éresztesse.

KOCSI HORVÁTH újon érkezett utasításának előterjesztésével a felirást többé nem pártolhatván, a közbenjárást pedig most már, midőn az csak a principiumok elejtésével történhetnék, könnyen veszedelmet szülhetőnek itélvén, inkább a biró itéletétől vár, mintsem ezen utat kövesse.

A felirás mellett többen szóllottak, nem akarván azonban ismétléseket rakásra halmozni, csupán azoknak beszédjeiről teszek rövid jelentést, kik e tárgyban másszor még nem, most pedig hosszasabban szóllottak. Nevezetesen Kubinyi,[5] Lónyay és a kerületben tollat vivő, s igy ott nem igen szólható Palóczy.

KUBINYI fájdalmas érzését tolmácsolá, mellyet a felett érez, hogy egy jeles hazánkfián, Wesselényi Miklóson kivül a követi karnak a salvus conductus alatt lévő egyik tagja is hűtelenségi perbe vonatott, s ezáltal az alkotmányunkkal s hazánkkal egykorú szabad szóllás megtámadtatott. Kifejté továbbá, hogy a nemzetek s kormányok közötti bizodalomra, melly nélkül javuk nem eszközölhető, mennyire megkivántatik a nemzeti nyiltszivűség, mert csak ennek útján ösmerkedhetik meg a nemzet szükségeivel, kivánatival s érdekeivel a kormány, s csak igy hozhatja ezekkel öszehangzásba intézkedéseit. Még pedig ha megye s ország gyülésén, nyílt szivvel véleményünket előadnunk nem szabad, úgy megszűnik a törvény, meg a törvényhozás, és meg kell szünni a magyar nemzet characterében fekvő nyíltszivűségnek. — Taglalgatva keresé a szónok okát és czáfolatát a kérdés alatt lévő sérelmes lépéseknek. S itt szemébe ötlik az, hogy olly beszédéért idéztetett hűtelenségi perbe B. Wesselényi, mellyet a polgári jussokbul kitagadott nép ügyében, a fájdalom megbukott V-ik urbéri cz[ikkely] 2-ik §-ussa eránt tartott. Jól tudja a szónok, miként két ellenséges elem harczol Európában egymással, t. i. a despotismus a liberalismussal, és látja, miként ezt amaz elnyeléssel fenyegeti. Még magát a despotismust is tűrhetőbnek véli, ha egytől, mint ha többektől származik. Egyes despota néha lelkiösméretének sugallásától megdöbbentve, néha a közvéleménynek kénytelen is engedve, akaratja ellen is jót tehet; de a többek despotismusa örökké csak saját hasznát teszi, s annak gyarapítására nincs eszköz, mellyet használni irtódznék. Ezen despotismust többnyire az olygarchiatól származottnak látja, melly most nyilván, majd mellesleges útakon szokott törekedni czélja felé. Igy látja azt hazánk historiájában is, s most is látjuk, hogy kik legyenek! Azonban ha a kérdéses sérelem is a despotismusnak a liberalismus ellen intézett törekvése, ha onnan ered, mivel a nép ügye pártoltaték, úgy a ministerium czélzatát meg nem foghatja, mert hiszen az V-ik s VIII-ik urbéri t. czikkelyt nemcsak Wesselényi, nemcsak Balogh pártolák! Hiszen a hazának igen nagy része pártolá, hiszen igen sokan vagyunk, ugymond, kik az Európába nem illő penészes olygarchiát kiküszöbölni, s a népnek tiszteletreméltó osztályát nemzeti polgári létre

[5] Kubinyi Ferenc ekkor foglalta el az eltávozott Prónay János helyett Nógrád megye második követének székét.

emelni kívánjuk ![6] Vagy talán áldozatokat tűzött ki magának a terrorismus principiuma ? Vagy kénszeríteni akar, hogy nemzetünk javának előmozditásával felhagyva, hazánktól örök búcsút véve, kivándoroljunk ? Ezen czélját elérni nem fogja, ha csakugyan ezt czélzaná, mert minket ideköt a hazaszeretetnek, a polgári kötelességnek érzete s tűrni, szenvedni fogunk, de kötelességünkben el nem csüggedünk. Akárkik légyenek is ellenségeink (mert a kormányról azt feltenni nem akarja), bizik a szónok az Istenben, hogy a terrorismusnak principiuma, mellyből eme sérelmek eredhettek, nem fogja megcsonkítani fejedelmünk eránt bizodalmunkat, de azt is reméli, hogy a nyíltszivűséget sem fogja megtagadni nemzetünk, s ennek segitségével a veszélyeztetett közbizodalom a nemzet s királyi szék között mindkettőnek javára, dicsőségére dönthetlenül fel fog állani. Ha kedve telik a kormánynak büntetésekben, ott vannak a körmöczi hűtelen sáfárok, ott vannak a népnek verejtékét pazarló, s hatóságukkal visszaélő cameralis tisztek, s fájdalommal legyen mondva megyei tisztviselők is, ott mutasson terrorismust, ezekkel éreztesse keménysége súlyát, de ne támadja meg polgári létünknek életerét, legszebb, legérzékenyebb jussainkat ! ! — Ilyes értelmüek valának Nógrád uj követének ezennel töredékekben közlött észrevételei, mellyekkel a kerületi izenet s felirás támogatására adott szavazatját kiséré.

Többek után SZIRMAY kinyilatkoztatván, miképen ő bizodalommal viseltetik a Nádor iránt, de méginkább a törvény iránt, azon esetre, hahogy a többség most vagy később csakugyan elállana a felirástól s közbenjárást választana, kéri a RRket, ne tegyenek magoknak illusiót, hogy constitutiónk van, hahogy annak fenntartása csak kegyelem utján eszközölhető. Melegen óhajtja ő, hogy Wesselényinek egész hazánk s a szónok által is különösen tisztelt személye mi hamarébb felmenttessék, de bármennyire óhajtja is, kegyelem utján elérni nem kivánja, mert ez által a szóllás szabadságának elve meg nem oltalmaztatnék ; következőleg felirásra szavaz. — Erre KAJDACSY válaszolt, hogy ő a zemplényi követ kijelentésében meg nem egyezik, mert a nádori közbejárást kegyelem útjának nem tartja, s véleménye támogatására a nádori közbejárásnak törvényből meritett definitióját adá.[7] — Mire

LÓNYAY kötelességének ösmerte felelni, s eként szóllott : Hogy Baranya vármegye követe a zemplényi követ kijelentésében meg nem egyezik, azon épen nem csudálkozom. Mi ellenkező útakon indultunk el, s így össze soha sem jöhetünk. Mi e tárgyban is a szokott rendes constitutionalis uton indultunk, s arról el sem is térünk. A nádori közbenjárást tehát már csak Baranya követének definitiója következésében se fogadhatom el, mellyet a törvényből meritett, mert annak e tárgyban a szerint még teljességgel nincs helye. — Egyébiránt a mind politicus, mind törvényes szempontból többször megvitatott tárgyhoz alig van ugyan mit hozzáadni, de mivel napról napra újabb erővel látom az ügyet megtámadtatni, kötelességemnek érzem pártolására észrevételeimet röviden előterjeszteni.

[6] „Tekintetbe vegye a ministerium, hogy a Rendszeres Munkák feletti kinyilt szivü nyilatkoztatásunk előterjesztésére dicsőült fejedelmünk által szóllittattunk fel, mellynek következésében kiki, akinek tetszett, véleményét eléadhatta ; e szerint irta gróf Széchenyi István igen érdemes polgártársunk Stadium cimzetű munkáját, irtak többen is, a vármegyék is vélekedtek. A ministerium talán csak nem tulajdonitandja vétkül a megboldogult fejedelemnek, hogy mindezek tőle származnak, mivel ő szolgáltatott alkalmat a gondolkodásra?" L.: *Jegyzőkönyv.* XI. köt. 81.

[7] Vö. előbb, a 315. old. 11. jegyzetével.

A szabad szóllás minden embernek természeti jusai közé tartozik. De jussa ez a politicai, és constitutionalis jusokkal biró polgárnak is, de sőt kötelessége is, mert hol a törvények a kormány által elmagyaráztatnak vagy önkényesen egészen félre vettetnek, ott a hazafi érzésűnek hallgatni nem szabad. S ha törvény javitásról s hozásról van a szó, szabad e annak hallgatni, ki szivén viseli nemzete kifejlődését, hazája előmenetét s virágzatát ? Nem Te[kinte]tes RR ! akkor szóllanunk, és szabadon kell szóllanunk. Illy esetben vagyunk most is, ily esetben volt a törvényhozó test az elmúlt harmadfél évek alatt, hasonlóban megyéink, hol küldőink által az úrbéri tárgyak vitattattak. Ott a földesúr s jobbágy közötti viszonyok, jussok és kötelességek, a kormánynak mind a kettő közötti állása olly kényes alakban tüntek elő, hogy azokhoz részvétlen hidegséggel szóllanunk lehetetlen volt, de igy szóllanunk nem is volt szabad, különben mindenik rész igazai s kötelességei fejtetlen, s a régi zavarban maradnak, s az igazság előttünk most is leplezve áll. Hogy ezek igy ne maradjanak, a kormány maga is kivánta, — s most midőn ezen lepel lerántásában némelly nagy lelkű hazafiak, az emberiség melegebb barátai, hazafiui tüzöktől meleg munkálódásra ösztönöztettek, vagyonuk, s fejök elvesztésével lakoljanak ? Miért fél már most a kormány, ezen lepel lerántásától ? Miért retteg az igazságok meztelenségétől ? Hiszen azt szokta mondani : Justitia regnorum fundamentum ! ![8] — De valjon lehetséges e szollás szabadsága nélkül tanácskozást, annyival inkább törvényhozást képzelni ? Képzeljünk csak magunknak egy törvényhozó testet, melly csupán a kormány, vagy egy különös osztály embereiből áll, s minő törvények fognak ott hozatni ? Bizonnyal nem a nép javára, nem az egész nemzet érdekében. A dolgok ugyan igen könnyen és sebesen fognak menni, mintha gőz által hajtatnának, de a nép, a nemzet feje fog bele füstölni. — Legyen bár valaki kormány vagy aristocratia embere, oltalmazza mindenkor csupán annak ügyét s jussait, én nem bánom, de legyenek ezek igazságosak, s engedjenek egy pár szót a nép ügyében is, engedjék meg, hogy ezt is védelmezhesse valaki. (Hangos éljen !) Mert jaj nekünk, úgy még nagyon messze vagyunk kifejlődésünktől, ha ennek még ezután sem lesznek pártfogói, ennek ügyét még ezután sem lesz szabad védelmezni, vagy ha ama barátjai az emberiségnek, kik ezt tenni akarják, vagyonuk s fejök elvesztésével fognak elrettentetni ! — A kormány pedig most épen ezt látszatik eszközölni akarni, ezt mutatja kérdésben lévő tette, ezt a tenni czélba vett lépések. De ez mind nem fér össze az igazság szeretetével, ellenkezésben van azon dicséretes czélzattal, mellyre az országgyülése összehivatott, ez egészen lerontja azon népszerűségét, mellyet az urbariomnak első helyen óhajtott felvételével mutatott. Világos ezeknél fogva, hogy ebben is nem önkéntesen cselekszik, hanem azon szomszéd olygarchia sugallására hallgat, melly nemzetünk előmenetelét, hazánk szabadságait mindég irígy s ellenséges szemekkel nézte. És nem kétlem azon honi oligarchia sugallására is, melly minden csekély előrelépésben vagy haladásban a revolutio s anarchia rémképét képzeli, s csak abban találja nagyságát, ha a nép mentől alacsonyabb állapotban sinlődik, hogy igy annál kitetszőbben tündökölhessék. Bizonyítja ezt a jelen országgyülése egész folyamatja is. — Legyen a kormány minden néposztályokon, s azoknak természetes surlódásain felülemelve, kormányozzon a többség, s igy a nemzet érdekében ; igy áldva lesz a nép előtt neve, s helyreáll a bizodalom, melly csak egyesítve emelheti fel nagyra

[8] Ferenc király jelmondata a bécsi Burg Peter Nobile által épített külső kapuján.

a hazát.[9] — Ha már a kormány a kérdésben lévő esetekben sem tudta magát felülemelni az említett természetes surlódásokon, mit lehet reménylenünk, mit kell várnunk azon tárgyakban, mellyek tisztán a kormány s nemzet közti viszonyokat illetik ? Ha sérelmünket nem orvosolja s aggodalmunkat el nem oszlatja, ugy menjünk inkább haza s hagyjunk fel a tárgyakkal, mellyek előttünk vannak, mert szóllás szabadsága nélkül a nemzet kárára dőlnének el bizonyosan. Maradjunk meg tehát állhatatosan kivánságunk mellett, s maradjunk izenetünk mellett, melly elveinket és nézeteinket egészen kimeríti. Én részemről arra szavazok, s tőlle küldőim világos parancsolatja nélkül soha el sem is állok.[10]

PALÓCZY : A kerületi izenet igazságait elég erőseknek vélvén saját erejökkel kivivni megmaradásukat, némelly ellenvetésekre kiván csupán felelni. — Azt vetik ellen, ugymond, hogy sok izenetet váltunk a fő RRkel s mégsem lesz a dologból semmi.[11] De az előleges sérelmek tárgyában is váltottunk 13 izenetet,[12] s készek lettünk volna még 113-at is váltani, mintsem hogy igaz ügyünkről lemondjunk, s kétségkivül soha sem fog a RR táblája annyira elfelejtkezni jussairól s kötelességeiről, hogy mielőtt valamihez fogna, előbb a fő RRket tudakozná meg, ha reá állanak e, s ha tagadó választ kap, inditványáról lemondjon ! — Volt olly követ is, ki azért szavazott a felirás ellen, mivel, úgymond, a szóllásnak korlátlan szabadságát nem pártolhatja.[13] De hiszen korlátlan szóllásszabadságot eddig még senki sem emlegetett, s legkevésbé oltalmaz maga az izenet. Soha se mondották a RR, hogy a fejedelem szent személyét szóval megsérteni nem lehet,[14] hanem csak azt állitották hogy felségsértést (mellyről különben is vannak meghatározó törvényeink), maga a kir. Fiscus sem praetendál ; a hűtelenség esetei világos törvényel vannak elhatározva ; a gyüléseken, vagy diaetán mondott beszédekbeni tiltott szavak pedig azon esetek közé tartoznak, sőt ezekre az 1723 : 7. s 57. czikkelyek[15] más büntetést szabván, míg ezen törvények az összes törvényhozás által el nem törültetnek vagy nem módosittatnak, rajtok túlmenni nem lehet. S az izenetnek ezen okoskodására soha senki sem fog felelni. — Igy semmi erejű azon ellenvetés is, mintha az eddigi törvények hijánosak, s a jelen korhoz nem alkalmazhatók lennének. Mert törvényhijányon nem megtörés, nem külön magyarázgatás által kell segíteni, különben a példa ereje a törvényhozás hatalmában osztozó nemzetre is állana, s a ki nem elé-

[9] Lónyay beszédének erre a részére az elnöklő személynök megjegyezte, hogy „Zemplén vármegye követének előadását ugy veszi, hogy azáltal a Verbőczy hármas törvénykönyvében meghatározott népet, abban az értelemben mint ott vagyon, és amelly részese a törvényhozásnak, értette, és eképpen Ő Felsége ezen országgyülésen eleget tett mindannak, amit a törvény megkiván, mert mindazokat összehivta, akik törvényeink szerint részt szoktak venni a törvényhozásban". L.: *Jegyzőkönyv.* XI. köt. 94.

[10] Lónyay beszédének Kossuth által közölt szövege csaknem szószerint megegyezik a *Jegyzőkönyv*ben közölt szöveggel. (L.: XI. köt. 92. kk.)

[11] Fejér megye követe, Szluha Imre mondta ezt felszólalásában.

[12] Az előleges sérelmekre választ sürgető feiratuk ügyében 1833. nov. 21. és 1834. máj. 27. között összesen 13 izenetváltás fordult elő a rendek és a főrendek között. A részleteket l. folyamatosan az *Országgyűlési Tudósítások* II. és III. kötetében.

[13] Arad megye követe, Aczél hangoztatta ezt.

[14] „. . . s azon vakmerőt, ki a megyék gyülésein, vagy a diaetán a fejedelem személyét sértegetni, a thronus felforgatást és országháboritást prédikálni merészelne, kérdés sincs róla, hogy minden hosszas ceremónia nélkül tüstént tömlöcbe vinni, s onnét a siralomházba kitenni kelletik". *Jegyzőkönyv.* XI. köt. 94. kk.

[15] Vö. előbb, az 572. old. 11. és az 502. old. 19. jegyzetével.

gitő, vagy hibás törvényeket mi is tettlegesen megmásíthatnánk. Vannak pedig a nemzetre nézve is igen sok többé nem alkalmazható törvényes erőre emelt katonai regulamentumok, mellynek következésében a nép az idei szűk termés miatt milliónyi deperditákat veszit,[16] — és az 1825-ki diéta által immoralisnak nevezett 1790 : 20-ik czikkelyt a só tárgyában, mellynek ösméretes záradéka[17] bizonyosan nem a királyi kincstárnak (különben is soha meg nem szünő) szükségét, hanem a diaeta tartásának lehetetlenségét érti. Mit mondana a kormány, ha mi nem várva amannak eltörlését, ennek értelme felett a fejedelemmel egyesülésünket, a katonai élelmezést piaczi árra emelnénk, s a só árát magunk erejével leszállitanánk ? Azután nem is oly csekélységnek veszi a szónok a tilalmas szavakra az 1723 : 7. és 57. czikkelyekben kiszabott büntetést, mert annak súlya nem annyira a vagyonos ember által csekélységbe vett 100—200 ft-ban, hanem azon moralis büntetésben helyheztetik, hogy a törvényesen bűnösnek talált személy, mint az immoderationak eleven paradigmája ,,monstratur digitis praetereuntium'' s emlékezetét szeny fedi. — Miért is állanának el a RR a felirástól ? Nincs a Fejedelmeknek hivebb tanácsadójok, mint a nemzetek, nincs boldogságuknak nagyobb mételye, mint a hizelkedés, s a dolog valódi fekvésének eltakarása. — Innen van, hogy a nagy fejedelmek alattvalóik sérelmeinek kitanulása végett rendkivüli módokhoz is nyultanak. A Szilágyi Mihály világosvári fogságának s Vitéz János primás történetének bizonsága szerint uralkodási maximáiban piszkálni nem egy könnyen hagyó Corvinus Mátyás álruhákban vegyült a nép közé, hogy panaszait tulajdon szájából hallhassa. Kemény igazságának több példáit jegyzette fel Galeottus Martius,[18] s igazságszeretetét a nép még ma is magasztalva emlegeti — Nagy Fridrik a berlini utczákon olvashatlan magasságra aggatott s ő ellene intézett gúnyirást lejjebb ragasztatá, s az lett belőle, hogy utálattal köpte le a gyalázatos gúnyirás nevetlen iróját a közvélemény. — A világ egén feltünt nagy meteor — Napoleon — midőn Páris bevételekor az előbb szolgalelkű Senatus által szemére hányt bűnök lajstromát olvasná, azt mondotta, hogy míg hatalma fényében ült a thronuson, ha csak tizedrészét lobbantotta volna is szemére ezen igazságoknak a hizelkedett szenatus, a doni s volgai puszták vad fiai, az elyseiumi mezőn, s a boulognei erdőkben nem táboroznának.

Az itt ujabban olly igen ajánlgatott nádori közbejárást ami illeti, a szónok tiszteli ennek becsét s méltóságát, s még bizonyos sikere felől sem kiván kételkedni ; mindazáltal a szabad alkotmányú nemzet méltóságával, sőt kötelességével sem tudja megegyeztetni, hogy a kormány sérelmes tettéből eredett fájdalmát, s annak okait ne maga terjessze fel, hanem saját moralis

[16] ,,. . . p. o. mennyire nem a mai időkhöz való már az, s melly nagy romlást okoz, hogy az adózó népnek, bár hány forinton vegyen is ő egy köböl gabonát, az néki csak két forintba tudatván bé, amiatt sok százezer, az idei szük termés miatt pedig néhány milliom katonai deperdita lesz, — mi lenne abból, ha a nemzet azt rendelné magától, hogy addig is, mig ujabb törvény lesz, piaci áron tudassanak bé a katonaság számára a termesztmények?'' L.: *Jegyzőkönyv.* XI. köt. 95.

[17] Az idézett tc.-ben a király arra tesz ígéretet, hogy a sóár meghatározása a jövőben a rendekkel folytatott tanácskozás alapján történik s *ha csak rendkivül sürgős körülmények nem kivánják*, a sóárat országgyűlésen kivül nem emelik fel.

[18] Galeotto, Marzio (1427—1497) olasz humanista, Janus Pannonius barátja, átmenetileg Mátyás király udvarában is tartózkodott ; munkái közül a Mátyás jeles, bölcs és elmés mondásairól és tetteiről *(De egregie, sapienter et iocose dictis ac factis Mathiae regis)* irt könyvecskéje a legismertebb.

erejének meg sem próbálásával, egyszerre a legutolsó eszközhez folyamodjék, s igy ha vigasztalást nyer is, azt legyen tettleg megösmerni kéntelen, hogy bajai enyhítését nem annyira constitutiója s törvényei szentségének, mint nagy, de halandó Nádora személyességének köszönheti. Holott a nemzeti jussok oltalmi eszközinek halhatatlanoknak lenni kelletvén, hazánkban a szólló csak három polgári-kép halhatatlan lényt ösmer: a királyt, a nemzetet és a törvényeket. — De továbbá a szónok mint hű alattvaló s nemzeti képviselő fejedelméről csak jót, nagyot és felségest tehetvén fel, úgy hiszi, hogy kevés hónapok előtt thronusra ült fejedelmünk is méltán kedvetlenül venné, ha mindjárt az első baj esetében mintegy bizodalmatlanul visszarettenve, orvoslandó panaszunkat nem magunk mutatnánk bé. Holott a törvények megtartását kérni a nemzet részéről sem vétek, sem hiba; teljesíteni pedig a fejedelem részéről nem kegyelem, nem áldozat, hanem kötelesség; melly ha áldozatnak tekintetnék is, gazdag kamatot szokott hajtani, mert a törvényei megtartásában gyönyörködő nemzet szükség idején testhalmainak áldozatával sánczolja körül fejedelme thronusát; s valóban igazat mondott minapában egy fiatal fejedelem asszony (Victorina, Albion thrónjának praesumptiv örökösse[19]), hogy „egy szabad nemzeten uralkodni, s azt ön törvénye szerint kormányozni, a fejedelmek legfensőb hurra huzott dicsőségszomjának is legmagasb tetőpontja". — Továbbá azért sem járulhat a közbenjáráshoz, mert elállván a szóllás szabadságára nézve izenetbe foglalt elveinktől, bukik nemcsak a felirás, hanem a közbenjárás is. Ott van ennek 6 : 1485. szerint[20] helye, ahol törvény sérelme miatt fejedelem s nemzet közt egyenetlenség támad, s annak orvoslására a rendes törvényes út hasztalan probáltatott. De arra nincs törvény s nincs eset, hogy gratia kérés végett küldje ki a nemzet fejedelméhez nádorát, s nem sérelem orvoslására. Compromittáltatnék ezáltal a nemzet méltósága is, mert gratiát adni vagy nem adni a fejedelem jó tetszésétől függ, s ha lemondanánk előre felirási elveinkről, gratia kéréssel a nemzet jusait, nem nyeréssel pedig tekintetét is feláldoznánk. A közbenjárás sürgetésében tehát circulus vitiosus helyheztetik, mert ha szükséges az, csak azért szükséges, mivel a törvényeken sarkalló nemzeti jusok sérelmet szenvedtek; már pedig a felirásnak czélja is egyedül ebből áll. Végtére ami a rögtön segitő eszköz szükségét[21] illeti: a csatamezőn a kétségbeesésnek rögtönös eszközei fényes következéseket szülhetnek, de a diplomatica ösvényén jól megfontolva kell járni, különben olly intézkedés történhetik, mellybe még unokáink feje is megjajdulhat. — Ezeknél fogva tehát mind meggyőződése szerint, mind azért is, mivel Borsodnak sok ezer nemesseitől azon parancsot vette, hogy a szóllás szabadságát kitelhető lelkesedéssel védeni soha meg ne szűnjék, most és örökre a kerületi izenet mellett marad.

Melly mindössze 13 megye által ostromoltatván, meg is maradott, s a fennforgó analogiánál fogva ostromlásba sem vett másik hasonló tárgyú izenettel egyetemben

Július 16-án a fő RRhez átküldetett,[22] s általok nyomban pertractatióba is vétetett. — Ámbár helyszűke miatt ennek részleteit jövő levelemre tartom

[19] Viktória angol királynő (1819—1901), Edward kenti herceg leánya; nagybátyjának, IV. Vilmosnak a halála után 1837-ben foglalt ael Nagy-Britannia és Írország trónját.

[20] Vö. a 315. old. 11. jegyzetével.

[21] Ezt Pfannschmidt szepesi követ hangoztatta felszólalásában.

[22] Az ezen a napon megvitatott és a főrendekhez átküldött három izenet szövegét l.: *Iratok*. IV. köt. 348. kk.

fel,[23] s itt csak annyit jegyzek meg, hogy a fő RR mind a három izenet iránt előbbi véleményöknél maradtak, sietek még is a *Nádor* bérekesztő észrevételét közölni.

A Főherczeg Nádor ugyanis a szóllás szabadsága ügyében a tábla végzését kimondván, el nem mellőzhetem, ugymond, hogy némi megjegyzést ne tegyek azon elvre, melly szerint bizonyos idő óta a fejedelem és kormány között különbség kezd tétetni. Már Verbőczy megmondja, *quod regimen et imperium sit apud solum principem*,[24] s eldődeink is, akik mindenkoron dicsőségöknek tartották, hogy egyedül a fejedelemtől függenek, gondosan óvakodtanak olyasmit felállítani, amiből az következnék, hogy a fejedelmen kivül más befolyás is van a kormányzásba. És bölcsen is cselekedtenek, mert nagyon kételkedem, hogy az a surrogatum, melly ezen elvnek helyébe állíttatik, s a divatba hozni kezdett különböztetés hazánk javát előmozdíthatná. Én tehát institutiónk szelleménél fogva *in pertractationibus publicis semper de Principe esse loquendum, non de regimine, et istam differentiam non esse faciendam censeo.*"

És ez a válaszizenetbe is betétetett, s annak *július 17-én* történt megrostálásakor szó nélkül benn is hagyatott.[25] — Ez nap elegy ülés is tartaték, mellyben a Főherczeg Nádor béadta magyar nyelven készült hivatalos tudósitását a *Ludovicearól*, s az Országos öszeirás munkálatának mibenlétéről.[26]

b)

A KK és RR egyébiránt *július 16, 17 és 18.* napjain folyvást a sérelmekkel, és kivánatokkal foglalatoskodva, már az egyes sérelmek osztályának 11-ik pontjáig haladtak. — Többi közt óhajtván a KK és RR, hogy jövendő országgyülések alatt a kir. Curia előtt polgári perek is folyjanak s ellátassanak, határozatba tevék, hogy erről *minden esetre* még e jelen országgyülés alatt külön törvényt fognak alkotni.[27]

265.

1835. julius 20, 21, 22.

Foglalat: a) *A kerületi RR a felirási czimzet iránt ötödizben, a szóllásszabadsága két rendbeli sérelmei eránt pedig harmadizben előbbi végzésöknél megmaradnak. — Vitatás a kormánynak a fejedelem személyétől különböző képzete felett.* — b) *Országos ülésben a sérelmek folytattatnak. — Az első osztály a fő RRhez átküldetett s ott tanácskozásba is vétetett.*

a)

Pozsony, julius 22, 1835.

Július 20-án kerületi ülés. — Elnökség: Németh s Petrovay. — Napirenden volt a fő RRktől legközelébb kapott három rendbeli viszonizenetek feletti tanácskozás. — És pedig 1. 4-ik válasz a felirások czíme iránt. — Eme

[23] A főrendek ülésének ismertetésére Kossuth következő levelében nem került sor.
[24] Vö. előbb, az 571. old. 9. jegyzetével.
[25] A három tárgyban készült újabb főrendi válaszizeneteket l.: *Iratok.* IV. köt. 352. kk.
[26] A jelentéseket l.: *Iratok.* IV. köt. 355. kk., 368. kk.
[27] A sérelmeknek és kívánatoknak az országos ülések által jóváhagyott szövegét l.: *Iratok.* IV. köt. 291. kk.

sokszor kimeritett kérdést a KK és RR most is egyszerű szavazattal döntötték el, s 5 megye jelen nem lévén 2 pedig nem szavazván, 30 megye s a Hajdú kerület szavával 13 megye a Jász-Kun Kerület s Egyházi Rend ellen, előbbi határozásuknál állhatatosan megmaradván, a feleletet RUDICS, SZÉLL és B. PRÉNYI előadásaik szerint szerkeztetni rendelték.[1]

II.-ik tárgy volt a szóllás szabadságára nézve sérelmül felhozott első tárgyban (Wesselényi ügyében) költ főrendi 2-ik izenet.

Szükség itt emlékezetbe hoznom, a Főherczeg Nádornak előbbi levelem végén közlött beszédjét, mellynek következésében a fő RR ezeket irják jelen 2-ik izenetjökben: „Miután a KK és RR folyvást azt emlitik, hogy a kormány a törvényen túl nem léphet, s hogy sem a végrehajtó hatalom, sem az itélőszékek nem tehetnek a törvényekről határozást" ezekre nézve. . . a M[éltósá]gos fő RR nem tagadják, hogy a végrehajtó hatalomnak szintúgy, mint az itélőszékeknek törvény által szabott határaik legyenek, de ha ezen igazsággal összeforrasztatnak olyan elvek, millyeket a Te[kinte]tes RR okoskodásiból lehet meriteni, hogy t. i. „a végrehajtó hatalom egy ugyan a fejedelemmel, de ez ismét nem egy a kormánnyal, és hogy így a fejedelem megsértését tárgyazó törvények nem illetik egyformán a kormányt is", úgy valóban kéntelenek a M[éltóságos] fő RR legalább általánosan kinyilatkoztatni, hogy ők eleiknek bölcsességét a III-as könyv 1-ő része 3-ik czimje 6-ik szakaszában, és 9-ik czimje 4-ik szakaszában, ugy szinte a II-ik rész 3-ik czimje 2-ik szakaszában tisztelni meg nem szűnnek,[2] s idegen természetű kormányt nem ösmervén el, valamint egyfelől a kormány képzetét a fejedelem személyétől el nem választhatják, úgy másfelől azt hiszik, hogy a király feje lévén az igazság kiszolgáltatásának, nemcsak tökéletes jusa, de törvényes kötelessége szerint is eszközölheti mindazon áthágásoknak a rendes úton véghez viendő megboszszulását, mellyek *főbb bélátásához képest* a közcsend vagy bátorság megcsorbitására látszanak arányozni." — És alább ismét ezen kifejezések használtatnak: „*A fejedelem, vagy úgynevezett kormány*", „*a fejedelmet vagy kormányt szóval is meg lehet sérteni.*"[3]

A KK és RR e tárgynál is mindenek előtt a dolog érdemét egyszerű szavazattal kivánták eldönteni. — A felirásra sérelemkép 27 megye s a Hajdú Kerület szavazott. T. i. azon 24 megyék, mellyek előbb is így szavazván, már előbi levelemben megneveztettek,[4] s hozzájok jött most Nógrád, melly előbbi alkalommal jelen nem volt, s Abaúj és Bács, mellyek akkoron nem szavaztanak. — Most Fejér nem volt jelen, Beregh pedig, Marmaros, Veszprém és Verőcze nem szavaztak. — És így 18 megye, az Egyházi Rend s Jászkun Kerület voxoltak a dolognak nem felirás által, hanem más úton leendő felterjesztésére, de ezek között is Csanád, Sopron és Győr sérelemkép. — E szerint tehát a többség most is a sérelmi alakú felirás mellett maradott. — Egyébiránt már szavazat közben mind a két részre szavazók közül többen kijelentették, hogy vannak a fő RR izenetének olly részei, mellyeket — akárhová

[1] A rendek e tárgyban kelt ötödik izenetét l.: *Iratok*. IV. köt. 270. kk.

[2] Az első idézett helyre l. az 565. old. 16. jegyzetét; az I. rész 9. cím 4. §-a a nemeseknek azt a sarkalatos jogát biztosítja, hogy csak a törvényesen megkoronázott fejedelem hatalma alatt állanak s személyüket és vagyonukat a törvény útján kívül, kihallgatás nélkül nem lehet háborítani; a II. rész 3. cím 2. §-a lényegében az I. rész 3. cím 6. §-ában foglaltakat ismétli meg.

[3] Vö. a főrendi izenet szövegével: *Iratok*. IV. köt. 354. kk.

[4] Felsorolásukat l. előbb, 573. old.

dőljön is a többség végzete — felelet nélkül hagyni semmi esetre sem lehet. Értvén a kormány s fejedelem egysége felől a fő RR által izenetjök fentebb közlött soraiban kijelentett principiumot. — És ez volt az egész napi vitatás kerekének legfőbb tengelye.

Legelső KUBINYI lépett fel azon szemrehányással, hogy bármennyire állitsák is a fő RR, hogy idegen természetű kormányt nem ösmernek, miután azonban a fejedelem személyét a kormánnyal elválaszthatlanul identificálják, magok esnek a kárhoztatott hibába, mert olly kormányt akarnak felállítani, melly a repraesentativ alkotmányos rendszer természetével merőben ellenkezik. A szónok hiedelme szerint a repraesentativ alkotmány idaeájában ki nem rekeszthetőkép benne van, hogy a kormány nevezet alatt a fejedelem személye nem értetik. Ezt tanítja a status tudomány theoriája, ezt a constitutionalis nemzetek gyakorlata. Hivatkozik Anglia példájára, hol a kormány a nemzetnek szoros ellenőrsége alatt áll, s felelősséggel is tartozik, a fejedelem személye pedig elannyira szent és sérthetetlen, hogy azt a Parliament vitatásaiban nevezni sem szabad. — De hazánkra tér a szóllásban és hivatkozik ama törvényekre, mellyekkel őseink a hűtelen királyi tanácsosok büntetéséről gondoskodtanak,[5] megemliti, hogy a tanácsosokat idő jártával kormányszékek (dicasteriumok) váltották fel, s kormánynak ezek összességét nevezi, alkotványi sarkalatos jusunknak vallván, hogy ennek törvénytelen parancsai ellen, habár a fejedelem aláirása alatt költek volna is, a nemzet nemcsak felirással élhet, hanem azokat egyszerűn félre is teheti. Hivatkozik a devalvatio történetire,[6] hivatkozik az 1825-ki országgyülésre, melly az 1823-ki törvénytelenségeket nem a Felségnek, hanem a kormánytanácsosok fondorkodásainak tulajdonította,[7] s ezeknek büntetését sürgeté. — Meg is van a szónok győződve, miképen a fő RR által felállitott hallatlan elv törvényesitése szabadságunk őrjét, a megyei municipalitást, képviseleti rendszerünket, a repraesentatio hatalmát, s a kormánynak ezek által garantirozott moralis felelősségét egy csapással semmivé tenné. — Midőn tehát a KK és RRknek meg nem egyezése elhatározottan kijelentetnék, egyszersmind figyelmeztetni kivánná a fő RRket, mennyire veszélyes legyen principiumjok, s hogy voltak más országokban esetek, midőn épen ezen elv következésében nemcsak a kormány, hanem magok a fejedelmek is nemzeti törvényszék elébe állíttattak.[8]

B. PRÉNYI szintén meg van ugyan győződve, hogy a fő RR állítására felelni kell, nem tartja mindazáltal tanácsosnak, hogy mély vitatásokba, vagy más idegen alkotmányú országok példáiba bocsájtkozzunk, hanem csak egy energica declaratióval kivánná a RR meg nem egyezését kijelenteni. Hivatkoznék tehát a királyi hitlevelek 3-ik §-ára s bérekesztő szavaira, mellyekben ismételve biztosít Ő felsége, hogy az ország jussait és szabadságait nemcsak

[5] Az 1507 : 7. tc. intézkedett úgy, hogy azt a tanácsost, aki a királynak törvényellenes és kártékony tanácsot ad, az országgyűlés bünteti meg. — Vö. a folyó országgyűlésen e tárgyban előterjesztett törvényjavaslat vitáival; *Országgyűlési Tudósitások.* II. köt. 693., III. köt. 144., 168. kk., 502. kk. és e kötet 311. old.

[6] Vö. a 38. old. 19. jegyzetével.

[7] Az országgyűlés első sérelmi feliratában történt ez, amelyet a főrendekkel történt több izenetváltás után 1825. okt. 22-én terjesztettek fel. L. az országgyűlés *Irásai*ban, 56.

[8] I. Károly angol, és XVI. Lajos francia király ilyen esete lehetett a legismertebb a rendek előtt; az előbbit 1649-ben az angol, utóbbit 1793-ban a francia forradalom törvényszéke ítélte halálra.

maga megtartja, hanem mások által is szentül megtarttatja,[9] értvén a kormányszékeket ; — reá menne továbbá annak kijelentésére, hogy a KK és RR a kormány alatt nem kivántak soha mást érteni, mint amit az 1812-ki 17-ik májusi felirásban értettek az ország Rendei, midőn ezeket mondják : „*Quae causae nos a systemate ex principiis ministerii nobis et Augustae Domui Majestatis Vestrae infaustis evoluto alienaverint, neminem latere arbitramur*", és ismét alább : „*Cum dolore profitemur coram Majestate V. S. nos huc adusque non ita fuisse tractatos, ut rei nostrae ex tendentia Ministerialis Systematis favorem augurari possemus*".[10] Ezeknek előterjesztésével a választ azzal végezné, hogy a fő RRknek következését ily széles értelemben a KK és RR nyilván tagadják, s el soha sem is fogadják.

Hertelendy Miksa : Ha e jelen országgyülése folyamatjának hoszu sorát tiszta érzésű indulattal vizsgálja, meg kell vallania, hogy több olly elveket tapasztalt felállíttatni, mellyeket hazánk java s kitüzött czélunk előmozditása tekintetéből nem mondottaknak kivánna, s feledékenységbe szeretne meriteni ; de olvasván a fő RR jelen izenetében felállitott elveket, szomorú érzés foglal helyt keblében, mert ennél kártékonyabb, s thronusra úgy, valamint a hazára veszedelmesb elvet még felállíttatni nem hallott. A szónok nemcsak azon hódoló tiszteletnél fogva, mellyel a szabad magyar nemzet koronás fejedelme iránt mindenkoron viseltetik, hanem magának polgári alkotmányunknak saját értelmében is nem képzelheti, hogy a fejedelem roszszat cselekedhessen, s törvénytelenséget elkövethessen ; sőt constitutiónk a fejedelmet elannyira csak a törvényesség, igazság és kegyelem kútfejének tekinti, hogy a kormányra meghivott férfiak rossz tanácsa szülhetvén, és fájdalom! gyakorta szülvén is törvénytelen lépéseket, ezeket a nemzet nemcsak hogy nem szokta a királynak tulajdonítani, sőt a kormány törvénytelenségeit egyenest a királyhoz terjeszti fel orvoslás végett, s tőle várja, reméli, s törvény szerint meg is kivánhatja sebeinek enyhitését, panaszainak elenyésztetését. Már pedig ha egy a kormány a fejedelemmel, mint ezt a fő RR tanítják, ha amannak törvénytelenségei a fejedelemtől származnak : úgy constitutionk a gravamenek felterjeszthetésének kezességétől egészen megfosztatott. — És valóban már csak a szerénységnél fogva sem várta volna a szónok ezen állítást a fő RRktől. Közöttök ülnek a közigazgatás főbb polczaira meghivott férfiak, azt kell tehát a szónoknak hinnie, hogy ők akarják magokat a fejedelem szent és sérthetetlen személyével egyesíteni, s ezáltal a felelet terhét, mellyel a nemzetnek tartoznak, magokrul és utóikról örök időkre leháritani. (Sokszorozott *éljen!*) A honszeretetnek s thronus és haza javának indulatától ösztönözött tisztviselő nem retteg a fejedelem és nem a nemzet iránti felelet terhétől ; csak azok rettegnek ettől, kik a hazának s királyi thronusnak (mert e kettőt egymástól elválasztani nem tudja) közös kárára az igazi utról eltértek, vagy eltérni készülnek ; ezeknek rossz tanácsaik s gonosz tetteik

[9] Az I. Ferdinánd óta nagyjából azonos szövegű királyi hitlevél I. Ferenc koronázásakor kiadott változatának 1. pontjában igéri a király : „. . . libertates, immunitates, privilegia, statuta, communia iura, leges et consuetudines . . . in omnibus suis punctis, articulis et clausulis, prout super eorundem usu et intellectu regis et communi statuum consensu diaetaliter conventum fuerit, firmiter et sancte observabimus per aliosque omnes et singulos inviolabiliter observari faciemus." A hitlevél utolsó, ötödik pontjának zárómondatában a hitlevélben foglaltakkal kapcsolatban ismétli meg ugyanezt az ígéretet.

[10] A rendek 1812. máj. 17-i feliratának latin és magyar szövegét l. az országgyűlés *Irásai*ban, 507. kk.

ellen kötelességünk a fejedelem szent személyéhez orvoslásért folyamodni ; ez az, amit kormánynak nevezünk, s ily értelemben voltak alkotványunkat megalapító őseink, midőn azt rendelék, hogy az országgyülés legfőbb rendeltetése a sérelmek orvoslásának eszközlésében áll. Hogy a szabad magyar nemzet az uralkodást királyának átadá, ezt soha senki sem tagadta. A nemzetnek feje a király, és feje a kormánynak is, de vannak egyszersmind a kormány vitelére, a közigazgatásra törvény szerint meghivott férfiak is, kiknek munkájával kell Ő Felségének a kormányzásra élnie, amint ezt több törvényeink, név szerint az 1569 : 38. a *Consilii Ungarici Gubernatio* felől rendelkező 1608. a[nte]c[oronationalis] 10-ik s 1741 : 11. czikkelyek bizonyítják.[11] Ezen férfiak teszik a kormányt, s ezeknek törvénytelen lépései ellen folyamodunk a királyhoz. Ha pedig a fő RR elve állana, úgy soha se adhatnánk elő legkisebb sérelmet is, mert minden panasz, minden sérelem magát a Felséget vádolná. — A fő RR tehát nem csak korlátozni, hanem egészen semmivé tenni akarják a szóllás szabadságát, s a repraesentationak ezen alapult jussát, — mellyeknél fogva a szónok válaszul adatni kivánja, hogy a hazának, az alkotványnak, s különösen a thronusnak amazoktul el sem választható érdekében a fő RR principiumát soha el nem fogadjuk.

Nagy Pál röviden csak oda nyilatkozott, hogy miután eszközök nélkül a legbölcsebb ember sem kormányozhat, miután a fő RR magok elösmerik, hogy a végrehajtó hatalomnak törvényes határai legyenek, miután ezen hatalomnak eszközei az administrationalis tisztviselők, s ezek csakugyan gyakran áthágjak a határokat : midőn sérelmek felett panaszkodunk, valakiről csak kell szóllanunk. Már pedig 1807-ben szóllottunk a ministerekről, a fő RR azt mondák nincsenek ministereink,[12] 1825-ben a tanácsosokat akartuk megbüntetni, erre sem igen voltak hajlandók,[13] — most a kormányrol szóllunk, s ugy hittük, hogy majd megérti akit illet a panasz, ez sem tetszik. Mondják meg tehát, kiről szóljunk ? mert valakit csak kell neveznünk, s a szónok úgy hiszi, hogy nemcsak a kormánynak, de ha Ő Felsége kinyilatkoztatja, hogy ezt és ezt ő maga teszi, és nem a tanácsosok, illendő kifejezéssel neki magának is megmondhatjuk : Uram Király, ez rossz, ez törvénytelen.

Rudics az előtte szóllott követek értelmében a kérdést még bővebben fejtegeté. Senki sem tagadja, ugymond, hogy a királyi Felségnél van a végrehajtó hatalom. Azonban a koronás fők is csak emberek lévén, mindent magok nem tehetnek, s tanácsosokra, segédkezekre van szükségök, kik által az igazgatás gyakoroltassék. S valamint régibb törvényeinkben világosan ki van téve, hogy a közjó ellen törekvő tanácsosok büntetés alá vettessenek (Ulászló VI : 7.),[14] úgy az újabb idők történeteit vizsgálva, valóban nagyon szomorú volna, ha sérelmeink halmainak mindenike a fejedelmet vádolná, s ami rossz és

[11] Az 1569 : 38. tc.-ben a király megígérte, hogy az igazságszolgáltatást, valamint az ország jogait és szabadságait érintő ügyekben magyar tanácsosokat hallgat meg ; az 1608-i koronázás előtti 10. tc. szerint helyre kell állítani a magyar tanács és magyar kancellária befolyását a magyar ügyekre ; az 1741 : 11. tc. lényegében szintén ugyanezt tartalmazza.

[12] Az országgyűlés elején, a királyi előterjesztésekre készített sérelmi válaszfelirat vitái során történhetett ez, amikor a főrendi tábla végül is meghiúsította a Nagy Pál vezette alsó tábla éles hangú feliratának felterjesztését.

[13] Az előbbi, 7. sz. jegyzetben említett felirat kapcsán a király tanácsosai felelősségre vonásának éppen Nagy Pál volt a leghevesebb követelője.

[14] Vö. előbb, az 588. old. 5. jegyzetével.

törvénytelen történik hazánkban, mind az ő sérthetetlen személyét bélyegezné. Igy valóban panaszainkat orvoslás végett, bizodalom telvé többé az ő keblébe nem önthetnénk, sőt miután minden sérelem törvénysértés, a király pedig eskü szentségével kötötte le magát a törvények megtartására, minden sérelem a fejedelmet hitszegéssel vádolná. — Ezek után gyakorlatilag is meg kivánván mutatni, hogy az ország Rendei a fejedelem s kormány között különböztetést mindég tettenek, hivatkozik az 1825-ki országgyülésről october 22-én tett felirás tartalmára s a két táblának e felőli izenetjeire, mellyek szerint nem csak elösmerték magok a fő RR, hogy a végrehajtó hatalom törvényes határain túllépett, hanem ezt a fejedelemtől nyilván meg is különböztették, midőn a felirásnak e következő kifejezésibe megnyugodtak: *convicti, quod omnia in subruitionem Constitutionis Regni tendentia nullatenus a Majestate Vestra, verum a continuato pluribus saeculis systemate atque huic superstructis adversis Consiliis promanaverint.*[15] — A kormány s fejedelem személye közötti különböztetés tehát nem valami uj theoria, hanem törvény és gyakorlat által is felszerelt szokás lévén, a KK és RR biztos, és alkotványi ösvényen járnak, midőn a kettőt egymástól gondosan megkülönböztetik; amint hogy a szónok jövendőben is a fejedelem személyét mindég szentnek és sérthetetlennek tartani, a törvénytelen tetteket pedig a kormánynak bészámitani akarja, különben a sérelmek előadása minden követnek kötelességében állván, egyetlen egyet sem vesz ki a RR közül, kit a hűtlenség, vagy felségsértés vádja alól felmenteni lehetne.

Deák a fő RR kérdéses állításának törvényes és gyakorlati szempontokbóli czáfolgatásával foglalatoskodott. Rövid vázlatban ismételé, mint keletkezett ezen vitatás. Miként hivatkoztanak a fő RR Sz. István 53-ik czikelyére,[16] azt akarván belőle kihúzni, hogy a fejedelmet szóval is meg lehet sérteni. Erre a RRknek kellett felelniök, s elmellőzték feleletjökben az idézett törvény valódi értelmének magyarázatát, nem említék, hogy ezen törvény 1825-ben az anonymus delatio tárgyában provocáltatott,[17] s csupán azt válaszolták, hogy aki köztanácskozásokban a kormány intézkedései felől szóll, az törvény és szakadatlan gyakorlat szerint a Felség szent személyét nem érdekli, s nem is érdekelheti. — E mellett kivánna a szónok most is a feleletben maradni. Felhozzák ugyan a fő RR Verbőczy I-ő része 3-ik czimjét, melly azt mondja, hogy a nemesités hatalma *simul cum imperio et regimine* a nemzet által a királyi Felségre ruháztatott. Bárminő authoritása legyen is Verbőczy törvényerejére emelt munkájának, a szónok mindazáltal ugy véli, hogy e tárgyban épen nem volt szükség Verbőczyre hivatkozniok, mert hogy az uralkodás és országlás a fejedelemnél van, ez már magában ezen szóban *Monarcha* ugy minálunk, mint a világon mindenütt bennfoglaltatik; de azért korántsem következik, hogy aki a kormányról szóll, az a fejedelmet is érdekli. — Átmegy ezután a gyakorlatra. Megemlíti, mit mondottak a KK és RR 1825-ben, midőn a constitutio körülsánczolásáról gondoskodva, azon való fájdalmukat jelentették, hogy a diplomaticai esküvel megerősitett törvények ellenére, polgári alkotmányunk

[15] Vö. az 588. old. 7. jegyzetével.
[16] L. előbb, az 551. old. 3. jegyzetét.
[17] Az előleges sérelmek sorában kérték a rendek a királyt, hogy szerezzen érvényt az 1805 : 5. tc.-nek, amely a névtelen vádaskodók elleni büntetésről intézkedett. Ebben a panaszukban hivatkoztak a rendek Szent István II. könyvének 53. és 54. fejezeteire. L. az országgyűlés *Irásai*ban, 334.

lényeges részeiben megrendíttetett (pag. acta : 35),[18] — ami a királyt világosan hitszegéssel vádolná, hahogy a kormány képzete a fejedelem személyétől megkülönböztetve nem lenne. De megkülönbözteték a RR, mert a 22-ik octoberi felirásnak Bács követe által felhívott szavaiban[19] az ország roppant sérelmeit nem a fejedelemnek, hanem a százados systemának s ellenséges tanácsolatoknak tulajdonították. Erre a fő RR (pag. 40.) azt mondák, hogy nincs észrevételök, kivánják mindazáltal, *ut quodvis factum observata erga Sacram Suae Maiestatis Sacratissimae personam homagiali reverentia, et filiali devotione exprimatur.* — A KK és RR (pag. 44.) azt felelték, miképen ők hasonló tisztelettől lelkesittetnek, s azért kivánták volna, hogy ha olyasmit gondoltak észre venni a fő RR, ami a Felség személye iránti hódolatot bánthatná, azt nyilván kijeleljék. — Ekként tehát mind a két tábla megegyezett, hogy ami Ő Felsége személyét érdekelhetné, a felirásból maradjon ki, az érintett kifejezések még is ellenvetés nélkül benmaradtak, kétségkívül azért, mivel a tanácsosok összességéről, vagyis kormányról tett igazságos vádakkal Ő Felségének személye nem érdekeltetni közértelmüleg elösmértetett. — A törvényes gyakorlat tehát az idegen természetű ujítás súlyát tellyes mértékben a fő RRkre visszatorlasztja, s a fő RR anticonstitutionalis principiumát gyökerestől kiforgatja, annyival inkább, mivel ha a kormányról tett szó a fejedelmet is érintené, ugy azon furcsa következmény eredne, hogy vagy nem sérthetetlen a Felség személye, vagy pedig már százszor és ezerszer volt bosszulatlan megsértve. Mivel pedig mi a királyi Felség személyét sérthetetlennek óhajtjuk, magában következik, hogy a fő RR elveit el nem fogadhatjuk.

Gr. La Motte azt olvasván a fő RR izenetében, hogy idegen természetű kormányt nem ösmernek, s a kormány képzetét a fejedelem személyétől el nem választhatják : a szónok in thesi ezt maga is igy hiszi, de ép ebből következteti, hogy csak két dolognak lehetvén el vagy nem választhatásáról szó, a fejedelem nem egy a kormánnyal, s a felségsértési törvények a kormányra nem alkalmazhatók. Mert azon, a fejedelemtől el nem választható kormányról szólva, szükségkép az igazgatásra meghivott férfiakat kell érintenünk, s a sérelem törvényes értelemben mindég ugy áll, hogy ezek a fejedelmet félrevezérlették. És igy a kormány elleni panasz magát a fejedelmet nem érinti, következőleg a felségsértési törvények alá sem vonattathatik.

Klauzál valódi megütközéssel olvasta a fő RR izenetét és megvallja, midőn kezdetben azon elösmerést szemlélné, miképen a fő RR nem tagadják, hogy a végrehajtó hatalomnak vannak határai, a józan logica szabályai szerint annak mutogatását kellett várnia, hogy e jelen esetben ama határok áthágva nincsenek. De nem, a fő RR más tacticát követnek, félbehagyják a logicus okoskodást, s egy új elvet hoznak fel, mellyet eddig magok sem hittek, mert köztudomásra van, minő feleletet szokott az kapni a fő RRnél, aki tanácskozás közben a Felség személyét találta említeni.[20] Most azonban mindezek ellenére törvényeket idéznek, de azokban új állitásuknak véd paizst teljeséggel nem találhatnak. Ki tagadta azt valaha hazánkban hogy az imperium és regium a

[18] Az 1825. okt. 22-i felirat szavait Deák még a kerületileg megállapított szövegből idézi; a végleges, stilárisan némileg módosított szöveget l. az országgyűlés *Irásai*nak 50. oldalán.

[19] Vö. előbb, a Rudics által idézett mondattal.

[20] A főrendek tábláján a király személyét érintő szónokokat az elnöklő nádor figyelmeztetni szokta, hogy maradjanak szorosan a tárgynál. Így szakította félbe pl. Széchenyi felszólalását is a júl. 6-i ülésben.

királyi Felségben egyesitve van ? De meg kell ám az országlást a kormányzástól különböztetni. A *regimen* országlás, a kormányzás pedig *gubernium*. Amazt a Felségtől soha senki megvonni nem akarta, úgy azt sem tagadta, hogy a király a kormányzásnak is feje ; de hogy a kormányzást egyedül maga gyakorolná, azt maga Verbőczy sem állitotta, az 1608-ki koronázás előtti 10-ik t. cz. pedig világosan ellenkezőt mond, midőn azt rendeli, *ut omnis gubernatio Consilii Ungarici defacto restauretur, — caveatque sua Ma[ies]ttas, ne alterius nationis homines in gubernationem Ungaricam unquam semet ingerant.*[21] — De mire is vezetne a fő RR szerencsétlen elve ? Vagy megrázkódtatná a királyi széket, vagy pedig absolutismust hozna bé. Mert constitutionalis országban nem lehet alaposabb elv annál : hogy a törvénysértés nem a fejedelem személyétől ered, hanem a feleletes kormányzóktul, kiknek felelőségéről Ulászló VI-ik 7-ik czikkelyén kivül az 1507 : 8-ik t. cz. is nyilvános biztonságot nyujt.[22] Melly adatok egyszersmind azt is kétségen kivül helyheztetik, hogy a magyar törvényhozás a fejedelem személye s a kormány közt mindég különséget tett, s tennie is kelletik.

PÁZMÁNDY a fő RR kérdéses elvét sokkal nagyobb érdekűnek tartja, mintsem hogy arra csupán általános feleletet adni elegendőnek itélhetné. Ha ez az elv meg nem czáfoltatik, vége van nemcsak a szóllás szabadságának, hanem országgyülésünk méltóságának s a nemzet törvényhozási jusának is. Gyökerestől ki kell tehát azt forditani. — Nemcsak az eddig idézett törvényekben, de a legnagyobb tekintetű statusi hatóságink eredeténél is mindég feltaláljuk, hogy gondos őseink a királyi Felségnek saját jogait, az úgynevezett majestási jusokat az administrationalisoktul mindég megkülönböztették. Igy 1741-ben a 4-ik czikkely által M[aria] Theresia királynénak férje, Ferencz lotharingi herczeg corregenssé tétetvén, az 5-ik §. tartalma szerint hatalmat nyert, hogy *Regni negotia, Regiminisque pondus in conformitate legum coadministrabit*, de nyilván mellé tétetett, *quod iura majestatica penes solam Regiam Majestatem remanebunt.*[23] Hasonló megkülönböztetést tettek az ország Rendei, valahányszor gubernatort választottak.[24] Veszélyes új tanítás tehát a Jus Publicumban, hogy aki a kormány ellen szóll, a fejedelem szent személyét sérti. A kormány nem egyéb, mint a királyi tanácsosok, s a végrehajtó hatalom eszközei. Hányszor volt szőnyegen ezeknek vádlása, bépanaszolása, büntetésök kérése Ulászló idejétől ? s még soha sem jutott eszébe senkinek, azokat a Felség személyével identificálni, s ekép sérthetetleneknek kivánni. És ime nekünk kellett elérnünk azt az időt, hogy Magyarország főrendei élő törvényeink bizonságtételét, alkotványunk lelkét, s a századoknak soha kétségbe, soha ellenzésbe nem vett történetét megtagadják! !

[21] „Ut omnis gubernatio dignitasque consilii Hungarici, cancellariae authoritas . . . defacto restauretur, eaque ex consilio Hungarico, idoneae personae conferatur . . . Caveatque sua maiestas regia sufficienter . . . ne externae nationes deinceps, et alterius nationis homines, in gubernationem Hungaricam unquam sese ingerant."

[22] L. előbb, az 588. old. 5. jegyzetét.

[23] „. . . suprema tamen, et praesertim titulis 4. et 9. part. I. oper. dec. Tripartiti declarata potesta, privilegiorum item collatio, et alia iura maiestatica, velut de lege regni, solis legitime coronatis competentia, penes solam coronatam regiam maiestatem remanebunt."

[24] A Hunyadi János kormányzóvá választásakor kiadott 1446. évi dekrétum a koronára szállt birtokok újból való eladományozása terén állított korlátokat a kormányzói hatóság elé.

ZARKA : Én is kötelességemnek ösmerem a fő RR kérdésben lévő állitására véleményemet kijelenteni. — A fő RR izenetében foglalt elvet oly incostitutionalisnak tartom én, hogy annak sikeresitése alkotványunkat egy csapással semmivé tenné, de a királyi thronusra nézve is a legveszedelmesebb következtetéseket foglalja magában. Nem akarok arról hosszasan szóllani, mennyire ellenkezzék ezen elv minden képviseleti systemával egy monarchiában, ezt az előttem szóllók bőven kifejtették, de másképen is igen világos az : hogy ha ezen elv gyakorlatba vétetik, legsúlyosabb bajainkról, a legnagyobb törvénytelenségekről még csak említést sem tehetünk anélkül, hogy a fejedelem sérthetetlen személyét ne illessük. Még veszedelmesb ezen elv a királyi thronusra. Nem képzelhető olly fejedelem, aki terjedelmesb statusban a közfoglalatosságokat közvetlen maga folytathatná ; olly szerencsés pedig — bármi képességekkel birjon is — nem leend, hogy választott tisztviselői a közvárakozásnak mindég megfeleljenek, vagy hivatalos hatáskörükkel vissza ne éljenek! Valjon hát ha egy a kormány a fejedelemmel, a tisztviselők hibái s bűnei is a fejedelemre legyenek háritandók? Tökéletesen egyet értek én Torontál érdemes követével.[25] Előttem is váratlan, hogy épen a M[éltósá]gos fő RR identificálják a Felség személyével azt a kormányt, amelly a sérelmeket s önkényes igazságtalanságokat halmozva árasztotta reánk! Ki az, aki tisztelvén az elhunyt fejedelem hamvait, azt kivánná elhitetni, hogy az 1825-ki időszakot megelőzött önkényes rendszabások, mellyek által esküvel erősitett alkotványunk fő törvényei tapodtattak, egyenesen Ő Felségének legyenek tulajdoníthatók ? Elkövettettek igenis ama rendszabások, és sajnosan fog mindég a magyar reájok emlékezni, de elkövettettek a kormány, s nem a fejedelem által, mint ezt az 1825-ki országgyülés, midőn a sérelmek orvoslását sürgetné, gondosan megkülönbözteté.[26] Ha áll a fő RR principiuma, ugy csak két országlási forma létezhet : absolutismus t. i., vagy respublica. Mert olly constitutionalis monarchiának képzete, mellyben a köztárgyak elintézése a nemzetet is illesse, de egyszersmind a fejedelem a kormánytól elválaszthatatlan lévén, egyik úgy, mint a másik sérthetetlen legyen, magában anomáliát foglal. S igy csak absolutismus és respublica között lehetne választani. Az absolutismus igazságtalanságát magok a fejedelmek is elösmerék, s azt ahol valóság fenn áll is, constitutionalis formákkal fedezgetik. Önként következik pedig, hogy magok a nemzetek még mélyebben érzik a rajtok gyakorlott absolutismus méltatlanságát, s hála a felvilágosodásnak, hála az emberi értelem előmentének, eljő az idő, midőn ezen politicai szörnyetegnek többé csak emléke fogja a népeket borzasztani! (A tetszés zajos *éljen*re fakad.) Aki a köz tendentiát figyelmezve tekinti, arra hogy a mivelt világban az absolutismus ismét állandó gyökeret verjen, kilátása többé nem lehet, s ha ily principiumok felállításával még a constitutionalis monarchiának létezhetése is megtagadtatik, akkor igen természetes, hogy a népek mintegy kénteleníttetnek republicanus institutiókrol gondolkozni, mellyeknek jótékony hatása a monarchicus kormány tagjai által gyakorlott despoticus rendszabások arányában már úgyis kedvező alakban tünik fel a népek előtt. Magamévá tévén a többek által törvényes szempontból meritett nézeteket, kivánom, hogy ezek szerint a fő RR állitására egész energiával válaszoltassék, egyszersmind ezen táblának abéli megütközése kijelentessék, hogy a M[éltóságos] fő RR egy olly gyakorlati elvet vettek

[25] Vö. Hertelendy Miksa előbbi felszólalásával.
[26] Vö. az 588. old. 7. jegyzetével.

kérdés alá, mellynek fennállása ha jótékony a nemzetekre, a thronusra nézve bizonyosan olly szükségeskép megkivántató, hogy nélküle constitutionalis monarchia nem is képzelhető, s annak megszüntével törvény előtt a constitutionális monarchiát szintolly kevéssé lehet védelmezni, mint az absolutismust. (Ismételt *éljen!*)

Ötvös Tamás hasonló értelemben nyilatkozván, a KK és Rendeknek ezen hallatlan inconstitutionalis elv feletti megbotránkozását a válaszizenetben nyilván kitétetni kivánta.

Borcsiczky hivatkozik Vas követének[27] előadására, aki megmutatá, hogy a fő RR elve a nemzetre és királyi thronusra káros és veszélyes, mert despotismus s republicanismus közt nem hágy középútat. De ha, ugymond, e diaeta folyamatját vizsgálom, azt látom, hogy a fő RR nem igen szoktak arra tekinteni, mi hasznos a királynak, s hazának, hanem csak arra, hogy mi hasznos önmagoknak s ezen szempontból indulva most is igen logice cselekesznek. Ők ülnek a kormány fő polczain, s ha törvénytelenségeket követnek el, ha elfogják, elzárják az embereket, és mi panaszkodunk, most felállitott elvök szerint majd azt felelik: „halga, én egy vagyok a fejedelemmel, perlekedj vele, s mivel ő vele sem perlekedhetsz, mert az ő személye szent és sérthetetlen, szenvedj despotismus alatt." De ha ez igy áll, ha a kormány egy a fejedelemmel, úgy Ő Felsége eránt sem igen nagy tiszteletet mutatnak, mert eszerint azt kell mondaniok, hogy a megholt fejedelem 1825-ki ösméretes declaratoriumában, mellyben őszintén kijelenté, miképen fájnak atyai szivének az 1823-ki történetek,[28] más szavakkal enyit mondott: „mea culpa, mea culpa, én tettem mindent, és rosszul tettem, szánom és bánom vétkemet". Már pedig az ország Rendei ezzel Ő Felségét soha sem vádolták s a declaratoriumot is olly értelemben vették, hogy a fejedelem mindent maga nem tehet, s amik történtek, atyai szándéka s akaratja ellen történtek. — Ami pedig a Verbőczy törvényeire való hivatkozást illeti, ez csak annyit bizonyít, hogy a fő RR jó procátorok lennének. Idézik ugyan Verbőczy 2-ik része 3-ik czimjének 2-ik §-usát,[29] de a 3-ik §-ust „provide" elhallgatják, melly azt rendeli, hogy ámbár a nemesités hatalma „una cum regimine et imperio" a királyra ruháztatott, mindazáltal „proprio motu constitutiones facere non potest sed accessito interrogatoque populo, si ei tales leges placeant an ne? qui cum responderit quod sic, tales postea sanctiones pro legibus observantur."[30] Már pedig ha olly értelemben lenne a királyra minden *imperium* át ruházva, mint ahogy ezt most a fő RR magyarázni szeretnék, ugy nem kellene a nemzetet megkérdeni, s alkotványos hazánkban a királyi *sic volo, sic jubeo* uralkodnék.

Tarnóczy szintén csudálatos logicának itéli, hogy a fő RR azon törvényből, melly a magyar nemes fő jussai közzé számitja, *quod soli Regi subsit*,[31] azt a következést vonják, hogy a kormány ellen nem szabad törvénytelen

[27] Zarka János volt Vas megye második követe.

[28] „. . . quo magis alienum ab intentione nostra fuerat, praeteritos eventus, qui gravimini . . . ansam praebuerunt, Paterno Cordi Nostro aeque ingratos, in exemplum futurorum adducere . . ." L. az országgyűlés *Irásai*ban, 90.

[29] Vö. előbb, az 587. old. 2. jegyzetével.

[30] A *Hármaskönyv* II. rész 3. cím 3. §-ának szószerint idézett szavai.

[31] A *Hármaskönyv* I. rész 9. címje szerint a nemesek négy fő kiváltsága közül a második: „. . quod nobiles totius regni nullius, praeterquam principis legitime coronati subsint potestati . . ." és hogy a törvény útján kivül sem személyükben, sem vagyonukban nem háboríthatók.

tetteit hibáztatva szóllanunk; holott azon törvényből nem más, mint a fejedelem személyének sérthetetlensége következnék. Egyébiránt az előtte szóllott követek már a tárgyat minden oldalról kimeritvén, csak azt jegyzi meg, hogy a fő RR által felállitott elv egészen hasonlít ahhoz, mintha egy magas rúdra feltűznének egy kalapot, s azt kivánnák, hogy mi bókolva idvezeljük azt.

Ezen előadásokbul rendeltetett a felelet készittetni. — Az előadottaktol különbözőleg, különböző értelemben szollottak KAJDACSY, PFANSMID, ANDRÁSSY és PÉCHY FERENCZ. — Előadásaik jövő levelemre maradnak.

Ezeken kivül még DEÁK és KLAUZÁL a főrendi izenetnek azon pontját is taglalgatva czáfolák, melly a királyi Felségnek *föbb belátásához* képest just tulajdonit a vélt áthágások megbosszultatására.[32] — Megjegyzék t. i. az emlitett követ urak, miképen sarkalatos törvényeink szerint tartozik ugyan Ő Felsége a köz csendességre felügyelni, de a törvény értelmében, különben ha csak ön bélátása, s nem a törvény szabna határt önkényének, ha akaratja saját önkényénél egyéb korlátot nem ösmerne, igy valóságos török despotismus alatt élnénk, s alkotmányos jussainknak még csak árnyékával sem dicsekedhetnénk. Hogy pedig ez a királyi Felség által is elösmért szent igazság legyen, erre nézve elhunyt fejedelmünknek 1825-ki ösméretes declaratoriumára hivatkoztanak.[33]

A szóllás szabadsága másik sérelmére (Balogh ügyére) nézve a KK és RR minden ellenvetés nélkül előbbi végzésök mellett maradtak. — S az ekép elhatározott izenetek[34] megkészülvén, köziratra bocsájtás végett, ma, *július 22-ik napján* felolvastattak.

b)

Egyébiránt *július 21. és 22-ik* napjain tartott *országos ülésekben* a KK és RR folyvást a sérelmek vizsgálatait folytaták,[35] — mellyeknek legelső osztálya a fő RRhez átküldetvén, *július 22-én* minden érdekes vitatás közbejötte nélkül a fő táblán is vizsgálat alá vétetett.[36]

[32] A mondatot teljes összefüggésében l. előbb, 587. old.
[33] Vö. előbb, az 595. old. 28. jegyzetével.
[34] Az ülésen elhatározott újabb izenetek szövegét l.: *Iratok*. IV. köt. 370. kk.
[35] A júl. 21-i és 22-i 330. és 331. országos ülések részletes naplóját l.: *Jegyzőkönyv*. XI. köt. 144. kk.
[36] Az elsőosztályú sérelmeknek az alsó tábla vitái során módosult és a főrendekhez átküldött szövegét l.: *Iratok*. IV. köt. 291. kk.

266.

1835. julius 20, 22, 23, 24, 25.

Foglalat: a) *Bérekesztése a „kormány" nevezetének értelme feletti kerületi vitatásoknak.* — b) *A felirások czimzetét tárgyazta 5-ik, s a szóllás szabadságán ejtett sérelmek eránti kétrendbeli 3-ik izenetek országos ülésben jóvá hagyatva a fő RRhez átküldetnek.* — *Szabolcsnak és Verőczének utasitásai e tárgyban.* — c) *A fő RR a sérelmek és kivánatok munkálatjában a „honi nyelv" pontjával foglalatoskodnak.*

a)

Pozsony, julius 25, 1835.

Utóbbi levelemben közlöttem a 20-ik júliusi kerületi vitatások azon részeit, mellyek a fejedelem személye, s kormány közti constitutionalis különböztetés mellett szóllottak; — hátra van, hogy közöljem azokat is, mik ellenkező értelemben a fő RR pártolására mondattak.

KAJDACSY: A fő RR által felállitott azon elvben, hogy a kormányt a fejedelemtől elválasztani nem lehet, teljességgel meg nem ütközik. A szólló követ maga is élt előadásiban a kormány nevezettel, s fog is élni vele, de mindég azt értette alatta, mit a fő RR értenek s a királyi Felséget is belé foglalta, s jövendőben is belé fogja foglalni. Vannak minékünk mind Verbőczyben, mind az újabb időkben is törvényeink, például az 1791 : 12.[1], mellyek országlásunk módját s rendszerét kiszabják, s ezek ellen a más véleményen lévők részéről említett franczia elvek nállunk soha lábra nem kaptak. Minálunk minden hatalom a fejedelem nevében s a fejedelem által gyakoroltatik, amint ezt az is bizonyitja, hogy a helytartótanácsi fő kormányszék Ő Felségének a törvénnyel meg nem egyezni vélt parancsolati esetében csupán repraesentatio hatalmával van felruházva, mellé tevén a törvény, hogy azt Ő Felsége méltó tekintetbe veendi.[2] — Ami a gyakorlatot illeti, a szónok tagadja, hogy 1825-ben kormány nevezettel éltek volna az ország rendei vitatásaikban, annál kevésbé izenetjeikben. 1830-ban kezdett az legelőször divatba jőni, s ha ekkorig tudta az ország sérelmeit a kormány szónak emlitése nélkül előterjeszteni, ezután is előterjeszthetjük anélkül, hogy a kormány nevezetét használnánk, s emiatt (a szólló követ hiedelme szerint) bizonnyára sem a képviseleti rendszer fel nem bomlik, sem a municipalis institutiók nem szenvednek. Hogy egy kevéssé tartózkodnunk kell a szóllásban, az igaz, és igaz az is, hogy nehéz a vitatás hevében ki nem mondanunk ami eszünkbe jő. A szólló követ is mond néha olyat, amit nem akart mondani, — de hiába! vigyázattal kell lennünk a vitatásoknál, s ha kinek kinek kötelességében áll figyelmezni, hogy előadásiban követtársát meg ne sértse, még inkább kötelessége a fejedelem eránt hasonló vigyázattal lenni. — Ő tehát a vitatott elvre válaszolni nem kiván, mert a fő RR értelmét törvényből meritettnek itéli.

PFANSMID amint elösmeri, hogy midőn valaki a kormány nevezettel él, szoros értelemben véve a fejedelmet nem érti, — ugy miután azon nevezetnek

[1] Vö. az 535. old. 13. jegyzetével.

[2] Az 1791 : 14. tc. határozza meg ilyen értelemben a helytartótanács hatáskörét, kiegészítve azzal, hogy a vármegyék és törvényhatóságok hatásköre — beleértve a törvénytelen intézkedések elleni tiltakozás jogát is — épségben marad.

alkalmaztatási valóságos értelme előttünk ösméretlen, miután maga Csongrád követe is elösmeré,[3] hogy Ő Felsége a kormányzás feje, tökéletesen világosnak itéli, hogy a kormány rendeletét a kormány fejétől egészen elválasztani nem lehet. És ha csakugyan nem értik a KK és RR a fejedelmet ezen nevezet alatt, miután meg nem elégesznek az Ulászló törvényében használt „hűtelen tanácsos" kifejezéssel[4] mondják meg, mit értenek? Egyik követ úr[5] a kormányszékek összességét nevezi kormánynak, vagy is a Consiliumot; de ez nem egyezik meg az Ulászló törvénye értelmével, mert a Consilium nem tanácsol. — Másik követ[6] a fő RR tagjait emlitette, holott a kormányszékeknél sok nemesek is vannak, kik a fő RRhez nem tartoznak. — Egy harmadik követ úr[7] ismét különböztetést tőn a majestási és administrationalis jusok között; de kérdés, valjon az, aki a majestási jusokat birja, nem viselheti e egyszersmind az administrationalisokat is? Illy különböző definitiója adatván a kérdéses kormány nevezetnek; magában következik, miképen a fő RRkel egyesülést e szó értelmére nézve mindaddig nem remélhetünk, mig különösen ki nem magyarázzuk, mit értünk a kormány név alatt? S a szónok Ulászló törvénye nyomán azt vélné feleletül adatni, hogy a hűtelen tanácsosokat értjük. Egyébiránt magános véleményét ami illeti, ő úgy hiszi, hogy midőn delegatusról beszélünk, azt a delegans-tól nem lehet egészen elválasztani.

Aczél kétséget nem szenvedhetőnek itéli, hogy sérelemről szólva, kormány név alatt a királyi Felség sérthetetlen személyét soha a KK és RRnek egy tagja sem értette; óhajtotta volna tehát, hogy a fő RR ezen thesis vitatásába szükségtelenül bé ne avatkozzanak, s miután csakugyan béavatkoztak, szükségesnek véli a feleletet; mindazáltal amiket absolutismusról, republicanismusról s más ilyesekről hallott emlegettetni, azokat nem ide valóknak itéli s Gömör követével[8] egyetértve, csupán azt válaszolná, hogy miután teljes lehetetlenség, hogy Ő Felsége a közigazgatás minden foglalatosságait maga teljesitse, mi a kormány név alatt magát Ő Felségét soha sem értettük.

Andrássy a kormány nevezetének taglalását a kérdésben lévő tárgyhoz tartozónak nem itélhetvén, ugy vélekedik, hogy a szabad szóllás általános elvei mellett kellett volna maradni, s ezen vitatásokra alkalmat nyujtani szükség nem vala. Azonban megtörtént, s ki kell eránta véleményeinket nyilatkoztatni. Olly szó forog vitatás alatt, melly tán még a grammaticusok által is különböző értelemben vétethetnék; annál kevésbé lehet tehát csudálkoznunk, hogy nállunk, ahol annak értelme még diplomatice kifejezve nincs, különböző értelemben vétetik. A szónok a kormány nevezetének értelmét aszerint veszi, minők a körülmények, mellyek közt azon szóval él. Ha például valaki azt mondja: nem akarok a Felség személyéről szóllani, de a kormány ezeket és ezeket törvénytelenül cselekedte; akkor bizonnyal nemcsak nem érti a fejedelmet, sőt ellenkezőt ért. De midőn azt mondom: „az adónak felemelése törvénytelen úton parancsoltaték", lehetetlen tagadnom, hogy magát a fejedelmet is kivántam érteni; különben azt kellene állitanom, hogy legérdekesb dolgainkról, a közigazgatásnak legfontosb lépéseiről Ő Felsége maga semmit sem tud, ámbár a legfelsőbb rendeletek tulajdon keze aláirásá-

[3] Vö. Klauzál korábbi felszólalásával, 592. kk.
[4] Vö. előbb, az 588. old. 5. jegyzetével.
[5] Hertelendy torontáli követ.
[6] Borcsiczky trencséni követ.
[7] Pázmándy komáromi követ.
[8] Vö. Gr. La Motte felszólalásával, 592. old.

val legyenek is megerősitve. És ezt bizonnyal senki sem fogja állitani. — A szónok tehát soha sem fog ahhoz járulni, hogy a kormány a fejedelemmel egészen egy, és a fő RR elvét sem fogja soha ily általánosan elfogadni ; de azt is állítja, hogy vannak esetek, midőn a kormányt említve, annak értelméből a fejedelem idaeáját kizárni nem lehet. Mert voltak törvénysértések, mellyek bizonnyal a fejedelmek tudtával történtek, s míg a legfelsőbb kormányon is csak emberek ülnek, az ilyen lépések egészen el sem mellőzhetők. A szónok ugyan meg van győződve, hogy ilyes esetekben magáról a fejedelemről is szabad szólni, és tartozó tisztelettel szabad megmondani, hogy a fejedelem törvény ellen cselekedett, mindazáltal a magyar nemzet csupán tiszteletét akarta királya eránt bizonyitani, midőn a fejedelmet magát nem emlité, s a kormány nevezettel élt anélkül, hogy abból a fejedelmet magát minden esetben kirekeszteni akarná. — Ezek után felelgetvén a más véleményen lévők ellenvetéseire, egyáltaljában nincs Torontál követével egy értelemben, mintha t. i. a fő RR a kérdéses elv által magoknak akarnának biztositó hidat a felelősség ellen épiteni. Mert habár ilyesmi szándékjokban volna is, (mit a szónok nem hiszen,) czéljokat ezen az uton el nem érhetnék, s minékünk — legyen bár a kormány egy vagy nem egy a fejedelemmel — mindenkor fennmarad hatalmunk, hogy a hűtelen tanácsosokat az 1825-ki példa szerint is büntetésre vonhassuk. Különben is ha végigfutunk emlékezetünkben a kormányszékeken, nem kevesb tagokat lelünk azokban a lovagi rendből, mint a mágnásiból. — Azt sem hiszi a szónok, hogy egyesíttetvén a kormány értelme a fejedelemmel, minden sérelem a királyi Felséget eskütöréssel vádolná. Ha mi egész tisztelettel s jobbágyi alázatossággal kimondjuk (s a szónok ugy hiszi bátran ki is mondhatjuk) : „Uram Királyom, megsértetted a törvényt, az 1791 : 12. czikkely ellen cselekedtél," ezért őt hitszegés vádjával nem illetjük, nem is illethetjük. Mert hiszen a királyok is csak emberek, s az emberi gyarlóságból ők sem képesek kivetkezni. Kivánja ugyan a szónok, hogy a tartozó tisztelet végett ne említsük sérelmeinknél a fejedelem személyét, úgy hiszi mindazáltal, hogy szükség esetében panaszunkat a törvény szabta határok között akárkiről szabadon kimondhatjuk, s midőn csak a tanácsosokról akarunk szóllani, azokat egész őszinteséggel újjal is kimutathatjuk. — Illy értelemben végig taglalgatván a többi előadásokat is, beszédjét azzal végzi : hogy feleletül adatni kivánja a fő RRknek, miképen a kormány nevezet némelly körülmények közt olly kifejezés, melly alatt magát a fejedelmet semmikép sem lehet érteni, ezen elvet mindazáltal közönségesen felállítani nem akarná.

PÉCHY FERENCZ tagadja, hogy a vitatások követ a fő RR gördítették volna elénkbe ; — ők csak feleltek a RR által felvetett különböztetésre, s felelvén reá, nem is válaszolhattak egyebet, mint amit világos törvényeink mondanak. — A szólló követ igen csiklandósnak itéli e tárgyat, s abba mélyen nem kivánna béereszkedni ; de ha valaki inconstitutionalisnak nevezi azt az állitást, hogy nincs különbség kormány és fejedelem között, a szólló követ viszont törvényekre támaszkodva azoknak értelmét tartja constitutio elleninek, kik azt tanítják, hogy más a kormány, s más a fejedelem, mert ő ugyan a fő RRkel tökéletesen egyetértve, koronás fejedelmünk kormányán kivül más idegen kormányt hazánkban nem ösmér. — A gyakorlatot illetőleg magokbul a bácsi és zalai követ[9] által idézett 1825-ki adatokból azt igyekszik kivonni, hogy a fő RR akkor sem tettek különböztetést ; a habár egyhelyűtt emlitettik

[9] Rudics és Deák Ferenc.

is, hogy a közbejött sérelmek a százados systemának tulajdoníthatók, könnyű lesz a fő RRnek azon felirásból felelni, mellyben magok a KK és RR is úgy szóllanak, hogy a financzialis systemáról a fejedelem személlye eránti tiszteletből nem kívánnak szóllani.[10] Valamint tehát ezen systema a Felség személyére referáltatott, úgy hasonlót kelletik az 1825-ki felirásban emlitett systemáról is tartanunk. — Igy az 1608 : 10-ik t. czikkelyben[11] sem talál elegendő alapot a követelt következtetésre, mert az 1723 : 101-ik, 1638 : 16. czikkelyekből[12] ellenkezőt lehetne bizonyitani. Ezeknél fogva tehát inkább kivánná a fő RRknek feleletül adatni, hogy a kormány a fejedelem között különbséget tenni mitőlünk is távol volt, (visszatetszés : *sőt igen !*), s hogy a kormány alatt csupán a tanácsosokat értettük ; különben a szólló követ újólag is kijelenti, miképen ő egyetért a fő RRkkel s más kormányt nem ösmér, mint a fejedelemét.

A fő RR értelmét védőleg csupán ennyi szó történvén, az előbbeni levelemben közlött s a többség által mindenkoron hangos helybehagyással kisért előterjesztések szavazat nélkül többség akaratjának nyilatkoztattak, s az izenet azok szerint szerkeztődni határoztatott.

Amint hogy Zarka a cortesia eránti V-ik, Palóczy pedig a szabad szóllás sérelmét tárgyazta kétrendbeli 3-ik izeneteket elkészitvén, azok *július 22-én* köziratra bocsájtás végett felolvastattak, *július 23-án* kerületileg megrostáltattak,

b)

julius 24-én tartatott országos ülésben pedig a KK és RR által országos tanácskozás alá vétetvén, egy két legitimatorius előadások után, puszta *maradjon* által helybehagyatva a fő RRhez átküldettek.[13] Ezen országos ülésnek részletei e következőkből állanak :

A felirások boritéki czimzetét tárgyazta izenet iránt a PERSONALIS észrevételein kivül[14] csupán *Szalopek* jelentette küldőinek legújabb utasitását, miszerént ők úgy vélekednek, hogy a boriték czimzet kérdése a már egyesülést nyert fölirások felküldését nem hátráltathatja, s azért kivánják, hogy azok az eddig szokásban volt czim alatt felküldettessenek. (Verőcze követei — mint annak idejében megirtam —, ekkorig különböző értelemben valának, Hegedüs az V-ik Ferdinándi czimzet mellett, Szalopek pedig annak elmellőzésére nyilatkozván.[15]) — Ezen izenet azonban hangos *maradjon*nal hagyatván helybe, átmentek a KK és RR a *szabad szóllás sérelmét tárgyazó* első rendbelire. (Wesselényi ügyében.)

A PERSONALIS azokra, miket a KK és RR a szó szabadságának gyakorlatáról előhoznak, nem kiván bébocsájtkozni, mert könnyen a kérdéses eset taglalgatásába ereszkedhetnék, amit, biró előtt lévén a dolog, minduntalan

[10] A sokat emlegetett 1825. okt. 22-i feliratban nem szerepel ilyen mondat.

[11] Vö. előbb, az 590. old. 11. jegyzetével.

[12] Az 1723 : 101. tc. a királyi tanács tevékenységéről szól ; az 1638 : 16. tc. a magyar kancellária hatáskörét kívánja az 1608. évi koronázás előtti 9. és 10. tc. szellemében biztosítani.

[13] A három izenet szövegét l.: *Iratok*. IV. köt. 370. kk.

[14] Az elnöklő személynök „eleibe terjesztvén a Karoknak mindazon okait, melyeket már több izben előadott, s megmutatván, hogy ezen dolog az ország függetlenségére semmi következéseket nem vonhat, ujabban is felszólitotta a Karokat és Rendeket, hogy a főrendek javallatát fogadják el". L.: *Jegyzőkönyv*. XI. köt. 180.

[15] Állásfoglalásukat l. előbb, 557. old.

gondosan került kerülni is fog ; ugy azokról sem akar szóllani, mik a kormány nevezet értelme felől mondatnak az izenetben, miután a KK és RR magok is elösmerik, *quod imperium et regimen sit apud Principem.* Egyedül az izenet utólsó §-sa eránt van észrevétele, mellyben a kormány által elrendelt idézés sérelemnek vétetik. — Nem tagadja ő, hogy a hűtelenségi büntetésnek csak a törvényszabta esetekben lehet helye, annak mindazáltal legelső elitélését, ha valjon lehet e hűtelenségi pert kezdeni? az 1715 : 7-ik czikkelynél fogva[16] egyenesen Ő Felsége jussai közé számítja s ezen jusnak gyakorlata ellen sérelemnek helyét nem ösmerheti. A nemes ember, ugymond, kétféleképen eshetik büntető per alá : 1. Criminalis actio által, 2. hűtelenségi, vagy felségsértési vád által. Amaz közönségesen a megyék közgyülésén szokott elrendeltetni, emennek elrendelése törvényeink által a királyi Felségnek adatott. És ámbár gyakran megtörténik, hogy az, aki megyei határozásnál fogva criminalis actio alá vettetett, később a perben feloldoztatik, az actiót határozó vármegye ellen azért még soha sérelem az országgyülés elébe fel nem adatott ; hasonló elvnek kell tehát állani a másik esetre is, annyival inkább, mivel ott, ahol birói ellátás forog kérdésben, törvényhozás útján sérelemkép béavatkozni ekkorig példátlan történet. Ezeknél fogva újólag is felszóllítja a RRket, hogy a felirástól elálljanak.

Erre a KK és RR hangos *maradjon*nal feleltek.

Vay pedig igy szóllott : Lelkem ösmérete nem vádol, s hiszem is, hogy követi állásomnak, mellybe küldőimnek megbecsülhetetlen bizodalma helyhezett, e hosszas idő sorú országgyülésen, mennyire tehetségem engedi, a hiúságot kerülve, a túlságot elmellőzve, a szolgaiságot megvetve, egyedül constitutionalis független állásunk szelleméhez képest ott is, hol utasitás nélkül szűkölködtem, hazám javára kötelességem szerint minden igyekezettel eleget tenni én is törekedtem. Igy a törvényes szóllás szabadsága két izben lett megsértéséből eredett nemzeti aggodalom orvoslása tárgyában is a te[kinte]tes RR lelkes többségét követtem. Annyival örvendetesebb tehát ezen pillanat reám nézve, midőn ebben, hol eddig egyedül ön meggyőződésem sugallása után indultam, megyém lelkes Rendei értelmemmel összehangzó utasitást adván, azt a Te[kinte]tes RR körében előadhatom, s a megkezdett ösvényen, mellyet magamnak kitűztem, a Te[kinte]tes RR többsége nyomán rendíthetlenül haladva, bölcs nézeteiket továbbá is oszthatom, ugyan is :

Szabolcs v[ármegy]ének Rendei elszomorodva értették, hogy midőn ezen országgyűlésének a haza boldogsága előmozdítása s alkotmányunk hijányainak a nemzet és király közt közegyezéssel történendő kipótlása tüzetett volna ki egyedül czélzatul : a végrehajtó hatalom legszentebb, és sértetlenül feltartott, s állandóan gyakorlott szabad tanácskozási jussainknak törvénytelen megszorítására, vagy épen teljes elenyésztetésére intézi hatalommal párosított törekedéseit. Amiben megyém Rendei alkotmányos létöket ösmervén főboldogságuknak, soha meg nem nyugodhatván, sem elintézésére a nemzet legfájdalmasb sérelme nélkül középutat vagy közbenjárást el nem fogadhatván, nyilvános és egyenes utasitásukat ezekben foglalják : „A szóllás törvényes szabadságán Báró Wesselényi Miklósnak hűtelenséget bosszuló perbe lett idéztetése által történt sérelem a kerületi izenet, s ahhoz csatolt felirási javallatban tökéletesen ki lévén merítve, ezt, mint különben is ellen-

[16] L. előbb az 513. old. 27. jegyzetét.

vetést nem szenvedőt, újabb okokkal erősíteni szükségtelennek tartják, s annak önértelmöket teljesen kifejezőnek egész kiterjedésében leendő pártolását, nekünk követjeiknek kötelességünkbe teszik." — Mellyeknek előadásával egyszersmind a jelen izenetre nézve küldőim nevében nézeteimet abban nyilatkoztatom, hogy: valamint a megvetni való absolutismus jármánál szenvedhetlenebbet nem képzelek, úgy a kárhozatos anarchiának sem tömjénezek akkor, midőn a törvényes szóllás szabadságának a Te[kinte]tes RR által felállított elvei mellett tántoríthatlanul maradva, azon legveszedelmesb principiumot, mellyet a M[eltóságos] fő RR utóbbi izenetjökben felhoznak, mintha t. i. hazánkban a kormány koronás fejedelmünkkel (kinek szentséges személye sérthetetlen) egy lenne, mondom ezen anti-constitutionalis elvet el nem ösmerem; a nélkül hogy idegen országoktól legyen szükség alkotmányt kölcsönöznünk, elég legyen tehát azt ezennel kerekdeden tagadnom. Áll nyolcz századokon felül constitutiónk a Te[kinte]tes RR által felhozott elvek mellett tisztán, — s állani fog ezután is úgy hiszem, mindazon mardosó kígyóknak daczára, kiket édes hazánk kebelében méltatlanul ápolt és ápol.[17]

PINKE Esztergom városa követe a fő RR értelmét pártolá.

SZALOPEK e tárgyra nézve is most kapott utasitását szórul szóra kijelenti, melly abból áll: hogy B. Wesselényi Miklósnak s Balogh Jánosnak a hűtelenségi per alól leendő felmentésök végett a két tábla megegyezésével elhatározandó feliráshoz Verőcze követjei is ragaszkodjanak, s azt pártolják. — Ami egyébiránt az izenetnek azon részet illeti, valjon a kormány egy e a fejedelemmel: ezen publico-politicus kérdést eldönti 800 éves alkotmányunk, s az 1632 : 16., 1741 : 11. és 1790 : 12-ik, 14. és 17-ik czikkelyek,[18] mellyek kétségtelenül bizonyitják, hogy a kormányt a fejedelemtől elválasztani nem lehet. — És ez a szólló követ véleménye is.

PÉCHY FERENCZ magát Verőcze követével egy értelemben lenni vallotta; — mire ezen izenet is hangos *maradjon*nal helybehagyatván, felolvastaték a hasonló tárgyú 3-ik izenet (Balogh ügyében), mellyet, mint az előbbenivel hasonló elveken épülőt, a PERSONALIS sem kivánt a világos többség ellenére ostromolni.

VAY azonban engedelmet kért, hogy küldőinek utasitását e tárgyban is felolvashassa, nehogy egyes kifejezéseit a gáncskeresők balra érthessék. Utasitása igy szóll: „Alkotmányunkat alapjában megrázó sérelemnek látják Szabolcs v[ármegye] Rendei Balogh János Bars v[árme]gyei követnek hasonló perbe lett idéztetését, éspedig olly tárgyban tett előadásáért, mellyet a KK és

[17] Vay beszédének Kossuth által közölt szövege csaknem szószerint egyezik a *Jegyzőkönyv* szövegével. (XI. köt. 190. kk.)

[18] Az első tc.-t a szónok hibásan idézi. Így közli a *Jegyzőkönyv* is, XI. köt. 192. — 1632-ben nem volt országgyűlés, a szóbajöhető egyéb tc.-kek közül az utalás valószínűleg az 1638 : 16. tc.-re vonatkozik, amely szerint a kancellár tartozik intézkedéseit döntés végett a király elé terjeszteni. — Az 1741 : 11. tc.-ben az uralkodó azt ígéri meg, hogy az ország dolgait mind az országban, mind azon kívül magyarokkal fogja intéztetni, a főhatalmából folyó hatáskörében is magyar tanácsosainak segítségével és tanácsával fog élni, a közigazgatási és állami ügyeket pedig a helytartótanáccsal fogja intéztetni. — Az 1791 : 12. tc.-ben a király elismeri, hogy a törvények alkotása, eltörlése és magyarázása a királyt és az országgyűlést együttesen illeti meg s ígéretet tesz, hogy nem fog pátensekkel kormányozni és a törvényszékek munkájába nem fog beavatkozni. — Az 1791 : 17. tc. az 1741 : 11. tc.-ben foglaltakat erősíti meg újból. A *Jegyzőkönyv* idézett helyén az 1791 : 14. tc. is meg van említve, ez a Helytartótanács összetételéről, hatásköréről és függetlenségéről intézkedik.

RR táblájának nagy többsége pártolt, s olly előadásért, mellyben törvénysértést, vagy szabadsági visszaélést épen nem találván fel, hiszik, hogy ott, hol egy törvényhatóság képviselőjét törvényhozó helyzetében tett előterjesztéséért, (mellyért felelettel csak a nagy Isten és küldői itélőszéke előtt tartozik,) a végrehajtó hatalom a legkeményebb büntetéssel fenyegetheti, elenyészett ott a képviselői rendszer, és a tanácskozások a kormány önkéjes akaratjának teljesítő eszközévé változtak. Azért is szabad álladalmunkat ennyire veszedelmeztető tanácskozásban részt venni, és követjeiket a fenyegető veszedelemnek kitenni nem kivánván, kötelességünkbe teszik, hogy a Bars v[árme]gyei követ ellen inditott helytelen kereset elenyésztetése eránti hathatós felirást azon kijelentés mellett eszközöljük, hogy miután szabad szóllás nélkül a köztanácskozás egyátaljában nem folytattathatnék, mindaddig, mig e tárgyban kedvező válasz nem érkezend, és a nemzetnek ezen fájdalmas sérelme nem orvosoltatik, a RR táblája minden más országos tárgyak tanácskozásba vételét felfüggeszteni kivánja."

Ezután mind a 3 izenet a fő RRhez küldöttséggel átküldeték,[19] ott pedig felolvastaték s hogy a fő RRnek elegendő idejök legyen a megfontolásra, köziratra bocsájtatott.

Július 25-én országos ülés a RRnél.

Ruttkay bocsánatot kér, hogy utasitása következésében a napirendet rövid időre megszakítani kényszerittetik utasitásának előadásával, melly abból áll: hogy Thurócz v[árme]gye Rendei tapasztalván az országos Rendszeres Munkálatok megvizsgálásábani lassú haladást, látva azt is, hogy az elintézés alatt lévő egyetlen egy Munkálat feletti vitatásokban is olly elvek fejlettek ki, mellyek azon megye véleménye szerint alkotványunkat veszélyeztetik, holott ennek megerősítése lett volna e jelen országgyülésének legfőbb feladása, végre pedig az is értésökre esvén, hogy a historia és törvények által rég eldöntött kérdéseknek inditvány képeni közbevetésével a dolgok folyamatja újabban hátráltatik, kivánják, hogy ezen diaeta az adónak az országos összeiráshoz illesztett elhatározása után[20] prorogáltassék, s ezáltal mód nyujtassék a törvényhatóságoknak, hogy követjeiknek a jövő országgyülésére illő utasitással ellátása végett költsönösen értekezhessenek, s véleményeiket egymással közölhessék. — Ezen inditvány velejét, t. i. a prorogatiot, utasitásaik szerint Zmeskáll, Várady, Pogány, Friebeisz és Gr. La Motte pártolák. — S ezzel át mentek a KK és RR a napirendre, ugy mint a sérelmek és kivánatok hátra levő részének taglalására.[21]

c)

A M[éltósá]gos fő RRhez már nehány napok előtt átküldetvén a sérelmek és kivánatok első osztálya, — ők *július 22, 23 és 24-ik napjain* az első részszel, t. i. a mult országgyüléséről elmaradott, s mivel királyi választ nem nyertek, újabban felterjesztendő sérelmekkel foglalatoskodtak; mit is béré-

[19] A július 24-i országos ülés naplóját a küldöttség névsorával l.: *Jegyzőkönyv.* XI. köt. 189. kk.

[20] Ti. hogy az adót az 1828. évi országos összeírás eredményeinek figyelembevételével újólag osszák fel a megyék között.

[21] A júl. 25-i 334. országos ülés naplóját l.: *Jegyzőkönyv.* XI. köt. 194. kk.

kesztvén, az eránt fenn forgó kevés észrevételeiket ma, *július 25-én* a RRkel közlötték,[22] magok pedig a felvett munkában haladván, a *magyar nyelvről* szólló 2-ik pontot vizsgálgaták, s azt nagyrészben elfogadták, de a kénszerítő pontokat, töbnyire engedő (permissivus) alakba öltöztetni javallanak.

(Bővebben jövő levelemben.[23])

267.

1835 julius. 27, 28, 29.

Foglalat: a) *A fő RR a fölirási czimzet eránt 5-ör, a szóllás szabadságát tárgyazta kettős sérelemre nézve pedig 3-or előbbi véleményöknél maradnak.* — b) *Balogh János Bars vármegye Rendei által követségében ujólag megerősittetik.* — c) *A sérelmek mind a két táblánál folytattatnak.*

a)

Pozsony, julius 29-én, 1835.

Országos ülés a főrendeknél július 27-én.

A fölirások czimzete iránti 5-ik s a szóllásszabadsági kettős fölirást tárgyazta 3-ik izenetek a fő RR által július 27-én vétettek tanácskozás alá. Illy renddel:

1-ör a *fölirási czimzet* tárgya (ötöd ízben).

Gr. PÁLLFY tárnokmester: Csudálkozik, miként csudálkozhatnak a KK és RR a felett, hogy a fő RR a szokásra hivatkoztanak[1], holott tagadniok lehetetlen a szokást birni e tárgyban főleg eldöntő erővel. Ők magok is az 1830-ki gyakorlatba helyeztetik véleményök legerősb támaszát, mire azonban már többízben megmutattaték, mikép arra hivatkozni nem lehet, mert uralkodó királyunk akkoron még dicső emlékezetű attya életében császár nem vala, s mint csak magyar királynak V-ik Ferdinánd nevezettel kellett szóllittatnia; most azonban átvévén az örökségbe reá szállott császári méltóságot is, csak dicső őseinek több századokon át szakadatlan gyakorlatát követi, midőn az európai diplomatia szabályai szerint azon névvel él, mellyet a császárság, mint főbb méltóság hoz magával; s az országgyülése is nem valamelly szokatlan újitást, nem helytelen változtatást tőn, hanem csak a bévett rendes ösvényen járt, midőn eddigi fölirásaiban Ő Felségét ugyancsak ezen névvel tisztelé. — Mondják ugyan a KK és RR, hogy ezen kevés számú történetek, nem birván a gyakorlat erejére nézve Verbőczy Előszavának 10-ik czimjében[2] kijelelt tulajdonságokkal, kötelező például nem szolgálhatnak. De ha lenne is ezen állitásnak némi ereje, az kétségkivül az 1830-ki gyakorlat ellen még inkább állana, mert akkor csak két fölirás küldetett Ő Felségéhez V-ik

[22] A főrendek észrevételeit tartalmazó válaszizenetet l.: *Iratok.* IV. köt. 375. kk.

[23] Kossuth ennek a tárgynak a részletesebb ismertetésére többé nem tért vissza. A főrendek észrevételeit tartalmazó válaszizenetet l.: *Iratok.* V. köt. 1. kk.

[1] A rendek izenete szerint korábbi érveik után „váratlan volt előttök a Mélt. Főrendek izenetében azon ismét felhozott állitás, mintha a KK és RR kivánata a fennálló szokásnak önkényes változtatását tárgyazná". L.: *Iratok.* IV. köt. 370.

[2] Vö. előbb, az 507. old. 12. jegyzetével.

Ferdinánd név alatt, most pedig már több 1-ő Ferdinánd czimzettel, s a szónok legalább törvényszabálynak lenni tanulta, hogy a szokás ellenkező gyakorlat által eltörültetik. — Nem is gondol a RR azon állitásának erőt tulajdonithatni, hogy az eddigi czimzések hirök s tudtok nélkül történtenek, mert ami jelenlétökben, nyilvános elegyülésben történik, az törvényes értelemben szólva tudtok nélkül nem történhetik. És ámbár privative a szónok sem tekinté meg a czimzetet, mert annak szőrszálhasogató vizsgálgatását szükségesnek soha sem itélte, azt az elvet mindazáltal örökké tagadni fogja : hogy ami elegy ülésben a nyilvánosság szokott rendje szerint közbejő, az a KK és RR tudta nélkül történtnek mondathatnék. — Ezen okoknak ellenére azon állitás sem mozdithatja el a szónokot véleményétől, hogy a KK és RR kötve lévén küldőik utasitásai által, azoktól, s a nemzet jussai felől azokkal párosulva táplált meggyőződésöktül el nem állhatnak, s hogy a fő RR, kiknek kezeik nem kötvék, csak azért is könnyebben áldozhatnak, mivel ők a RR által fontosnak vélt dolgot csekélységnek tekintik. — Igen is sokkal csekélyebnek tekintik a fő RR Ő Felsége nevének sorszámát, mintsem hogy általa országunk törvénynyel biztosított függetlenségét veszélyeztetni gondolhatnák ; de nem tekinthetik csekélységnek az ösvényt, mellyet a RR követnek, midőn azt, ami csak a fejedelemmeli kölcsönös értekezés útján elérhető, via facti kivánják gyakorlatba venni. És bár utasitások nem kötik is a fő RR kezeit, de kötve kell magokat érezniek azon kötelesség által, hogy mindenkoron azt tegyék, mit lélekösméretes meggyőződésök parancsol. A meggyőződés pedig talán még az utasitásoknál is változhatlanabb, mert a tapasztalás legalább ezeket szerfelett ingékonyaknak s gyakran változóknak mutatja. — És miután meglenne a szónok győződve, hogy a KK és RR (csak akarjanak) bölcsességök szerint nem egy, de több menekvő utat találhatnak, mellyen megbízóik aggodalmának is megfelelelhetnek, s mihez meggyőződésük épsége mellett a fő RR is hozzájárulhatnak : azon törvényes szabályt, mellyre az országgyülési pertractatiók alapulnak, fel nem áldozhatja, s azért szilárd elhatározással kinyilatkoztattatni kivánja, hogy a fő RR táblája a RR kivánságára illy formában soha reá nem áll.

Báró Ötvös főpohárnok teljes érdemök szerint méltatja ugyan az előtte szóllott Tárnokmester okait, — de miután e tárgy szóbeli izenetek által 7 izben, irott közlésekkel pedig már 5 izben, s úgy a két táblánál összesen már 24 izben forgott tanakodás alatt ; már mégis idejét látná valamiről gondolkozni, hogy az ország gyülésének 31 hónapos együttléte után hivatatásunk fontosabb részének egy részben legalább az úrbér fölterjesztésével megfelelhessünk. Ugy hiszi tehát, nem annyira *de iure*, mint *de consilio* kellene tanakodni. — Illy szempontból indulva emlékezteti a fő RRket, hogy midőn 1790-ben Sándor Leopold főherczeg nádornak választatnék, az országos Rendeknek az iránti óhajtása nem fölirás utján, hanem a Personalis által adatott a király tudtára, ki egyszersmind az előre megállapított esküformát is bémutatá.[3] — Igy csak-

[3] A valóságban II. Lipót negyedik fiának, a 18 éves Sándor Lipótnak a nádorrá választása nem a rendek kezdeményezéséből történt, hanem az udvartól indult ki és az aulikusok kitartó agitációjának volt köszönhető. A nádori eskü kérdése sokáig akadályul szolgált : a király ragaszkodott a régi esküszöveghez, a rendek új, az alkotmányt jobban biztosító szöveget kivántak, végül azonban kisebb változtatással maradt a régi szöveg. A perszonális, Ürményi József valóban fontos szerepet játszott a rendek meggyőzésében. (A kérdés részletes feldolgozását l.: Mályusz E., *Sándor Lipót főherceg nádor iratai* c. munkájában, Bp. 1926, 38. kk.)

ugyan 1790-ben a koronázás el nem mulaszthatása felől kezességet óhajtván az ország Rendei, dicső emlékű II-ik Leopold a koronázási lakoma felett szóval adá azon biztositást az ország Rendeinek, miképen nem ellenzi, hogy törvény alkottassék, mi szerint az uj uralkodó koronázása 6 hónapokon tul soha se halasztathassék.[4] — Ezeket példa gyanánt hozta fel a szónok, bizonságul hogy talán jelenleg is lehetne módot találni, miszerint az akadályt tévő kérdés elmellőzésével az urbariom legalább — mert ő a többi fölirásokkal nem sokal gondol — Ő Fölségéhez feljuthatna.

Az Országbirája nagyon óhajtaná hogy bár soha ne jött volna e kérdés inditványba, s ha jött, ennyire legalább ne ment légyen, dolgainkat ennyire ne hátráltatná ; azonban az engedést e tábla részéről a legfontosb okok ellenzék és ellenzik. Már fel voltak a KK és RR szóllítva, hogy módot találjanak, miszerint e hinárból kivergődhessünk, övék az inditványi jog, *ii nobis haec otia fecerunt*, ha hajlandók valami középútra (bár hajlandók lennének!!), bölcsességök szerint fognak a dologban módot találni. De e tábla hasztalanul tenne javaslatot ; ő tehát a Tárnok előadásában foglalt okoknál fogva előbbi véleményéhez ragaszkodik.

Erre *minnyájan ! !* fölkiáltás következett s a Nádor végzésnek jelenté, hogy a fő RR előbbi végzésüknél maradnak. Az itélőmesternek utasitásul azt adván a végzéshez, miképen csak rövid izenetben szükség válaszolni, hogy a fő RR a KK és RR újabb okai által sem mozdittatnak, de a közjó előmozditására hajlandó indulatjoknál fogva újabban felszóllitják a RRket, nyujtsanak módot az egyesülésre, s a fő RR mindenhez, mi az országgyülési renddel megegyeztethető, teljes készséggel fognak hozzájárulni.[5]

II-or felolvastatott a *szóllás szabadságán* ejtett első rendbeli sérelmet (B. Wesselényi ügyét) tárgyazta 3-ik izenet.[6]

Gr. Majláth Antal zemplényi főispán feltagolván az izenet tartalmát, pontonként czáfolgatásba ereszkedik : Ami a RRknek azon állitását illeti : hogy a gyülésbeni beszéd közben történő kicsapongások büntetésében a sokszor idézett törvények által kiszabott határokat áthágni nem lehet, erre nézve hivatkozik már más izben is tett azon észrevételre, hogy a felhívott törvények disciplinarisok, s a disciplina eránti kihágások miatt azok szerint kell a fenyitéknek követeltetni ; de ha más vétség jő közbe, a büntetésnek is másnak kell lenni, különben vagy azt kellene állitanunk, hogy gyűlésekben criminalis vétket elkövetni lehetetlen, vagy hogy ami máshelyütt bűn, gyülésben nem az. Az sem mozdíthatja a szólló főispányt ellenkező véleményre, hogy a KK és RR a magános keresetet a disciplinaris fenyiték mellett is felmaradónak elösmerik, ettől azonban a büntetési közkeresetet megkülönböztetik. Lehet példának okáért közgyűlésben emberölést elkövetni, s ki állítaná, hogy ennek a széksértésen kívül más büntetése ne legyen ? Azonban minthogy a gyilkosság nem szóbeli vétek, hanem cselekvési bűn, e példával élni nem akar, hanem az istenkáromlást hozza fel egészen alkalmazható példának s kérdi, nem esnék e criminalis per alá, aki gyűlésbeni beszédjében ezen vétekre vetemednék ? — Átmegy ezután az izenet azon nevezetes részére, melly a fejedelem személye s a kormány közti különböztetésről szóll. És erre nézve, miután a RR nemcsak

[4] Ennek megfelelően az 1791 : 3. tc. kimondta, hogy a koronázást trónváltozáskor az elhunyt király halála napjától számított hat hónap alatt meg kell tartani.

[5] Az ilyen értelemben szerkesztett rövid válaszizenetet l.: *Iratok*. IV. köt. 379.

[6] L.: *Iratok*. IV. köt. 371. kk.

törvényeinknek, de a monarchia tiszta képzetének értelmében is önként elösmerik, hogy a főhatalom és országlás (imperium et regimen) a fejedelemnél legyen, nem szükség, ugymond, e tárgyról többet szólnia. Annak mindazáltal meg említését el nem mellőzheti, hogy a KK és RR a király tanácsosairól szólló törvényekből s a mult országgyülések adatjaiból kelletinél messzebb vonják a következtetéseket. A törvények ugyanis csak annyit mondanak, hogy a fejedelem a magyar dolgokban magyarok tanácsával éljen; ebből azonban a kormány s fejedelem közti különböztetés koránt sem következik. Az idézett országgyülési adatok pedig világosan a fő RR értelme mellett harczolnak. Nevezetesen az 1812-ki május 17-éről költ felirás bérekesztése ezen szavakban: „*Quodsi autem Majestas V[est]ra S[acratissi]ma voluntati suae pro inalterabili declaratae ultro inhaeserit, tunc — quia vis imperii penes eandem esset — nos quidem reluctari non possumus*, nyilván bizonyítja hogy a sérelem maga Ő Felsége ellen tétetett, s hogy a felirás elején emlitett ministerialis systema a Felség személyétől el nem választaték.[7] Igy 1825-ben azon felül, hogy ott a sérelem nem általában a kormány, hanem egyes személyek ellen tétetett, Ő Felsége 9-ber 9-ikéről költ kegy[elmes] leirásában nyilván kijelentette, hogy *Consiliarios suos pro adjunctorum exigentia audire, non tamen aliud, quam quod recta conscientia dictat, decernere consvevit*,[8] melly szavak kétségtelenül bizonyitják, miképen a legfensőbb kormányzást a Felség személyétől elválasztani nem lehet. — Ezen állitásának bővebb támogatására idéz még egy bizonyos adatot 1790-ből is, hozzátévén, hogy ha valamelly országgyülése, bizonnyal az 1790-ki volt az, melly a nemzet alkotványos jussai felőli gondoskodásról méltán magasztaltatik, és mégis elösmeré, hogy a kormány a királyi Felség kezeinél van. Mivel azonban a KK és RR magok sem tagadják, *quod imperium et regimen apud solum Coronatum Principem* légyen,[9] ezen egész kérdés további vitatásával felhagyni kivánna. — Végre még azon thesisre nézve, hogy menynyiben légyen a Kir. Fiscusnak Ő Felsége parancsolatjából hatalma büntető pert kezdeni, a RRknek adandó válaszul tulajdon azt hozza fel, mint a Statusok táblájánál a Personalis mondott volt. T. i. hogy a megyéknek jussok van a criminalis actiót határozni s megtörténik, hogy a vádlott fél a perben később ártatlannak nyilatkoztatik; azért még sem jutott senkinek eszébe az actio elrendelése miatt a vármegye ellen sérelmet felhozni.[10] Igy a hűtelenségi per elrendelésének hatalmát törvényeink Ő felségére ruházták, és szintúgy megtörténhetik, hogy az itélő biró a vádlottat felhozandja, de azért a per elrendelése sérelemnek tárgya soha, leginkább pedig a biró itélete előtt szintén nem lehet. — Ezeknél fogva újabban felszóllittatni vélné a RRket, hogy miután itt a szóllás szabadságának korlátozása felől legkisebb aggodalom sem támadhat, a felirástól elálljanak.

Országbirája: Ezen izenetben, hol a RR a legfőbb hatalmat s országlást a fejedelemnél lenni magok is elösmerik, két kérdés ötlik elömbe: 1. Valjon a mi törvényeink szerint lehet e a kormányt, a kormányzó fejedelemtől

[7] L. az országgyűlés *Irásai*ban, 515.
[8] L. az országgyűlés *Irásai*ban, 88.
[9] A rendek izenete szerint „már magából a monarchia tiszta képzetéből is világos, és nincs, de nem is lehet monarchia, mellyben a főhatalom és országlás nem a fejedelmet illeti, ez azonban alkotmányos országban nem zárja ki azon állitás valóságát, hogy ami köz tanácskozásokban a kormány intézkedéseiről mondatik, az nem a fejedelem személyének szentségét érdekli". L.: *Iratok*. IV. köt. 372.
[10] A személynök hasonló érvelését l. előbb, 601. old.

külön választva tekintetni, 2. valjon ezen elválasztás és különböztetés nélkül száműzöttnek kell e lenni a szóllás szabadságának hazánkból? — Ami az elsőt illeti, soha se gondoltam volna oda juthatni, hogy olly axioma felől, melly mindenkoron hazánk alkotványa sark alapjának tartaték, magán az országgyülésén kétségeskedések támadhassanak! Hogy az országlás a királyi Felség kezeiben lakozik, azt eddig soha senki nem tagadá, s akik idegen nemzetek idegen institutióinak tanulmányait fonák igyekezettel reánk kivánják illeszteni, azon hibában vannak, hogy a kormányzást annak eszközeivel összezavarják. Én úgy vélekedem, hogy valamint a polgári társaság kormányzása a közigazgatási hatalom jussai s kötelességei közé tartozik, úgy ezen hatalom gyakorlatba csupán a törvények értelmében vétethetik. S hogy sokkal szélesebb a közigazgatás terjedelme, mintsem hogy a fejedelem által saját személyében egyedül elláttathatnék, s hogy segédeszközökre legyen szüksége, ezt minnyájan elösmerjük, de minálunk legalább aként van a dolog, hogy a kérdéseket végkép eldönteni, az igazgatás lépéseit kitűzni, a teendőket teljesedésbe vétetni, s a diaetalis ügyekben resolutiót adni, szóval az egész kormányzást vinni, intézni, vezérleni, egyedül a fejedelemnek van jussa. Alkotványunknál, törvényhozásunk historiájánál s az idézett törvényeknél fogva úgy tartom tehát, hogy a RR által felhozott különböztetés, melly más országokban is a végre látszatik fordittatni, hogy miket a Felség szentséges személyének sértésére szabott büntetés félelme miatt a zabolátlan merészség sem merne kimondani, a kormány név palástja alatt büntetlenül, s így annál vakmerőbben kimondhassák, ezen különböztetés mondom, törvényeink előtt idegen, alkotmányunkra nem alkalmazható. — A 2-ik kérdésre, t. i. száműzve lesz e e különböztetés nélkül a szó szabadsága hazánkból? nincs egyébre szükség, mint arra, hogy az András ideje ótai törvényekre s az országgyülési irományokra hivatkozzam. Aki ezen emlékiratokat csillapult elmével, s részrehajlástól ment indulattal megvizsgálgatja, temérdek adatokra találand, mellyek szerint gondos őseink a hivatal hatalmával visszaélő tisztviselők, a hazára kárt s veszélyt forraló tanácsosok, a szegényt s erőtlent zabolátlan kéjjel sanyargató hatalmasak, a népet nyomó s pusztító katonaság, sőtt magoknak a királyoknak törvényellenes tetteik ellen is tömérdekszer, és gyakran igen keserűn panaszkodtanak és sérelmeket tettenek; és meg fogja látni, hogy ezen szabad, de őszinte panaszok következésében születtek legidvességesebb törvényeink anélkül, hogy a kormány s fejedelem között különböztetés történt volna, sőt a nemzet characterének saját vonásai közé századokon át főleg az számíttatott, hogy a magyar az igaz szót nyiltan és szabadon mindég kimondotta, igazságos panaszait semmi tekintet miatt el nem hallgatta, de az igazságnak férfias szavát a koronás fő eránti hódolattal mindég tudta párosítani. Egyébiránt az idézett törvényekből vont következtetésekre nézve adni készült feleletemet a zemplényi főispán megelőzte; hogy a végrehajtó hatalomnak törvényszabta korlátjai legyenek, azt már előbbi izenetünkben megmondottuk — végre a perkezdés jogára nézve a büntető (criminalis) perektől vont hasonlítás annyira fontos, hogy nekem egyéb mondani valóm nincs, mint annak kijelentése, miképen én ezen fő tábla előbbi véleményéhez ragaszkodom.

Gr. PÁLFFY tárnokmester maga is ugy vélekedik, hogy a kormány nevezet értelme felől nem szükség több vitatásba ereszkedni, mert a thesisre nézve, t. i. hogy a főhatalom és országlás a fejedelemnél légyen, a RR e táblával egyetértenek, az elv specificus alkalmazása pedig e pillanatban épen nem szükséges. Ő legalább úgy van meggyőződve, hogy aki sérelmet szenved

s törvénysértést tapasztal, azt, legyen bár egyes ember vagy köztestület, Ő Felségének megmondhatja, meg kell mondania, ezt tenni szabad, sőt kötelesség, de azon tisztelettel, mellyel koronás fejedelmünk eránt tartozunk. Az emberi élet rendeltetésében fekszik, hogy kinek kinek saját véleménye van, s az a másokéval gyakran ellenkezik ; azt nyiltan kifejezni az önérzés ösztönöz, de véleményünk kifejezésénél senkit nem sérteni, magános polgártársunk eránt is mellőzhetlen kötelesség, s kettős e kötelesség a fejedelem eránt, mellyet érezni a hű magyar nemzet soha meg nem szűnhetik. Hogy a királyi Felség azt, kiről adatokkal birni gondol, hogy a fejedelmi méltóságot megsértette, a sz[ent] Korona ügyvédje által perbe idéztetheti, ez a törvényekből igen világos. Hogy a köztanácskozásokban lehet olyast mondani, ami valósággal sérti a királyi méltóságot, s hogy ilyes sértés a magános sértésnél nagyobb tekintetet érdemel, ezt sem fogja senki tagadni. A dolog elítélése biróra tartozik. S a szónok valamint ha csak távolról is olly véleményt táplálna, hogy ezt vagy amazt a vádlevél súlyában le kell marasztani, magát törvényes állása határain túllépni vallaná, úgy ha végitéletet mondani hatalmában nincs, arra sem érezheti magát felhatalmazottnak, hogy a keresetlevelet leszállító itéletet mondjon. Azért is a királyi Fiscusnak szoros kötelességei közé számitván, hogy midőn a királyi méltóságot sértve lenni gondolja, a törvény utját kövesse, a keresetlevelet pedig itéletnek nem, sérelemnek pedig még kevésbé tekinthetvén, újólag tudtokra adatni kivánja a RRnek, hogy a fő RR a fölterjesztéshez ily alakban járulni soha sem fognak.

B. Ötvös főpohárnok némelly már az előtte szóllók által felhozott okoskodások ismételésén kivül bizonyosakká teszi a fő RRket, hogy a törvényeknek egész légióit képes lenne előidézni bizonyitványul, miképen Ő Felségét a kormányzástól elválasztani nem lehet, s hogy tisztviselők által gyakorolja ugyan a közigazgatást, de legfensőbb határozatának fenntartásával. Idézi e végre az 1638 : 16., 1657 : 38., 1659 : 40., 1741 : 13. és különösen az 1569 : 38. czikkelyeket.[11] — Ami pedig az 1825-ki országgyülése irományaira tett hivatkozást illeti, ő ugyan óhajtotta volna, hogy azon történetek, mellyek iránt atyai szivének fájdalmát Ő Felsége is kijelentette,[12] örök feledékenységbe meritessenek, s reájok hivatkozás soha se történjék ; de miután történt, ő is a zemplényi főispány feleletéhez ragaszkodik s emlékezteti a fő RRket, hogy még egy másik pontja is van az említett királyi válasznak, mellyben Ő Felsége nyilván kijelenté, miképen *eos, qui difficili provincia, nonnisi in sequelam positivi altissimi jussus assumpta, funcli sunt, pro Justitia Thronique Regii dignitate semper tuituram*, s csak annyiban teljesíti a RR könyörgéseit, *ut ii, qui ardore abrepti, justos limites excesserunt, in sinum gratiae suae Regiae recipiantur*,[13] mellyekből igen világos, hogy Ő Felsége a kormányzásnak egyedüli kútfeje. — Végre még azon állitásra, hogy a kérdéses esetek a hütelenségről szólló 1723-ki 9-ik czikkelyben[14] nem foglaltatnak, válaszul adja, hogy

[11] Az 1638 : 16. tc. szerint a kancellár tartozik intézkedéseit döntés végett a király elé terjeszteni ; 1657-ben nem volt országgyűlés ; az 1659 : 40. tc. egészen más tárgyról szól, az 1741 : 13. tc. szerint a király gondoskodik arról, hogy a kancellária rendeleteinek végrehajtását más hatóságok ne akadályozzák, üresedés esetén pedig magyar birtokosokat nevez ki a kancelláriához ; az 1569 : 38. tc.-ben a király ígéretet tesz, hogy magyar ügyekben csak magyar tanácsosok meghallgatása után dönt.

[12] Vö. előbb, az 595. old. 28. jegyzetével.

[13] L. az országgyűlés *Irásai*ban, 88.

[14] Vö. az 572. old. 11. jegyzetével.

combinálván ezt az 1715 : 7-ik cz[ikkely] 1-ő §-val[15] s következő 1723 : 12-ik czikkellyel,[16] a hajdan hűtelenség vagy felségsértés súlya alá tartozó esetek közül egyetlen egyet sem tud, melly azon újabb törvény szerint is az alá nem tartoznék.

Midőn a szólló Főpohárnok beszédjét a fő RR előbbi véleményéhez ragaszkodólag adott szavazatjának kijelentésével bérekesztené, a fő RR közértelmű megegyezésöket felkiáltással nyilatkoztaták. — Mire

A Főherczeg Nádor a végzést imigy jelentette ki : Köz a fő RR értelme, hogy a feladott esetet sérelemnek nem tekinthetvén, a felterjesztésre ily alakban reá nem állanak. A RR izenetében foglalt előadásokra nézve pedig oda megy a fő RR értelme, hogy miután a dolog érdemére, magára t. i. a thesisre nézve a két tábla véleménye között különbség nem lenne, a részletes alkalmaztatás pedig most idején nem volna, s dolgainkat elő sem is mozdítaná, nem szükség azoknak czáfolásába bocsájtkozni.

III. A *szóllás szabadságán ejtett 2-ik sérelem* (Balogh ügye) iránt az elvek egyformaságánál fogva a fő RR minden vitatás nélkül szintén előbbi véleményöknél maradtak.

Ezek szerint az izenetek elkészíttetvén, július 28-án megrostáltattak s a KK és RRhez átküldettek. Mellyek közül a szóllás szabadságát tárgyazó első rendű válasz azonban a zemplényi főispán előadásában foglalt gyámokokra is kiereszkedik, s így a mellőztetni vélt kérdések egészen csakugyan nem mellőztettek.[17]

b)

A mostan szőnyegen forgó országgyűlési tárgyakkali szoros kapcsolat miatt leveleim körébe múlhatlanul tartozónak ítélem, a Balogh ügyét tárgyazta Bars vármegyei közgyűlésről a megye nyilvános jegyzőkönyvén alapított hiteles tudósitást adni. Melly ebből áll :

„Miután a Balogh 22-ik júniusi beszédje következésében Bars v[árme]gye k[irályi] rescriptum küldetett, arra azonban a megye Rendei június 27-éről felirást küldöttek s általa követjöket, Balogh Jánost a hűtelenségi kereset alól felmentetni kérték volt :[18] július 7-éről ujabb k[irályi] válasz által adatott tudtokra Bars megye Rendeinek, miképen Ő Felsége nagy megháborodással értette, hogy Balogh Jánosnak szabadossága ujabb vakmerőséggel tetéztetett az által, hogy beszédjét más alakban adta elő küldőinek, mint ahogy mondotta (értvén az ő beadása, s a később censurált és megállapitott napló könyv közötti különbségeket[19]) s ezáltal Ő Felségének rendeletére a szóllás szabadsága korlátozásának gyanúsitása arányoztatott.[20] Eszerint Balogh a hűtelenségi vád alól felmentve nem lévén, a barsi főispány[21] július 23-ára egyenesen követválasztás végett közgyűlést hirdetett, s itt minden szavazat

[15] L. az 513. old. 27. jegyzetét.
[16] Vö. az 572. old. 11. jegyzetével.
[17] A főrendek két válaszizenetét l.: *Iratok*. IV. köt. 279. kk., V. köt. 1.
[18] Balogh jún. 22-i beszédét l. előbb, 519. kk. — A kormány a perbefogással egyidejűleg Bars megyének is utasitást küldött, hogy Balogh helyett válasszon új követet, ez ellen írt fel jún. 27-én a megye.
[19] Az ezzel kapcsolatos vitákat l. előbb, 567. kk.
[20] Vö. az 567. old. 21. jegyzetével.
[21] Keglevich János gróf, a főrendi tábla egyik legkonokabb konzervatív tagja.

szüksége nélkül igen kevés kivétellel csaknem közértelműleg a nagy számmal egybesereglett KK és RR ezeket végezték :

A főispány ezen közgyűlést egyenesen más követnek választására, a megye végzése nélkül törvényellenesen hirdetvén ki, ez által pedig a megye Rendeinek jussai sértve lévén, valamint hogy ők más követet választani nem is szándékoznak, ez eránt a jegyzőkönyvbe óvást tenni szükségesnek látják. — Egyébiránt :

Miután Ő Felsége a megye által tett alázatos felirás után Balogh János követ urat a hűtelenségi vád alól fel nem mentette, sőt egy újabb vakmerőséggel, t. i. csalfa jelentéstétellel terhelné, ez eránti igazolását azonban elfogadott (s jegyzőkönyvbe is tett) nyilatkozásából megértették a megye Rendei, és így kérdéses beszédjére nézve ha nem is kívánnak biráskodásba bocsájtkozni, teljes tovább is reménységök, hogy miután kiki a maga szavainak, de főkép szándékának legjobb magyarázója lévén, követünknek ezen beszédjéből minden rosszlelkűség s ártani kivánó igyekezet távol lett volna, ő ezen vád alól a törvény útján is fel fog oldatni, annyival inkább, mert ő ezeket ép akkor mondotta, midőn a Statusok táblája B. Wesselényi esetjében a szóllás szabadságát megsértve tartván, ezen sérelem orvoslásán igyekezett, és így egyedül a szóllás szabadságának fenntartása s tettleges gyakorlása czéljából mint a törvényhozó test tagja az alkotmány biztos paizsa alatt vélvén személyét helyheztetve lenni, minden a köz Status, és Ő Felsége elleni támadás szándéka nélkül, csupán a megye utasitásai által pártolására bizott elveknek, úgymint az urbéri V-ik czikkelynek, (melly tárgyban történt B. Wesselényi kiejtése is) és a szabad szóllás mindenkori fenntartásának kivívására czélzott, és igy a B. Wesselényi beszédjére nézve ő is nem a szavakat, hanem inkább az elveket érintvén, ezen elveket fennérintett utasításainál fogva a megye Rendei most is feltartják és elfogadják, s azért követjöknek kérdéses beszédjét annál inkább sem vélhetik az 1723 : 9. fenyitéke tárgyának,[22] mivel a szólló követ épen azon beszédje folytában a Status és Ő Felsége elleni legkisebb támadást nyilván kárhoztatván, a hívtelenséggel épen ellenkező elvet állitott fel. És miután az 1723 : 7. t. cz. rendelése[23] a királyi ügyvéd által elmellőztetett, és a tartott beszédre, melly a gyülés eloszoltával egyedül a küldők birósága alá tartoznék, a hűtelenségről 1723 : 9. cz[ikkely] alkalmaztatik : innen támadt a KK és RRknek a szóllás szabadságára és a megyéknek az 1791 : 14.[24] által biztositott önállású hatóságára nézve eredett sulyos aggodalmok, s ez által okoztatik most az elővett lépések folytatásával támadott ama nagy sérelem, melly a törvény tettleges elmagyarázásával, s kinek kinek nagy veszedelmével az alkotvány alapját tevő szabad szólláson ejtetik. Melly sérelmet még vérzőbbé teszen ama körülmény, hogy bé nem váratván a naplókönyv kijövetele, a támasztott vád feladásokon feneklik. — Azért, nehogy ezen sérelmes tetteknek jövendőre is szabadon szólló hazafiaknak a tanácskozásoktóli eltávolitása legyen gyászos következése, *Balogh János urat a megye Rendei követjöknek tovább is megtartván s megerősitvén, kötelességének teljesitésére utasitják.*"

Ez után következik a határozás, hogy Ő Felségéhez a per megszűntetése végett újabb felirással fognak járulni, — az ország többi megyéit közremunkállásra felszóllitják, — követeiknek meghagyják, hogy a Felség eránti bizodalom

[22] Vö. az 572. old. 11. jegyzetével.
[23] L. uo.
[24] Vö. az 528. old, 17. jegyzetével.

megcsökkentésére czélzó sérelemnek orvoslását elő mozditani törekedjenek. Végre minthogy Balogh János úr a megye jussainak védelmében fáradozván követsége ideje alatt jutott ezen pernek vádja alá, azon viszonzatnál és állásánál fogva, mellyel e tekintetben a megyével összeköttetik, az ő védelmére ügyészi pártfogás rendeltetett, s e végett a maga idejében eszközlendő megjelenésre Szabó János tiszti főügyész felhatalmaztatik. — Költ s. a t., kiadá Lipovnyiczky Vilmos főjegyző.

c)

A M[éltósá]gos fő RR és a KK és RR is folyvást tartott országos üléseikben a sérelmekkel foglalatoskodnak. — *Balogh* július 26-án hazulról megérkezvén, *július 27-én* már az ülésben megjelent, s az országos tanácskozásokban folyvást részt veszen.[25]

268.

1835. július 30, 31, augusztus 1.

Foglalat: a) A KK és RR a felirási czimzet iránt véleményöknél kerületileg 6-od izben is megmaradnak, — b) de a szó szabadsága sérelmét tárgyazta fölirástól a többség eláll, s az elvekhezi ragaszkodás mellett nádori közbenjárást választ. — A fő-RR a sérelmek vizsgálatát folytatják.

a)

Pozsony. augusztus 1-őjén, 1835.

Július 30-án kerület. — Elnökség: Ocskay és Darvay. — *Napi rend:* a két tábla közt huzamosab idő óta fennforgó tárgyakban legközelébb vett főrendi izenetek.

I. Az V-ik Ferdinándi czimzetet illető V-ik viszonizenet.[1]

Ocskay elnökileg jelenti, miképen a Főherczeg Nádor kötelességébe tette az elnökségnek a KK és RRket Ő Herczegsége nevével felszóllítani, hogy valamelly középútat gondoljanak, mellyen aggodalmunknak is elég tétethessék, s a felirások is fölterjesztethessenek.

Szluha és Andrássy a már több izben inditványba jött középutakra hajlandóságukat nyilatkoztatják, annyival inkább, mivel a czimzet által nemzeti függetlenségünket veszélyeztetni nem itélhetik.

Nagy Pál ezen állitást egészen alá nem írhatja, mert nemzeti függetlenség tekintetében nemcsak maga a függetlenség realitása, hanem annak emblemái, jelei is fontos tekintetet érdemelnek. Igaz ugyan, hogy hazánk önállását biztositó törvényeinken kivül van nekünk más két különböztető jelünk is, melylyek nyilván kiáltják, hogy Magyarország az újon alkotott Austriai Birodalomnak, vagyis az örökös tartományoknak részét nem teszi. — Egyik az: hogy

[25] A júl. 27., 28. és 29-i 335., 336. és 337. országos ülések részletes naplóját l.: *Jegyzőkönyv.* XI. köt. 219. kk.

[1] L.: *Iratok.* IV. köt. 379.

mi csak addig vagyunk az Austriai Ház uralkodása alatt, mig 3-ik Károly, 1-ő József és 1-ő Leopold leánymaradéki ki nem halnak. Ezen (a szónok által nem óhajtott) esetben királyválasztási jogunk felébred, az austriai örökös tartományok ellenben az uralkodóház többi collateralis ágaira szállanak, sőt végső magszakadás esetére végrendelés (testamentaria dispositio) alá is tartoznak.[2] — Másik különböztető jel az „Apostoli" királyi czim, mellyet Szent István király nyervén Sylvester pápától a koronával egyetemben, az egyenesen csak magyar királyi czímzet[3]. Azonban csakugyan jobbnak látná, ha még a névsorszám is hozzájárulna függetlenségünk többi jeleihez, arról tehát semmi esetre le nem mond, s igy más módot nem tud a felakadásbóli kimenekvésre, mint azt, hogy boriték nélkül küldjük fel a fölirásokat, vagy a Nádort megkérjük, hogy azokat Ő Felsége elébe juttassa.

PALÓCZY erre némi történetirati megjegyzéseket tőn. Nem gondolja bizonyithatónak, hogy az „Apostoli" czimzettel Szent István király, vagy utói éltek volna, ámbár kik Sylvester pápa idejére szeretnek visszámenni, ezt igy emlegetik. Diplomatice tudva van azonban, hogy e czimmel legelsőben Maria Theresia élt. Igaz ugyan, hogy szint ezen királyné a Szent István rendjét alapitván[4] azt mondotta, hogy ő csak uj életre hozza azt, mit már első királyunk alapított volt. De hiszen az mind heraldice, mind diplomatice meg van mutatva, hogy Szent István semmi rendet nem állitott, sőt a vitézi rendek akkoron még szokásban sem voltak, s hogy hazánkban a Zsigmond állitotta Sárkány Rend volt legelső[5]. — Hivatkozik továbbá a „Hof und Staats Druckerey" betűivel és igy a Ministerium tudtával még az elhunyt fejedelem életében nyomtatott katonai almanachra,[6] mellyben most uralkodó királyunk V-ik Ferdinánd, ifjabb magyar király czíme az örökös tartományok koronaörökösi czimzetétől szorgosan megkülönböztetik. — Megemliti végre, miképen szabadságink irígyei, alkotmányunk ellenségei úgyis azt terjesztik felőlünk, hogy a mi képviseleti rendszerünk, s törvényhozási részvétünk nem egyéb a könyörgés — instantia — jusánál. A javallott középutat tehát azért sem fogadhatja el, mert ha fölirásinkat minden boriték nélkül könyörgő levél kép nyujtanánk bé Ő Felségének, elleneink méltatlan vádját magunk megerősitenénk. Vitatás közben szóba jövén, hogy az austriai császári czím alkotásakor Ő Felsége az ország törvényhatóságaihoz szétbocsájtott körlevelében nyilván kijelenté, miképen azon czim felvételével hazánk függetlenségének ártalmára lenni nem akar,[7] — NAGY PÁL megemlité, hogy ő nem egészen elégszik meg az 1807-ki diaetának e részbeni munkálódásával, mert hasonló nyilatkozást

[2] A Habsburgok nőágának örökösödését III. Károly az 1713. évi osztrák pragmatica sanctio-ban hirdette ki; Magyarországra az 1723 : 1—3. tc. elfogadása következtében terjedt ki érvénye.

[3] A magyar király „apostoli" címét Mária Terézia kezdte használni 1756-tól azzal a megokolással, hogy az Szent István kora óta megilleti a magyar királyt. XIII. Kelemen pápa ezt a megokolást nem fogadta el, de új kiváltságként megadta Mária Teréziának és utódainak az apostoli királyi címet.

[4] Mária Terézia 1764-ben létesítette a Szent István-rendet, azzal a céllal, hogy erősítse az udvar és a magyar uralkodó osztályok kapcsolatát; a rend magyar tagjait a magyar kancellár hozta javaslatba, a külföldieket az osztrák államkancellár.

[5] Az ún. Sárkány-rendet 1408-ban alapította Zsigmond; a rend vallásos köntöse alatt a pártharcok során felülmaradt nagybirtokos bárói csoport és a király érdekszövetsége húzódott meg.

[6] *Militärschematismus des österreichischen Kaiserthumes.* Wien, 1835. VIII. 1. „Ferdinand V. jüngerer König von Ungarn" stb.

[7] Vö. a 427. old. 8. jegyzetével.

nyervén a királytól, azt törvénybe kellett volna foglalnia, s ő ugy véli hogy a RR most sem lennének a czim elvállalásával megelégedve, hanem törvényt kivánnak. — Erre Borcsiczky, Széll s mások válaszul adák: hogy ők az 1790-ki törvénnyel teljesen meg vannak elégedve,[8] s nem új törvényt alkotni, hanem csak azt magok is tenni, s mások által is teljesittetve látni kivánják, amit azon törvény biztosította függetlenségünk hoz magával.

Rudics óhajtott volna olly boldog lehetni, hogy meggyőződését követve, a RR eddigi többségével szavazhasson, de utasitásánál fogva középútra voxolni kéntelen. — Szirmay ellenben e szavakkal voxolt: ellenkező utasitásom nem jött, gondolkozásom nem változik, maradok az előbbinél, — Igy Vay is annyival inkább, mert ő, úgymond, a fő RR izenetében minden ok nélküli megátalkodásnál nem lát egyebet.

Szavazatkor az utolsó alkalommal (július 20-án[9]) középútra szavazott 13 megyék száma, ezúttal hattal szaporodott. — Szavaztak név szerint valamelly középút elfogadására Nyitra, Sopron, Győr, Veszprém, Baranya, Fejér, Esztergom, Mosony, Pesth, Árva, Bács, Thurócz, Posega, Verőcze, Szerém, Gömör, Marmaros, Csongrád, és Krassó, összesen 19 megyék, az Egyházi Rend s a Jászkun Kerület. — Horvátország jelen nem volt. — Ellenben a többi 30 megye és a Hajdú Kerület, s igy még mindég nevezetes többség az V-ik Ferdinándi czimzetnél megmaradott; az izenet feltétele, további vitatás nélkül, Zarka, mint kerületi jegyző ügyes tollára bizatván.

b)

II. A szóllásszabadság első rendbeli sérelme 4-ed izben. — E tárgy *július 31-én* is vitattatván, a két napról összefoglalom jelentésemet. — A legújabban érkezett utasitások hire némi aggodalommal töltötte el a felirás barátit, midőn magános tanácskozásukban állásukat számitgatnák, mert előre tudva volt, hogy az eddigi úgyis csekély többség (július 20-án 27 megye)[10] ismét fogyni fog, mert idő közben *Csongrád*, *Bács* és *Zólyom* a felirásra nem kedvező utasitást küldöttek, — *Beregh* pedig, mellynek követjei ekkorig ellenkező értelemben voltanak, szintén Eötvös Tamás véleménye, azaz a felirás ellen nyilatkozott. S igy csaknem előre látható vala, hogy ezen ügy is más többeknek sorsára jut, mellyek t. i. a követi többség személlyessége által erősen állottak, de utasitások miatt megbuktak.

Ezen állás előre tudván lévén, a főrendi izenet felolvasása után nyomban szavazat sürgetteték. Csak a kérdés mikénti feltevésének fontos tárgya adott némi élénk vitatásra alkalmat, melly közben Deák az Ocskay és Szluha javallották kérdéseket mesterségeseknek nevezé, min ők felakadván válaszul azt vevék: hogy a parlamentaris mesterkedés sem tilos, sem szokatlan. — Ocskay t. i. igy akarta a kérdést feltétetni: *Sérelemnek veszi e a többség e tárgyat vagy nem?* — Szluha pedig igy: *Áll e a felirásban felállított principium, vagy nem?*

Nagy Pál ezen kifejezést nem itéli helyesnek. Ő e szó alatt *principium* olly axiomát ért, mely örök és változhatlan. A RR pedig soha se mondották, hogy elveiket örök időkre változhatlanoknak tartják, s igy helyesebb

[8] Ti. az ország függetlenségét biztosító 1790 : 10. tc.-kel. (Vö. a 497. old. 11. jegyzetével.)

[9] A júl. 20-i szavazás eredményének ismertetését l. előbb, 587. old.

[10] Az előző szavazás eredményét l. előbb, 587. old.

lenne igy mondani: „A most fennálló törvényeknek a RR értelme szerinti magyarázata". — A szónok valamint ezen magyarázatban egészen soha meg nem egyezett, úgy azt egészen soha sem is tagadta. El nem ösmeré, hogy közgyülésbeni beszédért széksértésnél nagyobb büntetésnek helye nem lehet, de mindég vallotta és fogja is vallani, hogy hűtlenségi per súlya alá sem tartozhatik. Ő mind a két extremumot tagadta és tagadja, s jelenleg azt hiszi, ha valaha, most van ideje, hogy a törvény értelme eránt minden resolutiót elkerülni igyekezzünk. Tettleg olly kedvező alakba jött egy bizonyos körülmény által (mellyet nem akar bővebben magyarázgatni) a dolog, hogy méltán örvendhetünk, mert legmerészebb reményeinken is túlhaladott a valóság.[11] Nem szeretné ezen teljesült reményeket ismét egy bizontalan resolutió kétségének kitenni. Javalja tehát a RRknek, térjenek a nádori közbejárás törvényes útjára. Ne mondjanak le a sajátlanul úgynevezett principiumról, de ne is emlegessék azt, hanem mondják meg a fő RRknek, hogy elveik mellett megmaradnak ugyan, de azokat tovább fejtegetni nem akarván, a felirástól elállanak, hiszik mindazáltal hogy a fő RR, bármi légyen is a törvény értelme felőli véleményök, a szóllás szabadságán sarkalló nemzeti alkotvány fenntartását a RRkel egyetértőleg óhajtják, s azért nem fogják ellenzeni, hogy a nádor, ki eránt a nemzet bizodalommal viseltetik, s aki különösen a szóllás szabadsága ügyében 1807-ben sikerrel munkálkodott,[12] megkérettessék, hogy hathatós közbenjárásával a szabad szóllás sérelme felől támadott súlyos aggodalmunk eloszlatását minden következményeknek megszűntetésével eszközölni méltóztassék.

PFANSMID ezen középútat örömest kész elfogadni, mert így módját látja, hogy a KK és RR elveiket megmentsék a nélkül, hogy a nádort ugyanazon elvek következésébeni közbejárásra kényszeritenék. Ő meg van győződve, hogy azon elveknek csak a cselekvés ad életet; a cselekvés pedig itt abban áll, hogy a kérdéses elveknek tettleges czáfolására felállított hűtelenségi két per rögtön megszüntettessék. És mivel felirásunkat a másik tábla állhatatosan ellenzi, ez csak közbejárás útján eszközölhető. Fog pedig a Nádor intermediálni nem kegyelem utján, mert ilyes közbenjárást mi törvényesen nem ösmérhetünk, hanem fog törvényes hatósága s kötelessége szerint a törvények értelmében. Ami annyival kivánatosabb, mennyivel igazabb Sopron követének aggodalma, hogy facto erősen állni látván bennünket, afeletti örvendését kétes resolutionak kitenni nem akarja.

BERNÁTH: Igen szeretné, ha Sopron követével örülhetne, aki azt hiszi, hogy ez a mi dolgunk valami igen jó karban van; de, hacsak nem sziveskedik magát bővebben kimagyarázni, örömében a szónok nem osztozhatik, mert nem igen örömre ingerlőknek látja a fő RR által közinkbe vetett elveket, minthogy azok bennünket egyenesen az absolutismus küszöbére vezetnek. — (Felolvassa némi részét a főrendi izenetnek) — Szóllanak itt a fő RR arról, mintha a kormányzás segédeszközeinek választása a fejedelem tetszésétől függne; — ha mégis személyekről beszélnének, csak haggyán volna, de azok közt az *eszközök* közt olyan is van, ami nagyot szóll mint az álgyu, s amillyen eszközökkel 1823-ben a megyék tanácspalotáit körülvétették, — a szónok pedig

[11] Nagy Pál célzása homályos, talán tud már valamit az aug. 12-i királyi leiratról, amely a feliratok felküldésére kompromisszumos megoldást javasol (l. később, 653. old.) vagy a Balogh elleni eljárás megszüntetéséről lehetnek értesülései.

[12] Vö. az 505. old. 3. jegyzetével.

ezen eszközökben bizony nem nagy örömre talál. — NAGY PÁL válaszul adá, hogy ő az említett örömnek okát bővebben magyarázni nem fogja, — különben sem szorult reá Unghnak követe, — mert érti azt szintúgy, mint a szónok, aki megvan győződve, hogy a szóllás szabadságának semmivel többet nem árthatna, mint ha ezt bővebben magyarázgatná.

KUBINYI azonban Sopron követének örömében szintén nem osztozhatik, sőt állásunkat szomorúbbnak látja, mint valaha volt. Tudjuk, ugymond, mik történtek Bars v[árme]gyében, minő eszközökkel támadták meg a municipalis rendszert, alkotványunk ezen támaszát — a főispány s a kormány megbizott embere minő erkölcstelen módokhoz nyúltak, s hogy vesztegeték pénzel a nemeseket.[13] Mindezekben nem nagy örömre van ok, — ámbár annak ugyan örvendünk, hogy a moralis erő az emberi gyarlóságra számoló vesztegetésen diadalmaskodott, s ezáltal újabban meggyőződtünk, miképen municipalis institutióinknak nincs párja Európában.

Ezeknek közbevetésén kivül a vitatások elég hosszasan csak a kérdés körül forogtak, RAGÁLYI, PRÉNYI, PÉCHY FERENCZ mindég csak magát a principiumot, a dolognak sérelmi állását szerették volna hegybe állitva szavazatra tűzetni. — Amit DEÁK, BORCSICZKY, BŐTHY ellenzettek, — ez alkalommal GR. LA MOTTE első, aki szóba hozta, hogy ő az egész dolgot deponálni szeretné.

Végre a BŐTHY, KUBINYI s mások által sürgetett ezen kérdés: *felirás e vagy más út?* ellenében RAGÁLYI, PÉCHY FERENCZ és KAJDACSY is megegyezvén a DEÁK javallotta kérdésben, az voxolásra tüzetett eképen: *Megáll e illy formán a felirás vagy nem?* (Ezen kérdés a fő RR ellenvetéséhez volt illesztve, kik azt felelék izenetjök végén. hogy a felterjesztésre illy módon reá nem állanak.)

Igenre szavaztak: Abauj, Zemplén, Sáros, Ungh, Szathmár, Szabolcs, Borsod, Heves, Bihar, Békés, Temes, Torontál, Pozsony, Trencsin, Vas, Nógrád, Zala, Komárom, Liptó, Somogy, Bars, Győr, (SZABÓ igy szavazott: Én mindég sérelmet láttam a dologban, de a közbenjárásnak könnyebb útját választám, most látván, hogy intermediatióhoz a sérelem elesését kötik, a felirásra ilyformán szavazok) Hont, Tolna, Pesth, (PÉCHY: kérdé, mit értenek az *ilyformán* kifejezés alatt? ha sérelmet, (felkiáltás *igen! igen!*) úgy én felirásra szavazok. — Összesen tehát a felirást a megyék félrésze, azaz 25 megye azonkivül a Hajdú Kerület pártolá.

A másik részre minden árnyékolatokat, t. i. azokat, kik közbenjárást óhajtottak, kik a felirást másképen akarták, s kik sem felirást, sem közbenjárást nem kivántak — összevéve, Thuróczon kivül, mellynek részéről RUTTKAY sem egyik, sem másik részre szavazni nem akart, a többi megyék mindnyájan, az az 24 megye, s azon kivül még az Egyházi Rend s a Jászkun Kerület is szavaztak. A voxoknak ily kétes állásában, nehogy még a szavazatok resultatuma felől is diplomatiai viták eredjenek, RUTTKAY több izben felszólíttatott, hogy szavazatát hátra ne tartóztassa, ki is több unszolás után végre a felirás ellen nyilatkozott, s igy végzésnek jelenteték — hogy *a többség ily formán a felirást meg nem tartja.*

[13] *Horváth M.* idézett munkájában (I. köt. 461. kk.) színesen és részletesen ismerteti a kormány eszközökben nem válogató erőfeszítéseit, hogy a Balogh ügyével foglalkozó barsi megyegyűlésre kormánypárti többséget biztosítson.

Most NAGY PÁL felszóllitá az úgyis igen csekély többséget, hogy győzelmével mértékletesen éljen, s már fentebb közlött értelmében egy javallatot olvas fel, miszerint kivánná a fő RRket felszóllittatni, hogy az intermediatiohoz járuljanak.

DEÁK kötelességének ösmerte, s fogja is mindég ösmerni a felirást minden kitelhető erővel utolsó pontig védeni ; — de miután a többség mást végezett, bármi szomorú eszköznek tartja is a legelébb Gömör követe által megemlített depositatiót, az intermediatiót mégis olly alakban, mint a minőrül itt szó lehet, olly módon, mint ahová az bennünket vezethet, a kegyelem utjára tudni illik, soha el nem fogadja ; mert soha eszköze nem akar lenni, hogy a kormánynak kérdéses tette az ország részéről akármi cselekedet által törvényesnek elösmertessék. Tegyen a többség amit tetszik, a szónok mindég fel fogja szavát emelni annak vitatására, hogy a kormány cselekedete törvénysértés. Az intermediatio pedig oda vezethetne bennünket, hogy kegyelem utján kérjük a perbe vonatott személyek feloldozását, s ezáltal a tett törvényességét elösmerjük. S ezt a szónok tenni soha nem fogja. Ha el akar a nemzet ön jussától állani, arról nem tehet, de kötelességében áll az ügyet el nem hagyni, s mintsem a kegyelem útjára vezethető közbejárást elfogadja, készebb az egész ügyet a nemzet jusainak világos óvásával letenni, olly módon : hogy a főrendi utolsó izenet egyes pontjaira felelvén, a felelet ily nyilatkozássla rekesztessék bé. „A KK és RR a M[éltósá]gos Főrendeknek nézeteiben nem osztoznak, s a főrendi izenetekben felhozott okok által állitásaik megczáfolva nincsenek, látván azonban eddigi sürgetéseik sükeretlenségét, a javallott felirás további sürgetésétől most elállanak, s egyenesen kijelentik : hogy ők ezen kérdés alatti hűtelenségi perek megrendelését a törvényekkel és a szóllás törvényes szabadságával egyenesen ellenkezőnek tartják, s nézeteinek meg nem czáfolt igazságát a nemzetnek és késő maradéknak igazságos itéletére bizatva, ezen egész dolgot ezúttal leteszik."

BERNÁTH : A győztes többségnek kezében látván az ország boldogságát, elvárja, miképen fogja azt biztosítani. Hallotta ugyan, miként felszóllitotta azon többséget Sopron követe, hogy győzelmével mértékletesen éljen, de mi rejtezzék a mérséklés köpenyegje alatt ? ő, ki szintén a győztes többséghez tartozik, javallatának előterjesztésével nyilván megmutatta, t. i. nemcsak a szóllás szabadságát, hanem a másik esetet is, mellyben egyszersmind az országgyülési bátorlét sérelme is bennfoglaltatik, s igy két nagy nemzeti just akarna egy csapással az intermediatio által kegyelem utjára kitenni. A szónok letételre szavaz.

Most BŐTHY menydörgött szónoklati tulajdonságának egész erejével. A vallás tárgya után[14] ez volt talán legkedvesebb indítványa, ezt is sirba látván szállani, érzése sebes zuhatag gyanánt tört ki szavakban kebléből, úgy hogy én hallással sem valék képes, annál kevésbé jegyzéssel vele versenyt tartani. Ez mentségemül, hogy beszédjéből csak töredékeket közölhetek.

Kevés napok előtt megmondottam, ugymond, hogy ha velem olyasmi találna is történni, mint ami tegnap Torontál követének irnokával történt,*

* Az emlitett irnok a közönségesen viselni szokott pálczát tartva kezében, akarván a postahivatal szobájába belépni, az őr katona emiatt személyéhez nyult, s le akará záratni. Az ifjúság közbe jötte által azonban meggátoltaték, s a dolog panasz útján van. (Kossuth jegyzete.)

[14] Beőthynek a protestáns vallási sérelmek tárgyában 1833. jan. 9-én tett indítványát l.: *Országgyülési Tudósitások*. I. köt. 88. kk.

az országgyüléshez panaszkép nem folyamodnék, mert méltán tarthatnék tőle, hogy a többség személyemnek — ki országgyülési követ vagyok — letartóztatását sem venné sérelemnek. A mai szavazat kimenetele aggodalmamat megvalósítá, s midőn a nemzetnek ily roppant érdekét, ily részvétlen hidegséggel vétetni tapasztalom, keblem elfogódik, s csaknem hibáznak szavaim, hogy az ügy méltóságához képest szólhassak. Én a közbenjáráshoz soha hozzá nem járulok. 1-ör azért, mert politicai cathecismusomban a garantiák sorában nem áll, 2-or mert én törvény oltalma alatt kivánok élni, pedig az intermediatio előttem mindég a kegyelem útjának alakjában tünik elő. — Azon szomorú helyzetben tehát, mellybe a szavazat kimenetele által jutottam, a letételnél egyeb módot hátra lenni nem tudok. Igen is tegyük le a szóllás szabadságának szent ügyét is, már hasonló állapotban nyugvó nemes testvéréhez[15] — szenderegjenek együtt békével, míg egy boldogabb hajnal derültével ismét fel fogja őket az erősb, a szerencsésb maradék ébreszteni. — Közénkbe szállott az égnek eme második szülöttje, mellynek segitsége nélkül azt az elsőt sem lehet soha kivivnunk, közinkbe szállott, hogy hű karokkal felfogva kebleinken ápoljuk. Mi nem adtunk neki maradandó szállást karjaink között, s eltűnt előlünk, oda térve, honnan származott! De legyen szabad eltüntekor egy pár komoly szót az ügyről szóllanom. Két biró előtt van a tárgy: egyik a meg nem vesztegethető közvélemény, másik a rendes biróság. Amaz már kimondotta itéletét, ki legközeléb Barsban, s ezen itéletet emberi hatalom nem képes megváltoztatni. Emezt, miután az első ily nyilván szóllott, nyugton elvárjuk. De vigyázzon a kormány, hogy a jót s tanácsost a szempillantásnyi indulatnak fel ne áldozza. Mert vannak dolgok, mellyekre nézve a hatalmas kormánynak is nagyon kell vigyázni. Ilyen az: hogy amit a közvélemény erénynek kiáltott ki, azt gyűlöletessé tenni ne igyekezzék, azt bűnnek ne hirdesse, különben könnyen következhetik, hogy amit a kormány erénynek szeretne tartani, a közvélemény azt fogja gyülölni, azt fogja bűnnek tekinteni. Ilyen az is, hogy üldözéssel ne kivánja igazolni tetteit, mert mentől több üldözést követ el a kérdés alatt lévő két személyeken, annál inkább fogja erántok a közvélemény sympathiáját, részvételét, tiszteletét gerjeszteni, s valamint a hajdan korban azokat, kik vallásukért a kormányok dühének áldozatjai lettenek, a vallásos erények martyrjai gyanánt szentelte fel a közvélemény, úgy ezek is mentől több üldöztetést szenvednek, annál inkább a polgári erény martyrjainak fognak tekintetni, s végre az üldözöttnek nem marad más ellensége, mint üldözői, — pedig mennyire elvész e csekély szám a roppant mennyiségben! — Egyéb iránt a személyeken én is óhajtok segiteni, de nem erkölcstelen utakon, nem a nemzet jussai feláldozásával. A közbenjárás pedig ily áldozatra vezetne, s én erre felhatalmazva nem vagyok, én ily áldozatot tenni nem akarok. Ám szaporítsa a kormány zsoldosait, szaporítsa poroszlóit, szaporítsa tömlöcztartóit. A külső tetteket hatalommal könnyű zsibbasztó törvények alá szorítani, de van a tiszta kebelben valami, — a lélek, ezt le nem bilincselheti, ez kivül fekszik a poroszlók hatalma körén, s ezt soha le nem győzheti. — Én a tárgy letételére szavazok.

PÁZMÁNDY elösmeré, hogy voltak esetek, midőn az intermediatio kedvező sikerrel vétetett eszközlésbe, azonban hogy ily esetben valaha közbenjáráshoz folyamodtak volna az ország Rendei, erre példát nem tud. De hogy

[15] Ti. a vallásügyi sérelmek ügyéhez, amelyet a rendek félévi vitatás és a főrendekkel való nyolcszori izenetváltás után 1833 július közepén letettek.

is lehetne az reánk nézve kedvező, midőn mi a közbenjárás elvei felett a főrendekkel merőben ellenkezünk ? A szónok tehát őseink példáját követi, kik nem látván valamelly nemzeti ügy kivivására kedvezőknek a körülményeket, azt mi előtt végkép elveszítsék, inkább letették. Igy történt 1790-ben a nemzeti felségsértés bűne eránt,[16] igy 1825-ben a királyi szó meghallása végetti felparancsolás, s a hadizenet, és békekötés jussa kérdésében.[17] Mi lett volna a só tárgyából, ha azt készek lettek volna az ország Rendei inkább elveszteni, mint állhatatos ellenzéssel a nemzet jusát éltetni ?[18] A magyar diaeták néha olly körülmények közé akadnak, hogy nagy nyereségnek kell tartanunk, ha nem vesztettünk. Ő tehát szintén letételre szavaz.

Somsics hasonlóképen. Ő az 1807-ki példát (B. Vay Miklós esetét), mellyre a közbenjárás pártolói részéről most is, egyébkor is sok hivatkozást hallott, a jelen esetre alkalmazhatónak egy átaljában nem itélheti.[19] Akkor nem volt a Nádor diplomatice felszóllitva, hogy intermediáljon, hanem mihelyt a sérelem megtörtént, azonnal jó szántából interveniált, még pedig olly sietséggel, hogy míg a Rendek izenetet készítettek, a közbenjárás sikere már jelenteték. Ott tehát az intermediatióbul a nemzet jussaira semmi sérelem nem következhetett. S ha most is hasonló történt volna vagy történnék, a szónok nagyon örvendene. De máskép állunk most. Mi diplomatice kénytelenittetnénk azon utra lépni, s kényszeritve volnánk kérelmünket a fő RR ellenzésének, a Nádor el nem fogadásának kitenni. Már pedig ki merne előre biztositani, hogy a Nádor elfogadja az intermediatiot, ha a RR azt ugy akarják, amint remélni hogy akarják, t. i. eddigi elveinknek feltartásával. S ha el nem fogadja, lesz e a RRben annyi moralis erő, hogy miután már a Nádor személye is szóba jő, miután egyszer a kerékvágásba bésodródtak, képesek legyenek az elvet megtartani ? S ha el is fogadná a Nádor, ki áll jót, hogy kedvező resolutio fog érkezni ? S akkor ismét fel fogja e tudni ez a 25 vármegye az elvet tartani ? A depositiónál az elv feltartása csak magunktól függ s az hatalmunkban van, a közbenjárásnál másnak is van hozzá szóllója. Ő tehát letételre szavaz úgy, hogy az 1791 : 12. értelmében,[20] valamint a vallás tárgyánál, úgy itt is óvás tétessék,[21] különben a szóllás szabadsága bizonnyal resolutio alá kerül.

Szirmay kéri a RRket, ne méltóztassanak a legközelébbi szavazattal elhatározott lépést intermediatióra csigázni akarni. Az intermediatio csak akkor érdemli meg e nevezetet, midőn az előrebocsájtott felirásra kedvetlen, vagy megtagadó válasz érkezik. Itt azonban a felirás még fel sem ment, nem-

[16] Az utalás kétségtelenül arra a törvényjavaslatra vonatkozik, amellyel a rendek a felségsértés büntetését kívánták alkalmazni azokra, „... qui in convulsionem ac violamen constitutionis Regni sive consilio, sive facto qualicumque aliquid agere vel machinari attentarent". A javaslatból az udvar ellenzése miatt nem lett törvény. Vö. az országgyűlés *Irásai*val, 326.

[17] Az első tárgyat a rendek többszörös izenetváltás után 1827. márc. 23-án vették le a napirendről, a második ápr. 7-én jutott hasonló sorsra. Az utolsó izeneteket l. az országgyűlés *Irásai*ban, 955., 1100., 1111.

[18] A sóár leszállításának a kérdése az 1825/27-i országgyűlés általános sérelmei között a 31. szám alatt szerepelt. L. az országgyűlés *Irásai*ban, 415. — A rendek 1827. jan. 10-én kiemelték a kérdést a sérelmek sorából és külön országgyűlési megvitatás tárgyává tették, amelynek eredményeként végül a király július 31-én hozzájárult a só árának mázsánkénti 25 krajcárral való leszállításához. L.: Uo. 804. kk., 1647. kk.

[19] Vö. előbb, az 505. old. 3. jegyzetével.

[20] L. az 535. old. 13. jegyzetét.

[21] A rendeknek a vallásüggyel kapcsolatos ilyen értelmű óvását l.: *Iratok*. I. köt. 258.

hogy válasz érkezett volna reá; ez tehát nem intermediatio, hanem intercessio, supplicatio, vagy inkább gratiae imploratio. Ha Ő cs. kir. Főherczegsége az úgynevezett, de nem méltán nevezett közbenjárást magára vállalja, kinyeri reá a kegyelmet, — az érkezendő decretum vagy rescriptum stylussa igazolni fogja a szólló követ véleményét. Ő tehát a felirástól, melly lett volna az egyedül törvényes és diaetához illő lépés, elüttetvén, az intermediatiót annak lenni el nem ösmerhetvén, s kunyorálni, koldulni pedig szégyenelvén, ezen ügyet az izenetben kitett principiumnak fenntartásával szintén leteszi, — deponálja.

Ezeken kivül egészen ellenkező szempontokból is pártoltaték a depositio, voltak nevezetesen, kik a fenntartatni kivánt elveket már az elébi voxolás által elesetteknek nyilatkoztaták, azokat különben is magokénak soha sem vallották, s azért minden óvás nélküli letételt pártoltak, mint p. o. Szluha és Zmeskáll (kinek kijelentése miatt Tarnóczyval történt szóváltása, — s később szavazatkor követ társa, Reviczky! által közbejött elisiójának érdekes jelenete jövő levelemre marad.)[22] — Voltak mások is, kik ekkorig mindég a közbenjárást pártolják, most azonban szintén depositióra szavaztak, mint p. o. Ragályi, aki nyilván kijelenté, hogy valamint azt hitte mindég, hogy az itt felállitott elvek mellett a felirás soha fel nem megy, úgy tulajdon azon elvek mellett a közbenjárást is lehetetlennek tartja. S valamint eleitől fogva úgy vélekedett, hogy annál többet ártunk a dolognak, mentől többet forog az szóban közöttünk, s ezen oknál fogva ekkorig nem a felirást, hanem a közbenjárást védelmezé, — úgy most azon tulajdon oknál fogva nem az intermediatiót, hanem a depositiót pártolja.

Illy különböző, sőtt ellenkező véleményekből állott azoknak száma, kik a letételt védelmezték. — Hasonlón különböző árnyalatokbul állottak azok is, kik a közbenjárás mellett szóllottak. Ily értelemben voltak nevezet szerint Borcsiczky, Tarnóczy, Kubinyi, Bezerédy, Hertelendy Miksa, Zarka, Luka, Klauzál, nem különben Andrássy, Pfansmid, Torkos, B. Prényi, Kajdacsy s mások.

Bezerédy fájdalmas érzéssel szóll, midőn az elveket, mellyeket küldői, úgy valamint ő buzgón felfogtak, veszedelmeztetni, szemléli. Ő ezektől soha el nem áll. Nem is gyümölcsét látja ő azokban alkotmányunknak, hanem magának a constitutiónak életerejét, melly nélkül soha se gondolkozzunk arról, ha szedhetjük e gyümölcsét constitutiónknak, mert constitutiónk sem lesz. A letételt, ha többséget nyerne is, minden esetre oly értelemben veszi, mint Zala követe előterjeszté, t. i. a principiumnak feltartásával, s ugy mint Bihar követe más alkalommal mondá, t. i. hogy nem halt meg a gyermek, csak aluszik,[23] de még illy értelem mellett sem lehet a letételnek barátja, s azt csak azon esetre fogadhatná el, ha némi jobb reményt nyujtó semmi nemű más mód fel nem marad, s ha az első adandó másik mód hazánk érdekével még inkább megütköznék. Mert fájdalom, a választás minden esetre csak rossz és kisebb rossz közt lehet. Ő tehát mi előtt magát elhatározná, in specie látni akarja a javallatokat, s tudni akarja, minő elvekkel s minő kijelentésekkel köttetik össze a javallatba hozott közbenjárás. Ha látni fogja, hogy a principiumoknak feltartása, mellyet sok érdemes követek letétel útján akarnak

[22] L. később, 626. kk.

[23] A vallásügyi javaslat fölött tartott záróbeszédében. L.: *Országgyűlési Tudósítások*. I. köt. 542. kk.

elérni, közbenjárás mellett is megtörténhetik, s ezen móddal még a puszta theoriai óváson kivül más örvendetes resultatum is elérethetik, ehhez fog járulni. Emlékezteti is a többséget, éljen mérsékletten győzedelmével, mert nem vagyunk mi olly gyengék, mint a minőknek gondolnak. Csak legyen ideje s alkalma az országnak megfontolni, hogy életérdeke forog kérdésben, s állítni meri, nem fogják a törvényhatóságok legbecsesb kincsöket önként semmivé tenni, sőt nekünk minden hét, minden nap uj erőt adand. 1822-ben eleinte 8—9 megye állott a megtámadtatott nemzeti jusok mellett, — egy pár hónap a számot kettőztetve nevelé, s alig múlt el egy év, már csak egy szózat uralkodott a hazában közönségesen. E tárgy bizonnyal nem kisebb érdekű. Bizzunk a nemzetben, s ne vágjuk bé magunk előtt a cselekvés ösvényét.

A közbenjárás melletti több előterjesztések helyszűke miatt jövő levelemre maradnak, — itt csak rövid kivonatban az előadottak közül némelly gyámokokat jegyzek fel: 1.) Ha vannak még a RR között a principiumnak annyi pártolói, hogy a depositiót annak feltartásával megtehetnék, a közbenjárást is hasonlóan megtehetik; most egyik úgy, mint a másik kezünkben van, jövendőre pedig, ha nem kedvező szint találna a közbenjárás magára ölteni, a letétel mindég kezünkben marad. A principium tehát intermediatio utján nem veszélyeztetik, annál kevésbé pedig — 2.) mivel az elvek sem intermediatio, sem resolutio alá nem bocsájtatnak. Azokra nézve csak az fog történni mi a letételnél történhetnék, t. i. kijelentik a RR, hogy azokhoz ragaszkodnak, s mellettük maradnak, de nem egyesülhetvén, a felirást leteszik, s kérik a Nádort, eszközölje, hogy a szóllás szabadsága felőli aggodalmunk a közbejött rendeletek megszüntetésével egyetemben eloszlattassék. — 3.) Azon aggodalom, hogy a fő RR így reá nem állanak a közbenjárásra, nem tartóztathat, mert ezen okoskodás szerint a felirásba sem kellett volna soha belefogni. — Igy 4.) a resolutio felőli kétség sem, mert a felirásra is érkezhetett volna kedvetlen válasz, ugy mint a közbenjárásra. — Annyi igaz, 5.) hogy az elveket egyik úton úgy, mint a másikon fel lehet tartani, közbenjárás utján pedig még egyéb orvoslást is lehet reményleni, a depositiónál pedig semmit. — De 6.) magára az elvek feltartására nézve sem nyujthat olyan óvás nagy megnyugtatást a nemzetnek, melly a RRknél egy minden esetre nem csekély minoritásnak s az egész főrendi táblának ellennyilatkozásával és a kormány ellenkező tetteivel, az aggódtató perek folyamatjával, s végre még talán (legrosszabb esetben) birói itélet által is csonkitva, sebesitve lenne. — 7.) Az intermediatio világos törvényen épült diplomaticus ut s nem kegyelem utja. Ha pedig oda csigáztatnék, akkorra mindég felmarad a letétel, — és kijelentik e vélemény pártolói közül igen sokan, hogy kegyelem útjára soha nem térnek, de ezt kivéve minden más eszközhez készek nyúlni, hogy a személyek felmentésével a principium megmentessék.

Ezen okok győztek, s 26 voxal 23 ellen közbenjárás határoztaték. — Augustus 1-őjén NAGY PÁL ledictálta javallatát, a RR az elveket feltartatni, s a fő RR némely okaira feleletet adni határoztak. Ezek szerint fog a majd megrostálandó izenet feltétetni. — A fő RR a sérelmeket folytatják.

269.

1835. július 30, 31, augusztus 1, 3, 4, 5.

Foglalat: a) A szóllás szabadsága eránt mult levelemben kezdett kerületi vitatások folytatása. — b) A közbejárás kérelmét magában foglaló izenet orsz. ülésben helyben hagyva, a fő RRhez átküldetik, de ők maradnak véleményöknél, s a Nádor a közbenjárást el nem vállalja.

a)

Pozsony, augustus 5-én, 1835.

Folytatása *a 30-ik s 31-ik júliusi és 1-ső augusztusi kerületi ülések* vitatásainak afelett, valjon a szóllás szabadsága kettős sérelme tárgyában miután a felirás *ily formán* elesett, a nádori törvényes közbenjárást kellessék e kikérni, vagy pedig az egész dolgot letenni?

Bőthynek múlt levelemben közlött beszédjére ANDRÁSSY azon megjegyzéssel válaszolt: hogy egyezzék bár meg a végzés saját véleményünkkel vagy nem, a többség, melly határoz, minden esetre tiszteletet kiván. És miután ő a többséget ily szigorún hallja biráltatni, kénteleníttetik értelmét bővebben kifejezni, mit az eddigi többség iránti tiszteletnél fogva mind ekkorig örömest mellőzött. Kimondja tehát, hogy e tárgyat azoknak sorában kivánta volna szemlélni, hová most, de már későn, Bihar követe által tétetni kivántatik, t. i. a meg nem jelentek sorában; mert azt sem az alkotmányos institutiók általános elveinél, sem pedig különösen hazánk törvényeinél fogva, a törvényhozó gyülés elébe tartozónak nem itélheti. Ezen thesisnek bébizonyitására részletesen előadja, miként más alkotmányos nemzeteknél az Attorney General, Kronanwalt, vagy General Procureur[1] s más nevekkel jövő Fiscus vádjaira nézve fel vannak ugyan állitva az előleges vizsgáló bíróságok (Grand Jury),[2] s csak ezeknek engedelme után kerülhet a vád a bűn felett itélő esküdtszék, onnan pedig a büntetést mondó biró elébe, de arra, hogy a vád előterjesztése iránti itélet hatalmát maga a törvényhozó test gyakorolná, példát nem tud a statustudomány évkönyveiben; annál kevésbé lehet pedig a legislationak ezen hatalmat hazánkban gyakorolnia, mivel itt világos törvények által fel van a kormány azon hatósággal ruházva, hogy a Korona ügyvédje által a hűtelenség s felségsértés vádját rendes biró elébe terjeszthesse, amire régibb törvényeinkből bizonyitó adatokat is idéz. Azon bíróságnak itéletébe pedig a törvényhozó test annál kevésbé avatkozhatik, mentől inkább szükség a birói hatalom függetlenségét épen constitutionalis elvek tekintetéből sértetlenül feltartani, s mentől szembeötlőbb annak practica lehetetlensége, hogy minden egyes per mielőtt megindíttatnék, engedelemnyerés végett az országgyülése elébe terjesztessék. — A tisztelt többség tehát Bihar követének szigorú birálatát meg nem érdemelé. Egyébiránt a szónok minden lépésre kész, melly által ezen tábla véleményének ön magában, s a fő RRkel is egyesitése közelíthető.

MARCZIBÁNYI válaszolt. Ne igen emlegesse, úgymond, érdemes követ úr azt a tisztelt többséget. Mert emlékeztetem, hogy a megyék a felirás mellett

[1] A koronaügyész angol, német, ill. francia neve.

[2] Angliában a 12—23 esküdtből álló Grand Jury döntötte el, hogy a vád alá helyezés indokolt-e, vagy indokolatlan. Ha a Grand Jury a vádlevelet elutasította, akkor a bűnvádi eljárás megszűnt, mielőtt elkezdték volna.

s a felirás ellen épen egyforma számban állottak, 25 megye 25 ellen. S igy tán még az eránt is, hogy mi a valóságos többség ? tehettünk volna sok észrevételeket. De mi ezt mindamellett sem tettük, hogy ha úgy tétetett volna fel a kérdés, mint ekkorig mindég, t. i. *felirás vagy közbenjárás?* lévén némelly megyék, mellyek sem egyiket, sem másikat nem akarták elvállalni, s így a voxok háromfele oszolván a többség most legalább minden bizonnyal még a felirás mellett lett volna. — Végre pedig ha csak egy felületes pillantást vetünk is a felirás mellett szavazott megyék neveire, s különben is magunkat nem mystificáljuk, annyi minden esetre igaz lészen, hogy ha úgy mint hajdan, fejenként kérdeztetne meg az ország nemessége, kétségen kivül nemcsak a többség, hanem alkalmasint az egésznek hét nyolczadrésze sérelemnek mondaná a kormány kérdéses cselekedetét. — Egyébiránt ami régi törvényinkből idézett adatjait illeti az érdemes követ úrnak, emlékezzék meg, hogy akkoron a vád hatalmát kevésbé volt veszélyes a kormánynak megengedni, mert a nemzetnek egyéb garantiái voltanak. Ide tartozott : hogy a hűtelenségi vádak felett maga a nemzet itélt, sőtt a fő törvényszékek tagjait még a 16-ik század elején is maga a nemzet választotta. Most már nincs egyéb garantiánk annál, hogy koronás fejedelmünk, ki a törvényekre megesküdött, s azt hitlevéllel (diplomával) is biztosította, a törvényekhez ragaszkodjék s azokon túl ne lépjen. Erre pedig felügyelni s a kormány kihágásait orvosolni, a törvényhozó testnek nem csak jusai, sőt legfőbb kötelességei közé tartozik. — Egyébiránt ha Esztergom követe azt hiszi, hogy a kormánynak anélkül, hogy törvénysértést követne el, akárkit szabad hűtelenségi perbe vonatni, mert hiszen ha ártatlan a bévádoltatott, majd feloldoztatik a biró által : azt is hinnie kell, hogy a felségsértésre nézve is hasonló korlátlan hatalma van a kormánynak. Mivel pedig a felségsértés esetében az előleges béfogatásnak is helyt adnak törvényeink, eszerint az Esztergomi követ értelméből majd az következnék, hogy a kormány akárkit béfogathat, tömlöczre vethet, vasba verethet, vagy van helyes oka, vagy nincs, önkénye szerint, s hogy mi, egy szabad nemzetnek constitutio oltalma alatt élő tagjai, kéntelenek lennénk béklyóba, bilincsbe verve, a tömlöcz fenekén azon vigasztalással beérni, hogy ez mind semmi, mert hiszen ha ártatlanok vagyunk, egy-két esztendő múlva a biró majd absolválni fog. Ez lenne aztán a constitutionalis szabadság ? Köszönöm én az ily constitutiót, tartsa meg követ úr ha tetszik, magának, énnékem nem kell.

ANDRÁSSY : Constitutiónkat minden jó s minden rossz oldalaival — mert nyilván elösmerem, hogy vannak tetemes hijányai — köszöni érdemes követ úr őseinknek, s egyrészben önmagának is, minthogy az alkotmányt mindenkoron hiven védelmezé ; azt mindazáltal nem fogja tagadhatni, hogy a vádlás jusára nézve tisztán úgy áll a dolog, amint mondottam. Hogy a személyek bátorsága minden háborgatás ellen nem egészen biztositttatik, az igaz, — s ha e részbeni törvényjavitásról lenne szó, örömest reá állana, hogy törvényeink e részben javíttassanak ; de most nem az forog kérdésben, miként kellene lenni, hanem az, hogy miként van. — Egyébiránt a nemzet hajdani garantiáit ami illeti, ezeknek emlegetésével azt mutatná meg Trencsin követe, hogy vagy nem ösmeri hazánknak akkori történeteit, vagy ösmerni nem akarja, mert az 1513-ki 18. czikkelyt[3] megolvasván nem állitaná, hogy a főtörvényszék biráit maga a nemzet választotta. — Végre

[3] 1513-ban nem volt országgyűlés ; az esetleges elírás folytán szóbajöhető más törvényczikkek nem alkalmazhatók a szóban forgó tárgyra.

még Bezerédynek utóbbi levelemben közlött beszédjében kijelentett ama reményére, hogy a törvényhatóságoktól a felirásra nézve kedvező utasitásokat vár, feleletül emlékezteti az egész országgyülés alatti tapasztalásra, melly szerint mindég utasitások által dőlt el az, amit a követek individualis többsége állhatatosan pártolt volt.

MARCZIBÁNYI: Azt, amit a nemzetnek biró választási jussára nézve mondott, a 16-ik századból több rendbeli törvényekkel bővebben megmutogatja. — A mi pedig azt illeti, hogy a szólló követ mindég védelmezé a most megtámadtatni mondott constitutiót, erre csak azt feleli, hogy mi, ugymond, a constitutio értelme felett nagyon különbözünk. Ha követ úr úgy magyarázza, hogy rabszolgaság következik belőle, akkor tartsa meg azt magának, ha szereti a rabszolgaságot, énnekem nem kell. Mert ha ez igy volna, mindamellett is hogy hazámat forrón szeretem, magyarországi lakos lenni soha se akarnék, s inkább kivándorlanék akár Francziaországba, akár Americába (nevetés: *dehogy? Americába is inkább?*) mint olly országban lakjak, melly azzal dicsekszik, hogy constitutiója van, s a kormány mégis akárkit bilincsekbe vethet önkéje szerint.

DEÁK az esztergomi követ e részbeni állitására szinte felel némellyeket: Azon constitutionalis elvre emlékeztetvén, hogy a főhatalmat a fejedelemnek is csak a törvény értelmében adta át nemzetünk, a végrehajtó hatalom tehát valamint egyebekkel, úgy a vádlás hatalmával is csak a törvény értelmében élhet, s önkénye szerint a polgárok személyes nyugalmát, bátorságát, mellyet őriznie kellene, a bíróság jövendőbeli feloldozásának ürügyével takaródzva nem háborgathatja. Mert hiszen az esztergomi követ értelme szerint akkor sem követne el a kormány törvénysértést, ha p. o. minden embert azért, hogy hosszú vágott dohányt szí, hűtelenségi perbe vonatna, vagy azért, hogy zöld és nem kék mentét hord, felségsértéssel vádolva tömlöczre vettetne, azt adván vigasztalásul, hogy a biró majd absolválhat. — Ha ily értelmet lehetne tulajdonítani constitutiónknak, ugy azon köszönő irást, mellyet Trencsin követe szavazott, a szónok maga is aláirná.

Később, midőn a fő RR izenetére adandó válasz forogna vitatás alatt, BUDAHÁZY az egészt végig taglalgatván, a kormánynak korlátlanul tulajdonítani kivánt vádlás jusára is visszatért, törvényes szempontból indulva mutogatván, hogy van minden privatus embernek jusa pert kezdeni, büntető keresetet pedig egyéb esetekben a megye gyülése, hűtelenség, s felségsértés esetében a kormány rendelhet ugyan, de a vádtámasztásnak ezen jusa mindenkire nézve törvényekkel van korlátozva. A magános ember, ki ok nélkül perlekedik, majd költségtéritéssel, majd perpatvarkodás, vagy indebita, avagy makacs perlekedés büntetésével[4] lakol; a megye ellen, ha törvénytelenül rendel actiót, segitséget találhatunk a főkormánynál; ha pedig maga a kormány lép túl a törvény határain, őt oda visszautasitani, s törvénytelen megtámadásai ellen az ország lakosit védeni egyenesen az országosan egybegyűlt KK és RR tisztéhez tartozik. — Arra nézve pedig, mi szerint Esztergom követe egyenesen tagadta, hogy az országgyűlése valaha béavatkozott volna a királyi Fiscusnak kereseteibe, az ő tulajdon szavaival válaszol: t. i. hogy vagy nem ösmeri hazánk történeteit, vagy ösmerni nem akarja, különben tudná, hogy a *vivat Petrus!!* szavakért sok ártatlan polgárokat felmészárló eperjesi Comissio

[4] A patvarkodás (calumnia) büntetését l.: *Hármaskönyv.* II. 70., 71., a méltatlan vádaskodását: Uo. II. 83.; a makacs perlekedés a patvarkodás fogalma alá esik.

eltörültetvén (1687 : 7.) a királyi Fiscusnak még függőben volt vádjai is megsemmisíttettek.[5] Hasonló történt a Fiscus pereivel akkor is, midőn a Neoacquistica Comissio eltörülteték. Ezen alkalomkor is nem utasíttattak a Fiscus perei a rendes bíróság elébe, hanem az országgyűlése által egyszerűn eltörültettek.[6]

Az esztergomi követ védelmezte thesis a fő RR izenetében is azon gyámokkal támogattatva fordul elő, hogy a gyűlésbeni beszéd által elkövetett sértésért a sértett félnek magános keresete felmarad, hogy lehet tehát azt, ami minden egyes embernek szabad, a királyi Fiscustól megtagadni ? Holott őneki is kell annyi jussal birni, mint más akárkinek! Erre többek között

BEZERÉDY eként válaszolt : A jus privatumról a jus publicumra vont hasonlitás nemcsak nem áll, hanem valóságos fallacia is, és a józan logicának minden szabályaival ellenkezik, mert a minori ad majus okoskodik. — A kormányt felállitják a fő RR egy privatus ember alakjában, s akkor aztán a jus publicum köréből a legveszedelmesebb hatalmat adják kezébe. Ez épen olyan, mintha 10 ezer fegyveres ember megállván egy vár előtt, azt kivánná, hogy mint békés látogató béeresztessék. Privatus ember perlekedjék bár, s lépjen fel mint vádoló, ebből még sem üldöztetés nem következik, sem életünk, szabadságunk, becsületünk veszélybe nem kerül, s ez ellen nem kell garantia. De ha a kormány, melly a társaság czéljainak, a személy s vagyon biztosságának oltalmára van felállítva, oltalmazóbul megtámadóvá változván, kéje s tetszése szerint roppant hatalmának egész sulyával felléphet ellenünk, akkor vége van minden garantiának, mellyet constitutionalis országban a közhatalom ellen minden privatusnak birni kell.

Ezen tulajdon thesishez még (mint már sokszor emlitém) azt ragasztván a fő RR, hogy a dolog biró előtt van, s annak független eljárásába a törvényhozás nem avatkozhatik. Erre

PÁZMÁNDY az általános statustudomány alapszabályaiból válaszolt, a status elrendezésének egyik sark axiomája gyanánt állítván fel, hogy a nemzet jus publicuma s a nemzeti jus felett biró nem itélhet. Mert a birói hatalomnak eljárása szorosan csak a jus privatum körébe, s itt is csak a törvénynek a feladott esetre való alkalmaztatására szorul. Hol van az a törvény, mellyel a nemzet felhatalmazta volna a Királyi Táblát, hogy ő legyen a jus publicum birája ? hogy ő szabjon határt a nemzetnek, meddig élhet, s meddig nem a szó szabadságának constitutionalis jussával ? Hiszen így a Királyi Tábla, melly nem más, mint a törvényekben kijelentett nemzeti akarat végrehajtásának egyik organuma, felülemelkednék a törvényhozó hatalmon, felül az egész nemzeten, s ő szabná ki a nemzeti jusok határát! Im a szóllás szabadsága hogy a constitutiónak valódi palladiuma s egyik fő nemzeti jus légyen, azt a fő RR magok is elösmerik ; a constitutio garantiát nyujt a kormány hatalmaskodása ellen s minden, ami a nemzet és kormány közti kérdéseket, vagyis a jus publicumot illeti, egyedül a törvényhozó hatalom eljárására tartozik. Már

[5] Az eperjesi vértörvényszék 1687 tavaszán működött Caraffa Antonio császári tábornok elnökletével. Egy állitólagos összesküvés ürügye alatt a gazdag polgárok és nemesek egész sorát végeztette ki, vagyonukat Caraffa elherdálta. Az országos méretű felháborodás hatására a király végre beszüntette a vértörvényszék működését s azt, mint súlyos törvénytelenséget, az országgyűlés is megbélyegezte.

[6] A Neoacquistica Commissio 1690-ben létesült. Rendeltetése a töröktől visszaszerzett területek birtokviszonyainak rendezése lett volna, valójában azonban kiforgatta birtokaikból a bizonyító okmányok híjával levő régi magyar birtokosokat és a felszabadult területek nagy részét a kincstár kezére juttatta. Működését az 1741: 21. tc. szüntette meg.

most egyik nemzeti just, úgymint a szóllás szabadságát tárgyazta törvények magyarázata felett a legislatio két része különböző értelemben van; hogy lehet tehát a statusi hatalmak helyes elrendezésének fenekestőli felforgatása nélkül állítani, hogy a legislatio két részének értelme között a Királyi Tábla hozzon itéletet? Ezeknél fogva válaszul adatni kivánja a fő RRnek, hogy a nemzet s fejedelem között eredhető bármely kérdés országgyűlési tanácskozás s egyezkedés tárgya lévén, semmi itélőszék birósága elébe nem tartozik.

NAGY PÁL ugyan már elébb kijelentett véleménye szerint a két tábla közt vitatott elvek további feszegetésével felhagyni kivánván, ezen feleletet is annyival inkább elmellőztetni sürgette, mivel legvilágosabb törvények mellett sem lehet elkerülni, hogy a Fiscus valaha helytelen pert is ne kezdjen, az országgyülése pedig mindég együtt nem ül, ekkor tehát csakugyan egyedül a biró mondhatna a kereset helytelensége felett itéletet.

DEÁK azonban figyelmezteti követ urat, hogy más egyes vádat in specie a törvényre alkalmazni, és más általános, jus publicumi elv felett in abstracto itélni. Polgári statusban mit a törvény világosan nem tilt, a büntetés tárgya nem lehet, s azt a biró vétekké nem canonizálhatja. Ez a status tudománynak általános észlegi axiomája. Vegyük fel az alkalmaztatást: meri a szónok állítani, hogy nincs itt senki, és nincs senki a fő RR között, aki annak bizonyitását el merné vállalni, hogy Magyarországon világos törvény szerint közgyűlésbeni beszéd hűtelenségi per tárgya lehetne in abstracto. Azonban a királyi Fiscus B. Wesselényit a Kir. Tábla elébe épen ezért idéztette hűtelenségi perbe, Mit tett tehát? A királyi Tábla elitélésére bizta, valjon bűn legyen e, mit a törvény bűnnek nem mond? s gyűlésbeni szóért, lehessen e hűtelenség büntetése alá jutni? És ki az, aki e kérdés elitélését a Királyi Táblára bizza? A királyi Fiscus, a kormány rendeletéből. És igy egy nemzeti nagy jusnak, melly a kormány elleni garantia gyanánt áll, egy fontos juris publici kérdésnek elhatározását a kormány elvonja a nemzettől, a maga kinevezésétől függő bíróra bizza, s bennünket azon karba kiván helyeztetni, hogy a magyar nemzet, melly csak az ő világos megegyezésével hozott törvények szerént kormányoztathatik, egy a törvényeknek subordinált corporatio határozásától várja el nemzeti jussai határának kitűzését.

Hasonló értelemben szóllottak HERTELENDY MIKSA, SZABÓ és BERNÁTH is, megmutogatván, hogy a kormány eljárása mindenekben, s különösen ezen esetben is a törvényhozás felvigyázása alá tartozik, különben szabadságunk vázlattá változnék, s néhány vonással rajzolák a veszedelmeket, mellyek a nemzeti jusok elitélésének egy kormány nevezte corporatiora bizásából eredhetnének, — SOMSICS pedig a fő RRknek adandó válaszban azt a fonalat kivánja megtartani, hogy a fő RR magyarázata a status czéljával ellenkezik, mert igy élet, vagyon, becsület, bátorság számkivetve lesz a hazából. De a fő RR csak oda vágnak, hogy még diaeta alatt is absolutisticus hatalmat akarnak felállítani e tárgyban. (LÓNYAY: Mindenben!!)

Ezek szerint a Pázmándy okoskodása azzal egyetemben, mit Somsics a status czéljáról mondott, az izenetbe tétetni határoztattak. — Ezen nevezetes kérdésnek vitatását, bár a 3 nap alatt különböző időszakban történt légyen is, összefüggés miatt együvé kapcsolni jónak itéltem. A következő jelenés szintén nem volt érdektelen.

ZMESKÁLL az egész tárgyban sérelmet nem látván, depositióra szavazott ugyan, de nem a zalai követ értelmében, hanem az elveknek is, mellyek-

ben ő különben sem osztozik, elmellőzésével. Szavaz pedig a tárgy letételére annyival inkább mivel a dolog biró előtt van, s ő ugy vélekedik, hogy a kérdés alatt lévő két személy csak úgy nyerheti visza existimatióját, ha törvényes biró ítéletével a vád alól fel fog mentetni.

Tarnóczy ezt észrevétel nélkül nem hagyhatá. Ő nem akar, ugymond, az árvai követ által emlitett két érdemes hazánkfiának személyességéről szóllani; annyit mindazáltal biztosan kijelenthet, miképen az ő existimatiójok az egész haza előtt olly lábon áll, hogy sokakkal, kik kormány rendelte hűtelenségi per alatt nincsenek és veszedelemben sem forognak, hogy valaha ilyes per alá juthatnának, existimatiót minden bizonnyal nem cserélnek. (Igaz!! Igaz!!)

Zmeskáll: Bars v[ármegye követe magának infallibilitást látszik tulajdonitani, de hiában, nem minden ember az ő szemével látja a dolgokat, s én ujabban is kijelentem, hogy véleményem szerint B. Wesselényin mindaddig némi homály fog fekünni, mig a királyi Fiscus vádja alól birói itélet által fel nem oldoztatik. (Visszatetszés.) Egyébiránt akárkit értett légyen is Bars v[ármegye követje, midőn a kérdéses személyek existimatioját jobb lábon állani mondotta, mint sokakét, kik azon veszélyben nem forognak, hogy notae per alá kerülhessenek: én minden esetre kijelentem, miképen örökké hálát adok az Istennek, hogy az ő értelme szerénti existimatióra mind ekkorig szert nem tettem, s minden igyekezetemmel azon leszek, hogy szert reá ezután se tehessek.

Tarnóczy: Soha se gondoltam volna, hogy civilis és laicus kinézésem mellett valaki római pápának nézhessen; pedig az infallibilitás csak a római pápának praetendált tulajdona, és senki másé széles e világon. Egyébiránt hogy Árva vármegyének követje, a tisztelt kérdéses személyek existimatiójára szert tenni nem törekszik, azt ő maga mondotta, s én publicus pályája tapasztalásánál fogva ezen mondását magam is azon hozzátétellel erősíthetem, hogy azon az úton, mellyen megindult, azoknak existimatiójára szert soha sem is teszen.

Midőn az árvai követ saját existimatiója ügyében eként szóllana, kevéssel ezután szavazatra kerülvén a depositio vagy nádori közbenjárás kikérése, szavazatját csakugyan a minden óvás nélküli depositióra nyilatkoztatta. — Azonban

Reviczky felállván, bármi nem örömest tegyem is, úgymond, kéntelen vagyok követtársamnak ellentmondani s utasításomnak világos tartalmánál fogva, melly a nádori közbenjárásra kötelez, én intermediatiora szavazok.

Zmeskáll a közönséges zajnak némileg csillapultával igy nyilatkozott: Mentől inkább tisztelem követtársamat, s mentől nagyobb becsben áll előttem egyetértésünk, ellentmondása előttem annyival váratlanabb, s azt annál inkább sajnállom, mivel véleményemet már tegnap kimondván, ideje lett volna szándékát velem közölni. Egyébiránt minthogy utasításunkra hivatkozott, nehogy küldőim egyenes instructiója ellen látszassam szavazni, kéntelen vagyok kijelenteni, hogy e tárgyra nézve positivus elhatározott utasításunk nincs. (A zaj megújul: *Ez nem ide való! Megyéjöknek számoljanak!*)

Reviczky: Bocsánatot kérek a RRktől, hogy szavamnak igazolásául utasításom felolvasásával alkalmatlankodni kénteleníttetem. S ezzel egészen csillapult indulattal felolvassa utasitását, mellynek tartalma lapjaim birálata alá nem tartozik, annyira mindazáltal egyszeri hallomás szerint gondolok emlékezni, hogy abban, amit felolvasott, szó van az intermediatiórul. —

ZMESKÁLL ismét felállott, követtársának válaszolandó, de tartós zaj miatt azonnal szóhoz nem juthatván, végtére a körülettök lévő követek kérésének mindketten engedtek s a szóváltással felhagytak.

Azon okokat, mellyek a nádori közbenjárás mellett mondattak, rövid velős kivonatban már előbi levelemben közlöttem.[7] Itt csak némellyeket adok hozzá.

BORCSICZKY a depositiót minden módok között a legrosszabbnak lenni itélte. Komárom v[árme]gye követe, ugymond, több rendbeli példákkal igyekezett bébizonyitani, hogy depositióval az ország Rendei már más izben is éltenek.[8] Ezt senki sem tagadhatja, de azt kellett volna megmutatnia, hogy valaha akármi tárgyban is nyert az ország a depositio által valamit. És miután ezt megmutatni nem képes, a több rendbeli hasztalan depositiók után még ezen fontos nemzeti jusnak is letétele csak annyit tesz, mintha constitutiónkat a siralomházba vinnénk, s a theoretica óvásokkal biztatván magunkat, hallgatva szemlélnénk, mint viszik siralomházból a vesztőhelyre. Hazánk szabadságára legszükségesebb az, hogy elveinktőli elállásunkat positive ne mondjuk ki, mert nagyon kételkedik, mi lenne a szóllás szabadságára nézve nagyobb hatással, a mi puszta óvásunk e, vagy pedig a két hűtelenségi pernek valóságos folytatása és elitélése.

Ezeknek ellenébe az mondatott, hogy a közbejárás a kormány tette törvényességének elösmerésére fog vezetni; amit annyival inkább hihetőnek véltek a letétel pártolói, mivel RAGÁLYI nyilván kijelentette, hogy ő az elvekhez ragaszkodás mellett a közbenjárást szintolly lehetetlennek tartja, mint a felirást, s hogy az elvekkel felhagyva kivánja csak az intermediatiót. — Ezt PÁZMÁNDY, DEÁK és SOMSICS annyiban megköszönék, hogy legalább levonta a fátyolt szándékáról s újabban is kijelenté, mit értett légyen a legelső conferentiában, midőn egy követ úrnak azon mondására, hogy kérjük ki tanácsát a Főherczeg Nádornak, feleletül adá, hogy ha ezt tesszük, akkor az adandó tanácsot követni is készek legyünk.

NAGY PÁL azonban tagadta hogy a kormány tettét törvényesnek ösmernők el oly közbejárás által, mellyben világosan kitesszük, hogy elveinkhez ragaszkodunk s a Nádort arra kérjük, hogy a törvénytelen tett törvénytelen következéseit megszűntetni igyekezzék. Nem is kegyelem útja ez, hanem törvényes diplomaticai lépés, mi szerint a Nádor 1807-ben a RR felszóllitását megelőzve tett lépéseket, s ezért a RRktől köszönetet is nyert. Nincs tehát itt a sajátlanul úgy nevezett principium elejtéséről szó, mert a szónok ugyan maga is megvallja hogy készebb lenne a felirásra szavazókhoz átmenni, mint azt a túlságos állitást igaznak elösmerni, hogy köztanácskozásban ejtett egy két szóért hűtelenségi pernek helye lehessen. A sokak által védett depositio iránt maga is azon véleményben van, hogy ez nem mást teszen, mint egyik nemzeti just a másik után a siralomházba tenni, mig utolsó itéletkor talán majd ezek is feltámadnak.

BÜK ezt tagadja, s úgy hiszi, hogy midőn a hatalom csapásai elől a nemzeti jussokat eltakarítjuk, s boldogabb körülmények és szerencsésb küzdők számára épen megtartjuk, akkor nem siralomházba tesszük ki, hanem a vesztőhelyről mentjük meg. De ha állana is a siralomháztól vett hasonlitás, ugy a másik részen állók is gyakran voltak consortes et socii, mert ha jól emlékezik a

[7] L. előbb, 614. kk.
[8] Vö. Pázmándy felszólalásával.

szónok, 1825-ben a béke s had jussa, nem különben a királyi szó meghallására idézgetés tárgyában,[9] ezen siralomházi manipulatióba Sopron v[árme]gye követe is igen mélyen bé ereszkedett. Letételre szavaz.

Pfansmid mindég meg volt győződve, hogy ezen tárgy vitatása kevés jót fog hozni nemzetünkre, de hogy ily káros következéseket szülhessen, mint a letételekből eredhetnének, azt lehetőnek mégsem gondolta és fájdalommal látja, hogy azok, kik legforróbban pártolák az elveket, most elvonják kezeiket azon személyek pártolásától, kikért fel valának állítva a pricipiumok. A letétel védelmezői hasonlítanak azon emberhez, ki az érett gyümölcsöket nem akarja elvenni, mivel az egész fát az éretlenekkel együtt magával nem viheti. Ő a törvényhozói bölcsességgel igen megegyezőnek iteli az érett gyümölcsöket leszakítani, s azokat addig is használni, míg az éretlenek is beérnének. A RR által felállitott elveknek mindennél nagyobb támasza abban áll, hogy a perek megszüntettessenek ; e nélkül igen szomorú lenne azoknak helyzetök, kik a depositio óvásaiban bízva ön személyeiken kénteleníttetnének tapasztalni, hogy a principium nem áll. Ő tehát magoknak az elveknek is azáltal gondol legtöbbet használhatni, ha törvényes közbenjárás útján a perek megszüntetését eszközölheti ; s azért törvényes intermediatiora (ami nem kegyelem) adja megyéje szavazatját.

Zarka, Tarnóczy, Hertelendy Miksa, Marczibányi s mások, kik a mult levelem végén közlött okokkal a közbenjárást lelkesen pártolák, ismét és ismét szüntelen szükségesnek tarták kinyilatkoztatni, hogy ők a RR elveinek feltartásával értik a közenjárást, még pedig úgy, hogy ezen elvek magok se közbenjárásra, se resolutio alá ne eresztessenek, hanem állhatatos ragaszkodással feltartassanak, s ők kegyelem útjára soha és semmi esetben térni nem fognak.

B. Prényi és Torkos igyekeztek ugyan azt vitatni, hogy a felirás elestével már az elvek is elestek. De ezt nem csak a felirást pártoló 25 megyék, hanem Andrássy is egész egyenességgel tagadta s önként elösmerte, hogy az elvekre nézve még most is megvan a többség s hogy ő és kik vele egyetértenek, e részben kisebb számban vannak. — Vay hasonló értelemben szólva B. Prényi állítását kereken tagadta, s a felirás mellett szavazott 25 megyéken kivül azon követek kijelentésére támaszkodott, kik közbenjárásra szavaznak ugyan, de feltartják az elveket. Megvalja egyébiránt (B. Prényi felé fordulva), hogy sajnálkoznia kelletik azon nemzet felett, mellynek képviselői körében a legszentebb érdekek olly hidegen vétetnek, mint ahogy azt némelly követ urak veszik. — B. Prényi Tacitusból válaszolt valamit, amit azonban közelebbről nem értettem. — *Szavazatkor* depositióra voxoltak Nyitra, Zala, Komárom, Somogy, Fejér, Mosony, Thurócz, Szerém, Abauj, Zemplén, Sáros, Ungh, Szatmár, Szabolcs, Gömör, Borsod, Bereg, Torna, Bihar, Marmaros, Arad, Krassó, Horvátország, összesen 23 megye s a Jászkun Kerület. — Árva követei elidálták egymást, — a többi 26 megye s a Clerus és Hajdu Kerület *közbenjárást* határozott. (Ily kevert szinű szavazásra még egész országgyülése alatt nem emlékezünk.)[10] — Ezután elhatároztaték, hogy a fő RR izenetében foglalt okokra minden esetre kell felelni, az izenet végére pedig a nádori közben-

[9] Vö. előbb, az 541. old. 10. jegyzetével.

[10] Arra ti., hogy a letétel kérdésében a leghaladóbb megyék — Zala, Komárom, Bihar, Borsod, Ung stb. — homlokegyenest ellenkező indokból ugyan, de együtt szavaznak a legreakciósabb megyékkel, Fejérrel, Turóccal, Gömörrel stb.

járást kikérő nyilatkozás, némi módositással Nagy Pál javallata szerint lőn elfogadva.[11]

Augustus 2-án vasárnapi szünet. — *3-án* mind a két táblánál *országos ülés* a sérelmek tárgyában[12] s a fő RRknél 4-én s 5-én is. — A kerületi RR pedig *augustus 4-én* az izeneteket rostálták meg.

Legújabb.

Ma, augustus 5-én a KK és RR országos ülésében, miután az újon érkezett ugocsai utasitás segedelmével a már elesett felirás csaknem ismét helyreállott, jeles beszédek után, (mellyek között a *Deákénál* jelesebbet életünkben keveset halhattunk,) végre a kerületi izenetek, s így az intermediatio is megállottak. — De a fő RR ugyanaznap mind a két tárgyban elöbbi véleményönél maradtak, s a NÁDOR elhatározottan kijelenté, hogy a közbenjárást egyáltaljában el nem vállalja.[13]

270.

1835. augusztus 5, 6, 7, 8.

Foglalat: a) Országos ülési vitatások azon izenet felett, mellyben kerületileg a nádori közbenjárás javaltaték kikéretni. — b) Országos ülés e tárgyban a fő RRnél. A nádor beszédje, miszerint a közbenjárást el nem fogadja, — c) Ennek következésében a RR kerületileg nevezetes többséggel ismét a felirásra térnek.

a)

Pozsony, august 8-án, 1835.

August. 5-én országos ülés a KK és RRnél.

Nagy Pál és Vay mint idő szerintén kerületi elnökök, bényujtják a felirások boritékán használandó V-ik Ferdinánd czim iránti 6-ik, s a szóllás szabadsága tárgyábani 4-i izeneteket.[1] Az első a PERSONALISnak valamelly közelitő módra intézett felszóllitását kivéve[2] ellenzés nélkül, egypár *maradjon*nal helybehagyaték. A másodikra nézve

[11] Az ilyen tartalmú negyedik rendi izenetet l.: *Iratok.* V. köt. 11. kk.

[12] Az aug. 3-i, 340. országos ülésben a rendek a kir. városok által felterjesztett, negyedik osztályba tartozó sérelmeket és kívánatokat vitatták meg. Az ülés naplóját l.: *Jegyzőkönyv.* XI. köt. 364. kk.

[13] Mindkét ülés részletes ismertetését l. a következő számban.

[1] A rendek két izeneténck szövegét l.: *Iratok.* V. köt. 10. kk.

[2] Az elnöklő személynök azzal próbálta befolyásolni a rendeket, hogy „ezen kérdés végett már öt felirás akadályoztatván, azok közt az V-ik Ferdinandi cimzettel való élés végetti tractatus is foglaltatik" s kérte őket, hogy „valami közelitő módot találjanak fel, mellyel a cél eléressen és a két Tábla közt az egyesülés eszközöltessék". L.: *Jegyzőkönyv.* XI. köt. 271.

A PERSONALIS két részre osztja a felolvasott izenet tartalmát. Az első, mellyben a fő RR gyámokai czáfoltatnak, s a RR eddigi elveiket némelly uj okoskodással támogatván, azokhoz való ragaszkodásukat kijelentik. A másik, mellyben felszóllitják a fő RRket, hogy a nádori közbenjárás kikéréséhez járuljanak. Ami az elsőt illeti: nem akarván a már többször mondottakat ismételni, csupán azon pontra tesz némi észrevételeket, mellyben a birói hatalom határairól szólva azt állítják a KK és RR, hogy az itélőszékek a szóllás szabadsága korlátjait meg nem határozhatják, sem pedig nemzeti jus felett itéletet nem mondhatnak, s hogy a nemzet és fejedelem között eredhető bármelly kérdés országgyülési tanácskozások s egyezkedések tárgyai lévén, semmi itélőszék birósága elébe nem tartozik. — Erre nézve tagadja az Elnök, hogy ezen elvet a jelen esetre alkalmazva használni lehetne. Elösmeri ugyan, hogy törvényt hozni, magyarázni s változtatni az összes nemzet constitutionalis jusához tartozik, s hogy ezen jus egyedül a törvényhozó hatalom által gyakoroltathatik, De az is igaz, hogy a birák fennálló törvények szerint tartozván itélni, valameddig az országosan egybegyült KK és RR megegyezésével s a királyi sanctio hozzájárultával törvénymagyarázat vagy változtatás nem történik, a törvényt egyes esetekre alkalmaztatni, az 1790 : 12. tc .2-ik §. értelme szerint is[3] az itélőszékek tartoznak ; s ezen eljárásban nem az országgyülési tanácskozásokat, mellyekre valóságos törvény nem következett, hanem a fennálló törvényeket és törvényes szokást kötelesek követni. Ezt az első részre nézve megjegyezvén kéri a RRket, hogy attól egészen álljanak el ; ami a második részt, t. i. a nádori közbenjárást illeti, abba nem ereszkedik, mert a Főherczeg Nádor feleletét praeoccupálni nem akarja, s az izenetnek ezen része, ha úgy tetszik, ám menjen át a fő RRhez.

DEÁK igy szóllott : A kerületi izenetet, mellyben eddigi felirásunk helyett közbenjárás javaltatik, el nem fogadhatom, míg a felirástol a világos többség határozata el nem vet. Küldöim a felirást és az abban kifejtett nézeteket állandóul pártolják. Mert keserű érzéssel töltötte el kebleiket a kormánynak azon váratlan cselekedete, mellyel hazánk két polgárját, a törvények ellenére hűtelenségi per alá vonta, de még súlyosabb fájdalmat fog bennök gerjeszteni az, hogy ön polgártársaink, a M[éltósá]gos fő RR vetnek gátat ezen felirásnak, mellyet a szóllás törvényes szabadságának megsértett ügyében, a királyi szék igazsága eleibe kivánunk terjeszteni. Sértve van igenis törvényeink szentsége, mert önkény gyakoroltatott, s a szóllás szabadságát veszély fenyegeti. Szabad alkotmányú országban a polgárok természeti jusait csak világos törvény korlátolhatja, a szabad szóllás pedig mind az egész nemzetnek, mind az egyes polgároknak természeti kétségtelen igazuk, s aki köztanácskozások folytában akár a törvényhozás, akár a köz intézkedések tárgyairól szabadon kimondja véleményét, az ön jussában a nemzet közös jussát gyakorolja, ha tehát abban törvényen kivül gátoltatik, vagy a mondott szóért törvény világos rendeletén kivül fenyiték alá vonatik, ő benne a nemzet közös jussa van megsértve. Törvényeink, mellyekre a felirási javaslatban hivatkoztunk, kijelelik a szólhatásnak egyedüli korlátait, és világosan a büntetést azok ellen, kik e korlátokon netalán túlmennek, ezen korlátokat tehát törvényhozás utján kivül szaporítni nem lehet ; a szóllót más perbe sulyosabb

[3] Az idézett § szerint a bíróságok ítéleteit megváltoztatni, felülvizsgálni, azok végrehajtását gátolni sem a királynak, sem a főkormányszékeknek nem szabad s a bírák az ország érvényben levő törvényei és szokásai alapján tartoznak ítélkezni.

büntetés alá idézni, annyi, mint törvényt szegni. Az 1723 : 9. cz[ikkely] nyilván meghatározott minden esetet, mellyet hűtelenség büntetése követ,[4] s ezen esetekhez még egy újat toldani nincs a kormánynak törvényes hatalmában, azt pedig, hogy e törvényczikkelynek ezen szavai: „Evidenter semet erigentes, et opponentes contra Statum publicum Sacrae Coronae, Regiae Ma[iesta]tis et Regni", akár betűszerinti magyarázat, akár egyéb hazai törvények értelmében, a puszta és következés nélküli szóra, még pedig köztanácskozások folytában a kormány ellen mondott szóra is szinte hűtelenségi büntetést rendelve kiterjedjenek, úgy hiszem senki bébizonyitani nem fogja.

Sőtt még a gondos előrelátásnak s józan politicai fontolgatásnak itélőszéke előtt sem hellyesíthető a kormánynak cselekedete. Hány hazai lakos fogja magában elmélkedve kérdeni, honnan eredtek e törvény sértések? s annak, ki az egymást váltott esetek fonalán visszamegy, nem fog e szemébe ötleni, hogy a beszéd, melly hűtelenségi per tárgyává tétetett, egy olly törvény mellett vala mondva, mellyet a nemzetnek nem csekély része forrón óhajtva várt és kért tőlünk, s mellynek elhalasztását is sok ezerek keserű könnyei kisérték. El fogják e majd általában hinni, hogy azon polgár, ki a köztanácskozásokban nyilván emelte fel szavát a szegény adózó nép jobb sorsa mellett, mellyet elhunyt fejedelmünk atyai gondoskodása is olly hathatósan szivünkre kötött, az a polgár, ki a törvényhozás rendes útján olly törvényt kivánt alkottatni, melly a birtok becsét és biztosságát emelve, a nemzeti szorgalmat és mivelődést kifejtve, földesúrra, jobbágyra, s az egész hazára egyformán boldogitó lett volna, akkor, midőn egy megyének törvényes gyülekezetében törvényes jusánál fogva e tárgy felett szóllott, épen ezen beszéde által fejedelme, vagy hazája ellen feltámadni szándéka lett volna? el fogja e hinni, hogy ezen polgár hazáját akarta elárulni?

Fájt a nemzet nagy részének, hogy azon törvény, mellyet képviselői a jobbágyok tartozásinak szabad megválthatása eránt javallatba hoztak, elfogadva nem lett, s végre a többség azért nyugodott meg a felsőbb akaraton is, mert erősen hitte, hogy a kormány csak a nemzet boldogságát óhajtja, s ami most meg nem adatott, az végképen megtagadva nincs, csak elhalasztatott. Ez volt a népnek erős hiedelme és legszebb reménye, most azonban, midőn ezen óhajtott törvénynek pártolásából hűtelenségi pert, és a szárnyalló hirek szerint más kedvetlenségeket is vélnek származni sokan, nem fog e sokakban ezen hiedelem s ezen reménység megcsökkenni, sőt elenyészni? Még inkább neveli a keserűséget a második eset, mert midőn azt látja a nemzet, hogy még a törvényhozói állás sem nyujt biztosságot a nemzet képviselőinek, midőn látja, hogy azon követ, ki nyilván kijelentette, hogy azt, aki csak egy tűt emel is a Status ellen, szigorú büntetésre tartja érdemesnek, de a szóllás szabadságának önkényes korlátozását sérelemnek véli, ugyanakkor szinte nehány következés nélküli szóért országháboritónak s a haza és fejedelem eránt hütelennek mondatik, és hasonló per alá vonatik: lehetetlen a bizonytalan jövendő felett keserű aggodalomba nem merülnie. Hiszen a kormány csak a Status hatalmánál fogva, csak a status nevében intézkedik, szükséges tehát, hogy a törvényhozás szabadon kimondja véleményét az eránt, ami a status nevében történt; pedig ha a szólhatás korlátit a kormány maga kivánja kijelelni, sőt még ezt is nem előre, hanem a kimondott szó után a szóllót perbe vonva cselekszi, ha a beszélőnek feje felett czérnaszálon függ a hóhér pallosa, és még ezen czérna-

[4] Vö. az 502. old. 20. jegyzetével.

szálat is elvágni egyedül annak van hatalmában, kinek tetteiről szóllani kell, akkor megszünt a köztanácskozás, megszűnt minden törvényhozás. Felelősségnek minden szabad nemzetnél kell divatozni. Nem szóllok én itt a felelősségnek azon részéről, melly a kormánynak tagjait, ha azok törvényt s nemzeti just sértenek, büntetés alá vonja, szóllottunk erről máshol, és szóllani fogunk még ; de azon még fontosabb moralis felelősség, melly alatt minden kormány van, midőn tetteinek, intézkedéseinek s javallatinak helyes vagy helytelen volta felett szabadon és nyiltan szóllanak a nemzet képviselői, a nemzeti törvényhozástól nálunk is, úgy mint máshol, elválaszthatatlan, s azzal mindenkor együtt gyakoroltatott. Ez a felelősség nyujt biztosságot a fejedelemnek, hogy tisztjei s tanácsosai az ő érdekét a nemzet érdekétől, mellyel az szorosan össze van szőve, el nem szakasztották, hanem e közös érdekre, igazságra és törvényre figyelmezve pontosan teljesiték kötelességöket. Csak ez által tudja meg tisztán a fejedelem a nemzet méltó panaszait, hogy azokat orvosolhassa, csak ez ösmérteti meg vele a nemzetnek köz óhajtását, hogy azt királyi tiszte szerint bétölthesse. Csak ez nyujt a nemzetnek is biztosságot, hogy törvényei, gyakran fejedelmének szándéka nélkül is el nem tapodtatnak. Pedig ez a felelősség is semmivé lenne, ha a kormánynak önkényes hatalmában állana valamelly köz tanácskozási szabad szót, ha netalán az neki kedvetlen, hütelenségi per alá vonni.

De egyébiránt is mi lehet a kormánynak czélja ezen lépésnél ? Tudom én azt, hogy ártatlan véráldozatokat nem kiván, és hiszem azt, hogy itélőszékeink az ártatlant kárhoztatni soha sem fogják ; s ép ezért nem értem, bosszulni akart e a kormány, vagy félelmet gerjeszteni ? Hiszen egyes polgárok ellen, kik a nép boldogitásáért s a nemzet ügyében szóllottak, czéljok tehát épen csak az vala, minél egyebet a kormány sem akarhat, t. i. a haza boldogsága, egyedül azért, mert véleményben a kormánytól különbözve annak intézkedéseit talán keményebben gáncsolták, a végrehajtó hatalomnak legsúlyosabb bosszúját használni akarni, talán magára a kormányra nézve sem egészen hasznos, mert gyakran ugyanazon szó, melly egyébként hatás nélkül hangzott volna el, ugyanazon előadás, mellyet hideg egykedvűséggel hallgatott a sokaság, ép azáltal nyer fontosságot, ha a szólló üldözés tárgyává tétetik ; az üldözött hősse lesz a közvéleménynek, s az ilyen eszköz nem czélra, hanem czéltól vezet. Puszta szótól a kormány soha ne tartson, mert a valóságos elégedetlenség csak tettekből eredhet, s a szónak is csak akkor lehet hatása, midőn halmozott igazságtalanság és törvénysértések a népnek kebelét előre elkészitették. Hogy pedig ez soha ne történjék, a kormánynak erőszak nélkül is hatalmában van, mert a nemzet boldogságát eszközlő czélirányos intézkedésekkel minden vádat tettleg megczáfolhat. Rettegést gerjeszteni, s félelem által korlátolni a köztanácskozásokban fennlévő szóllás szabadságát, alkotványos országban még helytelenebb módja lenne a kormányzásnak, mert azokban, kik erős lelkűek s a félelmet nem ösmerik, minden fenyegető veszély inkább exaltatiót szüll, az exaltatio pedig jeles, sőt szükséges tulajdonság ugyan, midőn a hazáért s közügyért vivni kell, de a törvényhozásnál, hol csendes nyugalom, és hideg megfontolás szükséges, az exaltatio nem mindenkor czélirányos. Azok ellenben, kiket félelem foglal el, még kevésbé vannak olly állapotban, hogy törvényhozói kötelességöket teljesithessék, s valóban egy olly törvényhozás, mellynek egy része retteg a végrehajtó hatalomtul, más részét épen annak fenyegetései exaltálták, furcsa organicus törvényeket készítene a haza, és király köz javára.

De az ilyen félelemnek még rosszabb következése, hogy a kormány eránti közbizodalmat és jó véleményt egészen elfojtja, mert bizodalom és rettegés együtt meg nem állhatnak. Az eránt, ki hatalmának egész sullyával akarja gátolni, hogy minket és sorsunkat érdeklő tettekről nyiltan és szabadon szólhassunk, még a magános élet viszonyaiban is hamar csökkenik bizodalmunk s a kétkedést szeretetlenség szokta követni, még inkább lehető pedig, és még veszedelmesebb ez a fejedelem és nemzet közötti viszonyokban. Egyes ember a magános élet ösvényén könnyebben megelégedhetik, ha ön meggyőződésében és lelkiösméretben megnyugtatást talál, de a kormánynak ez elég nem lehet, neki a közbizodalom és közvélemény legnagyobb kincsei, s hatalmának ezek a legbiztosb támaszai. Mert csak akkor képes magas feladását, a közboldogság eszközlését teljesíteni, ha a nemzet bizodalma s a közvélemény kisérik lépéseit, s a történetek évkönyvei számos példákat mutatnak, hogy a legjobb szándék, a legczélerányosabb intézkedés a leghasznosabb törvény sikertelenek, midőn a kormány elvesztette a közbizodalmat, s hogy a legerősb hatalom idővel összeroskad, ha azt a nemzet bizodalma elhagyta. Rómának hatalmas Senatusa világot hódított, mig Róma népének bizodalmát birta, de amint ezt elvesztette, ő is, a nép is a Caesarok rabszolgái lettek. A hierarchiának egykor határtalan hatalma csak addig állott fenn, míg azt a közvélemény s a nemzetek bizodalma támogatta. Míg a népek áhitatos buzgósággal hitték, hogy csak az Egyházi Rendnél találnak mindenkor igazságot, segédet és oltalmat, a hierarchiának egy szava thronusokat rázkódtatott, országokat osztogatott és császárokat büntetett. De későbbi félrelépések elenyésztették ezen közvéleményt, elölték a népek bizodalmát s vélök együtt a határtalan hatalom is elenyészett. Napoleont, kinek nagyságát a késő maradék is bámulni fogja, az idegen hatalom csak akkor vala képes megbuktatni, midőn a nemzet bizodalma csökkenni kezdett eránta, s a szövetségesek diadalmas zászlói a francziák fővárosában soha nem lobogtak volna, ha Paris, ha Francziaország azon lelkesedéssel védette volna császárját, mellyel őt a főhatalomra emelte. Őrizni kell tehát minden kormánynak a nemzet közbizodalmát, mint legfőbb kincset, mellynek elveszténél nagyobb csapás nem érheti.

Azt fogja talán valaki mondani, hogy a kormánynak czélja e lépéseknél a fejedelmi jusok erősitése vagy talán terjesztése lehetett. De, megvallom, nem szeretem a nemzetet és fejedelmet úgy tekinteni, mint egymás ellenében álló, s egymás kárával önhatalmukat nevelni törekvő feleket, mert ha ez így volna, akkor a polgári társaság főczélja csakugyan el lenne tévesztve. Én constitutionalis monarchiában e kettőnek érdekét egymástól elválasztani nem tudom, s el merem mondani, hogy minden új fejedelmi jus, még a határtalan uralkodói hatalom is, drága áron volna a fejedelem részére megvásárolva, ha érette a nemzeti közbizodalomnak enyészni kellene! Nekünk is szivünkön fekszik a kölcsönös bizodalom fenntartása, mert azon alapul közboldogságunk. S midőn képviselői állásunkban a nemzet nevében szabadon szólva, őszinte egyenességgel felfedezzük, hogy mi koczkáztathatná ezen közbizodalmat? s mi által lehet csökkenésének elejét venni, sőtt azt meg inkább erősiteni? legszentebb kötelességünket teljesitjük, s magának a fejedelemnek is hasznosabb szolgálatot teszünk, mint azon tanácsosa, ki talán a királyi jusok eránti buzgóságból azok terjesztését a közbizodalom gyengítésével is hajlandó volna eszközölni. Bizodalombul eredett azon felirás is, mellyet a szóllás szabadsága ügyében javallatba hoztunk. Azon törvényhozás kiván e felirás által fejedelmével nyilt egyenességgel szabadon szóllani, melly e három év alatt többször

megbizonyitotta, hogy fejedelmének atyai gondoskodásában teljes bizodalmat helyheztet, midőn önhasznának feláldozásával is kész volt az adózó népen segíteni, mellynek sorsát rokonérzés, kötelesség és fejedelmének királyi szava kötötték szivére, — s azon fejedelemhez kiván szóllani, kinek esküje és ismételt nyilatkozása törvényeinknek, és törvényes igazinknak megtartását biztosította. Ezen bizodalom kiömlését akarják e tehát a Fő RR gátolni ? azt kivánják e, hogy az égető fájdalmat keblünkbe rejtve hallgassunk ? s az aggodalomnak maró férge királyunk eránti forró érzéseinket s bizodalmunkat lappangva emésszе ? Azt akarják e, hogy panaszainkat az előtt, kitől orvoslást reménylünk, ki ne önthessük csak azért, mert nekik (mint mondják) panaszaik nincsenek ? Azt kivánják e velünk elhitetni : hogy nekünk sincs aggodalmunk ? vagy azt akarják : hogy mivel ők nem aggódnak, mi se óhajtsuk mi se kérjük súlyos aggodalmunk megszüntetését? Ők mindezt nem akarhatják, mert ők is e hazának polgárai, s az ő jövendő sorsok is össze van kötve a mi sorsunkkal.

Azt mondják a fő RR, hogy e jelen esetekben sérelem nincs, mert törvényeink szerint is a végrehajtó hatalomnak jusaihoz, sőt kötelességéhez tartozik, a közbátorságra felügyelni, s a vétkek megbüntetését eszközleni, e két esetben pedig az egész dolog rendes bíróság előtt van, s annak kell, sőt csak annak lehet itélni felette. De épen azért, mert a közbátorság feltartása a végrehajtó hatalomnak jussa, sőt kötelessége, méltán megkivánjuk hogy e kötelességet a törvények szerint teljesítse. Az által pedig, ha valamelly polgárt világos törvény rendeletén kivül illy sulyos közfenyitéki perrel megtámad, s eképen a polgárok nyugodalmát és bátorságát ő maga, kinek azt oltalmazni kellene, önkényesen háborgatja, nem a törvények értelmében teljesítette kötelességét ; s ez valóságos sérelem, mert ily módon ugyanazon hatalom sérti a közbátorságot, mellytől annak hiv megőrzését várja a nemzet. Sérelem az is, midőn a kormány olly esetet, melly ha elkövettetett is, a királyi fiscus közfenyitéki keresetének törvényeink szerint tárgya nem lehet, s mellyre ha bébizonyíttatik is, hűtelenségi büntetést semmi világos törvény nem szab, ollyan esetet, melly egy közös nemzeti jusnak, a szabad szóllás jusának gyakorlásából eredett, s melly felett csak azon tanácskozó gyülekezet, hol a beszéd mondva volt, hozhat itéletet, hűtelenségi per utján terjeszt a rendes bíróság elébe, s ez által az itélőszékeket mintegy kényszeríti, hogy olly tárgyaknak vizsgálgatásába ereszkedjenek, mellyek felett itélni hatóságuk nincs. Mert azt csakugyan senki sem tagadja, hogy a szóllás szabadságának korlátit, mellyet ket csak a törvényhozás határozhat meg, kiszabni, vagy bármelly nemzeti jus felett biráskodni, az itélőszékeknek hatalmához nem tartozhatik.

De megvan mindezekre bőven felelve izenetinkben, csak még azon állításaira, mellyeket a kormányról és fejedelem személyéről felhoztak a fő RR, kivánok tenni rövid megjegyzést. A fejedelem feje a Statusnak, s személye szent és sérthetetlen. A kormány a Status minden tisztségeinek összessége, s reá a fejedelmi személynek sérthetetlensége ki nem terjedhet. Európa történeteinek bizonyitása szerint, valamikor és valahol általános elv gyanánt felállitatott, hogy a kormány és fejedelem személye mindenben egy, s amit a kormány tesz, az teljesen és egyenesen a fejedelem személyétől ered, s ami a kormányról mondatik, az a fejedelem személyéről van mondva, — mindannyiszor és mindenhol rettenetes anarchia következett. Ezen elv vagy absolutismusra, vagy még hamarébb anarchiára vezet, mivel pedig meg vagyok győződve, hogy a M[éltóságos] fő RR sem egyikét, sem másikát nem akarják,

hiszem azt, hogy ezen elvet felállítani magok sem óhajtják. Végre mivel azt vélem, hogy a kormány e törvénysértéseket csak azért követte el, mert a dolog fejedelmünk előtt tökéletesen kifejtve nem vala, szükségesnek hiszem ezt a felirás által teljesitenünk. Ugyanazért a felirásra szavazok.[5]

Ezen, a józan politica szempontjából is (mellyre nézve Fouché szerint a hiba több a vételnél)[6] nagyon fontos beszéd kivonást nem szenvedhetvén, bocsánatot kérek, hogy annak egész tartalmát kelletvén lapjaim szűk körébe szorítanom, e miatt a többi szintén nevezetes előadások közlése jövő leveleimre marad. Ezúttal nehogy igen messze hátra maradjak, közlöm a fő RR e tárgybani ülését. Előrebocsájtván, hogy a kerületileg megállapitott intermediatio a KK és RR most említett országos ülésében majd megbukott, mert már 23 megye nyilatkoztatá ki magát, hogy a felírástól el nem áll. Azonban végtére csakugyan jóváhagyatott az izenet, s a fő RRhez átküldetett. Ennek az eddigi elvek bővebb támogatására következő végső pontja igy szólt :

„Nincsenek tehát a KK és RR nézetei a M[éltóságos] fő RR viszon izeneteiben felhozott okok által megczáfolva, s azoknak meg nem czáfolt igazságához ragaszkodva kijelentik, hogy a fő RRnek e tárgyak iránti véleményében nem osztoznak, mindazonáltal bizton reménlik, hogy bármelly értelemben legyenek is a fő RR az e tárgyban fenálló törvények eránt, mindazáltal hasonló gondossággal akarják törvényes alkotmányuknak, s azon alapult nemzeti szabadságunknak ezen fő palladiumát őrizni ; ugyanazért velök egyezni fognak abban, hogy ő. Cs. Kir. Főherczegségét azon bizodalomnál fogva, mellyel eránta az egész haza viseltetik és amellynek szinte a megsértett szóllás szabadsága tárgyában az 1807-ki országgyülése alatt oly hiven megfelelt[7] egész tisztelettel megkérjék : hogy mint törvényes közbenjáró azon aggodalmat, mellyet a KK és RRben a szóllás szabadságának és az országgyűlési bátorságos létnek veszedelmeztetése gerjesztett, törvényesen megszűntetni, és az ezen aggodalmat még inkább nevelő rendeletek elenyésztetését eszközölni kegyesen méltóztassék."[8]

b)

Ezen izenet felolvastatván
a fő RR 5-ik augustusi országos ülésében,
a FŐHERCEG NÁDOR ily értelemben szóllott : Minthogy ezen tárgy, annak végső pontját tekintve, engem s hivatalomat közelebbről érdekli, kötelességemnek ösmerem értelmemet a M[éltóságos] fő RRel — még mielőtt a tanácskozás megkezdetnék — tudatni. A M[éltóságos] fő RR, kik közül köz életemnek többen tanúi valának, meg lesznek győződve, hogy előttem semmi kedvesebb nem lehet, mint ha az országos KK és RR óhajtásit teljesíthetem, s várakozásuknak megfelelhetek. Érezni fogják tehát azt is, mennyire kedvetlen legyen előttem minden alkalom, mellyel azt nem tehetem, s valóban fájlalom, hogy ezúttal olly kellemetlen helyzetben látom magam lenni, hogy ha csak magam magammal ellenkezésbe jőni nem akarok, a kivánt közbenjárást el

[5] Deák beszédének Kossuth által közölt szövege csaknem szószerint megegyezik a *Jegyzőkönyv* szövegével. (XI. kötet, 272. kk.)
[6] C'est plus qu'un crime, c'est une faute. — Nem Fouché, hanem Talleyrand mondta, amikor megtudta, hogy Napóleon kivégeztette Enghien hercegét.
[7] Vö. előbb, az 505. old. 3. jegyzetével.
[8] Az izenet teljes szövegét l.: *Iratok*. V. köt. III. kk.

nem fogadhatom. Már a KK és RR legelső izenetének felvételekor kimondottam a főrendekével egyező véleményemet, hogy én e tárgyat sérelemnek nem vehetem s a KK és RR elveiben nem osztozhatom, mert azokat a közbátorlétre veszedelmeseknek hiszem.[9] Én pedig a közbátorság biztosítását s hazánk alkotmányának fentartását hites kötelességem legfőbb részének ösmerem, ennél fogva tehát kijelentett véleményemtől el nem állhatván anélkül, hogy inconsequentiával bélyegezzem magamat, a közbenjárást el nem vállalhatom. Úgy látszik ugyan, hogy az elvek iránt nem kívánnak a RR közbenjárást, mert azok iránt csak állhatatos ragaszkodásukat jelentik ki. De ezen elvek, magával az üggyel ily alakban szoros összeköttetésben vannak, s még némelly újakkal is tetéztettek, mellyeket én a KK és RR jó engedelmökkel, institutioinkhoz illeszhetőknek szintén nem tarthatok. Annyi világos, hogy a RR elveikhez ragaszkodnak, a dolgot sérelemnek veszik, a fő RR pedig ezekben nem oszosztozhatnak; a két Tábla tehát ellenkező véleményben lévén a tárgy felől, közbenjárásomnak helye törvény értelmében sem lehet.

Átmegyek a dolog gyakorlati részére. Hivatkoznak a RR az 1807-ki esetre. Kevesen vannak itt, kik akkoron jelen voltanak, szükséges tehát az esetet röviden előterjesztenem. B. Vay Miklós egy bizonyos beszéd miatt, melyet e helyen tartott volt, viselt katonai méltóságától megfosztatott. Ez a RRben nagy figyelmet gerjesztett, s a dolog felett tanácskoztanak. Azalatt Ő Felsége általam körülményesen értesíttetvén, B. Vayt méltóságába visszahelyhezteté. Ezalatt a RR egy izenetet készítettek, mellyben aggodalmukat a szólás szabadságának lehető megszorítása felől azon épitik, hogy B. Vay, nem idézve, s törvényes biró által le nem marasztva, megbüntettetett. Izenetjök szavait sokkal nevezetesbeknek tartom, mintsem hogy fel ne olvasnám. Igy szólt: „Illi vero, qui libertate comitiali abuterentur, aut in loco comitiorum gravius delinquerent, iudicio Tabulae Regiae subsint, si Regnicolae propter dicta in publica sessione prolata indignationem Regiam incurrerint, libertatem votorum in discrimen conjectum iri SS et OO dolebant."[10] A RR aggodalma tehát oda volt terjesztve, hogy egy országgyülési tag ellen, *maga a kormány, vagyis amint nekünk szóllanunk kell, Ő Felsége,* idézés, és lemarasztás nélkül tett fenyitő lépéseket. Erre nem kell hosszas magyarázat, hogy az esetek különbségét átlássuk. Akkoron reám bizták a KK és RR, hogy a fentebbi, s nem más okból eredett aggodalmuk felirás utján terjesztessék e fel, vagy pedig én vállaljam magamra. Ekkor (amit jól megjegyeztetni kérek) a két Táblának véleménye egyező vala, s én ezt látván, a dolgot Ő Felsége elébe terjesztettem, ki is kinyilatkoztatá, hogy a RR aggodalma felesleges mert soha sem akart, nem is akar olyas valamit rendelni, mi által az országgyülési voksok szabadsága legkisebbé is megszoríttatnék.

Az 1807-ki eset tehát igy áll — már most itélje meg akárki, ha alkalmazható e az például a jelen esetre. Én nagyon kételkedem, s miután látom, hogy a KK és RR azon elvekhez most is ragaszkodnak, én pedig azok iránt ellenkezésemet már kijelentettem, nem fogják nekem sem a M[éltóságos] fő RR, sem a KK és RR rossz néven venni, midőn kényszerítve érzem magam kijelenteni, hogy ily helyzetben az előmbe terjesztett eljárást magamra nem vállalhatom.

[9] A nádor a főrendek júl. 6-i tanácskozása során foglalt ilyen értelemben állást Wesselényi ügyével kapcsolatban. (Felszólalását l. 561. kk.)

[10] A rendek izenetét l. az 1807-i országgyűlés *Irásai* között, 370. Az eset körülményeire l. még az 505. old. 3. jegyzetét.

A TÁRNOK s az ORSZÁGBIRÁJA Ő Cs. Kir. Főherczegségének a hazai alkotmány iránti buzgólkodásáért nyilvános köszönetet mondottak, s a közbenjáráshoz több szóllani valójoknak lenni nem vélvén, az izenet első részében foglalt elvekre nézve előbbi véleményökhez ragaszkodásukat jelenték. Ezt közhelybehagyás követé ; az tehát, a nádornak nyilatkozásával egyetemben rövid izenetbe foglaltatni határoztatott.

A felirási czimzetre nézve, véleményöknél szintén közakarattal meg maradtak.

Ezen válaszizenetek *augustus 6-án* megrostáltatván a RRhez átküldettek[11] Egyébiránt ugy ezen a napon, mint *augustus 7-én* is, mind a két táblánál a sérelmek s kivánatok vizsgálata folytattaték.[12] A RRnek egy vallásos sérelem s kivánat pontjánál, megkülönböztetett jelességgel s elmességgel szóllott PALÓCZY, Horvátországnak e tárgybani türelmetlenségét, s a protestánsokra nem kedvezőleg mutatkozó idő jeleneteket érdekelve. Amit majd egészen közölni fogok.[13]

c)

Legujabb :

Ma, *augustus 8-án* a RR *kerületi ülést* tartottak. A *felirási czimzet* iránt előbbi véleményöknél 7-ed izben is megmaradtak, és pedig voxolás nélkül nyilvánult többséggel. B. *Wesselényi* és *Balogh*, vagy is a szó szabadságának sérelme iránt, minthogy a intermediatio el nem fogadtatott, a RR pedig a sérelmi szemponthoz állhatatosan ragaszkodnak, visszamentek a felirásra, s 28 megye voxával 15 positive ellene, 2 kétesen, s 2 nem szavazó, és 2 jelen nem volt megye ellen, mind a két felirást megtartani határozák. *Abauj* és *Zemplén* követeik nyilatkozásait helybehagyva, *Ugocsa* pedig a B. Prényi értelmét helybe nem hagyva, a felirás pártolására küldötték utasitásaikat. (Majd bővebben.)

271.

1835. augusztus 7, 8, 10, 11, 12.

Foglalat : a) A KK és RR a felirási czimzet iránti végzésöknél kerületileg heted izben is megmaradnak. — b) A szóllás szabadsága kettős sérelme ügyében a közbenjárás el nem vállaltatván, a felirások ismét helyreállanak. Ezek iránt a kerületi vitatások. — c) Bőthy inditványt tesz, hogy a vallás tárgya ujólag felvétessék. Palóczy jeles beszédben ellenzi.

a)

Pozsony, august 12., 1835.

A fő RR legutóbbi két válasz izeneteit, mellyeket augustus 5-én határoztak, s 6-án küldöttek át a RR táblájához, nevezet szerint a felirási czimzet iránti 6-ikat s a szóllás szabadsága tárgyában a 4-iket, a KK és RR Nagy Pál és Vay elnökségök alatt tartott

[11] A főrendek két válaszizenetét l.: *Iratok*. V. köt. 17. kk.
[12] A két nap országos üléseinek részletes naplóját l.: *Jegyzőkönyv*. XI. köt. 302. kk.
[13] L. a következő számban, 645. kk.

kerületi ülésökben august 8-án

vették tanácskozás alá. És pedig elsőben a felirási czim tárgyát. Ez már többízben minden oldalról meghányva vetve lévén, az ELNÖKSÉG kérdé a RRket, ha szavazni kivánnak e ? Mivel azonban senki sem költ fel a fő RR véleményének pártolására, némellyek felkiáltottak, hogy a RR végzésének állhatatos megtartása mellett a többség sokkal világosabb, mintsem hogy szavazatra szükség lehetne. — Ezt ANDRÁSSY is elösmeré, ámbár maga ellenkező értelemben volt. Midőn tehát a megmaradás közértelmű végzésnek jelentetnék, — NOSZLOPY csak avégett nyilvánitá az ország jusait nem sértő némi középútra hajlandóságát, nehogy a végzés köz értelmiségében megegyezni, s ezáltal utasitását megsérteni látszassék. — Ezek következésében tehát LÓNYAY, HERTELENDY MIKSA, RAGÁLYI, MARCZIBÁNY s PALÓCZY adák elő röviden azokat, miket a főrendeknek felelni kivántak ; de minthogy a főrendi izenetben sincsenek új okok felhozva, ezen észrevételeik szintúgy többnyire az izenet szavait tárgyazták, nevezetesen azt, hogy a fő RR illendőséget emlegetnek, s a RRnek utasitásaikra tett hivatkozását mellékes tekintetnek nevezik,[1] érdemileg csak az emlittetvén, hogy miután a fő RR egyedüli gyámokuk a via facti ellenvetésében állana, (mire nézve pedig már sokszor meg volt mutatva, hogy a tettleges változtatás vádja nem a statusokat, hanem a fő RRet terheli,) mindamellett azonban valamely közelitő középút elfogadására készeknek nyilatkoznának, ezáltal magokat saját erősségöktül megfosztották, mert minden középút is változtatást foglalna magában, s ha ilyesmire mégis hajlandók, nincs ok, melly miatt azon módhoz ne járulhatnának, mellyet a nemzet függetlensége, s a vitatás alá nem is tartozható, de különben már ő magok által szintén elösmért historiai valóság parancsol, s aminek kimondásától független nemzetet eltiltani teljes lehetetlen. Ezek a 7-ik izenetbe foglaltatni határoztattak.

BALOGH pedig így szóllott : Alig hiszem, hogy a jelen országgyülési határozatok közül valamellyik olly nagy és közös viszhangra talált volna nemzetünknél, mint az, mellynél fogva kivánják a Te[kinte]tes RR, hogy uralkodó királyunkat nem 1-ő, hanem 5-ik Ferdinándnak nevezzük. Függetlenségünknek törvényinkbeni garantiáján kivül az V-ik Ferdinándi czimzetben keresi a nemzet ama függetlenség egyik külső biztositását. Azt mondani, hogy mi magyarok 1-ő Ferdinánd austriai császártól függetlenek vagyunk, s őtet mégis 1-őnek s nem 5-iknek, ki egyedül törvényes királyunk, nevezni, épen olly képtelenség, mint ha az austriaiak, kikre nézve ő mint császárjok első Ferdinánd, nem 1-sőnek, hanem 5-iknek neveznék.

Hogyha azoknak, kik diplomatice kiejtett, annál inkább irásba foglalt minden szónak értelmét önhasznukra szokták fordítani, ha mondom ezeknek egyenességökben bízni lehetne, akkor a czímzet felett ennyire nem aggódnék. De miután a tapasztalás tanítja, hogy valamint egy kis szikra gyakran roppant épületeket szokott lángba boritani, úgy a diplomaticai úton jó lélekkel, de vigyázatlanul kiejtett egy szó a nemzetnek sokszor többé nem orvosolható kárt okoz, nem lehet csudálkozni, hogy a nemzet minden szóban, melly függet-

[1] Az izenet szavai szerint a főrendektől nem lehet kívánni, hogy „amit tellyes meggyőződésök szerint valóságosnak, illendőnek és a régi, jóváhagyott gyakorlattal megegyezőnek tartanak, attól bárminő mellékes tekintet által magokat elmozditani engedjék". L.: *Iratok*. V. köt. 17.

lensége veszélyének bár csak árnyékát is magában hordozza, rémképű kisértetet látván, annak eltávoztatását szent kötelességének ösmeri. Hogy a fő RR nemzetünknek majdan köz kivánságát sem tekintve, velünk e tárgyban annyira ellenkeznek, nem csudálkozom. Mert hiszem volt e a jelen országgyülésén csak egy fontosabb tárgy, egy nevezetesb kérdés, melyben velünk egyeztek? De már azon nagyon is csudálkozom, hogy a czimzetet most épen a M[éltósá]gos fő RR nevezik csekélységnek, ők, kik más praetendált jelességeken kivül, a czimzetek után annyira kapkodnak, s azokban lelik olly annyira dicsőségöket. T[ekintetes] RR! Az urbéri t. czikkelyek már rég elkészültek, s kész a kisérő felirás is, több millió polgártársaink várják bizonytalan sorsuk kifejtődzetét, és mindez megakadt — miért? mert a M[éltósá]gos fő RR valamint az általunk javalt urbéri engedményeket, úgy a kir. czimzetet is, ötről egyre kivánják leszállítani. Azonban akármi történjék is, én a kormánynak ellenem szegzett nyilait azon őszinte nyilatkozással bosszulom és viszonozom: hogy mig élek, V-ik Ferdinánd magyarországi királynak hív alatvalója, hazámnak hiv polgára lenni soha meg nem szünök, de egyszersmind ünnepélyesen kijelentem, hogy 1-ő Ferdinándnak mint austriai császárnak hódolni mint jobbágy soha sem fogok.

b)

Következett a szóllás szabadsága kettős sérelmét tárgyazta főrendi IV-ik izenet, melly által a nádori közbenjárásnak el nem fogadása a RR-nek tudtul adatott.

KUBINYI előtt ez annál váratlanabb, mentől inkább hitte, hogy a Főherczeg Nádor a közbejárást elvállalván, a két tábla feszült helyzete megszűnik, s a megsértett szóllás szabadsága elébbi helyzetébe visszatétetik. A KK és RRket a közelítés kivánata s a Főherczeg iránti bizodalom vezérlette ezen útra; azt azonban sikeretlennek látván, nincs egyéb hátra, mint az, hogy visszamenjenek a felirás utjára. Valóban ami nekünk fáj, fájhatna az méltán a fő RRnek is; meggondolhatnák, mi szigorú itéletet mondand reájok a késő maradék, és meggondolhatnák, hogy az országgyülés főbb czélja a sérelmek orvoslásában áll; s mégis ellenzésök miatt maholnap oda jutunk, hogy egy vármegye, s más egyes törvényhatóság több moralis erővel fog birni, mint az egész országgyülése. S ezeket meggondolván lehetetlen, hogy a felirásban tovább ellenkezzenek. Az 1807-ki esetet[2] ami illeti, szükségesnek látja feleletül adni, hogy ezt nem azon czélból hozták fel a KK és RR, mintha tökéletesen egynek tartanák a jelen esetekkel, hanem csupán annak példájául hogy akkoron is meg volt sértve a szóllás szabadsága.

DEÁK a dolgot igen egyszerűnek látja. Két út állott a RR előtt szabad választásra. Közbenjárás és felirás. A szónok ugyan az első iránt nem nagy vonzódással viseltetett, de a KK és RR többsége bé akarta bizonyítani, hogy minden közelitő lépésre kész, melly által anélkül, hogy a nemzet jusai feláldoztatnának, az egyesülés eszközöltethetik, a nemzet bizodalmánál fogva tehát jónak látta a Főherczeg Nádort törvényes közbenjárásra felszóllítani. Ő azt el nem fogadta, erről a szónok nem tehet, s a KK és RR sem tehetnek. Annyi mindazáltal igen természetesen következik, hogy már most nincs miben válogatniok, hanem a feliráshoz kell ragaszkodniok. Ami az 1807-ki esetet

[2] L. erre előbb a nádor beszédét, 637. kk.

illeti, igaz ugyan, hogy akkoron két oka volt az aggodalomnak, egyik hogy országgyülési tag, gyűlésbeni szóért büntetésre vonatott, másik hogy ez birói itélet nélkül történt. De korán sem áll, mit a fő RR mondanak, mintha t. i. csak abban találtak volna a KK és RR sérelmet, hogy B. Vay Miklós idézés és itélet nélkül büntettetett, hanem találtak abban is, hogy a szóllás szabadsága megsértetett. Különben józan logica szerint nem azt kellett volna kivánniok, hogy B. Vay a büntetés alól felmentessék, hanem azt, hogy a királyi Tábla elébe idéztessék. S a Nádor is nem azt nyerte volna feleletül a fejedelemtől, hogy semmit sem akar tenni, ami a szabad szóllást korlátozhatná, hanem azt, hogy itélet nélkül büntetni senkit sem akar. Ezeket csak azért hozta fel, hogy elösmerni ne látszassék, mintha 1807-ben a szóllás szabadságát nem találták volna megsértve az ország Rendei. Most egyébiránt nincs egyéb hátra, mint a felirásnál maradni. Elveink ellen a fő RR okokat nem mondanak, s a semmire igen könnyű a felelet. Az intermediatio el nem fogadása felett a szónok nem igen sokat tépelődnék, az 1807-ki példára pedig röviden feleltül adná, hogy a szóllás szabadságát akkor is megsértve találták az ország Rendei.

Szalopek óhajtja aggodalmunkat elenyésztetve, s a pereket megszüntetve látni, de nem tudja a királyi méltósággal összeegyeztetni, hogy Ő Felsége ezeket csak úgy rendelhesse meg, ha tettének törvénytelenségét nyilván elösmeri. Őseink is mindég aként igazitottak a közbejött hibákon, hogy egyszersmind a királyi Felség kitündöklésére módot nyujtottak. Ezt óhajtaná most is, s azért kivánná, hogy „sérelem" helyett az aggodalom eloszlatásának szelídebb kifejezése használtatnék. — Erre Hertelendy Miksa válaszul adá, hogy nem lehet egy fejedelemnek dicsőségesebb feladása, mint a törvényesség útjára visszalépni, midőn arról akármi oknál fogva félrelépés jött közbe ; s hivatkozik elhunyt fejedelmünknek 1825-ki fényes példájára, aki nyilván kijelentvén, hogy a történt dolgok atyai szivének fájdalmat okoznak,[3] ezáltal méltósága nem csak nem kissebedett, sőt a hű magyarok szivében örök dicsőséget vivott ki magának. — Hegedüs pedig kijelenté, hogy ő a követtársa (Szalopek) által előadott elveknek nyomát utasitásában nem találja, azokat tehát Verőcze v[árme]gye elveinek el sem ösmérheti, s mivel ő a dologban mindég sérelmet talált, most is azt talál, s az eredeti felirásra szavaz.

Aczél azt igyekezett megmutatni, hogy miután a RR többsége a mult országos ülésben is kivihette volna a felirást s elejthette volna a közbenjárásra tett felszóllitást, ha akarta volna, most már inconsequentia nélkül arra, amit akkor nem akart, többé vissza nem léphet. — Erre Madocsányi és Deák feleltek, hogy ép az ellenkező értelemben lévők szolgáltattak okot az intermediatióra ; akik pedig csak azért állottak reá, hogy a megátalkodott makacsságnak árnyékát is elháritsák, s az elvek mellett minden közelitő lépésre készségöket mutassák, ezektől most ép a szoros követeltség kivánja, hogy a felirásra visszajőjjenek. — Aczél még azt is sürgeté, hogy legalább a Balogh dolga választassék el a B. Wesselényiétől, mert ő amaz, de csak amaz iránt utasitásánál fogva a felirást szintén pártolja. — A RR azonban a kettőt oly szoros öszefüggésben látták, hogy a Balogh ügyét tárgyazta felirás a másik nélkül meg sem állhatna. A két feliráshoz tehát úgy, amint eredetileg feltétettek, ragaszkodtak ugyan, de innen teljességgel nem vélték következtethetőnek, hogy vagy szavazatkor elválasztassanak, vagy két külön izenet irassék.

[3] Vö. előbb, az 595. old. 28. jegyzetével.

MARCZIBÁNYI: Az intermediatiót illető törvényekre tekintve[4] kételkedik, ha valjon lehetett volna e a Főherczeg Nádornak a közbenjárást el nem vállalni, miután őt törvényeink a nemzet és fejedelem közötti kérdésekben birónak teszik. Azonban midőn csakugyan el nem vállalta, lehetetlen a felirásra vissza nem menni. Ő ugyan ezt elég nyomorult eszköznek látja, de választásunk nincs, ahhoz tehát annyival inkább ragaszkodik, mivel a közbenjárás sikeretlensége esetére a felirást nyilván fel is tartotta,[5] s ezen óvásban a RR közértelmüleg megegyeztek.

HERTELENDY MIKSA: Sajnálja ugyan, hogy az úgysem igen nagy kedvvel ajánlt közbenjárást a Főherczeg Nádor el nem vállalta, de miután az elvállalásra csak akkor köteles, ha mind a két tábla egyenlő véleményben van, e jelen esetben csak fájlalnunk lehet az el nem fogadást, de kényszeritésről szó nem lehet. Egyébiránt most már világosan kitetszik, mit értettek a fő RR akkor, midőn úgy nyilatkoztak,, hogy a felterjesztést ily formán el nem fogadják: kegyelem útjára akarnak bennünket sodorni, erre azonban a RR soha reá nem állhatnak, s igy hát lehetetlen a feliráshoz nem ragaszkodniok, mellyet a szónok nem nyomorult eszköznek, hanem sérelmink orvoslása legtörvényesebb diplomaticus utjának ösmér.

ANDRÁSSY: A ,,nyomorult'' szó ellen megyéje részéről minden kitelhető erővel párosított ünnepélyes óvást tesz. Egyébiránt elösmeri, hogy törvényes esetben kötelességében áll a Nádornak a közbenjárást elvállalni. De Ő cs. kir. Főherczegsége nem adott arra okot, hogy kötelességére emlékeztessék, ösmeri azt s tudja, hogy a nemzet és fejedelem között intermediálni legdiszesebb tisztéhez tartozik, — de nem a két tábla között; reménli pedig, hogy a KK és RR a nemzetbe a fő RRket is béfoglalják, s ha csak őket semminek nem akarják tekinteni, most még nem állíthatják, hogy a nemzet s Fejedelem között lenne szó.

BÜK a trencsényi követ mondását saját individualitása szerint nem oly értelemben vette, mintha ő a felirást valami alávaló módnak tartaná, hanem a közönségesen tapasztalt effectusra czélozott. S erre nézve a szólló követ is kéntelen megvallani, hogy ha nem épen nyomorult eszköz is a felirás, de bizony valami synonimum. Egyébiránt nagyon csudálkozik, hogy épen Esztergom követe kél ki ily hévvel azon kifejezés ellen, miután alig van félórája, hogy a felirási czimzet tárgyában némelly követ urak a fő RR által emlegetett illendőségre felelni kivánván,[6] a szelidséget és szavakbani akadozás elmellőzését olyannyira commendálta volt. (Tetszés.) (Esztergom követe t. i. mentegeté a fő RRket, hogy ők azon szóval nem akarták a RRket illetlenségről vádolni, s tanácslá, hogy ilyes szőrszálhasogatással a különben is kellemetlen vitatás ne súlyosíttassék.)

PFANSCHMID: Fájdalommal látja, hogy a Főherczeg Nádor a közbenjárást ily alakban el nem fogadta. Azonban küldői ezt, s ez úton a kérdéses perek elenyésztetését szivére kötvén, kéri a RRket, engedjék meg, hogy azt elfogadható alakban újra javallatba tegye. Javalja tehát: jelentsék ki a RR nem azt, hogy elállanak elveiktől, hanem hogy elállanak azoknak vitatásától, s az inditó okoknak, mellyekkel kedvező választ nyerhetni reménlhet, választását a Főherczeg Nádorra bizzák. (Resensus nyilatkozik.) A szónok

[4] L. ezekre a 315. old. 11. jegyzetét.
[5] Marczibányi ilyen tartalmú korábbi nyilatkozatát l. 622. old.
[6] Az ülés elején elhangzottakat l. előbb, 639. old.

nem tud országgyülésink évkönyveiben példát, hogy az ország Rendei sérelem orvoslásához olly elv kivívását kötötték volna, melly a törvényben kimondva nincs, s az orvoslásra nem is szükséges. Vétettek tehát a RR eleink bölcs praxisa ellen, s egyoldalú túlságos magyarázataikkal, mellyel a tett homlokegyenest ütközésben áll, még magát a törvények értelmét is veszélyezteték. Emlékezzenek a RR, mikép minap Vas v[árme]gyének követe (Zarka) is elösmeré, hogy a kérdéses két személyben maga az elv is személyesítve van s ezeknek felmentése nélkül az elvnek soha sem fog örülhetni nemzetünk.[7] Ő ezt el nem érhetvén, legalább a pereket megszűntetni kivánja, s említést tevén a személyek iránti szives hajlandóságáról, kéri a RRket, ne vonják meg kezeiket azoknak felmentésétől, kikért az elv felállítatott, s ne sebesítsék meg a haza reményét, mellyet a perek elenyésztetése felől táplál. Ő legalább érzendi lefolyni élte napjait, ha voxával hozzá járulhatott, hogy azoknak nyugalmas életet szerezzünk, kik jusaink védelmében pártfogásunkat annyira megérdemlették. — Ezekre

MADOCSÁNYI gyakori tetszéstől kisérve sok elmességgel felelt. Nagyon köszöné Szepes követének, ha egyetért abban, hogy a tisztelt két személyben maga az elv is személyesítve van. De elösmervén az összefüggést, következtetése igen rosszul áll, midőn az elvet a személyektől elválasztja, s csak ezeknek szempillantatnyi felmentésén törekszik, amazt pedig kész feláldozni. És ugyan mondja meg Szepes követe, gondolja e, hogy az elvek feláldozásával biztos nyugalmat szerezhet a tisztelt férfiaknak ? Ezt csak úgy hiheti, ha ők szavokat adták követ úrnak hogy egész életökben semmit sem mondanak, ami a kormánynak nem tetszhetik. Mert ezen biztositás nélkül ugyan, ha ma kegyelem útján felmentetnének is, holnap ismét vád alá kerülhetnek, s követ úr örökös aggodásban fog élni nyugalmok felől. Vagy talán csak személyes hajlandóságának akart tömjénezni ? A szólló nem látja itt helyét, hogy akár saját magános indulatát fejtegesse, akár más indulatait taglalgassa, csak azt kérdi tehát Szepes követétől, hogy ha ő mint törvényhozó csupán személyes indulatát veszi tettei vezérének, mit fogna cselekedni, ha oly személyek találnának jőni hasonló esetbe, kik eránt személyes hajlandósággal nem viseltetik ?

PFANDSMID ezekre szavazás közben az érzelgés hangján hosszasabban válaszolt. Megyéje, úgymond, nem kiván a légben repkedni, de honszeretetben Liptó megett soha hátra nem áll. S bármi erősen hangozzanak is Liptónak az éljen kiáltások, ha akkor, midőn a késő maradék mohos irományok porai közt fogja az elvet keresni, ő Wesselényit s Baloghot más helyütt kéntelenittetnék keresni, szivében halált érezne, s e világot egy kiégett csillag romjának fogná tekinteni.

A voxolás során kevéssel Szepes után Borsod szóllitatván fel, BÜK a felirásra adott szavazatját ily jegyzékkel kiséré : Szepes követe biztositott bennünket, hogy megyéje nem akar Pegasuson lovagolni ; azonban ha megyéje nem is, de ő maga jelen beszédjében talán egy kissé csakugyan lovagolt.

RAGÁLYI a RR elveiben nem osztozását a hallgató közönség többszöri megzúdulása között bővebben fejtegetvén, egy két emlékeztetést tőn lefolyt publicus élete fénypontjaira, erősitvén, hogy véleményét egész életében csak két fő hatalom fogja vezérleni : t. i. fő és szív, értelem és lelkiösméret.[8]

[7] Az aug. 5-i országos ülésben elhangzott beszédet Kossuth nem ismertette olvasható a *Jegyzőkönyv*ben, XI. köt. 293. kk.

[8] Ragályi politikai pálfordulására l. az 527. old. 15. jegyzetét.

Voxolásra azon kérdés tűzetett, ha *megmaradnak e a RR a felirás mellett, vagy nem?* Egyenesen *nem*re csak Nyitra, Baranya, Veszprém, Mosony, Esztergom, Árva, Thurócz, Posega, Szerém, Gömör, Beregh, Torna, Mármaros, Krassó és Horváthország, összesen 15 megye, az Egyházi Rend s Jászkun Kerület szavazott. Fejér és Bács jelen nem voltak, Csongrád újabb utasitást várva nem szavazott, Arad sem, minthogy a két tárgy meg nem különböztetett. Győr felirásra szavazott, de nem így, amint van. Verőcze követei egymást elidálni látszattak. A többi 28 megye s a Hajdú Kerület szavazatjával tehát mind a két felirás eredeti alakjában újra megállott.

August 9-én vasárnapi szünet, 10-én a most határozott izenetek ledictáltattak, s *11-én* megrostáltattak.[9] Egyébiránt a sérelmek és kivánatok valának napirenden, mind a két táblánál.

c)

Utóbbi levelemben említést tettem *Palóczynak* egy vallásos tárgyú sérelmi pontnál mondott jeles beszédjéről.[10] A dolog folyama e következő:

A RRnek *6-ik augustusi országos ülésében* a sérelmek és kivánatok V-ik osztálya (t. i. a küldöttség által vagy el nem fogadottak, vagy a Rendszeres Munkára utasittottak, mellyekben azonban kerületileg sok változás történt[11]) lévén vizsgálatban, a 45-ik szám alatt előfordult Ugocsa vármegyének azon kivánsága, hogy az evangelicusok Horvátországba bevétessenek. Ez ellen leginkább HARAMUSZTEK zágrábi kanonok indulatosan kikelt, s többi között nagy visszatetszésre nyujtott alkalmat azon kifejezésével, hogy az evangelicusoknak polgárositása Horváthországban az egyetértést (harmoniát) felzavarhatná s békételenségre vezérelhetne.[12] — Erre RAGÁLYI, SOMSICS, BŐTHY és SZENTPÁLY feleltek. A legutóbb említett követ úr nevezetesen a historiára hivatkozva egyenesen azt adá válaszul, hogy főtisztelendő urnak ezen mondását egyenként megnevezett több országok példái meghazudtolják.[13] Még többen valának szóllandók, de a kellemetlen vitatásnak véget vetett a hangos *maradjon*, melly által az ugocsai kivánatot elfogadó kerületi végzés helybehagyaték.[14]

Másnap, *augusztus 7-én* a 46. szám alatt ismét vallásos tárgy fordult elő. Nevezetesen Beregh vármegye egyes sérelmi eset előterjesztésével azt kivánja, hogy ha a hatheti oktatás el nem törültetnék, legalább olly rendelés eszközöl-

[9] A rendek két izenetének szövegét l.: *Iratok*. V. köt. 19. kk.

[10] L. előbb, 638. old.

[11] A sérelmek és kivánatok e csoportját a küldöttség által összeállított formájában l.: *Iratok*. II. köt. 235. kk., a kerületi ülésben történt változtatásokat: Uo. IV. köt. 281. kk.

[12] „... nem tudja a szólló, ha vallyon több egyenetlenségek támadnak-e abból, ha béfogadtatnak az evangelicusok Horvátországba, vagy ha nem fogadtatnak bé. Mert a horvátok ugyan ellenkezőről vannak meggyőződve, s ezen meggyőződésből tették azt, hogy törvények által kizárták Horvátországból az evangelicusokat." L.: *Jegyzőkönyv*. XI. köt. 310. kk.

[13] Ugocsa követe szerint azt az állítást, „hogy az evangelicusoknak Horvátországban leendő törvényesitése azon ország csendességét megzavarná, ... Európának több esztendőkbeli történetei meghazudtolják, ugyanis mindazon tartományok és országok vagynak több esztendőktől fogva belső háborgásokban, mellyeknek lakosi r. catholicusk". L.: *Jegyzőkönyv*. XI. köt. 312.

[14] Az e tárgyban elfogadott felterjesztés szövegét l.: *Iratok*. IV. köt. 288.

tessék, hogy az egyházi személyek a kiállott oktatásról szólló bizonyitékot mihamarébbi felküldés végett a polgári törvényhatóságnak is kiadni kötelezzessenek. Ezen pontban Bereghnek némelly más, szintén vallás tárgyu sérelmein kivül Bihar vármegyének a reversalisok iránti panasza is befoglaltatott. — Mindezek az ideiglenesen felfüggesztett vallás tárgyára[15] valának kerületileg utasítva.

Bőthy jelenti, miképen küldőitől azon parancsot vette légyen, hogy a vallásos letett tárgynak egész kiterjedésbeni felvételét sürgesse. Szükségessé teszik e gondoskodást újabb viszaélések, mellyekből kitetszik, mi kevéssé felel meg az Egyházi Rend egyrésze azon keresztényi szeretetnek, mellyel felebaráti eránt viseltetni tartoznék. Elbeszél megyéjebeni két esetet, — egyik *Peszáka* helységében[16] történt, hol egy görög nem egyesült személy annyi üldöztetést szenvedett, hogy végre megtébolyodott.[17] Másik az volt, hogy egy meghalt gyermek temetése felett a görög egyesült, s nem egyesült papok 5 napig czivódtak, úgy, hogy a test egészen rothadásba ment, s dögleletes levegővel töltötte el a család lakhelyét; végre pedig a görög egyesült hitű pap fegyveres kézzel reá ütött a temetésre, s a koporsót a sir párkányáról elvonczoltatta. Ezeknek elbeszéllésére az irtódzás tompa morajja felelt. A szónok utánna tevé, hogy ezekhez szót adni nem szükség, mert egyszerű előterjesztésök is kit kit meggyőz, hogy ilyesek csupán a legvadabb századok sötét időszakában lehetének várhatók. Ezek által zavartatik fel igazán a közcsend, bátorság és nyugalom, nem azon egy pár szó által, mellyekért, a legszentebb ügyben mondottakért, a kormány olly irtózatos büntetést követel, s ezek tartoznának igazán a kormánynak gondoskodására, hogy ne történjenek, vagy ha történtek, érdem szerint büntetessenek. Kéri a RRket, hogy az ily szomorú történetek eltávoztatását a vallás tárgyának egész kiterjedésbeni felvételével, s Ő Felsége elébe terjesztésével eszközöljék.

Palóczy igy szóllott: Beregh és Bihar v[árme]gyék egyes sérelmei és kivánatai igazságosak ugyan, s a tisztelt két megye nemes gondolkozásának az utókor előtt is szép emlékei maradnak, de felterjeszthetésöknek most módját nem látom. Az ideiglen letett vallásos tárgyban legfőbb pont volt a transitus, s ettől függtek a többi pontok is. A RR táblája a hatheti oktatás törvényes voltát soha el nem ösmérte, s el nem ösmérte azt is, hogy az átmenetel meg vagy nem engedése a fejedelem jusai közé tartoznék. Már pedig ha Beregh kivánata elfogadtatnék, a RR táblája eddigi saját elveinek ellenére, a hatheti oktatás helyesen való divatozását tettleg elösmerné. Igy a reversalisok eránti nagyfontosságú kérdés is egyike lévén azoknak, mellyek eránt a két tábla között magára az elvre nézve egyesség nem készülhetett, hogy is képzelhetjük, hogy egyes személyek reversalisbol eredett bajaiknak a RR elvei szerénti eligazitásában a fő RR megegyezzenek, mielőtt az elvek iránt egyesülnének. Egyébiránt örömmel hallom ugyan Bihar vármegyének inditványát, hogy az ideiglen letett vallásbeli tárgy ujabban felvétessék, mert annak nem-

[15] Az országgyűlés elején félévig vitatott vallásügyi sérelmek napirendről való levételére l. a 618. old. 15. jegyzetét.

[16] A *Jegyzőkönyv*ben (XI. köt. 314.) Prezsáka. Helyesen: *Preszáka*, kis falu Bihar megyében, Belényes közelében.

[17] „... ezen helységnek görög egyesült lakosa a szomszéd helységből egy görög nem egyesült leányt feleségül elvévén, midőn azt lakhelyére elvitte volna, a helybeli plébános annyira üldözte, hogy vasra veretvén faluról falura küldöngette, mig végre elméjében megzavarodván, megtébolyodott". L.: *Jegyzőkönyv*. XI. köt. 314.

csak pártolását, sőt inditványba tételét is meghagyták küldőim, de bölcsességök egyszersmind nekem s követtársamnak, lélekösméretünkre s becsület szeretésünkre kötötte azt is, hogy a vallásbeli tárgyak ujabbi felvételébe csak úgy bocsájtkozzunk, ha kedvező alkalmat s boldogabb remények nyilását látandjuk, különben ily lélekben járó kérdéseket veszélyeztetve ne koczkáztassuk. Az tehát a kérdés, mutatkozik e most ily kedvező alkalom ? Most? midőn közhírből tudjuk hogy Tyrolisban kevéssel ez előtt Josef császár tolerantialis patense visszahuzatván, a protestánsok Maria Theresia 1758-ki edictumának állapotjába visszatétettek ?[18] Most, midőn az előleges sérelmek orvoslásának sürgetése közben az „observare" szó miatt 6 izenetet kellett a fő RRkel váltani ?[19] Most, midőn 5 felirás és az úrbéri czikkelyek két hónap óta fel nem küldve hevernek azért, mert azon diplomaticai, historiai, és arithmeticai igazságnak, hogy dicsőségesen országló Felséges Királyunk nem első, hanem V-ik Ferdinánd, a felirások boritékára irását a fő RR igazsággal s jó renddel ellenkezőnek kiáltják ? Most, midőn egy vármegye követe véleményének országos ülésben lett kimondásáért hivtelenségi büntetést követelő per alá vétetvén, a fő RR ebben nem csak sérelmet nem látnak, sőt a dolgot maga rendin lévőnek állitják ? Most nyilik e kedvezőbb reménnyel biztató alkalom, midőn tegnap a zágrábi káptalan követétől még amaz épületes keresztény tanitást is kelletett hallanunk, hogy a törökországi természetes pestis hasonlatára, a Horvátország belső csendességét, boldogságát, s egyességét felforgatandó moralis pestis, t. i. az evangelicusok polgárositása ellen Horvátország szélén törvénnyel kell a cordont feltartani ? (Tetszés.) Valóban, aki olly szomorú körülmények közt is biztos reményben van, hogy a vallásos tárgyakat most újra felvenni hasznos és tanácsos, annak hite olly nagy, hogy azzal a Szentirás szavai szerént hegyeket mozdithat, de a szónok őt édes képzelgései tengerében hagyja uszkálni. (Helybenhagyás!) Igenis, sokkal tanácsosabb az, Te[kinte]tes RR, hogy a bihari követ szép elméje egykori mondásaként nyugodjon a letett tárgy békével, mint a capernaumi századosnak, Jairusnak leánya, kiről azt mondá Idvezitőnk : „Nem holt meg a leányzó, csak aluszik".[20] Alussza igen is a vallás letett tárgya csendesen szendergő, de nem halálos álmát. Hiában töltögetnek az alvónak ereibe opiumot, máknedvet, s egyéb altató szereket, szendergése lethargiává nem fog változni. Ki kételkedhetnék feltámadásáról s dicsőbb fényben ragyogásáról kivált most, midőn az Irlandusoknak, ott is az úgynevezett uralkodó vallás által századok óta letaposott jusait magok a korona tanácsosai törekesznek kivivni, s nevök halhatatlan dicsőségére egyrészben ki is vivták már![21] Most, midőn Londonban,

[18] A szónok alighanem a Zillertal községeiben élő néhány száz protestáns sorsára céloz. Ezeknek az 1834. ápr. 2-i császári rendelet megtagadta azt a jogot, hogy egyházközségekbe tömörüljenek, ehelyett a kivándorlást ajánlotta nekik. A hatóságok üldözése végül is elérte célját : a protestánsok 1837 nyarán államközi megegyezés alapján Sziléziába vándoroltak ki. (Vö. Loesche G.: *Von der Duldung zur Gleichberechtigung. Archivalische Beiträge zur Geschichte der Protestantismus in Österreich.* Wien, 1911. 32. kk.)

[19] A feliratnak a rendek által javasolt szövegét l.: *Iratok*. IV. köt. 38. kk., a véglegesen elfogadott és felterjesztett szöveget : Uo. V. köt. 161. kk.

[20] Beőthy egykori mondására l. előbb, a 620. old. 23. jegyzetét.

[21] Az O'Connel vezette ír nemzeti mozgalom a katolikus vallás egyenjogúságáért vivott harc területén érte el az első jelentős sikereket. 1829-ben a Catholic Emancipation Bill kimondta a katolikusok egyenjogúságát ; a mozgalom ezután az Angliától való elszakadás eszméjét tűzte zászlajára, de vallási téren is újabb engedményekre kényszerítette az angol parlamentet.

hol pedig minden bizonnyal van annyi intellectualis cultura, mint Zágrábban (nevetés), a polgárok nagy többsége a magyar országi főispánsághoz hasonlító sherifi méltóságra izraelitát választott, s a Moses vallása hitformája szerint eskette fel![22] Most, midőn Portugalliában a Pombal, Spanyolországban a Marquis Aranda dicső epocháik hajnala ujabban virad!![23] Eljő, igen is eljő a napnyugaton derülő világosság és igazság napkelet felé, s eljő még Horvátországba is, bármit végezzenek is a zágrábi diaetán (zajos tetszés) s bételjesedik ama jövendölése az Irásnak, „és lőn menyországban csendesség," s bételjesedvén az idők, a megvigasztalódott, karjaival összeölelkezett s egymást atyafi szeretet forró csókjaival idvezlő emberiség ajkai zengeni fog Szent Simonnak ösméretes éneke :„Most már Uram bocsássad el szolgádat békével."[24]

A vallás tárgyának mostani felvételét a többség nem itélte tanácsosnak.[25]

*

Legujabb.

Ma, *august 12-én* a szőnyegen forgó két izenet a RR országos ülésében *maradjon* által helybehagyatván a fő RRhez átküldetett, ők mind a két tárgy iránt véleményöknél most is megmaradtak.[26]

272.

1835. augusztus 12, 13, 14, 15.

Foglalat : a) *Országos ülés úgy a KK és RRnél mint a fő RRnél, a felirási czimet tárgyazta 7-ik s a szó szabadság iránti 5-ik izenetek felett.* — b) *A sérelmek folytattatnak. Mi véleményben vannak ezek között a fő RR a kir. városok politicai állása felől?* — c) *Királyi rescriptum az urbér felterjesztését sürgeti. A Nádor jelentést tesz az országos és concurrentialis pénztárakról s a nemzeti múzeumról.*

[— d) Kossuth szerkesztői felszólitása az előfizetési dijakról.]

a)

Pozsony, august 15-én, 1835.

A felirások külső czimzetét tárgyazta 7-ik s a szóllás szabadsága sérelmeit illető 5-ik izenetek a kerületi ülésekben utóbi levelem jelentése szerint megkészülvén, ezek végett

[22] A korabeli magyar sajtó is többször megemlékezik egy Salamon nevű sherifről (városi tanácsnok-féle). Az *Erdélyi Hiradó* ez évi 49. számában pl. az olvasható, hogy az illető London és Middlesex mellett „... Aldgate kerület részéről is tanácsosnak választtatott a City-ben. Ez alkalommal tartott beszédében Salamon ur magát a vallásos és polgári szabadság bajnokának, a haladás emberének, s minden közintézetek barátjának nyilatkoztatta." Egy másik hír (uo. 51. sz.) arról számol be, hogy az illető egy keresztény eskümintát nem írhatott alá a törvényszék előtt, mire „a legnagyobb tisztelettel tudtára adatott, miszerént a törvényszék kénytelen egy oly határozatot hozni, mely az ő megválasztását megsemmisitse".

[23] *Pombal, Sebastian José* marquis (1699—1782) portugál államférfi, miniszterelnök, 1750-től felvilágosult reformokat vezetett be Portugáliában. — *Aranda, don Pedro Pablo* gróf (1718—1799) spanyol államférfi, reformer ; korlátozta az inkvizíciót, száműzte a jezsuitákat Spanyolországból.

[24] Palóczy beszédének Kossuth által közölt szövege csaknem szószerint megegyezik a *Jegyzőkönyv* szövegével, XI. köt. 315. kk.

[25] Az aug. 6-i és 7-i 343. és 344. országos ülések részletes naplóját l.: *Jegyzőkönyv.* XI. köt. 302. kk.

[26] Az ülés részletes ismertetését l. a következő számban.

august 12-én a RRnél országos ülés

tartatott. A címzet iránti izenet felolvastatván, az ELNÖK szokottan felszóllítá a Rket hogy valamelly közép útról gondoskodjanak. Mire azonban a KK és RR hangos *maradjon*nal válaszoltak. — SZLUHA pedig ujon érkezett utasítása következésében maga igazolása végett kijelenté, hogy Székes Fejér vármegye Rendei is azon czímet kivánják a felirások boritékán használtatni, melly a KK és RR által inditványba hozatott (!!)

Átmentek ezután a másik izenetre.

A PERSONALIS emlékezteté a RRket, hogy miután épen a felirásbani elvek valának a nádori közbenjárás el nem vállalásának okai, most pedig ismét ugyanazon elvekhez ragaszkodnak, lehetetlen a fő RR megegyezését reménleniök. És minthogy különös és egyes véleménye szerint a Personalis ezen elveket, különösen a vármegyék gyűléseire nézve, nem a legjobb következésűeknek hinné, kéri a RRket hogy a felirástól elálljanak.

Erre hasonlókép egy pár hangos *maradjon* válaszolt s csupán két igazolási nyilatkozás történt.

ACZÉL t. i. kijelenté, hogy miután küldői a két tárgyra nézve különböző szempontokból indultak, s a Balogh ügyét tárgyazó felirásnak (de csak ennek, s nem a Wesselényiének is) pártolását kötelességébe tették, hahogy a KK és RR ezeknek elválasztásában meg nem egyeznek, minthogy az elvek mind a két esetre egyenlőn ki vannak terjesztve, azokat pedig küldői ily formán el nem fogadták, kéntelen kijelenteni, hogy az izenetet igy nem pártolhatja.

BÁRCZAY MIHÁLY ellenben szintén követi kötelességének ösmeré tudatni a RRket, hogy a felirásokat s a RR előbbi izeneteiben kijelentett elveket, mellyeket ő ekkorig meggyőződéséből pártolt, Abauj vármegyének lelkes Rendei elfogadták, most tehát azokat már világos utasitásánál fogva pártolja.

Ezzel mind a két izenet szokott küldöttségi úton a fő RRhez átküldetett.[1]

Országos ülés a fő RRnél aug. 12-én.

Midőn a KK és RR küldöttsége ezen izeneteket áthozná, a M[éltósá]gos fő RR épen a királyi városok egyes sérelmeivel és kivánatival foglalatoskodtak,[2] mellyek között az utolsó pontnál olly vitatások jöttek közbe, hogy azokat, mint a főrendi táblának a királyi városok politicai léte felőli véleményök bizonságát, nem lehet nem közlenem.

Szabad királyi Debreczen városa több rendbeli sérelmeket terjeszt elő, mellyek onnan származtak, hogy tisztviselői törvényes szabad választásának jusával a királyi biztosoknak az 1715 : 36. cz[ikkely] ellenére[3] lett beavatkozása miatt nem élhetett. Nevezetesen 1. az 1608 : 13. azt rendeli, hogy a városi tisztviselők nemzet- és vallásbeli különbség nélkül a városban lakó, s az eránt magokat érdemesitett férfiak közül választassanak,[4] mégis többizben egyedül

[1] Az aug. 12-i 346. országos ülés naplóját a küldöttség tagjainak névsorával l.: *Jegyzőkönyv*. XI. köt. 351. kk. A két izenet szövegét l.: *Iratok*. V. köt. 19. kk.

[2] A sérelmek és kívánatok IV. osztályába tartozó eseteket l.: *Iratok*. II. köt. 222. kk.

[3] A tc. megerősitette a szabad királyi és bányavárosokat korábbi szabadságaikban és megtiltotta, hogy őket tisztviselőik szabad választásában kamarai bizottságok kiküldésével akadályozzák.

[4] Az idézett tc. szerint „in omnibus liberis civitatibus, absque respectu nationum iudices primarii et senatores deinceps eligantur, ac aliae etiam quaevis dignitates, sine ullo religionis discrimine Hungaris, Germanis et Bohemis seu Sclavis . . . mixtim et alternatim . . . tribuantur".

római catholicusok s a választó test előtt többnyire ösméretlen idegenek candidáltattak a megürült senatori s esküdt hellyekre. — 2. Ámbár a királyi biztosoknak még csak tiszteletbéli hivatalokra sem volt hatalma valakit kinevezni, mégis legközelébb némelly hivatalok betöltését egyenesen magának tulajdonította,[5] s ezáltal a választási jog sérelmén kivül vallásbeli megkülönböztetésre is útat nyitott, mert ámbár Debreczenben a r. catholicusok száma a helvetiai vallástételt követőkéhez úgy áll, mint 1 : 40-hez, a közterhek viselésére nézve pedig mint 1 : 70-hez, mégis az aránynál sokkal feljebb léptek hivatalba a r. catholicusok, a másvallású sok alkalmatos férfiak elmellőzésével. — 3-ik sérelem a Cancelláriának a városi tisztválasztások eránt kiadni szokott parancsolatából ered, nevezetesen ezen szavakból, „ut Civitas omnia ea quae pro orthodoxae fidei r. catholicae praejudicio antevertendo utilia fore videbantur, pacate tractet."[6] — Kéri tehát Debreczen városa, hogy a kir. városok előbbi szabadságukba, melly szerint tisztújításaikat, királyi biztosok közbenjötte nélkül tarthattak, viszahelyheztessenek. Ezen kivánatot a KK és RR igazságosnak találták s elfogadták.

Az országbirája Gr. Cziráky Debreczen városa egyes előterjesztéseinek taglalgatásába nem bocsájtkozik, mert ha egyes esetekben hiba vagy viszaélés történt, valamint más törvényhatóságoknak, ugy a kir. városoknak is jusok van repraesentálni, s Ő Felsége bizonnyal azt fogja tenni, amit az igazság hozand magával. De azon általános kivánatban, hogy a városi restauratiók királyi biztos nélkül történjenek, egyátaljában meg nem egyezik. Sőt ezen biztosok kinevezését egyenesen a királyi Felség szabad tetszésére tartozónak nyilatkoztatja két oknál fogva : 1.) A végrehajtó hatalom Ő Felségénél lévén, azt törvény szerint nem másképen gyakorolhatja, mint ugy, hogy a törvények teljesedése egyedül a törvényes jurisdictiók s azoknak törvényes tisztviselői által eszközöltessék. Innen következik, hogy a végrehajtó hatalom ezen organumainak választásába Ő Felségének befolyással kell birnia. És ez az oka, hogy a megyei tisztválasztásokba hittel kötelezett embere által (per suum juratum hominem) bé is foly, mert a választások csupán főispányi candidatio szerint történhetnek. 2.) Ezen befolyásnak még sokkal nagyobb mértékben meg kell lenni a királyi városoknál, mint a vármegyéknél, mert Ő Felsége ugy törvényeink mint privilegiumok szerint is „a királyi városoknak földesura" (?!) következésképen, valamint más földesuraknak a helységbeli tanács választásába, ugy Ő Felségének is a kir. városi magistratusába egyenes befolyással kell birnia. (?) Azon személynek választása pedig, aki által ezen befolyás gyakoroltassék, csupán és egyedül a királyi Felség korlátlan tetszésétől függ.

Gr. Pálfy tárnokmester, és B. Eötvös főpohárnok hasonló értelemben szóllottak.

[5] „. . . legutóbb a Királyi Bizottság, rendkívül való hatalommal lévén felruházva, a csak most felállitott Vice-Kapitányi Hivatalnak betöltését, ugy szinte ennek Actuariussa és Cancellistája kinevezését magának tulajdonitotta . . ." L.: *Iratok*. II. köt. 235.

[6] „Mert a tisztujitások céljának elégtétetik egyedül azzal, ha a hivatalokra alkalmas férfiak candidáltatnak és választatnak. Minden vallásbeli megkülönböztetés, és az eránt előre tett óvás nemcsak felesleg való, de az 1608-ki 13. törvénycikkelynek is ellenére van, és ha parancsolatokban kell a vallásra nézve óvást tenni a tisztválasztásoknál, ugy az evangelicusok is méltán kivánhatják, hogy reájok nézve is szinte azon tekintet légyen, különben az egyoldalu vallásbeli megkülönböztetés és a kölcsönös viszonosságnak elmellőzése sérelemmé válik." (Uo.)

JORDÁNSZKY püspök pedig a vallásbeli különböztetés és a debreczenyi magistratusnak a felekezetek számához aránytalan állása felől tett panaszban akadt fel, s azon kifejezéseket nemcsak a keresztény szelídséget elő nem mozditóknak, de magokra az evangelicusokra is károsoknak itélte. Mert p.o. Pozsonyban a városi magistratus egyenlő részben catholicusokból, és evangelicusokbol áll, holott amazok száma, ezekét ötszörösen felülhaladja. Aztán az egész országot nézve, minden egyéb vallásos felekezetek, még a zsidókat is összevéve, nem tesznek ezen catholicus országban annyit, mint a catholicusok, mégis a hivatalok minden vallásbeli különbség nélkül osztogattatnak. Ha tehát egyes helyeken a népesség aránya Debreczen városa panaszához képest olly szorosan latolgattatnék, ennek bizonyosan a más valláson lévők éreznék kedvetlen következményeit.

Minthogy azonban a panaszlott kifejezések nem a statusok táblájának végzésében, hanem Debreczen városának előterjesztésében foglaltatnak, az előterjesztés jusának pedig szabadnak lenni kellene, a püspök úr ellenvetései helybehagyást nem nyertek. Ellenben az Országbirájának nyilatkozása közértelmű felkiáltással erősittetvén, Debreczen városának a KK és RR által igazságosnak itélt kivánatát a fő RR el nem fogadták.[7]

És ez volt a városi sérelmek utolsó pontja, mellynek bérekesztésével a FŐHERCZEG NÁDOR nyomban a RR táblájától mai napon ide küldött izeneteket vétette tanácskozás alá.

A felirások czimzete iránt

GR. PÁLFY tárnokmester, igen csudálkozik, hogy a fő RRnek azon készségök, melly szerint valamelly elfogadható középútra egyesülési hajlandóságukat kijelentették, most a KK és RR által szemrehányásul használtatik, s azon okoskodás alapjául, mintha a fő RR ezáltal véleményöktül már elálltak volna, s így a RR eredeti javallatát, mellyet ő valamint mindég, úgy most is meggyőződésével ellenkezőnek, alkotmányunkkal össze nem egyeztethetőnek itél, elfogadni tartoznának. Áll e ezen okoskodás? azt akármelly elfogultlan biró elitélésére kész bocsájtani, s ő most is csak a törvényességre és szokásra tekint, és miután egyik sem engedné, hogy a törvényhozás egy része via facti tegyen változtatást, rövid feleletet adatni kiván, hogy ezen tábla a KK és RR véleményéhez soha hozzá nem járul.

SCITOVSZKY rozsnyói püspök lehetetlennek vélte nem óhajtani, hogy e tárgyban már valahára egyesülés eszközöltessék. Véleménye szerint a dolog most egészen más alakban tünik elő, mint kezdetkor, s az egyesülés már nem olly nehéz, mert az egymással ellentételben álló lényeges pártok némi változtatást szenvedtek. Kezdetben a fő RR azt tartották, hogy csupán az 1-ső Ferdinándi czim az, mellyet Ő Felségének adni lehet, a KK és RR ellenben, hogy csak 5-ik Ferdinánd. Ezen két extremum felállítása mellett közelitést reménlni nem lehetett. A 4-ik izenet után azonban a dolog nem áll ily homlokegyenesti ütközésben. Mert miután a fő RR felszóllitották a KK és RRket, hogy más valamelly elfogadható módot ajánljanak, ezáltal már hallgatólag

[7] A Debrecen város panaszában foglalt elvi kérdés rendkívül fontos szerepet játszott a haladó ellenzéknek a városokkal kapcsolatos politikájában egészen a kérdés 1848-i forradalmi megoldásáig. Az ellenzék ugyanis csak azzal a feltétellel volt hajlandó a kir. városoknak egyenkénti, vagy legalább nagyobb számú szavazatot adni az országgyűlésen, ha egyidejűleg végbemegy a városok belső, demokratikus reformja és kiküszöbölődik a kir. biztos útján gyakorolt kormánybefolyás, amely a városokat az országgyűlésen a reakció eszközeivé tette volna.

elállottak azon eredeti állitásuktól, miszerint a felirásokat egyedül 1-ső Ferdinánd czim alatt itélték felterjeszthetőknek. Most tehát a dolog alakja e következő: A KK és RR azt mondják: „5-ik Ferdinánd czimzete használtassék." A fő RR azt felelik: „ez ne használtassék", de azt, hogy 1-ő Ferdinándi czimmel éljünk, már többé nem sürgetik. És igy ha ideiglenesen, addig t. i. míg a czimzet iránti felirásunkra Ő Felsége választ adand, valamely középút fogadtatnék el, p. o. hogy név nélkül, vagy épen boriték nélkül küldetnének fel a repraesentatiók, ezáltal a Karok és RR positivus véleményével ellenkező nem történnék. Miután tehát a fő RR az első lépést már megtették, a RRnek tulajdon izenetök szavaival válaszul adatni kivánja, hogy egyesülés tekintetéből valamelly középút elfogadása az előbbi véleménytől elállást magában egyik táblára nézve sem foglalja. E szerint reményli, hogy az egyesülés eszközölhető.

(Többször tapasztalt félreértés miatt, mellyet talán annak kell tulajdonítanom, hogy tudósitásimban eléggé világos nem valék, meg kell jegyeznem, miképen én többizben nyilván megírtam, hogy a és RR soha sem szándékoztak Ő Felségétől az 1-ő Ferdinánd czimet, melly őtet császári méltóságánál fogva megilleti, megtagadni, hanem csak e következő czimmel kivántak élni: *Sacratissimo Ferdinando Austriae Imperatori I-o, Regi Hungariae V-to.)*

B. Bedekovics kőrösi főispán a fő RR előbbi véleményének megtartására szóllott.

Országbirája: Végig fontolván a RR izenetét, azt találja, hogy a KK és RR e tárgyra nézve úgy nyilatkoznak, amint egy más tárgy iránt ugyancsak a KK és RRnél mondatott, t. i. hogy mindenre felelnek, csak a mi okainkra nem. (Ez *Deák* mondása, a kormány s fejedelem közti különböztetés iránt).[8] De ez közönségesen igy szokott történni, midőn a védelemre tanácsban megfogyatkozunk (quando ad defendendum consilia deficiunt). A kérdés egyedül az, valjon a százados gyakorlattal megerősitett szokást lehet e az ez iránti dieatalis tractatus folyamatja alatt tettlegesen megváltoztatni? s ezen változtatáshoz annyira ragaszkodni, hogy miatta az országgyülés folyama megakasztassék. Mi következések eredhetnének, hogyha a törvényhozó hatalomnak másik része ezen példát követni akarná? azt a KK és RR csillapúlt itéletére bizza. Az sem áll, hogy az 1830-ki két felirásra hivatkozva a KK és RR magokat állítják a gyakorlat ösvényét követni,[9] mert nem az a kérdés, hogy minő czim szokott használtatni, midőn koronás királyunk császári méltóságban nincs (pedig ezen esetben volt Felséges urunk 1830-ban) hanem az, hogy a császári méltósággal járó fensőbb czimzetet lehet e a királyinak subordinálni? És ez az, amire több századok gyakorlata czáfolhatlanul megfelel. A szónok tehát röviden csak oda nyilatkozik, hogy előbbi véleményétől egyátaljában el nem áll.

B. Prényi ugocsai főispán: Ha Felséges Királyunknak kormányra léptekor azonnal inditványba hozták volna a RR az V-ik Ferdinánd czimzetet, teljeséggel nem látja, miért nem lehetett volna ezt a fő RRnek is elfogadniok; s ő az elfogadást csak azért ellenzette s ellenzi, mivel már ezen az országgyülésén más czim alatt küldettek fel több rendbeli felirások, a tettleges változtatáshoz tehát nem járulhatott, és most sem járulhat. A RRnek azon viszatorlasztási okoskodása, hogy miután a fő RR középútra hajlandóságukat jelentették, már a via facti-ból meritett gyámoktul önként elállottak, alap nélkül

[8] L. előbb, 635. old.
[9] Vö. a 491. old. 16. jegyzetével.

szűkölködik, mert azt teszi fel, hogy nem lehet középút, melly az eddigi gyakorlatot ne változtatná. A szónok pedig úgy hiszi, hogy van középút, amelly nem változtatja. Ilyen p. o. ha boriték nélkül fognak a felirások Ő Cs. Kir. Főhercegsége az ország Nádora által bényujtatni. Ő tehát a KK és RR ellenvetését úgy véli legjobban megczáfolhatni, ha egyesülési módot hoznak a fő RR javallatba, melly magában tettleges változtatást nem foglal.

Gr. Pálfy tárnokmester erre reá nem áll. Senkit sem akar szemrehányással illetni, de lélekösméretes kötelessége szerint kéntelen sajnálkozva megvallani, miképen e jelen országgyülésén azon irány mutatkozik, hogy amely javallat a fő RRtől ered, csak azért mivel tőlök ered, már nem tetszik. Lehetetlen olly szűkkeblűen gondolkoznia a RR felől, hogy meg nem lenne győződve, miképen az ő bölcsességök előtt minden módok tudva vannak, mellyek általunk javallatba tétethetnének; fel valának szóllitva, övék az inditványi jog, s javallatot még sem tettek, s kétségkivül nem azért, hogy tenni ne tudnának, hanem mivel tenni nem akarnak. Ily helyzetben az ugocsai főispán javallata sikert nem eszközölhetne. A KK és RR utasitásaikra hivatkoznak. Az legyen e küldőik óhajtása, hogy az országgyülése minden siker nélkül a két táblának örökös surlódásai közt folyjon? ők itéljék meg. A szónok előbbi véleményéhez ragaszkodik.

Ezt közfelkiáltás igenlé, s a Nádor végzésnek jelentette, hogy az előbbiek értelmében készítendő rövid izenettel újabban fel fognak a KK és RR valamelly elfogadható módnak javallatba hozatalára szóllitatni.[10]

Olvastatott a szóllás szabadsága sérelmeit tárgyazta 5-ik izenet.

A Tárnok ily értelemben szóllott: Fájdalommal vagyok kéntelen újólag kijelenteni, hogy országgyülésünk évkönyveit vizsgálva, ilyes pertractatiónak, mint aminőt e tárgyban szemlélünk, példájára nem akadhatok. A RR sérelmet véltek feltalálni s ennek orvoslása, s aggodalmuk eloszlatása végett repraesentálni kivántak. Mi a sérelmet soha el nem ösmertük. Ennek következésében a KK és RR 4-ik izenetjökben az ő általok inditványba hozott, de általunk soha el nem fogadott felirástól elállottak. E szerint tettleges országos végzés van az eránt, hogy e tárgyban fölirás nem tétetik. A RR azonban most mégis azt mondják, mi elállottunk a felirástól azon reménységben, hogy a közbenjárás elfogadtatik; reménységünk nem teljesedett, mi tehát ismét visszamenünk a felirásra! Ezen bánásmód az országgyülési egyezkedések rendével csakugyan merőben ellenkezik. Ami a dolog velejét illeti, erre nézve a KK és RR egyetlen egy új okot sem hoznak fel; amit tehát okok előhordása mellett is sérelemnek hónapok óta nem tekintettünk, azt egyszerű felszóllitásukra bizonnyal nem fogjuk annak tekinteni, s így rövid választ javallok olly értelemben, hogy a tárgynak felterjesztésére illy alakban soha reá nem állunk. *(Minnyájan! Minnyájan!!)*

Az Országbirája azoknak, mik a felirásra lett visszalépés felől mondattak, elmellőzésével a Tárnok véleményét szintén magáévá teszi.

A Nádor maga is azon hiedelmét nyilatkoztatá, hogy amik a visszalépés felől mondattak, csupán világositás, nem pedig izenetbe tétel végett valának előterjesztve. Egyébiránt rövid izenetben fog a fő RRnek azon értelme kifejeztetni, hogy a RR kivánságához nem járulhatnak.[11]

[10] Az ilyen értelemben készült hetedik főrendi válaszizenetet l.: *Iratok.* V. köt. 23. kk.

[11] A főrendi választ l.: *Iratok.* V. köt. 24.

b)

Augustus 13-án mind a két táblánál országos ülések tartattak a sérelmek és kivánatok tárgyában. A fő RR nagyobbrészt szerkesztetési rostálgatással foglalatoskodtak, a KK és RR pedig már a gravaminalis küldöttség munkálatának bérekesztése után bényujtott sérelmeket[12] vették fel.[13] A fő RR egyúttal a tegnap határozott izeneteket is megrostálták, s a KK és RRhez átküldötték. Kik azokat *augusztus 14-ére* már hírül adott kerületi ülésben valának felveendők. Azonban váratlanul

c)

august 14. reggeli 10 órára elegyülés hirdettetett.

A Főherczeg Nádor Ő Felségének ép ezen pillanatban vett kegyelmes rescriptumát nyujtotta bé az ország Rendeinek, mellyet a Nádori Itélőmester felolvasott. Tartalma magyar forditásban e következő:

Első Ferdinánd Isten kegyelméből Austria császárja, Magyar-, Cseh-, s a t. apostoli királya, austriai Főherczeg és a t.

Fenséges Fő herczeg, kedves nagybátyánk, Tisztelendő s a t. kedves hiveink! A földesurak s jobbágyok közötti viszonyoknak tevőleges (positiv) törvénnyeli elhatározását minden jobb móddal siettetni sürgető tekintetek legfőb fontossága szerint azonnal, mihelyt Kedvességed s Hüségtök e tárgybani legutolsó felirása fölterjeszteték, kegyelmes válaszunkat még 1835 april 9-én kiadván, semmit sem kételkedénk, hogy Kedvességed, s Hüségtök részéről is minden igyekezet oda fog fordittatni, miszerint ezen, már harmadik évre huzódott tárgynak kitűzött, s oly idvességes, s olly méltó kivánatokkal óhajtott czélja elvégre teljesedhessék. Ezen várakozásunkkal, sőtt a közvárakozással is ellenkezőn történt tehát, hogy az országgyülési egyezkedések folyama (amint értésünkre esett) a felirások külsején használandó czimzetnek közbevetett kérdésével félbeszakíttatott, s már huzamos idő óta késleltetik. Az idő további vesztegetésének elmellőzését tehát királyi tisztünk szerint eszközlendők, Kedvességedet s Hüségtöket kegyelmesen intjük (hortamur), hogy miután nem lehet nem tudniok, miképen az elődök idejében a felirások azoknak, mik a külső alakra tartoznak, elmellőzésével, az ország Nádora által is kézhez adattak: ezen példát — sértetlen maradván egyébiránt az egyezkedések szokott módja — ez alkalommal is követni, a Mi legfensőbb tekintetünk elébe juttattandókat ez úton fölterjeszteni, s emlékezetökben tartván tisztöket, a törvény szerint serényeknek lenni kelletó országgyűlési egyezkedéseket ez által is előmozditani törekedjenek. Kiknek egyébiránt s a t. Bécsben, augustus 12. 1835. Ferdinand s. k. Gr. Reviczky Ádám s. k. Schönstein Josef.[14]

A Nádor felszóllitá a RRket, hogy dolgaink előmozditására hajlandó közös lelkesedésök szerint Ő Felsége szándékát sikeresiteni iparkodjanak.

Ezen k[egyelmes] rescriptum kihirdetése után a KK és RR átmentek saját teremökbe, hogy azt ott újabban meghallgassák. Ami megtörténvén,

[12] Az utólag benyújtott sérelmeket és kívánatokat l.: *Iratok*. IV. köt. 318. kk.
[13] Az aug. 13-i 347. országos ülés naplóját l.: *Jegyzőkönyv*. XI. köt. 354. kk.
[14] A kir. leirat eredeti latin szövegét l.: *Iratok*. V. köt. 26. kk.

s a kerületileg tanácskozás alá veendő kir. levél kinyomtattatni rendeltetvén, jelenté az előlülő KIR. SZEMÉLYNÖK hogy a Főherczeg Nádor némelly tárgyak iránti hivatalos jelentése végett az elegyülést folytattatni kívánja.

A KK és RR tehát ismét átmenvén a főrendi terembe, a FŐHERCZEG NÁDOR tudatá a RRkel, hogy valamint minap a Ludoviceum s az országos összeírás felől béadta hivatalos jelentését,[15] úgy most hasonló jelentést kíván tenni, az *ország pénztára*, a *Nemzeti Museum*, s a *felkelési concurrentialis pénztár felől*, mellyek is (magyar nyelven készülvék) felolvastatta, s kinyomtattatni rendeltettek.[16]

Augustus 15-én ünnep, 16-án vasárnapi szünet.

d)

Figyelmeztetés :

Ámbár a jövendő történeteket teljességgel nem tudom, annyit még is lehet a fentebbi k[egyelmes] k[irályi] levélből gyanítani, hogy az országgyűlése már igen soká nem fog tartani, ha rendes úton, t. i. az úrbérnek törvényesítésével fog az országgyülése eloszlani, ezen eloszlás october végével alkalmasint megtörténhetik. Tisztelt levelezőimnek a rendesen fizetőknél sokkal nagyobb száma részint alkalom hijánya, részint feledékenység, részint talán megbizottjaiknak nem egész pontossága miatt, itt 3—4, amott 6—7, sőt némellyek 10—12 hónap óta sem küldötték bé nagybecsű bizodalmukra méltatott tudósításimnak díját. Ez ekkorig is nagy terheltetésemre vált, minthogy cancellariámnak csaknem az egész jövedelmet elnyelő roppant költségei szűk erszényem tehetségét gyakran felűlhaladták. De erősen hiszem, senki sem fogja kívánni, hogy az ország minden részeiben szerte lévő restantiáim diaeta végével is fizetetlen maradjanak. Jutalmat 3 éves fáradozásimért se vártam, se kivántam, s tán nem is érdemlettem. Annyit mindazáltal megérdemeltnek reménlek, hogy a roppant munka fáradságait még pénzbeli veszteséggel is ne pótoljam. Hiszem tehát, kérésem pocsánatra s méltánylatra talál, midőn sürgetőleg kérni bátorkodom, hogy akiknél lapjaimnak díja fizetetlen (mert csak ezekhez, s kik nem Pozsonyban vannak, szóll e kérelem) tartozásaikat a septemberi s octoberi díjjal együtt mihamarébb béküldeni méltóztassanak. Ha hamarébb szakadna vége az országgyülésének, ami felesleg lenne fizetve, azt utolsó levelemmel viszaküldeni el nem mulasztom.

[15] A jelentéseket l.: *Iratok*. IV. köt. 355. kk., a számadásokat a kötet végén, mellékletként.

[16] A három tárgyban benyújtott rendkívül részletes jelentéseket és elszámolásokat l.: *Iratok*. V. köt. 27. kk.

273.

1835. augusztus 17, 18, 19.

Foglalat: a) A készen lévő felirások fölküldése iránt, a legközelébb érkezett kir. rescriptumban javalt mód kerületileg 2 szótöbbséggel elfogadtatik s erős ellenzés után országos ülésben is megáll. A szószabadságbani 6-ik izenet oppositió nélkül átmegy a fő RRhez. — b) Bezerédy beszéde e tárgyban. — c) Elegyülésből a készen lévő 5 felirások expediáltatnak.

a)

Pozsony, august 19., 1835.

Augustus 17-én kerület. Elnökség: Zarka és Szilassy. Napirenden volt: az utóbbi levelemben közlött királyi rescriptum, melly is együtt vétetett tanácskozás alá a vele összeköttetésben levő főrendi 7-ik viszonizenettel a felirások boritéki czimzete tárgyában.[1]

Deák olly értelemben nyilatkozott, hogy miután az izenetekben bőven ki vannak fejtve az okok, mellyeknél fogva a KK és RR historiai valóságra támaszkodva, nemzeti függetlenségünk tekintetéből kivánták, hogy Ő Felsége mint magyar király V-ik Ferdinánd nevezettel éljen s az ország által is e czimmel tiszteltessék, a kérdés most csupán és egyedül a körül forog: ha valjon változtak e a felolvasott királyi rescriptummal az eddigi körülállások? E kérdésre az a felelet, hogy az 1-ső Ferdinánd nevezet a RRben aggodalmat szerzett, ezen aggodalmat pedig a rescriptum nemcsak el nem oszlatja, sőt neveli, mert Ő Felsége magát ismét csak 1-ő Ferdinándnak nevezi, s az V-ik Ferdinánd czimzetet, melly őtet mint magyar királyt illeti (pedig csak mint magyar király vehet részt törvényhozásunkban) egészen elmellőzi. És ámbár Ő Felsége a czimzet iránti diaetalis tractatus tudomásán építi rescriptumát, a dolog érdeméről mégis semmit sem szóll, és legkisebb biztositást sem ád, melly nőttön nevekedő aggodalminkat enyhitené. Felséges Attya, midőn az austriai császári czimet felvevé, minden felszóllítás nélkül adott megnyugtató biztositást az ország törvényhatóságinak;[2] most együtt van az országgyülése, Ő Felsége tudja, mik légyenek aggodalmaink, s csak ily megnyugtatást sem lehetett szerencsénk vehetni. Mind azért tehát, mivel a körülmények nem változtak, mind azért is, mivel aggodalmunk a kir. rescriptum által nem enyhült, sőt súlyosodott: attól, hogy felirásaink 5-ik Ferdinánd czim alatt küldessenek, annyival inkább el nem áll, mivel az Ő Felsége előtt sem lehet kedvetlen, minthogy számos törvényhatóságoknak hasonló czimű felterjesztéseit minden ellenvetés nélkül elfogadta és elfogadja.

Tarnóczy hasonlóan ugy vélekedett, hogy e rescriptum által a körülmények vagy nem változtak, vagy ha igen, rosszabbra változtak. Ami benne javaltatik, azt mi eddig is tudtuk, s mivel a fő RR véleményét látszatik erősíteni, ez által csak egy újabb okot szolgáltat véleményünk megtartására; különben a példának erejéből jövendőre majd azon következtetést várhatnánk, hogy amiben a kormány s a fő RR megegyeznek, az reánk nézve is kötelező.

[1] A kir. leiratot magyarul l. előbb, 653., latin eredetijét: *Iratok*. V. köt. 26. kk. a főrendek hetedik válaszizenetét: Uo. 23. kk.

[2] Vö. a 427. old. 8. jegyzetével.

Hallotta ugyan a szónok magános beszélgetésben ellenvettetni, hogy nem ád a rescriptum okot aggodalomra, mert az egyezkedés folytatását ezen kifejezéssel *salvo caeteroquin solito tractatuum diaetalium modo* világosan feltartja. De a szónok véleménye szerint ez alatt nem a czimzet iránti tractatus folytatása, hanem inkább az értetik, hogy jövendőben felirásaink nem a Nádor által, hanem a szokott módon küldessenek. És habár amúgy lenne is : minthogy Ő Felsége azt mondja, *salvo tractatu* én első Ferdinándnak írom magamat, a törvényhozó test másik részének méltósága megkivánja, hogy mi viszont szintén *salvo tractatu* jussunkkal éljünk, s V-ik Ferdinánd czimét használjuk. Mivel tehát a körülményeket nem változtató rescriptum, csak azért mert rescriptum, a szólló követnek sem utasitását sem meggyőződését nem változtathatja, marad az elébbinél.

Busán ellenben a rescriptumban javallott módot annyival kevésbé ellenzi, minthogy 1764-ből s 1791-ből is van reá példa, hogy az országgyülési felirások pecsételetlenül adattak a Nádor által kezéhez a királyi Felségnek. De továbbá ezen mód a boritéki czimzeten sem tesz változtatást, minthogy nem küldetnek boritékban a készen lévő felirások. E módhoz tehát még azok is hozzájárulhatnak, kik a boritékon V-ik Ferdinánd czimzetet akarnak használni. A szólló követet végre az sem tartóztatja, hogy Ő Felsége magát ismét 1-ső Ferdinándnak nevezi, mert miután eddig is e névvel élt, s az ország Rendeitől még ekkorig iránta felirást nem vett, nevezetét magától meg nem változtathatta.

Bezerédy : Nem azt véli kérdésben forogni, ha van e példa reá országgyülésink évkönyveiben, hogy a Nádor által nyitottan adattak kézhez a felirások ? hanem az a kérdés, ha tanácsos e e példát követni, s kárunk nélkül követhetjük e ? S e kérdésre a felelet igen világos szinben áll. Akárminő ruhába takargassuk is e középútat, csakugyan oda menne ki, hogy mi elállanánk attól, hogy a magyar királyt koronás czimjén szóllítsuk ; s mivel elállunk, átmenünk az ellenkezőre s megmutatjuk, miképen olly gyávák vagyunk, hogy királyunkat saját czimjével sem merjük szóllitani. Egyébiránt a RR tulajdon végzése által minden további okoskodástól felmentetve érzi magát a szólló követ. Mert tulajdon ezen javallat már a RR előtt inditványkép, sőt valaki másnak nevében a kerületi elnökség által is előadatott, megfontoltatott, s félre is vettetett. Nincs tehát semmi ok reá, hogy mást mondjanak a RR ma, mint amit egy hét előtt bölcs megfontolás után mondottak. Némelly követek ugyan fenyegetődzni szeretnek, hogy Isten tudja mi baj érhet bennünket, ha e középútat el nem fogadván, a készen lévő felirások s ezek közt különösen az úrbér tovább is veszteglene. Ezen baj azonban még igen bizontalan, s minden esetre csak törvénytelen kormány lépés által eszközöltethetvén, attól félni annyit tenne, mint a kormány eránt bizodalmatlansággal viseltetni. Ellenben ha elállunk azon czimzettől, mellyet nemzetünk függetlensége sürgetőleg kiván, s maga ezen rescriptum még inkább szükségessé tesz, itt már a baj bizonyos, mert felássuk gyökerét a nemzet függetlenségének, saját tettünkkel igen furcsa színt ruházunk az 1791 : 10. czikkelyre, szóval olly kárt teszünk, mellyet orvosolhatni többé alig lesz hatalmunkban. A bizontalan, s egyébként is csak törvénytelen kormánytettből eredhető baj félelme miatt tehát a bizonyos bajt hazánkra háritani nem akarván, két rossz közül a kisebbet választja, s előbbi véleményénél annyival inkább megmarad, mivel a felolvasott királyi rescriptum még csak olly megnyugtatást sem ád, minőt a megholt fejedelem 1806-ban önként adott az ország törvényhatóságainak.

ANDRÁSSY nem hiszi, hogy lenne valaki, aki országgyűlésünk feszült helyzetét ne sajnállaná, s ennek eltávoztatására mindent, ami alkotmányunkat nem veszélyezteti, megtenni kész ne lenne. Azt kérdé Tolna követe: miben változott a körülmény? erre tán csak azt is elég lenne felelni, hogy a drága időbül ismét egy hét hasztalan lefolyt. De sokkal nagyobb figyelműnek véli ama másik tekintetet, mellyet már szintén Tolna követe megemlitett, t. i. hogy az el nem fogadásból minő baj eredhet? A szónok ezt nem akarja bővebben fejtegetni, annyit mindazáltal megemlít, hogy ő mindennél nagyobb bajnak itélné, ha nemzetünk törvényhozási intézkedése csorbulást szenvedne. Igaz ugyan, hogy kiki nagyobb örömmel vette volna, ha Ő Felsége e rescriptumban V-ik Ferdinánd névvel él, de azért helyzetünk nem csak nem rosszult, sőt valamennyire javult. (Nevetés.). Igenis javult, mert a kormány tagadólag nem felel, sőt a tractatus fennhagyásával szabad útat enged, hogy a tárgyat akármikor ismét felfoghassuk. És minthogy a fő RR engedéséhez semmi remény, végtére csakugyan elfogadtak volna a RR valamelly középutat, s akkor (amint szokták) óvások közé burkolták volna magokat, ezen jussok pedig most is fennmarad. Kéri tehát a RRket, fogadják el az előhaladás tekintetéből a rescriptum javallatát, kijelentvén az izenetben, hogy ezt csak a már készen lévő felirásokra értik, s jövendőben mindég V-ik Ferdinánd czím alatt kivánják küldeni felirásaikat.

KUBINYI: A törvényhozás gondoskodásához tartozónak itéli, intézkedéseit úgy elrendelni, hogy egyes emberek önkéjének kitéve ne legyenek. Bölcs előrelátással van az a szokás béhozva, hogy a felirások elegyülésben szoktak nyilvánosan megpecsételtetni. Ezáltal biztosittatik a nemzet, hogy felirásai úgy mennek a király elébe, amint akarja hogy menjenek. Fenséges Nádorunk eránt ugyan méltó bizodalommal viseltetünk minnyájan, de ez csak személyességen alapul, s a jövendőknek hosszu soráról jót állani nem lehet. Ő tehát a rescriptum javallatát el nem fogadja.

NAGY PÁL emlékezetbe hozza, hogy ő ezen középutat már ez előtt egy hónappal inditványba hozta,[3] s azóta csak azért nem újította meg, mert attól tartott, hogy ez is úgy jár, mint az intermediatio. T. i. megkérjük a Nádort, hogy nyujtsa bé a felirásokat, s ő azt el nem vállalja. Ő egyébiránt azt, hogy minő czímet irunk mi a boritékra, azzal hogy mi nevezettel fog élni Ő Felsége a diplomatiában, olly szoros viszonyban lenni véli, hogy ha Ő Felsége az V-ik Ferdinánd névvel élni nem akarna, ami reánk nézve valóban méltatlan lealacsonyitás lenne, akkor igazán véve nem nagy megnyugtatásunkra szolgálna, ha mi örökké V-ik Ferdinandot irnánk is, az európai diplomatia elébe soha nem kerülendő felirásinkra. És ép azért, mivel amaz iránt már a fő RR is megegyeztenek, hogy a fejedelmet megkérjük, a boriték felett valóban úgy egyik résznek, mint a másiknak kár volt aggódni. Nem fekszik ebben olyan nagy dolog, *ac si ageretur de salute reipublicae*, különben a czimzeti felirás eránt folyt egyezkedés ideje alatt csak eszébe jutott volna más követnek is, s nem szorultunk volna Arad követének igen késői inditványára.[4] Azzal, ami ezen rescriptumban a tractatusról mondatik, a szólló nem sokat gondol, akármit értett Ő Felsége, mert hiszen azt elzárni hatalmában sincs

[3] L. előbb, 613. old.

[4] Török Gábor, Arad megye követe indítványozta még máj. 30-án, hogy a névnapi üdvözlő feliratot V. Ferdinándnak címezzék. Ez az indítvány lett az elindítója az immár közel három hónapja tartó vitáknak. (L. előbb, 457. old.)

Ő Felségének. De csak azt ajánlja a RR figyelmébe, hogy aminő mozgások történnek ellenünk minden oldalról, végre nem fognak e kapni az alkalmon, hogy olyast tegyenek, ami consistentiánkat veszedelembe ejtené ? A szónok is össze kívánja hasonlítani, hogy miből eredhet nagyobb baj ? A diaetalis tractatus megakasztásából vagy az következhetnék, hogy comissarius jőne a tractatus bevégzésére, vagy épen hogy törvény nélkül oszlanánk el. Ekkor ismét vagy provisorie behozná a Felség az új urbariomot, s ezt némelly megyék alkalmasint el nem fogadnák. Mikép állana ezekben a közcsend? akárki itélje meg. Vagy pedig azt mondaná Ő Felsége, törvénytelen lépést tenni nem akarok, maradjon a régi urbariom. Lehetne e ennél nagyobb szerencsétlenség, miután az új úrbért a nép olly szívszakadva várja ? Még majd felőlünk is azt a hamis hirt költenék, amit Erdélyről költöttek némelly rosszakarók (kikben ugyan mi sem szűkölködünk), mintha t. i. az erdélyi RR magok azon lettek volna, hogy eloszoljanak törvény nélkül, csakhogy urbariomot ne legyenek kéntelenek hazavinni. Egyébiránt soha sem olvasta még a szólló követ sehol, hogy *regnum in se ipsum divisum efflorescet*, de olvasta azt, hogy *desolabitur*.[5] Igaz, igaz, akadályoznak a fő RR sokat, amit akadályozniok nem kellene, s a diaeta coordinatiojakor[6] bizonnyára szükség lesz vetojok megkorlátozásáról gondoskodni. De most e tárgyban ők csakugyan engedtek. Reáállottak a czimzeti felirásra, akkor mi azt mondottuk, nem elég, mi magunk azonnal úgy akarunk irni ; ezt ismét ellenzették, de végtére csakugyan felszóllítottak, javallanánk valamelly elfogadható középútat. Mi azonban mindenben olly presse inhaereálunk, hiszen ám jó! maradjon minden ha lehet, de így bizony sohasem lesz köztünk egyesség! A rescriptum javallatát tehát elfogadja, s azt úgy hiszi azok is elfogadhatják, kiknek utasításuk van, hogy a boritékra V-ik Ferdinánd czimet irjanak, mert most semmit sem irunk a boritékra, sőt boritékot sem küldünk. (Nevetés.)

Bernáth Horvátország követének[7] feleletül adja, hogy nagy különbség van a jelen eset s az általa idézett példák között. 1764-ben s 1790-ben általadattak ugyan a Nádornak némelly pontok,[8] hogy azokat mintegy közbenjárólag a Felségnél eszközölje, de hogy kész repraesentatiót ekép küldött volna fel az ország valaha, erre példát senki sem fog mutathatni. Mivé is lenne a nádori méltóság, melly alkotmányunk egyik garantiájától van alkotva, ha mi azt annyira lealacsonyitanánk, hogy in patenti készült supplicatiok kézhez adására applicálnánk ? Aztán hozzájárul az is, hogy ez a rescriptum nem egyéb, mint egy praeoccupativa resolutio, s kimondván benne Ő Felsége, hogy tudja miről van szó, s megnyugtatást mégsem adván, oly resolutio, melly praeoccupativa negativát foglal magában. De ellenkezik is a diaetalis egyezkedés természeti rendével, s a szónok egyenesen kimondja, hogy neki nem kell resolutio, mielőtt az országgyűlése nem repraesentált. Végre még oda kerülhetnénk ezen praxis által, hogy meg nem készülhetvén az egyeség, lejönne a resolutio s megparancsolná, hogy akár van készen, akár nincs a felirás, küldjük fel úgy, amint van. Egyébiránt soha sem gondolta volna, hogy ezen additionalis tárgyban még okoskodásra is lesz szükség, mert valóban Pithagoras

[5] „Minden ország, mely magával meghasonlik, elpusztul." *Máté* 12, 25.
[6] A Publico-Politicum Operatumban.
[7] Busán Hermann volt Horvátország egyik követe, neki válaszol Bernáth.
[8] 1764-ben az adóemelést kérő királyi előterjesztést elutasító és a sérelmeket tartalmazó két felirat átnyújtását vállalta magára a nádor. 1791-ben az illyr kancelláriа felállításának megakadályozásában nyújtott a nádor értékes segítséget a rendeknek.

elmélkedésinek minden érdeme oda van, ha még afelett is disputálnunk kell, ha valjon 2 × 2 négy e ? s 4 és 1 öt e ? A szónokot tehát nem a tárgynak különben is igen világos érdeme, hanem leginkább Sopron követének diszes fenyegetődzései határozták némi feleletre. A diaetának törvény nélkül lehető eloszlatása magában igen furcsa fenyegetés, de én (úgymond) tőle bizony nem félek. (Tetszés.) Ha széthajtanak bennünket csak azért, mivel a nemzet nevében ki akartuk mondani azon arithmeticai igazságot, mellyet a természet ura, az Isten mindenhatósága sem képes megváltoztatni, s emiatt valaki nem pirulna minket okozni, az valóban még azon farkasnál is többet tenne, amelly Aesopus meséjében belé bojtorjányoskodott az alább ivó bárányba, hogy a patakot felzavarni hogy merészlette ? (Tetszés.) Én állhatatosan az arithmeticai valóságnál maradok.

Somsics kérdi Sopron követét, ki lesz oka, ha megtörténik is, amivel fenyeget ? Bizonyosan nem mi, hanem a fő RR. Egyébiránt nemzeti jus feláldozásával akármi törvényt nyerni, igen rossz gazdaság.

Luka megvallja hogy ő is lát a körülményekben némi különbséget, de nem mást mint azt : hogy a kérdéses középútat eddig egyes követek hozták javallatba, most pedig a kormány. A szólló követet azonban ez a különbség nem mozdítja, és nyugodt elmével fogadná a sopronyi követ fenyegetéseinek teljesülését is, mert lelkében meg van győződve, hogy hazánknak 9 millió lakosa, látván miképen a czáfolhatlan arithmeticai igazság által parancsolt, s a nemzeti függetlenség tekinteténél fogva szorgalmazott dolognak kimondását a fő RR s a kormány mennyire ellenzik, bizonnyára azt fogja mondani, hogy a történhetőknek nem mi, hanem ők az okai.

Piller a fenyegetett bajok egész sulyát hasonlókép a főrendekre hárítja, s az előtte szóllókkal egyetemben a kir. rescriptum javallatának el nem fogadására szavaz.

Bük őszintén megvallja, hogy megbotránkoznék, ha azon követek, kik, úgymond, ekkorig velem ellenkezőleg szavaztak, csak azért mivel egy rescriptum érkezett, most hozzám átjönnének ; viszont tehát ugyanazon követ urak énbennem is megbotránkoznatnának, ha én ugyancsak egyedül azon oknál fogva hozzájok átmennék. Én tehát őket ezen botránkozástól annyival inkább megkimélem, mivel a rescriptumban javallott mód nem új, amúgy köpönyeg alatt azt már régen sürgetik a fő RR, s az én catholicus hitemben ott van ugyan a revelatio s a Szentlélek sugallása, de a más hitre térítő revelationalis sugallások eszközei között a rescriptumok az én cathecismusomban nem foglaltatnak. Végre pedig el nem hallgathatom, hogy Sopron vármegyének követe, a javallat el vagy nem fogadásából eredhető bajoknak öszehasonlítását igérvén, igen neki készültem, hogy meghallgatom, jeles elmebéli tehetségeivel miként fogja a hasonlítást megtenni ? s ahhoz képest a dolgot majd magam is megfontolom ; azonban az egyik részt egészen elfelejtette, mert az elfogadásból eredendő bizonyos bajokrul egészen hallgatott. A hasonlítást tehát meg nem tehetvén, kérem követ urat, egyszer, ha majd ideje lesz, ne sajnálja velem azt, amit most elhallgatott, közölni. (Tetszés.)

Marczibányi : A királyi rescriptumot a nélkül, hogy a szóllás szabadsága eránt is meglenne az egyesség, elfogadni annyinak tartaná, mint valamint ezt, ugy a czímzetet is örökre eltemetni. Ha mégis reá állanának a fő RR, hogy ezen középúton most egyúttal a szóllás szabadság sérelme iránti két repraesentatio, összesen tehát mind a hét, s nemcsak a már készen lévő

öt felterjesztessék, ezen, de csak ezen esetre, maga is hajlandó lenne azt elfogadni. — Mire PETROVICS megjegyzé hogy ha aggodalma van Trencsin követének a rescriptumban javallott módra nézve, aggodalmán az, hogy két felirással több vagy kevesebb megy fel, semmit sem változtathat. Ő egyébiránt valamint egyébkor középútra, ugy most a kir. rescriptum javallatára szavaz.

RAGÁLYI nem látja szükségét, hogy az 1764-ki példára hivatkozzunk, mert a régibb időkbül alkalmasint arra nem lehetne példát találnunk, hogy a felirások boritékba zárva, czim és pecsét alatt mentek volna fel a királyi thronushoz, vagy hogy az országgyülése valaha érdemesnek tartotta volna a boriték dolgába béavatkozni. Ezen dicsőség az 1835-ki dietának, s különösen Arad követének[9] vala feltartva. Egyébiránt valahányszor az lesz a kérdés, mit írjunk a borítékra ? mindég azt fogja a szólló követ mondani : V-ik Ferdinándot, de most az a kérdés, irjunk e a boritékra valamit ? (kaczaj) és miután már 3 hónap óta akadtak fel e miatt dolgaink, s magános tudomásom szerint azt is tudom, hogy ezért csak a szomszéd német nemzet előtt sem legjobb szinben állunk . . . (zugás), én capacitálni senkit sem akarok, de privative tudom, hogy így van ; e kérdésre nézve tehát : ha tovább is fennakadva legyen e a diaetalis tractatus ? semmi mást nem szólva, csak a szomszéd Erdély sorsára emlékeztetem a RRket, s azt mondom, hogy soha sem akarok olly lépést tenni, mellynél fogva a kormány azt mondhassa, hogy mi vagyunk a tractatus megakadásának okai.

SZIRMAY feleletül adá, hogy ő nem sokat gondol vele, mikép vélekednek felőle a németek, s fő gondja csak az, hogy küldői jól vélekedjenek. Ezek pedig meghagyták, hogy a nemzeti függetlenség parancsolta czimet megtartsa, ő tehát attól soha el nem áll. — RAGÁLYI kijelenté, hogy egy nemzetnek iránt unki véleményével nem gondolni nem lehet.

PFANSMID Honth követének[10] felelve megvallja, hogy igen nagy különbséget lát egyes követnek s a törvényhozás fél részének javallata közt ; körülményinket egyébiránt nemcsak nem rosszítva, sőt javitva látja, mert ha az lett volna fejedelmünknek szándékában, hogy kivánságunkat megtagadja, az egyezkedés szabadságát bizonyosan nem tartotta volna fel. — Többnyire valamint a szólló követ, ugy BREZOVAY s ACZÉL is, (kinek most jelen nem lévő követtársa tette volt e tárgyban az indítványt,) azon szempontból indultak, hogy valahányszor arról lészen szó, mit írjunk a boritékra ? mindég oda fognak szavazni, hogy V-ik Ferdinánd czimje irassék. De most a szó nem erről van. A RRnek czimzet iránti izenetök nem csak az urbérre, nem csak a már készen lévő öt felirásra, hanem minden jövendő időkre vala intézve. Midőn tehát a készen lévőket nyitva felküldjük, a boritéki czimzet iránti tractatust pedig, melly a rescriptumban is feltartatott, folytatjuk, ezáltal véleményünktől el nem állunk, s azt nem is gyengítjük. A rescriptum javallatát tehát elfogadják. — Igy nyilatkozott SZENTPÁLY is.

Szavazatkor a voxok így állottak : Nem szavaztak : Liptó, Fejér, Beregh és Csanád. Az V-ik Ferdinánd czimzet mellett maradtak : Pozsony, Trencsin, Vas, Nógrád, Zala, Komárom, Somogy, Bars, Honth, Zólyom, Tolna, Abaúj, Zemplén, Sáros, Ungh, Szathmár, Szabolcs, Borsod, Bihar, Békés, Temes, Torontál, öszesen 22 megye, s a Hajdú Kerület. A többi 24

[9] L. előbb, a 657. old. 4. jegyzetét.
[10] Luka Sándornak.

megye, (Horvátországot is oda értve), az Egyházi Rend s a Jászkun Kerület a rescriptum javallatának elfogadására szavaztak. És igy végzésnek jelentetett, hogy a többség a rescriptumban kijelelt módot elfogadja.

Az izenetben azonban kitétetni határoztatott, hogy a KK és RR a fejedelmi czimzet iránt elveiktől el nem távoznak, s a rescriptum javallatát egyedül a már készen levő felirásokra nézve fogadják el, az értekezést azonban folytatják, s tovább is kivánják, hogy az ezután készülendő felirásokra nézve az V-ik Ferdinándi czim használtassék.

Ezután felolvastatott a szóllásszabadság sérelmeit tárgyazta 5-ik főrendi izenet, mellyben semmi ok sem lévén felhozva, a KK és RR szavazat nélkül felkiáltással előbi véleményöknél maradtak.

b)

Élek az alkalommal, hogy az e tárgybeli vitatásoknak 270-ik számu levelemben megszakitott fonalát felfogva, Bezerédynek fontos beszédjéből[11] némellyeket pótolólag közöljek.

Bezerédy t. i. a kérdéses kormányrendeletek által nem alkotványunk egyik ágazatját látja megsértetni, nem annak valamely jó következését megtagadtatni, de azon alkotványnak életerét veszedelmeztetni, mert a közszózatnak törvényes szabadsága nélkül legnemesb értelemben vett polgári állapotunknak gyümölcsöztetéséről többé szó sem lehet. Tudja mindenki, aki hazánk történeteit ösmeri, hogy midőn az 1687 : 4-ik törvényben 2-ik András bullájának azon záradéka, melly a kormány törvénytelen tettei ellen valóságos ellentállásra adott engedelmet, eltörülteték,[12] egyszersmind önként kifejlett hazánkban a Jus repraesentandi, és áthatotta a nemzetnek nemcsak törvényeit, de lelkét is, és polgári életét. Ezen jusban, hogy t. i. panaszinkat, óhajtásinkat, a közdologokruli itéletinket s állapodásinkat Ő Felsége elébe is szabadon terjeszthetjük, ebben pontosult össze nagy részben polgári garantiánk, ezzel gyakoroltaték nemzetünknek kormány iránti controlleriája. Ezen méltán legdrágább kincsünknek tartott köz szózat támadtatik most meg nyilván és tetemesen ; s ha e megtámadás sikerülni talál, kevés idő mulva csak azt vesszük észre, hogy volt országgyülésünk, voltak vármegyegyűléseink, volt alkotványunk, de többé nincsenek. Idegen birák állitatván fel a közgyülésbeni beszéd felett, kiküszöböltetik a szabad szó, rettentő büntetések vázai előtt enyészik el majd első csirájában a közdolgokbani részvét, itt félelem miatt, amott ennek ürügye alatt. Az erősb lelkűek pedig kifáradnak, ha veszni látják igyekezetök sikerét, s igy lépcsőnként, de ellentállhatlanul oda jutunk, hogy majd csak a történetekben látjuk nyomát, mik voltunk!! Vármegyéink császári Kreisamtokká,[13] országgyülésünk austriai diaetává[14] alakul. Pedig ezt később akadályozni alig lesz tehetségünkben, aki tehát alkotmányunkat becsüli, most kezdetben kell igyekeznie, hogy a fenyegető veszély elháríttassék.

[11] A beszéd az aug. 5-i országos ülésben hangzott el. (Ismertetését l. előbb, 630. kk.

[12] Vö. előbb, az 572. old. 12. jegyzetével.

[13] Vö. az 505. old. 2. jegyzetével.

[14] A Habsburg-birodalom örökös tartományaiban a rendek gyűlését csak az udvar adóigényeinek átvételére hívták időnként össze. A gyűlés által kiküldött bizottságok vetették ki és hajtották be az adót. Ezen túlmenően csak kisebb jelentőségű közigazgatási kérdésekre volt befolyásuk.

De magának a kormánynak is fennforog e dologban érdeke. Ha nem szóllunk is ama magasb kötelességről, hogy a kormány minden útat használjon s keresve keressen, mellyen tettei s azoknak eránya felől a nemzet érzéseit meg tudja azoktul, kiket a dolog közvetlen érdekel. Valóban már a támadható veszedelemnek elkerülése is elegendő okot nyujt, hogy a szónak szabadságát a kormány ne bántsa. Legjobb szándéka mellett sem kerülheti el a kormány, hogy elégedetlenség s panasz ne legyen a nemzet között. Ha pedig elhisszük, hogy a vizből párolgó gőz a legerősb katlanokat is széltszaggatja, ha nem engedtetik út, mellyen baj nélkül hajtsa a hasznos erőművet, kételkedni fogunk e, hogy az emberi erő hasonló törvényt tart ? s a panaszok, mellyeknek nyilatkozniok nem lehet, elkeseredéssé gyülnek ? Az elkeseredés pedig könnyen olly módon tör ki, mellyet senki, jó és józan nem kivánhat s mellytől az Isten hazánkat mentse meg. Az emberi lélek, s polgári társaság természete feletti eszmélkedés kit kit meggyőzhet, mily sokféle rossz következik azon uton, mellynek irányát látszatik a kormány e tárgyban követni. Nyilván bizonyitják ezt a történetek is. A zalai követ[15] roppant példákat hozott fel, mire vezet, ha megveti a kormány a bizodalmat, s a nemzet érdekét figyelmére nem méltatja. E részben hazánk legújabb története is nem megvető tanuságot nyujt. Kinek nem jut eszébe az 1822/25-ki időszak ? Akkor a kormány törvénytelen rendeleteket adott ki, mellyek a szegény adózók terheit súlyosították ; eleintén csak kevés vármegye emelte fe méltókép szavát ellenök, csak lassan terjedt a felfogás, a lelkesedés, s mégis egy pár év mulva milly képet mutatott a haza! mily közvélemény nyilatkozott! s minő hatása volt ennek az 1825-ki országgyülésén ? midőn a kormány kéntelennek látta magát az igazság előtt visszavonni lépéseit, és viszaadni, amit törvénytelenül elvett volt. Láttuk mint büntette a nemzet közitélete mindazokat, kik a közérdek ellen vétettek. Mindez pedig tükörben mutatja a mostani állapotot. Most szinte a szegény adózó nép érdekeiről lévén szó az urbéri V-ik articulusban, midőn a kormány, befolyását ennek óhajtásinkban most is élő pontja ellen forditotta, élénk szavak emelkedtek a nép ügyében, azon pont mellett, melly a népnek egy legfontosb jusát vala helyreállitandó! A kormány ostromolva látván eljárását, törvénytelen módokhoz nyult, s elenyésztetni kivánja az ostromlást, megszorítni a szóllás szabadságát, sőtt a megyei s országos gyülések bátorlétét s törvényes hatóságát is megtámadja. De ha az 1822/3-ki szomorú történetek után győzni tudott a nemzeti ügy és igazság, győzni fog az most is, bármelly akadályok tétessenek. Ha nem illy számmal nyilatkoznának is már mellette a vármegyék, ha csak két törvényhatóság emelné is fel mellette szavát, nem lehet, hogy az a nemzeti részvétet, lelket fel ne költené! Melly ha felébred, s megérti az ezen állapotban fekvő életkérdést, melly az 1825-kinél még sokkal életibb, az akkorihoz hasonló, s a kormányra nézve bizony nem kedvező következések végeznék majd el a dolgot előbb utóbb. (A folytatás következni fog.)[16]

[15] Az utalás Deák ugyanezen ülésben mondott beszédére vonatkozik. (L. előbb, 631. kk.)

[16] Bezerédy beszédének befejező részét Kossuth ígérete ellenére nem tudta közölni a következő számokban. A beszéd teljes szövege — amelynek némileg lerövidített változatát közli Kossuth a fentiekben — olvasható : *Jegyzőkönyv* XI. köt. 283. kk.

c)

Legújabb.

Megrostáltatván a fentebb írt két izenet, ma *augusztus 19-én* tartott *országos ülésben*, a szóllás szabadságát érdeklő ellenvetés nélkül, a másik pedig, melly a készen lévő 5 felirásnak boriték nélküli felküldésében megegyezett, 21 megyének keserűn erős, s erősen keserű ellenzése után csakugyan helybehagyatott,[17] s később nemcsak reggel, de délután 5 órakor is elegyes ülés tartatván, azon felirások ma már fel is küldettek, név szerint: 1.) az urbéri, 2.) az előleges sérelmeket, 3.)Erdély állapotját, 4.) az ügyvédi censura tilalmát, 5.) az V-ik Ferdinánd nevezetet tárgyazta felirások.[18] (A vitatások jövő levelemben.)

274.

1835. augusztus 19, 21, 22

Foglalat: a) Azon országos ülés vitatásai, mellyben a készen lévő felirások fölterjesztésére az 12-ik aug. rescriptumban javallott mód elfogadtatott. A repraesentatiókat elegy ülésen a Nádor kezéhez veszi. — b) A szóllásszabadság iránt a fő RR 6-od izben sem engednek. — c) Bereghnek a királyné koronázása iránti inditványa ismételve elmellőztetik. A sérelmek másod izben kerülnek circularis tanácskozás alá.

a)

Pozsony, august 22-én, 1835.

August. 19-én országos ülés a KK és RRnél.

Napirend: A felirási czimzet dolgában költ 8-ik izenet, melly által a legközelébb jött kir. rescriptumban[1] javalt középút a már készen lévő felirásoknak Ő Felsége elébe a Nádor által külső formalitás mellőzésével lendő bényujtására nézve kerületileg elfogadtatott. Ezután pedig a szóllás törvényes szabadságán ejtett sérelmek tárgyábani 6-ik izenet.

Az 1-ső felolvastatván, a PERSONALIS azon hiedelmét nyilatkoztatá, hogy Ő Felsége a czimzet miatt támadott aggodalmát kedvező kir. válasszal el fogja oszlatni, s ez okért az izenetnek azon része ellen sem kivánt szóllani, melly az ezután készitendő felirásokra nézve az V-ik Ferdinándi czimzetet feltartja. Azonban a kerületi ülésben kisebb számban maradott követek számosan felállottak a rescriptum elfogadását ujabban ellenzeni.

SOMSICS szólott legelső, kinyilatkoztatván: hogy ő az 1791 : 10-ik czikkelynek gyakorlatilag is hasznát kivánja venni, s holt betűinek a törvénykönyvben veszteglésével meg nem elégszik. Emlékezteti a RRket, hogy a körülmények nem változtak, a kir. rescriptumban semmi uj ok nem foglaltatik, és így valóban ezen tisztelt testületben nagyon kevés moralis

[17] A két izenetet l.: *Iratok*. V. köt. 48. kk.
[18] Az öt feliratot végleges, felterjesztett formájában l.: *Iratok*. V. köt. 51. kk.
[1] L.: *Iratok*. V. köt. 26. kk.

erőre mutat, ha 11 héti állhatatosság után a KK és RR egyszerre minden ok nélkül megváltoznak. Az izenetet tehát el nem fogadván, változatlanul kívánja, hogy nemcsak a jövendőben készitendő, hanem a most készen lévő felirások is V-ik Ferdinánd czim alatt küldessenek.

MARCZIBÁNYI szintén lehetetlennek tartotta, hogy ily hirtelen, s így minden ok nélkül akár a meggyőződések, akár az utasitások változást szenvedhessenek. Egyébiránt azon fenyegetésektől, mellyek a rescriptum javallatának el nem fogadásából a kerületi ülésben jövendöltettek,[2] a szónok egyátaljában nem tart. Mert ha igaz lenne is, hogy a diaeta eloszlattatik, dolgaink valóban olly szomorú karban állanak, hogy aki hazánk javát igazán óhajtja, inkább kell az eloszlást kivánnia, mintsem hogy így ahogy állunk, az országgyülés tovább is folytattassék. Ami pedig azt illeti, hogy provisorium következhetnék, ez még nem is bizonyos, de nem is példátlan. Szenvedett már a nemzet provisoriumot 1764-ben,[3] 1811-ben,[4] s bármit tegyen is a kormány, csakugyan eljő végtére az idő, melly az ilyes törvénytelenségeknek örökre véget vet.

KUBINYI a rescriptumot váratlannak is szokatlannak is itéli. Váratlannak, mert nemzeti méltó aggodalmunkat el nem oszlatja, sőt neveli, szokatlannak, mert Ő Felsége nem annyira úgy lép fel, mint a törvényhozó hatalom egyik része, hanem inkább mint biró a két tábla véleménye között, ami magában is nagyon sérelmes. A kerületi ülésben hallott azon ellenvetésre, hogy az ország lakosai ezen táblának tulajdonitandják az urbér törvényesitésének meggátlását, feleletül az urbéri tanácskozások egész folyamára hivatkozva nyugodtan kérdi: nem ezen tábla adta e számos jeleit annak, hogy a nép sorsán nemcsak materialis, hanem moralis engedélyekkel is kiván segiteni? s elfelejthetné e a nép valaha, hogy engedélyeink legjavát a fő RRnek engesztelhetetlen ellenkezése, s a kormánynak közbevetett lépései tették semmivé? Ily tanúságok mellett korántsem félhetünk, hogy a Statusok táblájára e részben legkisebb gyanúszín is háramolhatnék.[5]

FEKETE pedig egyátaljában nem tart attól, hogy a kormány törvénytelen extremumokra fakadjon, nem tart pedig azon moralis kötelességénél fogva, hogy fejedelmünknek, ki a törvényekre megesküdött, a törvény határain áthágó tulságos kormánylépésekhez járulását fel nem teheti. És így annyival inkább a kerületi izenet ellen szavaz, mivel küldőit azon meggyőződésöktül, hogy a nemzet függetlensége s méltósága, az V-ik Ferdinánd nevezetnek gyakorlati használatát múlhatatlanul megkivánja, a kir. rescriptum sem vala képes elmozditani.

DEÁK úgy hiszi, törvényes úton jártak a RR, midőn inditványba hozák, hogy Ő Felsége mint magyar király V-ik Ferdinánd nevezettel éljen; amiből természetesen következett, hogy a RR magok is e czimmel élni akar-

[2] Vö. pl. Nagy Pál felszólalásával, 657. kk.

[3] A szónok nyilván arra gondol, hogy Mária Terézia 1765-ben, Batthyány Lajos nádor halála után nem töltötte be helyét, hanem vejét, Albrecht szász-tescheni herceget nevezte ki Magyarország helytartójává.

[4] Pontosabban 1812—1825 között, amikor a bécsi kormány országgyűlés összehívása nélkül, rendeletek útján kormányozta az országot.

[5] „Arra, hogy a felírások a nádor által küldettek volna fel, közelebb időkből a Szólló példát éppen nem tud, és ezen új példát jövendőre nézve károsnak tartja, sőt azt hiszi, hogy a nádori hivatal méltóságával sem lehet megegyeztetni; ő a királyi levelet intő levélnek tekinti, azért el sem fogadhatja s vele járul kivánságával, hogy a felírások tovább is az eddig gyakorlott módon terjesztessenek fel." L.: *Jegyzőkönyv.* XI. köt. 380.

tak, mert valóban igen csudálatosnak látszanék, ha magokkal annyira ellenkeznének, hogy a fejedelmet megkérjék, magok pedig ne tegyék, ami hatalmukban van. Átfutja ezután a szónok az e tárgyban lefolyt értekezések rendjét. Előadja, miként a fő RR ellenzésének következésében mindenféle középutak, többi közt az is, hogy a Nádor adja kezéhez Ő Felségének boriték és czim nélkül a felirásokat, elő volt terjesztve. A fő RR ellenkező okai azonban a RRket meg nem győzhették, s ezen inditványnak is elfogadására nem birhatták. Végre érkezett egy királyi rescriptum, mellyben teljességgel semmi sincs, ami már itt előadva, okokkal meghányva s igen nagy többséggel elvetve ne lenne. Mivel változott tehát a körülmény a rescriptumban foglalt javallat iránt ? Csupán és egyedül az elébe vetett név méltóságával ! Hát valjon megtörténhetik e, hogy a RR, akik okoknak nem engedtek, egy puszta név, legyen az bár fejedelmi név, méltóságának engedjenek ? Megegyezik e ez a törvényhozás diszével, s kötelességével, hol minden lépésnek okokra kell épülni ? Elvállalják e a RR azon szemrehányást, hogy amire okok nem valának képesek e táblát reábirni, azt egy elébe vetett név méltósága miatt elfogadták ? Bizonysága lesz e ez a nemzeti erőnek, melly nélkül nemzeti függetlenséget képzelni sem lehet ? A szónok legalább önállása méltóságáról annyira meg nem felejtkezhetik, törvényhozói kötelességét annyira nem mellőzheti, hogy amire okok nem vezérelheték, a fejedelmi név méltósága által magát vezéreltetni engedje ! Nem engedheti pedig annyival inkább, mivel ezen rescriptumban még ama csekély megnyugtatás sem adatott, mellyet üdvezült királyunk 1806-ban önként adott az országnak,[6] ámbár akkoron a császári névsor a magyar királyi név sorszámától nem különbözött, sőtt megnyugtatás helyett ismét egyedül császári nevével szóll a fejedelem a magyar diaetához, kihez csak mint magyar királynak lehet szóllania ! Az emlitésbe hozott fenyegetődzésekre a szónok mást felel, mint Trencsin követe.[7] Nem mondja, hogy nem lenne súlyos a törvény nélküli eloszlatás, és nem mondja, hogy a provisorium sulyos nem lenne. Hanem azt mondja, hogy a kormány nevében igy fenyegetődzni azoknak, akik fenyegetődznek, hatalmukban nincs, hatalmukban nem lehet ; és azt mondja, hogy az ily lépés, melly egyszersmind inpoliticus is, anarchiára vezethet. Azt sem állitja tehát, hogy a provisorium csapás nem lenne, hanem állitja azt, hogy a provisorium törvénysértés és igy nem szabad ! ! Ami pedig nem szabad, azt a fejedelemről, ki a törvényekre megesküdött, s ki a nemzet boldogságát esküje szerint a törvény ösvényén köteles eszközölni, fel sem teheti. A provisoriumot tehát, minthogy nem szabad, moralis lehetetlenségnek nyilatkoztatja.

Palóczy jelenti, miképen épen ma vala szerencsés ujabb utasitását venni lelkes küldőinek, mellyben meghagyják, hogy ők semminemű félleszközöknek s palliativáknak barátai nem lévén, s midőn a nemzeti függetlenséget fenyegető, bár némellyek előtt csekélységnek látszó félelmi ok támad, semmi ellenóvást feleslegesnek nem tartván, a nemzeti jusok fenntartására pedig minden eszközök közt az állhatatosságot leghathatósbnak itélvén : attól hogy Ő Felsége a felirások boritékán mint magyar király V-ik Ferdinándnak irassék, a szólló egyátaljában el ne mozduljon. Örömmel követvén tehát küldői parancsának ösvényét, legelsőben azt mondja, hogy előtte még az is megfejthetetlen aenigma : honnét került ezen rescriptum, s miért lőn

[6] Vö. a 427. old. 8. jegyzetével.
[7] Vö. Marczibányi előbbi felszólalásával, 664. old.

kiadva ? Eddig országgyülési értekezéseinkben diplomaticai gyakorlatnak tartatott, hogy a fejedelem diaeta elején kiadja királyi terjesztvényeit, további akaratját pedig a felirásokra kelő válaszaiban nyilatkoztatja. Most nem várván a felirást, sőt a két tábla közötti értekezések kifejlését sem, Ő Felsége ezen példa nélküli rescriptummal az országgyülési test sorába önként beáll, annak tanácskozásiba elegyedik, s a két tábla értelmének egyesitésére inditványt teszen ! Jól meggondolták e a fejedelem tanácsosai, hogy mit cselekszenek, s jól gondoskodtak e kötelességök szerint a Felség méltóságáról ? Hiszen tudniok kellene, hogy minden inditványnak két vége van, s ha el nem fogadásra jut, ezzel a fejedelmi méltóságot is compromittálták tanácsossai ! Valóban az, hogy felhányatván a régi naplókönyvek, egy elavult mód hozatott inditványba, egyedül arra mutat e, ami mondatik, t. i. hogy az urbéri törvények siettessenek ? kételkedni szabad legyen. Urbéri első felirásunkra 10 hónap mulva kaptuk a királyi választ, ez nem nagy siettetésre mutat. S ha csakugyan ez a czél, könnyű volt eszközt találni, melly egyszersmind a nemzet hálját is lekötelezhetné : t. i. rescriptummal adni tudtunkra, hogy V-ik Ferdinánd czim alatt felmehetnek a repraesentatiok, s hogy Ő Felsége a czimre nézve is felelend a nemzetnek, mert csak őt illeti a felelet. De ezt a kormány nem csak nem tette, sőt készebb volt ily rendkivüli javallathoz nyulni, mintsem hogy illy czím jöjjön a felirások boritékára, melly megsérthetné ama diplomatice s kivált irásban ugyan ki nem mondott, de tettleg annál inkább megállapitani szándékolt nézetét, hogy Magyarország az Austriai Császári Birodalom provinciáinak egyike ! Nem kevésbé aggódtatnak ezen rescriptumnak kifejezései. Folytathatjuk mi a tanácskozást, kérhetjük Ő Felségét, hogy a magyar királyi czimet használja : ki van már a resolutio előre mondva eme szavakban : *Ferdinandus 1-us.* Ott vannak továbbá ismét ezen szavak : *vos benigne hortamur,* s ezek megujitják ama fájdalmas érzést, mellyet az ország Rendei 1833-ik 20-ik májusi felirásukban akép fejeztek ki, „hogy a kir. törvényes méltóságot mint hiv alatvalók mélyen tisztelik ugyan, törvényhozási állásukban mindazáltal kötelességök teljesitésére kir tisztből származtatott parancsokkali intésöket fájdalmasan veszik".[8] Végre megemlíti a szónok, hogy a constitutionalis magyaroktul megátkozott Grossing[9] elhalt ugyan, de vannak tanitványai, kik azt hiszik és tanítják, hogy a magyarnak nincs egyéb jussa, mint a szabad esedezés, s hogy törvényei az esedezésre kegyelemből kiadott resolutiókból származnak. A rescriptumban javallott mód tehát végre oda vihetné a dolgot, hogy nyitva küldött felirásunknak, mint instanciáknak hátára irnák a resolutiót. Ez könyörgésre mutat, a felirások szokott módú felterjesztése pedig arra, hogy a magyar nemzet hivatalos levelezést folytat fejedelmével. És e kettő között vajmi nagy a különbség. Ezek szerint kinyilatkoztatja, hogy azon Borsodnak, melly 1804-ben a császári czímzet legelsőbeni felvételekor is 3-ik októberi felirásában nyilvános óvást tett, ezen Borsodnak követje a rescriptumhoz, s ahhoz alkalmazott kerületi izenethez nem járulhatván, az eddigi elvekhez oly nyilatkozással ragaszkodik : hogy habár ezen majd 3 esztendős diaeta törvény nélkül oszlattatnék el, ám legyen ! feleljenek a nemzet előtt azok, kik készebbek valának a jelen országgyülése temérdek költségeit feláldozni, a népet s földesurakat úrbéri törvények alkotása nélkül

[8] A nem szószerint idézett mondatot eredeti formájában l.: *Iratok.* I. köt. 229.
[9] Vö. a 202. old. 30. jegyzetével.

felszámithatatlan zavarban hagyni, mint arra hajolni, hogy a felirásoknak Bécsben (mint mondani szeretik) elhajittatni szokott csekély tekintetű boritékjára, ama diplomaticai, historiai és arithmeticai igazság, hogy Őfelsége mint magyar király 5-ik Ferdinánd, reá irassék.[10]

BEZERÉDY: Akármi legyen ama többségnek, melly a jelen izenetet határozá, véleménye a következésekről, miket Trencsin és Zala követei érintettek, el fogják mégis ösmerni, hogy a királyi czimzet állapotjában igen kedvező válasznak kell érkezni, melly után ne fogja megbánni hazánk azon lépést, mit most a többség tenni szándékozik. A követ óhajtja, hogy keserű tapasztalás ne adjon tanuságot e tárgyban. Mert bármi színbe öltöztessük is a kerületi állapodást, elállás az, és feláldozás. És azon tevés és nem tevés, se erősen fenntartani, se megtagadni nem merés, azon juste millieu, mellynek principiumai egyébiránt sem igen szerencsés következésekkel dicsekedhetnek, ügyünknek biztositására bizonyosan nem vezet. Ezen ügy pedig az ország diplomatiai önállásának, a haza méltóságának, becsületének, sőt nemzetiségének ügye. S itt elegendő féltékenyek, elegendő kényesek alig lehetünk s azt, hogy *principiis obsta*, eléggé alig követhetjük. De midőn ezeknél, s az oly sokszor kifejtett okoknál fogva az izenetben kijelelt módot el nem fogadva, az előbbi végzéshez ragaszkodik, figyelmessé kivánja tenni a KKat és RRet, és figyelmessé óhajtaná tehetni a kormányt is, hogy a principium, melly a KK és RR előbbi állapodása ellen harczol, nemcsak nem constitutionalis, nemcsak a legitimitással össze nem fér, de valóban revolutionalis színt visel. Mert e szerint a pragmatica sanctio, s egyéb diplomaticai kötéseink elmellőztetnek, a dynastia új alakba tétetik, koronánk és ennek jusai elhunyt királyaink sirjaiba temettetnek, s a törvény és századok sora által felszentelt régi rendszer helyére az 1804-ik új, egyoldalu acta állittatik! És mind ez minő jussal? Istentől nyert határtalan jogot, mellyel az uralkodó koronánk rendjéről, királyságunk czímjéről, s nemzetiségünk és függetlenségünk jeleiről, *sine nobis de nobis* rendelkezhessen, talán csak mégsem akar senki felállitani? Tör vényt, kötést, mellyel a nemzet ezen kényes jussa felől királyával végzett, változtatást határozott volna, senki sem emlit! Hol van tehát a kútforrás, melyből reánk e változás eredjen? Nem lehetne ez más, mint a puszta hatalom, melly nem törődvén a jussal, históriával, stabilitással, a jelen napnak ingere szerint önkéjüleg változtatná, mit a törvény, a nemzet és király egyezése állapitottak. Retteg ugyan a követ az ily elvektől, de azoknak kétélű következményeit a kormány sem kivánhatja, és lehetetlen, hogy azt, amit mi kivántunk, mint önmaga s a legitimitás főérdekei közt lévőt helybe ne hagyja. Emlékezzenek a RR, miképen az urbéri V-ik art[icu]lus 2-ik §-ának, (melly az őket őrző nemzeti kivánatok közül dicső életre fog még feltámadni.) egy bizonyos felekezet azt vetette ellene, hogy a magános birtok czimjeiben, bár törvényhozás útján tenni újítást, anticonstitutionalis cselekedet.[11] És most ugyanazon felekezet helyesnek ösmérheti, hogy nem magánosok birtokczimjében, hanem az ország diplomaticai állásában, koronánk, királyunk nemzeti czimjében, egyoldalúlag, az ország egyezése nélkül ily válto-

[10] Palóczy beszédét Kossuth a *Jegyzőkönyv* szövegéhez képest (XI. köt. 381. kk.) megrövidítette, ez a rövidítés azonban csupán a nyelvezet egyszerűsítésében nyilvánul meg.

[11] Az örökváltságot ellenzők legtöbbet használt érve valóban az volt, hogy megbolygatná a tulajdonviszonyoknak az ősiség által rögzített állapotát.

zás történjék, s kénszeritő sinórmértékül előnkbe szabassék ? Valóban különféle formákat vészen fel az a lélek, melly akkor az V-ik art[icu[lust ostromlotta, melly most országunk függetlenségét, s nemzeti méltóságos önállását támadja meg, — a még ma előfordulandó másik tárgyban[12] pedig alkotványi belső rendszerünk s az igazgatásbani részvét hatósága ellen harczol. A szólló ezen léleknek mindenhol, ahol azt találja, ellenébe lép, s tehetsége szerint azon igyekszik, hogy ne csak ne diadalmaskodjék, de még csak rejteket se találjon, melyből kártékony nyilait a nemzet és király igaz érdekeire szórhassa. Az izenetben tehát nem egyez, s a magyar királynak igazi magyar czimjével az előbbi határozat helyreállítását kivánja.[13]

A PERSONALIS azon állitást, hogy 1804-ben valami inconstitutionalis dolog történt volna, az 1807-ki actákkal megegyeztetni nem tudja.[14] Megjegyzi azt is, hogy ő előtte más egyéb okok között a királyi méltóság tekintete is igen sokat nyom, de még más argumentumot is talál a k[irályi] rescriptumban. Az t. i., hogy Ő Felsége nem mondja meg, minő czím alatt kivánja a felirásokat, s így azok jó szándéknak adja jelét, hogy megnyugtató válaszszal fogja az ország Rendeit megörvendeztetni.

BŐTHY : Aminő szokatlan ezen kir. rescriptum, azt oly súlyosnak is érezi, s nemcsak azért, mert a nemzeti függetlenség parancsolta méltó kivánatunk tettleg elvettetik, de azért is, mert feddetni, s mindég csak feddetni valóban sulyos dolog ! De azt mondják, a nép javának óhajtása, az úrbér felterjesztésének siettetése okozá, hogy ily rendkivüli szokatlan javallat tétetik. Elhallgatja a szónok, hogy azon kormánynál, melly annyira buzog a nép boldogságáért, 10 hónapig hevert az urbéri első resolutió, s akkor is a munka legjavát tőbül kiforgatva jött hozzánk. De hiszen most is 11 hete, hogy a czimzet kérdése gátolja a felterjesztést, s a szörnyen buzgó sietés szándéka mellett ily kurta válaszkára ennyi ideig várakozni, valóban ismét igen sok. Pápát is lehetne kevesb idő alatt választani. Végre azonban 11 heti gondolkozás után csak ugyan megérkezett. És mi van benne ? Atyailag, (mert hiszen az atya kit szeret, azt dorgálja is,) atyailag intetünk, hogy küldjük fel a veszteglő felirásokat olly úton, melly nemzetünk függetlenségét tönkre juttatja. Vagy talán azzal kecsegtetik a RR magokat, hogy csak most történik eként a felirás, s jövendőben majd V-ik Ferdinánd czimet irunk a boritékokra ? Azt gondolják, engedni fognak a fő RR ? szép csalódás ! Hidjék el a RR, azon fő Rket, kiket a névnapi köszöntés felakadása nem vala képes engedésre birni, más akármi reábirni soha sem fogja. S ha most elesik a kérdés, örökre oda van és oda van a kormány részéről is, mert bizton meri mondani, hogy a legközelébbi rescriptumban, az 1-ső Ferdinándi czimzet megtartása fog adatni tudtunkra. A szónok sajnálkozva vallja meg, hogy kétségbe kell esnie moralis erőnk felett, ha e tágy is ily könnyen elesik. E tárgy, melly még ezelőtt egy héttel olly erősen állott, mint ahogy más nem állott még ! olly erősen, hogy némellyek neki örökkévalóságot igértenek ! S im egy féliv papiros az örökkévalóságot semmivé teszi ! S olly féliv papi-

[12] Ti. a szólásszabadsággal kapcsolatos feliratok ügyében.

[13] Bezerédy beszédét Kossuth a *Jegyzőkönyv* szövegéhez képest (XI. köt. 383. kk.) a Palóczyéhoz hasonlóan rövidítette meg.

[14] „. . . mert az 1807-ik esztendei országgyülésnek irományaiból világos, hogy ezen tárgy a maga rendes utján pertractáltatott, és eránta az ország sérelmet nem találni megnyugodott, amint az akkori 50. szám alatt foglalt sérelemnek kihagyása és elmellékelése mutatja". L.: *Jegyzőkönyv*. XI. köt. 385. Vö. még a 427. old. 8. jegyzetével is.

ros, mellyet belső érdemére nézve csaknem üresnek lehet mondani, mert hiszen nincs ebben Te[kinte]tes RR semmi, se ujság, se ok. Mi dönti el tehát a kecsegtető örökkévalóságot? Az s egyedül csak az, hogy Bécsből, a Sz. István tornya lakhelyéről érkezett! Ez azonban a szónokra nézve oly parányi argumentum, hogy az ugyan életében egy lépésre sem fogja vezérelni.

Ami a diaetának törvény nélküli eloszlatását, a provisoriumot, s más ily forma fenyegetődzéseket illeti: hiszen erőszakkal oly sok történt már, s ez is megtörténhetik. De miután arról, hogy törvényesen meg nem történhetik, az előttünk lévő két nagy könyv[15] kezességet nyujt; a törvénytelen erőszakot ugyan a szónok siettetni nem fogja, azt azonban nyugton elvárja, s csak azt jegyzi meg, hogy az erőszak a hatalom tartós boldogságának nyomorú kútfeje. Amit erőszak szüll, az állandó nem lehet, s oly fejedelem, ki a törvényre megesküdött, csak a törvényesség utján eszközölheti a nemzet boldogságán sarkalló önhatalmának állandóságát. A szónok a kerületi izenet ellen szavaz.[16]

ZARKA: Azon világos igazságok közé, mellyekben meg nem egyezni nem lehet, számitván a RRnek e tárgybani kivánatát is, úgy véli, hogy a fő RR hozzájárulását az okok fontosságánál fogva is méltán várhatnánk. Voltak azonban e tárgynál olly tekintetek is, mellyeknél fogva megkivánható vala a fő RRtől, hogy a magyar királyi czímzet használatát, habár meggyőződésük különbözött is, legalább ne ellenezzék. Ily tekintet volt legelőször az ezen tábla eránti deferentia, melly méltán megkivánhatná, hogy a fő RR engedjenek ott, hol ők valamelly közérdek veszélyeztetését nem látták, a nemzet képviselői pedig aggodalmat éreztek. De még hathatósabban kivánta ezt a fő RRtől egy másik, a két tábla törvényes állásából következő tekintet, mellynél fogva szemök előtt kellett volna tartaniok, hogy egy, törvényességére nézve kérdésbe ő általok sem vett tárgynak sokszorozott elvetése a nemzeti közkivánattali ellenszegülés. Igaz ugyan, hogy jussok van a főrendeknek e tábla végzéseit visszaküldeni, igaz, hogy nincs törvényeinkben kijelelve a határvonal, meddig terjedhet az ő ellenzésök, s azt nehéz is volna kijelelni ott, hol két táblát tart az alkotvány szükségesnek. De ezen jus, s a *veto* között nagy a különbség, s a nemzet képviselői által nyilatkozott nemzeti akaratot határ nélkül gátolni, ha nem irott törvénnyel is, de a képviseleti rendszer általános fogalmával merőben ellenkezik, úgy hogy ha a dignitáriusok corporatiója a nemzeti képviselők ellenében korlátlan vetoval birhatna, minden képviselői rendszer valóságos illusióvá változnék. S innen van, hogy ezen veto más constitutionalis nemzeteknél gyakorlatilag csakugyan fel nem áll, bátor az ellenzés határa a törvényben kijelelve szintúgy nincs. Hivatkozik ennek bizonyságaul az európai két legnagyobb constitutionalis monarchia példájára s megemlíti azon módokat, mellyek által maga a kormány elősegíti, hogy a képviselők szilárd kivánata a másik testületnél is többséget nyerjen.[17] De ez másképen nem is lehet, különben a hosszas országgyü-

[15] A szónok nyilván a *Corpus Iuris* mindig kéznél levő köteteire céloz.

[16] Figyelemre méltó, hogy az előző beszédekkel szemben Beöthy beszédének Kossuth által közölt szövege lényegesen hosszabb a *Jegyzőkönyv* szövegénél (XI. köt. 386. kk.)

[17] Az angol és francia példa esetében „a képviselőleg nyilatkozott közakaratot ritkán, és ha az nagy érdeket tárgyazott, sohasem gátolta a másik testezet, sőt hogy az ezen testezetben akadályra ne találjon, maga a kormány nevezett ki annyi tagokat, amennyi szükséges volt arra, hogy a képviselők által kijelentett kivánat itt is többséget nyerjen". L.: *Jegyzőkönyv*. XI. köt. 387. kk.

lési tanácskozások nagyobb részint resultatum nélkül, s így a status rendszerének ágaibani hijányok orvosolatlan maradnának, az ország lakosai várakozásaikban megcsalatnának, s az országgyülése végképen depopularisáltatnék. De aki azt hinné, hogy ezáltal magát a constitutionalis állapotot depopularisálja, az nagyon csalatkozik. Mentől inkább vész a bizodalom a honi alkotmány iránt, annál nagyobb az inger boldogitóbb intézetek után. Ma már a nemzetek alkotmány nélkül nem élhetnek, s aki azt reménli, hogy reá untatván a nemzetet honi alkotmányunkra, ekép a constitutionalis lét utáni vágyat is lecsillapítja, hiedelmében rútul csalatkozik, sőt czéljával épen ellenkezőt eszközöl. A szónok a rescriptum ellen szavaz.

Szólottak még GÉCZY, SZIRMAY, BERNÁTH, JÁRMY, LUKA, SZOMBATHELYI, BÁRCZAY (Abaúj), BECSKY, BALOGH, LACZKOVICS, PILLER és MADOCSÁNYI, összesen 21 megye. A rescriptumot elfogadó többség *maradjon*nal felelt. Csak maga NAGY PÁL szóllott a rescriptum mellett, s PONGRÁCZ többízben felállott követtársa (Madocsányi) voxát elidálandó, de végre csakugyan szó nélkül ült le, s az izenet *maradjon*nal állott meg.

Ezután a szóllásszabadság sérelmét tárgyazta 6-ik izenet felolvastatván s egy hangos *maradjon*nal helybe hagytván, a fő RRhez mind a két rendbeli izenet átküldetett.[18]

b)

A fő RRnél (aug. 19-én)

az elsőbb rendű tárgy nyomban tanácskozás alá vétetvén, a NÁDOR előterjeszté, miképen fő óhajtása volt mindég a főrendi táblának, hogy a fölakadt repreaesentatiok felterjesztessenek. Ezen nehézség a kir. rescriptum javallatának a RR által történt elfogadásával elenyészvén, nem gondolja, hogy e részben lenne a fő RRnek észrevételök. Ami pedig az izenetnek végső pontját illeti, mellyben feltartják a RR, hogy az ezután készülendő felirások V-ik Ferdinánd czimzetet viseljenek; erre nézve azt vélné Ő Cs. kir. Főherczegsége válaszul adatni a RRnek, hogy mivel a készen lévő 5 felirások között az is Ő Felsége elébe jő, melly a czímzet iránti kivánatot tárgyazza, és reménleni lehet, hogy Ő Felsége a RR aggodalmát el fogja oszlatni, a fő RR nem akarnak tovább késlekedni (non censent ulterius immorandum esse) hogy a fölterjesztés munkájához azonnal hozzáfogjanak.

Ebben a fő RR közértelemmel megegyeztek s állapodásuk csak szóval adatott tudtul a RRnek, küldöttség által, mellynek szónoka GR. NÁDASDY váczi püspök a Főherczeg Nádor fentebbi nyilatkozását a fő RR nevében is csaknem egészen szórul szóra elmondotta, addig t. i. hogy az aggodalom eloszlatását reménleni lehet. De a bérekesztő kifejezésről, „non censent immorandum esse", nem tett említést.[19]

Visszatérvén a küldöttség, a másik izenet felolvastatott, s minthogy a RR már elegyes ülésre meghivattak, köziratra bocsájtatott.

[18] A két izenetet l.: *Iratok*. V. köt. 48. kk. — Az aug. 19-i 350. országos ülés naplóját a küldöttség névsorával l.: *Jegyzőkönyv*. IX. 378. kk.

[19] A küldöttség névsorát és a főrendi izenet átadását l.: *Jegyzőkönyv*. XI. köt. 393

Elegy ülésben

mind az 5 izenet s az urbéri t. czikkelyek még egyszer felolvastattak, s ezen hosszú munka délutáni 2 óráig el nem végeztethetvén, délután 5 órakor újra az elegy ülés folytattaték, egész estvéli 9 óráig. Vége lévén a hitelesitésnek, a felterjesztendő tárgyakat az ország nádora aláírta s magához vette.[20]

*

Augusztus 20-án Szent István ünnepe.

c)

Augustus 21-én a RRnél *kerületi ülés* volt Zarka és Szilassy elnökségük alatt.

Bereghnek már más izben is elmellőzött inditványa[21] a királyné koronázása iránt Ötvös által a 18. augustusi országos ülésben megujittatván s a Personális által kerületi tanácskozásra utasittatván,[22] azt Pogány ma ismét felhozta, s ezáltal némileg kedvetlen vitatásokra nyujthatott alkalmat, ha a RR, látván hogy nincs a tárgy iránt egyező közértelem, azt újabban el nem mellőzik.

Egyébiránt némely elmaradott sérelmek voltak napirenden. — *Augustus 22-én* pedig már a főrendek izenete a sérelmek tárgyában lőn felvéve.[23]

A fő RR *august 21-én* a sérelmeket elsőízben bérekesztették. A szóllásszabadság iránt 6-od izben is puszta ellenzésnél maradtak. Lánczy felkiáltott hogy *si volunt ad gratiam recurrere*, meglesz az egyesülés, különben soha.

Baloghnak hűtelenségi pere ma, aug. 22-én levátába ment,[24] Barsnak e végett kirendelt főügyésze jelenvén meg a perben érette.

275.

1835. augusztus 21, 24, 25, 26.

Foglalat: A fő RR legutóbbi tanácskozása a szóllásszabadság ügyében. — b) A KK és RR kerületi üléseikben folyvást az országos sérelmek s kivánatok tárgyában költ főrendi első viszon izenettel foglalatoskodnak. — c) Resolutio érkezik az urbér tárgyában.

a)

Pozsony, august 26-án, 1835.

Utóbbi levelem végén csak egy két szóval érintém, hogy a szóllás szabadságán ejtett kettős sérelem tárgyában a fő RR hatodízben is előbbi véleményöknél maradtak. A dolog így történt :

[20] Az elegyes ülés naplóját l.: *Jegyzőkönyv.* XI. köt. 395.

[21] Bereg megye indítványa első ízben az országgyűlési gyakorlatnak megfelelően kerületi ülésben hangzott el. Kossuth nem emlékezett meg róla.

[22] Az újabb beregi indítvány a Kossuth által nem ismertetett aug. 18-i országos ülés elején hangzott el. Vö.: *Jegyzőkönyv.* XI. köt. 367.

[23] A főrendek a sérelmekhez és kívánatokhoz fűzött megjegyzéseiket folyamatosan, a tárgyalásokkal párhuzamosan közölték a rendekkel. Első válaszizenetüket, amely az 1825/27-ről és 1830-ról elmaradt tárgyakat ölelte fel, l.: *Iratok.* IV. köt. 375. kk., a többit folyamatosan az V. kötetben, l.: 1. kk., 12. kk., 21., 24. kk., 49. kk., 172. kk.

[24] Megkezdődött.

Felolvastatván *augustus 21-én* a KK és RR 6-ik izenete,[1] midőn egy kis ideig senki sem indulna szóllani, kérdé a NÁDOR, mi légyen a fő RR értelme?

GR. PÁLFFY tárnokmester szóváltásoknak szükségét nem látja, s tovább is amellett marad, amit a fő RR már előbbi izenetjükben legalaposabb okoknál fogva kijelentettek, t. i. hogy a tapasztalás szerint mindenik szóval meszszebb vezető, s a czél tekintetéből különben is haszontalan vitáknak ismételésébe többé nem bocsájtkozik. Egyébiránt is a RR új okokkal elő nem állanak, s nincs könnyebb, mint ilyesmire felelni. A dolog igen egyszerűn áll: a KK és RR elvei t. i. merőben ellenkeznek ezen Méltóságos tábla elveivel. Ők sérelemnek kiáltják azt, mit a fő RR sérelemnek nem néznek és soha sem is nézhetnek. Míg a két tábla alapelvei ily ellentétben állanak, egyesülésről álmodni sem lehet; azért felszólitatni kivánja a RRket, hogy ha inditványukhoz csakugyan ragaszkodnak, valamelly egyesitő középutról gondoskodjanak.

A NÁDOR kérdé: valjon köz értelmök e ez a fő RRnek? mire a gyéren töltött sorokbul igenlő felkiáltás következvén, Ő Cs. Kir. Főherczegsége oda jelenté ki a tábla végzését, hogy a fő RR elveiktől el nem állhatván, a KK és RR újólag fel fognak szóllittatni, hogy az egyesülésnek valamelly más módjáról gondolkozzanak.

AZ ORSZÁGBIRÁJA ezt ily világosan nem mondaná. A KK és RR már gondolkoztak az egyesülésnek más módjáról is, midőn a felirástól elállván közbenjárást hoztak javallatba, mellyhez azonban a hozzá kötött elvek miatt sem Ő Cs. Kir. Főherczegsége, sem a fő RR nem járulhattak. Tulajdon ezen elvek állanak most is ellent az egyesülésnek, s így csak azt kellene válaszolni, hogy a fő RR ily formán a KK és RR kivánságához nem járulhatnak.

A TÁRNOK kijelenté, miképen ő is csak egyedül azt kivánja a válaszban kifejeztetni, hogy a RR indítványát sérelemkép a fő RR el nem fogadhatják. Ebben az ORSZÁGBIRÁJA tökéletesen megegyezett, s a fő RR is igenlő felkiáltással nyilvániták egyetértésöket, melly felkiáltás közben LÁNCZY főispán ezeket mondotta: ha kegyelemhez kivánnak folyamodni, meglesz az egyesülés, különben soha sem. Mire a tárgynak vége lőn.[2]

A Főherczeg Nádor *augustus 22-én* Bécsbe ment, s 24-én visszaérkezett, mindazáltal főrendi vagy pedig elegy ülés tegnap nem vala, bár közös volt a hiedelem, hogy királyi válaszok érkeztek, vagy érkeznek.

b)

A KK és RR *augustus 24-ik, 25-ik és 26-ik napjain* folyvást *kerületi üléseket* tartottak Kubinyi és Bük elnökségük alatt. Napirenden volt az országos sérelmek és kivánatok tárgyában költ főrendi 1-ő viszon izenet.[3] A fő RR által ellenzett igen sok pontok között nagyon kevés volt, melly iránt a RR előbbi véleményöknél[4] ne maradtak volna meg. Vitatás igen kevés

[1] L.: Iratok, V. köt. 49.

[2] A főrendek hatodik válaszizenetét l.: *Iratok*. V. köt. 174. kk.

[3] Vö. előbb, a 671. old. 23. jegyzetével.

[4] A sérelmek és kivánatok egyes pontjai körül márc. 19-ével kezdődőleg lefolyt kerületi vitákat és határozatokat l. előbb, a 279. oldaltól folyamatosan; a küldöttség által összegyűjtött sérelmek szövegét l.: *Iratok*. II. köt. 57. kk., a rendek által módosított és a főrendekhez átküldött szöveget: Uo. IV. köt. 291. kk.

jött közbe, érdekes úgyszólván semmi se. A három napi állapodások sommázatja itt következik:

A múlt országgyüléséről még intézetlenül maradott sérelmek és kivánatok az *1-ő pontban* foglaltatván, *2-ik pontban* van a magyar nyelv ügye. Ennek a maga idejében előterjesztett sok ágazatú részleteire nézve a fő RR is sok észrevételeket tettenek, mik legtöbbnyire azon alapelven épültek, hogy olly hazában, mellyben több ajakú felekezetek századok óta egy törvény oltalma és kötelezései alatt minden különbség nélkül feltalálják polgári boldogságukat, akkor, midőn a nem minden polgárokra nézve anyai magyar nyelv közönségesitéséről van szó, épen a czél biztosb elérése tekintetéből szükség minden erőltetést távoztatni, mert az úgyis csak visszavonulást, ellenzést, s utoljára valóságos visszalépést vonz maga után. Ezen alapelvből indulva azon javaslatokat, mellyeket a KK és RR édes anyai nyelvünknek közönségessé tételére, s az egyedül őt illető diplomatiai méltóságra emelésére nézve, kötelező értelemben tettenek; a M[éltósá]gos fő RR csupán engedelmező (permissiv) alakba kivánták átönteni.[5] A KK és RR azonban most is úgy vélekedtek, hogy a honi nyelv nem először lépvén most törvényhozásunk elébe, azok után, mik már eddig előkészitőleg s javaslólag és buzdítólag történtek, most már valóságos kötelező törvényeket alkotni nem csak idején s helyén és rendes során van, hanem múlhatatlan kötelesség is, megadni a nemzeti nyelvben repraesentált nemzetiségnek a fájdalom olly sokáig visszatartóztatott, de elavulhatatlan természeti jogokat. E szerint tehát a KK és RR magára az alapelvre nézve nem egyezvén a fő RRkel, részletes észrevételeikre, amannak következményire, még kevésbé álhattak, s mindenben előbi határozatuknál maradtak.[6]

3-ik pont. A Ludoviceum iránt már be lévén adva a nádori hivatalos tudósitás, e tárgy küldöttségi felvételre utasítatott.[7]

Az *5-ik pontnál*, melly a só felemelt áráról szóll, a RRnek azon javallatát, hogy az ezen summával fedezendő közhasznú munkálatok mindég a diaetán határoztassanak el, s a számadások is oda mutattassanak, a fő RR el nem fogadták s várni kivántak az 1790 : 14. czikkelyben[8] kitüzött czél elérése végett az 1830-ki országgyülésről tett felirásra érkezendő királyi választól. A RR maradtak véleményöknél.

A *7-ik pontnál* Nógrád v[árme]gye azon panaszában, hogy a lengyel ügy eránt tett felirása legfelsőbb helyről helytelennek nyilatkoztattatott, a fő RR nem láttak sérelmet.[9] A KK és RR ellenben ez által most is a megyék remonstrationalis jusát vélik megsértettnek. Egyszersmind a külön felirásba foglalt lengyel ügy[10] belső érdeme felől semmi választ sem olvashatván a kézhez vett fő Rendi izenetben, az elnökség által hivatalos kérdést tétettek,

[5] A főrendek ilyen tartalmú rendkívül részletes válaszát l.: *Iratok*. V. köt. 1. kk.

[6] A rendek válaszát — amelyben az elvi állásfoglalás mellett a főrendek válaszának minden pontjára külön kitértek — l.: *Iratok*. V. köt. 251. kk.

[7] Az első tárgyalás során a rendek azért nem foglalkoztak részletesen ezzel a kérdéssel, mivel meg kivánták várni a nádor erről szóló jelentését. A nádor a jelentést június végén beadta. L.: *Iratok*. IV. köt. 355. kk.

[8] Vö. előbb, az 528. old. 17. jegyzetével.

[9] A főrendek érvelése: „. . . alkotmányos sérelem csak akkor van, ha a törvény megszegődik és a tett ebbéli panaszra tagadó válasz adatik; de jelen esetben se a törvény nem sérttetett, sem pedig az, ami megtagadtatott, törvényen nem alapult." L.: *Iratok*. V. köt. 5.

[10] A lengyelek ügyében szerkesztett külön feliratot l.: *Iratok*. IV. köt. 338. kk.

valjon felvétetett e már e tárgy a fő RRnél? Mire azt a választ vették, hogy legközelébi alkalommal fel fog vétetni.

A *8-ik pontnál*, melly a törvénytelen parancsokról szóll,[11] 1-ször azon észrevételök volt a fő RRnek, hogy a praesidialisoknak általában kivánt eltörlése túlhág az 1827-ben tett kivánságon, mert akkoron csak a megyei határozások körébe vágó, s törvénytelen praesidialisok eltörlesztése sürgettetett, most pedig különbség nélkül s általánosan, ami a fejedelmi igazgatás jussaival, s a fejedelem és megyei kormányzók közt szükséges kapcsolat fenntartásával is ellenkezik; a közbejöhető egyes sérelmeket pedig lehet szokott módon orvosolni. 2-or a törvénytelen parancsok aláirói büntetésére inditványba hozott törvényczikkelyt, valamint már az itélőszékek elrendezése sorában,[12] úgy itt is el nem fogadták.

A KK és RR ellenben mind a kettőre nézve előbbi véleményöknél maradtak; a praesidialisokra nézve LUKA és SZOMBATHELYI előterjesztései szerint válaszul adatni határozván, hogy az 1827 óta közbejött s a megyei rendszert mindég és mindég nagyobb veszéllyel fenyegető történetek a RRnek az akkorin túlterjesztett mostani panaszos kivánatjokat voltakép megigazolják, s valamint a megyei kormányzókat a megyei Rendektől elválasztani, s egyedül a megyei határozaton sarkalló hatalmukat külön függésbe hozni nem engedhetik, úgy a törvényhozás bölcs előrelátása oly intézeteket kiván, miszerint a sérelem megelőztessék inkább, mintsem orvoslásra szükség legyen.

A *9-ik pontban* törvények által nem korlátolt nemzeti jusnak nyilatkoztatott sajtó szabadsága kérdését a fő RR az illető Rendszeres Munkálatra kivánják halasztani. A KK és RR ellenben nyilatkozásuknál maradtak.

Igy az *1-ső osztályban* lévő közönséges sérelmek többi pontjaira nézve is, mennyiben a fő RR meg nem egyeztek, kevés kivétellel a statusok előbbi végzése megállott.

A *2-ik osztályba* foglalt particularis megyei sérelmek sorában *1-ő szám alatt* van Siófok helységének Somogy és Veszprém megyék közt vitatott kérdése.[13] A fő RR érdemileg vévén fel a dolgot, a birói hatóság sérthetetlenségénél fogva múlhatatlanul szükségesnek itélték, hogy a kirendelt országos bizottságnak Veszprém vármegyére nézve kedvező határozata, mellyet Somogy visszafoglalással gátolt, teljes foganatba vétessék. Ez ellen Somogy követei azt adták elő, hogy azon bizottság részint interessatus tagokból állott, részint teljes számmal együt sem volt, részint pedig a birói szemlét sem tette meg annak rendi szerint; kérték tehát, hogy a kérdés birói elitélésére új, disinteressatus bizottság neveztessék. A KK és RR ezt 34 voxal 12 ellen elfogadták.

A *10-ik pontban* sérelemnek veszik a KK és RR, hogy Szent István napjának megülése az evangelicusoknak kormányrendelet által parancsoltatott, holott ha nemzeti ünnepnek kellene lennie, azzá csak törvényhozási végzés által lehetne. A fő RR azon tiszteletnél fogva, mellyel a magyar, hazája alkotványa, polgári léte, s nemzeti miveltsége alapitóját tisztelni soha meg nem szünik, de a Szent László 1-ő D[ecretuma] 37. s 38 cz[ikkelye][14]

[11] A kérdéssel kapcsolatos kerületi vitát l. előbb, 319. kk.

[12] Vö. a 337. old. 22. jegyzetével.

[13] Részletes ismertetését l. a kerületi vitáknál, 374. old.

[14] Szent László I. törvénykönyvének 37. pontja Szent István vigiliájának megtartásáról intézkedett, a 38. pont pedig felsorolta azokat az ünnepeket, amelyeket az esztendőben meg kell tartani, köztük Szent István napját is.

s az Aranybulla 1-ső cz[ikkelye][15] értelmére is figyelmezve felszóllitják a RRket, hogy e ponttól álljanak el.

FRIM ugyancsak a fentidézett törvényekkel támogatá hasonló értelmű kérelmét, azt adván hozzá, hogy a Helytartótanács tartozik a törvényt végrehajtani, s csak ezt cselekedte, midőn Szent István ünnepének megülését elrendelte. Egyébiránt ha ebben felakadnak a RR, hozzanak határozást, s tegyék diaetalis végzés által Szent István napját nemzeti ünneppé.

PALÓCZY felelt, hogy azon törvényekben koránt sincs az, amit ki akarnak huzni belőle. A Bullában nevezetesen csak annyi van, hogy aratási törvényszünet után a törvények folyama Szent István napján kezdődik. De hogy ez eddig nemzeti ünnep nem volt, már csak az is elegendőleg mutatja, hogy most kivánják azzá tétetni, 800 évek lefolyta után. Azonban jó lesz, ha felhagynak vele a főtisztelendő urak, különben ha csakugyan vitatás alá kerül a dolog, majd oly datumokat mutat elő a historia, mellyek igen világossá teszik, hogy a kérdéses nap nemzeti ünnepnek nem alkalmatos.

A RR maradtak a sérelemnél.

A *12-ik szám alatt* azon sérelem foglaltatik, hogy a nagyváradi görög egyesült püspöknek folyamodására 1814-ben költ helytartótanácsi rendelet következésében a görög nem egyesült hivek a görög egyesült papok által mindenféle hitegetésekkel, igéretekkel, adományokkal magok hitére csabittatgatnak. Ezeknek nyomában a KK és RR Bihar kivánságára a csábitók ellen büntető törvényt kivánnak javallatba hozni. A fő RR azt felelik, hogy a Helytartótanácsnak érdeklett intéző levele egyedül az egyesülni akarókról rendelkezvén, a törvényalkotás felesleges, mert abban hogy ha egyesülnek a görög nem egyesült hitüek, nincs sérelem.

DUBRAVICZKY felolvasá a kérdéses intimatumot, melly így szóll: In ordine ad instantiam Samuelis Vulkán Episcopi G. R. Catholicorum M. Varadinensis ope cujus Dioecesanum suum individuum ad instituendum sacram unionem anplecti volentem populum exmittendum sibi indulgari, extraneis vero non unitis praesbyteris ad eundem aditum inhiberi, in hos, qui tali occasione turbas et motus ciere praesummerent per competentem jurisdictionem animadverti, et remansurae in non unione minori parti Communi-, tatis, si systematicum numerum non adaequat, nec Ecclesiam aedificandam, nec Parochum intertenendum admitti, sed proximae Parochiae adfiliandam petiit. Praet[ac]tis D[omin]ationibus vestris pro congrua directione, et observantia intimat Consilium hocce L[ocumentenentiale] R[egium] Suam Ma[iesta]tem S[acratissi]mam precibus memorati Episcopi tam in lege, quam b[enignis] Resolutionibus regiis fundatis clementer deferre dignatam esse."

Ehhez sok szó nem kell, s a szónok megvallja, hogy ilyesek hallására borzad és kéntelen kimondani, miképen meg van győződve, hogy ilyes rendeletek, egy törvényesen bévett vallásnak kiirtására céloznak.

BŐTHY a fő RR ellenvetésén nem tud eléggé csudálkozni, mert ha ezen intimatum nem valóságos pártfogása a missionariuskodó csábitásnak, úgy a szónok nem képes megfogni, mi a csábitás? Maga a Cancellaria is elösmerte ezt, mert 1823-ban Stratimirovics metropolita érsekhez kibocsájtott

[15] Az *Aranybulla* 1. cikkelyében a király kötelezte magát, hogy Szent István ünnepén minden évben Székesfehérváron törvénynapot tart.

resolutiojában azon rendeletet egyenesen visszahuzta, de azért példák mégis történtek, s mivel nincs világos büntető törvény, melly a csábitást megzabolázná, a kérdéses rendeletnek istentelen hatása gyakorlatilag mindennap tapasztalható. Ennek bizonságául több példákat idéz elő, miként szoktak az egyesülési tanitások gyakoroltatni. *Terjén*[16] a görög egyesült papok először leitatták a népet, utóbb pénzzel is kecsegtették, s igy eszközölték az egyesülést. De a kijózanodottakat elhagyván a Szentlélek, a pénzt pedig meg nem kapván, előbbi vallásukra akartak visszatérni, s emiatt nem csekély üldöztetést szenvedtek. Egy más helységben azon capacitativum argumentummal éltek a papok, hogy ha egyesül a nép, nem fog katonaállitással tartozni. Sajnálja a követ, hogy nincs jelen Aradnak követe, ő még meglepőbb példát hozhatna fel, mert ott 16 egész helység legközelébb azon hitegetés által uniáltatott, hogy ezután csak 12 napot tartozandnak a f[öldes] úrnak dolgozni. Meglehet, hogy az igéretet teljesitik, s hogy a f[öldes] úr ekép akart magának a mennyországhoz lajtorját készíteni, de annyi mindenesetre igaz, hogy ez kárhozatos csábitás.

Frim : Szégyenlené magát, ha ily módokkal akarna téritésre élni, vagy azokat nem rosszallaná, de miután a felolvasott intimatumban ezen szavak vannak : *amplecti volentem*, világos, hogy a nép kivánsága nélkül a tanitó székbe egy idegen pap sem léphet erővel. *Audiatur et altera pars.* Ha felmegy is az előterjesztés Ő Felségéhez, bizonyosan felelni fog a váradi püspök is. Legalább arra kéri tehát a RRket, változtassák meg a szerkesztésnek kemény kifejezéseit.

Deák igen dicséretesnek ösmeri el azon intést, hogy *audiatur et altera pars*, de ezt a kérdéses intimatumban épen nem találja fel. Mert azt kéri a nagyváradi egyesült püspök, hogy a maga papját lelki verbungra kiküldhesse, a nem egyesült pap pedig eltiltva legyen, egyikre azt mondja az intimatum : *indulgetur*, másikra : *inhibetur*. Itt hát olly furcsán van az *audiatur utraque pars* valósitva, hogy a Helytartótanácsnak ezen tette valóságos satyrája a 19-ik századnak. Azon *amplecti volentem Communitatem* is olly határozatlan kifejezés, hogy csak temérdek visszaélésekre ád alkalmat, mert ki fogná megmondhatni, a lakosok hányadrészének kell az egyesülés óhajtására nyilatkozni, hogy *amplecti volens communitas*-nak neveztethessék ? Egyébiránt arra ugyan van normalis rendelés, hogy ahol 130 háznál nincs több, ott egy parochiánál többet a görög nem egyesültek ne tarthassanak, de hogy 130 házon alól templomot épiteni, papot tartani szabad ne legyen, ez nemcsak nem áll, nemcsak a vallásbeli szabadsággal össze nem fér, de a józan kormányzási elvekkel is ellenkezik, mert valóban minden józan kormányzásnak érdekében van, hogy a nép lelki tanitás nélkül ne legyen. Ha tehát valamelly helységben nem épen 130, p. o. 125 háznép marad meg csak a görög nem egyesült hiten, hogy ezektől már ne csak elvegyék a kész templomot, de még mást épiteniök s papot tartaniok se legyen szabad, valóban nem kevésbé borzasztó, mint inpoliticus erőszak. Végre a szerkesztés kifejezéseit meg kell tartani, mert a fő RR ép azt látszanak hinni, hogy ez a térités igen szépen s rendiben történik, s csak az igy szerkesztetett előadás győzheti meg őket, hogy ezen téritésre a hitegetésnek, erkölcstelenségnek, s csábitásnak és kénszeritésnek gyalázatos eszközei használtatnak.

[16] Bihar megyei román falu az Érmelléken.

Ezek szerint a RR egyértelműleg előbbi végzésöknél maradtak,[17] s mai napon a *2-ik osztály 28-ik pontjáig* haladtak.

c)

Legújabb.[a]

Ma, *august 26-án* kerületi ülésben valánk, midőn hirül vettük, hogy a Nádor 12 ½ órára elegyülést hirdetett. Várakozással telve gyültünk a főrendi terembe. Jelenté a NÁDOR hogy az úrbér tárgyában királyi válasz érkezett, mely is szokottan kihirdettetett. Szól *august* 23-ról, 1835. Sclavoniára nézve a névváltoztatásban meg nem egyezik Ő Felsége,[18] mert az iránt már kérdésbe többé nem vonható országgyülési végzés volt. Az épületi faizás iránt tovább is kivánja, hogy amely jobbágyok ennek használatába voltak, attól ezentúl is meg ne fosztassanak, s az illető pont a tűzi faizás iránti elvekhez alkalmaztassék. A bolt iránti javallat, de csak a 3 osztály szerinti taxákra nézve, elfogadtatott, nem ellenben a jelen operatum körén túl fekvő incolatus kérdésével összekötött intézvényekre. A helység elöljáróinak választására tovább is az eddigi szokást kivánja fenntartatni, a kérdés rendszeres meghányása más helyre tartozván. A VII-ik cz[ikkely]ben a *recursus* útja ismét felhagyatni kivántatik.

Nyilvánitja egyébiránt Ő Felsége, hogy az uj urbáriumból a jobbágyokra háramlandó jóvoltok mihamarébbi létesitése tekintetéből, s a közigazgatás és törvénykezés megakadt folyamatja miatt is e diaetát el fogja oszlatni, kívánja tehát, hogy a gravamenek felterjesztessenek, s a többi szokott diaetalis tárgyak is intézkedés alá vétessenek.[19] (Ezeket egyszeri hallásból.)[20]

a Innen a szám végéig idegen kézírása.

[17] Álláspontjukat részletesen megindokolták válaszukban : *Iratok*. V. köt. 259. kk.

[18] Az országgyűlés által megerősítésre felterjesztett úrbéri törvénycikkeket l.: *Iratok*. V. köt. 67. kk., ezt megelőzi a rendek válasza az ápr. 9-i előző kir. válaszra, a még vitás pontokkal kapcsolatos állásfoglalásuk megindoklásával.

[19] Az 1835. aug. 23-án kelt harmadik úrbéri kir. választ l.: *Iratok*. V. köt. 169. kk.

[20] Az új úrbéri kir. válasszal kapcsolatos további országgyűlési vitákat l. a következő kötetben.

TARTALOMJEGYZÉK

1834

201. szám. December 1—3. Kerületi ülések. Tárgy: Folytatják és befejezik a főrendek úrbéri válaszizenetének vitáját: a rendek az örökváltság, úrbéri per, úrbéri kihágások, a jobbágy személyes biztonsága kérdésében előbbi véleményük mellett maradnak 7

202. szám. *a)* December 5. Országos ülés. Tárgy: Az úrbéri második izenet kerületi szövegének megvitatása; a bőséges legelő kérdése. *b)* December 6. Országos ülés. Tárgy: A második izenet további vitája; a jobbágy fahasználati joga 16

203. szám. *a)* Kossuth megjegyzései az örökváltság elbukásához. *b)* December 10. Országos ülés. Tárgy: Az úrbéri törvényjavaslatnak az örökváltságról szóló pontja elbukik 22

204. szám. *a)* Csepcsányi, Klauzál, Palóczy, Nagy Pál beszédei a december 10-i országos ülésben az örökváltság mellett. *b)* December 11. Országos ülés. Tárgy: Elbukik a VII. és VIII. tc. is; az úriszék kérdése újra kerületi ülésbe kerül 31

205. szám. *a)* Beszédek az örökváltság mellett és ellen a december 10-i országos ülésben. *b)* Az úriszék ügyében december 12—17. között tartott kerületi ülések előzetes ismertetése 42

206. szám. *a)* December 12, 13. Kerületi ülések. Tárgy: Az úrbéri perek kérdésének a megváltozott végzéshez való alkalmazása: különbözzék-e az úr és jobbágy között ítélő úriszék összetétele attól, amely jobbágyok egymás közötti pereiben ítél? *b)* December 15, 16. Kerületi ülések. Tárgy: Az úr és jobbágy között ítélő úriszék elnöke 52

207. szám. *a)* December 17. Kerületi ülés. Tárgy: Kik lehetnek az úr és jobbágy között ítélő úriszék meghívott tagjai? *b)* December 18. Kerületi ülés. Tárgy: (I.) Vita az úriszék tárgyalásainak nyilvánosságáról. (II.) Az úriszékről szóló további pontok összhangba hozása a fenti végzésekkel 60

208. szám. *a)* December 29. Főrendi ülés. Tárgy: Az úrbéri I.—VI. tc.-kek másodszor a főrendek előtt. *b)* December 29. Országos ülés. Tárgy: Az úriszéket illető kerületi változtatások jóváhagyása. *b)* December 30. Főrendi ülés. Tárgy: Az úriszékről szóló VII. tc. új szövegének vitája. *d)* December 30. Országos ülés. Tárgy: A jobbágy személyes biztonságáról szóló VIII. tc. is elbukik 67

209. szám. További beszédek a december 30-i országos ülésből a jobbágy személyes biztonságáról szóló VIII. tc. mellett és ellen 79

1835

210. szám. *a)* Január 2. Kerületi ülés. Tárgy: Deák indítványozza, hogy a jobbágy személyes biztonságának elvét a kir. resolutiora támaszkodva iktassák utólag a VII. tc. 5. §-ába. *b)* Január 3, 5. Főrendi ülések. Tárgy: Az úrbéri VII. tc.-nek az úrbéri kicsapongásokról szóló 5. §-a 93

211. szám. *a)* Január 7. Főrendi ülés. Tárgy: A rendek által javasolt kiegészítés a VII. tc. 5. §-ához a jobbágy személyes biztonságáról. *b)* Január 8. Országos ülés. Tárgy: Az úrbéri törvénycikkek vitás pontjairól szóló

harmadik izenet szövege. *c)* Összefoglaló jelentés a január 9-i és 10-i napok tárgyalásairól 98

212. szám. *a)* Say fehérvári követ január 8-án a ius fornicis ellen tartott beszédének folytatása. *b)* Január 10. Országos ülés. Tárgy : Az úrbéri kicsapongásokról szóló VII. tc. 5. § módosítása. *c)* Január 12. Kerületi ülés. Tárgy : A VII. tc. 5. § 1. és 2. pontjainak módosítása. *d)* Január 13. Kerületi ülés. Tárgy : (I.) A főrendek harmadik válasza az úrbér vitás pontjainak tárgyában. (II.) Megkezdődik a Lánchíd-bizottság jelentésének vitája 108

213. szám. *a)* A Lánchíddal kapcsolatos január 13-i kerületi viták folytatólagos ismertetése. *b)* Utólagos részletek a január 9-i kerületi ülésből : a Lánchíd kérdésének napirendre tűzése. *c)* Január 14. Kerületi ülés. Tárgy : A Lánchíd-javaslat vitájának befejezése. *d)* Január 15. Országos ülés. Tárgy : Az úrbéri VII. tc. módosított 5. §-ának vitája. *e)* Utólagos részletek a január 10-i főrendi ülésből : a Dunaszabályozás tárgyában kelt rendi izenet 118

214. szám. *a)* Január 17. Főrendi ülés. Tárgy : Az úriszékről szóló VII. tc. el nem döntött pontjainak harmadszori megvitatása. *b)* Összefoglaló jelentés a rendek és főrendek január 17—20-a közötti üléseiről : Lánchíd, úriszék, boltnyitás joga. *c)* Január 21. Kerületi ülés. Tárgy : Nagy Pál beszéde a főrendek ellen az úriszékkel kapcsolatban 127

215. szám. *a)* Január 21, 22. Kerületi ülések. Tárgy : Nagy Pál beszéde nyomán izenet készül a távollevő főrendek ügyében. *b)* Január 22. Főrendi ülés. Tárgy : Az úrbéri vitás pontok negyedszer ; a nádor az üléseken való részvétel kötelezettségéről. *c)* Január 22, 23. Kerületi ülések. Tárgy : Az úrbéri kihágások, a szlavóniai megyék elnevezése 137

216. szám. *a)* Január 24, 26. Főrendi ülések. Tárgy : A Lánchíd létesítése tárgyában kelt rendi izenet vitája. *b)* Január 26. Országos ülés. Tárgy : A rendek elállnak a távollevő főrendek ügyében kerületileg elfogadott izenettől. *c)* Január 27. Főrendi ülés. Tárgy : Az úrbéri perekben ítélő úriszék szervezete. *d)* Január 27. Kerületi ülés. Tárgy : Nagy Pál indítványa a törvénykezési munkálatra adott főrendi válasz felvételéről 146

217. szám. *a)* A Lánchíddal kapcsolatos január 24-i és 26-i főrendi viták további, részletesebb ismertetése. *b)* Január 29, 30, 31. Kerületi ülések. Tárgy : Az úrbéri törvénycikkek még el nem döntött pontjaival kapcsolatos viták 156

218. szám. *a)* Január 28. Kerületi ülés. Tárgy : A törvényszékek reformjával kapcsolatos főrendi válasz vitájának kezdete : a békéltetőkről szóló I. tc. elesik. *b)* Február 3. Kerületi ülés. Tárgy : (I.) A főrendek válasza a Lánchíd tárgyában. (II.) A még el nem döntött úrbéri kérdések : az alsó-szlavóniai megyék ügye hatodszor 166

219. szám. *a)* További részletek a február 3-i kerületi ülésnek az alsó-szlavóniai megyéket illető vitáiról. *b)* Február 4. Országos ülés. Tárgy : Lamotte indítványa a soronkívüli tárgyak felvételéről és az egymást közömbösítő követi szavazatok értékéről. *c)* Február 4, 5. Főrendi ülések. Tárgy : (I.) A boltnyitás joga ötödször, (II.) az úriszék szervezete ötödször, (III.) az alsó-szlavóniai megyék kérdése hatodszor 174

220. szám. *a)* Február 9. Kerületi ülés. Tárgy : A végleg hazatérő Kölcsey és Eötvös Mihály búcsúja a rendektől. *b)* Február 10. Főrendi ülés. Tárgy : A főrendek óvás mellett elfogadják a rendek véleményét a boltnyitás, az úriszék és a szlavóniai megyék kérdésében. *c)* Szepessy pécsi püspök febr. 5-i beszédének utólagos ismertetése 184

221. szám. *a)* Szepessy püspök február 5-i beszédének folytatása és befejezése. *b)* Február 7. Kerületi ülés. Tárgy : A főrendek hatodik válaszizenete az alsó-szlavóniai megyék elnevezése tárgyában. *c)* Február 13. Kerületi ülés. Tárgy : Az utolsó főrendi izenetek a vitás úrbéri pontokkal kapcsolatban. *d)* Összefoglaló jelentés a törvénykezési tárgyban kelt főrendi válasz kerületi tárgyalásainak előrehaladásáról 194

222. szám. *a)* Február 16. Országos ülés. Tárgy : (I.) Az úrbéri vita befejezése. (II.) Kövér temesi követ indítványai. (III.) Balogh indítványa országgyűlési újság létesítésére. (IV.) Kossuth egy megjegyzéssel kapcsolatban az Országgyűlési Tudósítások irányáról. *b)* Előzetes összefoglalás a törvénykezési tárgyban tett előrehaladásról 204

223. szám. *a)* Február 16, 17. Kerületi ülések. Tárgy : A városi bíróságról szóló III. tc.-hez javasolt főrendi módosítások. Somssich és Hertelendy indítványa a városi bíróság választásával kapcsolatban. *b)* Február 18. Kerületi ülés. Tárgy : A városi bíróságról szóló III. tc. 2. §-a ; a honoratiorok kérdése. *c)* A honoratiorok kérdésével foglalkozó február 19-i és 20-i kerületi ülések végzéseinek előzetes ismertetése 214

224. szám. *a)* Február 19, 20. Kerületi ülések. Tárgy : A törvénykezési III. tc. 2. §-a : ki tekinthető honoratiornak? *b)* Rövid összefoglalás a február 23—25-i napok üléseiről 223

225. szám. *a)* Február 25, 26. Országos és elegyes ülések. Tárgy : Indítványok és az úrbéri törvénycikkek felterjesztése. *b)* Február 27. Kerületi ülés. Tárgy : A városi bíróságról szóló III. tc.-hez javasolt főrendi módosítások vitájának folytatása és befejezése 228

226. szám. Március 2, 4. Kerületi, elegyes és országos ülések. Tárgy : I. Ferenc halálának kihirdetése 235

227. szám. *a)* Március 10. Kerületi ülés. Tárgy : Az I. Ferenc halálát és Ferdinánd trónraléptét bejelentő királyi leiratra adandó válasz vitája. *b)* A március 11-i kerületi ülés előzetes ismertetése 236

228. szám. *a)* Március 11. Kerületi ülés. Tárgy : (I.) Arad megye követének indítványa az aradi sérelem soronkívüli felterjesztésére. (II.) Budaházy indítványára elhatározzák a rendek, hogy délután is tartanak kerületi üléseket a sérelmek tárgyalására. (III.) A törvénykezési IV. és V. k.: Fiume és Buccari törvényszékei 245

229. szám. *a)* Március 14, 16. Kerületi ülések. Tárgy : A március 2-i királyi leiratra készült válasz szövegének megvitatása. *b)* Március 17. Országos ülés. Tárgy : (I.) A nádor névnapi és születésnapi köszöntése. (II.) A válaszfelirat szövege Deák javaslata ellenére változatlan marad 255

230. szám. *a)* További részletek a márc. 17-i országos ülésből : beszédek Deák javaslata mellett. *b)* (I.) A március 19 és 21-i napok eseményeinek rövid ismertetése. (II.) Az új királyhoz intézendő felirat végleges szövege. *c)* Március 18. Országos ülés. Tárgy : Vita a személynök egy korábbi kijelentése körül 263

231. szám. *a)* További részletek a március 18-i országos ülés vitáiból : a rendek választják, vagy a személynök nevezi ki a küldöttségek tagjait? *b)* Március 19. Kerületi ülés. Tárgy : A törvényszékek reformja tárgyában kelt főrendi válasz további vitája : eltörlik, vagy meghagyják a kerületi táblákat? *c)* Március 19. Kerületi ülés. Tárgy : Délutáni ülésben megkezdik az országos sérelmek tárgyalását 272

232. szám. *a)* Március 26, 27, 28. Kerületi ülések. Tárgy : A főrendek módosító javaslatai a vármegyei törvényszékről szóló VI. tc.-kel kapcsolatban. *b)* Előzetes összefoglalás a márc. 26 és 27-i délutáni kerületi ülésekről 280

233. szám. *a)* Március 26, 27, 30. Kerületi ülések. Tárgy : A magyar nyelvvel kapcsolatos sérelmek és kívánatok vitájának folytatása. *b)* Rövid összefoglalás a március 30 és 31-i és április 1-i délelőtti kerületi ülésekről : a törvényszékek reformjával kapcsolatos főrendi változtatások további vitája 289

234. szám. Március 30, 31, április 1—4. Foglalat : *a)* Délutáni kerületek, tárgy : (I.) Sérelmek és kívánatok ú. m. magyar nyelv, Ludovicea, só árhatározat, a felemelt só ár felosztásának aránya. (II.) Rövid jelentés a lengyel ügybeni végzésről. — *b)* Délelőtti kerületek, tárgy : Fororum coordinatio, felség sértési és hűtelenségi perekben articularis bíróság ítél 300

235. szám. Március 31, április 1—8. Foglalat : *a)* Délutáni kerületek : (I.) A felemelt sóár összepontosított használata el nem fogadásának okai. (II.)

Papirospénz iránti sérelem. (III.) Lengyel ügy közértelműleg pártolva. (IV.) Törvénytelen parancsok és praesidialisok. (V.) Sajtószabadság. — *b)* Rövid jelentés a tanácskozások meddig terjedéséről, s a délelőtti kerületekről, mellyekben az ítélőszékek elrendezése két czikkelyt kivéve bérekesztetett 312

236. szám. Április 9—11. Foglalat: *a)* Ő Felségének közelgő születése napjára (april 19.) üdvezlő felirás küldetik. — *b)* (I.) Prónay indítványa Erdély iránt nagy szótöbbséggel elfoglaltatik. (II.) Dubraviczkynak Wesselényi Miklós ügyében tett külön indítványa a perbevétel idejéig függőben hagyatik. — *c)* 2-ik királyi válasz az úrbérben kihirdettetik. — *d)* A KK és RR a hűtelen tanácsosoknak és törvénytelen parancsok végrehajtóinak büntetéséről, s a véghelyek bíróságairól indítványba tett czikkelyeknél ujólag megmaradván, az ítélőszékek elrendezésének munkálatját kerületileg másodízben is bérekesztik 323

237. szám. Április 9, 10, 11, 13, 14. Foglalat: *a)* Bérekesztés Erdély iránt. — *b)* (I.) Hűtelen tanácsosok bírálása, s katonai véghelyek. (II.) B. Bánffy László tisztelve említtetik. (III.) Luka indítványa az előleges sérelmek iránt. — *c)* (I.) Böthyé az iránt, hogy Ő Felsége magát V-ik Ferdinandnak nevezze, s ez a nemzeti színekkel s lobogókkal a magyar katonaságnál is használtassék, elfogadtatik. (II.) Veszprém v[ármegye] Széchenyi István érdemeinek elösmerését törvénybe iktatni, Honth koronaőrségre candidáltatását kéretni sürgetik. (III.) Az urbéri resolutio felvétetik 337

238. szám. Április 3—14. Foglalat: Délutáni kerületek, s ezekben sérelmek és kívánatok, név szerint: (I.) Sajtószabadság. — (II.) Magyar kamara függetlensége. — (III.) Primatialis szék bétöltése. — (IV.) Koronaőrzés díszesítése. — (V.) Testőrző sereg. (A gárdakapitány fizetésének nagyítása iránt tett indítvány elvettetik.) — (VI.) A magyar katonaság hazai szolgálatra használtassék. — (VII.) Capitulationalis levelek. — (VIII.) Szabadságozás. — (IX.) Végelbocsájtás a katonaságtól. — (X.) Pesti Universitás függetlensége. Polytechnicum felállítása. — (XI.) A Theresianum Pestre tétele. — (XII.) B. Szepesy által fundált pécsi Academia. — (XIII.) Óhitű praeparandiák. Calendariom, és ünnepek egyesítése. — (XIV.) Indigenatus 347

239. szám. Április 14, 22. Foglalat: *a)* Délutáni kerületek a sérelmek és kívánatok tárgyában, névszerint hogy (I.) a királyi adományok csak érdemeseknek osztogattassanak, (II.) franczia requisitiók kárpótlása s a t. — *b)* Husvéti szünet után az ülések megkezdetnek. Az úrbéri legelő kérdése 357

240. szám. Ápr. 22, 24, 25. Foglalat: *a)* Délelőtti kerületek, folyvást az úrbéri legelő tárgyában, melly egészen még sem lőn bé fejezve. — *b)* Délutáni kerületek a törvényhatóságok egyes sérelmei felett. Siófok iránt Somogy győzött, — Tarpa kérdése Beregh és Szatmár között, a Comissio actáinak visgálatától felfüggesztetett 367

241. szám. Április 27, 28, 29. Foglalat: *a)* Az úrbéri legelő kérdésének folytatása. — *b)* Délutáni kerületek: (I.) Vallásos csábítók büntetésére törvény alkottatik. (II.) Ünnepek megkevesítése iránti lépések 375

242. szám. Április 30, május 1, 2. Foglalat: *a)* Délelőtti kerületek az úrbéri legelő tárgyában. — *b)* Délutániak az egyes megyei sérelmek vizsgálatában. — Bővebb jelentés az ünnepek megkevesítése iránti vitatásokrul 382

243. szám. Május 4, 5, 6. Foglalat: *a)* Az úrbéri legelő tárgyában folytatólag tett végzések leírása. — *b)* [A sérelmek és kívánatok további vitája.] ... 390

244. szám. Május 7, 8, 9. Foglalat: Reggeli kerületekben folytatása az Urbéri 2-ik kir. válasz taglalásának; fáizás, bolt, helységi előljárók választása marad mint volt, az uriszéki jegyző kinevezése módositattik. — *b)* Délutáni kerületekben a magyarországi megyék egyes sérelmei bérekesztetnek, az erdélyi ügy, az előleges sérelmek és az V-ik Ferdinandi czimzet iránti felirások szerkesztése megrostáltatik. — Dessewffy helyébe kerületi jegyzőnek Török választatik 396

245. szám. Május 7, 8, 9, 11, 12, 13. Foglalat: *a)* (I.) A délutáni kerületekben a megyék részes sérelmei bérekesztetnek. (II.) Verőcze, Szerém s Posega megyék, ugy Buccari sérelmei a horvátországiaktól külön választatnak, s ezek is bevégeztetvén, a kir. városok sérelmei rostáltatnak. — *b)* Délelőtt az úrbéri (2-ik) kir. válasz felett a kerületi tanácskozás bérekesztetik 405

246. szám. Május 13, 14, 15, 16. Foglalat: *a)* Jelentés az urbéri 2-ik kir. válasz végső pontjai iránti állapodásokról. — *b)* A KK és RR a szerkesztés rostállatán kivül, délelőtti üléseikben a sérelmek és kivánatok utolsó osztályában dolgoznak, egy-két nap alatt ezt is béfejezendők 415

247. szám. Május 15, 16, 18, 19, 20. Foglalat: *a)* Elegy ülés, mellyben 2 királyi válasz olvastatik u. m. a hódoló és névnapi köszöntő felirásokra. *b)* Országos ülés a RR-nél: az előleges sérelmek, Erdély és V-ik Ferdinand nevezet iránti felirások egyértelmüleg jóváhagyatnak. — *c)* Kerületi ülések a sérelmek és kivánatok dolgában. — *d)* [Országos ülés.] Az urbéri 2-ik Kir. választ tárgyazta kerületi állapodások országos tanácskozás alá vétetnek 425

248. szám. Május 21, 22, 23. Foglalat: *a)* Országos ülés a RRnél a 9-ik áprilisi kir. válasz iránt az urbér tárgyában. — *b)* Kerületi ülések az urbéri legelő tárgyában megváltozott végzés következésében. — Sérelmek és kivánatok 434

249. szám. Május 25, 26, 27. Foglalat: *a)* Fő RR ülése, (I.) az előleges sérelmek, (II.) Erdély s V-ik Ferdinándi czimzet ügyében. — *b)* Országos ülések a RR-nél az urbéri 2-ik királyi válasz felett. — *c)* Ugyanazon tárgyban nyomban a fő RR is tanácskoznak 443

250. szám. Május 29, 30. Foglalat: *a)* Kerületi. [országos és főrendi] ülések — (I.) az előleges sérelmek, — (II.) Erdély, — (III.) s V-ik Ferdinánd nevezet, nemkülönben az urbéri 2-ik felirás tárgyában költ főrendi viszon izenetek eránt. — (IV.) Bezerédy inditványa az ügyvédi censura tilalmának megszüntetésére elfogadtatik. — *b)* Fenségének névnapjára köszöntő felirás készül, de a czimzet iránt nem egyesülhetvén a két tábla, fel nem küldetik 451

251. szám. Május 30, junius 1, 2, 3. Foglalat: *a)* A két tábla egy napon hét izenetet és válaszizenetet vált a névnapi köszöntő felirás alkalmával a királyi czimzet felett, s nem egyesülhetvén, a felirás elmarad. — *b)* A RR kerületileg befejezik az urbéri 2-ik királyi válaszra költ főrendi viszon izenet felett tanácskozásukat. — Béfejezik a sérelmeket is kerületileg 460

252. szám. Június 4, 5, 6. Foglalat: *a)* Az urbéri 2-ik válasz iránti második izenetet a KK és RR országos ülésben jóváhagyják, s a fő Rhez átküldik, — *b)* kik szokott óvásaik mellett a felterjesztést tovább nem akadályozzák. — *c)* Az előleges sérelmek, Erdély s V-ik Ferdinánd iránti 2-ik, s az ügyvédi censurát tárgyazta, még a Personalis által sem ellenzett első izenet a fő RRhez küldetnek 469

253. szám. Június 9, 10. Foglalat: Kerületi ülés (I.) a fő RR urbéri 2-ik izenetök tárgyában. — (II.) Az V-ik Ferdinánd nevezetnek minden felirások boritékán leendő használata irott izenetben közöltetni rendeltetik a fő RRkel. *b)* Országos ülés a fő RR-nál. — A kir. czimzet és ügyvédi censura iránti felirásokat elfogadják. — Erdély iránt közelítve módosítanak. — Az előleges sérelmek ügyében véleményüknél maradnak. 477

254. szám. Június 10, 11, 12, 13. Foglalat: *a)* Folytatás a fő RR 10-ik juniusi üléséről, Erdély V-ik Ferdinándi czimzet, s az ügyészi vizsgálat ügyében. — *b)* A KK és RR az eránt, hogy a felirások boritékán V-ik Ferdinánd czim használtassék, irott izenetet küldenek a fő RRhez, — *c)* melly ott egyedül Gr. Csáky szepesi főispány által pártoltatik. — *d)* Az urbér iránt megvan az egyesülés, a kir. czimzet végett ő Felségéhez intézendő felirás, és az előleges sérelmek iránt is. — Erdély, s az ügyvédi vizsgálat tárgya felől még folyik az alkudozás 486

255. szám. Június 15, 16. Foglalat: *a)* Az urbér, az előleges sérelmek, Erdély. Az V-ik Ferdinánd nevezetet tárgyazta felirás és az ügyvédi vizsgálat

tilalmának megszüntetése iránt a két tábla közt megvan az egyeség. — *b)* A KK és RR ahoz hogy felirások boritékán szintén V-ik Ferdinánd czim használtassék, nevekedő szótöbbséggel ragaszkodnak. — *c)* A báró Wesselényi Miklós személyében megbántott szólás szabadsága sérelmének orvoslására felirást határoznak 495

256. szám. Június 16, 17, 18, 19, 20. Foglalat : A Wesselényi személyében megsértett szólásszabadság feletti vitatások folytatása 504

257. szám. Június 16, 17, 18, 19, 20, 22, 23. Foglalat : *a)* Még nehány vonás a szabad szóllás sérelme feletti kerületi vitatásokból. — *b)* Ugyanazon tárgy országos ülésben. Erős összeütközés a Personalis és követek között Balogh beszédje felett. — *c)* A fő RR a felirások boritékán használandó czimzet eránti kivánatot másodizben is vissza vetik, a RR pedig ismét megtartják 515

258. szám. Június 24, 25, 26, 27. Foglalat : *a)* Baloghnak 22-ik juniusi beszédje miatt a kir. Táblához legfensőbb helyről decretum érkezik, mellynek következésében Balogh notae perbe vonatik. — *b)* Némi pótoléka az előbbi levelekben közlött vitatásoknak 524

259. szám. Jún. 30, július 1. Foglalat : *a)* A báró Wesselényi személyében megsértett szóllásszabadság ügyében készült izenet és felirás tartalma közöltetik. — *b)* Balogh János barsi követ ellen a kormány által rendelt hütelenségi kereset közértelmüleg sérelemnek vétetvén, ennek orvoslására nem mint némellyek akarták nádori közbevetés, hanem felirás útja választatik 530

260. szám. Július 1, 2, 3, 4. Foglalat : *a)* A barsi követ perbe idéztetése feletti vitatások folytatása. — *b)* A felirások boritékainak czimzete iránt a RR előbbeni végzésöknél maradnak, igy a fő RR is, kik valamely elfogadható középutra szólitják fel a RRket 539

261. szám. Július 4, 6, 7, 8. Foglalat : *a)* A fő RR Wesselényi ügyében a felirást el nem fogadják, — *b)* s hasonló okokbul a Balogh megactióztatása eránt is hasonlót végeznek, miután az e részbeni izenet országos ülésben helybenhagyva, a fő RRhez át küldetett. — *c)* Némely pótolék jegyzetek a Balogh ügyében, a cortesia eránt legujabb vitatások. — *d)* Az országos sérelmek országos ülésre kerülnek, s az ezek sorából kiemelt lengyel ügyben a felirás helybehagyatik 550

262. szám. Július 6, 9, 10, 11. Foglalat : *a)* Bérekesztése a fő RR tanácskozásának a szóllásszabadság ügyében. — *b)* A KK és RR kerületileg erre nézve mind a két felirás mellett megmaradnak. *c)* Országos ülésben a sérelmeket és kivánatokat folytatják ; Gr. Butler 20 ifiu nevelésére tesz a Ludoviceumban alapitványt. — Kubinyi Ferencz nógrádi követ 559

263. szám. Július 9, 10, 11, 13, 14, 15. Foglalat : *a)* A szóllásszabadság iránti másodizbeni kerületi vitatások részletei. E részben mind a két izenet s a cortesiát illető 4-ik izenet is országos ülésben a RR által helybehagyatik. — *b)* A gravaminalis munka folytattatik, — Pest vármegyének gárdakapitány fizetése nagyitására tett inditványa elvettetik 568

264. szám. Július 14, 15, 16, 17. Foglalat : *a)* A cortesia eránti 4-ik s a szóllás szabadsága sérelmeit tárgyazta 2-ik izenetek, a KK és RR által tanácskozásba vétettek anélkül, hogy a két tábla között csak közelités is történnék. — *b)* A sérelmek s kivánatok taglalatja folytattatik. Végzés : hogy a jövendőbeli diaeták alatt a fő törvényszékeknél polgári perek is folyjanak 577

265. szám. Július 20, 21, 22. Foglalat : *a)* A kerületi RR a felirási czimzet iránt ötödizben, a szóllásszabadsága két rendbeli sérelmei eránt pedig harmadizben előbbi végzésöknél megmaradnak. — Vitatás a kormánynak a fejedelem személyétől különböző képzete felett. — *b)* Országos ülésben a sérelmek folytattatnak. — Az első osztály a fő RRhez átküldetett s ott tanácskozásba is vétetett 586

266. szám. Július 20, 22, 23, 24, 25. Foglalat : *a)* Bérekesztése a „kormány" nevezetének értelme feletti kerületi vitatásoknak. — *b)* A felirások czimzetét tárgyazta 5-ik, s a szóllás szabadságán ejtett sérelmek eránti kétrendbeli 3-ik izenetek országos ülésben jóvá hagyatva a fő RRhez

átküldetnek. — Szabolcsnak és Verőczének utasitásai e tárgyban. — *c)* A fő RR a sérelmek és kivánatok munkálatjában a „honi nyelv" pontjával foglalatoskodnak 597

267. szám. Július. Foglalat : *a)* A fő RR a fölirási czimzet eránt 5-ör, a szóllás szabadságát tárgyazta kettős sérelemre nézve pedig 3-or előbbi véleményöknél maradnak. — *b)* Balogh János Bars vármegye Rendei által követségében ujólag megerősittetik. — *c)* A sérelmek mind a két táblánál folytattatnak 604

268. szám. Július 30, 31, augusztus 1. Foglalat : *a)* A KK és RR a felirási czimzet iránt véleményöknél kerületileg 6-od izben is megmaradnak, — *b)* de a szó szabadsága sérelmét tárgyazta fölirástól a többség eláll, s az elvekhezi ragaszkodás mellett nádori közbejárást választ. — A fő RR a sérelmek vizsgálatát folytatják 612

269. szám. Július 30, 31, augusztus 1, 3, 4, 5. Foglalat : *a)* A szóllás szabadsága eránt mult levelemben kezdett kerületi vitatások folytatása. — *b)* A közbejárás kérelmét magában foglaló izenet orsz. ülésben helyben hagyva, a fő RRhez átküldetik, de ők maradnak véleményöknél, s a Nádor a közbenjárást el nem vállalja 622

270. szám. Augusztus 5, 6, 7, 8. Foglalat : *a)* Országos ülési vitatások azon izenet felett, mellyben kerületileg a nádori közbenjárás javalták kikéretni. — *b)* Országos ülés e tárgyban a fő RRnél. A nádor beszédje, miszerint a közbenjárást el nem fogadja. — *c)* Ennek következésében a RR kerületileg nevezetes többséggel ismét a felirásra térnek 630

271. szám. Augusztus 7, 8, 10, 11, 12. Foglalat : *a)* A KK és RR a felirási czimzet iránti végzésöknél kerületileg heted izben is megmaradnak. — *b)* A szóllás szabadsága kettős sérelme ügyében a közbenjárás el nem vállaltatván, a felirások ismét helyreállanak. Ezek iránt a kerületi vitatások. — *c)* Bőthy inditványt tesz, hogy a vallás tárgya ujólag felvétessék. Palóczy jeles beszédben ellenzi 638

272. szám. Augusztus 12, 13, 14, 15. Foglalat : *a)* Országos ülés ugy a KK és RRnél mint a fő RRnél, a felirási czimet tárgyazta 7-ik s a szó szabadság iránti 5-ik izenetek felett. — *b)* A sérelmek folytattatnak. Mi véleményben vannak ezek között a fő RR a kir. városok politicai állása felől? — *c)* Királyi rescriptum az urbér felterjesztését sürgeti. A Nádor jelentést tesz az országos és concurrentialis pénztárakról s a nemzeti muzeumról. [— *d)* Kossuth szerkesztői felszólitása az előfizetési díjakról.] 647

273. szám. Augusztus 17, 18, 19. Foglalat : *a)* A készen lévő felirások fölküldése iránt, a legközelébb érkezett kir. rescriptumban javalt mód kerületileg 2 szótöbbséggel elfogadtatik s erős ellenzés után országos ülésben is megáll. A szószabadságbani 6-ik izenet oppositió nélkül átmegy a fő RRhez. *b)* Bezerédy beszéde e tárgyban. — *c)* Elegyülésből a készen lévő 5 felirások expediáltatnak 655

274. szám. Augusztus 19, 21, 22. Foglalat : *a)* Azon országos ülés vitatás,ai mellyben, a készen lévő felirások fölterjesztésére az 12-ik aug. rescriptumban javallott mód elfogadtatott. A repraesentatiókat elegy ülésben a Nádor kezéhez veszi. — *b)* A szóllásszabadság iránt a fő RR 6-od izben sem engednek. — *c)* Bereghnek a királyné koronázása iránti inditványa ismételve elmellőztetik. A sérelmek másod izben kerülnek circularis tanácskozás alá 663

275. szám. Augusztus 21, 24, 25, 26. Foglalat : A fő RR legutóbbi tanácskozása a szóllásszabadság ügyében. — *b)* A KK és RR kerületi üléseikben folyvást az országos sérelmek s kivánatok tárgyában költ főrendi első viszonizenettel foglalatoskodnak. — *c)* Resolutio érkezik az urbér tárgyában 671